הלכה · שולחן ערוך · מפרשים

ארץ חיים

רבי חיים סתהון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ארץ חיים

רבי חיים סתהון

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ארץ-חיים/
הקובץ נוצר ב־15 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

כיבוד אם 14
הקדמה 18
קונטריס הכללים 22
כלל א 22
כלל ב 24
כלל ג 25
כלל ד 26
כלל ה 28
כלל ו 30
כלל ז 31
כלל ח 32
כלל ט 33
כלל י 33
כלל יא 33
כלל יב 34
כלל יג 35
כלל יד 37
כלל טו 38
כלל טז 39
כלל יז 39
כלל יח 41
כלל יט 42
כלל כ 44
כלל כא 45
כלל כב 45
כלל כג 46
כלל כד 46
חלק אורח חיים 55
סימן א 55
סימן ג 56
סימן ו 56
סימן ז 56
סימן ח 56
סימן י 57
סימן יא 57
סימן יח 57
סימן כג 58
סימן כה 58
סימן כט 59
סימן ל 59
סימן לב 60
סימן לד 60
סימן לו 61
סימן לז 62
סימן לח 63
סימן מג 63
סימן מו 63
סימן מז 64
סימן נג 64
סימן נד 66
סימן נה 66
סימן נו 67
סימן ס 67
סימן סא 67
סימן סג 67
סימן סח 68
סימן סט 69
סימן פט 70
סימן צד 70
סימן ק 70
סימן קא 70
סימן קי 71

סימן קיב 71
סימן קיז 71
סימן קכד 72
סימן קכה 72
סימן קכז 72
סימן קכח 73
סימן קכט 75
סימן קלא 75
סימן קלב 76
סימן קלג 76
סימן קלד 76
סימן קלה 77
סימן קלו 78
סימן קלח 79
סימן קלט 79
סימן קמ 80
סימן קמא 80
סימן קמג 81
סימן קמד 81
סימן קמז 82
סימן קמט 82
סימן קנ 83
סימן קנא 83
סימן קנג 85
סימן קנח 86
סימן קנט 86
סימן קס 86
סימן קסא 86
סימן קסב 86
סימן קסג 87
סימן קסד 87
סימן קסז 87
סימן קסח 87
סימן קע 88
סימן קעז 88
סימן קעח 88
סימן קפג 88
סימן קפד 89
סימן קצב 89
סימן קצג 90
סימן קצד 90
סימן קצז 90
סימן רב 90
סימן רג 91
סימן רד 92
סימן רה 92
סימן רח 93
סימן ריא 93
סימן ריג 93
סימן רטו 94
סימן רטז 94
סימן רכא 94
סימן רכב 94
סימן רכד 95
סימן רכה 95
סימן רכט 96
סימן רלב 96
סימן רלג 97
סימן רלה 98
סימן רלו 99
סימן רלח 99
סימן רמ 99
סימן רמח 99
סימן רנב 101

סימן רנג 102
סימן רנז 102
סימן רסא 103
סימן רסד 106
סימן רסח 107
סימן רסט 107
סימן רעא 107
סימן רעב 108
סימן רעג 108
סימן רעד 108
סימן רעו 108
סימן רעז 109
סימן רפא 109
סימן רפב 109
סימן רפו 110
סימן רפט 110
סימן רצב 111
סימן רצה 112
סימן רצז 112
סימן רצט 112
סימן שא 112
סימן שב 113
סימן שו 114
סימן שז 115
סימן שח 116
סימן שי 116
סימן שיג 116
סימן שיד 116
סימן שטז 116
סימן שיז 117
סימן שיח 117
סימן שיט 118
סימן שכא 119
סימן שכו 119
סימן שכח 119
סימן שכט 119
סימן של 119
סימן שלא 119
סימן שלג 119
סימן שלח 120
סימן שמה 120
סימן שנח 121
סימן שס 121
סימן שסב 121
סימן שסג 122
סימן שסה 126
סימן שסז 127
סימן שפ 127
סימן שפא 127
סימן שפז 127
סימן שצא 129
סימן שצב 130
סימן שצח 130
סימן שצט 130
סימן תד 130
סימן תח 130
סימן תיא 130
סימן תיז 131
סימן תכב 131
סימן תכו 131
סימן תכח 132
סימן תכט 132
סימן תל 132
סימן תמז 133

סימן תנא 135
סימן תנג 136
סימן תנו 138
סימן תנז 138
סימן תנח 139
סימן תנט 139
סימן תס 140
סימן תסא 140
סימן תסב 140
סימן תסה 141
סימן תסו 141
סימן תסז 142
סימן תסח 143
סימן תעב 143
סימן תעג 144
סימן תעה 144
סימן תעו 144
סימן תפו 144
סימן תפז 145
סימן תפח 145
סימן תפט 145
סימן תצ 146
סימן תצא 146
סימן תצג 146
סימן תצד 150
סימן תצו 151
סימן תצח 155
סימן תק 155
סימן תקב 155
סימן תקד 155
סימן תקה 155
סימן תקו 156
סימן תקי 156
סימן תקיא 156
סימן תקיד 156
סימן תקכג 156
סימן תקכז 156
סימן תקכט 157
סימן תקל 157
סימן תקלד 157
סימן תקלו 157
סימן תקלט 158
סימן תקמ 158
סימן תקמד 158
סימן תקמה 158
סימן תקמו 158
סימן תקנא 158
סימן תקנב 159
סימן תקנד 159
סימן תקנה 159
סימן תקנז 160
סימן תקנט 160
סימן תקס 161
סימן תקסא 161
סימן תקסב 161
סימן תקסו 162
סימן תקסח 163
סימן תקעה 163
סימן תקעו 164
סימן תקפ 165
סימן תקפא 165
סימן תקפב 165
סימן תקפג 166
סימן תקפד 166

סימן תקפו 166
סימן תקפח 166
סימן תקפט 166
סימן תקצב 167
סימן תרא 167
סימן תרד 167
סימן תרה 168
סימן תרו 168
סימן תריב 169
סימן תריג 169
סימן תרטז 170
סימן תריט 170
סימן תרכ 171
סימן תרכא 171
סימן תרכג 171
סימן תרלא 172
סימן תרלט 172
סימן תרמח 172
סימן תרמט 172
סימן תרנא 174
סימן תרנב 175
סימן תרנח 175
סימן תרס 176
סימן תרסג 176
סימן תרסד 176
סימן תרסה 177
סימן תרסו 177
סימן תרסז 177
סימן תרסח 177
סימן תרסט 178
סימן תרעא 180
סימן תרפא 180
סימן תרפד 181
סימן תרפו 181
סימן תרפח 182
סימן תרצב 183
סימן תרצג 183
סימן תרצד 184
סימן תרצה 184
סימן תרצו 184
ארץ חיים חלק יורה דעה 184
הלכות טריפות 186
הלכות הכשרות 196
סימן א 202
סימן ד 203
סימן ה 203
סימן י 203
סימן טו 204
סימן יח 204
סימן יט 206
סימן כב 207
סימן כג 207
סימן כד 208
סימן כח 208
סימן ל 209
סימן לא 209
סימן לג 210
סימן לד 210
סימן לה 211
סימן לו 211
סימן לז 211
סימן לח 213
סימן לט 213
סימן מא 217

סימן מב 217
סימן מד 217
סימן מה 218
סימן מח 218
סימן נא 218
סימן נג 219
סימן נה 220
סימן נו 222
סימן נז 222
סימן נח 222
סימן סא 222
סימן סב 225
סימן סד 225
סימן סה 226
סימן סו 226
סימן סט 227
סימן עא 228
סימן עב 228
סימן עג 228
סימן עד 229
סימן עו 229
סימן עז 229
סימן פא 229
סימן פב 230
סימן פד 230
סימן פז 234
סימן צ 234
סימן צב 234
סימן צו 234
סימן צז 234
סימן צח 235
סימן צט 235
סימן קא 235
סימן קה 235
סימן קו 236
סימן קח 237
סימן קי 237
סימן קיב 237
סימן קיג 239
סימן קיד 240
סימן קטו 240
סימן קטז 242
סימן קיח 244
סימן קיט 244
סימן קכ 246
סימן קכא 246
סימן קכג 247
סימן קכד 250
סימן קכט 252
סימן קלט 252
סימן קמו 252
סימן קמח 252
סימן קמט 253
סימן קנא 253
סימן קנה 255
סימן קנז 256
סימן קנח 256
סימן קס 256
סימן קסה 258
סימן קסו 258
סימן קסט 259
סימן קעב 265
סימן קעג 265
סימן קעד 266

סימן קעו 277
סימן קעז 277
סימן קעט 279
סימן קפז 280
סימן קפח 280
סימן קצ 280
סימן קצג 280
סימן קצה 281
סימן קצו 281
סימן קצח 282
סימן ר 282
סימן רא 282
סימן רג 288
סימן רח 290
סימן ריא 290
סימן רטז 293
סימן ריז 293
סימן ריט 295
סימן רכ 296
סימן רכח 298
סימן רכט 299
סימן רלב 300
סימן רלה 300
סימן רלט 300
סימן רמב 301
סימן רמג 302
סימן רמו 306
סימן רנ 312
סימן רנא 312
סימן רנד 317
סימן רנו 318
סימן רנז 327
סימן רנח 342
סימן רנט 348
סימן רסד 354
סימן רסה 354
סימן רסו 356
סימן רסז 357
סימן רסח 358
סימן רעא 358
סימן רעט 361
סימן רפב 361
סימן רפו 361
סימן רצג 362
סימן רצד 363
סימן רצה 369
סימן רצו 370
סימן רצט 376
סימן שה 377
סימן שו 377
סימן שי 377
סימן שכב 377
סימן שכג 380
סימן שכד 380
סימן שכח 381
סימן של 381
סימן שלא 382
סימן שלב 414
סימן שלג 415
סימן שלד 415
סימן שלה 417
סימן שלט 418
סימן שמ 419
סימן שמא 421

סימן שמג 422
סימן שמה 424
סימן שמח 424
סימן שנ 424
סימן שנא 424
סימן שנז 424
סימן שנח 426
סימן שנט 426
סימן שסב 427
סימן שסג 428
סימן שסד 429
סימן שסט 430
סימן שעא 431
סימן שעב 432
סימן שעג 443
סימן שעד 443
סימן שעה 444
סימן שעו 445
סימן שעח 445
סימן שפ 446
סימן שפב 446
סימן שפה 446
סימן שפו 446
סימן שפז 446
סימן שפח 446
סימן שפט 447
סימן שצ 447
סימן שצא 447
סימן שצג 447
סימן שצה 448
סימן שצט 449
סימן ת 450
סימן תא 452
סימן תב 452
חלק אבן העזר 453
סימן א 453
סימן ב 455
סימן ד 456
סימן יג 457
סימן יז 457
סימן כא 459
סימן כה 459
סימן כז 459
סימן כט 460
סימן לא 460
סימן לג 461
סימן לד 461
סימן לז 463
סימן לח 463
סימן מב 463
סימן מה 464
סימן נ 465
סימן נב 467
סימן נג 467
סימן נה 467
סימן נז 471
סימן סב 475
סימן סג 477
סימן סד 477
סימן סה 477
סימן סו 478
סימן ע 480
סימן עה 480
סימן עו 484

סימן עז 484
סימן עט 484
סימן פב 485
סימן פח 485
סימן צ 487
סימן צא 487
סימן צו 487
סימן צח 488
סימן צט 489
סימן ק 490
סימן קיא 492
סימן קיג 492
סימן קיד 492
סימן קיח 493
סימן קיט 503
סימן קכ 504
סימן קכד 504
סימן קכה 504
סימן קכו 505
סימן קכח 508
סימן קכט 519
סימן קל 529
סימן קלד 530
סימן קלו 530
סימן קמא 531
סימן קמב 531
סימן קמג 532
סימן קמד 532
סימן קמז 533
סימן קנד 533
סימן קנו 536
סימן קנז 537
סימן קנח 538
סימן קנט 538
סימן קסב 538
סימן קסה 539
סימן קסט 540
סימן קעג 541
סימן קעח 541
חלק חושן משפט 545
סימן א 545
סימן ג 547
סימן ד 547
סימן ה 548
סימן ז 548
סימן יב 548
סימן יד 548
סימן יז 549
סימן יח 550
סימן יט 550
סימן כב 550
סימן כה 551
סימן כו 552
סימן כח 552
סימן לד 552
סימן לה 553
סימן לו 553
סימן לט 556
סימן מב 557
סימן מג 557
סימן מד 557
סימן מו 559
סימן נו 560
סימן ס 560

סימן סא 564
סימן סב 564
סימן סו 565
סימן סז 566
סימן סח 567
סימן סט 567
סימן עא 567
סימן עב 567
סימן עג 567
סימן עד 568
סימן פ 569
סימן פז 569
סימן צה 570
סימן קט 570
סימן קיט 571
סימן קכא 571
סימן קכב 571
סימן קכג 571
סימן קכו 571
סימן קכח 571
סימן קכט 572
סימן קל 572
סימן קמ 572
סימן קמט 573
סימן קנג 574
סימן קנד 574
סימן קנה 576
סימן קנו 578
סימן קנז 579
סימן קסג 579
סימן קסח 583
סימן קעא 584
סימן קעב 584
סימן קעה 584
סימן קעו 584
סימן קפג 585
סימן קפה 589
סימן קפח 591
סימן קצא 591
סימן ר 591
סימן רא 592
סימן רה 592
סימן רטו 593
סימן רטז 594
סימן רכח 594
סימן רלא 595
סימן רלב 601
סימן רלו 602
סימן רלח 602
סימן רמ 602
סימן רמח 602
סימן רנ 603
סימן רפד 603
סימן רפה 603
סימן רצא 603
סימן רצב 604
סימן שא 604
סימן שיב 604
סימן שיג 604
סימן שיד 605
סימן שטו 605
סימן שיז 605
סימן שכד 605
סימן שלח 606

סימן שנד 606
סימן שנט 606
סימן שסז 606
סימן שעה 606
סימן שעו 608
סימן שפח 608
סימן שצז 608
סימן תט 608
סימן תי 608
סימן תיז 609
סימן תיח 609
סימן תיט 609
סימן תכ 609
סימן תכא 609
סימן תכד 609
סימן תכז 609

כיבוד אם

הנני מציג פה שני גרגרים נפלאים מחידושי הש"ס כת"י להרב אדוני אבי ועטרת ראשי זצוק"ל למען תהיינה שפתותיו דובבות בקבר:

שבת דף ק"ד ע"א כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ כגון נבוב בובן רהב בהר סרו ורם. וכתבו התוס' ד"ה נבוב וז"ל תימה דאמאי נקט להו כיון דלא הוה בלוחות עכ"ל. ואפשר לומר דהכוונה היא דכתב שבלוחות היה נקרא בדרך נס בכל אופן שהיו תופסים אותם. דידוע שהלוחות היו מרובעות ארכן כרחבן ששה טפחים על ששה טפחים כדאיתא בב"ב דף י"ד ע"א (א"ה עי' שיטה מקובצת שם ובתוס' מנחות דף צ"ט פ"א ד"ה מלמד) והיו נקראים באיזה אופן שיסוב הלוח מימין לשמאל ומשמאל לימין ומלמעלה למטה ומלמטה למעלה ומפני הלוחות ומאחורי הלוחות. ולדוגמא נקט ג' תיבות הנז"ל שנקראים באופן כזה נבוב **בה ר** ורם **ב** סוכה דף ז' ע"ב אמר רבי יוחנן סוכה העשויה ככבשן אם יש בהקיפה כדי לישב בה כ"ד בני אדם כשרה יכו' כמאן כרבי וכו' ושקלו וטרו שם עלה טובא ומסקינן דלא דק ולחומרא ע"ש. וקשה לי טובא דכיון דבשיבסר נכי חומשא סגי. אמאי קא מטפי בשיעורא כולי האי. דשפיר הוה מצי למימר כ"ג בני אדם. ודוחק לומר דמשום דמספר כ"ד הוא יותר שלם החלקים משו"ה נקט ליה. ועוד קשה הא דנקט העשויה ככבשן ואמאי ש קאמר סוכה עגולה. והכי נמי קשה בברייתא שם אחרים אומרים סוכה העשויה כשובך פסולה לפי שאין לה זויות. למה לא אמרו סתם סוכה עגולה. ועוד קשה למה לא נקט רבי יוחנן ג"כ דמיון שובך. ועוד קשה דאטו רבי יוחנן חושבנא בעלמא אתא לאשמועינן שאם רצונו לומר דהלכה כרבי דבעינן ד' אמות על ד' אמות. לימא הלכה כרבי. ואם ללמדינו דכל שיש בהיקיפו ג"ט וכו' או דכמה מרובע יתר על העיגול וכו'. הרי משניות ערוכות הן בעירובין פ"א ואהלות פרק י"ב. ועוד דאדרבה מדבריו לא משמע הכי כיון דלפום הנך כללי אין חשבונו מכוון. ואי לאשמועינן שצריך לרבע מתוכה הארבע אמות על ארבע אמות. טפי הו"ל לפרושי בהדיא ולומר סוכה עגולה צריכה להיות בכדי לרבע מתוכה ד"א על ד"א. וכדי ליישב כל הנז"ל לענ"ד. הנני מקדים קצת הקדמות בחכמת התשבורת. הקדמה א') בידיעת אלכסון המרובע נתנו חכמי התשבורת כלל. שכל מרובע נצב הזויות. הן שיהיה שוה הצלעות. הן שיהיה מרובע ארוך. לעולם אלכסונו הוא שורש למספר המקובץ משני שטחי המרובעים העשוים על שני צלעיו. והאריכו להוכיח כן גם במרובע הארוך. האמנם במרובע שוה הצלעות הדבר נראה לעינים וכמ"ש התוס' בסוגיין שאלכסון מרובע חמשה על חמשה הוא שורש למספר חמשים שהוא כפל מספר כ"ה של שטח אותו המרובע של ה' על ה'.

והוא שוה לשני שטחי המרובעים העשויים על שתי צלעותיו. הקדמה ב') כל המספרים שבעולם הם שני מינים. האחד מספר נגדר והשני בלתי נגדר ואולם המספר הנגדר הוא שיש לו שורש מספר שלם שמהכאתו בעצמו יתהוה אותו המספר כמו התשעה וט"ז וכ"ה ול"ו ודומיהם. שמספר התשעה הווה מהכאת השלשה בעצמם. וכן הט"ז מהכאת ד' על ד'. והכ"ה מהכאת ה' על ה'. וכן הרבה. ואמנם רוב המספרים הם בלתי נגדרים שלא ימצא להם לעולם שורש מדוקדק כמו מספר יו"ד י"א י"ב י"ג וזולתם רבים. שאין לך שום מספר ידוע שמהכאתו בעצמו יתהוה יו"ד ולא י"א ולא י"ב וכו' ולעולם אי אפשר לעמוד בצמצום על שורש מספר הבלתי נגדר אלא על צד הקירוב וכמו שיתבאר. הקדמה ג') אם תרצה לידע שורש מספר הבלתי נגדר בקירוב. תדע מספר הנגדר היותר קרוב לו מלפניו וכן מספר הנגדר היותר קרוב לו מאחריו ועל פיהם תדע בקירוב שורש מספר המבוקש לפי מה שהוא עודף על מספר הקודם לו או פוחת ממה שאחריו. המשל. רצינו לידע שורש י"ג הנה הנגדר הקרוב לו מלפניו הוא ט' ושורשו ג'. ומספר הנגדר שאחריו הוא ט"ז ושורשו ד'. וההפרש ביניהם ז'. ולפי שמספר י"ג המבוקש עודף על הט' ארבעה ארבעה. א"כ נאמר ששורש י"ג בקירוב הוא ג' וארבעה חלקים מז' בשלם. וכן אם תרצה לומר שלפי שמספר י"ג הוא פחות מט"ז שלשה א"כ יהי' שורש י"ג ארבעה חסר שלשה שביעיות. משל אחר. רצינו לידע שורש מספר ל"ב. הנה מספר נגדר הקרוב לו מלפניו הוא כ"ה ושורשו ה'. והנגדר שאחריו הוא ל"ו וביניהם י"א ולפי שמספר ל"ב הוא עודף על הכ"ה ז'. א"כ יהי' שורשו ה' שלימים וז' חלקים מי"א בשלם. או כלך לדרך זו שורש הל"ו הוא ששה ולפי שמספר ל"ב חסר מן הל"ו ארבעה א"כ יהי' שורש הל"ב ששה שלימים חסר ד' חלקים מי"א בשלם. והטעם לזה פשוט שמאחר ששורש הכ"ה הוא ה' ושורש הל"ו ו' א"כ ידענו שבעבור הי"א העודפים בל"ו על כ"ה ניתוסף השורש אחד שלם א"כ לכל אחד שנוסף על הכ"ה ראוי שיוסיף שורשו על שורש הכ"ה אחד מי"א בשלם. וכן לכל אחד שנגרע מל"ו ראוי שיפחות שורשו משורש ל"ו אחד מי"א בשלם. וכבר הודעתיך שכל זה על צד הקירוב. ודע שיש אופן לצמצם ולדקדק יותר השורש ולהתקרב יותר א האמת על ידי שתוסיף על המספר המבוקש שורשו זוגות סיפרי"ש וכמ"ש הראשונים ז"ל וכל מה שתוסיף יותר זוג סיפרי"ש תחקרב יותר אל האמת. אבל לעולם א"א לעמוד על האמת בכיוון אפי' אם תוסיף לבלי תכלית ולכן אין ראוי למחשב לטרוח יותר. כ"ש במספר קטן שאין בו אלא קירוב מעט שאין לחוש לו אלא במספר מרובה הקדמה ד' שהכלל דכל שיש בהקיפו ג' טפחים יש ברחבו טפח אינו מדוקדק בהיקף של העגולה שהוא מקו אחד לבד מבלתי שום זוית. והדבר נראה לעין שהרי

תמונת המשושה והיא הנעשית בתוך העגולה מששה צלעות וששה זויות. הדבר ידוע שכל צלע אחד מששה צלעותיה הוא בכדי חצי אלכסון העגולה. והמופת על זה שאם תמשוך בתוכה ג' אלכסונים שכל אחד ואחד הולך מזוית אחת שבה עד הזוית שכנגדה כזה יתהוה בתוכה ששה משולשים שכל אחד מהם שוה הצלעות והזויות שהרי הזוית הפנימית של כל אחד מהם היא שתות העגולה והיא ס' מעלות מש"ס מעלות של היקף העגולה. ולפי שכל משולש שבעולם קיבוץ שלש זויותיו יחד הם בכדי שני נצבות שהם ק"פ מעלות. א"כ כשתגרע ס' מעלות שיעור זוית הפנימית מק"פ. ישאר ק"ך מעלות שיעור שתי הזויות החיצונות. ולפי שאילו שתי הזויות החיצונות הם שוים זה לזה לפי שכל אחת מהם היא נוכח חצי האלכסון. א"כ מוכרח הוא שכל אחת מהם חצי הק"ך מעלות שהוא ס' מעלות. א"כ מבואר מזה שהם שוים לזוית הפנימית. ולכן יחויב בהכרח שגם הצלע המקביל לזוית הפנימית והוא צלע המשושה הוא ג"כ בכדי חצי אלכסון העגולה המקביל לשתי הזויות החיצונות מאחר שהיא שוה להם. ולפי שהמשושה הוא בנוי מששה צלעות שכל צלע מהם בכדי חצי האלכסון א"כ מבואר נגלה מזה שהיקף המשושה בכללו הוא בכדי ג"פ מאלכסון העגולה. ומעתה הדבר פשוט שהעגולה הקוית ר"ל שהיא מקו אחד לבד המקפת סביב המשושה היא גדולה מהיקף המשושה וזה דבר הנראה לעין מאחר שכל צלע אחד מששה צלעות המשושה יקיף בו קו עקום של העגולה והוא גדול מצלע המשושה שהוא קי ישר והוא היותר קצר שבין שתי הנקודות וכמו שגדרוהו הראשונים. ואולם שיעור הקו המקיף בעגולה ביחס אל האלכסון שיערו חכמי המדות שהוא ג"פ ושביעית פעם בקירוב וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ פ"א דעיריבין ולכן כל החכמים נהגו בחשבון ג"פ ושביעית שהוא קצר וטוב וקרוב ל האמת ואין בו אלא קירוב מעט שאין לחוש לו ובפרט במספרים המועטים שהם למטה ממאה. והנה אין ספק שלא נעלם מרז"ל זה שהיקף העיגול עודף על ג"פ מאלכסונו שמלבד מופת חותך הנז"ל הנה גם בניסיון קל יכול אדם לעמוד עליו ע"י חוט המדידה וכמ"ש התוס' בעירובין דף י"ד. ומה שלא חשו לזה נ"ל לפי שבימיהם כל דברים העגולים שלהם או רובם הן בבנין הן בכלים היו לטושים ומחודדים בזויות וצלעות סביב. שהדבר ידוע שלשלימות יופי העיגול בעמודים או בקורות או בבנינים או בכלים כל שהעיגול עשוי מצלעות וזויות סביב הוא יותר יפה ומהודר וכמו שגם באבנים יקרות ספיר ויהלום והקורא"ל וכיוצא כל שירבו ללטוש עיגולו בצלעות וזויות יהי' יותר יקר הערך ונחמד למראה. ואמנם לכובד המלאכה ולמיעוט ההוצאה. הנה רוב האבנים יקרות המה לטושים בששה צלעות וששה זויות. וכן רוב בנינים של הראשונים העגולים או הכלים היו עשוים על תמונת המשושה

ונראה שגם הים שעשה שלמה לשלימות יופי מלאכתו והוא מנחושת מוצהב לא עשאו עגול מקו אחד לבד אלא לטוש ומחודד על ששה צלעות וזויות ולכן דייק הכתוב יפה בחשבונו שאמר עשק באמה וכו' וקו שלשים באמה וכו' וצ"ל שהי' עגול ממש מבפנים ומבחוץ משושה כמו צורה הנז"ל שהוא יותר יותר יפה. וזה העיגול המשושה הוא שאמרו עליו רז"ל כל שיש ברחבו טפח וכו' וכמו שהוא באמת בדיוק כנז"ל יען שהוא הנהוג יותר אצלם בכל דברים העגולים. ועם שבאחת ימצא כמה עיגולים שהם לטושים יותר לשמונה או לי"ב או לכ"ד צלעות או יותר. וגם ימצא עיגולים בלי שום זוית. מ"מ הם ז"ל שיערו בדבר המצוי יותר ונ"ל שלזה כיוונו ז"ל בעירובין דף הנז"ל כשאמרו מנא ה"מ דכל שיש בהיקיפו ג"ט וכו' והביא רבי יוחנן ראי' מים של שלמה. ולכאורה הדבר תמוה מה זו שאלה מנה"מ על דבר הנמדד ולפי מה שכתבתי אתי שפיר דמשום דקי"ל להש"ס דהא דכל שיש ברחבו טפח וכו' אינו צודק בעיגול האמיתי שאין לו זויות כלל רק בעיגול הלטוש ובעל ששה צלעות ואהא קבעי מנה"מ דכל היכא דאמרינן עגול סתם שפיר מפרשינן ליה בבעל ששה קצוות ואמרינן ביה כל שיש ברחבו טפח וכו' דלכאורה שם עגול לא יצדק ע"ז ואהא מייתי שפיר מיש"ש שקראו הכתוב עגול סתם ואפ"ה כתב ביה וקו שלשים באמה וכו' ומזה אנו למידים דסתם עגול הכי הוה. ומשו"ה כשבאו אחרים ור' יוחנן לדבר מדין סוכה העשוי' בעיגול ממש מקו אחד לבד מבלתי שום צלע וזוית. לא אמרו סוכה עגולה סתם דהוה משמע בעלת צלעות וזויות כסתם עגול שבש"ס ולכן הוכרחו לדמותה בפירוש לשובך וכבשן שהם דברים עגולים שאינם עשוים לנוי כלל. ואין דרך לעשותם לטושים מצלעות וזויות סביב וזהו שאמרו אחרים פסולה לפי שאין לה זויות ומשמע שאם היא בעלת ששה צלעות וששה זויות מודו דכשירה. ור' יוחנן כשרצה לדבר ג"כ בדין סוכה העגולה ממש בלי שום צלע או זוית לא רצה לומר העשוי' כשובך. לפי שגם בשובכות יש נפש רחבה שעושה שובך בזויות וצלעות סביב לנוי. ואחרים לא חששו לזה שסמכו על מה שסיימו בסוף דבריהם פסולה לפי שאין לה זויות ור' יוחנן לא בעי למימר הכי דהא לדידי' כשירה היא ולא שייך למימר הך טעמא ומשו"ה בחר בקיצור ונקט העשוי' ככבשן שהוא דבר ידוע שאין מי שיעשה כבשן אלא עגול ממש בלי שים זויות בכדי שתהי' האש שולטת בכל סביביו בשוה ולא יהיו אותם חרסים שבזויות רחוקים ואותם שאצל הצלעות קרובים. וכ"ש שאין מקום כלל להתנאות בכבשונות והיינו דאתא ר' יוחנן לאשמועינן דאע"ג דקיי"ל כל שיש ברחבו טפח וכו' אל תטעה בסוכה כזו להכשירה בשיעור היקף שבסר נכי חומשא דמילתא כדנא דאורייתא צריך לדקדק בשיעורה לחומרא ולכן צריך עכ"פ שיהיו כ"ד בני אדם מקיפים אותה

מבחוץ. והטעם דמאחר דבעינן שתהיה בכדי לרבע בתוכה ד"א על ד"א. ואלכסון ריבוע זה הוא שורש ל"ב אמות שהוא כפל שטח מרובע הצלע שהוא ט"ז אמות. וכבר הודעתיך למעלה ששורש ל"ב הוא חמשה וז' חלקים מי"א. וכשנוסיף על זה אמה מזה ואמה מזה בעודף לישיבת האנשים מבחוץ. יהי' האלכסון הראוי להכשר סוכה זו שבעה אמות וז' חלקים מי"א באמה. וכשנכה זו בשלשה פעמים ושביעית. לדעת היקפה. הנה השבעה אמות יהיו כ"ב והשבעה חלקים מי"א יהיו כ"ב חלקים מי"א באמה שהם שתי אמות שלימות ועם הכ"ב אמות שבידינו הרי כ"ד אמות שלימות שצריך שיהי' בהיקף סוכה זו מבחוץ כדי להכשירה בדיוק יציב ונכון. ודע שהגם ששורש ל"ב הוא באמת עודף מעט על חמשה וז' חלקים מי"א. מ"מ הנה לנגד זה חסר בהיקף משלשה פעמים ושביעית באלכסון שלפי דקדוק החשבון הוא חסר מעט משביעית. ועם ששנים הקרובים האלו אינם משלימים זה לזה מ"מ לא יוותר ביניהם אלא דבר דק שאין לחוש לו. ודע דהך כללא. דכל שיש ברחבו טפח וכו' צודק בדיוק בעיגול המשושה הנז"ל אבל הכלל דכמה מרובע יתר על העיגול רביע צודק בו בדיוק בחוט המקיף ולא בשטח. ואמנם בעיגול בעל י"ב צלעות יוצדק הכלל הנז"ל בשטח ולא בחוט המקיף עכ"מ ותע"ד:

הקדמה

אמר המחבר. אודה ה' בכל לבב על אשר שם חלקי מיושבי ביהמ"ד. וזיכני לעסוק בתורתו בארצו הקדושה שנאמר בה בב"ר פט"ז פיסקא ד' אין תורה כתורת ארץ ישראל. ובירושלמי נדרים פ"ו סוף ה"ח חביבה עלי כת קטנה שבארץ ישראל מסנהדרי גדולה שבחוצה לארץ. ובירושלמי ב"מ פ"א ה"ח אשלי דינין שבגליות גזלי (בני יונה) דיינין שבארץ ישראל. ובב"ב דף קנ"ח אוירא דארץ ישראל מחכים. ובפרט האויר הזך שבעיר קדשינו צפת שבגליל העליון תוב"ב דמידליא ובסיס אוירא להשגת עומק התורה וכמ"ש בחסד לאברהם אזולאי בעין הארץ נהר י"ג. ואולי בעבור זה נהרו אליה גדולי החכמים יותר משאר א"י וכמ"ש בראשית חכמה שער האהבה פרק ששי וז"ל וכבר ראינו פה צפת שבגליל העליון חכמים שהיה ראוי לברך עליהם ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו עכ"ל. ובראשם רבן של ישראל מרן הקדוש מהר"י קארו זיע"א בבואו לא"י מעיר ניקופולי שבארץ טורקייא שנת רצ"ג (כנזכר בספר קורא הדורות) איוה למושב לו את עיה"ק הנז"ל ופה חיבר ספריו הקדושים המאירים לישראל כשמש בצהרים. וכאן הרביץ תורה לתלמידים משך שתים וארבעים שנה עד עת שנתבקש בישיבה של מעלה יום י"ג ניסן שנת של"ה כנודע. גם כבוד מורינו הרב המבי"ט זיע"א בבואו לא"י מעיר אנדירנפולי

שנת רפ"ג (כנזכר בהקדמת ספר צפנת פענח עה"ת לבנו הרב מהרימ"ט ז"ל) בחר למשכן לו את אדמת קדשינו צפת ת"ו והרביץ בה תורה משך שבע וחמשים שנה עד עת עלותו לשמים יום כ"ג ניסן שנת ש"מ כנזכר בהקדמת תשובותיו ובהקדמת תשו' מהרימ"ט ח"א). ובזמניהם זרחו המאורות הגדולים רבותינו הקדושים מהר"מ קורדואירי והאריז"ל ומהר"ש אלקבץ ומהר"ש סאגיס ומהר"מ אלשיך ומהר"מ גלאנטי ומהריט"ץ ומהרימ"ט ומהר"א גאליקו ומהר"ח רופא ומהר"ש אוזידא ומהר"ם אוחנה ושאר הגאונים החסידים זלה"ה קרוב לשלש מאות במספר (כנזכר באגרת הרב מהר"ש שלומל הנדפסת בספר שבחי הארז"ל). ובהמשך הזמן עשו כאן כמה תקנות והסכמות למשמרת התורה והמצוה ולישוב המדינה. ונכתבו בספר ההסכמות כנזכר בתשו' רבותינו מהר"מ אלשיך סי' כ"ז ומהריט"ץ סי' ק"ט. גם הרבנים שאחריהם תיקנו בדורם תקנות והסכמות כנזכר בתשו' מורינו הרב מהר"ר יעקב הכהן ז"ל הנדפסת בספר חוט המשולש עה"ת לחתנו הרב מהר"ר יהודה דיואן ז"ל בחלק התשובות סי' כ"ג כ"ד. אכן מרוב הצרות והתלאות שאפפו וכיתרו לתושבי ארצנו נאבדו ובלו רוב ספרי ההסכמות כמ"ש הרב מהר"י הכהן הנז"ל שם. ואף גם שארית הפליטה שהזכיר שם. נאבדה בזמן שאחריו בהריסות העיר וחורבנה (כנזכר בתשו' זרע אברהם ח"א כהקדמה וביו"ד שם סי' כ"א ובספר הון עשיר על המשניות סוף סוטה) וברעידת הארץ שהי' בשנת תק"ך ט' מרחשון (כנזכר בפרי האדמה ח"ד ריש הלכות תענית דף וא"ו פ"א) וברעידת הארץ שהי' בשנת תקצ"ז כ"ד טבת (כנזכר כתשו' חוקי חיים סי' י"ז דף כ"ח פ"ג ובספר שפרי צדק לזרע יצחק דף י"ח ובהקדמת הרב מהר"י בק לספר עבוה"ק ובסוף ספר תבואות הארן). מלבד השלל הגדול והנורא שנשללו ישראל בשנת תקצ"ד מן המורדים במלכות יר"ה משך שלשה ושלשים יום מיום ח' סיון עד יו"ד תמוז (כנזכר בהקדמת ספר פאת השולחן ובספר שערי צדק הנז"ל ובהקדמת מהר"י בק הנז"ל) ופעם שנית בשנת תקצ"ח ט"ו תמוז (כנזכר בהקדמת מהר"י בק הנז"ל). ואף בעיה"ק ירושלים תובב"א שזכתה ב"ה שלא היה בה היזק מפולת ע"י רעידת הארץ (וכנזכר בפרי האדמה ח"ד הנז"ל) מצינו שנשכחו כמה הסכמות הראשונים ז"ל וכמ"ש הרב בריכות מים יו"ד סי' של"ד דף פ"ה ע"ב ועל הרוב הי' כן מסיבת בני חוצה לארץ הבאים לדור בעיה"ק ת"ו ומחרבים בפ"י על התושבים וקשה עליהם לעזוב מה שהורגלו בארצותיהם וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ע"ז שבסיבה זאת נתבטלה תקנה אחת מתקנות עיה"ק ח"ו. ואף בדברים פשוטים מצינו שהיו נוהגים בטעות על ידי זה וכנזכר בכפתור ופרח פרק שמיני שהיו קוראים המגילה בעיה"ק ירושלים ת"ו ביום י"ד וביום ט"ו מספק מוקפת חומה מזמן יב"נ. ובתשו'

הרלב"ח סי' מ"ט ובספר תיקון ישכר דף ס"ט שהיו קוראים בס"ת בכל יום מחוה"מ סוכות שתי פרשיות קרבנות של שני ימים כמנהגם בחוצה לארץ (ועי' ספר השומר אמת בקונ"א דף, כ"כ כ"ג ופאת השולחן סי' ב' סוף אות כ"ז כיוצא באלו. ועי' תשו' אדמת קודש ח"א או"ח סוף סי' יו"ד) מלבד סיבות הצרות והתלאות והטלטולים שגרמו מנהגים בטעות בארץ ישראל תוב"ב וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות פ"ק דביצה דף ה' לענין מה שהיו עושים יו"ט דראש השנה יום אחד דוקא כמו שאר ימים טובים. ומורינו הרב המבי"ט ח"א סי' כ"א לענין לענין תרומות ומעשרות. וידוע מה דקיי"ל ביו"ד סוף סי' רי"ד דקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קיבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתן ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור הותרו בהם אם אין דעתם לחזור עכ"ל. ואם אין בירור למנהג עומד הדבר על דין תורה לילך אחר ההלכה וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט ח"א ריש סי' כ"א הנז"ל ושאר פוסקים ז"ל לענין איסור והיתר. וכדכתב הטור חו"מ סי' ס' סעיף ח' לגבי ממון. וכדקיי"ל באה"ע סי' קי"ח סעיף וא"ו לענין תקנה דדבר שאינו מפורש בתקנה נעמידנו על דין תורה. ואין לסמוך על הגדת סתם בעלי בתים מהמנהג וכמ"ש בתשו' צמח צדק סי' ע"ה ושאר פוסקים ז"ל. ולזכר עול יהיו צדיקים הנהו תרי אשלי רברבי גאוני בתראי דעיה"ק ירושלים ת"ו הרבנים מהר"א אשכנזי ומהר"י קאפילוטו זלה"ה שנתעוררו בשנת תר"ב וקיבצו קצת תקנות והסכמות ירושלים ואספו קצת מנהני דינים מספרי רבני ירושלים וחקקום בספר הנקרא בשם. תקנות ירושלים. זכות הרבים תלוי בם. אך לדאבון לבנו לא הובא שם אלא קצת עניני עיה"ק ירושלים לבדה. וידוע שבדברים רבים אין משתוים עניני עיה"ק הנז"ל לעניני עיה"ק צפת ושאר ארץ ישראל ת"ו לא בפרטי מנהגי דינים ולא בפרטי הסכמות ותקנות. לכן ראיתי ונתון אל לבי ואמרתי מזקנים אתבונן ללכת בעקבותיהם ולעשות מעין מלאכתן ולסדר עניני ארץ ישראל בכלל ועניני עיה"ק צפת ת"ו בפרט. והעתקתי מכל ספרי הראשונים והאחרונים בדפוס ובכתב יד הנמצאים תחת ידי מרבני צפת ומרבני שאר ארץ ישראל ומרבני חוצה לארץ זלה"ה. כל אשר הובא בהם מענינים הנז"ל במנהגי דינים ותקנות והסכמות. וחילוקי דינים שבין ארץ ישראל ובין חוצה לארץ. וכמה מנהגי עיה"ק ירושלים ת"ו שלא הובאו בספר תקנות ירושלים הנז"ל. וכמה מנהגים נכונים בחוצה לארץ שהונהגו ג"כ פה עיה"ק צפת ת"ו. וכמה פסקים וכתבים מרבני ארץ ישראל זלה"ה. וכל חילוקי מנהגים שבין בני בבל ובין בני ארץ ישראל המפוזרים

בתשו' הגאונים שערי תשובה ושערי צדק וספר המנהיג ועיטור ותוספות ורא"ש וטור וכפתור ופרח וים של שלמה סוף בבא קמא ושאר ספרים ויען שחילוקי מנהגי בני בבל ובני א"י הנז"ל רובם אינם מוסכמים לדינא לפום מסקנא דש"ס בבלי הצגתים מוקפים בחצאי סימני לבנה להבדילם מהדברים הנהוגים וברובם כתבתי שורש ומקור וביאור הדברים למען לא יהיו כספר החתום. גם כתבתי רוב עניני ארץ ישראל המובאים בש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים וכו'. וסידרתי הכל בעזה"י על סדר ארבע חלקי השולחן ערוך ונושאי כליו דבר דבור על אופניו גם שמתי עיני על הרבה טעיות הדפוס שבספרי ארבע ש"ע הקטנים עם פתחי תשובה דפוס ווילנא שיד כל אדם ממשמשת בהם ותיקנתים על פי ש"ע הישן דפוס ווינציא הנדפס בשנת שכ"ז בחיי מרן ז"ל בלא הג"ה כלל (ואולי הוא הש"ע שהזכיר הסמ"ע סי' ר"ו סק"ג) גם בכמה ענינים שעברו בארץ ישראל שאינם דברים השכיחים ומצויים תדיר ובענינים התלוים בפלוגתא דרבוואתא ובדברים שלא נתבררו לי היטב. ציינתי ורמזתי ספרי הפוסקים המדברים בהם. ובתחלת הספר כתבתי קונטריס מארבעה ועשרים כללים הנצרכים למלאכת הקודש. ובטחתי בחסדי השי"ת שהספר הזה יועיל מאד לבני ציון היקרים היושבים על מדין והמבקשים דבר ה' והדורשים קדמוניות ארצנו הקדושה. וקראתי שם הספר ארץ חיים על שם ארץ ישראל ככתוב ביחזקאל סוף סי' כ"ו וגם לרמוז שמי הקטן. ואחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שיעזרני על דבר כבוד שמו להוציא לאור הדפוס שאר חידושי תורה אשר לי בכתובים ויקוים בי הפסוק לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם אמן כן יהי רצון. דברי הכותב יום ח"י שבט תרס"ו לפ"ק ליום מלאת לי ל"ה שנים) פה ארץ מולדתי עיה"ק צפת תוב"ב:

הצעיר חיים סתהון בן הרה"ג המפורסם חסידא קדישא אוצר החכמה והמדע כמהר"ר מנשה סתהון זצוק"ל שהיה רב ומו"ץ בעיה"ק הנז"ל ומו"ץ בעיר הגדולה לאלהים ארם צובה יע"א בעהמ"ח ספר כנסיה לשם **שמים** ובכתב ידה"ק ספר מטה מנשה ג"ח על הש"ס והרמב"ם **ופסקים** וכתבים. (נתבקש בישיבה של מעלה יום כ"ד אלול תרל"ו לפ"ק) ממשפחת הרב כקש"ת כמהר"ר יוסף מנשה זלה"ה החתום בתשו' הרלב"ח סי' קל"ד בין רבני ארם צובה יע"א:

קונטריס הכללים

כלל א

כתב הרשב"ש בתשו' סי' רנ"א (בכלל השאלות שהשיב לירושלים מסי' ר"ן פד סי' רנ"ט) וז"ל עוד שאלת במה שיש מחלוקת שני התלמודים הבבלי והירושלמי בעניני הדין והאסור והמותר על מה יסמוכו היום הדרים בארץ ישראל אם על הבבלי או על הירושלמי. תשובה. כל דבר שהוא מנהג הולכים בו כפי מקום המנהג בין בבבל בין בארץ ישראל. שהרי תרבא דאייתרא. בני ארץ ישראל נהגו בו היתר ובני בבל איסור כדאיתא בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"א ע"א). ואפילו הכי אם יש מקומות בחוצה לארץ שנוהגים בו היתר מותר ולא אמרינן אנן בתר בני בבל גרירינן כמ"ש אדונינו זקינינו הרמב"ן ז"ל בחידושיו בפרק אלו טריפות (חולין דף ן' ע"א) וכן דעת הר"ן ז"ל וכן פסק הרי"ף והרמב"ם ז"ל דתרבא דאייתרא שרי שלא כדברי רש"י ז"ל. ואעפ"י שבה"ג ז"ל כתב בו איסור. אינה ראיה. דהוא ז"ל היה דר בבבל וכתב כפי מנהג מקומו. אבל אנן לא גרירינן בחר בני בבל במנהגייהו אלא נהרא נהרא ופשטיה כיון דבני בבל לאו מדינא אסרי ליה אלא ממנהגא וכמ"ש הבית יוסף יו"ד סי' ס"ד ד"ה בקיבה וכו' בטעם הרי"ף ז"ל בזה ע"ש ועי' פר"ח או"ח סי' תצ"ו במנהגי איסור אות כ"ד ותבואות שור ריש הי' מ"ח ומחזיק ברכה יו"ד סי' מ"ח אות א'. וכתב המח"ב שם דמה שכתב מרן ז"ל בש"ע יו"ד סי' ס"ד סעיף י"ד דאסור ממנהג שנהגו כו איסור ר"ל דבומנינו אנחנו מעצמינו ככר נהגנו בו איסור וכמ"ש בב"י שם משם מהר"י בן חביב). ואף בני חוצה לארץ לא בכל ענייניהם נמשכים אחר בני בבל. ובמקום שאינו תלוי במנהג. דיש מחלוקת בין ני התלמודים, (שידוע דהולכים אחר הבבלי אפילו לקולא וכמ"ש הרי"ף הרא"ש סוף עירובין. ואפי' היכא דרבי יוחנן מחבר הירושלמי. שיטתו מוחלפת בין הבבלי ובין הירושלמי. הולכים אתר שיטתו שבבבלי וכמ"ש הרי"ף והרא"ש בכתובות ריש פרק הנושא ועי' פר"ח אה"ע סי' ק"ך סעיף ט'. וכן כענין הכללים והלכות הקצובות דבני מערבא שהביא בה"ג ז"ל בסוף הלכות שבועה סי' נ"ג הולכים אחר הכללים שבבבלי וכמ"ש בברכי יוסף אה"ע סי' י"ו אות י"ב ומחזיק ברכה או"ח ריש סי' תמ"ג) יראה שאפילו בארץ ישראל נוהגים היום כדברי הבבלי שהרי כל הישיבות הנעשות שם אינם קורים אלא בבלי. וכל הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל על פיו פסקו הלכותיהן. וחיבור הרמב"ם ז"ל על פיו הוא וכל המערב וספרד והמזרח והצבי ובבל כולם נוהגים על פיו. וזה לפי שהתלמוד בבלי נחתם אחר הירושלמי בכמו מאה שנה. שרבי יוחנן חתם הירושלמי. ורבינא ורב אשי שהיו סוף האמוראים כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים (כ"מ דף פ"ו פ"א) חתמו הבבלי.

ויש ביניהם ובין רבי יוחנן כמו מאה שנה. ובאותן מאה שנה נגלו הרבה טעמים לחכמי בבל. והרבו המשא והמתן בבבל ועוד שכל האמוראים שהיו בארץ ישראל נזכרים בו (ובסנהדרין דף י"ו ע"ב איתא דרבותינו שבארץ ישראל רבי אבא. דייני דארץ ישראל רבי אמי ורבי אסי. אמרי במפרבא רבי ירמיה. שלחו מתם רבי אלעור. מחכו עלה במערבא רבי יוסי בר חנינא. ובנדה דף ו' ע"ב איתא דרבי אלעזר מרא דארעא דישראל הוה. וכל אלו נזכרים טובא בתלמוד בבלי ועל כולם רבי יוחנן וריש לקיש) ורבי יוחנן שחתם התלמוד ירושלמי היה כותב לרב לקדם רבינו שבבבל ואמר על שמואל אית לי רב בבבל כדאיתא בפרק גיד הנשה (חלין דף צ"ה ע"ב) ורב כהנא כשעלה מבבל אמרו לרבי יוחנן ארי עלה מבבל ואקשי לרבי יוחנן ואוקמיה וכו' כדאיתא בפרק הגוזל בתרא (ב"ק דף קי"ז ומה דקיי"ל בביצה דף ד' ובעירובין דף מ"ז דהלכה כרבי יוחנן נגד רב ושמואל היינו משום שהיה בתראה לגבייהו וכמ"ש היד מלאכי כי' קס"ו) על כן אנו סומכין על הבבלי יותר מן הירושלמי ואעפ"י שאמרו בפרק זה בורר (סנהדרין דף נ"ד) במחשכים הושיבני כמתי עולם זה תלמוד בבלי ופירש רש"י ז"ל מפני שלא היו נוחין זה לזה ותלמודם ספק בידם. והמאמר הזה שם הוא לרבי יוחנן אבל רב נא ורב אשי סילתו הכל אחרי כן. ומה שאמרו בפרק הפועלים (ב"מ דף פ"ה ע"א) דרבי זירא צם מאה יום כי היכי דישכח תלמודא דבבל. כבר נתנו הטעם שם כי היכי דלא ליטרדיה. מפני שדרך הבבלי ארוכה ועמוקה. ודרכו של ירושלמי קצרה וקלה דארעא דישראל מחכים כדאיתא בפרק מי שמת (כ"ב דף קנ"ח). אבל מ"מ כיון שנחתם אחר הירושלמי בזמן ארוך ונזכרו בו כל חכמי ארץ ישראל ומוסכם עליהם על חכמי בבל אנו הולכים אחריו אף בארץ ישראל עכ"ל. ותימה שלא הזכיר דברי הרמב"ם בהקדמת החיבור שכתב וז"ל כל הדברים שבגמרא הבבלית חייבין כל ישראל ללכת בהם וכו' וכל אלו הגאונים שעמדו אחר חיבור הגמרא באר ישראל ובארץ שנער ובספרד וצרפת למדו דרך הגמרא והוציאו לאור תעלומותיו וביארו ענייניו וכו' ע"ש ובפ"א מהלכות ממרים. וכתב מרן ז"ל בב"י או"ח סי' כ"ט דמה שהרמב"ם לא פסק לברך לשמור חוקיו אחר חליצת התפילין אפשר שטעמו משום דמשמע בברכות דף מ"ד ובנדה דף נ"א דדוקא בני מערבא היו מברכים ולא בני בבל וכו' ואנן בתר בני בבל גרירין בפסקי דינין דידן. ואע"ג דבתרבא דאייתרא פסק דשרי ודלא כבני בבל התם שאני. דלא אסרי ליה בני בבל אלא ממנהגא בעלמא. ומודו דמדינא משרא שרי. אבל במאי דסברי בני בבל דהוי דינא הכי. פשיטא דכוותייהו נקטינן עכ"ל. ומשום הכי לענין ביצי זכר שנתלשו ועודן מעורין בכיסן דאיתא בחולין דף צ"ג דבבבל נהגו בהן איסור. גרירין בתר בני בבל. כיון דמדינא

אסרו להו ולא ממנהגא לחוד וכמ"ש הב"י יו"ד סוף סי' ס"ב משם הר"ן ז"ל. וממילא דגם בני ארץ ישראל הם בכלל כל בני חוצה לארץ הנגררים אחר בני בבל. ודוקא בדברים התלוים בטבע הארצות לא גרירי בתר בני בבל אלא בני חוצה לארץ לחודייהו וכמ"ש הב"י או"ח סי' קי"ז והט"ז שם סק"א. וכ"כ הדרכי משה והפרישה חו"מ סי' שכ"ד משם הנימוק"י פ"ט דב"מ דף ק"ז ובדבר שנאסר בבבל משום טעם שאותו הטעם היה שייך דוקא בבבל אין בזה גרירה בתר בני בבל וכמ"ש הטור חו"מ סי' ת"ט. ובענין חילוקי המנהגים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל המובאים בתשו' הגאונים שערי תשובה ושערי צדק. ובעיטור. ובספר המנהיג. ובתוספות. ובטור. ובכפתור ופרח פרק עשירי. ובים של שלמה סוף ב"ק ובשאר פוסקים ז"ל. לא גרירין בתר בני בבל בדבר שהוא נגד דינא דתלמוד בבלי וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בחידושיו על ע"ז דף ל"ה וז"ל ודברי מחלוקת זה אינם מכוונים ויש שם דברים הרבה שיצאו משיטת התלמוד המסור בידינו ואין אנו שומעין אלא לתלמודינו עכ"ל:

כלל ב

ידוע שבארץ ישראל נהגו על פי חיבור הרמב"ם וכמ"ש הרשב"ש בתשו' סי' רנ"א שהבאתי לעיל כלל א' דכל המערב וכו' הצבי וכו' נוהגים על פיו. וכ"כ בסי' רנ"ז. וכ"כ מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ל"ב וז"ל הרמב"ם ז"ל הוא גדול הפוסקים וכל קהילות ארץ ישראל וערביתאן והמערב נוהגים על פיו וקיבלהו עליהם לרבן עכ"ל וכ"כ בבית יוסף יו"ד סי' רס"ה ובכסף משנה פ"א מהלכות תרומות סוף הלכה י"א וכ"כ הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב ריש סי' תשל"א והרלב"ח בתשו' סי' ל"ב ובשאר דוכתי ורבינו בצלאל אשכנזי בתשו' סוף סי' א' והרשד"ם יו"ד סי' קצ"ג ומורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' נ"ו ובשאר דוכחי ומורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' צ"ו. וכתב מרן ז"ל בבדק הבית חו"מ סי' כ"ה סוף סעיף ה' ובשאר דוכתי שפשט הדבר בכל גלילותינו לפסוק כהרמב"ם אפילו להוציא מיד המוחזק זולת בקצת מקומות שהוקשו להם דבריו ולא ירדו לסוף דעתו. וכתב שם הכנה"ג בכללי קים לי אות וא"ו דזה הוא במקום הרב ז"ל ארץ ישראל מקום הרב ב"י) ובכל ארץ המערב שנתפשט מנהג זה. וכ"כ בכנה"ג בהקדמת או"ח דכיון דהרב בית יוסף היה דר באר ישראל נמשך ברוב המקומות לפסוק כהרמב"ם ז"ל וכו' ע"ש ובכנה"ג או"ח סי' תס"ב ושכנה"ג או"ח סי' תצ"ה וכנה"ג אה"ע סי' י"ז הגהב"י אות תקס"ב ועי' אבק"ר סי' י"ט וק"ך וק"מ ובתשו' מרן אה"ע דיני כתובה סי' ב' ובתשו' הרדב"ז הישנות סי' י"א ותשו' הרלב"ח סי' צ"ו ומהר"א ששון סי' י"ט וסוף סי' נ"ב ותשו' פני משה ח"א סי' ד' וח"ב סי' פ"ח ותשו' דרכי נועם חו"מ סי' ל' דף רל"ד ריש ע"א

ותשו' מהר"י פראג"י סי' ס"א דף נ"ז ע"ד ותשו' הלק"ט ח"א סי' קפ"ב וגט פשוט בכללים שבסוף הספר כלל א' ותשו' פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ג' דף ס"ה ע"ב וסי' ה' דף פ"ד ע"ג וח"ג אה"ע סי' ז' דף מ"ב ע"א ותשו' זרע אברהם חו"מ סי' כ"ג. ומ"ש בבדק הבית הנז"ל שבקצת מקומות שהוקשו דבריו אין פוסקים כמוהו. כן כתב גם הרלב"ח בתשו' סי' וא"ו ומורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' כ"ז ועי' תשב"ץ ח"ב סי' רנ"ו ותשו' יכין ובועז ח"ב סי' כ"ג ובהקדמת בית יוסף או"ח ובבית יוסף אה"ע סי' ע"ז וחו"מ סי' ס"ח מחודש ז' ואבקת רוכל סי' פ"ט דף ס' ע"ד וסי' נ"ד דף ל"ה סוף ע"ב ותשו' אוהל יעקב ששפורטש סוף סי' י"א. ואם הרמב"ם סותר עצמו מחיבורו לפירוש המשניות אין לנו אלא מה שכתב בחיבירו וכמ"ש מרן ז"ל בב"י יו"ד סי' רצ"ד ובתשו' אה"ע דיני גיטין סי' ז' ומורינו הרב מהרימ"ט ח"ב אה"ע סי' י"ד. אכן היכא דדבריו בחיבורו סתומים. מפרשינן דבריו כמו שכתב להדיא בפירוש המשניות וכמ"ש בתשו' שדה הארץ יו"ד סי' י"ט ועי' ש"ך חו"מ סי' שד"מ סק"ג וקצוה"ח סי' ש"ו סק"ו. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' ק"ב דמה שאנו נוהגים לפסוק כהרמב"ם נגד שאר פוסקים היינו כשחולקים בפירוש. אבל היכא דלשונו סתום. ופוסקים אחרים מפרשים או מחלקים איזה חילוק. נלמוד הסתום בלשונו מן המפורש בשאר פוסקים:

כלל ג

כתוב בתשו' גינת ורדים אה"ע כלל ב' סי' יו"ד דמצינו כמה פסקים שפסק מהר"י קארו היפך הרמב"ם ולא חש על מה דהרמב"ם הוה מאריה דאתרא וכו' ע"ש. וידוע דמאתים רבנים זלה"ה הסכימו עם מרן מהר"י קארו ז"ל להכרעתו ללכת אחר הרי"ף והרמב"ם והרא"ש היכא דשנים מהם אזלי בשיטה אחת (אם לא כמקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים על השיטה ההיא ולכן פשוט המנהג בהיפך וכמבואר בהקדמת בית יוסף) וכמ"ש הברכי ליוסף חו"מ סי' כ"ה אות כ"ט והגאון מהרי"ט אלגאזי בתשו' שמחת יו"ט סי' י"א דף מ"ג ע"א. ועם כל זה היו עדין חכמי הדור אגידי בהוראות בהוראות הרמב"ם ואפילו תלמידי מרן ז"ל שבמקום משכן כבודו פה עיה"ק צפת ת"ו וכמ"ש המחזיק ברכה או"ח סי' ל"ח אות א' וסי' תרע"א אות ב'. ואף בדברים שלא ביאר הרמב"ם בחיבורו לא נתקבלו הוראות מרן ז"ל בכל תחום ארץ ישראל אלא עד אחר זמן ארוך מפטירתו ז"ל וכמ"ש הרב בריכות מים יו"ד סי' ר"א דף ע"ב ריש ע"ג. ובזמן הרב מהר"מ גלאנטי בן מורינו הרב מהר"ר יונתן גלאנטי בן מורינו הרב המוסמך מהר"מ גלאנטי תלמיד מרן ז"ל, כבר נתפשטה קבלת הוראות ופסקי מרן בכל ארץ ישראל ושלא יוכל המוחזק לומר קים לי נגד דעתו ז"ל וכמ"ש הרב מהר"מ חאגיז בתשו'

הלק"ט ח"א סי' קפ"ב משם מר זקינו הוא הרב מהרמ"ג הנז"ל. וכן הובא בספרי חכמי זמן מהרמ"ג הנז"ל המה הרבנים מהר"מ בן חביב בכללים שבסוף ספרו גט פשוט כלל א' ומהר"א יצחקי בתשו' זרע אברהם חו"מ סי' כ"ג והרב פר"ח בספרי מים חיים בקונטריס התשובות סוף סי' ט'. וכתב הרב מהר"י הלוי בעל מטה יוסף בתשובתו שהובא בגינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' כ"ט דף ק"י ע"א משם אביו ז"ל (הוא הרב מהר"ר משה הלוי נזיר מרבני עיה"ק חברון ת"ו) דהכא בארץ הצבי וכו' מנהג אחד הוא דלא נדדי מדברי מרן בשולחנו הטהור אף שהוא נגד הרמב"ם ז"ל עכ"ל וכ"כ במטה יוסף ח"ב יו"ד סי' ב' דף כ"ג ע"א (והאריך במט"י שם בדברי מור"ם בהג"ה חו"מ סי' כ"ה סעיף כ' משם תשו' הרשב"א ח"א סי' רנ"ג דאם היה מנהג כפיר להקל מפני שחכם אחד הורה להם כך הולכין אחר דעתו ואם מכם אחר כא לאסור מה שהם מתירין נהוג בו איסור. ובדברי הש"ך שם סק"ך משם הב"ח דהוא הדין להיפך שהיה מנהג בעיר להחמיר על פי חכם אחד ומת ובא חכם אחר ומיקיל יכולים לנהוג היתר ע"ש. ופי' עוד במטה יוסף ח"א חו"מ סי' ט' דף צ"ו ע"א ובפר"ח או"ת סי' תצ"ו במנהגי איסור אות ב' ופרח שושן או"ח כלל ג' סוף סי' ד' ובתשו' פין משפט למורינו הרב מהר"ר טורא מלכי יו"ד סי' ט' דף ל"ו סוף פ"ג) וכ"כ הרב אורים גדולים סי' ע"ח וכן הוכיח הרב שער אשר חו"מ סי' כ"ג דף ל"ד ע"ג מדברי מהר"מ בן חביב בתשובה שהובא בגינת ורדים חו"מ כלל א' סי' א' וכ"כ הרב חקרי לב אה"ע סי' מ"ה דף ק' ע"ג וסוף ע"ד ובחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' ט' דף קפ"ח ע"ד וכ"כ הרב פרי הארץ ח"ג חו"מ סי' א' דף מ"ו פ"ב דבארץ ישראל וסביבותיה אזלינן בתר מרן ז"ל נגד הרמב"ם ז"ל ואין המוחזק יכול לומר קים לי כהרמב"ם. והיכא דאין בירור בדעת מרן ז"ל איך הכרעתו להלכה. אז אזלינן בארץ ישראל אחר דעת הרמב"ם ז"ל וכמ"ש החקרי לב במהדו"ב חו"מ סי' ד' דף קע"ו ע"ג והשער אשר חו"מ סוף סי' הנז"ל ע"ש ועי' כנה"ג אה"ע סי' קי"ט הגה"ט אות מ"ח וכנה"ג או"ח סוף סי' תרצ"ו וכנה"ג חו"מ סי' ס' הגהב"י אות ג'. וכתב מהרי"ט אלגאזי בשמחת יו"ט סי' ל' דף קי"ג סוף ע"ב דסוגיין דעלמא כהגו"ר חו"מ כלל ה' סי' י"ו דכשהתובע מארץ ישראל והנתבע מחוצה לארץ מקומות שנוהגים לומר קים לי נגד מרן ז"ל. אז יכול הנתבע לומר קים לי נגד פסק מרן ז"ל כמנהג מקומו:

כלל ד

כתב הש"ך חו"מ סי' ל"ו סק"ו דהגם דמצרים אתריה דהרמב"ם ז"ל היינו במקום שאפשר לקיים דבריו מה שאין כן היכא שאין לדבריו קיום ואין ספק דאילו היה הרמב"ם עצמו קיים היה מודה בזה לדברי הראב"ד ע"ש. ומזה איכא סייעתא לדברי הגאון מהרי"ט

אלגזי בתשו' שמחת יו"ט סי' ג' דף ט' ע"ג שכתב דהגם דאנן בני ירושלים ת"ו נוהגים לפסוק כהוראות מרן ז"ל היינו בדבר שנודע לנו בבירור שעמד בעיקר הדין ודעתו הכריע לפסוק כן. אבל בדבר שלא הוברר לנו אם עמד בעיקר הדין כגון שהכריע בדין אחד כדעת פוסק אחד. ל זה תלוי בעיקר דין אחר שפסק אותי פוסק ז"ל ולשיטתיה אזיל והתם לא קיי"ל כאותו פוסק. כל כהאי גוונא אין מן הראוי לפסוק בפשיטות כהכרעת מרן ז"ל מאחר שלא נודע לנו שעמד בעיקר סברא זאת ע"ש. וכתב הרב מהר"מ פארדו בתשו' שהובא בספר שערי רחמים ח"א אה"ע סי' י"ג דף כ"ג ע"א דכן מוכח מדברי הרב מהר"מ בן חביב בתשו' שהובא בגינת ורדים חו"מ כלל א' סי' א' ומדברי החקרי לב מ"ב דע"ד והרב חוקי חיים סי' מ"א דף פ"ט וכתב מהר"מ פארדו שם כי אין מן הראוי לפסוק כפסק מרן זלה"ה נגד תשו' הרי"ף כיון דמרן לא ראה תשו' הרי"ף כלל (עי' הקדמת הגאון בעל שערי תורה לתשו' הרי"ף דפוס ווין ומטה שמעון סי' קכ"ו הגה"ט אות י"ז) ועי' שם משם הרב ברכי יוסף חו"מ סי' ז' אות יו"ד ועי' מג"א סי' רע"א ס"ק כ"ד ובט"ז יו"ד סוף סי' נ"ב וסוף סי' קי"ג וסי' קי"ט ס"ק י"ח ובש"ך חו"מ סי' מ"ו ס"ק קי"ז וסי', ס' ס"ק י"ב וסי' ע' ס"ק ט"ז וסי' ע"ט ס"ק כ"ט וסי' קי"ב סק"ו וסי' קכ"ו ס"ק מ"ג וסי' קל"ט סק"ב ובאה"ט או"ח סי' רכ"ג ס"ק ט"ו ובהקדמת רבני אלגיר לספר התשב"ץ ד"ה וכן בדברים וכו' וברכי יוסף או"ח סי' קע"ה אות ב' וחיים שאל ח"א סי' נ"ו ויוסף אומץ סי', פ"ב וקול אלי' ח"ב או"ח סוף סי' ט"ז ובית יהודה ח"ב סי' קכ"ד קכ"ד דף ר"ב סוף ע"ב ופחד יצחק אות ס' דף ק"ט ע"ב ותשו' שמן המור יו"ד סי' ד' דף ל"ה ע"ב וידוע תשו' מהרי"ק שורש צ"ד הובא בהג"ה חו"מ כ"ה סעיף ב' דאם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר ונמצאו אחרים חולקים אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים שאפשר שלא ידעו דברי הגאון ואי הוה שמיע להו הוו הדרי בהו. והביא ראיה לזה מכתובות דף ס"ט ע"ש. והובא ג"כ בכללי הגמרא למרן ז"ל דף קי"ד ע"א ובשאר פוסקים ז"ל ובכן הנני פורט ספרי הראשונים שנראה שלא ראם מרן ז"ל הראב"ן וכמ"ש הט"ז חו"מ סי' כ"ח סעיף יו"ד והברכי יוסף או"ח סי' רמ"ח אות ב' והרב שמן המור בתשו' הנז"ל האגודה וכמ"ש בהקדמת הדרכי משה הארוך על או"ח והקדמת דרכי משה הקצר אה"ע ובפחד יצחק אות ס' דף הנז"ל והגאון חיד"א בתשו' יוסף אומץ סי' י"ד ולפעמים מביא מספרים אחרים בשם אגודה אך גוף הספר לא היה בידו וכמ"ש ביוסף אומץ שם. בדק הבית להרא"ה ז"ל וכמ"ש הכנה"ג יו"ד סי' נ"ו הגהב"י אות מ"ח ובסוף סי' קל"ה והמחויק ברכה יו"ד סי' כ"ח אות י"ג משמרת הבית להרשב"א ז"ל וכמ"ש הט"ז יו"ד סי' קי"ט ס"ק הנז"ל והגאון חיד"א בברכי יוסף או"ח סי' קנ"ח אות ג' וביו"ד סי' א' סוף אות ט' ובמחזיק ברכה יו"ד

סי' כ"ח אות י"ג ובשיורי ברכה יו"ד סי' כ"ח אות ה' וסי' קצ"ז סוף אות ד' עבודת הקודש להרשב"א ז"ל וכמ"ש במחזיק ברכה או"ח סוף סי' תק"א ובקונטריס אחרון שם. שלטי הגבורים שסביב הרי"ף המכונה הגהות אלפסי המלא מחידושי ריא"ז וכמ"ש השכנה"ג או"ח סי' קפ"ח הגהב"י אות ז' ושם הגדולים מערכת ספרים אות ש' סי' ע"ו איסור והיתר הארוך לרבינו יונה וכמ"ש הדרכי משה בהקדמה הנז"ל והמחזיק ברכה יו"ד סי' פ"ד סוף אות ג'. כמה תשובות מהתשב"ץ וכמ"ש רבני אלגיר בהקדמת התשב"ץ והרב קול אלי' הנז"ל והרב בית יהודה הנז"ל. עוד כתב הדרכי משה בהקדמה הנז"ל דגם חידושי דיני אור זרוע ושערי דורא ומוהר"י מברונא ומהר"מ פאדאוה ובנימין זאב לא הובאו בית יוסף. וכתב הברכי יוסף או"ח סי' תקפ"ב אות ד' ובמחזיק ברכה יו"ד סי' מ"ב אות מ' כי נראה שלא היה בידו ספר בה"ג ע"ש. אך בב"י חו"מ סי' קע"ה סעיף ע"ח מבואר שהיה בידו. ואפשר שבהגיעו לחו"מ בא לידו. ובשיו"ב יו"ד סי' קע"ט אות ז' נסתפק אם ראה ספר יראים:

כלל ה

כתב מרן ז"ל בהקדמת בית יוסף וז"ל ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים. אעפ"י שאנו נכריע בהיפך. יחזיקו במנהגם עכ"ל. ובב"י יו"ד סי' ל"ו ד"ה נימוק בשרה וכו' כתב דלענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם הסכימו לאסור במים עכורים וסרוחים בריאה. להם שומעים. אם לא במקום שנהגו כדברי המתירים. וכן כתב עוד שם בסי' ל"ז ד"ה וכבר כתבתי וכו'. וכן כתב בב"י או"ח סי' רמ"ח בדין אחר דבמקום אשר נהגו כדברי המתירים נגד הכרעתו יש להם על מה שיסמוכו ואין מוחין בידם, וכן אמר פה א פה למורינו הרב מהר"מ גלאנטי על מנהג קדום פה עיה"ק צפת ת"ו שיעשו כמנהגם נגד מה שפסק בשולחן ערוך וכנזכר בתשו' מהר"מ גלאנטי סי' וא"ו וסי' י"ט וסי' קכ"ד. ועי' תיקון ישכר דף ס"א. ועל פי זה נחה דעתו של הגאון חיד"א בתשו' חיים שא ח"ב סי' ל"ה אות ב' בענין כמה פרטים שנוהגים בארץ ישראל דלא כדברי מרן ז"ל כי בודאי הם מנהגים קדומים כנז"ל. וכבר קדמו רבו ז"ל בתשו' נחפה בכסף ח"א בביאור תוספי הרא"ם דף קנ"ד ע"ג שכתב טעם זה על ענין בין השמשות שהוא מקצוע גדול בתורה לענין שבת וכו' שנוהגים בו אפילו בארץ ישראל דלא כפסק מרן ז"ל בש"ע או"ח סי' רס"א. וכן כתב מורינו הרב עין משפט יו"ד סי' ט' דף ל"ו ע"ג וס' י"א דף מ"ב ריש ע"ג בענין פרט אחר שנהגו בו פה צפת ת"ו דלא כדעת מרן ז"ל ונסתייע מתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' ב' דף כ"ג ע"א שכתב כי יש כמה דברים דנהגינן דלא כפסק מרן ז"ל, גם הרב שולחן גבוה בתשו' אוהל יוסף סי' ל' דף נ"ה כתב כן על פרט אחר שנהגו פה צפת

ת"ו דלא כפסק מרן ז"ל. אך הגאון חיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' נ"ג סוף אות ך' כתב על דברי השו"ג הנז"ל דבאותו נדון יותר אפשר לומר דהרב המבי"ט שחי איזה שנים בצפת אחר פטירת מרן ז"ל הנהיג כן. וכשקיבלו אח"כ הוראות מרן ז"ל עליהם. כבר נתפשט המנהג. (ועי' ברבי יוסף יו"ד סי' של"א אות יו"ד). ובתשו' פרח שושן או"ח כלל ג' סוף סי' ד' כתב דבכמה דברים עבדינן היפך פסק מרן ז"ל ואפשר שאיזה חכם ראוי להוראה הנהיג כן ע"ש גם מורינו הרב עין משפט הנז"ל דף ל"ו סוף ע"ג כתב על נידונו שיתכן שמזה נמשך המנהג ע"ש (וכבר כתב הש"ך ביו"ד סי' ס"ה סק"ז דהרבה פעמים מצינו מנהג שהוא מיוסד על פי דעת פוסק יחיד כנגד רוב הפוסקים). וזה אפילו פה עיה"ק צפת ת"ו אתריה דמרן ז"ל וכ"ש בשאר ארץ ישראל ת"ו וכ"ש גלילות חו"ל ההולכים אחר הוראותיו וכמ"ש השולחן גבוה או"ח בכללים שבריש הספר הספר סי' ט"ו וז"ל לא קבלנו עלינו הוראות מר אלא בדבר שאינו מצוי בקבע ולא נהגו כבר אבל בדבר שהוא מנהג קדמון לאסור או להתיר. אעפ"י שנתפשטו אח"כ הוראות מרן. המנהג לא זז ממקומו עכ"ל וכ"כ עוד שם בסי' יו"ד וכ"כ בגוף הספר כמה פעמים. וכ"כ רבני ארגיל ז"ל בהקדמה לספר התשב"ץ. והרב פרי צדיק סי' ב'. והרב מהר"א די אבילה בספרו מגן גבורים על ב"מ בקונטריס דיני משכנתא דף קי"א סוף ע"א. והרב זכור ליצחק סי' ע"ד דף קי"ג ראש ע"ג. והרב לחם שלמה דף קס"ד סוף ע"א. והרב נר מצוה ח"ב בכללי הפוסקים סי' רנ"ב דף פ"ז ע"ב. והרב מכשירי מילה פרק ה' אות ג' והרב פתח הדביר על או"ח סי' רל"ב אות יו"ד וסי' רמ"ח אות יו"ד. והרב כפי אהרן ח"א אה"ע סי' י"א דף פ"ב ע"ג וע"ד. ובח"ב יו"ד סי' י"ז:

ואין חילוק בזה בין דיני איסור והיתר ובין דיני ממונות וכמו שהוכיח כן בכפי אהרן ח"א שם מתשו' מורינו מהר"מ גלאנטי סי' ן' דף כ"ד סוף ע"ב ומשאר פוסקים ע"ש וידוע חוזק כח המנהג שמבטל הלכה וכמ"ש מרן בחו"מ סי' רל"ב סעיף י"ט ומור"ם בחו"מ סי' מ"ו סעיף ד' ועי' כנה"ג חו"מ סי' ר"א בהגהב"י וכנה"ג יו"ד סי' רי"ד ומגא"א סי' תר"ל ס"ק כ"ב ובעי חיי יו"ד סוף סי' קצ"ו ונחלת שבעה סי' כ"ז ופר"ח או"ח סי' תל"ו במנהגי איסור אות יו"ד י"א (וכתב החשק שלמה על חו"מ סי' כ"ה בכללי קים לי אות צ"ד דאין המוחזק יכול לטעון קי"ל נגד המנהג) וכמה טרח הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ג למצוא ישוב על מה שערערו על מנהג אחד קדמון בעיה"ק צפת ת"ו. ומצאתי בתשו' זר אברהם יו"ד סוף סי' כ"א שכתב דמדברי הרמב"ן כל האחרונים שהעתיקו לשון רב האי גאון ז"ל המובא בטור יו"ד סי' שס"ג שערער על מנהג בני ארץ ישראל וכו' והם ז"ל לא הכריעו בדבר וכו'

היינו משום שודאי קבלה היתה ביד בני א"י בזה מזמן קדמון ולא שבקינן פשיטותייהו ועובדייהו דבני א"י משום דברי רב האי ז"ל:

כלל ו

כתב השכנה"ג או"ח סי' תכ"ח הגהב"י אות ג' דמ"ש מרן בבית יוסף שם והמנהג כדברי הרי"ף וכו' אין לפרש והמנהג בארץ ישראל, שהיה לו לומר ומנהגינו. או ומנהג ארץ ישראל. אבל כשכותב והמנהג. הוא לומר שהמנהג פשוט בכל המקומות הוא כן עכ"ל וכ"כ הגט מקושר בולה סי' ס"ב אות א' באורך:

אך לפעמים מצינו שכותב בלשון לא נהגו וכונתו דוקא על עיה"ק צפת ת"ו ושאר (ב) ארץ ישראל ת"ו וכמ"ש בתשו' מהר"א ששון סוף סי' כ"ב ובשמות הגיטין אות ך' דף מ"ח ע"ב. גם מצינו שכותב ואין אנו נוהגים וכונתו על כל בני ספרד חוץ מעיה"ק צפת כי שם עשו תקנה לנהוג כגון מ"ש בבית יוסף או"ח סי' תר"ז שאין אנו נוהגים שש"ץ יחזור התפילה במנחה וכו' ובב"י או"ח סי' רל"ד כתב שבעיה"ק צפת גזרו נידוי בדור שלפנינו על זה וכן מצאתי בהגהות הרב חסד לאברהם אזולאי כת"י קדשו על הלבוש או"ח סי' תר"ו שכתב כן בכונת מרן ז"ל בב"י שם:

ובתשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ה אות ב' כתב דמצינו שכותב מרן ז"ל שנהגו כן ומ"מ בעיה"ק צפת ת"ו היה המנהג בהיפך בחיי מרן ז"ל וכמ"ש מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' וא"ו וי"ט וקכ"ד ויתכן שלרוב קדושתו וטרדת לימודו לא דקדק וסבר שהמנהג כך ואינו כך (וכן מצינו להרשב"ץ ששמע מתלמידי הר"ן ז"ל פה אל פה על מ"ש הר"ן ז"ל בפרט אחד שהמנהג כך ואינו כן כי לא דקדק בזה וכמ"ש מרן נ"י או"ח סי' תקפ"ד ד"ה נוהגין ופי' ברכי יוסף שם וכן מצינו להכנה"ג יו"ד סי' ל"ז הגהב"י אות ל"ג דף קי"ו ע"ג שכתב כן על הרב מהר"ש סבע ז"ל):

ובמחזיק ברכה או"ח סי' ל"ח אות א' כתב דהגם שבשלחן ערוך כותב מרן ז"ל שהעולם נוהגים מ"מ זימנין דמשכחת דאחרי פטירת מרן ז"ל נשתנה איזה דבר וזימנין אפילו בעודנו חי. ובברכי יוסף יו"ד סי' של"א אות יו"ד כתב כן על מורינו הרב המבי"ט ז"ל ששינה המנהג פה צפת ת"ו אחרי פטירת מרן ז"ל או קודם פטירתו באיזה חדשים שהיה חולה וכו' ע"ש ועי' מה שכתבתי לעיל כלל ה':

עוד כתב במחזיק ברכה שם דאפשר מ"ש מרן ז"ל והעולם נוהגים. כונתו לשאר מקומות חוץ מארץ ישראל וארץ מצרים שהולכים אחר הרמב"ם ז"ל ונוהגים על פי הוראותיו:

כלל ז

כתב הרב גאון ירושלים מהר"מ פארדו ז"ל בס' צדק ומשפט על חו"מ סי' קכ"ג (על מ"ש מרן ז"ל שם סעיף א' דעל מלוה על פה שכפר לא תיקנו שיכתבו הרשאה. ויש אומרים שעל הכל כותבין לא שנא פקדון וגזל לא שנא מלוה בשטר ובעל פה ואע"ג דכפריה וכתב מור"ם בהגה דכן נהנין) וז"ל הנה הסברא הראשונה היא סברת הרמב"ם כמ"ש הטור וכו' וסיים מרן בבית יוסף וז"ל ומיהו עכשיו נהגו לכתוב אפי' על מלוה על פה אעפ"י שכפר בה מפני תיקון העולם עכ"ל ועל פי זה הגיה מור"ם ז"ל בדברי מרן אחר מ"ש בש"ע ואע"ג דכפריה כתב וכן נוהגים והא ודאי כונת מור"ם לומר דט"ס נפל בדברי מרן בש"ע דאע"ג דמצינו דכמה דברים כותב בספר בספרו ב"י ואעפ"י כן בש"ע חוזר בו (כדלקמן כלל י"ח) מ"מ בזה אי אפשר לומר כן כיון דתלה הדבר במנהג לא בעיקר הדין ואין הכי נמי דלעיקר הדין ס"ל כהרמב"ם וכו' ומשו"ה סתם כוותיה בש"ע וכו' אבל לפי המנהג שנהגו עכשיו כמו שהעיד הוא ז"ל בבית יוסף. אין דרך לנטות דכן ס"ל גם בש"ע אלא דהשמיט שתי תיבות וכן נוהגין. והגיה אותם מור"ם ז"ל. ואל תתמה על זה. דכמה פעמים מצינו הגהה כזו וכו' וחדא מנייהו לעיל סי' קכ"א סעיף ט' שהגיה מור"ם על דברי מרן וז"ל והמלוה אומר לא עשיתיו שליח ולא קבלתיו וכו' וכתב הסמ"ע סק"ך וז"ל כל הגה זו הוא חסר בדברי המחבר והגיהו ותיקנו מור"ם בהגהותיו וכן הוא בטור סעיף י"ב עכ"ל הרי להדיא דמור"ם ז"ל מגיה כמה פעמים דברים החסרים בש"ע בדברי מרן שהם מוכרחים ואפשר שהיו טעות סופר וכו' ומה שהוצרך מרן ז"ל לגלות דעתו ולסתום כהרמב"ם בעיקר הדין (כמו כל סתם ויש אומרים כדלקמן כלל ך') אפשר שהוא למקום שלא נהגו כן דאם יבורר שלא נהגו מקודם זמן מרן ז"ל כבר ביאר הוא גופיה בהקדמתו שלא בא לשנות המנהגים (עי' לעיל כלל ה') וכבר וכו' ובמטה שמעון הגהב"י אות ח' כתב שמהריק"ש ז"ל כתב ג"כ כדברי מרן בב"י דכבר נהגו עכשיו לכתוב וכו' אף שהוא נגד הרמב"ם מארי דאתרא מצרים ואגפיה (ועי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"כ סי' תרנ"ט) וכ"כ הדרכי נועם חו"מ סי' ט"ו וכו' ושאינו יכול המוחזק לומר קים לי כהרמב"ם ז"ל בזה וכו' עכ"ל הצדק ומשפט:

ובמחצית השקל על או"ח סי' שמ"ה סק"ז לענין אם הוי רשות הרבים אפילו אין ששים רבוא עוברים בו בכל יום. כתב דדעת מרן ז"ל בעיקר הדין כהרמב"ם דלא בעינן ששים רבוא וכו' ולכן כתב סברת הרמב"ם בסתם ודעת החולקים בלשון יש אומרים. אך המנהג היה גם בזמן מרן ז"ל כהיש אומרים וכמ"ש מרן גופיה בסי' ש"ג סעיף י"ח וזה הוא כונת המג"א במ"ש בסי' שמ"ה שם כי מרן ז"ל פסק בסי' ש"ג כהחולקים ור"ל מצד המנהג:

ובמחזיק ברכה או"ח סי' ל"ח אות א' כתב כעין זה לענין אבילות יום ראשון דמיתה וקבורה אם הוא מדאורייתא דדעת מרן ז"ל בעיקר הדין כהרמב"ם דהוי מדאורייתא ולכן כתב ביו"ד סי' שצ"ח סבר הרמב"ם בסתם וסברת החולקים בלשון יש אומרים ומהאי טעמא פסק באו"ח סי' תקמ"ח סעיף ג' בפשיטות כהרמב"ם ולא הזכיר סברת החולקים כלל זולתי מור"ם בהגה שם שהביא דבריהם. אך מ"מ המנהג היה גם בזמן מרן ז"ל כהחולקים וכמ"ש מרן גופיה ביו"ד סי' שצ"ט סעיף י"ג ומור"ם בהג"ה שם ובאו"ח סי' תקמ"ח שם. והניח את העולם במנהגם:

וידוע מ"ש הש"ך יו"ד סוף סי' רמ"ב דאפילו אין מרן ז"ל מזכיר המנהג אך שכותב בלשון סתם ויש אומרים. כונתו בזה דאם יש מקומות שנהגו כהיש אומרים יש להם על מה לסמוך ומשו"ה הביא סברת היש אומרים. וכן מצאתי בתשו' זכור ליצחק סי' ע"ד דף קי"ג שהעתיק תשו' מאריה דארעא דישראל הגאון מהר"מ בן חביב ז"ל בעל ג"פ לענין הדין שהביא מרן ז"ל באו"ח ריש סי' רנ"ג בלשון סתם ויש אומרים. שכתב דאנחנו נוהגים כסברת הי"א וכמ"ש מור"ם ז"ל שם שנהגו להקל כסברא האח':

כלל ח

כתב הגאון חקרי לב חו"מ ח"ב סי' פ"ח דף קנ"ו ע"ב לענין הדין שפסק מרן ז"ל בחו"מ סי' תי"ו סעיף ב' דאין מוציאין זיזין וגזווטראות לרשות הרבים אלא א"כ היו למעלה מגמל ורוכבו וכו' ומור"ם ז"ל בהג"ה שם סעיף א' כתב דיש אומרים דאע"ג דהכי דינא הוא (וכמ"ש מור"ם גופיה בסי' קנ"ה סעיף כ"ז) מ"מ כבר נהגו להוציא זיזין וכו' די"ל דגם מרן ז"ל לא פסק כן אלא מעיקר הדין אבל אם נהגו העולם להוציא בודאי דהמנהג עיקר דהכל כמנהג המדינה. אלא שנראה שאין זה מנהג פשוט בכל העולם ממ"ש הטור והש"ע חו"מ סי' קנ"ד סעיף ט"ו משם הרא"ש שכיון שמנהג המקום להוציא זיזין וכו' ובודאי דלמטה מגמל ורוכבו איירי דאי למעלה מגמל ורוכבו. בלי מנהג שרי מן הדין להוציא וכו' ומבואר מתשו' הרא"ש שם שלא היה המנהג פשוט בכל העולם. וגם מרן ז"ל שם סעיף ט"ו כתב וז"ל והני מילי במקום שאין אדם רשאי להוציא זיזין וכו' אבל במקום שרשאי להוציאם וכו' הנה מבואר גם מדברי מרן ז"ל שאין זה מנהג בכל העולם וכו' אך בתשו' הרב המבי"ט ז"ל ח"א סי' יו"ד הביא תשו' הרא"ש הנז"ל ואח"כ כתב וז"ל והכא המנהג בעיר שמוציאין בליטות ואין מי שימחה עכ"ל והרי ידוע שהמבי"ט ז"ל היה דר בעיה"ק צפת ת"ו והעיד שנהגו להוציא, וא"כ על כרחין דמרן ז"ל לא כתב שאין מוציאין אלא מעיקר הדין אבל אם נהגו להוציא אין מעכבין בידו וכו' ע"ש וכן כתב עוד בחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"ד דף ר"ז ע"ב וע"ג:

כלל ט

כתב הברכי יוסף חו"מ סי' ל"ז אות ז' (על מ"ש מרן ז"ל שם סעיף כ"ב דעכשיו נהגו לקבל עדים מהקהל על תקנתה והסכמתם ועל הקדשות ועל כל ענייניהם וכשרים אפילו אפילו לקרוביהם וכו') דדרך מרן ז"ל לכתוב הדין ואח"כ לכתוב התקנה והמנהג כמ"ש בחו"מ סי' ק"ז וסי' קכ"ג ומלבד זה במאי דקמן מוכרח לכתוב הדין לעיר שרצו לבטל מנהגם ולנהוג כפי הדין וגם עיר חדשה שרצו לנהוג כפי הדין עכ"ל:

כלל י

כתב הברכי יוסף או"ח סי' ז' אות ג' דאף לדידן תושבי ארץ הצבי שקבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל. מ"מ היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא בענין ברכות ראיתי לרבותי שנוהגים להקל שלא לברך הגם דמרן ז"ל פסק לברך וכ"כ בספרו לדוד אמת סי' וא"ו אות ס"ג וכמ"ש בתשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ח דף מ"ד סוף ע"ב (ועי' מג"א סי' רט"ו סק"ו דלדעת הרמב"ם איסור ברכה לבטלה הוא מדאורייתא):

והיכא שכבר נהגו לברך במילתא דאיכא פלוגתא דרבוותא. לא שבקינן מנהגא וכמ"ש הט"ז או"ח סי' מ"ו סק"ז והרב זכו"ל ח"א או"ח דיני ברכות אות ס' משם התה"ד סי' ל"ד ועי' יו"ד סי' רס"ה סעיף ו') ואפי' היכא דמרן ז"ל ס"ל כהפוסקים שלא לברך. מ"מ אין לבטל המנהג וכמ"ש הזכו"ל שם סוף אות ן' לענין מה שנהגו קצת נשים בארץ הצבי לברך על הלולב היפך פסק מרן ז"ל באו"ח סי' תקפ"ט סעיף וא"ו שנמשך אחר דעת הרמב"ם ז"ל הובא בב"י שם. ומצאתי בשו"ת מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ק"פ שכתב שאנחנו נוהגים כדעת הפוסקים שהובא בב"י או"ח סי' מ"ו שמצריכים לברך ברכות השחר כולם אפי' לא נתחייב בהן כגון שלא שמע קול תרנגול וכו' היפך דעת הרמב"ם ז"ל מארי' דארעא דישראל (פי' לעיל כלל ב') ועי' באבקת רוכל למרן ז"ל סי' נ"ד ובספר שם חדש על ספר יראים ח"ח דף י"ח ע"ב. ובטוב עין להגאון חיד"א סי' י"ח אות נ"ז:

כלל יא

כתב הגאון מהרי"ט אלגאזי בשו"ת שמחת יו"ט סי' י"ב דף מ"ט סוף ע"ג וז"ל כבר ידוע דאף לדידן דפסקינן כמרן ז"ל אך בענין איסור ערוה בגיטין וקידושין ויבום וחליצה אנו נוהגין בכל ארץ ישראל לתפוס כל החומרות של כל הפוסקים עכ"ל וכן כתב בסי' י"א דף מ"ד ראש ע"ג. והיינו דוקא. כשהוא לכתחילה וליכא שום עיגון בדבר וכמ"ש הרב הנז"ל גופי' בסי' ע"ה דף רכ"ד סוף ע"ג וז"ל וכלל גדול מסור בידינו מפי סופרים ומפי ספרים דלענין איסור ערוה החמורה לכתחילה יש לחוש לכל הסברות ואנן דיתבינן בירושלים ת"ו אף דקבלנו הוראותיו של מרן הב"י לכל הדברים לענין ממונא ואיסורא. באיסור

ערוה אנו מחמירין ככל הסברות כל שהוא לכתחילה וליכא שום עיגון בדבר דבנקל יש לגרשה דכופין אותה לגרשה עכ"ל ועי' בכללים שבסוף גט פשוט סוף כלל ה'. משאת משה ח"א אה"ע סי' ה'. חקרי לב או"ח סוף סי' צ"ו ומהדו"ב חו"מ סי' ד' דף ק"פ ריש ע"ד. בירך משה גלאנטי סי' ל"ד ל"ה. ישמח לב גאגין אה"ע סי' ח' (וכתב תנא ירושלמאה בשו"ת חוקי חיים סי' ח' דף י"א ריש ע"א דגם בענין מקואות חשיב איסור ערוה לטהר אשה לבעלה מאיסור כרת)

כלל יב

כתב הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים מערכת ספרים אות ט' סי' י"ב (טור ונ"י) וז"ל ובארץ הצבי נהגו איזה חומרות להחמיר כמור"ם אך אין מוחין במי שנוהג כמרן ז"ל עכ"ל גם בברכי יוסף חו"מ סי' כ"ה אות וא"ו כתב וז"ל ואנן בני ארץ ישראל בתר מרן גרירנא אם לא שהיה לחומרא דראוי לחוש להחמיר. ומ"מ אין למחות ח"ו בעושה כפסק מרן עכ"ל ובשיורי ברכה יו"ד סי' שכ"ד כתב וז"ל איברא דבמקומינו וכו' וכן בכמה דינים מאיסור והיתר פשט המנהג להחמיר הגם דמרן ז"ל מיקיל ובחיים שאל ח"א סי' ט"ו כתב וז"ל ובכן נראה בנ"ד וכו' להתיר ולא מבעיא לדידן בני ארעא קדישא דנקטינן כמרן ז"ל וקבלנו הוראותיו אלא דבאיסור והיתר חוששין על הרוב לכתחילה לדברי מור"ם ז"ל. דהכא דנראה דעת מרן להתיר וכו' הגם דנחוש לדברי מור"ם להחמיר היינו דוקא כשהוא פשוט לאסור לדעת מור"ם. אבל בנ"ד יש להתיר די"ל דגם מור"ם מודה להיתרא וכדאמרן אלא אפילו לבני אשכנז ופולין דנקטו כמור"ם וכו' עכ"ל ובספרו טוב עין סי' י"ח אות ס"ח כתב וז"ל דאע"ג דאנו קבלנו הוראות מרן. מ"מ בכמה דברים מחמירים כדעת מור"ם וכו' ומ"מ אין למחות במי שנוהג היתר כמרן ז"ל מאחר דקבלנו הוראותיו עכ"ל. ובספרו מחזיק ברכה יו"ד פי' מ"א סוף אות ה' כתב על דברי הש"ך שם סק"א דבארץ הצבי דעל הרוב נקטי כפסקי מרן ז"ל ולא חיישי לחומרות רבני אשכנז יש להכשיר בהפס"מ או לכבוד שבת):

והנה בתשו' חקרי לב מהדו"ב חו"מ סי ד' דף ק"פ ריש ע"ב הישא דברי הגאון מהר"מ סוזין ז"ל שברוב דיני יו"ד ואה"ע אנחנו מחמירים בארץ ישראל נגד פסק מרן ז"ל. ובדף הנז"ל סוף ע"ג הביא החק"ל דברי הברכי יוסף חו"מ הנז"ל וכתב על זה וז"ל לדידי חזי שאין דבריו כי אם לתלמיד חכם בביתו דרשאי להחמיר לעצמו. אבל דיין הקבוע אינו רשאי להורות אפי' להחמיר נגד דעת מרן ז"ל שהרי במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לצורך מילה בשבת כדאיתא בשבת דף ק"ל (עי' מזה באורך כשו"ת גינת ורדים אה"ע כלל ב' סי' ע' וסי' יו"ד ובשו"ת מורינו הרב עין משפט יו"ד כי' יו"ד דף ל"ח ע"א)

וכו' והרי גם הרב מהרי"ט אלגאזי לא כתב להחמיר כי אם באיסור ערוה (כנז"ל כלל י"א) מה שאין כן שאר האיסורים וכו' עכ"ל והאריך לדחות דברי מהר"מ סוזין הנז"ל ע"ש. אכן מדברי הברכ"י גופיה בחיים שאל הנז"ל ובשיורי ברכה הנז"ל מהבאר דנוהגים בכמה דינים מאיסור והיתר להחמיר אף להורות לאחרים ע"ש וכן הוא באמת מנהגינו בא"י עד היום. ואפשר דאין ראיה מן מנהגינו הקבוע. כי יתכן שאותן החומרות הן מנהגים קדומים להתפשטות קבלת היראות מרן ז"ל כנז"ל כלל ה'. ומשום ספיקא. בודאי דיש למחות טובא בהמיקל להתיר בהן כפסק מרן ז"ל וכמ"ש הרב נר מצוה ח"ב בכללי הפוסקים סי' רנ"ב דף פ"ז ע"ב על דברי הטוב עין הנז"ל:

ומ"ש תהר"מ סוזין בחק"ל שם דגם להקל מצינו כמה דינים באו"ת ויו"ד דאנחנו מתירים בארץ ישראל דלא כמרן ז"ל שאסר ע"ש. הא ודאי שאותן הקולות הן מנהגים קדומים להתפשטות קבלת הוראות מרן ז"ל וכנז"ל כלל ה':

ולפעמים ישתרבבו הוראות בטעות ע"י סיבת טעיות הדפוס שנפלו בדברי מרן ז"ל בספרי ש"ע החדשים אשר לא העירו עליהם האחרונים ז"ל משום שלא היה בידם ש"ע הישן הקדמון שהדפיסו מרן ז"ל בוונציאה שנת שכ"ה זולת כקצת פרטים שהגיהו מדעתם ז"ל וכיונו אל האמת ואחר שנדפסו הגהות מור"ם ז"ל על הש"ע בקראקא שנת של"ח (בחייו ז"ל וכמ"ש בתשבותיו סי' קל"ב) וחזרו והדפיסוהו כמה פעמים יש דינים רבים שנדפסו בם ההגהות באותיות אשורית גסות וסוברים העולם שהם דברי מרן ז"ל ואינו כן וכמ"ש, בתשו' הלק"ט ח"ב סי' קל"ח ובתשו' דברי יוסף למהר"י אירגאס סי' יו"ד ובכסא אלי' על חו"מ סי' ל"ה סעיף וא"ו אות ב'. וכן מצינו לאידך גיסא שנדפסו דברי מרן ז"ל באותיות רש"י וסוברים העולם שהם דברי מור"ם ז"ל וכמ"ש הרב צדק ומשפט על חו"מ סי' ל"ד סעיף כ"ז דף י"ב ע"ב וע"ג:

כלל יג

כתב הגאון החסיד השל"ה ז"ל במסכת חולין דף קי"ב ע"ב דאנחנו יושבי ארץ ישראל הנמשכים אחר קבלת הזוהר הקדוש נוהגים להניח תפילין של יד מיושב. והרב כנה"ג או"ח סי' מ"ו בהגהב"י כתב שבא תלמיד חכם מארץ הצבי והעיד ששמע שמרן ז"ל חזר בו ממ"ש בש"ע שם סעיף וא"ו לחלוק על המברכים ברכת הנותן ליעף מר אותה בסוף ימיו בהזכרת שם ומלכות עפ"י הקבלה וכתב הברכי יוסף שם אות י"א שנתפשט בגלילותינו לברך אותה בשם ומלכות עפ"י האריז"ל כי אף דקבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל והוא לא פסק כן. קים לן דאילו ידע דעת האריז"ל בזה. היה מורה לברר. ומה גם שכתב הכנה"ג דאיכא מאן דשמע דהדר ביה מרן ז"ל בסוף ימיו ועי' ברכ"י שם אות י"ב

ובסי' ר"ג אות ב' וכתב עוד בספרו טוב עין סי' ז' דף ט"ז ע"ב דיתכן שכאשר נודע למרן ז"ל שהרב האריז"ל הי' אומר אותה בשם ומלכות חזר בו:

וכיון דבענין ברכות דנהגינן שלא לברך היכא דאיכא ספק פלוגתא דרבוותא בחיוב הברכה ואפי' דעת מרן ז"ל לברך וכמ"ש לעיל כלל יוד. מ"מ היכא דהאריז"ל הכריע לברך אזלינן בתריה דהאריז"ל אפי' נגד פסק מרן ז"ל וכנז"ל. ממילא דכ"ש בשאר דברים דפשיטא דאזלינן בתר הכרעת האריז"ל אפי' נגד פסק מרן ז"ל וכמ"ש הברכי יוסף או"ח סי' א' אות י"ג וסי' תכ"א שנהנו בארץ ישר' כדעת ספר המנהיג שלא לומר פסוקי מוסף שבת בשחרית אצל פרשת התמיד ודלא כפסק מרן ז"ל באו"ח סי' מ"ח וביאר הטעם בספרו שיורי ברכה או"ח סי' תכ"א משום דבתר הכרעת רבינו האריז"ל גרירינן בדוכתי טובא היפך פסק מרן ז"ל דקים להו לרבנן דאי שמע מרן ז"ל דברי האריז"ל הוה הדר ביה עכ"ל. גם גאון ירושלים מהר"מ סוזין ז"ל בתשובתו שבספר הון יוסף סי' יו"ד כתב שגדולי וקדושי כל דור ודור אינם זזים מדברי האריז"ל אפי' בדברים שהם נגד ההלכה. ואפילו בענין ברכות ע"ש. (ומעין דוגמא להנז"ל מצינו לענין מה שפסק מרן באו"ח סי' נ"ו סעיף ג' באמירת הקדיש דכשהש"ץ אומר יתברך כל העם עונים אמן וכתב מור"ם שם שלא נהגו כן. ובשלמי ציבור דף פ"ד ריש ע"ב כתב שדעת הארז"ל שלא לענות. וראינו בספר מגיד משרים למרן ז"ל פרשת תולדות שהמגיד ציווה לו שלא לענות):. וכ"ש פה עיה"ק צפת ת"ו אתריה דרב ז"ל וכמ"ש בתשו' ויקרא אברהם דף קכ"ה ע"ד דצפת ת"ו אתריה דהאריז"ל ומנהגי הספרדים נהוגים על פיו:

ומ"ש המג"א סי' כ"ה סק"ך משם הרדב"ז דכל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקין עם הגמרא הלך אחר הגמרא והפוסקים עכ"ל היינו דוקא כשאין פלוגתא בין הפוסקים. אבל היכא דפליגי הפוסקים. דברי הקבלה יכריעו וכמ"ש הרדב"ז גופיה בתשו' הישנות סי' ח' לענין תפילין בחוה"מ שאסור להניחם משום שדברי הקבלה יכריעו וכן פסק מרן ז"ל באו"ח סי' ל"א עפ"י הזוהר וכמ"ש בבית יוסף שם וכיוצא בזה כתב בב"י או"ח סי' נ"ט ובבדק הבית אה"ע סי' סי' כ"ה (ומדבריו בב"י או"ח ס' קמ"א ד"ה ומתוך וכו' מתבאר דאפילו אין פלוגתא בין הפוסקים אך כיון שאינו נזכר בגמרא אזלי' בתר הזוהר נגד הפוסקים ז"ל. ומור"ם ז"ל בדרכי משה שם חולק עליו) וכ"כ הגאון חכם צבי ז"ל בתשו' סי' ל"ו וסי' ע"ד דהכרעת הקבלה תכריע בין הפוסקים. וכ"כ בתשו' דברי יוסף אירגאס סי' ב' והגאון מהר"ד פארדו ז"ל בתשו' מכתם לדוד יו"ד סי' מ' דף קי"א ע"ד והרב יד אהרן או"ח מהדו"ב סי' ל"א אות ב' על הכרעת האריז"ל דתכריע בין הפוסקים (ומ"מ יש איזה פרטים שלא נהגו כהארי"זל וכמ"ש בתשו' הון יוסף סי' י"א) וכמה נפיש

חיליה דאילנא קדישא שכל ימי חיי האריז"ל לא היו אומרים פה צפת ת"ו ביום ט"ב הקינה המתחלת למי אבכה וכו' שכתוב בה וסוד תורה היש מוציא לאורה וכו' וכמ"ש בנגיד ומצוה בעניני ט"ב. ומרן ז"ל הפליג בשבחיו וכמ"ש בשבחי האריז"ל וחיבב דבריו וכמ"ש בתשו' אבקת רוכל סי' קל"ו (ועי' בתשו' כד הקמח להגאון כעל לבושי שרד ז"ל פלפול ארוך בדברי מרן והאריז"ל שבתשובת אבק"ר המ"ל):

כלל יד

כתב הרשד"ם בתשו' יו"ד סי' קצ"ג דהגם דבארץ ישראל נהגו עפ"י הרמב"ם ז"ל (עי' לעיל כלל ב') מ"מ יש לקיים מנהג עיה"ק צפת ת"ו שאוכלים הירקות הנזכרות בשוק ואינם מדקדקים לחקור אם הם מירקות שנזרעו במקום שיש בו כרם. כיון דאיכא ספק ספיקא. ספק אם זה הירק הוא ממקום שיש בו כרם או שמא ממקום שאין בו כרם ואת"ל ממקום שיש בו כרם ספק אם הלכה כהרמב"ם דאסר או הלכה כהרא"ש דהתיר וכמ"ש הטור יו"ד סי' רצ"ו (ומרן ז"ל שם פסק כהרמב"ם ז"ל ועי' יו"ד סי' ק"י סוף סעיף ט' ובכללי ס"ם להש"ך שם אות, ל"ה ובפ"ת בכללי ס"ס שם משם שער המלך לענין ס"ם דאיכא לברורי):

ומעין זה מסיק הרב מחזיק ברכה יו"ד סי' מ"ב אות כ"ד ואות ל"ו דאם חסרה המרה ונאבד הכבד מותר משום ס"ם. ספק אם היה לפנינו הכבד היה בה טעם מר. ואת"ל שלא היה בה טעם מר. ספק הלכה כמאן דאמר חסרה המרה כשירה ודלא כהפוסקים שהכריע מרן ז"ל שם דטריפה. וכיוצא בזה כתב שם סוף אות ן' לענין נמצאו שתי מרות ונאבדו קודם הבדיקה לראות אם שופכות זו לזו יש להכשיר משום ס"ם. ספק אי שפכי אהדדי. ואת"ל דלא שפכי. ספק אולי הלכה כהפוסקים דמכשרי שתי מרות והגם דמרן ז"ל הכריע שם כהפוסקים דמטריפים מ"מ שפיר יש לעשות ס"ס דהאחרונים ז"ל עושים ס"ס בכי האי גוונא. והכי פשטה הוראה לעשות ספק כל דאיכא פלוגתא דרבוואתא הגם דמרן ומור"ם ז"ל פוסקים כסברא האחרת עכ"ל וכ"כ בספרו עין זוכר אות ס' סי' ל"ב דהגם דקבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל בש"ע מ"מ האחרונים עבדי ספק ספיקא אף בדבר שפסק מרן לאיסור כל שיש חולקין. עושים ספק מזה עכ"ל וטעם לזה כתב הרב דבר משה ח"ג יו"ד סי' ב' דאף מרן ז"ל בעצמו יודה בכך דהוא לא פסק כאותה הוראה לחומרא אלא כשאין מצטרף בדין ההוא ספק אחר ובתשו' הגיד מרדכי להרב מהר"מ אשיאו ז"ל מעיה"ק צפת ת"ו חלק או"ח סי' ט"ו האריך להביא כל דברי האחרונים בזה וכתב שם בדף מ"א ע"ב דמאחר דמצינו לכמה רבנן בתראי ומהם רבני עיה"ק ת"ו דעבדי ס"ם נגד פסק מרן ז"ל בעקבותיהם נלך. וכ"כ בחלק יו"ד סי' ח' וסי' י"ג וחלק אה"ע סי'

ה'. גם בתשו' נדיב לב ח"ב חו"מ סי' ס"ג האריך בזה ומסיק דאף בארץ ישראל ואגפיה עבדינן ס"ס נגד פסק מרן ז"ל וכתב הרב אזן אהרן אות ס' סי' י"ד דכן עמא דבר:

כלל טו

כתב גאון ירושלים הרב פרי האדמה ח"ג פרק ט"ז מהלכות מכירה דף נ"ב סוף ע"ג דפה עיר קדשנו ת"ו היכא דמרן ז"ל לא גילה דעתו יכול המוחזק לטעון קים לי בפלוגתא דדינא וכ"כ הרב נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' כ"א דף קי"א ראש ע"ד והרב שמחת יו"ט ס' ע"ג דף רכ"ג סוף ע"ב לענין היכא דאין לנו הכרח ברור בדעת מרן ז"ל:

גם הרב מהר"מ רוביו זיל אב"ד דעיה"ק חברון ת"ו בשו"ת שמן המור חו"מ סי' י"ג דף ק' ריש ע"ד וסי' י"ד ל ק"ד כתב דגם במקומות הללו שקבלו דעת מרן ז"ל אף להוציא מיד המוחזק מ"מ הדבר ברור דכל היכא דאנו מסופקים בעיקר דעת מרן. וכ"ש כשהפוסקים נחלקו בדעתו שלשונו סובל שני פירושים. בודאי שגדול כח המוחזק לומר קים לי כפירוש ההוא בדעת מרן ז"ל שיבא לזכותו וכדכתב הכנה"ג חו"מ סי' כ"ה בכללי קי"ל אות י"ט לענין פוסק שדבריו סובלים שני פירושים:

וכן כתב מורינו הרב מהר"ח מודעי אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו בשו"ת חיים לעולם יו"ד סי' א' דף מ"ט סוף ע"א ודף ן' ריש ע"ב על מעשה שהיה פה צפת ת"ו (והיינו דוקא כשאין לנו בירור בדעת הרמב"ם ג"כ וכמ"ש לעיל כלל ג' משם הגאון חקרי לב כמהדו"כ חו"מ סי' ד' דף קפ"ו ע"ג והשער אשר תו"מ סוף סי' כ"ג. וגם שאין לנו בירור מתשובות מרן ז"ל וכמ"ש בחיים לעולם שם דף נ"א סוף ע"ד ובנתתה בכסף ח"ב המ"ל ועי' חק"ל מהדו"כ חו"מ סי' י"ד דף ר"ח ע"ב):

וכתב הרב צדק ומשפט על חו"מ בהקדמה דף ה' ע"א דהמנהג היא דאם קמיפלגי האחרונים בביאור דברי מרן וכו' חזינן אם אחד מהם הוא מאריה דאתרין עבדינן כדבריו (הגם דבשאר חידושי דינים קיימא לן דלא חיישינן לפסק מאריה דאתרא אחר פטירתו והו"ל כאחד משאר הפוסקים וכמ"ש הרב מהרח"ף ז"ל בתשו' סמיכה לחיים אה"ע סי' ט' דף נ"ד נ"ה לענין ממון ובתשו' חקקי לב יו"ד סי' מ"ג לענין איסור והיתר היכא דיש חולקים), ואי תרוייהו הם רבני עיה"ק ת"ו שנתמנו לרבנים. או דתרוייהו אינם משלנו. אז פשיטא דהמוחזק אומר קים לי כחד מנייהי. אך אם יש גילוי בדעת מרן ז"ל במקום אחר היפך דברי הפוסק. פשיטא דתפסינן כדברי מרן דאפשר דאשתמיט מן הפוסק דברי מרן שבמקום אחר ע"ש:

ומעין הנז"ל כתב בתשו' חיים לעולם הנז"ל דף נ"א ע"ב על דברי מורינו הרב המבי"ט ז"ל בהבנת דברי הרמב"ם ז"ל (מאריה דארעא דישראל כדלעיל כלל ב' דאית לן למיפסק כהמבי"ט בזה נגד שאר הפוסקים ז"ל כיון שהיה מאריה דאתרין פה צפת ת"ו:
וכן מצאתי בתשו' כת"י להגאון מהר"מ בן חביב ז"ל שכתב על מה שהרבנים בצפת ת"ו עשו גאבילה ומיעוט הקהל מיחו בזה. המובא בפני משה ח"א סי' ד'. היינו משום דרבני צפת ס"ל דהרוב יכולים לכוף המיעוט גם במידי דר"ל ופ"ל וכמ"ש מאריה דאתרייהו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סי' נ"ט בדעת הרמב"ם ז"ל (ועי' אורי' משפט על חו"מ סי' כ"ה בכללי קים לי שכתב כמה פרטים בעניני קי"ל לדידן תושבי ארץ ישראל):

כלל טז

כתב הרב יד מלאכי בכללי שאר הפוס' סי' י"ב וז"ל סוגיא בדוכתא עדיפא (סנהדרין דף ל"ד ע"כ מאי אולמא דהאי סתמא מהאי סתמא וכו' משום דקתני לה גבי הלכתא דדינא) אמרינן גם בפוסקים. כן למדתי מדברי הבית יוסף או"ח סי' ע"א וכו' וכן מצאתי עוד בשו"ת הרדב"ז החדשות ח"א בלשונותיו על הרמב"ם סי' ט' דף ק"י ע"ב שכ' דכשדברי הרמב"ם סתרי אהדדי אזלינן בתר המקום שהוא עיקר הדין ועליו נסמוך לפסק הלכה ושהוא כלל גדול לכל המקומות ע"ש ועי' עוד שם סי' י"ט וכו' עכ"ל ובתשו' הלק"ט ח"ב סי' ק"א ובתשו' בית דוד או"ח ס' תצ"י כתבו כלל זה בדברי מרן ז"ל בש"ע היכא דדבריו סתרי אהדדי וחד מינייהו מובא במקום הלכתא דדינא:

כלל יז

כתב הכנה"ג בתשו' בעי חיי חו"מ ח"ב סוף סי' פ"א דף פ"ג ע"א שאם מרן ז"ל כבית יוסף הביא סברא ולא הביא חילק על זה ודאי הוא דמרן ז"ל ס"ל כן וכ"כ בתשו' בית דינו של שלמה יו"ד סי' י"ב דף פ' ריש ע"ד. וכ"כ הרב פני הבית על חו"מ סוף סי' קע"א ע"ש והברכ"י או"ח סי' ש"ב אות ד' כתב שראה תשו' כת"י להרב מהר"ש הלוי אב"ד דאיזמיר (בן הרב המקובל מהר"ר בנימין הלוי מעיה"ק צפת הנזכר כ"פ באיגרות הרמ"ז ז"ל. ותתן מורינו הרב מהר"ר יונתן גלאנטי אב"ד דעיה"ק הנז"ל) שרצה להוכיח בדין אחד דמדהשמיטו מרן ז"ל בש"ע מורה דאין דעתו לפסוק כן והרב מהר"ר גבריאל איספיראנסה (אב"ד דעיה"ק צפת ח"ו) השיב על דבריו וכתב דאין הכרע ב"ה דכמה דינים מוסכמים אשכחן דאין הרב כותבם וסמיך ליה במה שכתבם בבית יוסף עכ"ל (וכבר נדפם זה בתשו' לב שלמה למהר"ש הלוי הנז"ל חלק חו"מ סי' פ"ה דף ק"א ע"כ) ותמה הברכ"י על זה דלמה סמך מרן ז"ל בדינים ההם על מ"ש בבית יוסף יותר מכל דדינים שכתבם בש"ע. אכן בספרו יוסף אומץ סי' כ"ט דף כ"ד ריש ע"א כתב על זה

וז"ל ועתה נראה דודאי כונת הרב מהר"ר גבריאל הנז"ל הוא. שדיני הגמרא והרמב"ם וכיוצא. מביאם בש"ע. אמנם הדינים המחודשים זימנין דהוא ז"ל משמיט מהם. ונראה דזה דבר השמיטה תחת שלש. או שהדין ההוא אף שהוא מוסכם הוא מציאות רחוק. או שהוא פשוט. או שהוא כלול ונלמד מעיקר הדין שכתב בש"ע עכ"ל. (ומצינו באבקת רוכל סי' רט"ז ששאלו למרן ז"ל על דין שכתב מור"ם ביו"ד סי' ס"ט סוף סעיף ט' והשיב שהוא נלמד וכלול במה שכתב בסוף סי' ק"ה ועי' בדק הבית חו"מ סי' קע"ו סעיף י"ז גם בספרו חיים שאל ח"א סי' מ"ח דף נ"ג ריש ע"א כתב דרגילי רבוותא בתראי למימר בכגון זו דהיה בעיניו דין פשוט. או דלא שכיח. ועי' ברכ"י או"ח סי' רע"ג סוף אות ה' וס' שי"ט ריש אות ב'. ומחזיק ברכה יו"ר סי' מ"ו אות ב' ותשו' ויוסף אברהם סי' כ"ג בזה: והנה בדין שכתב מרן בב"י או"ח סי' רמ"ה משם הר"ן ופסקו מור"ם בש"ע שם סעיף א' שאין בו אחד משלשת האופנים הנז"ל מצאתי בברכ"י או"ח סי' תצ"ו אות ה' שכתב דהגם שהשמיטו מרן ז"ל בש"ע. אין מופת חותך דפליג עלה. וכיון דמספקא לן בדעת מרן. נקיטינן כוותייהו דרבנן בתראי שכתבו הדין להלכה ועי' עוד בברכ"י או"ח סי' ט"ו סוף אות ג':

וכתב ה' מהרח"ף בחוקות החיים סי' נ"א דף ס"ו ע"ג דהיכא שבבית יוסף תמה על אותה סברא. אז ודאי הטעם שהשמיטה מהש"ע היינו משום דלא ס"ל כן ונסתייע בזה מדברי הסמ"ע סי' רנ"ח סק"ה והכנה"ג שם הגהב"י אות י"א. וכן מצאתי לרבני עיה"ק ירושלים ת"ו בתשו' אדמת קודש ח"ב חו"מ סי' ך' דף פ"ו סוף ע"ב ובתשו' ובתשו' שמחת יו"ט סוף סי' כ"ח וכן כתב חכם אחד מרבני עיה"ק צפת ת"ו בתשובה הובא בבירך משה גלאנטי סי' יו"ד דף ל"ד ע"ג. וראיה לזה מן הדין שכתב מור"ם באו"ח סי' קס"ז סעיף וא"ו משם הרוקח הובא בב"י שם ומרן ז"ל שם דחה דברי הרוקח. ומצאנו למהריק"ש בהגהותיו על או"ח שם שהעיד שראה למרן ז"ל שהיה נוהג דלא כהרוקח. וגם לענין הדין שכתב מור"ם באה"ע סי' ק' סעיף ה' משם מהרי"ק הובא בב"י שם ומרן ז"ל שם דחה דברי מהרי"ק מצאנו למורינו הרב מהרימ"ט בתשו' ח"ב חו"מ סי' ח' ד"ה ולענין התוספת וכו' שהעיד שראה לרבותיו ז"ל דנין בזה דלא כמהרי"ק. ובודאי שרבותיו הרב מהר"ר שלמה סאגיש ז"ל ושאר רבני עיה"ק צפת ז"ל היו דנין כן עפ"י מרן וחביריו ז"ל: אך בדין שהביא בב"י בסתם ולא הביאו בש"ע יש להתבונן היטב לענין מעשה מדמצינו בתשו' מרן אה"ע דיני גיטין סוף סי' יו"ד שכתב דמה שהביא בב"י אה"ע סוף סי' ק"מ דברי התה"ד ולא כתב הסכמתו על זה היינו משום דאין צורך לזה דהרואה לפניו דרך

סלולה ומסולקת הספיקות דבר פשוט הוא שיבחר בה ולא יניחנה ע"ש וכאשר חיבר ספר בדק הבית וש"ע. כתב בבד"ה שם על דברי התה"ד דכן ראוי לנהוג ופסק כן בש"ע:

כלל יח

כתב הרב מחזיק ברכה יו"ד סי' מ"ז אות ד' ד"ה ואחשבה וכו' וז"ל וכמה זימנין הוינן בה על דברי האחרונים לאותובי עלייהו דפירושם בש"ע הוא נגד דבריו בבית יוסף או בכסף משנה. עתה אמת אגיד שכאשר עסקתי באיזה ענינים נסב"ר לבי בקרבי. דאפשר כי מרן בעשותו הש"ע. רוח על פניו יחלוף וכו' והדר משמעתיה אשר בבית יוסף וכו' והקרוב אלי שבספר בדק הבית היה מבאר הכל. אלא כי בעו"ה איברורי איבדר כתבי הקודש ונאבדו כמה קונטריסין כמו שנראה מההקדמה עכ"ל גם בספרו יוסף אומץ סי' ס"ט כתב דכמה דברים מתוקנים בש"ע משום שחזר בו בהיותו מחבר הש"ע ושכן כתב השבות יעקב ח"ג סי' ל"ה וכ"ש לפי מ"ש השכנה"ג או"ח בכללי הפוסקים אות נ"ב שחיבר הש"ע אחר שחיבר בדק הבית דבכמה מקומות ראינו בש"ע מתוקן כמ"ש בבד"ה וידוע שכמה קונטריסים נאבדו מבד"ה כמ"ש בנו של מרן ז"ל בהקדמה. וא"כ אם בש"ע הוא היפך הבית יוסף. על הרוב שהוא עיקר וכך היה כתוב בבד"ה והיא מהדורא בתרא ועיקרית. וכ"כ בברכ"י או"ח סי' קפ"ח סוף אות י"ב ובמחזיק ברכה או"ח סי' רס"א אות ה' ועי' ברכ"י יו"ד סי' רע"ו אות ב' ומחב"ר או"ח סי' רס"ח אות ב' ויו"ד סי' ס"ט אות וא"ו ושמחת יו"ט סי' ך' דף ע"ג ע"ב: ובתשו' גינת ורדים אה"ע כלל ד' סי' ל' כתב וז"ל הרבה דינים כתב מרן בשלחן ערוך ולא נמצא להם זכר ורמז בבית יוסף. לפי שאחר שחיבר ספר ב"י עוד ראה סברא אחרת בספרים וכתבה בש"ע עכ"ל ויתכן שהוזכרו בבדק הבית בהקונטריסים שנאבדו כנז"ל:

ומ"מ הוזהרנו מרבותינו קמאי ובתראי שלא לדון מהש"ע קודם ראות בירור הדין בבית יוסף וכמ"ש גאון ירושלים בתשו' פרי הארץ ח"ב או"ח סי' י"א. ומי שלא יראה מקודם בב"י ודאי ישגה בדין וכמ"ש הרב ברכת הזבח להרב נחלת שבעה בתשו' נחלת שבעה סי' ן' שימכור ספרי האחרונים ט"ז וש"ך ויקנה ב"י וכבר כתב הב"י בתשו' אה"ע דיני גיטין סי' ט' שכל דיין שפוסק ואין ספרו ב"י לפניו בודאי ישגה בהוראות עכ"ל ועי' בהקדמת מעדני יו"ט ד"ה ואומר:

ובשם הגדולים מערכת ספרים אות שי"ן סי' ע"ה כתב דהשלחן ערוך יסדו מרן הקדוש להורות מתוכו אחר עמוד בשורש הדין בבית יוסף ודלא כמ"ש מהריט"ץ בתשו' סי' ס"ז שמרן ז"ל לא עשה ספר הש"ע אלא לקטנים וע"ה גם מ"ש בתשו' דבר שמואל סי' רנ"ה דשמע שמרן ז"ל מסר לתלמידיו כתיבת קיצור ספרו הגדול בית יוסף הלא הוא ספר

הש"ע ויען כי לא אחד היה הרב המסדר. נמצאו מזה קצת שינוים בדיעות ובנוסחאות וקשה לזווגם ולתקנם יחד בלתי דוחק הרבה המביא וגורם להוציא הדברים מידי פשוטן (ועי' תשו' מהר"מ מלובלין סי' י"א) מי יאמין לשמועתו דנראה פשוט דמרן הקדוש לא יניח ספר שעשאו להורות לכל ישראל ביד תלמידיו אף שהיו גדולים שיבוא מכשול. וכ"ש שלא יחלק ההלכות לזה אחת ולזה אחת או כיוצא. דנפיק מיניה חורבא. ואם ח"ו היה כן לא היה כותב שהוא חיברו דכל קהל עדתינו עליו יסמוכו והוא לא ידע אלא תלמידיו. וח"ו למרן הקדוש שתצא תקלה מתחת ידיו עכ"ל ומצאנו לבר פלוגתיה בעיר אחת ובזמן אחד הוא מורינו הרב המבי"ט בתשו' ח"ג סוף סי' קל"ב שכ' על דין אחד הכתוב בשלחן ערוך היפך הכתוב בבית יוסף שמוכרח לומר או שהוא טעות סופר או שהיא כשגגה היוצאת מלפני השליט ע"ש ואם היה כשמועת הדב"ש הנז"ל לא היה כותב כן:

וביד מלאכי בכללי הש"ע אות ב' הביא תשו' מהריק"ש סוף סי' ך' שכתב וז"ל ספר הש"ע חיברו רבינו רבינו מהר"י קארו בסוף ימיו ומפני חולשתו נמצאו בו דברים רבים שלא דקדק בהם עכ"ל (עי' מ"ש ע"ז בשה"ג הנז"ל) ואח"כ הביא תשו' הדב"ש הנז"ל ותשו' מורינו הרב מהריט"ץ שמרן ז"ל עשה הש"ע לקטנים וע"ה כנז"ל, ותמה על זה דהרי מתוך הקדמת מרן ז"ל לספר הש"ע מוכח להדיא שכונת חיבור הש"ע היה גם לחכמים ולמורי הוראות שהרי כתב וז"ל אודה ה' וכו' אשר וכו' לחבר וכו' החיבור הגדול בית יוסף וכו' ראיתי וכו' כי טוב ללקוט שושנים ספירי אמריו בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים למען תהי' תורת ה' שגורה בפי כל איש ישראל כי כאשר ישאלו לתלמיד חכם דבר הלכה לא יגמגם בה אלא יאמר לחכמה אחותי את וכו' בהיות שגור בפיו ספר זה הבנוי לתלפיות תל שהכל פונים אליו וכו' זאת ועוד התלמידים הקטנים יהגו בו תמיד וישננו לשונו על פה ותהיה גירסא דינקותא מסודרת בפיהם מקטנותם הלכה למעשה וכו' והמשכילים יזהירו וכו' בהגותם בספר זה אשר כולו מחמדים הלכה פסוקה באין אומר ואין דברים וכו' ומובטח אני בחסד עליון כי ע"י ספר זה תמלא הארץ דעה את ה' הקטנים עם הגדולים. תלמיד עם מבין חכם חרשים ונבון לחש וכו' עכ"ל:

כלל יט

כתב מורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל בתשו' חיים לעולם יו"ד סי' א' דף מ"ח ח"ט דבכל ארצינו ובפרט פה עיה"ק צפת ת"ו אחריה דמרן ז"ל אפי' דבריו הם נגד כל חכמי ישראל קבלנו עלינו ללכת אחרי דבריו וכו' ובדף נ"א ע"ד הביא תשו' מרן אה"ע סי' י"א וסי' י"ד וכתב דאין המוחזק יכול לטעון קים לי נגד דבריו דכבר כתבנו פעמים שלש דבמקומות

הללו לא יוכל איש לדבר לדון ולהורות נגד סברת מרן ז"ל ובדף נ"ב ריש ע"ב כתב דיש לצדד דדברי מרן ז"ל בתשו' הנז"ל הם נגד מה שכתב בב"י ובש"ע וכו' ולכן נראה לענ"ד ברור דטפי אית לן לתפוס להלכה דבריו שבש"ע ולמשבק דבריו שבתשובה היכא דסתרי אהדדי כי כאשר קיימו וקיבלו עליהם הוראותיו במקומות הללו הא ודאי הן הן הדברים שכתב בב"י ובש"ע והיכא שדברי תשובתו סתרי למ"ש בב"י ובש"ע. העיקר כמ"ש בב"י ובש"ע. וזה נלע"ד אמת ויציב עכ"ל (ומעין זה כתב מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני משאל"ם סי' ה' ודיני יבום הי' ד' היכא דהרמב"ם סותר עצמו ממ"ש כחיבור למ"ש בתשובותיו דהעיקר הוא כמ"ש בחיבור) אבל היכא דאין סתירה למ"ש בב"י ובש"ע אין המוחזק יכול לטעון קים לי נגד מ"ש בתשובותיו וכנז"ל. ובתשו' ויקרא אברהם חו"מ סי' ל"ב כתב דאף שהדין דנ"ד שנוי במחלוקת מ"מ בדוכתי דגרירי בתר מרן ז"ל וכ"ש בעיה"ק צפת ת"ו דהוא מאריה דאתרייהו הרי בתשו' אבקת רוכל מבואר וכו' והגם שהרב חיד"א ז"ל וכו' כתב שיש לצדד בזה וכו' הנה הרב חקרי לב במהדו"ב חו"מ סי' ד' אות ב' דף קע"ד ע"ד הביא דבריו ובירר שהאמת הוא שגם בתשובות קיבלו הוראותיו להוציא מן המוחזק עכ"ל והרב מהרח"ף בחוקות החיים סי' נ"א האריך מאד בזה ובדף ע"ד ע"ד כתב שגם דעתו נוטה לזה. גם הרב המגיה בספר ישרי לב אות ק' סי' כ"ד ובתשובותיו תעלומות לב ח"א אה"ע סי' ב' הוכיח כן בבירור ובתע"ל שם סי' ג' הובא עדות הרב החסיד מהר"א מני זלה"ה שכבר נתפשט המנהג בירושלים ת"ו שלא לומר קים לי נגד תשו' מרן ז"ל. והרב ויוסף אברהם סי' כ"ו דף קפ"ג ע"ב כתב שהרה"ג מהר"ר אברהם סתהון ז"ל בעל ספר מלל לאברהם הביא ראיה לקבלת תשו' מרן ז"ל ממ"ש הכנה"ג בתשו' בעי חיי חו"מ ח"א סי' ע"ג דף ע"ז ע"ג וז"ל ומכל מקום אפי' נימא דפליגי (הרשד"ם. ומהר"א חסון. ומהר"י הלוי. ועוד חכם אחד זלה"ה על מרן ז"ל והמבי"ט ז"ל) לענין הלכה אין ספק שראוי לתפוס כמהר"י קארו וכמהר"מ מטראני ז"ל שהם ז"ל היו גדולים ומפורסמים בהוראה. ובפרט רבן של ישראל מהר"י קארו ז"ל שעליו סומכים בכל תפוצות הגולה. צאו וראו מה שכתב הראנ"ח בתשובותיו ח"א סי' ק"ט (דך קנ"ח ע"ב) על הרב ז"ל שכבר נתקבל עלינו לרב ללכת אחרי הוראותיו (עי' כנה"ג חו"מ מהדו"ב סי' ס' הגהב"י אות י"ד ובספר לחה שלמה למהר"ש בולה ז"ל קונטריס חזקת הבתים הי' י"ד אות ד') ואם על דבריו בחיבור שהיה טרוד בפירוש דברי הטור ולאסוף כל הסברות כתב כן. כל שכן על דבריו שבתשובה שהם הלכה למעשה דודאי דקדק בהם הרבה וכו' ואעפ"י שהר"י בן הרא"ש ז"ל והבאים אחריו כתבו שיותר יש לסמוך על הרא"ש בפסקיו מבתשובותיו (עי' נ"י יו"ד סי' שמ"א וחו"מ סי' ק"י ותשו' מרן אה"ע דיני קידושין סי' ב' וכנה"ג חו"מ סוף סי' ע"ב)

אינו ענין לזה כלל. דהתם הוא כשהרא"ש ז"ל סותר מפסקיו לתשובותיו. אבל כשאינו סותר מפסקיו לתשובותיו. ודאי דאין הפרש בין הפסקים לתשובות עכ"ל הכנה"ג:
ועיין בתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ז"ל ח"א סי' קל"ט ד"ה מה שאמר וכו' ובברכ"י חו"מ סי' ל"ד סוף אות י"ז ושיורי ברכה יו"ד סי' רמ"ט אות ב' שיש לפעמים איזה תשובות בתשובות מרן אה"ע ובאבקת רוכל שחתום עליהם מרן מרן ז"ל והוא שגגת וטעות המעתיק כי בעל התשו' הוא רב אחר:

כלל כ

ידוע מ"ש מורינו הרב מהרימ"ט בתשו' ח"ב או"ח סי' א' והרמ"ע בתשו' סי' צ"ז הובא בש"ך יו"ד סוף ס, רמ"ב דהיכא דמרן ז"ל בש"ע מביא דין בסתם ואח"כ מביא יש אומרים להיפך. הוא מפני שנראה לו עיקר כהסברא שכותב בסתם. וכתב הרב יד מלאכי בכללי הש"ע סוף סי' י"ז דכמעט כל הפוסקים הסכימו לסמוך על כלל זה. והברכי יוסף או"ח סי' שמ"ה אות ב' כתב דכלל המוסכם הזה הוא ידוע מזמן מרן ז"ל ובשיורי ברכה או"ח סי' ס"א אות ב' כתב משם גדולי האחרונים דמרן ז"ל בעצמו אמר שדעתו לפסוק כסברא שהביא בסתם. ובשו"ת הלק"ט ח"א סי' רצ"ג כתב וז"ל אודיעך מה שקבלתי מרבותי (רבני עיה"ק ירושלים ת"ו) הלכה למעשה בטור יו"ד. כל היכא דסתם מרן הב"י להכשיר ואח"כ יש אוסרין. הלכה רווחת לפסוק כיש אוסרין בהפסד מועט. אבל בשעת הדחק כגון סעודת חתנים. או ביום שבת קודש שחין לו מה יאכל. או דאיכא הפסד מרובה (עי' בית הלל יו"ד סי' קכ"ו ופתחי תשובה יו"ד כי' ל"א סק"ב בשיעור הפס"מ) סמכינן אסתמא דמרן הב"י ז"ל ואזלינן לקולא וכו' כן היו עושים מעשה בכל יום כהלכה ומורין כן וכו' ע"ש וכתב המחזיק ברכה יו"ד סי' ט' אות ב' דהדבר ברור דזה שכתב הלק"ט שקיבל מרבותיו. אינו ר"ל דכן היה כוונת מר"ן ז"ל, אלא לעולם דעת מר"ן ז"ל כשסתם להכשיר לסמוך אף בהפסד מועט להיתר וכו' אך גדולי הדורות שבאו אחריו ראו לסמוך על הסתם להתיר בהפסד מרובה דוקא ע"ש באורך ובסי' נ"ה סעיף א' אות ד' ובסי' ס"ט סעיף ב' אות וא"ו ובצדק ומשפט על חו"מ בהקדמה דף ג' סוף ע"א (וראיה לזה ממה דביו"ד סי' כ"ג סעיף כ' הביא מרן ז"ל התם ויש אומרים ואח"כ כתב ונ"ל ולענין מעשה יש להחמיר כסברא זו אלא א"כ הוא שעת הדחק או הפסד מרובה שאז יש לסמוך על סברא ראשונה עכ"ל מוכח מזה דדוקא בדין ההוא דסי' כ"ג דעת מר"ן ז"ל כן. ולא נשאר דוכתי):
וכן בדיני ממונות סומכין על כלל זה כל בתי דינים שבארץ ישראל וכמ"ס הצדק ומשפט שם דף ה' סוף ע"א וכ"כ הרב המלי"ץ ז"ל הובא בתשו הון יוסף סי' י"ו ובצדק ומשפט

שם דף ג' ע"ד כי תמיד דיינינן ומורים כן בבי מדרשא וכו' אנן בדידן בני ארץ ישראל אתכא דמרן ז"ל סמכינן ולא מצי אמר המוחזק קים לי כסברת יש אומרים. וכתב הצדו"מ שם דף א' ריש ע"ב דאעפ"י דהרב מהר"מ סוזין ז"ל שדי נרגא בהדין כללא וכמ"ש בחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' ד' דף קע"ו סוף ע"ב כבר החק"ל ז"ל שם אריה שאג על זה וכתב שהוא כלל מוסכם מכל רבני האחרונים שדעתו לפסוק כסתם וכו' גם בדיני ממונות וכו' והאריך להוכיח כן וחזר מהר"מ סוזין והסכים עם התק"ל וכו' ואנן בדידן בכל הבתי דינים לעולם מה שראינו ומה ששמענו דור אחר דור לפסוק כסתם וסוגיין דעלמא הכי אזלא וכו' ולכן אין המוחזק יכול לטעום קים לי וכו' עש"ב. עוד כתב הצדק ומשפט בסי' קע"ה סעיף ה' דף ק"א סוף ע"ב דבזמן הרב מהר"מ סוזין גופיה אחר שנתמנה לרב בעיה"ק ירושלים ת"ו אחר פטירת החק"ל ז"ל היו דנין כן כל הבתי דינים בירושלים ת"ו ואין פוצה פה על זה וכל הבתי דינים שראינו וששמענו דנין כן וכידוע ומפורסם פה עיה"ק ירושלים ת"ו עכ"ל ועי' מ"ש לעיל כלל ז':

כלל כא

ידוע מ"ש הרב יד מלאכי בכללי הש"ע סי' י"ג משם כמה פוסקים דכל היכא דמרן ז"ל מביא בש"ע יש אומרים ויש אומרים נקטי' כיש אומרים בתרא. וכתב הרב מחזיק ברכה יו"ד סי' י"ב אות א' דהכי מורין בבי מדרשא בכולה מלכותא דארעא דישראל וכו' ע"ש. והרב תיקון ישכר דף נ"ז ע"א כתב שהורה כן בדין אחד פה עיה"ק צפת ת"ו ובבהכ"נ בפני גדול הדור מרן מהר"י קארו ז"ל ושתק ליה ולא גמגם כלל. ומעובדא זאת נסתייע הברכי יוסף או"ח סי' ק"מ סוף אות כ' דכלל זה דדעת מרן ז"ל לפסוק כיש אומרים בתרא. הוא ברור ובתשו' גינת ורדים חו"מ כלל ה' סי' י"א הובא תשו' מארי' דארעא דישראל הוא הגאון מהר"מ בן חביב ז"ל וכתב שם כלל זה גם בדיני ממונות. והובא דבריו ביד מלאכי הנז"ל ומחזיק ברכה הנז"ל וכתב הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בשו"ת שמחת יו"ט סי' ט"ז דף ס"ב ריש ע"א דהכי סוגיין דעלמא דלעולם דעת מרן ז"ל לפסוק כיש אומרים בתרא:

כלל כב

כתב הרב צדק ומשפט על חו"מ סי' קמ"ב סעיף ג' דדרך מרן ז"ל כשזוכר הדין בש"ע בשם הרמב"ם בפירוש לא מבעיא כשזוכר הסברא בשמו לבסוף אלא אפילו זוכרה בתחילה כל עוד שלא כתב בפירוש מי הם החולקים עליו בשמה או כמ"ש בחו"מ סי' ס' וסי' קל"א בדבר שאין לו קצבה שכתב וחלקו עליו כל הבאים אחריו והכי נקטינן. או כשהזכירו אחר שתי מחלוקות והביא דברי הרמב"ם בשמו בדעת שלישית כמ"ש בשי' קכ"ט סעיף

ד'. או כשתלוי בחילוף הגירסאות ואזיל בתר אתרא כמו כמו בסי' ק"י סעיף ד'. או אם כותב שלא הודו להרמב"ם בזה כמו בסי' פ"ז סעיף י"ח. או כשהזכיר החולקים ג"כ בשמותם כמו בסי' ע"ב סעיף י"ט. או כשכותב בסתם בתחילה ואח"כ כותב סברת הרמב"ם בשמו כמ"ש בסי' ק"מ סעיף ח' (עי' פרי מגדים יו"ד סי' ב' במ"ז ס"ק יו"ד ובמחזיק ברכה שם אות יו"ד) בכל הנך גווני אין דעת מרן ז"ל לפסוק כהרמב"ם אבל כשכותב יש אומרים ואח"כ מביא סברת הרמב"ם בשמו כמ"ש בסי' קמ"ב סעיף ג'. או אפילו מתחיל בסברת הרמב"ם ואח"כ כותב וים חולקין כמ"ש בסי' מ"ו סעיף יו"ד. או ויש אומרים כמ"ש בסי' ע"ח סעיף ב' דעתו לפסוק כהרמב"ם. ובכל הנך דוכתי בצדק ומשפט הנז"ל הוכיח כן בראיות ע"ש. וכל קוטב הספר היקר הנז"ל סובב על ענינים אלו ועל י"א וי"א ועל סתם וי"א וכיוצא בזה. ככל חלק חו"מ בכל סי' וסימן. לברר דעת מרן ז"ל להיכן דעתו נוטה לפסק הלכה למעשה):

כלל כג

כתב הסמ"ע סי' ט"ז סעיף ב' סק"ח דמ"ש מרן ז"ל הדין בלשון יש מי שאומר לא כיון לכתוב כן משום דיש פלוגתא בזה. אלא כשמצא דין שאינו נזכר בשאר פוסקים כתב עליו כן וכן מוכח בדבריו בכמה מקומות. וכתב הברכי יוסף שם אות ג' דה"ה אם כותב בלשון ויש מי שאומר וכמ"ש הסמ"ע בכמה דוכתי והכנה"ג חו"מ סי' מ"ג הגה"ט אות כ"ח על הדין שכתב מרן ז"ל סעיף י"ד (וכנה"ג יו"ד סי' ל"ה הגהב"י אות ע"ד על הדין שכתב מרן ז"ל שם סעיף ה') ומיהו הדבר ברור דאף לפי כלל זה המצא ימצא בדוכתי טובא שכותב מרן ז"ל בלשון יש מי שאומר היכא דאיכא פלוגתא וזה דבר פשוט וכ"כ הכנה"ג חו"מ סי' ת"ך הגה"ט אות ל"ט וכו' אלא דכי חזינן דליכא פלוגתא. כונת מרן ז"ל. משום שהוא מחודש עכ"ל. ובצדק ומשפט על חו"מ עמד על בירור הדבר בכל מקום בחו"מ שכותב מרן ז"ל בלשון הנז"ל:

כלל כד

גרסינן בפסחים דף נ"ה ע"א דביהודה היו עושין מלאכה בערב פסח עד חצות. ובגליל לא היו עושין כל עיקר. ואיתא התם דף י"ד ע"א דשתי פרות היו חורשות בהר המשחה כערב פסח וכו' יכתבו שם התוס' ד"ה שתי וכו' דבירושלמי שם פ"ח הלכה ה' דייק על זה. וירושלים לא מקום שנהגו בו שלא לעשות מלאכה בערב פסח כלומר סברא היא לנהוג שם איסור כיון שמתקבצים שם אף ממקומות שנהגו בהן איסור. ומשני. נראות כחורשות עכ"ל ור"ל דהגם דירושלים ביהודה היא. וביהודה היו עושין מלאכה בע"פ עד חצות. מ"מ שאני ירושלים כיון שהיו ישר עולין לרגל והיו ממקומות שנהגו בהן

איסור ודעתם לחזור למקומם כמבואר בחדושי הקדמון מהר"מ חלאוה ז"ל על פסחים דף י"ד שם. וכיון דאותם הרבים המתקבלים בירוש' נוהגים איסור והתושבים בירושלים נוהגים היתר הוי כמו לא תתגודדו בב"ד אחד בעיר אחת דאסור כדקי"ל ביבמות דף י"ד וכמ"ש הרי"ף והרא"ש שם וכמבואר במג"א סי' תצ"ג סוף סעיף ג' סק"ו ובמחה"ש שם בטעם הירושלמי והתוס' דפסחים הנז"ל. וכתב המג"א סי' תס"ח סעיף ד' ס"ק י"ב לענין החלב הדבוק לכרם שתחת הפריסה דנהגו בו איסור בכל מקום מלבד בני ריינוס שנוהגין במקצתו היתר כמ"ש ביו"ד סי' ס"ד סעיף ט'. דעפ"י הירושלמי והתוס' הנז"ל היה מהרי"ל נוהג איסור שלא לאכול פאנלין של בני ריינוס בביתו אף שהיה דר בריינוס משום שמתקבצים שם בחורים ללמוד והם ממקומות אחרים שנוהגים איסור ודעתם לחזור למקומם ונוהגים כמנהג מקומם כמ"ש באו"ח שם ועי' יד אפרים ומחה"ש שם:

אבל היכא דאיכא שני בתי דינים בעיר אחת בין התושבים עצמם אלו נוהגים איסור. ואלו נוהגים היתר ליכא משום לא תתגודדו וכמ"ש המג"א בסי' תצ"ג ס"ק הנז"ל והש"ך ביו"ד סוף סי' רמ"ב סוף קונטריס הנהגת איסור והיתר מהא דיבמות דף הנז"ל וכמו שפסקו הרי"ף והרא"ש שם. וכן פסק מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ל"ב בכלל התשובות שהשיב לחמיו הרה"ג מוהר"ר זכריה זעבשיל אשכנזי ז"ל. דאפילו אם רבו באותה העיר קהילות שנוהגים כהרא"ש וזולתו מן הפוסקים ז"ל. אינם יכולים לכוף למיעוט הקהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמוהם בקולות ובחומרות. וליכא משום לא תתגודדו דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון. הו"ל כשני בתי דינים בעיר אחת וקיי"ל כרבא ביבמות דף י"ד דהיכא דאיכא שני בתי דינים בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו נוהגים להתיר אין כאן משום לא תתגודדו. וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו שאין בני. קהל אחד כופים לבני קהל אחר וכן כתב מהרד"ך בתשובה עכ"ל ודברי מהרד"ך בתשו' הם בבית י"ג וי"ד וכתב שם שגם דעת הרמב"ם סוף הלכות עכו"ם כן היא (והובא בכסף משנה שם) וכתב עוד מהרד"ך שם כי כן הוא מנהג עיר ואם בישרא שאלוניק יע"א שהספרדים הם בית דין בפני עצמם והאשכנזים הם בית דין בפני עצמם. אלו נוהגים מנהגיהם כמבראשונה ואלו נוהגים מנהגיהם כמבראשונה. והוא הדין בכל מקום שימצא כיוצא בזה ע"ש. וכ"כ הרשד"ם יו"ד סי' מ' וסי' וסי' קנ"ג. בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' קל"ב לענין האשכנזים והספרדים שבעיר בילוגראדו דשני בתי דינים בעיר אחת לית בהו משום לא תתגודדו אפילו באיסור דאורייתא. ואין הרוב מעלה ומוריד בענין זה. וכיון שיש ב"ד לקהל הספרדים. וב"ד לקהל אשכנזים. אעפ"י שאין בהם לומדים. מ"מ ממונים הטובים שיש בהם וכל ב"ד וב"ד שבכל עיר הוי ב"ד חשוב ואין לך אלא דיין שבימיך (עי' ר"ה דף כ"ה

ותשו' אבקת רוכל סוף סי' קע"ט וזה הוי כשני בתי דינים בעיר אחת וכו' ומ"ש המג"א בסוף סי' תצ"ג דבדבר שמחלקותם בדבר איסור כגון שאלו אוכלים חלב של בני ריינוס. ואלו אין אוכלים. אם נתקבצו למקום אחד צריכים לעשות מנהג שוה וכו' כונתו על ב"ד אחד בעיר אחת כמ"ש על דברי רמזים בקיצור פסקי הרא"ש סוף פ"ק דיבמות וכו' אבל בעיר בילוגראדו וכו' אלו ואלו ינהגו כמנהגם עכ"ל. וכ"כ בתשו' גינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ט' דף קכ"ח ע"ב לענין האשכנזים והספרדים בעיה"ק ירושלים ת"ו דכיון שיש להאשכנזים בית הועד לבדם ואינם מעורבים עם הספרדים. הם נידונים כשני בתי דינים בעיר אחת שכל קהילה עושה כמנהגה ואין בזה משום לא תתגודדו ויש להאשכנזים מן הדין להחזיק בכל מנהגי האשכנזים כאילו היו בתוך איפרכייא שבאשכנז כקוליהון וכחומריהון. והאשכנזי היוצא מעירו להתגורר בירושלים כל דיני מקומו שיצא משם נוהג בו כמנהג מקומו אפילו קודם שיגיע לירושלים כיון שעתיד לילך לירושלים ושם יש קהל אשכנזים ובית דין קבוע. וכ"כ עוד בכלל הנז"ל סי' ה' דף קכ"ד ע"ד דבירושלים ת"ו שיש להאשכנזים ב"ד לבדם והם ידועים לקהילה בפני עצמם. חייבים לנהוג כמנהג מקומם והאשכנזי הבא מחוץ לארץ לירושלים. לאו כל כמיניה לומר שלא יהיה נחשב מבני קהילתו דכיון שיש ב"ד קביע להאשכנזים בירושלים הנוהגים כמנהגי מקומו. על כרחו הוא נגרר אחריהם ע"ש באורך. ובתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני יבום סי' ב' נשאל על יבם ספרדי ושומרת יבם אשכנזית שהיבם רצה ליבם כמנהג הספרדים וכפסק הרמב"ם ז"ל דמצות יבום קודמת. והשומרת יבם רצתה לחלוץ כמנהג האשכנזים וכפסק הרא"ש ז"ל דמצות חליצה קודמת המובא בטור אה"ע סי' קס"ה. והנדון הנז"ל היה בעיה"ק ירושלים ת"ו כמבואר בתשו' מורינו הרב המבי"ט ז"ל ח"ב סי' מ"א. ורבני האשכנזים שבירושלים הרב מהר"ר זכריה זעבשיל הנז"ל וחביריו ז"ל פסקו שהדין עם השומרת יבם והובא דבריהם באורך בתשו' מרן ז' שם. והסכים עמהם מרן ז"ל מכמה טעמים וחדא מינייהו משום שהשומרת יבם היא אשכנזית ואין מאכילין אותה דבר האסור לה ע"ש ובתשו' דרכי נועם אר"ע סי' מ"ב דף ק"ל סוף ע"א תפס טעם זה לעיקר ע"ש ועי' פנים מאירות ח"ג סי' מ"ה:

והנה לפי מ"ש מרן ז"ל באבקת רוכל סי' רי"ב לענין סירכא לדופן צר דיו"ד סי' ל"ט סעיף י"ח דהאשכנזים אוסרים והספרדים מתירים. דהאשכנזים שבעיר פליבנא צריכים להיות נגררים אחר הספרדים בקולות ובחומרות משום שבתחילה בעת שנעשה שם ישוב יהודים. באו ביחד ספרדים ואשכנזים לדור שם. ושתי הכיתות עדין לא נקבעו שם. והיו או הספרדים מרובים על האשכנזים. ואפילו אם אח"כ ניתוספו האשכנזים מעט מעט עד

אשר נתרבו על הספרדים מ"מ צריכים לנהוג כהספרדים. לפי שהאשכנזים הראשונים שבאו יחד עם הספרדים שהיו מרובים בעת ההיא. בטלו לגבי הספרדים. והו"ל כולם כספרדים וכל האשכנזים שניתוספו אח"כ בטלים לגבייהו. וכ"ש היכא שכבר קדמה קביעות הספרדים בעיר. ואח"כ באו אשכנזים לדור שם. אפילו היו קהל גדול ביחד בעת שבאו שם יותר הרבה מן הספרדים הקבועים מקודם. שצריכים האשכנזים לנהוג כקולות וחומרות הספרדים הקבועים מקודם ע"ש באורך וא"כ לדבריו ז"ל בשאלוניק וכיוצא וכן בעיה"ק ירושלים ת"ו (שבזמן התה"ד כבר היו אשכנזים וספרדים בירושלים וכמ"ש בפסקים וכתכים להתה"ד סי' פ"ח) איזה אחת מהכיתות שקדמה קביעותה בעיר לחברתה (או שהיתה מרובה מחברתה אם באו שתי הכיתות ביחד לדור שם) היה צריך שהיא תהיה העיקרית. והכת האחרת תהיה נגררת אחריה. ולכאורה לא אתי שפיר אלא לדעת מהריב"ל ח"ג סי' י"ד חקירה רביעית והרשד"ם יו"ד סי' מ' הנז"ל. הובא דבריהם במשא מלך בתורת המנהגים חקירה י"א דף נ"ח ע"א ובכנה"ג יו"ד סי' ל"ט הגהב"י אות ר"צ ובפר"ח או"ח סי' תצ"ו במנהגי איסור אות י"ט ובעוגת אלי' להר' מהר"א ישראל בעל קול אלי' ז"ל סי' ל"ט. דהיכא שבאו אח"כ קהל אחד בבת אחת יש להם לנהוג כקוליהון וחומריהון כמנהג מקומם ואינם נגררים אחר הכת שקדמה קביעותה בעיר. וכ"כ הכנה"ג יו"ד סי' ס"ד הגהב"י אות מ"ב משם מהר"א צווידלא ומהר"ב בן ברוך. וכ"כ הכנה"ג יו"ד סי' ל"ט הנז"ל בדעת מורו הרב הוא מורינו מהרימ"ט בתשו' כת"י. וכן נראה דעת הר' מקור ברוך סוף סי' ב"ד. ומהר"ב בנימין שהובא בפרי האדמה ח"א דף קס"ב סוף ע"ב. וכן נראה דעת דעת הר' עוגת אלי' הנז"ל שלא התיר לאנשי רודיס שבאו לדור בירושלים להתנהג כקולות ירושלים אלא משום שבאו מעט מעט ע"ש. וא"כ י"ל בענין האשכנזים והספרדים בירושלים ת"ו שהיה המציאות כנז"ל שבאו מן הכת השנית קהל אחד בבת אחת:

אמנם לפי מ"ש הפר"ח שם על דברי מהריב"ל והרשד"ם הנז"ל דאין דבריהם קיימים אלא כשבאו ונעשו קהל אחד בפני עצמם דאז יש לכל קהל דין עיר. וכ"כ מהרח"ש בכונת **מהריב"ל** הנז"ל הובא דבריו בתשו' הר' מהר"ר ברוך אנגיל סוף סי' וא"ו (ובכי האי גוונא מתבאר מתשו' פנים מאירות ח"כ סי' קל"ב הנז"ל דאף שבעיר בילוגראדו היה שם קהל הספרדים תושבים משנים קדמוניות. ויחידים אשכנזים שבאו שם אח"כ ונתיישבו עמהם ולא היה דעתם לחזור היו צריכים לנהוג כמנהג הספרדים אפילו לקולא וקמא קמא בטל לגבי קהל הספרדים. אכן עכשיו כיש קהל אשכנזים שנתרבו שם ונעשו קהל קדוש בפני עצמן בב"ד לבדה. כל קהל וקהל יחזיקו במנהגם הן לקולא הן לחומרא

והן ממש כשתי ב"ד בעיר אחת דליכא משום לא תתגודדו) י"ל דמ"ש מרן ז"ל באבק"ר סי' רי"ב הנז"ל מיירי כשלא נעשו קהל אחר בפני עצמם בענין ב"ד וכיוצא אלא נתערבו בקהל הקדום שבעיר. וכ"כ הרב מהר"ש העליר ז"ל אב"ד דק"ק אשכנזים פה צפת ת"ו בסוף קונטריס טהרת הקודש בכונת דברי מרן ז"ל הנז"ל (ועי' תשו' ישמח לב גאגין אה"ע סי' ד' דף ז' ע"א ותשו' דבר משה תאומים סי' ל"ח):

והנה בתשו' הלק"ט בקונטריס הגיטין אות כ"ו דף נ"ה ע"ב כתב שהאשכנזים שבכאן ירושלים נוהגים כחומרות מור"ס (ובגט פשוט למהר"מ בן חביב הי' קכ"ה סעיף י"ח ס"ק פ"ד כתב על דברי מור"ם שם שנוהגין לערות השיטין בגט וכו' ואם לא עירה וכו' דדברים תמוהים הם וט' אך גדולים מהאשכנזים נזהרים בכך וכו' ע"ש ובתשו' אורי וישעי מהדו"ק סי' ע"ד הובא דברי הרג מהר"ש העליר הנז"ל. דפה עיה"ק צפת ת"ו גם האשכנזים אין נוהגים כן) ושם אות וא"ו דף נ"ג ע"א כתב שהרב של האשכנזים שבכאן ירושלים אעפ"י שהם מיעוטא דמיעוטא כותב גיטיהן כפי מנהגם דלדידן ודאי היו פסולין כגון שם פירלא שכותבים פערלא וכיוצא בזה וכתב על זה בנו הרב מהר"מ חאגיו שראה להרב מהר"מ בן חביב שהיה עושה מעשה בגיטי האשכנזים כפי מנהג הספרדים. והיה נותן טעם לדבריו דמאחר שלענין המס והטרפיות. האשכנזים נגררים הם אחר הספרדים להיותם מועטים. הכי נמי לענין גיטין. ולא תיקשי לך על מה שכתב אדוני אבי וכו' דשאני כתיבת שם פירלא שהוא עיקר הגט (ומה שהיה עושה מהר"ם כן חביב בגיטי האשכנזים כי מנהג הספרדים היה בשאר מנהגי וסדר כתיבת הגט כגון שלא לערות השיטין וכיוצא. אבל לא בכתינת השמות וכמו שפסק מהר"מ כן חביב גופיה בספרו גט פשוט סוף סי' קכ"ט סוף ס"ק קמ"ב לענין כתיבת שם פירלא או פערלא וכיוצא בזה כענין כתיבת השמות דאותיות חליף ויתיר וחסר דאם כל הפיר היא מבני הפרד ויש ביניהם מעט יחידים אשכנזים והם מעורבים עה הספרדים ואין להם קהל מיוחד לעצמם ובא אשכנזי לגרש. אז יכתבו כפי מנהג כתיבת ב"ד מסדר הגט ולא משגחינן על המגרש שהוא אשכנזי אכל אם יש כתי קהילות בעיר אחת כמו אשכנזים וספרדים. וקהל אשכנזים מצויין לעצמן. וקהל ספרדים מצויין לעצמן. ובא אשכנזי לגרש לפני ב"ד הספרדים. אזלינן בתר המגרש ויכתבו השמות כמנהג כתיבת אשכנזים ע"ש וכס"ק ע"ו וס"ק קל"ה) ועוד יש לחלק דכשהרב המסדר את הגט הוא ספרדי כמי הרב מהר"מ בן חביב. צריך לכתוב כמנהג הספרדים. דכיון שבאו לפניו להתגרש סמכה דעתם עליו. וקבלוהו עליהם שיעשה להם גט אשר ייטב בעיניו. ומה שכתב אדוני אבי ז"ל. היינו

כשהמסדר היה רב של האשכנזים כמו המתגרשים. שאז אין ספק שאפילו לא יהיו רבים. צריך שיכתוב להם כמנהגם. ובפרט שיש להם קהל מיוחד עכ"ל:
ועכ"פ מבואר בדבריי דהגם שהיה להאשכנזים בירושלים קהל מיוחד לבדם והיה להם רב מיוחד (ובשם הגדולים מערכת גדולים אות אלף סי' רכ"ו כתב שבזמן ההוא נתקבל הגאון בעל שער אפריה ז"ל לרב האשכנזים בירושלים) מ"מ היו נגררים אחר הספרדים לענין טרפיות משום שהיו מועטים וכנז"ל ובשל"ה שער האותיות דף ע"ד כתב דיושבי ארץ ישראל אוסרים מיעוך ומשמוש בסירכות הריאה כפסק מרן ז"ל ביו"ד סי' ל"ט סעיף יו"ד ודלא כמנהג אשכנז שהביא מור"ם ז"ל שם סעיף י"ג ומשמעות דברי השל"ה ז"ל נראה דגם האשכנזים בארץ ישראל אוסרים וכנז"ל:
והגם דבשאר דינים נהגי כקוליהון וכחומריהון. מ מ בענין טרפיות נראה שהוכרחו להיות נגררים אחר הספרדים שלא מרצונם. בעבור כי אז היו מועטים ועדין לא היה להם יד ושם בממשלה יר"ה כדי להשיג רשיון להתפרד מהספרדים לקבוע מקולין לבדם שיהיה השוחט מהם ושיורשו הישמעאלים אלים לאכול את היוצאות טריפה משחיטתם כנודע. ולכן הוכרחו להיות נגררים בטרפיות אחר הספרדים ובענין המס שהיו אז נגררים אחר הספרדים הוא משום שהיו מועטים ולא היו ו כתה מכירים בלשון הממשלה יר"ה וכמ"ש מורינו הרב מהריט"ן כי' ק"ס בדבר הסכסוכים שהיו כירושלים בין האשכנזים והספרדים בזה ע"ש סוף ד"ה ואומר) ומשום הכי אחר זמן רב כשנתרבו ויכלו לקבוע מקולין לבדם שיהיו השוחטים מהם וכו' נהגי להחמיר ולהקל גם בטרפיות כיון שמנהגם הקדום לא היה ברצונם הטוב וכדאשכחן להרשד"ם יו"ד סי' מ' הנז"ל וסי' קכ"ט שהורה להקל בנדון דידיה מטעם זה ע"ש:
ומדברי הרב חיי אדם בסוף ספרו שערי צדק בחלק משפטי הארץ פרק י"א סעיף כ"ו בבינת אדם שם מתבאר שבזמנו ז"ל כבר היו מקילים האשכנזים בארץ ישראל למעך הסירכות ומה שערער שם על זה מדברי הרמב"ם סוף הלכות עכו"ם. ליתא לפי תשו' מרן ז"ל באבק"ר סי' ל"ב שהבאתי לעיל שהסכים עם תשו' מהרד"ך בית י"ג וי"ד שהובא בכסף משנה שם בהבנת דברי הרמב"ם. והגם שהוא דוחק וכמ"ש הכ"מ שם. מ"מ לדעת הרי"ף והרא"ש **סוף** פ"ק דיבמות שהבאתי לעיל הדין דין אמת כוותיה דמהרד"ך ולא מטעמיה ובידוע דהיכא דהרי"ף והרא"ש קיימו בחד שיטה נגד הרמב"ם אזיל מרן ז"ל בתה הרי"ף והרא"ש ז"ל. ואנן בארץ ישראל ושאר דוכתי נקטינן בשיפולי גלימא דמרן ז"ל וכמו שכתבתי לעיל כלל ג'. אך מ"ש החיי אדם שם שגם בחוץ לארץ בכל קהילה וקהילה צווחין ככריכיא על מיעוט הסירכית שהשוחטים אינם עושים כדין שאינם

ממעכים הסירכות בנחת ומי יתן שיתבטל מנהג הרע הזה ואיך יעלה על הדעת לנהוג זאת גם בארץ ישראל ואף שעכשיו ינהגו למעך בנחת יש לחוש לדירות הבאים כמו שקרה כן בקהילות בחוץ לארץ עכ"ל הם דברים ראוים אליו ז"ל וכן נמצאים כמה יחידי סגולה באשכנזים בארץ ישראל שנזהרים מלאכול בשר המיעוך אכן בשאר איסור והיתר נוהגים כל האשכנזים בארץ ישר' כפסק מור"ם ז"ל שנמשך אחר הרא"ש ז"ל ושאר רבני אשכנז ז"ל וכמנהג האשכנזים במדינתם שכתב השל"ה ז"ל בשער האותיות דף ע"ד שקיבלי עליהם היראות מור"ם ז"ל לקולא ולחומרא. וכמו שכתבתי לעיל משם הרב גינת ורדים ז"ל דבירושלים שהספרדים והאשכנזים הם שתי קהילות נפרדות. כל קהילה עושה כמנהגה בקולות ובחומרות ואין בזה משום לא תתגודדו:

וגם פה עיה"ק צפת ת"ו. אף שכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' נ"ו וז"ל כן מנהג העיר פה צפת תוב"ב בין תושבי העיר (מוסתרינ) ואנחנו הספרדי' ושאר הלשונות שבאנו פה באותם השנים נמשכנו וכו' כמו שנמשכנו אחריהם וכו' וגם לפסיק בכל הדינים כהרמב"ם ז"ל עכ"ל אין כונתו על האשכנזים ג"כ כי האשכנזים נהגו פה צפת ת"ו כהרא"ש ז"ל כמנהג אשכנז וכדמוכח מתשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' צ"ו והרשד"ם יו"ד סי' קנ"ג משום שהיו להם חכמים וממונים לבדם וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט ח"נ סי' צ"ו וח"א סי' צ"ו ומורינו הרב מהריט"ץ סי' ל"א. והיו עושים הסכמות ותקנות לקהילתם לבדם וכמ"ש המבי"ט ח"ג סי' צ"ו הנז"ל. והיה להם ביהכ"נ לבדם וכמ"ש המבי"ט ח"א סי' ק"פ וח"ג סי' צ"ו הנז"ל והרב תיקון ישכר דף ס"ד ודף פ"ה. וכמה מנהגים שלהם בביהכ"נ כמנהגם באשכנז הובא בתיקון ישכר שם ובשאר דוכתי. ומהרח"ו ז"ל כתב בשער הכונות דרושי פורים שרבינו האריז"ל התפלל ביום פורים שושן בביהכ"נ דאשכנזים פה צפת ת"ו ומורינו נוהרימ"ט ז"ל בצפנת פענח עה"ת פרשת בהעלותך סוף דרוש שני הביא דרוש שדרש רבינו האריז"ל בשבת בביהכ"נ אשכנזים. והיה להם שתי ישיבות לבדם וכמ"ש הרב מהר"ר נפתלי אשכנזי מצפת ת"ו בהקדמת ספרו אמרי שפר דף י"ז הנדפס שנת שס"א. והגאון בעל באר שבע תלמיד הרב הלבוש ז"ל נתקבל לרב דק"ק אשכנזים פה צפת ת"ו וכמ"ש בריש ספרו צידה לדרך עה"ת ובשם הגדולים מערכת גדולים אות יו"ד (ישכר) סי' תכ"ז. וכשהיו איזה הקדשות באשכנז לארץ ישראל בסתם. לא זכו הספרדים בהם אלא קהל האשכנזים לבדם וכמ"ש מורינו הרב מהריט"ץ סי' רע"ו ד"ה אלא שי"ל וכו'. ומאחר שהיו קהילה לבדם ונפרדים בעניניהם כנז"ל. לא היו נוהגים בעניני הדינים כהרמב"ם ז"ל אלא כמנהג אשכנז הנמשכים אחר הרא"ש ושאר רבני אשכנז ז"ל:

וכ"ש ברורות האחרונים שנתפשטה קבלת הוראות מרן ב"י ז"ל בין הספרדים ואפילו נגד הרמב"ם ז"ל כמ"ש לעיל כלל ג' והאשכנזים בארץ ישראל שהיו נוהגים מקודם כהרא"ש ושאר רבני אשכנז ז"ל קיבלו עליהם הוראות מור"ם ז"ל הנמשך אחר הרא"ש וכו' וכמו מנהג האשכנזים בחוץ לארץ שקיבלו עליהם הוראות מור"ם באיסור והיתר להקל ולהחמיר וכמ"ש לעיל משם השל"ה ז"ל וכן בדיני ממונות ושלא לטעון המוחזק קים לי נגד הכרעתו וכמ"ש הרב משאת בנימין סוף סי' כ"ז והכנסת יחזקאל סי' צ"ג והגאון חכם צבי סי' ס"א וגאון ירושלים בתשו' זרע אברהם חו"מ סי' ג' דף ס' ע"א והתומים סי' כ"ה ס"ק כ"ב והנה"מ שם כללי תפיסה אות ך' והפ"ת שם סק"ב משם החוות יאיר בהשמטות וכמו שרוב הספרדים קיבלו עליהם שלא לטעון המוחזק קים לי נגד הכרעת מרן ב"י ז"ל שכתבתי לעיל כלל ג' (ומ"ש הפ"מ שם לענין היכא דנחלקו הסמ"ע והש"ך וכו' מצאתי בכרה שלמה אשכנזי על יו"ד סוף סי' רמ"כ שכתב וז"ל ככר קיבלו לדון על פי המג"א באו"ח. ועפ"י הש"ך ביז"ד. ועפ"י הב"ש באה"ע. ועפ"י הסמ"ע בחו"מ ובכל זה אין למידין מן הכללות וכו' רק שכך נהוג עלמא עכ"ל. וכתב בשו"ת הגאון רסי חיים כהן ראטאסורט אה"ע סוף סי' ס"ט שלא קיבלו האשכנזים עליהם הוראות מור"ם מור"ם ז"ל אלא במה שכתב בש"ע אכל לא במ"ש בדרכי משה ודלא כדמשמע מתשו' כנסת יחזקאל סי' ס"ג. ועי' פ"ת אה"ע כי' קכ"ח ס"ק ל"ג) **וכן** אין האשכנזי' בארץ ישר' נגררים אחר הספרדי' בתקנות והסכמות וכמ"ש מרן ז"ל באבקת רוכל סי' קצ"א שהמנהג פשוט שאין קהלה כופה לחברתה בעיר אחת לקבל התקנה ואפי' הרוב למיעוט כיון שכל קהל נחשב כעיר בפני עצמו ועי' מ"ש הכנה"ג חו"מ סי' רל"א הגה"ט אות ק'. וטובי העיר של כל קהילה אין להם דין טובי העיר לבני קהילה האחרת וכמ"ש הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל בספרו טוב טעם ודעת מהדורא קמא סי' רי"ט ד"ה והנה מ"ש וכו' לענין האשכנזים והספרדים בירושלים ת"ו:

וכ"ש לענין תקנות שו"ם שנוהגים באשכנז שהביא מור"ם ז"ל באה"ע סוף סי' נ"ג. דפשיטא שנמשכים אחריהם האשכנזים בארץ ישראל ולא אחר תקנות הספרדים שהובא בטור אה"ע סי' קי"ח ובחיבורי רבני הספרדים בארץ ישראל. ובפרט שהם מתנים בפירוש בשטרי שידוכין שלהם להתנהג כתקנות שו"ם וכנוסח שהובא בנחלת שבעה סי' ח' וכבר כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קכ"ח שמעשים בכל יום לפנינו אנחנו מתקני תקנת ארץ ישראל שאין אנו מוחים ביד מי שמתנה תנאי כנגד התקנה בזמן הנישואין כי התקנה לא נתקנה בכח חרם ע"ש (ועי' באה"ט אה"ע סי' קי"ח ה"ק י"ד לענין ספרדי שנשא אשכנזית או להיפך ועי' תשב"ץ ת"ב סי' רצ"ב תיקון תשיעי ובתשו'

מורינו מהרימ"ט ח"ב אה"ע סי' מ"ו ובתשו'. הראנ"ח ח"א סוף סי' כ"ה בכיוצא בזה. אך על הריב מבארים בשטר השידוכין והכתובה אין להתנהג):

ואפילו היכא דמרן י"ל ושאר פוסקים כותבים כי כן הוא מנהג כל ארץ ישראל. מניני לפעמים שאין האשכנזים בארץ ישראל שוים במנהג כגון מ"ש מרן ז"ל באו"ח סי' תכ"ב סעיף ב' שנוהגים בכל ארץ ישראל שלא לברך על ההלל בר"ח וכן הוא מנהג האשכנזים פה עיה"ק צפת ת"ו וכמ"ש הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל בספרו שנות חיים וס' סת"ם בקונטריס פרט ועוללות בהשמטות להלכות קה"ת דף פ"ו ע"ב אות ב' אך האשכנזים בעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים לברך וכמנהגם באשכנז שהביא מור"ם ז"ל שם וכמ"ש בספר פקודת אלעזר על או"ח סי' נ"א דף ס"ה ריש ע"א. וכנגד זה מצינו לענין מ"ש מרן ז"ל ביו"ד ס' רס"ה סעיף ז' שנוהגים בכל ארץ ישראל שהאב מברך שהחיינו על כל מולה ומילה ושמעתי כי כן נוהגים האשכנזים בירושלים ת"ו. אך פה צפת ת"ו אין האשכנזים מברכים וכמו מנהגם באשכנז שהביא מור"ם ז"ל שם:

ומ"ש עוד מהר"ש קלוגר שם שהאשכנזים בארץ ישראל נוהגים שלא לברך על תפילין של ראש וכפסק מרן ז"ל באו"ח סי' כ"ה סעיף ה' ודלא כמנהגם באשכנז שהביא מור"ם ז"ל שם. אפשר שהגאון החסיד השל"ה ז"ל בבואו לארץ ישראל הנהיג כן את האשכנזים מדמצינו בשל"ה מס' חולין דף קי"ב שכתב שראוי גם לאשכנזים שלא לברך וכעין מ"ש השל"ה בעניני תפילה דף רנ"ג ע"א לענין ענית אמן אחר גאל ישראל שהיה נוהג מקודם לענות כמנהג אשכנז שהביא מור"ם באו"ח סי' ס"ו סעיף ז' ואח"כ חזר בו ונהג שלא לענות עפ"י הקבלה וכפסק מרן ז"ל שם. וכמ"ש במסכת חילין דף קי"ב הנז"ל שאנחנו יושבי ארץ ישראל נמשכים אחרי קבלת הזוהר הקדוש. וכמו לענין תפילין בחוה"מ שכתב הרב משנת חסידים בספרו אדרת אלי' ח"ב בקונטרים תפילין דמאריה עלמא סוף אות כ"ה דף ט"ז ע"ד שכל האשכנזים בארץ ישראל אינם מניחים תפילין בחוה"מ עפ"י הקבלה וכפסק מרן ז"ל באו"ח סי' ל"א סעיף ב' (וכתב רש"ל בתשו' סי' צ"ח כי כן מנהג א"י) ודלא כמנהגם באשכנז שהביא מור"ם שם. וכן נוהגים כל האשכנזים בארץ ישראל לקרות ההלל בליל פסח בביהכ"נ בציבור בברכה תחילה וסוף עפ"י הקבלה וכפסק מרן ז"ל באו"ח סי' תפ"ז סעיף ד' ודלא כמנהגם באשכנז שהביא מור"ם שם. וכן לענין אמירת י"ח פסוקים ויראו עינינו אחר ברכת השכיבנו שהובא באו"ח סי' רל"ו סעיף ב' שיש נוהגים לאומרם. אין המנהג כן בכל ארץ ישראל אפילו בין האשכנזים כולם. ובספר תפילה לדוד סי' ש"ן כתב ששמע מהאשכנזים בירושלים ת"ו שגם במדינת אשכנז יש כמה בתי מדרשות שאין אומרים אותם עפ"י הקבלה (ועי' לעיל כלל י"ג) אכן לענין

ברכת בפה"ג על כוס שני ורביעי בליל פסח שפסק מרן ז"ל באו"ח סי' תע"ד שלא לברך. וברכת שהחיינו על השופר ביום שני של ר"ה שפסק מרן ז"ל באו"ח סוף סי' ת"ר שלא לברך. וברכת שהחיינו על קריאת המגילה גם בשחרית שפסק מרן ז"ל באו"ח ריש סי' תרצ"ב שלא לברך בכל אלו נוהגים כל האשכנזים בארץ ישראל לברך וכמנהגם באשכנז שהביא מור"ם ז"ל בסימנים הנז"ל (והרב בית יאודה במנהגי ארגיל דף ק"ז ע"א וע"ד כתב שמנהג ארגיל ג"כ נכרך שהחיינו על השופר ביום שני דר"ה ועל קריאת המגילה דשחרית ועי' לעיל כלל יו"ד):

וכתב בתשו' פנים מאירות ח"ב סוף סי' ק"ך דכל היכא דמרן ומור"ם ז"ל חלוקין בדין והורה והורה אחד להקל כדעת מרן ז"ל באתרא דנהוג כמור"ם ז"ל, צריך הוא תשובה וסליחה וכפרה. וכתב בשם הגדולים מערכת ספרים אות ט' סי' י"ב (טור) ובתשו' חקקי לב יו"ד סי' מ' דף נ"ג סוף ע"ד דהוא הדין להיפך כשאחד הורה להקל כדעת מור"ם ז"ל באתרא דנהוג כמרן ז"ל:

וכתב עוד בפ"מ הנז"ל סי' קל"ב הנז"ל דבבילוגראדו שהאשכנזים והספרדים הם שתי קהילות נפרדות וכל קהילה נוהגת כמנהגה בקולות ובחומרות וכו' אם רוצים לאכול בסעודת מצוה יחד צריך בעל הסעודה להודיע להם וכמ"ש ביבמות דף י"ד גבי ב"ש וב"ה דמודעי להו ופרשי ובפרט בנ"ד י"ל הא דלא אכלי משום דלא תאיב לאכול בשר או שאינו רוצה לבוא להסעודה וכמ"ש ביבמות שם הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה ולא מיחזי כשתי תורות (וכ"כ הרשד"ם יו"ד סי' קנ"ג הנז"ל דהספרדים והאשכנזים שבעיר שאלוניק כיון דיש לכל קהילה איזה קולות שאין בחברתה אינם אוכלים אלו אצל אלו ואין בזה משום לא תתנודדו ע"ש ואם נתחתנו שתי הקהילות זו כזו האשה נגררת אחר האיש להקל ולהחמיר וכדמוכח מתשו' אדמת קודש ח"ב בהשמטות או"ח סי' ב' דף קי"ו ע"ג) ואין לאסור כלים שלהם כמו שאין לאסור כלים של בני ריינוס כמ"ש מור"ם ביו"ד סי' ס"ד סעיף ט'. והש"ך ביו"ד סי' קי"ט סק"ך האריך בדינים. ומשם נלמוד לנ"ד וכו' עכ"ל

חלק אורח חיים

סימן א

סי' א' סעיף ב' המשכים וכו'. כתב הרב מהר"י ניניו ז"ל באמת ליעקב בקונטריס שפת אמת סי' ב' והרב מהרח"ף ז"ל בספר כף החיים סי' ג' אות ל"ו דבשנת השמיטה אין

אומרים בארץ ישראל תיקון רחל בחצות לילה וכו' ראיה לזה מדברי הזוהר פרשת שלח דף קע"א ע"ב וכו' אבל בני חוץ לארץ צריכים לאומרו:

סימן ג

ג' סי"א לא יקנח וכו'. כתב הים של שלמה סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ט"ו וז"ל בני ארץ ישראל מקנחין במים הדא דכתיב (משל סי' ל') דור טהור בעיניו ומצואתו לא רחץ ובני בבל אין מקנחין במים עכ"ל והיינו טעמא דבירושלמי שבת פ"ח סוף ה"ו הוזכר איסור קינוח במים ששתה מהם הכלב וכו' ובבבלי שבת דף פ"א ע"א לא הוזכר כלל מזה ועי' תשב"ץ קטן סי' רפ"ט ובאה"ט ס"ק ט"ז:

סימן ו

ו' סי"ג לא ישתין וכו'. איתא בבכורות דף מ"ד ע"ב שלא ישתין אדם מים לא על גבי כלי חרס ולא על מקום קשה וכתבו שם התוס' דהנך חומרות דוקא בבבל ע"ש ועי' בפירוש רבינו גרשום שם הנד"מ:

ו' יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכות השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחילה ואין לערער עליהם וכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' קי"ז וסי' ק"פ כי כן נהגו פה צפת ת"ו והאריך לערער ולסתור המנהג והובא דבריו בשע"ת סק"ה ובסי' ח' סעיף ה' סק"ז ובסי' רצ"ו סעיף ז' סק"ג ע"ש וכתב בתשו' לב שלמה למהר"ש הלוי או"ח סי' ד' דף ה' ע"ג שראה לכל רבני ארץ ישראל ז"ל נוהגים כן ולא חששו לדברי המבי"ט ז"ל ע"ש והובא דברי מהר"ש הלוי הנז"ל במרכבת המשנה אלפאנדרי פרק י"ב מתפילה דף ל' ריש ע"א ועי' בכללים סי' יו"ד:

סימן ז

ז' ס"ג הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת צריך לברך שני פעמים אשר יצר. עי' אחרונים דיש חולקים וס"ל שלא לברך אלא פעם אחת: וכתבו גאוני ירושלים ז"ל. בתשו' הלק"ט ח"א סי' פ"ו וברכי יוסף אות ג' ומחזיק ברכה אות א' שאין מנהגינו לברך אלא פעם אחת והכי פשטה הוראה בזמנינו ובדורות שלפנינו במקומינו ע"ש ועי' בכללים סי' יו"ד:

סימן ח

ח' ס"ה מברך להתעטף בציצית. עיין אחרונים שנחלקו אם לומר בציצית בפתח או בשוא ובספר תפילה לדוד סוף סי' כ"א כתב שמנהג ירושלים לומר בפתח ע"ש ובזמנינו נוהגים הספרדים בירושלים וצפת ת"ו לומר בשוא:

ח' סי"א עיקר מצות טלית קטן ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. וכ"כ לקמן ריש סי' כ"ד שנכון ללובשו על המלבושים. ומדברי מהריק"ש יו"ד סי' שנ"א סעיף ב' מוכח כי כן היה המנהג פה צפת ת"ו וכמו שאכתוב שם בעזה"י אך אחר שהאריז"ל הזהיר ללובשו דוקא תחת בגדיו (וכמ"ש בשער הכונות דרוש וא"ו מציצית והובא במג"א ס"ק י"ג) שינו המנהג ועי' בכללים סי' י"ג:

ח' סי"ד אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו וכתב מור"ם דיש חולקים. ועי' ט"ו סוף ס"ק י"ג דפסק הלכה למעשה דודאי ספק ברכות להקל ואין לברך שנית בדעתו לחזור ולהתעטף אפילו לא נשאר עליו טלית קטן ע"ש וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' יו"ד:

ח' סט"ו עי' באה"ט ס"ק י"ח שבמקום שנוהגים שמשליכין הטלית על החתן והכלה בשעת החתונה נחלקו האחרונים ז"ל אם צריך החתן לברך ברכת ציצית על הטלית ע"ש והברכי יוסף אות ה' כתב שבארץ הצבי המנהג פשוט שהחתן מברך. ובשע"ת ס"ק י"ח כתב משם גאון ירושלים הרב פרי האדמה ז"ל שנוהגין שמברך והחתן מתעטף בתחילה ואח"כ יאחז הכנף וימשיכה עליה:

ח' ח' סט"ז הלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר אף אם לא פשטו. כתב השלמי ציבור דף כ"ו ע"ג ששמע מהרב מהר"א יצחקי ז"ל כי מרן ז"ל בתשובותיו חזר בו מזה וכן ראוי לנהוג עכ"ל:

סימן י

יו"ד סי"א סודר שנותנים על הצואר במלכות ארץ ישראל שנקרא בערבי שי"ד וכו' פטורים. עיין בס' שולחן גבוה ס"ק י"ז (הנדפס על קצת חלק או"ח בסוף שו"ג יו"ד ח"ג) ובספרי דבי רב על הספרי פרשת תצא דף רס"ח ע"ד ושו"ת לב חיים ח"א סי' ע"ו דף צ"ז ושואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' קצ"ז על מה שנוהגים העולם לפטור מציצית את השאלי"ס שמתעטפים בהם ראשם ורובם בחורף:

סימן יא

י"א סי"ד ונוהגים לכרוך באויר ראשון שבעה כריכות ובשני תשעה וכו'. כתבו הט"ז והמג"א משם האריז"ל לכרוך באויר שני שמנה כריכות וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' י"ג:

סימן יח

י"ח ס"א וכסות המיוחד ליום או ליום ולילה חייב וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן הנדפס שנת שכ"ז:

י"ח ס"ג מאימתי מברך על הציצית בשחר משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה וכתב מור"ם דאם לבשו מעלית השחר ואילך יש אומרים דמברך עליו וכן נוהגין. עי' בית יוסף שהעתיק לשון המרדכי (הוא דעת יש אומרים הנז"ל) דמעמוד השחר שרי לכתחילה וכן עמא דבר עכ"ל ובפרמ"ג בא"א סק"ד כתב דמדברי מור"ם נראה לכאורה דלכתחילה יש להמתין מללבוש עד שיכיר בין תכלת וכו' אך מדברי הרב הלבוש משמע דלכתחילה יכול ללבוש מעמוד השחר ולברך ע"ש. ובחבורות שומרים לבוקר נזהרים שלא ללבוש הטלית אלא בעת הגיעם לברוך שאמר (ועי' שואל ומשיב מהדורא תליתאה, ח"ב סי' קס"ב):

סימן כג

כ"ג ס"ג במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת בבית וכו'. עי' מה שאכתוב בעזה"י בחיו"ד סי' שנ"א:

סימן כה

כ"ה ס"ב מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין בביתו וילך וכו' לביהכ"נ ושם יתעטף בטלית גדול. כתב הרדב"ז בתשו' הישנות סוף סי' רמ"ד כי כן הוא מנהג חכמי צפת ת"ו ע"ש אך דעת האריז"ל בריש שער הכונות והרב ראשית חכמה שער הקדושה פרק ששי ללבוש אף הטלית גדול קידם התפילין וכמנהג העולם שהביא מרן בבית יוסף ומור"ם בהג"ה. ומשו"ה אין מי שנוהג היום כדברי מרן הנז"ל ועי' בכללים סי' י"ג:

כ"ה ס"ו אם פגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחילה וכו'. כתב בשו"ת הלק"ט ח"א סי' נ"ג כי מנהג צפת ת"ו דאם פגע בשל ראש תחילה לובשו ומברך עליו וחוזר ופושטו ואח"כ לובשם כדרכו ע"ש. ובשאילת יעב"ץ ח"א סי' קכ"ה ובכנסת ישראל למהר"י ששון דף י"ט ע"ב ערערו על מנהג צפת הנז"ל. אך בתשו' פני אהרן או"ח סי' י"ד דף כ"ב ע"א ובתשו' חוקי חיים גאגין בליקוטי הפוסקים סי' מ' דף קמ"ו ריש ע"ד כתבו דכיון דלדעת רש"י והנימוק"י הובא בבית יוסף לקמן סי' כ"ח ובתשו' הרדב"ז החדשות סי' תקכ"ט אם פגע בשל ראש יניחנו ואח"כ יניח של יד דגם בזה קי"ל דאין מעבירין על המצות. לכן לצאת י"ח סברא זאת נהגו בצפת ת"ו ללבוש של ראש לבדו דהא אינן מעכבות זו את זו כדלקמן סי' כ"ו דאפילו אם יש לו שתיהם ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח אלא אחת מניח אותה שיכול ואם היא של ראש מברך עליה על מצות תפילין לבד. ובגוונא דנ"ד נמי דמי לאונס כיון דלפי סברא הנז"ל אסור להעביר על של ראש. ואחר שלובשו חוזר ופושטו ולובשם כדרכו וכדעת רוב הפוסקים

שאפילו בפגע של ראש תחילה אין להקדימו לשל יד (ובזמנינו לא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן).

כ"ה סי"א אחר שקשר של יד על הזרוע יניח של ראש קודם שיכרוך הרצועה סביב הזרוע. כתב הט"ז סוף סק"ט והמג"א ס"ק י"ח שהאריז"ל היה נוהג לכרוך הרצועה סביב הזרוע קודם הנחת של ראש. וכן דעת מהרי"ל במנהגים והרדב"ז בתשו' החדשות סי' תרכ"ג ע"ש וכתב השל"ה ז"ל במסכת חולין דף קי"ב ע"ב והברכי יוסף אות יו"ד כי כן נתפשט המנהג בארץ ישראל. ובשלמי ציבור דף מ' ע"א כתב כי כן נתפשט המנהג בכל מקום:

כ"ה סי"א בהג"ה יש מי שכתב להניח של יד מיושב ושל ראש מעומד. כתב השל"ה במסכת חולין דף קי"ב ע"ב כי כן מנהג ארץ ישראל ע"ש וכתב בשע"ת לעיל סעיף ה' סק"ג משם תשו' דרכי נועם או"ח סי' ג' שהנוהגים כן צריכים ג"כ לברך הברכה מיושב (וכמ"ש האריז"ל הובא בשלמי ציבור בקונטריס חלבי השלמים דף ח' סוף ע"ב דההנחה של יד והברכה שניהם מיושב):

כ"ה סי"ב נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם צריך לברך. כתב המג"א משם השל"ה שנוהגים שלא לברך ונתן טעם למנהג ע"ש וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' יו"ד:

כ"ה סי"ב הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם מיד צריך לברך וכתב מור"ם דיש אומרים שלא לברך והכי נהוג עכ"ל, גם השולחן גבוה ס"ק כ"ד כתב כי כן המנהג. וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' יו"ד:

סימן כט

כ"ט ס"א (אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין וכו' עי' טור דאין הלכה כבני מערבא שהיו מברכין לשמור חוקיו בשעת הסרתן וכתבו התוס' בברכות דף מ"ד ע"ב ובנדה דף נ"א ע"ב דאף בני מערבא לא היו מברכים בסיום שאר מצות כגון ציצית ולולב וסוכה ע"ש אבל הר"ן ז"ל בחידושיו על נדה שם הנדפס בספר תודת שלמים חולק וס"ל דבכל סיום המצות שיש להם גמר כגון תקיעת שופר ומקרא מגילה וכיוצא היו מברכים):

סימן ל

ל' ס"א זמן הנחתם בבוקר משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ארבע אמות ויכירנו. עי' פרמ"ג לקמן סי' נ"ח בא"א סוף סק"ב דזמן משיראה את חבירו וכו' הוא לערך ששה דקים אחר עלות עמוד השחר ע"ש ובחבורות שומרים לבוקר נזהרים שלא להניח התפילין אלא בעת הגיעם לברוך שאמר (ועי' שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ב סי' קס"ב):

סימן לב

ל"**ב** סי"ח כתב המג"א ס"ק כ"ו משם תשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' קכ"ד דכ"ף פשוטה שעשאה למעלה בזוית כעין ד' ולא עגולה כשירה ואף שהרב בית יוסף לקמן סי' ל"ו כתב משם הרב יוסף איסכנדרני דפסול ואין מועיל תיקון (בתפילין ומזוזות) מ"מ כיון דהרבה קהילות וסופרים מובהקים כותבים כעין ד' נהרא נהרא ופשטיה דכל דבר שאין לו שורש בגמרא כשר בדיעבד וכו' ע"ש. ומבואר בתשו' מורינו מהרמ"ג שם כי פה בארץ הצבי כל הס"ת והתפילין כך הם וכל הסופרים העידו שכולם נוהגים לכתוב כעין ד':

ועל מ"ש מרן ז"ל לקמן סעיף כ"ה דכל אות שהיא כתובה שלא כתקנה ואין צורתה עליה פסולה כתב שם הפר"ח בליקוטים וז"ל היינו שלא תדמה לאות אחרת בכולה אבל אם במקצתה דומה לאות אחרת לא מיפסל כן כתב מהריק"ש בתשו' סי' קי"ג לפי דעת גדולי הפוסקים וכן דעת מרן המחבר ז"ל ביו"ד סי' רע"ד סעיף ה' (שכתב וז"ל צריך שלא תיפסל צורת שום אות עד שאינה נקראת או דומה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בקרע בין בנקב שניקב בה בין בטשטוש עכ"ל) ודלא כהר"י אסכנדרני שהביא הב"י סי' ל"ו ודוק עכ"ל:

וכתב בתשו' דבר שמואל אבוהב סי' נ"ח שרבני צפת ת"ו פסלו בכ"ף פשוטה שגגה ארוך מרגלה (וכמ"ש הב"י בסי' ל"ו ועי' מג"א ס"ק הנז"ל וט"ז יו"ד הי' רע"ג סק"ד):

ל"ב סל"ח יעשה ארבעה בתים מעור אחד לשל ראש עי' בית יוסף ומג"א ותשו' הרמ"ע סי' ל"ח בזה. וכתב הרמ"ע שם דבודאי למצוה בעינן מעור אחד. ומ"מ אם היו מארבעה עורות מחוברים ע"י תפירה נמי כשר וכדמוכח ממשנה דכלים פרק י"ח מ"ח וכתב כי זה הוא דעת מרן ז"ל ע"ש והובא דבריו בתשו' חקרי לב מהרו"ב או"ח סוף סי' א' ע"ש ועי' שמן רוקח ח"ב סי' א'. תשו' מהר"מ מינץ אחרון סי' א'. חתם סופר או"ח סי' ה':

ל"**ב** סמ"ט וטוב לתפור בגידי שור. כתב השולחן גבוה ס"ק ק"ך דנוהגים בירושלים ת"ו לתפור בגידי בהמה דקה:

סימן לד

ל"ד **ס"א** סדר הנחתן **בבתים** לרש"י ולהרמב"ם וכו' כתב מרן ז"ל בכסף משנה פ"ג מהלכות תפילין הלכה ה' שהרמב"ם בתשובה (פאר הדור סי' נ"ו) הביא ראיה ממה שאנשי ארץ ישראל כולם ס"ל הכי ועושים כן איש מפי איש:

ל"ד ס"ב ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם וכו' כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין וכן בזרוע. כתב הרב בית עובד דף מ"ג ע"ב כי כן מנהג

ארץ הצבי להניח שניהם יחד וכתב איש ירושלים בספר שם חדש על ספר יראים ח"א דף קי"ג ע"א ד"ה ומב"מ וכו' שנוהגים להניח הקציצה של זה על המעברתא של זה ואין בזה איסור חציצה (דלעיל סי' כ"ו סעיף ד') דהא קי"ל מין במינו אינו חוצץ (כדלקמן ריש סי' תרנ"א) מלבד טעמים אחרים ע"ש וכ"כ בעצי עדן על המשניות פ"ד דמנחות סוף מ"א דאין בזה משום חציצה כלל וגם צבע השחרות וכן הגידים אינם חוצצים וכן היה נוהג הוא ז"ל וכמה רבנים וחסידים ז"ל והאריך שם לדחות דברי חכם אחד שאסר ע"ש וכפי הנראה שהוא הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל שכתב לאסור בספר סת"ם סי' ן' דף ס"א. ומדברי הרב מחה"ש סק"ה מוכח כדעת מהרש"ק:

ל"ד ס"ג לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות. כתב המחזיק ברכה אות ב' דבארץ ישראל רוב החכמים ותלמידיהם מניחים שני זוגות תפילין וגם בעלי מקרא ומשנה יש מהם דמניחים שני זוגות:

ל"ד ס"ד לא יניח שני הזוגות בכיס אחר וכו', כתב הברכי יוסף אות ד' ולקמן ריש סי' מ"ב הובא בשע"ת שיש נוהגים לקשור תפילין של ראש דרש"י ור"ת בכיס אחד ושתי ידות בכיס אחד וכו' ואין לפקפק וכו' ע"ש וכן מנהגינו:

סימן לו

ל"ו ס"א צריך וכו' שלא תשתנה צורת שום אחת מהן ולא תדמה לאחרת וכו'. כתב הטור יו"ד סי' רע"ד משם הרא"ש בתשו' כלל ג' סי' י"א וז"ל צורת האותיות אינן שוות בכל המדינות והרבה משונה כתב ארצינו ארצינו מכתב הארץ הזאת ואין פיסול בזה השינוי רק שלא יעשה ההי"ן חתי"ן. ביתי"ן כפי"ן. כמו שמפורש בגמרא עכ"ל (וכתב התוי"ט בדברי חמודות על הלכות ס"ת להרא"ש אות מ"ז דמשו"ה אינו חושש לבאר צורתן) וכ"כ רבינו מנחם המאירי בחידושיו על שבת דף ק"ד ובחיבורו קרית ספר דף וא"ו ע"א הובא בתשו' מהרד"ך בית א' חדר ל"א שצורות האותיות המשתנות מצרפת לספרד וכיוצא אין שינויין פוסל מזה לזה (ועי' אוצר הכבוד לרבינו טודרום הלוי על חגיגה פ"ב דף ל"ב ע"ב) ובתשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סוף סי' קכ"ד כתב דכל מה שאינו מעכב מדינא בענין צורת האותיות לא הביא מרן ז"ל בשלחן ערוך ולא כתב אלא מה שמעכב כגון הא דסי' ל"ו סעיף ב' כל אות צריכה להיות גולם אחד לכך צריך ליזהר בנקודה שעל האל"ף וכו' שיהיו נוגעות באות וכו' (ועי' מה שכתבתי לעיל סי' ל"ב סי"ת):

ובתשו' מעיל שמואל סי' ב' דף ה' ריש ע"ב כתב שהשינוים שבין כתיבת האשכנזים ובין כתיבת הספרדים אינן פוסלין ושתי הצורות כשרים לאלו ולאלו וכ"כ בתשו' אור ישראל סי' מ"ז וסי' נ"א. וכן מוכח מתשו' נודע כיהודה מהדו"ק יו"ד סי' פ' ומהדו"ת

יו"ד סוף סי' קע"א ומדברי השואל בתשו' זכרון יוסף יו"ד ריש סי' י"ח. ובשו"ת שדה הארץ יו"ד סי' י"ח כתב שראה לרבני ארץ ישראל שהספרדים עולים לס"ת של אשכנזים וכן האשכנזים עולים לס"ת של הספרדים:

אך הברכי יוסף בסי' זה אות ב' כתב משם תשו' מהר"מ בן חביב ז"ל כת"י דתפילין מצורת אותיות כתב אשכנזים פסולים לספרדים ובתשובותיו בס' יוסף אומץ סי' י"א אות ב' כתב דלפי דברי מהרמב"ח הנז"ל אסור לספרדים לעלות לס"ת של אשכנזים. והרב מאמר מרדכי כרמי בספרו דברי מרדכי על או"ח לקמן סי' קמ"ג הגם שהביא תשו' הרא"ש הנז"ל מ"מ חשש לתשו' מהרמב"ח הנז"ל ואסר ג"כ לעלות לס"ת של האשכנזים ע"ש:

אכן הרב המגיה בספר פחד יצחק אות מ' דיני מזוזה דף ע' דחה דברי מהרמב"ח והמאמ"ר הנז"ל וכתב ששאלו להברכ"י ז"ל פא"פ מאיזו ראיה פסק מהרמב"ח כנז"ל ולא הוה בידיה (ועכשיו נדפס קצת תשו' קול גדול למהרמכ"ח ושה הי' ע"ח הובא תשו' הנז"ל ומבואר כם הטעם משום דכתב האשכנזים הנו"ן כפופה דומה לגימל של כתב הספרדים ודמי למ"ש הטור אה"ע סי' קכ"ה משם תשו' הרא"ש ריש כלל מ"ה לענין גט הכא מארץ מרחק ויש כו אותיות שמשתנות ממדינה למדינה וכו' ע"ש ולא הזכיר כלל תשו' הרא"ש דכלל ג' שהביא הטור יו"ד סי' רע"ד הנז"ל ועי' בספרו גט פשוט הי' קכ"ה ס"ק ש"ב ובשדה הארץ סי' הנז"ל מאי דשקו"ט בתשו' הרא"ש כלל מ"ה הנז"ל) והביא דברי המעיל שמואל וכו' הנז"ל ודעתו נוטה להתיר. וכן מסקנת הרב בית מנוחה סוף דיני תמונת האותיות דף קפ"א ע"ב וכתב כי כן מעשים בכל יום וכן נראה הסכמת הרב מהרח"ף בספר חיים ריש סי' ך' ובשו"ת חיים ביד סי' פ"ג (ועי' חיים ביד שם קצת ישוב לתמיהת הרב מור וקציעה סי' ל"ו על מה שלא הביא מרן ז"ל בכ"י צורות האותיות של כתב הספרדים זולת של האשכנזים והמו"ק שם והרב לדוד אמת סי' י"ג האריך בביאור צורות כתב הספרדים וכתוב בשער הכונות להאריז"ל סוף דרוש שני מתפילין שיש רמז וסוד לשני הצורות דכתיבת האשכנזים והספרדים לשינוים וחילוקים שביניהם כ' לכמה ציורים ושינוים וצירופים משתנים צורות האותיות):

סימן לז

ל"ז ס"ב נהגו שלא להניחם כל היום וכו'. כתב הרב ראשית חכמה שער הקדושה פרק ששי שנתפשט המנהג בארץ ישראל להניח תפילין במנחה ובתשו' שמש צדקה או"ח סי' ח' דף ט"ז ע"ב כתב משם גדולי ארץ ישראל שלא להניחם במנחת ערב שבת (וכתב הרב מהר"ר ישעי' באסאן בתודת שלמים סי' כ"ז והמחזיק ברכה לעיל סי' ל"ד אות

ו' וכקונטריס אחרון שם אות ד' משם האריז"ל ללבוש במנחה תפילין עשוים בשיעורן כדעת שימושא רבה שהובא בסוף הלכות תפילין להרא"ש דצריך אצבעים על אצבעים אך בענין סדר הפרשיות יהיו מסודרים כדעת רש"י דבעינן קדש מימין הקורא ולא כדעת שימושא רכה דס"ל דקדש מימין המניח):

ל"ז ס"ג קטן היודע לשמור תפילין בטהרה וכו' חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו וכתב מור"ם דיש אומרים דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנה ויום אחר וכן נהגו וכו'. עי' בית יוסף שדחה סברא זאת ועי' חקרי לב או"ח סי' ח' בזה וכתב השולחן גבוה סק"ה דבירושלים ת"ו נהגו בזה כסברא זאת והובא דבריו בקמח סולת דף ה' ע"ב וכן מנהגינו פה צפת ת"ו ובודאי שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראות מרן ז"ל ועי' בכללים סי' ה':

סימן לח

ל"ח ס"ז חתן ושושביניו וכל בני חופה פטורים משום דשכיח שכרות וקלות ראש. כתב הברכי יוסף אות ה' דעכשיו במקומינו המנהג פשוט שהחתן וכו' מניחים תפילין בכל שבעת ימי החופה וכמ"ש מור"ם בתשו' הובא במג"א:

סימן מג

מ"ג ס"ד או בבגדו בידו מותר וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן מו

מ"ו ס"ו יש נוהגים לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין. כתב המג"א משם הכנה"ג שחכם אחד העיד ששמע כי מרן ז"ל בסוף ימיו חזר בו מזה ואמר אותה בשם ומלכות וכן דעת האריז"ל ע"ש וכתב השולחן גבוה סק"ך דכן נוהגים בירושלים ת"ו ת"ו גם הברכי יוסף אות י"א כתב כי כן נתפשט המנהג בגלילותינו ע"ש ועי' בכללים סי' י"ג:

מ"ו ס"ח כל הברכות האלו אם לא נתתייב באחת מהן כגון שלא שמע קול תרנגול וכו' אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם וכתב מור"ם דיש אומרים דמברך וכו' וכן המנהג וכו'. כתב הברכי יוסף אות י"ב שמנהגינו ג"כ עפ"י האריז"ל לברך כולם בשם ומלכות חוץ מברכת על נט"י. ולעיל סי' וא"ו אות ג' כתב משם האריז"ל דגם אשר יצר לא יברך והכי נקטינן (ודלא כמ"ש מור"ם לעיל ריש הי' ד') גם הרב תפילה לדוד סי' קי"ב כתב כי כן מנהג ירושלים ת"ו לברך כולם עם ברכת התורה חוץ מעל נט"י ואשר יצר. וכמ"ש בכללים סי' י"ג דמנהג א"י ת"ו ללכת אחר הכרעת האריז"ל אפילו נגד פסק מרן ז"ל. וכ"ש בנ"ד שמצינו למורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ק"פ שכתב דאנחנו נוהגים כהפוסקים דמצריכים לברך ע"ש (וכ"כ הרב מהר"י צאמת בתשו' הובא באבקת רוכל למרן ז"ל

כי' נ"ד) ובמנהג קבוע וקדום להתפשטות הוראות מרן ז"ל אזלינן בחר מנהגא וכמ"ש בכללים סי' ה'. ואפילו בענין ברכות וכמ"ש בכללים סי' יו"ד:
וכתב השיורי ברכה אות ד' דנהגנו עפ"י האריז"ל שלא לברך בט"ב ויו"כ ברכת שעשה לי כל צרכי. (אך מי שהוא אבל אעפ"י שאינו טפל מנעלים של לבדים צריך לברך וכמ"ש בספרו קשר גודל סי' כ' אות י"ט):
וכתב עוד השיו"ב אות ט' משם הרמ"ז פ"ד דמגילה מ"ו דהסכמת רבנן קשישאי דארץ ישראל דסומא מותר לברך פוקח עורים והכי נקטינן:

סימן מז

מ"ז סי"ג המשכים קודם אור היום מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה ופרשת התמיד שימתין מלאומרם עד שיאיר היום. כתב המחזיק ברכה אות וא"ו דבספר הפרדס לרש"י איתא דרש"י היה נוהג לכרך הנותן לשכוי בינה בקומו באשמורת קודם אור היום וכן דעת האריז"ל וכן נהגו רבים ושלמים:
ס"ח ס"א בשבת אומרים אצל פרשת התמיד פסוקי מוסף דשבת. כתב הברכי יוסף לעיל סי' א' אות י"ג דבארץ הצבי אין נוהגים לאומרם. וכדעת ספר המנהיג שהביא הטור וכן דעת האריז"ל בשער הכוונות דף ע"ד מדפוס שאלוניק. וכתב עוד הברכ"י לקמן סי' תכ"א ובשיורי ברכה שם דלפי מנהג זה. אפילו כשמתפלל ביחיד אין לומר פרשת ובראשי חדשיכם בשחרית דר"ח אצל פרשת התמיד ודלא כדמשמע מדברי מרן ז"ל. דכיון דהאריז"ל הכריע כספר המנהיג הכי נהגינן:

סימן נג

נ"ג סכ"ה **בהג"ה** ש"ץ שהזקין וכו' בנו קודם לכל אדם וכו'. כן כתב בתשו' הרשב"א ח"א סי' ש' ובחידושי הריטב"א על מכות דף י"ג וכתבו שם שכלל גדול אמרו בכל המינוים שהבן קודם. וכ"כ מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ר"א דף קכ"ט ע"א ומור"ם ז"ל ביו"ד סוף סי' רמ"ה לענין רב ומו"ץ. וכ"כ בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ר' וז"ל להיות שהלכה רווחת שכל מי שיש לו איזה מינוי הן מלך הן חכם הן חזן הן שוחט הן מוהל. אם יש לו בן וכ"ש אם הוא הגון. הדין הוא שיהיה בנו ממונה תחתיו כדאיתא בספרי (שופטים סי' י"ז) על פסיק למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות כלי המקדש הלכה ך' (ובפ"א מהלכות מלכיה הלכה ז') והריב"ש ז"ל בתשו' סי' רע"א והרשב"א ז"ל סי' ש' עכ"ל ובתשו' גינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ח' הובא תשו' הרב מהר"י אריפול וכתב שם ששמע מהרב מהר"ר חייא שלום ז"ל כי הרה"ג המקובל מוהר"ר שלמה אלקבץ ז"ל עשה מעשה בעיה"ק צפת ת"ו שאחר שהסכימו

כל בני קהלת הר' מהר"מ אלשיך ז"ל להושיב ולמנות למהר"מ אלשיך לראש והתחילו לחתום בשטר המינוי. מנע אותם הר' מהר"ש אלקבץ הנז"ל עד שיגדל בנו של הר' מהר"ר אברהם שלום ז"ל שהוא היה חכם הקהל והמתינו לבנו עד שנעשה בר מצוה והמליכוהו במקום אביו אעפ"י שלא היה לו יחם ודמיון עם הרב מהר"מ אלשיך שהיה באותו פרק כבן ששים שנה. ומהך עובדא הביא ראיה מהר"י אריפול הנז"ל למאי שהוכיח שם מן הדין לענין בן הנכנס במקום אביו בגבאות גמילות חסדים ולכל בן הנכנס במקום אביו דלא בעינן שיהיה לו עכ"פ יחם ודמיון קרוב להאחר הנמצא ראוי לזה דאפילו אותו האחר הוא מופלג וגדול הרבה מן בן הנפטר מ"מ הבן קודם ע"ש וכ"כ הרב דבר משה או"ת סי' א' מכח מעשה רב הנז"ל:

ומזה למד בשו"ת הגיד מרדכי חו"מ סוף סי' י"ח לענין שוחט דהם בן השוחט הוא ראוי לאותה מלאכה ובקי מעט. הוא קודם לכל אדם וכתב כי כן הוא מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו להניח בן השוחט במקום אביו אעפ"י שהיא בקי קצת:

ובתשו' חקרי לב או"ח סי' ט"ו דף כ"א שקיל וטרי טובא בענין ירושה בדברים הנז"ל ומסיק דמן הדין ליכא ירושה אלא במלך וחכם הקהל וכיוצא בהם שהם מינוים של כבוד ושררה אבל בשוחט ומוהל ודכוותייהו אין ירושה אלא מתורת מנהג. ובש"ך יש להסתפק אם הירושה מן הדין או מן המנהג (עי' נחפה בכסף ח"כ חו"מ כי' וא"ו דף ה"ה ס"ו):

עוד כתב החק"ל החק"ל שם סי' י"ח דף ל"א דדין שמירת השררה לבן הנפטר אינו אלא במלך דוקא ולא בשאר מינוים ומה שעשה מעשה הרב מהר"ש אלקבץ בצפת ת"ו הנז"ל אפשר דלפנים משורת הדין הוא דעשה ונתרצו לו בני הקהילה ועי' חק"ל חו"מ ח"ב סוף סי' נ"ח):

ובמזבח אדמה חי"מ סי' יו"ד דף ל"י סוף ע"ד כתב דבירושלים ת"ו נוהגים כדעת הרשד"ם יו"ד סי' פ"ה דברבנות וריינות אין דין ירושה. גם בנו הרב ברכות המים חו"מ סי' ז' האריך לחזק ולקיים דעת הרשד"ם הנז"ל וכתב בסוף הסי' הנז"ל דבכל המקומות לא שמענו ולא ראינו דרב שמת שמושיבין את בנו תחתיו ומהך עובדא דהרב מהר"ש אלקבץ שעשה בצפת ת"ו כנז"ל שהיה ענין מינוי חכם קהילת ביהכ"נ לעלות לעשרת הדברות ולהיות גדול הקהל אין ראיה לענין רבנות שצריכה חכמה ותורה הרבה ע"ש באורך. אכן מתשו' מורינו הרב המבי"ט בח"א סי' קנ"ז קפ"ז קפ"ט וסוף סי' רע"ט וריש סי' רפ"ז ובח"ב סי' קע"ג קע"ד ומתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ג' ודיני משאל"ס דף נ"ה נ"ז נ"ט דפוס מנטובה מתבאר להדיא דפה עיה"ק צפת ת"ו היו נוהגים שכל חכם הקהל היה ממינה

לדון ולהורות לבני קהילתו. ועיין בשי"ת שמחת יו"ט אלגאזי סי' וא"ו ובספר דין אמת בתשו' סי' א' וכסא שלמה לאנייאדו סי' א' דף וא"ו ודף ז'. וחקרי לב יו"ד ח"ג סי' ק'. וחתם סופר או"ח סי' י"ב וסי' י"ג. ורוח חיים חו"מ סי' רע"ו:

נ"ג סכ"ו קהל שנהגו למנות אנשים על צרכי הציבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין לחזן בין לקופה של צדקה בין לשאר מינוים הצריכים לציבור בין שנוטלים עליהם שכר בין שאינם ניטלים אפי' לא קבעו להם זמן סתמם כפירושם מאחר שנהגו כך. וכ"כ מורים ביו"ד סוף סי' רמ"ה והש"ך ביו"ד ס' רנ"ז סק"ד וכתב הברכי יוסף שם סי' רנ"ז אות ד' שבגלילותינו יש כמה קהילות שאין המינוים לזמן ואז אין יכולים לסלקו וכן ה"ה בשוחט וכמ"ש הכנה"ג בסי' זה וכ"כ לקמן סי' שס"ו משם תשו' מהר"י צונצין בתשו' נחלה ליהושע סי' כ"ט (ע"ב שהוכיח כן מכ"ב דף כ"א ע"ב ומשאר דוכתי וכ"כ הגינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ז' והחקרי לב הו"ח סי' ע"א דף קנ"א והנדיב לב ח"ב חו"מ סי' נ"ג. ועיין בתשו' הרדב"ז הישנות סי' י"א (לענין דומה למ"ש מרן לקמן כי' קנ"ג סעיף י"ז וסעיף כ"ב ומור"ם בתו"מ סוף סי' קמ"ט) ובגינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ב' מזבח אדמה יו"ד סי' של"ד מים שאל חו"מ סי' א' חוקי חיים גאגין סי' כ"ז דף מ"ז ולענין פקיד על קופה כל צדקה) ובתעלומות לב ח"א יו"ד סי' ל"ד (לענין רב ומו"ץ) ובפני יצחק חלק חמישי יו"ד סי' ה' (לענין שוחט) בנדונות שעברו בארץ ישראל בענינים אלו. וכתב הכנה"ג בתשו' בעי חיי יו"ד סי' רי"ח דבכל פלוגתא דרבוואתא הממונה הקבוע כבר הוא נקרא מוחזק לטעון קים לי נגד הבא כנגדו להתמנות וכן לדידן בני א"י ת"ו הינא דאין גלוי בדעת הרמב"ם ומרן ז"ל וכמ"ש בכללים סי' ט"ו. וידוע מ"ש השל"ה ח"ג פרשת ואתחנן כגודל מפלת הממונה ומנהיג בא"י ת"ו העוסק עם הציבור לשם שמים ופי' לקמן סי' פ' סעיף ד' וסי' צ"ג סעיף ד'):

סימן נד

נ"ד ס"ב עי' אחרונים לענין קריאת חי העולמים בצירי תחת החי"ת או בפתח. וכתב הברכ"י לקמן סי' ר"ז אות א' דמנהג כל ארץ הצבי לקרות בפתח:

סימן נה

נ"ה ס"ך שלא יהא מפסיק טינוף או כותי כצ"ל וכן היא בש"ע הישן משנת שכ"ז. ועי' שע"ת סק"ש:

סימן נו

נ"ו ס"ב כשש"ץ אומר יתברך כל העם עונים אמן. וכתב מיר"ם דלא נהגו לומר אמן אחר יתברך וכן דעת האריז"ל וכמ"ש בשלמי ציבור דף פ"ד ריש ע"ב וכן ציוה המגיד למרן ז"ל וכמ"ש במגיד משרים פרשת תולדות וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' י"ג:

נ"ו **ס"ד** שמיה רבא וכן ביתברך וכן בברוך הוא וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן ס

ס' ס"א כתב הגאון מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י שבארץ ישראל נוהגים לומר בברכה אהבת עול והיליכנו מהרה קוממיות בארצינו בבי"ת ומנהג נכון הוא כי הנוסח לארצינו בלמ"ד אין לומר אלא בחוץ לארץ. והאריך שם בשקו"ט בדברי הטור לקמן סי' קפ"ח ובמ"ש הב"י לקחן סי' קפ"ז (ובזמנינו אין המנהג כן):

סימן סא

ס"א ס"ג וכדי להשלים רמ"ח וכו' מסיים ש"ן ה' אלד'יכם אמת וחוזר ואומר בקול רם ה' אלד'יכם אמת. עי' תשו' הרלב"ח סי' ע"ג והרדב"ז הישנות סי' נ"ה שיש שלוחי ציבור שאינם מסיימים בלחם תיבת אמת וכן דעת הרמ"ע בעשרה מאמרות הובא במג"א סק"א ומחזיק ברכה אות ג' ומנחת אהרן פארדו כלל י"ד אות ט' וכן דעת הגר"א ז"ל בביאורו סק"ד. וכתב בפחד יצחק אות אלף (אדני) דף כ"א ע"ג כי כן מנהג הספרדים באיטליא ומנהג נכון הוא ובדברי מרן ז"ל נפל ט"ס או אחד מתלמידיו הכותב לא דק בלישניה ע"ש ומדברי מרן ז"ל בב"י ד"ה ויש מקשים וכו' נראה ברור שאינו ט"ס אך גם פה עיה"ק צפת ח"ו כן מנהגינו ואפשר דהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראת מרן ז"ל (עי' בכללים סי' סי' ה'). גם נוהגים שאין הקהל מסיימים תיבת אמת אלא עד שישלים הש"ץ ק"ש קודם חזרתו לומר ה' אלד'יכם אמת. ואין בזה איסור הפסקה דהפסקה בלא דבור בשהייה מועטת לא הוי הפסקה כלל וכמ"ש המטה יאודה לקמן סי' ס"ו סעיף ה' סוף סק"ב:

סימן סג

ס"ג ס"ב (מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד נקרא עבריין. כ"כ הטור משם רב עמרם גאון. ובזמנינו נדפס סידור רב עמרם ושם דף ה' ע"ב כתב וז"ל והני דמתחזיין דמחמירין אנפשייהו למימרא דמקבלין מלכות שמים בעמידה טעות הוא וכו' כבר קי"ל הלכה כבית הלל וכו' אלא אפילו כבית שמאי נמי לא עבדי דאי כב"ש בצפרא מעומד ברמשא מוטה. ואינון לא שנא צפרא ולא שנא רמשא מעומד וכו' ואותן שאומרים

כמנהג ארץ ישראל אנו עושין. הלא כך גורסין בתלמוד ארץ ישראל (ירושלמי ברכות פ"א ה"ד) וכו' הלכה כבית הלל וכו' עכ"ל וביש"ש סוף ב"ק בקונטרים חילוקי מנהגים סי' א' כתב וז"ל בני ארץ ישראל עומדין בק"ש בני בבל יושבין הדא טעמא בשבתך בביתך עכ"ל ומתשו' מור"ם סי' צ"א מתבאר דדוקא בק"ש דערבית אין לעשות כב"ש לשכב ולקרות ק"ש כיון שיש קצת קולא בדבר דהא מעומד הוא יותר דרך כבוד אבל בק"ש דשחרית שרי להחמיר לעמוד כשהוא יושב ע"ש וכבר דחה דבריו בתוס' הגאון רעק"א על המשניות ברכות פ"א מ"ג ע"ש):

סימן סח

ס"ח ס"א יש מקומות שמפסיקים בברכות ק"ש לומר פיוטים ונכון למנוע מלאומרם משום דהוי הפסק. ולקמן סי' קי"ב סעיף ב' כתב דאין לומר פיוטים ולא קרובץ בתפילה ובסי' תקס"ו סעיף ד' כתב דנוהגים להרבות סליחות בתענית ציבור בברכת סלח לנו ויש שאין נוהגים לומר סליחות עד אתר סיום י"ח ברכות וכן הנהיגו הקדמונים בארץ ישראל והוא המנהג הנכון עכ"ל וכתב השכנה"ג סי' תקס"ו הגהב"י אות ג' דהוא הדין תיקון הגשם ותיקון הטל הפזמונים והחרוזים הנכון לאומרם קידם תפילת מוסף וכתב בתשו' דבר שמואל אבוהב סי' קמ"ט כי כן מנהג קהילות א"י וסביבותיה. וכתב עוד השכנה"ג לעיל סי' נ"א הגה"ט אות ג' וז"ל לא מצאנו ידינו ורגלינו בפיוטים שאנו מוסיפים בחגים ובמועדים ר"ה ויו"כ ובשמחת חתן וכלה ושבוע הבן בין ברוך שאמר לנשמת ובין נשמת ליוצר וכבר ראיתי מן המהדרין שלא היו אומרים אותם הפיוטים בר"ה ויו"כ מטעם הפסק וכן שמעתי שהרב מהר"ד אגוזי ז"ל לא היה אומר ביו"כ בחזרת התפילות והמוסף סדר קדושה לר"י הלוי אלא היה מדלגן אבל מנהג פשוט לאומרם עכ"ל ובתשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקל"ב חיזק המנהג לומר סדר קדושה למהר"י הלוי בחזרת התפילות וכתב דבזה כ"ע מודו ולא יפה עושים אותם שמבטלים לאומרם. וכתב הגאון חיד"א בספר טוב עין סי' י"ח אות ל"ה כי יפה עשו הקהילות שביטלו לומר בשבת זכור הפיוט מי כמוך למהר"י הלוי בתוך נשמת (שהוזכר בפסחים דף קי"ח דהא כתבו האחרונים באו"ח סי' ס"ו דאף לברוך הוא וברוך שמו אין להפסיק בתוך פסוקי דזמרה. וכתב הרב השומר אמת סי' ל"ד אות י"ז דף ע"א דבעיה"ק צפת ת"ו נוהגים שאין מפסיקים בשום דבר מהתחלת פסוקי דזמרה ואילך עד אחר קדיש תתקבל ואו אומרים פיוט מי כמוך ופיוטי ר"ה ויו"כ אכן סדר קדושה למהר"י הלוי אומרים ביו"כ תוך חזרת התפילות:

סימן סט

ס"ט ס"א אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה דיוצר אור ולא יותר וזה נקרא פורם על שמע וכו' ולאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש וזה נקרא עובר לפני התיבה וכו' אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים ואפילו מי ששמע יכול לפרוס וכו' בשביל אותו שלא שמע וכו'. כתב הרב מאמר מרדכי כרמי סק"א וז"ל והמנהג הפשוט בינינו שלא לומר קדיש וברכו וקדושה אלא מי שלא התפלל עדין ואיחר לבוא לביהכ"נ. אז כשמגיע לישתבח אומר ישתבח בקול רם וקדיש וברכו ופוסק שם ואינו אומר ברכת יוצר בקול רם וכשמגיע לי"ח אומר שלש ראשונות וקדושה וגומר תפילתו בלחש. אבל כל שהתפללו ביחיד אין אומרים קדיש ולא קדושה כלל ולפי הנראה מדברי מור"ם בדרכי משה כן הוא מנהגם (עי' לבוש) אף שלקמן בהג"ה לא משמע לגמרי הכי ע"ש ומ"מ המנהג שלנו הוא נכון בעיני ואף שמדברי הפוסקים מבואר שיש היתר אעפ"י שהתפללו לא נהגו כן עכ"ל (ועי' בהגהות מהריק"ש ובחידושי רבינו המאירי על מגילה דף כ"ג ע"ב) גם הרב פתח הדביר על או"ח סי' זה כתב כי כן מנהג מקומו ולקמן סי' קל"ג דף קמ"ג האריך לתת טעם על מה שנהגו בזה דלא כפסק מרן ז"ל ע"ש וכן המנהג אצלינו:

ס"ט ס"א בהג"ה ומ"מ איש אחר יכול לפרוס על שמע או להתפלל בעשרה כל התפילה אפילו באותה ביהכ"נ שכבר התפללו להוציא אחרים י"ח רק שלא יעמוד יעמוד החזן השני במקום שעמד הראשון וכו'. כתב הרב לקט הקמח בהלכות מנחה דף ל"ב ע"ג כי כן מנהג ארץ ישראל וכתב הברכ"י אות ד' ולקמן סי' קמ"ד אות א' שיש מקומות שנוהגים להוציא ס"ת שלש פעמים ולקרות בו בתיבה הקבועה לקרות עליה ואפילו אם עומדים שם מהראשונים שכבר התפללו כל כי הני מילי תלוים במנהג כי אינם מעיק הדין ע"ש וכתב בתשו' חקקי לב או"ח סי' ה' דאפי' היו נוהגים להזהר בזה אין קפידא אם אח"כ שינו המנהג להקל ע"ש ובפקודת אלעזר על או"ח סי' זה דף צ"ד ולעיל סי' נ"א דף ס"ד סוף ע"ד כתב דבירושלים ת"ו היו נוהגים לאסור לקרות פעם שנית אף שלא בתיבה הקבועה ואח"כ שינו המנהג והקילו לקרות פעם שנית אך שלא יהיה בחיבה הקבועה. ופה צפת ת"ו מנהגינו עכשיו להתפלל ולקרות פעם שנית בתיבה הקבועה (וכתב כשו"ת לב חיים ח"ב סי' כ"ה דאם לא יש אלא שבעה שלא שמעו קריאת ס"ת יכולים לצרף עמהם שלשה שכבר שמעו ולהוציא ס"ת):

סימן פט

פ"ט ס"א זמן תפילת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה כדכתיב יראוך עם שמש ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא. כתב העטרת זקנים וז"ל היינו בדיעבד ובשעת הדחק וזמן עלות השחר הוא זמן קודם שיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו אבל מזמן שיראה את חבירו וכו' רשאי לכתחילה להתפלל רק מצוה מן המובחר הוא יותר טוב שיתפלל אחר הנץ החמה מיד עכ"ל ומאריה דארעא דישראל הפר"ח כתב וז"ל מרן המחבר סתם בכאן ולא פירש. והעיקר הוא דשלשה זמנים יש להתחלת זמן התפילה. והנה עיקר מצותה הוא מהנץ החמה כוותיקין דכתיב יראוך עם שמש. ולכתחילה יכול להתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד. ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא וכדתנן במגילה דף ך' וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר וגם התמיד אם שחטוהו משעלה עמוד השחר לא נפסל אלא שלכחחילה כל דברים שמצותן ביום עיקר הזמן הוא מהנץ החמה אלא שבתמיד שצריך להקריב כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים הקדימו זמן מועט קודם הנץ החמה בל אם עשו משעלה עמוד השחר פשיטא דיצא ודלא כדמשמע מדברי רי"ו ז"ל שהביא בב"י ומדברי המחבר ז"ל וזה פשוט עכ"ל וכן המנהג בחבורות שומרים לבוקר שאינם מדקדקים להמתין להתפלל י"ח עם הנץ החמה כיון שכבר האיר פני המזרח:

סימן צד

צ"ד ס"ט מי שהוכרח להתפלל מיושב כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד וכו'. כתב הברכ"י אות ה' דיש לחוש לדעת הפוסקים שלא להתפלל שנית וכן פשט המנהג בכל עוברי דרך שמתפללים דרך הילוכם או בישיבה בקרון ואינם חוזרים להתפלל שנית והכי נקטינן עכ"ל ועי' בכללים סי' יו"ד:

סימן ק

ק' ס"א תפילות של מועדות ושל ראשי חדשים צריך להסדיר תפילתו קודם כנ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז. וכתב מור"ם דיש אומרים דוקא כשמתפללי' על פה אבל כשמתפללין מתוך הסידור מותר וכו' וכן נוהגין וכתב הברכ"י אות ב' דכן נוהגין ברוב תפוצות הנולה ובארץ הצבי שאינם מסדרים שום תפילה:

סימן קא

ק"א ס"ב ולא ישמיע קולו וכו'. (כתב הישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ"ג וז"ל בני בבל אוסרין שיתפלל י"ח אלא בלחש ובני ארץ ישראל בקול גדול כדי להרגיל

את הציבור עכ"ל ועי' בפירוש הרב בעל ספר החרדים על הירושלמי דברכות ריש פרק ד' ד"ה מילתא וכו' ובשו"ת עמודי אש בחידושיו על הירושלמי שם):
קיד ס"ד משור תם חמשים אמות כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קי

ק"י ס"ד כתב המג"א סק"י דההולך בדרך לא יאכל יותר משני רעבון משום חולי מעיים. והוא מגמר דתענית דף יו"ד סוף ע"ב. ואיתא התם דבמערבא אמרי משום מזוני שאולי לא יספיקו לו המזונות לכל הדרך. ונפ"מ דלטעם בני מערבא היכא דהולך מכפר לכפר שמצוי לו לקנות מזונות מותר ולטעמא דתלמודא משום חולי מעיים היכא דהולך בספינה דליכא חשש חולי מעיים מפני שאין לו טורח דרך מותר:

סימן קיב

קי"ב ס"א כתב הטור דנביאים תיקנו י"ח ברכות וכו'. איתא בספר המכריע לרבינו ישעי' מטראני בחידושיו על תענית דף י"ג שבני בבל אומרים בתפילה ברכת את צמח דוד ברכה לבדה וברכת תשכון בתוך ירושלים ברכה לבדה ובני ארץ ישראל היו כוללים את צמח דוד בתוך ברכת תשכון בתוך ירושלים כדאיתא בירושלמי דברכות פ"ד ה"ג וכך אתה מוצא בקרובץ שנתקנו בפורים וביום הו"ר וביו"ז בתמוז ובעשרה בטבת על סדר י"ח ברכות הוא כולל של את צמח דוד בבונה ירושלים וכ"כ הרב בעל החרדים והפני משה על הירושלמי דברכות שם. וידוע מה שכתבו התוס' בחגיגה דף י"ג ע"א ד"ה ורגלי וכו' שהיה דרך הקלירי להניח שיטת הש"ס בבלי כדי לאחוז שיטת הירושלמי וכ"כ בחולין דף ק"ט ע"ב ד"ה ד"ה נדה וכו' כי ר"א הקלירי עשה הכל על פי הירושלמי ועי' תשו' הרשב"א ח"א סי' תס"ט רדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקל"ב מעדני יו"ט על הרא"ש דברכות פרק אין עומדין סי' כ"א אות ג' ואות ה':
ולפי ביאור הפני משה על הירושלמי שם גם בארץ ישראל בזמן אחרון ביטלו מנהגם וחלקו את הברכה לשתי ברכות וכ"כ הקרבן עדה על ירושלמי דתענית פ"ב ה"ב וכן הוא להדיא במדרש רבה סדר קרח פרשה י"ח פיסקא כ"א שאת צמח דוד תיקנו באחרונה וידוע דהמדרש הוא אגדת ארץ יש' כמ"ש רש"י עה"ת סדר ויגש על פסוק ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים:

סימן קיז

קי"ז ס"א ומתחילין לשאול מטר בחוץ לארץ בתפילת ערבית של יום ששים אחר תקופת תשרי ובארץ יש' מתחילין לשאול מליל שבעה במרחשון. כתב הברכי יוסף אות ה' ואות וא"ו דהן בן א"י הנמצא בחו"ל והן בן חו"ל הנמצא בא"י שואל כבני העיר שנמצא בה

ודלא כהפר"ח ואם בן א"י יצא לחו"ל אחר שבעה במרחשון ובא לחו"ל קודם יום ששים אחר התקופה ישאל כבני א"י כיון שכבר התחיל לשאול ע"ש:

סימן קכד

קכ"ד ס"א יחזור ש"ן התפילה שאם יש מי שאינו יודע וכו' וצריך אותו שיוצא בתפילת ש"ן לכוין לכל מה שאומר הש"ץ וכו' ואינו מפסיק וכו' ופוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו. כתב גאון ירושלים בתשו' הלק"ט ח"ב סי' רט"ו דהוא הדין שהיה צריך שיעמדו הקהל כשהש"ץ מברך ברכת המצות דאיתא בירושלמי (הובא בבית יוסף לעיל הי' ח' ובמג"א סי' כ"ה הק"ד) דכל ברכת המצות מעומד ואין עמידת הש"ץ מוציאם אך לא נהגו קדמונינו לעמוד כשהש"ץ מברך על המנות ואפשר משום דבתלמודא דידן לא נזכר חיוב עמידה בברכת המצות ע"ש ועי' דרכי משה לעיל סוף סי' נ"ו ומג"א ומחה"ש שם סק"ד. וברכ"י לעיל סי' ח' אות ב' ושיורי ברכה שם אות א' וטוב עין סי' י"ח אות ל"ב ועמודי אש סי' ב' אות ל"ו (ועי' טור לקמן סי' רפ"ד משם מסכת סופרים פרק י"ג הלכה יו"ד י"א שהיה מנהגה לומר דברי שבת אחר שסיים המפטיר שכל דבריו אמת וצדק קודם שהתחיל לומר נאמן אתה וכו' ומבואר במ"ס שם שבני מערב היו אומרים הדברי שבת בעמידה ובני מזרח בישיבה. ובני מערב היינו בני ארץ ישראל. ובני מזרח היינו בני בכל כנודע. ועי' שולחן גבוה לעיל ריש הי' נ"ג דהאשכנזים נוהגים לעמוד באמירת ישתבח והספרדים נוהגים שדוקא הש"ץ עומד ובשלמי ציבור דף ט' ריש ע"ד כתב משם האריז"ל כי סוד אמירת ישתבח הוא מיושב):

קב"ה ס"א אין הציבור אומרים עם הש"ץ נקדישך אלא שותקין וכו' עד שמגיע לקדושה וכו' עי' ט"ז סק"א שדחה זה וכ"כ המג"א סק"ב משם כתבי האריז"ל (בשער הכונות דף נ"ז ריש ע"ג דפוס שאלוניק) שצריך לומר נקדישך עם הש"ץ וכן פסק בחי' רעק"א מש גז"ש וכ"כ בקשר גודל סי' י"ח אות י"ד וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' י"ג (ועי' תשו' בית יהודה ח"ב סי' ג'):

סימן קכה

קכ"ה ס"א (כתבו התוס' בסנהדרין דף ל"ז ע"ב ד"ה מכנף וכו' משם תשו' הגאונים שאין בני ארץ ישראK אומרים קדושה אלא בשבת ע"ש ועי' מסכת סופרים פרק ך' הלכה ז' ובנחלת. יעקב וכסא רחמים שם ובגן המלך שבסוף שו"ת גינת ורדים ח"א סי' קל"ד):

סימן קכז

קכ"ז ס"ב אם אין שם כהנים אומר ש"ך אלד'ינו וכו' עד אברכם. (כתב הטור וז"ל ובדברים שבין בני בבל ובני ארץ ישראל. אנשי מזרח ש"ץ אומר ברכת כהנים בקול רם. אנשי

מערב ש"ץ אומר ושמו את שמי שאסור להזכיר השם אלא א"כ היה כהן עכ"ל וכ"כ היש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"ט):

סימן קכח

קכ"ח ס"ח עי' באה"ט ס"ק י"א משם מהריק"ש דכהן שבא לביהכ"נ בהודאה יכול לעלות לדוכן ע"ש ועי' תשו' הרמ"ז סוף סי' כ"ו ובעיקרי הד"ט או"ח סי' ה' אות ב' כי כן מנהג עיה"ק צפת ת"ו:

קכ"ח ס"י עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל וכו' כתב הפר"ח וז"ל לאו למימרא דלנשיאת כפים בעינן מקום שיש בו ס"ת אלא בכל מקום שמתפללים עשרה יש נשיאת כפים והכי נהוג וכו' עכ"ל:

קכ"ח סי"ב וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמשה אוירים וכו' כתב בתשו' מטה יוסף ח"א או"ח סי' ב' שנשאל מהרב מהר"ר יוסף הכהן ז"ל (אחד מרבני צפת ת"ו עי' מעה יוסף ח"כ יו"ד סוף סי' ה' וסוף סי' יו"ד) על מה שנוהגים הכהנים להסיר כריכת רצועת התפילין מהאצבע קודם נ"כ אי שפיר עבדי. והשיב לו שמנהג נכון הוא כדי שיוכלו לחלק אצבעותיהם לעשות האוירים היטב וכו' ועוד שחששו לחציצה כמ"ש מור"ס לקמן סי' תרנ"א סעיף ז' שנהגו להחמיר להסיר התפילין וטבעות מן היד בעת נטילת הלולב הגם שמדינא אין לחוש וכו' וכבר כתב מרן בב"י חו"מ סי' ק"ט סעיף י"ד משם הרמב"ן שכל מנהג שהוא פשוט בעיר מעמידין אותו בחזקתו ותולין כי כן הסכימו עליו הראשונים שלהם כראוי וכו' עש"ב (וכבר הובא זה לענין נ"כ כשו"ת הרי"ף סי' ש"ח ושו"ת הגאונים שערי תשובה סי' י"א):

קכ"ח סי"ג מתחילין הכהנים לומר יברכך. כתב מרן ז"ל בב"י כי כן המנהג בכל מלכות ארץ ישראל שהכהנים מתחילים מעצמם לומר יברכך בלא שום הקראה הקראה ומתיבה שניה ואילך מקרא אותם החזן מלה במלה עכ"ל:

קכ"ח ס"ך אם ש"ץ כהן וכו' מובטח לו שיחזור לתפלתו וכו' כיון שאין שם כהן אלא הוא וכו' יעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן וכו' עי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"א סי' רל"ז שאם כל העם יכולים לעמוד לפניו בשעת הברכה אז יעמוד במקומו ויברך. וכתב בתשו' לב חיים ח"ב סי' ט"ז וח"ג סי' צ"ט דף צ"ט כי כן מנהג איזמיר וכן נוהגים שאינו נוטל ידיו ע"ש וכן הוא מנהגנו:

קכ"ח סכ"ז להוסיף מדעתו ברפה יותר על וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קכ"ח ס"ל (כתב הפר"ח וז"ל תנן במגילה בפרק הקורא עומד דף כ"ד דפותח אינו נושא אח כפיו ופירוש פוחח מי שלבש בגדים קרועים וזרועותיו מגולים ותימה על הפוסקים

ומרן המחבר ז"ל שלא הזכירו זה ואולי סמכו על מ"ש בסי' נ"ג סעיף י"ג לענין עובר לפני התיבה ואינו מחוור עכ"ל ובמסכת סופרים פרק י"ד הט"ו איתא דפוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמע ויש אומרים בכרעיו או בגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו. בין כך ובין כך מתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא אח כפיו. והובא בקיצור בבית יוסף לעיל סי' צ"א ובתשו' רש"ל סי' ע"ב. ועי' אור זרוע ח"ב סי' מ"ג מה שהאריך בזה ונראה דבהך פלוגתא פליגי בני ארץ ישראל ובני בבל שהובא בישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ"ב לענין נ"כ בר"מ. ועי' בתשו' רש"ל שם ובט"ז לעיל סי' ח' סק"ג וסי' ס"א סק"א משם המדרש רבה סדר אמור פרשה כ"ז פיסקא וא'ו. וידוע דהמדרש רבה הוא אגדת א"י וכמו שכתבתי לעיל סי' קי"ב):

קכ"ח סל"ג מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפי'ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן וכיוצא בזה לא ישא את כפיו. כתב הרב בית מנוחה דף קמ"ה ע"א דכהן מבני ערי טורקייא הנמצא בערי המערב או בבבל וכו' ובארץ ישראל תוב"ב לא ישא את כפיו שם לפי שכהן זה אין חילוק בקריאתו בין עי'ן לאל"ף ובין כ"ף לקו'ף ובין חי"ת לכ"ף. ולבני המקומות הנז"ל יש חילוק גדול בקריאתן בין האותיות הנז"ל ש חילוק גדול בקריאתן בין כ"ש לכהן מבני אשכנז הנמצא במקומות הנז"ל כי הוא משונה באותיות הנז"ל וגם בנקודות. אבל לא (ה) ראיתי מקפידין בזה. וכהן מערי טורקייא הנמצא בערי המערב וארץ ישראל ת"ו עולה שם לדוכן ונושא כפיו ואין פוצה פה. ואח"כ כתב שלפי המובן בדעת הט"ז סק"ל ומורינו מהרימ"ט ח"ב אה"ע סי' פ"ז מהני בזה כשהוא דש בעירו כמו בעל מום דלעיל סעיף ל' והשיג עליהם:

קכ"ח סמ"ג אחר שבעת ימי אבילות נושא כפיו וכו'. כתב השכנה"ג הגהב"י אות כ"ו ולקמן סי' תקנ"ט הגה"ט אות י"א דכיון דהאבל אינו נושא כפיו גם המתפללים בביתו אין אומרים אלד"ינו וכו' ע"ש וכ"כ הבאה"ט לעיל סי' קכ"א סק"ב וכן מנהג עיה"ק צפת ת"ו. ובשלמי ציבור דף קפ"ה ע"ג כתב דבעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים לומר וכו' אך עפ"י הסוד לא שייכא ברכת כהנים בבית האבל כלל ע"ש:

קכ"ח סמ"ד כהן אעפ"י שהוא פנוי נושא את כפיו וכתב מור"ס דיש אומרים דאינו נושא כפיו וכו'. כתב הישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ן' וז"ל בני בבל אין כהן מברך את ישראל עד שישא אשה. בני ארץ ישראל מברך עד שלא ישא אשה עכ"ל והובא במג"א ס"ק ס"ז. ואפשר לומר טעם חילוק זה לפי דברי הערוך (ערך ריחיים נ') שפירש אהא דקידושין דף כ"ט ע"ב הא לן והא להו דבני בבל דיש להם נכסים ושדות ויש סיפוק

בידם לישא אשה וללמוד תורה נושאים נשים ואח"כ לומדים ובני ארץ ישראל דאין להם שדות ומזונות מרווחים לומדים ואח"כ נושאים נשים דריחיים בצוארו וכו' ולכן נהגו בני א"י לישא כפים קודם הנישואין שאל"כ יתבטלו זמן רב ממצות נ"כ:

קכ"ח סמ"ד בהג"ה נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביו"ט וכו' בתפילת מוסף וכו' ומרן ז"ל בבית יוסף ערער על מנהג זה וכתב דיישר כחם של בני ארץ ישראל שנושאים כפים בכל יום. וכתב הרב פאת השולחן סי' ב' אות כ"ג שגם האשכנזים בירושלים ת"ו נהגו לישא כפים בכל יום בחול ובשבת ויו"ט ע"ש. ובאורחות חיים הלכות נ"כ אות א' דף ק"ט ע"א ובכל בו סי' קכ"ה הובא שיש נוהגים לישא כפים בשבת ויו"ט דוקא מפני טורח ציבור ע"ש וכן נוהגים האשכנזים פה עיה"ק צפת ת"ו (ועי' בכללים סי' כ"ד):

קכ"ח סמ"ה וישמרך אליך ויחונך אליך לך וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קכט

קכ"ט ס"א (אבל בתענית שאין בו נעילה וכו' יש בה נשיאת כפים. כתב היש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי חילוקי מנהגים סי' כ"ב וז"ל בני בבל פורשים כפיהם בתעניות ובתשעה באב בערבית ובמנחה ובני ארץ ישראל אין פורשים כפיהם אלא בשחרית עכ"ל ובספר המנהיג הלכות תעניות סי' ח' כתב וז"ל ובדברים שבין בני בבל לבני א"י אנשי מזרח פורשין את כפיהם במנחה בתענית וכן בתשעה באב במנחה ואנשי מערב אין פורשין אלא בשחרית וביו"כ בשחרית ובנעילה ולא במנחה עכ"ל וכצ"ל ביש"ש. ועי' תענית דף כ"ו ע"ב ובחידושי הריטב"א שם ד"ה הלכה כרבי יוסי והאידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא וכו' ודו"ק:

ובשו"ת עמודי אש סי' ג' סוף אות כ"ג הביא דברי היש"ש הנז"ל ופירש הכונה לפי הגירסא ובת"ב בערבית ובמנחה וכו' ע"ש ולא ראה מקור הדברים בספר המנהיג הנז"ל):

סימן קלא

קל"א ס"א כתב הרב חסד לאברהם אזולאי ז"ל בהגהות כת"י קדשו על הלבוש שבכל ארץ ישראל נהגו עפ"י האריז"ל שאחר חזרת הש"ץ התפילה יאמרו הקהל יחדיו הוידוי ואח"כ י"ג מדות ואח"כ נפילת אפים עכ"ל ומקדימים נפ"א לוהוא רחום וכמ"ש בשע"ת סק"א:

קל"א ס"ב בהג"ה יש אומרים דאין נפ"א אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים וכו'. עי' בית יוסף שהביא כן משם הרוקח וכתב על זה דאם קבלה נקבל ואם לדין יש חשובה. ובשכנה"ג הגהב"י אות ד' כתב משם תשו' כת"י

למורינו הרב מהר"ר אלישע גאליקו ז"ל דאפילו במקום שאינו קבוע לתפילה ואין שם ס"ת נופלים על פניהם וכתב השכנה"ג כי כן היה נוהג מורו הרב הוא מורינו מהרימ"ט ז"ל וכתב הברכ"י אות א' דהכי נהגינן (ועי' משפט צדק ח"ג סי' י"ט).
קל"א ס"ד בהג"ה ולא מקרי חתן וכו'. עי' באה"ט ס"ק י"ד וברכ"י אות ה' וכתב הברכ"י שם בסוף האות וז"ל מנהגינו בארץ הצבי שהנישואין סמוכים לתפילת השחר או לתפילת מנחה ובתפילה שהנישואין אחריה אין נופלין על פניהם:
קל"א ס"ז ומנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל חודש ניסן ולא בט"ב ולא בין יו"כ לסוכות. כתב הרב חיים שאל ח"ב סי' ל"ה אות ב' דמלשון מרן ז"ל מוכח להדיא דאחר אסרו חג דסוכות נופלים על פניהם. אמנם נהגו אפילו בארץ ישראל אתריה דמרן ז"ל שאין נופלים ע"פ ממוצאי יו"כ עד סוף חודש תשרי (וכמנהג שהובא בכלבו סי' מ"ב ובשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' שלט. גם מורינו הרב הדר היום דף מ"ו כתב כי כן נהגו ועי' מ"ש מרן ז"ל לקמן סי' תצ"ב] ע"ש באורך וקצת דבריו הבאתי בכללים סי' וא"ו ע"ש:
קל"א ס"ז כתב המחזיק ברכה אות ה' שהמנהג פשוט בארץ ישראל שאומרים נפ"א בט"ו באייר וכתב השלמי ציבור דף קנ"א ע"ג דהוא הדין בי"ג בסיון כיון דבארץ ישראל ליכא ספיקא דיומא:

סימן קלב

קל"ב ס"א בהג"ה ובקדושה שבתרגום וכו' ואין לאומרה בקול רם. כתב השלמי ציבור דף קנ"ה ע"ג דמן האבודרהם נראה כי פסוק ה' ימלוך לעולם ועד גם הלה"ק יש לומר בלחש ע"ש וכן מנהגינו:

סימן קלג

קל"ג ס"א בשבת ויו"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא וכ"כ לקמן סוף סי' רפ"ו. ועי' בית יוסף משם הריב"ש חילוק מנהג מקומות בזה. וכתב השלמי ציבור דף יו"ד ע"ג דדעת האריז"ל לומר אף בשבת ויו"ט כמבואר בשער הכונות (דף ע"ג סוף ע"ב ודף ק"ב ע"ב דפוס שאלוניק) וכתב המחזיק ברכה סי' רפ"ו אות ד' שבארץ הצבי נוהגים לומר ברכו גם בשבת ויו"ט אחר קדיש בתרא:.

סימן קלד

קל"ד ס"א כתב הרב בית עובד דף צ"ד ע"ב דיש נוהגים לחלוק התחנונים ואומרים תחינת אנשי אמונה ביום שני ותחינת תמהנו מרעות ביום חמישי. והנכון לומר שניהם ביום שני וחמישי וכן נוהגים בארץ ישראל ת"ו עכ"ל:

קל"ד ס"ב כתב הרב לדוד אמת דיני הוצאת ס"ת סי' ג' אות ה' דמצוה להשתחות לס"ת ודוקא כשהס"ת פתוח ורואה הכתב כמ"ש בברכ"י או"ח סי' קל"ד אות ג' עכ"ל. ונראה דמשום ההשתחואה לס"ת בעת הוצאתו נהגו אצלינו לפותחו תיכף ולהראות הכתב מלבד הקמת ס"ת על הבימה שמראים הכתב ועוד כדי שיוכלו כמה יחידי סגולה להסתכלי היטב באותיות הס"ת שיעור שיכירו לקרותה כמ"ש המג"א סק"ג משם האריז"ל. ועוד דעי"ז שרואים רבים הפרשה מדכרו אהדדי שתהיה הפרשה מחובת היום ולא יבוא החזן לטעות לפתוח במקום אחר (דיש אומרים שצריך העולה לחזור ולברך אחר שהזכירוהו פרשת חובת היום כדלקמן סי' ק"מ סעי' ג') וכתב בשערי ירושלים שער תשיעי שבארץ ישראל נהגו גם האשכנזים לעשות הקמת והגבהת ס"ת קודם קה"ת ודלא כמנהגם באשכנז שכתב מור"ם:

קל"ד ס"ב כתב השומר אמת סי' כ"ה אות ג' דף נ"ב ע"ב שמנהג עיה"ק צפת ת"ו לומר מאמר הזוהר המתחיל בריך שמיה. בכל יום הוצאת ס"ח. ובזמנינו אין כן המנהג אלא כמ"ש המג"א לקמן ריש סי' רפ"ב משם כתבי האריז"ל בשער הכונות דף ק"ו סוף סוף ע"ד דפוס שאלוניק דבשבת יאמר בריך שמיה ומ"ש הבאה"ט שם משם סידור האריז"ל לאומרו בחול ובשבת אין לחוש לזה נגד מ"ש בשער הכונות שהוא כתי"ק מהרח"ו ז"ל ממש וכן הסכמת המחזיק ברכה סי' רפ"ב אות ב' בזה:

סימן קלה

קל"ה ס"ד המנהג הפשוט שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל. כתב הטור משם הרא"ש דאף אם בא כהן לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו שיקרא ראשון בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים בביהכ"נ אין הרשות בידו דלא ליתו לאנצויי אך בשני ובחמישי הרשות בידו. וכתב הב"י ד"ה ונראה וכו' והדרכי משה אות ג' דבזמה"ז דגם בשני וחמישי שכיחי רבים בביהכ"נ. אסור לו למחול ועי' באה"ט סעיף ה' סק"ז לענין היכא דנוהגים לקנות במעות עלית ראשון בשבת בראשית וכו' ובברכ"י אות ח' לענין היכא דנוהגים שביום שבועות קורא רב העיר במקום כהן וכו' וכתב הגאון מהר"ש קלוגר בסוף ספר סת"ם בקונטריס פרט ועוללות בהשמטות להלכות ס"ת דף פ"ו ע"א שנוהגים (האשכנזים) בארץ ישראל שקורין ישראל במקום כהן ולפעמים אומר החזן אעפ"י שיש כאן כהן משום שמצוי אצל בכל פעם אורחים שצריכים להעלותה לס"ת ומסתמא מוחלים להם הכהנים וכיון שידוע שהוא דוקא משום כבור האורחים ליכא חשש דליתו לאנצויי דהא בזמן דליכא אורחים אינם מוחלים וכו' ועוד דגדול כבוד הבריות וכו' כיון שהדרך הוא להעלות האורחים לס"ת ע"ש באורך ועי' מג"א לקמן סי'

ר"א סק"ד חת"ס או"ח סי' כ"ה שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' ל"ט פחד יצחק אות מ' דיני ממזר משם תשו' כת"י:

קל"ה ס"י נהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם עי' מג"א. וכתב הרב מהר"י אלגאוי באמת ליעקב דף ט"ו ע"ב דפים ליוורנו וז"ל כתב הכנה"ג שמעתי שנוהגים במצרים יע"א בשמחות וגיל שרוצים לתת כבוד להרבה אנשים לקרותן שלישי שקוראין כהן ולוי וישראל ועושים שורה. ואח"כ חוזרים וקוראים כהן ולוי וישראל אחר ועושים שורה וכן על זה הדרך כ"ל הכנה"ג ואני ראיתי מנהג זה ג"כ שנוהגים בעיה"ק צפת תוב"ב כשעולין עולי רגלים זייאהרי"ס הרבה עכ"ל:

קל"ה סי"א יש מי שאומר וכו' לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון וכו' עי' דרכי משה אות ח' ולקמן סי' קל"ט אות א' שנהגו לקרות להעולים בשמם אך מדינא אין צריך וסגי ברמז בעלמא. ובימי התלמוד לא היו נוהגים כן ע"ש (ומדברי הרא"ש בגיטין פרק השולח סי' ז' מוכח דגם בזמן התלמוד נהגו כו) וכתב הרב השומר אמת סי' י"א אות וא"ו דף כ"ד שנוהגים בעיה"ק צפת ח"ו שכאשר קוראין לס"ת אין אומרים שום תואר זולת לחכם מפורסם אומרים יעמוד החכם פלוני בה"א הידיעה ואם הוא ת"ח פשוט אומרים בלתי ה"א ידיעה. עוד כתב בסי' הנז"ל אות א' שראה נוהגים בעיה"ק כי מי שקוראין אותו לס"ת ואינו רוצה לעלות כופין אותו לצאת מביהכ"נ ובדידיה הוה עובדא בבית המדרש דמרן בית יוסף ז"ל וכו' ולא ידע שורש לזה דאי משום שלא תתקיים בו הקללה דאמרו חז"ל בברכות דף נ"ה והובא במג"א לעיל סי' נ"ג ס"ק כ"ב דכשקוראין אותו לס"ת ואינו עולה מקצרין ימיו א"כ מאי מהני יציאה מביהכ"נ כיון שכבר קראוהו בשמו ולא דמי לכהן שאם אין רצונו לעלות לס"ת שיצא מביהכ"נ דהתם עדין לא קראוהו בשמו. ושמא משום כפרה נגעו בה וכו' ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' י"ג כתב דבעיה"ק ירושלים ת"ו תיקנו הקדמונים שלא לקרות בשם אלא קודם שיסיים העולה הולך השמש אצל איש אחר ואומר לו שיעלה ואם אינו רוצה מחמת איזה סיבה הוא אומר להשמש שיקרא לאחר וזה תיקון שלא יהיה בכלל קורין אותו ואינו עולה ע"ש באורך. ובזמנינו נהגו גם פה עיה"ק צפת ת"ו שלא לקרות בשם וכנז"ל והוא תיקון ג"כ לאפוקי נפשין מפלוגתת האחרונים בענין שהובא בבאה"ט לעיל סי' ס"ו סעיף ד' ס"ק יו"ד ע"ש:

סימן קלו

קל"ו ס"א כתב השומר אמת סי' יו"ד אות א' דף כ"א ע"ב כי רוב העם בארץ הצבי נוהגים לומר רבנן ברכו את וכו' ואולי הוא נטילת רשות מהגדולים דמדינא הגדול קודם בעליית ס"ת כדאיתא בגיטין דף ס' ובאו"ח סי' קל"ו (ויו"ד פי' ת' הובא דרבינו תם היה

עולה תמיד עלית שלישי אך נהגו שלא להקפיד כזה ואדרבה גדול הציבור עולה לבסוף וכמ"ש מרן בבית יוסף לעיל סי' קליה ד"ה ונראה וכו' ועי' בעל הטורים עה"ת פרשת יתרו על פסוק הגבל את ההר וקדשתו. ועפ"י האריז"ל העיקר שבעולים לס"ת הוא הששי עי' באה"ט לקמן סוף סי' רפ"ב ובמחזיק ברכה שם אות ג'):

סימן קלח

קל"ח ס"א בהג"ה ויכוין שיתחיל תמיד לקרוא בדבר טוב ויסיים בדבר טוב. כתב השומר אמת סי' י"ב אות ח' דף כ"ה דבארץ הצבי יש איזה סדרות שאין מפסיקים בהן בפיסקות הידועות במנחת שבת ובשני וחמישי מטעם הנז"ל ע"ש גם בספרו ויקרא אברהם דף קכ"ג ע"ב כתב שמנהג עיה"ק צפת ת"ו לקרות בשבת בשבת בראשית לששה עולים מהתחלת הסדרה עד פיסקת אלה תולדות השמים לכל אחד מהעולים בריאת מעשה יום אחד מטעם שהפיסקות אשר משם והלאה אין סיומן בדבר טוב. גם מנהגינו בשבת פרשת נשא לקרות להכהן מהתחלת הסדרה עד סיום ברכת כהנים על דרך שאמרו חז"ל בחולין דף מ"ט כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים:

סימן קלט

קל"ט ס"ב מי שאינו יודע לקרות צריך למחות בידו שלא יעלה לס"ת ואם צריכים וכו' אם כשיקרא לו הש"ץ מלה במלה יודע לאומרה ולקרותה מן הכתב יכול לעלות ואם לאו לא יעלה. כתב המג"א סק"א וז"ל ומשאת בנימין סי' ס"ב מתיר אפילו אינו יכול לקרות מתוך הכתב וכמו שכתבתי בסעיף ג' עכ"ל ובסעיף ג' על מ"ש מרן ז"ל דסומא אינו קורא לפי שאסור לקרות אפילו אות אחת שלא מן הכתב כתב שם המג"א סק"ד וז"ל ובמשאת בנימין האריך להוכיח שהאידנא שהש"ץ קורא מותר לקרותו וכו' והב"ח כתב וכבר נהגו לקרות סומא בפני גדולי עולם ולא מיחו כי סמכו על מהרי"ל (הובא בהג"ה סעיף ג') שפסק כך וכן נראה עיקר מיהו סומא עם הארץ אין לקרותו דאפילו לא היה סומא לא היה נכון לקרותו אלא שנהגו כך ולכן סומא עם הארץ אין לקרותו עכ"ל הב"ח ולא נהגו לדקדק בזה דמסתמא כל אדם יכול לקרות עם הש"ץ עכ"ל המג"א. גם הט"ז לקמן סי קמ"א סעיף ב' פסק דיכול סומא לעלות מטעם דהש"ץ קורא ושומע כקורא ע"ש וכבר האריכו בזה האחרונים ז"ל:

והנה הגאון חיד"א ז"ל בספר לדוד אמת סי' ה' סוף אות ט' כתב שנהגו בארץ ישרשל להעלות לס"ת את האנוסים שאינן מכירים כלל צורת האותיות ומתפללין בלע"ז רק למדו ברכות ס"ת עכ"ל. ובתשו' חקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' ד' דף ק"פ ע"ב וע"ד הובא

דברי הרב מהר"מ סוזין ז"ל שנהגו בכל ארץ ישראל להעלות סומא לס"ת ודלא כפסק מרן ז"ל גם הרב מהר"י עטייה בספרו רוב דגן בקונטריס אות לטובה סי' ל"א כתב כי כן הוא מנהג כל ארץ ישראל להתיר עליית סומא לס"ת וכ"כ בספר תקנות ירושלים או"ח אות כ"א שנוהגים בירושלים ת"ו שסומא עולה לס"ת (ושם בהשמטות דיני גיטין אות ג' איתא שמדברי הרב זרע אברהם אה"ע סי' י"ג דף מ"ד ע"ב מוכח להדיא שבזמנו ז"ל היו נוהגים בירושלים לאסור סומא לס"ת) ופה עיה"ק צפת ת"ו נוהגים האידנא שאין סומא עולה לס"ת וכמ"ש בתשו' ויקרא אברהם או"ח סי' ד' שראה בעיניו בצפת בת"ח כהן וזקן דמיום שנסתמא לא העלוהו לס"ת:

סימן קמ

ק"מ ס"ג העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות ובירך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הס"ת למקום שצריך לקרות בו יש אומרים שאינו צריך לחזור ולברך ויש אומרים שצריך. כתב הרב תיקון ישששכר דף נ"ז ע"א שהוא ז"ל הורה ועשה מעשה פה צפת ת"ו שצריך לברך ומרן בית יוסף ז"ל נמצא בביהכ"נ שם באותו מעשה ושתק ליה ולא גמגם כלל ע"ש ומהך עובדא הביא סיוע הברכי יוסף אות ב' להכלל שבידינו בדברי מרן ז"ל דהיכא דכותב י"א וי"א דעתו לפסוק כי"א בתרא (עי' בכללים סי' כ"א) וכמ"ש האלי' רבה משם הדרישה לקמן סוף סי' ר"ו ע"ש:

ומ"מ בספרו לדוד אמת סי' וא"ו אות ס"ג פסק בהך דינא דנ"ד שלא לברך דבענין ברכות שב ואל תעשה עדיף דבכל פלוגתא דרבוואתא בברכות נקטינן להקל אפילו נגד פסק מרן ז"ל וכמ"ש בכללים סי' יו"ד:

סימן קמא

קמ"א ס"ב (לא יקראו שנים וכו' ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"ץ וכו' בנחת וכו'. כתב הט"ז סק"ג דמהירושלמי מוכח דאין צריך לקרות עם הש"ץ ע"ש ועי' תוס' ב"ב דף ט"ו ע"א ד"ה שמונה וכו' וכתב הישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ"ז וז"ל בני ארץ ישראל קורים העם הפרשה וש"ץ סדרים ובני בבל קורא הש"ך הפרשה והעם יעמדו וישמעו מלה במלה עכ"ל ונראה דצ"ל בני בבל קורים העם וש"ץ הפרשה סדרים ובני א"י קורא הש"ץ וכו' וסדרים היינו סדר השבוע וכמ"ש הטור לעיל סי' קל"ה מלשון המשנה במגילה דף ל"א. ואפשר שמנהג בני בבל היה כמנהג שהביא מרן ז"ל לקמן סעיף ג' להעמיד מי שמקרא להעולה מלה במלה ואחר שגומר המקרא המלה אומרה העולה ועי' זקן אהרן סי' ס'):

קמ"א ס"ו ואפילו אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר לא יקראו השני בשמו משום עין הרע. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא והם דברי מור"ם בהג"ה שנדפסו אח"כ בשנת של"ח:

סימן קמג

קמ"ג ס"ד אם נמצא טעות וכו' לברך לפניה. כתב מרן ז"ל בבית יוסף כי כן הנהיג מורינו מהר"י בי רב ז"ל וכן אנו נוהגים אחריו וכ"כ בב"י יו"ד סי' רע"ט ובכסף משנה ריש פרק יו"ד מהלכות ס"ת וכ"כ מורינו המבי"ט ז"ל בח"א סי' ק"ח:

קמ"ג ס"ד בהג"ה והא דמוציאין אחר דוקא שנמצא טעות גמור אבל משום חסירות' ויתרות אין להוציא אחר אחר וכו'. ומרן ז"ל בבית יוסף כתב שראה מעשים בכל יום לפני גדולי הדור שמוציאין אחר גם על חסירות ויתירות גם מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ק"ח כתב שנהגו בכל קהילותינו כשנמצא איזה טעות הפוסל ס"ת שמוציאין אחר ולכן מנהגינו להוציא אחר אף על דיבוק האותיות זה בזה וכמ"ש הפר"ח והברכ"י אות ג' דהא דיבוק הוא אחד מהדברים הפוסלים ס"ת וכדלעיל סי' ל"ב סעיף י"ח וביו"ד סי' רע"ד סעיף ד' וכ"כ השכנה"ג הובא בבאה"ט לעיל סי' ל"ב ס"ק ל"א שנוהגים להוציא אחר אפילו על פיסול דיבוק. אך כשיש ספק אם הוא דיבוק גם לדידן אין מוציאין אחר וכמ"ש המחזיק ברכה לקמן סי' רפ"ב אות י"ב ובספרו לדוד אמת סי' ט' אות כ"ד. וכתב עוד במח"ב לקמן סי' רצ"ב אות ג' ובלדוד אמת סי' י"ב אות ט' וז"ל דלדידן דמוציאין ס"ת בדיבוק בעלמא ה"ה במנחה ובשני וחמישי עכ"ל:

קמ"ג ס"ד כתב מורינו הרב מהר"ר גבריאל איס פיראנסה ז"ל אב"ד דפה עיה"ק צפת ת"ו בתשובה שהובא בחוט המשולש למהר"י דיואן סי' ב' דאפילו נמצא הטעות בס"ת בסוף הקריאה בפסוק האחרון של הפרשה אחר שקראו השבעה עולים מ"מ צריך להוציא ס"ת אחר והאריך להוכיח כן (ועי' בית דינו של שלמה או"ח סוף פי' י"א) ובסוף דבריו כתב כי כן הוא מנהגינו בארץ ישראל. גם הברכ"י לקמן סי' רפ"ב אות יו"ד ובמחזיק ברכה שם אות ט' כתב כי כן הוא מנה עיה"ק ירושלים ת"ו ודלא כהוראת הכנה"ג בסי' רפ"ב ואפילו על כל מין טעות וכמ"ש הברכ"י שם כי כן מנהג ירושלים ודלא כהכרעת הפרח שושן או"ח כלל ב' סי' ג'. וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו וכמתבאר מדברי הרב ויקרא אברהם דף קכ"ג ע"ב:

סימן קמד

קמ"ד ס"ב נוהגין בשבת שיש בו חתן לומר אחר הפטרת השביע ב' או ג' פסוקים מהפטרת שוש אשיש וכו' ואין למחות בידם. כתב מור"ם לקמן סוף סי' תכ"ח שנוהגים

באשכנז להפטיר בחתונה שוש אשיש ודוחין מפניה לגמרי הפטרת סדר השבוע. וכן היו נוהגים האשכנזים פה עיה"ק צפת ת"ו וכמ"ש הרב תיקון ישכר דף פ"ה ע"א. ובזמנינו אינם נוהגים כן. ואפילו ב' או ג' פסוקים ממנה אחר הפטרת סדר השבוע אין אומרים לא האשכנזים ולא הספרדים. וכתב התיקון ישכר שם שמנהגינו שאחר שבירך החתן על קריאתו בתורה קוראים לו פרשת ואברהם זקן מתיך החומש. וכ"כ הרב יד אהרן במהדו"ב (הנספח לספר מטה אפרים) לקמן סי' רפ"ב שמנהג ארץ ישראל לקרות פרשת ואברהם זקן להחתן מתוך החומש ולא מתוך הס"ת כלל ודלא כשמועה ששמע הכנה"ג. וכ"כ השומר אמת סי' י"ח אות ג' דף ל"ו ע"א כי כן מנהג ארץ ישראל וכמנהג שהובא בערוך ערך חתן ובחי' הריטב"א על יומא דף ע' ובתשב"ץ ח"ב סי' ל"ט. ועי' מעשה אברהם או"ח סיל"ד:

סימן קמז

קמ"ז כ"ו הגולל ס"ת בתוך התיק טועה. כ"כ מרן בבית יוסף משם הריב"ש וז"ל דע שהגולל ס"ת בתוך התיק טועה דעל כשהוא גוללו גוללו מבחוץ (שאמרו במגילה דף ל"ב) פירשו מחוץ לתיק כדי שלא יקרע ואעפ"י שיש מפרשים בענין אחר (עי' לעיל סעיף ד' ובכ"י שם באורך) גם הפירוש הראשון נכון וצריך ליזהר בו עכ"ל. וכתב השומר אמת סי' ד' אות ח' דף י"א ע"ב וז"ל לא ראיתי מי שערער על דין זה כלל והתימה בעיני שלא ראיתי שנזהרים בזה בשום מקום לא בארץ ולא בחוץ לארץ עכ"ל ואפשר שהוא מנהג קדום כדעת היש מפרשים הנז"ל וכמ"ש בכללים סי' ה' ויותר נראה דהאיסור אינו אלא כשגוללים הס"ת והוא מושכב בתוך התיק כדרך שנוהגים הסופרים להשכיבו בשעת הגהת ס"ת ואז יש חשש קריעה אם לא יוציאנו מן התיק עת הגלילה כנודע אבל כשגוללים אותו כשהוא עומד בהתיק כמנהגינו אין שום חשש קריעה:

סימן קמט

קמ"ט ס"א אין הציבור רשאים לצאת מביהכ"נ עד שיצניעו ס"ת. כתב המג"א סק"א דהיינו במקום שמצניעים אותה אחר ובא לציון כמ"ש לעיל סוף סי' כ"ה וכתב השומר אמת סי' י"ב אות י"ט דף כ"ז דבארץ הצבי (פה צפת ת"ו) אומרים גם קדיש תתקבל בעוד ס"ת על הבימה וכן משמע מהבית יוסף סוף סי' קמ"ט ממה שהשיב על דברי הגאון ז"ל: עוד כתב בספרו ויקרא אברהם בקונטריס אמר שומר סי' ס"ג דף קט"ז ע"א שהפסוקים שובה למעונך וכו' ובנוחה יאמר וכו' אין אומרים אותם בא"י לא בשבת ויו"ט וכדמוכח מהרוקח סי' שס"ב:

קמ"ט ס"א וילווהו למקום שמצניעים אותו שה. כתב המג"א סק"ג משם האריז"ל דהוא הדין כשמוציאין אותו ילווהו עד הבימה עכ"ל. וכמ"ש במסכת סופרים פרק י"ד הלכה י"ד דכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין כשהיו מוציאין את התורה ומחזירין אותה היו הולכין אחריה מפני כבודה:

וביש"ש סוף ב"ק בקונ' חילוקי מנהגים סי' מ"ט כתב וז"ל בני בבל מכבדים את התורה בכניסתה בני ארץ ישראל נותנים לה כבוד ביציאתה ובכניסתה כתורה וכהלכה שנאמר (נחמיה ח') וכפתחו עמדו כל העם עכ"ל ועי' סוטה דף דף ל"ט ע"א ובטור וב"י לעיל סוס"י קמ"ו

ק"ג ס"ב אין בונים ביהכ"נ אלא בגבהה של עיר וכו' וגג שהוא משופע וכו' ובסעיף ג' מי שהגביה ביתו יותר מביהכ"נ וכו'. עי' אחרונים על מה שאין העולם נזהרים בזה ובמחזיק ברכה אות ב' כתב משם רבינו המאירי על שבת פ"ק דאם סיבת הגבהת הבתים אינו דרך שררה אלא להרבות בדיורין ועליות מותר. ועי' בכללים סי' ד':

סימן קנ

ק"נ ס"ה אין פותחין פתח ביהכ"נ אלא כנגד הצד שמתפללין בו וכו'. כתב הפרמ"ג בא"א אות ה' משם רש"ל דאם יש עזרה לפני ביהכ"נ אין צורך:

ק"נ ס"ה (בהג"ה וסדר הישיבה כך היא הזקנים יושבים פניהם כלפי העם ושאר העם כולם יושבים שורות שורות פניהם כלפי הקודש ופני הזקנים. עי' טור וב"י באורך וכתב הישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ו וז"ל בני בבל הופכים פניהם אל הציבור ואחוריהם אל ארון הקודש בני ארץ ישראל הופכים פניהם אל ארון הקודש עכ"ל):

סימן קנא

קנ"א ס"ז יכול לרוק בו ובלבד שישפשפנו ברגליו וכו'. והיינו דיקא בביהכ"נ אבל בהר הבית אסור אפי' בזמן הזה כדאיתא בברכות דף ס"ב ע"ב: וכתב המחזיק ברכה בקונטריס אחרון לקמן סעיף י"א אות א' משם הרב מזבח אדמה ומשם גדול אחר בתשו' כת"י דענבים הגדלים בזמה"ז בהר הבית שמביאים הגוים למכור לישראל מותר לקנותם לאוכלם וכתב ע"ז המח"ב דצריך להתישב בזה:

קנ"א סי"א אם בשעת בנין ביהכ"נ התנו עליו להשתמש בו מותר להשתמש בו בחורבנו אבל בישובו לא מהני תנאי ואפילו בחורבנו לתשמיש מגונה כגון זריעה וחשבונות של רבים לא מהני תנאי במה דברים אמורים בבתי כנסיות שבחוץ לארץ אבל בבתי כנסיות שבארץ ישראל לא מהני שום תנאי. כתב המג"א ס"ק י"ד אהא דבישובו לא

מהני תנאי וז"ל תימה דבסי' קנ"ד סעיף ח' (וביו"ד סי' רפ"כ סעיף ט"ו) כתב דאפילו לארון ותשמישי קדושה מועיל תנאי ונראה לי דהכא מיירי לתנאי של קלות ראש כגון אכילה ושתיה ובחמה מפני החמה דלעיל סעיף א') וכן משמע בהרא"ש (עי' מחה"ס) וזריעה הוי קלות ראש ביותר ועגמות נפש עכ"ל. ולפי זה נראה דגם בא"י מהני תנאי על דבר שאינו של קלות ראש (דהא בהך דתנאי לארון ותשמישי קדושה לא חילק מרן ז"ל בין א"י לחו"ל ומקור ההיתר הוא מעובדא דגוולנא דירושלמי מגילה ריש פרק בני העיר כמ"ש הרא"ש בסוף פרק הנז"ל והובא בב"י שם. והירושלמי מיירי מסתמא בארץ ישראל. ואפשר דגוולנא היינו גבלא שהיא מארץ ישראל כמ"ש התוס' כע"ז דף נ"ט ע"א ד"ה איקלע) וכן מוכח ממנהגי עיה"ק ירושת"ו בביהכ"נ שהובאו במזבח אדמה לקמן סי' תקל"א ובכסא אלי' סי' קנ"א אות ב' וכן מוכח ממ"ש מורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל אב"ד דעיר קדשינו צפת ת"ו בהגהות כת"י קדשו על הש"ע לקמן סי' קנ"ד סעיף וא"ו לענין פרוכת שתולין לפני הארון דיש לו עכ"פ קדושת ביהכ"נ (כמ"ש מור"ם שם והט"ז שם סעיף ג' סק"ג משם מרן ז"ל בב"י) שכתב דמנהג ארץ ישראל לפרוס פרוכת לחופה לחתן מטעם דלב ב"ד מתנה על זה כמ"ש המג"א שם ס"ק י"ג. ובתשו' בני בנימין ח"א סי' ל"ח ל"ט כתב דנוהגים בירושלים ת"ו לתלות פרוכת בסוכת החג ולפורסה על כסא הסנדק מטעם הנז"ל:

קנ"א סי"ב יש להזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי ביהכ"נ תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. כתב הגאון חקרי לב במהדו"ב או"ח סי' ה' דזה דוקא בעליה שעל גבי ביהכ"נ אבל על גג ביהכ"נ יש איסור גמור להשתמש שם אפילו תשמיש שאינו של גנאי וכו' ובמגילה דף כ"ח תנן דאפילו ביהכ"נ שחרב אין שוטחין על גגה פירות וכ"ש ביהכ"נ בנויה וכו' ובירושלמי שם פ"ג ה"ג איתא דרבי יוחנן היה מקלל את הנשים ששטחו בגדים על אויר בית המדרש וכתב שם הקרבן עדה דדמי להההיא דאין שוטחין על גגה פירות וכו' ובעיה"ק חברון ת"ו הנשים שוטחות בכל יום בגדי הכביסה על גג ביהכ"נ ואין שום נד היתר וכבר חקרתי איך לא מיחו בזה. והעידו שהיו מוחים. וגם שהיה סולם לעלות וסילקוהו וגם העידו שע"י ששטחו צמר לנגב נכנס הלחלוחית בתקרה ונתקלקל כל הגג והוצרכו לתיקון גדול ולפי זה נוסף טעם לאסור כיון דע"י השימוש מתקלקל גג ביהכ"נ והרי קי"ל דאסור לסתור דבר מביהכ"נ כמ"ש מור"ם בסוף סי' קנ"ב ואפי' לצורך מצוה אסור לסתור דבר מביהכ"נ כמ"ש הפרמ"ג בסי' קנ"א במ"ז סוף סק"ג על דברי הט"ז שם ודוקא בביהכ"נ

שנחרב ח"ו ואבני הרצפה עקורות ומושלכות ע"פ חוצות התיר בשו"ת לב חיים ח"ב סי' כ"ט להעריך עליהם המצות לפסח משום דהוי דבר מצוה):

סימן קנג

קנ"ג ס"ז והא דביהכ"נ נמכר הני מילי של כפרים וכו' אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים וכו' אינו נמכר וכו'. כתב הט"ז סק"ו דאפילו של כרכים אין איסור אלא בנמכר בענין שלא יהיה אח"כ ביהכ"נ אבל אם יהיה נשאר ביהכ"נ מותר ע"ש וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ז"ל ח"ב סי' כ"ח. ונראה דעל זה סמכו רבני צפת ת"ו שעשו מכר והטבה על ביהכ"נ להיתר הריבית הריבית (עי' מה שאכתוב בעזה"י בחיו"ד סי' קע"ד) שהובא באורים גדולים סי' קע"ג דף ע"ח סוף ע"ג וכן נוהגים באיזמיר וכמ"ש בחקרי לב יו"ד ח"ב בשיורי או"ח סי' י"ב אך החק"ל שם לא ניחא ליה במנהג דדברי הט"ז והמבי"ט הנז"ל אינם מוסכמים מהאחרונים ע"ש. ובחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"ד דף ר"י סוף ע"ג ודף רי"א ע"ב הובא שבעיה"ק צפת ת"ו מכרו הרבנים והמנהיגים ליחיד את כותל בית התלמוד תורה של תשב"ר כדי להעמיד על גבו בנין. וכתב הרב ז"ל דכיון דצפת ת"ו דין כרך יש לה לא היה כח להמנהיגים למכור אפילו זט"ה במעמד אנשי העיר וכו' והגם כי בית הת"ת נשאר בקדושתו מ"מ אסור וכו' ועוד דהבנין הוא מכביד על הכותל וכו' ע"ש. והגם דנידונו היה בבית ת"ת של תשב"ר אין מזה נפ"מ כי בית הספר של תשב"ר דין ביהמ"ד גמור יש לו וכמתבאר מתשו' זקן אהרן סי' קי"ג כ"כ מורינו המבי"ט ח"ב סי' קע"א וז"ל ואם ביהכ"נ זה הוא קודש לכולם והרוב רוצים לעשותו בית ת"ת. אם אין להם מקום אחר לת"ת לנערים. יכולים הרוב להכריח המיעוט על זה כי קדושת ביהמ"ד גדול מקדושת ביהכ"נ (כדלעיל סעיף א' וסי' צ' סעיף י"ח וביו"ד סי' רמ"ו סעיף י"ז) שזה חיי שעה וביהמ"ד חיי עולם. ולכן עושים מביהכ"נ ביהמ"ד (כדלעיל סעיף א') גם כי ביהמ"ד קרוי מקום שלומדים בו בכל יום בקבע תלמידי חכמים ארבע אמות של תורה. ג"כ מקום שלומדים הנערים שם בקבע. שאינו מקום דירה אלא מקום לימוד. יקרא ג"כ ביהמ"ד כי הבל פי תורת הקטנים עדיף שאין בו חטא (ובעון ביטול תשב"ר תשב"ר ירושלים כדאיתא כשבת דף קי"ט ועי' רשד"ם יו"ד סי' קכ"ו) וגם מהם מקום שלומדים הלכה ויש בו קדושת תורה שבכחב ותורה שבע"פ עכ"ל. ומה שנוהגים להקל בהם בענין הכנסת אורחים עניים עי' ט"ז סי' קנ"א סק"א ופרמ"ג שם וכבר כתב הברכ"י שם אות ג' משם רבינו ישעיה מטראני הראשון וז"ל אף בבתי כנסיות של ארץ ישר' מותר לאורחים לאכול ולשתות שם אף שאינם תלמידי חכמים שלא אסרו אלא לבני העיר עכ"ל:

קנ"ג סכ"א אין לקנות מעילים שנשתמש בהן הדיוט לתשמיש קדושה. כתב המג"א לעיל סי' קמ"ז סק"ה שנוהגים העולם להתיר היכא דשינה צורתן ועשה מהם כלי אחר דהרי הכיור נעשה ממראות הצובאות. והרב באר יעקב דף ט' הביא ראיה ממשנה דכלים פרק כ"ח מ"ה דמותר לעשות תשמיש קדושה לס"ת מבגד אשה וכ"כ הגאון יעב"ץ במור וקציעה ובהגהותיו על סנהדרין דף מ"ח ע"א והזרע אמת ח"ג או"ח סי' י"ז:

סימן קנח

קנ"ח ס"ה ותבשיל מחיטים והם נגובים דינו כפירות כתב הברכ"י אות י"ב משם מהר"י צמח דהורו גדולי צפת ת"ו דתבשיל שהוא טופח על מנת להטפיח צריך נטילה וכדמשמע מלשון מרן ז"ל דכשאינם נגובים יש לו דין טיבולו במשקה. ובשיו"ב אות א' כתב דכן הלכה רווחת במקומינו:

סימן קנט

קנ"ט ס"ב אבל אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה. כתב מהריק"ש בהגהותיו וז"ל ודוקא בכלי נקוב הוא דאין תורת כלי מן הנקב ולמעלה אבל אם יש לה שתי פיות נוטל כמו שירצה ועי' סעיף ה' ולא כתבתיו אלא מפני שראיתי מגמגמים בדין האי ליברי"ק שקורין בערב"י עכ"ל וכתב המחזיק ברכה אות ד' כי כן המנהג פשוט בארץ הצבי ליטול ידיו מן כלי נחושת הנקרא איבריק:

סימן קס

ק"ס ס"ו חמי האור נוטלין מהם לידים אפילו הן חמין שהיד סולדת בהן. כתב הט"ז משם הסמ"ג (עשין כ"ו) ורש"ל דפליגי על זה ממאי דאמרו בחולי דף ק"ו ע"א דמותר ליטול ידים בחמי האור ש גדולי גליל עושין כן וזה מסתמא בפושרין שבודאי לא היו תמיד מכוין ידיהם במים שהיס"ב ע"ש והסמ"ג שם כתב כי כן דעת רש"י ועי' עצי אלמוגים ס"ק י"א ביאור הוכחת הסמ"ע בדעת רש"י. וכתב הרב בית מנוחה דל"ט ע"א שיש לחוש לזה לכתחילה הגם שפסק מרן ז"ל בפשיטות להתיר:

סימן קסא

קס"א ס"ד שיעור נטילת ידים כל היד וכו'. כתב הרא"ש בתשו' כלל מ"ח סי' ד' כי כן איתא בהלכות ארץ ישראל דנט"י כל היד:

סימן קסב

קס"ב ס"ו וכשנטל את השניים לא טיהרו וכו' אדרבא גם השניים נטמאו וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קסג

קס"ג ס"א ולאחריו מיל לט ידיו במפה וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הנז"ל:

סימן קסד

קס"ד ס"ב מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק וכו' או שחיכך בראשו וכו' צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נט"י. עי' אחרונים דיש חולקים וס"ל שלא לברך וכן מנהגינו ועי' בכללים סי' יו"ד:

סימן קסז

קס"ז ס"ו בהג"ה והא דאם שח דברים בטלים צריך לחזור ולברך היינו דוקא ששח קודם שאכל הבוצע אבל אח"כ לא הוי שיחה הפסק. עי' בית יוסף שחולק על סברא זאת וס"ל דהוי הפסק וכתב מהריק"ש בהגהותיו שראה למרן ז"ל נוהג שן דהוי הפסק הפסק ועי' זכור ליצחק סי' ל"ח דף ס"ב:

קס"ז סי"א אם היו שנים או רבים אחד מברך לכולם וכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ק"פ דבכל הברכות הנאמרות ברבים אחד הוא המברך וכולם יוצאים בעניית אמן כמו בברכת הלל וברכת שמיעת שופר ונטילת לולב וכן נוהגים ג"כ בישיבת סוכה וקידוש והמוציא וכו' אך ברכת ספירת העומר נהגי ברוב המקומות לברך כל הקהל ביחד ואח"כ ש"ץ ובמקומות מועטים הש"ץ קודם ואח"כ כל הקהל וכו' וכן ברכת כהנים (וכן בהמ"ז כמ"ש בסי' קפ"ו ס"ז), וכו' עש"ב ובסי' קי"ו בזה והמג"א לקמן סי' תרי"ט סק"ג כתב שיש נוהגים בברכת הלל וברכת לולב לברך כל הקהל ע"ש. ועי' ברכ"י סי' רצ"ה אות ה' ושע"ת לעיל סי' וא"ו סק"ה וסי' ח' סק"ז וסי' רצ"ו סק"ג:

סימן קסח

קס"ח ס"ז פת הבאה בכיסנין וכו' עיסה שעירב בה דבש או שמן וכו' והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות וכו' ניכר בעיסה. וכתב מור"ם בהג"ה שנוהגים שזה נקרא פת גמור אלא א"כ יש בהם הרבה תבלין או דבש שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר. ועי' דרכי משה שהוכיח מנהג וה ממה שנוהגים באשכנז בשבת ויו"ט ונישואין לברך המוציא על פת כזה ועל כרחין דס"ל דלא יצא מכלל לחם אלא א"כ המי פירות הם עיקר ע"ש ואפשר דהיינו טעמא שהאשכנזים פה צפת ת"ו מקילים בזה כדעת מרן ז"ל משום כי פה עיה"ק אין מנהגם לברך המוציא על פת כזה בשום זמן (ולחלוט העיסה ברותחין קודם האפיה לא מהני כלל לכ"ע וכדלקמן סעיף י"ד):

הס"ח סי"ז פשטידא וכו'. כתב הברכ"י אות ז' דאם עיסת הפשטידא נילושה בשמן יש לה דין כיסנין וכן עמא דבר עכ"ל:

סימן קע

ק"ע ס"ק נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובים בסעודה אלא א"כ יודעים מי מיסב עמהם וכו' כתבו התוס' בפסחים דף קי"ד ע"א ד"ה ואין וכו' דזה אפילו בסעודת מילה וכן פסק מור"ם ביו"ד סי' רס"ה סעיף י"ב וכתב הטור בסי' זה מהגמרא דב"ב דף צ"ג ע"ב שמנהג ירושלים היה שהמוסר סעודה לחבירו וקלקלה נותן לו דמי בושתו ודמי בושת אורחיו, (וכתב שם הרשב"ם דאין הלכה כן) עוד נהגו שם כי מפה פרוסה על גבי הפתח. כל זמן שמפה פרוסה אורחים נכנסים. נסתלקה המפה אין אורחים נכנסים:

סימן קעז

קע"ז ס"כ שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ביהמ"ז. כתב הרב הלבוש שמפני זה נתפשט המנהג בסעודות גדולות שאחר שערכו השולחן בפירות חוזרים ומניחים על השולחן קצת מן הפריסות הנשארות מן הסעודה כדי שיהיה נראה שעדין לא משכו ידיהם מן הפת ולא יצטרכו לברך וכו' וירא שמים לא יסמוך על זה וכו' ע"ש והמג"א סק"ז כתב הטעם משום שאין אנו מסלקין השולחן קודם ביהמ"ז ולכן אעפ"י שכבר סיימו הסעודה כל זמן שלא בירכו בהמ"ז בתוך הסעודה דיינין ליה ע"ש וכ"כ בתשו' הרשב"ש סי' תמ"ד דבעינן דוקא או סילוק השולחן או הב ונבריך או נט"י במים אחרונים ע"ש וכן מנהגינו שלא לברך ברכה אחרונה עליהם וכדין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעו' דלעיל סעיף א':

סימן קעח

קע"ח ס"ב בהג"ה ויש חולקים בכל מ"ש בסימן זה רק סוברים ששינוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת וכו' אין צריך לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול אבל לא על מה שכבר אכל וכו' ואם הניח מקצת חברים בסעודה (אפילו נשים וכמ"ש הרב מעשה רוקח על הרמב"ם פ"ד דברכות) או אפילו לא הניח ואכל דברים שצריכין ברכה במקומן (עי' מג"א לקמן סעיף ה') אפילו מה שרוצה לאכול אח"כ אין צריך לברך וכו' מיהו אם הסיח דעתו. כשחוזר ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אח"כ וכו' עכ"ל וכן פסק הרב החסיד בעל פלא יועץ בספרו חסד לאלפים על או"ח סי' זה אות א' מטעם ספק ברכות להקל וע"ש סוף סי' רט"ו ומה שכתבתי בכללים סי' יו"ד:

סימן קפג

קפ"ג ס"ב (יתן היין לתוכו חי עד שמגיע לברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח הארץ (שהיין של ארץ ישראל חזק וצריך מזיגה וכדי להודיע שבח א"י צריך למזוג ואפילו בחוץ לארץ וכמ"ש בב"י) וכתב מור"ם דיש אומרים דאם היין אינו חזק אין צריך למוזגו

וכו' עכ"ל ועי' לקמן סי' רע"ב סעיף ה' לענין קידוש. ובירושלמי ברכות פ"ו הלכה ה' איתא שנהגו למזוג גם כוס הקידוש כמו בכוס של ברכה דהגם דלדעת חכמים דפליגי על רבי אליעזר יכולים לברך הגפן על היין אפילו שאינו מזוג מ"מ בכוס של ברכה מודים חכמים לר"א (כד איתא נמי בבבלי ברכות דף ן' ע"ב משום מצוה מן המובחר) והכי נמי נהגי בכוס הקידוש. וביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' י"ט כתב וז"ל בני ארץ ישראל אין מברכין על היין אלא כשהוא מזוג בני בבל מברכין עליו כשהוא חי עכ"ל ועי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק חו"מ סי' קנ"ה סעיף ב':)

קפ"ג קפ"ג ס"ג כתב המג"א סק"ה משם המקובלים להצריך בכוס של ברכה כל העשרה דברים שנאמרו בו בברכות דף נ"א חוץ מעיטוף בחוץ לארץ. ובעטרת זקנים סעיף א' ובאה"ט לקמן סעיף ט' ס"ק י"א כתבו משם ספר יש שכר דאין עיטוף נוהג אלא בא"י משום כבוד השכינה עכ"ל וביש שכר הנז"ל הביא שורש לזה מהזוה"ק פרשת פנחס דרמ"ה ע"ב:

סימן קפד

קפ"ד ס"ה כ' המג"א סוף סק"ט דמי שרוצה לפטור שני אכילות או שני שתיות בברכה אחת ושהה בנתים כדי שיתעכל צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה עכ"ל ועפי"ו כתב בשו"ת חוקי חיים סי' א' דשפיר נכון מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו מימי עולם שהחבורות הנעורות בלילות ובכל שתי שעות מביאים להם משקה קאוו"י שמברכים על כל פעם ופעם משום דשיעור עיכול היינו אם הוא צמא ותאב עוד לאותו משקה וכו' מלבד טעמים אחרים דהיסח הדעת והפסק וכו' ע"ש דף ב' ע"א. גם בתשו' שער שלמה סי' צ"ט כתב דהכי נקטינן עפ"י המג"א וכתב דגם הזרע אמת בספרו שבח פסח דט"ו ע"ד פסק כהמג"א:

סימן קצב

קצ"ב ס"א (וכל המשנה מזה הנוסח כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו וכו'. בירושלמי ברכות פ"ז הלכה ב' בעובדא דשמעון בן שטח (שהובא ג"כ בבבלי ברכות דף מ"ח ע"א) איתא דיהבו ליה ואכל ואמר נברך על המזון שאכלנו ומזה נראה קצת שהיו נוהגים כן בארץ ישראל וכמ"ש ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"ד וז"ל בני בבל אומרים נברך שאכלנו ואין אומרים על המזון בני ארץ ישראל אומרים מזון עיקר שהכל טפילה למזון עכ"ל:)

סימן קצג

קצ"ג ס"א מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך וכו'. כתב השכנה"ג הגהב"י אות ב' וז"ל ומיהו המנהג כרש"י ז"ל (הובא בבית יוסף) בכל מה שהנשים חייבות בין בתפילה (עי' מג"א לעיל סי' ק"ו סק"ב וסי' קכ"ד סק"ג) בין בבהמ"ז סומכות על מה ששומעות מפי אחרים שמכוונין להוציא הנשים ואעפ"י שאין הנשים מבינות כל עיקר עכ"ל וכ"כ המג"א סק"ב משם הדרכי משה דנוהגים כדעת רש"י שהנשים יוצאות אעפ"י שאינן מבינות. ועי' ברכי יוסף לעיל סי' קפ"ה סעיף ג' אות ג' דמ"ש מרן ז"ל שם יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך בקול רם כדי שיצאו בברכתו עכ"ל היא דעת הכלבו סי' כ"ה שהובא בבית יוסף שם. ובכלבו שם מבואר דזה הוא לפי המנהג כהפוס' דהנשים יוצאות בשמיעה אעפ"י שאינן מבינות לה"ק ומשו"ה כתב שם מרן ז"ל בלשון יש מי שאומר להידיענו דהוא מחלוקת ובסי' קצ"ג סתם כהחולקים ע"ש ועי' בכללים סי' כ"ג. ועכ"פ המנהג הנז"ל הוא מנהג קדום כנזכר בכלבו והיינו טעמא דנהגינן בזה דלא כפסק מרן ז"ל בסי' קצ"ג וכמ"ש בכללים סי' ה'. וע"ש סי' ז':

סימן קצד

קצ"ד ס"ג ואחד השניה ואחד השלישית חייבים בזימון וכו' כצ"ל וכן הוא בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קצז

קצ"ז ס"ג אבל לשלשה אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת ויש אומרים דבכזית דגן מהני אפי' אינו פת. עי' חיים שאל ח"א סי' ע' וחקרי לב או"ח סי' מ"ז שפסקו הלכה למעשה כדעת יש אומרים הנז"ל אפילו לכתחילה:

סימן רב

ר"ב ס"ג גרעיני הפירות אם הם מתוקים מברך עליהם בורא פרי העץ. כתב הברכי יוסף אות ג' ובספרו יוסף אומץ סי' כ"ד דכיון שהאחרונים פליגי על זה הלכך לאפוקי נפשין מפלוגתא יברך שהכל ע"ש והיינו טעמא דזה דומה למ"ש הברכ"י לעיל סי' ז' דבכל פלוגתא דרבוואתא בברכות אזלינן לקולא שלא לברך אפילו נגד פסק מרן ז"ל (הובא בכללים סי' יו"ד אם לא היכא דכבר נהגו לברך וכמ"ש בכללים שם) ולכן כיון דקי"ל לקמן סוף סי' ר"ד דכל דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל ממילא דה"ה בספק פלוגתא דרבוואתא. וכן ה"ה היכא דאיכא פלוגתא דרבוואתא אם לברך העץ או האדמה יברך האדמה וכדקי"ל לקמן ריש סי' ר"ו דאם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי העץ או פרי

האדמה. יברך האדמה וכן בדאיכא פלוגתא דרבוואתא בברכת הריח יברך בורא מיני בשמים וכדקי"ל לקמן סי' רט"ז סעיף ב' דבמסופק לברך עצי או עשבי או מיני או הנותן ריח טוב בפירות יברך מיני. ועי' בספר חסד לאפי' לקמן סוף סי' רט"ו (ולענין ברכת בורא נפשות אם פוטרת ברכת מע"ג עי' סי' זה לקמן כי"א וסי' ר"ח סעיף ד' ובאחרונים שם):
ר"ב סי"א מי שריית צימוקים וכו' לא ישתה אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי משבעת המינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין שלש ובורא נפשות. כתב מורינו הרב סמא דחיי או"ח סי' א' דנוהגים בעיה"ק צפת ת"ו כנז"ל אפילו כשאוכל הצימוקים עם שתיית המים יחדיו ע"י כף וכדמוכח מפשטות לשון המג"א ס"ק כ"ז ודלא כחכם אחד שערער על המנהג והבין בכונת מרן י"ל דדוקא כששותה המים לבדם ודימה זה להך דלקמן סי' ר"ד סעיף י"א. וליתא ע"ש באורך:

סימן רג

ר"ג ס"ב על תותים הגדלים בסנה בורא פרי האדמה וכתב וכתב מור"ם משום דלא מיקרי עץ אלא שמוציא עליו ממנו אבל מה שמוציא עליו משרשיו לא מיקרי עץ והני תותים כלה עליו לגמרי בחורף והדר פרח משרשיו וכו'. כתב גאון ירושלים הרב פרי האדמה ח"א הלכות ברכות סי' ד' דכ"ד שעל פרי הסאברא"ם שמשימים עלה אחת בקרקע ומתקשה ומוציא עלים ופירות ואינו מוציא ענפים וכו' צריך לברך העץ וברכת שהחיינו ובדף כ"ה ע"ג וע"ד כתב שמשום הקוצים שבהם אין לחושבם כמו פירות שמוציאין אילני סרק שפסק מרן ז"ל לקמן סעיף ד' לברך שהכל. שהרי על כל פירות אילני סרק החשובים מברכי העץ וכמ"ש הט"ז והמג"א שם דאין כונת מרן ז"ל אלא במינים גרועים הרגילים להיות בעצי היער כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים שאינם ראוים לאכילה כשהן חיים והוא הדין בני אסא דסעיף ה' שאינם ראוים לאכילה כשהם חיים לכן אין ראוי לברך עליהם אלא שהכל אפילו אם בישל אותם ומשו"ה בתותים הגדלים בסנה אי לאו דכלה עליו לגמרי בחורף היה צריך לברך עליהם העץ כיון דהם טובים לאוכלם חיים וכו' והרי מברכים העץ על כמה מיני פירות הגדלים ביער וכו' וכן עוזרדים שקורין זערו"ר בלשון ערבי וכן דומי"ס דגדילי בהפקרא. חשיבי לברך עליהם העץ. וכן מרן האריז"ל היה מברך העץ על הפיניוני"ס (סנובר בלשון ערכי) שהם מאילני סרק (עיין מג"א לקמ. סי' ר"ד סעיף א' ס"ק יו"ד משם האריז"ל בשער המצות סהוף פרשת עקב. ועי' בפתח הדביר סי' זה אות ג' משם מהר"ש ויטאל כת"י) ופרי הסאברא"ס הנז"ל הוא טוב וחשוב ומאכל כל בני עיה"ק ירושלים וכו' ע"ש באורך וכ"כ הקרית מלך רב ח"א בקונט' התשובות סי' יו"ד:

סימן רד

ר"ד ס"ה שמרי יין וכו'. כתב הגאון מהר"ש קלוגר בסוף ספר סת"ם בקונט' פרט ועוללות בהשמטות להלכות קה"ת דף פ"ו ע"א דבארץ ישראל שורים צימוקים במים ארבעים יום ואחר כך נותנים הצימוקים עם מי השרייה ליורה ועושים מהזיעה יין שרף ונשאל לענין הברכה על הפסולת הנשאר אחר הילוך הי"ש והוא ראוי לשתיה אם דינו כהיי"ש או כיין צימוקים. והשיב דלפי. יש לו דין שמרי יין דאו"ח סי' ר"ד סעיף ה' (ועי' מה שאכתוב בעזה"י כחלק יו"ד סי' של"א סעיף פ"א):

ר"ד ס"ו תמד שעושים מחרצנים וכו' אבל אם לא נדרכו אלא ברגל אפילו נתן ג' מדות מים ולא מצא אלא ג' או פחות מברכין עליו בורא פרי הגפן עי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' כ"ב שחולק על זה ופסק לברך שהכל לאפוקי נפשין מפלוגתא אפילו בנדרכו ברגל כל שמצא פחות מארבעה ע"ש (ועי' מה שאכתוב בעזה"י בחיו"ד סי' של"א סעיף ס"א):

ר"ד ס"ז עי' באה"ט ס"ק י"ב לענין אם צריך לברך ברכה אחרונה על שתית הקאו"י שמחמת חמימותה רגילין לשתותה לאט לאט ושוהין מתחילת השתיה עד סופה טפי מרביעית וכו'. וכתבו הברכ"י אות ה' ובספרו מורה באצבע סי' ג' אות צ"ו והרב קול אלי' ח"ב או"ח סוף סי' ח' כי פשט המנהג בארץ הצבי שלא לברך:

ר"ד סי"א ורדים וכו' שמרקחים בדבש וכו' בורא פרי האדמה. עיין בתשו' מורינו הרב סמא דחיי או"ח סי' ד' שיש אומרים שעל מרקחת ורדים יברך שהכל. וכתב הברכי יוסף אות ז' כי כן פסק גאון ירושלים הרב מהר"ר יעקב מולכו ז"ל וכתב הרב חסד לאלפים אות ח' כי כן המנהג (ועי' מה שכתבתי לעיל סי' ר"ב סעיף ג'):

ר"ד סי"ב מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך בורא מיני מזונות. כתב גאון ירושלים הרב אדמת קודש ח"ב או"ח סי' ח' דעל הלעקי"ך שעושים מבצים וצוקאר וחלב חטה צריך לברך מזונות כיון שהחלב חטה מכשיר ומתקן ומטעים אותם לאכילה מלבד מה שהוא מדבק ומקפה אותם וכמ"ש הפר"ח בספרו מים חיים בקונט' התשובות סי' ח' ועי' באה"ט לקמן סי' ר"ח סעיף ג' סק"ג ובתשו' מורינו הרב סמא דחיי או"ח סי' ה' (ועי' פתח הדביר סי' ר"ח אות ג' שמתשו' הרמב"ם בפאר הדור סי' קל"ג אין סתירה לזה) וכן מנהגינו:

סימן רה

ר"ה ס"ז ואם בישלו וכו'. כתב הברכ"י סוף אות ובמחב"ר אות א' דמנהג מקומותינו לברך מזונות על האורז שנתבשל אפי' לא נתמעך:

סימן רח

ר"ח ס"י בברכה אחת מעין שלש של פירות דחוץ לארץ (אפילו באו לא"י וכמ"ש האחרונים) חותם על הארץ ועל הפירות. ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה ואם בחוץ לארץ אוכל מפירות הארץ חותם ג"כ על פירותיה. ועי' שדה הארץ או"ח סי' וא"ו דאין שום שייכות לדין זה לדין דיו"ד סי' של"א סעיף י"ב) כתב הכפתור ופרח ריש פרק עשירי דהוא הדין לענין ברכת על המחיה שבארץ ישראל חותם על הארץ ועל מחיתה. וכתב בתשו' הלק"ט ח"ב סי' נ"ה כי כן מנהג ארץ ישראל (וע' יד אפרים ס"ק ט"ו עוד כתב בהלק"ט שם שגם בברכת על הגפן נוהגים בארץ ישראל לחתום ועל ועל פרי גפנה אבל בבהמ"ז מסיימים על הארץ ועל המזון כמו בחו"ל ע"ש וכתב מהר"י שווארץ בתשו' דברי יוסף סי' י"א (הנספח לספרו תבואת הארץ) דהגם שנחלקו הפוסקים לענין עבר הירדן המזרחי אם יש לו דין א"י (עי' מה שאכתוב בעזה"י בחיו"ד סי' של"א סעיף ב') מ"מ לענין חתימה על פירותיה יש לה דין פירות א"י לכ"ע:

סימן ריא

ריא"א ס"ג ואם הביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה איזה מהם שירצה יקדים (ואפילו פרי העץ הוא ממין שבעה כגון זית וצנון כדלעיל סעיף א') ויש אומרים שבורא פרי העץ קודם. והנה לפי מאי דקי"ל כסברא ראשונה כפי הכלל שבידינו בכל סתם ויש אומרים שכותב מרן ז"ל (עי' בכללים סי' ו') אם הקדים פרי האדמה ונתכוון לפטור גם את פרי העץ יצא וכדקי"ל לעיל סי' ר"ו סעיף ב'. וכתב בישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ך' וז"ל בני בבל בשעה שיש תורמסין ופרי העץ. מברכין על פרי העץ ומניחין פרי האדמה בני ארץ ישראל מברכין על התורמסין. שהכל בכלל אדמה עכ"ל. והיינו משום שהיה מנהגם להביא התורמסין לקינות סעודה כדאיתא בברכות דף ל"ח ע"ב ובביצה דף כ"ה ע"ב ואיתא בירושלמי דברכות פ"ו ה"ד הדא גריזמתא (פירש הפ"מ דהיינו תערובת מינים שונים ויש בהם ממין שבעה ג"כ) מברך על תורמסא על שם אל תגזול דל ע"ש וכן איתא בתנחומא פרשת במדבר (על פסוק אל תכריתי) אל תגזול דל זה התורמוס שנכנס עם הפרפרת לא יאמר אדם יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר הברכה תחילה ואניח את התורמוס וכו' עכ"ל וע"ש בענף יוסף משם ס' זית רענן להמג"א:

סימן ריג

ריג ס"ג עי' שע"ת סק"א משם הדבר שמואל אבוהב ז"ל סי' רצ"ה דכשאחד יוצא בברכת חבירו שצריך לכוין מתחילת הברכה עד סופה כגון קידוש וכיוצא בו לא יעלה ב"ה

וב"ש וכו' ובברכ"י אות ג' הביא דבריו וכתב דנכון להזהר אך אין למחות כמי שעונה. גם בתשו' יוסף אומץ סי' ע' אות ג' הביא דברי הנו"ב בדגול מרבבה לעיל סי' קכ"ד סעיף ה' דבברכה שהש"ץ מוציאו י"ח כגון ברכת שופר ומגילה לא יענה ב"ה וב"ש. ואח"כ העתיק מ"ש בספרו ברכ"י דנכון להזהר אך אין למחות וכו' כנז"ל וסיים ע"ז וז"ל ומנהג העולם יודעים ולא יודעים לענות ב"ה וב"ש אף בברכה שיוצאים ידי חובה עכ"ל:

סימן רטו

רט"ו ס"ג עיין שע"ת סק"ב משם הברכי יוסף אות ד' דאם יש אזכרה באמצע מטבע ברכה הכתובה בתלמוד נוהגים רבני ארץ ישראל שלא להזכיר האזכרה כקריאתה. עוד כתב לענין כתובים הבאים בש"ס דהגאון ח"צ היה נוהג להזכיר האזכרה שבהם כקריאתה (וכן פסק הפרמ"ג בא"א סק"ה וכן מוכת מברכות דף כ"כ ע"א)

סימן רטז

רט"ז ס"ב כתב הברכי יוסף אות ב' ובשיורי ברכה אות ג' משם שיבולי הלקט דעל הפיגם שקורין רוד"ה מברך בורא עשבי בשמים דמין ירק הוא כדאיתא בכלאים פ"א מ"ח והגם שעינינו רואות שהוא מין אילן מ"מ לא נטעי ליה אלא אדעתא דעלים דהעץ אינו שוה כלום ואינו עושה פירות ע"ש:

רט"ז ס"ב ועל קאניל"ה וקלאו"ו וכו' מברך שנתן ריח טוב בפירות. עי' לעיל סי' ר"ב סעיף ט"ז בהג"ה דקלאו"ו של גירופלי היינו נעגלי"ך בל' אשכנז (ונרנפיל כלשון ערכי) וכתב בתשו' דבר שמואל אבוהב סי' שס"ה שנוהגים לברך על הקלאו"ו בורא מיני בשמים ע"ש וכן מנהגינו:

סימן רכא

רכ"א ס"א אם היו בצער מחמת ירידת גשמים וירדו גשמים מברכים עליהם וכו'. כתב הרב מאמר מרדכי סק"א דגם בארץ ישראל אין מברכים אלא דוקא כשהיו בצער מחמת זה ודלא כהרב עולת תמיד ע"ש. וכתב הריטב"א בחידושיו על תענית דף וא"ו ע"ב כי כמה גדולים טועים במה שסוברים כי ברכת הודאה הנז"ל איננה אלא דוקא אחר אמירת הלל הגדול בתענית ציבור שנענו והאריך להוכיח כי שגו בזה ע"ש ועיין מ"ש הר"ן על הרי"ף סוף פ"ג דתענית והובא בב"י לקמן סוף סי' תקע"ה ובמג"א שם סעיף י"א ס"ק י"ב:

סימן רכב

רכ"ב ס"א על שמועות שהם טובות וכו'. כתב הטור לעיל סי' רי"ח משם הראב"ד בהשגותיו על בעל המאור בברכות סוף פרק הרואה שאין לברך רכות הראיה אלא בלי שם ומלכות ושאר הפוסקים חולקים. וכתב שם הפרישה וזה לשונו דלסברת הראב"ד גם

בשאר ברכות הודאה ושבח שכתב רבינו הטור מסימן רכ"ב והלאה אין מברכים אותם בשם ומלכות ומכאן נתפשט המנהג דבכמה ברכות אין אומרים עליהם שם ומלכות עכ"ל, ועי' תשו' בשמים ראש המיוחסות להרא"ש סי' י"ט וטוב עין ריש סי' ט' וברכ"י ריש סי' רי"ח (ועי' לקמן ריש סי' רכ"ג בהג"ה ובאחרונים שם ובברב"י ריש סי' רכ"ז וסי' ר"ל סעיף כ' אות ד' ופתח הדביר סי' רכ"ז אות ג' וחסד לאלפים סי' ר"ל אות ג' ויד הקטנה פ"ו מהלכות ברכות אות ל"ח):

רכ"ב ס"ד מברך וכו' ממנה כגון שמצא מציאה וירא שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו וכן מברך וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן רכד

רכ"ד רכ"ד ס"ב הרואה מקום שנעקרה עכו"ם אם הוא בארץ ישראל אומר בא"י אמ"ה שעקר עכו"ם מארצינו ואם הוא בחוץ לארץ אומר שעקר עכו"ם מהמקום הזה וכו'. עי' פתח הדביר אות ג':

רכ"ד ס"ה הרואה ששים רבוא מישראל ביחד אומר בא"י אמ"ה חכם הרזים. כתב מרן בב"י שמדברי הרמב"ם נראה שאינו מברך על אוכלוסי ישראל אלא אם כן הם בארץ ישראל וכו' ואפשר שלמד כן מדאמר עולא בברכות דף נ"ח אין אוכלוסא בבבל והוא מפרש דאפילו אם יראה אוכלוסא בבבל אין להם דין אוכלוסא לברך עליהם וכו' ע"ש ובאלי' רבה סק"ה כתב כי כן נראה לדינא:

רכ"ד ס"ח על מלכי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מכבודו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"י:

רכ"ד ס"י הרואה בתי ישראל בישובן כגון בישוב (כצ"ל) בית שני אומר בא"י אמ"ה מציב גבול אלמנה. בחורבנן אומר ברוך דיין האמת. כתב מרן בב"י והמג"א משם רש"י דהיינו בתי עשירי ישר' שמיושבים בתוקף ובגבורה כגון בישוב בית שני וכתבו הב"י והמג"א על זה דאפשר דוקא בארץ ישראל קאמר ולא בחו"ל ע"ש ועי' אלי' רבה:

סימן רכה

רכ"ה ס"ג כתב הרב חסד לאלפים לקמן סי' ר"ל אות י"ז שנוהגים בירושלים ת"ו לברך שהחיינו גם על פרי מורכב מין בשאינו מינו וכדעת הרב שאילת יעב"ץ ח"א סי' ס"ג ודלא כהלק"ט ח"א סי' ס':

רכ"ה ס"ד כתב הברכי יוסף אות ה' משם הג"ה כת"י שאם בירך זמן על ענבים ותאנים ותותים לבנים אינו חוזר לברך עליהם כשאוכל שחורים (פי' יו"ד סי' רצ"ה בהג"ה סעיף וא"ו) וכן המנהג ע"ש:

סימן רכט

רכ"ט ס"ב הרואה חמה בתקופתה וכו' עושה מעשה בראשית. כתב הטוב עין סי' י"ח אות נ"ח כי כן מנהג ארץ ישראל:

סימן רלב

רל"ב ס"א אם השעה דחיקה יתפללו בלחש ואחר כך יאמר ש"ץ מגן ומחיה ויענה קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות. וכתב מור"ם דיש אומרים שיתפלל הש"ץ עם הקהל בקול רם וכן נוהגין יעיין לעיל סי' קכ"ד סעיף ב' עכ"ל ובסי' קכ"ד שם כתב מור"ם שבשעת הדחק יכול הש"ץ להתפלל מיד בקול רם והציבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר הש"ץ עכ"ל. והנה הרדב"ז בתשו' הישנות סי' צ"ד כתב שהיה המנהג בירושלים ובעזה ובצפת ובדמשק וכו' שהש"ץ והקהל מתפללים יחד תפילה אחת בקול רם ולא היה חזרת עמידה וכו' וחזרו בהם לדין הגמרא וכו' להתפלל שתי תפילות אחת בלחש ואחת בקול רם ע"ש. ומרן ז"ל בב"י לקמן סי' רל"ד על מ"ש הטור שם ומתפללין י"ח וש"ץ מחזיר התפילה כדרך שעושין בשחרית כתב וז"ל כן כתב ג"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות תפלה וכן נוהגים האשכנזים וכ"כ הכלבו שצריך להחזיר התפילה כמו בשחרית אם לא ע"י הדחק אבל הספרדים אין נוהגים לחזור ש"ץ התפילה במנחה אלא מתפלל ש"ץ עם הציבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הציבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפילתו בקול רם. ומנהג האשכנזים היא הנכון וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפת תוב"ב וגזרו נידוי לעובר על תקנתם עכ"ל וכתב השלמי ציבור דף קל"ו דכ"ש לחזרת שחרית ומוסף. ועי' בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ק"צ. ועל מ"ש מרן ז"ל דאם השעה דחוקה יתפללו בלחש ואח"כ יאמר ש"ץ מגן וכו' כתב הברכ"י אות א' וז"ל כתב מהריק"ש אין מנהג הספרדים כן אלא מתפללין בקול רם עם הש"ץ ונראה שמכאן למדו לומר הש"ץ עד מגן ומחיה וקדושה וקדוש בקול רם וכתב מהר"י צמח דבני ספרד נוהגין לומר ג' אחרונות בקול רם וכו' עכ"ל הברכ"י ועי' באדרת אליאו להר' משנת חסידים בחלק התשובות סי' ג' ובחסד לאלפים אות וא"י. וכתב בפתח הדביר אות ג' דמה שאין נוהגים עכשיו שהש"ץ אומר ג' אחרונות בקול רם. הוא משום שלא יתבלבלו הציבור המתפללים כי א"א לצמצם שלא יהיו קצתם לפנים או לאחור:

רל"ב ס"ב לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדון ולא לאכול אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה היינו תחילת

שעה שביעית) וכו' וכתב מור"ם דיש חולקים וסבירא להו דסעודה קטנה מותר וכו' ויש אומרים דסעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה (היינו תחילת שעה עשירית) שרי וכו'. עי' פתח הדביר אות יו"ד דמה שאנחנו הספרדים נוהגים להקל לאכול סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה ואפילו אחר זמן מנחה גדולה. על כרחין לומר שהוא מנהג קדום להתפשטות הוראות מרן ז"ל וכדעת החולקים הני"ל (עי' בכללים סי' ה') או אפשר דזה אינו אלא לנוהגים להתפלל מנחה גדולה דלגבי דידהו הגיע שעת המנחה מיקרי ברם לדידן שאין אנו מתפללים מנחה גדולה כלל וקבוע לן עידנא לצלויי מנחה לעת ערב שרי וכעין מ"ש השכנה"ג הגהב"י הגהב"י אות ד' משם מהרי"ל וז"ל הא דאנו נוהגים בערב שבת דרוחצין ומגלחין סמוך למנחה סמכינן על מה שיש לנו שעה קבועה לתפילת מנחה וכתב על זה השכנה"ג דנראה פירושו שיש שעה קבועה למנחה סמוך לערבית ולא יפשע עכ"ל ודלא כפירוש הב"ח בדברי מהרי"ל וכו' ע"ש באורך. ולפי טעם שני ניחא מה שנוהגים לדון אפי' התחלת דין אחר זמן מנחה גדולה דלא כפסק מרן ז"ל בסעיף זה ובחו"מ סי' ה' סעיף ד' ואפי' לדעת החולקים הנז"ל לא שרי אלא גמר דין דדמי לסעודה קטנה ולא התחלת דין וכמ"ש הטור. וטעם. קריאת השמש לביהכ"נ שכתב המג"א ס"ק ט"ו והא"ר סק"ה והתומים בחו"מ שם ס"ק י"ב מעין מ"ש מור"ם באו"ח בסי' זה לענין אכילה. ליתא לדידן שאין המנהג אצלינו שיקרא השמש לביהכ"נ לתפילת מנחה. ומצאתי בקרית מלך רב ח"ב בקונטריס בית מושב על חו"מ סי' הנז"ל דף ט"ז ע"ד שכתב שבעיה"ק ירושלים שאין השמש קורא למנחה ומ"מ נוהגים לדון כל היום כולו לכתחילה בין תחילת דין ובין גמר דין נראה דסומכים על שמש ב"ד כיון שהוא עומד בטל הוא נזכר לעורר הב"ד למנחה. או אפשר משום שישיבת ב"ד היא קבועה במקום שמתפללים שם:

רל"ב ס"ב ואם התחיל באחת מכל אלה אינו מפסיק וכו' והתחלת אכילה משיטול ידיו. כתב הטור והמג"א דלמי שרגיל להתיר אזורו בשעת אכילה. הוי התחלה אצלו משיתיר אזורו אפילו קודם נטילה. והוא מהא דשבת דף ט' ע"ב דבא"י ההתחלה היא משיטול ידיו ובבבל הוי התחלה משיתיר חגורו:

סימן רלג

רל"ג ס"א (איתא בברכות דף כ"ט ע"ב דבמערבא לייטי אמאן דמצלי מנחה עם דמדומי חמה דילמא מטרפא ליה שעתא ע"י אונס ועבר הזמן. ועי' שם דף ט' ע"ב ושבת דף קי"ח ע"ב ועיין בית יוסף לעיל ריש סי' רל"ב משם הגהות מיימוניות ובתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סוף סי' צ"א):

סימן רלה

רל"ה ס"א זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים וכו'. כתב הרב פתח הדביר אית ג' דלפי מה שאנו נוהגים בענין בין השמשות כהגאונים והפוסקים שהביא הש"ך ביו"ד סי' רס"ו ס"ק י"א (ויובא בעזהש"י באורך לקמן סי' רס"א סעיף כ') כשקוראים ק"ש אחר שעבר זמן רביע שעה משקיעת החמה שאינה נראית על הארץ. שפיר יוצאים ידי חובה ואין צורך לחזור ולקרות ק"ש בלילה (וכתב השע"ת סק"ב דכתבו בשם האריז"ל דיש להתפלל תפילת ערבית כעת שהוא קרוב ליום יותר ממה שהוא קרוב ללילה ובשלמי צינור דף ק"ם ע"ב ודף קס"ג ע"ג כתב כי כן הוא בפירוש בזוהר חדש פרשת בראשית דף י"ז על פסוק ויטע ה' אלד"ים גן בעדן ובשאר מקומות כזוהר וכתב המ"י ריש דרושי הסליחות כי חסידי ארץ ישראל נוהגים כן):

רל"ה ס"א (ואם הציבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום יקרא עמהם ק"ש וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמן קירא ק"ש בלא ברכות. כתב הרא"ש ריש ברכות וז"ל שאלו מרב האי ז"ל. (הובא בשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' ט"ו לענין ציבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים. ולא מצי אינש לעכבינהו. איזהו עדיף לצלויי בהדייהו ולשבוק ק"ש עד צה"כ או לעכובי עד צה"כ ולצלויי ביחיד לסמוך גאולה לתפילה. והשיב (רבנן) בארץ ישראל עושין כן. מתפללין של ערבית ואח"כ קורין את שמע בזמנה ולא אכפת להו למסמך גאולה לתפילת ערבית וחזינן דק"ש בעונתה דהיינו בצה"כ עדיף ממסמך גאולה לתפילה היכא דלא אפשר לצלויי עכ"ל והובא בקיצור בטור וב"י ועי' מרדכי פרק תפילת השחר אות צ' משם רב האי ז"ל וב"י לעיל סי' רל"ג ד"ה ומ"ש והוא):

רל"ה ס"א (איתא בברכות דף י"ד ע"ב דבמערבא אמרי בערבית התחלת פרשת ציצית וסופה דוקא (משום דלילה לאו זמן ציצית כדלעיל סי' י"ח) דהיינו ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ני ה' אלדי'יכם יכם אמת. וקאמר אביי דאנן אתחולי מתחלינן דקא מתחלי במערבא וכיון דמתחלינן מיגמר נמי גמרינן. וכתב בתשו' חתם סופר או"ח סי' יו"ד דהרשב"א בחידושיו שם הקשה ממאי דקי"ל במגילה דף כ"ב (הובא כמג"א לעיל סי' נ"א סק"ט) דכל פסיקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. וי"ל כיון דאשכחן פסיק שלם כזה בפרשת אחרי מות סי' י"ח פסוק ב' לית לן בה ע"ש ועי' קידושין דף ל' ע"א):

סימן רלו

רל"ו ס"ב ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו אין להפסיק בין יראו עינינו לתפילה. כתב הברכי יוסף אות ג' משם שבולי הלקט דראשי ישיבות שבבבל הוסיפו פסוקים אלו וכו' ושלחום לאנשי ארץ ישראל וקבעום עכ"ל ובדורות האחרונים בישלו מלאומרם וכן מצאתי בהגהות כת"י הרב חסד לאברהם אזולאי ז"ל על הלבוש שכתב וז"ל בכל ארץ ישראל נהגו שלא לאומרם עכ"ל ומרן ז"ל בב"י לעיל סי' מ"ו הובא במג"א שם סק"ח לענין מילוי חשבון מאה ברכות ביום תענית לא מנה ברכת יראו עינינו. והרב תפילה לדוד סי' ש"ן כתב שעפ"י האריז"ל אין לאומרם:

סימן רלח

רל"ח רל"ח ס"א כתב הבאה"ט סק"ב משם האריז"ל שאין לקרות מקרא בלילה (ועי' מ"ש הרא"ש סוף ר"ה משם פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ו) וכתב הגאון חיד"א בחיים שאל ח"ב סי' כ"ה וביוסף אומץ סי' נ"ד שהנוהגים כהאריז"ל אין קורין מקרא בלילה אפילו אחר חצות אך נתפשט המנהג בארץ ישראל לקרות בבתי כנסיות תהלים באשמורת סמוך ליום ואולי אין תהלים בכלל אזהרת האריז"ל והביא סמך לקריאת תהלים בלילה ממדרש רבה סדר ויצא פרשה ס"ח פיסקא י"ד:

סימן רמ

ר"מ סי"ז מטה שישן בה וכו' צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום. כתב השכנה"ג לעיל סי' ג' הגהב"י אות ד' שאין המנהג לדקדק בזה כי בכל גווני י"ל על מי לסמוך ע"ש ובאחרונים:

סימן רמח

רמ"ח ס"נ היכא דמותר להפליג מערב שבת (כגון לדבר מצוה. או בנהרות וכו') אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה. אעפ"י שמפלגת בשבת מותר והוא שנא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה. כתב מרן בבית יוסף סוף ד"ה ומ"ש רבינו משם בה"ג וכו' וז"ל והריטב"א בריש פרק מי שהוציאוהו על אבעיא דתחומין למעלה מעשרה דלא איפשיטא כתב שרבינו הגדול (הרמב"ן) והר"י ז"ל פסקו דלקולא נקטו לה דספיקא דרבנן היא (עי' מ"ש מרן בב"י לקמן סי' ת"ד משם הריטב"א) ועל כן התיר רבינו (הרא"ה) ליכנס בספינה של עכו"ם בשבת וכן לירד ממנה בהגיעה ליבשה בשבת שהרי לא קנו שביתה בים למעלה מעשרה וכן פסקו התוספות. ומה שנהגו העם ליכנס בספינה בשבת שהולכין ומקדשין שם מערב שבת כדי שיקנו שם שביתה למעלה מעשרה. לא היה צריך. דכיון דאין שביתה למעלה מעשרה. הרי בלא זה יכולין ליכנס שם בשבת. אלא

שאם רוצים לקנות שביתה למעלה מעשרה כדי שאם יגיעו למחר בנמל שיהיו רשאין ליכנס שם ויהיו כבני העיר ואילו היתה שביתתם בביתם לא היו זזין ממקומם מתוך הספינה שהרי חזרו למטה מעשרה והרחיקו מתחומן. ואף לפי חיטה זו. צריך היה כי אותן שקידשו בספינה שלא יחזרו אח"כ ליבשה בשבת. שאם כן כיון שלא קנו שביתה בספינה למעלה מעשרה. הרי הם קונים שביתה ביבשה, ומה הועיל להם מה שקידשו בספינה, הא ודאי לא מעלה ולא מוריד עכ"ל הריטב"א יסיים על זה הבית יוסף דלענין הלכה דבר זה תלוי במנהג. במקום שנהגו היתר מותר. במקום שנהגו איסור אסור עכ"ל, ובסוף ד"ה ומ"ש רבינו ור"י אטר וכו' כתב וז"ל והרמב"ן נתן טעם להא דאין מפליגין פתות משלשה ימים קודם השבת וכו' מפני שנראה כמו שמתנה עם העכו"ם לחלל שבת וכו' (דלא כטעם הפוסקים ז"ל משום עונג שבת וכו' שכתב מרן ז"ל בש"ע לעיל סעיף ב') ודוקא כשהספינה לא היתה הולכת לולי ישראל וכו' ובספינה גדולה שרובה עכו"ם. ובלא ישראל היתה הולכת. מותר להפליג בערב שבת. ואפילו בשבת. בים הגדול שהוא למעלה מעשרה. והרב המגיד כתב בפרק ל' מהלכות שבת הלכה י"ג שעכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בערב שבת ובשבת. והרמב"ן חיפש עליהם זכות וכו' ובעל נפש יחוש לעצמו וכו' וכ' ע"ז הב"י דכבר היה אפשר ללמד עליהם זכות דכולהו חשיבי לדבר מצוה לדעת רבינו תם (דלא מיקרי לדבר הרשות אלא כשהולך לטייל וכן פסק מור"ם בהג"ה לקמן בסוף הסימן. ועי' מ"ש מרן ז"ל בש"ע לקמן סי' תקל"א סעיף ד') אלא שאין נראה כן מדברי הפוסקים ולענין הלכה במקום שנהגו היתר אין מוחין בידם כיון שיש להם על מה שיסמוכו עכ"ל. ובמג"א ס"ק י"ט כתב משם איש ירושלים הרלב"ח ז"ל בתשו' סי' כ"ח שכבר נתפשט המנהג להפליג בספינה אפילו בשבת ועי' רלב"ח שם דקאי על דברי הרא"ה והרמב"ן הנז"ל וכונתו אף בלתי קנין שביתה וכמ"ש הריטב"א כנז"ל וכ"כ הגאון רבי זלמן ז"ל בש"ע שלו בקונטריס אחרון לסי' רמ"ח סק"ה משם הרלב"ח ועי' תשב"ץ ח"א סי' כ"א ובחוט המשולש למהר"א בן טווא שבסוף התשב"ץ סי' י"א ובבית יהודה ח"ב סי' ל"ה ובנדיב לב ח"א או"ח סי' י"א. והנה הרב פתח הדביר בסי' זה אות יו"ד האריך בזה. ומסקנתו דהגם דאנן בני ספרד נגררים אחר הוראות מרן ז"ל וידוע כי דעת מרן ז"ל בש"ע לאסור להפליג בערב שבת אלא לדבר מצוה ממש וכמ"ש בסעיף ד' דהעולה לארץ ישראל וכו' כיון דדבר מצוה הוא וכו' משמע דוקא לדבר מצוה ממש. ואפילו מה דהתיר לדבר מצוה היינו דוקא בערב שבת. אבל היכא דהספינה תפליג בשבת צריך דוקא קנין שביתה מערב שבת ושלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה שם וכמ"ש בסעיף ג' גם לקמן סוף סי' של"ט פסק לאסור ליכנס בספינה

בשבת כשהיא שטה על פני המים ואינה קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל משום דנראה כשט ע"פ המים אפילו אם אינה יוצאה הספינה חוץ לתחום (וכן פסק לקמן סי' תרי"ג סעיף וא"ו דאסור אפילו לדבר מצוה ממש ועי' נתיב חיים סי' זה ס"ק י"א באורך) מ"מ כיון שכבר נהגי להפליג בספינה אפילו בשבת בלתי קנין שביתה ואפילו אינו לדבר מצוה ממש אלא שאין ההליכה לטייל ובדברי הפוסקים מבואר כי הוא מנהג קדמון קדמון הרי ידוע דבמנהג קדמון להתפשטות הוראות מרן ז"ל אזלינן בתר המנהג אפילו להקל נגד פסק מרן ז"ל (עי' נכונים סי' ה') וכ"ש בנ"ד דמרן ז"ל גופיה בב"י תלה הדבר במנהג כנז"ל. ולכן אין לנו למחות ולבטל המנהג. אך שיהיה דוקא באופן שהספינה של גוים. ומלחיה גוים. ורוב האנשים ההולכים בה הם גוים וגם שלא לירד ממנה בהגיעה לנמל באותו שבת עצמו שעלה בו לספינה כמתבאר מדברי הרמב"ן והריטב"א הנז"ל. וכמ"ש הרב חוט המשולש הנז"ל סי' י"ב באורך משם הרמב"ן וכמ"ש הבית יהודה סי' הנז"ל על מנה בני מדינתו בזה שפסק ככל הנז"ל להלכה למעשה. וכן מותר להלוך בכל הספינה מטעם דנקטינן אבעיא דתחומין למעלה מעשרה לקולא לגמרי אפילו לא שבת מבעוד יום באויר מחיצות וכמ"ש הריטב"א שם (ועי' בדק הבית לקמן סי' ת"ה) עד כאן קיצור דברי הרב פתח הדביר ע"ש וכתב עוד באות ט' שבמקום שהולכין בספינה קטנה מהנמל לעלות להספינה צריך שהספינה הקטנה ג"כ תהיה של גוים ומלחיה גוים ורוב ההולכים בה גוים וכמ"ש בכסא אלי' לקמן סוף סי' של"ט (לענין הירידה מן הספינה לתוך ספינה קטנה) ובנדיב לב הנז"ל. וכתב הרב תפארת ישראל על המשניות בקונטריס כלכלת שבת שבריש סדר מועד דף ל"ג דאנית הקיטור שבזמנינו יש לה דין ספינת הרוח ממש הגם שיש באנית הקיטור מלאכת הבערת האש וכו' אך בעגלת הקיטור ההולכת במסילת הברזל אין שום היתר ח"ו וכמ"ש בתפארת ישראל שם ובחתם סופר חלק ששי סי' צ"ז ובמנחת קנאות למהרצ"ח דף ט' ובתשו' שמו משה למהר"מ פארדו או"ח סי' ו': רג"א ס"ב בהג"ה ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל. כתב מרן בב"י כי כן המנהג. גם מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' רס"ז כתב כי כן מנהגינו ובסי' רס"ח כתב שהרב רבי יוסף יצ"ו נתן טעם למנהג ע"ש ועי' יד אפרים וחק"ל או"ח סוס"י פ"ח:

סימן רנב

רנ"ב ס"ב ואם ראהו עושה מלאכתו בשבת אם היה עושה בטובת הנאה צריך וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן רנג

רנ"ג ס"א כירה שהיא עשויה וכו' ויש אומרים וכו' וכתב מור"ם דנהגו להקל כסברא האחרונה. כתב מאריה דארעא דישראל הגאון מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י הובא בתשו' וכור ליצחק סי' ע"ד דף קי"ג דמה שאנחנו הספרדים נוהגים להשהות התבשיל של ליל שבת שנתבשל כל צורכו על גבי כופח הגם דסתם תבשילין דידן מצטמק ויפה לו והם על גבי כופח שהוא מקום שפיתת קדירה אחת ואין היתר אפילו ע"י גריפה וקטימה לדעת הרי"ף והרמב"ם (היא סברא הראשונה דמרן ז"ל סתם בתחילה כוותייהו), על כרחין לומר שנתפשט המנהג שלא כדבריהם אלא כדעת היש או' שהם רש"י ור"י והר"ן והתוספות והרב המגיד וסמ"ג וסמ"ק ודעמייהו שהובאו בב"י דס"ל דמותר להשהות תבשיל שנתבשל כל צורכו והוא מצטמק ויפה לו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה וכיון דשרי על גבי כירה שאינה גרו"ק. הוא הדין נמי דשרי להשהות על גבי תנור או כופח שאינם גרו"ק וכמ"ש מרן בב"י משם הר"ן דבכולהו גווני דשרי להשהות על גבי כירה שאינה גרו"ק שרי נמי להשהות על גבי תנור או כופח שאינם גרו"ק וכו'. וכתב על זה הרב זכור ליצחק בדף הנז"ל ריש ע"ג דהגם דאנחנו הספרדים אזלינן בתר מרן ז"ל בכל הוראותיו. מ"מ אפשר כי בנדון זה היה כן המנהג מימי קדם כדעת היש או' (עי' נכללים סי' ה' וסי' ז') משום כבוד ועונג שבת כמ"ש מרן בב"י משם הרא"ש. וז"ל הב"י וכתב הר"ן בפרק כירה שהרז"ה פסק כמאן דאמר להחזיר תנן אבל להשהות אעפ"י שאינו גרוף וקטום. מיהו ה"מ בתבשילי' שאין צימוקם יפה להם אבל בתבשילים שצימוקם יפה להם וכו' אם נתבשלו כל צורכן איכא מ"ד בגמרא (שבת דף ל"ז ע"ב) מותר ואיכא מ"ד אסור וכל כהאי גוונא במנהגא תליא כדמשמע בגמרא (דלבני מדינתאי דמקרבו לרב ושמואל אסיר. ולבני מערבא דמקרבו לרבי יוחנן מותר) ואנן דלית לן מנהגא נקטינן כבני מערבא דשרי (עי' במלחמות להרמב"ן שם) וכתב הרא"ש ובשביל שרבו הדיעות בהאי פיסקא וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר. הנח להם במנהג שנהגו על פי הפוסי כחנניה עכ"ל הב"י. וכן נוהגים אצלינו בתבשילים שלצורך הלילה כנז"ל. והחמין שלצורך מחר טומנין בתנור כדלקמן סוף סי' רנ"ט. ויש נוהגים להניח תבשילי הלילה עם החמין שלצורך מחר על גבי כירה קטומה בפחם דק רק דוגמת נעורת של פשתן הדקה שפסק הרמב"ם פ"ג מהלכות שבת הלכה ד' דמהני כמו אפר:

סימן רנז

רנ"ז ס"ה אעפ"י שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים וכו' אם הוא מכוסה בבגדים אעפ"י שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן מ"מ מחמת אש

שתחתיהם מוסיף הבל ואסור ומיהו כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדירה אעפ"י שיש אש תחתיה כיון שאינו עושה דרך הטמנה שרי וכו' ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים וכו'. כאב הטור הטור וז"ל אבל הטמנה שמטמינין רוב העולם שמניחין הקדירה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים איני יודע טעם להתיר וכו'. וכתב מרן בב"י משם הר"ן ריש פרק במה טומנין דאין איסור אלא היכא דלא מפסיק אוירא בין הקדירה לגפת וכו' אבל היכא דמפסיק אוירא שיהוי מקרי ולא הטמנה ואע"ג שהקדירה למעלה טמונה בקופה שרי. דמה שבקופה דבר שאינו מוסיף הבל הוא ונמצא שהשהה אותה על גבי דבר המוסיף וטמנה למעלה בדבר שאינו מוסיף דשרי מבעוד יום ונמצא השיהוי שלמטה ענין לעצמו וההטמנה שלמעלה ענין לעצמו וכל חד מינייהו שרי ומנהגינו עכשיו הוא על פי סברא זו שטומנין את החמין בבגדים ובדבר שאינו מוסיף הבל והקדירה עומדת על גבי כירה קטומה שהיא מוספת הבל וזו היא שיטת הרמב"ן עכ"ל. ובפרק כירה גבי ונמצאו כללי השמועה וכו' כתב ג"כ וז"ל ואנו עכשיו מניחין את החמין על גבי כירה ואין הקדירה נוגעת על הגחלים וכל כי האי גוונא שיהיו מקרי ולא הטמנה ואעפ"י שמכסין אותה בבגדים מלמעלה. ההיא הטמנה בדבר שאינו מוסיף היא שמותרת מבעוד יום עכ"ל וכתב הרב מהר"א בן טווא בתשו' חוט המשולש (שבסוף התשב"ץ) סי' ח' על דברי הר"ן הללו וז"ל ואעפ"י שרבינו יונה איסר אלא א"כ משים עליה כלי רחב (וכמו כפסק מרן ז"ל בש"ע כנז"ל) ויש שמחמירין כוותיה ומשימין חצי חבית על הקדירה. הנה הרוב נהגו כהרמב"ן ז"ל שכדאי הוא לסמוך עליו עכ"ל וכ' הר' זכור ליצחק סי' ע"ד דף קי"ג משם גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י שמנהגינו ג"כ כמ"ש הר"ן י"ל כנז"ל יכתב על יה הזכור ליצחק בדף הנז"ל ריש ע"ג שהגם דאנחנו הספרדים הולכי אחרי הוראות מרן ז"ל והוא ז"ל חילק על וה (סי' פרמ"ג בא"א אות י"ח ביאור דעת מרן ז"ל היטב), מ"מ אפשר שבנדון זה מנהגינו כן מימי קדם וכו' וכדלעיל סי' רנ"ג ה"א ובכללים סי' ה') ובן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו אותם שמניחים תבשילי הלילה עם החמין שלצורך מחר על גבי כירה קטומה שכתבתי בסי' רנ"ג:

סימן רסא

רס"א ס"ב יזמן תוספת מחול על הקודש הוא מתחי' השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף וכו' ושיעור זמן בין השמשות הוא שלשה רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה. וכתב מור"ם לעיל סעיף א' דשיעור מיל הוא שמונה עשר דקים וכמ"ש מר"ן ז"ל לקמן סי' תנ"ט סעיף

ב' וביו"ד סי' ס"ט סעיף וא"ו. ונמצא דשלשה מילין ורביע הם שמונה וחמישים דקים וחצי דק. ושלשה רביעי מיל הם שלשה עשר דקים וחצי דק. ועולה סך הכל שעה וחומש שעה מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד הלילה וזו היא שיטת רבינו תם בספר הישר מסכת שבת אות קפ"א והובא בתוס' שבת דף ל"ה ע"ב ותוס' פסחים דף צ"ד ע"א ובהרא"ש ז"ל פ"ק דתענית וכמ"ש מרן ז"ל בב"י סי' זה ולקמן ריש סי' תקס"ב ע"ש ולקמן סי' תר"ח. אך בתשו' מהר"מ אלשקר סי' צ"ו כתב דכיון דשיטת ר"ת איננה אלא לפי מה היו סוברים חכמי ישראל בפסחים דף צ"ד ע"ב ומאחר דחזרו בהם והודו לחכמי אוה"ע כדאיתא בפסחים שם. ממילא אין קיום לשיטת ר"ת (וכן הקשה הלח"מ פ"ה מהלכות שבת הלכה ד' על ר"ת ונסתייע מענין מים שלנו דלקמן סי' תנ"ה) וכתב משם הגאונים רב שרירא ורב האי ז"ל בתשו' כת"י דזמן בין השמשות דהיינו שלשה רביעי מיל מתחיל תיכף מתחילת שקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ ואח"כ הוא לילה גמור מכח ההיא דהודו חכמי ישראל לחכמי אוה"ע הנז"ל וכתב כי כן דעת רבינו נסים גאון ז"ל בתשו' כת"י וכן נראה דעת הרי"ף ז"ל וכו' וכן כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל בתשו' כת"י להדיא בבירור גמור ומסתמא כן היא דעת אביו הרמב"ם ז"ל וידוע כל גלילות האלי אתריה דרבינו הרמב"ם ז"ל נינהו ואין נוטין מדבריו ימין ושמאל והכי נקטינן עש"ב והובא בקיצור בש"ך יו"ד סי' רס"ו סעיף ט' ס"ק י"א וכן פסק מהריק"ש בהגהותיו לאו"ח סי' זה גם גאון ירושלים הרלב"ח ז"ל בביאורו על הרמב"ם הלכות קידוש החודש פרק שני הלכה ט' כתב כי כן היא דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכו' (וכתב שם שצ"ל שאין אנו בקיאים בראית הכוכבים ע"ש ובתוס' ריש פסחים דף כ' ע"א ד"ה והא ובמהרש"א שם בפירוש שני) וכ"כ הרב מהר"א הלוי בעל גינת ורדים בתשובתו שהובא בתשו' מהר"י פראגי סי' מ"ו אך הרב מהר"י פראגי שם סי' מ"ז וסי' וא"ו. והרב מנחת כהן בקונטריס מבוא השמש. והפר"ח בקונטריס בי שמשא הנדפס בסוף ספר שמן למאור והרב מהר"ח אלפאנדרי בקונטריס קידושא דבי שמשא שחיבר פה עיה"ק הנדפס בסוף תשו' רב יוסף קצבי. והרב פתח הבית סי' ח' האריכו מאד לקיים שיטת רבינו תם. וכתב מהר"י פראגי בסי' מ"ז הנז"ל דף מ' ע"א ששמע מהגאון מהר"ח אבולעפיא אבולעפיא הזקן (בן מורינו הרב המוסמך מהר"ר יעקב אבולעפיא ז"ל נכד מורינו מהר"י בי רב ותלמיד מורינו מהרימ"ט ז"ל עי' שה"ג מער"ג אות ח' סי' וא"ו ואות יו"ד סי' ר"ב) שהדבר פשוט וברור כשיטת ר"ת אך לא נהגו כן ע"ש. והנה הפר"ח ז"ל הגם שבקונטריס הנז"ל קאים בשיטת ר"ת אך ממ"ש בפר"ת לקמן ריש סי' תרע"ב נראה דהדר ביה ע"ש (והמרדכי שהזכיר שם הוא בהגהות מרדכי דשבת סוף פרק שני) והרב

נחפה בכסף ח"א בביאורו לתוס' הרא"ם דף קנ"ד ע"ג כתב דגם בעיה"ק ירושלים ת"ו אחריה דמרן ב"י ז"ל לא נהגו כוותיה בהך דפסק כשיטת ר"ת וכתב דבודאי שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראות מרן ז"ל ולא קיבלנו עלינו הוראתו בפרט זה ע"ש (ועי' בכללים סי' ה' וסי' ב' ג' ד') גם בספרו גט מקושר בביאורו לתוס' הרא"ם דף ק"ת סוף ע"א כתב דלפי פסק מרן ז"ל כשיטת ר"ת נפק"מ קילא לענין ערב שבת שיוכל לעשות מלאכה. אחר שקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ שיעור שלשה מילין ורביע כל עוד שלא הגיע התחלת שיעור בין השמשות שהוא שלשה רביעי מיל. וכן נפק"מ חומרא לענין מוצאי שבת שלא יוכל להדליק הנר וכיוצא אלא עד אחר שיעבור שיעור ארבעה מילין משקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ ולא נהגו כן אלא כשיטת הגאונים שהביא מהר"מ אלשקר סי' צ"ו כנז"ל ע"ש. גם הרב פרי האדמה ח"ד פ"ה מהלכות שבת הלכה ך' והרב בתי כהונה, ח"ב בחלק התשו' סי' ד' דף ט' ריש ע"א והברכ"י סי' זה אות א' ובמחזיק ברכה סי' זה אות ז' ובקונטריס אחרון אות ב' כתבו כי נוהגים כשיטת הגאונים הנז"ל וכן פסק בחידושי רז"ה בקינטריס ביהשמ"ש דף י"ט. וכן פסקו הגר"א ז"ל בביאור או"ח סי' זה ס"ק י"א ובביאור יו"ד סי' רס"ב סעיף ה' ובשנות אלי' על זרעים ריש ברכות והגאון ר"ז בעל התניא והש"ע בסידור תפילה שלו סדר הכנסת שבת והגאון מהר"י חבר מטיקטין בספרו סדר זמנים דביהשמ"ש מתחיל תיכף מתחילת שקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ. וכתב המנחת כהן הנז"ל מאמר שני פרק חמישי דראוי לשער זמן ביהשמ"ש לערך רביע שעה דהגם דשלשה רביעי מיל אינם אלא י"ג דקים וחצי דק כנז"ל מ"מ הא כתבו הטור והב"י לקמן סי' רצ"ג ובש"ע יו"ד סי' רס"ו סעיף ט' שצריך להשלים ביהשמ"ש דרבי יוסי דהיינו שיעור מ"ט אמה אחר השלמת שיעור שלשה רביעי מיל שעולה אלף ות"ק אמה כנז"ל ועולה בין הכל אלף ותקמ"ט אמה וזהו קרוב לרביע שעה ע"ש. גם המג"א סי' זה סק"ט ובסי' של"א סק"ב ולעיל סי' רל"ג סק"ג והרב בתי כהונה הנז"ל והמחזיק ברכה בקונטריס אחרון הנז"ל נקטו בלשונם שיעור רביע שעה בשיעור ביהשמ"ש. וכתב הרב בית דוד או"ח סי' קכ"ו דאין לחוש לשיטת הר"א ממיץ (הובא בפוסקים הנז"ל ובב"ח ומג"א סי' זה סק"ט ולעיל סי' רל"ה סק"ג) דס"ל דשיעור ביהשמ"ש שהוא שלשה רביעי מיל הוא קודם שקיעת החמה הגם שעדין היא נראית על הארץ ותיכף לשקיה"ח נחשב לילה גמור וכו' אלא כל שעדין נראה שמש אפילו משהו אפילו בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר הוי יום גמור ומונין מאותו היום (תינוק הנולד אז למולו בשמיני ואם נולד בעת שכבר לא נראה חמש כלל בשום דבר מונין להבא כדין נולד בין השמשות דמונין לו מהלילה ונימול לתשיעי

שפסק מרן ז"ל ביו"ד סי' רס"ב סעיף ד' וסי' רס"ו סעיף ח' ואם היה בערב שבת נימול לעשירי כמ"ש בסי' רס"ו שם ובאו"ח סי' של"א סעיף ה'. וכתב הברכ"י או"ח סי' של"א אות ז' ובמחזיק ברכה שם אות ח' כי כן נוהגים בארץ ישראל. וסיים במחזיק ברכה על זה כי כן מוכח מדברי רבו גאון ירושלים בספר גט מקושר דף ק"ח הנז"ל (שכתב דנוהגים בענין ביהשמ"ש כשיטת הגאונים שהביא מהר"מ אלשקר סי' צ"ו הנז"ל. ועי' פקודת אלעזר ח"ב דף פ"ו ריש ע"ד ודף צ' ע"כ ובספר וזרת השמש דף וא"ו ודף ע' ודף ל"ו ל"ת ובספר נברשת ח"ב דף מ"ה):

רס"א ס"ד ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו. וכ"כ לקמן סי' רס"ג סוף סעיף יו"ד. וכתבו גאוני ירושלים הרב הלק"ט ח"א סי' נ"ב ומהר"מ בן חביב בתשו' קול גדול סי' ל"ט דאנחנו שמתקבצים ואומרים בואי כלה שבת מלכתא זה הוא קבלת שבת וכן נוהגים לפרוש ממלאכה כשהתחילו הקהל לומר הפיוט וכו' ע"ש. וכתב הכנה"ג והמג"א לקמן סוף סי' רס"ב דטוב לצאת לשרה לקבל שבת ובקצת מקומות נוהגין לצאת מביהכ"נ לתוך העזרה לקבל שבת. וכתב הרב בית מנוחה דף י"ד ע"א כי כן מנהג ארץ ישראל לצאת לעזרת ביהכ"נ לקב"ש. וכתב הרב מהר"ר שמחה ב"ר יהושע (בעל ס' בנין כל שמחה ונטיעה של שמחה שהיה פה עיה"ק צפת בשנת תקכ"ה) בספרו אהבת ציון דף ל"ב שנהגו פה צפת ת"ו בעת קבלת שבת לומר מזמור לדוד הבו וכו' ופיוט לכה דודי ואח"כ מזמור שיר ליוה"ש וקדיש יתום ואח"כ פרק במה מדליקין וקדיש דרבנן ואח"כ חוזרים ואומרים מזמור שיר ליוה"ש ואח"כ חצי קדיש וברכו וכו' וכן הוא הוא המנהג עד היום לומר מזמור הבו ולכה דודי ומזמור שיר ליוה"ש בעזרת ביהכ"נ ואח"כ נכנסין לביהכ"נ ואומרים במה מדליקין ומזמור שיר ליוה"ש פעם שניה. ונראה שנהגו כן עפ"י האריז"ל שהיה נוהג לקבל שבת שתי פעמים פעם ראשונה בשדה ופעם שנית בביתו בהקפת השולחן וכמ"ש בשער הכונות דפוס שאלוניק דף צ"ז ריש ע"ב וכתב הרב שמן ששון דרוש קב"ש אות ס"ה כי מנהג המקובלים בעיה"ק ירושלים ת"ו להקיף התיבה בביהכ"נ בכנופיא במקום הקפת השולחן בבית ע"ש (ובספר השומר אמת סי' ל"ד אות א' דף ס"ז ע"א כתב כי מנהג ארץ ישראל לומר במה מדליקין בין מזמור לדוד הבו ובין פיוט לכה דודי וכמ"ש הגאון חיד"א בפירוש ספר חסידים סי' קנ"ד ע"ש ואין כן מנהגינו פה צפת ת"ו אלא כמ"ש לעיל):

סימן רסד

רס"ד ס"א אין עושין פתילה לנר של שבת בין נר שעל השולחן בין כל נר שמדליק בבית מדבר שהאור אינו נאחז בו וכו'. כתב הגאון ר"ז בש"ע שלו לקמן סעיף וא"ו דהוא הדין

לשמן דלקמן סעיף ג' דגם כל נר שמדליק בבית אסור להדליקו בשמנים שאסרו חז"ל וכדמוכח ממ"ש מרן ז"ל בב"י בריש הסימן מהראיה דחנוכה. וכתבו השואל ומשיב מהדירא תנינא ח"ג סי' קי"ח והרב שמו משה פארדו או"ח סי' ג' דמותר להדליק נר שבת בהגא"ז בהמכונה המיוחדת לו ואין בו איסור נפט לבן שאסרו חז"ל ע"ש וכן המנהג:

סימן רסח

רס"ח ס"ב אם טעה והתחיל תפילת החיל גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת וכו' בין בערבית בין בשחרית מוסף ומנחה ויש אומרים דבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה. כתב המחזיק ברכה אות ב' וז"ל זו אחת מההלכות שמרן חזר בו בש"ע ממ"ש בב"י שהרי בב"י כתב דנקטינן כהרמב"ם וסיעתו דמוסף פוסק באמצע הברכה. והכא סתם כדעת הראב"ד והרא"ש וסיעתם וכו' ולענין הלכה נקטינן כדברי מרן בב"י דספק ברכות להקל וכן פסק הב"ח והא"ר והרמ"ע עכ"ל:

סימן רסט

רס"ט ס"א אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בביהכ"נ וכן מנהג ארץ ישראל עכ"ל הש"ע:

ע"ר ס"ב יש שאין אומרים במה מדליקין ביו"ט שחל להיות בע"ש ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה. כתב מרן ז"ל שב"י שמנהגינו שלא לאומרו ביו"ט שח"ל בע"ש אך בשבת של חנוכה לא ראיתי שנמנעין מלאומרו. והברכ"י אות ב' כתב דהאידנא נוהגים בא"י שלא לאומרו גם בשבת חנוכה:

סימן רעא

רע"א ס"י מקדש וכו'. עי' מג"א ס"ק כ"ב לענין אמירת כי בנו בחרת ואותנו קידשת מכל העמים בקידוש שכתב הרמב"ם פרק כ"ט מהלכות שבה הלכה ב'. ודעת האריז"ל בשער הכוונות דף ק"ג ע"ג שאין לאומרו אלא בקידוש של יו"ט וכ"כ השל"ה סוף מסכת שבת דף קל"ט ע"א וכ"כ הכנה"ג משם תשובה כת"י. ועי' חינוך בית יהודה סי' ח' חקקי לב או"ח סי' י"א י"ב:

רע"א ס"י (כתב הישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ב וז"ל בני בבל אומרים מקדש השבת בני ארץ ישראל אומרים מקדש ישראל ויום השבת עכ"ל. ועי' פסחים דף קי"ו ע"ב ברכות דף מ"ט ע"א ביצה דף י"ז ע"א מסכת סופרים פרק י"ג הלכה י"ד וביר‌ושלמי פרק ערבי פסחים סוף הלכה ב'):

רע"א סט"ז לכוסו ושפך ממנו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן רעב

רע"ב ס"ג ועל יין שחור ועל יין מתוק ועל יין דריחיה וכו' כנ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן רעג

רע"ג ס"ה בהג"ה ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית אם שותין כשיעור וכו'. עי' באה"ט סק"ו דר"ל דבשותה כשיעור רביעית מכוס הקידוש יצא י"ח קידוש במקום סעודה ואין צורך לכוס שני וכתב בפרי האדמה ח"א דף ל"ג כי כן הוא מנהג עיה"ק ירושלים דבכי האי גוונא הוי קידוש במקום סעודה ושותין מכוס המילה:

סימן רעד

רע"ד ס"א (בוצע על שתי ככרות. כתב הישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"א וז"ל בני בבל בוצעים על שתי ככרות בשבת שהן דורשין לחם משנה. בני ארץ ישראל בוצעים על אחד שלא להכניס כבוד ערב שבת בשבת עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' רכ"ב ובראב"ן דף ע"ד ופירש הראב"ן שם טעם בני א"י משום כי מה שירד המן בערב שבת לחם משנה. היה אחד ליום הששי ואחד לשבת ולכן אין נכון לבצוע בשבת על שנים דמיחזי שבוצע גם על מה ששייך לחול ומכניס כבוד ערב שבת בשבת וכתב עוד הראב"ן שם והטור לקמן סי' תע"ה שאם חל פסח בשבת מנהג אנשי בבל שמניח פרוסה בין שתי שלימות וכשחל בחול מביא פרוסה ואחת שלימה. ומנהג אנסי א"י בין שחל בשבת בין שחל בחיל להביא פרוסה ואחת שלימה):

ער"ה ס"ט כתב הגאון חיד"א ז"ל ביוסף אומץ סי' נ"ד ובמורה באצבע סי' ד' אות קמ"ח דמותר לקרות תהלים בליל שבת לאור הנר כיון שרגיל בהם ע"ש:

סימן רעו

רע"ו רע"ו ס"ב בהג"ה שעל פי זה נהגו וכו'. עי' ישועות יעקב לקמן סי' ש"ז סוף סק"ג ופרמ"ג שם בא"א סוף אות ח' ובתשו' השיב משה או"ח סי' יו"ד ושואל ומשיב מהדורא תנינא ח"ב סי' י"ד דנוהגים באשכנז לשכור גוי מערב שבת שידליק הנרות בביהכ"נ בשבת קודם אור היום כדי שילמדו הציבור לאורם תהלים וכיוצא כיון דהוי מצוה דרבים ע"ש (ועי' מחה"ש הי' תרנ"ה ולפי מ"ש הברכי יוסף לקמן סי' תקי"ד אות ג' גם במצוה דרבים אסור ועי' תשו' פני אריה סי' מ"ז ושו"ת בית דוד או"ח סי' תנ"ו ושו"ת מעט מים סי' י"ב ובהשמטות שארית הפליטה שם סי' ד':

סימן רעז

רע"ז ס"א אסור לפתוח הדלת כנגדו שמא יכבנו הרוח וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

סימן רפא

רפ"א ס"א כתב המג"א דיש מקומות שאין אומרים פסוק והוא רחום וכו' בפסוקי דזמרה דשבת אלא דוקא ביו"כ. ודעת האריז"ל בשער הכונות דף ע"ה סוף ע"א דפוס שאלינ׳יק לאומרו גם בשבת וכתב המחזיק ברכה אות א' ולעיל סי' רס"ז אות ג' כי כן מנהג ארץ ישראל:

סימן רפב

רפ"ב ס"א וקורין בו שבעה ואם רצה להוסיף מוסיף (ולנוהגים כן מותר גם בר"ח טבת שחל להיות בשבת וכמ"ש השכנה"ג לקמן סי' תרפ"ד הגהב"י אות ז') וכתב מור"ם דהוא הדין ביו"ט ויש אומרים דביו"ט אין להוסיף וכו' מלבר בשמחת תורה שמוסיפין הרבה. כתב הגאון חיד"א בכסא רחמים על מסכת סופרים פרק יו"ד הלכה וא"ו דבארץ ישראל נהגו להוסיף גם ביו"ט וכסברת הרמב"ם פרק י"ב מהלכות תפילה הט"ז ורוב הפוס' ולפי דעת האריז"ל נראה דאין להוסיף ביו"ט עי' נגיד ומצוה בעניני פסח דף ס"ח ע"ב וכן מנהג עיה"ק צפת ת"ו בזמנינו:

דפ"ב ס"ב אעפ"י שקראו זה מה שקראו זה וחוזר ומברך אין בכך כלום. כתב הרב תיקון יששכר דף נ"ה סוף ע"ב כי כן מנהגינו פה עיה"ק צפת וכל ארץ ישראל ת"ו. ואפילו להפסיק כנז"ל בין מנין החיובים וכמ"ש בתשו' קול אלי' ח"ב או"ח סי' י"ד כי כן מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו אך אינו עולה למנין החיובים וכמ"ש מרן ז"ל לעיל סוף סי' קל"ז הובא במג"א סק"ג. ומנהגינו כן אחר עלית הששי דוקא בין בסדר האזינו בין בשאר סדרות (עי' קול אלי' שם ומחזיק ברכה כי' זה אות ה'). וכתב הרב השומר אמת סי' י"ד אות א' דף כ"ט ע"ב וסי' ל"ד אות ה' דף ס"ז ע"ב ובספרו ויקרא אברהם דף קי"ד ע"ב שאין מנהגינו פה עה"ק צפת ת"ו לקרות זה מה שקראו זה אלא בשעת הדחק דאי אפשר בלאו הכי כלל:

רפ"ב ס"ד בהג"ה וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין או בארבעה פרשיות שמוסיפין באדר וכן נוהגים אעפ"י שיש חולקים עכ"ל ומרן ז"ל לקמן סי' רפ"ד סעיף ד' פסק דקטן יכול להפטיר ולא ביאר אם אפילו בפרשת המוספין וכו'. והברכ"י שם אות ב' האריך בזה ומסקנתו שהנוהגים לקרותו אין למחות בידם דכן מוכח מכמה פוסקים וכהסכמת מור"ם וכ"כ הט"ז לקמן סי' תרפ"ה והכנה"ג וכו' וקצת נראה דדעת מרן ז"ל כן היא

מדסתם וכתב בש"ע דקטן יכול להפטיר ולא חילק אמנם בפרשת זכור ראוי שיפטור גדול וכו' אך אם עלה קטן לא ירד עכ"ל. ובתשו' מים רבים או"ח סי' כ"ב הובא עדות הרב מהר"ר שמואל הלוי ז"ל שד"ר מעיה"ק צפת בשנת תע"ד. כי מנהג ארץ ישראל שקטן שהגיע לחינוך קורא בס"ת ומפטיר בנביא ביו"ט בפרשת המוספין ע"ש והובא דבריו בברכ"י אות ד' וכתב על זה דמנהג ירושלים וחברון ת"ו אינו כן ואין קטן מפטיר אלא על פי שני האופנים שהביא חרן ז"ל בב"י סי' רפ"ב משם הריב"ש ע"ש ובאות ב' ד"ה ומכללן:

סימן רפו

רפ"ו ס"ג מותר לטעום קודם תפילת המוספין וכו' כתב המג"א דהיינו כשמקדש קודם. ובעיקרי הד"ט או"ח סי' י"ג אות ג' כתב כי מנהג ארץ ישראל להתיר בלא קידוש:

רפ"ו ס"ה בשבת ויו"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא וכ"כ לעיל סי' קל"ג. ומנהג ארץ ישראל לומר וכמו שכתבתי שם:

סימן רפט

רפ"ט ס"א כתב הברכ"י אות ב' שמנהג עיה"ק ירושלים ת"ו לקדש בשחרית מיושב. ועי' לעיל סי' רע"א סעיף יו"ד בהג"ה:

רפ"ט ס"א וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה. כתב הברכ"י לעיל סי' רע"ג אות ב' דכשהולכי' בשחרית דשבת לבקר חתן או אבי הבן וכיוצא ומקדשין ואח"כ מביאין מיני מתיקה ומגדים וכיוצא ואין שם פת הבאה בכיסנין צריך בעל נפש למנוע עצמו מלאכול כי מה שהמקדש שותה כל הכוס דחשיב כמקום סעודה (עי' מה שכתבתי שם סעיף ה') לא מהני אלא להמקדש לבדו ע"ש והזכו"ל ח"א אות ק' הביא דבריו ואח"כ כתב משם הרב מהר"י כולי בספר מעם לועז פרשת יתרו דף קצ"ז דמהני גם לכל הקהל למיהוי קידוש במק"ם אפילו לכתחילה ואם המקדש לא שתה כל הכוס וטעמו הקהל בין כולם שיעור רביעית רביעית מהני בדיעבד למיהוי קידוש במק"ס:

רפ"ט ס"ב במקום שאין יין מצוי (ולדעת הט"ז לעיל סי' רע"ב סק"ו הוא הדין כשהיין ביוקר) הוי שכר (ביר"א) ושאר משקין חוץ מן המים חמר מדינה ומקדשין עליו. כתב הפרישה שאינו נכון מנהג המקדשים על יין שרף משום שאינו חמר מדינה. והמג"א לעיל סי' רע"ב סק"ו כתב שאין מקדשין על יי"ש אלא במדינות שרוב שתיית ההמון בכל יום הוא יי"ש ובסוף דבריו רמז לסי' רע"א סעיף י"ג וביאר דבריו המחה"ש דר"ל טעם נוסף לאסור קידוש על היי"ש דהא מבואר שם דצריך המקדש לשתות מלוא לוגמיו דהיינו רוב רביעית (דשיעור הכוס דקידוש דשחרית נמי בעי רביעית כמ"ש שם סעיף

י"א) ואין דרך לשתות יי"ש הרבה כ"כ בפעם אחת וכו' ואע"ג דהט"ז לעיל סי' ר"י סק"א כתב דביי"ש אין צריך שיעור רביעית לברכה אחרונה ודי במה שהוא שיעור שתיה לרוב בני אדם וא"כ ה"ה לענין קידוש אולם המג"א לטעמיה אזיל שכתב בסי' ק"צ סק"ד לענין ברכה אחרונה דגם ביי"ש שיעורו רביעית (וכן המנהג וכמ"ש בתשו' בית יהודה ח"א או"ח סוף סי' ז'). וכ"כ בתשו' בית יעקב סי' נ"ז דלא יצא י"ח קידוש ביי"ש אלא כשאפשר לו לשתות כשיעור שלא בהפסק גדול דהיינו תוך שיעור שתייה רביעית או תוך כדי אכילת פרס לדעת יש אומרים כמ"ש בסוף סי' תרי"ב ואז מצטרף כמ"ש בסי' תע"ב סעיף ט' אעפ"י שאינו שותה בפעם אחת. וכן כתב בשערי תשו' סי' רע"ב סק"ב ובסי' זה סק"א משם הא"ר דבעינן כנז"ל ולדעת יש אומרים בסי' רע"א סעיף י"ד מהני ג"כ כשיטעמו גם המסובין ובין כולם יהיה שיעור וסיים השע"ת על זה דמה שנותנין לפני אחד כוס קטן שאין בו רביעית והוא מקדש עליו בפ"ע אינו נכון וכ"כ החיי אדם כלל וא"ו דין י"ח דאם חביב לו יי"ש יזהר שיחזיק הכוס רביעית וישתה מלא לוגמיו. וכתב מהר"ל הורוויץ בליקוטי צבי דף כ"ג שגם לדעת הט"ז בסי' ק"צ הנז"ל אפשר דזה דוקא לענין ברכה אחרונה ולא לענין לצאת י"ח קידוש וכ"כ בקונטריס ארץ חמדה באזהרות אות י"ד וכתב באר"ח שם משם זקן ביתי הרב הקדוש מהר"ר שמעון מיעריסלאב זצ"ל שהמקדש על יי"ש ממ"נ אינו נכון דאם שותה כוסו בבת אחת הוי גרגרן ואם לאו אינו יוצא י"ח קידוש ודפח"ח. ובפרט פה ארץ ישראל ת"ו צריכים ליזהר בזה ביותר כי היין מצוי לרוב והוא בזול כפליים מהיי"ש (ובפסחים דף ח' ע"א איתא שכא"י רגילין כיין ובבבל רגילין בשכר ועי' תוס' שבת דף מ"ז ע"א ותוס' חגיגה דף כ"ה ע"א ד"ה בגלילא וכו' שבגליל היין מצוי הרבה והוא בזול):

סימן רצב

רצ"ב ס"א כתב השומר אמת סי' כ"ה אות א' דף נ"ב ע"א שנוהגים בעיה"ק צפת ת"ו שכל הקהל מתעטפים בציצית בתפילת מנחה דשבת וכמ"ש האר"י ז"ל בשער הכונות דף ק"ח ריש ע"ד (ובזמנינו לא נהוג הכי אלא הש"ץ לבדו) עוד כתב שם אות ט' דף נ"ג ע"א כי מנהג ארץ ישראל לומר מזמור שיר ליום השבת אחר קריאת ס"ת במנחה דשבת וכמ"ש הרב אבודרהם והאמירה בין קריאת ס"ת ובין הקדיש שקודם התפילה השייך גם להקריאה. לא הוי הפסק וכמ"ש בבית דינו של שלמה או"ח סי' א':

רצ"ב ס"ב בהג"ה אומרים פרקי אבות בקיץ וכו'. עי' כלבו סי' מ' שיש נוהגים לאומרם דוקא בין פסח לעצרת וכן מנהג הספרדים. וכתב הרב תיקון ישששכר דף ל"ח דאם חל

אסרו חג דפסח בשבת נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו שמתחילים באותו שבת לאומרם ובשבת שקודם עצרת קוראים פרק ראשון דמסכת דרך ארץ זוטא:
רצ"ה בהג"ה ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה וכו' עי' אבודרהם סדר תפילת נעילה דבמוצאי יו"כ שלא חל בשבת אין אומרים סדר קדושה:
רצ"ה בהג"ה ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יו"ט בשבוע אין אומרים סדר קדושה וכו'. כתב הטור דמנהג בני ספרד לומר סדר קדושה גם בזמן שאין אומרים ויהי נועם:

סימן רצה

רצ"ה ס"א מבדיל ש"ץ כדי להוציא מי שאין לו יין. עי' שולחן גבוה לקמן סי' תפ"ט סעיף ט' ס"ק כ"ה דאין מנהג מקומו להבדיל בביהכ"נ ועי' שו"ת מן השמים סי' כ"ה. ובשער הכונות דף פ"ז סוף ע"ד כתב דמה שמבדילין בביהכ"נ מנהג טוב הוא וכו'. ובפרי האדמה ח"א סוף הלכות חנוכה מבואר כי כן מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו:

סימן רצז

רצ"ז ס"א מברך על הבשמים וכו'. כתב הגאון חיד"א במראית העין בליקוטים סי' ז' אות ד' שמי שהוא אבל צריך ג"כ לברך על הבשמים במוצ"ש וכתב כי כן מנהג ירושלים ת"ו ע"ש:

סימן רצט

רצ"ט ס"י ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפילה אומר המבדיל בין הקודש ובין החול בלא ברכה ועושה מלאכה. עי' שבת דף ק"ן ע"ב כי כן הוא מנהג בני מערבא. ועי' תוס' פסחים דף ן' ע"ב ד"ה העושה וכו' ובטור סי' זה משם הירושלמי דפסחים ריש פרק מקום שנהגו ופ"ק דתענית ה"ו שהנשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה עד אחר שישלימו הקהל הקהל סדר התפילה מנהג נכון הוא ועי' דרכי משה לעיל סוף סי' רצ"ד:

סימן שא

ש"א סל"ג אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהב התפורים בבגדו. וכתב מור"ם דיש מתירים במקום פסידא שירא שיגזלנו ממנו אם יניחם בבית וילך מהם וכתב המג"א דהיינו טעמא כיון שהוא הוצאה כלאחר יד וגם בזמן הזה לית לן ר"ה דאורייתא אבל אם אינן תפורים אסור (בהוצאה. ופלוגתא דלקמן סי' של"ד סעיף ב' וסעיף י"ז היא בטלטול במקום פסידא. אכל בהוצאה אסור) כמ"ש סעיף ל"ב עכ"ל. והט"ז כתב דלדעת היש מתירים מותר אפילו באינן תפורים וכו' כשמחזיקם בין בגדו לבשרו אע"ג דבסי' רס"ו דמותר משום פסידא הצריכו דוקא פחות פחות מארבעה אמות שאני התם שמוליכם

לביתו אבל הכא שצריך לנושאם אצלו כל היום אי אפשר בכך עכ"ל ועי' לבושי שרד ופרמ"ג שם. ובתשו' הגאונים שערי תשובה סי' רכ"ב כתוב וז"ל אנשי מזרח טוענין כספים בכל מקום בשבת ובני ארץ ישראל אפילו ליגע בו אסור. למה. שכל המלאכות משתמשות בו. והלכתא שומטין מנעל מעל גבי האמוס בשבת (כדלקמן סי' ש"ח סעיף י"ד) עכ"ל וכ"כ בספר המנהיג בליקוטי דיני הוצאה בשבת סוף הלכות חלב סי' ק"מ וביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים שבין בני בבל ובין בני ארץ ישראל סי' ל"א. והגם דכלי שמלאכתו לאיסור שאסור לטלטלו ממקומו משום חשש גניבה מ"מ מותר לנגוע בו כדלקמן סי' ש"ח סעיף ג' וסעיף מ"ב. כבר כתבו הט"ז והמג"א בסי' ש"י סעיף וא"ו דלא שרי אלא כשהנגיעה היא לצורך דבר המותר דהיינו שנתכוון לדבר שאינו מוקצה אלא שעי"ז נוגע במוקצה. אבל לא כשהנגיעה היא לצורך דבר המוקצה וכמ"ש מרן ז"ל בב"י שם מירושלמי ביצה פרק משילין ה"א. וכ"ש מטבע דחמיר טפי. דכלי שמלאכתו לאיסור שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו כיון דשם כלי עליו וכמ"ש בסי' ש"ח סעיף ג' וסעיף ז' ובסעיף י"ד בהך דמנעל הנז"ל. אבל מטבע אפילו לצורך גופו ומקומו אסור וכמבואר בסי' ש"ט סעיף ד' ועי' ע"ו שם) ובסי' ש"י סעיף ז' ואפילו יחוד מערב שבת לא מהני במטבע וכמ"ש בסי' ש"ג סעיף כ"ב וגם לדעת הרב יכין ובועז ח"ב סי' כ"ד דמהני יחוד במטבע מ"מ אסר מטעם שמא יבוא להוציאו בהוצאת משא וחתן לצרכיו. וכתב היכין ובועז שם שנהגו במדינתו מזמן הראשונים ז"ל שהקרובים נותנים להכלה בליל שבת זהב וכסף שיש להם צורה המובאים ממדינה אחרת שאינם יוצאים בהוצאה ברגילות במדינה זאת ע"ש (ועי' מנ"א לקמן סי' ש"ו ספיף וא"ו ס"ק ט"ו שכתב דצ"ע על מה שנוהגים ליתן כלים' במתנה לחתן הדורש בשבת וכבר האריך הכית מאיר על אה"ע סי' מ"ה לקיים המנהג) והרב הלבוש בסי' זה סוף סעיף ל"ג לא התיר לטלטל אלא מטבע נקובה שאינה יוצאה בשופי במשא ומתן (ובמטבע הגאזי המצויה אצלינו שהיא נקובה כדי לתלות בצואר ואינה יוצאה בשופי במו"מ פשיטא דמותר עי' ט"ז ומג"א סי' זה סעיף, ל"ב וא"ר ותוספת שבת שם ופי' ספר צפיחית בדבש סי' כ"ח כ"ט וספר אות היא לעולם ח"ב אות ש' סי' קי"ב שצוותו ככרוכיא על מה שנוהגים המון העם שבמקומם לתת מתנה בשבת לחתן וכלה מטבעות זהב וכסף שאינם מנוקבים):

סימן שב

ש"ב ס"ג מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום ודוקא באדם אחד ובחדשים וכו' ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין ונראין דבריו. כתב מרן ז"ל בב"י משם הכלבו וז"ל ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים. אפשר דקיפול

דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו קפדין מאוד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש ולא כן אנחנו עושים עכ"ל וכ"כ האורחות חיים הובא בברכ"י אות ג'. ועי' ספר משפט כתוב (הנספח לספר אפי זוטרי) סי' זה ובכרם חמר למהר"א אנקאוה ח"ב סי' ל"ב שהאריכו בזה ע"ש וכן נוהגים אצלינו לקפל הטלית כסדר קיפולו הראשון ויתכן שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראות מרן ז"ל עי' בכללים סי' ה':

סימן שו

ש"ו ס"א דאינו רשאי להביא דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

ש"ו סי"א מותר לקנות בית בארץ ישראל מן הגוי בשבת וחותם ומעלה בערכאות. וכתב מור"ם דהיינו בכתב שלהם דאינו אסור רק מדרבנן (עי' מנ"א לקמן סי' ש"מ ס"ק יו"ד) ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו. ועי' מג"א ופרמ"ג ומו"ק בקונט' גדר ישוב א"י ושיורי ברכה ופקודת אלעזר ופאת השולחן סי' א' אות כ"ו ומים שאל או"ח סי' א' ושער החצר סי' תקפ"ט וישמח לב גאגין או"ח סי' א' באורך בזה (וכתב הראב"ע עה"ת פרשת וישלח סי' ל"ג פסוק י"ט. דהזכיר הכתוב קנין חלקת השדה להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל מי שיש לו כה חלק. חשוב הוא כחלק עולם הבא עכ"ל):

ש"ו סי"ג להכריז בשבת על קרקע הנמכר שכל מי שיש לו זכות עליו יבא ויגיד ואם לאו יאבד זכותו אסור. כתב המג"א ס"ק כ"ו דאם אינו מסיים ואם לאו יאבד זכותו אינו אסור ומ"מ לכתחילה אינו נכון אך אם כבר נהגו כן אין למחות בידם. ובס"ק כ"ה כתב משם הכנה"ג דבקושטנטינא נוהגין להכריז מי שרוצה לשכור לשכור בית או לקנות יבא אלי ואראה לו בעל הקרקע ובתשו' הגאונים הישן הי' קמ"ה אוסר זה. ועל מ"ש מור"ם בהג"ה דאסור להכריז יין בשבת דהוי כמקח וממכר. כתב המג"א ס"ק כ"ז משם הרב הלבוש שמנהג כל המקומות שמכריזין אפילו בסכום מקח ואפשר דחשבינן ליה חפצי שמים להודיע לקנות יין לקידוש ולפי מ"ש מור"ס לעיל סעיף ג' דהעיקר כדעת היש אוסרים בסכום מקח אפילו בצרכי מצוה אין היתר בזה ע"ש וכ"כ הט"ו סק"ד. וכתב הרב כסא אלי' סי' זה אות ב' שיש לתמוה על מ"ש מרן ז"ל לאסור להכריז וכו' ממאי דמכריזין על נכסי יתומים שלשים יום רצופים בבוקר ובערב כדאיתא בחו"מ סי' ק"ט וצ"ל דשאני התם דהוי מצוה לתועלת היתומים אך בתשו' הגאונים הישן סי' הנז"ל אוסר גם בקרקע יתומים וצ"ע עכ"ל ובתשו' חקרי לב חו"מ ח"א סי' ע"ה דף ע"ו ע"א כתב דבעיה"ק ירושלים ת"ו מכריזין בשבת על קרקע יתומים ועל קרקע שאינו של יתומים (ושמעתי שאינם מזכירים סכום מקח) ועי' רוח חיים על חו"מ סי' ק"ט הנז"ל:

סימן שז

ש"ז ס"ה דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה כיצד אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן וכו'. והיכא דאינו בהנך גווני. אסור לומר לגוי לעשות מלאכה דרבנן אפילו כשאומר לו מערב שבת לעשות בשבת וכדלעיל סעיף ב' וסעיף ג' (ודוקא לומר לו אחר השבת למה לא עשית דכר פלוני בשבת שעבר מותר אעפ"י שמבין מתוך דבריו כרצונו שיעשנה השבת הבאה וכמ"ש בסעיף כ' הא לאה"כ אסור) ואפילו קצץ לו שכרו על זה אסור וכדמוכח ממ"ש לעיל סי' רמ"ה סעיף ה' ובבית יוסף סי' רמ"ד סעיף וא"ו בדין המכס וכמו שהאריך בזה המל"מ פ"ו מהלכות שבת הלכה ט' והרב זרע אמת או"ח סי' ל"ה. והנה בתשו' שב יעקב או"ח סי' ט"ו כתב שנוהגין באשכנז בכמה קהילות לשכור גוי על כל השנה לכבות נרות ביהכ"נ בלילי שבת ויו"ט אחר תפילת ערבית. ויש ללמד עליהם זכית. כיון דכיבוי הוי שבות משום דהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וכמ"ש הטור בסי' רע"ח ואמירה לגוי הוא שבות הו"ל שבות דשבות במקום צורך הרבה דחשש סכנה. והגם דבשבות דשבות דכיבוי לא שרינן אפילו במקום צורך הרבה וכמ"ש המג"א סי' של"ד סעיף כ"ו סק"ל דאסור לומר לגוי לכבות הדליקה דכיון שאדם בהול על ממונו חיישינן דאי שרית ליה אתי לכבויי הוא בעצמו מ"מ הא כתב המג"א שם דמשום כתבי קודש יש אומרים דשרי לכבות והכא נמי אם לא יכבה הגוי יש חשש סכנת דליקה בביהכ"נ וכתבי הקודש שיש בה וזהו בודאי עיקר טעם המנהג הנז"ל עש"ב והובא בקיצור באשל אברהם סי' זה סק"ב ובברכ"י לקמן סי' של"ד סעיף כ"ו אות ד' ובשע"ת לקמן סי' תקי"ד סק"א. ומ"ש דדעת הטור סי' רע"ח דכיבוי הוי מלאכה דרבנן משום דהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה. כן היא ג"כ דעת מרן ז"ל לקמן סי' של"ד סעיף כ"ז וכמ"ש המג"א שם ס"ק ל"ה (ועי' סי' שט"ז סעיף ח' ומחה"ש ריש סי' רס"ה) גם הרב בתי כהונה ח"א סי' י"ח דף ע"ו סוף ע"ד וסי' כ"ד דף קכ"ח ע"ד כתב כן בדעת מרן ז"ל. וכתב בסי' י"ח הנז"ל דף ע"ו ע"ב דנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו להוליך אבוקות גדולות של שעוה ביו"ט בביהכ"נ לפני הספרי תורה ואח"כ בא גוי ומכבה אותם והדבר עשוי בהיתר מבלי מכשול אמירה לגוי: ש"ז סט"ז מליצות וכו' ואף בחול אסור וכו'. עי' במחזיק ברכה בקונטריס אחרון אות ה' שהעתיק מכת"י אזהרה חמורה ממרן ב"י ז"ל ורבותינו מהר"מ אלשיך ומהר"א גאליקו ז"ל שלא ללמוד בספר מאור עינים להרב עזריה מן האדומים ע"ש גם מהר"ל מפראג ז"ל

בספר באר הגולה באר ששי אסר ללמוד בו ועי' ספר מעלות לשלמה להרב מהר"ש חזן ז"ל מאלכסנדרייא מערכת גדולים אות ע' סי' ב':

סימן שח

ש"ח סט"ז ותחבו בו קנה לתלות בו לייבשו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:
ש"ח סכ"ד שכרכן במשיחה מותר ליתנם על המכה בשבת דתו ליה בהו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן שי

ש"י ס"ח או אם צריך למקום המחתה. בש"ע הנז"ל ליתא:

סימן שיג

שי"ג ס"א שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו שדומה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:
שי"ג ס"י בשולי הקופה שיהפכנה וכו' כצ"ל בש"ע הנז"ל:

סימן שיד

שי"ד ס"א ואפי' יש בה נקב חדש ובא להרחיבו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן שטז

שט"ז ס"י נחש ועקרב במקום שאינם ממיתין (עי' לקמן סי' תקע"ו סוף סעיף ז') אם רצין אחריו מותר להורגם ואם לאו אשור. עי' שבת דף קכ"א ע"ב דנחש שבארץ ישראל ועקרב שבהדייב' מותר להורגם אפי' אינן רצין אחריו וכן פסק הרמב"ם פרק י"א מהלכות שבת שבת הלכה ד' והטור בסי' זה. וכבר הקשו האחרו' ז"ל ממשנה דברכות דף ל' דאפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק בתפילה. והרי המשניות נתחברו בארץ ישראל וכדאיתא בשבת דף ע"ג דתנא בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרבי ולהכי תני במשנה זורע והדר חורש. ובגיטין דף ס"ה איתא תנא דידן דבר ארץ ישראל הוא לא דייק בין פיטרוה ובין פטרוה וכתב רש"י שם דכל סיפורם בארץ ישר' היה לשון, עברי (עי' עירובין דף נ"ג ע"ב. סוטה דף מ"ע ע"ב. תוי"ט ריש תרומות) וכיוצא בזה איתא בד"ב דף י"ט. ועי' בית יוסף יו"ד סוף סי' רס"ו משם הרא"ש. ובפירוש המשניות להרמב"ם פ"ג דב"מ מ"ז. ובהרא"ש פ"ק דביצה סי' י"ג. ותוי"ט פ"ד דברכות מ"ה. וא"כ למה לא יפסיק בנחש כרוך על עקיבו דהא אפילו אם אינו רץ אחריו מותר להורגו בשבת בארץ ישראל מפני הסכנה הוודאית. ובמשנה דב"ק דף ט"ו דנחש מועד לעולם. וביותר קשה דבברכות דף ל"ג אהך דאפילו נחש כרוך וכו' קאמר רב ששת דלא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק וכתב כן הרמב"ם בפיה"מ שם וכן פסק מרן ז"ל לעיל סי' ק"ד סעיף ג' והרי

עקרב בארץ ישראל אסור להורגו בשבת כשאינו רץ אחריו זולתי עקרב שבהדייב (והך מעשה דעקרב שבא לפני ריב"ז בעיר ערב דאיתא בשבת דף קכ"א הנ"ל. היא עיר בארץ ישראל בגליל וכדאיתא כירושלמי שבת סוף פרק ט"ז שאמר עליהם ריב"ז גליל כליל שנאת התורה סופך ליחרב) ואיך אפשר דבנחש לא יפסיק ובעקרב יפסיק. ולכן כתב הגאון מהר"ח אבולעפייא ז"ל בספר מקראי קודש דף קכ"ד דהיינו טעמא של הרמב"ם בחיבורו פ"ו מהלכות תפילה הלכה ט' שכתב וז"ל וכן אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכן באותן המקומות שהן ממיתין פוסק ובורח עכ"ל משום דס"ל דרב ששת לא שמיע ליה ברייתא דשבת דנחש שבארץ ישראל וכו' ומ"ש הרמב"ם באים כנגדו אם הגיעו אליו ר"ל שהגיעו בנחת ולא היו רצין ומ"מ כיון שהיו במקום שהן ממיתין פוסק אך היכא שכבר הנחש כרוך על עקיבו ולא הזיק. מוכח דאין כונתו להזיק ולהכי לא יפסיק עש"ב ועי' קרבן נתנאל על הרא"ש סוף פרק י"ג דשבת ובמעשה רוקח על הרמב"ם פ"ו מהלכות תפילה ובספר בן ידיד על הרמב"ם שם. ומ"ש מהר"י שווארץ בספרו תבואות הארץ פרק ראשון מחלק תוצאות הארץ דף שע"ז דפוס לונץ ובתשובותיו דברי יוסף סי' וא"ו דף ל"ג ומ"ש מהרש"ש בהגהותיו לשבא דף קכ"א:

סימן שיז

שי"ז ס"ג דמתקן מנא הוא. כתוב בקונטריס חידושי דינים מרבני ירושלים הקדמונים שבסוף תשו' חיים וחסד אות ל"ג וז"ל תיקון המצנפת בשבת נ"ל שהוא כעושה כובע וכך אמר לי כמהר"י מטריל דנראה לו תיקון מנא ולא ידעתי למה נוהגין קצת היתר בדבר כי נראה שאין לדבר שורש עכ"ל. גם בשו"ת שער אשר או"ח סי' ט' פסק לאסור משום דכיון דלאו כל אדם יכול לעשותו. מעשה אומן קרינן ביה. וכ"ש למ"ש הט"ז בסי' שי"ז סק"ד דעשיית הדבר ע"י טורח חשיב כמתקן מנא עש"ב (ועי' שו"ת רב פעלים ח"א או"ח פי' כ"ו) ואם המצנפת מתוקנת מערב שבת ויש בה רוחב טפח מתפשט מהכובע והלאה עי' לעיל סי' ש"א סעיף מ' ובט"ז שם ס"ק כ"ז ובט"ז סי' שפ"ו סק"ח וס"ק י"א:

סימן שיח

שי"ח ס"ח להניח דבר קר שנתבשל כל צורכו על גבי מיחם שעל האש יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה וכו' ויש אומרים וכו' וראשון נראה עיקר ומ"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לדברי הכל. כתב המג"א ס"ק כ"ז דהגם דמסתם לשון מרן ז"ל לעיל סעיף ד' משמע דאפילו מצטמק ורע לו אסור אם נצטנן אפשר דסמך על מה שכתב כאן (ועי' מחה"ש. ובמנחת כהן חלק משמרת השבת שער שני פ"ב ד"ה התנאי השלישי וכו' ובספר הלכה ברורה על או"ח סי' זה ובמאמר מרדכי כרמי סק"ו

פשיטא להו כן בדעת מרן ז"ל דבעינן דוקא מצטמק ויפה לו. עוד כתב המנחת כהן שם ד"ה התנאי השני וכו' הובא בפרמ"ג לעיל סי' רנ"ג במ"ז ס"ק י"ג ובא"א ס"ק מ"א וסי' רנ"ט במ"ז סק"ג דמ"ש מרן ז"ל שיש בו רוטב היינו רוטב הרבה אבל אם הרוב הוא יבש והמיעוט הוא רוטב מותר וכמבואר בבית יוסף סי' רנ"ג ד"ה ומ"ש רבינו כל זמן שהיא רותחת וכו'. וכתב הרב שם חדש על ספר יראים ח"א דף נ"ח כי יש נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו שמשקה הקאוו"י שנתבשל מערב שבת וכן התבשילים שנתבשלו מערב שבת כל צורכם ונצטננו ויש בהם רוטב. מניחים אותם בשבת בבוקר על גבי כירה קטומה בפחם דק דק (עי' מה שכתבתי לעיל סי' רנ"ג סוף כעיף א') שמונח עליה מערב שבת כלי או דף של מתכת והתבשיל עומד על הכלי או על הדף ושוהה שם עד שיתחמם ובימות החורף לפעמים שהרוטב הקרוש שבתבשיל הוא נפשר (עי' לקמן סעיף ט"ז) והאריך שם לקיים המנהג היכא שהתבשיל הוא מצטמק ורע לו ע"ש. ועי' פרמ"ג לעיל סי' רנ"ט במ"ז סק"ג הנז"ל הנז"ל שביאר באורך פרטי התבשילים דמצטמק ורע לו ודמצטמק ויפה לו. ולעיל סי' רנ"ג כתבתי משם הגאון מהר"מ בן חביב ז"ל דסתם תבשילין דידן הם מצטמק ויפה לו. ומ"מ יש לקיים המנהג הנז"ל היכא דהתבשיל רובו יבש ומיעוטו רוטב ועי' בית יוסף לעיל סוף סי' רנ"ג ובלבוש בהג"ה שם ובברכ"י סי' זה לקמן סעיף ט"ו אות ד' ושערי תשו' שם סק"ה ותשו' כתונת יוסף או"ח סי' י"ב ופתח הדביר לעיל סי' רנ"ג אות א' לענין מה שיש נוהגים להניח תבשיל צונן בשבת בתוך החנור להתחמם (ובשע"ת שם יש ט"ס וצ"ל מאחר שנהגו אין לאסור וכו' ומנתינה. בכלי ראשון ומה וס'):

סימן שיט

שי"ט ס"א עי' באה"ט סק"ב משם תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' ר"ג דמותר להסיר הצרעה מן הכוס בשבת מטעם דאין ברירה בלח אלא סינון ושימור וההיא דמחבץ לקמן סעיף י"ז שאני. דדרכו בכך. והעיר הרב ז"ל שם כי כן המנהג. וכן הסכימו הברכ"י סוף אות ה' והרב זכור ליצחק סי' פ"ט:

שי"ט סט"ו מסננת שנתן בה חרדל וכו' עי' מג"א ס"ק ט"ז משם הרמב"ם. וכתב מהריק"ש בהגהותיו וז"ל מכאן נ"ל להתיר התרוי"ק שעושין במצרים לצלול המים העכורין שנותנים לוזים הכתושים מערב שבת לתוך המים בשבת כדי לצלול המים עכ"ל. ועי' בתשובותיו סי' צ"ו ובתשו' גינת ורדים או"ח כלל ג' סי' י"ד באורך:

שי"ט סט"ז מים שיש בהם תולעים וכו'. כתב גאון ירושלים הרב חוקי חיים סי' ג' דנוהגים לסנן מים בשבת ע"י שינוי דהיינו ששנים אוחזין במסננת ואין עושים גומא

במסננת והשלישי דולה מן הבור ושופך לתוך המסננת ומנהגן של ישראל תורה היא לפי מ"ש בשבת דף צ"ב וברמב"ם פ"א מהלכות שבת הט"ו ובאו"ח פי' שט"ז סעיף ה' דזה יכול וזה יכול ועשאו המלאכה ביחד אין אסור אלא מדרבנן ומשו"ה אם עושים כנז"ל ע"י שינוי שאין עושים גומא במסננת מותר וכדאיתא באו"ח סי' שי"ט סעיף י"א לענין סינון יין דאם אין מסננים אותו במשמרת אלא בסודר ואין עושים גומא בסודר מותר. והרב מזבח אדמה סי' זה כתב שראה לדודו ז"ל שהיה ממלא כלי גדול מים ופורס מפה עליו (ועי' סוף סי' שט"ו ולעיל סעיף י"ג ובאחרונים) וממלא מן המים העולים על המפה כי זה הוי רק מעכב הפסולת דשרי:

סימן שכא

שכ"א סט"ו ולא יטרוף לערבו בכח אלא וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן שכו

שכ"ו ס"ג ואם הביא סילון של מים מערב יו"ט ביו"ט כחמין שהוחמו ביו"ט ואסורין ברחיצה ומותרים בשתיה. בש"ע הישן הנז"ל ליתא:

שכ"ו ס"ח אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת. וכ"כ לקמן סי' תקי"א סעיף ג'. וכתב הרב בית יהודה ח"ב סי' ל"ב והרב מזבח אדמה יו"ד סי' קצ"ז כי כן מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו שרוב הת"ח טובלים בשבת בבוקר ע"ש וכן היה מנהג האריז"ל וכמ"ש בשער הכונות דף צ"א ריש ע"ג ודף ק"ו ריש ע"א:

סימן שכח

שכ"ח סל"ז קשים לקצת דברים ומוכחא וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

סימן שכט

שכ"ט ס"ג ספק אינו שם ואפילו את"ל שהוא שם ספק עכו"ם ספק ישראל מפקחין עליו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

שכ"ט ס"ח וכן יחיד הנרדף מפני עכו"ם מצוה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן של

ש"ל ס"ב בשבת אפילו בדבר שאין בו חילול שבת. כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן שלא

של"א ס"ה נולד בין השמשות. עי' מג"א ועי' מה שכתבתי לעיל סי' רס"א:

סימן שלג

של"ג ס"ג שמפנה היינו לאורח אחד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן שלח

של"ח ס"ב יש מתירים לומר לגוי לנגן בכלי שיר בחופות. עי' מג"א סק"ד משם תשו' הרדב"ז הישנות סי' קל"ב שבארצו נהגו איסור ומן הדין מותר לומר לו מערב שבת וכו'. ועי' בתשו' שם שגם בארץ ישראל נהגו איסור. לחוש לדעת הטור ועוד דהא שמחת חתן וכלה מתקיומת בבשר ויין ושיר בפה להשי"ת ע"ש. ובזמנינו יש מקילים לומר לו מע"ש (עי' פרמ"ג) ואפילו בטיפוח וריקוד דלקמן סי' של"ט סעיף ב' ע"ש וביש"ש פ"ה דביצה סי' וא"ו:

של"ח ס"ג זוג המקשקש לשעות וכו'. עי' שערי תשו' סק"ב משם הפנים מאירות שמותר למשוך השלשלת שבמורי שעות שלנו דעדיף מכוס של פרקים דלעיל סי' שי"ג סעיף וא"ו דמותר לפרקו ולהחזירו וכו' והפרמ"ג כתב שאין להתיר אלא ע"י גוי וכו' ע"ש. וכתב הרב שם חדש על ספר יראים ח"א ק ע"ג כי כן מנהג ירושלים ת"ו להתיר ע"י גוי. והו ז"ל פקפק גם בזה ע"ש:

סימן שמה

שמ"ה ס"ז איזהו רה"ר רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ובהג"ה ואין דלתותיו נעולות בלילה] הוי רה"ר ויש אומרים שכל שאין ששים ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר. כתב המג"א סק"ז דדעת רוב הפוסקים להקל וכן פסק בש"ע לעיל סי' ש"ג סעיף י"ח עכ"ל וביאר דבריו הרב מחה"ש דבודאי דמרן ס"ל מצד הדין להחמיר כסברא הראשונה (דהיא דעת הרמב"ם וסייעתו כמ"ש בג"י) כהכלל המסור בידינו בכל מקום שכותב בש"ע בלשון סתם ויש אומרים (עי' בכללים סי' ו') אבל בסי' ש"ג שם מבואר בש"ע גופיה דמנהג העולם כדעת היש אומרים דהרי כתב שם על מנהגינו שהנשים יוצאות בשבת בתכשיטין שאסרו חז"ל ואין מוחה בהן מטעם דמוטב שיהיו שוגגות וכו' ויש לומדים עליהן זכות דס"ל שלא אסרו חז"ל לצאת בתכשיטין אלא לרה"ר אבל לחצר שאינה מעורבת מותר וכיון דרה"ר שלנו דין כרמלית יש לו ודינו כחצר שאינה מעורבת מותר. הרי כתב תחילה מטעם מוטב שיהיו שוגגות וכו' ועוד כתב טעם ההיתר הנז"ל משמע דלטעם השני עושים כדין ועל כרחין צ"ל דהמנהג הוא כהיש אומרים שהביא כאן דלית לן רה"ר משום דבעינן ששים רבוא עוברים בו בכל יום ואף דמצד הדין נראה למרן ז"ל כסברא הראשונה אך המנהג אינו כן (עי' בכללים סי' ז') וכן המנהג להשוות דין כרמלית לחצר שאינה מעורבת כהפוסקים דס"ל כן ועי' ב"י סי' של"ד בזה. ומ"ש דדעת מרן ז"ל לענין דינא כסברא ראשונה וכו' כן כתב השכנה"ג והברכ"י סי' זה והרב

שביתת יו"ט או"ח סי' וא"ו וסי' ז'. אך הרב מהר"י טייב ז"ל בספר ערוך השולחן סי' זה אות ב' כתב דממ"ש מרן ז"ל בסי' ש"ג הנז"ל וממ"ש בב"י ובש"ע בסי' שכ"ה סעיף ב' מוכח דס"ל כדעת יש אומרים שבכאן וכתב עוד בסי' ש"ג אות ד' דאפשר דהך סתם ויש אומרים אינו דומה לשאר סתם וי"א וכעין מ"ש הר' בית דוד סי' ת"ט וסי' תמ"א דאם אין מפורש בדברי הסתם היפך היש אומרים ממש אינו בכלל זה דסתם וי"א. וכן כתב הפרמ"ג סי' זה בא"א סק"ז ובמ"ז סק"ו. וכן נראה מדברי גאוני ירושלים ז"ל בשו"ת אדמת קודש ח"ב או"ח סי' ב' ובשו"ת שדה הארץ יו"ד סי' יו"ד דף כ"ט ע"ג דכתבו בפשיטות דעכשיו אין לנו רה"ר. ואפשר דכונתם מצד המנהג וכמ"ש המחה"ש בכונת דברי המג"א במ"ש דמרן ז"ל פסק בסי' ש"ג כסברת י"א דר"ל מצד המנהג. ובתשו' בית אפרים או"ח סי' כ"ו האריך מאוד בזה ואסף רוב דיעות הראשונים והאחרונים ובראשם בה"ג ז"ל הובא בתוס' עירובין דף וא"ו ע"א ד"ה כיצד וכו' דס"ל דבעינן דוקא ששים רבוא עוברים בו בכל יום (וכן דעת חכמי טליטולא הובא כבית יוסף אה"ע סי' מ"ב ד"ה מצאתי כתוב וכו'. ומצינו בבית יוסף יו"ד סי' שצ"ט ובש"ע שם סעיף א' דפסק דדברים שבצינעא נוהג באבל כרגל ודלא כהרמב"ם וסייעתו משום דהחולקי' רבים הם ועוד כי בה"ג ז"ל שדבריו דברי קבלה סובר כוותייהו עכ"ל אע"ג דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל גם בפלוגתא דפוסקים וכמ"ש בבית יוסף שם סי' שפ"ז וסי' שצ"ו. גם הש"ך ז"ל ביו"ד סי' כ"ה סק"ב כתב דכמה פעמים מצינו שהתוס' וכל הפוסקים תופסים דברי בה"ג ז"ל אפילו היכא דלא מסתבר טעמיה ואפילו להקל מפני שכל דבריו דברי קבלה) ובדף ל"ז סוף ע"א וע"ב הוכיח מדברי מרן ז"ל בב"י ובש"ע סי' שכ"ה הנז"ל די"ל דגם הוא ז"ל ס"ל כן ומהך סתם ויש אומרים אין ראיה. כיון שיש הוכחה ממקום אחר דס"ל כיש אומרים וכמ"ש השכנה"ג בכללים בדרכי הפוסקים אות ט"ז. ובדף מ' ע"ב הביא סיוע מדברי מורינו הרב מהריט"ץ ז"ל בתשו' סי' רנ"א על נדון עיה"ק צפת ת"ו (שיובא בעוה"י לקמן סי' שה"ג סעיף כ"ו):

סימן שנח

שנ"ח סי"ג וחצר שנפרצו במילואם זה לזה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

סימן שס

ש"ס ס"ג וכשכותלי קטנה מופלגים ג' טפחים מכותלי אורך הגדולה דאז אוסרת הגדולה על הקטנה. בש"ע הישן הנז"ל ליתא:

סימן שסב

שס"ב ס"י לא מהני כשכל הרוחות ע"י צורת פתח וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן שסג

שס"ג ס"ט נגד חלל המבוי. בש"ע הנז"ל ליתא:

שס"ג סכ"ו הא דמבוי ניתר בלחי או קורה וכו' ולא יהא רחבו יותר מעשר אמות מצומצמות וכו' אבל אם חסר אחד מכל אלו אין לו תקנה אלא בצורת הפתח וכו'. וכתב מור"ם דיש אומרים דנוהגים האידנא לתקן כל המבואות בצורת הפתח וכו' והמנהג הפשוט במדינות אלו לתקנן ע"י חבל הקשור לרחבו של מבוי וכו' מטעם צוה"פ דמהני למעלה אפילו בגמי כדלעיל סוף סי' שס"ב וע"כ יש ליזהר להעמיד תחת החבל שני קנים גבוהים עשרה מכוונים תחת החבל ואו מהני אפילו במבוי מפולש בתורת צוה"פ וכו'. וכתב המג"א ס"ק כ"ז דצ"ע על מה שאין נוהגים לעשות תיקון בעקמימות המבוי כדין מבוי עקום דלקמן סי' שס"ד סעיף ג'. והגם דהתשב"ץ ח"ב סי' ל' והפרישה סי' שס"ד ומהרש"ך ח"א סי' ל"ב ומורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' צ"ד והתורת חיים על עירובין דף וא"ו והגאון רעק"א בתשו' סי' ל"ג והרב קהלת יעקב אלבעלי על הרמב"ם פרק י"ז מהלכות שבת ה"ג והרב חיי אדם בספרו נשמת אדם כלל ע"א שי' ח' וסי' י"ג כולם הסכימו דלדעת הרמב"ם ז"ל מבוי מבוי עקום אין צריך תיקון בעקמימותו כלל. מ"מ לפי פסק הש"ע צ"ע. ועי' תשו' הב"ח החדשות סי' ג' בזה. ומ"ש המג"א ליישב המנהג לא אהני לדידן דמבואות שלנו בתים וחצירות פתוחות לתוכן. והנה בקונטריס אחרון לתשו' הב"ח הנז"ל הובא תשו' הגאון בעל בית אפרים בזה. וכתב דכל עיירות שלנו כמוקפות חומה הן שהרי אנחנו מתקנים את העיר כל גבולה מסביב ובכל מקום הפרוץ לבקעה אשר חוץ לעיר עושים שם צורת הפתח ומבואר בבית יוסף סי' שס"ג משם הרשב"א דצוה"פ היא מחיצה גמורה והוי העיר כחצר גדולה שיש לה פתחים הרבה ואין המבואות צריכין תיקון כלל. ואין זה ענין למבוי שעושין לו צוה"פ מכאן ומכאן ואפילו הכי צריך תיקון בעקמימות המבוי. דשאני התם ששני הצדדים מפולשים לרה"ר (או לכרמלית) ומה שמפולש בעקמימות הוי כמפולש לרה"ר ודין מבוי עליו כיון שמפולש מעבר אל עבר. מה שאין כן כשמערבין העיר ביחד והיקף הבתים היא החומה (וכמ"ש כתשו' גינת ורדים או"ת כלל ג' סי' כ"ג דף ס"ט פ"ב דלענין שבת מהני היקף הבתים ולא דמי לבתי ערי חומה דערכין דף ל"ב ולא לפרזים דמגילה דף ה'. ובריש סי' כ"ד הביא ראיה מתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' מ"ח שהובא במג"א סי' שנ"ח סק"ה. וכ"כ בתשו' מורינו מהרימ"ט המ"ל ובתשו' מים רבים או"ח סי' ל"ת ובספר עדות ביהוסף למהר"י כן סאמון בחלק התשובות סי' ז' ובפרמ"ג סי' זה במ"ז ס"ק י"ח ובסי' ת"ה במ"ז סק"ג) ואין כאן פילוש מעבר אל עבר רק כחצר שאינה מעורבת שיש לה

פתחים הרבה ובחצר לא בעי תיקון בעקמימות וכו' וכן נראה מתשו' מהרימ"ט הנז"ל דכל שמערבין העיר יחד כטל דין מבוי ממנה אמנם מתשו' חזה התנופה שהביא הב"י בסי' שצ"ב ומור"ם בש"ע סי' שפ"ו סעיף ב' נראה דס"ל דעיר המוקפת חומה כרמלית היא וכמ"ש בתה"ד סי' ע"ג משם גדול אחד והוא מהרי"ל בתשו' שהובא במג"א סי' שס"ג סוף ס"ק כ"ז וכתב המג"א על זה דאנו אין לנו אלא כדברי הש"ע שכתב בסוף סי' שנ"ז ובסי' שס"ה סעיף ז' דכחצר הוי וכמו שהכריע התה"ד בראיות (וכמ"ש הב"י כסי' שמ"ה ד"ה ומ"ש רבינו. ודלתותיו וכו' אהא דעירובין דף ק"א דירושלים אלמלא דלתותיה נפולות כלילה חייבין עליה משום רה"ר ככהשערי' הם מפולשים ומכוונים זה כנגד זה. ואם דלתותיה נעולות בלילה כרמלית היא. דכונת הגמרא שיש לה דין כרמלית משוה שדרים בה רבים הויא לה חצר של רביה שלא עירבו שאסורה בטלטול מכתים לתוכה ומתוכה לבתים כמו כרמלית אבל אה לא היו דרים כה רבים ודלתותיה נעולות בלילה היתה רשות היחיד גמורה וכדפירש רש"י שם ובדף וא"ו ע"ב והמ"מ פ"א מהלכות עירובין והריב"ש סי' ת"ה וכ"כ הכ"ת שם ועי' תשו' חסד לאברהם אלקלעי או"ח סי' כ"ב דף מ"ת פ"ד דאין סתירה לזה מתשו' חוה התנופה הנו"ל גם בתשובותיו בית אפרים או"ח סי' כ"ו דף ל"ו ריש ע"ב וע"ד כתב דכיון דדעת רוב הראשונים והאחרונים דאין לנו דין רה"ר בזמן הזה משום דברוב עיירות דידן אין בהם ששים רבוא וכסברת יש אומרים דסי' שמ"ה סעיף ז' ולכן אין צורך לדלתות נעולות בלילה לרחובות שיש בהן רוחב ט"ז אמה כדבעינן לרה"ר דלתות נעולות בלילה דאיתא בסי' שס"ד סעיף ב'. ממילא בכל עיירות שלנו שנחשבות כמוקפות חומה ע"י שאנו מתקנין כל הפירצות שיש בה סביב ע"י צורות הפתחים כמו שכתבתי בקונ"א לתשו' הב"ח החדשות לענין מבוי עקום (כנז"ל) אין צורך ג"כ לדלתות נעולות (גם הפרמ"ג כסי' שס"ד בא"א סק"ב כתב דעיירות שלנו שמתקנין אותן כצוה"ח אפילו השערים של הרחבה מכוונין ממש זה כנגד זה ויש בה רוחב ט"ז אמה מ"מ אין צורך לדלתות נעולות דהא בעינן ששים רבוא דלא שכיח האידנא) ובדף ל"ז סוף ע"א וע"ב האריך לצדד בדעת מרן בית יוסף ז"ל דקאים ג"כ בהך שיטה דבעינן ששים רבוא. (עי' מה שכתבתי לעיל סי' שמ"ה) ובדף מ' ע"ב הביא ראיה מתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' רנ"א שכתב על דבר בקיעי עיה"ק צפת ת"ו שבאו זרים וחיללוה ופרצו בה פרצות תחת היותה מימי קדם סוגרת ומסוגרת נאוה כירושלים דלתותיה נעולות בלילה ועכשיו בעו"ה עיר פרוצה אין חומה ומשו"ה פקפקו קצת הת"ח על הטלטול בה בשבת וכו' ומסקנתו דהגם שיש בתוך שכונת הגוים במקום קיבוציהם לתפילה בימי אידיהן רחבה גדולה שיש ברוחבה יותר מט"ז אמה דהיא רה"ר.

מ"מ כיון דהמבואות שלנו היהודים אינם כלים לרה"ר הנז"ל אלא לתוך כרמלית (לפי הנראה שהיה רה"ר מקורה דהוי כרמלית כמ"ש בסי' שמ"ה סעיף י"ד) ומן הכרמלית נכנסים לרה"ר הנז"ל לכן לכ"ע סגי בסיף מבואות שלנו בצוה"פ או לחי. ולהרמב"ם פי"ז מהלכות שבת (אורן ז"ל בש"ע סי' שס"ד) מבוי שאינו רחב ט"ז אמה אפילו הוא מפולש לרה"ר בשני ראשיו. מהני צוה"פ מכאן ולחי או קורה מכאן (וכ"פ בצדו אחד לרה"ר וצדו השני לכרמלית או בשני ראשיו פתוחים לכרמלית) ועל הפלטיא הגדולה אשר בתוך העיר מקום אשר מוכרים שם החיטים. היה נראה דיש לה דין רה"ר כיון שיש בה ט"ז אמה. והנם דיש לה ארבע מחיצות. מ"מ כיון דשתי מחיצות צפונית ודרומית יש בכל אחת מהן שני מבואות פתוחות להפלטיא בשני הזויות. נמצא שאינן מחיצות. ולא דמיין לפסי ביראות דאיתא בעירובין דף ך'. דהתם היה בכל זוית. מחיצה גובה עשרה ורוחב יותר מארבעה. וגם דלא הקילו בהן אלא לעולי רגלים שבארץ ישראל בלבד כדאיתא בעירובין שם סוף ע"ב ובהרמב"ם פי"ז מהלכות שבת וכו' (ועי' בית יוסף לקמן סי' תר"ל ומג"א לעיל ריש סי' שמ"ה ומחה"ש שם) אך כיון דאין הפלטיא הנז"ל מרובעת ט"ז על ט"ז דהא ברוחבה אין בה ט"ז אמה בדקדוק אלא באורכה. ורה"ר בעינן שתהיה מרובעת ט"ז על ט"ז (וכמ"ש הטור בסי' שמ"ה) הלכך אין לה דין רה"ר. נמצא שבכל מבואות עיה"ק ת"ו הכשירן הוא בצוה"פ מכאן ולחי או קורה מכאן לפי שכולם אין בהם מבוי רחב ט"ז ואין להם דין רה"ר. ועוד דהרי דעת רש"י והרא"ש והטור והתוס' (הובאו בב"י סי' שמ"ה) דבזמן הזה אין לנו רה"ר משום דליכא ששים רבוא בוקעים בו וכו' וכמה גדולים גאוני עולם נוחי נפש אשר היו בארצינו ולא פקפק שום אדם מעולם ועל זה נאמר אל תסיג גבול עולם עכ"ל. והנה מ"ש הבית אפרים דנוהגים לתקן העיירות ע"י שעושין צורות הפתחים בכל מקום הפרוץ אשר בין היקף הבתים וכו' היינו במקום הפרוץ לבקעה ישרה אשר חוץ לעיר אבל למקומות הפרוצים לחוץ לעיר במקום שיש שם תל המתלקט עשרה טפחים גובה מתוך ארבע אמות אורך. אין צורך לצוה"פ דבכי האי גוונא הרי הוא כזקוף כולו ואין צריך שום תיקון משים דהוי כמחיצה וכמ"ש הש"ע בסוף סי' שס"ג. והנה המג"א שם סק"מ כתב דלמ"ש בסק"ל משם התוס' בעירובין דף כ"ב ע"ב ד"ה דילמא וכו' דבמחיצה שאינה עשויה בידי אדם לא חשיבא מחיצה דאפילו רבנן דרבי יהודה מודו בזה דאתו רבים ומבטלי מחיצה. צ"ל בתל המתלקט (שאינו עשוי בידי אדם) דמיירי היכא דלא בקעי ביה רבים ואפשר דלא מיקרו רבים פחותים מששים רבוא וכמ"ש בסי' שמ"ה וכן משמע דעת הפוסקים שסתמו בזה. והקשה עליו הרב תוספת שבת ס"ק פ"ב דלדעת מאן דאמר בסי' שמ"ה דלא בעינן ששים רבוא לא

אתי שפיר. ועוד קשה למה כתב הטור והש"ע בסי' שס"ה לחלק בין בקעי בה רבים. עוד קשה דלפי מ"ש התוס' א"כ למה השמיטו הפוסקים הך מילתא דאיתא בעירובין שם דמעלות ומורדות שבארץ ישראל אין חייבים עליהם משום רה"ר משום דיהושע אוהב ישראל היה. עמד ותיקן להם דרכי וסרטיא. כל היכא דניחא תשמישתא מסרה לרבים וכל היכא דלא ניחא תשמישתא משרה ליחיד. ואע"ג דזה לא נאמר אלא לרבי יהודה דס"ל דאתו רבים ומבטלי מחיצה ולכן בחוץ לארץ חייבים עליהם משום רה"ר ובארץ ישראל פטורים. ואנן קי"ל כרבנן ולדידהו גם בחוץ לארץ אין חייבים עליהם. מ"מ הא גם לרבנן איכא נפ"מ לענין מחיצות שלא נעשו ע"י אדם דגם רבנן מודו בזה. אכן למ"ש בתשו' כנסת יחזקאל סי' ב' דעיקר כונת התוס' לומר דדוקא כשהוא רחב יותר מבית סאתים אי הוא דלא חשיבא מחיצה כשאינה עשויה בידי אדם אתי שפיר דלא שכיח תל כזה (ובתשו' זרע אמת או"ח סי' מ"ה כתב דלמ"ד דלא בעינן ששים רבוא יש לתרץ קושיית התוס' כמו שתירץ הריטב"א בחידושיו שם משם הרמב"ן ע"ש) וכתב בתשו' מים רבים או"ח סי' ל"ו. דהיכא דלא שכיחא בקיעת רבים על התל המתלקט אלא איזה יחידים מועטים. פשוט הוא דלא מבטלי מחיצת התל הגם שאין התל עשוי בידי אדם. וכ"ש מורד הר וגבעה דליכא במדרונו דריסת הרגל. והגם שאינן היקף שנעשה לדירה מ"מ מותר כיון דאיכא צוה"פ ומחיצות שנעשו להיקף דירה וכמ"ש בסי' שנ"ח סעיף ב' ובמג"א סי' ת"א סק"א דיושבי פרזים שתיקנו המבואות כדינן בצורות הפתחים חשיבי מוקף לדירה שהרי בונים בתים תחילה ואח"כ עושים צוה"פ ע"ש ובסי' ל"ד באורך. ולפי כל הנז"ל אתי שפיר תיקון שכונת היהודים של פה עיה"ק צפת ת"ו בזמנינו דאין שם זכר לחי וקורה כלל אלא כל תיקונה היא בצורות הפתחים סביב סביב בכל פירצה אשר בין היקף הבתים של השכונה לבקעה שחוץ לעיר וכן בכל גבול המפסיק בין השכונה לשכונת הגוים עשוי שם צוה"פ אך במקום הפרוץ שבשכונה לחוץ לעיר שיש שם שיפוע מורד הר וגבעה המשתפע במדרונו לעמק שחוץ לעיר או שיש שם תל המתלקט וכו' דלא שכיחא שם דריסת הרגל וכו' אין עשוי שום תיקון משום דהוי כמחיצה. ונמצא דכל השכונה שלנו היא כמוקפת חומה וכחצר גדולה שיש לה פתחים הרבה ואין צורך לתיקון עקמימות המבואות הגם שיש בתים וחצירות פתוחות לתוכן ואין בה דין מבוי עקום ומבוי העשוי כנדל וכו' וכבר כתב בתשו' לב חיים ח"ב סי' ע"ה שבענין תיקוני עירוב אין איסור שינוי מנהג היכא דהאופן הנהוג מקודם קשה להיות ע"ש והנה ברוח צפונית מערבית דשכונתינו בעיה"ק הנז"ל ת"ו סמוך לבית עלמין יש פירצה גדולה מאוד והוכרחו לבנות כמה עמודים ולעשות כמה צורות פתחים סמוכים זה לזה. והגם דהרב

מהר"י ששפורטש בתשו' אוהל יעקב סי' מ"ו כתב דאם הפירצה היא גדולה כל כך עד שאם תעשה צוה"פ עדין נשאר שיעור פירצה או פירצות ל"מ דאין עושין פתח סמוך לחבירו ולא כולו פתחים לא בחצר ולא במבוי וכ"ש בעיר דרך לעשות פתחים פתחים הרבה בה אמרינן אבל דרך לעשות כולו פתחים או סמוכים זה לזה לא אמרינן עכ"ל (ע"ש שלא הביא שום ראיה לוה אלא מצד הסברא) כבר דחה דבריו הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל בסוף ספרו נדרי זריזין ח"ב בקונט' יוסיף דעת סי' כ"ו דהא מבואר בעירובין דף י"א ובש"ע סי' שס"ב סעיף יו"ד דאפילו לא נעץ אלא ארבעה קונדיסין בארבע רוחות ועשה צוה"פ על גביהן מהני והתיר להכשיר צוה"פ ע"י קני הטילגראף ע"ש וכן התירו כמה גדולים ז"ל להכשיר ע"י קני הטילגראף עי' בשואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' פ"ו וסי' פ"ח ובתשו' מאמר מרדכי איטינגא סי' ל"א ונפש חיה או"ח סי' ל"ד וחסד לאברהם תאומים מהדו"ת או"ח סי' ס"א. והגם דיש חולקים בקני הטילנראף היינו משום חשש צוה"פ שעשאה מן הצד וגם משום דליכא היכר צוה"פ אבל בצוה"פ העשוי כהלכה אפילו יש כמה צוה"פ סמוכים זה לזה מותר וכן מוכח מהפרמ"ג סי' שס"ג במ"ז ס"ק י"ט שכתב וז"ל כי רחב הרבה ועשה כמה צוה"פ וכו' וכן מוכח מהחת"ס או"ח סי' פ"ח ד"ה היוצא וכו' ואי לא סגי בקנה אחד וכו' ע"ש (ובפרט בנ"ד דהעמודים הבנוים הנז"ל הם גבוהים עשרה ורחבים ארבעה על ארבעה טפחים דחשיב כל עמוד רה"י גמור כמ"ש ריש סי' שמ"ה) וכן נתפשט המנהג בשכונות החדשות שנתייסדו בעיה"ק ירושלים ת"ו מחוץ לחומה להכשיר השכונות ע"י צוה"פ מסביב בצורות הפתחים הרבה סמוכים זה לזה:

שס"ג סכ"ט ואין חוששין שמא יעלה הים שירטון. כתב המג"א ס"ק ל"א משם תשו' מורינו הר' מהרימ"ט ח"א סי' צ"ד דעיר קושטנטינא אעפ"י שפרוצה לים בכמה מקומות יותר מעשרה כסתום דמי עכ"ל. וכתב עוד מהרימ"ט שם וז"ל ומתוך הדברים נזכרתי מעשה בעיה"ק טבריא תוב"ב שרחובה פתוחה לים והיינו מטלטלין בכל העיר ובכל הרחבה על פי זקנים אעפ"י שפרוצה יותר ממאה אמה עכ"ל ועי' שאלת יעב"ץ ח"א סי' ז':

סימן שסה

שס"ה ס"ז מבוי שניטלו קורותיו או לחייו בשבת אעפ"י שהותר למקצת שבת אסור משם ואילך בין פתוח לרה"ר בין פתוח לכרמלית ויש מי שאומר (וכן דעת מרן ז"ל וכמ"ש התוספת שבת ס"ק כ"ה ופי' בכללים סי' כ"ג) דהני מילי בעיר שאינה מוקפת חומה אבל בעיר המוקפת חומה מותר. ופירש המג"א משום דהוי כחצר אחד וכשנפל התיקון אין הפסק בינם ובין העכו"ם והוי כחצר שלא עירבו דאמרינן שבת הואיל והותרה הותרה

דהרי מחיצות החיצונות קיימות וכמ"ש בסי' שע"ד סעיף ב' דאם היה כותל בין שתי חצירות ועירבה כל אחת לעצמה ונפרץ הכותל בשבת מותרים לטלטל כל השבת כל אחד בחצירו אפילו כלי הבית אבל חצר שנפרצה בשבת לרה"ר או לכרמלית אסור עכ"ל והיינו משום דבכותל בין שתי חצירות שנפרץ הרי מחיצות החיצונות קיימות אבל בחצר שנפרצה אסור משום דליכא מחיצות חיצונות וכן בעיר שאינה מוקפת חומה ותיקנו אותה סביב סביב בצורות הפתחים דמהני כמו חצר וכמ"ש לעיל סי' שס"ג משם הבית אפרים. אם נתקלקל בשבת אחד מצורות הפתחים אסור כיון דליכא מחיצות חיצונות וכמ"ש הבית אפרים שם סוף סי' כ"ה. וכתב המחה"ש סוף סי' זה משם תשו' פנים מאירות ח"א סי' ל' דבעיר שאינה מוקפת חומה ונשבר התיקון בשבת דאסורים בטלטול מותר לומר לעכו"ם לתקן וכ"כ הרב תוספת שבת בס"ק כ"ד ולעיל סי' רמ"ג בפרטי דיני אמירה לנכרי אות ד' דבכי האי גוונא מותר לומר לעכו"ם לתקן כדי להציל את הרבים מאיסור חילול שבת שקשה להזהר מזה והו"ל מחיצה הנעשית בשבת דשמה מחיצה וכמ"ש בסי' שס"ב סעיף ג' ומוטב לחלל שבת באמירה לנכרי דהוי שבות אחד דלית ביה מעשה משיחללו הרבה בידים וכן נוהגים כאן על פי מה שיצא הדבר בהיתר וגם אנכי הייתי מן המנין עכ"ל. וכל עוד שלא נתקן אסור לטלטל אפילו ע"י תינוק כמ"ש בסי' שמ"ג ובסי' של"ד סעיף כ"ה. ודוקא סידור וחומש להביא לביהכ"נ יש צד להקל וכמ"ש הפרמ"ג בסי' שמ"ו במ"ז סק"ו על מ"ש הט"ז שם משם המרדכי ועי' מג"א סי' שס"ב סעיף ז' ס"ק ט"ו. חתם סופר חלק ששי סי' י"ג. יהודה יעלה למהר"י אסאד ז"ל או"ח סי' פ"ד:

סימן שסז

שס"ז ס"א אבל כופין אותו ב"ד לערב עמהם או ב"ד יורדים לנכסיו. כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

סימן שפ

ש"פ ס"ד וחבירו מותר בשל עצמו וכו' כצ"ל וכ' בש"ע הנז"ל:

סימן שפא

שפ"א ס"ב ועירבה כל אחת לעצמה ולא עירבו יחד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן שפז

שפ"ז ס"א המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצירות כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב וכו' לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצירות שהרי התינוקות מכירים בפת. עי' בהג"ה ועי' לבוש שהשיג על מור"ם ואח"כ כתב וז"ל

נראה לי שהטעם שלנו שאין עושים עירוב חצירות כי אם שיתוף במצה. הוא שאנו נוהגין כדברי הרמב"ם ז"ל (הוא לשון מרן ז"ל המ"ל) דמשמע מתוך דבריו שאפילו לא עירבה כל חצר לעצמה. אם נשתתפו בפת סומכין עליו ואין צריך לערב חצירות כלל הואיל ואין בו חשש לשמא ישתכח תורת עירוב מן התינוקות ועל זה אנו סומכין (וכ"כ הע"ז סק"ג בטעם המנהג ועי' פרמ"ג שם) דגביית הקמח שלנו הוא כמו שיתוף בפת שהרי עושים ממנו חלת מצה אחת ומקיימין אותה כל השנה בבתי כנסיות. ואין לך היכרא לתינוקות יותר מזו. ומכאן יצא לי טעם נכון וברור לדעתי מה שהוקשה למור"ם לעיל סי' שס"ו סעיף ג' למה מניחים אותו בביהכ"נ הואיל ואינו בית דירה. כי הטעם היא לפרסם הדבר לכל. שעשינו בו שיתוף מבואות וישמעו גם התינוקות (לא ישתכח מהם תורת עירוב כן נלענ"ד לטעם יפה ברור ונכון עכ"ל ועי' עצי אלמוגים דף ר"ז ע"ב. והרב מזבח אדמה לעיל סי' שס"ו והרב רוח יעקב סי' א' (הנספח לתשו' לב שמח) כתבו שמנהג ירושלים ת"ו לעשות שיתוף בשמן ומניחים אותו בביהכ"נ ולכן היחידים עושים ג"כ עירוב בחצירות דאין סומכים על שיתוף במקום. עירוב אלא כשהשיתוף הוא בפת ע"ש וממ"ש בשער הכונות דף צ"א דפוס שאלוניק נראה כי כן היה מנהג צפת ת"ו לעשות שיתוף ועירוב גם הברכי יוסף בסי' זה אות ג' כתב וז"ל בארץ הצבי המנהג פשוט מקדם קדמתא לעשות שיתוף בשמן ועירובי חצירות בכל שנה בערב שבת שבחג הפסח עכ"ל. אך המנהג בצפת ת"ו בזמנינו לעשות השיתוף בפת דוקא ולכן סומכין עליו במקום עירוב ותולים אותו בביהכ"נ. וכתב הפרמ"ג לעיל סי' שס"ו במ"ז סק"ז ולקמן סי' שצ"ה בא"א סקי"ב דלמנהג זה אינו מספיק אמירת הנוסח בשעת זיכוי העירוב שכתב מרן ז"ל בסי' שס"ו סעיף ט' וסעיף ט"ו. אלא צריך להוסיף בו מבואות ג"כ וכמ"ש מרן ז"ל בסי' שצ"ה ודלא כנוסח שנדפס בסידורים ומחזורים ע"ש. ונוהגים פה צפת ת"ו כי שתי הקהילות אשכנזים וספרדים כל קהילה עושה שיתוף כנז"ל ותולה אותו בביהכ"נ הגדולה של הקהילה ובשעת הזיכוי אומרים לכל הורים בעיר הזאת כנודע וכן נהגו בכמה מקומות וכמ"ש בתשו' חכם צבי סי' קי"ב ובתשו' מנחת יהודה או"ח סי' ל"ד ובתשו' מקור ברוך אשכנזי סי' ז'. והגם דהח"צ שם עירער על מנהג זה מדין חולק עירובו דלעיל סי' שס"ו סעיף ד'. הנה המנח"י והמק"ב הנז"ל הסכימו דאין לאסור אלא היכא שנהגו שכל אחד נותן חלקו לעירוב אחד דאז אם מחלקין העירוב בשני בתים או בשני כלים מתבטל השותפות בזה. מה שאין כן כשכל אחד מזכה לחבירו עמו על עירובו מותר ודלא כהח"צ ז"ל שדחה חילוק זה והרי איתא במנהגי מהרי"ל ובט"ו סוף סי' שס"ח על דין אם נתעפש פת העירוב וכו' דהרוצה לעשות על צד היותר טוב יערב משלו בכל ערב שבת ויזכה

לכל הדרים בעיר ע"י אחר ובזה לא חיישינן לקלקול העירוב של ביהכ"נ וכו' ועוד שכבר נהגו כן ואם יסירוהו ולא יראוהו התינוקות בביהכ"נ האחרת ישתכח תורת עירוב כיון שמקודם היו חולים ג"כ שם (וכ"ש בקהילֿ אשכנזים וספרדים היכא דאין התינוקות של הקהילה האחת רגילים בביהכ"נ של הקהילה האחרת כלל) ועוד האריך המק"ב שם להביא סמוכות לקיים המנהג ע"ש (והרב מור וקציעה סוף סי' שס"ח הרב לבושי שרד בספרו כד הקמת סי' וא"ו כתבו דכונת הע"ז הנז"ל היינו שזכה העירוב על תנאי דאם העירוב שבביהכ"נ מעופש יהיה עירוב שבבית עירוב ואם העירוב שבביהכ"נ אינו מעופש לא יהיה עירוב שבבית עירוב דאם לא יפשה תנאי אסור משום חולק עירובו):

סימן שצא

שצ"א ס"א במקום שכל צרכי העיר אינם נעשים אלא על פי השר או הממונה שלו ודאי ששכירות מהשר ההוא או משכירו ולקיטו מהני וכו'. עי' בתשו' אבקת רוכל סי' מ"ו מ"ח באורך וכתב בתשו' דבר שמואל אבוהב סי' ק"ן כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו ובדמשק וכו'. וכ"כ הרב אדמת קודש ח"ב או"ח סי' ב' והרב שדה הארץ או"ח סי' כ"ג ועי' תשו' חסד לאברהם אלקלעי או"ח סי' כ"ב דף נ"א נ"ב. וכתב הגאון מהר"ש מסקאלא ז"ל בבית שלמה או"ח סי' נ"ד בתשובה לעיה"ק צפת ת"ו על דבר העיר שישראל ונכרים דרים בה אלא שאינם דרים בערבוביא כי הישראלים דרים בשכונה בפני עצמם והנכרים בשכונה בפני עצמם רק שהנכרים הולכים ובאים תמיד דרך שכונת ישראל ברגליהם ובחמורים וגמלים לישא וליתן ולילך לשדות וכרמים ועיירות וכפרים. דאם שכונת ישראל היא מתוקנת כהלכתה לענין היתר טלטול וגם יש תיקון בין שכינתם לשכונת הנכרים כמבואר במג"א סי' שס"ג ס"ק כ"ז וסי' שפ"ו סק"ג אין צריך לשכור הרשות מהנכרים בעבור דריסת הרגל שיש להם בשכונת ישראל דכיון שיש להם דרך אחרת אין דריסת הרגל שלהם בשכונת ישראל אוסרת וכו'. ופשוט דלא דמי נ"ד להך דסי' שפ"ב סעיף י"ז וסי' שפ"ד סעיף א' וכו'. אלא נ"ד דומה להך דסי' שפ"ט וכו' וכדמוכח ממ"ש מהרי"ל ז"ל בתשו' סי' ר"ב ובמנהגים סוף הלכות עירובי חצירות דמבוי שדרים בו נכרים ויש להם דריסת הרגל צריך שני פסין פסין או צורת הפתח כדי לסלק דריסת הרגל של הנכרים ע"ש והא וראי שאף אחר שעשו תיקון שני פסין או צוה"פ אינם יכולים למנוע דריסת הרגל של הנכרים וח"מ מהני להתיר הטלטול וכו' ועי' מג"א סי' שס"ג ס"ק הנז"ל וסי' שפ"ו ס"ק הנז"ל וכו' ולכן בנ"ד אין צורך לשכור מהם כיון דיש להם דרך אחרת וכו' ע"ש באורך. ואין המנהג כדבריו אלא כמ"ש המאמר מרדכי כרמי לקמן סוף סי' שצ"ה באורך דאפילו בעיר מוקפת חומה והיהודים דרים יחד כולם ברחוב מיוחד

שדלתותיו נעולות בלילה ואין שם דריסת הרגל של הנכרים מ"מ נוהגים לשכור וע"ש במאמ"ר מ"ש על דברי החוות יאיר סי' קל"ה שהובא בבאה"ט סי' זה סק"א. ובדבר מ"ש הבאה"ט שם ולעיל סי' שפ"ב סעיף ז' סק"ו וסעיף י"ד סק"ט לענין דאין מועיל שכירות מהעכו"ם אלא כל זמן שהוא חי ואח"כ צריך שכירות מחדש וכו' עי' פרי האדמה ח"ד פ"ג מהלכות עירובין כי כן עשו בעיה"ק ירושלים ת"ו דהגם ששכרו מגזבר המלך על ששים שנה הוצרכו לחזור ולשכור ולערב בשיתוף חדש בעת שמת המלך בתוך הזמן הקצוב הנז"ל ועי' שדה הארץ או"ת סי' הנז"ל וחסדי דוד על התוספתא עירובין פ"ה הלכה ט"ו (ובתוספתא דפוס ווילנא החדש הובא בהשמטות וכן נהגו פה עיה"ק צפת ת"ו דשוכרים את כל שכונת ישראל ממושל העיר על זמן קצוב הגם שהיא מתוקנת בצורות הפתחים כהלכתה שכתבתי לעיל סי' שס"ג ומערבים את כל השכונה יחד בלי שיור משום דשכונת הנכרים הוי שיור וכמ"ש הר"ן בתשו' סי' ן' הובא במג"א לקמן סי' שצ"ב סק"ג (וע"ש במחה"ש סק"ב) ואחרי חיי המלך בתוך זמן השכירות. חוזרים ושוכרים ומערבים כנז"ל:

סימן שצב

שצ"ב ס"א לעצמם אם היו הנשארים רבים ואסורים לטלטל בשאר וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן שצח

שצ"ח ס"ו מצטרפין עמה אם היו בתוך וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן שצט

שצ"ט ס"ד אין צריך למדוד כל כך הירידה והעליה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן תד

ת"ד ס"א מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל אם משנכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מעשרה וכו' יורד ואינו נמנע וכו'. עי' תשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקצ"ב כי כן היה נוהג מורינו הרב מהר"י בי רב ז"ל. ועי' ב"י ולבוש ועיקרי הד"ט סי' ט"ו אות י"ת וכסא אלי' לעיל סוף סי' של"ט:

סימן תח

ת"ח ס"א עד עירובו אלפיים אמה ומעירובו עד ביתו אלפים אמה ואינו מהלך וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תיא

תי"א ס"א מי שהיה במזרח ביתו בשדה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן תיז

תי"ז ס"א כתב המג"א סק"ג שנהגו קצת להתענות ערב ר"ח (עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' תקס"ו סעיף ב') ואם חל ר"ח ביום ראשון מתענין ביום חמישי ואם חל ר"ח בשבת מתענין ביום ששי וכו' ע"ש וכן הסכים הפר"ח ע"ש. ובשכנה"ג כתב כי כן מנהג א"י ת"ו דבחל בשבת מתענין ביום ששי והוא ז"ל כתב דאם נוהגים להתאסף ולקרות בו ולהתפלל מנחה בסליחות ותחנונים דבודאי זה לא אפשר אלא ביום חמישי. הנכון הוא להתענות ביום חמישי (וכתב בש"ע האריז"ל דיני תפלת הדרך בהג"ה. דתיקון לפגם הברית שבשנה מעוברת בחודש שיהיה מולד הלבנה עשרה שעות או פחות מזה קודם ר"ח יתענה שבעה ושלשים שעות רצופים קודם המולד דהיינו שיפסוק מבעוד יום. ובלילה שניה ישב בתענית עד שעת המולד וכן הוא מנהג חסידי עיה"ק ירושלים ת"ו ע"ש באורך ועי' לקמן סי' תקס"ח סעיף ד'):

סימן תכב

תכ"ב ס"ב וקורים הלל בדילוג וכו' ויש אומרים שאף הציבור אין מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף וזה דעת הרמב"ם וכן נוהגים בכל א"י וסביבותיה. כתב הרב דרך המלך על הרמב"ם דף י"א שאם בן א"י הלך לחו"ל והיה ש"ץ בר"ח יכול לברך על ההלל ע"ש ועי' חיים שאל ח"א סי' צ"ט:

תכ"ב ס"ג בענין הפסוקים שכופלין בו וכו' כל מקום לפי מנהגו. כתב הרב יוסף אומץ סוף סי' ך שנוהגים בירושלים וחברון ת"ו שלא לכפול אלא עד הצליחה נא ומסתמא כי כן הוא מנהג צפת ת"ו ג"כ ע"ש. ואין כן מנהג צפת ת"ו אלא כופלין הכל וכמ"ש הטור כי העיקר הוא כמנהג אשכנז שכופלין הכל. וכן דעת האריז"ל בשער הכונות דף ק"ן ע"ד דפוס שאלוניק ועי' שו"ת בארות המים או"ח סי' י"ו שהביא ראיה נכונה למנהג זה:

סימן תכו

תכ"ו ס"א (הרואה לבנה בחידושה מברך אשר במאמרו וכו'. ודלא כמנהג בני מערבא דמברכי ברוך מחדש חדשים ותו לא כדאיתא בסנהדרין דף מ"ב):

תכ"ו ס"ב בהג"ה ובמוצאי יו"כ מקדשין אותה וכו'. עי' לבוש סוף סי' זה ולקמן סוף סי' תר"ב שיש חולקין וס"ל לקדש אותה קודם יו"כ. ומורינו הרב סדר היום דף מ"ד ע"ג כתב שנהגו לקדש אותה במוצאי יו"כ דוקא ומנהג נכון הוא:

תכ"ו ס"ב בהג"ה אבל לא במוצאי ת"ב. ומורינו הרב הרב סדר היום דף מ"א ע"א כתב שנוהגים לקדש הלבנה במוצאי ת"ב. וכתב הכנה"ג בסוף הגהב"י כי כן נוהגים בירושלים וחברון ת"ו. וכן דעת האריז"ל וכמ"ש הבאה"ט סק"ד:

תכ"ו ס"ב בהג"ה ואומר תפול עליהם וכו'. כתב השל"ה דף ק"מ ע"ב כי מנהג ארץ ישראל וסביבותיה לומר פסוקים ומאמרי חז"ל אחר ברכת הלבנה ואח"כ קדיש דרבנן:

סימן תכח

תכ"ח ס"א כשיהיו כסדרן או חסרים בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

תכ"ח ס"ד ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת. כתב המג"א סק"ו דכשחל פסח בשבח דאז בני ארץ ישראל קורין בשבת שאחריו פרשת שמיני יש מפרידין תזריע מצורע ויש מפרידין בהר בחוקותי עכ"ל והוא מספר תיקון יששכר דף ל"ב שכתב דבעי"ה"ק צפת ת"ו נוהגים ק"ק הספרדים להפריד תזריע מצורע (וכמ"ש בכפתור ופרח פרק י"ד דף נ"ה כי כן הוא מנהג ארץ ישראל) וק"ק המוסתעריב נוהגים להפריד בהר בחוקותי והאריך שם לחוק מנהג המוסתעריב ע"ש. ובמזבח אדמה סי' זה כתב כי מנהג עי"ה"ק ירושלים ת"ו להפריד בהר בחוקותי:

תכ"ח ס"ח תרתי דתיובתא וכו' וביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו וכו'. עי' בית יוסף. וכתב הר' מהר"י ששפורטש בתשו' אוהל יעקב סי' ס"ד שנוהגים בכמה מקומות בספרד שלא להפטיר בצום גדליה דרשו ויסוד המנהג הוא מדברי הרמב"ם פרק י"ג מהלכות תפילה שלא הזכיר מזה שום רמז (עי' בית יוסף לקמן סי' תקע"ה) ונראה דלא חשש כלל לדברי הפסיקתא דבעינן תרתי דתיובתא כיון שאין לזה שורש בתלמוד וכו' והרבה דברים אף לנוגעים בענין הדין אין אנו הולכים אחר מרן מהר"י קארו אלא אחר הרמב"ם ופוסקים אחרים וכו' ע"ש באורך וכתב הרב חיד"א בחיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות צ"א ובספר לדוד אמת ריש סי' כ"א כי כן נוהגים גם בארץ ישראל שלא להפטיר בצ"ג דרשו (ובודאי שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראות מרן ז"ל ואזלינן כתר מנהגא וכמ"ש בכללים סי' ה')

סימן תכט

תכ"ט ס"ב בהג"ה ואין אומרים מזמור לתודה בערב פסח (עי' ע"ז לקמן כוף סי' תס"ח). כתב גאון ירושלים הפר"ח ז"ל דבאלו המקומות נהגו לאומרו. ובספר פקודת אלעזר על או"ח לעיל סי' נ"א דף ס"ד ריש ע"ד כתב דעכשיו אין נוהגים בעי"ה"ק ירושלים ת"ו לאומרו:

סימן תל

ת"ל ס"א כתב הלבוש דיש מפטירין וערבה בשבת הגדול אעפ"י שלא חל בערב פסח ויש שאין מפטירין וערבה אלא כשחל בע"פ. וכתב הבאה"ט דנוהגין דוקא כשחל בע"פ,

ועי' שו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים סי' ל"ז ראיה נכונה למנהג זה. וכתב השומר אמת סי' כ"ג אות א' דף מ"ד סוף ע"ב כי כן הוא המנהג בארץ הקודש ת"ו:

סימן תמז

תמ"ז ס"ד אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בששים אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו ויש חולקים. כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב או"ח סי' א' דממה שמרן מהר"י קארו ז"ל הביא דברי המתירים בסתם ואח"כ דברי האוסרים בשם יש חולקים משמע דסובר כדברי המתירים (עי' מה שכתבתי בכללים סי' ך') וכן נראה להקל כיון דהא דחמץ בפסח במשהו אינו אלא מדרבנן יש לסמוך על רובא דרבוואתא המתירים חדא דבתראי נינהו ועוד דבשל סופרים הולכים אחר המיקל וכו' ע"ש. גם מורינו הרב מהריט"ץ סי' ס"ד ס"ה כתב דנקטינן כהפוסקים דס"ל אינו חוזר וניעור גם מורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל בתשו' חיים לעולם או"ח סי' ד' בנדון מעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו כתב וז"ל והנה מרן ז"ל בסי' תמ"ו סעיף ד' סתם כדברי האומרים דאין חוזר וניעור וכן נראה מדבריו שם בסעיף ג' (ע"ש בב"י ופר"מ וברכ"י אות וא"ו) ובסי' תס"ז סעיף י"ג (פ"ש בב"י וע"ז ס"ק י"ח ופר"ח) ואף שבדין התירייאקה פסק בסי' תמ"ב סעיף ד' דאסור לאוכלה. כבר עמדו בה כל האחרונים ז"ל ומכללם הפר"ח ולחלק יצאו בדין התירייאקה וכו' (גם גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב ז"ל בתש' קול גדול סוף סי' כ"ב כתב דמרן ז"ל ס"ל דאין חוזר וניעור) ואף שהפר"ח הסכים דיש להורות כמאן דאמר חוזר וניעור. מ"מ אנן בדידן אין לנו אלא דברי מרן ז"ל דהוא מאריה דאחרין עכ"ל. והנה הכנה"ג בסי' זה בהגהב"י ובשכנה"ג הגהב"י אות ד' כתב ג"כ דדעת מרן ז"ל כהפוסקים דאין חוזר וניעור מדסתם כוותייהו ומ"מ כתב בשכנה"ג לקמן סי' תס"ו הגהב"י אות א' על מה שפסק מרן ז"ל שם סעיף ד' דאם נפלו מים על קמח או נתלחלח השק יאחוז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק ואם אי אפשר לעשות כן ירקד הקמח והשאר מותר ודוקא כל זמן שהוא מלוחלח אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח אלא ירקדנו וישמרנו עד אחר הפסח ואם נתייבש בפסח אסור להשהותו עכ"ל דדין זה הוא אפילו למאן דאמר אין חוזר וניעור או מטעם מורי הרב ז"ל (הוא מורינו מהרימ"ט בתשו' הנז"ל) או או מטעם רבו ז"ל (הוא מורינו הרב מהר"ש סאגיש ז"ל הובא בתשו' המ"ל) או מטעם שכתבתי אני. שהרי מרן ז"ל בסי' תמ"ז פסק כמ"ד אין תו"נ ואעפ"י שכתב ויש חולקים מ"מ דעתו להתיר וכמ"ש מורי הרב ז"ל (כנז"ל) ובסי' תס"ו קבע להלכה דין זה כסתם משנה בלי שום חולק. וכן אני מורה ובא לאסור כל בכל כשנמצא מעט עיסה יבישה אפילו כל

שהיא בכל מקום שנמצא בין למעלה בין למטה בין באמצע שלא לאכלו בפסח אלא ינהלנו וישמרנו עד אחר הפסח עכ"ל. והט"ז בסי' תנ"ג סק"ב והפר"ח בסי' תס"ו שם והמג"א שם סק"ט ומגן האלף שם סק"ה כתבו טעמים אחרים לאסור. וכתב החק יעקב שם ס"ק י"ג דכן הסכמת האחרונים ודלא כהלבוש שכתב שם דין הנז"ל בליכא ששים אך הרב בית דוד או"ח סי' קצ"ח דף מ"ו ע"א וסוף סי' רל"א נמשך אחר הלבוש ע"ש. ובתשו' דבר משה ח"א או"ח סי' ל' שקיל וטרי טובא בזה עם שני רבני עיה"ק צפת ת"ו משנת ת"פ בדבר מעשה שהיה פה עיה"ק הנז"ל ומבואר שם דף כ"ב ע"א ודף כ"ג ע"ד ודף כ"ד ע"א וע"ב דאנן אזלינן להקל כהפוסקים דס"ל אין חוזר וניעור וכדמשמע מדברי מרן ז"ל דסתם בסי' תמ"ז כדברי המתירים אך בדין דסי' תס"ו הנז"ל כיון דכבר גילה דעתו ז"ל דאין חו"נ ואפ"ה פסק בזה לאסור ודבריו ז"ל סתומים וסובלים כל הפירושים אית לן להחמיר ולתפוס הפירוש בדבריו שהוא לחומרא טפי ע"ש ועי' בספר ידיו של משה או"ח סי' ג' ותשו' כפי אהרן ח"ב או"ח סי' וא"ו. והגם דמדברי הרמב"ם ז"ל נראה דס"ל חוזר וניעור וכמ"ש הרב המגיד סוף פ"ד מהלכות חמץ ובפ"א שם הלכה ה' ומרן ז"ל בב"י בסי' זה ובשאר דוכתי ומורינו הרב מהרימ"ט ז"ל בתשו' הנז"ל ושאר פוסקים ז"ל. וידוע דבארץ ישראל אזלי בחר הוראות הרמב"ם ז"ל וכמו שכתבתי בכללים סי' ב'. מכל מקום היכא דמרן ז"ל הכריע להיפך אזלינן בחר מרן ז"ל וכמו שכתבתי בכללים סי' ג'. וכבר כתב הרב פרח שושן או"ח כלל ג' סוף סי' ד' דאפילו באתריה דהרמב"ם י"ל כגון מצרים וכיוצא בה מקילים בענין חוזר וניעור. והדלקת נרות חנוכה (עי' ט"ז סי' תרע"א כוף סק"א) וסתם כלים דקי"ל שאינן בני יומן (עי' טור וש"ע יו"ד בי' קכ"ב) דלא כהרמב"ם וכיוצא באלו הרבה דעבדינן היפך הרמב"ם אע"ג דאתריה הוא ע"ש ובכלל ד' סי' א' ובתשו' גינת ורדים או"ח כלל ד' פי' יוד. ודוקא כשאין לנו הכרעה ברורה בדעת מרן ז"ל אז אזלינן בארץ ישראל בתר הרמב"ם ז"ל וכמו שכתבתי בכללים סי' ג' מה שאין כן בנ"ד וכנז"ל. גם גאון ירושלים הרב נחפה בכסף ח"א בביאורו לתוס' הרא"ם דף קע"ב ע"ב כתב וז"ל רוב העולם נוהגים כמאן דאמר אין חוזר וניעור כמו שנראה מדברי מרן ז"ל בש"ע שפסק כן בסתם אכן הירא דבר ה' ראוי לו לנהוג כסברת הרמב"ם והגאונים ז"ל וכו' עכ"ל. גם הגאון חיד"א ז"ל בברכ"י סי' זה אות י"ד ובמחזיק ברכה לקמן סי' תס"ז אות ה' כתב כי רק רוב הת"ח שבארץ ישראל נוהגים דין חוזר וניעור. ובברכ"י לקמן סי' תס"ב אות י"א כתב וז"ל ואף למאן דנהיג כמאן דאמר חוזר וניעור. הנה בעיה"ק ת"ו אף מי שנוהג כן לא נהיג אלא בודאי. לא בדאיכא ספיקא אם מעיקרא היה איסור ונתבטל עכ"ל (עי' בדק הבית לקמן סוף סי' תנ"א ומג"א ופר"ח שה. ומהריק"ש סי' זה סעיף

ד' וט"ז סק"ז וברכ"י אות ך'. ושלחן גבוה סי' תנ"ג סעיף וא"ו ס"ק י"א). והגם דעיה"ק ירושלים ת"ו היא אחריה דהפר"ח ז"ל והוא הסכים להורות כמאן דאמר חו"נ כנז"ל כבר כתב הנחפה בכסף ח"ב בקונטריס פרי מפרי לקמן סוף סי' תע"ג דף וא"ו ע"ד דבירושלים ת"ו אתריה דהפר"ח נוהגים כדבריו היכא שאינו חולק על מרן ב"י ז"ל ע"ש ובנ"ד דעת מרן ז"ל להקל וכנז"ל ולכן לא נהגו להחמיר בזה אלא רוב הת"ח וכנז"ל. אך בזמנינו נתפשטה חומרת חו"נ גם בין המון העם וכמ"ש הרב כפי אהרן ח"ב סי' הנז"ל דשגור בפי כל יושבי ירושלים ת"ו דמנהגינו כמאן דאית ליה חוזר וניעור וזה ממה שאנו מחמירים לברר החיטים (עי' לקמן סי' תנ"ג סעיף ב' ובתשו' בית דוד או"ח סי' קצ"ח הנ"ל) וכן מנהגינו שלא לאכול גבינה ודגים מלוחים (עי' ט"ז בסי' זה סעיף ה' סק"ז הנז"ל וב"י שם וברכ"י אות וא"ו) וכמה חומרות נוהגים שהם למאן דאמר חוזר וניעור וכו' ואעפ"י שאין דבר זה פשוט אצלינו אך הדברים ממשמשים ובאים כן וכו' ע"ש (ובח"א יו"ד כי' וא"ו אות ד') וכן פה עיה"ק צפת ת"ו בזמנינו מחמירים כל ההמון כנז"ל. ונראה דזה נמשך ע"י שרוב הת"ח המחמירים היו מתרחקים מלאכול אצל האחרים ואיל המון העם המקילים (עי' שולחן גבוה סי' זה סק"ט וסי' תנ"ג סק"ה) ולכן אכשור דרי ונעשו כולם אגודה אחת להחמיר ועי' פר"ח ושו"ג וזכור לאברהם שביארו בכל דין ודין בדוכתיה שיטת מאן דאמר חוור וניעור:

סימן תנא

תנ"א סי"ג כתב המג"א ס"ק כ"ז דכלים ישנים שחיפה אותם בבדיל יש מצריכים הגעלה אח"כ. והרא"ם ח"א סי' מ"ג חולק עליהם ומסיק דאין צריך הגעלה וכו' וכו' ע"ש. ובתשו' מגיד מראשית או"ח סי' א' הובא תשו' מורינו הרב מהרימ"ט בזה וכתב וז"ל. החכמים שבזמן הרא"ם הכריזו בקהילותיהם שיגעילום וכו' וכן ראיתי שנוהגים בארץ ישראל מזמן הרבנים. וכל רבותי כן מורים בארץ ישראל וכל סוריא ומצרים וכו' עכ"ל גם הפר"ח לעיל סעיף ה' כתב כי כן נוהגים בירושלים ת"ו. והגם שבשער המצות להאריז"ל ריש פרשת עקב כתוב שראוי להגעיל תחילה קודם הציפוי (וכן נוהגים קצת מדקדקים וכמ"ש הכנה"ג בהגה"ע) כבר כתב הרב בית דוד או"ח סוף סי' רי"ג שאין זה אלא משום מדת חסידות ע"ש. וכתב עוד הב"ד שם שאם נכרי עשה ציפוי הבדיל אין צורך לעשות טבילה לכלים ודלא כהכנה"ג. וכ"כ מהרימ"ט בתשו' הנז"ל שלא ראינו לשום אדם שהצריך טבילה כי אין צורך וכ"כ הפר"ח ביו"ד סי' ק"ך סעיף ז' ס"ק י"ט שאין המנהג להטביל ומנהגם של ישראל תורה היא ע"ש:

תנ"א סכ"ב אבל לשל חרס ל"מ הגעלה וכו' לא ישתמש בהם מצה אלא בצונן וכו'. כצ"ל וכמ"ש הפר"ח וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"י:
תנ"א סכ"ה כל כלי השתיה וכו' בין שהם של חרם ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם וכו'. עי' כסא אלי' סי' זה וטוב עין סי' י"ח אות פ"ב לענין החביות של חרס שממלאים אותם מים לשתיה ולפעמים מצוי בתחתיתם פירורי לחם וכיוצא והם שרוים מעת לעת (עי' מג"א לעיל סעיף וא"ו ס"ק י"ז) ואין בשיורי המים ששים נגדם. מותר להשחמש בהם בפסח ע"י מילוי ועירוי שלשה ימים דמהני מדינא אפילו לחביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים דלעיל סעיף כ"א:

סימן תנג

תנ"ג ס"א אבל לא באורז ושאר מיני קטניות וכו' ומותר לעשות מהם תבשיל. וכתב בהג"ה דיש אוסרים וכו' וכ"כ לקמן סי' תס"ד. ועי' בית יוסף בסי' זה דטעם האוסרים הוא משום דדגן מעשה קדירה וקטניות מעשה קדירה וגזרו קטניות אטו דגן וכו' וגם משום דלפעמים מעורבת בהם תבואה ואי אפשר לבררם יפה וכו' וכתב בסוף דבריו וז"ל ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים עכ"ל גם הפר"ח בסי' זה כתב על דברי מור"ם וז"ל אין כן מנהגינו זולתי באורז ששנה אחת אחר שנבדק שלשה פעמים יפה נמצא בו גרעין חיטה ומאותו יום והלאה לא אכלנוהו בפסח עכ"ל וכן כתב הרב מהר"ד חסאן בספר קדשי דוד וחסדי דוד על או"ח סי' זה דבעיה"ק ירושלים ת"ו הך גזירה דקטניות אינה אלא באשכנזים ע"ש וכ"כ הגאון חיד"א בספר טוב עין סי' ט' אות וא"ו דאנחנו בני ספרד אין נוהגים במניעת הקטניות אמנם באורז נהגו בעיה"ק ירושלים ת"ו מרבית התלמידי חכמים ויראי ה' שלא לאוכלו בפסח שהעידו דהוה עובדא שביררו האורז כמה פעמים ושוב אחר שבישלוהו נמצאת חיטה ולכן נמנעו מלאוכלו אבל אין מוחין ביד האוכלים ובפרט כי בעיה"ק הוא מזון העניים והתינוקות עכ"ל. ובספר פקודת אלעזר על או"ח לעיל סי' נ"א דף ס"ד ע"ד כתב שעכשיו נוהגים גם הספרדים כירושלים ת"ו לאסור הקטניות בפסח. גם פה עיה"ק צפת ת"ו נוהגים האידנא גם הספרדים לאסור הקטניות זולתי פולין חדשות לחות שמקילים בהם על פי מ"ש הרב בית דוד או"ח סי' רי"ו (דהגם דבשאלוניק נוהגים עכשיו גזירת קטניות כמו אשכנזים מ"מ נראה להתיר פולין חדשות רטובות דנקראים ירק וכמ"ש ביו"ד סי' רי"ז סעיף ה') וכ"ש תפוחי אדמה דגם האשכנזים נוהגים לאכול וכמ"ש הפרמ"ג בסי' זה במ"ז סק"א ועי' נשמת אדם לה' חיי אדם הל' פסח סי' ך':

תנ"ג ס"א כתב המג"א סק"ב דמשמע ממהרי"ל דמותר לאכול שמן זית ע"ש. ובדגול מרבבה החמיר בזה כי אולי נכתשו הזתים במכתשת שכתשו בה חמץ ע"ש. והגאון חיד"א בספר טוב עין סי' י"ח אות פ"ב תמה על זה כי ידוע שהשמן זית נעשה בבית הבד. ובשולחן גבוה בסי' תמ"ז ס"ק כ"ג כתב משם רבינו ירוחם נתיב חמישי חלק חמישי דשמן מותר והנה הפר"ח בסי' תמ"ז סוף סעיף ה' כתב וז"ל נכון להזהיר לעם שהשמן ושלקות וכבשים ודבש שאדם לוקח מן השוק. שיקחם קודם פסת ויניחם בכלי כשר וכמ"ש מהרימ"ט ח"ב או"ח סי' א' ע"ש וכל זה כשאין הדבר ידוע שנתערב שם חמץ. אבל אם הדבר ידוע. אפילו דליכא אלא משהו ונתבטל בששים קודם פסח. חוזר וניעור ואוסר בפסח כמו שכתבתי למעלה (שפסק להורות כמאן דאמר חוזר וניעור דלא כדעת מרן ז"ל) ולא מבעיא בידוע. אלא אפילו במידי דשכיח כגון שמן שומשמין שדבר מצוי הוא שיש גרעיני חיטים מעורבין בשמן שומשמין ושורין השומשמין במים קודם כתישתן. מילתא דפשיטא דאסור לאוכלו בפסח משום דאיכא משהו מחמץ ומשהו אין לו שיעור וכן אין אנו נוהגין לבשל בפסח אלא בשמן זית וכן ראוי להורות עכ"ל והרב נחפה בכסף ח"א בביאורו לתוס' הרא"ם דף קע"ב ע"ב אחר שכתב דירא שמים ראוי לו לנהוג כסברת הרמב"ם והגאונים דס"ל חוזר וניעור דלא כהכרעת מרן ז"ל בסי' תמ"ז הביא דברי דברי הפר"ח הנז"ל ואח"כ כתב וז"ל ואנו נוהגים שלא לבשל בפסח אפילו בשמן זית משום חשש אחר. שהפועלים או המוכרים השמן. שורין פיתן בשמן שיש להם למכור. ואפשר שיש שם משהו של פירורי הפת עכ"ל. גם בתשו' הלק"ט ח"א סי' ק"ג כתב דרבים מהנוהגים דין חוזר וניעור אין אוכלים שמן זית ולא שמן שומשמין בפסח הגם שהוא מסונן ע"ש ועי' בית יוסף סוף סי' תנ"א ומג"א סי' תמ"ז סעיף ד' ס"ק י"ג ופר"ח שם ותשו' מורינו הרב סמא דחיי או"ח סי' ט' ותשו' קול גדול להגאון מהר"מ בן חביב סי' כ"ב דף י"ב סוף ע"ב וברכ"י סי' תמ"ז אות וא"ו ומטה יהודה שם דף יו"ד ע"ג ושולחן גבוה שם ס"ק י"ח ושע"ת שם סוף סק"ח. וכתב מרן ז"ל בב"י לעיל סי' תמ"ב בשם א"ח שרוב הגאונים הושוו דאם החמץ נתבטל בששים קודם פסח הגם שאסור באכילה משום דחוזר וניעור מ"מ מותר לקיימו בפסח ועי' מג"א סי' תמ"ז ס"ק י"ב ופרמ"ג בא"א שם ובס"ק י"א ולקמן סי' תס"ו בא"א סק"ט ובתשו' מורינו הרב סמא דחיי סי' הנז"ל ותשו' בתי כהונה ח"ב סי' ג' וחקרי לב או"ח סוף סי' ע"ז וסי' ע"ח. וכתב הגאון חיד"א בברכ"י סי' תמ"ז אות י"ד ובמחזיק ברכה פי' תס"ז אות ה' דהגם דרוב התלמידי חכמים בארץ ישראל נוהגים דין חוזר וניעור ואין אוכלים שמן שומשמין בפסח מ"מ אין מי שנוהג איסור לקיימו בבית. עוד כתב בברכ"י סי' זה אות ה' ובטוב עין סי' הנז"ל

דהמחמירים בארץ ישראל שלא לאכול שמן שומשמין מ"מ נוהגים להדליק בו ומיהו יותר נכון להדליק בשמן זית מסונן יפה כי בשמן שומשמין שכיחי טובא גרעיני חיטים: תנ"ג ס"ד החיטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה. עי' לקמן סי' תע"ז סעיף ב' כי כן נוהגים באיזה מקומות וכתב המחזיק ברכה לקמן סי' ת"ס אות ג' וז"ל בארץ הצבי רבים נהגו כי כל המצה של פסח תהיה משעת קצירה עכ"ל:

סימן תנו

תנ"ו ס"א ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות יפרישנה אחר אפיה מיד וכו'. כתב מרן ז"ל בב"י דאם אפשר להפריש בעודה עיסה הוא נכון יותר מלהמתין עד לאחר אפיה וכ"ש בארץ ישראל דאיכא למיחש שמא יאכל ממנה ואין תקנה להפריש על מה שנאכל ממנה עכ"ל וכן כתב הפר"ח בד"ה ומ"ש ואפילו וכו' דבארץ ישראל אם שכח ואכל אינו מפריש אלא על המותר דהרי מה שאכל כבר עבד איסורא ואין לו תקנה להפריש עליו עכ"ל ומזה צ"ע במ"ש הברכ"י בחלק יו"ד סי' שכ"ג אות ד' ע"ש וכמ"ש הרב כמהר"י צהל ז"ל בתשו' הנדפסת בסוף פסקי חלה להרשב"א ז"ל דף כ"ג. וע"ש משם הקרית מלך רב ח"ב בקונטריס התשובות סי' ט' דאם שכח להפריש חלה בארץ ישראל בערב שבת אין תקנה בשבת אלא שיקח בשאלה מאחרים. ובפרמ"ג לקמן סי' תק"ו בא"א סק"ח כתב דבארץ ישראל אם שכח להפריש חלה מערב יו"ט והיה בליל פסח או בליל סוכות ואין לו מצה או לחם אחר י"ל דיותר נכון להפריש ביו"ט מלאכול בלא חלה ע"ש. ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' קל"ג נוטה דעתו להתיר בזה בארץ ישראל להפריש בכל יו"ט כשאין לו לחם אחר ע"ש. ועי' כפתור ופרח סוף פרק ל"ח. פרי האדמה ח"ד דף ד'. ובקונטריס מאמר ציון וירושלים (שנה ראשנה) בזהב הארץ אות ד':

סימן תנז

תנ"ז ס"א בהג"ה ואם היה וכו'. כתב הט"ז סק"ג דאם בארץ ישראל שכח להפריש חלה ואכל מהעיסה ולא נשאר בה כשיעור חלה אינו יכול להפריש חלה על המותר אלא בצירוף עיסה אחרת להשלים השיעור ע"ש. והמקור חיים. ומגן האלף. והנהר שלום בסי' זה. והיד אפרים לקמן ריש סי' תק"ו דחו דברי הט"ז בזה והסכימו דיכול להפריש על המותר בלא צירוף אחרת ע"ש ועי' מאמר מרדכי בסי' זה:

תנ"ז ס"ב בהג"ה ואם יש כהן קטן וכו' כתב הפר"ח דכל זה מיירי בחלת חו"ל אבל בחלת א"י אין לה תקנה אלא מ"ש מרן המחבר ז"ל:

סימן תנח

תנ"ח ס"א (נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח וביו"ד שחל להיות בשבת לשון בערב שבת אחר שש שעות. עיין טור וב"י וט"ז שיש פוסקים דס"ל ביו"ד שחל בשבת לאפות המצה במוצאי שבת. וכתב הב"י משם המרדכי סוף פ"ק דפסחים דהר"ש משאנץ קאי בהך שיטה משום דאיתא בפסחים דף ק"ך ע"ב דמצה איתקש לפסח וכתב המרדכי דבתוספת' דפסחים פ"ג ה"ט איתא די"ד שחל בשבת אופין המצה בערב שבת ומוכח דלא כהר"ש וכן מוכח מירושלמי פסחים פ"ב ה"ד. וכתבו הר"ן סוף פ"ק דפסחים והראב"ד בהשגותיו שם על בעל המאור דטעם התוספתא הנז"ל הוא משום דאם יאפה במוצ"ש יש לחוש דילמא איידי דמיטרד אתי לאקדומי מבעוד יום או בין השמשות ונמצא מחלל שבת. ובזה אפשר לפרש מ"ש הישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' סי' ח' וז"ל בני ארץ ישראל הביאו פסח שהוא קרבן ואינן מחללין עליו את השבת. בני בבל מתירין מן הטעם הזה משלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה עכ"ל והלשון משובש אך הכונה נראה דמיירי ביו"ד שחל בשבת שנהגו בני א"י לאפות המצה בערב שבת והגם דאיתקש לפסח מ"מ אינם אופים במוצ"ש משום דחיישי לחילול שבת ובני בבל נהגו לאפות במוצ"ש מטעם דאיתקש לפסח ואשכחן בשבת דף י"ט ע"ב דמשלשלין את הפסח בתנור עם חשיכה ביו"ד שחל להיות בערב שבת ולא חיישינן שמא יבואו לחלל שבת לחתות בגחלים וצ"ע):

סימן תנט

תנ"ט ס"ב כתב הפר"ח וז"ל הן רבים עתה ע"ה ונמסרו המצות בידם ואינם מטים אוזן לשמוע דברי חכמים והנה פה עיה"ק ירושלים תוב"ב רוב מצות הקהל נעשים בבית שהתנור בתוכו וכבר כתבתי בסעיף א' (משם האגדה הובא בב"ח ובאחרונים) שהביא שהתנור בתוכו הוא חם ביותר ואפילו בפחות ממהלך מיל הוא מחמיץ ועי' חק יעקב סק"ט שמנהג העולם להקל והאריך לישב המנהג) זאת ועוד שלשין יותר משיעור חלה וכו' (עי' מג"א סוף סי' תנ"ו) ואף גם זאת שעורכין ומקטפין סמוך לפי התנור ועוד שאחר שנתחממה העיסה בידים מניחים אותה בלא עסק לפחות רביע שעה והרי פסק מרן המחבר ז"ל שמיד יחמיץ ואחר כל אלה ג"כ משהין בכל עיסה קרוב לחצי שעה ונמצא דהוי חמץ גמור ואין למנהיגי הדור כ"כ עונש לפי שמה יעשו גדולי הדור שאין דורם דומה יפה ומ"מ ראוי להכריז על פיתם שהוא חמץ ולהרחיקם בכל מיני הרחקות עד שיקבלו עליהם את הדין עכ"ל ובסי' ת"ס סעיף ב' כתב שהוא ז"ל היה משתדל לעמוד בעצמו על עשיית המצות שלו אף במצות שאינם של מצוה משום טעם הנז"ל:

תנ"ט ס"ד בהג"ה והכלים וכו'. כתב השו"ג לעיל סי' תנ"א בקונטריס דיני טבילת כלים ח"ב אות י"ב שנוהגים אנשי מעשה בעיה"ק ירושלים ת"ו שהרחת של המצה היא של ברזל והבית יד הוא של עץ כדי שיוכלו ללבן הרחת בין לישה ללישה. וכתב המג"א ס"ק י"ג דיש שעושים העמילה מאבן חלקה כדי שחתקרר העיסה. ואצלינו נוהגים לערוך ולרדד המצות על גבי אבני שיש חלקים בעבור זה:

סימן תס

ת"ס ס"א כתב הט"ז סק"א דטחינת החיטים של מצת מצוה אין איסור ע"י גוי אם ישראל עומד על גביו וכו' וכתב המחזיק ברכה אות ג' כי כן המנהג בארץ ישראל. ועי' בספר חידושי דיני הלכות פסח לרבני ירושלים ז"ל שחיבר הרב מהר"ר יצחק בן רבי ז"ל אות ט' (ואם היה המירוח של החיטים ע"י ישראל כמנהג קצת מדקדקים. חייב בתרומ"ע כמ"ש כיו"ד סי' של"א):

סימן תסא

תס"א ס"ה בהג"ה מצה נפוחה וכו'. עי' שע"ת סק"ד וסק"ה משם הדבר שמואל אבוהב סי' רל"ד וסי' שע"ד ומשם שאר פוסקים שבמצות הדקין ורקיקין שלנו אין לחוש וכו' ע"ש וכתב הדב"ש בסי' שע"ד הנז"ל כי כן המנהג בארץ ישראל ובשאר מקומות:

סימן תסב

תס"ב ס"ג מותר ללוש ביין וכו'. כתב מרן ז"ל בבדק הבית משם הרשב"ץ דיין צימוקים הוא כיין ענבים לענין מי פירות שאין מחמיצין כי המים ששרה בהם הצימוקים נשתנו מברייתן אחר שנשרו בהם הצימוקים וכו'. ומורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רנ"ב כתב שהורה להתיר על פי הרשב"ץ ומפני ששמע שדרשו ברבים שהוא אסור ושהמתיר הוא טועה הוצרך להביא ראיה מב"ב דף צ"ז ע"ב להיתר וכו' וכ"כ בנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב או"ח סי' ב' והובא במג"א סק"ו. והרב מזבח אדמה בסי' זה כתב משם הגאון מהר"ר ישראל בנימין ז"ל שאמר לו חכם אחד מחכמי צפת ת"ו שבימי מרן ב"י ז"ל רבו האוסרים על המתירים ושרפו המצה עשירה שנילושה ביין צימוקים. ובתשו' לב שלמה להרב מהר"ש הלוי חתן מורינו הרב מהר"ר יונתן גלאנטי ז"ל סי' ט"ז כתב וז"ל וידוע דלענין לישת המצה לא מיקרי יין צימוקים מי פירות כפי מה שקיבלנו מרבותינו וכפי מה שראינו נוהגים עכ"ל ובתשו' גינת ורדים או"ח כלל ד' סוף סי' ט' כתב כי ממה שמרן ז"ל השמיט דין זה מן הש"ע מוכח דלא ס"ל כן. (עי' מה שכתבתי בכללים סי' י"ז י"ח) ובברכ"י סי' זה אות ה' כתב שלענין הלכה יש לאסור כי רבו האוסרים ובימי

מרן ז"ל עבוד עובדא ושרפו המצות (ועי' כספר מעלות לשלמה למהר"ש חון ז"ל דף ק"א ע"ב):

תס"ב ס"ג כתב הברכ"י לעיל סי' תנ"ט סעיף ד' אות ב' שכאשר לשין מצה עשירה ביין. המנהג פשוט בארץ ישראל להדיח העריבה בין לישה ללישה ביין ולא במים דיש לחוש שמא תשאר טיפת מים וכשילוש ביין הו"ל מי פירות עם מים שממהרים להחמיץ:

תס"ב ס"ג כתב הרב לב מבין על הרמב"ם פ"ה מהלכות חמץ סוף ה"ד דף מ"ג ע"ד משם הרב מהר"י כולי בספר מעם לועז פרשת בא דף נ"ח שנהגו בעיה"ק צפת ת"ו שכאשר עושין מצה עשירה ביין ושמן. מטגנין את השמן קודם עשיית המצה משום שחוששין אולי עירבו מים בתוך השמן ויהיה מי מי פירות עם מים (פי' פר"ח ד"ה ומ"ש הואיל וכו') אך כשמטגנין השמן אז כח האש שואב כל המים שבתוכו ועי' מה שכתבתי לעיל סי' תנ"ג סעיף א'):

תס"ב ס"ו יש לברר המלח קודם פסח מחיטים וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז (ולענין מה שיש מצריכים חריכה למלח משום זה עי' בספר מעשה נסים על הגש"פ להמקו"ח ובשואל ומשיב מהדורא תנינא ח"ד סי' קכ"ד):

סימן תסה

תס"ה ס"א עי' חק יעקב סק"ג משם מהרי"ו. וכתב הרב מהר"ד חסאן בספרו קדשי דוד וחסדי דוד על או"ח סי' זה וז"ל ופה עיה"ק ירושלים ת"ו חסידים ואנשי מעשה אינם אוכלים תרנגולים בפסח זולת אם שחטו אותם ובדקו אותם קודם זמן איסור חמץ וגם נוהגים לתת לתרנגולים לאכול מיני קטניות ושאר תבואה שאינם מחמיצין עכ"ל, ובחיים שאל ח"ב סי' מ"ז כתב דבארץ ישראל מאכילין לתרנגולים בפסח המין הנקרא דור"א בלשון ערבי דהוא מין קטניות ועי' בספרו לב דוד פרק ל' ושערי חשובה לקמן סוף סי' תס"ז:

סימן תסו

תס"ו ס"ד נפלו מים על קמח או נתלחלח השק וכו' אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח וכו'. עי' תשו' דבר משה ח"א או"ח סי' ל' דבעיה"ק צפת ת"ו החיטים של פסח נטחנות בריחיים של מים של הגוים וקודם הטחינה מסלקין האבן של הריחיים ומכבדין אותו יפה יפה כדי שלא ישאר מן הקמח שנטחן בכל השנה שאינו שמור משעת קצירה הגם דחששת לתיתה אין בהם. ואירע שנה אחר שנה שנמצאו בשעת הריקוד פירורים קטנים יבישות עד מאד. ונסתפקו אם הם טיט מעפר לבן שבצפת ת"ו או שהם פירורי עיסה. עד שנבדק באור והעלה עשן

וריחו כריח פת שרוף. באופן שנתברר שהוא חמץ נוקשה. ואומרים שאלו הפירורים הם מחמת התיבה שנלקט בה הקמח בשעת טחינה כי מדבקים שם חמץ נוקשה בין לוח ללוח ובשעת הכיבוד שמכבדין ללקוט הקמח נופל מהחמץ נוקשה בתוך הקמח. ויש מי שרצה לאסור כל הקמח לאכלו בפסח אלא לרקדו ולהניחו לאחר הפסח. וההפסד הוא מרובה שרוב החיטים הנטחנות הן כך דאין ריחיים אחרים והוי שעת הדחק. והאריך שם הרב המחבר ז"ל בזה בשקו"ט עם שני רבני עיה"ק צפת ת"ו הרב מהר"ר משה ששון ז"ל והרב מהר"ר יעקב בן פורנה ז"ל. ומסקנת הדברים דההיא דפסק מרן ז"ל בסי' תס"ו סעיף ד' דנפלו מים וכו' וכן מ"ש השכנה"ג שם עפי"ז דכשנמצא עיסה יבישה בשק הקמח אסור כל השק. לא דמי לנ"ד דהתם לא נילוש ביד ולא נתקשה יפה ולפיכך בשעת ריקוד מיפרך ומתערב עם השאר אבל הך דנ"ד שקשה כאבן עד שאינו ניכר אם אבן הוא או טיט יבש או בצק הנילוש אם לא ע"י בדיקה באש. ואם ירצו לערבו אינו נפרד. היכי סליק אדעתין דע"י ריקוד מיפרך ומתערב עם השאר. ומה גם דהוא בשעת הדחק ואי אפשר להם בענין אחר וגדולה מזו התיר המג"א סק"ט משם מהר"ם מלובלין בשעת הדחק ע"ש אך בתנאי שהבצק הזה הוא נדבק בסביבות הריחיים ומקול הריחיים הוא נופל על הקמח. אמנם אם בתוך הריחיים ממש בתוך הנקב יש קצת בצק מודבק. בודאי דמתפרך בתוך הריחיים ונופל בתוך הקמח. אך אין לחוש לזה. דאי איתא. היה נטחן הכל כמו החיטים ולא היה ניכר. ועוד די"ל דדוקא אם נמצא בצק יבש בשק הקמח הוא דאסור דרגלים לדבר שנפלו מים על השק או נתלחלח וכו' ול"מ ריקוד דחיישינן דמיפרך וכו' אבל כשידוע בבירור שלא נפלו מים אלא שבצק יבש נפל שם וריקדו הקמח לא חיישינן שהיו שם פירורים יותר ונפרכו ונתערבו בשעת ריקוד דלא מחזקינן איסור במילתא דרבנן וי"ל מה שנמצא הוא מה שנפל ולא יותר וכו' וכבר הורו רבני צפת ח"ו הלכה למעשה להתיר עכ"ל והובא קצת באשל אברהם לעיל סי' תנ"ג סק"ז ובזכור לאברהם ח"א סי' תס"ו ועי' זכו"ל שם ד"ה אם ריקדו וכו' משם החק יעקב סי' תנ"א ס"ק נ"א וסי' תמ"ז ס"ק י"א. ולפעמים ימצא בריחיים פירורי עיסה מסיבת הזיעה של חום הטחינה ואויר הקר וכנדון שהובא בקרבן נתנאל על הרא"ש דפסחים פרק כל שעה סי' כ"ב ובנשמת אדם להרב חיי אדם הלכות פסח סי' כ"ב ובשו"ת לב חיים ח"ב סי' קל"ח ע"ש ועי' חק יעקב סי' זה לעיל סעיף ג' סק"ז וסק"ח ופרמ"ג בא"א סק"ה ושלחן גבוה סק"ה (ועי' מה שכתבתי לעיל סי' תמ"ז):

סימן תסז

תס"ז סי"ב שהמים צוננים. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

תס"ז סי"ג בשביל שנתערבו. בש"ע הנז"ל ליתא:

סימן תסח

תס"ח ס"ה בהג"ה ויש מקילין לומר ששלשה אומניות הנזכרים מתחילין ועושין עד חצות אפילו במקום שנהגו שלא לעשות. עי' פסחים דף נ"ה ע"א דביהודה היו עושין מלאכה עד חצות ובגליל לא היו עושין וכו' ואיתא בירושלמי פסחים פ"א הלכה ה' דבירושלים אין עושין וכתב הפ"ח שם דאע"ג דביהודה עושין וירושלים וירושלים מיהודה היא מ"מ בירושלים אין עושין. וירושלמי הנז"ל הובא בתוס' פסחים דף י"ד ע"א ד"ה שתי וכו' ובחידושי מהר"מ חלאוה על פסחים שם ועי' מג"א ס"ק י"ב ולקמן סי' תצ"ג סק"ו ומה שכתבתי בכללים ריש סי' כ"ד. וכתב הרב נחפה בכסף ח"א בביאורו לתוספי הרא"ם דף קנ"ד ע"ג שנוהגים בירושלים ח"ו כדעת היש מקילין הנז"ל שהביא מור"ם ולכן מניחים להסתפר עד חצות ע"י ישראל ואם יעידו שכך היו נוהגים מזמן הראשונים צריך לומר שלא קיבלו הוראת מרן ז"ל בפרט זה שפסק לעיל כהרמב"ם דשלשה אומניות הנזכרים אין מתחילין ועושין אלא דוקא במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות וכמו שצ"ל לענין מה שנוהגים בשיעור בין השמשות דלא כפסק מרן ז"ל באו"ח סי' רס"א דבודאי שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראותיו ולא קיבלו הוראתו בזה (עי' מה שכתבתי בסי' רס"א סעיף ב' ובכללים כי' ה'). ועי' תשו' חקרי לב או"ח סוף סי' פ"ח שלימד קצת זכות על הנוהגים להסתפר ע"י ישראל אפילו אחר חצות בתספורת דמעשה הדיוט:

סימן תעב

תע"ב ס"ט שיעור הכוס רביעית לאחר שימזגנו וכו'. כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בעדיות פ"א מ"ב דשיעור הרביעית הנזכרת בכל התורה תכיל מן היין קרוב לכ"ו דרה"ם ומן המים קרוב לכ"ז דרה"ם. ובחיבורו פ"א מהלכות עירובין הלכה י"ב כתב דהרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל י"ז דינרין וחצי דינר בקירוב. וידוע דהדינר הוא משקל דרה"ם וחצי וכמ"ש הכסף משנה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ט"ו וריש פ"ב מהלכות כלי המקדש (ועי' יו"ד סי' רצ"ד סעיף וא"ו וריש סי' ש"ה וסי' של"ד סעיף קל"ד ואה"ע סי' ס"ו סעיף וא"ו) ועולה קרוב לחשבון הנז"ל. וכתב הרב חסד לאברהם אזולאי מעין שני עין הקורא נהר ס' דשיעור רביעית הכום הוא כ"ז דרה"ם שהוא משקל חצי אוקי"א חלק מכ"ד מרוטו"ל הנהוג בעיה"ק צפת ת"ו (ונראה שבזמנו הי' בצפת הר"ן דרה"ם הרוטו"ל) וכתב הרב פתח הדביר על או"ח סי' ק"ל דף קצ"ח סוף ע"ג כי כן נוהגים

בכל ארץ ישראל ת"ו ובשאר מקומות לשער הכוס במשקל כ"ז דרה"ם (ועי' תשובת אמרי אש או"ת סי' ל"ג מה שכתב על דברי רכו החתם סופר או"ח סי' קכ"ז וסי' קפ"א):

סימן תעג

תע"ג ס"ד ושני תבשילין וכו'. עי' ב"ח ופר"ח וח"י ס"ק י"ד דאפילו חל ערב פסח בשבת וכדעת הר"ף והעיטור שהביא הטור. וכתב מורינו הרב מלכי בקודש דף י"ט ע"ב כי כן הוא מנהגינו:

תע"ג ס"ד ונהגו וכו' והביצה תהיה מבושלת. וכתב מור"ם בהג"ה דהוא הדין צלויה וכו' ועי' בית יוסף בזה וכתבו הפר"ח ומורינו הרב מלכי בקודש דף י"ט ע"ב שמנהגינו שתהיה צלויה:

סימן תעה

תע"ה ס"א וישקענו כולו בחרוסת. עי' בית יוסף וכתבו הפר"ח ומורינו הרב מלכי בקודש דף כ"ו ע"ב דאין מנהגינו לשקע המרור כולו בחרוסת ובראש הירק סני ע"ש:

סימן תעו

תע"ו ס"א מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים וכו'. עיין חק יעקב סק"א דאף במקום שנהגו לאכול צלי מ"מ אסור לאכול הזרוע צלויה שמביאין זכר לפסח ועי' מ"ש האחרונים לעיל סי' תע"ג סעיף ד'. אך מורינו הרב מלכי בקודש דף כ"א ריש ע"א דחה זה ובסוף דבריו כתב שאנחנו נוהגים לאוכלה:

סימן תפו

תפ"ו ס"א שיעור כזית יש אומרים דהוי כחצי ביצה עי' מג"א ופר"ח דלדעת הרמב"ם שיעור כזית הוא פחות משליש ביצה וכ"כ הכנה"ג יו"ד סי' ס"ד הגה"ט אות כ"ט. וכתם הרב מהר"י סיד בספר נר מצוה ח"ב סי' י"ז דף כ"ז על זה. דחצי ביצה הוא שיעור משקל תשעה דרה"ם ושליש ביצה הוא שיעור משקל ששה דרה"ם והגם דלפי חשבון שיעור חלה דהוא מ"ג ביצים וחומש ביצה כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות ביכורים הלכה ט"ו ומרן ז"ל באו"ח ריש סי' תנ"ו ובי"ד ריש סי' שכ"ד שעולה למשקל תק"ך דרה"ם ונמצא דהביצה שיעור משקלה הוא י"ב דרה"ם. וביצה ומחצה דהוא שיעור רביעית הלוג עולה י"ח דרה"ם וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשניות בעדיות פ"א מ"ב דרביעית הלוג מכילה מן קמח חיטה שיעור משקל י"ח דרה"ם. מ"מ זהו דוקא בקמח משום דקמח משקלו קל. אבל רביעית הלוג מליאה מפירורים דקים בפת במיעוך החלל מכילה שיעור משקל כ"ז דרה"ם כמו מים ויין שכתב הרמב"ם בעדיות שם ובחיבורו הלכות עירובין פ"א הלכה י"ב דרביעית מים ויין מחזקת משקל קרוב לכ"ז דרה"ם (עי' מה שכתבתי לעיל סי' הע"ב)

וכן הוא בשיעור פת משום דהפת הוא כבד מן הקמח וכמ"ש הרב בית דוד או"ח סי' פ"ב לענין השיעור לברכת על המחיה:

סימן תפז

תפ"ז ס"א ואם חל בשבת אומר את יום המנוח הזה ואת וכו' וכ"כ לעיל סי' רפ"ד סעיף ב' ולקמן סי' ת"צ סעיף ט' וסי' תרס"ג סעיף ב'. וכתב החק יעקב בסי' זה סק"ג דבנוסח הרמב"ם כתוב את יום השבת הוה וכו' וכבר השיגו האלי' רבה סק"ו והברכ"י אות אות ג' על הח"י דגם ברמב"ם כתוב יום המנוח. אך בספר אגודה וכלבו ולבוש כתבו יום השבת וכמ"ש האלי' רבה שם וכן דעת האריז"ל וכמ"ש בנגיד ומצוה בעניני פסח וכן מנהגינו וכמ"ש בכללים סי' י"ג דאזלינן בתר הכרעת האריז"ל אפילו נגד מרן ז"ל:

סימן תפח

תפ"ח ס"א כתב המג"א סק"א דבזמירות של יו"ט אומרים מזמור שיר ליום השבת וכו'. ומרן ז"ל בב"י לעיל סי' נ"א כתב משם א"ח דביו"ט מתחילין טוב להודות. ובב"י לקמן סי' תר"ך כתב משם הכלבו שאפילו ביו"כ מתחילין טוב להודות אם לא חל בשבת וכתב הרב בית מנוחה דף קכ"ח ע"א כי כן המנהג בארץ ישראל להתחיל טוב להודות:

סימן תפט

תפ"ט ס"א עי' בית יוסף משם הר"ן סוף פסחים שסופרים היום כך וכך לעומר שהם כך שבועות וכך ימים. וכ"כ בכלבו סי' נ"ה דף נ"ח וברבינו ירוחם חלק אדם נתיב ה' ח"ד וכ"כ בסידור הגאון יעב"ץ על פי האריז"ל וכן מנהגינו:

תפ"ט ס"ב כתב השל"ה ז"ל במסכת פסחים דף קמ"ג ריש ע"ב דהגם שבכל ימות השנה נוהגים להקל להתפלל ערבית מבעוד יום מ"מ בימי ספירת העומר ראוי לכל ירא שמים להתפלל עם חברת יחידי סגולה שמדקדקים להתפלל ערבית בזמנה והובא בחק יעקב ס"ק ט"ז. ובתשו' בתי כהונה ח"ב סי' ד' כתב דלפי מה שאנו נוהגים בענין בין השמשות כדעת הפוסקים ז"ל דשיעור רביע שעה תיכף אחר שקיעת החמה שאינה נראית על הארץ הוי ביהשמ"ש ואח"כ הוא לילה גמור (וכמו שכתבתי לעיל סי' רס"א סעיף ב' באורך) מותר לכתחילה לספור העומר אחר שנשלם השיעור רביע שעה הנז"ל ע"ש. ובפתח הדביר על או"ח לעיל סי' רל"ה אות ד' תמה על המחמירים בזה בספירת העומר שהיא בזמה"ז מדרבנן (עי' ש"ע וע"ז לקמן סעיף ואו) ומקילים בזה בקריאת שמע דהיא דאורייתא ע"ש (ועי' בספר חנן אלדים להגאון מהר"ח אבולעפיא ז"ל תיקון שמיני. שהנהיג בעיר איזמיר להחמיר כענין ביהשמ"ש במוצאי שבת כשיטת ר"ת שהבאתי לעיל סי' רס"א וכדעת זקינו הגאון מהר"ח אבולעפיא ז"ל שהבאתי שם. ובודאי כי כן

הנהיג בעיה"ק טבריא ת"ו כשעשה שם ישוב יהודים מחדש כנודע. ולכן הנהיג שם להחמיר בזה גם כענין ספירת העומר. והיינו מה שכתב הרב בית עובד דף רמ"א ריש פ"ב שנוהגים בעיה"ק טכריא ת"ו לדקדק בספה"ע כשיטת ר"ת. ופי' מה שכתב הרב בעל משנת חסידים בספרו אדרת אלי' על הש"ס בחידושי מסכת שבת דף קי"ח על ההיא דיהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא):

תפ"ט ס"ז (כתב הישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ"ד וז"ל בני בבל אין סופרין ספירת העומר אלא בלילה. בני א"י בלילה וביום עכ"ל):

תפ"ט ס"י אסור לאכול חדש אף בזמן הזה וכו' עד תחילת ליל י"ח בניסן ובארץ ישראל עד תחילת ליל י"ז בניסן. עי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק יו"ד סי' רצ"ג:

סימן תצ

ת"צ ס"ב כתב הרב שלמי ציבור דף ס"ו ע"א משם הרמ"ז ז"ל דבכל ימי חוה"מ צריך לומר מזמור השמים מספרים קודם ברוך שאמר במקום מזמור אלדי"ם יחננו ועי' בית יוסף לעיל סי' ן':

ת"צ ס"ט שבת שחל בחוה"מ וכו' ובמוסף וכו' שמזכיר של שבת וכו' וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים וכו' וכתב מור"ם דאין מזכירין בברכת ההפטרה לפסח לא באמצע ולא בחתימה. עי' אחרו' בסי' זה ולקמן סוף סי' תרס"ג דבשבת חוה"מ סוכות מזכירין. והברכי יוסף לעיל סי' תכ"ה אות ב' כתב דאין מנהגינו להזכיר אף בשבת חוה"מ דסוכות. גם בספר שמן המשחה סי' י"ח דף יו"ד ע"ב איתא דאין נוהגים בירושלים ת"ו להזכיר אפילו בשבת חוהמ"ס וע"ש שקו"ט באורך בזה:

סימן תצא

תצ"א ס"א כמו במוצ"ש ומבדיל על הכוס כמו במוצ"ש אלא וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תצג

תצ"ג ס"ב בהג"ה ומרבים בל"ג לעומר קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון. עי' שער הכונות דרוש ל"ג בעומר דף קכ"ז דפוס שלוניק שהאריך בסוד הענין של מיתת תלמידי רבי עקיבא ובמה שפסקו מלמות ביום ל"ג ובמה שאח"כ סמך לחמשה תלמידים אחרים שנתקיימו בעולם והרביצו תורה ברבים ושנים מהם רבי מאיר ורשב"י (עי' יבמות דף ס"ב ע"ב וסנהדרין דף י"ד ע"א וירושלמי סנהדרין פ"א הלכה ב') ואח"כ כתב וז"ל ענין מנהג שנהגו ישראל ללכת ביום ל"ג לעומר על קברי רשב"י ור"א בנו אשר קבורים בעיר מירון כנודע (עי' ב"מ דף פ"ד ע"ב ומדרש קהלת רבה פרשה י"א פיסקא כ'. ופסיקתא

דרב כהנא סוף פיסקת ויהי בשלח. ובזוה"ק פרשת האזינו סוף האידרא זוטא דף רצ"ו ע"ב. ובערוך ערך מירון. וכפתור ופרח פרק י"א דף מ"ז דפוס ברליו) ואוכלים ושותים ושמחים שם. אני ראיתי למורי ז"ל שהלך שם פ"א ביום ל"ג לעומר הוא יכל אנשי ביתו וישב שם שלשה ימים ראשונים של השבוע ההוא וכו' והר"י סאגיש העיד לי שבשנה וכו' שהוליך את בנו הקטן שם עם כל אנשי ביתו ושם גילחו את ראשו כמנהג הידוע ועשה שם יום משתה ושמחה גם העיד מהר"א הלוי כי בשנה הנז"ל הלך גם הוא שם יהיה נוהג לומר בכל יום בברכת תשכון נחם וכו' והובא במג"א לעיל סי' קל"א סק"ז ובסי' זה סק"ג סק"ג ובעט"ז) וכתבתי כל זה להורות כי יש שורש במנהג זה הנז"ל (גם בשבחי ירושלים הקדמון משנת רפ"ב דף כ"ג הוזכר לשבח מנהג הקיבוץ הגדול והשמחה במירון בזמן הנז"ל), ובפרט כי רשב"י ע"ה הוא מחמשה תלמידיו הגדולים של רע"ק ולכן זמן שמחתו ביום ל"ג בעומר כפי מה שביארתי לעיל עכ"ל. ותגלחת הנז"ל עושים שם להקטן כשנעשה בן שלש שנים לחנכו במצות פאות הראש כמ"ש בשערי תשובה לקמן סי' תקל"א סק"ב וכמו דאז מתחיל אביו ללמדו אותיות התורה כמ"ש ביו"ד סי' רמ"ה סעיף ח' וכן מלבישו אז טלית קטן וכמ"ש האלי' רבה הובא בשע"ת לעיל סי' י"ז סק"ב. על פי מ"ש התנחומא פרשת קדושים פיסקא י"ד על פסוק שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש וכו' דהכתוב מדבר בתינוק בן שלש שנים דבשנה הרביעית יקדישו אביו לתורה. והנה הפר"ח בסי' זה כתב דיש לדקדק בטעם השמחה דאי משום שאז פסקו תלמידי רע"ק מלמות הרי לא נשאר אחד מהם דכולם מתו ואפשר שהשמחה היא על אותם תלמידים שהוסיף אח"כ שלא מתו כאלה עכ"ל. והברכי יוסף אות ג' כתב דפטירת רשב"י היה ביום ל"ג לעומר והוא יומא דהילולא דיליה הנזכר בזוה"ק פרשת נשא בסוף האידרא רבא דף קמ"ד ע"ב ופרשה האזינו בסוף האידרא זוטא דף רצ"ו ע"ב ופרשת ויחי דף רי"ח ע"א וכעין מאי דאיתא במו"ק דף כ"ה ריש ע"ב דהקב"ה שמח בבוא אליו נפש הצדיק ועי' ספר קול בוכים למורינו הרב מהר"א גלאנטי דף צ"ח ובמעבר יבוק מאמר שפתי צדק פרק י"ז. גם הגאון מהר"ר זלמן בעל התניא והש"ע כתב בסידורו דיום ל"ג בעומר היא יום פטירת רשב"י וכ"כ הרב בני יששכר ח"א מאמרי חודש אייר מאמר ג' אות ב' ואות ג'. אכן הברכ"י גופיה בספרו מראית העין בליקוטים שבסוף הספר סי' ז' אות ח' כתב דהן אמת כי כן איתא בפרי עץ חיים (דף צ"ט סוף ע"ג דפוס הארץ הוצאה שלישית) אך כבר נודע דהנוסחא האמיתית בספרי האריז"ל היא ניסחת שמונה שערים שסידר מהר"ש ויטאל ובשער הכונות האריך בסוד ימי העומר וטעם מיתת התלמידים וטעם לימוד החמשה תלמידים אח"כ וסוד ל"ג לעומר והיא שמחת רשב"י וכתב כי יש

שורש בשמחה זו שעושים ולא הזכיר כלל שהוא יום פטירת רשב"י ואפשר שהכונה כמו שכתבתי בספרי טוב עין סי' י"ח אות פ"ז דהשמחה היא על חזרת אור התורה וכדאמרו ביבמות דף ס"ב דאחרי פטירת התלמידים היה העולם שמם (יוד) עד שבא רע"ק אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם והם ר"מ ורבי יהודה ורבי יוסי ורשב"י ור"א בן שמוע והם הם העמידו תורה ובמדרש בראשית רבה פרשה ס"א פיסקא ג' ובקהלת רבה פרשה י"א פיסקא וא"ו איתא שאמר להם רע"ק דהראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה תנו דעתיכם שלא תעשו כמעשיהם. מיד עמדו ומילאו כל ארץ ישראל תורה. ובסנהדרין דף פ"ו איתא דסתם מתניתין ר"מ סתם תוספתא רבי נחמיה סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי רבי שמעון וכולהו אליבא דרע"ק. ובשיטה מקובצת על כתובות דף מ' ע"א כתב דרע"ק היה להם במקום משה רבינו ע"ה ע"ש ועי' מנחות דף כ"ט ע"ב ומדרש במדבר רבה פרשה י"ט. ובזה מתורץ קושית העולם ממאי דקי"ל לקמן סי' תק"פ דיום פטירת צדיקים בכל שנה הוא יום תענית. וע' חתם סופר או"ח סוף סי' קס"ג ויו"ד סי' רל"ג ובחידושי חתם סופר עה"ת סוף פרשת אמור ובשו"ת שם אריה או"ח סי' י"ד ובשו"ת מים חיים ראפופורט או"ח סוף סי' כ"ב ושו"ת פני אהרן או"ח סי' ך' דף כ"ו ע"ג. והנה הגאון חקרי לב במהדו"ב יו"ד סוף סי' י"א כתב על המנהג ששמע דבעיה"ק צפת ת"ו מדליקים דברים יקרים ששוים שלש מאות או ת"ק אריות בהילולא דרשב"י זיע"א שכורכין וטובלין אותן בשמן ומדליקין דלא מצא בזה צד היתר דנראה דאיכא איסור בל תשחית דרבנן ובודאי שהראשונים לא נהגו כן אלא שנשתרבב המנהג מחדש דהרי אפילו בשמחת בית השואבה לא היו מדליקין אלא מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם כדאיתא בסוכה דף נ"א ואי משום דשורפין על המלכים דקי"ל ביו"ד סי' שמ"ח (ורבנן איקרו מלכים וכדאיתא כניטין דף ס"כ ובפרט רשב"י שהיה מבני עליה המועטים דעיילו בלא בר להסתכל באספקלריא המאירה כדאיתא בסוכה דף מ"ה ובימיו לא נראתה הקשת בענן כדאיתא בירושלמי ברכות פ"ט ה"ב ועי' בבלי כתובות דף ע"ז ע"ב כעובדא דריב"ל. ואיתא בזוה"ק פרשת כא דף ל"ח דאת פני האדון דא רשב"י ור"ל דאת לרבות כעין מאי דדרש רע"ק בפסחים דף כ"ב על את ה' אלד'יך תירא דאת לרבות ת"ח ועי' סוכה דף כ"ז ע"כ וזוה"ק פרשת ואתחנן דף רס"ה ע"כ) אין זה אלא במלכים (או אפי' בנשיאים) ובשעת מיתתם ודוקא מטתם וכלי תשמישם אבל שאר דברים לא הותר (והא דאונקליס הגר שרף שבעים מנה צורי כשמת רבן גמליאל הזקן הנשיא היינו כלי תשמישו של ר"ג שוה שבעים מנה צורי וכדאיתא בע"ז דף י"א) ועם שידעתי גדולת רשב"י זיע"א בשמים ממעל ועל הארץ. ומי אני לדבר בדבר הנוגע

קצת לכבודו ז"ל אך ידעתי כי לא לפניו חנף יבוא ולבי ולבי אומר לי דאין רצונו בכך עכ"ל וכבר נדפס קונטריס כבוד מלכים להרב מהר"ש העליר ז"ל אב"ד דפה עיה"ק צפת ת"ו על זה והאריך להוכיח למצוא סמוכות למנהג זה והסכים עמו שם הגאון מהר"א אשכנזי ז"ל אב"ד דעיה"ק ירושלים ח"ו והגאון מהר"מ תאומים בשו"ת אוריין תליתאי סי' נ"ב ע"ש. וכתב הרלב"ח בתשו' סי' ג' שנוהגים לעשות נדרים ונדבות לשם כבוד שמואל הנביא ע"ה. וכ"כ הררב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תר"ח שנוהגים לנדור לגלח הקטנים על קבר שמואל הנביא ונהגו בכל הגלילות לחשוב זה נדר גמור לפי שרגילין להביא נדרים ונדבות ונותנים משקל השיער לצורך המקום להדליק עליו שעוה ושמן ולשאר צרכיו גם יש בנדבות חלק לעניים ולצרכי ציבור ומכל זה העלו שהוא נדר גמור עכ"ל וכ"כ בתשו' יכין ובועז ח"ב סי' ז' ע"ש. וכתב הרלב"ח שם דהטעם שזכה לזה שמואל הנביא יותר משאר הצדיקים היינו משום שלא היה נהנה משל אחרים וכדאיתא בברכות דף יו"ד ע"ש. וכן נוהגים לעשות נדרים וכו' לכבוד רשב"י זיע"א שהיה מלומד בנסים לבטל הגזירות הרעות כדאיתא במעילה דף י"ז ע"ב וגם בו מצינו כעין הנז"ל וכמ"ש רבינו חננאל בפירושו על סוכה דף מ"ה ע"ב הנדפס בש"ם ווילנא החדש על מה דאיתא התם שאמר רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין מיום שנבראתי עד עתה ואלמלי אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו ואלמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו דהיינו טעמא משום שכל הצדיקים קיבלו בעולם הזה מעין השמור להם לעוה"ב ורשב"י ובנו ויותם לא קיבלו בעוה"ז (עי' מדרש שמות רבה סדר פקודי פרשה נ"ב) לפיכך היתה להם זכות גדולה משאר הצדיקים שבזכותם יתקיים העולם ולא יחרב ע"ש וא"כ ממילא שלא נהנה משל אחרים וכמו מדת חותנו רבי פנחס בן יאיר כדאיתא בחולין דף ז' ע"ב. והא דמצינו בב"מ דף פ"ד ע"ב שנדרו מתנה לר"א בר"ש כדי להנצל מהצרה בזכותו והוא קיבל מהם היינו משום שאז היה חולה ואנוס. וכתוב במגיד משרים למרן ב"י ז"ל פרשת אמור כי רשב"י ובנו שמחו לקראתכם בקריאתכם זוהר על מערתם ובכפר הסמוך להם וכיון שהקפתם אותם בארבעה מינים נתעוררו הגשמים וכו' (פי' תענית דף ב' ע"ב) וכלל זה יהיה בידכם כל זמן שהעולם צריך לגשמים תלכו ותקיפו אותם ותהיו נענים ועל כל צרה שלא תבוא תקיפו אותם שבעה פעמים ותהיו נענים וכו' ע"ש. ובאהבת ציון דך ל"א כתב שראה בצפת ת"ו שבשעת עצירת גשמים עשו שבעה הקפות על קבר רבי יהודה בר אלטאי ואחר כל הקפה אמרו י"ג מדות ותקעו תשר"ת) וכתוב בשבחי ירושלים הקדמון משנת רפ"ב שנוהגים בני צפת ת"ו ללכת מנין קבוע בכל חדש להתפלל על מערת רשב"י זיע"א. ובהקדמת עמק המלך

פרק וא"ו ובשבחי האריז"ל ובהקדמת ספר החרדים הובא שנוהגים בני צפת ת"ו ללמוד ספר הזוהר כולו באוהל הנטוי על גבי המערה מציון רשב"י עד ציון ר"א בנו זיע"א שתי פעמים בשנה עשרה ימים קודם ר"ה ועשרה ימים קודם שבועות ובזמנינו ב"ה יש שם מנין קבוע ללמוד בכל השנה בביהמ"ד והחצר הגדול שבנה שם מורינו הרב מהר"ר אברהם גלאנטי ז"ל כנזכר בשם הגדולים מערכת גדולים אות א' סי' ל"ו (ושמעתי כי מרון הנזכר בנחמיה סי' ג' פסוק ז' ובדה"א סי' כ"ז פסוק ל' היא מירון הידוע אך מה שיש אומרים כי היא שמרון מראון הנזכר ביהושע סי' י"ב פסוק ו' וסי' י"א פסוק א' וסי' י"ט פסוק ט"ו הוא טעות כי מירון הידוע היא בחלק נפתלי ושמרון הנז"ל היא בחלק זבולון כמ"ש ביהושע סי' י"ט שם ועי' כפתור ופרח פרק י"א דף מ"ז ע"ב ותבואות הארץ פרק ג' עמוד ק"ו דפוס לונץ):

תצ"ג ס"ג יש נוהגים להסתפר בר"ח אייר וטעות הוא בידם עי' ט"ז סק"א משם בית יוסף דהיינו טעמא כיון דאנן לא נהגינן איסור אלא עד יום ל"ד בבוקר וכמ"ש לעיל סעיף ב' ממילא גם ר"ח בכלל האיסור ע"ש. ומורינו הרב מלכי בקודש דף מ"ה ע"א כתב לישב המנהג שמסתפרים בר"ח ואח"כ כתב וז"ל ואנחנו בצפת נהגנו שלא להסתפר עד ל"ד בבוקר וכן חזינא שרוב העיר מסתפרים בר"ח והמיקל לא הפסיד כמ"ש הפר"ח והרבה מן המפרשים עכ"ל ועי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תרפ"ז ותשו' מהריק"ש סי' צ"ח ותשו' פני אהרן סי' י"ט ואילך. בזה. והנה בזמנינו נהגנו עפ"י האריז"ל שלא להסתפר כלל מערב פסח עד ערב שבועות לא בר"ח אייר ולא בל"ג לעומר ולא בל"ד וכמ"ש בשעה"כ דף קכ"ו ע"ד דפוס שאלוניק והטעם הוא על פי הקבלה ע"ש:

סימן תצד

תצ"ד ס"א כתב המג"א משם הזוה"ק בראשית דף ח' ע"א ויקרא דף צ"ח ע"א להיות ניעור וללמוד בתורה בליל שבועות וכו' וכתב השל"ה במסכת שבועות דף ק"פ כי מנהג ארץ ישראל לקרות מקרא ומשנה וכו' והביא שם מעשה נורא שהיה בזה למרן בית יוסף ומהר"ש אלקבץ ז"ל ע"ש והגאון חיד"א ז"ל בספר לב דוד פרק ל"א כתב משם הרב טור ברקת שאינו נכון ללמוד משנה בליל שבועות וכן נתפשט המנהג בעיה"ק ירושלים וחברון ת"ו. ובספרו לדוד אמת אמת בקונטריס תורת השלמים סי' כ"א כתב כי גם בעיה"ק צפת ת"ו נהגו כן מעת שנהגו זה בירושלים וחברון תיו (והאשכנזים נוהגים ללמוד משנה כמנהג הקדום)

תצ"ד ס"א כתב הגאון חיד"א בשם הגדולים מערכת ספרים אות א' סי' פ"ה כי מנהג ארץ ישראל ללמוד בשבועות אזהרות הרב מהר"ש בן גבירול ז"ל על תרי"ג מצות ועי'

בקונטריס מעורר אהבה הנדפס בפירינצי שנת תק"ט נוסח הכתובה לחג השבועות שנוהגים לקרות בעיה"ק ירושלים ת"ו:

סימן תצו

תצ"ו ס"א בגליות שעושין שני ימים טובים מספק וכו'. כתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש פ"ה הלכה ד' ואילך יז"ל כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעין על הראיה היו בני ארץ ישראל וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי עושין ימים טובים יום אחד בלבד ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהן היו עושין שני ימים מספק וכו' לפיכך כל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין אליו כשהיו השלוחין יוצאין יעשו שני ימים ואפילו בזמן הזה כמו שהיו עושין בזמן שבני א"י קובעין על הראיה ובני א"י עושין יום אחד כמנהגן שמעולם לא עשו שני ימים וכו' אין עשיית יו"ט אחד תלויה בקריבת המקום כיצד אם יהיה מקום בינו ובין ירושלים מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו להן שלוחין אין אומרים שאנשי מקום זה עושין יו"ט אחד. שמי יאמר לנו שהיו השלוחין יוצאין למקום זה. שמא לא היו שלוחין יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון ישבו שם ישראלים שהן חייבין לעשות שני ימים. או מפני שהיה חירום בדרך כדרך שהיה בין יהודה וגליל בימי חכמי המשנה (ב"ב דף ל"ח) או מפני שהיו העכו"ם מונעין את השלוחין לעבור ביניהן. ואילו היה הדבר תלוי בקריבת המקום היו כל בני מצרים עושין יום אחד שהרי אפשר שיגיעו להם שלוחי תשרי וכו' וכן רוב סוריא וכו' נמצא עיקר דבר זה על דרך זו כך הוא. כל מקום שיש בינו ובין ירושלים מהלך יותר על עשרה ימים גמורים עושין שני ימים לעולם כמנהגם מקודם שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעין אלא למקום שבינו ובין ירושלים מהלך עשרה ימים או פחית. וכל מקום שבינו לבין ירושלים מהלך עשרה ימים בשוה או פחות שאפשר שיהיו שלוחין מגיעין אליו. רואים אם אותו המקום מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראיה בכיבוש שני כגון אושא ושפרעם ולוד ויבנה ונוב וטבריא וכיוצא בהן עושין יום אחד בלבד ואם אותו המקום מסוריא כגון צור ודמשק ואשקלון וכיוצא בהן או מחו"ל כגון מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן עושין כמנהג אבותיהן שבידיהן אם יום אחד יום אחד ואם שני ימים שני ימים. (ובתשובותיו פאר הדור סי' ק"ו כתב שנוהגים בצור לעשות שני ימים) מקום שבינו ובין ירושלים עשרה ימים או פחות מעשרה והוא סוריא או חו"ל ואין להם מנהג. או שהיא עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל או מקום ששכנו בו ישראל עתה עושין שני ימים כמנהג רוב העולם עכ"ל ועי' בחידושי הריטב"א על ר"ה דף י"ח ע"א. וכתב הכפתור ופרח ריש פרק נ"א

שבעגלון שבעבר הירדן נוהגים לעשות יום אחד. וזה אשתמיט ממורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' רי"ו שנחלק בזה עם הרב מהר"ר גדליה קורדואירו ע"ש. וכתב מהריט"ץ שם דבארצינו צפת ת"ו שאינה מן אותן הידועות כגון אושא ושפרעם וכו'. (הגה שצפת ת"ו ידוע שהיא מכיכוש שני בודאי וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט ת"א סי' נ"א) היה מן הדין לעשות שני ימים אם היינו מסופקים אם היו דרים בה ישראל בימי הקביעות על פי הראיה אלא שמצינו דור אחר דור נהגו לעשות יום אחד ובודאי שידעו בבירור מזמן הראשון שהיו דרים בה ישראל. ועוד ראיה שיש תנאים קבורים בתוך העיר והיו דרים בה עכ"ל ועי' שאלת יעב"ץ ח"א סי' קס"ח בזה. והברכי יוסף אות ח' ופאת השולחן סי' ב' אות ל"ד הביאו ירושלמי ריש פ"ב דראש השנה דמוכח שם להדיא דבעיה"ק צפת הסמוכה לטבריא היו עושים יום אחד. וכתב הפאה"ש שם משם הכפתור ופרח פרק י"א דף מ"ו ע"ב דפוס ברלין דעיר צפת הנזכרת בשופטים סי' א' פסוק י"ז וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה ויקרא את שם העיר חרמה. איננה עירנו צפת הנודעת. כי צפת ההיא הנזכרת בשופטים היא בארץ יהודה בנחלת שמעון והיא צפת הנזכרת בדה"ב סי' י"ד פסוק ט' ויערכו מלחמה בגיא צפתה למרשה. ושם סי' י"א פסוק ח' וביהושע סי' ט"ו פסוק מ"ד מונה עיר מרישה בין ערי יהודה. ובגיא צפת הסמוכה לה היתה מלחמה הנזכרת דאסא מלך יהודה עם זרח הכושי. וביהושע שם פסוק ל' מונה עיר חרמה בין ערי ארץ יהודה. ושם סי' י"ט פסוק ד' מונה חרמה בנחלת שמעון שהיתה בתוך ארץ יהודה אכן עירנו צפת ת"ו הנודעת היא בארץ הגליל בחלק נפתלי סמוכה לטבריא ולקדש נפתלי ולא נזכרה במקראי קודש ולא בש"ס בבלי אלא בירושלמי דר"ה הנז"ל ואפשר דהיא צפת הנזכרת בקינות הקלירי בחינת בקינת איכה ישבה חבצלת השרון חרוז י"ב (ועי' כפתור ופרח ריש פרק נ"א דבגת עושין שני ימים. וגת היינו רמלה וכמ"ש שם פרק ז' ופרק י"א אך הברכ"י אות ט' ומהר"י שווארץ בתשו' דברי יוסף סי' א' כתבו דעושין ברמלה יום אחד. עוד כתבו שם דבעיה"ק יפו ת"ו עושים יום אחד. וכתב עוד בדברי יוסף שם דבעזה עושים יום אחד וכמ"ש בתשו' הרדב"ז הישנות סי' ל'):

תצ"ו ס"ג בני א"י שבאו לחו"ל אסורים לעשות מלאכה ביו"ט שני ביישוב אפילו דעתו לחזור וכו'. כתב הפר"ח בסוף הסימן דכאשר הוא ז"ל הלך מא"י למצרים והיה דעתו לחזור לא"י. כשהגיע יו"ט שני לבש תפילין בבוקר בביתו בצינעא וקרא בהם קריאת שמע. ואח"כ הלך לביהכ"נ מלובש במלבושי יו"ט והתפלל תפילת י"ח דכיון דהוי בלחש כצינעא דמי (וכמו שפסק מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' כ"ו בזה) ואעפ"י שיש בה קצת

אריכות יותר מתפילת יו"ט אין בכך כלום וכתב עוד דמותר לבשל מיו"ט שני לשבת בלא עירוב תבשילין. והובא כל זה בפאת השולחן סי' ב' אות כ"ב. וכתב הפאה"ש שבמוצאי יו"ט הראשון יבדיל בצינעא וכתב דככל הנז"ל נוהגים כל היוצאים מא"י לחו"ל ודעתם לחזור. וכתב הרב חיד"א בספר טוב עין סי' י"ד והרב לב חיים ח"ב סוף סי' קכ"ה דאסור לעשות הקפות לס"ת בשמיני עצרת:

תצ"ו ס"ג כתב בשו"ת הלק"ט ח"א סי' ד' משם מורינו הרב מהר"ר גבריאל איספראנסה ז"ל אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו דבן א"י שהלך לחו"ל ודעתו לחזור אסור לעלות לתורה ביו"ט שני של גליות ולהשלים למנין הקרואים כיון שהוא אינו מחויב בקריאת התורה שבאותו יום באותה פרשה והוי ברכתו לבטלה וק"ו הוא ממ"ש מרן ז"ל לקמן סי' תקס"ו סעיף וא"ו וכתב הרב מהר"מ חאגיז שם שקבלה בידו שאם היו"ט שני חל ביום ב' וה' בשבוע ובן א"י נמצא בחו"ל במקום שנוהגים להוסיף ביו"ט על מנין חיובי הקרואים (עי' לעיל סי' רפ"ב סעיף א' בהג"ה) היו רבני עיה"ק צפת זלה"ה מתירים בפשיטות שיעלה בן א"י לתורה להיות מן הנוספים על מנין הקרואים ולברך כיון שהם ימי קריאת התורה לכל ישראל ומה לי בסדרא דיומא ומה לי בפרשה אחרת בתורה אבל במקום שאין נוהגים להוסיף ביו"ט על מנין החיובים אסור אפילו ביום ב' וה' ע"ש באורך וכן מסקנת מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם או"ח סי' וא"ו. וכתב מהרח"מ שם דפשיטא היא שאסור לבן א"י להיות חתן תורה בשמחת תורה בחו"ל שהוא חול לבני א"י וכ"כ הרב חיד"א בתשו' חיים שאל ח"א סי' י"ג. וכתב עוד בח"ש שם דשלוחי א"י גדולים בתורה כולם מבקשים טצדקי שלא לעלות לס"ת ביו"ט שני ובדרך חכמה מגלים דעתם שלא יקראו אותם לס"ת כי יש להם איזה סיבה וכיוצא:

תצ"ו ס"ג כתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' כ"ו וז"ל מי שבא מחו"ל לא"י ודעתו לחזור הוי בכלל בני חו"ל וכן מעשים בכל יום בכל שנה ושנה עולים לשלש רגלים מחו"ל לא"י ועושים יום שני של גליות כתיקוניו וכמשפטיו בחו"ל. ולא עוד אלא שמתקבצים מנין מבני חו"ל העולים לרגל ומתפללים תפילה וקורין בתורה ומפטירין בנביא בברכות תחילה וסוף כמו שעושין ביו"ט שני בחו"ל. ודבר זה נעשה מימי קדם בפני גדולי עולם ולא פקפק אדם בדבר זה מעולם עכ"ל וכתב הרב פאת השולחן סי' ב' אות כ"א כי כן נוהגים עד היום בכל ארץ ישראל ויש להם ביהכ"נ מיוחד לכך. גם מורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל בתשו' חיים לעולם או"ח סי' וא"ו דף י"ד ע"ג כתב כי כן המנהג שכל שיש להם עשרה מהעולי רגלים הם מתפללים לבדם ביו"ט שני שלהם. והנה מורינו הרב סמא דחיי או"ח סי' י"ד פסק דהיכא דיש מהם רוב מנין מותר לצרף עמהם מאנשי א"י כדי

להשלים המנין לעשרה להתפלל תפילת יו"ט שני בציבור ולקרות בס"ת בחובת היום. והרב מהר"י אלגאזי באמת ליעקב סי' א' אות ג' כתב שעשו מעשה בעיה"ק ירושלים ת"ו כנז"ל על פי פסק מורינו הרב הנז"ל. והרב חיד"א בספר לדוד אמת סי' א' אות ג' הביא דין זה להלכה. אך הרב בריכות המים או"ח סי' תצ"ו דחה דברי מורינו הרב סמא דחיי הנז"ל ומסיק דאפילו הם תשעה אינם יכולים לצרף אחד מבני א"י להוציא ס"ח וממה שעשו בירושלים כנז"ל אין ראיה כי לא ראו מ"ש בהלק"ט ח"א סי' ד' משם הגאון מהר"ר ישראל בנימין שכתב וז"ל כל הבא מחו"ל לא"י כל זמן שאינם עשרה בעלי בתים (ר"ל נשואים אשה) אל יתפללו יו"ט אלא בצינעא וכ"ש שאין להם להוציא ס"ת וכו' ע"י שיצרפו לעשרה אחד או שנים מבני העיר וכו' ואם תראה שנוהגין בהיפך מזה אינו מנהג קבוע על פי חכמים אלא מפני הכבוד ודוחק השעה ועניות בני א"י כי רבה היא גרמה להם לסבול מנהג שלא כדין פעם ושתים ונשאר קבוע עכ"ל ועי' בספר אות אמת למהר"י סיד בקונטריס אחרון סי' ג' דף ס"ד ותשו' לב חיים ח"ב סי' כ"ה בזה. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בחיים לעולם סי' הנז"ל שבעיה"ק צפת ת"ו בזמן הרב מהר"ר מיכאל מיכאל מלמד ושאר הרבנים ז"ל רצה אחד מבני חו"ל מהעילי רגלים להיות חתן תורה ביום שמיני עצרת שהוא יום שמחת תורה לבני א"י ומנעו אותו הרבנים ז"ל ושוב נדפס ספר פרי האדמה ח"א ובהלכות תפילה דף ך' כתב כי רבני ירושלים ז"ל הסכימו להתיר עכ"ל. ובספר השומר אמת סי' י"ח אות יו"ד דף ל"ו ע"ב כתב כי בזמנו התיר זה הרב מהר"ר אברהם הכהן ז"ל אב"ד דצפת ת"ו:

תצ"ו ס"ג כתב הרב הלק"ט ח"א סי' ד' משם הגאון מהר"י בנימין ז"ל ששמע משם הרב מהר"ר אליעזר בן ארחא ז"ל אב"ד דעיה"ק חברון ת"ו שראה לרבני עיה"ק צפת ז"ל שהיו מורים לבחורים רווקים מחו"ל שבאו לא"י שינהגו יו"ט אחד בלבד אעפ"י שהם עשרה ודעתם לחזור. מטעם שאפשר אם ימצאו להם נישואין הגונים בא"י יקבעו דירתם בא"י. וכתב שם מהר"מ חאגיז כי כן הוא המנהג בעיה"ק ירושלים ת"ו בבחורים שאין להם אב ואם שאינם תלוים בדעת אחרים והם ברשות עצמם לישא אשה בא"י אבל כשתלוים בדעת אחרים יעשו שני ימים. גם הרב חיד"א בחיים שאל ח"א סי' נ"ה כתב כי כן פשטה הוראה בא"י ודלא כהסכמה שהובאה בתשו' גינת ורדים או"ח כלל ד' סי' י"ד (שבכל גוונא יעשו שני ימים בדעתם לחזור) אך בחורים רווקים מא"י הנמצאים בחו"ל ודעתם לחזור אף שאינם תלוים בדעת אחרים ינהגו כבני א"י ע"ש:

תצ"ו סי"ד אלא מדדים מותרים משום וכו' כצ"ל וכמ"ש הרב שולחן גבוה:

סימן תצח
תצ"ח ס"י על מנת לשחטו ואינו שוחטו וחוזר וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תק
ת"ק ס"ב (אסור לשקול בשר אפילו בביתו לידע כמה יבשל ואפילו ליתנו בכף מאזנים לשמרו מן העכברים אסור אם היא תלויה במקום שרגילים לשקול בה ואפילו לשקול מנה כנגד מנה אסור. כתב יש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ט"ז וז"ל בני ארץ ישראל אוסרין לשקול בשר במועד ואפי' לתלותו בכף מאזנים מן העכברים. בני בבל שוקלים בשר במועד עכ"ל וכן כתוב בשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' קפ"ו ובספר המנהיג הלכות פסח סי' צ"ח):

סימן תקב
תק"ב ס"א אין מוציאין האש לא מן העצים וכו' עי' בתשו' כתב סופר או"ח סי' ס"ז ותשו' אוהל אברהם סי' י"ד ודבר הלכה סי' ז' ותשו' רב פעלים ח"ב סי' נ"ח דאסור להוציא אש ע"י חיכוך עצי גפרית והאריך ברב פעלים שם לדחות צדדי הקולא שכתב הרב כרם חמר חיב סי' ל"א בזה. ובספר זכר נתן דף מ"א ע"ב נסתפק בזה ואח"כ כתב דהעולם תופסים להחמיר:

סימן תקד
תק"ד ס"ג אין כותשין הריפות במכתשת גדולה אבל כותשין במכתשת קטנה שזה הוא השינוי שלה ובארץ ישראל אפילו בקטנה אסור וכיון שאין אנו יודעים עכשיו מה נקראת גדולה או קטנה יש לאסור הכל עי' בית יוסף ותשו' הרדב"ז החדשות ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' ק"ן:

סימן תקה
תק"ה ס"א בהג"ה ועכו"ם החולב בהמה ביו"ט וישראל רואהו יש להקל אך נהגו בו איסור ואין לשנות וכו'. כתב השכנה"ג הגהב"י אות וא"ו דמה שפסק מרן ז"ל בב"י להקל בזה אינו אלא דוקא בבהמת עכו"ם (עי' מג"א סק"ג) אבל בבהמת ישראל אם עומדת לחליבה אסור ואף בבהמת עכו"ם נהגינן באיזמיר ותיריא לאסור החלב שחלבו גוי ביו"ט אפילו מבהמה שלו שלא לאכלו בו ביום. ואם הוא ביו"ט של ר"ה אוסרים אותו לאכלו אפי' ביום שני וכן ביו"ט שאחר שבת או בשבת שאחר יו"ט ואם חל ר"ה ביום ה' ו' אוסרים לאוכלו אף בשבת הבא אחריו ואין אנו מתירים אלא בשני י"ט של גליות החלב שנחלב ביום ראשון לאוכלו ביום שני. והובא דבריו בשולחן גבוה סק"ה וכתב בסוף ס"ק הנז"ל כי גם בעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים לאסור:

סימן תקו

תק"ו ס"ג אבל עיסה שנילושה בערב יו"ט אסור להפריש ממנה חלה ביו"ט וכתב מור"ם דאוכל ומשייר קצת ולמחר מפריש מן המשוייר חלה וכו'. כתב המג"א סק"ז דהיינו בחלת חוץ לארץ אבל חלת א"י עי' ביו"ד סי' שכ"ג (דאסור. ועי' מתה"ש לעיל סי' רס"א סק"כ ומה שכתבתי לעיל סי' תנ"ו):

סימן תקי

תק"י ס"ד ותולה אותה ליתן בה רימונים ונותן בה רימונים ואח"כ וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תקיא

תקי"א ס"ד אין עושין מוגמר וכו'. כתוב בתשו' מהרי"ק שורש ט' משם רב האי גאון שהנוהגים לעשות מוגמר לפני הס"ת ביום אחרון של תב איסור הוא בידם ע"ש והובא במג"א לקמן סי' תרפ"ט בקיצור (ופי' בתשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' ח"ה):

סימן תקיד

תקי"ד ס"א כתב המג"א סק"ד משם הכנה"ג דאסור לשתות הטוטון ביו"ט משום מכבה ולי נראה דאסור משום מוגמר ואינו שוה לכל נפש וכמ"ש סי' תקי"א עכ"ל עי' שערי תשובה לעיל סי' ר"י סק"ד וסי' תקי"א תקי"א סק"ד דכמה גדולים נהגו היתר בזה. והרב בני חיי לקמן סי' תקס"ו כתב וז"ל ושמעתי שמורי הרב בעל בני אהרן לא היה שותהו לא ביו"ט ולא בתענית. ולא שהדין כך. דבין ביו"ט בין בתענית שרי. אלא שהוא היה מחמיר על עצמו. ומהרב מהר"מ בן חביב שמעתי שנקיי הדעת שבירושלים אינם שותים הטוטו"ן בט"ב דוקא משום אם אשכחך ירושלים עכ"ל גם הרב פרי האדמה ח"א פ"א מהלכות יו"ט דף ל"ח ע"ב כתב וז"ל והאידנא בירושלים עיה"ק נוהגים רוב הת"ח ככולם לשתותו. רק בט"ב עד לאחר חצות היום אין שותין אותו עכ"ל ועי' באה"ט לקמן סי' תקנ"א ס"ק ל"ט ושערי תשובה סי' תקנ"ט סק"ג:

סימן תקכג

תקכ"ג ס"ד בהמה טהורה שריחקה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

סימן תקכז

תקכ"ז ס"ה ועל דגים קטנים מלוחים שבישלם כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

תקכ"ז ס"ט בהג"ה ואם דרך הגדול להניח עליהם סומכין עליו מסתמא (והגדול בודאי זיכה ע"ו אחר כדלקמן סעיף יו"ד ועי' מג"א לקמן סוף ס"ק כ"ג) וכתב השולחן גבוה סוף ס"ק י"ו דכן נוהגים בשאלוניק דאין מכריזין בביהכ"נ להודיע לכל מי שלא הניח

עירוב תבשילין (שלא ע"י פשיעה כדלעיל סעיף ז') שיסמוך על עירוב גדול העיר ע"ש וכן מנהגינו:

סימן תקכט

תקכ"ט ס"ב כיצד משמחן וכו' והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין כפי ממונו. עי' פסחים דף ק"ט ע"א דבארץ ישראל משמחן בבגדי פשתן מגוהצין ובבבל בבגדי צבעונין. ובשבת דף קמ"ה איתא דבבבל רגילין לשמוח במועדים יותר מבארץ ישראל:

סימן תקל

תק"ל ס"א (כתב יש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ט וז"ל בני בבל עושים מלאכה בחוה"מ בני ארץ ישראל אין עושים מלאכה כל עיקר בחוה"מ אלא אוכלין ושותין ויגיעין בתורה עכ"ל והוא מהא דמו"ק דף י"ג ע"ב דתנרי טבריא החמירו על עצמן שלא יהיו מוכרין בחוה"מ כל עיקר אפילו פירות כסות וכלים בצינעה לצורך המועד (עי' סי' תקל"ט סעיף י"א) וכן ציידי חיות ועופות ודגים שבעיר עכו (עי' סי' תקל"ג סעיף ה') וכן דשושי תבואה חילקא טרגיס וטיסנא שבציפורי (עי' סי' תקל"ג סעיף הנז"ל) החמירו על עצמן שלא יהיו צדין ודוששין כל עיקר אפילו בצינעה לצורך המועד. ובירושלמי דמו"ק פ"ב הלכה ג' איתא דחז"ל אסרו מלאכה בחוה"מ משום שיהיו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה. ועי' אלי' רבה לקמן סי' תקל"ט שלימד זכות על הסוחרים המקילים ביותר בענין מו"ח בחוה"מ משום שדרים בין הנכרים וילכו הקונים לחניות הנכרים וירגילום אצלם ועי' במחה"ש שם ס"ק י"ז ופרמ"ג שם סעיף ה' בא"א סק"ח):

סימן תקלד

תקל"ד ס"א כתב הברכי יוסף דמ"ש מהריק"ש דבמצרים נוהגים לכבס ע"י עכו"ם כל הכלים הצריכים במועד דכיון דצריכים למועד לכולם הוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד עכ"ל קולא יתירא היא זו ובכמה מקומות ובפרט בארץ הצבי פשט המנהג בהיפך וכן עיקר עכ"ל (ובתשו' קול אלי' ח"א או"ח סי' ל"ב צידד להקל בבגדי פשתן כיון דאין איסור כיכוסן אלא מצד מנהג וכדלקמן סעיף ב' ומשו"ה י"ל דמותר הכיבוס בהן ע"י עכו"ם וכמ"ש הדגול מרבבה לקמן ריש סי' תקמ"ג):

סימן תקלו

תקל"ו ס"א ולתקן ברזליו והאוכף וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז. וכתב המג"א סק"א דביוצא מארץ ישראל לחו"ל לטייל אסור לתקן צרכי הרכיבה עי' סי' תקל"א סוף סעיף ד' עכ"ל:

סימן תקלט
תקל"ט ס"ב לגבות חובו מן הגוי. כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן תקמ
תק"מ ס"ג סדקים שבגג מותר לסותמן ביד וברגל אבל לא בכלי אומנות. עי' בית יוסף כי כן כתבו כל הפוסקים ודלא כדמשמע מדברי רבינו ירוחם דשרי להעגיל במעגילה עכ"ל. ומורינו הרב מהריט"ץ סי' ע"ד ד"ה אמנם כשנעמיק וכו' כתב שנוהגים היתר להעגיל הגג בחוה"מ במעגילה והאריך לקיים דברי רבינו ירוחם. ומסיק שאם הוא מקום פסידא שנפסד הגג וכלי הבית ע"י הדלף מותר להעגיל במעגילה בעצים אם אי אפשר בלאו הכי ע"ש ועי' חידושי הריטב"א על מו"ק דף ח' סוף ע"ב:

סימן תקמד
תקמ"ד ס"א (ולציין הקברות וכו' עי' מו"ק דף ה' ע"ב וברמב"ם פ"ח מהלכות טומאת מת הלכה ט' דאין מרחיקין את הציון ממקום הטומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל ועי' כתובות דף ק' ע"ב עילה מצאו וטיהרו את ארץ ישראל):

סימן תקמה
תקמ"ה ס"י בזמן הבית היו בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן תקמו
תקמ"ו ס"ג הכל מותרים לישא בערב הרגל ולעשות סעודה ברגל וכו'. כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"א בחידושיו ריש כתובות דצריך לכנוס בשחרית כדי שיהיה שמח עמה כל היום וגם שיעשו סעודת נישואין עד שלא יכנס יו"ט והובא בקיצור בכנה"ג ומג"א סק"ד וברכ"י אות ג'. ועי' שע"ת סק"א ובספר יעלת חן סי' ה'. וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ז ע"א כי כן המנהג בארץ ישראל דבנישואין בערב יו"ט עושין הנישואין בבוקר ותיכף אחר החופה עושין הסעודה וכשהוא בערב פסח הולכין הבכורות שם כדי שיזמינום לסעודה ויפטרו מהתענית (פי' מג"א סי' ת"ע סק"א) ע"ש ועי' מג"א סי' רמ"ט סק"ג וסי' תמ"ד סק"ט:

סימן תקנא
תקנ"א מ"א כתב הברכ"י אות ב' שמנהג ארץ ישראל שלא לומר בשבח חזון שום קינה שכתוב בסידורים וכו' ע"ש ובשע"ת סק"ג:

תקנ"א ס"ג שבוע שחל בו ט"ב אסורים לספר ולכבס וכו' וכיבוס שלנו מותר אבל גיהוץ שלנו אסור וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ וכו' ונהגו לאסור אפילו כלי פשתן ואפילו בכיבוס שלנו בין ללבוש בין לכבס ולהניח ואין להקל בדבר כיון שנהגו וכ"ש דאפשר

דמדינא נמי אסור שהרי יש מי שכתב דכיבוס שלנו קרי לשל בני בבל (כצ"ל ותיבת גיהוץ הוא טעות וכמ"ש המטה יהודה והיד אפרים ובש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא) שאין מתלבנים יפה לפי שמימיהם הם עכורים שאינה ארץ הרים וגבעות כארץ ישראל וכיבוס של שאר ארצות אפשר שהוא ככיבוס של ארץ ישראל ואסור ועוד שיש (כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל) מי שפירש דגיהוץ היינו מים ואפר או נתר ובורית וכיבוס היינו במים לבר ובזמה"ז אין מכבסים במים לבד ונמצא שכל כיבוס של זמן הזה הוי גיהוץ ואסור מדינא אפילו בכלי פשתן ללבשן מיהא (ועי' יו"ד סוף סי' שפ"ט) וכתב מור"ם ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחילת ר"ח עד אחר התענית וכו' עי' ירושלמי פ"ד דתענית הלכה וא"ו דרומאי נהגין חגה. ציפוראי נהגין חדשה. טיביריאי נהגין שבתה וכתב הכפתור ופרח פרק עשירי דהיינו יהודה. וגליל העליון. וגליל התחתון (דדרום היינו ארץ יהודה עי' ברכות דף פ"א ע"ב וירושלמי דמאי פ"א סוף ה"א וירושלמי סוף הוריות):

תקנ"א סי"ח כתב המג"א ס"ק מ"ה משם האריז"ל להתאבל בימים שבין המצרים אחר חצי היום. וכתב הגאון חיד"א במורה באצבע סי' ח' אות ר"ל כי כן הוא מנהג ארץ ישראל לקרות תיקון רחל בכל יום שבין המצרים אחר חצות היום. ובתשובותיו יוסף אומץ סי' כ"א כתב דביום ט"ב גופיה אין נוהגים בעיה"ק ת"ו לאומרו ע"ש. וכתוב באיגרות הרמ"ז ז"ל סוף סי' י"ז כי בר"ח אב אין נוהגים בארץ ישראל לומר תיקון חצות לילה ולא שום קינה וכ בכל יום שאין אומרים תחנון אין אומרים שום דבר ולא הוידוי:

סימן תקנב

תקנ"ב ס"א כתב בשע"ת סק"א משם המחזיק ברכה דנוהגים בארץ ישראל להקל לשתות קאהו"י בסעודה המפסקת אפילו הבריאים:

תקנ"ב ס"ח ישב לבדו וידום ויברך וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תקנד

תקנ"ד סי"ב כתב בשע"ת סק"ח משם המחזיק ברכה שמנהג פשוט בא"י ובחו"ל לקום מפני הרב והת"ח בט"ב כמו בשאר ימים ע"ש ועי' שיורי ברכה יו"ד סי' שע"ו אות ג':

תקנ"ד סי"ט אם חל ט"ב בשבת מותר בכולן אפי' בתה"מ וכתב מור"ם דיש אוסרים תה"מ וכן נוהגים. וכתב הרב פחד יצחק אות תי"ו דף ק"פ ע"א כי גם מנהג ארץ ישראל לאסור:

תקנ"ד ס"ך אין שאלת שלום לחבירים בט"ב וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תקנה

תקנ"ה ס"א נוהגים שלא להניח תפילין בט"ב שחרית וכו'. עי' בית יוסף ובקונטריס חידושי דיני רבני ירושלים שבסוף תשו' חיים וחסד אות כ"ב ובספר תפילה לדוד סי' צ"ג.

ובכתב השע"ת סק"א משם הברכ"י בשם הרב מהר"ש שרעבי ז"ל דעל פי סוד הקבלה צריך להניח תפילין דרש"י ור"ת בט"ב שחרית וכן בימי אבילות ע"ש ועי' מה שהאריך בזה הרב מהר"א טובייגא בהקדמת ספרו אשל אברהם הנספח לתשו' יכין ובועז. וכתב הרב בית עובד בדיני החייבים בתפילין דף מ"ד ע"ב כי כן נהגינן בארץ ישראל ת"ו להניח בט"ב בבוקר תפילין דרש"י ודר"ת בצינעה בבית וקורים בהם ק"ש ומתפללים בהם תפילת י"ח ואח"כ הולכים לביהכ"נ (ופי' מה שכתבתי בכללים סי' י"ג):

סימן תקנז

תקנ"ז ס"א בט"ב אומר בבונה ירושלים נחם וכו' וכתב מור"ם שהמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפילת מנחה וכו'. ועי' בית יוסף משם אבודרהם כי כן המנהג וכ"כ מרן ז"ל שם בסוף הסימן. אך בעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים לאומרו בכל התפילות וכמ"ש הפר"ח בליקוטים והברכ"י. ונראה כי כן היה המנהג פה עיה"ק צפת ת"ו וכדמוכח מדברי מורינו הרב סדר היום דף מ' ריש ע"ב ע"ש. והאידנא מנהגינו לאומרו רק בתפילת מנחה:

סימן תקנט

תקנ"ט ס"ב בליל ט"ב וכו'. כתב הכנה"ג וז"ל נוהגים בצפת ת"ו וגם שמעתי שכן נוהגים בשאר ארץ ישראל וכו' שבליל ט"ב הש"ץ עומד בקהל קודם קריאת שום קינה ואומר בקול רם וכו' אחב"י דעו היום כו"כ לחורבן וכו' ומנהג א"י הזה הובא בכפתור ופרח פרק נ"א) ואומרים כולם וכו' ברוך דיין האמת (עי' מג"א מג"א סק"ה ויד אפרים שם ובעט"ו) וכולם גועים בבכיה ואח"כ מתחיל לקונן קינות הלילה. כ"כ הרב תיקון יששכר דף וא"ו ע"ב ואני ראיתי בקושטנדינא מקצת הקהילות נוהגות כן אחר הקינות ואחר שמכריז החזן חורבן ביהמ"ק אומרים על היכלי ואומר קדיש עכ"ל הכנה"ג ובזמנינו נוהגים גם פה צפת ת"ו להכריז אחר הקינות. וברוך דייו האמת אין אומרים כלל:

תקנ"ט ס"ד כתב ספר המנהיג הלכות ט"ב שבארץ ישראל מדלגין בט"ב שירת הים. ועי' טור וב"י וד"מ בזה:

תקנ"ט ס"ד כתב הפחד יצחק אות ב' (ברכת הודאה) שמותר לברך הגומל בט"ב וכן מנהג ארץ ישראל ע"ש ועי' פתח הדביר סי' רי"ט אות י"ז:

תקנ"ט ס"ה בהג"ה ונוהגין לומר קצת נחמה אחר הקינות לפסוק בנחמה. כתב הפר"ח בליקוטים וז"ל פירוש אחר שגמרו כל הקינות (כמבואר במקור המנהג בהגהות מימוניות שהביא הבית יוסף) אבל לא כמו שטועים עכשיו שאחר כל קינה אומרים נחמה וזה שיבוש שא"כ למה כתב מרן ז"ל בסי' תקנ"ד סוף סעיף א' שאם יש ביניהם

(באיוב וירמיה) פסוקי נחמה שצריך לדלגם אלא ודאי דהכא דוקא בסוף כל הקינות קאמר עכ"ל גם המחזיק ברכה בסי' תקנ"ד אות ג' כתב שאינו נכון מנהג האומרים הנחמות שבסוף כל קינה וצריך לדלגם וכ"כ במאמר מרדכי סי' וה סק"ד שהוא מנהג בטעות ועוד מצד עצמו אין לו טעם וסברא לומר קינה ונחמה ואח"כ קינה ונחמה וכו' ואף שי"ל שנשתרבב זה המנהג ממה שכל קינה וקינה אומרה אחד מיחידי הקהל וכל אחד רוצה לסיים בנחמה מ"מ אינו נכון. וכתב השומר אמת בקונטריס שמור שארית אות ל' דף ה' ע"ב דאין ראיה ממה שמחברי הקינות עשו כן כי רצו להפסיק בנחמה וכו' וכן המנהג בצפת תוב"ב לדלגם ע"ש באורך. גם מנהגינו לדלג קינת הגמול הזה קוינו. וקינת אליכם עדה נאמנה אשאל מכם טענה מה נשתנה וכו' וכמ"ש בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' קל"ט שאין נכון לאומרם ע"ש:

סימן תקס

תק"ס ס"ג של שיר אסור לשמוח וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תקסא

תקס"א ס"ב מדבר שממה וקורע וכשרואה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

תקס"א ס"ב כתב המג"א סק"ב משם הרמב"ם פ"ו מהלכות בית הבחירה הלכה י"ד ואילך (ובסוף הלכות מעשה הקרבנות) שקדושה ראשונה דביהמ"ק וירושלים קידשה לשעתה ולעתיד לבוא (לפי שקדושתן מפני השכינה ושכינה אינה בטילה ואמרו חז"ל כמגילה דף כ"ח על פסוק והשמותי את מקדשיכם אעפ"י ששוממין בקדושתן הן עומדים) וכו' ודבריו שרירים וקיימים והנכנס בזמה"ז לביהמ"ק חייב כרת כי כולנו טמאי מחים וכ"מ בתוס' שבועות דף י"ד ע"ב ד"ה ונעלם וכ"כ בספר התרומה סי' רי"ג הלכות ארץ ישראל וכ"כ האגודה במסכת שבועות וכ"כ הרשב"ץ ח"ג סי' ר"א ועי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק יו"ד סי' רי"ז סעיף ל"ט):

סימן תקסב

תקס"ב סי"ב תענית שגוזרים על הציבור אין כל יחיד צריך לקבלו בתפילת המנחה אלא ש"ץ מכריז התענית והרי הוא מקובל ויש אומרים דהני מילי בארץ ישראל שהיה להם נשיא לפי שגזירתו קיימת על כל ישראל אבל בחוץ לארץ צריכים כל הציבור לקבל על עצמם כיחידים שכל אחד מקבל על עצמו עי' בית יוסף לקמן סי' תקע"ה ד"ה וכל תענית וכו' שסברא הראשונה הנז"ל שסתם כוותה אתיא שפיר גם למאי דקי"ל בסי' תקס"ח סעיף וא"ו וסי' תקע"ה סעיף יו"ד דאין תענית ציבור בבבל ובשאר חו"ל משום דליכא סמוכים ונשיא. וע' לח"מ סוף פ"ג מהלכות תענית:

סימן תקסו

תקס"ו ס"א בהג"ה ומפטירין במנחה דרשו ובשחרית אין מפטירין חוץ מבתשעה באב. עי' בית יוסף לקמן סי' תקע"ה שמנהג בני ספרד שלא להפטיר בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה חוץ מט"ב שמפטירים בו בשחרית ובמנחה וכו' ונהרא נהרא ופשטיה. והרב תיקון ישכר דף ס"ג ס"ד ס"ה כתב דפה עיה"ק צפת ת"ו נהגו הספרדים שלא להפטיר בשחרית ובמנחה חוץ מט"ב שמפטירים בשחרית ומנחה. והאשכנזים נהגו להפטיר בכל ת"צ במנחה. והמוסתערבים נהגו שלא להפטיר אפילו בט"ב במנחה אלא בשחרית בט"ב ע"ש באורך. וכתוב בקונטריס חידושי דינים מרבני ירושלים ז"ל שבסוף תשו' חיים וחסד אות כ"ב שבעיה"ק ירושלים נהגו כמנהג המוסתערבים הנז"ל. ובזמנינו נוהגים בירושלים כמנהג הספרדים הנז"ל וכמ"ש בפקודת אלעזר על או"ח לעיל סי' נ"א דף ס"ד ע"ד:

תקס"ו ס"ב היכא שגוזרים תענית שלא לשום צורך אלא לשוב בתשובה יש נוהגים לדונו כתענית ציבור לענין ענינו בין גואל לרופא וקריאת ויחל ויש נוהגים לדונו כתענית יחיד שאף ש"ץ אינו אומר ענינו אלא בשומע תפילה ואין מוציאין ס"ת. כתב הכנה"ג דהוא הדין לענין נשיאת כפים במנחה (שפסק מרן ז"ל לקמן סעיף ח' ולעיל סי' קנ"ט דכל ת"צ יש גו נ"כ במנחה) דתלוי במנהגים הנז"ל וכ"כ הרב מהר"י זיין הובא בתשו' גינת ורדים או"ח כלל א' סי' ל"ג. וכתב הרב תיקון ישכר דף ס"ד ס"ד ע"ב כי פה עיה"ק צפת ת"ו נהגו שבכל ערב ר"ח מתקבצים לביהכ"נ לא פחות מעשרה מתענים (עי' לקמן סעיף ג') ואומרים סליחות ותחנונים ווידוים כמו יו"כ וקורים כל ספר תהלים ומאריכים עד זמן מנחה ומוציאים ס"ת וקורים ויחל והש"צ אומר ענינו בין גואל לרופא. וכתב כי בין המתענים הנז"ל נמצאו כמה רבנים ובראשם מרן מהר"י קארו ז"ל ע"ש. ועי' ט"ז סק"ה ומג"א סק"ד ולעיל סי' תי"ז סק"ג. ובדורות האחרונים נהגו פה צפת ת"ו שלא לדונו כתענית ציבור וכדמוכח מדברי מהר"י זיין שבתשו' גו"ר הנז"ל בסוף הסימן שכתב וז"ל דכיון דלא איקרו רבים לענין ענינו וס"ת ה"ה נמי דאין בו נשיאת כפים וכן העידו לי מגידי אמת שבארץ ישראל ת"ו אין נושאים כפיהם במנחה ביום ז' אדר ולא בערב ר"ח כיון שאינו תענית ציבור עכ"ל (וכתוב בשבחי האריז"ל שהיו נוהגים פה צפת ת"ו לגזור ביטול מלאכה בערב ר"ח עד חצות היום ולהתקבץ בביהכ"נ גדולה או ללכת למערת הושע בן בארי וכו'. ובאהבת ציון דף כ"ט כתוב שנהגו הת"ח פה צפת ת"ו ללכת למערה הנז"ל כמעט בכל יום ג' בשבוע וללמוד ולהתפלל מנחה שם):

תקס"ו ס"ד נוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ויש שאין נוהגים לומר סליחות עד אחר סיום י"ח ברכות וכן הנהיגו הקדמונים בארץ ישראל והוא המנהג הנכון. עי' מה שכתבתי לעיל סי' ס"ח:

נהגו שבכל ערב תקס"ו ס"ז בתענית ציבור יעמדו שנים אצל ש"ל וכו'. כתב השולחן גבוה לקמן סי' תרי"ט סעיף ד' סוף סק"י כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו כמו ביו"כ ע"ש ועי' מג"א:

תקס"ו ט"ח כתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ג ע"ד שנוהגים בארץ ישראל להתעטף בטלית ולהניח תפילין במנחה דכל תענית ציבור וכמ"ש מרן ז"ל בב"י לעיל סי' מ"ו ד"ה דתניא וכו' כדי להשלים מאה ברכות שצריך לברך בכל יום:

סימן תקסח

תקס"ח ס"ו אין תענית ציבור בבבל ליאסר במלאכה ולהפסיק מבעוד יום אלא תשעה באב בלבד וכו':

סימן תקעה

תקע"ה ס"א סדר תעניות שמתענין בארץ ישראל על הגשמים כך היא וכו' ובסעיף יו"ד כל תענית שגוזרים הציבור בחוצה לארץ אוכלים בהם בלילה ודינם כדין שאר תענית שאין גוזרים על הציבור תענית כגון צום כיפור אלא בארץ ישראל בלבד ובגלל המטר ובאותם עשר תעניות שהם שלשה אמצעיים ושבע אחרונות (והא דלקמן סי' תקע"ו סוף סעיף י"ד מיירי בארץ ישראל וכמ"ש השלחן גבוה שם). עי' ברכי יוסף אות ה' משם תשו' הלק"ט ח"א סי' צ' שיש לנהוג גם בזמן (יא) הזה בארץ ישראל החומרות שבסדר תעניות אלו אע"ג דאין לנו סמוכים משום דשליחותייהו דקמאי עבדינן וכתב הברכ"י ששמע מזקני ירושלים וחברון ת"ו שעשו מעשה ככל הסדר הכתוב בש"ע והאריך לפקפק בזה ובתוך דבריו כתב כי אין ראיה ממה שמרן ז"ל הביא זה בש"ע משום שבבית יוסף חו"מ סי' רצ"ה כתב דבזמן הזה נמי אפשר להמצא סמוכים בארץ ישראל וכשיטת רבו מהר"י בי רב ז"ל (שיובא לקמן בסי' תר"ז ובחלק חו"מ סי' א' באורך בעזה"י) או אפשר שהביא זה אגב הברכות שנוהגות גם בחוצה לארץ דהכי רגילי רבנן לתרץ בכיוצא בזה כידוע. ובסוף דבריו נדחק ליישב קצת דברי הלק"ט הנז"ל ע"ש. ובתשו' נחפה בכסף ח"ב סוף קונטריס פרי מפרי דף ל"ו סוף ע"א כתב וז"ל שמעתי מפי הרב הכולל מהר"ר ירוחם ווילנא נר"ו שבצפת ת"ו לא עשו אפילו בעשר תעניות אלו. חומרות אלו. מטעם שאין בזמן הזה סמוכים אפילו בארץ ישראל עכ"ל:

תקע"ה ס"ה מתענות בשלש אמצעיות אבל וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

תקע"ה ס"ח וכל זה הסדר כשלא ירדו גשמים כלל אבל ירדו ברביעה וצמחו העשבים והתחילו ליבש הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו שהוא זמן פריחת האילנות בארץ ישראל ולא ירדו גשמים הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו גשמים הראוים לאילנות או עד שיעבור זמנם וכן אם הגיע חג הפסח ולא ירדו גשמים הרבה כדי למלאות מהם הבורות והשיחין והמערות הרי אלו מתענים עד שירד גשם הראוי לבורות ואם אין להם מים לשתות מתענים על הגשמים בכל עת שלא יהיה להם מים לשתות ואפילו בימי החמה. עי' גט פשוט סי' קכ"ח ס"ק נ"ג דמיעוט בני ירושלים מסתפקין ממי מעינות ורובם מסתפקין ממי בורות המכונסים מגשמים וכתב הרב פרי האדמה ח"א דף מ"ב סוף ע"ג ובח"ד דף וא"ו ריש ע"ב ובספרו מזבח אדמה על או"ח סי' זה שאין נוהגים בירושלים ת"ו לגזור תענית ציבור על גשמי בורות ביחוד כיון דמי השילוח הוא מספיק לכל השנה הגם דאיכא הוצאת ממון בעבור הבאת המים מן המעין הנז"ל שהוא רחוק קצת מן העיר. כי תענית גשמי בורות הוא בדאיכא סכנת נפשות ח"ו וכדמוכח מדברי הר"ן ריש פ"ג דתענית. אך אם יש איזה סיבה אחרת ח"ו שמסופקים לגזור עליה תענית. אז בהצטרף צרת גשמי בורות גוזרים תענית תענית. וכתב הרב חוקי חיים גאגין סי' ד' דהגם דאין נוהגים בירושלים להתענות על גשמי בורות מ"מ מתענים בשנת השמיטה על עצירת הגשמים בעבור התבואה והאילנות על פי מ"ש הרב חסדי דוד על התוספתא דתענית פ"ב ה"ט:

סימן תקעו

תקע"ו ס"א כתב המחזיק ברכה אות א' דהמג"א תמה למה אין נוהגים לתקוע בעת צרה ותירץ הנתיב חיים דהמצוה היא דוקא בארץ ישראל ועדין קשה דאין נוהגים כן אפי' בא"י ויש ליישב קצת עכ"ל:

תקע"ו ס"ב וכן על הדבר וכו'. כתב המג"א דהאידנא אין מתענין כלל בשעת הדבר דמנוסה הוא דכשאינו אוכל ושותה קולט ח"ו שינוי האויר וכ"כ גאון ירושלים הרב פרי האדמה ח"א פ"א מהלכות תענית וכ"כ הברכי יוסף אות ד' משם האריז"ל ומהר"מ בן חביב ז"ל:

תקע"ו ס"ב היה דבר בארץ ישראל מתענין שאר גליות עליהם וכתב מור"ם ודוקא דאיכא דבר בכולה ולא במקצתה:

תקע"ו ס"ה כתב המג"א סק"ג דכשאבעבועות פורחים בתינוקות ועי"ז הם מתים יש לגזור תענית. והרב מזבח אדמה דף ט' ע"א כתב דלא נהגו כן בעיה"ק ירושלים ת"ו ע"ש:

תקע"ו ס"ט וכן על הארבה והחסיל אפילו לא נראה מהם אלא כנף אחד בכל ארץ ישראל (אבל בחוצה לארץ עד שיבואו הרבה מהם ח"ו וכמ"כ הרשב"ש בתשו' הי' תרכ"ט) ואפילו אינו משחית יבול הארץ מתענין ומתריעין עליהם ועל הגובאי בכל שהוא אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין אלא זועקין בלבד ועכשיו שאין אנו מכירין מינים הללו על כולם מתריעין. כתב הרב פרי האדמה ח"א פ"ב מהלכות תענית ה"י דף מ"ב סוף ע"ד דמ"ש מרן ז"ל על כולם מתריעין היינו מתענין ומתריעין (וכן מתבאר מדכרי הרב עשה יהודה בליקוטים דף ס"א) וכן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו להתענות וכמ"ש בפרי האדמה שם ובמזבח אדמה דף ט' סוף ע"א (וכתב הרשב"ש בתשו' הנז"ל שבחו"ל במדינתו לא נהגו להתענות ולהתריע על זה כלל ע"ש ועי' בית יוסף בסוף הסימן ד"ה תניא):

תקע"ו ס"י וכן על המזונות כיצד הרי שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה וכו':

תקע"ו סי"א וכן על המטר כיצד הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם הרי אלו מתפללים עליהם שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלים ונמצא בתיהם קבריהם ובארץ ישראל אין מתפללים על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנוים באבנים ורוב הגשמים טובה להם ואין מתענים להעביר הטובה ועכשיו בצפת מצויה מפולת בתים מפני הגשמים ומתפללים עליהם (פי' לקמן כי' תקע"ז)

סימן תקפ

תק"פ ס"ב בשבעה באדר מת משה רבינו ע"ה. עי' שערי ציון שער שביעי הסדר הנהוג בארץ ישראל ללמוד בשבעה באדר:

סימן תקפא

תקפ"א ס"ג כתוב באיגרות הרמ"ז ז"ל סוף סי' ט"ו כי רבני ארץ ישראל אומרים תיקון חצות לילה בליל ערב ר"ה וליל ערב יו"כ כמו שנוהגים ליפול על פניהם באשמורת בסליחות:

תקפ"א ס"ג ואין תוקעין בערב ר"ה. בש"ע הישן משנת שכ"ו ליתא:

סימן תקפב

תקפ"ב ס"א ואם הוא בהמלך המשפט וכו'. כתב הברכי יוסף אות א' ולעיל סי' קי"ח אות ב' דכן עיקר והכי נקטינן ודלא כמור"ם דפסק בסי' קי"ח דבדיעבד מהני במה שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט וכתב הרב פתה הדביר בסי' קי"ח אות א' דהגם דהברכ"י גופיה

כתב לעיל סי' ז' דבפלוגתא דרבוואתא בספק ברכות אזלינן להקל אפילו נגד פסק מרן ז"ל (עי' מה שכתבתי בכללים סי' יו"ד) מ"מ בנ"ד שאני כיון דשלשה עמודי ההוראה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כולם הצריכו לחזור לראש:

סימן תקפג

תקפ"ג ס"א יהא אדם רגיל לאכול בליל ר"ה רוביא דהיינו תלתן וכו'. כתב הברכ"י אית ב' דנוהגים בעיה"ק ירושלים תיו לאכול מין קטניות הנקרא לוביא במקום רוביא הנז"ל (פ"ש ופי' כפירוש הרמב"ם והרע"ב פ"א דכלאים מ"א):

סימן תקפד

תקפ"ד ס"א בהג"ה ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר ואם הוא שבת אין אומרים אותו וכ"כ בהג"ה לקמן סי' תר"ב לענין שבת שובה ובסי' תרי"ט סעיף ג' וסי' תרכ"ב סעיף ג' לענין יו"כ שחל להיות בשבת אך מרן ז"ל בסי' תרכ"ב כתב שאומרים. ובבית יוסף בסי' זה כתב משם הרשב"ץ דה"ה לר"ה שחל להיות בשבת ולשבת שובה שבכולם אומרים א"מ. וכתב השומר אמת סי' ל"ד אות ט' דף ס"ח ע"ב כי כן הוא מנהג עיה"ק צפת ת"ו לומר בכולם:

תקפ"ד ס"א כתב המג"א משם ב"י בשם הכלבו שלא לומר בר"ה אבינו מלכנו חטאנו לפניך וכתב מורינו הרב סדר היום דף מ"ג ע"ג כי כן המנהג. גם בהגהות כתי"ק הרב חסד לאברהם אזולאי על הלבוש הלבוש כתוב כי כן מנהג כל ארץ ישראל ת"ו:

סימן תקפו

תקפ"ו ס"ה קונם שופר לתקיעתי וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תקפח

תקפ"ח ס"א ומצותה משעת הנץ החמה ואילך וכו' כתב הרב מקדש מלך על הזוהר ויקרא דף צ"ט ע"ב ד"ה וכד איתער וכו' משם הרמ"ז ז"ל כי מנהג חסידי עיה"ק צפת ת"ו לתקוע בר"ה ברגע הנץ החמה קודם התפילה על פי הסוד עכ"ל ועי' אשל אברהם סק"א בזה. והגאון חיד"א ז"ל כתב דיש לבטל המנהג וכמ"ש בשערי תשובה סק"א:

סימן תקפט

תקפ"ט ס"ו אעפ"י שנשים פטורות יכולות לתקוע וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן אבל אין מברכות ולא יברכו להן. וכתבו מור"ם והלבוש שהמנהג הוא שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן חברכנה לעצמן אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו. גם לעיל סי' י"ז סוף סעיף ב' כתבו מור"ם והלבוש שהנשים נוהגות לברך על מ"ע שהז"ג וכתב הלבוש שם שנוהגים כן בסיכה ולולב ולא בציצית

(וכ"כ הט"ז לקמן כי' תרנ"ח סק"ו שנוהגות לברך על הלולב) ומה שנהגו נהגו ומה שלא נהגו לא ינהגו וכתב הברכי יוסף לקמן סי' תרנ"ד אות ב' דמה שנהגו קצת נשים בארץ ישראל לברך על הלולב היא מנהג בטעות לדידן דקבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל ויש לבטל המנהג. אך בספרו יוסף אומץ סי' פ"ב כתב דכיון דבשו"ת מן השמים (הנדפס בסוף תשו' הרדב"ז ח"ה) איתא שאין בזה איסור. יש להן לברך על הלולב כמנהגן הקדום. משום דאם היה מרן ז"ל רואה ההיתר בשו"ת הנז"ל היה חוזר בו. וכתב שהוא ז"ל בעצמו נהג לומר להן לברך אחר שראה זה בשו"ת הנז"ל והרב זכור לאברהם ח"א או"ח בדיני ברכות סוף אות ן' כתב לישב המנהג הנז"ל משום דקי"ל דבמקום מנהג אפילו בפלוגתא דרבוואתא בענין ברכות לא שבקינן מנהגא ולא אמרינן בזה ספק ברכות להקל (ועי' מה שכתבתי נכללים סי' יו"ד):

תקפ"ט ס"ט ואינו יודעו יצא וכו' כנ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז

סימן תקצב

תקצ"ב ס"א מחזיר ש"צ התפילה ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת ולזכרונות תש"ת ולשופרות תר"ת ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת ג"פ ולזכרונות תש"ת ג"פ ולשופרות תר"ת ב"פ. כתב השל"ה במסכת ר"ה דף רי"ד ע"א שנתפשט המנהג בארץ ישראל ת"ו שתוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות (וכן היה מנהג הרדב"ז וכמ"ש בתשו' הישנות סי' ר"ע) ובדף רי"ז ע"א ואילך כתב משם האריז"ל לתקוע על דרך זה גם בתפילה בלחש (וכמנהג שהביא הטור משם הערוך ערך ערב ועיין תשו' בית דוד או"ח כי' תי"ח) ועשרה קולות תשר"ת תש"ת תר"ת לאחר קדיש תתקבל. ועם שלשים קולות דמיושב (תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותר"ת ג"פ כדלעיל סי' תקפ"ה וסי' תק"צ) יהיו מאה קולית (ופי' שפר הכונות דף קמ"ב פ"א ודף קמ"ה פ"א דפוס שאלוניק ובשמן ששון על שעה"כ דחש ו' מדרושי ר"ה אות א') וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ב ריש ע"ג כי כן נוהגים בעיה"ק צפת ת"ו:

סימן תרא

תר"א ס"ב אף בארץ ישראל עושים ר"ה שני ימים עי' בית יוסף משם בעל המאור פ"ק דביצה דף ה' ובמלחמות להרמב"ן שם. ועי' שערי תשובה לעיל סי' תקצ"א סק"ג:

סימן תרד

תר"ד ס"א עי' חולין דף פ"ג ותוס' שם ובהרא"ש יומא פרק יוה"כ סי' כ"ב דבגליל היו מרבים בשחיטת בהמות בערב יו"כ. ובשאר מקומות היו מרבים בעופות ודגים:

תר"ד ס"ב בהג"ה גם אין אומרים למנצח ומזמור לתודה. כתב גאון ירושלים הפר"ח ז"ל דאנחנו נוהגים לומר מזמור לתודה בעיו"כ:

סימן תרה

תר"ה ס"א מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יו"כ וכו' יש למנוע המנהג. וכתב מור"ם דיש מהגאונים שכתבו מנהג זה וכו' ואין לשנות כי הוא מנהג ותיקין וכו'. וכתב המג"א כי כן היה מנהג האריז"ל (והיה נזהר מאד בזה לקיים המנהג וכמ"ש בשער הכונות דף קמ"ה ע"ב) וכן הוא מנהגינו וכמ"ש בקונטריס הכללים סי' י"ג דאזלינן בתר הכרעת האריז"ל אפילו נגד פסק מרן ז"ל. ומצאתי בתשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תש"מ שכתב דאם נותנים התרנגולים לעניים מותר לכ"ע דדמיא להא דפסחים דף ח' סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני וכו' ולא ראיתי בכל חכמי הדור מי שמיחה בדבר עכ"ל. וכתב בתשו' שמש צדקה או"ח סי' כ"ג משם הרב מהר"ש אבוהב ז"ל שהיה קבלה בידו דמ"ש בש"ע הישן במפתחות הסימנים על סי' זה הוא דברי מסדרי הסימנים והמפתחות (ועי' פלתי על יו"ד סי' י"ח סעיף י"א ס"ק י"ז):

סימן תרו

תר"ו ס"ו כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפילת המנחה (ומורינו הרב סדר היום דף מ"ד כתב כי יש נוהגים ללקות קודם מנחה ועי' שרי עץ חיים סוף שער עיו"כ) שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו. כן כתב הטור. וכתב מרן ז"ל בב"י וז"ל ומ"ש רבינו שמתוך כך יתן וכו' כ"כ הכלבו נהגו ללקות מלקות אחר אחר הטבילה להכניע לבבם הערל ולהכינו לעבוד השם הנכבד והנורא באימה וביראה ותמהני למה לא כתב שהטעם מפני שמלקות מכפרת עון ואעפ"י שאין לנו דיונים סמוכים כדי ללקות לפניהם (וכמ"ש בחידושי הריטב"א על מכות דף כ"ב ע"ב) וגם אין באים עדים שהתרו בו כדי לחייבו מלקות מ"מ כפרה מקצת הויא עכ"ל וכתב ע"ז הדרכי משה וז"ל ולי נראה דהמלקות שלוקים בעיו"כ אינו מכפר כלל דאינו מלקות כדרך שהיו לוקין בימיהם אלא לוקין עכשיו ברצועה כל דהוא ואין כאן כפרה רק זכרון בעלמא שישוב מחטאיו ולכן נוהגים ללקות ברצועה כל דהוא עכ"ל וכ"כ בהג"ה בש"ע דנהגו להלקות ברצועה כל דהוא דאינו רק זכרון למלקות. והנה בשערי ציון שער שמיני הובא עשיית הרצועה כהלכתה וסדר המלקות כפי מנהג ארץ ישראל ע"ש. ונראה שנהגו כן פה עיה"ק צפת ת"ו אחר חידוש הסמיכה בימי מורינו הרב מהר"י בי רב ז"ל כמ"ש בקונטריס הסמיכה שבסוף תשו' הרלב"ח ז"ל ונמשכה הסמיכה ארבעה דורות (וכמו שיובא בעזה"י בחלק חו"מ סי' א") וגם אחרי שנתבטלה הסמיכה אפשר שנהגו כן על פי דברי האורחות חיים הלכות

ערב יו"כ סוף אות ד' משם הרמ"ה ז"ל שהובא ברלב"ח שם דף רפ"ב דמהני מלקות אפילו שלא בב"ד ובלי עדים והתראה ורוצה מעצמו ללקות כדי להקל מעליו מעונש העון ועל פי הבנת מהר"י בי רב שם דף ש' ש"א ש"ב דהיינו מלקות דאורייתא:

סימן תריב

תרי"ב ס"ז אכל עלי גפנים פטור ולולבי גפנים שלבלבו קודם ר"ה פטור דעץ בעלמא הם ואם לבלבו בארץ ישראל מר"ה ועד יו"כ חייב כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז (וכלשון הרמב"ם פ"ב מהלכות שביתת עשור ה"ו ועי' שולחן גבוה):

סימן תריג

תרי"ג סי"א (מי שראה קרי בזמן הזה ביו"כ וכו' רוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד ומתפלל ואסור לרחוץ גופו או לטבול אעפ"י שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפילה (עי' כ"י ותשו' מהרי"ל סי' קמ"א ומהר"י מברונא סי' מ"ט ומהר"ש הלוי או"ח סוף סי' ע' ושירי קרבן כל ירושלמי פסחים פ"ד הלכה ד' ד"ה תני) וכתוב בספר המנהיג הלכות תפילה סי' פ' דאנשי מזרח אין טובלין לא מקרי ולא מתה"מ ואנשי מערב אפילו ביו"כ טובלין כדרכן דתניא ביומא דף פ"ח הרואה קרי ביו"כ יורד וטובל (ובירושלמי יומא פ"ח ה"א איתא דרבי יוסי טבל לקריו ביו"כ). גם בסוף הלכות יו"כ כתב שאנשי ארץ ישראל טובלין לקרי ביו"כ דס"ל דהא דאיתא בברכות דף כ"ב כי אתא זעירי (מן ארץ ישראל לבבל עי' פסחים דף נ"א ע"א חולין דף קל"ב פ"ב וכמ"ש בקיצור כללי התלמוד שבסוף מסכת ברכות) אמר בטלוה לטבילותא כרבי יהודה בן בתירה. היינו דוקא לדברי תורה ולא לתפילה (וכדעת הפוסקים שהביא הטור לעיל סי' פ"ח). וביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ט' כתב וז"ל בני ארץ ישראל רוחצין מתה"מ ומקרי אפילו ביו"כ שהן דורשין בעלי קריין רוחצין בצינעה בשבת (אפשר דצ"ל בת"ב) וביו"כ כדרכן בני בבל אין רוחצין מתה"מ ולא מקרי שהן דורשין אנו בארץ טמאה עכ"ל ור"ל דמלבד דס"ל דהא דבטלוה לטבילותא היינו אפילו לתפילה וכדקי"ל לעיל סי' פ"ח הן דורשין אנו בארץ טמאה וכמ"ש מרן ז"ל בבית יוסף לעיל סי' תקנ"ד משם התוס' בביצה דף י"ח ע"ב אהא דאיתא התם דהואיל דבשבת שרי אדם לטבול מטומאתו שרי נמי ביו"כ כדתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בת"ב בין ביו"כ כתבו התוס' שם בד"ה כל וכו' דבזמן הזה אין טובלין לא ביו"כ ולא בת"ב דדוקא הם שהיו עוסקין בטהרות היה צריך לטבול מיד כדי שלא יטמאו הטהרות וכו' והיינו בארץ ישראל וכמ"ש התוס' בנדה דף י"ב ע"ב ד"ה דמתני וכו' ובדף ס"ו ע"א ד"ה פתחה וכו' דבארץ ישראל היו תמיד עסוקים בטהרות גם בזמן האמוראים דגם בימיהם היה עדין בארץ ישראל הזאת

אפר פרה כדאיתא בנדה דף וא"ו ע"ב ובחגיגה דף כ"ה ע"א דחברייא מדכין בגליל (ופי' תוס' חולין דף קכ"ב ע"ב ד"ה עור) אבל בבבל הא לא היה הזאה כדאיתא בבכורות דף כ"ז דקאמר ומי הזאה יש לנו. ובנזיר דף נ"ד ע"ב משמע דצריך הזאה לטומאת ארץ העמים משום גושא וכמ"ש הרמב"ם פרק י"א מהלכות טומאת מת והתוס' בחגיגה דף הנז"ל ע"א ד"ה שרצועה וכו'. והאפר פרה עצמו נטמא אם הובא מא"י לחו"ל משום טומאת ארץ העמים וכדאיתא בתוספתא דפרה פ"ג ה"ג וכמ"ש התוס' בחגיגה הנז"ל, ועי' תוס' חולין דף ק"ד ע"א ד"ה חלת ובהרא"ש שם ובספר התרומה סי' רי"ג בהלכות ארץ ישראל ובתשב"ץ ח"ג סי' ר' ובית יוסף יו"ד סי' שכ"ב ויש"ש חולין פ"ח סי' ד'. ומאחר דהכל טמאים לטומאת המת מאי מהניא טבילה בלי הזאת אפר פרה וכמ"ש הראשונים הנז"ל ובספר המנהיג הלכות תפילה סי' הנז"ל משם תשו' הגאונים (שערי תשובה סי' קע"ד) וע"י טומאת ארץ העמים אי אפשר ליטהר ע"י הזאה וכנז"ל ואין שם עסק טהרות. ובתוס' ברכות דף ה' ריש ע"ב ד"ה הא לן וכו' כתבו שיש מפרשים לענין טומאה שנזהרים בארץ ישראל ולא בבבל בבבל. ובברכי יוסף לעיל סוף סי' רמ"ב כתב משם רבינו ישעיה הראשון ז"ל דהא דאיתא בירושלמי שבת פ"א הלכה ג' דרב היה אוכל חולין בטהרה היינו דוקא כשהיה בארץ ישראל אבל לאחר שירד לבבל לא יכול ליזהר עכ"ל (והיינו מ"ש בירושלמי שם דכל מי שהוא קבוע בארץ ישראל ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקודש וקורא ק"ש בבוקר ובערב מובטח לו שהוא בן עוה"ב) ועיין כוזרי מאמר שלישי פרק מ"ט ושאלת יעב"ץ ח"א סי' קל"ו ויש"ש בקונטריס חילוקי מנהגים הנז"ל סי' י"א ומה שאכתוב בעזה"י בחלק יו"ד סי' קצ"ה):

סימן תרטז

תרט"ז ס"ב בן י"א בין זכר בין נקבה מתענים ומשלימים מדברי סופרים וכו'. עי' מג"א סוף סק"ב ודגול מרבבה ושו"ת הרמ"ע סי' קי"א:

סימן תריט

תרי"ט ס"א ונוהגים שאומר כל נדרי וכו'. עי' ט"ז סק"ב ועי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק יו"ד סי' רי"א סעיף ב':

תרי"ט ס"ג כתב הבאה"ט לקמן סוף סק"ו משם השכנה"ג הגהב"י אות ח' דכשחל יו"כ בשבת הגם שאין אומרים קבלת שבת מ"מ מזמור שיר ליום השבת יש לאומרו. והרב השומר אמת סי' ל"ד אות יו"ד דף ס"ח ע"ב כתב כי אין מנהג ארץ ישראל לאומרו:

סימן תרכ

תר"ך ס"א כתב הטור וז"ל שחרית מתודה (הש"ץ) שלשה פעמים וכן במוסף ובמנחה אבל בנעילה פעם אחת. והן עשרה וידוים כנגד עשרה פעמים שמזכיר כהן גדול את השם ביו"כ. ובלילה אינו מתודה. ויש מקומות שנהגו שאינו מתודה אלא לכל תפילה פעם אחת והציבור פעם אחת הרי שמונה. ושני פעמים בערב אחת במנחה (דעיו"כ) ואחת בערבית עכ"ל. וכתב הרב השומר אמת סי' ל"ד אות י"א דף ס"ט כי נוהגים בארץ ישראל כמנהג יש מקומות הנז"ל אך שבערב אומרים הציבור פעם אחת מלבד מה שאומר הש"ץ פעם אחת וכמ"ש האבודרהם וכו' כי הוידוי של מנחת עיו"כ אינו מצטרף לעשרה וידוים וכו' ומדלג הש"ץ הוידוים הנדפסים במחזורים בתפילות הש"ץ קודם תחינות רבש"ע וכן מדלג הוידוים שבאמצע תחינות ההן ואינו אומר אלא הוידוי האחרון הנדפס קודם תחינת מה נאמר לפניך יושב מרום וכו' (ונוהגים לכלול בו הוידוי הגדול שסידר הג' חיד"א י"ל בספר כף אחת):

סימן תרכא

תרכ"א ס"ג מברכין על המילה בלא כוס. כתב השולחן גבוה סק"ו ולעיל סי' תקנ"ט סעיף ז' ס"ק י"א דנוהגים בשאלוניק לברך על הכוס ולהטעים לתינוקות בין בט"ב בין ביו"כ וכדעת התוס' בעירובין דף מ' פ"ב ד"ה דילמא וכו' שהובא בבית יוסף לעיל סי' תקנ"ט וביו"ד סי' רס"ה. ועי' פר"ח בליקוטים לעיל סי' תקנ"ד סעיף וא"ו ובשיורי ברכה יו"ד סי' רס"ה סעיף ד' אות ג' ובחקרי לב או"ח סי' ק':

תרכ"א ס"ד כתב הרב מהר"ר ישראל קמחי ז"ל מרבני עיה"ק צפת ת"ו בספרו הנכבד עבודת ישראל על סדר עבודת יו"כ דף קע"ד ע"א כי נכון לומר תפילת כהן גדול בהיכל סמוך לאמירת ומתפלל בהיכל תפילה קצרה וכן הוא מנהג כמה גדולים וכן כתוב בנוסחאות המדויקות שבעיה"ק צפת ת"ו וכ"כ בסידור הרב הקדוש מהרח"ו זיע"א והכי נקטינן ודלא כהנוהגים לאומרה בסיום סדר העבודה ע"ש באורך. עוד כתב שם בדף קי"ח ע"ב כי גם בהנחת גורל ימין על שעיר של שם. מנהגינו לומר והכהנים והעם וכו' עד בשכמל"ו וכמ"ש מרן ז"ל בבית יוסף (וכבר כתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' כ"ח כי כן מנהגינו):

סימן תרכג

תרכ"ג ס"ו ותוקעים תשר"ת. וכתב מור"ם בהג"ה דיש אומרים דאין לתקוע רק תקיעה אחת וכו'. כתוב בספר הפרדס לרש"י ז"ל הלכות יו"כ סי' קפ"ג שמנהג ארץ ישראל לתקוע תשר"ת במוצאי יו"כ ומנהג בני הגולה לתקוע רק תקיעה אחת:

סימן תרלא

תרל"א ס"ט מבין כל שני נסרים וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן תרלט

תרל"ט ס"ב כתב הגאון חיד"א ז"ל בתשו' חיים שאל ח"א סי' ע"א אות א' ובמחזיק ברכה סי' זה אות ה' כי ראה לגדולי ארץ ישראל שלא היו מברכים לישב בסוכה על פת הבאה בכיסנין אף על יותר מכביצה. ועי' שערי תשובה סק"ג ולקמן סי' תרמ"ג סק"ב בהגהות יריעות האוהל על ספר אוהל מועד ח"ב דף ל"א ל"ב:

תרל"ט ס"ב ויין בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן תרמח

תרמ"ח סי"ג חזזית וכו'. עי' מג"א ס"ק ט"ז י"ח י"ט ולעיל סעיף ז' סק"י משם מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' מ"ט כמה קולות בזה. ובתשו' שם האריך להוציא מדעת המחמירים שע"י זה הם מברכים על אתרוג של אחרים שאין זה נכון (פי' לקמן סוף סי' תרנ"ח) וכתב וז"ל וחרפה גדולה היא לעיר מהוללה בארץ ישראל מק"ק כחכמים רבים ומפורסמים. שיאמרו כי לא נמצא בכל הקהילות אתרוג כשר אלא אותו אתרוג בהיות בעיר גינות ופרדסים שיש בהם ריבוי אתרוגים כשרים והלוקטים אותם הם מחביאים הטובים ומייקרים אותם. ונראה לי כי בענין מה שכתבתי ימצאו אתרוגים כשרים הרבה וכו' שיוכל כל עני לקנותו ולצאת בו ולא יצטרך לאתרוג של הקהל וכו' עכ"ל:

תרמ"ח סי"ז מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחורות מעט כשרים ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי הרי זה פסול בכל מקום. עי' סוכה דף ל"ו ע"א ובטור וב"י דבני ארץ ישראל פוסלים אתרוג הכושי ודומה לכושי. ובני בבל מכשירים כושי ופוסלים דומה לכושי.

ועי' בספר כפות תמרים על סוכה שם ובתשו' דברי יוסף למהר"י שווארץ סי' ל"ב:

תרמ"ח סכ"א הירוק וכו'. עי' ט"ז ומג"א שדחו דברי הב"ח בזה. גם בגט מקושר למהר"י נבון ז"ל בחידושיו על הרא"ם דף קכ"ה סוף ע"ב כתב שנוהגים בירושלים ת"ו דכל שהתחיל להיות מראה אתרוג או שידוע בודאי שדרכו להיות כמראה אתרוג. כשר אפי' בעודו ירוק:

סימן תרמט

תרמ"ט ס"א בהג"ה ומשום זה יש ליזהר שלא יקצץ הישראל בעצמו אחד מארבעה מינים שבלולב לצורך לולבו וכו' אלא יקצצנו עכו"ם ויקנה מהם ואין חילוק בזה בין א"י לחו"ל עכ"ל ולקמן סי' תרס"ד סעיף יו"ד כתב מרן וז"ל יש מי שאומר שיש ליזהר שלא יקוץ ישראל ערבה למצוה משדה עכו"ם אפילו ברשות העכו"ם עכ"ל ועי' לעיל סי' תרל"ז

סעיף ג' בהג"ה לענין סכך. והנה בשע"ת סי' זה סק"ב כתב משם הרדב"ז שמותר לישראל לקצץ וכן עושים מעשים בכל שנה כיון שהעכו"ם בעל הקרקע יש לו שטר העשוי בעש"ג וכו'. והסמ"ג (וספר התרומה סי' רי"ג סוף הלכות ארץ ישראל. והכנה"ג לקמן סי' תרס"ד ובשכנה"ג סי' זה משם ריא"ו) והט"ז לקמן סי' תרס"ד חילקו בין זמן התלמוד לזמנינו דלא שכיחי שדות ישראל (ועי' כפות תמרים על סוכה דף ל' ובספר נהר שלום לקמן סי' חרס"ד) וכתב הרב בריכות המים סי' זה כי על דברי הרדב"ז הנז"ל וש"פ סומכים להתיר בירושלים לקצץ הישראל בעצמו משדה עכו"ם הערבה להושענא וגם ללולב. וכתב בשע"ת סוף ס"ק הנז"ל דאין צורך לזה אלא כשהוא קוצץ להושענא שלו ולולב שלו דאם להושענא ולולב שנותן לחבירו בלאו הכי מותר וכמ"ש המג"א סק"ו והט"ז סוף סי' תרס"ד:

תרמ"ט ס"א כתב המג"א סק"ד משם תשו' רבינו בצלאל סי' ב' דבאתרוג בארץ ישראל אם קצצו ישראל משדה עכו"ם הי"ל נתמרח ביד ישראל והו"ל טבל וחייב במעשר כדי לצאת בו (ועי' מג"א לקמן סעיף ה' סוף סק"ך ובמחה"ש שם דיש מחלוקת אם מותר לצאת באתרוג של טבל והרמב"ם פ"ח מהלכות לולב הלכה ב' פסק דפסול). ועי' בתשובת רב"צ שם שערער על מה שנהגו פה עיה"ק צפת ת"ו להקל בזה. אך הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב לימד זכות על מנהג צפת בזה ע"ש. והרב כפות תמרים על סוכה דף ל"ד והרב בית השואבה דף קנ"א ע"ב דחו דברי הרשד"ם הנז"ל. וכן המנהג פשוט בירושלים ת"ו להוציא תרומ"ע מהאתרוגים למצוה שחתכו אותם ישראל וכמ"ש בספר אמרי בינה ח"א בקונטריס התשובות סי' י"א וכן המנהג האידנא פה צפת ת"ו (ופי' מה שאכתוב בעזהי"י בחלק יו"ד סי' של"א סעיף ד' משם הברכי יוסף שם אות ד'):

תרמ"ט ס"ג עי' ט"ז סק"ג לענין אתרוג המורכב וסימניו ועי' מג"א לעיל סי' תרמ"ח סעיף כ"א ס"ק כ"ג ובמחזיק ברכה שם אות ח' ובאחרונים באורך. וכתב מורינו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סי' ק"י וז"ל השתא הכא שנת השמ"ו בעיר אלד'ינו צפת נשאלנו אם יוצאין בחג באתרוג מורכב אם לאו. ואם הורכב יחור של לימון באילן אתרוגים לא קמיבעיא להו דהא אין היחור ההוא מוציא אלא לימונים כדברי הגננים וכמ"ש רש"י בסוטה דף מ"ג ע"ב ד"ה מרכיב וכו'. כי קמיבעיא הוא איפכא שהורכב יחור של אתרוג בלימון שמוציא היחור ההוא דוגמת אתרוג. ואין הפרש אלא שחמוץ שבתוכו מרובה מה שאין כן לאתרוג בלתי מורכב שחמוץ מועט והקליפה שעליו עבה מאד. וראינו מי שרצה לנהוג היתר ותולה עצמו על אחד מן המורים שבארצינו הטהורה שיוצאים בו עם היות שכל שאר חכמי העיר חולקים ומעידים שכל חכמי צפת רבניה ושופטיה אשר קידמונו

היו מרחיקים האיסור עד מאד. ומדאגה בדבר פן תתפשט הוראה זו להקל באיסור תורה אמרתי לבוא בספר כתוב וכו' הלכך בנ"ד לכ"ע בטל יחור האתרוג שהורכב בלימון אגביה דאילן הלימון ולאו אתרוג הוא כלל וכו' ועוד שאפילו לא היה היחור ההוא מתבטל בלימון אלא שהיו כשני מינים מעורבים לא יצא וכו' עכ"ל. ועי' ביכורי שלמה או"ח סי' מ"ג אות ח':

תרמ"ט ס"ה והפיסול שהוא וכו' מפני שאותו אתרוג אסור באכילה וכו'. כתב המג"א סק"ך דאתרוג של ערלה פסול וערלת חוץ לארץ כשר וכו' ע"ש. ובתשו' בית יהודה ח"ב סי' ל' האריך לדחות דברי המג"א ומסיק לאסור גם אתרוג דערלת חוץ לארץ וכ"כ הכפות תמרים על סוכה דף ל"ד ע"ב ועי' בספר אמרי בינה ח"א או"ח דיני יו"ט סי' כ"א אות ט"ו ובקונטריס התשו' שם סי' י"א. ועי' ביכורי שלמה או"ח סי' כ"ה אות קפ"ה:

סימן תרנא

תרנ"א ס"ד גידם שאין לו יד נוטל וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז וכ"כ הלבוש (וכתב השולחן גבוה סק"י סק"י דר"ל דאם אין לו יד ימין נוטל הלולב בזרוע ימין ואם אין לו יד שמאל נוטל האתרוג בזרוע שמאל):

תרנ"א ס"ח ובהודו לה' שבסוף שכופלים אותו ש"ל והציבור מנענעין שני פעמים. ודעת האריז"ל בשער הכוונות דף ק"ן ע"ג דפוס שאלוניק שאין מנענעין אלא פעם אחת הגם שכופלין אותו כמ"ש שם ריש ע"ד. וכן מנהגינו ועי' מ"ש בכללים סי' י"ג:

תרנ"א ס"ט הנענוע וכו'. עי' פרמ"ג בא"א סק"ך ועי' מה שהאריך בזה גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב ז"ל בכפות תמרים על סוכה דף ל"ז סוף ע"ב וכתב שם כי נוהגים שלא לעשות אלא שלש פעמים הולכות והבאות לכל צד. וכתב הרב מהר"י נבון ז"ל בגט מקושר בחידושיו על הרא"ם דף קכ"ז ע"א כי מנהג נכון הוא וכתב כי כן דעת האריז"ל (בשער הכוונות דף ק"ן ע"ג ודף קנ"ג ע"ג וז"ל סדר נענוע הלולב כך הוא להוליך הלולב למרחוק ולהחזירו להביאו פעם אחת וכן פעם שנית וכן טעם שלישית הרי הם שלש הולכות ושלש הבאות בכל קצה משתה קצוות עכ"ל):

תרנ"א ס"י יקיף דרך ימין בנענעו מזרח דרום מערב צפון. כתב הרב גט מקושר הנז"ל דף הנז"ל שבעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים להקיף דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב כמ"ש האריז"ל (בשער הכוונות דף ק"ו ע"ג) ומינה לא תזוז וכו' עכ"ל:

סימן תרנב

תרנ"ב ס"א בהג"ה והמדקדק יאחוז הלולב בידו כשנכנס מביתו לביהכ"נ גם בשעת התפילה וכן יחזירו לביתו כדי לחבב המצות (עי' לעיל ריש סי' צ"ו) וכן היה מנהג אנשי ירושלים כדאיתא בסוכה דף מ"א:

סימן תרנח

תרנ"ח ס"ב (ביום שבת אינו ניטל אפילו אם הוא יום ראשון. וכתב בהג"ה דאסור לטלטל הלולב בשבת וכו'. ובמחזיק ברכה לעיל סי' תרנ"ד אות א' כתב משם רבינו מנוח דיש מתירים בטלטול ע"ש ועי' ט"ז סי' זה סק"ג ומחה"ש סוף סק"ב. וכתוב בספר המנהיג הלכות אתרוג אות כ"ט וז"ל מצאתי אנשי מזרח אין טוענין לולב בשבת אנשי מערב טוענין לולב בשבת ולקחתם לכם ביום הראשון כתיב ואין כאן שבת עכ"ל ועי' סוכה דף מ"ג ע"א ובחידושי הרשב"א שם סוף ד"ה ופריך אינהו דידעי וכו'):

תרנ"ח ס"ג דבעינן לכם משלכם. עי' שערי תשובה סק"א דהמדקדק במעשיו יש לו להחמיר לחוש למה שכתב המחנה אפרים הלכות מכירה דיני קנין משיכה סי' ב' דמה שנוהגים האידנא שקונים אתרוג למצוה ופורעים הדמים אחר החג דלאו יאות עבדין וכו' (זולתי כשזורף עליו הדמים במלוה דהיינו שכותב עליו שטר או שקנו מידו לפרוע הדמים אחר החג עי' מחנה אפרים שם דיני קנין מעות סי' ה') והנה בתשו' אור לי סי' ל"א האריך מאד בזה (ותימה שלא הזכיר דכרי התוס' בפ"ז דף ס"ב ע"ב ד"ה יאות) ושקיל וטרי טובא בדברי מרן ז"ל לקמן סעיף וא"ו ולעיל סי' תרל"ו סעיף ג' ובאה"ע סי' כ"ח סעיף י"ג. וכתב שם באות ע"ד ע"ה וסוף אות ע"ט דרוב האחרונים תפסו בדעת מרן ז"ל דקנין דרבנן מהני לשל תורה ושפיר יוצא י"ח הגם שאינו פורע הדמים קודם החג ע"ש. וגאון ירושלים הרב קרבן אליצור על מסכת ע"ז דף קל"ז ע"ג כתב כי כן אנו נוהגים והאריך לקיים המנהג ע"ש וכן המנהג פשוט פה עיה"ק צפת ת"ו בקניית הדס וערבה שפורעים הדמים בסוף החג:

תרנ"ח ס"ו לא יתננו ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו וכו' ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות מותר. עי' בסוף ספר דרשות הגאון ר"ח כהן ראפפורט הובא תשובה באורך לקיים המנהג שנותנים בביהכ"נ אתרוג הקהל לתינוקות ביום ראשון לברך עליו ואין מדקדקים להמתין עד שיברכו מקודם כל הגדולים:

תרנ"ח ס"ו ואם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו שפיר דמי. עי' פרמ"ג בא"א סק"ח וסק"ט דזה מיירי בתינוק שלא הגיע לעונת הפעוטות אבל אם הגיע לעונה"פ ויודע לנענע לא יצא הקטן י"ח אם תופסים עמו:

תרנ"ח ס"ט בהג"ה ואשה פטורה מליתן למעות אתרוג הקהל הואיל ואינה חייבת בו. עי' ט"ז ועי' מה שכתבתי לעיל סי' תקפ"ט סעיף וא"ו:

סימן תרס

תר"ס ס"א כתב הטור שנוהגים להקיף סביב הס"ת אחר מוסף ורב סעדיה כתב להקיף קודם מוסף אחר קריאת ס"ת בעוד ס"ת על הבימה. וכתב מהר"מ גלאנטי בספר קרבן חגיגה סי' פ"ו שבעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים להקיף אחר ההלל תיכף ע"ש ובלקט הקמח ובפחד יצחק אות ה' דיני הושענות וכן דעת האריז"ל בשער הכונות דף קנ"ג ע"א דפוס שאלוניק. וכתב הרב השומר אמת סי' כ"ט אות א' דף נ"ז נ"ח כי כן נוהגים גם בשאר ארץ ישראל להקיף תיכף אחר ההלל וכו' ואין אומרים קדיש תתקבל אחר ההלל אלא אחר ההקפה (וכמ"ש בשער הכונות דף קנ"ו סוף ע"ד) ואח"כ מחזירים הס"ת להיכל (ומוכרים המצות) וחוזרים ומוציאים אותו לצורך קריאה באמירת יהי ה' אלדינו וכו' עש"ב. ובאמת ליעקב אלגאזי דיני הקמת ס"ת אות י"ג מבואר דבירושלים ת"ו אין מחזירים הס"ת להיכל ע"ש ובספר לדוד אמת סי' ד' אות י"ג:

תר"ס ס"ב נוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב וכתב מור"ס דיש אומרים שמי שאין לו לולב אינו מקיף וכן נוהגין. וכתב הברכי יוסף כי כן עיקר כי על פי סוד הקבלה ההקפה היא דוקא בלולב. וכן הוא מנהגינו האידנא ואפילו ביום הו"ר וכמ"ש בעיקרי הד"ט או"ח סי' ל"ג אות יו"ד דכן מוכח ממ"ש בספר נגיד ומצוה ע"ש באורך:

תר"ס ס"ג יש מי שאומר שאין אומרים הושענא בשבת ולא נהגו כן. כתב הברכ"י שבירושלים ת"ו אין אומרים. והרב השומר אמת סי' כ"ט אות ד' דף נ"ט כתב כי בצפת ת"ו אומרים:

סימן תרסג

תרס"ג ס"א בחוה"מ מוציאין ס"ת וכו' ובארץ ישראל שאין שם ספיקא דיומא אין קורים בכל יום אלא קרבן היום בלבד וכו' קורא כהן וביום השני והשלשה העולים אחריו חוזרים וקורים אותה פרשה עצמה וכו' עי' תשו' הרלב"ח סי' מ"ט ותיקון ישכר דף ס"ט ע"א:

סימן תרסד

תרס"ד ס"א בהג"ה ואין אומרים בהו"ר נשמת. כתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ג ריש ע"א כי כן המנהג בארץ ישראל. וכתבו הרב פרי האדמה ח"א הלכות עירובין דף ל"ח ע"א והרב אדמת קודש ח"ב או"ח סוף סי' ג' כי בירושלים ת"ו אין נוהגים לתקוע ביום

הו"ר. וכן הוא פה צפת ח"ו. גם אין אנו אומרים י"ג מדות בהקפות ולא באשמורת הו"ר וכדעת האריז"ל בשער הכונות דף ק"ן ע"ד דפוס סאלוניק:

תרס"ד ס"ג יש מי שאומר שאף ביום הו"ר מקיפים בלולב ולא בערבה ולא נהגו כן אלא להקיף בו גם בערבה וכ"כ מור"ם לעיל סי' תר"ס סעיף ב'. אך לקמן סעיף ז' כתב מור"ם שהגם כי כן המנהג מ"מ יותר טוב שלא ליטול הערבה עם הלולב כלל וכתב שם המג"א סק"ח כי כן דעת האריז"ל (בשער הכונות דף קנ"ז ריש ע"א) שלא לחבר הלולב עם הערבה וכן מנהגינו האידנא:

תרס"ד ס"ד וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש. ודעת האריז"ל בשעה"כ דף קנ"ז לחבוט על הקרקע חמשה פעמים וכן מנהגינו:

סימן תרסה

תרס"ה ס"א אתרוג בשביעי אסור וכו' ובשמיני עצרת מותר ובחוצה לארץ וכו' אסור אף בשמיני ומותר בתשיעי:

סימן תרסו

תרס"ו ס"א אעפ"י שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית לא יסתור סוכתו אבל מוציא הוא את הכלי ממנה מן המנחה ולמעלה וכו' (ונויין שנותנין בדפנות כגון סדינין המצוירין עי' לעיל סוף סי' תרל"ח בהג"ה ובט"ז שם דמותר גם בתוך החג להוציאן מפני הגשמים או מפני חשש הגנבים ע"ש. ומורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קס"ח פסק דיש להם דין כלים הנז"ל והובא בכנה"ג ומג"א לקמן ריש סי' תרס"ז ע"ש) ובחוצה לארץ שצריך לישב בה בשמיני גמר מלאכול ביום השמיני מוריד כליו וכו':

סימן תרסז

תרס"ז ס"א סוכה ונויה אסורים גם בשמיני ובחוצה לארץ שעושים שני י"ט אסור גם בתשיעי וכו':

סימן תרסח

תרס"ח ס"א ובחוצה לארץ אוכלים בסוכה בשמיני בלילה וביום וכו'. עי' שע"ת משם הברכ"י דשלוחי ארץ ישראל שהם בחו"ל צריכים לישב בסוכה עם בעה"ב. ויאמרו בינם לבין עצמם שאין עושין משום מצוה. ויישן בבית שיעשה לו איזה אמתלא. ויטעום קצת חוץ לסוכה והכל בצינעה. ועי' בספר אות היא עולם ח"ב סי' נ"ב דבני חו"ל שנמצאו בא"י פטורים ע"ש וצ"ע:

תרס"ח ס"ב שחרית מוציאין ג' ספרים וקורין באחד מוזאת הברכה עד סוף התורה ובשני בראשית וכו' ובשלישי ביום השמיני עצרת וכו' ובמקום שעושין שני י"ט אין מוציאין

ביום הראשון אלא שני ספרים וקורין באחד חמשה בפרשת ראה מכל הבכור ואם הוא שבת קורין שבעה וכו' והמפטיר קורא בשני וכו'. כתב באשל אברהם משם תשו' הכנה"ג או"ח סי' וא"ו שאם חל שמיני עצרת בשבת קורין בארץ ישראל למנחה בפרשת בראשית. ובחו"ל קורין בוזאת הברכה:

סימן תרסט

תרס"ט ס"א בהג"ה ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות וכו'. כתב מהריק"ש בתשו' סי' קכ"ג שבהרבה מקומות נוהגים שאיש אחד הוא מסיים ומתחיל בשני ספרי התורה דהא דקי"ל לעיל סוף סי' קמ"ד דאין קורים לאדם אחד בשני ס"ת מפני פגמו של ראשון היינו דוקא כשהוא בענין אחד וכדמשמע פשט לשון הרמב"ם פרק י"ב מהלכות תפילה הלכה כ"ג וכדעת היש אומרים שהביא הכסף משנה שם והגם דהכ"מ דחה דבריהם שם (ובבדק הבית כוף סי' קמ"ד והאחרונים שם) מ"מ המנהג הנז"ל הוא מיוסד על פי דעת יש אומרים הנז"ל וקושית הכ"מ יש לתרץ וכו' ע"ש ועי' בתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' רצ"ג. וכתב הרב תיקון יששכר דף ע' כי הרדב"ז ז"ל היה נוהג כנז"ל להיות מסיים ומתחיל כאחד והיה מברך ברכה האחרונה אחר סיום בראשית ובתשו' דבר משה ח"א או"ח סי' י"ב דף יו"ד ע"ד כתב כי בעיה"ק צפת ת"ו בשנת תע"ה היה מורינו הרב מהר"ר משה חיון ז"ל (אב"ד דעיה"ק הנז"ל) חתן מסיים ומתחיל כאחד ובירך על כל ס"ת שני ברכות לפניה ולאחריה וחלק עליו הרב מהר"א יצחקי ז"ל (בעל זרע אברהם) שנמצא שם אז. ואמר לו שאין המנהג לברך רק על ספר ראשון ברכה ראשונה ועל ספר שני ברכה אחרונה וכתב הרב השומר אמת בקונטריס אחרון דף ך' סוף ע"א כי האידנא נוהגים בעיה"ק צפת ת"ו מנהג משונה מכל המקומות דהיינו שקורין לס"ת שני חתנים אחד לסיים ואחד להתחיל. והמסיים מברך ברכה ראשונה וקורא ואיני מברך אחריה. ואח"כ קורא המתחיל בלא ברכה שלפניה ומברך ברכה אחרונה אחר גמר קריאתו והוא דוגמא לזמן המשנה (מגילה דף נ"א) שהפותח והחותם הם שמברכין דוקא. והש"ץ מזהיר לשניהם שיכוונו כל אחד לברכת חבירו לצאת בברכתו (עי' ט"ז לעיל סי' תכ"ח סק"ה). והאריך שם (ובדף כ"ע ע"ב) למצוא סמך למנהג זה. ולא הונח לו. וכתב דנראה שזה נשתרבב בטעות ממנהג הנז"ל שאיש אחד מסיים ומתחיל כאחד דאז אינו מברך אלא ברכה ראשונה על ספר ראשון וברכה אחרונה על ספר שני וכ"כ בספרו ויקרא אברהם חלק יו"ד סי' ד' דף ט"ו סוף ע"ב על מנהג עיה"ק צפת ת"ו בזה שהוא מנהג בטעות דוגמת כמה מנהגים בטעות שנשתרבבו מסיבה כעין זאת ע"ש. והרב מהר מ פארדו ז"ל בתשו' שמו משה או"ח סי' י"ג כתב דגם באלכסנדרייא נהגו כן בטעות

שנמשך ממנהג הקדום שאיש אחד מסיים ומתחיל וכו' כנז"ל. וכתב השומר אמת שם דף ל' כי מ"ש בשלמי חגיגה דף ר"פ ובלדוד אמת בקונטריס תורת השלמים סי' י"ז אות א' דאם נמצא טעות בפרשת בראשית של חתן המתחיל לא יוציאו ס"ת אחר. היינו דוקא כשקורא חתן מסיים בוזאת הברכה בברכה תחילה וסוף. וחתן מתחיל בבראשית בברכה תחילה וסוף לא באופן אחר:

תרס"ט ס"א בהג"ה ועוד נוהגין וכו' להוציא בשמחת תורה ערבית ושארית כל ס"ת שבהיכל וכו' ועוד נהגו להקיף וכו'. כתוב בשער הכונות דף קנ"א ע"א וז"ל מה שנהגו להוציא הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם התיבה בשחר ובמנחה ובערבית דמוצאי יו"ט מנהג אמיתי הוא וכו' עכ"ל. וכתב הרב לדוד אמת סי' כ"ו דבעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו להקיף הס"ת בשעה שמחזירין הס"ת להיכל קודם מוסף ומנהג נכון הוא עכ"ל:

תרס"ט ס"א בהג"ה ונהגו עוד להרבות הקרואים לס"ת וקורים פרשה אחת הרבה פעמים וכו' וכ"כ לעיל סי' רפ"ב סעיף ב'. וכתב הרב תיקון ישכר דף ע' כי נוהגים פה צפת ת"ו שמעלין לס"ת בשמחת (יב) תורה הרבה גדולים וקטנים עד פיסקת מעונה אלד"י קדם. ואח"כ חוזרים ומעלים מראש הסדרה עד פיסקא הנז"ל כהן לוי ישראל. ואם אין שם כהן ולוי מעלים שלשה ישראלים. ואח"כ עולה הרביעי לקרות מעונה וכו' עד פיסקת ויעל משה. ואח"כ עולה החמישי שהוא החתן המסיים וקורא מן פיסקת ויעל משה עד הסוף. ואח"כ עולה המתחיל לקרות בראשית בספר שני, עוד כתב בדף ע"א סוף ע"ב שבארץ ישר' שלפעמים יחול שמחת תורה בשבת. קורין בסדר וזאת הברכה שבעה גברי. וכ"כ בדף ע"ח סוף ע"ב שהכהן קורא עד פיסקת ועזר מצריו תהיה. והלוי עד ובין כתפיו שכן. והשלישי עד אלפי מנשה. והרביעי עד ומשפטיו עם ישראל. והחמישי עד ובגאותו שחקים. והששי עד ויעל משה. והשביעי הוא החתן המסיים קורא מן ויעל משה עד הסוף. וכתב הרב השומר אמת סי' ל"ב אות א' דף ס"ה ריש ע"ב דהאידנא נשתנה המנהג בצפת ת"ו כי קורין חמשה גברי עד ובגאותו שחקים. ובאותה פיסקא דולאשר אמר. קורין את כל הקהל זה אחר זה. ואח"כ קורין לחתן מעונה ער ויעל משה. ואח"כ קורא החתן המסיים מתחילת וזאת הברכה עד הסוף, וכ"כ בספרו ויקרא אברהם דף קי"ד ע"ב שבפיסקא דולאשר אמר. קורין את כל הקהל וקורים כהן לוי ישראל וכן על זה הדרך עד שיעלו כל הכהנים והלוים. ולפי זה אין חילוק בין שחל בחול בין שחל בשבת כיון דאיכא שבעה קריאות מחודשות לשבעה גברי וכל הנוספים הם בין החמישי ובין הששי. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' רפ"ב סעיף ב':

תרס"ט ס"א בהג"ה עוד נהגו לקרות כל הנערים לס"ת וקורים להם פרשת המלאך הגואל וכו'. כתב הרב תיקון ישששכר דף נ"ו ודף ע' שנוהגים בירושלים וצפת ת"ו שמעלין לס"ת רוב הילדים מבן שש ושבע ומעלה. ארבעה וחמשה בבת אחת. ואחד מהם מברך והאחרים עומדים עמו ושומעים. והאידנא אין מנהג צפת כן אלא מעלים אותם אחד אחד. ואחר שעלו כולם וקראו בס"ת. מעלים את כל התינוקות הקטנים והש"ץ מברך אותם בעל פה פסוק המלאך הגואל כמ"ש הרב הלבוש:

תרס"ט ס"א (כתב הישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ"ח וז"ל בני בבל עושים שמחת תורה כל שנה ושנה בחג הסוכות ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר קורין בפרשה אחת, בני ארץ ישראל אין עושים שמחת תורה אלא לשלש שנים ומחצה וביום שישלימו הפרשה שקורין בפלך זה אין קורין בזה בזה עכ"ל. ובתיקון ישששכר דף ל"ג ע"א כתב משם בעל מסעות בנימין שראה במצרים שקהילת אנשי בבל מסיימין התורה בשנה אחת כנהוג. וקהילת אנשי ארץ ישראל עושים מכל פרשה שלשה סדרים ומסיימין התורה לסוף שלש שנים. (ובהקדמת הרב מהר"ר יעקב בן חיים למקראות גדולות דפוס ווינציא הביא חשבון קנ"ד הדרים בתורה) וכן איתא במגילה דף כ"ט ע"ב דבמערבא הוו מסקי לאורייתא לתלת שנין (ובקידושין דף ל' ע"א איתא דבמערבא פסקי לקרא דהנה אנכי בא אליך בעב הענן לתלתא פסוקי) אך במסכת סופרים פרק ט"ז הלכה יו"ד מוכח דהוו מסקי לאורייתא לתלת שנין ומחצה וכמ"ש הנחלת יעקב שם והביא ראיה מהישש"ש הנז"ל, ועי' מג"א לעיל ריש סי' רפ"ב ומחה"ש שם ועי' טור לקמן סוף סי' תרפ"ה ונחלת יעקב הנז"ל פרק י"א הלכה וא"ו ושו"ת בית דינו של שלמה או"ח סי' י"ב):

תרס"ט ס"א כתב הרב השומר אמת סי' ל"ב אות ד' דף ס"ו שנוהגים בעיה"ק צפת ת"ו בשבת בראשית שאחר שעלו הכהן והלוי לס"ת מעלים את החתנים דשמחת תורה:

סימן תרעא

תרע"א ס"ז ובביהכ"נ מניחו בכותל דרום. עי' תשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תק"י:

תרע"א ס"ח בהג"ה מיהו בזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש וכו' אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקין אלא פעם אחת בפנים וכו'. וכן פסק מהריק"ש והפר"ח והגאון חיד"א בתשו' יוסף אומץ סי' ל"ב והשו"ג ס"ק כ"א:

סימן תרפא

תרפ"א ס"ב בהג"ה וכ"ש בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל וכו'. כתב בתשו' שמו משה או"ח סוף סי' י"ד שנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו להבדיל קודם וכדברי הט"ז:

סימן תרפד

תרפ"ד ס"א ביום שמיני מתחילין ביום השמיני וכו' כתב הגאון חיד"א בתשו' חיים שאל ח"א סוף סי' ק' דגם ביום שמיני יקרא הכהן עד פר אחד. והלוי עד ביום התשיעי. והישראל יחזור ויקרא ביום השמיני ויגמור עד סוף. הסדר ע"ש ועי' דרכי משה סוף אות ב':

תרפ"ד ס"ג ואם חל ר"ח בחול וכו'. כתב בתשו' ויקרא אברהם או"ח סי' כ"ט שנוהגים בעיה"ק צפת ת"ו לומר מזמור שיר חנוכת בשעת הכנסת ס"ת קודם מוסף וברכי נפשי אחר מוסף כמו בכל ר"ח כמ"ש לעיל סי' תכ"ג סעיף ג' (וכן אומרים בכל ר"ח בית יעקב ושיר של יום קודם מוסף אתר ובא לציון וכמנהג עיה"ק ירושלים ת"ו שהובא בתשו' חסד לאברהם אלקלפי או"ח הי' כ"ו) ועי' בתשו' שמו משה או"ח סי' י"ד מ"ש על דברי השכנה"ג בסי' זה ולעיל סי' קל"ב שהובא בבאה"ט שם סק"ז לענין קדימת מזמור שיר חנוכת לשיר של יום:

סימן תרפו

תרפ"ו ס"ב כתב המג"א סק"ה משם תשו' מהר"מ אלשקר סי' מ"ט שיכולים בני עיר לתקן בהסכמה ובחרם עליהם ועל הבאים אחריהם לעשות פורים ביום שנעשה להם נס. וכן הסכימו הגאון מהר"ח אבולעפיא ז"ל בספרו מקראי קודש דף קצ"ח והגאון חתם סופר או"ח סי' קס"ג ודלא כהפר"ח או"ח סי' תצ"ו במנהגי איסור אות י"ד. וכתב הרב מהר"ר נסים זרחיה אזולאי ז"ל אב"ד דפה עיה"ק צפת ת"ו בהקדמת ספרו שולחן הטהור על תרי"ג מצות. כי פה לפת קבעו פורים ביום עשרה תמוז על הנס שנעשה בו בשנת תקצ"ד בעת השלל (ובהקדמת פאת השולחן הובא באורך כל הסיפור של השלל). ובן קבעו פורים בעיה"ק טבריא ת"ו ביום ד' כיסלו ויום ז' אלול על הנסים שנעשו שם בימים ההם בשנה תק"ג כאשר הגאון מהר"ח אבולעפיא הנז"ל עשה שם ישוב יהודים מחדש. ככתוב באורך בספר זמרת הארץ. (וכמה חביב נם שבארץ ישראל ת"ו דאיכא למ"ד בערכין דף יו"ד ע"ב דאין אומרים הלל על נס שבחו"ל אלא על נס שבא"י ועי' מהרש"א שם):

תרפ"ו ס"ג יש מתענים שלשה ימים זכר לתענית אסתר. כ"כ הטור משם מסכת סופרים פרק י"ז הלכה ד' כי כן מנהג רבותינו שבמערב. והיינו ארץ ישראל כנודע (ובמ"ס שלפנינו כתוב רבותינו שבארץ ישראל):

סימן תרפח

תרפ"ח ס"ד כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו קורים בי"ד ובט"ו ובלילהון ולא יברך כי אם בי"ד וכו'. כתב הרב תיקון ישכר דף כ"ג ע"א וז"ל כן אנו נוהגים בצפת שבגליל העליון תוב"ב שהוא ספק וכן נוהגים בכל ערי ארץ ישראל וכפריהון המסופקות עכ"ל וכ"כ בדף נ"ט ע"ב שבצפת ת"ו וכפריה בירי ועין זיתון קורים בהם את המגילה שני ימים מפני הספק. והגם דצפת ת"ו היתה מוקפת חומה מימי קדם וכמ"ש מורינו הרב מהריט"ץ ריש סי' רנ"א. אך היא ספק מוק"ח בימי יהושע. וכתב הרב תבואת הארץ פרק שלישי עמוד רי"ד דפוס לונץ כי מה שאומרים בני הגליל שמבצר יודפת הישנה (דאיתא בערכין דף ל"ב שהיא מוקפת חומה מימות יהושע) הוא המבצר הידוע בעיר צפת. הוא טעות כי תכונת יודפת הישנה היא סמוכה לעיר יפיע וכו' כמ"ש ביוסיפון לרומים ובמקום אחר קורא יוסיפון המבצר של צפת ת"ו צאפ"א לא יודפת ע"ש ובעמוד פ"ג בזה (ויש אומרים שהמבצר של צפת הנז"ל נבנה סביב לשנת תתנ"ו לאלף החמישי פ"י נוסעי הצלב הצלב) וחנה הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תרפ"א כתב כי בעיה"ק חברון ושכם וקדש נפתלי שהיו ערי מקלט. וכל עיר שיתברר שהיא ממ"ב ערי הלוים שהיו ג"כ קולטות כדאיתא במכות דף יו"ד ע"א. בכולן לא יקראו המגילה אלא ביום י"ד בלבד דכיון שכולן ה"ו קולטות לא היו מוקפות חומה מימות יהושע כדאיתא במכות שם ובערכין דף ל"ג ע"ב (ועי' מל"מ פ"ח מהלכות רוצח). אך הגאון חיד"א ז"ל בברכ"י אות ד' ובתשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות צ"ד כתב כי המנהג קדום בעיה"ק חברון ת"ו לקרות שני ימים. גם הרב תבואות הארץ הנז"ל בספרו תשו' דברי יוסף סי' ב' כתב כי בכל ערי ארץ ישראל נוהגים לקרות שני ימים חוץ מעיה"ק ירושלים ת"ו שקורין יום ט"ו בלבד (עי' כפתור ופרח פרק שמיני) ודלא כדברי הרדב"ז הנז"ל והאריך בישוב המנהג ע"ש ועי' בספר יקר הערך על ערכין דף הנז"ל. וכבר כתב הרדב"ז גופיה בתשו' החדשות ח"א סי' רנ"ב כי גם במקומות שאין צריכים מן הדין לקרות אלא ביום י"ד בלבד. אין לגעור בהם כשקורים גם ביום ט"ו כיון שקורים אותה ביום ט"ו בלא ברכה והלואי שיזכרו נפלאות ה' בכל יום עכ"ל. וראיתי בחסד לאברהם אזולאי מעין שלישי נהר י"ג ובטוב הארץ למהר"נ שפירא דף ל"ה משם ספר כנפי יונה כי עיה"ק צפת ת"ו היא אחת מערי מקלט. והוא פלא. הגם כי מזה שנוהגים לקרות שני ימים לא קשיא וכנז"ל אך אעיקרא דמילתא תמהני כי לא מצאנו זכר עיה"ק צפת ת"ו בכל מ"ב ערי הלוים שביהושע סי' כ"א ודה"א סי' וא"ו. ואף לא בכל מקראי קודש וכמו שכתבתי לעיל סי' תצ"ו סעיף א' כי צפת הנזכרת במקרא היא בנחלת שמעון בארץ יהודה. ועירנו צפת הנודעת. היא בחלק

נפתלי בארץ הגליל. ומצאתי בתבואות הארן הנז"ל פרק ד' עמוד ר"פ כי לא השיג לדעת את העיר קרתן שהיא אחת משלש ערי הלוים שהופרשו. מחלק נפתלי ככתוב ביהושע סי' הנז"ל פסוק ל"ב (ובדה"א סי' הנז"ל פסוק ס"א כתוב קריתים), ואפשר כי היא עיה"ק צפת ת"ו הנודעת והיה שמה מלפנים קרתן ואו קריתים) ואח"כ הוסב שמה צפת:

סימן תרצב

תרצ"ב ס"א בהג"ה ואין לברך אחריה אלא בציבור כתב הרב תפילה לדוד דף פ"ו ע"א כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו (אבל צפניה מברך אפילו ביחיד כשקורא בזמנה כמ"ש בהג"ה לעיל כוף סי' תר"צ ופי' לקמן סעיף ג' באחרונים אן השו"ג סוף סי' תר"צ מסיק דגם לפניה לא יברך ביחיד):

סימן תרצג

תרצ"ג ס"ב בהג"ה ואין אומרים על הנסים רק ביום י"ד אבל לא בט"ו. עי' בית יוסף שכתב כן משם א"ח (וכ"כ השאילתות פרשת ויקהל) שאסור לקרות בתורה ולהזכיר על הנסים ביום ט"ו. וכתב הב"י שאינו יודע מה איסור יש בהזכרת על הנסים. והט"ז סק"ג והכנה"ג והפר"ח והראש יוסף והבית דוד סי' תפ"ט כתבו דהאיסור הוא משום הפסק בתוך התפילה וכתבו הראש יוסף והבית דוד שם דהיינו אפילו בכרך המסופק אם הוא מוק"ח מימות יהושע. אבל הפרמ"ג במ"ז סק"ג כתב דבכרך המסופק צריך לומר על הנסים. ובתיקון יששכר דף נ"ט ע"ב כתב כי ק"ק המוסתערבים שבעיה"ק צפת ת"ו נהגו לקרות בתורה בברכה גם ביום ט"ו כשחל בחול כיון דליכא הפטרה ומה שקירין המגילה בלא ברכה לא דמי לקריאת התורה וכו'. ובדף ס"א ע"א כתב כי גם ק"ק המערבים שבעיה"ק הנז"ל נהגו כן לקרות בתורה ולומר על הנסים אך ק"ק הספרדים שבעיה"ק הנז"ל לא נהגו לקרות בתורה אבל על הנסים נהגו ג"כ לומר ושאלו את פי מרן מהר"י קארו ז"ל בזה והשיב וז"ל שמנהג טוב הוא לומר על הנסים בתפילה ולהעלות ס"ת אלא שקהילתינו הספרדים לא נהנו להעלות ואני כמו שמצאתי המנהגות מזמן רב נוהגין הנחתי אותם עכ"ל. ובשער הכונות דף קנ"ח ע"א דפים שאלוניק כתב וז"ל שמעתי ממהר"י הכהן שראה למורינו ז"ל בביהכ"נ של אשכנזים ביום ט"ו לאדר שהוא יום השני של פורים בהיותו בצפת ת"ו לא היה אומר על הנסים עכ"ל וכתב הרב פאת השולחן סי' ג' דין ט"ו כי האידנא אין מי שנוהג בעיה"ק הנז"ל לקרות בתורה ולומר על הנסים ביום ט"ו זולתי שקורין המגילה בלא ברכה (ונראה דמה שניטלו אמירת על הנסים הוא עפ"י דעת האריז"ל הנז"ל):

סימן תרצד

תרצ"ד ס"ב אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא ועי' מחה"ש:

סימן תרצה

תרצ"ה ס"ד כתב הרב מהר"ר שמחה ב"ר יהושע ז"ל (בעל כפר נטיעה ובנין כל שמחה) בספרו אהבת ציון דף נ"ג שכאשר היה פה עיה"ק צפת ת"ו בשנת תקכ"ה ראה שאין מדקדקים במשלוח מנות משום מעשה שהיה עת צרה ליעקב מסיבת קנאת הנכרים על יופי הכלים שהיו שולחין בהם המנות (ושמעתי שק"ק האשכנזים שבדור שלפנינו רצו לעשות הסכמה פה עיה"ק הנז"ל שלא יתקשטו הנשים בתכשיטין משום כיבה הנז"ל ולא עלתה בידה ועי' מטה שמעון על חו"מ סי' רל"א הגה"ט אות ס"א):

סימן תרצו

תרצ"ו מ"ג נקבר המת לא מענות ולא מקוננות כצ"ל כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:
תרצ"ו ס"ד כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ופורים וכתב מור"ם דיש אומרים שאין אבילות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו וכן נוהגין וכו' אבל דברים שבצינעה נוהג וכו' וכן פסק הרב בעצמו ביו"ד סי' ת"א עכ"ל וז"ל מרן ז"ל ביו"ד שם סעיף ז' אין אבילות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו אלא דברי שבצינעה נוהג וחייב לשלוח מנות עכ"ל וכבר האריכו כל האחרונים לתרץ באופנים שונים. והכנה"ג או"ח סוף סי' זה בהגהב"י כתב דאפשר לידחק ולומר דבאו"ח כתב כן לבני ארץ ישראל שנוהגים כהרמב"ם דס"ל כן. וביו"ד כתב לבני חוצה לארץ שראוי לתפוס כהר"ם והרא"ש דבתראי נינהו ומקילים באבל (ועי' מה שכתבתי נכללים סי' ג') והברכי יוסף או"ח סי' זה אות יו"ד כתב דנקטינן כמ"ש מרן ז"ל ביו"ד וכן הורה הלכה למעשה ע"ש וכן הכרעת האריז"ל וכמ"ש מהר"י צמח בנגיד ומצוה דף ס"ז וכן מנהגינו (וכמו שכתבתי בכללים סי' י"ג דאזלינן אחר הכרעת האריז"ל אפי' נגד פסק מרן ז"ל וכ"ש בנ"ד דכתב כן ביו"ד):
תם ונשלם חלק אורח חיים

ארץ חיים חלק יורה דעה

אמר המחבר טרם בואי לכתוב בעזה"י על סדר חלק יו"ד. ראיתי כי טוב להעתיק ספר זכרון לבני ישראל להרה"ג מהר"ר אברהם מזרחי ז"ל שוחט מובהק דעיה"ק ירושלים ת"ז זקינם של הנרות המזרחיים גאוני ירושלים המה הרבנים מהר"ר משה מזרחי ז"ל בעל תשו' אדמת קודש ומהר"ר מאיר מזרחי ז"ל בעל תשו' פרי הארץ. והספר הזה כבר

נדפס באמשטרדם שנת תע"ח בסוף ספר ימין משה ע"י הרב מהר"ר חיים משה קאריגאל ז"ל ש"ץ דעיה"ק ירושלים ת"ו בצירוף הגהותיו מוקפות בחצאי לבנה. ונדפס פעם שנית בעיר האג שנת תקל"ח בסוף ספר באר מים חיים להרב מהר"ר חיים אברהם ישראל זאבי ז"ל מעיה"ק חברון ת"ו. ופעם שלישית בעיר ליוורנו שנת תרכ"ז בסוף ספר זבחי תרועה להרב מהר"ר שלמה זרקא ז"ל מעיר ווהאראן יע"א:

השוחט צריך לידע תשעה דברים הכוללים דיני השחיטה. ובדיקת הסכין, וכסוי הדם. ובמה יכסה. וסימניך בח"ם מש"ה מל"ך. ב' באיזה דבר ישחוט. (באיזה דבר יכסה). ח' חמשה דברים המפסידים השחיטה. מ' מקום השחיטה. מ' מתי ישחוט. ש' שיעור שחיטה. ה' היכן ישחוט. מ' מי ישחוט. ל' לאיזה דבר ישחוט. (לאיזה דם יכסה). ך' כיצד ישחוט. נוסחא אחרינא וסי' מל"ב מש"ך הד"ם ופי' מ' מי ישחוט. ל' לאיזה דבר ישחוט. (לאיזה דם יכסה). ב' באיזה דבר ישחוט. (כאיזה דבר יכסה). מ' מקום השחיטה. ש' שיעור השחיטה. ך' כיצד ישחוט. ה' היכן ישחוט. ד' דברים המפסידים השחיטה. מ' מתי ישחוט וזה ביאירן:

א מי ישחוט ישראל ולא נכרי ומשומד ומין ומחלל שבת חרש שוטה וקטן. ב לאיזה דבר ישחוט. בהמה וחיה ועוף. ולא דגים וחגבים ושליל. וג' אסורים אפילו בשחיטה והם. המסוכנת. ואותו ואת בנו ביום אחד. ואפרוח בעודו בקליפתו. (לאיזה דם יכסה. לדם חיה ועוף וכוי הוא ספק). ג באיזה דבר ישחוט. בסכין חדה ולא יהיה בה פגימה כלל. (באיזה דבר יכסה. בעפר ואפר ובכל דבר שנקרא אפר. ושהזרעים הזורעין בהם מצמיחים) ד מקום השחיטה. באמצע הצואר בשני הסימנים. ה שיעור השחיטה. השני סימנים שהם הקנה והושט או רובן של שנים בבהמה. או רוב של אחד בעוף. ו כיצד ישחוט. בהולכה והובאה אפי' שהוליך והביא כל היום כולו. ז היכן ישחוט. בכל מקום ולא לתוך ימים ונהרות ולא בכלי שיש בו מים. ולא בכלים ריקים ולא לתוך הגומא. ח דברים המפסידים השחיטה. והם חמשה ואלו הם. שהייה. דרסה. חלדה. הגרמה עיקור. ט מתי ישחוט. בכל זמן חוץ משבת ויום הכפורים. ובלילה עם נר אחד יאיר (ולא לאור הלבנה הרדב"ז) ולא ביום במקום אפל. והם הלכה למשה מסיני. דתניא רבי אומר וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן לך ה' כאשר צויתך. מלמד שנצטווה משה בע"פ הלכות שחיטה ובדיקה. כאשר צויתך בגימטריא רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. כאש"ר נוטריקון למפרע רובו של אחד ככולו:

ששה נבילות מחיים וסימנם ימ"ק גג"ו ופירושם י' שניטלה וחללה עתה. מ' מפרקת שנשברה ורוב בשר עמה. ק' קרועה מגבה כדג. ב' גרגרת שנפסקה ברובה. ג' גסטרא

שנחתכה מחצים לשתי גופות. ו' ושט שניקב במשהו. אבל תורבץ הושט שניקב אינו נבלה אלא טריפה. ונפקא מינה דנבילה מטמאה במגע ובמשא מה שאין כן בטריפה שאינה מטמאה במגע ובמשא. ודע כי פסוקת הגרגרת ונקובת הושט אינן מטמאות מחיים אלא עד שתמות:

כיצד כיצד נכנס המאכל בבהמה ובעוף. בבהמה נכנס תחילה המאכל בתורבץ הושט דהיינו בית הבליעה ומתורבץ הושט לושט. ומושט לכרס. ומכרס לבית הכוסות. ומבית הכוסות למסס ומהמסס לקיבה. ומהקיבה למעי הארוך. וממעי הארוך למעי העבה. וממעי העבה להדרא דכנתא. ומהדרא דכנתא לחלחולת ומהחלחולת יוצא לחוץ:

ובעוף המאכל נכנס תחילה לתורבץ הושט דהיינו בית הבליעה. ומתורבץ הושט לושט. ומושט לזפק. ומזפק למעי אחד קטן. ומאותו המעי נכנס לקרקבן. ומהקרקבן נכנס למעי אחד ארוך. והוא בסבוב ומגיע לזנב. וממנו יוצא הרעי לחוץ:

הטרפיות שיש בבהמה יש בעוף. יתירה הבהמה על העוף שלשה מיני טריפות והם. הטחול שניקב בצד העב טריפה. ובעוף אין הנקב פוסל בו וכשרה. והכוליא וכל החילוקים המטריפין את הבהמה. בעוף כשרה. ובני מעיים שנמצאו יתרים בבהמה טריפה. ובעוף כשרה. ויתר העוף על הבהמה שאם נפל לאור ונחמרו בני מעיים טריפה. ובבהמה כשרה. ואם נשבר אחד מצלעותיו טריפה. ובבהמה כשרה עד שיהיו רובם. ואם נפסק רובו של גיד אחד מצומת הגידים טריפה ובבהמה עד רובם של כל אחד ואחד:

הלכות טריפות

א דיני הגולגולת ובו ג' סעיפים

א נתרוצץ רוב עצם גולגולתה בין ברוב גבהה בין ברוב היקפה טריפה:

ב נפחתה וחסר ממנה כסלע טרפה:

ב ניקבה נקבים שיש בהם חסרון כסלע טרפה. ובעוף המים. פירוש ששטים על פני המים. כגון אווזות ובר אווזות הנקראים בלשון ערבי באט"א. בנקב כל שהוא טרפה:

ב דיני קרום המוח ובו ב' סעיפים

א ניקב קרום אחד משני הקרומות נקב מפולש טרפה:

ב נמצא תולעת בקרום של מוח אעפ"י שהמוח קיים טרפה. ואפילו שאין בקרום התחתון רושם ולא קורט דם טרפה:

ב דיני המוח ובו ה' סעיפים

א נרקב המוח או נתמעך ואין הקרום קיים טריפה:

ב נשפך כמים או כדונג אעפ"י שהקרום קיים טריפה:

נמצאו (תולעים או) מים מגולים לקרום טרפה:

ד נמצאת שלפוחית של מים מגולה לקרום טרפה:
ה נמצאת שלפוחית של מים מונחת בין הקרום והגולגולת טרפה:

דדיני דיני חוט השדרה ובו ג' סעיפים

א נפסק רוב היקף עור החופה את מוח השדרה טרפה:
ב נשפך כמים או כדונג או הומרך וכשמעמידו בידו שוחה המעט שחוץ לידו טריפה:
ג נמצא עב וכבד וכשמעמידים אותו אינו יכול לעמוד מפני כובדו טרפה:

ה דיני הלחי ובו ב' סעיפים

א ניטל לחי התחתון. ואינו יכול לחיות על ידי המראה והלעטה טרפה:
ב ניטל לחי העליון ואף על פי שיכול לחיות על ידי המראה והלעטה טרפה:

ו דיני הושט וכו ז' סעיפים

א ושט או תורבץ הושט שניקב נקב מפולש טרפה:
ב ניקבו שני עורותיו זה שלא כנגד זה מרוח אחת טרפה:
ג נתחלפו עורותיו דהיינו שנמצא החיצון לבן והפנימי אדום טרפה:
ד נמצאו שני עורותיו לבנים או אדומים טרפה:
ה נמצא לו שני ושטים טרפה:
ונמצא קוץ תחוב בעור של אחד מהם לבד אעפ"י שאינו מפולש טרפה:
ז נפרד הושט מהקנה ונתדלדלו ברוב שיעור ארכן טרפה:

דיני הזפק ובו ג' סעיפים

א ניקב גנו של זפק נקב מפולש טרפה:
ב ניטל הזפק טרפה:
ג ניקב המעי שבין הזפק לקרקבן טרפה:

ח דיני הגרגרת ובו ח' סעיפים

א נפסק רוב חללה במקום הראוי לשחיטה או למעלה טריפה:
ב ניקבה נקב שיש בחסרון כאיסר טריפה. ניטלה ממנה רצועה לאורכה וכד מעגלת לה הוייא ברוב רוחב חלל הקנה בעוף. וכאיסר בבהמה טרפה:
ניקבה נקבים דקים זה אצל זה שיש בהם חסרון כאיסר בנקבים עם השלם שביניהם טריפה. ובעוף ברוב רוחב חלל הקנה טריפה. ואם ניקבה נקבים שאין בהם חסרון שיעור רוב חלל הקנה של בהמה טריפה. אם נפחתה כמו דלת והפחת תלוי ועומד והפחת גדול כדי שיכנס ויצא איסר דהיינו יותר מאיסר טריפה:
ה ניקב נקב מפולש משני צדדיה שיעור שיכנס שם עובי איסר טריפה:
ו נסדקה כולה כולה לארכה טריפה:
ז ניקבה למטה ממקום הראוי לשחיטה נקב כל שהוא טריפה:

ח נמצא לו שני קנים טריפה:
ט הריאה טריפותיה י"ח הן. וסימנם רנ"ן יח"ס מסל"ע ח"ם. יצ"א נח"ש:
ופי' ר' ריאה שניקבה טרפה. נ' ניקב אחד מסמפוני הריאה אפילו לחבירו. ן' נימוק אחד מסמפוני הריאה. י' האונות במנינם על גבה. ח' חלפו האונות שנמצאו תרי מימינא ותלתא משמאלא. ס' סרוכות האונות שלא כסדרן. מ' מסמסה הריאה כגון שהיא שלימה וכשתולין אותה נופלת חתיכות חתיכות. ס' סרוחים פי' נמצאו בה אבעבועות מלאות מים סרוחים. ל' ליחה סרוחה שנמצאת באבעבועות. ע' עכורין פי' שנמצאו מים עכורין באבעבועות. ח' חסרה פי' חסרה הריאה או אונא מהאונות כגון שנמצאת אחת בשמאל או שתים בימין ואין שם וורדא להשלים. מ' מקצתה פי' חסר מקנת הריאה מגופה אפילו שלא ניקבה. יבשה פי' שיבש מן הריאה אפילו כל שהוא עד שיפרך בצפורן. צ' צמקה פי' שנפתדה הבהמה בידי אדם וצמקה הריאה. א' אטום פי' נמצא בה מקום אטום שאינו עולה בנפיחה ואינו מחמת מוגלא. נ' נפוחה פי' שנמצאת הריאה נפוחה כעין חריות של דקל. ח' חתוך פי' שנמצאת הריאה כולה כשתי ערוגות ואין לה חתוך אזנים. ש' שינוי מראה פי' ריאה שנשתנה מראיתה למראה האסור כל שהוא טריפה:

דיני הריאה בכולל ובו ע' סעיפים. ואלו פרטיהן

דיני הנקב ה' סעיפים

א הריאה יש לה שני קרומים ניקבו זה כנגד זה נקב מפולש טריפה:
ב ניקבה ועלה בו קרום וסתמו טריפה:
ג ריאה שנמצאת נקובה והנקב עגול טריפה. וכן אם הדבר ספק אם קודם שחיטה ניקב או לאחר שחיטה. מקיפין לו נקב אחר אם אינן דומים טריפה וכן אם נמצא הנקב פתוח או שחור או אדום טריפה:
ד נמצאו תולעים שנקבוה סביב הנקב שחור או אדום ואפי' אינו אדום רק הצלעות שכנגד הנקב טריפה. ה ניקב סמפון מסמפוני הריאה לחבירו. או לבשר הריאה והבשר רע. כגון שנשפכה כקיתון של מים ואפילו שלא נימוחו סמפוניה. וכן אם נמצא הקרום נקוב אעפ"י שלא נימוחו סמפוניה או שנמצא מחט או קוץ בתוך הנקב או בין הנקב לבשר הריאה טריפה:

דיני החסיר ובו ד' סעיפים

א נחסרו האונות ממנינם שחסרה א' מהימין ולא יש וורדא להשלים. או א' מהשמאל טריפה. וכן אם חסרה אונא מצד שמאל ויש וורדא בצד שמאל אינה משלמת למנין האונות. וכן אם חסרו שתי אונות מצד ימין ויש שתי וורדות אינם משלימות וטריפה:
ב אונא פחותה מטרפא דאסא אחר שנפחוה טרפה:

ג ריאה שאין לה חיתוכא דאוני. ואין סדק כמראה הפרש ביניהם כטרפא דאסא בין בעיקרן בין באמצען בין בסופן. ואפילו בגדיים וטלאים טריפה:

ד חסר מגוף הריאה אעפ"י שלא ניקבה והחסרון ככף כפופה כזה כ בין שנראה החסרון מבחוץ כשיעור הנחת גודל. או מבפנים כדי שיעור רביעית שהוא ביצה ומחצה טריפה:

דיני היתר ובו ב' סעיפים

א אונא יתירה על גבה כטרפא דאסא אחר שנפחוה טריפה:

ב אונא יתירה על גבה וגומא תחתיה וכשנופחין הריאה נופלת לתוך הגומא ואינה שוה לשאר הריאה אעפ"י שהיתרון הנשאר לחוץ הוא פחות מטרפא דאסא טריפה:

דיני החליף ובו סעיף אחד

א נתחלפו האונות דהיינו תרי מימינא. ותלתא משמאלא טריפה:

דיני השינוי במשמוש ובו ט' סעיפים

א ריאה שקשה כעץ במשמושה. או אם קלה כעץ טריפה:

ב ריאה שיבשה אפילו מקצתה עד שנפרכת בצפורן. או אם משרטט בצפורן על בשר הריאה נראה השרטוט בתוכה חקרי יבש וטריפה:

ג צמקה כולה מפחד בני אדם שהפחידוה. טריפה:

ד ריאה שנשפכה כקיתון של מים ונימוחו סמפוניה ואפילו סמפון אחד או שמיחוי המים סרוחים או עכורין טריפה:

ה ריאה שנמצאת נפוחה כמו עיקר חריות של דקל טריפה ו ריאה שנמצאת עליה כמו חלב והוא בשר בלוי וקלף הבשר מעליה ונמצאת נקובה טריפה. נגלד קרום העליון אעפ"י שמן הדין כשרה בבדיקת מים ולא בצבצה. בכאן נוהגים להטריף אעפ"י שלא נמצא לא בועא כשרה ולא סירכא תלויה ולא תולעים על מקום שנגלד. ז מחט שנמצא בריאה אפילו היא שלימה ועולה בנפיחה טריפה וכ"ש אם נמצא נמצא אחר שנחתכה טריפה:

ח ריחה שנמצא מקום אטום שאין הרוח נכנס בו וקרע הקרום לבד סמוך למקום האטום ולא נמצא בו ליחה ובדק ברוק או תבן או נוצה ולא נתנדנד טריפה:

ט ריאה כפולה שאינה מתחילת ברייתה דהיינו שיש חלל תחתיה טריפה:

דיני שינוי מראה ובו ג' סעיפים

א ריאה שהיא שחורה כקורט דיו יבש טרפה. וסי' אל תראוני שאני שחרחורת:

ב ריאה שהיא כמראה בשר. או ירוקה כמראה חלמון ביצה. או ירוקה ככרכום. או כמראה כשותא שהוא כמראה שומשמין או לבנה כבקעת. או כעין חריות של דקל. או לבנה כלובן ביצה אחר שנתבשלה טרפה. וסי' למראות הטרפות הוא בכ"ל ד"ם לא

תאכלו. ב' פי' ביעתא שנשתנה מראיתה לחלבון ביצה אחר שנתבשלה והוא מראה לבן. או למראה חלמון ביצה בין מבושלת בין שאינה מבושלת והוא מראה ירוק. כ' כשותא פי' הערוך כעין שיש על הקשואין הקטנים כמו ויליי"ו בלע"ז והוא לא ירוק כחציר ולא אמארילי"ו בלע"ז ככרכום. והרשב"ם פי' דהיינו כעין מראה שומשמין. ל' לבשרא דהיינו למראה בשר. ד' דיותא דהיינו קורט דיו יבש והוא שחור. מ' מוריקא דהיינו כרכום:

ג ריאה שנתמסמסה דהיינו כשתולין אותה תפול חתיכות חתיכות טריפה:

דיני שינוי בקול ובו סעיף א

א ריאה שנשמע בה קול הברה אעפ"י שמן הדין כשרה בבדיקת רוק או תבן ולא נתנדנד או מים ולא בצבץ. בכאן נוהגין להטריף:

דיני הבועות ובו ה' סעיפים

א ריאה שנמצאו בה אבעבועות מליאות מים סרוחים או עכורים או ליחה סרוחה אפי' אינן סמוכות זו לזו דהיינו שיש ביניהם כמלוא שני חוטי שער של בשר טריפה. ואפילו מליאות מים זכים וצלולים ומתוקים והם סמוכות שאין ביניהם כמלוא שני חוטי שער של בשר טרפה. וסי' לבועות הטרפות סל"ע המחלקות. ס' סרוחים. ל' ליחה סרוחה. ע' עכורים:

ב בועה שניכרת מעבר לעבר והיא אחת כגון שניקבה מצד אחד ונשפכה כולה דרך אותו נקב וקיימא במקום סמפונות דהיינו שני אצבעות מן השיפול בדקה. וד' בגסה טריפה

ג בועה בשיפולי אונא או אומא ואין חוט בשר מקיף אחר שנפחוה טריפה. ד בועה כשרה שנמצא בה נקב אעפ"י שהדבר ספק אם קודם שחיטה ניקב או לאחר שחיטה ניקב טרפה:

ה בועא וטינר זה כנגד זה בין שתי אונות טריפה:

דיני בועה וסירכא ובו סעיף אחד

א סירכא תלויה יוצאת מן הבועא טריפה ואפי' מבועא כשרה. וכ"ש אם סרוכה למקום אחר. וכן סירכא תלויה מן הבועא שבגב האונות אפי' אם נסרכה כולה לבשר שבדופן. אם היא בועא גדולה כאגוז או יותר טרפה:

דיני הסרכות ובו ט"ל סעיפים

א ריאה שכולה דבוקה לדופן אעפ"י שאין בה פילוש טרפה:

ב אומא סרוכא לדופן ואין מכה בדופן טרפה:

ג אומא סרוכא למכה שיש בדופן ולטרפש ורוב הסירכא בטרפש טרפה:

ד אומא סרוכה למכה שבדופן וחוצה לה אם רוב הסירכה מחוץ למכה טרפה:

ה אומא או אונא סרוכה למכה שבדופן והיא כעין נגע או שנשבר העצם ונתרפא אע"פ שמן הדין כשרה. בכאן נוהגים להטריף בבהמת גוי. אבל אם סרוכה למקום אחר חוץ מהדופן אעפ"י שיש בו מכה טרפה:

ו האומא והאונא שנדבקו יחד ומאמצע הדיבוק יוצאת סרכא וזו היא הנקראת סירכא כפולה ונסרכה לדופן שכנגדה בבשר ובעצם ורובה בעצם. וכ"ש כולה. או לדופן שכנגד האומא טרפה. ואם זאת הסירכא אינה יוצאת מאמצעית הדבוק בשוה. אלא נוטה לצד האונא ונסרכה לדופן שכנגד האומא טרפה. וה"ה אם נוטה הסירכא לצד האומא ונסרכה לדופן שכנגדה ואפי' לדופן שכנגד האונות טרפה:

ז נסרכה מגג ערוגה זו לגג ערוגה זו טרפה:

ח אומא או אונא סרוכה לגרגרת טרפה:

ט סרוכה לחזה טרפה:

י סרוכה לשמנונית הלב טרפה. יא סרוכה לכיס הלב טרפה יב סרוכה לטרפש הלב טרפה:

יג סרוכה לטרפש הוורדא שהוא סוף טרפש הלב טרפה:

יד סרוכה לקנה הלב טרפה:

טו סרוכה לשמנונית הסמפונות טרפה. טז סרוכה לסמפון היורד בין שתי הערוגות טרפה יז סרוכה לטרפש הכבד טרפה:

יח סרוכה לכבד טרפה:

יט סרוכה לאל מעד"א טרפה. כ סרוכה לרחם טרפה:

כא אומא או אונא שנסרכה מינה ובה וכשנופחין הריאה הבשר שתחתיה מקמי טרפה:

כב גב האונות ושכנגדם עד הערוגה. שנסרכה לדופן שכנגדה בבשר אעפ"י שמן הדין כשרה. בבהמה גוי כאן נוהגים להטריף:

כג גב האונות ושנגדם עד עד הערוגה שנסרכה לדופן שבצד האומה אפילו לבשר טרפה:

כד סירכא עקומה והיא היוצאת משיפולי אונא ומתפשטת על גב האונא. ונסרכה לדופן שכנגדה בבשר. אם רוב הסרכא היא בשיפולי טרפה:

כה גב האונות ושכנגדם שנסרכה לדופן שכנגדם בעצם לבדו או לבשר ולעצם ורוב הסירכא לעצם טרפה:

כו גב האונות ושכנגדם עד הערוגה שנסרכה לחזה טרפה:

כז תרתי אוני דסריכן מגבן לדופן וראשי הסרכות דבוקין זה בזה בדופן ואין ניכר שם ראשי הסרכות טרפה. דאמרינן סרכה היא שעלתה מגב האונא לגב האונא ואח"כ נדבקה לדופן:

כח תרתי אוני דבוקות זו בזו ומאמצע הדיבוק יוצאת סרכה הנקראת סרכה כפולה ונסרכה לאונא אחרת הויא לה שלא כסדרן וטרפה. וכן אם הסרכה כפולה אינה יוצאת מאמצע הדיבוק בשוה אלא נוטה לצד אחד ונסרכה לאונא שכנגדה. הויא שלא כסדרן וטרפה:

כט גב האונא שנסרכה לחזה ולדופן ורוב הסרכה בחזה טרפה:

ל גב אונא וגב אימא שנסרכו בסירכא אחת לדופן ורוב הסרכא מגב האומא טרפה:

לא אונא סרוכה לחבירתה או לאומא מגב לגב טרפה:

לב סרוכה מחיתוך לגב טרפה וה"ה מגב לחידוד או מגב לשיפול טרפה:

לג סרוכה משיפול לשיפול טרפה:

לד סרוכה משיפול לחיחוך טרפה:

לה סרוכה מחידוד לחידוד טרפה:

לו סרוכה מחידוד לחיתוך טרפה וה"ה מחידוד לשיפול טרפה:

לז סרוכה מחיתוך לחיתוך ותחת הסירכא בועא טרפה. וכן אם נפחוה ומפקא זיקא טרפה:

לח סירכה מקמא טרפה, וכן אם סרוכה מקמא לדופן שכנגד האונא אפילו לבשר טרפה:

טל וורדא לכל מקים שתסרך טרפה. וסי' ולכל אשר תפנה תרשיע:

ודיני הלב ובו ט' סעיפים

א ניקב אפילו לחלל אחד בלבד אעפ"י ששומן טרפש הלב סיתמו טרפה:

ב ניקב בקוץ או במחט אפילו לא הגיע לחללו טרפה:

ג נמצא מחט בלב אעפ"י שאינו ניכר מבחוץ וה"ה אם נמצא בטרפשו טרפה:

ד ניקב מזרק גדול לחללו טרפה:

ה ניקב קנה היורד בין שתי הערוגות לחללו טרפה:

ו ניטל הלב טרפה ז שומן הלב שהיה דבוק בלב והפרידו בסכין ונמצא בעובי הלב או בחללו קורט דם. או נצר הדם בעובי הבשר טרפה:

ח נמצאו שני לבבות טרפה:

ט לב העוף שנמצא ירוק ככרתי טרפה:

(יג) יא דיני הכבד ובו י"א סעיפים

א ניטל הכבד ולא נשתייר כזית שלם במקום חיותו וכזית שלם במקום מרה טרפה:

ב יבש הכבד עד שנפרך בצפורן ולא נשתייר כזית שלם ברי במקום חיותו וכזית שלם ברי במקום מרה טרפה:

ג נמצא מחט כגרעין של תמרה בכבד וצד העב שלו לצד חלל הבהמה. וכ"ש אם נמצא מחט דקה או קוץ אעפ"י שצד הדק שלו לצד חלל הבהמה טרפה:

ד ניקב טרפש הכבד נקב מפולש טרפה ה נמצא מחט בטרפש הכבד טרפה ו נמצאו בה שני כבדים טרפה ז יבשו שני הזיתים דהיינו כזית במקום מרה וכזית במקום חיותו. אעפ"י שכל הכבד קיים טרפה:

ח נימוק הכבד שנתמסמס והיה לדם אעפ"י שנשתייר כזית במקום חיותו וכזית במקום המרה שלא נימוק טרפה:

ט כבד שקשה כאבן כולו גם השני זיתים טרפה י ניקב הכבד כנגד נקב המרה טרפה יא עוף בייתי שאין במינו מדברי שהוריק הכבד שלו ככרתי בראש הדק. וכלפי פנים. או כנגד מקום המרה או כנגד כל מקום חיותו טרפה:

יב דיני המרה ובו ה' סעיפים

א ניקבה המרה שלא כנגד הכבד טרפה:

ב חסרה וקרעו הכבד שתי וערב ואין בו טעם מר. או צלאו ואין בו טעם מר טרפה ג נמצאו שתי מרות גמורות שאין שופכות זו לזו טרפה:

ד מרה הניכרת מעבר הכבד לעבר אחר ולא שפכי אהדדי טרפה:

ה נמצא בה גרעין של זית וכ"ש מחט או קוץ טרפה:

וג דיני הטחול ובו ג' סעיפים

א ניקב בראש העב שלו נקב מפולש טרפה:

ב נקרע הטחול בראש העב שלו דינו כניקב וטרפה:

נימוק או לקה בשינוי בשר. או נרקב בראש העב שלו דינו כניקב וטרפה:

יד דיני הכוליא ובו ח' סעיפים

א נתמסמסה הכוליא עד שהגיע החולי זה עד הלובן שבתוכה. ולא עד בכלל והרב ר' ישראל בנמין כתב עד ועד בכלל) טרפה:

ב נמצא בה ליחה אעפ"י שאינה סרוחה טריפה:

ג נמצאו בה מים עכורים או סרוחים טרפה:

נמצאו בה מים שמראיהן כמראה הדבש טרפה:

ה נתמסמס הלובן שבכוליא לבד. אעפ"י ששאר הכוליא לא נתמסמסה טרפה ו הקטינה מחמת חולי בדקה עד עד כפול ופול בכלל. ובגסה עד כענבה וענבה בכלל טרפה:

ז ניטלו הכליות מחמת חולי או נימוחו טרפה:

ח נמצא בכוליא לובן או שינוי מראה עד הלובן ועד בכלל טרפה:

טו דיני השליא ובו סעיף א

א אם נימוקה (דוקא) טרפה. מהריק"ש:

טז דיני השלפוחית ובו ג' סעיפים

א ניטלה השלפוחית שמי רגלים נקוים בתוכה טרפה:

ב ניקבה טרפה:

ג נתמסמסה או נימוקה טרפה:

יז דיני הדקין ובו ט' סעיפים

א ניקבו הדקין טרפה:

ב יצאו הדקין והחזירן. או שנתהפכו מאליהן אעפ"י שלא יצאו טרפה:

ג נמצא בחללן מחט או קוץ טריפה:

ד ניטלו או נחסרו וה"ה אם נתמסמסו טרפה:

ה נמצאו בה שני בני מעיים ולא חזר ונתערב ונעשה אחד משני ראשיו או שחזר ונתערב משני ראשיו ולא נשאר כרוחב אצבע שלם בדקין למעלה ולמטה טרפה. וכן אם נמצא במעיים יתרת כענף מן הבד טרפה. וכן אם נמצא מעי יתר יותר מאצבע טרפה. וכן אם נמצא מעי יתר יוצא מבית הכוסות לכרס טרפה:

ו נמצא בהן נקב טרפה:

נמצא תרי סניא דיבי ולא שפכי אהדדי טרפה:

ח בהמה שהלעיטה דבר שנוקב בני מעיה כגון קורט של חלתית וכיוצא בו טרפה:

ט דקין של עוף שנמצאו אדומים טרפה:

יח דיני הדרא דכנתא ובו ב' סעיפים

א ניקבה לצד חוץ שלא כנגד לחבירו. או שלא כנגד הכנתא טרפה:

ב ניטלה או נחסרה. וה"ה אם נתמסמסה טרפה:

יט דיני החלחולת ובו ג' סעיפים

א ניקבה למקום שהוא לחלל בטן הבהמה טרפה:

ב ניטלה או נחסרה וה"ה אם נתמסמסה טרפה: ג נמצאו בה שתי חלחולת טרפה:

כ דיני הקיבה ובו ה' סעיפים

בה ולא ניקב מעבר לעבר ובדקו מבחוץ קודם מליחה ונמצא כנגד המחט קורט דם או חלודה טרפה. והא דצריך בדיקה הוא כשנמצא המחט או הקוץ תחוב בחללה מצד הרעי. אבל אם נמצא תחוב מצד חלל גוף הבהמה ליתא בדיקה וטרפה:

ד נמצא מחט או קוץ תחובה בה וניקב מעבר לעבר והדבר ספק אם קודם שחיטה ניקב או אחר שחיטה ניקב ובדקו מבחוץ קודם מליאה ומצא סביב המחט קורט דם או חלודה טרפה אבל אחר מליחה אעפ"י שבדק ולא מצא קורט דם ולא חלודה טרפה. וכך הוא הדין בקרקבן ובמסס ובכרס ובבית הכוסות:

ה נמצא בה שתי קיבות טרפה:

כא דיני הכרם ובו ז' סעיפים

א ניקבה הכרס והוא הדין אם נחסרה או נתמסמסה טרפה:

ב נמצא בה שתי כרסות טרפה:

ג נקרע רוב עובי בשר החופה את הכרם כאורך טפת טרפה:

ד נקדר הבשר הזה בעגול או באורך שיעור שיכנס שם שלשה גרעיני תמרה בלא אוכל בריוח. או באוכל הנשאר סביבותיה בדוחק זו אצל זו טרפה:

ה ניטל הבשר הזה טרפה:

ו נתמסמס הבשר הזה טרפה:

נמצא בחלל הכרס מחט או קוץ דינו כנז"ל בקיבה:

כב דיני המסס ובית הכוסות ובו ג' סעיפים

א ניקבו שלא במקום חבורם נקב מפולש טרפה:

כ נמצא בה שתי מססות או שתי בתי כוסות טרפה:

ג נמצא בחללם מחט או קוץ דינם כקיבה כמפורש לעיל:

כג דיני הקרקבן ובו ה' סעיפים

א ניקבו שני עורותיו נקב מפולש ואין שומן שעליו סותמו טרפה:

ב ניקב עור החיצון בלבד במחט או בקוץ טרפה ג נמצא בה שתי קרקבנות טרפה ד נמצא בו מחט או קוץ דינו כקיבה המפורש לעיל:

ה נמצא בחלל גוף הבהמה או עוף. מחט או קוץ חיישינן שמא ניקב במקום שנקיבתו במשהו וטרפה קורקבן העוף שנמצא ירוק ככרתי טרפה:

כד דיני הצלעות ובו ה' סעיפים

א נשברו רובן של כ"ב צלעות גדולות מחציין ולמעלה כלפי השדרה טרפה:

ב נעקרו רובן מחולייתן טרפה:

ג נעקר מהצלעות צלע וחצי חולייא עמה טרפה:

ד נעקרה חולייא אחת אפילו מאותן שאין בהן צלעות טרפה ה ובעוף אפי' לא נשבר אלא צלע אחת והשבר הוא כנגד הריאה טריפה:

דיני כה דיני הרגל ופרקיו ובו ה' סעיפים

א קולית שנשברה ויצא העצם לחוץ ואין עור ובשר שלם מכל ריעותא חופים רוב עביו ורוב היקפו טרפה:

ב עצם האמצעי שנשבר במקום צומת הגידים אעפ"י שלא יצא העצם לחוץ. ועור ובשר חופים את רובו טרפה. ויש מטריפין גם כשנשבר שלא במקום צומת הגידים ואין עור ובשר חופים את רוב עביו ואת רוב הקיפו:

ג בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ואיעכול ניביה טרפה:

ד יש לה שלש רגלים והרגל היתר הוא מראש עצם התחתון ומגיע לארץ וגם הולכת בו וגם יש לה תואר רגל טרפה ה נבראת חסרת רגל טרפה:

כו דיני צומת הגידין ובו ב' סעיפים

א ניטלו או נפסקו כולם או רובם שלא כנגד הערקום טרפה. ובעוף אעפ"י שלא נפסק אלא רובו של אחד מהם טרפה:

ב נשבר העצם במקום צומת הגידין אעפ"י שחזר ונתרפא יפה ולא נשתנה מראית הבשר שעל השבר טרפה:

כז דיני הגף ובו ד' סעיפים

א נשבר גף העוף סמוך לחיבורו לגוף ואין רוחב גודל בין מקום השבירה לגוף בין ששבר עצם החיצון יש בי עוקץ בין שאין בו עוקץ טרפה:

ב נשמט גף אחד מעיקרו טרפה:

ג נמצא הגף שבור ונקב הגף את הריאה אעפ"י שנסתפק אם קודם שחיטה נשבר או אח"כ טרפה. אבל אם נמצא הגף שמוט ולא ידעינן אם קידם שחיטה נשמט או אח"כ. טרפה מספק דליכא אלא חד ספיקא:

ד עוף שיש לו מכה עמוקה תחת הכנף כנגד הריאה טרפה:

הלכות הכשרות

א דיני הגולגולת ובו סעיף א

א נתרוצץ מיעוט עצם הגולגולת בין במיעוט גבהה בין במיעוט היקפה והוא שיהיה הקרום שלם בלא נקב כשרה:

ב דיני המוח ובו ב' סעיפים

א נרקב או נתמעך והקרום קיים כשרה:

ב נמצאו מים בתוך המוח או שלפוחית והמוח מקיף המים או השלפוחית כשרה:

ג דיני חוט השדרה ובו ד' סעיפים

א נפסק מיעוט היקף עור החופה את מוח השדרה כשרה:

ב נסדק עור חוט השדרה לארכו כשרה:

נשברה השדרה ולא נפסק החוט או שנתמעך המוח שבתוך החוט ולא נפסק החוט כשרה:

ד נחסר קצת מהמוח ונתרוקן כשרה:

ד דיני הלחי ובו סעיף א

א ניטל לחי התחתון ויכול לחיות על ידי המראה והלעטה כשרה:

ה דיני הושט ובו ג' סעיפים

א ניקב עור אחד לבדו מחמת חולי כשרה:

ב ניקבו שני עורותיו משתי רוחותיו זה שלא כנגד זה כשרה:
ג נמצא קוץ לארכו או לרחבו ואינו תחוב בו כשרה:

דיני הזפק ובו סעיף א
א ניקב למטה מגגו כשרה:

ן דיני הגרגרת ובו ב' סעיפים
א נפסק מיעוט חללה כשרה:
ב נסדקה לארכה ונשאר ממנה כל שהוא למעלה ולמטה במקום הראוי לשחיטה שלא נסדק כשרה:

ה דיני הריאה בכולל ובו ל"ב סעיפים ואלו פרטיהן

דיני הנקב ובו ד' סעיפים
א הריאה יש לה שני קרומים ניקב אחד לבדו. או ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה כשרה:
ב נמצאת נקובה ואיכא למתלי בידא דטבחא והנקב אינו עגול. אלא משיך כשרה ג נמצאת נקובה והדבר ספק אם קודם שחיטה או לאחר שחיטה ניקב. מקיפין לו נקב אחר אם דומים כשרה:
ד ניקב סמפון מסמפוני הריאה לבשר הריאה ואין שום ריעותא בבשר כשרה:

דיני החסיר ובו ג' סעיפים
א חסרה אונא מהאונות ובסוף האומא שבאותו הצד בליטה גדולה כמו אונא. הבליטה משלמת למנין האונות ב וורדא שנחסרה. או נחסר כיסה כשרה וכן אם חסרה אונא מצד ימין ויש וורדא בצד ימין הוורדא משלמת למנין האונות וכשרה:
ג חסר מגוף הריאה והחסרון ככף כפופה כזה כ בין שנראה החסרון מבחוץ והוא פחות משיעור הנחת גודל או מבפנים מבפנים והוא פחות מכדי שיעור רביעית. או שהיה החסרון ככף פשוטה כזה ך אעפ"י שהחסרון נראה מבחוץ יותר משיעור הנזכר או מבפנים יותר משיעור הנזכר כשרה:

דיני היתר ובו ג' סעיפים
א אונא יתירה בגב רגל החמור מחציה ולמעלה. אעפ"י שהיא כטרפא דאסא כשרה:
ב אונא יתירה על גבה וגומא תחתיה וכשנופחין הריאה נופלת לתוך הגומא ושוה לבשר הריאה כשמניחין היד בנחת עליה כשרה:
ג יש לה שתי וורדות כשרה:

דיני החליף ובו סעיף א
א וורדא ששינתה מקומה. או תוארה. או שנמצאת בצד שמאל כשרה:

דיני השינוי במשמוש ובו ה' סעיפים

א ריאה שצמקה בידי שמים או משאר הבריות כשרה. וסי' יראת ה' טהורה. והיכא ידעינן אם בידי שמים או בידי אדם עי' בש"ע סי' ל"ו סעיף ט"ו:

ב מחט שנמצא בסמפונא רבא דריאה אעפ"י שנחתכה הריאה כשרה:

ג ריאה כפולה. שהיא מתחילת ברייתה שאין חלל תחחיה כשרה:

ד נשפכה כקיתון ומיחוי המים זכים ולא נימוחו סמפוניה כשרה:

ה ריאה שנמצאת עליה כמו חלב והוא בשר בלוי וקלף הבשר מעליה ונמצאת שלימה כשרה:

דיני שינוי מראה ובו סעיף א

א ריאה שמראיתה כמראה הכחול אזו"ל בלע"ז. או כמראה הכבד. או כמראה הטחול. או אדומה. או ירוקה ככרתי כשרה. וסי' למראות הכשרות כי איכ"ה אוכל. א' אדומה. י' ירוקה ככרתי. כ' כבד. כ' כחול. ה' הטחול:

דיני הבועות ובו ד' סעיפים

א ריאה שנמצאו בה אבעבועות מלאות מים זכים. או רוח. או ליחה הנמשכת כדבש. או ליחה יבשה. ויש ביניהם כמלא שני חוטי שער כשרה. וסי' לבועות הכשרות ר"ז ל"י ר' רוח. ז' זכים. ל' לדבש. א"נ הלמ"ד מתחלפת בדלי"ת באותיות דטלנ"ת. י' יבש:

בשתי בועות זו כנגד זו בין שתי אונות כשרה:

בועא בחתוכי שבין אונא לאונא. וכן טינרי בשיפולי אומא או אונא אעפ"י שאין חוט בשר מקיף כשרה:

דבועא בריאה ואפילו דקיימא במקום סמפונות וניכרת בעבר אחר נוקבין מצד אחד אם לא נשפכה כולה דרך אותו נקב. שתים הם וכשרה:

דיני בועא' וסרכא ובו סעיף א

א בועא כשרה שבגב האונות פחות מכאגוז וסרכא תלויה יוצאת ממנה ונסרכת כולה לבשר שבדופן כשרה. וכן סרכא תלויה מן טינרי כשרה:

דיני הסרכות ובו י' סעיפים

א סרכא מחיתוך לחיתוך שאצלה כשרה. וסי' לסירכות הכשרות כלי חמדת"ם ח' חיתוך לחיתוך. מ' מצר החזה:

ד' דופן רחב עם מכה. ת' תלויה. מ' מינה ובה. ואם מחדוד לחדוד יש קרום שקורין טיל"א בלע"ז בלי שום פילוש כשרה:

ב גב האונות ושכנגדם עד הערוגות שנסרכה לדופן שכנגדה אם רוב הסרכה בבשר (מהריק"ש) וכ"ש כולה וזהו נקרא מצר החזה כשרה מן הדין. ובבהמת ישראל נוהגים להכשיר דוקא:

אומא סרוכה לדופן ומכה בדופן שהיא כגון נגע או שנשבר העצם ונתרפא כשר מן הדין. ובבהמת ישראל נוהגים להכשיר דוקא:

ד סירכא תלויה כשרה:

ה סירכא באונא או באומא מינה ובה וכשנופחים הריאה אין בשר שתחתיה מקמיט כשרה:

ו סרכא עקומה והיא היוצאת משפולי אונא ומתפשטת ע"ג האונא. אם רוב הסרכא בגב האונא כשרה:

ז גב אונא וגב אומא שנסרכו בסרכא אחת לדופן ורוב הסרכא יוצאת מגב האונא כשרה:

ח תרתי אוני דבוקות זו בזו ומאמצע הדבוק יוצאת סרכא אחת וזו היא נקראת סרכא כפולה והיא תלויה כשרה. וכן אם נסרכה לגב האונא שאצלה. וה"ה לחידודה או לשיפולה הוי כממנה ואליה וכשרה. וכן אם אומא ואונא שנדבקו יחד ומאמצע הדבוק יוצאת סרכה הנקראת סרכה כפולה ונסרכה לדופן שכנגדה בבשר ובעצם ורוב הסרכה בבשר כשרה. ואם הסרכה כפולה אינה יוצאת מאמצעית הדבוק בשוה אלא נוטה לצד אחד אם נוטה הסרכה לצד האונא ונסרכה לדופן שכנגדה כשרה:

ט גב אונא סרוכה לחזה ולדופן ורוב הסרכא בדופן כשרה:

אומא סרוכה למכה שיש בדופן ולטרפש ורוב הסרכא במכה שבדופן כשרה. וכן אומא סרוכה למכה שבדופן וחוצה לה. אם רוב הסרכא במכה כשרה:

דיני ט דיני הלב ובו ג' סעיפים

א ניקב מחמת חולי ולא הגיע הנקב לחללו כשרה:

ב ניקב הלב לחללו ושומן הלב עצמו סותמו כשרה:

ג נמצאו אבנים בלב כשרה:

דיני הכבד ובו ח' סעיפים

א ניטל הכבד ונשתייר כזית במקום חיותו וכזית במקום מרה כשרה:

ב ירש הכבד עד שנפרך בצפורן ונשתייר כזית במקום חיותו וכזית במקום מרה כשרה:

התליע הכבד אפילו במקום חיותו ובמקום מרה כשרה:

ד נעקר הכבד במקומות הרבה ומעורה בטרפשין כאן מעט וכאן מעט כשרה. ה נמצא בכבד מחט כגרעינה של תמרה שאין ראשה חד וצד הדק שלו לצד חלל הבהמה כשרה:

ו נמצא מחט בסמפונא רבא דכבדא כשרה:

ז נסרך טרפש הכבד בצלע כשרה:

ח בהמה או עוף בייתי שיש במינו מדברי שהוריק כבד שלו ככרתי כשרה:

יא דיני המרה ובו ו' סעיפים

א ניקבה המרה כנגד הכבד והכבד סותם כשרה:

ב נסרכה המרה למקום אחר כשרה:

ב חסרה המרה וקרע הכבד שתי וערב וטעמו בלשונו וטעם טעם מר. או לא טעם טעם מר וצלאו וטעמו ונמצא בו טעם מר כשרה:

ד נמצאו בה שתי מרות ואינן גמורות דשפכי להדדי כשרה:

ה מרה הניכרת מעבר הכבד לעבר אחר ושפכי להדדי כשרה:

ו נמצא בה גרעין של תמרה שאין ראשה חד כשרה:

יב דיני הטחול ובו ז' סעיפים

א ניטל הטחול כשרה:

ב ניקב בראש הדק שלו אעפ"י שהוא מפולש כשרה:

ג ניקב בראש העב שלו חצי עוביו לבד כשרה:

ד נמצאו שני טחולים כשרה:

ה נקרע הטחול או נימוק או לקה בשינוי בשר בראש הדק שלו דינו כניקב וכשרה ו טחול הבהמה שהוריק אפילו בראש העב שלי כשרה:

ז טחול העוף שהיריק או ניקב כשרה:

יג דיני הכליות ובו ח' סעיפים

א ניטלו ביד כשרה:

ב נמצאו בה שלש כוליות אי כוליא אחת לבד כשרה ג ניקבה או נחתכה הכוליא כשרה:

ד נמצאו בה מים זכים או שלפוחית או דם כשרה:

ה נמצאו בה אבנים כשרה ו כוליא קטנה מתחילת ברייתה כשרה:

ז האדימה כולה או מקצתה כשרה:

ח כוליית העוף אין אחד מכל חילוקי הטרפות פוסל בו:

יד דיני השליא ובו סעיף א

א ניטלה האם שהולד מונח בה כשרה:

טו דיני הדקין ובו ג' סעיפים

א ניקבו הדקין וחלב טהור סותם הנקב כשרה:

ב יצאו הדקין והוחזרו ולא נתהפכו כשרה:

ב נמצא מעי יתר כאצבע בלבד כשרה. ובעוף אפילו כמה ענפים כשרה:

מז דיני הדרא דכנתא וכו סעיף א

א הדרא דכנתא שניקב אחד לחבירו והוא הדין אם ניקב לכנתא כשרה:

יז דיני החלחולת ובו ב' סעיפים

א ניקב מקום שהוא דבוק בין הירכים כשרה:

ב ניטל מקום הדבוק בין הירכים והוא שישאר ממנו כמלוא ארבעה אצבעות בשור הגדול ובדקה לפי שיעור זה הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו כשרה:

יח דיני המעיים ובו ב' סעיפים

א נמצאו שני מעיים וחזרו ונתערבו משני ראשיהם ונעשו אחד כשרה:

ב אית לה תרי סניא דיבי ושפכי אהדדי כשרה:

יט דיני הקיבה ובו ד' סעיפים

א קיבה שניקבה וחלב שעל היתר סותם הנקב כשרה:

ב נמצאו בה תולעים כשרה:

ג נמצא בה מחט תחובה מצד הרעי ולא ניקב מעבר לעבר ובדקו מבחוץ קודם מליחה ולא נמצא עליה כנגד המחט או הקוץ קורט דם ולא חלודה כשרה:

ד נמצא מחט או קוץ תחובה בה מצד הרעי וניקבה מעבר לעבר ובדקו מבחוץ קודם מליחה ולא נמצא סביב המחט או הקוץ קורט דם ולא חלודה כשרה. וה"ה בכרם ובמסס ובבית הכוסות. וכ"ש אם לא היתה המחט תחובה בה אלא מונחת בחללה לבד דכשרה:

כ דיני המסס ובית הכוסות ובו ב' סעיפים

א ניקבו במקום חיבורן אפילו נקב מפולש כשרה:

ב נמצא בהם מחט או קיץ תחובה דינם כדין הקיבה המפורש לעיל:

דיני כא דיני הקרקבן ובו ד' סעיפים

א ניקב עור החיצון לבדו מחמת חולי כשרה:

ב ניקב נקב מפולש ושומן שעליו סותם הנקב כשרה:

נמצא בו מחט או קוץ תחובה בו דינו כדין הקיבה המפורש לעיל ד נמצאו תולעים יוצאים מהקרקבן כשרה:

כב דיני הצלעות ובו ג' סעיפים

א נשברו מיעוט של כ"ב צלעות גדולות מחציין ולמעלה כלפי השדרה כשרה:

ב נשברו אפילו רובן של כ"ב צלעות גדולות מחציין ולמטה כלפי החזה כשרה:

ג נשברו הצלעות קטנות שאין בהן מוח אפי' כולן כשרה. בעוף אם נשברו הצלעות שלא כנגד הריאה כשרה:

כג דיני הרגל ופרקיו ובו ד' סעיפים

א קולית שנשברה ולא יצא העצם לחוץ ועור ובשר שלם מכל ריעותא חופים רוב עביו ורוב היקפו כשרה:

ב עצם אמצעי שנשבר שלא במקום צומת הגידין אעפ"י שיצא לחוץ ואין עור ובשר חופים רוב עביו ורוב היקפו כשרה. ויש מטריפין:

ג בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ולא איעכול ניביה או איעכול ניביה ולא שף מדוכתיה כשרה:

ד ראש עצם הקולית המחובר לשוק שניתק ממקומו כשרה:

כד דיני צומת הגידין ובו ב' סעיפים

א ניטלו או נפסקו מיעוטם כשרה:

ב ניטלו או נפסקו כנגד הערקום אעפ"י שניטלו או נפסקו רובם כשרה:

כה דיני הגף ובו ב' סעיפים

א נשבר גף העוף סמוך לחיבורו לגוף ויש רוחב גודל בין מקים השבירה לגוף אעפ"י שיש עוקץ בשבר כשרה:

ב נמצא הגף שבור ונסתפק אם קודם שחיטה נשבר או לאחר שחיטה. ולא נודע אם נקב הגף את הריאה או לאו כשרה:

תם ונשלם ספר זכרון לבני ישראל:

סימן א

סי' א' סעיף א' הכל שוחטין לכתחילה אפילו נשים וכו'. מה שכתבו התוס' ריש חולין ובזבחים דף ל"א ע"ב והרא"ש ריש חולין ושאר הראשונים ז"ל משם הלכות ארץ ישראל שנשים לא ישחטו. וכן שאר חומרות. הן הלכות שאמר רבי אלדד הדני שבא מעשרת השבטים בזמן הגאונים וכמ"ש המרדכי ושלטי הגבורים ריש חולין והפלתי ריש סי' זה והגאון חיד"א בשם הגדולים מער"ס אות ה' סי' ס'. ומבואר בקונטריס הלכות רבי אלדד הדני כי בא למדינת אלקירואן והגיד שם ההלכות הנז"ל. וחכמי אלקירואן שאלו על זה לרב צמח גאון. והשיב שאין לחוש לדבריו. ויתכן כי הלך משם לארץ ישראל כי מאלקירואן יש דרך קרובה לארץ ישראל וכמ"ש במשכנות הרועים אות ב' סי' מ"ג ונשתקע בארץ ישראל, ולכן נקראו הלכות ארץ ישראל. ונראה כי מ"ש הרא"ש בפ"ח דחולין סי' י"א ובתשובותיו כלל מ"ח סי' ד' משם הלכות ארץ ישראל דנטילת ידים צריך כל היד. הוא הלכות א"י הנז"ל. אכן הלכות ארץ ישראל שבספר התרומה סי' רי"ג. וכן הלכות א"י המיוחסות להטור שנדפסו בלונדון שנת תר"ס ע"י הרב מהר"י ראבינאוויץ. הן ממצות התלויות בארץ וכן מסכת ארץ ישראל שראה הגאון חיד"א בכתב יד כעין המסכתות קטנות הידועות (כמ"כ בשם הגדולים מער"ג אות יו"ד הי' נ"ג ומער"ס אות מ' הי' קס"א) נראה שהיא ממצות התלויות בארץ:

א' ס"א בהג"ה ויש לב"ד לחקור ולדרוש אחר הבודקים והשוחטים וכו'. כתב בתשו' קול אלי' ח"א יו"ד סי' א' דף כ"ג ע"א שנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו לבדוק השוחטים פעם אחת בשנה לכל הפחות הגם שיש להם כתב סמיכה כנהוג ע"ש:

סימן ד

ד' ס"ז ישמעאלים שאינם מניחים ישראל לשחוט אלא א"כ יהפוך פניו לא"ל קיבל"א כמנהג חוקותיהם אינו דומה לשוחט לשם הרים ומ"מ ראוי וכו'. כתב הרב נחפה בכסף ח"ב בקונטריס פרי מפרי דף י"ד ע"ג דבירושלים ת"ו נוהגים בזה היתר לכתחילה משום דכשיוצאת הבהמה טריפה לוקחים אותה הישמעאלים ואם לא תהיה נשחטת כנימוסיהם לא יקחו אותה וע"י זה לא יהיה נמצא בשר לישראל כלל וכיון דאיסור זה קל הוא וכו' היכא דלא אפשר בלאו הכי כדיעבד דמי ובתשו' הרדב"ז החדשות ח"א סי' קס"ב כתב דמטעם זה נהגי במדינתו שלא לחוש לזה ועוד דאין איסור איסור אלא בזמן שהוא שוחט לרוח אחר והם מונעים אותו ומחזירים אותו לא"ל קיבל"א אבל אם הוא שוחט מעצמו מעיקרא לאותו רוח לית לן בה ע"ש. וכן מצאתי בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ס"ח שהקיל בזה:.

סימן ה

ה' ס"א לשם עולה לשם שלמים לשם תודה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן י

יו"ד ס"ג סכין ששחט בה טריפה וכו' ונוהגין עתה לקנחה יפה בשער הבהמה בין כל שחיטה ושחיטה ושפיר דמי. עי' אחרונים על מה שנוהגים השוחטים שאינם מקנחים הסכין בין עוף לעוף. וכתב הנחפה בכסף ח"ב דף י"ח סוף ע"ב כי כן נוהגים בירושלים ת"ו וכתב דהיינו טעמא משום שנוהגים לבדוק העופות מחיים מחמת טריפות הגף או הרגל (עי' ישרי לב יו"ד אות ש' סי' י"ד ותשו' פני יצחק ת"א יו"ד סי' ח') וטריפות דשכיחי הוא בזה. וכיון דבדקי לה מחיים תו ליכא למיחש. ואי משום חשש נבילה נמי לא שכיח שהשוחט ינבל דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולכן לא חשו לקנח. ודוקא בבהמה דשכיח בה טריפות דאי אפשר לבודקה מחיים הוא דמקנחים:

יו"ד ס"ג ואם רגיל לשחוט בה טריפות תדיר (כגון ששחט הרבה בהמות ונמצאו כמה בהמות מהן טריפות בבדיקה) צריך נעיצה עשרה פעמים בקרקע קשה. כתב הפר"ח ס"ק כ"א דהשוחטים נוהגים היתר שלא לנעוץ הסכין בקרקע משום שמקנחים אותו יפה בשער הבהמה בין כל שחיטה ושחיטה. וכתב הנחפה בכסף ח"ב דף י"ח ע"ג שמדברי הפר"ח נראה דסגי בקינוח אף ששחט טריפות רצופות בלי כשירות בנתיים וכן הבין התבו"ש ס"ק כ"ב בדעת הפר"ח והכי נקטינן וכן המנהג:

סימן טו

ט"ו ס"ב (ואם אין ידוע שכלו לו חדשיו אסור משום ספק נפל עד תחילת ליל שמיני. כתב הישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"ג וז"ל בני בבל אין שוחטין בהמה שנולדה עד שמונה ימים. בני ארץ ישראל שוחטין אותה בין בן יומו בין שאינו בן יומו ושמונה ימים לקרבן עכ"ל והובא בכרם שלמה על יו"ד סי' זה וכתב דהדבר תמוה ועי' בבית יוסף שהביא כן משם קצת גאונים וחולק עליהם עכ"ל. ועי' מל"מ פ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה ח' ופרי תואר סק"ב ותבו"ש ס"ק י"ב וישועות יעקב סק"א ושער יהודה על הרמב"ם פ"א מהלכות יבום דף ל"א ותשו' אור לי סי' ס"ב מה שהאריכו בדעת הגאונים הנז"ל. וכתב באור לי שם בסוף הסימן דלפי מה שהחליט הפרי תואר דהגאונים ס"ל דהלכתא כרבנן דרשב"ג בשבת דף קל"ו דמותר לשחוט תוך שמונה ימים י"ל דגם בני ארץ ישראל הוו ס"ל כן ע"ש ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' שע"ד סעיף ח' ובחלק אה"ע סי' קנ"ו סעיף ד'):

ט"ו ס"ג אין סומכין על העכו"ם בגדיים קטנים הנקחים ממנו ואומר שהם בני שמונה ימים. כתב הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תשכ"ו דנוהגים בירושלים ת"ו לסמוך על כלל שבידם כי כל שיש לו שיניים בידוע שהוא בן שמונה ע"ש. והפר"ח סק"ה פסק דבעינן סימן גידול השיניים וגם סימן הקרניים שיהיו קשים וחדודים וכתב הנחפה בכסף ח"ב דף כ"ב ע"ד שנוהגים (האידנא) כדברי הפר"ח. והרב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה כתב משם איש ירושלים הרב מהר"ר יוסף מזרחי בן הרב זכרון לבני ישראל, כי כל שאין שלפוחית של מי רגלים אדומה רק גידים דקים של דם גם כל שנפל טיבורו בידוע שעברו עליו ז' ימים. ועי' פתחי תשו' סק"ה:

סימן יח

י"ח ס"ד בהג"ה ויש מחמירים דכל מסוכסכת אסורה וכו' ולפי שאין אנו בקיאים היכן מיקרי רישא דסכינא יש להטריף הכל והכי נהוג. כתב הנחב"כ ח"ב דכ"ד ע"ד דמנהגינו ג"כ לפסול כל חין מסוכסכת:

י"ח ס"ו סכין וכו' כמגע ראש השיבולת וכו' שוחטין בה. וכתב מור"ם בהג"ה ואין אנו נוהגים לשחוט בה לפי שאין אנו בקיאים בדבר. וכתב התבו"ש ס"ק י"ג דהיינו לכתחילה. וכתב הנחפה בכסף ח"ב דף כ"ד ע"ד דמנהגינו ג"כ שלא לשחוט בה לכתחילה. עוד כתב הנחב"כ שם והרב פרי האדמה ח"ג פ"א מהלכות שחיטה כי יש הסכמה בירושלים ת"ו שלא לשחוט בסכין חד ביותר אלא דוקא בסכין חד וחלק דהיינו

בינוני. וכתב הרב ישרי לב יו"ד אות מ' סי' י"ג כי כאשר נתרבו האשכנזים בא"י ת"ו הונהג בכל א"י סדר השחזת הסכין כמנהג האשכנזים:

י"ח ס"ט בדיקת הסכין צריכה אבישרא ואטופרא וכו'. כתב הפרי תואר סק"ג. וס"ק י"ג דבבדיקה זו יכולים להרגיש בה אפילו פחות מחוט השערה ואינו סותר למ"ש בסעיף ב' דשיעור הפגימה כל שהוא (ע"ש באחרונים) ועיקר מ"ש בסעיף זה הוא לאשמועינן דבעי בישרא וטופרא ותלת רוחתא. כי שאר בדיקות של האמוראים בחולין דף י"ז ע"ב דבמערבא בדקי לה בשמשא ובנהרדעא בדקי במיא וכו' לאו כ"ע בקיאי בהו. אבל בציפורן ובבשר יכולים להרגיש בכל שהוא וכשיחליט שאין בה פגימה כלל. תו לא משתכחא לא בבדיקת המים ולא בבדיקת עין השמש וכו' והאידנא מעולם מעולם לא ראינו מי שבודק בבישרא כי אין אדם מרגיש בה כל עיקר וכו' ע"ש שהאריך למצוא טעם לישב המנהג שאין בודקים בבשר ובסוף דבריו כתב דמ"מ אין לזוז מדברי הש"ס. והנחפה בכסף ח"ב דף כ"ה ע"א כתב כי הדבר פשוט בכל ישראל שנוהגים שלא לבדוק בבישרא ולא היה מי שערער בזה כלל והפרי תואר ז"ל גופיה כשבא לירושלים ת"ו היה אוכל בשר ועופות ולא דקדק לראות אם השוחטים מרגישים בבישרא ומ"ש בתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' וא"ו בקונטריס מנהגי טריפות דף ל"ח ע"ג משם הרב מהר"ר אברהם בן חנניא ז"ל (מעיה"ק חברון ת"ו עי' שם הגדולים מער"ג אות ח' סי' וא"ו) אופן המצאה כדי להרגיש בבישרא ע"ש אין נוהגים כן. ובדרכי תשובה סק"ן האריך בזה. ובסוף דבריו כתב דבפרדס לרש"י ריש הלכות שחיטה מבואר דענין הבדיקה בציפורן היא לחשש פגימה. והבדיקה בבישרא היא לראות אם הסכין חדה ושנונה כהלכה ולא משום פגימה. ואף דכל הפוס' לא ס"ל כן. מ"מ יש אילן גדול לסמוך עליו:

י"ח סי"א השוחט בהמות רבות או עופות הרבה צריך לבדוק בין כל אחד ואחד וכו'. כתב הנחפה בכסף ח"ב דף כ"ה ע"ב דהגם דהאחרונים פסקו דהבדיקה צריכה להיות בדיקה הגונה דלעיל סעיף ט' אך כבר כתב הכנה"ג בהגה"ט אות ט"ו שמנהג העולם להקל בבדיקה זו בהולכה והובאה פעם אחת דוקא. ואם נמצא פגימה אח"כ אין מטריפים אותם שנבדק הסכין אחר שחיטתם וכו' וכן מנהגינו ומנהג ישראל תורה היא:

י"ח סי"ז והרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין וכו'. כתב הדרכי תשובה לקמן סי' ל"ט סק"ל משם ספר דעת תורה שמצא כתב ישן על קלף וחתומים עליו מרן בית יוסף ועוד מאה רבנים זלה"ה שתיקנו שבכל עיר שיש בה שני שוחטים לא יבדוק אחד מהם את הסכין או את הריאה מבלעדי השני ונעשה בגזירת נח"ש ע"ש ועי' פרי האדמה ח"ג פ"א מהלכות שחיטה:

י"ח סי"ח הטבח צריך שיטול שכר מן הטריפות כמו מן הכשירות. עי' אחרונים שצידדו ללמד זכות על מנהג המקומות שמקילין בזה. וכתב הנחפה בכסף ח"ב דף כ"ו ע"ב כי בירושלים ת"ו היו נוהגים ג"כ להקל ואח"כ ביטלו המנהג ע"ש ובסוף תשו' אהל יוסף להשו"ג בהשמטות דף ק' ע"ד ובפרי האדמה ח"ג פרק עשירי מהלכות שחיטה ובתשו' וישב יוסף יו"ד סי' ח' דף כ"ב כ"ג:

סימן יט

י"ט ס"ד צריך ליזהר מלדבר בין ברכה לשחיטה בדבר שאינו מצורכי השחיטה ואם דיבר צריך לברך פעם אחרת. כתב הפר"ח וז"ל במקומות הללו הבהמות הם של גוים. הכשירות לוקחן הישראל והטריפות נשארות לו לקצב גוי למכרם לגוים. ולפי דת הישמעאלים אינה נכשרת הבהמה להם אלא א"כ יאמר השוחט בשעת השחיטה אל'לה וואכ"בר. שר"ל אל כביר. והם מקפידים שלא יאמר מלות הללו אלא סמוך לשחיטה מיד. באופן שאינו יכול לברך ברכת השחיטה אחר אמירת דברים הללו. הדבר פשוט דזה הוי הפסק בין ברכה לשחיטה. והמפסיק בזה טועה. ואין תקנה לזה אלא שישחוט עוף מתחילה ויכוין לפטור כל מה ששוחט אח"כ בברכה שבירך על שחיטת העוף. או אחר שכבר התחיל לשחוט מקמי גמר הכשר שחיטה שיברך ברכת השחיטה עכ"ל. והנחפה בכסף ח"ב דף כ"ז ע"ב כתב דלא נהגו לעשות כתקנות הפר"ח וכו' ומשום הפסק ליכא מטעם שכתב התבו"ש ס"ק ט"ו כיון שהישראל מכוין לשם הקב"ה אל כביר שציונו לשחוט והוי מענין השחיטה כיון שהוא אנוס מצד הגוים לומר כן וכו'. והרב פאת השולחן סי' ג' אות ל"ח האריך לקיים המנהג משום שהן שתי מלות דוקא וקי"ל תוך כדי דיבור כדיבור דמי בדיעבד וכל שעת הדחק כדיעבד דמי ומ"ש התבו"ש ס"ק י"ג דבהפסק בדיבור אפילו מלה אחת הוי הפסק ליתא עש"ב. ועי' תשו' מורינו המבי"ט ח"ג סי' ס"ח:

י"ט ס"ה ויש אומרים דשיחה בין שחיטה לשחיטה לא הוי הפסק. כתב בימין משה משם מהריק"ש דנוהגים כדעת יש אומרים הנז"ל משום דספק ברכות להקל. וכן פסק הט"ז. ועי' פרמ"ג ושו"ג ס"ק י"ב ומה שכתבתי בכללים סי' יו"ד. והנחפה בכסף ח"ב דף כ"ו ע"ב כתב וז"ל והעולם נראה דסמכו על סברת יש אומרים ולכן אינם נזהרים כלל בשיחה בטילה בין שחיטה לשחיטה. ולא יפה הם עושים דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא. ואין הכי נמי דלענין ברכות תלינן להקל שלא לברך ברכה שנית עכ"ל ולקמן סי' כ"ח סעיף ט' דף ל"א ע"ג כתב וז"ל והאידנא לא חשבי שיחה הפסק וכל שיושבים במקום קבוע לשחוט ודעתם על כל מה שיביאו ואפילו כל היום כולו לא חשבי לשיחה

הפסק. ושוחט כל היום בברכה אחת. ולערב עושים כיסוי אחד לכולם. וכן היו נוהגים השוחטים הראשונים שהיו רבני מתא. והכי עדיף טפי למעט בברכות כדי שלא יהיו נכשלים בברכה שאינה צריכה עכ"ל:

כ' ח"א ואם שחט בתוך החיטין ושייר מהם כל שהוא למעלה כשירה שהרי שחט משיפוי כובע ולמטה וכו' וכתב מור"ם ולכתחילה ישחוט למטה מטבעת הגדולה. ור"ל מתוך הטבעת ואילך וכמ"ש הפרמ"ג במ"ז סק"א והשו"ג סק"ד. ודין שאר הטבעות כדין טבעת הגדולה וכמנהג א"י דאיתא בחולין דף י"ח:

סימן כב

כ"ב ס"א בעוף צריך לשחוט הורידין או לנקבם וכו' ואם לא עשה כן לא יצלנו שלם וכו' ואם צלאו שלם וכו' ואם בשלו שלם וכו'. כתב מהריק"ש וז"ל יש מפרשים לא יצלנו שלם עם הראש ועל זה סומכין העולם שאין מדקדקין בנקיבת הורידין (פי' ט"ז לקמן סק"ז) ואולי זה הוא דעת מרן המחבר אבל לא כתב כן בסי' ע"ו סעיף ג' עכ"ל. וכתב הש"ך סק"א משם הפוסקים. דצריך לשחוט הורידין אפילו דעתו בשעת שחיטה לנתחו אבר אבר דהואיל ודרכו לצלותו שלם חיישינן דילמא מימלך עילויה ויצלנו שלם עכ"ל אך הפרי תואר סק"א פסק דאם דעתו בשעת שחיטה לחותכו ולבשלו אין צורך לשחוט הורידין דהא לדעת הרמב"ם לא בעינן מעיקרא שחיטת הורידין כלל אפי' בצולהו שלם (עי' ב"י ותשו' הרדב"ז החדשות ח"א סי' ש"ג) ונהי דבצולהו שלם נקטינן דצריך שחיטת הורידין מ"מ היכא דדעתו לחותכו ולבשלו לא גזרינן דילמא מימלך לצלותו שלם ע"ש. וכתב הנחפה בכסף ח"ב דף כ"ח ריש ע"ב דדבריו נכונים ולכן אין מדקדקין בשחיטת הורידין משום דעל הרוב הוא לחתוך ולבשל:

סימן כג

כ"ג ס"ב בהג"ה והמנהג פשוט במדינות אלו להטריף כל שהייה אפילו משהו בין בעוף בין בבהמה וכו' כתב הרב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה דהכי נהיג וכ"כ הנחפה בכסף ח"ב דף כ"ח ע"ב דהאידנא מנהגינו ג"כ להחמיר בכל גוונא בשהיית כל שהיא בין בעוף בין בבהמה אפילו בשעת הדחק כדברי מור"ם וכפירוש התבו"ש. וכ"כ השולחן גבוה סק"ח כי כן הוא מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו. ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' כ"ד סעיף וא"ו ד"ה בהג"ה:

כ"ג ס"ד השוחט בהמה בסכין שאינו חד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

כ"ג ס"ו בהג"ה ולכן יש ליזהר שלא למרוט הנוצות אם יוכל לשחוט בלא זה (עי' ש"ך לקמן כי' כ"ד סעיף ח' סק"ח) כתב הרב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה וז"ל

בעיה"ק ירושלים תוב"ב אנו נזהרים בתורים ובני יונה ובציפורים שלא למרוט הנוצה. שהעור שלהם רך מאד ומפרידים הנוצה ברוק משום חלדה עכ"ל:

סימן כד

כ"ד ס"ו כתב הכנה"ג בהגהב"י אות ך' שאינו נכון ליד) לשחוט מיושב כי הישיבה מביאה לידי דרסה. והנחפה בכסף ח"ב דף כ"ח סוף ע"ד כתב דבעיה"ק ירושלים ח"ו כולם שוחטים מיושב ואין חוששין לזה:

כ"ד ס"ו בהג"ה והמנהג להטריף כל דרסה בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא בין בקנה בין בושט. וכ"כ לקמן סעיף יו"ד לענין חלדה ובסעיף י"ב לענין הגרמה ובסעיף ט"ו לענין עיקור. וכתב הפר"ח בסעיף י"א סוף ס"ק י"ט דקיימא לן כדברי מור"ם להטריף כל החמשה דברים אפילו במיעוט קמא דקנה משום חשש נקיבת הושט (ואנן לא בקיאינן בדיקת הושט ועי' בהג"ה לעיל סוף סי' כ"ג ובד"מ שם ובש"ך סי' זה סוף ס"ק י"ג, ובסעיף ט"ז ס"ק ל"ג כתב וז"ל למאי דנהיגי להטריף בשאר חמשה דברים בכל שהוא הוא הדין לעיקור עכ"ל וכ"כ הרב מהרחא"י זאבי מעיה"ק חברון ת"ו בהגהות באר מים חיים לקמן סי' ל"ג ס"ק ט"ז. וכ"כ הרב מהר"ר יהודה דיואן מעיה"ק הנז"ל (תושב עיה"ק צפת ת"ו מלפנים כמ"ש בהקדמת ספרו חוט המשולש) בספרו זבחי שלמים דף י"א י"ב דהאידנא נהגינן הכי בכל החמשה דברים:

כ"ד סי"ז בהג"ה משם מהרי"ק ואפילו זרק העוף מידו ולא אמרינן דמחמת זריקה או פרכוס נשמט. וכתב המחזיק ברכה אות וא"ו דמ"ש בחידושי רבני ירושלים הקדמונים (שנדפס כסוף תשו' חיים וחסד) להכשיר אין לסמוך על זה כי בזמנם עדין לא נדפס תשו' מהרי"ק ואם היו רואים דבריו היו אוסרים (ועי' מה שכתבתי בכללים סי' ד'):

כ"ד סי"ט שחט העוף כדרכו בהכשר ואחר גמר שחיטה מצא טבעת מהגרגרת שלם על הסכין כשר כתב הפר"ח סוף ס"ק ל"ט כי כן מנהגינו ודלא כמור"ם והאחרונים:

סימן כח

כ"ח ס"ב בהג"ה מי ששחט פעם הראשון מברך שהחיינו על הכיסוי. כתב הרב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה משם מהריק"ש דלא נהגו כן. גם הפר"ח סק"ה כתב דנקטינן שלא לברך וכ"כ הנחפה בכסף ח"ב דף ל' ע"ד שאין מנהגינו לברך:

כ"ח ס"ה צריך שיהיה למטה עפר תיחוח וצריך להזמינו בפה ויש אומרים שאינו צריך. עי' כסף משנה פרק י"ד מהלכות שחיטה הי"ד שמדברי הרמב"ם נראה שאינו צריך הזמנה וכתב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה משם מהריק"ש כי כן נוהגים וכ"כ

הנחפה בכסף ח"ב דף ל"א ע"ב דהגם דקי"ל בכל סתם וי"א בדברי מרן ז"ל דהלכה כסתם מ"מ בנ"ד נהגינן כדעת י"א. ועי' מ"ש בכללים סי' ז':

כ"ח ס"ח מי ששחט הוא יכסה וכו'. כתב הנחפה בכסף ח"ב דף ל"א ע"ג שהמנהג פשוט שהשוחט מכבד לפרקים לאיש אחר במצות כיסוי וכן נוהגים במצות מילה דהגם שהאב הוא מוהל מ"מ מכבד לאחרים דאין איסור אלא למכור בדמים או לעשות שליח להקל הטורח וכמ"ש התבו"ש ס"ק י"ד:

סימן ל

ל' ס"ב ועוף היבשה וכו' מניח אצבעו וכו' וכתב מור"ם ואנן אין בקיאין בבדיקת הטריפות ולכן יש להטריף אם ניקב עצם הגולגולת בכל שהוא בעוף אפילו דיבשה. כתב הכנה"ג בהגהב"י אות י"ב וז"ל וצריך לחקור תרנגולות דידן דשכיחי קצת מהם חסר מן הקדירה למעלה מן העצם מתחילת ברייתן ונקראין טיפילים מה דינם. ולכאורה נראה שהן אסורות דהוי כניקב העצם דצריך בדיקה ואנן האידנא לא בקיאים בבדיקה ואסורות וכו' ולא היא וכו' דוקא כשאירע להם ריעותא ע"י מעשה וכו' אבל הטיפילים שתחלת ברייתן כך היא ועורן מגין על הקרום אין לחוש לנקיבת הקרום לאוסרן וכו' ועי' בתשו' אחי הרב (בעל שדה יהושע) שגם הוא התיר והעיד שבזמן מורי הרב (מורינו מהרימ"ש) והרב מהרי"ט בן יעיש הזכירו ספק זה וכאשר נתברר ההיתר נשתקע הדבר עכ"ל. והפר"ח לקמן סי' ן' סק"ד כתב שבעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו היתר אך הוא ז"ל צידד להחמיר ע"ש. ובתשו' שתי הלחם למהר"מ חאגיז סי' מ"ב האריך לקיים מנהג ירושלים בזה וכתב שאביו הגאון מהר"י חאגיז התיר ג"כ והעיד משם מורינו הרב מהרימ"ט שהתיר (וכנז"ל) גם הרב נחפה בכסף ח"ב דף ל"ד ריש ע"ב כתב שפשט המנהג להתיר בתרנגולת הטיפלים ומנהגן של ישראל תורה היא וכן הסכימו הרב מהר"י דיואן בזבחי שלמים דף ט"ו ובחוט המשולש סי' ג' והרב מחזיק ברכה בסי' זה אות ג' וכן הסכים החידושי רז"ה על שיעורין דף ז'. ועי' שער המים סק"ח:

סימן לא

ל"א ס"ב בהג"ה ומ"מ אין צריך לבדוק אחר זה דסמכינן ארובא ויכול להשליך הראש או למוכרו לגוי בלא פתיחה. כתב גאון ירושלים הרב מהר"א יצחקי בתשו' זרע אברהם חו"מ סוף סי' י"ד שבזמן האילים והכבשים הגדולים דמילתא דשכיחא היא שנמצא מים במוח יש הסכמה קדומה להצריך בדיקה וכדין בדיקת הריאה דלקמן ריש סי' ל"ט. גם הנחב"כ ח"ב דל"ד ריש ע"ד הזכיר הסכמת עיה"ק ירושלים הנז"ל בזה. ועי' תשו' דבר שמואל אבוהב סי' ר"ס:

סימן לג

ל"ג ס"א כתבו האחרונים משם הרוקח דנימוק הלשון עם ערלת הגרון טרופה וכתב בתשו' פרי הארץ ח"א יו"ד סי' וא"ו דלפי"ז אם ניטל הלשון טריפה וכן אנו נוהגין בירושלים ת"ו ע"ש:

ל"ג ס"ו ושט וכו' אם עוף הוא וכו' מהפך הושט ובודקו מבפנים וכו' וכתב מור"ם ולדידן דאין אנו בקיאין בבדיקה אף עוף אין לו תקנה. ולקמן סעיף ח' בעוף שצוארו מלוכלך בדם. כתב מרן דמהני בדיקה ומור"ם כתב דאין אנו בקיאין. וכתב שם הש"ך ס"ק ט"ו והכנה"ג לקמן סי' נ"ז בהגה"ט אות מ"ג דמרן ומור"ם בשני דינים הללו אזלי לשיטתייהו בסי' נ"ז סעיף י"ח. וכמבואר בבית יוסף בסי' זה. וכתב השו"ג בסי' זה ס"ק ט"ז וי"ט דגם לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן ז"ל נהגינן לאסור. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' כ"ד סעיף וא"ו ד"ה בהג"ה

ל"ג סי"א אבל שאר הזפק שניקב מותר. כתב הרב פחד יצחק אות ז' דיני זפק משם מהרי"ל ואלי וז"ל מפשטן של דברים ומדברי ההג"ה שאוסר דוקא בניטל. משמע דבניקב אפילו כשיש בו חסרון כשר, דאפושי בפלוגתא לא מפשינן. אלא שקבלתי בשמו של מהר"ר מאיר ברזילי זצוק"ל שהיה ראש ישיבה בצפת קודם בואו באיטאליא. והוא אתריה דרבינו מהר"י קארו ז"ל. שבצפת תוב"ב מטריפים כל שניקב בחסרון כאילו קבלה בידם שנקב דנקט רבינו היינו נקב בלא חסרון. והדבר ידוע דחסרון לא מיקרי אלא כשחסר מעצמיות הדבר. אבל בלאו הכי לא מיקרי חסרון אף שהנקב פתוח כל שאנו מכירים בו ע"י המתתה או באופן אחר שלא ניטל ממנו כלום. ועי' כיוצא בזה בטור או"ח סי' תרמ"ח. וחכמים אחרים ממודינא העידו על הקבלה הנז"ל עכ"ל ועי' תשו' זרע אמת ח"ג בקיצור הלכות טריפות הושט אות ך' ובהשמטות שם סי' א' דף קי"ד בזה:

סימן לד

ל"ד ס"ב בהג"ה ולפי מה שיתבאר בסמוך דשיעור איסר וכו'. עי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קנ"ד בישוב קושיא זאת וכדבריו כתב בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' מ"ו:

ל"ד ס"ט מצא גרגרת שנפסקה וכו' פוסקה במקום אחר ורואה אם הם שוים כשירה וכו' וכתב מור"ם ואנו אין בקיאין בבדיקה וכו'. וכ"כ מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה והמחזיק ברכה אות ד' משם מהריק"ש (ועי' כנה"ג כהגהב"י אות כ"ב דמה שמרן ז"ל בב"י לא הביא דעת האוסרים בזה כמו שהביא לקמן כי' ל"ו גבי ריאה אפשר משור דס"ל דבגרגרת מהני בדיקה לכ"פ):

סימן לה

ל"ה ס"ב בהג"ה צורות האונות של ימין אינן דומות לשל שמאל ואם נתחלף צורתן טריפה וכו'. כתב הפר"ח סק"ה דאנחנו מכשירים בכל זה ואפי' בחילוף האומות האומות למעלה והאונות למטה:

ל"ה ס"ה עי' ט"ז סק"ט משם רש"ל שאפילו יש יותר מחמשה אונות בכל צד כשר ודלא כמ"ש בליקוטים ועי' ש"ך ס"ק ל"א ובפרמ"ג. וכתב הרב שער המים סוף ס"ק ל"ה וז"ל ופה עיה"ק (ירושלים) נראה דס"ל כהליקוטים שהרי בעל ימין משה כתב הכי (לעיל סעיף ג') משם הגאון מר זקני מהר"מ גלאנטי וז"ל וקבלו שאם הם יותר על חמשה אפילו בדרא דאוני טריפה עכ"ל:

ל"ה ס"ח בהג"ה ואפילו היכר ע"י הסמפון הרגיל וכו'. כתב הפר"ח סוף ס"ק ל"ה וז"ל ואנו אין לנו אלא פסק מרן המחבר שאין להכשיר אלא ע"י שיעור הדק טרפא דאסא ולא סגי בהיכר דסמפון או שאר היכרים עכ"ל והרב פחד יצחק אות ס' דיני סירכות דף קפ"ד ע"ב כתב דאפשר דגם מרן המחבר מודה בהיכר דסמפון ושאר היכרים ולא אסר אלא בסדק שאינו כטרפא דאסא ע"ש:

סימן לו

ל"ו ס"ה ואם אין מקום לתלות והדבר ספק אם ניקבה מחיים עושים נקב אחר ומקרבין אצלו וכו' וכתב מור"ם דבזמה"ז אין אנו בקיאין וכו'. עי' בית יוסף שזה תלוי בפלוגתא דלקמן סי' נ"ז סעיף י"ח. וכתב הפר"ח בסי' זה סוס"ק י"ז וז"ל האידנא אין לסמוך כלל אהקפה להכשיר וכמ"ש ההג"ה עכ"ל:

ל"ו ס"ז ריאה שנשפכה כקיתון וכו' כשירה והוא שיהא. מיחוי המים זך אבל אם הם עכורים או סרוחים טריפה וכתב מור"ם ויש מכשירים אפילו בעכורים וסרוחים וכו'. כתב מרן בבית יוסף וז"ל ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם הסכימו לאסור. להם שימעון. אם לא במקום שנהגו כדברי המתירין עכ"ל. והכנה"ג הגהב"י אות נ"ט תמה על רש"ל ביש"ש פרק אלו טריפות סוף סי' פ"ו שכתב דבארץ ישמעאל נהגו לאסור ואינו כן דבקושטנדינא ושאלוניק נוהגים להתיר ונראה דברש"ל היה כתוב בא"י בראשי תיבות וכונתו בארץ ישראל שנוהגים איסור על פי הוראות רבינו המחבר ז"ל והסופר או המדפיס טעה וכתב בארץ ישמעאל עכ"ל:

סימן לז

ל"ז ס"א ריאה שנמצאו בה אבעבועות וכו ואם נמצאה בהם ליחה סרוחה או מים סרוחים או עכורים הרי זו טריפה וכתב מור"ם ורבים מכשירים אפילו בעכורים וסרוחים

וכו'. כתב מרן בבית יוסף וז"ל וכבר כתבתי בסי' שקודם זה שכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לאסור. להם שומעים אם לא במקום שנהגו כדברי המתירים עכ"ל וכתב השולחן גבוה סק"ג וז"ל מנהגינו להכשיר וכו' וכן העיד על מנהגינו הכנה"ג וכו' וכן נהגו במלכות תוגרמה בכל מקום ששמענו שמעם שלא שמענו בשום מקום שבדקו מי הבועא משום עכורים או סרוחים אלא בכוליא בלבד אך בבואי פה ירושלים ת"ו ראיתי שנוהגים לבדוק בועות הריאה כבועות הכוליא והיינו טעמא דקיבלו עליהם הוראות מרן ז"ל דסתם לן כהרמב"ם שהוא נר מערבי דרוב הנהגתם הוא על פי הרמב"ם עכ"ל. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' ל"ו סעיף ז' משם הכנה"ג דמ"ש רש"ל בישׁ"ש דבארץ ישמעאל נהגו לאסור הוא ט"ס וצ"ל בארץ ישראל. והתבו"ש שם ס"ק מ"א ובסי' זה סק"ד העתיק כמ"ש בישׁ"ש ואינו כן. וכתב התבו"ש בסי' זה ס"ק הנז"ל וז"ל כתבתי זה. שאם שינו מנהגן ע"י מי מהאחרונים ידעו שמנהג חדש הוא ואבותיהם נהגו בו איסור וראוי להם לחזור לאיתנם הראשון דלאו מנהג טעות הוה עכ"ל. והנה יש בארץ ישראל ת"ו מקומות שאין שם רק בית המטבחיים אחד לאשכנזים וספרדים והשוחטים הם אשכנזים ע"י סבות שונות וכמ"ש בתשו' פני יצחק חלק חמישי יו"ד סי' ה' וצריכים השוחטים להזהיר לק"ק הספרדים שלא יקנו מהבשר שהיה בו חומרא לדעת מרן ז"ל כמנהג הספרדים תושבי א"י כגון הך דלעיל בבועא בעכורים או סרוחים וכ"ש בתרתי בועי דסמיכי במים זכים דלקמן סעיף ג' ובועא בשיפולי ריאה במים זכים וכיוצא בזה דהאשכנזים והספרדים חלוקים במנהגים דגם בארץ ישראל נגררים האשכנזים אחר מנהגם באשכנז אפילו להקל כמו שכתבתי בכללים סי' כ"ד. ודמי למ"ש התבו"ש לקמן סוף סי' ל"ט וז"ל כגון דא צריך לאודועי לשו"ב שלפעמים הוא ניתק ממקום למקום או למדינה אחרת והוא רוצה לנהוג בדבר התלוי במנהג כמו שראה מרבו במקומו הראשון. וזה לא יתכן. דלאו במנהג הבודק תליא מילתא כי אם במנהג המקום. וצריך לחקור אחר מנהג המקום שהוא שם עתה. ואם אי אפשר להוודע. לא יסמוך על מנהגו דמקדם רק יעשה כדינא עכ"ל, ואם טעה השו"ב ושינה מנהג המקום אפילו להחמיר הוי מנהג בטעות ויכולים התושבים לחזור בהם. ואם היה השינוי לקולא מחויבים הם לחזור למנהגם הראשון וכמ"ש התבו"ש בנדון דלעיל וכ"כ הרשד"ם יו"ד סי' מ' וסי' קכ"ט דמה שנגררו הקהלות תושבי עיר סופיא אחר קהל האונגרי"ש אשר בעיר. בעניני קולות. פשיטא שצריכים לחזור למנהגם הקדום. אך אפילו בחומרות יכולים לחזור למנהגם. כיון שהשינוי היה ע"י מקרה וסיבה וסיבה שלא היו ביניהם שו"ב אלא בין קהל האונגרי"ש ולא קיבלו עליהם הקהילות את

החומרות ברצונם הטוב ע"ש באורך ובתשו' מהרש"ך ח"א סי' קע"ח ומהריב"ל ח"ג סוף סי' י"ד:

סימן לח

ל"ח ס"ד בהג"ה וי"א אם יש מכה בדופן נגד הריאה האדומה טריפה וכו'. כתב הפר"ח וז"ל ולדידן מכשרינן כל מין אדומה אפי' יש מכה בדופן עכ"ל:

סימן לט

ל"ט ס"א (אין לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם חוץ מן הריאה וכו'. עי' תשו' משכנות יעקב יו"ד סי' ט"ו שצידד להחמיר ולהצריך עכ"פ הפשט וניתוח האיברים כדי שבדרך אגב לא יעלים עין מכל י"ח טריפות דרך הילוכו בהן בלי טורח ובדיקה. ונסתייע קצת מדברי רש"ל ביש"ש ביצה פרק אין צדין סי' י"ב שהובא בקיצור במג"א סי' תצ"ח ס"ק י"ג. ובדף וא"ו ע"א כתב כי מירושלמי ברכות פרק הרואה הלכה ג' משמע שהיה מנהגם לבדוק בכל סימני י"ח טריפות בבדיקה קלה דרך הפשט וניתוח ודלא כפירוש הפ"מ שם) והאריך בשקו"ט בדברי הרשב"א והר"ן פ"ק דחולין דף ט' בלשון ירושלמי ביצה פרק אין צדין הלכה ג' והלכה ד' ע"ש (ועי' תשב"ץ ח"א סי' ס"ז) ומצאתי לרש"ל ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' י"ח שכתב וז"ל בני ארץ ישראל בודקין בי"ח טריפות. בני בבל אין בודקין לא בריאה בלבד עכ"ל ועי' תרגום ירושלמי עה"ת ריש פרשת חוקת:)

ל"ט ס"ד אונא הסרוכה לאונא וכו'. כתב הפר"ח לקמן סעיף י"ח ס"ק מ"ג דאנחנו נוהגים להכשיר בכסדרן אף למעלה מחציין וכפסק מרן ז"ל:

ל"ט ס"ד בהג"ה וכן אם יש כמין קרום בין אונא לאונא וכו' כתב בתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' וא"ו כקונטריס מנהגי טריפות דף ל"ז ע"ד וז"ל שמעתי שמנהג ירושלים וגלילותיה להכשיר אם הקרום יוצא מעיקרו עד אמצעיתו אפי' שהוא מחיתוך לחידוד. אבל למעלה מזה אסורה בכל ענין. ובמקומות הרבה נוהגין להכשיר אפילו עולה הקרום עד ראש האונות כי אין זו סירכא. והכל כפי המנהג עכ"ל. ועי' ט"ז סק"ז ולבושי שרד ס"ק ס"ה:

ל"ט ס"ו בהג"ה מיהו אם הוורדא נדבקת למטה בשורש שלה עם הכיס שלה יש להכשיר דהיינו רביתייהו כתב הפר"ח לקמן סעיף י"ח ס"ק מ"ג כי כן מנהגינו להכשיר בזה. יעי' תורת זבח סי' פ"ב אות ד':

ל"ט ס"ז בהג"ה ויש מקילין אם האונות העליונות הסמוכית בגרגרת דבוקות ממש בגרגרת וכו' וכן אם היו האונות או האומות דבוקים לגמרי מראשן עד סופן לשומן היורד

בין האומות. (וכן נוהגים בארביל וכמ"ש הרב בית יהודה ח"א כמנהגי ארביל דף קי"ד) כתב הפר"ח ס"ק י"ט דבשני דינים הללו טריפה לדידן אף בסמוכים לגמרי כי אינם מוסכמים לדעת מרן המחבר ז"ל. ולקמן סעיף י"ח ס"ק מ"ג כתב שמנהגינו להטריף בזה. והתבו"ש ס"ק ל"ח הוכיח שגם דעת מרן המחבר ז"ל להכשיר. ובזבחי שלמים למהר"י דיואן דף י"ח הובא בהגהות באר מים חיים לעיל בריש הסימן כתב וז"ל אונא העליונה הנסרכת לשומן הגרגרת בלי פילוש ופירוד כשירה. אבל מנהג ארץ ישראל לאסור עכ"ל: ל"ט ס"ז בהג"ה וכן אם היתה כל הריאה דבוקה בשדרה כשירה וכו'. כתב הפר"ח ס"ק י"ט שזה מוסכם גם לדעת מרן המחבר ז"ל ואפילו אינה דבוקה כולה לשדרה אלא גג האומה דהיינו אחורי האומה היושב על השדרה כולו דבוק בשדרה כשירה והכי נקטינן. ולקמן סעיף י"ח ס"ק מ"ג כתב כי כן מנהגינו:

ל"ט ס"ט סירכא שהיא ממקום למקום באונא או באומה עצמה וכו'. כתב הכנה"ג בהגהב"י אות ס"ב הובא בשער המים סוף סק"ך שכשנכפלה הריאה בשיפולי באיזה מקום שתהיה אפילו שנדבק היטב מטרפינן בשאלוניק שאוסרים כשנסרכה מינה ובה. וקורין אותו כפל ובלע"ז ריפולג"ו. ובארץ ישראל ת"ו מכשירים. ועי' דרכי תשובה ס"ק שכ"ב בזה. וכתב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה לקמן סעיף כ"ה וז"ל משלם האונות ולמעלה עד הגג. לפעמים נמצא סדק. ודרך להמצא סירכא מחידוד לחידוד. בעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגין להכשיר כסירכא מינה ובה עכ"ל והובא בדרכי תשובה ס"ק ש"ח ע"ש:

ל"ט ס"י כל מקום שאסרו סרוכת הריאה אין הפרש בין שתהא הסירכא דקה כחוט השערה בין שתהא עבה וחזקה ורחבה כגודל ולא כאותם שממעכים ביד ואם נתמעכה תולין להקל וכל הנוהג כן כאילו מאכיל טריפות לישראל. ומור"ם לקמן סעיף י"ג כתב דיש מתירין וכו' ואעפ"י שהיא קולא גדולה כבר נהגו כל בני מדינת אשכנז ואין למחות בידם וכו' ומ"מ צריך להיות הבודק ירא אלד"ים שיודע ליזהר למעך בנחת שלא ינתק בכח וכו'. וכתב הגאון החסיד השל"ה ז"ל בשער האותיות דף ע"ד סוף ע"ב וז"ל ואתם בנים בני יצ"ו הנני מצוה אתכם שלא תאכלו בשר הנכשר מכח מיעוך במקום שהיתה טריפת הסירכא מצד הדין. ולא תקנו בשר מהטבח עד שתדרשו אחר זה זה. ויושבי ארץ ישראל וכל תפוצות ישראל היושבים במלכות התוגר כולם מטריפין עכ"ל וכ"כ הפר"ח לקמן סעיף י"ח ס"ק מ"ג שאנחנו אין נוהגים למעך ועי' מה שכתבתי בכללים סי' כ"ד (ובעיקרי הד"ט יו"ד סי' ג' אות א' העתיק משם הרב פרי האדמה ח"ד פרק י"א מהלכות שחיטה הלכה ט"ו דף ך' ע"ד שבקושטנדינא נוהגים למעך בגסות ולא בדקות

וכן הוא מנהג עיה"ק ע"ש. ואגב שיטפיה כתב כן כי בפרי האדמה שה לא כתב כן אלא על קושטנדינא ולא על עיה"ק):

ל"ט ס"י כתב הפר"ח ס"ק כ"ו וז"ל יש מי שהורה לאחוז בקנה ולנענע הריאה שלשה וארבעה פעמים יפה יפה וכל סירכא שתינתק ע"י נענוע זה כשירה. ואין היתר נענוע זה אלא בנסרך לשומן הלב דוקא ובבדיקה. ואם נשאר הסירכא בבשר הריאה טריפה משום דאין סירכא בלא נקב. ואם נשאר בשומן הלב כשירה. משום דלא הוי אלא ריר בעלמא. ומי שירצה להקל בכי האי גוונא. לא יקל אלא בבהמת ישראל. ואנן בכל גוונא נהגינן להחמיר וכמ"ש בבית יוסף כי אין אנו בקיאין לנענע עכ"ל:

ל"ט סי"א יש חי שכתב שמכניס אצבעו תחת הסירכא ומגביה קצת. אם נפסקה מחמת הגבהה כל שהוא סירכא בת יומא היא וכשירה ואין להקל בכך אלא בבהמת ישראל וכו'. כתב השו"ג בתשו' אהל יוסף בהשמטות דף ק' ע"ד כי בעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו להקל בזה גם בבהמת גוי:

ל"ט סי"ג יש מי שאומר שהבודק יכניס ידו בבהמה בזריזות בלא רפיון ידים (אך לא בכח ונחוזק. כ"כ שפר המים ס"ק ל"ה ולקמן סעיף י"ד ס"ק ל"ז) ואם נתפרקה שום סירכא כשמכניס הבורק ידו מוציא הריאה לחוץ ובודקה אם היא סירכא ימצא ראשה בריאה או בדופן ואם לאו רירא היא וכשירה ואין להקל בכך אלא בבהמת ישראל וכו'. כתב בתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' וא"ו בקונטריס מנהני טריפות דף ל"ז ע"א הובא במחזיק ברכה אות כ"ז כי בעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו להקל בזה אפילו בבהמת גוי:

ל"ט סי"ז בהג"ה וכן במקומות ששוחטין אצל עכו"ם והניחו הבהמות אצל העכו"ם בין שחיטה לבדיקה אין חוששין שמא העכו"ם הכניס ידו וניתק הסירכות וכו' מיהו אם טבחים עכו"ם רגילים לעשות כך יש לחוש אפילו בדיעבד ולכתחילה יש ליזהר בכל ענין. כתב הפר"ח לעיל סעיף ג' סק"ה משם הרדב"ז בתשו' (החדשות ח"ב סי' תש"ה) וז"ל נהגו בקצת מקומות שאחר שהפשיט את הבהמה תופס הגוי בקנה ומושך אותו למעלה בכח וכן לצדדין. והטעם הוא לפי שאין הדבר ברור שהסירכא ניתקת ע"י תנועה זו. ומספיקא לא מחזקינן ריעותא בריאה. ומ"מ אם ברור אצלינו שמחמת תנועה זאת. הסירכא ניתקת. ראוי לחוש עכ"ל. ומבואר בתשו' הרדב"ז שם כי כן המנהג בעיה"ק ירושלים ת"ו מזמן הראשונים ז"ל. והרב שער המים לעיל סעיף ג' ס"ק יו"ד גמגם קצת בצדדי ההיתר שכתב הרדב"ז שם. וכתב דעכ"פ במה שנהגו מחדש בירושלים ת"ו שמלבד מה שהגוי תופס בקנה כנז"ל הוא נוחר ג"כ בסכין לצדדי הקנה ועל הרוב מגיע הסכין עד הריאה. בזה אין מקום להכשיר אותה בהמה. ומה גם לפי מה שמעידים שהגוי

בקי בסירכות ועושה כן לכתחילה דפשיטא שמחויב השוחט להטריף הבהמה אם אין בידו למנוע את הגוי מזה והשו"ג סק"ח כתב כי בזמנו תיקנו בירושלים ת"ו הפרצה הנז"ל שלא להניח את הגוי להכניס הסכין עד שתיבדק הריאה. ועי' תשו' שבות יעקב ח"ג סי' ס"א:

ל"ט סכ"ב אם האומה סרוכה לדופן אם יש מכה בדופן כשירה ואינה צריכה בדיקה ואם אין מכה בדופן טריפה ולא מהניא לה בדיקה ודוקא בסרוכה לדופן מכשירין ע"י מכה אבל אם סרוכה לשאר מקומות כגון חזה וגרגרת ושמנונית הלב וטרפש וכיוצא בהן (דלעיל סעיף ז' הגה שהן מקומות שאין הנקב פוסל בהן) אעפ"י שיש בהן מכה טריפה ולא מהניא לה בדיקה עי' בית יוסף ד"ה ריאה שנסרכה וכו' שמנהג שאלוניק וקאשטיליא להכשיר ע"י בדיקה בין בנסרכה לדופן ואין מכה בדופן בין בנסרכה לשאר מקומות הנז"ל אעפ"י שאין מכה בהן והיכא דאיכא מכה מכשירין בלא בדיקה כין בנסרכה לדופן בין בנסרכה לשאר מקומות הנז"ל. ומבואר שם ולעיל ד"ה וכתב מהר"י בן חביב דבין אונא בין וורדא הסרוכים למקומות הנז"ל ואין בהם מכה. כיון שאין הנקב פוסל בהם לפי מנהג הנז"ל כשר על ידי בדיקה. אך מנהג רוב ישראל להטריף וכו' ועי' תשו' מהריב"ל ח"ג סי' פ"ו באורך. ובדיקה זאת היא בדיקת נפיחה בפושרין כמ"ש הרמב"ם פרק י"א מהלכות שחיטה הלכה וא"ו וז"ל מן הדין היה על דרך זו שאם נמצאת הריאה תלויה בסירכות כמו חוטין. אם היו מן האום של ריאה ולדופן או שהיו ללב או לטרפש הכבד שחותכים את הסירכא ומוציאין את הריאה ונופחין איתה בפושרין אם נמצאת נקובה טריפה ואם לא נתבעבע המים הרי היא שלימה מכל נקב ומותרת וסירכא זו לא היתה במקום נקב או שמא ניקב קרום העליון העליון בלבד ומעולם לא ראינו מי שהורה כך ולא שמענו מקום שעושין בו כך עכ"ל. ונוהגים בשאלוניק להקל כנז"ל עד היום וכמ"ש השו"ג ס"ק ל"ד ס"ז ס"ח ס"ט והפנים מאירות ח"ב סי' פ"ט והשער אשר יו"ד סי' א'. וכתב הרשד"ם יו"ד סי' מ' ומ"ב שהרב מהר"ר שלמה סיריליו זלה"ה היה רוצה להנהיג היתר הנפיחה הנז"ל בעיה"ק צפת ת"ו ולא הניחו הרה"ג מהר"י בי רב זלה"ה בשום אופן הגם שהיה שם קהל גדול משאלוניק ואעפ"י שהבשר שם ביוקר ובתשו' מהר"י בי רב סי' א' כתב שהבא להתיר הנפיחה במקומות האלו מנדין אותו ומכריזין על בשרו שהוא טריפה והובא בכנה"ג הגהב"י אות רפ"ג (וע"ש אות ר"צ משם הרג מהר"ר שלמה קארו ז"ל כן מרן מהר"י קארו ז"ל) וכ"כ בתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' ר"י שבירושלים וצפת וכו' נהגו שלא לעשות נפיחה וכ"כ מהר"י דיואן בתשו' שבסוף ספרו חוט המשולש סי' ד' שבארץ ישראל אין עושים נפיחה וכ"כ הרב פרי האדמה

ח"ג פ"א מהלכות שחיטה דף מ"ד ע"א וכ"כ השו"ג בתשו' אהל יוסף יו"ד סי' ט' וסי' י"א ומהר"י גירון בתשו' אביר יעקב יו"ד סי' ד' דף י"א ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' קי"ט):

ל"ט סכ"ד אם כל הריאה דבוקה לדופן וכו' עי' השו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' ר"י ד"ה ועוד טעם וכו' ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רי"ח ובתשו' הרדב"ז החדשות ח"א סי' כ"ו:

סימן מא

מ"א ס"א ניטל הכבד טריפה אלא א"כ נשתייר כזית במקום מרה וכזית במקום חיותו וכו' עי' ש"ך. וכתב המחזיק ברכה סוף אות ה' דבארץ הצבי וארץ מצרים דעל הרוב נקטי כפסקי מרן ז"ל ומהריק"ש ז"ל ולא חיישי לחומרות רבני אשכנז ז"ל. יש להכשיר בהפס"מ או לכבוד שבת אם יש כזית במקום מרה וכזית במקום הכליות:

מ"א ס"ג מצאתי כתוב בתשו' כת"י לגאון ירושלים הרב מהר"ר שלמה עבדאלה ז"ל סי' ק"ו וז"ל מעשה אירע פה עיה"ק תובב"א בתרנגולת שנמצא הכבד מהותו ומראיתו כעין הבשר של כחל ממש רק ע"פ כולו שיעור כדי קליפה מצד האחד היה בשרו ומראיתו כבשר הכבד ולא היה בו כזית במקום חיותו ובמקום המרה והטריפוהו שוחטי הדור והחכמים הי"ו עכ"ל וכתב השבות יעקב ח"א סי' נ"א והזרע אמת ח"ג בקיצור הלכות טריפות הכבד אות צ"ו דמקום חיותו בעוף היינו מקום דיבוקו ללב:

סימן מב

מ"ב ס"ג אם חסרה המרה קורע הכבד שתי וערב וטועמו בלשונו וכו'. כתב הרב מחזיק ברכה אות ה' דהרא"ש והרשב"א והר"ן ושאר ראשונים לא הזכירו קריעה וכן ראיתי לרבני ירושלים ת"ו שהיו טועמים הכבד בלי קריעה ואם יטעמו טעם מר מכשירין ויש להם על מה שיסמוכו ומ"מ יש לחוש לקורעו ולטועמו עכ"ל:

סימן מד

מ"ד ס"ב לקתה הכוליא וכו' יתמסמס וכו' עד הלובן וכו' טריפה. כתב הש"ך סק"ה דהיינו לתוך הלובן וכ"כ הש"ך לקמן סק"ח לענין ליחה או מים עכורים או סרוחים דלדעת מרן המחבר ז"ל בעינן שיגיעו לתוך הלובן וכן פסק הפר"ח וכן מסקנת הרב מהר"ח מוצירי ז"ל בתשו' באר מים חיים ח"א יו"ד סי' וא"ו וסי' ח' וכתב בסוף סי' ח' כי כן ראה נוהגים בעיה"ק צפת ת"ו ובעיה"ק טבריא ת"ו בין בליחה וכו' בין במסמוס ובודאי כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו. והגם שהרב מהר"א מזרחי מירושלים כתב בספר זכרון לבני ישראל דלא בעינן שיגיע לתוך הלובן. כבר כתוב שם בהג"ה משם

הגאון מהר"ר ישראל בנימין ז"ל אב"ד דירושלים ת"ו דדוקא עד ועד בכלל ותו דילמא הי' מחמיר הרב ז"ל בבהמות גוי כמו בירושלים ה"ו אבל בשל ישראל חידה להתיר ע"ש באורך:

מ"ד ס"ח וכל שינוי מראה פוסל בה. כתב הפר"ח ס"ק י"ז וז"ל בלובן הכוליא יש עליו קרום דק מלמעלה ולפעמים נמצא אותו קרום שחור נוטה לדיותא ותחת אותן קרום מוצאין הלובן לבן כשאר הכליות. שמעתי שנחלקו בזה חכמי הדור שלפנינו וכו' ודעתי להכשיר וכו' ופה ירושלים עיה"ק איכא מעשים בכל יום בדין זה. וטבחי מתא נהגו להקל על פי המכשירין. ויפה עושין עכ"ל:

סימן מה

מ"ה ס"א כתב הרב פרי האדמה ח"ג פ"ח מהלכות שחיטה ששמע מטבחי זקני מתא דעיה"ק ירושת"ו שנהגו להחמיר בנימוק האם שהולד מונח בה:

מ"ה ס"א כתב הפר"ח סק"ב וז"ל תרנגולים שנמצאו בשלייתן ביצים סרוחים ונקרשים יש להכשיר עכ"ל וכתב המחזיק ברכה אות י"ב כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו:

סימן מח

מ"ח ס"ה בהג"ה ואין אנו בקיאים בכשר שהרופא גוררו וכו'. וכן מנהגינו וכמ"ש מהר"י דיואן ז"ל בזבחי שלמים דף כ"ו והפר"ח לעיל סי' מ"ג סעיף ב' סק"ו. ועי' תשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' רי"ג:

מ"ח ס"ז בהג"ה ויש אוסרין בהמסס אפילו בלא נקב מפולש והכי נהוג אם לא במקום הפס"מ וכו'. כתב כתב הפר"ח וז"ל ואנו מתירין לגמרי כפסק מרן המחבר עכ"ל וכתב הרב שער המים סוף ס"ק י"ח דכונת הפר"ח דאנו בני עיה"ק ירושלים ח"ו מנהגינו להתיר אף בלא הפס"מ ולא כהבנת התבו"ש ס"ק י"ב בדברי הפר"ח דר"ל לחלוק על המחמירים:

סימן נא

נ"א ס"ד הלעיטה דבר שנוקב בני מעיה כגון קורט של חלתית וכיוצא בו טריפה וכו'. כתב הש"ך וז"ל עי' בתשו' מבי"ט ח"א סי' קנ"ו וח"ב סי' קצ"ד על בהמות שנמצאו בבני מעיים בהרות אדומות מצד שאוכלות עשב שקורין בערב"י כל'ך וכו' דיש להכשיר בבהמות ישראל דלא דמי לחלתית עכ"ל ועי' בתשו' שם שמרן מהר"י קארו ז"ל אסר והנהיג ולימד להבודקים שיטריפו. והוא ז"ל שתק על זה כמה שנים כי היתה חומרא זו בממון גוים. אך בשנה אחת אירע הראמאדא"ן של הישמעאלים בחדש שבט שהוא זמן עשב זה. ואז קונים היהודים בהמות לשחוט כי אין מניחים ליהודים לשחוט בשר לישמעאלים. ונמשך ע"י זה הפסד ואיבוד ממון ישראל. ולכן נתעורר לחזק ההיתר ע"ש.

ובתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' רי"ג אחר שהאריך לאסור בזה. כתב שהקצבים סמכו על היתר הרב המבי"ט והאכילו מהבהמות הנז"ל ויד ה' היתה בעם וחלו כמה וכמה מהאוכלים באותו חולי עצמו שהיה להבהמות כי היה להם שלשול דם ומתו בעו"ה עשרה נפשות. והנשארים הגיעו לנקודת המות. וכראות הרב המבי"ט כן. חור והודה לאסור כל בהמה הנמצא לקותא במיעיה כל שהוא וכן פשט המנהג זה כמה שנים עכ"ל והסכים עמו הרדב"ז ז"ל וכתב דאיכא בהאי מילתא איסורא וסכנתא ויש לחוש אפילו לספק ספיקא וכל טבח שמאכיל בהמה כזאת לישראל הוא שותפו של עמלק ושלוחו של ס"מ לפי הנסיון. וכ"כ שם מורינו הרב מהר"ר ישראל ב"ר מאיר די קוריאל ז"ל ועי' ט"ז לקמן סי' קט"ז סק"ו ויד אפרים סי' זה:

סימן נג

נ"ג ס"ב וכן בעוף וכו'. כתב הגאון מהר"ח בכר דוד אבולעפיא ז"ל הובא בתשו' אהל יוסף להשו"ג יו"ד סי' כ"ט דף מ"ט ע"ג וז"ל כל ימי היותי בעיר אלד'ינו צפת ת"ו היו עיני רואות לחכמי העיר הלכה ומורין כסברת מור"ם בנשבר הגף סמיך לגוף לשער ברוחב אגודל אף שאין שם עוקץ בשבירה אף שמרן ז"ל חלוק עליו ולדידיה אין הטרפות תלוי אלא ביש שם עוקץ והרב הכנה"ג בהגהב"י אות כ"ג בסיום דבריו כתב דיש קולא וחומרא לדעת מרן ז"ל וקולא וחומרא לדעת מור"ם ז"ל דבנשבר סמוך לגוף יש קולא לסברת מרן דבאין בו עוקץ מותר מה שאין כן לדעת מור"ם דאסור. וברחוק מן הגוף יש חומרא לסברת מרן דאם יש בו עוקץ אסור מה שאין כן לסברת מור"ם דאפילו הכי שרי. ומעתה לא ביש לי במה שמחמירין בנשבר סמוך לגוף באין שם עוקץ אלא מה שמקילין ברחוק מן הגוף ביש בו עוקץ הוא חימה כיון דקיבלו עליהם הוראות מרן ז"ל. ואפשר דהקדמונים נ"ע לא ס"ל הא דהכנה"ג דסבור דמרן ז"ל אף ברחוק מן הגוף מחמיר ביש בו עוקץ ועי' מטה יוסף ח"א יו"ד סי' וא"ו עכ"ל והרב אהל יוסף בסי' ל' דף נ"ה סוף ע"ב השיב לו דמנהג זה שכתב מור"ם ז"ל היא הלכה רווחת בכל המקומות כי קיימו וקבלו שיעור זה לצאת מידי ספק. שלפי דברי מרן ז"ל אם הוא סמוך לגוף צריך בדיקת הריאה ואין אנחנו בקיאים בדורות הללו בבדיקת ריאת העוף וכמ"ש מור"ם ז"ל דלא מהני בדיקת וכו'. ואע"ג דלא הצריך מרן ז"ל בדיקה אלא ביש בו עוקץ. והמנהג נתפשט בכל גוונא. היינו משום דאנו חוששין שמא בשעת השבירה היה בו עוקץ ואח"כ באורך הזמן עלה בו קרום ועור ובשר ולכן אין העוקץ ניכר. וכבר ידוע דהגם דקיבלנו עלינו הוראות א ז"ל היינו דוקא בדברים שאין בהם מנהג ידוע. אב היכא שכבר הוקבע המנהג הקדום מזמן הראשונים אזלינן בתר מנהגא לקולא ולחומרא (עי' מה שכתבתי נכללים

סי' ה') והיינו טעמא דמנהג צפת ת"ו ושאר מקומות בהא דנשבר הגף ע"ש באורך. והגאון חיד"א במחזיק ברכה סוף אות ך' כתב על זה. דהא ודאי דסברת מרן ז"ל דברחוק מן הגוף מותר אפילו ביש בו עוקץ וכמ"ש המטה יוסף וכ"כ התורת יקותיאל והפרמ"ג בש"ד סק"ט ודלא כהכנה"ג, ומנהג הזה לשער באגודל לא בצפת ח"ו בלבד נהגו כן. כי כך נהגו בכל ארץ ישראל ומצרים וטורקייא להחמיר בזה. ומ"ש האהל יוסף דהחמירו שמא היה עוקץ וכו' הוא תימא. דלדידיה דתפס לעיקר כהכנה"ג וכו' מה יושיענו לומר דהחמירו מספק עוקץ ואיך מכשירים בעוקץ כשהוא רחוק ומרן ז"ל אוסר. ולומר שהיו נוהגין כך בצפת ת"ו מקודם מרן ז"ל ומרן חיבר הש"ע בצפת וסתם לכתוב היפך המנהג אין לו שחר ובודאי דגם מרן ז"ל היה מורה כמנהג הקדום שנהגו בזמן רבו מהר"י בי רב ואיך כתב בש"ע להיפך. ולא דמי הא למה שכתבתי במקום אחר. ויותר אפשר לומר דהרב המבי"ט שחי איזה שנים אחר מרן ז"ל הנהיג כן. וכשקבלו אח"כ הוראות מרן. כבר כבר נתפשט המנהג עכ"ל. ובאות ט"ו כתב דדוקא בפחות מאגודל סמוך לגוף מנהגינו להטריף וכו' והיינו כמ"ש מור"ם דאפילו ברוחב אגודל מצומצם מותר. ובאות כ"ו כתב דברוחב אגודל אף שרואה שנצרר הדם יש להקל לדידן בני ארץ ישראל וטורקייא ודלא כמור"ם ז"ל שהחמיר בזה. ובאות י"ג כתב דהגם שנחלקו האחרונים ז"ל אי בעינן רוחב אגודל אפילו בנתרפא יפה יפה וחור ונקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו עי' ש"ך סק"ו ופרמ"ג שם. מ"מ לדידן בני ארץ ישראל נראה דבזה יש להתיר בלי רוחב אגודל כשהוא בערב שבת וכיוצא היכא דליכא עוקץ כלל ומקום חיבורו כבוכנא באסיתא קיים ואין ניכר ריעותא בצלעות:

נ"ג ס"ד נמצא הגף וכו'. כתב המחזיק ברכה אות ל"ח ואילך דלענין דינא נראה דבנשבר סמוך ממש לגוף ואין בו עוקץ הגם דנהגינן להחמיר ולהצריך רוחב אגודל היינו בודאי נשבר מחיים אבל היכא דמספקא לן אם נעשה מחיים או לאחר שחיטה יש להתיר אך אם הושחר פי המכה או נצרר הדם יש לאסור משום דנראה דנעשה מחיים וכן אם רואין שום ריעותא בצלעות או בריאה יש לאסור. ואם נשבר סמוך לגוף ויש בו עוקץ יש לאסור אף בספק נעשה מחיים וכן בנשמט:

סימן נה

נ"ה ס"א בעצם האמצעי אם נחתך שלא במקום צומת הגידין כשירה וכו' ויש אוסרים בנחתך עצם האמצעי בכל מקום אפילו שלא במקום צוה"ג וכו' כתב הרמ"ע מפאנו בתשו' סי' צ"ז דדעת מרן המחבר ז"ל לפסוק להלכה כסברא הראשונה מדסתם וכתב אותה בתחילה וכמו בכל סתם וי"א. וכתב גאון ירושלים הרב מהר"מ חאגיז בתשו'

הלק"ט ח"א סי' רצ"ג דנוהגים להורות כסברא הראשונה במקום הפס"מ או בשעת הדחק כגון בסעודת חתנים וכן ביום שבת שאין לו מה יאכל להכשיר בנחתך שלא במקום צומת הגידין המבואר לקמן סי' נ"ו. והיכא דאין הפס"מ או שעת הדחק נוהגים להטריף בכל העצם האמצעי כסברת יש אוסרים. וכתב עוד שם דזקנו הגאון מהר"מ גלאנטי ז"ל היה משער מקום צוה"ג בעוף שיעור רוחב אגודל. ור"ל דאם לא נמצא השיעור הנז"ל טריפה דאנן אין בקיאים בבדיקת צוה"ג בעוף וכמ"ש מור"ם בסי' נ"ו סעיף ט' ובסוף הסימן וגאון ירושלים בתשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' ב'. ובמחזיק ברכה סי' נ"ו אות י"ב פסק דהנכון הוא לשער מקום צוה"ג עד חצי העצם בעוף ובבהמה:

ג"ה ס"א ואם נחתך בתוך הפרק במקום שמחובר עצם הקולית עם השוק טריפה. כתבו הפר"ח והפרי תואר ושער המים והפרמ"ג במ"ז סק"א דוה מוסכם גם לסברא הראשונה:

נ"ה ס"ה ואם נשבר עצם במקום שאינו נטרף וכו' והאבר אסור מדרבנן וכו' וכתב מור"ם שצריך לחותכו קודם שימלחנו עם הבהמה או העוף. כתב הש"ך ס"ק י"ג דבספק יצא לחוץ ונמלח או נצלה או נתבשל עם הבהמה אין לאסור התבשיל אפילו ליכא ששים נגד האבר. וכתב גאון ירושלים בתשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' א' כי כן נוהגים ועי' תשו' פרי הארץ ח"ג יו"ד סי' א':

נ"ה סי"ב נשבר העצם וכו'. כתב המחזיק ברכה אות כ"ד וז"ל מנהג הקדמונים בארץ הצבי לחתוך ראשי עצם הקולית ומכניס קיסם דרך מוח העצם אם עובר מעבר אל עבר. אז הוא שבר עם שבר יחדיו ידובקו. אבל אם יוצא הקיסם לצד שבר העצם לא קרינן ביה שבר עם שבר יחדיו ידובקו. ומורה שיצא לחוץ ויש להטריף עכ"ל. ומנהג בדיקה זאת הובא בכנה"ג הגהב"י אות ק"ז ולבושי שרד על טריפות העצמות סי' י"ב סעיף ב' סוף סק"ו ובשולחן גבוה ס"ק ל"ו כתב מנהג זה בירושלים ת"ו משם הרב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה וסיים על זה השו"ג. דהיינו טעמא דנקט עצם הקולית דוקא. משום שבירושלים ת"ו נוהגים כסברא הראשונה שכתב מרן ז"ל לעיל סעיף א'. ועי' בתשו' פאת נגב יו"ד סי' ד' ובשו"ג ס"ק הנז"ל שנסתפקו אם נוהגים בירושלים להצריך בדיקת הקיסם גם אפילו היכא דהיה העור והבשר שלם ויפה בלי ריעותא וכמנהג שכתב הכנה"ג סוף אות הנז"ל או לא. והביאו שם דברי הפר"ח ס"ק ל"ב והמטה יוסף ח"ב יו"ד סי' י"ח דף ס"ה ריש ע"ד דמה שנוהגים להכשיר בנשבר ולא נקשר כלל היכא דהיה העור והבשר שלם ויפה מבחוץ כפסק מרן ז"ל לעיל סעיף ה' דלא כמור"ם שם ומ"מ היכא דנשבר ונקשר אך לא נקשר שבר עם שבר יחדיו ידובקו נוהגים להטריף אפילו היה העור והבשר שלם. הוא חומרא בטעות דבזה פשיטא הוא דכשר. וכמ"ש הש"ך שם ס"ק י"ד. ושוב

כתב הפאת נגב שם ששמע מהרב מהר"א נבון ז"ל כי מנהג ירושלים הוא המנהג אשר דחה הפר"ח וראיתי לגאון ירושלים האחרון בשער המים סק"מ דמסיק למעשה שאין להחמיר בזה אלא היכא דכבר נתבשל דאז אין ניכר השינוי בעור ובשר אין להכשיר אלא ע"י בדיקת בדיקת קיסם:

סימן נו

נ"ו ס"ט כתב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה דאם השוק נפוח או שנשתנה מראיתו מחמת הקשירה שקושרין אותו יש להחמיר שלא לשוחטו עד שיחזור ויבריא וכן אנו נוהגין בעיה"ק ירושת"ו עכ"ל:

סימן נז

נ"ז סי"ח יש מי שאומר בכל מקום שהוזכר שם בדיקה כגון בדרוסה נפולה ושבורה בדורות הללו ליכא למיקם אבדיקה שפיר ולית ליה תקנתא אלא לשהויי י"ב חודש או בנקבה שתתעבר ותלד וכו' ויש אומרים שגם בזמן הזה בודקין אלא שצריך ליזהר להביא כל הבקיאים בדבר וכתב מור"ם דאנו בדורות האחרונים אין בקיאין בבדיקה וכו'. כתב הכנה"ג בהגה"ט אות מ"ג דדעת מרן ז"ל להלכה כדעת יש אומרים ולכן פסק לעיל סי' ל"ג סעיף וא"ו וסעיף ח' וסי' ל"ו סעיף ה' ולקמן סי' נ"ח סעיף וא"ו דמהני בדיקה וכמבואר בבית יוסף בכל הנך דוכתי שכתב דלדעת יש אומרים שבסי' נ"ז מהני בדיקה. ועי' כנה"ג לעיל סי' כ"ג הגהב"י אות מ' וסי' ל"ד הגהב"י אות כ"ב ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קצ"ד ובתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' ריי"ג וכתב התורת זבח סי' מ"א אות י"ט דהסכימו האחרונים ז"ל להחמיר ומה גם דאפילו להיש אומרים שהביא מרן ז"ל דגם בזמן הזה מהני בדיקה אלא שצריך ליזהר להביא כל הבקיאים בדבר זה הוא רחוק המציאות. דמי הוא הבקי. כיון דלא שכיחא בזמנינו בדיקה זאת. ומעולם לא ראינו מי שבדק. ואיך יכול שום אדם לכנות עצמו בשם בקי בדבר שלא ידע ולא ראה מעולם. ולכן אין לנהוג בזמן הזה בדיקה זאת והכי נקטינן להטריף דרוסה ודאית וספק דרוסה בהחלט בלתי שום בדיקה כלל עכ"ל וע"ש סי' ע"ה אות כ"ד:

סימן נח

נ"ח סי"ב לרוץ לפניהם וכן בשעה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן סא

ס"א ס"ב עד כף היד שקורין וכו' כנ"ל בש"ע הנז"ל:

ס"א סכ"א מתנות נוהגות בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ויש מי שאומר שאינן נוהגות בחו"ל וכן נהגו. עי' בתשו' אבקת רוכל למרן

ז"ל סי' יו"ד הובא תשו' הרב מהר"י צאייח לענין אם נוהגות מתנות בחו"ל וכתב שם בדף ז' ע"ג וז"ל ומה שנהגו בחו"ל שלא לתת המתנות עד עתה. היה מנהג בטעות ולא מפני שנהגו כרבי אלעאי. שהרי גם בארץ ישראל מקודם (טו) בזמנינו לא היו נוהגים לתת המתנות דלא כחד ואפילו פה ירושלים תובב"א לא נהגו לתת המתנות אלא מקרוב על פי החכם השלם הרלב"ח זלה"ה שהוא הנהיג בהסכמת הכהנים לתת דמי המחנות חצי כסף לגדי. ולבהמה דקה כסף. ולבהמה גסה שני כספים. ומינה כשם שנפל הטעות בזה בארץ ישראל כך נפל הטעות בחו"ל וכו' וסיבת הטעות לראשונים בזה הוא להיות שהמתנות הם ממון שאין לו תובעים (כמ"ש בסעיף ל"א) לכן הכהנים לא שתו לבם גם לזאת. וגם החכמים הקדומים חלקם בחיים העלימו עין בדבר כי לא היה מוטל עליהם. יען שלא נתרעם לפניהם שום כהן על זה. לחושבו שאם לא נתנו אותם אליו. אולי נתנו אותם לזולתו. וחלקו אין ראוי לשאול בפיו והצנועים מושכים את ידיהם (כמ"ש בסעי' י"א) גם כי בעונותינו בין הגוים אנו יושבים והמיעוט ממנו הם השוחטים בהמות שלהם ואולי להיות הישראל נשוי כהנת או לויה פטור ממתנות (כששוחט לעצמו וכמ"ש בסעיף כ"ד לענין כהן. ועי' פר"ח סעיף כ"ג סוף ס"ק ל"ג שפסק דישראל נשוי לויה חייב במתנות ולא דמי לנשוי כהנת דסעיף ח') ממנו למדו האחרים המועטים דהא כ"ע לאו דינא גמירי וכו' עכ"ל. ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קט"ו כתב וז"ל בשנים שעברו נתקבצנו בבית הועד לפקח על בקיעי העיר כי רבו ולגדור גדר כרם ה' צבאות אלד"י ישראל, ובכלל מה שתיקננו אז. הזכרנו קצת מצות הנשכחים מבני אדם. ובכללם מצות מתנות כהונה זרוע ולחיים וקיבה לקצבים ישראלים שהבהמות הן משלו. ונקבעה הלכה לדורות והיו זוכים הכהנים בזרוע כי הלחיים והקיבה הן למלך (כן היה הנימוס כזמן ההוא) ונמשך ענין זה כמה שנים. ואח"כ שבאו שני חירום ויוקר. נתבטל הדבר ועבר מעט זמן. ולא יכולנו להחזיר הדבר ליושנו ומתנות כהונה נגזלות ביד הטבחים. ואפ"ה נראה לנו להודיע לנזהרים שלא יקנו הזרוע (כמ"ש בסעיף ל"א) אלא יניחוהו לבעליהן ויאכלו הם איסור הגזילה שגוזלים לכהנים בכל יום וכו' וכו' ומפני שיחזור הדבר ליושנו שיחזרו הטבחים לתת המחנות לכהנים כמו שהיה קודם וכמו שהוא דין תורה נ"ל לגזור על הטבחים שלא ימכרו הזרוע ולהודיע בבתיהם שהוא אסור לאוכלי. וגם אם יעברו וימכרו. להודיע לעם שאם יקנו שחייבים לתתו לכהן ואח"כ יתבעו הם מן הטבח. וע"י אזהרות אלו, אולי יבואו לתת כיין שאין בנו כח להכריחם. נאום המבי"ט וחתם הרדב"ז נר"ו עכ"ל וכתב בנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט ז"ל בתשובותיו ח"א סי' פ"ה שהגם שכהני זמנינו הם רק כהני חוקה מ"מ נוהגים לתת להם המתנות ואין

מצריכין אותם להביא ראיה על יחוסם וכתב הכנה"ג הגהב"י אות מ"א דבחוץ לארץ דיש מי שאומר שאינן נוהגות שם מהניא לן טענה דאין לנו כהן מיוחס לסמוך על הסוברים דבחו"ל פטורין וזה הוא כונת רש"ל ביש"ש חולין פרק ראשית הגז סי' ה' ע"ש ועי' פתחי תשובה לקמן סי' שכ"ב סק"ג:

ס"א סכ"ה כתב הפר"ח ס"ק מ"א וז"ל דע שבכל מלכות תוגרמה יש חק מלכות ליקח מכל משקל ליטרא פרוטה אחת. וגם הבהמות בכלל זולתי גדיים קטנים שאין משקל בשרם מגיע לליטרא אחת שאינו לוקח מהם כלום. ועל פי זה הורו קצת חכמים שישראל שלקח טלה לצורכו. שפטור מן המתנות משום דהנכרי מיקרי שותף עמו כיון שחייב ליתן לו פרוטה או שתי פרוטות מחק המלכות. ואולי טעו בזה שרצו לדמות נ"ד לדין בהמת ארנונא שפטורה מן הבכורה אע"ג דמצי לסלוקי הנכרי בזוזי כדלקמן בסי' ש"ך. ולא דמי כלל. דהתם עיקר השעבוד על הבהמות אבל הכא עיקר חיוב הוי על המעות. ועוד דהכא עיקר חיוב ושותפות הנכרי אינו אלא לאחר שחיטה ותדע דהא לפי ערך המשקל הוי סך חיוב המעות ובבעלי חיים לא שייך משקל ואין דרך לשקול אלא אחר שחיטה. ותדע עוד שאם אדם רוצה לקנות בהמות לגדלם לולדות וכיוצא. לית ליה שום חיוב מדין חק המלכות. אלמא דלא רמיא חיובא דארנונא עליה אלא בתר שחיטה ושותפות הגוי אינו פוטר אלא שותפות דמחיים אבל שותפות דלאחר שחיטה אינו כלום דהא משעת שחיטה איחייב במתנות ולפיכך איני רואה שום מקום פטור לפטור שום בהמה מאלו ממתנות וזה ברור ועי' בתשו' המבי"ט ח"ב סי' קט"ו עכ"ל וכן הסכים הכו"פ. ולעיל סעיף יו"ד על מ"ש מרן ז"ל דאם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלם ונותן הדמים לכהן. כתב הפר"ח שם ס"ק ט"ז וז"ל אבל אם יש שם כהן מילתא דפשיטא היא שצריך ליתן לו המתנות בעצמן ולא דמיהן. והאידנא לעולם שמים אותם בדמים ונותנים הדמים לכהנים והכהן מתרצה בעל כרחו כדי שיהיו רגילים ליתן לו המתנות וכל זה הוא מנהג משובש וראוי לבטלו עכ"ל וכבר ערער על זה הרב מהר"י קורקוס הובא בתשו' הרדב"ז החדשות ח"א סי' ש"מ דמה שנהגו בקצת מקומות בארץ ישראל איש אשר ישחט וכו' מוכרו לזרים במתנותיו ואח"כ נותן לכהן פרוטה בעד המתנות והכהן לוקח ומתרצה. דלא קיים בכך מצות מתנות כהונה וכו' ואפילו נתן הפרוטה קודם שימכור המתנות לזרים ונתרצה הכהן בכך לא יצא י"ח. דכיון שיש שם כהן צריך ליתן לו המתנות עצמם ועוד דהא אינו נותן אחד מעשרה בשווים והוי גזל השבט ובאבקת רוכל למרן ז"ל סי' י"ו הובא תשו' מהר"י קורקוס הנז"ל אות באות ולא נמצא תשו' מרן על דבריו) והרדב"ז שם השיב לקיים המנהג ואפי' פחות משווים ע"ש. ובתשו' הלק"ט ח"ב סי' ק"ע נשאל

אם יש לחוש למ"ש בתרגום יונתן בפירוש לחיים דמתרגם לועא עילאה ולועא תתאה והשיב וז"ל לא ראיתי מעשה בכאן (ירושלים ת"ו) כי הכל פודין אותם במה שנותנין פרוטות לכהן ע"ש וכבר פסק הפרישה והפר"ח לעיל סעיף ג' סק"ד דהלחיים היינו דוקא לחי התחתון עם הלשון וכמ"ש בספרי ובפסיקתא ופסקו רבינו ירוחם ומ"ש בתרגום יונתן אינו עיקר ע"ש. ובמחזיק ברכה אות ג' וסוף אות י"ט כתב דבזמנו כבר נתבטל מנהג הפדיון הנז"ל בירושלים וחברון ת"ו ונותנים המתנות עצמם לכהן. וכתב הפר"ח בקונטריס אחרון דמה ששמע הרב בית, הלל שאין נוהגין בארץ ישראל לתת מתנות כהונה. אינו אמת והעדים שהעידו כך לפניו טעו בזה. כי בארץ ישראל הבהמות הם של גוים ושוחט הישראל לצורך הגוי ואם נמצאת הבהמה כשרה מוכרה לישראל ואם נמצאת טריפה מוכרה לגוי ובכי האי גוונא פטורים ממתנות וכמ"ש מור"ם בסעיף כ"ה והעדים לא ידעו בזה ולא סיימוה קמיה אבל כשהישראל קונה בהמות ושוחטן לצורכו מעשים בכל יום שנותנין המתנות וכבר זכינו לקיים מצוה זו כתקנה עכ"ל. וכתב הפר"ח לעיל סעיף א' סק"א משם הרשב"א בתשו' סי' י"ח והרמב"ן בהשגותיו לספר המצות שורש י"ב דאין מברכין על נתינת מתנות כהונה וכ"כ באשל אברהם על או"ח סי' ח' סק"א משם תשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' קפ"ט:

סימן סב

ס"ב ס"ד ביצי זכר שנתלשו ועדין הם מעורין בכיסן וכו' אסור לאוכלו ממנהג שנהגו ישראל שלא לאוכלו וכו'. עי' מה שכתבתי בכללים סי' א':

סימן סד

ס"ד ס"ב השוחט את הבהמה ומצא בה עובר וכו' חלבו וגידו מותר וכו' ויש אומרים וכו'. כתב מהרח"מ קאריגאל בהגהות ימין משה לעיל סי' י"ג סעיף ב' משם גאון ירושלים הרב מהר"מ גלאנטי דנוהגים להתיר מיהו בגידו ראוי להחמיר (וכמ"ש מור"ם לקמן סי' פ"ה סעיף ז'):

ס"ד סי"ד חלב הקיבה שעל הקשת אסור מן הדין מן התורה ושעל היתר אסור ממנהג שנהגו בו איסור עי' מה שכתבתי בכללים סי' א':

ס"ד סט"ו בהג"ה ונהגו במדינות אלו להסיר הקרום שעל כל הדקין וכו'. כתב השו"ג ס"ק נ"ד כי כן נוהגין בירושלים ת"ו בכבש ועז וטלה וגדי:

ס"ד סכ"א בהג"ה ומנהג כשר הוא שהטבח המוכר בשר ינקרנו קידם שימכרנו פן יכשלו בו הקונים כתב הרב אדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ו כי כן הוא מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו:

סימן סה

ס"ה ס"א כתוב בקונטריס הסמ"ע הנדפס בסוף ספר מזבח אדמה דף נ"ד ריש ע"ג הובא בלחם הפנים סק"א שצריך להשגיח על כמה ענינים שיוצאים מתחת ידי הקצבים שאינם מתוקנים ובכללם מה שאינם נזהרים בניקור הלחיים. וגם בניקור ראשים של בהמות דקות שמוכרין אותם עם צד של חלק הפנים גם בניקור הלשון והטחול עכ"ל ועי' כנה"ג הגהב"י אות ה' ותשו' נחלת שבעה ח"ב סי' מ"א ותשו' מים רבים יו"ד סי' ד' ושולחן גבוה סק"א וסק"ג וסק"ד וסק"ה ורוח חיים על יו"ד סי' זה אות א'. וכתב הבית יצחק על טריפות סי' ס"ה ח"א בעמ"ו אות ג' דמה שסומכים על מה שנחתכין החוטין ממילא בעת ניתוח הראש לנתחים אינו נכון לכתחילה כיון שאינו מכוין לחתוך את החיטין נמצא שאינו חותך תוך החוט רק סמוך לו ונשאר החוט שלם ולכן צריך דוקא להסירן או לחתוך החוטין יפה. ויש שחורכים הראש קודם ניתוחו על גבי עצים ואינו נכון לכתחי' אלא על גבי קש ותבן כיון דעדין החוטין שלמים. עי' לקמן סי' ס"ח סעיף ה' ובש"ך שם ס"ק י"א ופר"ח סק"ט ופרמ"ג בש"ד שם ותשו' מים רבים הנז"ל. ואם מלגו הראש קודם חיתוך החיטים יש לאסור אף בדיעבד וכמ"ש הפר"ח שם סק"ח:

ס"ה ס"ג גף העוף כיד הבהמה והילכך צריך לחתוך עצם האגפיים ולמלחם וכן עצם הלחיים בעוף. כתב השו"ג ס"ק י"ד שנוהגים להקל בזה כמ"ש מיר"ם בהג"ה (עי' מה שכתבתי בכללים סי' ה'):

ס"ה סי"ד (ומיהו אין לוקחין בשר מכל טבח ששוחט לעצמו ומוכר לאחרים כנ"ל וכמ"ש הט"ז) אלא א"כ היה מוחזק בכשרות. כתב מרן בבית יוסף משם הרמב"ם פ"ח מהלכות מאכלות אסורות הלכה ח' דבארץ ישראל בזמן שכולה לישראל לוקחין מכל אדם. וכיוצא בזה כתב בפרק י"א הלכה כ"ה ובפ"ג הלכה כ"א והובא בבית יוסף לקמן ריש סי' קי"ט ועי' תשו' גאוני בתראי סי' י"ד):

סימן סו

ס"ו ס"ג כתב המחזיק ברכה אות ב' דנהגו בעיה"ק חברון ת"ו דאם נמצא קורט דם בביצה על גבי החלמון. מסירין את הקורט דם בצמר גפן ואם יצא הדם ונשאר הקרום הדק אשר על החלמון שלם. מכשירים. ונהגו כן על פי פסק מרן המחבר ז"ל דדוקא בנמצא הדם בחלמון הוא דאסורה כל הביצה (וכתב בבית יוסף כי כן ראה נוהגים) ולכן אם יצא הקורט דם ונשאר הקרום הדק שעל החלמון שלם. מוכח דהדם בחלבון וזורק הדם והשאר מותר. ובסוף אות ד' כתב דכל בעל נפש יחוש לעצמו להחמיר ולאסור כל שנמצא דם בביצה בכל אופן וכן נהגו רבים וע"ש אות ג' ובתשובותיו חיים שאל ח"א סי' ל"ב

משם קונטריס חידושי דינים מרבני ירושלים הקדמונים הנדפס בסיף תשו' חיים וחסד (ועי' תשובת תפארת אדם דן כ"ט:)
ס"ו ס"ד ולא טרופות ונמצא דם בחלמון של אחד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו. ועי' פרמ"ג במ"ז סק"ג:
ס"ו סרו כתב הגאון מהר"ד פארדו בספרו מזמור לדוד על יו"ד דף מ"ו ע"ב לענין מה שנוהגים ליתן בצים שלמות בתוך החמין שמטמינים בערב שבת לסעודת שבת ויש בקדירה רוטב הרבה והתבשיל מצטמק כל הלילה והיום עד שעת הסעודה והביצים הם תוך הרוטב. יש להקל אם נמצא דם בביצה ואין ניכר כ"כ מקום הדם וליכא ששים בתבשיל נגד אותה ביצה מכמה טעמים ע"ש ועי' תשו' בית יהודה או"ח סי' ן' ויו"ד סי' מ"ג. ובספר עדות ביהוסף להרב מהר"י בן סאמון סי' מ"ב פסק דאם היו הביצים שלוקות במים ואפר קודם נתינתן בחיך החמין מותר החמין אפי' נמצא אפרוח בביצה על פי פסק מרן ז"ל לקמן סי' צ"ה סעיף ד' שאם נתנו אפר במים חמין שביורה חולבת קודם שהניחו הקדירות של בשר בתוכה אעפ"י שהשומן דבוק בהן מותר דע"י האפר הוא נותן טעם לפגם (וכתב השיור ברכה שם כי כן פשט המנהג) וכו' ובארצות המערב נהגו כשיש חופה או ברית מילה ששולקין הרבה ביצים לחלק להקרואים לאוכלן אחר שתיית יי"ש ונותנין אפר בתוך המים ששולקים בהם הביצים וכשנמצאת ביצה שיש בה דם או אפרוח מתירים שאר הביצים עש"ב והובא בעיקרי הד"ט יו"ד סי' י"א אות כ"א. גם השיורי ברכה לקמן ריש סי' ק"ז והרב ערוך השולחן שם והרב קהל יהודה שם כתבו כן משם רבני המערב ז"ל דאם נתן אפר על הביצים בקדירת שליקתן לא בעינן ששים לבטל הביצה שנמצא בה אפרוח:

סימן סט

ס"ט ס"ד כתב הפר"ח ס"ק כ"ד וז"ל ראיתי רבים בני אדם שכשקונים בשר מניחים אותו בקופות שאינם מיוחדים לכך אלא להניח בהם גם ירקות ופירות וכיוצא בזה וגערתי בהם מפני שהדם נסרך בקופות ואוכלים הפירות שמניחים אח"כ שם בלא הדחה כלל ואף אם ידיחו הקופות או הפירות שמניחים בהם אינו כלום כיון דהוי מידי דלאו אורחיה בהדחה וכדלקמן בסי' צ"א עכ"ל והובא במחזיק ברכה לעיל סי' ס"ו אות י"ג:
ס"ט ס"ז כתב הפר"ח ס"ק כ"ט דלכתחילה צריך להדיח הבשר אחר המליחה שלשה פעמים מלבד ניפוץ המלח שעליו והכי נהגינן עכ"ל:
ס"ט ס"ט בהג"ה מלח שמלחו בו פעם אחת אסור למלוח בו פעם שנית. עי' תשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סוף סי' רט"ו:

סימן עא

ע"א ס"ג בהג"ה הקולית ושאר עצמות שיש בהן מוח צריכין מליחה וכו' מיהו לכתחילה לא ימלחנו עם שאר בשר וכו'. כתב הפר"ח ס"ק יו"ד דאנו נוהגין לכתחילה למלחו עם שאר בשר משום שאנו מחזיקין בהם דם כשאר בשר וכמ"ש בסק"ח ובלאו הכי נמי שרי מידי דהוה אבני מעיים וכדלקמן בסי' ע"ה סעיף ב' עכ"ל:

סימן עב

ע"ב ס"א ואחר כן מבשלו. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא. ועי' פרמ"ג כש"ד סק"א:

ע"ב ס"ב אבל אם בישלו בלי קריעה אסור עד שיהא ששים כנגד הלב וכו' וכתב מור"ם ואפי' בדאיכא ששים הלב עצמו אסור. כתב הפר"ח סק"ו וז"ל ולדידן אם יש בו ששים גם הלב מותר כפסק מרן המחבר. ומור"ם כותב בסתם כאילו הרב מודה לדבריו וליתא וכן דרכו בכמה מקומות עכ"ל:

ע"ב ס"ב בהג"ה ויקלוף מעט סביב הלב. כתב הפר"ח סק"ח וז"ל פירוש אם נתבשל הלב עם העוף בענין שיש בחחיכה עצמה ששים אפילו הכי צריך קליפה כלל דכבר נמלח עמו ונאסר כדי קליפה. תורת חטאת כלל כ"ז. ולפי זה בצלי צריך נטילה. ואנן בכל גוונא מקילינן בין במליחה בין בצלייה רשים דמחשבינן דם הלב דם פליטה וכבולעו כך פולטו. אי נמי דשי ולא בלע מידי וכמ"ש בסק"ג עכ"ל:

ע"ב ס"ג בהג"ה ואם אין העוף שלם וליכא בו ששים נגד הלב הדבוק וכו'. כתב הפר"ח ס"ק ט"ז דאנן לית לן הני חילוקי דינים אלא בכל גוונא משערים כנגד הלב דוקא ואם יש ששים הכל מותר עכ"ל:

סימן עג

ע"ג ס"ג לצלי צריך חתיכה וכו' כתב השולחן גבוה ס"ק י"א שנוהגים להקל לצלות הכבד בלי חתיכה כדברי מור"ם בהג"ה (עי' מה שכתבתי בכללים סי' ה')

ע"ג ס"ו נמצא כבר בעוף צלי מותר וכתב מור"ם וי"א לקלוף מעט סביב הכבד וכו'. כתב הפר"ח ס"ק י"ט דאנו נוהגין להתיר לגמרי בלא קליפה כפסק מרן המחבר ז"ל עכ"ל:

ע"ג ס"ו ואם הוא מבושל צריך ששים כנגד הכבד. כתב הפר"ח סק"ך דלדידן ליכא חילוק בין כבד דבוק לשאינו דבוק בכל גוונא דאיכא ששים נגד הכבד הכל מותר ואף הכבד עצמו עכ"ל:

ע"ג ס"ו בהג"ה עוף שמילאוהי בבצים ונמצא בו לב או כבד דינו כמבושל ובעינן ששים מן העוף בלא המילוי וכו'. כתב הפר"ח ס"ק כ"ב וז"ל לא מיירי אלא שנמצא הלב או הכבד דבוק בעוף ולכן בעינן ששים מן העוף בלא המילוי וקמ"ל דבמילוי בצים לא

אמרינן כבולעו כך פולטו אלא הו"ל כאילו נתבשל הכל ביחד אבל אם הלב או הכבד אינו דבוק בעוף מצטרף המילוי לבטל בששים ואי איכא ששים גם המילוי מותר וכך העלה הש"ך. ומ"מ אנן לא קיימא לן הכי אלא כדעת הרמב"ם והסמ"ג דאף במילוי בצים הכל מותר משום דכבולעו כך פולטו וכן עיקר ועי' עוד מזה לקמן סי' ע"ז סק"ג עכ"ל:

סימן עד

ע"ד ס"ב בהג"ה י"א שנהגו שלא לבשל הכליות. כתבו מרן בב"י והפר"ח סק"ב והמחזיק ברכה אות ד' דבגלילותינו נוהגים לבשל הכליות:

סימן עו

ע"ו ס"כ בהג"ה ונהגו להחמיר כשצולין בשר בלא מליחה שלא להפך השפוד תמיד כדי שיזוב הדם וכו' כתב הפר"ח ס"ק י"ג דמנהגינו להקל לכתחי' להפכו כל שעת הצלייה:
ע"ו ס"ב בהג"ה י"א דכל צלי צריך הדחה אחר צלייתו משום דם הדבוק בו וכו'. כתב הפר"ח ס"ק ט"ז וז"ל ואנן נהגינן לאכול צלי בלא הדחה כלל משום שהדם שיצא לחוץ מישרק שריק ונורא מישב שייב ליה ומה שיש אחר צליה על פני הבשר אינו אלא חמר בשר דשרי וכדלקמן סעיף ה' וכן עיקר שאין צריך הדחה כלל אחר שנצלה כל צורכו דהיינו כחצי צלייתו ומיהו כתב הב"י בסי' ע"ג דבשר שנצלה בשפוד ורוצים לבשלו שצריך להדיחו מקודם וכו' ואף זה אינו מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא עכ"ל:
ע"ו ס"ג ורוב שני הסימנים בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא. ועי' פרמ"ג במ"ז סק"ח:

סימן עז

ע"ז ס"א בהג"ה אבל לכתחילה אסור לצלות בשר שנמלח שנמלח עם בשר שלא נמלח ואפי' הודח. כתב הפר"ח סק"ה דהוא הדין דאסור לכתחילה לדעת מור"ם לצלות בשר שלא נמלח עם בצל בשפוד מעורב זו אצל זו חתיכת בשר וחתיכת בצל אבל במקום שנהגו היתר בדבר אין למחות בהם כלל והכי נהוג ואין פוצה פה עכ"ל:

סימן פא

פ"א ס"א אבל מי רגלים דאדם לדברי הכל מותרים. כתב הפר"ח סוף סק"ה וז"ל ומיהו משום בל תשקצו אסור וכו' אלא דלרפואה בעלמא או לאיזה סיבה כל דהוא שרי והכי נהוג עכ"ל:
פ"א ס"ו כשירה שינקה מן הטריפה חלב הנמצא בקיבתה מותר וכ"ש טריפה שינקה מן הכשירה וכו' כתב מרן בבית יוסף כי כן דעת הרי"ף והרמב"ם פ"ד ממאכלות אסורות הלכה י"ט דקיבת הנבילה מותרת וכו' ולפיכך מותר להעמיד הגבינה בקיבת שחיטת העכו"ם וכו' ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים להתיר אפילו בצלול הכי

נקטינן וכן נהגו עכ"ל וכ"כ לקמן סי' פ"ז. אך הפר"ח בסי' פ"ז סעיף ט' סוף ס"ק כ"ב כתב כי המנהג הוא להעמיד בקיבה בין בקרוש בין בצלול אף בנבילות וטריפות. אבל להעמיד בקיבת כשירה שינקה מן הטריפה הויא מילתא דלא שכיחא ולא שייך בזה מנהג ואין להקל:

סימן פב

פ"ב ס"ב איתא בחולין דף ס"ב ע"א דאנשי גליל העליון היו אוכלין הסנונית לבינה. וכתב הפר"ח סוף סק"ט וז"ל הגילונדרינ"א והיא סנונית הדרה בבתים אי ירוקה כריסה אסירא ואי חיוורא כריסה שריא ועכשיו נהגו בה איסור משום דקרוב לאיחלופי בין טהורה לטמאה וכמ"ש בבית יוסף משם הרשב"א וכן מבואר בתשו' מהרי"ק שורש קנ"ח עכ"ל ועי' ט"ז לקחן סק"ז:

פ"ב ס"כ איתא בחולין דף ס"ג ע"א דקקואתא שריא ובמערבא מלקי עילוה וקרו לה תחוותא:

סימן פד

פ"ד ס"ג בהג"ה וכן מותר לערות המשקים מכלי אל כלי וכו'. כתב מרן ז"ל בבד"ה והש"ך סק"י משם רבינו ירוחם דחומץ שיש בו תולעים אם פירשו לאויר נקרא פירשו אבל מן החומץ לתבשיל לא הוי פירשו ומותרים עכ"ל וכתב הפר"ח סק"ט דאם פירשו מן המאכל לחוץ אף בדופני הכלי מבפנים אסור לאו היינו רביתייהו. וכתב המחזיק ברכה אות ח' דמשום חשש הנז"ל אפשר דהיינו טעמא של מנהג עיה"ק צפת ת"ו שהובא בכנה"ג הגהב"י אות ס"ז שמבשלים החומץ כרי שימותו התולעים ואח"כ מסננים אותו. עוד כתב המח"ב שם דרבני עיה"ק ירושלים זלה"ה נהגו לסנן החומץ בתחילה בבגד עב. ואח"כ מבשלים אותו ואח"כ מסננים אותו פעם שנית ע"ש ועי' חקרי לב יו"ד ח"א סי' מ"ב:

פ"ד ס"ו בהג"ה ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם וצריך ליטלו משם בעומק דאסור כמו התולעת עצמו. כתב השולחן גבוה חלק או"ח בכללים שבראש הספר סי' ט"ו דף ב' ע"ב כי כן הוא מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו:

פ"ד ס"ח כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהם מחוברים וכו' ואם שהה וכו' יב"ח וכו' הבא לבשל אחר י"ב חודש וכו' יתנם לתוך מים צוננים וכו' ואח"כ יתנם בקדירת מים רותחים שאם נשאר בו תולעת ימות מיד. כתב הפר"ח ס"ק כ"ב וז"ל פולים ועדשים דרכן להתליע במחובר אבל מיני קטניות כגון אורז וחימצי דהיינו גארוונסו"ס בלע"ו (ובלשון פרכי תומ"ס והן הערביסי"ו בלשון אשכנז שכתב הט"ז ס"ק י"ד) וכיוצא אין

דרכן להתליע אלא בתלוש ומ"מ הכל משתנה לפי המקומות ולפי הזמן וכו' עכ"ל. וכתב הרב פרי האדמה ח"ג דף מ"ג ע"א שבודקים האורז והגארוונסו"ס על גבי דף דהו"ל כבודק אחד אחד. ואח"כ כשרוחצים אותם אם איזה מהם יעלה למעלה מסירים אותו, ואח"כ כששולקים אותם. היינו מים רותחים כראוי. אבל העדשים צריכים י"ב חידש וצוננים ורותחים. ולקמן סעיף ט' על מ"ש מרן ז"ל דאם עבר ובישל תוך יב"ח בלא בדיקה אם יכול לבדוק בודק ואם לאו מותר וכו' כתב הפר"ח ס"ק ל"א דאין זה אלא בפרי שלא הוחזק שיש בו תולעת אך שהדבר מסופק אם יש בו תולעת אבל פולים ועדשים וכיוצא בהם שהם מוחזקים שיש בהם תולעת הדבר פשוט שהם אסורין ע"ש. וכתב הרב אדמת קודש ח"ב יו"ד סי' א' דכוונת הפר"ח בפולים ועדשים שבישל אותם כשהן שלימים. אבל כשטחנן קודם הבישול כמו שנוהגים בירושלים ת"ו שאין מבשלים אותם אלא אחר הטחינה מותרים (עי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תשכ"ג ובקונטריס חידושי דיני רבני ירושלים סי' נ"ח שבסוף תשו' חיים וחסד ובמחזיק ברכה אות י"ג) וכתב האדמ"ק שם על דבר העלי גפנים שנוהגים כל העולם לאכול אותם מבושלים ע"י מילוי שממלאים אותם בבשר ואורז (עי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג כי' מ"ו) וקודם הבישול בודקים אותם מהתוולעים הנמצאים בהם. ואחר הבדיקה שולקים אותם במים רותחין דאת"ל שנשארו כהם איזה תולעים קטנים שאין העין שולט בהם יהיו נימוחין ברותחין וכן היו נוהגים עד עכשיו בעיה"ק ירושלים ת"ו והנה בזמנינו בעיר אר"ץ יע"א בדקו ומצאו בהם אחר הבישול תולעים קטנים מתים שלא נימוחו. והסכימו שם רוב הגדולים לאוסרם עד שיעבור עליהם י"ב חודש. וחכם אחד (פי' ריח שדה סי' ט') אמר שיש תיקון ע"י שיהבהבו כל עלה ועלה של גפן הבהוב קל על גבי קש ותבן ואז יהיו נשרפים התולעים ועשו כן. ואפ"ה מצאו אותם חיים וקיימים אף אחר ההבהוב ובכן הסכימו גם בירושלים ת"ו שלא יאכלו עוד עלי גפנים בני שנה אפי' ע"י שליקה ברותחין קודם הבישול ע"ש:

ודברי רבני עיר אר"ץ הנז"ל הובא באורך וברוחב בספר חנן אלדי"ם להגאון מהר"ח אבולעפיא ז"ל וכתבו שם הרבנים האוסרים בדף קמ"ט ריש ע"ב דאין ראיה ממקום למקום ומזמן לזמן דאפילו יושבי ארץ הגליל תובב"א שמדקדקין הרבה מאד ואסרו האורז לגמר ימים רבים. ואסרו התותים השחורים לעולם. ובשנה זאת (שנת תצ"ה) אסרו הפולים. ותמיד מעיינים הרבה בירקות. ומעולם לא מצאו כלום בעלי גפנים. והנה אשת חבר מהר"ר מרדכי מלכי (מרבני עיה"ק צפת"ו) הגידה שבתותים השחורים הנשלחים מדמשק. לרוב שמנם. יש בהם תולעת שקועה סמוך לעץ הקטן וכותרת הפרי. ובכל אחת

ואחת היתה נועצת מחט ומוציאה תולעת דק מאד וכו' ובעיר אר"ץ לא מצאו תולעים בתותים ולא אסרום דאחזוקי איסורא לא מחזיקינן דאין ראיה ממדינה לחברתה וכו' ע"ש ובאדמת קודש ח"א יו"ד סי' ד' כתב שבירושלים ת"ו אסרו התותים השחורים הגדילים שם. והמחזיק ברכה אות כ"ד כתב משם מהר"י זיין הובא במשאת משה ח"ג יו"ד סי' ד' שבודאי במקום שהסכימו לאסור העלי גפנים אין לפרוץ גדר. אך בשאר מקומות דנהוג היתר. אם יש תולעים במקומו בהם. יחתוך בתחילה מקום שהם מחוברים בו באילן ואח"כ יבדוק כל עלה ועלה לבדו במיתון רב. ויקנח במפה. ואח"כ יניחם במים רותחים שהיד סולדת בהם. ואח"כ יכול לבשלם בלי פקפוק וכן הסכים המשאת משה שם סי' ה' מטעם דאיכא תרי ותלתא ספיקי וביד דוד די בוטון על יו"ד סי' זה הגהב"י אות כ"ט כתב שמצא תשו' כת"י מרבני ירושלים לעיר לארסו שאין להתיר אלא באחד משני אופנים דהיינו או שירתיח אותם מראשית השנה במים רותחין ואח"כ יניח העלין במים ומלח עד עבור ששה חדשים שלימים. או שיניח העלים במים ומלח י"ב חודש שלימים:

פ"ד ס"י כתב הפר"ח ס"ק ל"ד וז"ל וברור הוא שצריך ליזהר בענין הירקות כגון סילקא ומין ירק אחר שנקרא איספינא"ק שמצוי התולעת בתוך הירק עצמו מלבד התולעים שיש בקלח. ועיקר הבדיקה בזה. להעמיד כל עלה ועלה נגד השמש ונראה התולעת ולפעמים אינו נראה וצריך מישוש בידים למוצאו וכן בכרוב שקורין קו"ל פייו"ר. יש שנים שמתגדלים בה תולעים הרבה והם קטנים עד מאד ואי אפשר לשום אדם לבודקם. ובשנים שידוע שיש בה תולעים בפנים אין לאוכלה כלל. וכן בשאר הירקות שכיחי בהו תולעים טובא. ובפרט הנענ"ע והעולשין שבהם מצוי תולעים דקים בתכלית. וגם בכמון שכיחי ביה תולעים בתוך הגרגרים. וזו בדיקתו. שתמלא אגרופך ממנו ותשפשף אותו הדק היטב ותמצא בו תולעים הרבה. וגם אני צריך להזהיר באלו החמרים כתושים שנקרא טרימ"א בלשון הש"ס שמערבים בה חמרים מרוקבים מלאים תולעים. וכמה פעמים מצאנו בה תולעים שלמים. ומעיקר הדין אסורים ושומר נפשו ירחק מהם. גם צריך ליזהר בגודגניות המתוקים שקורין שיריזא"ש וכן באותם שקורים גינדא"ש שלא לאכלם בלא בדיקה לראות אם יש בהם תולעים עכ"ל. ובתשו' לב שלמה סוף סי' י"ב כתב שהרב מהר"מ ברזילי מעיה"ק צפת ת"ו התיר לעשות תבשיל מתרדין כיון שקודם בישולן כותשין אותם הדק היטב שאם היו בו תולעים בודאי נכתשו היטב ונתבטלו. ולא חשש לביטול איסור לכתחילה כיון שאין הכוונה לבטל האיסור והוי דומיא דחיטים מתולעים דלקמן סעיף י"ד ע"ש. והרב פרי הארץ ח"ב יו"ד סי' י"ג לא התיר בישול התרדין כתושים אלא אחר בדיקה היטב קודם הכתישה:

פ"ד סט"ז כל תולעים הנמצאים בבהמה בין שהם בין עור לבשר בין שהם במיעיה אסורים. כתב הרב פרי הארץ ח"ב יו"ד סי' י"ב דבעיה"ק צפת ח"ו שכיח להמצא בבשר הבהמות הגסות (ועל הרוב בבשר הכוי או בשור הבר שקורין בופל"ו) כמין תולעים ארוכים ודקים הרבה לאין מספר והם מובלעים בעובי הבשר. ועל הרוב בבשר שבצואר הבהמה. אכן התולעים ההם אינם זזים ממקומם ואין בהם חיות כלל רק מראיהן כעין תולעים. ונוהגים בעיה"ק הנז"ל לאסור הבשר. כי לסיבת ריבוים. אי אפשר למיקם עלייהו ולנקר התולעים מהבשר. והגם דהתולעים אין בהם שום חיות והיה נראה דאין להם דין התולעים הנמצאים בבהמה שפסק מרן ז"ל דאסורים משום אבר מן החי ושחיטת ושחיטת הבהמה לא מהני להו וכו'. אבל בתולעים הנז"ל דנראה דנפקא להו חיותייהו בשעת השחיטה ויש להתירן ע"י שחיטת הבהמה. מ"מ מאן לימא לן כי מתו מיד בשעת השחיטה ממש. דילמא נשארו חיים שעה אחת לאחר השחיטה ואח"כ מתו וספק תורה להחמיר ע"ש באורך (וגדף כ"ח העתיק תשו' מורינו הרב מהר"ר ברוך ברזילי ז"ל בזה). עוד כתב שם בסוף דבריו דבשאלוניק נוהגים שלא לאכול כבד של הכבשים לסיבת ריבוי התולעים הנמצאים בה שקשה לבודקה ולנקותה וכתב הרה"ג מהר"ש העליר ז"ל בקונטריס שער פרישה כי מנהג עיה"ק צפת וכל ארץ ישראל ת"ו לאסור ג"כ כל כבד שיש בה ריבוי תולעים מחמת קושי הבדיקה. ובסוף הקונטריס הנז"ל הובא דברי הגאון מהר"מ אוירבאך ז"ל בעל אמרי בינה כי בארץ ישראל ת"ו מנהג קבוע הוא לבדוק אחר התולעים בכבד ובטחול כי דבר רגיל ומצוי הוא ואם יש הרבה תולעים עד שקשה לבודקם אוסרים הכל. והרב מהרחא"י זאבי בהגהות באר מים חיים לעיל סי' ל"ו סעיף ה' ס"ק ט"ז כתב וז"ל והאידנא נהגו בארץ ישראל שלא לאכול שום ריאה כלל לפי שמצאו הסמפונות מלאים תולעים ואי אפשר לבודקה וכו' והובא בראש אפרים על טריפות הריאה סי' ל"ו ס"ק ע"ב ע"ש. גם בפרי האדמה ח"ג דף מ"ג סוף ע"ד ובדף נ"ב ע"ד מבואר כי בירושלים ת"ו אוסרים הריאה שנמצא בה תולעים. וכתב בדף נ"ב שם שהטאבאחי"ש בהדרא דכנתא יש בהם כעין פולין ונקראים מוליניקה והם מלאים תולעים וצריכים בדיקה. ובספר זכרינו לחיים ח"ב יו"ד אות תי"ו סי' א' העתיק דברי א"א ועט"ר מורינו הרה"ג מהר"מ סתהון זלה"ה ודברי הרה"ג מהר"ש העליר הנז"ל זלה"ה לענין איסור אכילת כבד המתולע הנהוג בעיה"ק דלא מהני לה בדיקה וכנז"ל ואח"כ הביא הסכמת רבני עיה"ק ירושלים ת"ו בזה והוסיפו עוד לאסור כל הקרום הפנימי שבין קרומי הושט כי נמצאים שם תולעים לרוב והם ארוכים קרוב לאמה ודקים כחוט

השערה ונראים רוחשים והבדיקה קשה מאד (ועי' בספר עוגת אלי' להרב בעל קול אלי' ז"ל סי' ל"ע)

סימן פז

פ"ז ס"י בהג"ה עור הקיבה וכו'. כתב המחזיק ברכה אות ל"ט דהכנה"ג בהגהב"י אות מ"ג אסר הדבש הבא בנודות של עור מצד הבשר אמנם בתשו' בית דוד יו"ד סי' מ"ה אסר בחמאה והתיר בדבש ושמן משום דנותן טעם לפגם כמ"ש לקמן סי' ק"ג סעיף ד' וכן הוא מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו להתיר בשמן הבא בנודות עור מצד הבשר:

סימן צ

צ' ס"ב בהג"ה ולעשות פשטיד"א מן הכחל בנא בשר נהגו בו היתר אם אין אופין הפשטיד"א במחבת אבל במחבת דינו כמו בישול בקדירה. כתב הפר"ח לעיל סק"ז דאנחנו נהגינן היתר אפי' במחבת:

סימן צב

צ"ב ס"ט עי' פתחי תשובה סק"ה לענין אם מותר להדליק שפופרת של טאבאק מנר של חלב ועי' מ"ש מורינו הרב סמא דחיי יו"ד סי' ה' ובפחד יצחק אות ט' דיני טאבא"ק. וכתב השיורי ברכה סוף אות ט' דבירושלים כמעט רוב הת"ח נזהרים בזה:

סימן צו

צ"ו ס"א צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו או שאינו מקונח אסור לאכלם בחלב וכו' ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח וכו'. כתב הפרי תואר סק"ב דממה שמרן ז"ל כתב סברא ראשונה בסתם נראה כי כן דעתו להלכה (עי' לקמן סעיף ג' ובש"ך שם ס"ק י"ט ובאחרונים), ולא ידעתי למה שבק רוב בנין ורוב מנין מהפוסקים וכו' על כן נראה להחמיר וכו'. ולקמן סי' קי"ד סעיף ח' ס"ק י"א כתב דמרן ז"ל שם הכריע כדעת היש אומרים וסתם לאסור ובודאי דחזר בו והחליט לאסור ע"ש ובזכו"ל ח"א יו"ד אות ח' דיני חריף ובתשו' חיים לעולם למורינו הרב מהר"ח מודעי או"ח סי' ד' דף י"א סוף ע"ד:

סימן צז

צ"ז ס"א או ששינה צורת הפת וכו'. כתב השיורי ברכה אות ב' דבארץ הצבי נהגו לעשות בוריקא"ס ממולאים בשר וכן עושים ממולאים בצים או ירק וגבינה וכיוצא והמנהג על הרוב לעשות של גבינה בשינוי על דרך כעין תורי וצריך להזהיר על זה עכ"ל:
ע"ח ס"א איסור שנתערב בהיתר וכו' ואם אין שם עכו"ם לטועמו משערינן בששים. עי' פתחי תשו' סק"ב משם כמה פוסקים שצריך לשער במדה ולא במשקל. והפר"ח לקמן

סי' צ"ט סעיף ד' סק"ו כתב דטעות הוא ביד קצת חכמי הדור שמשערים במשקל ע"ש. ובתשו' הלק"ט ח"א סי' כ"ז כתב דמנהג רבני עיה"ק ת"ו לשער במשקל. ובשלחן גבוה לקמן סי' צ"ט סוף סק"י אחר שהביא דברי הפר"ח הנז"ל כתב וז"ל איברא דכשמולחין בשר בלא ניקור. מנקרין אח"כ החלב. ושוקלין החלב והבשר. אם יש בבשר ששים כנגד החלב מתירין. כן המנהג פשוט ונעשה מעשה כמה פעמים. אמנם יש לחלק. דאם הכשר שנמלח בלא ניקור הוא בשר דוקא בלי עצם. יש לשקול החלב כנגד הבשר. שמשקל החלב והבשר שוים בכמות בכמות ובמשקל. אבל אם הבשר הוא עם עצמות כיון שהעצמות הם כבדים יותר מהבשר והחלב. צריך שיהיה יותר משים בהיתר כדי שיבוא בכמות הכזית חלב עכ"ל:

סימן צח

צ"ח ס"א בהג"ה ואין נוהגים עכשיו לסמוך על עכו"ם ומשערין הכל בששים. וכ"כ לעיל ריש סי' צ"ב. וכתב הפר"ח לעיל סי' פ"ו סעיף י"א ס"ק כ"ט דגם אנן לא נהגינן בזה כדברי מרן המחבר ז"ל אלא כמ"ש מור"ם ז"ל דלעולם משערינן בששים:

סימן צט

צ"ט ס"ו לתוך כלי כשר אם וכו' כצ"ל וכמ"ש השו"ג ס"ק כ"ד:

סימן קא

ק"א ס"ג וכן לא חשיבא ראויה להתכבד אלא א"כ היא מבושלת וכו' ויש חולקים בכל זה. כתב הפר"ח ס"ק ט"ו דהעיקר הוא כסברא ראשונה דכתב מרן ז"ל זולת במ"ש דחתיכה חיה לא חשיבא ראויה להתכבד שזו סברא דחויה וכו' וכן מוכח בהדיא ממ"ש הרשב"א בת"ה בדין נמצא טריפה במקולין ופסקו מרן ז"ל לקמן סי' ק"י סעיף ה' ומההיא שמעינן דגם דעת מרן ז"ל כן דחתיכה חיה מקריא ראויה להתכבד וכן נראה עוד ממ"ש לעיל סי' ס"ט סעיף י"ד ולקמן סי' ק"ה סעיף ט' והכי נקטינן עכ"ל (וכן נראה דעת מורינו מהר"י בי רב בתשו' סי' ל"ה). אך השולחן גבוה סק"ח כתב ששמע מפי הרה"ג מהר"י הכהן ז"ל ובעל בתי כהונה) כי מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו דלא מקרי ראויה להתכבד אלא מבושלת דוקא ואעפ"י שאין כן דעת הפר"ח ז"ל והוא היה רבו של הרב הנז"ל והיה מאריה דאתרא מ"מ כך נהגו הרבנים שקדמיהו. וכ"כ בתשובותיו אהל יוסף יו"ד סי' כ"ז דף מ"ו ע"א ועי' פתחי תשו' לקמן סעיף ח' סק"ו:

סימן קה

ק"ה ס"ט כדי קליפה אם הוא שומן הגיד וקנוקנות שבו. כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז וכן הגיהו הכנה"ג הגהב"י אות מ"ט והפר"ח ס"ק ל"ב והכו"פ ס"ק י"ט והגר"א

ס"ק נ"ב והשו"ג ס"ק ל"ב. ור"ל דאם הוא שומן הגיד וקנוקנות אוסר כדי קליפה. אבל בקרומות צריך נטילת מקום ע"ש:

ק"ה ס"ט וכל זה לענין חתיכה עצמה שהיה החלב דבוק בה ולענין שאר חתיכות שנמלחו יחד אם אין בכל אחת מהן בפני עצמה ששים לבטל החלב אסורות ואין מצטרפין ביחד לבטל החלב וכו'. כתב הפרי תואר ס"ק ט"ז דבמשמרת הבית להרשב"א דף צ"ה ע"ב כתוב וז"ל אם נמצא חלב מפעפע נמלח עם חתיכות מרובות ולא נודע באיזה מהם נגע בשעת מליחה כולם אסורות אם אין ששים בין כולם כנגד חתיכת החלב המפעפע ואלו דברים ברורים לכל מי שיודע בהלכות איסור והיתר בין ימינו לשמאלו עכ"ל. וכיון שכן. קם דינא דמפעפע מחתיכה לחתיכה וכל החתיכות מצטרפות לבטל החלב ולא מבעיא החתיכות הנוגעות בחלב אלא אפילו הנוגעות בחתיכה עם הנוגעות בחלב מצטרפות כמו שדקדק הרשב"א בדבריו ולא נודע באיזה מהם נגע וכו' אסורות אם אין ששים בין כולם. דוק מינה דאם יש ששים בין כולם מותרים. ואמאי. ניחא אותם שלא נגעו בחלב היאך יצטרפו לבטל אלא ודאי שהטעם הוא כי כל החחיכות נוגעות זו בזו והשומן מפעפע בכולם וכן הלכתא ודלא כמרן המחבר ז"ל עכ"ל. וידוע דמרן ז"ל לא ראה ספר משמרת הבית להרשב"א וכמו שכתבתי בכללים סי' ד'. ואפשר דאם היה מרן ז"ל רואה דבריו הוה הדר ביה וכמ"ש בכללים שם. וכתב השיורי ברכה אית ז' משם רבני המערב ז"ל כי כן המנהג להקל דכל החתיכות מצטרפות לבטל החלב ע"ש ועי' תשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' רט"ו ותשו' רשד"ם יו"ד סי' נ"ב ומ"ש הב"ח בסוף הסימן ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' צ"ז ופר"ח ס"ק ל"ז ל"ט ובשיו"ב אות ח' משם מורינו הרב סלימאן אבוחנא הובא בזכו"ל ח"ג יו"ד אות מ' סי' קל"ו:

סימן קו

ק"ו ס"א חתיכה שבלעה איסור ואין בה ששים לבטלו שנפלה לקדירה אינה אוסרת אלא לפי חשבון איסור שבה שאם יש במה שבקדירה מצורף עם החתיכה עצמה ששים כנגד איסור הבלוע בה מותר מה שבקדירה אבל חתיכה עצמה אסורה וכו' וכתב מור"ם דכן עיקר ודלא כמ"ש לעיל סי' צ"ב סעיף ד' דאף אותה חתיכה מותרת (פ"ש בש"ך ס"ק י"א ופרי תואר שם סק"י) וכן כתב בתשו' לב שלמה סי' י"ג משם רבני עיה"ק צפת ת"ו דחחיכה עצמה אסורה וכ"כ הפר"ח סק"ב דהכי מורינן בבי מדרשא. ועי' תשו' בעי חיי יו"ד סי' קנ"א דף ק"א ע"א:

קיו ס"ב חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדירה שיש בה ששים לבטל החלב וכו' וגם לא יוציאנה תחילה שחלב שבה יאסור אותה וכו'. עי' ש"ך סק"ו שנדחק ליישב מה

דקשה לכאורה דהא כבר נאסרה החתיכה כשנמלחה בחלבה ע"ש. ובתשו' לב שלמה סי' י"ג כתב לתרץ דמירי כשלא נודע שיש בה חלב עד אחר הבישול דאז משערינן בכל הקדירה וכן ראה לכל רבני עיה"ק צפת ח"ו מורים כן וכן העיד גאון ירושלים מהר"מ גלאנטי שראה לכל רבותיו נוהגים כן וזה על פי סברת הפוסקים שדחה הש"ך לעיל סי' צ"ט סעיף, ה' ס"ק ט"ו:

סימן קח

ק"ח ק"ח ס"ב בהג"ה ודוקא שהחנור פתוח קצת וכו' כתב הפר"ח ס"ק ט"ו דלדידן מותר אפילו לכתחילה בתנור סתום מכל הצדדים כיון שהוא בקדירה (והיינו אפילו בצלי קדירה כמ"ש בס"ק הקודם):

סימן קי

ק"י ס"א אבל שאר דברים אעפ"י שדרכן למנות הרי אלו עולין בשיעורן וכו'. כתב הפר"ח סק"ט והשיורי ברכה אות ד' דהכי קי"ל ודלא כמ"ש מרן ז"ל ליטל סי' פ"ו סעיף ג':

סימן קיב

קי"ב ס"ב כתוב בשער המצות להאריז"ל פרשת וילך וז"ל גם יזהר שלא לאכול פת של גוים אפילו מן הפלטר כלל ואפילו בספיקו (עי' ש"ך לקמן סק"ך ובהג"ה לקמן סי' קי"ג סעיף י"א) צריך ליזהר ולבדוק אם הפת שמוכר ישראל החנוני הוא מפלטר גוי כדרך שנוהגים בארץ ישראל שיש חנוני ישראל שמוכר פת של פלטר גוי עכ"ל ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קס"א כתב שנהג איסור בפת פלטר גוי אם לא היה השלכת קיסם. והנה הפר"ח לעיל סי' פ"ד סוף ס"ק ל"ג כתב וז"ל פה ירושלים תוב"ב מצוים תולעים במים שבבורות. וטועים רבים בזה במה שקונים פת מהעכו"ם והדבר ידוע שלשו אותו במים שיש בהם תולעים בלא סינון דאהך מנקיותא לא קפדי ואין להתיר מטעם רביתייהו. שהרי אלו המים שואבים אותם מן הבור ויש לחוש שפירשו בדלי או בדופני הכלי שהם מונחים שם (ע"ש בש"ך סק"ד ופרמ"ג בש"ד סק"ח) ועוד שעל הרוב עומדים בבית ימים הרבה. גם בזה טועים במה ששותים קאו"י של עכו"ם (עי' מה שאכתוב לקמן סי' קי"ר ס"א בעזה"י) ומה שאומרים שהתולעת יורד למטה הם דברים בטלים וכו' וגם בזה טועים במים שבכלים שמניחים הגוים בבית אחד לשתות מהם עוברים ושבים ששותים מהם המון העם בלא סינון וכן במימי הריגילא"ס עכ"ל והובא בפאת השולחן סי' ג' דין י"ז וסיים על זה וז"ל וכן בכל ארץ ישראל מי בורות צריכין סינון רק דשכיחי מי מעינות עכ"ל. ולפי זה צ"ל דמה שמורינו מהריט"ן היקל בהשלכת קיסם היינו בידוע שנילוש במימי מעינות דוקא. והגם דבתשו' קול אלי' ח"ב יו"ד סי' ב' לימד זכות על מנהג

ירושלים שמקילים בפת ובקא"י הנז"ל ע"ש הנה הר בריכות המים יו"ד סי' פ"ד דף נ"א ע"ג והמחזיק ברכה שם אות ג' הסכימו שדברי הפר"ח נכונים ואין להקל ע"ש ועי' שדה הארץ יו"ד סי' ד' ותשו' שערי רחמים ח"ב יו"ד סי' י"א. וכתב המחזיק ברכה שם אות ד' דמה שמקילים ברוב ערי פראנקייא ובקצת ערי טורקייא בפח פלטר גוי. הוא משום דיש (טז) מקומות דלא שכיחי תולעים. ובאתרא דשכיחי קפדי אמנקיותא לסנן המים. והגם דאפשר דאינם מסננים יפה. מ"מ כל שהם מסננים הוי ספק אם נשארו תולעים. ואת"ל נשארו. ספק אם נימוחו בשפת עריכה והוי ס"ס. ולכן פשט ההיתר עכ"ל:

קי"ב ס"ו בהג"ה ואותן נילוש וכו'. כתב מורינו הר' מהריט"ץ בתשו' סי' קס"א דלפי מה שנהג איסור בפת פלטר גוי בלי השלכת קיסם נהג איסור גם בביסקוגו"ס אך מ"מ יש להקל בביסקוגו"ס ע"ש. והשיורי ברכה אות ט' והרב מהר"י קצין בתשו' רועי ישראל סי' י"ט האריכו לדחות דבריו ופסקו לאסור ועי' בתשו' קול אלי' ח"ב יו"ד הי' ב':

קי"ב ס"ט ואפילו לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור התיר כל הפת שבו וכו'. כתב הטור וז"ל וכתב א"א הרא"ש ז"ל ותימה על מה שנוהגין האידנא להקל בהשלכת קיסם לתנור ובהלכות שבין בני ארץ ישראל לבני בבל כתוב בני מזרח משליכים קיסם לתנור ובני מערב אומרים קיסם זה אינו מעלה לו ולא מוריד אלא א"כ התענה שלשה ימים מותר משום חיי נפש והנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגים וא יהיו מזידים עכ"ל והוא מפסקי הרא"ש בע"ז פרק אין מעמידין סי' כ"ז וסי' ל"ג ע"ש והובא בש"ך לקמן סי' קי"ג סק"ח:

והתוספות בע"ז דף ל"ח ע"ב ד"ה ואתא כתבו וז"ל מכולה שמעתין משמע דבעינן שיהא הישראל מקרב הבישול קצת ומה שנהגו להשליך קיסם לתנור סומכין על מה שיש בדברים שבין בני בבל לבני ארץ ישראל דקאמר בני בבל משליכין קיסם לתנור ובני מערב אומרים קיסם זה מה מעלה ומה מוריד ואנו נמשכים אחר בני בבל ותלמודם עכ"ל וכ"כ המרדכי שם סי' תתל"א. ולפי זה הקשה הפרישה על הרא"ש דמה מתמיה על מה שנהגו וכו' כיון דאנו נמשכים אחר בני בבל ותירץ דאפשר לומר דאעפ"י שאנו נמשכים אחר תלמוד בבלי מ"מ היה לנו להחמיר שזה אינו מן התלמוד אלא מנהג בעלמא ע"ש. והרמב"ן ז"ל בחידושיו על ע"ז דף ל"ה האריך להוכיח דמדינא דתלמודא אין להתיר בהשלכת קיסם לתנור (והובא דבריו בבית יוסף בסי' זה ובש"ך לקמן סי' קי"ג ס"ק הנז"ל) ואח"כ הביא חילוק מנהג בני בבל ובני א"י הנז"ל וסיים על זה וז"ל וכבר הבאנו ראיה שאין עץ זה לא אוסר ולא מתיר ודברי מחלוקת זה אינם מכוונים ויש שם דברים הרבה שיצאו משיטת התלמוד המסור בידינו ואין אנו שומעים אלא לתלמודנו עכ"ל אך כבר

פסק הבית יוסף דכיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים להתיר וכו' ומנהגן של ישראל שהוא תורה מסייען הכי נקטינן עכ"ל. ובספר המנהיג הלכות פס גוים וביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל' הביאו חילוק מנהג שבין בני א"י ובני בבל הנז"ל בשינוי קצת ע"ש:

סימן קיג

קי"ג ס"ב בהג"ה ומותר לאכול אפונים קלוים של גזים וכו' וכן נהגו בהם היתר וכו', כתב מרן ז"ל בב"י שנהגו בהם היתר ולא פקפק אדם עליהם וכ"כ מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' קס"א שמנהגינו לאכול הקודאמי"ס הקלוים וכ"כ בתשו' ויקרא אברהם דף קכ"ד סוף ע"ג שנהגו בעיה"ק צפת ת"ו לאכלם עוד כתב בויקרא אברהם שם שנוהגים בצפת ת"ו לאכול תורמוסים שלוקים של גוים וכמ"ש הרמב"ם פרק י"ז ממאכלות אסורות הלכה ט"ו ומרן ז"ל בבדק הבית סי' זה משם רבינו ירוחם דתורמוסין שלוקים אין בהם משום בישולי עכו"ם (וכ"ש בכבושים דבגזירת בישולי עכו"ם אין כבוש כמבושל וכדלקמן סעיף י"ג וסי' קי"ד סעיף ח'):

קי"ג ס"ב בהג"ה ומותר לאכול אפונים קלוים וכו אם לא במקום שנהגו למשוח המחבת בחלב וכו' כתב ספר המנהיג הלכות פת של גוים דאנשי מזרח מתירין פולים ששלקם גוי ואנשי מערב אוסרים משני שמערבין שלוקין של בשר בשלוקין של פירות עכ"ל. ועי' רמב"ם פרק י"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ח ובכ"מ שם. וכתוב בקונטריס חידושי דינים מרבני ירושלים הקדמונים סי' נ"ט שנדפס בסיף תשו' חיים וחסד וז"ל מיני מתיקה שקורין חלאו"ה שעושים אותם הגוים. אמר כמהר"א אבזרדל שמותרים שהן דבר שנאכל כמות שהוא חי כמו שאוכלים הצוקר (העשוי מן הקנים. והיתר הצוקר שלנו עי' שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א כי' ר"ל) ואפילו משום גיעולי הגוים אין בהם שהרי עושים בכלים מיוחדים. ואפילו יש לחוש שעושים אותם כלים בלחי מיוחדים אין חששא דכל דבר שיהיה פולט הכלי נותן בהם טעם לפגם ואמנם בארץ הזאת נוהגים הישמעאלים להשליך בהם שומן אליה וחלב ואסור עכ"ל. ובשיורי ברכה לעיל סי' קי"ב סעיף וא"ו אות י"ב כתב משם מהר"י זיין דהגם דבכל מרקחת של גוים נהגו בהן היתר (עי' לעיל סי' צ"ו סעיף ב' בהג"ה ומג"א סי' ר"ג סק"ד ולקמן סי' קכ"כ סעיף וא"ו) מ"מ בתלאו"ה של גוים נהגו איסור משים שהישמעאלים ערבים בה דיב"ם ויין צימוקים וכ"כ השו"ג לקמן סוף סי' קכ"ג ס"ק ע"ג:

קי"ג ס"ט כתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ל' דחיטים ששולקין אותם הגוים עד שמגיעים למאכל בן דרוסאי. וחוזרים ומייבשים אותם כרי לעשותם גריסין ומתייבשים

הרבה עד שאינם נאכלים אלא ע"י מה שהישראל מבשלם בישול אחר מחדש והבישול הראשון אינו ניכר בהם אין בהם משים בישולי עכו"ם ע"ש והובא בשיורי ברכה אות י"ג:

סימן קיד

קי"ד ס"א כתב הפר"ח סק"ו דמותר לשתות הקאו"י של גוים וכן הגיקולאטה שלהם ואין בהם משום בישולי גוים וכו' וכן עמא דבר עכ"ל וכ"כ לעיל סי' פ"ד סוף ס"ק ל"ג דנוהגים בירושלים ח"ו לשתות הקאו"י של גוים (עי' מה שכתכתי לעיל בי' קי"ב סעיף ב') וכן מצאתי בתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' ס' שכתב דאנחנו מתירים את הקאו"י שלהם. ועי' תשו' באר עשק סי' ק"ה וחקרי לב יו"ד ח"א סי' קל"ו ופתחי תשובה סק"א: קי"ד ס"י ואיתא בירושלמי ע"ז פרק אין מעמידין הלכה ט' לחלחותא אסירא משום תערובת דגים טמאים הדא דתימר במקום שאין המים מהלכין אבל במקום שהמים מהלכין אין דג טהור מהלך עם דג טמא והא ימא דטבריא כגון המים המהלכין הן):

סימן קטו

קט"ו ס"א כתב השיורי ברכה אות א' דהפר"ח סק"ו כתב דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהוא ביוקר יותר מחלב טהור מותר לקנות מהגוי חלב שחלבו בלי ראיית ישראל וכן מצא המנהג פשוט באמשטרדם וכו' וכן המנהג בארגיל על פי הרשב"ש בתשו' סי' תקנ"ד וכו' ועי' מ"ש מהר"ש דוראן בתשו' שבסוף התשב"ץ ח"ד סי' ל"ב וכו' (ע"ש משם הכפתור ופרח פרק חמישי דף י"ג סוף ע"א דפוס ברלין) ולענין הלכה במקום שלא יש מנהג בעיר פשיט לכל. יש להחמיר בודאי. וכך פשטה הוראה בכל גלילות טורקייא וארץ הצבי עכ"ל:

קט"ו ס"ב בהג"ה ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליבה יש להתיר בדיעבד וכו'. והוא מהגהות אשירי בע"ז פרק אין מעמידין הובא בב"י דישראל שהלך לכפר לקנות גבינות ואנו יודעים שדעת הישראל להקפיא כל החלב אפי' לא ראה ישראל החליבה מותר וכו' ע"ש. וכתב הפר"ח סק"ך לענין הגבינה שמביאים מעיה"ק צפת ת"ו לעיה"ק ירושלים ת"ו והיהודים שהולכים להכפרים שם לעשות הגבינה אינם יכולים לראות כל החליבה לפי שהעדר הוא גדול מאד מהלך ארבעה וחמשה שעות. אם נאמר שסומכים על סברת ר"ת שמתיר כשדעת הגוי לגבן ואפי' כשיש לו דבר טמא בעדרו וכמ"ש לעיל וכמ"ש הבית יוסף בשם הגהות אשירי. אין זה מספיק אלא להתיר בדיעבד אבל לא לכתחילה. איברא לפי מ"ש המגיד משנה בדעת הרמב"ם פ"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ב י"ג ט"ז אף לכתחילה מותר הגם שיש לו דבר טמא בעדרו וכו' וכו' ואין דברי המגיד משנה נראים וכו' וכבר ראיתי מי שכתב שמנהג עיה"ק צפת ת"ו מיוסד

על סברת הרמב"ם שהוא מאריה דאתרא (עי' מה שכתבתי בכללים הי' ב') ועל פי מ"ש המ"מ לדעתו ז"ל ואינו נוח לי וכו' ע"ש ובבית לחם יהודה ס"ק י"ג. ובתשו' זרע אברהם יו"ד סי' כ"ה דף ק"א ריש ע"ד כתב וז"ל ובימי חורפי שמעתי מכת הקדמונים זלה"ה בשם רבני צפת נוחם נפש דמה שהקילו בדבר משום שסמכו על הוראת הרמב"ם ולפי מ"ש המגיד משנה דלא חש הרב לטעם ציחצוחי חלב של בהמה טמאה משום דבטל במיעוטו. ותו דאיכא ספיקי טובא ועדיפי מספק ספיקא ספק אם עירב בתוכו חלב טמא או לא. ואת"ל דעירב. נתבטל בששים. ואף אם לא נתבטל. מאן לימא לן דקאי ביני איטפי. ואי קאי בטל במיעוטו בודאי בגבינה. זהו תורף מה ששמעתי מהקדמונים עכ"ל והאריך שם מאד בזה ובמסקנא כתב כי מנהג צפת הנז"ל יש לו על מה לסמוך ומותר לכתחילה לאכול הגבינה. גם בתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' ט"ו האריך לקיים מנהג צפת הנז"ל גם בתשו' זרע אמת יו"ד סי' ל"א מסיק לקיים המנהג במקומות שנהגו היתר ואפילו לכתחילה. וכ"כ הפחד יצחק אות גימל דף ב' סוף ע"ב משם הר מהר"י בריאל והרב גור אריה הלוי ז"ל. ועי' מה שכתב מורינו הרה"ג מהר"ר גבריאל איספיראנסה הובא בתשו' לב שלמה סוף סי' פ"ה ועי' בחוט השני סי' ל"ד ותשו' אביר יעקב יו"ד סי' ז':

קט"ו ס"ג החמאה של גוים אין מוחין לאנשי המקום שנוהגין בה היתר ואם רוב בני המקום נוהגים איסור אין לשנות ובמקום שאין מנהג אם בישלה עד שהלכו ציחצוחי החלב מותרת. כתב הבית יוסף בסוף הסימן משם הסמ"ג לאוין סי' קל"ב (והגה"מ פ"ג מהלכות מאכלות אסורות אות ל') דאמרו בספר העתים בשם הירושלמי פ"ק דשבת הלכה ד' שחמאותיהן משמונה עשר דברים דקתני התם תני רשב"י אומר בו ביום גזרו על פיתן ועל שמנן וכו' וחמאותיהן. ויש נוסחאות ירושלמי שאין שם חמאותיהן עכ"ל. ובשערי דורא שער ע"ח כתב משם הר"ר אליעזר מטוך דחמאה היא מצויה בחילוק בני בבל וארץ ישראל. בני בבל אומרים שחמאת גוי מותרת שאינו מקבל טומאה פירוש שחלב בהמה טמאה אינו נעשה חמאה. ובני ארץ ישראל אומרים שחמאת גוי אסור מפני חלב שחלב גוי ואין ישראל רואהו. ומשום בישולי גוים. ומשום תערובת חלב טמא וכו' ואין נראה דברי בני א"י דהרי חלב טמא אינו עומד ומשום בישולי גוים ליתא כיון שנאכל כמות שהוא חי וכו' וכל מקום שנחלקו בני בבל ובני ארץ ישראל אנו נוהגים כבני בבל. וכ"כ המרדכי ע"ז פרק אין מעמידין סי' תחכ"ו דבני בבל ובני א"י חלוקין בזה ורוב מנהגינו כבני בבל והובא בב"ח כי' זה. גם בעל העיטור ח"ב סוף שער הכשר הבשר דף ח' ע"ב וספר המנהיג הלכות חלב של גוים והיש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי

מנהגים סי' יו"ד הביאו חילוק הנז"ל בין בני בבל ובין בני א"י (ועי' כנה"ג הגהב"י אות מ"ה ולעיל בי' קי"ג הגהב"י אות כ"ו.) ובתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' ט"ו דף נ"ט ע"ב תמה אהא דבני א"י אוסרים משום שלשה טעמים הנז"ל דהא ליכא אלא שני טעמים דחלב שחלבו גוי אינו אסור אלא משום תערובת חלב טמא ונשאר בצ"ע. וכתב הפר"ח סק"ך וס"ק כ"א שאנחנו נוהגים היתר בחמאה של גוים ואין מצריכים לבשלה ע"ש. גם בתשו' הלק"ט ח"א סי' א' כתב דבעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים היתר בחמאה של גוים אך הקארי"ה שקורין ריקוט"ה וכן הקשט"א שקורין קיימא"ק אוסרין ומענישין את המיקל ומכריזין על זה בבהכ"נ ודלא כהפר"ח ס"ק כ"א שצידד להתיר גם בזה. ובשיורי ברכה אות ה' הביא דברי הלק"ט הנז"ל והאריך שם לענין היגורט"י של גוים שקורין לב"ן (עי' בית יוסף בסוף הסימן וט"ז ס"ק י"ד ובתשו' חקקי לב ח"א יו"ד כי' ל"ת באורך) שרוב הפוסקים אוסרים אך בתשו' פרח מטה אהרן ח"ב סי' ל"ג כתב שנהגו בשאלוניק מזמן הקדמונים הקדושים להתיר היגורט"י ע"י שמשימים אותו בשקים של פשתן עד שיזוב ממנו כל החלב שאינו קרוש ואח"כ מדיחים אותו היטב פעם ושתים עד שילכו ציחצוחי החלב ממנו. וכתב בתשו' ויקרא אברהם דף קכ"ד ע"ד דבעיה"ק צפת ת"ו נוהגים היתר בחמאה של גוים אבל היגורט"י נהגו בו איסור (כדמוכח מתשו' מורינו הרב מהריט"ץ בי' פ"א) זולת איזה ארחי ופרחי אשר שם מערי טורקייא שאוכלים היגורט"י על פי הצופן שכתב הפרח מטה אהרן. ובסוף ספר תקנות ירושלים הובא טופס הסכמת רבני ירושלים משנת תקע"ד על איסור היגורטי של גוים כמו חלב גוי ממש. וכתב הפרי תואר סק"ח דבמקומות שנמצאים גמלים יש לאסור החמאה הנוטה לירקון וכן היכא דאיכא חשש חשש תערובת שומן אליה וחלב בתוך החמאה ע"ש ובתשו' חיים שאל ח"א סי' מ"ג. ובחמאה מבושלת של גוים מצוי תערובת שומן אליה וכמ"ש בתשו' פרי הארץ ח"א יו"ד סי' י"א ותשו' שערי רחמים ח"ב יו"ד סי' י"ב. ומצאתי בתשו' מהר"ם בר ברוך ח"ג הנדפס מחדש סי' קצ"ג שכתב משם הגאונים ז"ל שמקודם היו נוהגים היתר בחמאת גוים אבל משהתחילו להביאה מעיר חמת ומגוש חלב, ומזייפין אותה בשומן. גזרו נידוי על כל מי שיאכל אותה. וכעין זה כתב הב"ח בסיף הסימן משם תשב"ץ קטן סי' שנ"ד. ועי' כסף משנה פרק י"ו מהלכות מאכלות אסורות סוף הלכה י"ח:

סימן קטז

קט"ז ס"א משקים שנתגלו אסרום חכמים וכו' ועכשיו שאין נחשים מצוים בינינו מותר. (עי' או"ח ריש סי' רע"ב ומ"ש הש"ך לעיל סי' פ' סק"ו) כתב פר"ח ובירושלם ואגפיה אעפ"י שאין מצוים הרבה מ"מ מצוים קצת וראוי לכל ירא לנפשו ליזהר בהם וכו' ע"ש

שסידר כל דיני גילוי המובאים בטור והמפוזרים בכל דברי חז"ל, ובסוף ספר שערי דמעה להרב בעל מנחת שמואל ליקט קצת דיני גילוי המצוים וסידרם בסדר נכון. וכתב השיורי ברכה אות ג' שנהגו בארץ ישראל להשמר מזה וכמ"ש הפר"ח. ובאות ד' כתב דמ"מ יש להקל בזמנינו לרחוץ ידיו במים מגולים הגם דרחיצה דינה כשתיה וכדאיתא בע"ז דף ל' וברמב"ם ובטור. וכתב הרב שם חדש על ספר יראים ח"ב דף ל"ב סוף ע"ב כי כן נוהגים בירושלים לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים מגולים ע"ש ובספר פקודת אלעזר על או"ח סוף סי' ד'. וכתב בספר שערי דמעה הנז"ל בקונטריס אחרון אות וא"ו דיש ללמד זכות על מה שנוהגים בירושלים להקל לשתות מים של גויה ולקנות פת פלטר גוי (עי' מה שכתבתי לעיל סי' קי"ב סעיף ב') וכן במה שאין נזהרים לכסות פי הבורות המאוספים מימי גשמים דכתב הטור שיש לחוש אפי' ביותר מארבעים סאה ע"ש. ואיתא בע"ז שם דהשחליים (פירש רש"י קרשי"ן טרוף בכלי ושתוק. ויין או מים נתונים בו עכ"ל ובלשון פרכ"י הוא חבאלשאר וכמ"ש הרמב"ם והרע"ב פ"ד דמעשרות מ"ה ועי' או"ח סי' שכ"א סעיף ע"ו בהג"ה) שאין בהם חומץ. וכותח הבבלי אין בהם משום גילוי. ובני הגולה נהגו בהן איסור:

קט"ז ס"ה בהג"ה וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה וכו'. איתא בפסחים דף ק"י ע"ב דבמערבא לא קפדו אזוגי. ועל מ"ש הטור או"ח סי' ק"ע שלא יאכל שתים ולא ישתה שני כוסות משום זוגות. כתב שם הבית יוסף משם התוס' בחולין דף ק"ז ע"ב סוף ד"ה התם וכו' שאין אנו נזהרים בזה עכשיו לפי שאין סכנה מצויה בזמנינו ע"י זוגות:

קט"ז ס"ה כתב הגאון יעב"ץ במטפחת ספרים פרק ד' שבארצות ישמעאל נוהגים ליזהר שלא לישא אלמנה מחשש סכנה על פי הזוה"ק פרשת משפטים דף ק"ג ועי' פסחים דף קי"ב ע"א ועי' בספר שורש ישי להרב מהר"ש אלקבץ על רות ובתשו' חיים שאל ח"ב סי' י"ט ותשו' יוסף אומץ סי' מ"ט ובאמת ליעקב למהר"י ניניו בקונטריס שפת אמת דף קי"ב ובתשו' חיים ושלום ח"א סי' י"ג ובספר נחמד למראה על ירושלמי מו"ק פ"א הלכה ה' דף רכ"ו ע"א:

קט"ז ס"ה בהג"ה ומנהג פשוט שלא לשתות מים בשעת התקופה וכו'. כתב המחזיק ברכה או"ח סי' נ"ה אות א' דמ"ש מור"ם שם (והש"ך בסי' זה סק"ו) משם מהרי"ל להשים ברזל במים בשעת התקופה ובביאורי התה"ד עה"ת פרשת וארא דעתו נוטה דלא מהני שימת ברזל בשעת התקופה. היינו דוקא לשיטתם דסוברים דהמים שהיו בתלוש בשעת התקופה מזיקים אפילו אחר כמה ימים. (פ"ש בב"י וב"ח סוף הסימן) ולכן למהרי"ל אם משים ברזל בשעת התקופה אין לחוש לשחות ולבשל באותם המים. ולהתה"ד לא מהני

שימת ברזל, אמנם אנן בדידן בארץ הצבי וכל גלילות טורקייא ואיטליא נזהרים שלא לשתות מים בשעת התקופה דוקא אבל לאחר זמנה שותים מאותם המים שהיו בשעת התקופה ואין פוצה פה וכו' ע"ש ובתשובותיו יוסף אומץ סי' מ"ב ובפירושו על ספר חסידים סי' תתנ"א שהובא במג"א סוף סי' ר"ו וסי' תנ"ה סק"ח. ועי' משו' אחד לאברהם אלקלעי יו"ד סי' ל"ב ובהגהות איי הים על תשו' הגאונים שערי תשובה סי' פ':

סימן קיח

קי"ח ס"ח כתב הפר"ח ס"ק כ"ז דנהגינן להקל לקנות ע"י קטנים חריפים בשר ויין על פי דברי הרשב"א שהובא בט"ז לעיל סי' א' ס"ק ט"ו:

סימן קיט

קי"ט ס"ז בהג"ה מי שנוהג באיזה דבר איסור מכח שסובר שדינא הכי הוא וכו'. כתב הש"ך סק"ך (הפר"ח או"ח סי' תצ"ו במנהגי איסור אות כ"ד) משם תשובת הרלב"ח סי' קכ"א דמי שאוסר דבר מחמת מנהג אבותיו ובני מדינתו שנוהגים כן. אסור להמתיר להאכילו אפילו האיסור ניכר וכו' ויכול האוסר לבשל לכתחילה בכליו של המתיר שאינן בני יומן או בסתם כלים דקיי"ל נמי שהן אינן בני יומן. משום דלא קיבלו עליהם המנהג להחמיר כל כך. ואם בעל הכלי הוא הוא לפנינו צריך לשאול אותו אם הכלי בן יומו או לא (והפר"ח הנז"ל פסק דאין צריך לשאול אותו) וכו' וכל זה בסתם. אבל אם יש מנהג יעשו כמנהגם כגון במדינת ריינוס יש קצת מקומות שנוהגים איסור בחלב וכו' (עי' לעיל סי' ס"ד סעיף ט' שחלב הדבוק לכרס שתחת הפריסה אסור ובני ריינוס נוהגין במקצתו היתר ובכל המקומות נוהגין איסור אבל אין אוסרין כלים של בני ריינוס הואיל והם נוהגים בו היתר) וכשבאין למקומות הנוהגין היתר. אוכלים מבישוליהם מהמרק או מהבשר שנתבשל עם האיסור וכ"ש שמשתמשים בכליהם שהם בני יומן. ודוקא שיהיה המנהג באוכל כגון שאותן המקומות הנוהגים איסור. הם באותה מדינה שנוהגים היתר. ומנהגם לאכול מבישוליהם. אבל אם המנהג הוא במאכיל בלבד. אינו מנהג, ולכן מי שהוא ממדינת פולין וכיוצא בו שאין להם אותו מנהג. כשבא להמקומות הנוהגים היתר. אעפ"י שנוהגים להאכיל להמקומות הסמוכין להן הנוהגים איסור. אסור לו לאכול מבישוליהן עכ"ל. וכתב מהר"י דיואן בספרו חוט המשולש בחלק התשובות סי' ד' שלפי דברי הרלב"ח הנז"ל יש לתמוה על בני ארץ ישראל הבאים לחוצה לארץ לערי קורדיסטא"ן ופרס שאוכלים בשר נפיחה (כמנהג שאלוניק וקאשטיליא שכתב הבית יוסף לעיל סי' ל"ט וכן נוהגים בערי המערב וכמ"ש הפרי תואר שם סעיף כ"ב ס"ק ל"ב) דלא כמנהג ארץ ישראל והם אוכלים שם עמהם הגם שדעתם לחזור בודאי וכו' ושוב

הביא דברי המג"א סי' תס"ח סעיף ד' ס"ק י"ב משם מהרי"ל דהבחורים ההולכים ללמוד למקומות שנוהגים קצת קולות בבדיקת הריאה והם אוכלים שם עמהם הגם שדעתם לחזור אחר שתים ושלש שנים אין לחוש לאסור להם וכו' והאריך בדברי המג"א שם. ואח"כ כתב דהנכון לפרש נדון מהרי"ל דמיירי דוקא היכא דגם במקומות של הבחורים אינו מנהג פשוט אצל כולם לאסור אלא דגם שם יש שמקילים באותם הקולות וכו' ע"ש באורך וכ"ש בהולך לערי תימן שמקילין בנפיחה אפילו בסירכא גמורה שלא כסדרן כמ"ש בספר זובח תודה על טריפות להרב מהר"ר יחיא מתימן סי' ל"ט סעיף כ"ב ס"ק פ"ח. וכן מקילים שם כדעת הפוס' שהביא הבית יוסף ריש סי' ל"ט דלא מיקרי שלא כסדרן אלא מאונא ראשונה לשלישית כמנהג ערי המערב שהובא בפרי תואר שם סעיף ד' סוף סק"ה וכמ"ש בזובח תודה הנז"ל שם סק"י מלבד כמה קולות אחרות. והשולחן גבוה בתשו' אוהל יוסף יו"ד סי' ט' דף כ"ו ע"ד כתב דשלוחי ארץ ישראל היודעים ספר בבואם לשאלוניק וכיוצא שאוכלים נפיחה עינינו ראו ולא זר שהם נזהרים מלאכול נפיחה כיון דדעתם לחזור וכו' ובדף כ"ז ע"ב כתב דמ"מ שלוחי ארץ ישראל אשר נולדו בחוצה לארץ במקומות שאוכלים נפיחה ואח"כ נשתקעו בארץ ישראל. כשהם יוצאים מא"י לחו"ל הם מקילים לאכול נפיחה הגם שדעתם לחזור. והיינו משום שבודאי בשעה שבאו לא"י פשו תנאי שאם יצטרכו לצאת לחו"ל יאכלו נפיחה. אבל שלוחי א"י שנולדו בא"י לא שמענו שיהיו מקילים בזה ומשו"ה הם מטריחים לבעל אכסניא שלהם לשחוט להם עוף לבדם כאשר שמענו יראינו וכו' ובסוף סי' י"א כתב דשלוחי א"י נזהרים דוקא מבשר נפיחה אבל לא מהכלים על פי מ"ש הכנה"ג יו"ד סי' א' הגהב"י אות מ"א (בסי' ל"ט הגהב"י אות רצ"א וע"ש אות קצ"ה קצ"ז ובתשובותיו כפי חיי יו"ד סי' ח'). וכל דברי האוהל יוסף הנז"ל סובבים להשיג על הרב דבר משה ח"א יו"ד סי' ל"ד שנשאל בדבר בני המקומות שמחמירים בנפיחה מימי עולם וכשהם הולכים למקום המקילים ודעתם לחזור אפ"ה אוכלים עמהם נפיחה. וכתב דיש ללמד עליהם זכות דדילמא מעיקרא הקדמונים לא קיבלו עליהם החומרא אלא בהיותם במקומם שהשחיטה היא בהמת גוי ולא כשיוצאים חוץ למקומם וכו' ולרווחא דמילתא יעשו התרה ע"ש. ובתשו' אביר יעקב יו"ד סי' ג' כתב לחזק דברי הרב דבר משה הנז"ל. ובסי' ד' כתב דשלוחי א"י האוכלים נפיחה בחו"ל יש להם על מה לסמוך. ובתשו' שאגת אריה וקול שחל סי' י"ז דף מ"ג כתב דמי שבא מאשכנז למדינת ישמעאל לעיר גדולה כחו שאלוניק שהאורח הוא במדריגת תלמיד לפני הרב המו"ץ שבאותה העיר יכול לאכול מהקולות של שם ע"י עשיית התרה. ובדבר שמואל אבוהב סי' ש"ך כתב דהספרדים ההולכים למדינת אשכנז

שנוהגים שם קצת קולות בבדיקת הריאה דלא כמנהג הספרדים. אם נודע להאורח בודאי שבאותה הבהמה שמביאין לו לאכול ממנה היה בה ריעותא מאותן הקולות. ימנע עצמו מאכילתה פעם אחת ולא ישנה לו מבלתי שירגישו בטעם חומרתו אלא יתלה המניעה בסיבה אחרת וכו' ומעשים בכל יום אירעו בכמה תמימי דרך ההולכים בתורת ה' למנוע עצמם ממאכלות ומשקים אסורים מבלתי הודע סיבת מניעתם. אבל בסתם בשר הנאכל באותם המקומות שלא נודע להאורח שהיה בודאי ריעותא בהבהמה. פשוט הדבר שאין לו לחוש ולהחמיר מספק דדמי למה שפסק מרן ז"ל לעיל סי' ל"ט סעיף ב' דאם ניטלה הריאה קודם בדיקה הבהמה מותרת. ובספר שערי רחמים למהר"א למהר"א צבי קאצינעלנבוגין דף יו"ד ע"א אות נ"א כתב וז"ל שאלתי את פי רבינו הגדול (הגאון מהר"ח מוולאזין ז"ל) אודות סירכות בדרך או מתארח אצל בעה"ב והשיב שאין לחקור על זה דהוי כניטלה הריאה רק מוודאי סירכא יש להתרחק עכ"ל ועי' במאירת עינים על טריפות הריאה סוף שורש ג':

סימן קכ

ק"ך ס"א הקונה מהעכו"ם כלי סעודה וכו'. כתב הרב בית דוד יו"ד סי' ס"ב דכלי זכוכית חדשים שמכניסים בהם יין לקיום נראה דצריכים טבילה אעפ"י שאין שותים בהם דלא בעינן דוקא ששותים בהם מדכתב הטור בסי' ק"ך דצלוחיות (עי' דרני משה אות ב' ובש"ע לקמן ריש סי' קכ"א) ויורות וקומקמים וכו' צריכים טבילה. ואפילו ריחיים של פלפלין ומשפכות של ברזל וברזות צריכים טבילה כדלקמן סעיף ז' אך הרב בית יאודה ח"א יו"ד סי' נ"ב כתב דלא חשיבי כלי סעודה דהרי אינם עשוים אלא לקיום היין וכו' ואף אם היא הלכה רופפת פוק חזי מאי עמא דבר ומימינו לא ראינו ולא שמענו מי שהצריכן טבילה עכ"ל ועי' זרע אמת יו"ד סי' ל"ח:

סימן קכא

קכ"א ס"ב כתב הפתחי תשו' סק"ב משם החת"ס יו"ד סי' קי"ג דקדירות ברזל המצופים בהיתוך לבן ושוע דק פחות מכדי קליפה וכו' ויש לחוש אולי מחרס נעשה התערובת בהיתוך אם אירע בהם טרפות לא ליעבד להו הגעלה דבעי ליבון מספק אמנם למלאותם גחלים וירתיחו כ"כ עד שהקש נשרף מבחוץ שפיר דמי. ועי' בחת"ס שם שדחה דברי הרב השואל שרצה להתיר בהגעלה שלשה פעמים אחר ששהה הכלי מעל"ע על פי סברת בעל העיטור שהביא הטור בסי' זה (ועי' בש"ע לעיל סוף סי' קי"ג ותשו' כתב סופר יו"ד כי' פ') אך בתשו' שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ג סוף סי' פ"ב כתב דאם אי אפשר ללבן יש לסמוך על סברת בעל העיטור הנז"ל מטעם שאינו רק כדי קליפה ובודאי

יש ששים נגד הבלוע (עי' ש"ך לעיל סי' ס"ט ה"ק ס"ה) ומשהו ונטל"פ בודאי יש להתיר ועוד שהוא כלי שדרכו להשתמש בשופע (ע' לעיל סי' צ"ט סעיף ז' וסי' קכ"ב סעיף ה' ובט"ז כם) והוא ספק חרס ספק מתכות. ובתשו' רב פעלים ת"ג או"ח סי' כ"ח כתב דגם לדעת החת"ס יש להתיר בכלי שני שאירע בו טרפות ע"י הגעלה ג"פ אחר מעל"ע. ונראה דבספק איסור טרפות יש להתיר כנז"ל גם בכלי ראשון אפי' לדעת החת"ס כיון דהוא ספק מתכות ספק חרם ואיכא ס"ס. ועי' בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ק"ס ורשד"ם יו"ד סי' ל"ח ד"ה ולענין הכלים וכו' ומהרש"ך ח"א סי' ע"ז ובאר עשק סי' ס"ח ותשו' דבר שמואל אבוהב סי' שי"א ותשו' מורינו הרב סמא דחיי יו"ד סי' א' ב' ג' ד' ושיורי ברכה יו"ד לעיל סי' נ"ה אות ג' וזרע אמת יו"ד סי' ל"ט ופתחי תשו' לעיל סי' ק"י בכללי ס"ס אות י"ט ולקמן סי' קכ"ב סק"א וסק"ג:

סימן קכג

קכ"ג ס"א סתם יינם וכו'. מצאתי בהקדמת ספר יין המשומר למהר"ל שפירא ז"ל אגרת שכתב מרן ב"י ז"ל לאיטאליא בזה בשנת שכ"ז וראיתי כי טוב להעתיקה כאן וז"ל, שמעתי דיבת רבים מגור מסביב כי בקצת קהלות ישראל. עמהם חכמה ודעת ויראת ה' נוהגים קצת מהמון העם קולא בקצת מצות ל"ת. ואשתומם על השמועה לא טובה קרעתי מעילי. מרטתי זקני. נפלתי על פני. בכיתי לקושי עם בנ"י אשר זה לנו אלף ותצ"ט שנה בגולה הלכנו. ומכלי א כלי הורקנו. ככלי אין חפץ בו שמוני. למעציבה השכיבונו. צרינו ואויבינו. בזיזי בתר בזיזי. אותותינו אותות חבלי משיחנו ראינו. ולפריו הטוב לא זכינו. על רוב עוונינו ורבה משטמה עד כי נשארנו מעט מהרבה אחד מעיר ושנים ממשפחה. ומה גם בדור הזה אשר זה חמש ושבעים שנה נחלה עבר על נפשינו מינים ממינים שונים גירושים ושמדות (בגרוש פורטוגאל שנת רנ"ב) גזירות מהומות תשואות המולות קיל סאון סואן ברעש ותנופת מלחמה נלחמו בנו הכוכבים מן מסילותם. ולא דעת ולא תבונה לנו לישא מרום עינינו ולדעת כי בשלנו הרעות הגדולות האלה לנו. נשתנינו מכל אומה ולשון על כי שינינו טעמינו לפני אבימלך מלכו של עולם הלכנו קדורנית על כי לא הלכנו בדרכי יוצרינו סורו טמא קראו לנו. על כי אכלנו לחמם אשר ישבנו בארצם בחציריהם ובטירותם ולמוכיחים ינעם העד בעם להשיבם מדרכם הרע ללכת בדרכי נועם כי נצטוינו הוכח תוכיח. ומה גם אשר הוא ראש בני עירו וניתן כתר מלכות התורה בראשו צופה נתנוהו לבית ישראל לעיין ולראות בנבואת יחזקאל סי' ג') כי ממנו ידרש על אשר לא הזהיר כי כל מי שבידו למחות ביד בני עירו ואינו מוחה הוא נתפס על בני עירו וכן על העולם כולו ולא מצינו מעולם שיצא דיבור מפי הקב"ה

לטובה וחזר כי אם על דבר זה (שבת דף נ"ה) על כן מלאני לבי לסדר איגרת זו לעורר הלבבות. להשיב לב אבות. להסיר הידעונים והאובות. זורמו מים עבות, מעינות זובות. על חובות רבות רדפונו עד חרמה כתרוני. מנוחה הדריכונו. על דבר היין יש שאינם נזהרים מסתם יינם רבים מעמי הארץ. ומתיהרים ומתיהרים ממשכילי עם להורות להם כי עכו"ם בזמן הזה אינם יודעים מטיב ניסוך. לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו. טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם כי הלא יראו המון הפוסקים חבל נביאים כולם פה אחד מסכימים באיסור ולא חילקו בין זמן לזמן. ואפילו גוי שודאי אינו עובד ע"ז כגון גר תושב. אסרו בשתיה יינו או מגעו ביין שלנו. ודברי ספר הזוהר (פרשת שמיני דף מ') ביין שנוגע בו העכו"ם סוד מופלא. אש הוא עד אבדון יאכל. כל שותהו יאשם. כל שוגה בו לא יחכם לא יזכה ליין המשומר בענביו כי זה תחת זה כי תחת יופי. ולא אאריך בזה מה שהיה ראוי להרחיב פה ולהאריך לשון בהיות הדבר פשוט לכל. לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם חכמי ישראל המתנים צדקות ה' וראשי אלפי ישראל העומדים על הפקודים זקניהם ושופטיהם על כל דברי האיגרת הזאת לצוות להעתיקה בכל קהל וקהל ולקוראה ביום שבת קודש ולהזהירם על פי הדברים האלה ולהרחיב הדברים כיד ה' הטובה עליהם ולתקן תקנות והסכמות וסייגים על הדבר. ואם יראה בעיני כבודם לתקן ולגזור גם על השחוק (בקוביא) יען כי הוא יסוד מוסד לכמה מיני אבות נזיקין. יאי ויאי וחפץ ה' בידם יצלח ובשכר זאת יקבץ ה' נדחים ויבנה בית קדשינו ותפארתינו ובא לציון גואל אמן. דברי המעתיר בשלום כל קהילות ישראל. הצעיר והעלוב יוסף קארו:

וזה טופס איגרת ההכרזה ממרן ז"ל ושאר רבני צפת ז"ל בהיות שידוע וברור לנו שבעו"ה רבו המתפרצים בישראל ועוברים על דיני תורת משה בפומבי בכמה מיני עבירות כגון ביין נסך וריבית ושעטנז. אשר כבר הותרו מאחד לאחד. ובקצת מקומות נעשה להם כהיתר גמור ע"י שלוחי השטן שהם עזי פנים שבדור שעוסקים בתורה לרע להם. ותורתם סם המות להם ולאחרים כמאמר רז"ל (ט"ו דף י'ט) על כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה. והנה אלו החטאים כשיודעים צורתא דשמעתתא. קמים להורות הוראות לעם ומקילים להם הקולות שהקילו הראשונים. ורוב פעמים אותם הקולות הם צרות זו לזו. שמי שמיקל בזאת אינו יכול להקל באחרת. והם תופסים שני הקולות יחד. (עי' עירובין דף ז') וזה הדרך רחוק מדרכי התורה שהזהירתנו על זה נאמר ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי (מו"ק דף ה') וכמה גזירות גזרו חז"ל ואסרו המותר בין בדיני מאכל ומשתה בין בדיני טלטול כי הא דתנן (ביצה דו ל"ו) לא עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה וכו' כדי שלא יבואו לדבר עבירה. וכן בכל דור

ודור הוסיפו גזירות לפי צורך השעה ולפי המקום כדאיתא במסכת ע"ז (דף נ"ט) במעשה דר"ח בר אבא איקלע לגבלא חזא בנות ישראל וכו' וחזא חמרא דמזגו עכו"ם ושתו ישראל וחזא תורמוסא דשלקי להו עכו"ם ואכלו ישראל ולא אמר להו ולא מידי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל צא והכרז על בניהם שהם ממזרים ועל יינם משום יין נסך ועל תורמוסן משום בישולי עכו"ם משום שאינן בני תורה. וכן בשבת ודף קל"ט) במעשה דבני בשכר. וזה היה דרכם של החכמים לגדור פרצות בישראל כמו שאמרו (בחוליו דף ק"י) רב בקעה מצא וגדר בה גדר. אבל אלו החטאים עושים בהיפך. מוצאים פרצה ומוסיפים עליה פרצות. ולא די להם עונות הראשונים אלא שהוסיפו עליהם ללמד עליהם קולות שלא כדת תורת משה. ובודים סברות רעות וטעמים בדויים כגון יין נסך שרשב"ם כתב בשם רש"י (הובא בתוס' ע"ז דף נ"ה ע"ב) הלכה כמשנה אחרונה כרב הונא דאמר יין כיון שהתחיל להמשך עושה יין נסך ואם מפנין גרעינין שבגיגיות אילך ואילך כדי שיכנס היין באמצעיתו נראה לרש"י דאין לך המשכה גדולה מזו ועושה יין נסך עכ"ל ומשנה אחרונה אמרו בגמרא (ט"ז שם) דהאי אין דורכין עם העכו"ם בגת פירוש כדי שלא יהנה מיין נסך. וא"כ לפי כל וה אסור לקנות ענבים דרוכים מן הגוים ואפילו לא נדרכו אלא מעט. ובהיות שבעו"ה העם אינם חפיצים במי שמחמיר להם אלא במי שמיקל להם. ואינם חוששין על מה שהם עתידים ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה על זה. ועל זה בחרו להם דברי ר"י הובא בתוס' הנז"ל) שהתיר ליקח גיגית יין של גוים מלאה ענבים דרוכים. וכתב עוד אפילו כשיש ברזא בגיגית כשהיא גדולה כעין פי חבית לא נקרא המשכה מאחר שהענבים נמשכים עם היין דרך שם. ולא די להם זאת הקולא אלא שהוסיפו לקחת גם היין מן הבור כיון שיש בו מעט חרצנים וזגים. וגילו פנים בתורה אשר לא ניתנה מסיני וכי בעבור שיש בו פסולת אינו נקרא יין. ואח"כ באו אחרים והוסיפו עליהם לקחת אותו מן החבית כל זמן שהוא תוסס. וכן היו הולכים ומקילים עד שבמקצת מקומות לוקחים אותו ממש מהשוק זך ונקי ואין פוצה פה ומצפצף אלא שבעו"ה בכל יום ויום הולכים החטאים ופרים ורבים עד שאפי' בארץ אשכנז פשתה המספחת הזאת בעם אשר מעולם נשתבחו בם בם רבותינו הראשונים שנמצא כתוב בשם הרא"ש וז"ל ובכל קהילות שבארץ אשכנז כולם זכורים לאלף טובות וברכות. שכולם מלאים מצות כרמון ומעשיהם מעשים נאים ומחמירים בטריפות ובדיקות וטבילת נדה ובכל מה שראוי להחמיר עכ"ל (ועי' ב"י לעיל סי' פ"ב סוף ד"ה וכתב הגה"מ וכו' משם הרא"ש בתשו' כלל ד' סי' ך' ועי' טור או"ח סי' תקפ"ה ובתשו' הריב"ש סי' שע"ו) הרי ראינו שבאותם הדורות לא ביקשו להקל אלא להחמיר. ואיך עתה בדורינו נהפכו לסורי הגפן נכריה. לכן אחינו יראי ה' מנהיגי

הדור שבכל עיר ועיר. עליכם מוטל לגדור פרצות אלו לפי האפשרות. ובפרט בפרצה חדשה לתקן הדבר כל אחד ואחר לפי מקומו לפי צורך השעה ולהסיר מכשול זה מעל עם הקדוש. וכל הפורץ גזירתכם ישכנו נחש. ולא תהיה זאת לפוקה ולמכשול. ומעתה ומעכשיו כחינו מסור בידכם ופיכם כפינו ומעשיכם כמעשינו להכותו בסילוא דלא מבע דמא ולהענישו בממונו ולאסור איסר לכל מי שיעמוד כנגדיכם. לכל אחד תצוו עליו הן יחיד הן רבים עד שישובו מדרכם הרעה. ובזכות זאת ה' יקבץ שארית עמו ישראל ונזכה לראות בנחמת ציון ובנוה אפריון כיר"א. יוסף קארו בן מהר"ר אפרים קארו ז"ל. ישראל ב"ר מאיר די קוריאל זלה"ה. יצחק ב"ר אברהם ארחא זלה"ה. משה ב"ר יוסף מטראני זלה"ה. משה ב"ר חיים אלשיך זלה"ה. אלישע גאליקו. עכ"ל האיגרת:

גם בתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' י"א צווח ככרוכיא על מה שמקילים באיטליא בסתם יינם בשתיה ושוכרים פועלים גוים לדרוך גיתותיהם:

קכ"ג ס"י ע"י עכו"ם או ישמעאלים אפילו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קכ"ג סי"א בהג"ה יין צימוקים שנתן מים על ענבים יבשים הרי זה כיין ומתנסך. כתב הש"ך ס"ק כיד והט"ז לקמן ס"ק י"ג ובסי' קכ"ד ס"ק ל"א משם הרלב"ח דלא בעינן המשכה ביין צימוקים. וכתב השיורי ברכה אות י"ב דדעת מרן ז"ל בכסף משנה פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"א דגם ביין צימוקים בעינן. המשכה כדין יין ענבים דלקמן. וכ"כ בברכי יוסף או"ח סי' ר"ב סעיף י"א אות ויו"ד ובמחזיק ברכה או"ח סי' רע"ב אות ב'

סימן קכד

קכ"ד ס"ו כל גוי שאינו עובד אלילים יינו אסור בשתיה ומותר בהנאה ומגען ביין שלנו שוה ליינם שאסור בשתיה. פירש הט"ז סק"ד כגון הישמעאלים וכמבואר ברמב"ם פרק י"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה ז' וכתב שם כי כן הורו הגאונים וכ"כ הטור בסי' זה משם הרשב"א וכ"כ מרן ז"ל לקמן סי' קכ"ט סעיף י"א. ולכן בטל בששים וכדקי"ל לקמן סי' קל"ד סעיף ב' לגבי יין שאסור דוקא בשתיה. וכן מגעו שלא בכונה מותר בשתיה וכדלקמן סעיף ז' וכמ"ש הרמב"ם פרק י"ג ממאכלות אסורות הלכה י"א דמגע ישמעאל שלא בכונה מותר בשתיה וכ"כ הכפתור ופרח פרק חמישי דף י"ב סוף ע"א דפוס ברלין וז"ל בארצות האלו שהישמעאלים גרים שם וישמעאל מגעו שלא בכונה מותר בשתיה דלאו עע"ז הוא וכדברי הרמב"ם עכ"ל ועי' ש"ך לקמן ריש סי' קכ"ח ובסי' קמ"ו סעיף ה' בהג"ה. ובתשו' הר"ן סי' ה' (הובא בקיצור בכ"י לעיל כוף סי' קכ"ג ובט"ז וש"ך שם על מ"ש מרן ז"ל שם דדבש של ישמעאלים אסור) נשאל מרבני עיה"ק צפת ת"ו על דבש

ענבים של ישמעאלים שעושים אותו בארצינו שמזמן רב נהגו בו איסור פה עיה"ק ת"ו על פי החכמים ז"ל שהיו פה. ובימיהם קם חכם אחד מדמשק והתיר אותו באכילה ונחלקו עליו כל החכמים הרב רבי שלמה עמנואל והרב רבי פרץ והרב רבי שם טוב זלה"ה. ואחרי פטירתם קמו המתחכמים ורצו להתירו על פי הראיות של החכם מדמשק הנז"ל ועוד ראיות אחרות. והשיב הר"ן ז"ל לדחות כל הראיות. ואח"כ כתב דהגם דאין שום צד היתר כלל לדבש שנעשה ע"י הנכרי שאוסר מגעו בהנאה ומשום דנסיך אבל על הדבש שנעשה בארצכם יכול אני ללמד זכות ולפוטרו מן הדין שהרי הסכימו הגאונים שישמעאלים אין יינם אסור אלא בשתיה ולא בהנאה כלל כמ"ש הרמב"ם לפי שאינם עובדים ע"ז ואין ביינן משום ניסוך. נמצא שאינו נאסר אלא משום חתנות וכו' וכל שאוכל אותו בדרך שאין בו חתנות אפשר שהוא מותר. והדבש אין בו ספק שאין בו משום חתנות וכו' וכו' ומ"מ אף שאפשר לדון להלכה שדבש שבארצכם יהיה מותר שאין עליו תורת יין ותחילת דריכתו לכך נתכוונו וכו' אבל למעשה אני אוסר וכו' ולפיכך ראוי להנהיג איסור בדבש ופורץ גדר ישכנו נחש עכ"ל. וכתב מהריק"ש לעיל סוף סי' קכ"ג וז"ל ובספק תערובת דבש של ישמעאלים יש להקל וכן עמא דבר עכ"ל. ובשער המצות סוף פרשת עקב כתיב וז"ל בענין הדבש הנעשה מתירוש המבושל של הענבים (ע"י ישראל) לא היה מורי ז"ל נמנע מלאכלו אף אם העושין אותו חשודין עליו ונראה לענ"ד שהיה מקיל בו לפי שאין ניסוך באומת הישמעאלים ודי לו להחמיר שלא לאכלו בהיות ודאי שלהם אך בספיקו מותר עכ"ל ועי' תשו' הריב"ש סי' תכ"ד ותשב"ץ ח"א סי' נ"ו (הובא בבית יוסף לקמן סי' קכ"ט) ותשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תשכ"ט ואדמת קודש ח"א יו"ד סי' ה' ונחפה בכסף ח"ב יו"ד סי' ד' ובית דינו של שלמה יו"ד סי' י"ב. והנה הכנה"ג בסי' זה הגהב"י אות י"ט כתב וז"ל וסוגיין דעלמא אזלא להתיר מגע ישמעאל בהנאה ולאוסרו בשתיה. וסתם יינם שלהם לאוסרו בהנאה כל שאין ידוע לנו דלא נגע בו עכו"ם עכ"ל. והשיורי ברכה לעיל סי' קכ"ג אות א' כתב וז"ל מגע ישמעאל ביין שלנו אינו אוסר בהנאה וכו' אמנם בעיר עוז לנו ציון קרית מועדינו וכולא ארעא דישראל המנהג לאסור מגע ישמעאל ביין שלנו אפילו בהנאה. זה כתבתי לפי הרשום בזכרוני ועתה אחר זמן רב ראיתי תשו' גדול אחד מרבני עיה"ק ירושלים כת"י ומדבריו משמע דגם בעיה"ק מתירין היין שנגע בו ישמעאל בהנאה. ואני בתוך הגולה עכ"ל וע"ש בהשמטות משם תשו' הרמב"ם (סי' ק"כ מדפוס לייפציג). ובאמת מתשו' נחפה בכסף ח"ב סי' הנז"ל (דמיירי בנדון שהיה בירושלים כמבואר שם בסוף הסימן). משמע דגם בירושלים מתירים מגע ישמעאל בהנאה ובתשו' קול אלי' ח"א יו"ד סי' כ"ג כתב לענין

הטוטון הנילוש בדבש של הישמעאלים יש נוהגים בירושלים ת"ו להחמיר שלא לשאוף אותו ויש נוהגים שם להקל והמקילים יש להם על מה לסמוך ע"ש. ובפתחי תשובה לעיל סי' ק"ח סעיף ה' סק"ג כתב משם הרב שער המלך דאפילו בטוטון של עכו"ם שלפעמים מזלפים אותו בסתם יינם מותר. ובשאר דיני יי"נ וסתם יינם דעכו"ם שהקיל מור"ם ז"ל בכמה פרטים. אין לנו אלא דברי מרן ז"ל. וידוע מ"ש הבית יהודה ח"א דף קט"ו ע"ג וז"ל ושמעתי מפי מורי ז"ל שדרך מור"ם ז"ל בהגה להקל הרבה בדיני יין נסך ובדיני ריבית לפי שבמקומו הם גדילים עם העכו"ם עכ"ל ועי' תשו' כנסת יחזקאל ריש סי' ל"א וחקרי לב יו"ד ח"א סי' קע"ב. ובענין בישול על האיספירטוס של עכו"ם נתפשט המנהג להקל דלא דמי להא דלעיל סי' קכ"ג סעיף כ"ד וכמ"ש הרב מהר"א אנקאוה בתשו' כרם חמר ח"א יו"ד סי' ך' והסכים עמו בזה הגאון מהרח"ף בתשו' חיים ביד סי' ך':

סימן קכט

קכ"ט ס"א והלך לו לבית הכנסת או לבית המרחץ וכו' ויצא מותר אפילו וכו' וכן כשהלך לבית המרחץ הלך דרך עקלתון בענין שלא ידע הגוי שהלך לבית המרחץ אבל אם וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

יז קכ"ט ס"ו שאין אנו בעיניהם בחזקת שומרי שבת כראוי בש"ע הנז"ל ליתא

סימן קלט

קל"ט סט"ו ספרי עממים שנשתקעו ביד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל קמ"א ס"ד. כל אלו אסור לעשותם אפילו לגוי ואם וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן קמו

קמ"ו סט"ו צריך לשרש אחר האלילים ולכנות להם שם גנאי. איתא בספרי פרשת ראה פיסקא ס"א דבארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריה ואי אתה מצווה בחוצה לארץ לרדוף אחריה וכן פסק הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות עכו"ם דבארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצינו אבל בחו"ל אין אנו מצווין לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבוש אותו נאבד כל ע"ו שבו עכ"ל. וכתב הט"ז ס"ק י"ב דלכנות לה שם גנאי מצוה היא אפילו בחו"ל. והש"ך בנה"ך חולק עליו (ועי' ביאור הגר"א לעיל סעיף י"ד ובהעמק שאלה על השאלתות סוף ח"ג דף ק"ט בהשמטות לשאלה נ"ב):

סימן קמח

קמ"ח ס"א שלשה ימים לפני חגם של עובדי ע"ז אסור ליקח מהם ולמכור להם וכו'. וביאר לקמן סעיף ד' דבמה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור

אלא יום חגם בלבד (ופי' ש"ך לקמן סי' קנ"א סק"ח) וכתב הט"ז סק"ד לפי שהנכרים שבחוצה לארץ לאו עוברי ע"ז הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם (כדאיתא בתולין דף י"ג ע"ב ולעיל ריש סי' קנ"ח כהג"ה) וכ"כ הלח"מ פ"ט מהלכות עכו"ם הלכה א' בדעת הרמב"ם שם. וכתב הלח"מ שם דלמ"ש רש"י בע"ז דף י"א ע"ב ד"ה בגולה דהא דאין אסור בגולה אלא יום חגם בלבד היינו משום דאין אנו יכולים להעמיד עצמינו מלישא וליתן עמהם שביניהם אנו יושבים ופרנסתינו מהם ועוד משום יראה. משמע דבזמן שישראל במלכותם ושרוים על אדמתם אז אסור בכל מקום בארץ ישראל ובחו"ל אבל עתה שאנו בגלות מותר בכל מקום בארץ ישראל ובחו"ל ע"ש וכ"כ השו"ג ס"ק י"ד. וצ"ע, דרש"י שם דף ז' ע"ב ד"ה בגולה כתב וז"ל אין העכו"ם אדוקין כל כך בע"ז כדאמרינן עכו"ם שבחו"ל לאו עובדי ע"ז נינהו וכו' ועוד דמסתפינן מינייהו עכ"ל ומבואר דמפרש בגולה היינו חו"ל. אך עכ"פ לטעם דמסתפינן מינייהו אין חילוק בין א"י לחו"ל וכמ"ש בביאור הגר"א סק"ח (ועי' תוס' חולין דף הנז"ל ד"ה נכרים) וכתב מרן ז"ל לקחן סעיף י"ב דיש אומרים שאין כל דברים אלו אמורים אלא באותו זמן אבל בזמן הזה אינם בקיאים בטיב אלילים (כצ"ל וכ"ב בש"ע הישן משנת שכ"ז) לפיכך מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברים. ועי' ש"ך לקמן סי' קמ"ט סק"ז וסי' קנ"א סק"ב וסק"ז וס"ק י"ו ותבוא"ש סי' ב' סק"ג:

סימן קמט

קמ"ט ס"ג הולכים ליריד של גוים ולוקחים מהם וכו' ובתים ושדות וכו'. עי' רש"י עירובין דף מ"ז ע"א ד"ה ליריד וכו' ובתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' קל"א:

סימן קנא

קנ"א ס"ז אין מוכרים להם בארץ ישראל כל דבר המחובר כגון אילן וקמה אבל מוכרים על תנאי שיקוץ וקוצץ. עי' מה שכתב הגאון מהרי"מ מבריסק בספרו מקור מים חיים:
קנ"א ס"ח אין מוכרין להם באים ושדות בארץ ישראל אבל משכירין להם בתים ולא שדות ובסוריא מוכרין בתים ומשכירין שדות ובחוצה לארץ מוכרין אלו ואלו ומבואר לקמן סעיף יו"ד דהא דמשכירין להם בתים היינו דוקא לאוצר וכיוצא בי אבל לא לדירה מפני שמכניס לתוכו ע"ז בקבע. וכתב הכפתור ופרח פרק עשירי דף כ"ח ע"א דפוס ברלין וז"ל ומסתברא שעכשיו שהארץ בחטאינו היא ביד הישמעאלים שמשכיר אפילו מקום שהוא ראוי לדירה לישמעאל שהרי אינו עובר ע"ו שיכניסנה שם אבל לערלים שהם עובדי ע"ז נראה שאינו יכול להשכיר הרגיל לדירה וכו' אבל למכור להם בתים או שדות בארץ ישראל כלל כלל לא משום לא תחנם וכמ"ש הרמב"ם וכו' א"כ הא

דאמרינן פרק המקבל (ב"מ דף ק"ח) זבין לגוי לית ביה משום דינא דבר מצרא דגוי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא (ונפסק בחו"מ סי' קע"ה סעיף ל"ט) מיירי בחוצה לארץ ואפ"ה משמתין ליה עד דקביל עליה כל אונסא דאתי מחמתיה וכדאיתא בב"מ שם וכחו"מ שה סעיף מ') אי נמי בארץ ישראל ובאונס וכדלקמן ועל מה שמכרה לגוי לית ביה שמתא וכו' וכו'. מסתברא דהוא הדין ישראל הדר בעיר שכולה גוים בארץ ישראל ורוצה להעתיק דירתו לעיר אחרת ויש לו שם בית. שיכול למכרו לגוים כי הוא מתירא שהגוים יחריבוהו או שיחזיקו בו וידורו שם בעל כרחו. וכן נמי אם הוא בעיר שרובה ישראל ואנסוהו זוזי ואין שם ישראל שיקצהו אפילו בזול, וההיא דאין מוכרים להם בתים. נוקמא ברליתא לחדא מהני תנאי וכו' ומסתברא דהוא הדין נמי לשדה וכו' עכ"ל גם בהלכות ארץ ישראל המיוחסות להטור הנדפסות בלינדון שנת תר"ס דף י"ג איתא דמותר למכור קרקע בארץ ישראל לגוים אם אין ישראל דרים באותה העיר ואם הוא עני וצריך הדמים למזונות אפשר דמותר אפילו במקום שיש שם ישראל ואין ישראל רוצה לקנות כלל. ובפאת השולחן סי' א' אות מ' הביא דברי הכפו"פ הנז"ל ודחה דבריו ואסר בבית ובשדה ע"ש. ומצאתי לגאון ירושלים בספרו מזבח אדמה על יו"ד סי' זה דף י"ב ע"ב שהאריך להוכיח דלישמעאלים מותר למכור בית בארץ ישראל כיון דאינם עובדים ע"ז דכל איסור המכירה הוא דוקא לעכו"ם וכמו שנראה מלשון הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות עכו"ם ובספר המצות ל"ת נ"א (וספר החינוך פרשת משפטים כי' ציד) ודוקא מתנת חנם הוא דאסור אפילו לישמעאל כדכתב מרן ז"ל בב"י חו"מ סי' רמ"ט (והש"ך לקמן סעיף י"א ס"ק י"ח ועי' ב"י לעיל כי' קכ"ד ד"ה כתב הרשב"א בבר וכו') וכתב בריש דבריו כי ראה לגדולי ישראל שמכרו להם בתים וחצירות בארץ ישראל ובודאי סמכו על זה ע"ש. ועי' ראב"ן סוף סי' ר"צ ותשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' נ"ז ותשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ס"ד ד"ה ויצא לנו ותשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' נ"ב ומה שהאריכו בדבריהם הרב מהר"מ רוביו מעיה"ק חברון ת"ו בתשו' שמן המור יו"ד סי' ד' מדף ל"ג ע"ד ואילך והרב גזע ישי אות א' סי' י"ב י"ג ובתורה מציון שנה ראשונה חוברת רביעית סי' ג' ח' כ"א. ועי' שמן המור הנז"ל דף ל"ו ריש ע"א משם ספר החינוך פרשת בהר סי' שמ"ב:

קנ"א ס"י אבל לא לדירה מפני שמכניס לתוכו ע"ז בקבע. וכתב בהג"ה והאידנא נהגו להשכיר קי לדירה כיון שאין נוהגים להכניס ע"ו בבתיהם. ור"ל שאינם מכניסים בקבע וכמ"ש הש"ך ס"ק י"ו משם הרא"ש וכתב הכנה"ג בספרו דינא דחיי על הסמ"ג לאוין סי' מ"ח דף נ"ט ע"ד דגם בארץ ישראל נוהגים להשכיר בית דירה לעכו"ם וסומכים על

דברי הרא"ש הנז"ל. וכתב הש"ך בס"ק הנז"ל דהגם דחזינן בזמנינו שהם מכניסים בקבע מ"מ נוהגים להקל מטעם שכתב הראב"ן ריש סי' רצ"א דכיון דאותם ישראלים נותנים מם מקרקעותיהם לעכו"ם אין הבית מיוחד לישראל (פי' תוס' חולין דף ז' ע"א סוף ד"ה והתיר וכו' ותוס' קידושין דף ל"ו ע"ב ד"ה כל וכו' ותוס' ע"ז דף נ"ט פ"א ד"ה בצר וכו' ובהרא"ש ע"ו שם ותשו' צפיחית בדבש סי' מ"ע דף קל"ה) ובתוס' ע"ז דף כ"א ד"ה אף וכו' מוכח להדיא לשיטת ר"י ור"ח ולשיטת הר' אלחנן שהביאו התוס' במסקנתם דאפילו מכניס וכו' מותר להשכיר בחוצה לארץ (וכתבו שם משום דאיסור שכירות בית דירה לעכו"ם הוא דוקא מדרבנן ולא גזרו אלא בארץ ישראל) וכתב בתשו' שמן המור יו"ד סי' ד' דף ל"ה ע"ב דכיון דמרן ז"ל לא ראה דברי הראב"ן הנז"ל מדלא הביאו הביאו בבית יוסף (ובכרכי יוסף או"ת סי' רמ"ח אות כ' כתב דמרן ז"ל לא ראה כלל ספר הראב"ן) גם אנחנו הנמשכים אחר הוראותיו יכולים לסמוך על הראב"ן ולהתיר גם בארץ ישראל (ועי' מה שכתבתי נכללים פי' ד') ועי' בצפנת פענח עה"ת למורינו הרב מהרימ"ט ז"ל פרשת יתרו דרוש ראשון דף ע"ח ע"א וצפיחית בדבש דף קל"ו ע"א ותשו' פני יצחק חלק חמישי יו"ד סי' א':

סימן קנה

קנ"ה ס"א כל מכה וחולי שיש בהם סכנה וכו' אין מתרפאים מעכו"ם שאינו מומחה לרבים וכו' אבל אם בא לרפאותו בלחש מותר והוא שלא ידע שמזכיר שם ע"ז וכו' ואם הוא מין אפילו סתם לחש אסור שודאי מזכיר שם ע"ז (ומין היינו האדוק כפ"ז בין נכרי בין ישראל כמ"ש רש"י בע"ז דף כ"ו ריש פ"ב ד"ה מינין והכ"י לקמן סי' קנ"ח והש"ך שם סק"ה ולעיל סי' ד' סק"ג והב"י לעיל ריש סי' ב"ו ופי' תבו"ש סי' ב' סק"ג ותשו' בית דוד יו"ד סי' ע"ו). כתב הטור דלהתרפאות מן המין ע"י סם ותחבושת דינו כשאר עכו"ם לכל דבר. וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ה ע"א ד"ה חוץ ובע"ז דף כ"ו ע"ב ד"ה שאני. אבל הרז"ה בע"ז פרק אין מעמידין אוסר ע"י מין לגמרי אפילו ע"י תחבושת ועי' כנה"ג הגה"ט אות ח' בזה. וכתב בתשו' מעשה אברהם או"ח סי' כ"ז דף ך' ע"א כי כל רבני ירושלים זלה"ה אסרו בחרם חמור כי שום בר ישראל לא יביא הרופאים מהמינים המסיתים. לבקר החולה לרפאותו ולא לדבר עמהם כלל. ובדף ט"ו ט"ז הובא תשו' הגאון מהרח"ף ז"ל לאסור בכל תוקף אפילו במין נכרי כיון דכל כוונתם לפתות ולהסית ולהדיח רח"ל. ומה שצידד הרב המחבר שם להקל במין נכרי כבר דחה דבריו הרב מהרח"ף הנז"ל בתשו' חיים ביד סי' ל"ה וכ"כ בספרו רוח חיים על יו"ד סי' זה דאסור להנות מהם שום הנאה בין ע"י רפואת חולי בין בשאר הנאות שבעולם כלל וכלל וכן אסור להנות מהם

לקחת מאתם ספרי תנ"ך הנדפסים בלונדון הגם דבגוף הקריאה בהם כתבו השער אשר יו"ד סי' ט"ו ומהר"ש קלוגר בספר סת"ם סי' מ"ב ושמן המשחה סי' וא"ו דיש להקל. מ"מ ע"י מה שלוקח מהם הוא נהנה בזה ואתי לאמשוכי בתרייהו ח"ו. ועי' בספר משמרת הברית הלכות מינים סעיף ח' י"ב י"ג ובעיני דוד הלכות יסודי התורה פרק ששי ובאהלי יוסף למהר"י ריבלין דיני צדקה אות י"ט ואילך:

סימן קנז

קנ"ז ס"ב בהג"ה אבל שלא במקום סכנה כגון שילבוש בגדי עכו"ם שלא יכירוהו שהוא יהודי ויעביר מכס או כדומה לזה אסור. עי' ש"ך ס"ק י"ט. וכתב מורינו הרב סמא דחיי יו"ד סי' ז' דהדבר פשוט דשלוחי ארץ ישראל לקבץ צדקה בעבור עניי ארץ ישראל מותרים לשנות בגדיהם בדרך. מחשש הפסד ממון עניי ארץ ישראל ואפילו במלבוש המיוחד דוקא לגוים ועי' שיורי ברכה לקמן סי' קע"ח אות ב':

סימן קנח

קנ"ח ס"א עכו"ם שאין בינינו וביניהם מלחמה ורועי בהמה דקה מישראל בארץ ישראל בזמן שהיו רוב השדות של ישראל וכו' היכא דאיכא משום איבה במה דברים אמורים בישראל בעל עבירות והעומד ברשעו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז ובהא דרועי בהמה דקה וכו' עי' לקמן סי' ש"י סעיף נ' ובחו"מ ריש סי' ת"ט ובדק הבית חו"מ סי' ל"ד סעיף כ"ב:

קנ"ח ס"ב ובנבואה מישראל מצוה להרגן אם יש בידו כח וכו' ואם לאו יבוא בעלילות וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קנ"ח ס"ב מומרים שממירים עצמם לעכו"ם ומטמאים עצמן בין העכו"ם וכו' עד סוף הסעיף ליתא בש"ע הישן הנז"ל והם דברי ההג"ה:

סימן קס

ק"ס ס"ט בהג"ה ואם אחד מלוה מעות וכו'. עי' שולחן גבוה ס"ק כ"ו על דבר הפוליסא"ס שעושים בעיה"ק ירושלים ת"ו:

ק"ס סי"ח כל רבית דרבנן מותר במעות של יתומים או של הקדש עניים או תלמוד תורה או צורך בית הכנסת. עי' בית יוסף משם הרשב"א שצידד להתיר אפילו ברבית קצוצה במעות של הקדש עניים או תלמוד תורה מטעם שאין להם בעלים ידועים אך למעשה לא סמך על זה להורות כן ע"ש ובדרכי משה אות ט"ז. וכתב מורינו מהר"י בי רב בתשו' סי' ל"ו על דבר מעות שהוקדשו לישיבת עיה"ק ירושלים ת"ו על מנת שיהיה הקרן קיים לעולם והפירות לישיבה. דמותר להלוותם ברבית דרבנן דהיינו קרוב לשכר

ורחוק להפסד אבל ברבית קצוצה אסור וכו' והרשב"א ז"ל התיר גם ברבית קצוצה וכו' ואע"ג שבנדון דידן נראה כי יש בעלים ידועים שהם לישיבה של ירושת"ו יש לומר כי גם בזה אין בעלים ידועים כי יש ביד המחלק ליתן בישיבה שירצה וגם לתלמידים שירצה אך מה שהתיר הרשב"א הוא להלכה ולא למעשה אבל לכולי עלמא מותר לכתחילה להלוות ברבית דרבנן ע"ש. ומורינו הרב מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' מ"ה ד"ה איברא כתב וז"ל איברא דבמעות שהוקדשו על מנח שיהיה הקרן קיים לעולם ומן הפירות יעשו צדקה או יתחלקו לעניים או לתלמוד תורה או לביקור חולים. בזה ראיתי שנהגו היתר בארץ ישראל בפני רבותינו רבותינו זלה"ה. ולא מטעם דממון עניים הוא אלא דהני עניים לאו בעלי הממון מיקרו. כיון שאין להם בגוף הקרן כלום ואינם זוכים אלא בפירות העתידים לבוא אחר שיבואו לעולם. והפקיד שהופקד להשגיח בזה לאו שלוחו של בעל המעות אלא לזכות העניים הוא משגיח. ואילו אמר ללוה אני אתן לך מנה של פלוני שילוה לך ותתן לי עשרה דינרים היה מותר כההיא דאמרינן בגמרא (ב"מ דף ס"ט ונפסק בש"ע לעיל סעיף ט"ז) גביה בריה דרב פפא דאמר רב פפא כל כי האי ריביתא ניכול לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן לוה למלוה אף כשאמר תנהו לעניים שפיר דמי דהני עניים לאו בעלים מיקרו. ואף הרא"ש ז"ל (שלא התיר רבית קצוצה בהקדש עניים אלא דוקא רבית דרבנן כמ"ש בטור וב"י) יודה בזה שהוא ז"ל לא מצא ממון עניים שיהא מותר אלא ממון בדק הבית. וכן הדבר דהקדש עניים כהדיוט דמי. אבל זו אף בהדיוט כי האי גוונא שרי שהמעות לאחד והפירות לאחר. נהי דאי הוה אמר בעל המעות אני אלוה לך ותן לעניים כך וכך אסור כיון דעל פיו הוא נותן להם כנתן בידו דמי וכו' אבל פקיד זה לא שליח דבעל המעות הוא אלא שלוחא דעניים הוא וזוכה להם ועל ידו מותר וכו' ומיהו אם היו עניים מיוחדים וקייץ להו מה שהם לוקחים יש לחוש וכו' מ"מ היכא דאין העניים מיוחדים דוה זוכה היום וזה זוכה למחר וכ"ש היכא דלא קייץ להו מידי אלא מחלקים להם לפי העת ולפי השעה לפי העניים ולפי רוב הענוה אין כאן אדם מיוחד שיזכה בגוף המעות לפירותיהם ואין להם אלא לשעתן מה שנוטלים ונותנים לתוך פיהן ולאו בעלים מיקרו וכו'. ומעיד אני עלי שמים וארץ שבארץ ישראל בעיר צפת בהיותה יושבת על תילה בפני הרבנים זלה"ה היו נוהגים כן לתת מעות שהוקדשו ללומדי תורה בישיבה. ומעות שהוקדשו לתלמוד תורה. בריוח כך וכך למאה. ומהר"ר אברהם גבריאל זלה"ה היה בידו ממון רב כסף קדשים אלו והיה מלוה אותם בענין זה. וקובע שנים ומחשב חדשים וכו'. שזו אף לדברי הרא"ש שרי. לא מטעם ממון עניים אלא מטעם שאין הקרן שלהם ולא נחלק אדם בזה מעולם עכ"ל. והכנה"ג בתשו' בעי איי יו"ד סי' קפ"ב

האריך מאד בהיתר זה והביא קלת הדברים בכנה"ג יו"ד ריש ח"נ. וכתב שם ובכנה"ג סי' זה הגהב"י אות ע"ז ליישב דברי מורינו הרב מהרימ"ט הנז"ל דלא ליסתרו אהדדי למה שכתב איהו גופיה בחלק הנז"ל סי' ל"ט (שיובא בעזה"י לקמן כי' קס"ט) ועיי' ח"א סי' קי"ו ובמל"מ פ"ד מהלכות מלוה הלכה י"ד ובאור זרוע ח"א סוף הלכות צדקה דף ט' ע"ד ובתשו' מהר"א בן טווא בחוט המשולש שבסוף תשב"ץ סי' ל"ד ובתשו' הגאון מהר"י אחי הט"ז סי' ה' ושמש צדקה יו"ד ס' ך'. וכתב הכנה"ג בהגהב"י אות מ"ז והשולחן גבוה ס"ק מ"ו דנוהגים להלוות מעות יתומים והקדש בדרך קנס דלקמן סי' קע"ז סעיף י"ד. וע"ש סעיף ט"ז ובש"ך ובפתחי תשובה שם ובמזבח אדמה סי' זה דף י"ב סוף ע"ד:

סימן קסה

קס"ה ס"א המלוה אח חבירו על המטבע והוסיפו על משקלו וכו'. עי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק חו"מ סי' ע"ד סעיף ז':

סימן קסו

קס"ו ס"א מלוה אדם לחבירו מנה על תנאי וכו' עי' ב"ח ולבוש וט"ז וש"ך לענין כתיבת התנאי בשטר העיסקא שעל הפסד הקרן לא יהיה נאמן אלא בשני עדים כשרים מפורסמים ועל מניעת הריוח בשבועה ועל פי זה הוא נוסח תיקון מהר"מ ז"ל שהובא בנחלת שבעה סי' מ' (ועי' באה"ט לקמן סי' קע"ג סק"ט בהג"ה ופתחי תשו' חו"מ סי' צ"ג סק"ז וסי' קע"ו ס"ק כ"ו) ושטר היתר עיסקא המסודר בלקט הקמח יו"ד ריש הלכות רבית ועל פי דין דמלוה אדם לחבירו וכו' הנז"ל מיוסד נוסח הנהוג בדמשק מזמן קדום המובא בתשו' בירך משה גלאנטי סי' כ"ו. וכתוב בשם הגדולים החדש מע"ג אות א' סי' נ"ב משם הרב בית אפרים שהעולם טועים במה שחושבים שתיקון מהר"מ הוא היתר עיסקא שכתב הט"ז לקמן סי' קע"ז סעיף וא"ו ס"ק י"ב וסעיף ז' ס"ק י"ד וסעיף כ"ג ס"ק ל"א ואינו כן כי תיקון מהר"מ הוא עפ"י הדין דמלוה אדם לחבירו וכו' המבואר בסי' זה. והנני מעתיק כאן הנוסח המסודר בחכמת אדם כלל קמ"ג והוא ההיתר שכתב הט"ז בסי' קע"ז הנז"ל הנהוג ברוב המקומות. מודה אני הח"מ שקבלתי לידי סך כו"כ מפליגי בתורת עיסקא וחייבתי עצמי שכל סחורה טיבה שיהיה נראה בעיני שהיא היותר קרובה להרויח בה. מחויב אני לקנות בעד סך הנז"ל והם קודמין למעותי. וכל הריוח שיזמין השי"ת לידי מאותה סחורה יהיה חצי הריוח לי הח"מ וחצי השני לפלוני הנז"ל רק שאנכה מחלקו בעד טרחתי סך כו"כ לכל משך השותפות בין שיהיה ריוח או לא. וכן ח"ו להפסד הוא חלק כחלק. ואין לי נאמנות לומר הפסדתי אלא על פי שני עדים כשרים ונאמנים מוחזקים בכשרות. ועל הריוח אין אני נאמן רק דוקא בשבועה חמורה

ובפירוש הותנה בינינו שאם ארצה ליתן לפלוני הנז"ל מחלקי הריוח כו"כ למאה לכל חודש. אז אז אף שארויח הרבה. אין לפלוני הנז"ל עלי שום שבועה. כי הניתר שייך לי לבדי. וכל דין תורת נאמנות נתתי לפלוני הנז"ל אף לאחר זמן פירעון. וזמן הפירעון יהיה בכל חודש וחודש. אך כשיהיה ריוח כנז"ל. אז אינו יכול ליקח העיסקא מידי עד כלות משך זמן כו"כ. רק שמחויב אני להודיע לו בכל חודש וחודש אם לא היה ריוח וכ"ש הפסד ח"ו. וכשלא אודיע לו. אזי שתיקה כהודאה דמיא שהיה ריוח כנז"ל. וכל זמן שלא אחזיר המעות הנז"ל הרי הם בידי בעיסקא הנז"ל. וכל הנז"ל נעשה בקנו"ש במדל"ב מ"ך כתחז"ל וכו'. וכתב השבט בנימין סי' ש"ט דאם כתוב בתוך שטר העיסקא שהודה המקבל שלקח שכר טורחו ועמלו סגי בזה הגם שלא לקח וכבר העיד הרדב"ז בתשו' הישנות סי' ר"ב כי כן נוהגים ועי' לקמן סי' קע"ז סעיף ה' משם הפרי אדמה כי נוסח שטר עיסקא הנהוג בעיה"ק ירושלם ת"ו הוא הנוסח שתיקן חגיגת ורדים יו"ד כלל וא"ו סי' ד' ואעתיקנו שם בעזה"י:

סימן קסט

קס"ט סי"ז בהג"ה יש אומרים דמנהיגי הקהל מותרים ללות מן הגוי ברבית לצורך הקהל אע"ג דהוו כשלוחי הקהל ואע"ג דאחריות עליהם וחוזרין ולוקחין מן הקהל שרי דהוו כאפוטרופוס של יתומים דשרי בכהאי גוונא וכן נהגו להקל אע"ג דאין כאן היתר ברור. עי' ט"ז ס"ק כ"ב ולקמן סי' ק"ע סק"ג ובתשו' הגאון מהר"י אחי הט"ז סי' ה' ובחוות דעת בביאורים ס"ק ל"ג מ"ש עפ"י דברי הט"ו בחו"מ סי' קס"ג סעיף ג'. ובתשו' קול אלי' ח"א יו"ד סי' כ"ט. וכתב בתשו' אדמת קודש ח"א חו"מ סוף סי' ס"ג כי כן הוא מעשים בכל יום בעיה"ק ירושלים ת"ו אך השטר הוא נכתב על שם הכולל. והגוי הבע"ח תובע את הכולל ואת הפרנס ג"כ. וכמה פעמים תפסו את ממוני העיר ופני העדה בשביל חובם וחבשו אותם בבית הסוהר. ולכן ליכא איסור רבית. אבל אם השטר נכתב על שם הפרנס דוקא. והגוי אין לו דין ודברים עם הכולל כלל אלא עם הפרנס יש להסתפק אם מותר מטעם שהפרנס יש לו דין שותף עם בני העיר שכתב מור"ם בחו"מ סי' קכ"ח סעיף ב' והבית יוסף שם ותשו' משפט צדק ח"א סי' כ"א כ"ב או אפשר דאפילו הכי אסור וכו' ע"ש ובדף קל"ג ע"ג (ועי' תשו' מורינו הרב נלאנטי ריש כי' ז' וכתב הגאון חיד"א בשיורי ברכה אות ח' שנשאל הרב מהר"י זיין בעל פרח שושן בתשו' כת"י על מה סמכו רבני ומנהיגי ארץ ישראל שלוקחים מעות ברבית מיד הגוים וחוזרין ונפרעין קרן ורבית מהק"ק. והשיב דמותר ממ"ש מור"ם בחו"מ סי' וביו"ד סי' ק"ס סעיף כ"ב. ועוד כי כל הכתוב בפוסקים בענין זה הוא בממוני ופרנסי חוצה לארץ שלוקחים הרבית מיחידי הק"ק. אמנם פרנסי

ומנהיגי ארץ ישראל שאין גובין מהיחידים שבארץ ישראל לא קרן ולא פירות אלא הכל מפרי צדקת אחינו שבחוצה לארץ הוי כאומר הילך סלע זה והלוה לפלוני עשרה דינרים דמותר כמ"ש מרן ז"ל בסי' ק"ס סעיף י"ג. והכי נמי אחינו שבחו"ל נותנים רשות לממונים להלוות לצורך ישוב ארץ ישראל. ואפילו מישראל יש מקום להתיר. ואין לומר כיון שאחינו שבחו"ל פורעים הקרן והרבית הו"ל כאילו הלוו להם ואסור. דהא אין חיוב עליהם לפרוע וכל מה שעושים הוא בתורת צדקה. ומה גם כי אין הדבר מוטל על עיר אחת או על אנשים מיוחדים כי אם איש אשר ידבנו לבו ואין החיוב אלא על יושבי ארץ ישראל. והו"ל כאומר הלוהו ואני נותן לך דשרי. ואפשר דמטעם זה אפילו מישראל שרי עכ"ל. ומ"ש דמותר ממ"ש מור"ם לעיל סי' ק"ס סעיף כ"ב. ר"ל לפי דעת קצת פוסקים שהובא בתשו' מהרי"ל סי' ל"ז ואגודה ב"מ פרק הזהב סי' ע"ג ופרק איזהו נשך סי' פ"ג ותשו' מיימוניות דשייכי לספר משפטים סי' י"ד ומרדכי ב"מ פרק המפקיד סי' רפ"ז שהובאו בב"י ובב"ח וכנה"ג לעיל סי' ק"ס הגהב"י אות נ"ה ואות ע"א ובהג"ה לקמן ריש סי' קע"ב ובש"ך שם סק"ח ובש"ך חו"מ ריש סי' ע"ב סק"ו ומל"מ פ"ד מהלכות מלוה הלכה י"ד ותשו' בעי חיי יו"ד סי' קפ"ב ומחזיק ברכה או"ח סי' רמ"ב אות וא"ו על דברי המג"א שם סק"ב. שהבינו מאי דאיתא בירושלמי מו"ק פ"ב ה' וסנהדרין ריש פרק בן סורר דלווין ברבית לחבורת מצוה היינו אפילו ברבית קציצה וכ"כ באור זרוע ח"א סוף הלכות צדקה דף ט' ע"ד וכן הבין הרב מהר"א בן טווא בתשו' חוט המשולש שבסוף תשב"ץ סי' ל"ד הובא במח"ב הנז"ל וכן הבין הרדב"ז בתשו' חלק חמישי סי' ב"א רמ"ג וסי' ב"א ש"ו הובא בשיורי ברכה לעיל סי' קס"א אות י"א וז"ל אם הוצרכו הציבור מעות למצוה מן המצות לוקחים אותו בדרך קרוב לשכר ורחוק להפסד ואם לא מצאו לוקחין אפילו ברבית קצוצה וכפשט הירושלמי דמו"ק. וטעמא שהתירו. שניתן למחילה ואנן סהדי שהנותן מוחל משום שכר מצוה עכ"ל. ועל זה סומכים בקצת מקומות שנהגו להקל להלוות וללוות לצורך קהל ברבית קצוצה כמ"ש מור"ם לעיל סי' ק"ם סעיף הנז"ל משום שמחשבים צרכי צרכי קהל לפיקוח נפש או לצורך מצוה כמ"ש מור"ם שם. והגם שכתב הט"ז שם סוף ס"ק כ"א דאייר בגוונא שאין כאן רק ישראל רשע שרוצה להלוות דוקא ברבית דמותרים ללוות ממנו אבל המלוה פשיטא שעושה איסור וכ"כ מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות דף מ"ב וכ"כ המח"ב הנז"ל וכ"כ בתשו' הגאון מהר"י אחי הט"ו סי' ה' הנז"ל דאיסור גמור הוא להלוות ברבית לצורך עניי הקהל כיון דמוטל על הקהל לפרנס ענייהם ומה שנהגו היתר הוא מנהג בטעות ע"ש (ואין שום אופן היתר ברור אלא שהקהל ימכרו עזר היין או עזר הבשר דהיינו הגאכיל"ה לקצת יחידי הקהל לפרוע הסך לזמנים

ידועים והקונים יתחייבו להקהל בשטר ואח"כ ימכרו הקהל החוב ההוא למי שיתן להם המעות מיד כדלקמן כי' קע"ג סעיף ה') זה שייך בהלואה לצורך עניי קהלות חוצה לארץ אבל בארץ ישראל שאין גובים מהיחידים התושבים לא קרן ולא רבית אלא הכל נפרע מנדבות אחינו שבחו"ל ואין מוטל על הקהל לפרנס ענייהם אלא מן הבא מנדבות חו"ל וכמ"ש בתשו' משפטי שמואל סי' צ"ט ודרכי נועם חו"מ סי' כ"ב אפשר דיש להתיר אפילו מישראל וכמ"ש הרב מהר"י זיין הנז"ל. אך תמהני שלא הזכיר תשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' ל"ט שכתב וז"ל ועל אותם המלוים מעות לממוני העיר ירושלם ופרנסיה בריוח קצוב כך למאה. כי יפלא בעיני מעכ"ת גם בעיני יפלא ורע עלי המעשה כי מ"ש מעכ"ת שרצו לדמות להההיא דאמרינן (בכ"מ דף ס"ט ולעיל סי' ק"ס סעיף י"ג הנז"ל) שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי ואוזפיה לפלניא זוזי הא ודאי התם אין שום חשש שהלוה אינו נותן כלום אלא אדם אחר הוא שנותנן שלא מדעת הלוה כמ"ש כת"ר (ובתש' הרשב"א ח"ג סוף סי' רפ"ג כתב וז"ל ומה שאמרת שמותר לנאמני הקהל ליתן מנה למלוה כדי שילוה לקהל אסור ואסור. מפני שהנאמנים שלוחי הקהל הם זמנים הקהל הם נותנים. שאילו היו הנאמנים נותנים אותו מנה למלוה משל עצמן ועל דעת שלא ליקח מן הקהל. היה מותר כההיא דפרק איזהו נשך דף ס"ט אבל כל זמן שהם חוזרים ונפרעים מן הקהל אסור שאפילו הקהל שאמרו כל הנותן אינו מפסיד אסור, ולא התירו כן אלא כדליקה ובמזונות האשה כדאיתא ככתובות בפרק המדיר דף ע' ואיני מוצא בזה שום צד היתר עכ"ל ואולי עילה מצאו לומר שהפרנסים לוקחים לצורך הקהל והעניים ותלמידי חכמים בכללות. ורוצים ללמוד היתר מאותה שכתב הרשב"א בתשובה על מעות של עניים שהתיר להלוותן בקרוב לשכר ורחוק להפסד כדין נכסי יתומים ושוב אמר שקרוב הוא לומר שאין רבית אף להקדש עניים לפי שמעות אלו אין להם בעלים ידועים וגזבר לא בשל עצמו הוא מלוה והובא דבריו בב"י יו"ד סי' ק"ס. ורצו ללמוד דבר מדבר כשם שמותר ללוות משל עניים לפי שאין שם בעלים ידועים. כך מותר להלוות לצורכן הואיל ואין להם בעלים דלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן לוה למלוה מיוחד. ואין להם מזה סעד כלל. חדא שהרא"ש בתשובותיו חולק בדבר שאוסר לגמרי להלוות מעות עניים ברבית דאורייתא (וכמו שפסק מרן ז"ל לעיל סי' ק"ס סעיף י"ח) וכו' ונראה דלא אמרה הרשב"א ז"ל אלא בעניים דלא זכו ולא קייץ להו דממון שאין לו תובעים הוי וכו' אבל בעניים דקייץ להו וכו' כגון תלמידי חכמים שלוקחים פרס מדי שבת בשבתו וכן התלמידים שבתלמוד תורה והמלמדים והעניים אשר ארוחת תמיד ניתנה להם. קרינן ליה ממון שיש לו תובעים ובעלים מיוחדים וידועים הם. ובר

מן דין בנ"ד כל בני העיר מיקרו בעלים. שהממון הבא מחוצה לארץ ניתן לצורכי העיר ולהוצאות שנותנים לאומות העולם שאלמלא כן היו צריכים לפרוע הכל משלהם. ואף מה שנותנים לעניים ולתלמידי חכמים. אפילו אי לא קיץ להו. הם נותנים מה שיצטרך להם והשאר לצורכי העיר. נמצא שהריוח הזה שנותנים החסרון הוא לבני העיר. והם עצמם הלווים ע"י טובי העיר שהם שלוחיהם וכיוצא בהם והם הפורעים. הרי זה רבית קצוצה שבאה מן לוה למלוה. ועל הצד השני שכתב כת"ר אם היו אלו המלוים קונים המעות הבאים מחוצה לארץ ממקום ידוע אם היה האחריות עליהם אם יארע אונס בדרך. היה אפשר להתיר להם. אבל הם נוגשים אצים אל הממונים לפרוע להם הרבית מדי חודש בחדשו. ופעמים שהם לוקחים ממקום אחר ברבית כדי לפרוע להם הרבית הא ודאי אסור כמ"ש כת"ר. ומוסיף אני על דברי כת"ר שאפילו בקיבלו אחריות אסור להתנות בכך דאין כאן מכר דדבר שלא בא לעולם הוא ועדין לא זכו הקהל באותם המעות שרגילים לבוא מדי שנה בשנה. ולכי אתא לידייהו דבני הקהל הוא דזכו. וחשיב הלואה ואסור. ולא התירו בירושלמי (ב"מ ריש פרק איזהו נשך ונפסק ביו"ד לקמן כי' קע"ג סעיף ד') אלא ליקח אדם שטרו של חבירו ומלוה על פה בפחות. ולקיחה של שטרות בכתיבה ומסירה. ולקיחה של מלוה במעמד שלשתן. דהשתא ברשותא דלוקח קיימי וכן כתב בהגהות אשירי כמ"ש הב"י סי' קע"ג (והש"ך שם סק"ח ואל"כ הוי רבית קצוצה וכמ"ש מורינו מהר"ם גלאנטי סי' פ"ח) ומטעם מכר התירו אבל בדבר דלא שייך ביה קנין אין זה מכר אלא מלוה. ובענין זה שמתנים לתת לערך עשרים למאה מדי חודש בחדשו הא ודאי אגר נטר הוא ותניא (בב"מ דף פ"ד ונפסק ביו"ד לקמן סי' קפ"ג סעיף ט') ההולך לחלוב את עיזיו ולגזוז את רחיליו ולרדות כוורתו. מצאו חבירו ואמר לו כל מה שעיזי חולבות מכור לך כל מה שראילי גוזזות מכור לך מותר אבל אם אמר לו מה שעיזי חולבות כך וכך מכור לך. פירוש שאמר לו כו"כ סאין ואוזיל גביה אסור כ"ש בנ"ד שמחשבין כך למאה לשנה ורגילים לממני יומי ולממני שבועי עכ"ל ובקרית מלך רב ח"ב בקונטריס התשובות סי' מ' נשאל במי שנתן לפקידי ירושלים ת"ו איזה סך במתנה גמורה על מנת שיתחייבו לתת לו בתורת מתנה כו"כ בכל שנה וכן יתנו גם לזרעו אם יש בזה איסור רבית. והביא שם מחלוקת הרשב"א והרא"ש הנז"ל ואח"כ כתב וז"ל ועוד דבנ"ד אלו הפקידים כותבים שמתחייבים ליתן. וכיון שכן. הוו הם הלווים. ואף שאפשר שהגם שכתבו כן. אן החיוב עליהם כלום. ואם אין בכיס של ציבור כדי לפרוע אין לחייב אותם כי ידוע כי לא לעצמם לוקחים כי אם לציבור ומה להם בחיוב זה מ"מ נראה כי אין זה פשוט. דודאי דעת הנותן אינו אלא שיתחייבו ממש הם והבאים אחריהם דלא שדו

אינשי זוזי בכדי (וכו הסכים החקרי לב חו"מ ח"א כי' מ"ז) ועי' במהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' ל"ט הנז"ל) שעמד על טעם הנז"ל וכתב בסוף דבריו ובר מן דין בנ"ד כל בני העיר מיקרו בעלים וכו' והם עצמם הם הלווים ע"י טובי העיר שהם שלוחיהם והם הפורעים הרי זה רבית קצוצה שבאה מן לוה למלוה ע"ש ואף שבנ"ד נראה דלא שייך לומר כן כיון שבכל שנה באים פנים חדשות מכל הארצות אשר לא היו בעת החיוב. והראשונים. מהם מתו ומהם הלכו. וא"כ על מי חל החיוב. ועוד כי אלו הפקידים לא נעשו מדעת בני העיר אלא בכח איש זרוע לו הארץ וכי האי גוונא לא הוו שלוחי בני העיר כי אין לחייב לבני העיר מחמת חיובם כיון שלא נעשו מדעתם. וא"כ אם נאמר שאף הפקידים פטורים שהרי לא לעצמם הם לווים אלא לצורכי העיר נמצא שאין כאן לוה מבורר ואין מי שמחויב לפרוע כפי הדין. מ"מ נראה דאין להתיר וכו'. אך מ"מ בנ"ד דלא היה שם הלואה כלל אלא במתנה חלוטה יש להתיר מטעם מ"ש מהניימ"ט ח"א סי' קי"ז ד"ה ועוד מטעם אחר וכו' כיון דאין המעות חוזרין לבעליהם הראשונים לעולם וכו' ע"ש (ובשיורי ברכה לקמן סי' קע"ד אות ה'. כתב דמי שנותן הקרן כמתנה והמקבל מתחייב באיזה סך לכמה שנים פשטה הוראה להתיר) והגאון מהר"ש קלוגר בספר סת"ם בסוף קונטריס פרט ועוללות דף פ"ו ע"ד כתב וז"ל מה ששאל על מה שנהגו הגבאים בארץ ישראל ללוות ברבית לצורך העניים וכשבאים המעות מחוצה לארץ משלמין והוא על פי היתר עיסקא (פי' מה שכתבתי לעיל סי' קס"ז), ותמה הרי ידוע דאין העניים נושאים ונותנים בהמעות (עי' לקמן סי' קפ"ו סעיף ז') והביא מדברי הט"ז יו"ד סי' ק"ס ס"ק כ"א דאף לצורך פיקוח נפש. המלוה עושה איסור. הנה זה אינו תימה. דהט"ז מיירי ברבית קצוצה. אבל כאן דמיירי רק בתורת עיסקא והוי רק צד אחד ברבית דאם ירצו לשבע שלא הרויחו פטורין מן הרבית. וא"כ הוי רק רבית דרבנן. וזה מותר לצורך מצוה אף למלוה כמו במעות יתומים או שאר צורך מצוה כמ"ש ביו"ד סי' ק"ס סעיף י"ח (עי' פתחי תשובה שם ס"ק כ"כ ובקרבן פדה על ירושלמי מו"ק פ"ב ה"ג המ"ל ובפני משה על ירושלמי סנהדרין ריש פרק בן סורר הנז"ל ובכנה"ג ומל"מ ומחזיק ברכה הנז"ל ובהגהות חכמת שלמה למהר"ש קלוגר הנז"ל על או"ח סי' רמ"ב) וכו' עכ"ל. ותמהני על מה שכתב בפשיטות דצד אחד ברבית הוי רבית דרבנן דהגם כי יש פוסקים דס"ל כן אך כבר כתב הט"ז לקמן סי' ק"ע סק"ב דדעת מרן הש"ע ריש סי' קע"ד דהוי ורבית קצוצה וכן הסכים הט"ז. וכבר נשאל הגאון מהר"י אחי הט"ז בתשובותיו סי' ה' הנז"ל על נדון כזה ממש שהמנהיגים לווים ברבית לצורך עניי הקהל וכותבים שטר על פי היתר עיסקא. ופסק לאסור. כיון דאין העניים נושאים ונותנים בהמעות:

ק ע"ב ס"א המלוה את חבירו ומשכן לו בית או שדה ע"מ שיאכל פירותיו כל ימי המשכונא אם היא במשכנתא דסורא וכו' וכן אם התנה בעל הקרקע עמו (ר"ל אפילו התנה וכ"ש אם לא התנה וכמ"ש הש"ך סק"ג) שבכל זמן שירצה וכו' ויסלקו מהשדה או מהבית והוא יחזיר לו שאר הדמים ויסתלק מותר שמאחר שאין כח ביד המלוה לגבות מחובו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה וכו'. עי' ש"ך סק"א ותשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' קי"ב ותשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רנ"ט וסי' ער"ה וח"ב סי' פ"ד דהגם דלדעת הרא"ש ז"ל מותר במשכנתא דסורא להתנות שיהיה כח ביד המלוה לגבות וכו' לא קיי"ל כן ע"ש וכן הוא המנהג בעיה"ק ירושלים ת"ו כמבואר במזבח אדמה סי' זה דף י"ג ע"ב בטופס נוסח משכנתא דסורא הנהוג לכתוב בעיה"ק הנז"ל שכתוב בו דוקא שיוכל הלוה לסלק להמלוה אחר עבור זמן שנה תמימה בכל עת שירצה אחרי ניכוי הסך המגיע לאותו הזמן אשר דר דר בה ולא להיפך. והנה לקמן סעיף ג' כתב מרן ז"ל דמשכנתא זו אם נותן המלוה ללוה דבר מועט לשנה בשביל שיקבל עליו איזה תיקון קל כגון שבירת קורה וכיוצא בזה מותר ואם נותן לו דבר קצוב לשנה כדי שיקבל אחריות מנפילה או שריפה יש מי שאוסר עכ"ל. ובבית יוסף אחר שכתב כן. כתב עוד וז"ל דרך נכון שיהיה בהיתר אחריות נפילה או שריפה כתבתי בסוף סי' קע"ד עכ"ל, ובבית יוסף ובש"ע סוף סי' קע"ד כתב וז"ל השוכר מחבירו בית או שדה בדבר מועט בשנה והקדים לו שכר עשרים שנה והתנו שאחר שנה או שנתים אם ירצה המשכיר להחזיר לו ינכה שכר הזמן שהיה הקרקע תחת ידו כמו שפסקו ויחזיר לו קרקעו מותר ובדרך זה יהיה אחריות קרקע מנפילה או שריפה על בעל הקרקע עכ"ל. ובתשו' כהונת עולם סי' מ"ג האריך לחזק ולקיים דרך ואופן כתיבת שטרי המשכנתות בסגנון זה בעבור האחריות הנז"ל וכ"ש המס שעל הקרקע דהא אפילו במשכנתא גמורה כתב מור"ם ז"ל לקמן סעיף וא"ו שהלוה מותר ליתן המס וכו' וכ"ש בנ"ד דאין כאן משכנתא אלא שכירות מוקדמת ע"ש. וכתב הרב מטה שמעון בתשו' מירא דכיא (שבסוף מע"ש ח"ג) סי' י"ב דף כ"ד ע"ג ואילך דעל פי הנז"ל נוהגים במדינתו לכתוב שטרי המשכנתות בלשון תורת שכירות מוקדמת דהיינו שפלוני בעל הקרקע קיבל מפלוני סך כו"כ בתורת שכירות מוקדמת בעד הקרקע לנכות מהם סך כו"כ לשנה ובמשלם שנין אלין תיפוק ארעא דא בלא כסף והתנו ביניהם שאם אחר מלאות כו"כ שנים יחזיר המשכיר להשוכר סך הנשאר מדמי השכירות מוקדמת. נתחייב השוכר למסור הקרקע פנויה וריקנית ליד המשכיר. וכותבים בתוך השטר אחריות הקרקע על המשכיר כיון שאין בשטר זה דין משכנתא דסורא כלל אלא כירות ממש לזמן קצוב דהיינו ערך השנים שיעלו לערך תום כל דמי

השכירות מוקדמת סך כו"כ לכל שנה ויש לזה דין שכירות ממש דקי"ל בחו"מ סי' שי"ב אבל בעיה"ק ירושלים ת"ו שכותבים בלשון משכנתא דסורא חמש (כנוסח כהובא במזבח אדמה הנז"ל) אין כותבים אחריות על בעל הקרקע ע"ש באורך. וכתב הרה"ג מהר"ר רפאל מאמאן ז"ל אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו בתשו' שהובא בפני יצחק ח"א יו"ד סוף סי' וא"ו כי פה עיה"ק צפת ת"ו נהגינן לכתוב המשכנתא בלשון תורת שכירות מוקדמת כנז"ל. וכתב שם דבכי האי גוונא אפשר להתיר להתנות אח"כ בתוך השטר שיוכלו שניהם לכוף זה לזה אחר עבור איזה זמן אחרי ניכוי סך המגיע לאותו זמן וכעין מה שהתיר מרן ז"ל ענין האחריות על בעל הקרקע כשנכתב השטר בתורת שכירות מוקדמת כנז"ל. וכל מה דאסור להתנות שיוכל המלוה לכוף ללוה להחזיר לו קרקעו ולגבות מחובו הנשאר היינו דוקא בשטר משכנתא דסורא גמורה שנזכר לשון הלואה ממש בפירוש ובעד ההלואה משכן לו הקרקע. ולא כשנכתב בלשון שכירות. והרב פני יצחק שם האריך בזה וכתב בסוף דבריו דהגם שמדברי הכהונת עולם סי' מ"ג הנז"ל דף מ"ו ע"ג שכתב וז"ל ותו דעכ"פ כל תנאי שבשכירות קיים ויכולים להתנות זה לסלק וזה להסתלק בתוך הזמן כשירצו עכ"ל וכן מתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' רמ"א מתבאר דפשיטא ליה דבשכירות בכל גוונא מותר גם כשהתנה המלוה ע"ש מ"מ קשה לסמוך על זה אך כבר נהגו בכמה מקומות לכתוב שטר המשכנתא בלשון שכירות ולהתנות שיוכלו שניהם לכוף זה לזה אחרי עבור זמן הקצוב ביניהם ומאחר כי נהגו ומעשים בכל יום דנין כן אין לבטל המנהג ע"ש:

סימן קעב

קע"ב ס"ב משכנתא זו אם בא המלוה לחזור ולהשכירנה ללוה וכו'. עי' ט"ז לעיל סי' קס"ד סעיף ב' סק"ד וכנה"ג שם הגהב"י אות ח' משם מרן ז"ל בבדק הבית ובתשו' שהובא בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רנ"ט (ובאבקת רוכל סי' קי"ב) ועי' תשו' זרע יעקב סי' ה' דף ט' ע"א ותשו' בית שלמה להגאון מהר"ש מסקאלא ז"ל או"ח סוף סי' נ"ד ובתשו' מירא דכיא להרב מטה שמעון סי' י"ב:

סימן קעג

קע"ג ס"א או דבר ששומתו ידוע כמו פלפל וכו' עי' כנה"ג הגה"ט אות ז' מה שכתב על מה שנהגו בשאלוניק להקל גם בזה:

קע"ג ס"ד מי שיש לו שטר חוב וכו'. עי' חקרי לב חו"מ ח"א סי' קנ"ה דף רמ"ה כי מה שנהגו קצת סוחרים שכאשר צריך למעות הולך לחבירו ולוקח ממנו חמשה ותשעים גרוש וכותב לו פוליס"ה ממאה גרוש לפקיד שלו שיש לו בעיר אחרת שיפרע בעדו

לכו"כ ימים. הוא איסור גמור וכמ"ש מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות דף מ"ד ואין לו שום דמיון לדין זה ולא לדין דלקמן סעיף וא"ו. וע"ש שקו"ט בתשו' מהר"מ אלשקר סי' ן' ותשו' הגאון מהר"י הלוי אחי הט"ז סי' ד' וקול אלי' ח"א יו"ד סי' כ"ח ומכתם לדוד וקדשי דוד למהר"ד חסאן סי' ט' דף צ"א. ועי' סמיכה לחיים יו"ד סי' ג' וסי' ד' וכפי אהרן ח"א יו"ד סי' ז':

קע"ג ס"ד משכון של הלוה מותר למוסרו ללוקח וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קעד

קע"ד קע"ד ס"א מכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקע לא קנה וכל הפירות שאכל רבית קצוצה וכו' אבל אם אמר לו הלוקח מדעתו כשיהיו לך מעות אחזיר לך הקרקע אינו תנאי והמקח קיים מיד לפיכך הלוקח אוכל פירות וכו'. ולקמן סעיף ב' כתב מרן וז"ל מכר לו שדה במנה ובאותו יום עשה לו שטר שאם יחזיר לו מעותיו יחזיר לו שטר המכר אם נעשה תנאי זה קודם המכר או בשעת המכר אין לו דין מכר אלא דין הלואה והלוקח חייב להחזיר כל מה שאכל אבל אם נעשה לאחר המקח אפילו שעה אחת הרי זה מכר גמור ואפילו עשה לו שטר על זה בקנין ובכל מיני חיזוקים חסד הוא שרוצה להתחסד עמו ולהחזיר לו מקחו עכ"ל ועי' לעיל סי' קס"ט סוף סעיף י"ח בהג"ה. ולעיל סי' קס"ד סעיף ג' כתב מרן ז"ל דמותר למכור שדהו לאחר ולהתנות עמו שיחכירנו לו אח"כ עכ"ל והוא מתשו' הריב"ש סוף סי' ש"ה וסוף סי' תס"ד הובא בב"י שם שבברצלונה נוהגים לעשות בענין שהוא מותר גמור. והוא שמוכר לו ביתו לגמרי תחילה בסך ידוע לחלוטין ואח"כ חוכר המוכר מן הקונה את הבית ההוא בשטר אחר לתת לו בכל שנה מס קצוב וכו' ואין המוכר יכול לפדות הבית ההוא בשום זמן ואין ספק שבדרך זה מותר גמור. ואפילו למי שאוסר חכירי נרשאי אפילו במשכנתא דסורא. התם הוא שאין גוף הבית מכור לגמרי רק הפירות לבד וכו'. ואעפ"י שמתחילה כשמכר לו הבית התנה שיחכירנו לו אח"כ אין בכך כלום וכו' עכ"ל. וכתב מורינו הרב המבי"ט ז"ל ח"ב סי' קצ"ה וז"ל ענין אלו ההטבות הנהוגות בעיר הזאת. כדי שיהיה הענין בהיתר צריך שימכור מבלי שום תנאי אלא שמאמין באיש הקונה שאח"כ יכתוב לו מדעתו שיחזור למכור לו הבית. שאם היה מחזיק בבית ולא היה רוצה להחזיר לו לא היינו יכולים בדין להכריחו. וכיון שמדעתו אומר לו אני אחזור למכור לו. הוא מותר. ובענין קנין זה שלא יהיה קנין דברים כותבים אני מתחייב ונוטל קנין מעכשיו. שהיא מכורה לך כשתביא המעות שנתתי לך עכ"ל. גם בסי' כ"ו מחלק הנז"ל כתב דנהגו בני העיר לכתוב שטר שקורין אותו הטבה למי שמכר ביתו שהקונה

עושה לו שטר בדרך חסד והטבה. ומחייב עצמו שכל זמן שיחזיר לו מעותיו שימכור לו הבית שקנה ממנו. וכתוב בשטר שקנה קנין גמור מעכשיו במדל"ב וכו' לקיים מה שכתוב. ואין זה קנין דברים (והאריך שם בתשו' הרשב"א שהובא בב"י חו"מ סי' קצ"ה וסי' ר"ו ע"ש) ובסי' ריי"ח מחלק (יח) הנז"ל כתב וז"ל על דבר ההטבות הנהוגות לעשות בעיר הזאת על מכירת הבתים. ראיתי רובן שהיו נעשות באיסור. כי קודם המכירה היו מתנים מהם ע"י הסרסור ואפילו על ידם. שאחר המכירה כמה ימים יעשו להם הטבה שבכל זמן שיחזרו להם המעות שיחזרו וימכרו הבית. והרי זה תנאי גמור שאם לא היה מרוצה הקונה בתנאי זה לא היה מוכר לו הבית ויש בזה משום רבית. ועל זה אני נוהג לסדר ביניהם שלא ימכרו אלא לאיש נאמן לא ישנה את דברו. ואעפ"י שיאמר לו בשעת המכר אני סומך על טובתך שכל זמן שאחזיר לך המעות תחזור למכור לי מותר. כיון שאינו מתנה במכירה שאינו מוכר אלא על תנאי זה וכו' אלא מכירה חלוטה אעפ"י שסומך על אמונתו אין כאן שום איסור ואפילו שהיה אומר לו הקונה מתחילה סמוך או תהיה בטוח על דיבורי שאני אחזור למכור לך כיון שאין כאן תנאי. מותר. שבידו הוא לחזור מדיבורו בעלמא. וא"כ אח"כ כשכותב לו מרצונו ודעתו כדי להיות קיים בדיבורו שמתחייב למכור לו הבית שמכר לו שהוא מה שאנחנו קוראים הטבה חייב למוכרה כיון שכתב לו אני מתחייב ונוטל קנין גמור מעכשיו. שכשתחזיר לי המעות שתהיה מכורה לך או אפילו שאמר שאמכרנה לך עכ"ל וכעין זה כתב ג"כ בח"ג סי' פ'. עוד כתב בח"ב סי' קכ"ג בנדון ראובן שמכר ביתו לשמעון בסך ידוע בקנין ושטר כראוי ואח"כ הבטיחו שמעון לעשות לו הטבה כמנהג. ואחר זמן הוצרך ראובן למעות ורצה שמעון להוסיף לו מעות על הראשונות וביטלו השטר הראשון וכתבו שטר שני בקנין כראוי וכן פעם שלישית. ובפעם הראשונה כשמכר ראובן לשמעון חזר שמעון והשכיר לראובן בסך ידוע כל חודש ובפעם השנית כשחזרו ועשו שטר מכירה שנית התנו ג"כ בשכירות בסך ידוע וכן כשביטלו שטר המכירה השנית ועשו שטר המכירה השלישית עוד חזרו והתנו בשכירות בסך ידוע. אין כאן חשש רבית אם נעשית המכירה הראשונה מכירה גמורה בלי שום תנאי ומדעתו רצה הלוקח לעשות לו הטבה ולחזור ולמכור לו הבית בסך שמכרה לו גם כי דעת המוכר לא היה בלבו למכור בהחלט אלא שסמך על הלוקח שיעשה הטבה אך אם היה רוצה הלוקח אחר שקנה לעמוד על קנינו ולא לעשות לו הטבה לא היה מוכרח לעשות וכיון שכן הוא. אם מכח ההטבה שהיה ביד המוכר לחזור ולקנותה. רצה הקונה להוסיף לו מעות על מה שקנה קודם וגם זו היתה מכירה חלוטה בשטר בלי שום תנאי שאם לא היה היה רוצה לעשות לו הטבה לא היה עושה. ועשה

לו ג"כ הטבה. היה יכול להוסיף על השכירות. כי עתה קנה יותר ביוקר והשכירות ג"כ יותר ביוקר וכו' כיון שלא עשה ההטבה אחר המכירה אלא מדעתו ורצונו אין כאן שום חשש על השכירות ואפילו שהוא ידוע כי דעת שניהם מוכר ולוקח הוא להחזיר הבית. כיון שהקנין הוא מוחלט בלי שום תנאי ויכול הקונה לעמוד על קנינו ומדעתו הוא כותב לו אח"כ שאם יחזיר לו המעות שיחזור וימכור לו את ביתו תוך זמן כו"כ ומקיים אח"כ את תנאו. ואח"כ עבר זמן הקצוב ולא הביא לו המעות הרי נשאר לו הבית בהחלט ואין לו למוכר על הקונה אפילו תרעומת דברים ופטור אפילו מדין שמים. ומצאתי תשו' מיוחסת לרב עמרם גאון ז"ל בכיוצא בזה (הובא באורך בח"א סי' ך' ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ד שער שני סי' י"ב דף ל"ו ע"א) ששאלו לו על אותם שהיו מוכרים חצר שוה מאה בחמשים או בששים לפי שהיו בטוחים שיתנה הלוקח להחזיר וכו'. והאריך בתשובה בדיני רבית הענין הזה כשמתנה בשעת המכר או אם מתנה כל זמן שיחזיר לי המעות לעולם או עד זמן קצוב. וכתב אח"כ. אם קנה הלוקח בשעה שלקח קנין גמור ואמר מדעתו לכשיהיו לך מעות עד זמן פלוני אחזיר לך. הרי פירות הקרקע כל אותם הימים שבין שני הזמנים ללוקח לפי שכבר קנה והרי הוא בשעה זו כמו שמוכר עתה ממכר מחודש ואם לא החזיר המוכר המעות ללוקח באותו זמן ונחלטה הקרקע ללוקח כ"ש שהפירות שאכל הרי הם שלו וכו' עכ"ל רע"ג ז"ל נראה מכל זה כי כשהלוקח מתנה אח"כ מדעתו אין כאן רבית כלל אפילו שיחזיר לו אח"כ הקרקע או הבית משים דהוי כאילו עתה מוכרו לו. ואם עבר הזמן ונשארה חלוטה לו כ"ש שמה שאכל מן הפירות או השכירות שהוא מותר ואין לומר דכיון דדעת המוכר והלוקח להחזיר הבית הו"ל כמתנה על כך ואסור. דאפ"ה ביד הלוקח הוא לומר שאינו רוצה להחזירו לו כיון שקנה קנין גמור בלי שום תנאי וכשהוא כותב לו שיחזירנו י לזמן קצוב הרי הוא מדעתו ורצונו כי אינו מוכרח על זה בדין. וכבר ראיתי כמה שעמדו על קנינם ולא רצו לכתוב שיחזרו הבית למי שמכרו לו אעפ"י שהמוכר היה חושב שיחזירנו לו. וכן במי שמוכר חפצים בכמו זה הענין מה ששוה עשרה בשבעה או פחות על בטחון שיחזירם אליו כשיהיו לו מעות. אם לא רצה להחזירם לא יכריחו אותו בדין כיון שקנה קנין גמור בלי שום תנאי אפילו הודיעו לו מקודם שלא היה מוכר אלא לצורך מעות ושיחזירם לו אם אמר הלוקח ימכור לי מכר גמור ואם אני ארצה אח"כ לחזור למכור לו כמה שארצה הרשות יהיה בידי. אפ"ה אם לא רצה אח"כ למכור אינם יכולים ב"ד להכריחו על זה בדיני אדם ואם ירצה לחזור למכור לו ביותר ממה שקנה ממנו הרשות בידו. ומפני זה המוכרים מקפידים שלא למכור מכירה כיוצא בזה אלא לאנשים שהם אנשי אמונה שהם בטוחים שיחזרו

למכור להם או אנשים ונשים שמשאם ומתנם הוא בכמו זה הענין להרויח במעותיהם. ואם פעם אחת יעמדו במקחם ולא ירצו לחזור ולמכור. יתרחקו ממנו המוכרים ולא יהיה מרויח עכ"ל (סי' ע"ז או"ח סי' רמ"ו סק"ה. תשו' צמח צדק סי' ן' הובא בבאה"ט לקמן סוף סי' קע"ו בהג"ה ובפתחי תשו' סי' זה סק"ג. בכור שור להתבו"ש על כ"מ דף ס"ה. שבו"י ח"א סי' ק"ו חקרי לב יו"ד ח"ב סי' י"ט וסי' ך'. שמו משה תו"מ סי' ב'. מים חיים יו"ד סי' ל"ד) וכתב עוד מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רע"א וז"ל בראותינו נכסי בעלי בתים מתמוטטים ומתמעטים והולכים. נתננו אל לבנו להשגיח על עסקי משא ומתן אשר במדינה אם יש בהם צד איסור רבית וכו' ומצאנו בהם פרוץ מרובה על העומד וכו' ולכן הסכמנו יחד לגדור פרץ ולא ביש לן לומר על מותר אסור. ואסרנו כל דבר המביא לידי עבירת איסור רבית והם מכירת הבתים והחפצים בפה מכירה גמורה ובלב על מנת להחזיר. וגם כי בדין אין כאן תנאי והמכר קיים עם כל זה פשט המנהג להחזיר המקח עד שבאים הכל לידי חשבון החדשים והשנים שעמד הבית והחפץ ביד הקונה ולוקחים דבר קצוב וקצוץ על כל חודש עד אשר נראה כרבית קצוצה ועסקים אחרים כיוצא באלו. ועל זה רבו המתרעמים וצריכין מעות למשא ומהן אשר בידיהם בקניית הצמר ועשיית הבגדים שאין מוצאים מי שיתן להם מעות בשותפות או בעסק או בהלואה אחר שגדרנו ושאסרנו דברים אלו. ועל כן צריכים אנחנו לחפש אחר דברים ועסקים המותרים וכו' וכו'. והמציא ותיקן שם אופן אחר לעסק המשא ומתן. אך מסוף התשו' נראה שתקנתו לא עלתה לרצון לפני חכמי דורו ז"ל. והכנה"ג לעיל סי' קע"ג הגה"ט אות כ"ה הביא תשו' כת"י שתמה על המצאת ההיתר שתיקן מורינו המבי"ט ז"ל ע"ש. והחקרי לב יו"ד ח"ב סי' כ"ב דף מ"ו ריש ע"א כתב דדוחק לומר כי כל אותם הפסקים של המבי"ט בח"ב ובח"ג הנז"ל נכתבו קודם ההסכמה לאיסור שהובא בח"א סי' רע"א הנז"ל כי ע"כ נראה דבח"א סי' הנז"ל מבואר דרבים קמו והתרעמו דפסקי לחיותייהו לחיותייהו וביקש להם צד היתר. וא"כ י"ל דלא היעיל להם תקנתו. וביטלו ההסכמה ואוקמוה אדינא לתת מחיה לבני עירו עכ"ל החק"ל. וכן נראה בודאי מדברי רבני עיה"ק צפת האחרונים ז"ל כי בתשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' נ"ג נשאל בראובן שהיה צריך מעות בהלואה וכדי שלא לתת רבית מכר ביתו בפחות משוויה לשמעון והיה פורע לשמעון שכירות מדי חודש בחדשו שמעון כתב שטר הטבה לראובן שכל זמן שיביא לו ראובן מעותיו שנתן לו שיחזיר לו הבית ונמשך שכירות זה שנה או שנתים ואח"כ נודע שראובן זה מכר הבית הזה ללוי על הדרך הזה שנתים קודם למכירתו לשמעון. ועתה בא שמעון ואומר לו הנה רימיתני שמכרת לי מה שלא היה שלך שהיה מכור מקודם

ללוי. החזר לי מעותי. והשיב לו ראובן הילך מעותיך אך אנכה מהקרן כל דמי השכירות שלקחת ממני שהיה רבית קצוצה. ויש עדין קצת מדמי השכירות ביד ראובן. והאריך הרב ז"ל בדין שהובא בחו"מ סי' שע"ג (ועי' בתשו' מורינו המבי"ט ח"ג סי' כ"ז בנדון כזה ועי' ט"ז לעיל סוף סי' קפ"ב) ופסק הלכה למעשה שאם הלוקח השני כבר קיבל שכירות אינו חייב להחזיר כשנמצא הבית שאינו שלו שהיה מכור כבר ללוקח הראשון. כיון שלא ידע הלוקח השני מזה. אבל משעה שנודע הדבר לשני שהיה הבית מכור תחילה לראשון שוב אינו אוכל פירות וכו'. ואעפ"י שעדין חייב לו השכירות כשהכיר השני שהיתה מכורה תחילה נראה דמותר לתת לו השכירות עד הזמן ההוא. ואעפ"י כן כיון שהדבר ידוע שזה שמכר לראשון ונותן לו שכירות ומוכר לשני ונותן לו שכירות שאין כוונתו אלא להשתמש במעות ולפרוע ריוח בדרך תחבולה אינו ניצול מדינה של גיהנם וגדול עונו מנשוא. אלא שהלוקח נקי מעון כל עוד שאחר שנודע לו אינו נוטל. וכן ראיתי בעיר אלד'ינו זאת נוהגין היתר כל עוד שלא הכיר בדבר גם לרבנן קשישאי ומצאתי במה שכתבתי טעם למנהגם עכ"ל ובסי' י"ט מבואר כי דרך הצריכים למעות למען שלא יקחו בהלואה ברבית מוכרים חפצים באמנה וחוזרים וקונים מהלוקח ביותר על דמי המכירה לפי ערך הראוי שירויחו המעות ההם לפי מספר החדשים וכו' וכן דרך הסוחרים כשהנושים אצים ואם ימכרו לאלתר הסחורות לפרוע בדמיהם יזדלזלו הרבה ויהיה ההפסד מרובה על כן בוחרים למכור מחפצים של בתיהם אדעתא למהדר לאפרוקינהו אחר חדש אחד או שנים בהמכר הסחורות לאט לאט וטוב להם בהפסד מועט מבהפסד מרובה וכן הם מעשים בכל יום בכל סוחרי העיר הזאת כמפורסם בכל העיר עכ"ל ומורינו הרב מהריט"ץ סי' קפ"ז נשאל בראובן שהיה צריך סכום מעות והלך אצל שמעון ללוות הסכום הצריך ושמעון נתרצה לתת לו סכום המעות בהערמת רבית שימכור לו ראובן חנות אחת שלו ויען שעדין לא היה לשמעון בטחון בחנות ההיא על סכום ההוא נתן לו ראובן עוד משכונות אחרים נוסף על החנות ההיא שמכר לו ועשה שמעון לראובן שטר הטבה כהלכה וכן כתב שמעון שטר שכירות על ראובן שהשכיר לו החנות בשכירות כו"כ לחודש וכיוונו בהשכירות שיהיה סך שיעלה כמנין עשרה למאה לשנה על סכום המעות שנתן לו. וכתב הרב ז"ל שם בד"ה ועתה וכו' וז"ל נהירנא כד הוינא טליא בארצנו ארץ חפץ הצבי ישראל צפת אמת תכון לעד היו נוהגים לתת מעות על ממכר בית ומשכונות. והרבנים הזקנים נוחם נפש ערערו בדבר והסכימו שלא לעשות עוד כדבר הרע הזה אלא ממכר בית בלבד. וכמדומה שהיו מערימים שהמשכונות היו לוקחים אותם על בטחון השכירות לא על בטחון הקרן. ואפשר שאפילו על זה ערערו

הרבנים לעשות כן לכתחילה מפני הערמת רבית. ובודאי לענין הדין. אם המעות לא ניתנו אלא על הבית וכתבו שטר מכירה על הבית כהלכתו וכתבו שטר שכירות כמנהג. אעפ"י שאחר ימים לקח משכונות. אין בכך כלום כיון שלא התנה בשעת המכר שיתן לו משכונות. שאם התנה בשעת המכר לתת לו משכונות ודאי דהוי רבית קצוצה שזו הלואה היא כיון שתובע משכונות וכוונתו להתנות שכל זמן שיתבע מעותיו יתחייב המוכר להחזירם לו ולקחת ביתו ולבטחון זה לקח משכונות ובודאי דהוי רבית קצוצה עכ"ל ושוב האריך בשקו"ט לענין גוף ההטבה על ממכר בית דמהני אך שצריך שיהיה התנאי אחר גמר המכר דוקא ואז לא שאני לן בין התנה מוכר ובין התנה לוקח ומה דהרמב"ם בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה י"א נקט התנאי בהלוקח אורחא דמילתא נקט וכו'. והתנאי צריך שיהיה בקנין דרך חיוב כדי שלא יהיה קנין דברים. ואח"כ כתב דבנ"ד אם מכר הבית סתם בסך כו"כ בלא תנאי ובלא משכונות. ונגמר המכר ואח"כ אמר הלוקח אני מבקש ממך שתעשה עמי חסד ותתחייב שתחזור ותקנה הבית ותחזיר לי מעותי כשארצה ואחזור ואמכור לך הבית והודה המוכר ואמר לו כן אעשה להפיק רצונך אעפ"י שאיני מחייב שהרי הבית כבר הוא קנוי לך ואין מי שיחייבני לחור לקנותו מותר ואין כאן רבית משים דכיון שכבר נגמר המכר המכר יכול להתנות כל מה שירצה והילכך יכול ג"כ לומר לו כדי שיהיה לבי בטוח שתחזור ותקנה הבית ותחזיר לי מעותי תן לי משכונות ואין בזה רבית כיון שכבר נגמר המכר ואם לא היה המוכר רוצה להתנות לא היה יכול זה לכופו נמצא שמדעתו עושה מה שעושה ומחייב עצמו חיוב חדש ואין כאן אפילו אבק רבית. אבל אם בשעת המכר אמר הלוקח למוכר אני לוקח בית זה בתנאי שכשאצטרך להמעות תחזור ותקנה הבית ממני בודאי דהוי רבית קצוצה אפילו לא שאל משכונות ממנו וכ"ש אם לוקח ממנו משכונות על בטחון זה בשעת המכר קודם שנגמר וזה פשוט ומבואר לענ"ד. עוד עלה בידינו ממה שביארנו שצריך לדקדק בכל שטרי הטבות שכותבים הסופרים לכתוב הטיב חסדו הקונה וחייב עצמו בקנין גמור לחזור ולמוכרו לו כשיתן לו סך מעותיו וכו' שאם אינו מזכיר לשון חיוב באנו לספק קנין דברים עכ"ל ובסי' קס"ט מבואר כי גם בירושלים ת"ו נוהגים מנהג ההטבות. אכן מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' כ"ג כתב דאלו המכירות הנהוגות בזמנינו זה בין בבתים בין במשכונות זהב וכסף שהדבר ידוע שאימתי שירצה הלוה יחזיר את מעותיו ולוקח את שלו. רבית של תורה היא ויוצאה בדיינים שאי אפשר בלא גילוי דעת אם כסף הריוח ט"ו למאה או ך' למאה במשך הזמן לחדשיו יבקר אין נשך ותרבית גדולה מזו וכו' וכו' שקודם המכר מבררים ביניהם כל הדברים בפירוש ומעיקרא משכנתא קרו לה

ובתר הכי משכנתא קרו לה איני רואה מקום לומר שבשביל שבשעת גמר המכר נעשה סתם הויא לה זביני. כ"ש בענין משכונות הזהב והכסף שמחשבים כל הריוח כפי הזמן והכל כפי הזמן בדקדוק גמור וכו' עוד אני אומר בענין הבתים כל שהיתה תחילה בדרך הלואה שהעדים מעידים שלא הוצרך אלא ללוות אעפ"י שאח"כ היתה מכירה גמורה מראש ועד סוף ולא הוזכר חזרה כלל. כיון שכל המכירות הנהוגות הם בענין זה אף מה שבסתם כפירושן וכו' וכבר העידו לי שאדוני אבי הרב ז"ל עשה מעשה בכיוצא בזה כמה פעמים במכירה שרצה הקונה לעמוד במקחו והוציא בלעו מפיו והחזיר קרקע לבעליו ונ"ל ששורת הדין עשה מאחר שהעידו העדים שלמשכון היה צריך אלא שלהיתר הדבר עשו דרך מכר אעפ"י שלא פירש בשעת המכר על דעת כן מכר וכו' אבל בדבר השכירות לא שמעתי שהוציא במכירות הללו. אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה עכ"ל. וכתב החקרי לב יו"ד ח"ב סי' כ"ב הנז"ל דף מ"ד ע"ג דאין סתירה לדבריו ממ"ש איהו גופיה בחלק הנז"ל סי' צ"ג דהתם מיירי שלא העידו העדים כנז"ל ע"ש. והרב הכנה"ג בתשו' בעי חיי יו"ד סי' קפ"ח דף ק"מ ע"ג כתב כי כבר פשט המנהג בכל המקומות לעשות אלו ההטבות ואין פוצה פה ומצפצף וזה לי עשרים שנה באתי פה אזמיר כאורח נוטה ללון וגמגמתי בהטבות מפני גמגום מורי הרב ז"ל (הוא מורינו מהרימ"ט בחלק הנז"ל סי' כ"ג הנז"ל) ואמרנו שכבר פשט המנהג להתיר ושמתי יד על פה מפני שראיתי להרדב"ז ומהר"א מונסון בתשו' כת"י בענין רבית יותר חמור מזה דאם פשט המנהג להתיר הולכין אחריו וכן מתבאר מדברי מהרש"ך ח"ג סי' ב' עכ"ל. וכן נשאר המנהג בארץ ישראל וכמ"ש בתשו' גינת ורדים יו"ד כלל וא"ו סי' ה' ופרח שושן יו"ד כלל וא"ו סי' א' וז"ל דרך ארץ ישראל וסביבותיה בדרך מכר והוא שהמתעסק יזמין חפצים וימכור אותם פחות משוויים לנותן העיסקא וימשוך אותם לרשותו ויחזור ויקנה אותם המקבל בתנאי שאם יתן המעות לזמן שקצב הרי המכר מכר ואם יעבור אינו מכור. ובכן כשיעבור הזמן ולא יביא החפצים יוכל לתבוע ממנו כל מה שירצה. ועל דעת כן יקבל המקבל שמחויב לפייס לנותן ברצי כסף אם אינו נותן לו החפצים שקיבל ממנו ובזה הדרך צריך לתקן בדרך שלא יהיה אסמכתא עכ"ל. ובתשו' אורים גדולים סי' קע"ג דף ע"ח סוף ע"ג הובא טופס כתב רבני ומנהיגי עיה"ק צפת ת"ו משנת תס"ה ומבואר שם שעשו מכר ושכירות על ביהכ"נ בעבור היתר הרבית והגם דצפת ת"ו יש לה דין כרך שאסור למכור בה ביהכ"נ וביהמ"ד וכמ"ש החקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"ד דף ר"י ריי"א. מ"מ כבר נהגו למכור ביהכ"נ בעבור היתר הרבית גם בכרך וכמ"ש החק"ל יו"ד ח"ב בשיורי או"ח סי' י"ב על פי מ"ש הט"ז או"ח סי' קנ"ג סק"ו ומורינו הרב

המבי"ט ח"ב סי' כ"ח שהובא במג"א שם סעיף י"א ס"ק כ"ז וכמו שכתבתי בחלק או"ח שם סעיף ז' ע"ש. והנה הסמ"ע סי' ר"ז סעיף ה' ס"ק י"א על מ"ש מרן ז"ל שם דהמוכר או הלוקח שהתנו שיחזיר לו המקח בזמן פלוני או כשיתן המעות הרי המכר קיים ויחזיר כמו שהתנה. כתב וז"ל נראה דהאי או כשיתן המעות קאי אמ"ש לפניו בזמן פלוני וה"ק הן שיתנה שיתן לו המקח במתנה בזמן פלוני או שיתנה במכירה כשיחזירנו לו בזמן פלוני ועד אותו זמן תהיה השדה בידו בקנייה גמורה ומשום הכי מותר לאכול הפירות וכו' מה שאין כן כשלא קבע לו זמן אלא מכר לו השדה והתנה עם הלוקח דיחזיר לו השדה כל זמן שיביא לו מעותיו דזה אן שם מקח עליו כלל אלא הלואה היא לכך אסור להלוקח לאכול פירות מהשדה וכמ"ש הטור ומרן המחבר בסעיף שאחר זה ושניהן הן מדברי הרמב"ם פרק י"א דמכירה שכתב ג"כ שני הדינין זה אחר זה ככתבו וכלשונו דמרן המחבר ז"ל עכ"ל וכן דעת מורינו הרב מהריט"ץ סי' נ"ג והרב מחנה אפרים הלכות מלוה סי' י"ג ומהר"י באסאן בתשו' תודת שלמים סי' ל"א דף ק"ג ק"ד ומהר"י עייאש בתשו' בית יהודה ח"א חו"מ סי' י"ד דבקצבו זמן לחזרת הקרקע דהיינו שעד סוף הזמן ההוא יהיה הקרקע ביד הקונה בקניה גמורה שלא יתחייב להחזיר להמוכר בכל אותו הזמן אלא אח"כ אז אפילו התנה המוכר אפילו בשעת המכר מותר. וכתב התודת שלמים שם דף ק"ה ריש ע"ג דנראה דגם מהרימ"ט ח"א סי' כ"ג הנז"ל שערער על ההטבות מ"מ בכי האי גוונא דקצבת זמן כנז"ל יודה דמותר. וכתב עוד התודת שלמים שם דף ק"ד ק"ה דמה שהבין הרב פני משה ח"ב סי' פ"ט בדעת רב עמרם גאון שהביא המבי"ט הנז"ל דמיירי בתנאי שעד סוף זמן קצוב לא יתחייב הקונה להחזיר אלא אחר תום הזמן ואח"כ אם לא פדה המוכר את הקרקע יוחלט הקרקע להקונה (ונמשכו אחריו הרג בית דוד יו"ד סוף כי' פ"ט והבני חיי חו"מ סי' קנ"ד והמשאת משה ח"ג חו"מ סי' י"ח והפרח שושן הנז"ל) אינו כן. כי רב עמרם מיירי להיפך דהיינו שעד סוף זמן קצוב יתחייב הקונה להחזיר ואח"כ יוחלט לו הקרקע ע"ש וכ"כ החקרי לב יו"ד ח"ב סוף סי' י"ח דף ל"ו ע"א משם הרב כהונת עולם על יו"ד סי' זה דף ל"א ע"ב. וכתב הגאון חיד"א בשיזרי ברכה על יו"ד סי' זה אות א' וז"ל ראובן שקנה קרקע שמעון וחוזר ומשכירו לו בסך חמשים גרוש לשנה ושכירות הקרקע אינו שוה כי אם חמשה גרוש ולכשיהיו מעות לשמעון מחזיר הדמים לראובן ולוקח הקרקע. בענין זה אין היתר רק שימכור לו הקרקע מכירה גמורה בלי שום תנאי על מנת שיחזור וישכור אותו המוכר בחמשים גרוש לשנה. לא דלסברת ר"ת לא יוכל להרבות השכירות רק עד פלגא אך מרן ז"ל בחו"מ סי' רכ"ז פסק כהרמב"ם דאין אונאה לקרקע בשכירות. ואם אחר שעשו שטרי מכר והשכירות ונגמר

הכל. הטיב עמו הלוקח מדעתו ואמר שכשיהיו מעות להמוכר יחזור למוכרה לו וקנו מידו. התנאי קיים ואין כאן איסור רבית. ואין לגלות דבר זה בפני עמי הארץ יען יערימו לעשות כן והם יתנו מתחילת המכר הטבה זו ויאחרו מלכותבה עד יום או יומים אחר זמן המכר והשכירות. כן כתב הרב מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י (וכעת נדפס בתשו' קול גדול למהרמב"ח הנז"ל סי' פ"ח) והן עתה פשט המנהג לעשות מכר ואח"כ שכירות ואח"כ הטבה כשלוקחים הפרנסים לצורך הוצאות הכולל ומתחילה נחתי אדעתא דהכי. וכשלוקחים לכוללות יש איזה טעמים אחרים כידוע (ע'' מה שכתבתי לעיל סי' קס"ט סעיף י"ז) אך זה חולי שנתפשט המנהג אף בין איש לרעהו. ועכ"פ לבוא לכלל היתר צריך שיקבע זמן שלא יפדה הקרקע עכ"ל. ומ"ש לענין אונאה בשכירות קרקע דלפי פסק מרן ז"ל בחו"מ סי' הנז"ל סעיף כ"ט אין אונאה כלל במכירת קרקע אפילו שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף ולפי"ז פסק שם בסעיף ל"ב דכשם שאין למכירת קרקע אונאה כך אין לשכירות קרקע אונאה ואפילו שכר טרקלין גדול בדינר בשנה או רפת קטנה בדינר בכל יום אין לו אונאה. ידוע דאנו אין לנו אלא פסק מרן ז"ל ואף אם תפס מוציאין מידו וכמ"ש הרב אדמת קודש ח"א אה"ע סוף סי' ל"א. וכ"ש אם כתוב בתוך השטר תנאי שכירות מנוקה מכל אונאה וכמ"ש מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סוף סי' צ"ג הנז"ל לענין מכירת קרקע להיתר הרבית דבכתוב בתוך השטר תנאי מכירה מנוקה מכל אונאה ומקח טעות פשיטא דמהני ע"ש. ובפרט לפי פסק מרן ז"ל הנז"ל דאין דין אונאה בקרקע לא במכר ולא בשכירות. וגם כשמוכר מטלטלין להיתר הרבית כתב הגאון מהר"ר ברוך פרנקיל בספרו עטרת חכמים בחלק התשובות יו"ד סי' י"ד דלמען שלא יהיה נכשל באיסור רבית גמר ומקני. וכעין זה כתב הרב בית דוד יו"ד סי' פ"ט דף נ"ה ע"ב. ועוד כתב הבית דוד שם דף נ"ג ע"ב דכדי לסלק האומדנא שאין אדם מוכר שוה מאתים במנה נוהגים לעשות קבלת קנין הגם דבמטלטלין סגי במשיכה והיינו משום דבקנין סודר נקנה אפילו דבר השוה הרבה וכדקי"ל בחו"מ סי' קצ"ה, וכתב עוד השיורי ברכה אות ג' דהרב מהר"א יצחקי ז"ל (בעל זרע אברהם) רצה להניח מעותיו בכוללות עיה"ק חברון ת"ו בהכשר הנהוג וכתב לו הרב מהר"י זאבי ז"ל (בעל אורים גדולים) וז"ל לבי מהסס ביותר וחוששני מחטאת השכירות כי ידעתי שבכל חצר קדשינו אין בית פנוי שלא נמכר לגוים ולבני ברית. ונהירנא שמורי הרב מהר"ש אבוהב מעולם לא רצה לעשות מכר על שום בית שהיה מוחזק בו בן אדם מיוחד עכ"ל וראוי להזהיר על זה שכוללות הק"ק הק"ק מוכרים בית אחד כמה פעמים לכמה אנשים בזמן אחד וה' הטוב יכפר בעד עכ"ל השיו"ב. וכתב החקרי לב אה"ע סי' מ"ה דף צ"ט ע"ד כי תקנת עיר איזמיר היא בדרך

זה שהזט"ה מוכרים לבעל המעות עשרים אמות קרקע משלהם בשטר מכר גמור ואח"כ שוכרים ממנו הקרקע שמכרו לו בכדי שיגיע להקונה עשרה למאה. ובשטר שכירות זה מתחייבים הזט"ה חיוב גמור שכשיעבור זמן השכירות ויהיה רצין הקונה למכור הקרקע שקנה מהם. שהם חייבים לקנותו על ערך שמכרוהו לו. ובזה האופן לא שמענו שום איסור. ואין בזה שום גילוי דעת שמוכר על מנת להחזיר שחשש לאסור מהרימ"ט ח"א סי' כ"ג הנז"ל כיון שאין הקונה עושה שום הטבה כלל. וכ"כ הרב מהר"מ פארדו בתשו' שמו משה חו"מ סי' ב' דף צ"א ריש ע"ג דבאופן כזה י"ל דגם מהרימ"ט יודה דמותר. (וכ"ש לפי מה שכתבתי לעיל משם מורינו הרב מהריט"ץ סי' קפ"ז ומנהג אופן זה הובא ג"כ בספר שבט בנימין סי' פ"ה וסי' רכ"ח. וכן הוא מנהג דמשק וכמ"ש בתשו' גדולת מרדכי גלאנטי (הנספח לספר דברי מרדכי) סי' י"ב. וכן מצאתי אופן זה בתשו' אורים גדולים סי' קצ"ח דף צ"ד ע"ב. ומדברי הרב מזבח אדמה לעיל סי' קע"ב דף י"ג ריש ע"ב ובחו"מ סי' ר"ז דף מ"ב ע"ד נראה כי כן הוא מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו כשהוט"ה לווים מעות בהכשר. וכתב שם שהזט"ה מקבלים עליהם בהכשר אחריות בכל מכל) וכן תיקנו פה עיה"ק צפת ת"ו בדורות הקודמים לכתוב כן וכמ"ש בתשו' חוקי חיים גאגין סי' כ"ה דף מ"ה ע"ד שנשא מעיה"ק צפת ת"ו על שטר מכירה הנהוג שם להיתר הרבית שכתוב בו בזה"ל. איך בעד סך כו"כ גרוש שנטל ראובן משמעון מכר לו הבית הידוע לו בעיה"ק הנז"ל מכירה כדת וכהלכה מכירה שלא שייר בה לעצמו שום זכות כלל כנהוג בשטרות שכותבים בעיה"ק הנז"ל (מכירה לצמיתות ולחלוטין דלא להשנאה ודלא למהדר מינה לעלם וכו' מכירה עשויה כהוגן וכתחז"ל וכו' מכירה בלי שום תנאי כתוב ושאינו כתוב וט') ואחר תשלום המצר הנז"ל. נכתב שטר אחר איך חזר ושבר ראובן את ביתו משמעון בתורת שכירות גמורה בסך כו"כ לזמן י"ב חודש וכל זמן ששטר שכירות זה קיים יהיה נמשך השכירות הנז"ל כנז"ל אם ירצה המשכיר הנז"ל להמשיך שכירות הנז"ל בין אם תהיה המקנה הנז"ל מלאה דיורין או ריקנית בנויה וחריבה נתחייב מעכשיו ראובן הנז"ל לפרוע השכירות הנז"ל בלי שום טענה שבעולם (וכן כותבים בדמשק וכמ"ש בגדולת מרדכי הנז"ל) ואחר גמר כתיבת שכירות הנז"ל בשטר השכירות כתוב שם שנתחייב ראובן הנז"ל שאחר עבור זמן י"ב חודש בכל זמן שירצה הקונה הנז"ל למכור המקנה הנז"ל חיובא רמיא עליו מעכשיו לחזור ולקנות המקנה הנז"ל מאת הקונה הנז"ל בסך דמי המקנה שהם כו"כ מלבד דמי השכירות שיעלה עד אותו זמן ואפילו שלא תהיה שוה המקנה הנז"ל באותו זמן חמש מאות גרוש בלי גוזמא עכ"ל השטר. והנה בעו"ה בתוך י"ב חודש הראשונים היה רעש ורעידת הארץ בעיה"ק הנז"ל (בשנת תקצ"ז) ונחרב

הבית הנז"ל וכו'. והשיב הרב הנז"ל דבעיקר הענין שמקודם נעשה שטר מכר גמור וחלוט ואח"כ נתחייב המוכר בשטר השכירות כי בכל עת שירצה הקונה מאחר זמן קצבת השכירות ואילך לחזור ולמוכרו לו הוא מחויב לחזור ולקנותו מהקינה. זה הוא היתר גמור וכ"ע מודו דבכי האי גוונא אין שום פקפוק איסור כיון דהכל תלוי ברצון הקונה ולכן שפיר תיקנו הקדמונים ז"ל נוסח זה הנהוג וכו' ולענין מה שנחרב הבית וכו' הביא תשו' נאמן שמואל סי' י"ט ולחם רב סי' ר"ח (ועי' בני חיי חו"מ סי' קנ"ד) ואסיק דבנ"ד הדבר פשוט שמחייב המוכר לחזור ולקנות החורבה מהקונה בעד סך דמי המקנה מלבד דמי השכירות שיעלה עד אותו זמן כיון שנתחייב כן בהשטר. ויקח את הקרקע והאבנים שלו שבודאי הם שוים חמש מאות גרוש לכל הפחות ע"ש באורך. וכתב החקרי לב חו"מ ח"א סי' נ"ה דהגם שמורינו הרב מהריט"ץ סי' קס"ט פשיטא ליה שבשעה שהמוכר מחזיר המעות והקונה מחזיר לו הבית צריך שטר מכר על זה וכתב דנוהגים שפורע המעות בפני עדים והם כותבים לו את השטר ע"ש מ"מ בזמנינו אין כן המנהג אלא שקורעין את שטר המכר וההטבה. והבית נכנס בחזקת המוכר כבתחילה וכמו שהעיד על המנהג הרב נאמן שמואל סי' קי"ב דף קס"ט ריש ע"ב והמנהג יש לו על מה לסמוך. וכ"כ בחק"ל שם סי' קל"ח ובחק"ל יו"ד ח"ב סוף סי' כ"ד וכ"כ הרב משכנות הרועים אות ה' סי' ל"ד. ואפילו אין הקונה עושה הטבה מ"מ נוהגים כן וכמ"ש החק"ל שם על פי תשו' חינוך בית יהודה סי' ק"ג. ועי' משכה"ר שם שהאריך לברר כמה פרטים לענין הקרקע בעוד שלא נפדה אם בחוקת המוכר קאי או בחזקת הקונה ועי' חק"ל אה"ע סי' מ"ה הנז"ל ותו"מ ח"א סי' ע"ב ולחם שלמה בקונטריס חזקת הבתים סי' י"ג אות ג' אדמת קודש ח"א אה"ע סי' ל"ג דף פ"ה ע"ב פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ה' דף פ"ו ע"ג מעשה איש אה"ע סי' יו"ד. וכתב הרב מהרח"ף ז"ל ברוח חיים חו"מ סי' מ"ח דבספר אחי וראש וראש סי' ח' הובא פסק שלו על שטר מכר ושכירות דפרע קצת מן הקרן דלא נתבטל בזה כח השטר בענין השכירות וחייב לפרוע כל דמי השכירות מן הקרן הנשאר על פי אותו שטר עצמו וכן נמצא בפנקס כת"י הרב שבט בנימין ז"ל העתקת נוסח פריעת קצת הקרן משטר כזה מעיה"ק ירושלים ת"ו והוא מכוללות עיה"ק לאיש יחיד ונכתב על פי ב"ד ירושלים ת"ו מאחורי השטר פירעון קצת הקרן וחשבון שארית הקרן ופירותיו המגיע להמלוה מזמן פירעון המקצת ע"ש ועי' מזה באורך בתשו' מעשה איש יו"ד סי' ט"ז י"ז:

סימן קעו

קע"ו ס"ו כתב הרב מזבח אדמה יו"ד סי' זה דף י"ג ע"ג וז"ל ועל ענין הפוליס"ה אשר עושין מן פה עיה"ק לחוצה לארץ שנותנים פה ממון ולוקחים אותם בחו"ל מורשים שלהם שקונים להם פרקמטיא ושולחים להם באחריות מי שנותן הממון פה עיה"ק רק שמתנין תנאי גמור שאם לא יתנו להם שם המעות. מתחייבים כו' לתת להם פה עיה"ק תוספת שמונה למאה בעד מה שמפסידים שלא קנו להם הסחורה. עי' מ"ש בספר מחנה אפרים הלכות מלוה סי' מ"א. אמנם עכ"פ כיון שגם אם יקנו להם הסחורה אפשר שלא יהיה בה ריוח או תטבע בים או תאבד בדרך ועתה מבטיחו ריוח זה נראה לכאורה דלא נכון למעבד הכי עכ"ל:

סימן קעז

קע"ז ס"ה עי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רמ"ד נוסח שטר עיסקא. ובתשו' גינת ורדים יו"ד כלל וא"ו סי' ד' סידר הנוסח באופן זה. בפנינו עדים חו"מ הודה ראובן שקיבל משמעון הך מאה דינרין בתורת עיסקא לזמן י"ב חודש. והתנו ביניהם שיתעסק ראובן בסך הנזכר בזמן הנזכר בכל מין עסק וריוח שיזדמן לו בכל מאמצי כחו כדי לקרב הריוח והתועלת ולהרחיק הנזק ח"ו. וכל מין ריוח ותועלת שיזמין לו השי"ת בעסק הנז"ל בכל משך זמן הנזכר יתחלק ביניהם לחצאין חלק כחלק וכן להפכו ח"ו וימצאו ברכה. והודה ראובן שקיבל משמעון שכר טורחו בהקדמה חלף עבודתו וטורחו במשך זמן הנזכר והתנו ביניהם שלא ישמור ראובן מעות העיסקא אלא תחת הקרקע. ואם יעבור על התנאי הזה. מעתה ומעכשיו מתחייב ראובן בכל אחריות ונזק שיארע בענין העסק ח"ו ואפילו אונסים מלסטים מזוין. עוד התנו ביניהם שאם יעלה מחצית הריוח לחלקו של שמעון עד עשרה דינרים בהמשך הזמן הנזכר הנה מה טוב ומה נעים. ואם יהיה שם מותר נוסף על העשרה דינרים יהיה אותו המותר לראובן המתעסק נוסף על מחצית חלק הנוגע לו. ואם יפחות מחצית הריוח הנוגע לחלקו של שמעון ולא יגיע לעשרה דינרים מעתה ומעכשיו קיבל עליו ראובן לשבע שבועה חמורה על דעתו ועל רצונו של שמעון שלא הרויח לתשלום העשרה דינרים. וקנינו מיד ראובן ומיד שמעון על כל פרטי הדברים הנזכרים לעיל דלא כאסמכתא וכו' ונשבעו שניהם אחד לאחד לגמור ולקיים כל אחד מהם כל הכתוב עליו לעיל וכו' עכ"ל הנוסח. והאריך הגו"ר שם לבאר היטב טעם הנוסח ע"ש. וכתב גאון ירושלים הרב פרי האדמה ח"ד פ"ו מהלכות שותפין דף כ"ה ע"א וז"ל שטר עיסקא הנהוג הוא שעושין לדעת הגינת ורדים. אמנם אם ידעי ביה שאינו מתעסק כלל ואף אינו באפשרות שיבוא לו עסק. רק מעותיו שיש לו להלוה אפשר שהם

בעיסקא אצל אחרים. עי' ספר פרח שושן חלק יו"ד כלל וא"ו סי' א' דף מ"א ע"ב שהרבה להמליץ בנוסח זה (ועי' שכט בנימין סי' ש"ח וסי' ש"י באורך וברוחב. ובתשו' נאר מים חיים מוצירי ח"ב יו"ד סי' ד' ובאוהל יוסף להשו"ג יו"ד סי' ל"ח) מ"מ בדבר כזה כתב דאפילו אצל יתומים קטנים אסור עכ"ל. וז"ל הפרח שושן שם ומ"מ אין להתיר אלא במתעסק שיש לו מלאכה להתעסק בה ולהרויח אבל מי שלוקח מעות לפרוע את חובו או להשיא את בנו אין לו תקנה בכתיבת שטר זה כי לא השטר הוא העיקר אלא המעשה (עי' לקמן סעיף ז' ובלבוש לעיל סי' קס"ז ובחדו' אורים גדולים סי' קצ"ו) וכ"כ מהריב"ל ח"ב סי' כ"ו לאסור בזה אפילו אצל יתומים קטנים וכו' (עי' חקרי לב יו"ד ח"ב סוף סי' נ"ו) עכ"ל וכתב עוד הרב הנז"ל בספרו מזבח אדמה על יו"ד סי' זה דף י"ג ע"ג וז"ל שטר עיסקא לדעת הגינת ורדים כותב שלא יקיף וכו' וכו' ואם יעבור אחד מהתנאים הנזכרים נתחייב לתת לזכות פלוני הנזכר בתורת חוב כתקנת. חכמי ספרד סך עשרה למאה או מה שיתפשר ואזי כל האחריות שיהיה בנכסים הניכרים שהם סך כו"כ עליה דידיה של המתעסק להדר. ואם יקיים התנאים הללו החוב מחול לו. והשותפות יהיה קיים כל זמן ששטר זה קיים וקנינו וכו' על כל הנז"ל בקגו"ש וכו' ושבועה חמורה בהשי"ת על דעת וכו' ועל דעת וכו' לקיים משפט כתוב דלא וכו' ודלא וכו' וחומר וחוזק וכו' עכ"ל. וכתב הפרח שושן בדף הנז"ל והשבט בנימין סי' רכ"ח דאם אינו מתעסק ילוה על חפצים דרך מכר וכו' בקצבת זמן שלא יוכל לחזור ולקנותם אלא אחר שיעבור זמן הקצוב וכו' (וכמו שכתבתי לעיל סי' קפ"ד באורך) ע"ש ע"ש. אבל אם הוא מתעסק לא יעשה דרך מכירה כלל אלא באופן היתר עיסקא וכמ"ש התבו"ש בספרו בכור שור על ב"מ דף ס"ה שאשרי לו למי שלא ילוה על פי היתר מכירה רק יעשה היתר עיסקא כתיקון מהר"מ ז"ל (פי' מה שכתבתי לעיל סי' קס"ו) וכתב הרב מהר"מ פארדו ז"ל בתשו' שמו משה חו"מ סי' וא"ו וז"ל בעיה"ק ירושלים ת"ו פשט המנהג להתיר להלות מעות בדרך כתיבה ומסירה דהיינו שראובן מלוה לשמעון מנה. וכותב שמעון שטר חוב על עצמו על שם לוי שנתחייב לו בסך מנה ועוד סך כו"כ שהוא היתרון אשר נשתוו ראובן ושמעון ביניהם ואדם מתחייב בדבר שאינו חייב (כדקי"ל בחו"מ סי' מ') ונותן ראובן את השטר ללוי שהשטר נכתב על שמו כדי שיכתוב עליו כתיבה ומסירה לראובן וזוכה לוי תחילה בסך הכתוב בשטר ואח"כ חוזר וכותב עליו כתיבה ומסירה כראוי לראובן והתירו וכו' כי בעו"ה מן העניות אינו מצוי ביד כל אדם לא משכון כגון תכשיט זהב וכסף כדי לעשות דרך מכר והטבה (עי' ע"ז לעיל סי' קע"ג סק"ט) ולא קרקעות כדי לעשות מכר ושכירות וכו' ודבר זה נהוג מימי עולם עכ"ל ועי' תשו' שערי רחמים ח"ב יו"ד סי' י"ט בזה. וכתב מהר"מ פארדו

הנז"ל בספרו צדק ומשפט על חו"מ סי' ס"ו סעיף ד' דף כ"ד ע"א כי נוסח כתיבה ומסירה הנהוג בירושלים ת"ו להיתר הרבית או שאר כו"מ הוא כן. שכותבים מאחורי השטר בלשון זה. מכרתי והעברתי לפלוני שטר הכתוב מעבר לדף איהו וכל שעבודא דאית ביה בכתיבה זו ובמסירה שמסרתיו בידו והגביהו וקנאו כתחז"ל עכ"ל ועל מה שיש מקילים בענין הבאנ"ק המשותף מישראלים וגוים להלוות שם וללוות משם בלי שום היתר עי' תשו' שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ל"א ותשו' מהר"מ שיק יו"ד סי' קנ"ח ותשו' ישא איש יו"ד סי' ג':

קע"ז ס"ו כתב הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקי"א וז"ל עוד ראיתי דרך אחרת בא מצפת תוב"ב שנותן מעות לחבירו בדבר קצוב למאה ונתן תחת ידו בגד וקיבל עליו נותן המעות אחריות הבגד וגם זה אסור ולא מבעיא אם לא שוה הבגד כנגד מעותיו אלא אפילו שוה כנגד מעותיו אסור כיון שהוא דרך מלוה ובדבר קצוב מה מועיל מה שקיבל עליו אחריות הבגד דמלתא אחריתי היא. ואמרו לי כי חכמים התירו דבר זה. ולא אאמין כי יסופר. ואפשר כי בדרך זה התירו שמלוה לו המעות סתם ואח"כ יאמר לו אתן לך כו"כ כדי שתקבל עליך אחריות סחורה זו. ודרך זו מותר הוא מדינא. אבל נ"ל דאיכא משום הערמת רבית כיון שמה שנותן לו הוי יותר ממה ששוה קבלת האחריות. הדבר מוכיח שבשביל המתנת המעות הוא וא"ת מאותה תשו' שהשיב מהר"מ וכו' הא לא קשיא וכו' (עי' בית יוסף) ומכאן תשו' לאותו הדרך שבא מצפת תוב"ב שכתבתי למעלה עכ"ל ועי' תשו' אהל יוסף להשו"ג חיו"ד מסי' ל"ד ואילך:

סימן קעט

קע"ט סי"ט המקטר לשד לחברו ולכופו לעשות רצונו חייב משום עובד ע"ו. עי' ש"ך ס"ק כ"ב בזה והנה הכנה"ג הגהב"י אות כ"א כתב משם ריא"ז בשה"ג פ"ב דע"ז וז"ל ונראה בעיני שהמיתוק שעושות הנשים מדבש וחלב לרפואה וכן העישון שמעשנות מותר שלא חייבה תורה בבעל אוב אעפ"י שמקטר לשד אלא מפני שמעלה המת וכן מעשה כשפים לא נאסרו אלא כשעושין מעשה או כשאוחזין את העינים כמו שביארנו. אבל בעישון ובמיתוק אין בהם כל אלה. וגם אין בהם משום חובר חבר שאינם מתכוונים לחבר השדים אלא לרצותם על רפואת החולה ושלא יזיקוהו כמבואר בקונטריס הראיות עכ"ל. וכבר צווחו ככרוכיא על מנהג זה הגאון מהר"ד פארדו ז"ל בספרי דבי רב על הספרי פרשת שופטים דף רמ"ה והרב ח"י חלק ר"ח הלכות יו"ט פ"ד דף מ"ג ריש ע"ב דלפי דברי מרן ז"ל הם עובדי ע"ז ממש ולדעת הרמ"ה וכו' הם בעלי אוב ובין הכי ובין הכי איכא חיוב סקילה וכמ"ש בתשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' ת"ה. ואחריהם בא

חכם הוא א"א ועט"ר מורינו הרה"ג כמהר"מ סתהון ז"ל וחיבר על זה ספר מיוחד הנקוב בשם כנסיה לשם שמים והאריך להוכיח שאין שום היתר ח"ו ושבודאי איזה תלמיד טועה כתב הדברים הנז"ל ונתלה באילן גדול ריא"ז ז"ל. וכתב שם בדף מ"ד מ"ה דגם אותם הנוהגים דבמקום שנפל שם אדם. תיכף הם שופכים מים לשדים במקום הנפילה או מים ומלח או שמן. כל זה הוא ניסוך גמור לע"ז וחייבין על זה מן התורה וכמ"ש מרן ז"ל לעיל סי' קל"ט סעיף ג'. ובסוף הספר הובאו הסכמות וחרמות ונידוים מכל חכמי ארץ ישראל ת"ו על כל העושה כנז"ל:

סימן קפז

קפ"ז ס"י פעם אחת או פעמים בליל שני של טבילתה כשתגיע טבילה אחרת ליל שני של טבילתה ואין צריך לפרוש ליל שני של טבילה שלישית וכו' כצ"ל וכלשון הגה"מ שהובא בב"י וכ"כ בש"ע הישן משנת כ"ז וכן הגיה בבאה"ט סוף ס"ק כ"ד ופתחי תשו' ס"ק מ"א משם תשו' אמונת שמואל סי' א' ושאלת יעב"ץ ח"ב סי' י"ג וכן הגיה השו"ג ס"ק כ"ג:

סימן קפח

קפ"ח קפ"ח ס"א ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק וכו'. כתב גאון ירושלים בתשו' אדמת קודש ח"ב יו"ד ריש סי' ד' שבדורינו זה לא הורגלנו להיות ידינו מלוכלכות בדמים וכתמים ועל נשותינו אנו סומכים והן מחמירות על עצמן אפילו במראה לבן וירוק וכו' וממעטות את הדמות וכו' ע"ש:

סימן קצ

ק"צ סמ"ח מהחגור ולמטה לארוכה כ"ש שהוא לקצרה ושתיהן וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

ק"צ סנ"ב היו שלשתן ערות ושוכבות וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן קצג

קצ"ג ס"א (הכונס את הבתולה וכו'. עי' בית יוסף ד"ה והרי"ף כתב פ"ב דשבועות וכו'. כי בבבל היו נוהגים היתר בהלכה זו חוץ מהגיע זמנה לראות וראתה. ובארץ ישראל היו נוהגים בכל דיני הלכה זו איסור למעשה מצד חומרא שהחמירו במקומם ע"ש באורך (ועי' ע"ז לעיל סוף סי' קפ"ז ובש"ך לעיל סי' ק"צ סק"ג) וכ"כ בישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים שבין בני בבל ובין בני ארץ ישראל סי' וא"ו והובא בהגהות יד שאול. אבל בתשו' הגאונים זכרון לראשונים מחברת רביעית דפוס ברלין סי' ס"ז כתוב להיפך וז"ל והא דאשכחן בחלוקית שבין אנשי בבל וארץ ישראל. אנשי מזרח אוסרין כלה על

בעלה כל שבעת הימים מפני שהיתה בתולה ונעשית נדה. אנשי ארץ ישראל על שהוא מוציא דם בתולים בצער מיד מותרת וכו' ע"ש ובתשו' הגאונים שערי תשובה סי' קס"ה קס"ו קס"ח. וכן מצאתי בפסקי ריקאנטי כת"י סי' תרס"ו דאנשי מזרח אוסרין ואנשי ארץ ישראל מתירין):

סימן קצה

קצ"ה ס"י (כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לו חוץ ממזיגת הכוס וכו'. ובסעיף י"א דאסורה להציע מטתו בפניו וכו'. ובסעיף י"ב דאסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ורגליו וכו'. עי' תשו' מהר"י בן מיגש סי' קכ"ט כי יש מקומות שנהגו שהנדה לא תעשה שום שימוש בבית. ועי' בית יוסף בסוף הסי' משם רב האי גאון ובתשו' הגאונים זכרון לראשונים מחברת רביעית דפוס ברלין סי' ס"ז. וכתוב בישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' י"א ובספר המנהיג דיני חפיפה סי' קכ"ב ובתשו' הגאונים שערי תשובה סי' קע"ב ובפסקי ריקאנטי כת"י סי' תרס"ו דבני ארץ ישראל אין הנדה נוגעת בדבר לח ולא בכלים שבבית אבל בדוחק התירו להניק את בנה. ובני בבל אומרים נדה משמשת כל צורכי הבית חוץ משלשה דברים הצעת המטה ומזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו. ועי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' (יט) תרי"ג סעיף י"א):

סימן קצו

קצ"ו ס"ו כל בדיקות וכו' או בצמר גפן. עי' נדה דף י"ז שבארץ ישראל נהגו לבדוק בצמר גפן:

קצ"ו סי"א הפולטת וכו'. כתב מרן ז"ל בב"י וז"ל ומאחר דכל הני רבוואתא כתבו בהדיא דאף לבעלה סותרת וגם מאחר שכולם זולתי הרמב"ם ואו"ז פוסקים כרע"ק דעד שש עונות לא מסרחא ש"ז הכי נקטינן וכן ראיתי למורי הרב מהר"י בי רב זלה"ה דורש ברבים עכ"ל ואח"כ הביא דברי התה"ד והאגור שהביא מור"ם בהג"ה להמתין עוד יום אחר וכו' ויש שבעה ימים וכו' בין שמשה בין לא שמשה וכו' וסיים הב"י על זה דבכל מקומותינו לא נהגו אלא להמתין ארבעה ימים ולהתחיל לספור מיום חמישי ואילך ודוקא אם שמשה אבל אם לא שמשה אינה ממתנת כלל ואם שמשה יום או יומים קודם ראייתה משלמת עליהם ארבעה ימים מיום שימושה ובחמישי לשימושה מתחלת לספור עכ"ל והובא קצת בט"ז סק"ז ובש"ך ס"ק כ"א. אך בזמנינו נהגינן להחמיר כמנהג שכתב מור"ם בהג"ה וכמ"ש השולחן גבוה סוף ס"ק כ"ז ולעיל סי' ק"צ סוף ס"ק י"א וס"ק כ"ג. ועי' תשו' צרור הכסף יו"ד סי' י"א ובספר אורחות יושר למהר"י מולכו דף רט"ז ע"ב:

סימן קצח

קצ"ח ס"מ תכרוך שערה על ראשה בחוטי שיער שאינם חוצצים או בחוטי צמר וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן ר

ר' ס"א כתב השיורי ברכה אות ב' והחקרי לב יו"ד ח"ב סי' ל"א דף ס' ע"א כי פשט המנהג שהנשים טובלות ואח"כ מברכות ואח"כ טובלות פעם שנית וכמ"ש השל"ה בשער האותיות דף ק"א ע"א וכתב המחזיק ברכה או"ח סי' פ"ד אות ב' דאין לערער על מנהג הנשים שמברכות בתוך המקוה אשר במקום שרוחצין שם בבית הטבילה בחמין ע"ש ועי' שולחן גבוה או"ח סי' תר"ו ס"ק י"ו:

סימן רא

ר"א סכ"ג אין שלשה לוגין פוסלין אלא א"כ יהיו שלימים ומראיהם וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז וכן הגיה השולחן גבוה:

ר"א ס"ל אבל השלג שמיעך חללו והברד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן הנז"ל:

ר"א סל"ב מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך וכו'. עי' תשו' חוקי חיים גאגין סי' יו"ד דף י"ז ע"ב שנשאל מהרה"ג מהר"ש העליר ז"ל אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו על מקוה שבעיה"ק הנז"ל שכאשר מפנים ממנו המים חוזר ומתמלא ממי גשמים וע"י ק נראים אז המים עכורים מאד וגם משונים למראה אחר נוטה ללובן מחמת הטיט או הסיד שטחים בו הגגות ויש מי שמערער לפסול המקוה. ויען כי המקוה נעשה בזמן רבנים גדולים ז"ל וח"ו שהעלימו ק בדבר הנוגע לערוה וכו' האריך הרב השואל הנז"ל בדין דסעיף זה ולעיל סעיף כ"ה ובמשנה דפרה סוף פ"ח ומסיק לקיים המנהג ולהכשיר המקוה מכמה טעמים ובפרט ממה שפסק מרן ז"ל באו"ח סי' ק"ס סעיף ט' דמים עכורים מחמת טיט שנתערב בהם אם הכלב יכול לשתות מהם כשרים בין לנט"י בין למקוה. ושקו"ט בדברי הפרמ"ג שם בא"א ס"ק י"ב. והסכים עמו הגאון המחבר הנז"ל הלכה למעשה ע"ש. אך בתשו' דברי חיים להגאון מסאנז זצ"ל ח"ב יו"ד סי' ק"ב נשאל ג"כ מעיה"ק הנז"ל על זה והשיב להחמיר מחמת השינוי מראה:

ר"א סמ"ו כתב הרב גינת ורדים יו"ד כלל ד' סוף סי' ג' דכשמכשירים המקוה ע"י רבייה והמשכה. מעולם לא הקפידו בכל גלילות ארץ הצבי ת"ו לעשות חריץ. ותמה הרב על זה שהוא נגד רש"י ותוס' בתמורה דף י"ב. ובסי' ד' שם הובא תשו' הגאון מהר"מ בן חביב ז"ל לקיים המנהג ובסוף דבריו כתב וז"ל וכן המנהג בארץ ישראל להריק י"ט סאה על הגג ונמשכין למקוה ואין אנו מקפידין לעשות לא גומא ולא חריץ אלא המשכה

דשלשה טפחים סגי לן כמ"ש מרן ז"ל בסעיף מ"ה עכ"ל ועי' תשו' דבר משה ח"א יו"ד סוף סי' כ"ד:

ר"א סנ"ב מצאתי במ"ע המאסף שנה תשיעית חוברת שביעית סי' פ"ה סדר הכשר המקואות הנהוג בין האשכנזים בעיה"ק ירושלים ת"ו וראיתי כי טוב להעתיקו כאן וז"ל. כת"ר שאל לבאר לו תכנית המקואות שלנו האשכנזים פה עיה"ק ירושלים ת"ו ומנהגינו בהכשרם. והנני למלא שאלתו. אצלינו נעשו שתי מקואות סמוכות זה לזה וכותל מפסיק ביניהן ובאמצע כותל המפסיק יש נקב כשפופרת הנוד. מקוה אחת להיות בה מים הכשרים. ומי הגשמים יורדים לתוכה ונקראת מקוה הכשירה. והשניה היא שטובלים בה ונקראת מקוה הטבילה. בימי הגשם יבואו מי הגשמים למקוה הכשירה מן הגגות דרך צינור של חרם. ויש שעשוי חלול בקרן זוית של בנין בית המקוה ודרך שם יבואו מי הגשם. ויש שעשוי צינור מהקאדוסעם של חרס שהם חלולים ואין בהם להחזיק (ואם א"א לעשות צינור של חרם עי' יו"ד סי' ר"א סעיף מ"ח נו"ב מהדו"ת יו"ד כי' קל"ז קל"ח וחת"ס יו"ד סי' קצ"ח קצ"ט והלאה וגידולי טהרה על הלכות מקוואות סי' ט') וכשבא להכשיר מקוה הטבילה פותחים את נקב השפופרת ויבואו מים כשירים ממקוה הכשירה למקוה הטבילה. וכאשר יגיעו המים עד השפופרת סותמין אותו. ומוסיפין מים שאובים במקוה הטבילה עד שיהי' גובה המים זרת ממעלה להטיבור (כמ"ש כיו"ד סי' קצ"ח סעיף ל"ו ויעוין לכושי שרד שם) וכשרוצים להחליף שוב את המים של הטבילה מוסיפים מים שאובים למקוה הכשירה עד שתהי' מליאה ופותחים שוב את השפופרת. וחוזר חלילה. וכך מחליפים המים כמעט בכל שבעה ימים. מקוה הכשירה מאה ושמונים צנטמעטער ארכה. מאה ועשרים צנטמעטער רחבה. מאה ועשרים צנטמעטער גובהה ולפי"ז יש בה ארבעה שיעורי מקוה (כי שיעור המקוה הוא שלש אמות מעוקבות דהיינו אמה על אמה ברום שלש אמות וכל אמה היא לערך ששים צענטימפטער והצנטימעטער הוא חצי אצבע והאמה של תורה היא ארבעה ועשרים גודלים שהם שלשים אצבעות) כדי שיהיה בה שיעור גדול בשופי מן השפופרת ולמטה ושיעור גדול מן השפופרת ולמעלה. וכאשר ירדו המים ממקוה הכשירה למקוה הטבילה. ישאר שיעור גדול ממים כשירים במקוה הכשירה ויבוא שיעור גדול למקוה הטבילה. ומקוה הטבילה מאה ושלשים צנטימעטער ארכה. ומאה ועשרים צנטימעטער רחבה. ומקרקעיתה עד השפופרת גובהה שמונים צנטימעטער. אשר בזה תקבל מים כשירים בשיעור גדול. ומוסיפים בה מים שאובים בערך עוד ארבעים צנטימעטער שיהיה גובה המים ערך מאה ועשרים צנטימעטער שהוא כמו זרת למעלה מהטיבור. ומה טעם אנו

נוהגים להכשיר את מקוה הטבילה ממקוה הכשירה. ואמאי אין אנחנו נותנים מים שאובים פשוטים למקוה הטבילה ולהשיק את מקוה השאובה למקוה הכשירה בפתיחת השפופרת ותהיה גם המקוה השאובה כשירה ע"י השקה. היינו טעמא משום השיטה המובא בבית יוסף סי' ר"א (כפוף ד"ה כתב המרדכי) בשם הרי"ו ובש"ך ס"ק מ"א וס"ק קי"ב שיש אומרים שאם חיבר מקוה שאובה למקוה כשירה ע"י שפופרת הנוד. ונסתם השפופרת חוזרת השאובה לאיסורה. וכדי לחוש לדעת היש אומרים הנז"ל. ממלאים את מקוה הטבילה ממקוה הכשירה. כי להניח את השפופרת פתוחה תמיד. הוא דבר קשה. בשביל החימום שמחממין את המקוה. ושלא יתקלקלו המים הכשירים וגם שמא יהיה נסתם השפופרת באיזה זמן. הן אמנם שיטה זאת קשה לכאורה מאד דכפי הנראה ממתניתין פ"ו דמקוואות מ"ג. מכשרת השקה גם לאחר שכלתה ההשקה וכדאיתא ביו"ד סעיף נ"ה נ"ה וזוהי תמיהתו של הנז"ב יו"ד מהדו"ת סי' קמ"א ע"ש. אך עכ"פ הש"ך הביא. דיעה זאת וסיים ע"ז דטוב להחמיר לכתחילה. ועתה ראיתי בספר גידולי טהרה על מקוואות סי' יו"ד שהעלה ישוב לדעת היש אומרים הנז"ל מקושיא הנז"ל וחיזק אותה במסמרים והביא דעת הרבה רבוואתא דס"ל כן וסיים שאינו יודע מקום להקל בזה ע"ש (ומלשון המשנה שם פ"ו מ"ח ממלא בכתף ונותן לעליון פד שירדו לתחתון ארבעים סאה אין לדייק אמאי לא ע"י השקה כי י"ל בפשיטות שכאן אמרו עליון ותחתון. ודין דהשקה השמיענו במשנה ג'). וראיתי בחתם סופר יו"ד סי' ר"ג וסי' רי"ב וסי' רי"ד (הובא בפתחי תשובה סעיף ט"ו ס"ק ט"ו וסעיף ל"ו ס"ק כ"ד) שהביא המנהג של מדינתו והוא בעיקרו כמו מנהג שלנו אלא שהם משמשים בשתי המקואות לטבילה ושם כתב שמנהגם לעשות שתי מקואות סמוכים ונקובים זה לזה כשפופרת הנוד וכשמנקים האחת ומריקים אותה. מוסיפים בחברתה מים שאובים עד שתהי' מליאה. והמים יורדים עד השפופרת לתוך המקוה הריקנית. ואח"כ כשרוצים לנקות את השני'. מהפכים הסדר. מריקים את השני' ומוסיפים מים שאובים לתוך הראשונה שירדו מחנה לתוך השני'. וחוזר חלילה בכל פעם. ומראש נתקשיתי בזה מאי מועיל זה דאנחנו מכשירים מקוה הטבילה ממקוה הכשירה. אכתי כשאנו פותחים השפופרת. הרי קילוח הראשון של המים בא מכח אדם הפותח והרי זה תפיסת ידי אדם. וראיה לזה דהא אם אשקול עליו בדקא דמיא ע"י שהסיר את הדף המונע ומת. חייב עליו שהוא כזורק חץ (כדאיתא בסנהדרין דף פ"ז וחולין דף ט"ז) ואם יש בשטיפה הראשונה שלשה לוגין הרי באו ג' לוגין ע"י תפיסת אדם (והוא רק לדעת הפוסקים דס"ל דכל שבא ע"י תפיסת אדם אף כלא ע"י כלי הרי זה בשאובים. משא"כ לדעת הר"ש והראב"ד דתפיסת

ידי אדם שלא ע"י כלי אינו פוסל אלא היכא דרוב המקוה נעשה כן עי' ט"ז סעיף ט"ו ה"ק כ"ז כ"ח ופי' התר גידולי טהרה כי' י"ד ושם השיג על הע"ז וס"ל דאף להראב"ד פוסל ג' לוגין מתפיסת אדם ע"ש) הן אמנם אף לו יהיה מקוה הטבילה כולו שאוב הרי הוא מתכשר בהחיבור למקוה הכשירה ע"י שפופרת הנוד. והכא נמי מתחברים שני המקוואות אך א"כ שוב אין אנו מרויחים לגבי שיטת הרי"ו ודעמי' (הובא לעיל אשר בעבור חששא לשיטה הנז"ל אנתנו מכשירים את מקוה הטבילה ממקוה הכשירה כמ"ש לעיל) והיינו יכולים שוב למלא את מקוה הטבילה במים שאובים ולהכשירה בהשקה ע"י שפופרת הנוד. וכדומה לזה נתקשה הט"ז ס"ק מ"ז וכתב שם לתרץ קושית הרמב"ן אהא דדין כלי מנוקב שהובא בסעיף מ' דמאי מועיל מה שאינו חשוב כלי מ"מ הא הוא בא ע"י אדם למקוה די"ל דהיכא שהוא גוד אחית שפיר הוי ניצוק חיבור. אולם בנ"ד אם נאמר שהקילוח נתכשר שוב ע"י ניצוק חיבור הרי הוא גוד אסיק ולא הוי חיבור. וכ"ש דקשה להרמב"ם דפסק דלא אמרינן אפי' גוד אחית וגם לפי מ"ש הט"ו לחלק בין היכא שהוא איסור דאורייתא לבין איסור דרבנן. הרי גם הכא לשיטת ר"ת הוי דאורייתא כמ"ש בב"ב פרק חזקת הבתים דף ס"ה דשלשה לוגין בתחילה פוסלים מן התורה אכן לפי מ"ש בשו"ת זכרון יוסף סי' י"ג בדבר מכונת הפלאמפי"ן שאפשר שיש להקל אם משיכת המים היא תמידית באין הפסק שמתכשרים ע"י השקה. ור"ל שהקילוח הוא עב כשיעור שפ"ה שמתכשרים ע"י השקה. הרי לפי זה ניחא גם בנ"ד דהמים היורדים בקילוח הראשון אפי' יהיו ג' לוגין. נתכשרו תיכף ומיד ע"י השקה כי עובי הקילוח הוא כשפ"ה. ומה שהקשה הרב גידולי טהרה סי' י"ד על הרב זכרון יוסף דמי יודע אם החלול מתחלתו ועד סופו הוא כשפ"ה. לא קשה בנ"ד כמובן. ולענין קטפרס. נצטרך לומר כמ"ש התוי"ט פ"ו דמקוואות מ"ח ד"ה אפי' ע"ש. אולם לענ"ד יותר טוב הי' לעשות הנקב קטן שיהי' ברור לנו שאין ג' לוגין בקילוח הראשון. ואף שיהי' הנקב פחות משיעור שפ"ה. אין קפידא מאחר שאנו מכשירים את מקוה הטבילה ממקוה הכשירה תו לא צרכינן רוחב שפ"ה. דפירצה אשר דרך הפירצה יעברו מים כשירים למקוה. לא בעינן דוקא שיהי' כשפ"ה. כי שיעור זה אינו אלא להשקה וחיבור (וכל עיקר שעשינו כשפ"ה הוא משום חשש שמא יארע שלא יריקו מקום הטבילה כראוי ותיפסל בשלשה לוגין. ותצטרך להתכשר ע"י השקה) ואם לא יהי' ג' לוגין בקילוח הראשון שוב ליכא תפיסת אדם דאנן פסקינן כחכמים שגם בתחילה אינו פוסל אלא ג' לוגין דוקא. וכמו שכתבתי לעיל ככה נהגו האשכנזים בירושלים ת"ו מזמן שנוסד בה בעזה"י הישוב החדש עד שנת תר"ס והרבה נצטערו הרבנים על מה שאין ביכולתם להכשיר את המקוה בימי הקיץ

גם לשיטת הראב"ד. דהנה הראב"ד ס"ל דאם נתן סאה מים שאובים במקוה כשירה. ונטל סאה ממנה. כשר עד רובו. היינו שאם עפ"י החשבון נפחתו מימי הגשמים ולא יש בה רובו של שיעור פסולה (ומובא בב"י ד"ה וכתב הרא"ש וכו' ועוד להלאה שם ופי' חת"ס סי' רי"ד) וגם הרמב"ם ס"ל כן. אלא דלהרמב"ם פסול מדרבנן ולהראב"ד פסול מן התורה ועי' גידולי טהרה על מקואות סעיף כ"ד בנחל ס"ק כ"ו וס"ק ל"ה שס"ל להחמיר להחמיר בזה ע"ש ולפי שיטה זאת הרי כשהחליף שתי פעמים את המקוה א"א להכשירה עוד. דבפעם השלישי ליכא תו לפי חשבון רוב שיעור של מי גשמים ולפי מנהגינו שנוהגים להוסיף מים שאובים במקוה הכשירה ולתת ממנה למקוה הטבילה. הרי הכשר שלה דלא עפ"י שיטה הנז"ל. ובשנת תר"ס מצאנו תיקון לזה בעזה"י דאחרי עמל וטורח ומדידות. ראינו שיש מקום בקרן זוית אחת בבית המקוה שאפשר לחפור בו בעומק חפירה כשיעור מקוה ומכוונת לעומקה של מקוה הטבילה. ואז עשינו החפירה ממעטער מעוקב (מעטער על מעטער ברום מעטער) שתחזיק שיעור מקוה בשופי. ועומקה כנגד עומקה דמקוה הטבילה. ונקב חלול כשפ"ה עובר מן התפירה למקוה והנקב הזה בתוך החפירה הנהו למעלה סמוך לתקרתה היינו בגובה המעטער. ואל תוך החפירה יבואו מי גשמים דרך צינור של חרם. והמים שבתוך החפירה לא ישמשו אלא להשקה והמה תמיד על עמדם יעמודו. ונקב השפופרת הזה (המוכר מהחפירה למקוה הטבילה) יפתחו שעריו תמיד לא יסגר ולא יסתם. ונמצאו מי המקוה של הטבילה מחוברים תמיד למי הגשמים של החפירה ע"י שפ"ה הפתוח בכל עת וזמן. ואעפ"י שבאופן הזה שוב היינו יכולים למלא מקוה הטבילה במים שאובים אף לשיטת הרי"ו (שהובא לעיל) אחרי שמתחברים למימי גשמים ע"י שפ"ה הפתוח תמיד. בכל זה אין אנו משנים מנהגנו הקדום ואנחנו ממלאים את מקוה הטבילה ממימי הכשירה. פן יארע באיזה זמן איזה פיסול בהחפירה. או שיהי' בה סדק ויהיו מימיה זוחלין. או שתחסר לפעמים מן שיעור שלה. אי שיסתם השפופרת באיזה מקרה. לפיכך אנו אוחזים מעשה הראשונים להכשירה ממימי הכשירה. וגם השפופרת פתוחה להחפירה. והוא על צד היותר טוב. ופעם אחת בשתי שנים אנו מחליפים (ביום של גשם אשר יבואו בה בו ביום מי גשמים אחרים), גם את מי החפירה. ולא משום נקיות דוקא אלא גם משום הטעם כי במשך הרבה פעמים שמחליפים את המים ממקוה הטבילה יש לחוש שוב לשיטת הראב"ד הנז"ל כי בכל פעם שמריקים את מקוה הטבילה יחסרון מעט מים מהחפירה בגובה נקב השפופרת הפתוח וכשתתמלא מקוה הטבי' במימיה יתמלא חסרון החפירה ממים האלה ויכול להיות כי במשך שתים שלש שנים יהיה שוב החשש לדעת הראב"ד.

ומטעם הרבנים הי'יו נתמנו משגיחים מיוחדים על המקואות ואין רשות להבלן לפתוח את השפופרת ממקוה הכשירה עד שיבוא אחד מהממונים על זה והממונה יראה אם לא נשאר מים ולחלוחית במקוה הטבילה ושלא ישאר בתוכה כלי קיבול וכדומה. והוא עומד מעת פתיחת השפופרת עד שיבואו המים למקוה הטבילה שיעור גדול של מקוה. ואז נותן רשות להבלן להוסיף מים שאובים במקוה הטבילה שתהיה ראויה לטבול בה. ואנחנו האשכנזים נהגינן היום לחמם את מקוה הטבילה בכל יום מטעם שהחולשה ירדה לעולם והכל חולים אצל הקור וכמ"ש החכמת אדם רק בהחימום דער"ש מדקדקין שיהיו המים בליל שבת רק פושרין עכ"ל:

ר"א סע"ד כל המקואות הנמצאים פסולין שחזקתן שאובין. כתב מרן ז"ל בב"י דמה שחילקה המשנה בריש פ"ח דמקואות בין ארץ ישראל לחו"ל בזה היינו בזמן שהיו ישראל שרוין על אדמתן אבל בזמה"ז שוה א"י לחו"ל:

ר"א סע"ה יש מי שאוסר להטיל יורה מליאה מים חמין לתוך המקוה לחממו וכו' (פו' לעיל כי' קצ"ח סעיף ל"א וכבית יוסף לעיל סוף סי' קפ"ז) וכתב מור"ם בהג"ה דיש מקילין וכו' ומ"מ יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל אז אין למחות בידם עכ"ל וכ"כ הרדב"ז בתשו' הישנות סוף סי' צ"ה. ועי' שולחן גבוה לעיל סי' קצ"ח סוף ס"ק ע"ב. וחזון נחום פ"ה דמקואות מ"ה דף קפ"א ע"א. זרע אברהם יו"ד סי' י"ט. ומ"ש מורינו הרה"ג מהר"ר גבריאל איספיראנסה הובא בתשו' לב שלמה סי' ך'. ובית יהודה ח"ב סי' ל"ב וסוף סי' ק"ט. בריכות המים יו"ד סי' זה. תשו' חסד לאברהם אלקלעי יו"ד סי' כ"ט. והנה בדבר היתר חימום המקוה שעשו מעשה בעיה"ק חברון בשנת ש"פ שהובא בחזון נחום הנז"ל זכינו בזמנינו לתשו' נבחר מכסף להרב המוסמך מהר"י פינטו ז"ל (הרי"ף המפרש על עין יעקב) שנדפס מכת"י ושם בסי' י"ז הובא תשו' רבני עיה"ק חברון ת"ו שבזמן הנז"ל. להתיר בחברון ת"ו לחמם המקוה משום שכמה בנות ישראל נעקרות מפני הצינה והקור ואולי מתבטלת טבילת מצוה בזמנה וכו' ומבואר שם כי כתבו לחכמי ההוראה שבצפת וירושלים ת"ו והסכימו עמם גם הגיע לידם פסק מורינו הרב מהריט"ץ ז"ל שהתיר. ובדף כ"ג סוף ע"א כתוב וז"ל ואחרי שרוב בנין ורוב מנין מהפוסקים מתירים אין לנו לחוש לסברת יחיד. ובפרט כי רבותינו רבני צפת ת"ו מימי קדם בהיותה מליאה ועומדת על תילה התירו לעשות מעשה לכתחילה לחמם המקוה. וגם עתה מקרוב זה עשרים שנה כאשר בא הרופא הרב עובדיה ויליסיד נ"ע שחשש להיזק בנות ישראל ועשה מעשה על פי חכמי הדור וגם וגם פה בזמן החכמים החסידים הרב אברהם בן יקר והרב מלכיאל אשכנזי (הוזכר לשבח בשל"ה ריש מסכת יומא) קדושים אשר בארץ עשו

מעשה לחמם המקוה גם אנחנו נלך אחרי עקבותיהם ללכת בנתיבותם כי מעשה רב. ואפילו הרב מהר"י קארו עשה מעשה לחמם המקוה נגד מ"ש בספרו סברת האוסר כי רבים מבני עליה הם המתירים (עי' מה שכתבתי בכללים כי' כ"ג) ועלייהו קא סמכינן עכ"ל. ועל פי זה כתב בתשו' רב פעלים ח"ב יו"ד סי' כ"ו דהגם שהעיד הרב בריכות המים הנז"ל דהסכימו רבני דורו שבירושלים ת"ו לאסור. הוא משום שלא ראו תשו' נבחר מכסף להרי"ף הנז"ל כי עדין לא נדפסו תשובותיו בזמניהם (עי' מה שכתבתי בכללים סי' ד') ואנחנו שזכינו לראות עדות גדולי הדור הקדמונים להתיר כנז"ל יכולים אנו לסמוך על זה ולהתיר:

ר"א סע"ה בהג"ה ובחמי טבריא מותר לכ"ע. עי' ב"י שכתב כן משם הגהות מרדכי סוף שבועות וכדמוכח מתענית דף י"ג להדיא דמותר. וכן פסק הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ח דטבילה במקואות שבחמי טבריא מותר וכן אין לאסור הטבילה בהם משום שהמים מרים ואין ראוים לשתית בהמה (עי' ב"י או"ח סי' ק"ס). אך צריך שהנקב שבקרקעית המקוה שמשם יוצאים מימי המקוה בעת שמנקים אותו. יהיה סתום במטלניות שאין בהן שלש על שלש אצבעות (ובסברא ראשונה דלעיל סעיף ן') ע"ש באורך:

סימן רג

ר"ג ס"ד ואפילו צדקה אין טוב לידור וכו' (וכ"כ לקמן פי' רנ"ז סעיף ד') אך בעת צרה מותר לנדור וכדלקמן סעיף ה'. כתב השיורי ברכה אות ב' דהרדב"ז בתשו' ח"ג דפוס פיורדא סי' תמ"א צידד דמותר לנדור צדקה ובפרט לזרוזי נפשיה (עי' לקמן סעיף וא"ו) וגם לומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיה בני (כדאיתא בפסחים דף ה' וב"ב דף יו"ד ועי' לקמן כי' ר"ך סוף סעיף ט"ו) והאריך בזה עש"ב ומכלל הדברים יש סמך למה שנהגו רבים לנדור לרבי מאיר כדי שישיג דבר זה או ריוח זה וכיוצא ומ"מ יותר טוב ליתן מקודם עכ"ל. ובמדרש תלפיות אות א' ענף אבידה ומציאה כתב וז"ל קיבלתי מי שמאבד איזה דבר אם ינדור למאור אם אני מוצא אותה נודר סך מעות שמן לנשמתו של רבי מאיר מיד מוצא האבידה. ובלבד שלא יעבור זמן. שאם האבידה מעות אפשר שכבר הוציא אותם המוצא בהוצאות ואם הוא בגד או שמלה אפשר שהוליכו למקום אחר או עשה בו שינוי באופן שאינו ניכר ואז אין מועיל הנדר עכ"ל וכ"כ בספר כתר שם טוב ח"ב דף כ"ב ע"ב משם הבעש"ט ז"ל. וכתב עוד השיורי ברכה באות ד' וז"ל ואגב אומר שכתב הגאון הרמ"ע במאמר חיקור דין סוף ח"א שיאמר אלהא דמאיר ענני ויכוין (סתם) לכונה שכיון ר"מ בזה שנענה שר בית הסוהר דאיתא פ"ק דע"ז דף י"ח ע"א עש"ב ובפירוש יד יהודה עכ"ל. ובספרו פתח עינים על ע"ו שם כתב וז"ל מזה נשתרבב המנהג

בכל גלילותינו דעל כל צרה שמתפלל האדם אומר אלהא דמאיר עניי וכו' ונודרים שמן או צדקה לנשמתו של ר"מ וכתב הרמ"ע וכו' במה שכיון ר"מ באותה כונה וכו' ומכאן אתה למד שמה שנהגו לומר שמכוונים בתפילה לדעת רשב"י וכיוצא וכן בתורה ובמצות מנהג טוב הוא עכ"ל. וכבר מצינו כעין זה בב"מ דף פ"ד ריש ע"ב באותם שהתפללו להנצל מנחשול של ים בזכות ר"א בר"ש וניצולו בזכותו ואח"כ שלחו לו דורון כמ"ש רש"י שם ד"ה עיילו. וכתבו התוס' שם ד"ה שיתין וז"ל מפרש במדרש שעמד עליהם נחשול שבים לטבעם ונדרו לו ושקט הרוח עכ"ל. כי ידוע דר"א בר"ש היה במדריגת אביו כדאיתא בסוכה דף מ"ה ע"ב. ועל רשב"י אמרו במעילה דף י"ו ע"ב שהיה מלומד בנסים לבטל גזירות רעות. וכ"ש אחרי פטירתם כדאיתא בחולין דף ז' דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהן ואיתא בע"י סוף פ"ק דסוטה מפני מה נסתתר קברו של משה וכו' שמא יבואו לקבורתו וכו' ועומד משה ומבטל את הגזירה מפני שחביבין צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. ובבית יוסף או"ח סוף סי' תרכ"א כתב משם הרוקח שפוסקים צדקה ביו"כ וכו' לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם ע"ש ובסי' רפ"ד ובב"י יו"ד לקמן סי' רמ"ז ובהג"ה לקמן סוף סי' רמ"ט. ובספר חסידים סי' ק"ע איתא שחסיד אחד היה נודר בשביל כל הנשמות ואמר מפני שהוא בזכותם וכו' ע"ש. וכתב הרב המקובל מהר"י ניניו ז"ל בספרו אמת ליעקב בסוף קינטריס שפת אמת דף קכ"ד ע"ג כי כאשר הגאון הקדוש מהר"ח אבולעפיא ז"ל עשה ישוב חדש בעיה"ק טבריא ת"ו (בשנת תק"נ) גזר והסכים בכח קדושתו כי כל הנודר לשם רבי מאיר לא ישולם נדרו במה שיתן אותו בעירו אלא עד אשר יקיים בהצדקה מצות נתינה לעיה"ק טבריא ת"ו אשר שם חלקת מחוקק ספין (כמ"ש בסוף שער הגלגולים להאריז"ל) למען יתפרנסו מזה ת"ח שבטבריא ת"ו וכל הספרדים בני חו"ל קיימו וקיבלו עליהם לקיים הסכמה זאת ע"ש. ובתשו' לב חיים ח"ב סי' ק"ס דף קי"א ע"ג ואילך האריך בזה וכתב וכתב דכיון שכבר נהגו כן. בודאי מי שנודר סתם לשם ר"מ ואינו מפרש בשעת הנדר שהוא לעניי עירו מחויב הוא לשלוח הנדר לטבריא ח"ו ע"ש. ובכל מדינות אשכנז נהגו כי כל מה שנודרים לשם ר"מ שולחים הכסף לכל א"י ת"ו לפרנס בו כל עניי א"י וכמו שאכתוב בעזה"י לקמן סי' רנ"ט סעיף א' ושמעתי דה"ט משום דאיתא בירושלמי כלאים פ"ט סוף ה"ד שבשעת פטירת ר"מ אמר שיאמרו לבני ארעא דישראל הא משיח דידכון (עי' מזבח אלי' עה"ת סוף פרשת וזאת הברכה) ובמדרש קהלת רבה פרשה ב' על פסוק י"ז ושנאתי אני את כל עמלי וכו' איתא כי ר"מ היתה מלאכתו סופר ומה שהרויח היה מוציא להוצאות עצמו שני שלישים והיה מפרנס בשליש הנשאר את הת"ח ולא חשש להשאיר לזרעו כלום.

ובסדר הדורות אות יו"ד הובא מעשה רבי יהודה הענתותי שנעשה לו נס ע"י ר"מ שכפה אותו ליתן צדקה ע"ש ולזה זכה כי, גם אחרי פטירתו יתפרנסו חכמי ועניי ארץ ישראל בזכותו. וכתב הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תר"ח כי כבר נהגו בכל הגלילות לחשוב לנדר גמור מה שנודרים לגלח הקטנים במקום קבר שמואל הנביא מטעם שהם רגילין להביא עמהם נדרים ונדבות ונותנים משקל השיער לצורך המקום להדליק עליו שעוה ושמן ולשאר צרכיו גם יש בנדבות חלק לעניים ולצורכי ציבור ע"ש ובתשו' הרלב"ח סי' ג' ותשו' יכין ובועז ח"ב סי' ז' ומה שכתבתי בחלק או"ח סי' תצ"ג סעיף ב':

סימן רח

ר"ח ס"א ואם הוא אומר שדעתו כבשר מליח וכו' נאמן ואין צריך שאלה ואפילו הוא ע"ה ואם רוב אנשי המקום קורין לבשר מליח וכו' כתב הרב נחפה בכסף ח"א יו"ד סי' א' לענין שד"ר עיה"ק צפת ת"ו שבא למקום אחד ומלבד הנהוג לקבץ נדבה. דיבר ג"כ על לב קצת יחידי סגולה שיתן כל אחד ואחד דבר קצוב בכל שנה למערת רשב"י זיע"א. ויהי בהיותם מתנדבים. נכנס שם אדם אחד ואמרו לו תתנדב ג"כ למצוה זאת בסתם. והתנדב איזה סך לכל שנה. ויצא משם ולא ידע מה היא המצוה. ויהי כי ארכו הימים ובא הגבאי לגבות הנדבה. נודע להמחנדב הנז"ל שהנדבה היא למערת רשב"י. ויהי כשמעו. אמר שמעולם לא כיון למצוה זאת אלא דוקא לארץ ישראל בכוללות ולזה הוא שהתנדב בפיו ולבו שוים ומעולם לא עלה זה בדעתו. והגבאי טוען דלא אזלינן בחר דעתא דידיה אלא כשנידב בינו לבין עצמי אבל בנ"ד שהתנדב לבקשת המבקשים ממנו אדעתא דידהו נדר. הדין הוא עם המתנדב ולא דמי זה למאי דקי"ל לקמן ריש סי' ר"י וריש סי' רי"ח בהג"ה ע"ש באורך. והרב מהר"י עייאש בסוף ספר מטה יהודה בליקוטים דף מ"א ריש ע"ג השיג עליו ע"ש:

סימן ריא

רי"א ס"כ מי שהתנה ואמר כל נדרי שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים ונדר בתוך הזמן אם הוא זוכר לתנאו בשעת הנדר נדרו קיים שהרי מבטל תנאו בשעה שנודר ואם אינו זוכר לתנאו בשעת הנדר התנאי קיים והנדר בטל ויש אומרים שאין התנאי מועיל לבטל הנדר אלא א"כ יזכרנו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא סומך על התנאי ויש לחוש לדבריהם. ולעיל סעיף א' כתב מור"ם בהג"ה והא דאמרינן כל נדרי בליל יו"כ הוי כאילו התנו בהדיא ומ"מ לא סמכינן על זה להתיר בלא שאלה לחכם כי אם לצורך גדול. וכתב שם הש"ך סק"ג דהג"ה זו שייכא בסעיף ב' וכתוב בתשו' מהר"מ גאלאנטי סי' י"ח דהוא הדין בנזירות דינא הכי דכל נדרי מבטל הנזירות אעפ"י שלא אמר נזירות הרי הוא בכלל

נדרים עכ"ל. ומבואר בתשו' מורינו הרב מהרמ"ג הנז"ל דלא קי"ל כדעת יש אומרים הנז"ל אלא דסגי כשלא נזכר מביטול נדרים של ערב ר"ה או ערב יו"כ בעת הנדר או הנזירות בין נזירות סתם בין נזירות שמשון וכן נהגו ע"ש (והגם שלא הזכיר שם מאמירת כל נדרי אלא מהביטול של ערב ר"ה או ערב יו"כ. למד הש"ך מזה דה"ה לאמירת כל נדרי) גם מורינו הרב מהר"מ אלשיך סוף סי' ק"ג בנדון נז"ש סמך על ביטול דערב ר"ה להתיר ולא חשש לדעת י"א הנז"ל גם מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' קנ"ב כתב דנז"ש הוא בכלל תנאי ביטול הנדרים דערב ר"ה וראוי שיועיל התנאי לנז"ש יותר משאר נדרים כיון דלית ליה התרה וכיון שלא זכר לתנאו בעת הנדר או הנז"ש התנאי קיים והנדר או הנז"ש בטל. גם בנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' כ"א כתב לענין נז"ש דאין לחוש לדעת יש אומרים הנז"ל (ודחה דברי הרב מהר"ח רופא בתשו' מעשה חייא סי' כ"ה בזה) ויש לסמוך על הביטול אם לא זכר אותו בעת הנדר וכתב דכבר הורה כן הרב אביו ז"ל הלכה למעשה כמה פעמים. גם מורינו הרב מהריט"ץ סי' ק"א כתב וז"ל וכן אנו נוהגים לשאול להנודר כשבא להשאל בפנינו. ביטלת הנדרים קודם ר"ה. אם אמר הן. אנו שואלים אותו אם היה זכור הביטול בשעת הנדר. ואם אמר לאו. אנו מתירים אותו. הילכך גם בנדון זה (דנו"ש) אם ביטל נדרים ולא זכר בשעת הנדר הנדר. ודאי דאין כאן נזירות עכ"ל. וכתב בתשו' מטה יוסף ח"א יו"ד סי' י"ג דף כ"ד דבודאי מ"ש מורינו הרב מהריט"ץ אנו מתירים אותו. אין כוונתו ע"י התרה דהא סיים ואמר שאם ביטל אין כאן נזירות וכ"כ להדיא בסי' קצ"ד ד"ה ועתה וכו' דאין צריך התרה כלל. אלא כוונתו דאנו אומרים לו שהוא מותר ואין עליו איסור כלל. וכן דעת רובא דרובא מגדולי האחרונים ומכללם הרדב"ז בתשו' הישנות סי' רע"ט דאם ביטל נדריו בערב ר"ה או בכל נדרי שאמר בליל יו"כ שיש שמכוונים לאומרו פעם אחת בלשון לשעבר ולהבא כדי לבטל הנדרים שנדרו בשנה שעברה והנדרים שידורו לעתיד בשנה הבאה. (עי' טור או"ח סי' תרי"ט וט"ו שם) אם הנודר כיון לכך מועיל לבטל כל נדריו וגם הנזירות שמשון בכלל כשלא זכר מזה בעת הנדר או הנזירות ואין לחוש לדעת יש אומרים הנז"ל. אך היכא דאין נוהגים לומר כל נדרי גם בלשון להבא. צריך שיבטל נדריו בערב ר"ה. והביטול מועיל בלי התרה כלל. והגם דכתב מהרי"ו בתשו' (שהביא מור"ם בהג"ה הנז"ל) דלא סמכינן על אמירת כל נדרי להתיר בלא שאלה לחכם אלא לצורך גדול. אפשר דהיינו דוקא בנדרים. דאית להו תקנתא בהתרה. אבל נז"ש דליתיה בשאלה אין לך צורך גדול מזה. והגם דמהרימ"ט ח"א סי' נ"ג כתב גם לענין נז"ש דלבו נוקפו להתיר מטעם כל נדרי וכו'. הא חזינן בסי' כ"א הנז"ל שסמך על הביטול דערב ר"ה. ואין טעם לחלק בין

ביטול דערב ר"ה ובין אמירת כל נדרי דליל יו"כ היכא דהנודר כיון לכך בעת אמירתו עם הש"ץ ואת"ל דמהרימ"ט מחלק בכך. לא שבקינן דברי הרדב"ז המפורשים להתיר ע"ש באורך. ונראה דטעמו של מרן ז"ל באבקת רוכל סי' קע"ו שהורה הלכה למעשה לענין נז"ש דמהני הביטול דערב ר"ה שלא יחול הנז"ש כלל ושאין לחוש לדעת יש אומרים הנז"ל. היינו משום דנז"ש ליתיה בשאלה ולית ליה תקנתא בלאו הכי. ולא דמי לשאר נדרים שפסק בש"ע דיש לחוש לדעת י"א הנז"ל. כיון דבהו איכא תקנתא בהתרה. והיינו טעמא של רבני מצרים ז"ל בתשו' קול אלי' ח"א יו"ד סי' ל"ד שסמכו על תשו' אבקת רוכל הנז"ל לענין נז"ש ע"ש. וגאון ירושלים בתשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ב נשאל על ענין נז"ש וכתב כמה סניפי היתר. ובדף ל"ד סוף ע"ד כתב דעוד יש סניף אחר להקל הנזירות מטעם ביטול הנדרים שביטל בליל יו"כ ומסר מודעא להבא ג"כ כי הוא מתפלל בק"ק ת"ת ושם נוהגים לומר בליל יו"כ כל נדרי ארבעה פעמים. דהיינו שלשה פעמים להתיר הנדרים לשעבר וכמ"ש בנוסח המחזורים שבידינו. ובפעם הרביעית מבטלים הנדרים דלהבא ואומרים מיוה"כ הזה עד יו"כ אחר הבא עלינו לשלום. כי כן תיקן להם מורינו ורבינו מאריה דארעא דישראל אחד היה אברהם (מהר"א יצחקי ז"ל בעל תשו' זרע אברהם) כשחזר לנוה קדשו ממצרים יע"א. ודבר זה נלענ"ד שנתקן במצרים על פי הרדב"ז ז"ל וכ"כ בתשובותיו הישנות סי' ל"ג וז"ל ומה שאני רגיל הוא לומר אותו בלשון עבר ועתיד ומכוין להתיר מה שעבר ומה שעתיד. וכלשון הזה אני גורס אותו מיוה"כ שעבר עד יוה"כ הבא עלינו לשלום. (ומנהגינו האידנא לומר ג"פ הנוסח שנסף אחת להגאון חיד"א סי' ט"ז שכלול בו לשון עבר ועתיד באר היטב). וא"ת כיון שבשנה שעברה ביטל לעתיד. למה יתיר בשנה זו לשעבר והרי מותרין ועומדין הן. לא קשיא כלל. שיועיל לאותן שהיה זכור לתנאי בשעת הנדר ונמצא שבטל התנאי. אם עבר עליהם תועיל התרה זו להקל מעונש וכו' עוד כתב בסי' רע"ט דאמירת כל נדרי בלשון הנז"ל ובכונה הנז"ל מועיל כשלא היה זכור לתנאי ולא חל הנדר ואין כאן נזירות כלל. וא"כ בנ"ד דהנודר הוא ת"ח ואומר כל נדרי גם להבא ומכוין לבטל הנדרים דלעתיד. ובעת קבלת הנזירות העיד על עצמו שלא נזכר מזה כלל. פשיטא דמועיל וכו' שלא חל הנזירות כלל. ומלבד זה הוא נוהג בערב ר"ה למסור מודעא בפה מלא לפני עשרה אנשים על כל הנדרים והנזירות והקבלות שידור מכאן ולהבא שיהיו בטילים כמ"ש בספר השל"ה (מסכת יומא דף רכ"ז ע"א העתק נוסח המודעא וביטול לנדרים ונזירות שנהגו בזמנו לומר בארץ ישראל ת"ו) וכו' מ"מ לבי מהסם בזה מטעם כי מרן ז"ל פסק דיש לחוש לדעת יש אומרים וכו' (כי בזמן האדמ"ק עדין לא נדפס תשו' אבק"ר למרן ז"ל) אך מאחר

כי בנ"ד איכא כמה פתחי מעלייא להתיר הנזירות ולעוקרה מעיקרא וכו' יש לעשות המודעא סניף חשוב ולצרפו עם שאר הסניפים וכו'. וראיתי תרי נוסחי בלשון מודעא זו. הנוסחא הראשונה היא המודפסת בספר שערי ציון שער שמיני (היא נוסחת א"י שהובא בשל"ה הנז"ל וז"ל הרי אני מוסר מודעא לפניכם ואני מבטל מכאן ולהבא מה שאקבל עלי כל הנדרים וכל שבועות ונזירות ואיסורין וכו' ואם אשכח לתנאי מודעא הזאת ואדור מהיום עוד. אני מתחרט עליה ומתנה עליהם שיהיו כולן בטילים ומבוטלים וכו' והנוסחא האחרת ראיתי שכתוב בה כלשון הזה. בין אם אשכח לתנאי זה ובין אם לא אשכח לתנאי זה ואדור ואדור. מהיום אני מתחרט וכו'. ויש לחקור בלשון הנוסחא השניה. שנראה שאף אם יזכור למודעא בעת הנדר שתועיל מודעא זאת לעקור הנדר. וזה היפך הסכמת כל הפוסקים שכולם הסכימו שאם זכר התנאי בשעת הנדר שהנדר קיים והמודעא בטילה וכו' ונ"ל שאין לומר נוסחא זאת וכו' והגירסא האמיתית היא נוסחא הראשונה וכו' ע"ש באורך וכ"כ הגאון בתשו' זרע אמת או"ח סוף סי' צ' שהנכון הוא לומר נוסחא הראשונה. והנה בסדר התרת הנדרים לשעבר קודם אמירת המודעא דנוסחא הראשונה. נזכר התרה אפי' לנזירות שמשון. וכתב הפתחי תשובה לקמן סי' רל"ט סק"ו שטעות הוא דהא לנז"ש לא מהני התרה. ובסידור הגאון רבי זלמן בעל התניא והש"ע השמיט זה מנוסח ההתרה. אך בתשו' בנין ציון הישנות סי' פ"א נדחק ליישב הגירסא ע"ש. ולענ"ד נראה כי זה היה כתוב בתוך נוסחת המודעא ובשגגה הדפיסוהו בתוך ההתרה וכתב הארמת קודש הנז"ל דף הנז"ל סוף ע"א משם תשו' הרשד"ם יו"ד סי' קל"ד כי יש הסכמה חמורה קדומה מהראשונים ז"ל שלא לקיים שום דבר בנזירות שמשון כי רבים אשר המית במותו מבחייו:

סימן רטז

רט"ז ס"ח או מכרה לו בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן ריז

רי"ז ס"ט עלי או שאני טועם וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

די"ז סי"ז הנודר מהשמן אם הוא במקום שמסתפקים בשמן זית אסור בו ומותר בשמן שומשמין ואם הוא במקום שמסתפקים בשמן שומשמין אסור בו ומותר בשמן זית ואם מסתפקים בשניהם אסור בשניהם אעפ"י שרוב סיפוקם מאחד מהם. עי' נדרים דף נ"ג דארץ ישראל הוא מקום שמסתפקים בשמן זית והנודר בארץ ישראל מהשמן אסיר בשמן זית ומותר בשמן שומשמין. וכתב מהריק"ש דבמקום שקורין לכל אחד שם בפני עצמו

כגון במצרים שקורין לשמן שומשמין סיר"ג בלשון ערב"י אינו אסור אלא ממה שמבינים השומעים בדבריו וכן כל כיוצא בזה:
רי"ז סל"ב עי' ש"ך. ס"ק ל"ז משם תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ס"א ועי' גט פשוט סי' קכ"ח סעיף ב' ס"ק כ"א וחקרי לב יו"ד ח"ב סי' ן' דף צ':
רי"ז סל"ט נדר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותים. כתב הרב יד שאול ס"ק מ"ג דכן אמרו בנדרים דף ל"א מעולי ירושלים ישראל מצווין ועושין כותים מצווין ואינן עושין ולכאורה צ"ע דתינח בזמן שביהמ"ק קיים אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים אינם מצווין לעלות לרגל א"כ גם ישראל אינן מצווין רק שעולין ואף דאמרו במדרש שיר השירים רבה פרשה ח' על פסוק אם חומה היא וכו' דאף שחרב ביהמ"ק לא ביטלו ישראל פעמי רגלים שלהם וכן אמרו שם פרשה ד' על פסוק הנך יפה עיניך יונים ונזכר בתשב"ץ ח"ג סי' ר"א. אך מ"מ אינם מצווים (דעיקר החיוב הוא כשעולה וקרבן בידו וכמ"ש בתשו' נו"ב מהדו"ת או"ח סי' צ"ד) ועי' גיטין דף ד' דאמרו כיון דאיכא עולי רגלים משכח שכיחי תינח בזמן שביהמ"ק קיים. בזמן שאין ביהמ"ק קיים מאי איכא למימר. הרי מבואר דבזמן שאין ביהמ"ק קיים עכ"פ לא שכיחי. וצ"ל דמ"מ יש הבדל דישראל עולים וכותים אינם עולים עכ"ל. וכתב הרשב"ץ שם דיש סמך וראיה לדעת הרמב"ם שקדושת ביהמ"ק וירושלים היא קיימת גם בזמן הזה (עי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' תקס"א וסי' קנ"א סעיף ז') שעדין עולים לרגל ממצרים ושאר ארצות ואמרו כי עדין נשאר מהנסים שהיו בירושלים שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום כי ביהכ"נ שבירושלים נצרכת לאנשי המקום כל השנה ומתמלאת פה אל פה בעת התקבץ החוגגים שם בחג השבועות יותר משלש מאות איש וכולם הם נכנסים שם ויושבים רווחים. וכ"כ בספרו מגן אבות על מסכת אבות פ"ה מ"ה (ומ"ש שם מאמר חז"ל לעולם אין שכינה זזה מכותל מערבי וכו' עי' מדרש שמות רבה פרשה ב' פיסקא ב' ובמדבר רבה פרשה י"א פיסקא ב' ומדרש שיר השירים פרשה ב' על פסוק הנה זה עומד אחר כתלינו ומדרש איכה פרשה א' על פסוק היו צריה לראש ועי' תשו' הרדג"ז החדשות סי' תרמ"ח ותשו' בנין ציון הישנות סי' ב' וסי' ג'. והוא כותל העזרה עי' רדב"ז שם ובסי' תרצ"א. ומ"מ אותה העשרה דברים שנאמרו בירושלים דאיתא בב"ק דף פ"ב לא נהוג האידנא וכמ"ש הרדב"ז שם סי' תרל"ג) וכתב הר"ן פ"ק דתענית הובא בב"י או"ח סי' קי"ז אהא דאיתא בתענית שם דף ד' לענין זמן שאלת הגשמים דבזמן שאין ביהמ"ק קיים ליכא עולי רגלים. דלדעת הרי"ף והרמב"ם נקטינן דזמן השאלה בארץ ישראל הוא בשבעה מרחשון ואפילו לאחר חורבן ביהמ"ק לפי שהיו מתאספים מכל הסביבות ברגל לירושלים כמו

שעושים גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה אבל לא סגי כ"כ שנאחר את ההזכרה עכ"ל. גם הכפתור ופרח פרק ששי דף י"ט ע"ב דפוס ברלין כתב שנוהגים לעלות לרגל בזמן הזה מפני עגמת נפש (ועי' באגרת הרמב"ן שבסוף כפרו תורת האדם ומורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' קל"ד ד"ה ומעתה וכו' הביא מדרש שיר השירים על פסוק הנך יפה עיניך יונים הנז"ל וכתב דמפני כך היו היו נוהגים בני מצרים וסוריא ובבל לעלות לרגל כשהיו השנים כתקנן. ובסוף תשו' מהר"ץ חיות בקונטריס עבודת המקדש הוכיח מכמה ראיות שהיו נוהגים התנאים אף אחר החורבן לעלות לרגל ולהקריב קרבן פסח והביא דברי הכפתור ופרח פרק הנז"ל דף ט"ו ע"א כי ר"ח מפאריש רצה להקריב שם בזמן הזה ועי' בהלכות ארץ ישראל המיוחסות להטור הנדפסות בלונדון שנת תר"ס ובחידושי מהר"י ראבינאוויץ שם דף ל"א וסוף ספר קרבן חגיגה להגאון מהר"מ גלאנטי וקונטריס דרך הקודש (הנספח לתשובות מגיד מראשית) דף ט' סוף ע"ב ושאלת יעב"ץ ח"א סי' פ"ט וחתם סופר יו"ד סי' רל"ו וקונטריס דרישת ציון וירושלים למהר"ל קאלישער מאמר ג' ותשו' בנין ציון הישנות הנז"ל סי' א' ותשו' בית שלמה למהר"ש מסקאלא יו"ד סי' קכ"ה ותשו' מהר"י איטינגא ח"א סי' פ"ח. ומ"ש מהר"ץ חיות שם לענין בני חוצה לארץ שאף בזמן הבית היו פטורים מן הדין לעלות לרגל כמ"ש התוס' בפסחים דף ג' ע"ב ד"ה מאליה וכו' עי' מל"מ ריש הלכות קרבן פסח ושאלת יעב"ץ ח"א סי' קכ"ז ובני יהודה למהר"י עייאש בחלק לח"י על הרמב"ם פ"ח מהלכות ק"פ הלכה י"ד דף כ"ז כ"ח ומרכבת המשנה אלפאנדרי על הרמב"ם פ"ד מהלכות קידוש החודש ומחזיק ברכה או"ח סי' תר"ע אות ב' והגהות הג"מ שלמה הכהן על פסחים שם בש"ס דפוס ווילנא החדש:

ריז"ז סמ"ח כתב הבאר שבע בחלק התשו' סי' ע"ג דהנודר איסור אכילת סעודת הרשות מותר לאכול בסעודת חינוך הבית בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ מדאיתא בירושלמי סוטה פרק ח' הלכה ד' דבונה בית בחו"ל אינו חוזר עליו מעורכי המלחמה דאין מצוה לחנך בית בחו"ל ע"ש והובא בקיצור בכנה"ג הגה"ט אות ג' ובמג"א סי' תקס"ח סק"ה ועי' יד אפרים שם ותשו' דבר משה ח"א יו"ד סי' פ"ח ופתחי תשובה ס"ק ט"ז:

סימן ריט

ריט"ט ס"א מי שנדר או נשבע לישא אשה או לקנות בית וכיוצא בו וכו'. עי' ב"ק דף פ' הגירסא לקנות בית בארץ ישראל ועי' רמב"ם פ"ח מהלכות נדרים הלכה י"ג ותשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' קל"א ומחנה אפרים הלכות שבועות סי' י"ד שורשי הים ח"ב דף קנ"ז ע"ד:

סימן רכ

ר"ך סי"ח האוסר עצמו בדבר עד הגשם הרי זה אסור עד זמן הגשמים שהוא בארץ ישראל ר"ח כסלו וכו' ואם ירדו מי"ז במרחשון מותר ואם אמר ער הגשמים הרי זה אסור עד שירדו הגשמים והוא (ך) שירדו מזמן רביעה שניה שהוא בארץ ישראל ומקומות הסמוכים לה מכ"ג במרחשון ואילך. וכתב בהג'ה דבגולה זמן הגשמים ששים יום אחר התקופה שמתחילין אז השאלה וזמן רביעה שניה שבעים יום אחר התקופה עי' ש"ך ולח"מ פ"ג מהלכות תענית הלכה יו"ד שהאריכו בשקו"ט במאי דקשה על הנז"ל ממה דקי"ל באו"ח ריש סי' קי"ז וריש סי' תקע"ה. ומה נעמו דברי המרכבת המשנה אשכנזי מהדורא קמא פרק יו"ד מהלכות נדרים הלכה י"א שכתב וז"ל ולפי ענ"ד נראה דהרמב"ם יש לו דרך אחר בביאור הסוגיא. תניא בתענית דף וא"ו איזוהי הרביעה ראשונה. הבכירה בשלשה במרחשון. בינונית בשבעה בו. אפילה בשבעה עשר בו. דברי ר"מ. רבי יהודה אומר בשבעה בי"ז בכ"ג. רבי יוסי אומר בי"ז בכ"ג ובר"ח כיסלו. ופירש רש"י דהנהו שלשה הם שלשה זמני יורה רביעה ראשונה ושניה ושלישית. וקשה לפירושו דפתח בחדא איזוהי רביעה וסיים בתלת. והוי ליה למימר איזהו זמני רביעיות. ותו למה נקט לשון בכירה ובינונית ואפילה דהוי ליה למימר ראשונה ושניה ושלישית. ויותר קשה לשון בינונית דהוי ליה למימר אמצעית. ותו דהתם קאמר מאן חכמים דס"ל יורה בכיסלו רבי יוסי. וכיון דיורה הוא זמן שלש רביעיות למה אמר רבי יוסי בכיסלו זמן יורה כיון שיש שני זמני יורה במרחשון. לכן מפרש הרמב"ם דפלוגתא דידהו ברביעה ראשונה. והיא מתחלפת לפי השנים. יש שנה בכירה ואביבה. ויש שנה בינונית. ויש שנה אפילה שהגשמים מתעכבים. ור"מ ס"ל דבשנה בכירה זמן הרביעה ראשונה בשלשה מרחשון. ובשנה בינונית בשבעה מרחשון. ובשנה אפילה בי"ז מרחשון. ועל דרך זה מתפרשים דברי רבי יהודה ורבי יוסי הכל ברביעה ראשונה בשלשה מיני שנים. ומינה דכי. היכי דפליגי ברביעה ראשונה פליגי נמי ברביעה שניה. וכי היכי דלא ניפוש פלוגתא בינייהו י"ל דלר"מ רביעה ראשונה בשלשה ובשבעה ובי"ז ורביעה שניה בשבעה ובי"ז ובכ"ג זמני רביעה ראשונה דרבי יהודה. ורביעה שלישית בי"ז וכ"ג ור"ח כסלו זמני רביעה ראשונה דרבי יוסי דהיינו נמי שבשנה בכירה זמני שלש רביעיות ג' ז' י"ז ובשנה בינונית זמני שלש רביעיות ז' י"ז כ"ג. ובשנה אפילה זמני שלש רביעיות י"ז כ"ג ר"ח כיסלו אליבא דר"מ. ולרבי יהודה דרביעה ראשונה בשבעה וי"ז וכ"ג נמצא שלש זמני רביעה שניה בי"ז וכ"ג ור"ח כיסלו. וזמני רביעה שלישית בכ"ג ובר"ח כיסלו ובשנה אפילה זמן רביעה שלישית אינו מפורש. וכן זמני שלש רביעיות רביעיות בשנה בכירה בשבעה וי"ז וכ"ג.

ובשנה בינונית בי"ז וכ"ג ור"ח כיסלו. ובשנה אפילה בכ"ג ובר"ח כיסלו ורביעה שלישית אינו מפורש. ולרבי יוסי רביעה ראשונה בי"ו וכ"ג ור"ח כיסלו. ורביעה שניה בכ"ג ור"ח כיסלו ובאפילה אינו מפורש. ורביעה שלישית בר"ח כיסלו ובינונית ואפילה אינו מפורש. וכן בשנה בכירה זמני השלש רביעיות בי"ז וכ"ג ור"ח כיסלו. ובשנה בינונית זמן שתי רביעיות בכ"ג ור"ח כיסלו והשלישית אינו מפורש. ובשנה אפילה הרביעה הראשונה בר"ח כיסלו ושניה ושלישית אינו מפורש. ועי' בפירוש המשניות להרמב"ם ריש פ"ח ממסכת פאה שכתב דשלשה זמני רביעה שניה בשנה בכירה בי"ז ובבינונית בכ"ג ובמאוחרת בר"ח כיסלו והיינו כרבי יהודה. וכן פסק בפ"א מהלכות מתנות עניים הלכה י"א כרבי יהודה, והחמיר שהלקט אסור עד ר"ח כיסלו שהוא זמן רביעה שניה בשנה אפילה, ודלא כהכ"מ שם. וכ"כ בפירוש המשניות פ"ט דשביעית מ"ז. ועי' פ"ז מהלכות שמיטה הלכה י"ז. ולפי זה גירסת הרמב"ם במסכת תענית דף וא"ו סוף ע"א כגירסת רש"י. אמר רב חסדא הלכה כרבי יהודה ע"ש. ומשו"ה פסק בפ"ב מהלכות תפילה הלכה ט"ז דשואלין את הגשמים בשבעה מרחשון כר"ג דהיינו זמן רביעה ראשונה דשנה בכירה לרבי יהודה ובגמרא איפסיקא הלכתא כר"ג. והא דפסק בריש פ"ג מהלכות תענית דכשלא ירדו גשמים בי"ז מרחשון היחידים מתענים. אע"ג דבגמרא קאמר בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות. היינו תענית ממש שגוזרין תענית בר"ח כיסלו שהוא זמן רביעה שלישית דשנה בינונית אבל היחידים מתענים תיכף כשעברה רביעה ראשונה דשנה בינונית דהיינו רביעה שניה דשנה בכירה. תדע דהא לרבי יוסי היחידים מתענים בר"ח כיסלו שהוא זמן רביעה שניה דשנה בינונית דרבי יוסי ומשמע דרבנן פליגי עליה וס"ל דהיחידים מתענים ברביעה ראשונה דשנה בינונית ובהכי ניחא דאתיא סתמא דתענית דף יו"ד כר"ג ורבי יהודה דהלכתא כוותייהו. ועי' בלח"מ פ"ג מהלכות תענית מה שכתב לדרך הטור ז"ל ולפי מה שכתבתי ניחא טפי. ולפי זה דברי הרמב"ם כאן מבוארים. דרבי זירא בנדרים דף ס"ב קאמר דעד הגשם דכ'ע מודים דעד זמן הגשם קאמר כלשון הכתוב כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו דפירושו הזמן. ומשו"ה אסור עד זמן הגשם דהיינו זמן רביעה שניה. הלכך אם לא ירדו גשמים בשנה זו הרי זה אסור עד ר"ח כיסלו שהוא זמן רביעה שניה דשנה אפילה שהרי שנה זו אפילה היא, מיהו אפילו לא ירדו גשמים כלל מותר דהא הגיע זמן הגשם היותר מאוחר. ואם ירדו גשמים בי"ז במרחשון שהרי איגלאי מילתא דשנה בכירה היא מותר בזמן רביעה שניה דבכורה. אבל אם אמר עד הגשמים בעינן שירדו גשמים להחמיר כרבנן. ובעינן נמי שירדו הגשמים בזמן רביעה שניה דשנה בינונית שהוא כ"ג מרחשון

אליבא דרבי יהודה ותו לא מידי עכ"ל ודפח"ח. ועי' ראשון לציון להרב הקדוש מהר"ח בן עטר זצ"ל על תענית דף וא"ו:

סימן רכח

רכ"ח סכ"ה איתא בע"ז דף ל"ה ע"א דכי גזרי גזירתא במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא דילמא איכא אינש דלא ס"ל ואתי לזלזולי וכו'

רכ"ח סכ"ח אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינם יכולים להתירה וכן בנדר של שחוק. עי' לעיל סעיף ט"ו ובתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' קפ"ג ותשו' בית יהודה ח"ב סי' ק' דף ק"ע קע"א ותשו' דבר משה ח"א או"ח סי' ה' דף ז' סוף ע"ג ובמחנה יהודה למהר"י קצין קונטריס ראשון מדף י"ט ואילך. ועי' אבקת רוכל הנז"ל סוף סי' ק"צ ואדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ו ומזבח אדמה לקמן סי' של"ד דף י"ט ע"ד ופרי האדמה ח"ד פ"א מהלכות שבועות דף ך' סוף ע"ד ושמחת יו"ט אלגאזי סי' כ"ד דף צ"א ע"ד ובריכות המים לקמן סי' של"ד דף פ"ה ע"ב בנדונות שעברו בזה בעיה"ק ירושלים ת"ו:

רכ"ח סל"ו מי שנדר לעלות לארץ ישראל יש לו התרה כשאר נדרים. כתבו הרשב"ש סי' א' וסי' ב' ומורינו הרב מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' כ"ח דהיינו טעמא משום דנדר זה אין בו מצוה ואין עיקר המצוה בהעליה כי אינה אלא מכשירי מצוה. והדירה והישיבה שם היא עיקר המצוה כמ"ש הרמב"ן בביאורו על התורה פרשת מסעי סי' ל"ג על פסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה ובמצוה רביעית דמנין המצות הסכים למנותם כדי להשלים רמ"ח מ"ע אשר חיסר ממנין הרמב"ם דהדירה בארץ ישראל היא מ"ע דאורייתא מפסוק הנז"ל כדאיתא בספרי פרשת ראה סי' י"ב פסוק כ"ט דישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה (ובביאורו עה"ת סוף פרשת אחרי מות הביא כן משם התוספתא ס"ה דע"ו) ואפילו בחורבנה כדאיתא בספרי שם ודלא כהרמב"ם דס"ל שהדירה בארץ ישראל היא דוקא מצוה דרבנן ואיננה ממנין מצות עשה גם הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע אזהרה ע"ו ובתשב"ץ ח"ג סי' רפ"ח הסכים להרמב"ן דהדירה בא"י בא"י היא מ"ע דאורייתא. וא"כ אין המצוה אלא בדירה ישיבה סם ולכן אם נדר לדור שם אין לו התרה אבל נדר לעלות שם יש לו התרה. והנה על מ"ש מרן י"ל באו"ח סי' רמ"ח סעיף ד' דהעולה לארץ ישראל אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת לארץ לפרוש כו' (עי' מדרש רות פרשה ב' פיסקא י"ב) כתב המג"א שם ס"ק ט"ו משם הכנה"ג שם דזה דוקא כשעולה להתיישב לדור שם ויש אומרים אפילו בעולה על מנת לחזור מבואר בכנה"ג שם דסברא ראשונה היא דעת הריב"ש סי' ק"א וסברא שניה היא הוכחה מדברי שה"ג. והרב יד אהרן או"ח

שם כתב דאין הוכחה משה"ג ואדרבה בשה"ג ריש פ"ג דשבועות מבואר דבעליה לארץ ישראל על מנת לחזור ליכא מצוה ואם נדר לעלות שם ע"מ לחזור יש לו התרה וכ"כ ביד אהרן אה"ע סי' ע"ה הגהב"י אות ל"ז להשיג על הכנה"ג שם הגהב"י אות כ"ז בזה. וכתב הגאון חיד"א בתשו' יוסף אומץ סי' נ"ב דף מ"ב סוף ע"ד דנעלם מהרב יד אהרן ז"ל דברי הכנה"ג יו"ד סי' רכ"ח הגהב"י אות רע"ב שהביא דברי שה"ג פ"ג דשבועות הנז"ל ובסי' ר"ג הגהב"י אות וא"ו כתב ג"כ הוכחה הנז"ל ובסוף דבריו רמז איהו גופיה למה שכתב בסי' רכ"ח אות הנז"ל. ועי' תשו' נשמת כל חי ח"א יו"ד סי' ן' וכתב מהרש"ך ח"ב סי' מ"ה דאנשים שנדרו ונשבעו בנק"ח על דעת רבים מפורשים ללכת לא"י הם ובני בתיהם וקיבלו עליהם נזירות שמשון בכל תנאיו אם לא יארע להם אונס ניכר לצאת מעירם בזמן פלוני ללכת ל'א'י. ואח"כ אירעו להם אונסים רבים וכו', הגם דהנדר והשבועה היה על דעת רבים מפורשים ואין לו התרה וכן הנז"ש אין לה התרה וכו'. מ"מ פטורים מצד האונסים ואפילו הכי ראוי להם לשלוח מנה יפה לעניי ארץ ישראל כופר נפשם ויהיה נחשב להם כאילו עלו וראו את פני ה' בארץ ישראל וכו' ע"ש ובסי' מ"א:

רכ"ח סמ"ג נשבע לתת בתו לפלוני לאשה לזמן פלוני ובתוך הזמן קלקל המשודך מעשיו פטור וכו'. וכ' מרן ז"ל באה"ע סי' ן' סעיף ה'. ומזה למד מורינו הרב מהריט"ץ סי' קע"ט לענין מה שכל יחידי עיה"ק צפת ת"ו הסכימו בשבועה שלא לכתוב לחיצה לארץ דברי סרה על מנהיגי וממוני הכולל דאם אח"כ לא הנהיגו ביושר וכו' ההסכמה והשבועה בטילה:

רכ"ח סמ"ד שנים שנדרו ללכת יחד לארץ ישראל תוך שתי שנים והאחד מתעכב חבירו פטור:

סימן רכט

רכ"ט ס"ד בהג"ה מי שנשבע וכו'. כתב הברכי יוסף משם מהר"י מולכו דהאומר על נפשי לעשות דבר זה וכן המודה נגד כותל המערבי דבר זה. ואפילו אמר בחיי נפשי או בכותל מערבי (עי' לקמן סי' רל"ז סעיף וא"ו) אף שאין ראוי לומר כן. מ"מ איסור שבועה ליכא עכ"ל. ובתשו' הלק"ט ח"א סי' ק"ד כתב דהאומר על נפשי אפשר דלא גרע מידות שבועה. והאומר חי נפשי הוי כמו בחיי ראשי (פי' סנהדרין דף נ"ד) בו קללה ואין שם שבועה וכו' ובראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ד) מחמיר הרבה עכ"ל. וברמב"ן עה"ת פרשת יתרו סי' ך' פסוק י"ב כתב דבכלל כיבוד אב שלא ישבע חי אבי לשקר. ועי' פסחים דף קי"ג ע"ב ומומתיירו הכי בחייהון רבנן קדישי דבארעא דישראל ועי' ביצה דף ל"ח ע"ב משה שפיר קאמרת. ופירש רש"י דביקרא דמשה קמישתבע:

סימן רלב

רל"ב ס"ו כתב הכנה"ג הגה"ט אות יו"ד משם תשו' רבינו בצלאל סי' כ"ה ורשד"ם יו"ד סי' קל"ה וראד"ב בעל לח"מ בתשו' לחם רב סי' ע"א דקהל שקיבלו לאחד למרביץ תורה ונשבעו על זה ונמצא שאינו יודע להרביץ תורה. נדר טעות הוא ויכולין לחזור בהם. ובתשו' לחם רב שם חתמו על זה רבני עיה"ק צפת ת"ו מהר"מ אלשיך ומהר"ש סאגיש ומהר"ש אבסבאן ומהר"י בי רב (נכד מורינו מהר"י כי רכ הזקן ז"ל) עכ"ל וכיוצא בזה כתב בתשו' חוקי חיים גאגין סי' כ"ז דף מ"ח ע"א. וכ"ש אם השבועה היתה בכתב ולא בביטוי שפתים ממש דפשיטא דאינה כלום וכמ"ש בלחם רב שם וכן המנהג בשאלוניק וכמ"ש הלחם רב סי' ע"ב ועי' לקמן סוף סעיף י"ב ובש"ך שם מ"ש על דברי הסמ"ע סי' ע"ג ס"ק י"ח. וכתב הכנה"ג לעיל סי' ר"י הגה"ט אות וא"ו דכן דעת רבותינו מרן ב"י ז"ל בתשו' כת"י והרב המבי"ט ומהרימ"ט ומהר"מ גלאנטי ושאר פוסקים ז"ל דשבועה בכתב אין בה ממש, והובא דבריו בברכי יוסף או"ח סי' תפ"ט אות יו"ד. וכן פסק המזבח אדמה לקמן סי' של"ד בנדון מעשה שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו. ועי' פתחי תשובה לקמן סק"ח וסי' רל"ו סק"א ותשו' תעלומות לב ח"א יו"ד סי' ל"ד:

סימן רלה

רל"ה ס"ג והוא הדין אם אמרה קונם תשמישך עלי אם אעשה שום מלאכה ושמע ולא הפר לה. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן רלט

רל"ט סי"ב כתב הש"ך ס"ק כ"ח דנזירות נוהג בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ בכל זמן בפני הבית ושלא בפני הבית. אלא שלדעת הרמב"ם פ"ב מהלכות נזירות הלכה כ"א אם נדר בזמה"ז בחו"ל כופין אות לעלות לעלות לא"י ולהיות נוהג שם נזירות וכל זמן שהוא בחו"ל הרי זה אסור לשתות יין ולהטמא למתים ולגלח וכל דקדוקי נזירות עליו ואעפ"י שאין ימים אלו עולים וכ"כ הסמ"ג. ולדעת הראב"ד שם אין כופין אותו לעלות לא"י דאין טומאה וטהרה בינינו וכולנו טמאי מתים ואין כאן הפרש בין א"י לחו"ל וכו' ומ"מ פשוט הוא שהנזירות חל בכל מקום ובכל זמן וכו' ומ"מ נראה שהרמב"ם והסמ"ג לא קאמרי דכופין אותו לעלות אלא בנזיר סתם משום טומאת ארץ העמים וכדמשמע בכסף משנה שם אבל נדר בנזירות שמשון כיון דמותר בטומאה רק דאסור ביין ותגלחת נוה נזירות בחו"ל וכו' מיהו מהני שאלה בנזירות כמו בנדרים וכו' אבל בנזירות שמשון לא מהני שאלה וכו' (ועי' תבו"ש סי' ה' ס"ק ט"ז. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' רי"א סעיף ב'):

סימן רמב

רמ"ב סט"ז לא יתן שלום לרבו וכו' אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד שלום עליך רבי וכו' וכתב מור"ם בהג"ה דכן נוהגין ויש אומרים דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ויחבאו. עי' ב"י דהכי איתא בירושלמי דברכות פ"ב הלכה א' שאין נוהגים לשאול תלמיד בשלום רבו כלל. ואיתא בירושלמי שם כי כן הוא מנהג בני בבל דלא שאיל זעירא בשלמא דרביה אבל בארץ ישראל נוהגים לשאול ע"ש. ומכאן הוא מקור דברי ריש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ג דבני בבל אין תלמיד שואל בשלום רבו ובני ארץ ישראל תלמיד אומר לרבו שלום עליך רבי עכ"ל:

רמ"ב ס"ל אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד וכו' עומד מלפניו וקורע עליו. עי' ב"מ דף ל"ג דתלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה וקורעין זה על זה ופירש רש"י לפי שהיו יושבים תמיד בביהמ"ד יחד ומקשים ומפרקים וכולם לומדים זה מזה. ועי' ש"ך ס"ק מ"ח משם מור"ם בהג"ה לקמן סי' ש"מ סעיף ח':

רמ"ב סל"א בהג"ה ואין לאדם להורות עד ארבעים שנה אם יש גדול ממנו בעיר אעפ"י שאינו רבו. והנה מרן ז"ל בחו"מ סי' ז' סעיף ג' כתב דיש אומרים שאינו ראוי לדון אלא מבן י"ח ומעלה ויש אומרים דמבן י"ג ומעלה כשר. ובתשובותיו אבקת רוכל סי' ר"א כתב וז"ל מנהג פשוט בכל קהלות תוגרמה להעמיד תלמידי חכמים בחורים שהגיעו להוראה לדון ולהורות. במקום שיש גדולים מהם בחכמה והם זקנים יותר מארבעים שנה. ולא נשמע מעולם פוצה פה ומצפצף. וכן ראיתי למורי מהר"י בי רב היה ממנה במקומו פה צפת תוב"ב דיינים שלא הגיעו לארבעים שנה עכ"ל. והרשד"ם יו"ד סי' ר"ך כתב וז"ל זה כמה שנים כתבתי לארץ ישראל תוב"ב לדרישת הרה"ג מהר"י קארו ז"ל שהרב המבי"ט היה מוחה בתלמידיו שלא יורו הוראה (עי' בתשובותיו ח"א סי' קנ"ו וסי' ר"ס) סידרתי פסק ארוך על זה שהדין עם הרב מהר"י קארו זלה"ה שיורו מתלמידיו היודעים עכ"ל (וע"ש כחלק חו"מ סי' א') גם הרדב"ז בתשו' חלק חמישי סי' ב"א קמ"ז כתב דמעשים בכל יום שהבחורים פחות מארבעים שנה מורים הוראות ואין פוצה פה והגיעו לו קונטריסים מתלמידי חכמים בחורים מצפת ת"ו מורים הוראות הגם שלא הגיעו לארבעים שנה והוא מותר (ע"ב ועי' פתחי תשובה ה"ק ט"ז ומ"ש הרב ברכי חו"מ סי' יו"ד סעיף ג' אות וא"ו ואות ז') וכתב מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' צ"א ד"ה ומעתה וכו' שמקדם קדמתה היה המנהג פה עיה"ק צפת ת"ו להקים שנים עשר דיינים שלשה בכל חידש ואח"כ נתבטל המנהג ע"ש ובתשו' מרן אה"ע דיני גיטין כי' ג'. והיה המנהג פה צפת ת"ו כי כל ביהכ"נ היה לה חכם מיוחד לדון ולהורות לבני קהלת

הביהכ"נ וכמו שכתבתי בחלק או"ח סי' נ"ג סעיף כ"ה ויובא עוד בעזה"י בחלק חו"מ סי' ג' סעיף א'. וכתב הגאון חיד"א בשם הגדולים מע"ג אות מ' סי' קי"ב כי יש תקנה והסכמה בירושלים שלא יהיה בה שם תואר רב העיר ועי' תשו' אורים גדולים סי' קמ"ו דף ס"א ע"ד ובהקדמת כתר תורה למהר"ש די אבילה:

סימן רמג

רמ"ג ס"ב ולכן פטרום מכל מיני מסים בין מסים הקצובים על כל בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו בין הקבועים בין שאינם קבועים וחייבים בני העיר לפרוע בשבילם אפי' הקצובים (כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו) על כל איש ואיש. כתב הטור חו"מ סי' קס"ג סעיף י"א י"ב הובא בב"י סי' זה דלדעת הרמב"ן ור"ח והרמ"ה ז"ל המסים הקצובים על כל איש ואיש אין חייבים בני העיר לפרוע בעד הת"ח ואין כן דעת הרמב"ם והרא"ש אלא שבכל ענין חייבים בני העיר לפרוע בשבילם ועי' תשו' הרלב"ח סוף סי' ק"מ ותשו' הרדב"ז החדשות ח"ב ריש סי' תשנ"ב. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' כ"ה וז"ל כמה שנים אשר היו קצת אנשים מתלחשים ומהרהרים על תלמידי חכמים שבעיר ליקח מהם מכס על שהיו רואים מקצתם נושאים ונותנים או עסוקים במלאכת הבגדים להרויח פרנסתם שלא יצטרכו לקבל הספקה הספקה מן הקהלות. ובאותם הימים הודיעו להם מורי הוראה שלא היה בדין שיפרעו בשום דבר של מס אפילו הקצוב על כל ש כמו הכראגא וכמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ו מהלכות ת"ת ורוב הפוסקים כתבו כן דאפילו כסף גולגולת כמו הכראגא חייבים הציבור לפרוע בשבילם אלא שהרמב"ן ז"ל כתב דכסף הגולגולת המוטל עליהם אין חייבים הציבור לפרוע בעדם. ואני אומר כי אפילו לדעת הרמב"ן ז"ל פטורים בעיר הזאת שפורעים דבר קצוב בכל שנה על כל הכראגיס בין שיהיו הרבה אנשים או מעט. בזה הוא כמו דבר קצוב על כל בני העיר ולא על כל איש ואיש וא"כ לכ"ע פטורים אפילו מן הכראגא. אלא שבשנים שעברו. החכמים שהיה להם ממון ולא היו מסתפקים מאחרים. ראו דוחק העניים שהיו דוחקים אותם על הכראגא. ורצו לחמול עליהם ולהחמיר על עצמם ולסלק מעליהם דברת בני אדם המעלים בלשונם גנאי על ה"ח. ופרעו אותם שהיה יכולת בידם. ומשם נתפשט ליקח מאחרים ג"כ שאין סיפוק בידם לפרוע אבל בענין מסים מעולם לא עלה על שפת שום איש כשר שיפרעו. גם כי היו מהרהרים בלבם. גם עתה שהוציאו המחשבה לדיבור ומעשה להכתיב כל בעלי תורה בפנקס המס בין רב למעט שלא יתפסו על צערם כי בעוונות אירע באלו השנים הפסדות עד אשר נלאו מלסבול וחשבו להסתייע עם הבעלי תורה ועם ההודעה להם כי יש בדבר. איסור לכ"ע. מנעו מלדבר עוד בדבר הזה. כי

תהלה לאל הם אנשי שם ווש להם טוב טעם ודעת ויראת ה' ולא יעברו על דברי חכמים. ולחכימייא כיוצא בהם ברמיזה. שאין להם רשות לא על ידם ולא ע"י אחר ליקח מהם שום מם אלא גוף הכראגא לבדה מאותם הנהוגים ושיש להם מה ליפרע הכראגא או חצי כראנא. כי כל אלו שעד עתה לא פרעו מס להיותם בני תורה לא יפרעו מכאן והלאה ג"כ. כי כולם הם בכלל אותם שתורתם אומנותם בין הנקראים בשם חכמים בין התלמידים שלא הגיעו לדין ת"ח עדין. כי גדר אותם שתורתם אומנותם הוא שתורתם היא קבע ומלאכתם עראי לפרנסתם וכן הם כל בני תורה שלא פרעו מס עד עתה שרוב עסקם ביום ובלילה עסק התורה ומיעוט היום יוצאים מבית לפקח על מלאכתם שנעשית ע"י אחרים שתבא לידי גמר ולהביא לביתם מזונותיהם וצורכיהם וחוזרים מיד לאומנית תורתם ואינם מתבטלים בדברי הבאי וגם אינם מבטלים זמן עתר אלא כדי סיפוקם כדי שלא יצטרכו לבריות לא להתעשר. והחכמים הבאים באלו הימים מחוצה לארץ אם הם עשירים. שם נתעשרו שהיו בעלי בתים מטילים מלאי לכיסם. ולכן ראוי למנהיגי העיר יצ"ו אשר עיני כל ישראל שבעיר עליהם. שלא להשיג גבול אשר גבלו ראשונים חז"ל הראשונים והאחרונים אשר דרשו הכתובים אשר מהם פטורים ת"ח מכל מיני מסים ויחלו מעט ממשא מלך ושרים. וגם לא תתחדש בימיהם ח"ו מה שלא נעשה מזה ארבעים שנה ויותר אשר הרבו בני הגולה לעלות לארץ ישראל וצדקה תחשב להם וכו' עכ"ל. ובתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' א' הובא הסכמה בחרם חמור שנעשה בזה וז"ל. בהיות כי עלה על דעת ראשי הקהלות אשר פה צפת תוב"ב להטיל מס על בעלי תורה שיש להם ממון והתחילו לגבות מהם. והודענום חומר הענין דעברי אדאורייתא נביאי וכתובי ועברי על דעת כל החכמים שעמדו מימות מרע"ה עד היום:

ובכן שמעו בקולנו ומשכו ידיהם מלגבות מהם. ומאותם שגבו מהם החזירו להם, וכדי שלא יחזור הדבר לקלקולו בהמשך הזמן. ברשות ב"ד של מעלה וברשות ב"ד של מטה בגזירת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתא. אנו מנדין ומחרימין ומשמתין מקללין ומאררין בשמתא דשמתיה ברק למרוז בארבע מאות שיפורי. ובקללה שקילל אלישע את הנערים. ובשמתא דשמתינהו עזרא לכותאי בתלת מאה ספרי ובתלת מאה שיפורי ובתלת מאה ינוקי. ובשמתא דשמתיה רב יהודה בר יחזקאל להההוא עבדא דקרייה בר שויסקאל. כל הני ליטותי וחרמי ושמתי יחילו על כל בר ישראל שיגהה שום מס משום בעל תורה שתורתו קבע ומלאכתו עראי. לא על ידו ולא על יד שלוחו בין ישראל בין ארמאי. וכל העובר על זה. ארור הוא ביום ארור הוא בלילה. ארור הוא בשכבו ארור הוא בקומו ארור הוא בעיר ארור הוא בשדה. ארור הוא בבואו ארור הוא בצאתו. סערת

ה' וחמתו על ראש העברי ההוא יחול. יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא. ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר התורה עד השמידו אותו מעל פני האדמה. הוא לבדו ילכד בעונו וכל ישראל נקיים. ומשך גזירה זו מהיום עד עמוד כהן לאורים ותומים. ואנו מקבלים עלינו ששום אחד ממנו לא יתיר גזירה זאת לא כולה ולא מקצתה בשום זמן וכל המקיים גזירתנו זאת יבורך מפי עליון ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בתורה. יוסף קארו ישראל בר מאיר דקוריאל. משה בר יוסף מטראני זלה"ה עכ"ל (והובא טופס החרם הנז"ל גם בתשו' מעיל שמואל סי' ע"ו ט"ו דף כ"ו ע"ג). וכתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב חו"מ סי' נ"ט סוף ד"ה ולענין וכו' וז"ל כבר נהגו ליקח מתלמידי חכמים כרגא דמלכא המוטלת על הגולגולת וארנונא שהיא לפי מנין הבתים. לפי שקצוב על כל אחד ואחד. ועל כל בית ובית. ובעיר ואם בישראל צפת בהיותה עומדת על תילה בזמן הרבנים הגדולים הרדב"ז ומהר"י קארו ואבא מארי (המבי"ט) ז"ל שכתבו והחרימו לבלתי קחת מס מתלמידי חכמים שתורתם אומנותם. היו מניחים ליקח כרגא וארנונא של הבית הנגבים ממי שיש לו בית משלו עכ"ל גם מורינו הרב מהריט"ץ סי' קנית כתב דבעיה"ק צפת ת"ו התירו לקחת כרגא מרבנן ותלמידהון. וע"ש סי' קע"ט ובתשו' מורינו הרב מהר"י בי רב סי' כ"ב ותשו' פני משה ח"א סי' ד'. ובהקדמת ספר כתר תורה להרב מהר"ר שמואל די אבילה ובספר כרם חמר למהר"א אנקאוה ח"ב דף כ"ג כ"ד הועתקו הסכמות וחרמות גאוני עיה"ק ירושלים הקדמונים זלה"ה שלא לקחת שום מם מהת"ח שבירושלים ת"ו אלא דוקא כסף הגילי"א דהיינו כרגא המוטלת על הגולגולת ועי' תשו' דרכי נועם חו"מ סי' נ"ה נ"ו. וכתב הרב בעל יפה שעה בתשו' שעות דרבנן סי' י"א דף כ"א כי עכשיו נוהגים בירושלים ת"ו שהפקידים פורעים את הכראגא בעד הת"ח ושמשי הישיבות מכיס הכנסות כוללות העיר וכ"כ הרב מהר"י פרחי בקונטריס טוב ירושלים דף י"ג ע"ב ובספר משא חיים למהרח"ף אות ג' סי' י"ז דף יו"ד ריש ע"ב הובא דברי רבני צפת ת"ו משנת תר"ג. שבזמן ההוא נהגו בצפת לפרוע מכיס הכנסות כוללות העיר בעד כל התושבים ת"ח ושאינם ת"ח. ובתשו' חוקי חיים גאגין סי' ל"א דף נ"ה ע"א מבואר כי בזמן הרב מהר"ן אזולאי אב"ד דצפת ת"ו נהגו בטבריא ת"ו כי כל משא מלך ושרים נפרע מכיס כוללות העיר ובצפת ת"ו לא נהגו לפרוע מכיס כוללות העיר רק העבודי"ה דוקא: רמ"ג ס"ז ואם ביזה את החכם לאחר מותו ב"ד מנדין אותו וכו'. וכ"כ לקמן סי' של"ד סעיף מ"ג. וכן מנדין ת"ח המחזיק במחלוקת כנגד הרבים וכמ"ש שם סעיף מ"ד. מצאתי בסוף תשו' הרמב"ם דפוס לייפציג בקונטריס אגרת קנאות דף כ"ב ע"ב טופס הסכמה וחרם מן הנשיא ראש הגולה שבדמשק מזרע דוד המלך ע"ה ואחריו מגאוני קדמאי

שבעיה"ק צפת ת"ו בשנת מ"ו לאלף הששי על כל מי שדיבר תועה על חיבורי הרמב"ם ז"ל וראיתי כי טוב להעתיק כאן דברי רבני צפת הנז"ל. וז"ל גם אנחנו הקהל הדרים בצפת בגלילא עילאה. בעת שהגיענו כתב אדונינו הנשיא והסכמתו וחתימת ידו על מי שחזר וערער על חיבורי הגאון רבינו משה זצ"ל ולא נרתע ולא שב מההסכמה הראשונה אלא חידש המחלוקת. וחזר ועבר לעבר הים. וחיפה עליהם דברים לא כן עלו על דעת הגאון. והחזיר המחלוקת ליושנה. והצריך חכמי איי הים לחזור בדבריהם ולשנות מה שחתמו בראשונה כפי מה ששמעו מרוב הבליו. האמינו אליו. ולא חקרו ענייניו. ולא ידעו כי אין רצונו אלא לחרחר ריב וכיון שחזר לארץ הצבי התחיל להרבות המחלוקת. על זאת נערנו חצנינו ועמדנו על קבר הגאון ז"ל (שבעיה"ק טבריא ת"ו הסמוכה לעיה"ק צפת ת"ו. וכמ"ש הרשב"ץ ח"א סי' ע"ב והכפתור ופרח פרק ט"ז דף ס"א פ"א דפוס ברלין ובסוף שפר הגלגולים להאריז"ל דהרמב"ם ז"ל קטר בטבריא ת"ו) עם מקצת מחכמי עכו. וקרינו ההסכמה והחרמנו ונידינו על כל מי שיראה דברינו והסכמת נשיאנו ולא ישוב בכל מאודו וישלח מה שבידו מן הכתבים והעתקותיהם והעתקות העתקותיהם אל יד הנגיד רבינו דוד ראש הישיבה של הגאון ז"ל או ליד חמודי הנגידים או ליד מי שמינה תחתיו. וכל הרשום בכתב אמת וכל השומע וכל המאזין להסכמת הנשיא הנזכר ולחתימת בית דינו ולשרים עמו. יחולו ברכות עליו ועל זרעו ועל עמו. ורבותינו יודעים כמה שנואה המחלוקת וכמה אמרו עליהם השלום. בענין השלום. וכל המעורר המחלוקת כופר בתורה שנקראת שלום כדכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ומכחש באלדי"ו שנקרא שלום. והאל ישים שלום בין כלל עמו כדכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. וכל העומד על כתבינו זה ונוטה אחר השלום יתברך בברכת אהרן ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. וכתב משה הכהן בן הרה"ג רבינו יהודה הכהן זצ"ל. עובדיה ברבי שמואל הסכים עם המסכימים. ואנו כמותם אלעזר ברבי תמים נ"ע. יצחק ברבי שלמה הגר עכ"ל וזה היה פ"א שנה אחר פטירת הרמב"ם ז"ל כי בשנת תתקס"ה לאלף החמישי נלקח ארון האלדי"ס כנודע. וההסכמה הנז"ל נכתבה שנת מ"ו לאלף הששי כנז"ל. וביוחסין בדורות האחרונים דף קפ"ג ע"ב כתב שהרב רבינו דוד הנגיד בן רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל התפלל במערת שמאי והלל ויצאו מים ואז החרים למלשינים ובו ביום מתו חמש מאות מלשינים מארץ מצרים. ואחר שני חדשים נעקרו נשותיהם ובניהם מהעולם עכ"ל. וידוע דמערת שמאי והלל היא סמוכה לכפר מירון ת"ו וכמ"ש הכפתור ופרח ופרח פרק י"א דף מ"ז ע"א דפוס ברלין. ויתכן שבהיות הנגיד רבינו דוד ז"ל בארצנו צפת ה"ו נכתבה ההסכמה הנז"ל. (והרב רבי יהודה אל חריזי

בספר תחכמוני שפר מ"ו הזכיר ג"כ מחלוקת המ"ל בארץ הצבי ת"ו. וכתב' שם שהיה פה עיה"ק צפת ומצא כה את הרב רבי צדוק ראש ישיבת גאון יעקב):

סימן רמו

רמ"ו ס"ב ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה וכו' עי' קידושין דף כ"ט ע"ב דרב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ורבי יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו ופירש רש"י דבני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בארץ ישראל ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה ובני ארץ ישראל הלומדים במקומם אם נושא אשה יהיו צורכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו עכ"ל והתוס' שם הקשו על פירושו דהא אכתי איכא הרהור כיון שהולכים ללמוד חוץ למקומם ועוד הקשו דהיאך יצא חוץ למקומו ללמוד אחר שנשא אשה והלא הוא צריך לחזר אחר מזונות אשתו ובניו ובפ"ק דגיטין דף וא"ו אשכחן דשלח רבי אביתר בני אדם הבאים משם לכאן (מבבל לא"י) הם מקיימין בעצמן ויתנו את הילד בזונה ואת הילדה מכרו ביין. פירוש שצריכין בניו ובנותיו להתמשכן בעבור מזונותיהם. ולכן נראה איפכא דרבי יוחנן דאמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה. לבני בבל דיבר. שאינו יכול להניח אשתו ולילך ללמוד ועוד שהם עניים. ושמואל דאמר נושא אשה תחלה. לבני א"י אמר שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים וטוב לו שישא אשה וילמוד תורה בטהרה. ומיהו פעמים שגם בני א"י היו יוצאים חוץ למקומם לבבל ללמוד תורה אלא רובם היו לומדים במקומם. ואין תימה אם שמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני א"י שהיו לפניו תלמידים מבני א"י שהיה מדבר להם ורבי יוחנן אעפ"י שהיה מא"י היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל עכ"ל ועי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' קכ"ח סעיף מ"ד משם הערוך ערך ריחיים ב':

רמ"ו ס"ד כתב הש"ך סוף סק"ו שאין ללמוד חכמת הקבלה אלא אחר שמילא כריסו מהש"ס ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה וכו' ע"ש ועי' בהקדמת הגאון מהר"י דילאטאש לספר הזוה"ק ובהקדמת עץ החיים ושער ההקדמות ובכסא מלך על תיקוני הזוהר תיקון מ"ג. וכתוב בהקדמת עמק המלך דף ד' ע"ב ובאגרת מהר"ש שלומל שבשבחי האריז"ל (כא) דף יו"ד שחכמי צפת ת"ו גזרו בחרם שלא להוציא קבלת האריז"ל מארץ ישראל לחוצה לארץ (עי' זוה"ק סוף פרשת לך לך) וכתב הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים מע"ס אות ק' סי' צ"ה כי בארץ ישראל אין לומדים בספרי הקבלה אלא דוקא בעץ החיים ובשמונה שערים שסידר מהר"ש ויטאל ז"ל. עוד כתב בקונטריס אחרון שם שלא ללמוד קבלה

אלא בספרים הנז"ל ובמבוא שערים ובאוצרות חיים, וכתב הכסא מלך תיקון הנז"ל דאם זוכה להבין פירוש מאמר אחד בקבלה עושה תיקון למעלה בשעה אחת מה שלא יעשה שנה תמימה בלימוד פשט, ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' י"ג:

רמ"ו סכ"א איתא בעירובין דף נ"ג ע"א דבני יהודה דדייקי בלישנא ומתנחו להו סימנא וגמרו מחד רבה וגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידם. ובני גליל דלא הוה בהו הני מעליותא לא נתקיימה תורתן בידם:

רמ"ו סכ"א בהג"ה ויש אומרים דאפילו בבריא מותר וכו'. עי' חו"מ סי' ט' סעיף ג'. וכתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ב' שנשאל לענין בעלי תורה המקבלים פרס תדירי וזמני להיותם עוסקים בתורה. אם הוא מותר אפילו לסברת החולקים על הרמב"ם (פ"ג מהלכות ת"ת ובפירוש המשניות פ"ד דאבות מ"ה) ומתירים משום עת לעשות לה'. וגם אינם מקבלים מיחיד. בהיות ידוע שיש להם חמשים ויניציאנו"ש מעות מלבד מטלטלי בית ומלבושים ותכשיטי זהב לפי כבודם הנהוג לבעלי תורה כיוצא בהם יראי ה' במקום שהם דרים בו. ואפילו שהנותן יהיה עשיר וגם יודע בזה. אחר שאינו נותן להם בתורת צדקה כשאר עניים בין יעסקו בתורה בין אם לא יעסקו אלא בתנאי שיעסקו בתורה. כ"ש וק"ו בהיות ידוע שהנותן הוא יותר עני מן קצת המקבלים אלא שמצוים בידו מעות של המלכות. מצורף לזה שיש כמה בעלי תורה כמעט מתים ברעב לפי שאין נותנים להם די סיפוקם כי ההספקה אין בה די מחסור לכל המקבלים. ונמצא שהבעלי תורה שאינם צריכים גוזלים חלק הנצרכים ועוד שיכולים לחת המעות שבידם לתושבי מצרים ע"י שלוחים נאמנים באופן שירויחו בהם די סיפוקן או קצת. והם משיבים על זה. שאינם מאמינים לשום אדם וגם הם אינם רוצים להתעסק בהם בתוך המדינה. כ"ש לצאת למקום אחר מארץ ישראל. ועל זה השיב מרן ז"ל דעם היות קצת דברי השאלה אינם מדוקדקים שכתב בהיות ידוע שיש להם חמשים ויניציאנו"ש ומה קצבה היא חמשים ויניציאנו"ש שאם דעתו לרמוז למה ששנינו (סוף פאה) מי מי שיש לו מאחים זוז הרי זה לא יטול וכו' הרי מאתים זוז אינם אלא עשרים ויניציאנו"ש (והם סך שלש מאות דרה"ם כסף מזוקק) ואם דעתו לרמוז למה שכתב הטור (יו"ד סי' רנ"ג) שיכול ליטול בזמן הזה עד שיהיה לו קרן שיוכל להתפרנס מהריוח שלו וכתב מרן ז"ל בש"ע שם סעיף כ' דדברים של טעם הם ועי' ש"ך יו"ד ריש סי' רמ"ח וסי' ר"ן סק"ג וכנה"ג חו"מ סי' קכ"ה הגהב"י אות ט"ו ובתשו' חיים לעולם למורינו הרב מהר"ח מודעי חלק יו"ד סי' א' דף מ"ו ע"א) ועלה בדעתו שבחמשים ויניציאנו"ש יוכל להתפרנס מהריוח. גם זה אינה קצבה. דלא כל המקומות ולא כל האנשים שוים דיש מקום משא ומתן

שבדבר מועט מקרן יכול להרויח פרנסתו ויש מקום דאפילו בכפלי כפלים לא יוכל להרויח פרנסתו. וכן באנשים יש בקי בסחורה שמצליח בה ויש שאינו בקי. וגם יש שחין לו טיפול ויספיק לו דבר מועט ויש שיש לו טיפול. וא"כ מה קצבה היא חמשים ויניציאנו"ש. גם מה שכתב לבעלי תורה יראי ה' שבמקום ההיא. לא ידעתי מה ענין ליראי ה' במקום הוה וכו'. והנה בביאורי (כסף משנה) על הרמב"ם פ"ג מהלכות ת"ת כתבתי על דברי הרמב"ם שם ובפיה"מ שהאריך למעניתו נגד האומרים שראוי שיעזרו לחכמים ולתלמידים שתורתם אומנותם. ועם היות כי רוב חכמי התורה היו נוהגים כן כמו שמבואר בדבריו. סתר ראיותיהם והביא ראיות לדבריו (ועי' ביקר תפארת להרדב"ז על הרמב"ם סוף הלכות שמיטה). ואני טענתי בעד מנהג חכמי התורה. ותירצת כל מה שהקשה עליהם. והבאתי כמה ראיות לדבריהם והעולה מכלל דברי שם כי מי שילמוד לשם שמים ואח"כ אי אפשר לו אם לא יטול שכר מותר. וזה נחלק לשלשה חלקים אם שיטול שכר מאבי הבן ללמד בנו או ללמדו. ואם שיושב ולומד וכל הבא לקרבה אל המלאכה יקרבהו לתורה ולמצות. ואם שיושב ודן דין אמת לאמתו וכו'. ומעתה לענין נ"ד אם אלו הבעלי תורה מלמדים לאחרים. או הם דיינים. מותרים ליטול תשלום הספקתם מהציבור. כי מה שטוענים שאינם רוצים לתת מעותיהם חוץ לעירם. הדין עמהם ואפילו אם בתוך עירם אינם מאמינים לשום אדם. גם זו טענה היא, כי מעשים בכל יום כמה אנשים מוחזקים לעשירים ונאמנים ואח"כ מגלייא בהתייהו. ומ"מ הם בעצמם יעשו איזו סחורה קלה בענין שלא יתבטלו מלימודם אלא זמן מועט. ואם לא יספיק להם יטלו תשלום הספקתם מהציבור. אבל יותר מכדי תשלום פרנסתם אסור להם ליטול וכו' ואם אינם מלמדים לאחרים וגם אינם דיינים אלא עוסקים בתורה. והניתן אינו נותן להם אלא על מנת שיעסקו בתורה יש לדון בהם והשואל כתב שסומכים על מה שכתב הטור וכו' והוא השיב עליהם שאינם מחלקים בין לוקח בתורת צדקה ללוקח בתנאי שיעסקו בתורה. ונראה מדבריו דקילא ליה לוקח בתורת צדקה מלוקח בתנאי שיעסקו בתורה ולי אי איכא לפלוגי ביניהו. איפכא איכא לפלוגי וכדמשמע בסוטה דף כ"א ע"א (עי' לעיל סעיף א') וכו' וכו' ומ"מ לענין מה שכתב השואל שיש כמה בעלי תורה כמעט מתים ברעב וכו'. זה דבר שראוי לשית לב אליו. וכבר נתבאר שאם אינם צריכים כלל שמרויחים כדי פרנסתם. בלאו הכי נמי אסיר להם ליטול ועון גדול יש בדבר. ואם מרויחים קצת פרנסתם ונוטלים כדי תשלום פרנסתם. היותר נכון הוא לשאול את פי הנותן. ועל פי דבריו יתנהגו. ואם א"א לשאול את פיו. אבל יודעים שיודע שנותנים ממעותיו גם לעוסקים בתורה שאינם נצרכים כל כך. נראה לי שהמחלק צריך להרבות

בחלק הנצרכים מן חלק שאינם נצרכים כ"כ עד שישאל את פי הנותן וכפי מה שיאמר לו יעשה עכ"ל. ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קע"ט הובא תרעומת חכמי עיה"ק צפת ת"ו על מה שהמנהיגים לא נזהרו לחלק כראוי סדר חלוקת הנדבות הבאות מחוצה לארץ לבעלי תורה. וכן צריכים ליזהר שלא ליתן חלק יפה להקרובים וכ"ש כשהם אנשים הנקראים רק בשם כינוי חברים דוגמת המכונים חברים שראה הרמב"ם בארץ ישראל ת"ו בזמנו ז"ל כמ"ש בפירוש המשניות פ"ד דבכורות מ"ד. וידוע מה דקי"ל לקמן סי' רנ"ז סעיף יו"ד דגבאי המחלק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם. ושם סעיף ח' מבואר דעני שיש לו קרובים עשירים שיכולים לפרנסו (היכא דהב"ד יכולים לכוף אותם על זה וכמ"ש הכנה"ג שם הגהב"י אות ה') אין גבאי העיר חייבים לפרנסו אע"ג דקרוביו נותנים ג"כ בכיס הצדקה. ובסי' רנ"א סעיף ד' מבואר דמחייבים את האב לזון את בנו עני ואפילו בנו הוא גדול מחייבים את אביו או שאר קרוביו לזונו יותר משאר עשירים שבעיר ועי' סי' רנ"ג סוף סעיף א' בהג"ה. (ועי' תשובת גינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ל"ט בענין הנהגת הרב מהר"ר חייא שלום ז"ל גבאי ומנהיג וישיבת הת"ח פה צפת ת"ו ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' רנ"א סעיף ה' בהג"ה משם תשו' הרשב"א) וכתב החתם סופר חו"מ סי' י"ב אות ב' בתשובה שהשיב להרב פאת השלחן בדבר הסכסוכים שהיו בכוללות האשכנזים בארץ ישראל ת"ו וז"ל והנה במתנות ונדבות שמביאים השלוחים מארצות הרחוקים אין ספק שדעת הנותנים לחלק לפי מספר הנפשית עומר עומר לגולגולת. אך אין כונתם ליתן לתינוק בן יומו כמו שנותנים לגדול וכדומה אלא על פי דעת חבר עיר פקיד ונגיד צדיק הממונה על זה. הן לענין עושר וצורך כי בודאי לא יתנו מתנדבי חוצה לארץ מעותיהם ליתן מהם לעשירים הגוזלים עניי ארץ ישראל וגם עניי חוצה לארץ כי אפילו אם עניי א"י קודמין גם לעניי עירו שבחו"ל (עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' רנ"א (סעיף ג') אבל לא עשירי א"י יקדמו לעניי חו"ל, וא"כ מספר נפשות. הכונה מספר הצריכים ולפי הצורך וכו' וככה ישוער לפי ראות עיני השר לחלק הצדקה לפי הנפשות לחם לפי הטף לא כל נפש בשוה אלא לפי צרכי טיפוליו ולפי חסרונו עכ"ל. והנה מ"ש החת"ס שדעת הנותנים לחלק לפי מספר הנפשות וכו'. כן מבואר בתקנת מנהיגי ויניציאה משנת שס"א שנדפסה בהקדמת פירוש מורינו הרב מהר"מ אלשיך עה"ת הישן (ויובא בעזה"י לקמן סי' רנ"ט סעיף א' באורך) בעת שתיקנו בערי איטאליא נדבת מחצית השקל בכל חודש אדר מידי שנה בשנה לשלוח לארץ ישראל. שיחייבו הגבאים לסדר לחלק המעות בא"י כפי ערך נפשות מכל הלשונות לאשכנזים ספרדים פורטוגיס ואיטאלייני וזולתם לכל קהל וקהל למספר

נפשות ולפי הטף. וכן מנהג כל האשכנזים בא"י בכל הנדבות הבאות להם ממדינותיהם שבחו"ל שמחלקים המעות לפי מספר נפשותיהם אך לתלמידי חכמים הם נותנים קצת יותר לפי כבודם וכדקי"ל לקמן סי' רנ"ג סעיף י"א ולהם משפט הקדימה כדקי"ל לקמן סי' רנ"א סעיף ט' וסעיף י"א ועי' סי' רנ"ב סעיף ד'. אכן מנהג הספרדים בנדבות הבאות להם ממדינותיהם. אינו כן. אלא המעות ניתנים דוקא לתלמידי חכמים ולעניים ואביונים ולהוצאות והפסדות העיר ולת"ת וכיוצא. כי כן הוא דעת המתנדבים במדינות הספרדים. ויש תחת ידי מכתב מגאוני עיר תונס משנת תקצ"ד ששלחו לעיה"ק צפת ח"ו בענין זה. ותורף המכתב הוא כן שמענו כי קמו אנשים הבאים במחנה קדשיכם מחוצה לארץ ותובעים חלק מנדבות חו"ל הבאות לא"י ת"ו ע"י השלוחים וטוענים שיתחלק הממון לפי מכסת נפשות כאשר נוהגים ק"ק האשכנזים בנדבות הבאות להם מאשכנז. ובכן אנחנו מודיעים שאין כונת המתנדבים של מקומותינו הספרדים שתתחלק הנדבה באופן זה כמו שהוא רצון וכונת מתנדבי אשכנז. אך כונתינו ורצונינו הוא דוקא לקיום ולישוב ארץ ישראל לתת להוצאות המלכות ואילי הארץ למען יוכלו היהודים לשבת בא"י בהשקט ובטח וכן לתת לצורך הספקת התלמידי חכמים היושבים על התורה ועל העבודה ולצורך העניים והאביונים ולתלמוד תורה ולביקור חולים וכיוצא. אבל לא לתת לדלת העם הבאים לשכון בא"י ובביתם אין לחם לחמה של תורה ומעולם לא עלה זה על לבנו וכן מסורת בידינו מכל הרבנים הראשונים ז"ל שתקנה זאת קבעוה חיבה מזמן הרמב"ן ז"ל (שהוא עשה הישוב החדש בירושלם ת"ו בשנת כ"ז לאלף הששי כמ"ש בסוף פירושו עה"ת דפוס קושטאנטינא ובסוף כפרו תורת האדם) ושאר גאו' עולם. ומי האיש אשר ירהבנו לבו להפיל ח"ו מדבריהם כחוט השערה. ולכן נתוועדנו אנחנו חתומי מטה בי עשרה שכינתא שריא והננו גוזרים שלא יורשה שום אדם לחדש דבר קטן וגדול להוסיף או לגרוע מאשר היה מלפנים ואפילו כמלוא נימא. והאיש אשר יעשה בזדון אחרי שמעו דברינו אלה הנה אנחנו מוכני לרודפו ולהחרימו ולנדותו וכו' ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. ישועה בסים. שמואל צפיג. אברהם הכהן יצחקי (מחבר ספרי משמרות כהונה ושולחנו של אברהם ומצות כהונה ועיני הכהן). אברהם חאגאג (מחבר ספר זרעו של אברהם) משה פיתוסי. ישועה צפיג. אהרן הכהן טנוגי. נתן בורגיל. עכ"ל. וכדבריהם ז"ל מצאתי בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' רכ"ח שכתב דידוע משנים קדמוניות כי כל הקהלות הקדושות שבחוצה לארץ שולחים מעות לירושלם לפזר לבעלי תורה ולעניים ולכל ההפסדות שיארעו בקהל. ושם סוף סי' מ"ח כתב דחכמי עיה"ק צפת ת"ו כוחבים בכל שנה לכל קהלות הקודש שישלחו

נדבות לצורך העניים ובעלי תורה. ובתשו' בנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' ל"ט כתב ג"כ דהממון הבא מחוצה לארץ לעיה"ק ירושלם ת"ו הוא ניתן לצורכי העיר ולהוצאות שנותנים לאומות העולם ולהצטרכות העניים והתלמידי חכמי' והתלמידים שבתלמוד תורה והמלמדים. ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קע"ט הנז"ל מבואר כמה פעמים דבעיה"ק צפת ת"ו ההכנסה הבאה מחוצה לארץ היא כדי לחלק לבעלי תורה ועניים ובתשו' דרכי נועם חו"מ סי' כ"ג דף רי"ד ע"ב מבואר ג"כ דבעיה"ק צפת ת"ו ההכנסה מחו"ל היא להספקת רבנן ותלמידהון ולהוצאות הכולל ושם סי' ל' דף רל"ה סוף ע"א איתא ג"כ דההכנסה לצפת הוא לרבנן ותלמידהון. ובתשו' גינת ורדים חי"מ כלל ג' סי' ד' וסי' ה' איתא דבעיה"ק חברון ת"ו כל קיבוץ ההכנסה מחוצה לארץ הוא לתלמידי חכמים ולצורך הוצאות הכולל. ובספר מלך שלם בחלק התשו' סי' מ"ג ד ס"ד סוף ע"ב מבואר כי ההכנסה לעיה"ק טבריא ת"ו היא לתלמידי חכמים ועי' במטה יוסף ח"ב יו"ד סוף סוף סי' י"א. ובספר כרם חמר למהר"א אנקאווה ח"ב בקונטריס תקנות המערב סי' מ"ח הובא טופס הסכמה מגאוני המערב משנת שס"ג לקבוע נדבה לעיה"ק ירושלם ת"ו בכל חתונה ובברית מילה ובכל ר"ח אדר ופורים כמו שעשו הסכמה כזאת בכל המקומות בעבור חכמי וחסידי עה"ק ירושלם ת"ו ובתשובת אבקת רוכל הנז"ל סי' א' מבואר דראשי הישיבות ותלמידיהם שבעיה"ק צפת ת"ו מתפרנסים מצדקת נדיבי בני חוצה לארץ. גם הנדון דסי' ב' שהעתקתי לעיל. היה בארץ ישראל כמבואר בסוף לשון השאלה. ובריש ספרו מגיד משרים עה"ת איתא שהמגיד בישר אותו שבתוך זמן קרוב יבוא לו מחוצה לארץ ממון רב לתת הספקה לתלמידים. ומה שכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב ריש סי' כ"ה כי רוב התלמידי חכמים שבעירנו ת"ו מקבלים הספקה מהקהלות ר"ל מכים ההכנסה מנדבות הבאות מחוצה לארץ ומהמתקבץ מהעשירים העולים לרגל והבאים לדור שם. הנכנס תחת יד ראשי הקהלות וכמ"ש בח"ג סי' מ"ח הנז"ל. וכבר מצינו בחולין דף קל"ד ע"ב ובגיטין דף ס' ע"ב שהיו שולחים נדבות לבני הישיבה. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"א איתא דתודוס איש רומי היה שולח פרנסה לרבנן (ובבבלי פסחים דף נ"ג ע"ב איתא דהים מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים). ואיתא במדרש קהלת רבה פרשה י"א אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמילי תורה. ובירושלמי הוריות פ"ג ה"ד ובמדרש רבה פרשת ראה סי' ד' פיסקא ח' איתא דרבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא היו יוצאים לחו"ל לקבץ נדבות בעבור תלמידי חכמים עמילי תורה. ואיתא בחולין דף צ"ב ע"א דשלחו מתם (מא"י לכל כמ"ש בסנהדרין דף י"ז) ליבעי רחמים אתכליא על עליא דאלמלא עליא לא אתקיימו אתכליא. ובתנחומא פרשת תצוה איתא

דסופר אחד היה עולה לירושלים בכל שנה והכירוהו בני ירושלים שהיה אדם גדול בתורה אמרו לו טול ממנו חמשים זהובים ושב לך אצלינו וכו':

סימן רנ

ר"נ ס"ד ואם מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו. כדאיתא בכתובות דף ס"ז ע"ב בעובדא דאנשי גליל העליון:

סימן רנא

רנ"א ס"ג ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ. הכי תניא בספרי פרשת ראה סי' ט"ו על פסוק ז' כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך וכו' אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. באחד שעריך יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת. בארצך יושבי א"י קודמים ליושבי חו"ל. אשר ה' אלדיך נותן לך לרבות כל מקום. וכתב הב"ח וז"ל ונראה דבשניהם מעיר אחרת קאמר דיושבי א"י קודמים ליושבי חו"ל אבל עניי עירו בחו"ל פשיטא דקודמים לעניי עיר אחרת אפילו הם מא"י וכדמשמע מדתני רב יוסף בב"מ פרק איזהו נשך דף ע"א דמסתמא קתני עניי עירך דאפילו של עירך בחו"ל קודמין לעניי עיר אחרת שבא"י. מיהו ודאי בהא דאמר דיושבי א"י קודמים לשל חו"ל נראה דאפילו עניי עיר אחרת הבאים לעיר הם נדחים מפני עניי א"י שלא באו לעיר אלא שולחים לעניי א"י קודם שנותנים לעניי חו"ל הבאים מעיר אחרת לעירו. דאין חילוק בין באים לעירו ללא באים עכ"ל. גם הש"ך סק"ו כתב דהא דעניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת משמע אפילו עיר אחרת של א"י וכ"כ הב"ח עכ"ל גם הרב מהר"ש חיון בבני שמואל בחלק התשו' סי' ל"ה דף פ"ג ע"א כתב וז"ל שאעפ"י שעניי חו"ל ועניי א"י עניי א"י קודמין נראה דאפשר דהיינו היכא שאינו עירו אלא כשרוצה לתת לעניי עיר אחרת הקדימו א"י למקומות אחרים עכ"ל וכן דעת הגינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ט' והשמש צדקה יו"ד סי' י"ט והאדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ד. ונשאל הגאון חיד"א בתשו' יוסף אומץ סי' י"ט דבמה יפה כח בני א"י לשלוח שלוחים לכל בני הגולה ולאפקועי מעניי עירם. והשיב על זה דמעולם לא היתה כזאת ולא קרב שליח לקופת עניי מתא ודבר זה מפורסם שהשליח נוטל חלק מקופת א"י ונדבה מכוללות הק"ק ונדבת איזה נדיבים איש אשר כברכתו. וכל זה לא נגע ולא פגע לגרוע מעניי העיר כלל. ובאמת הא דשנינו בספרי פרשת ראה דיושבי א"י קודמין ליושבי חו"ל וכתב הב"ח דעניי עירו קודמין לעניי א"י ומייתי ראיה מדתני רב יוסף בב"מ דף ע"א בסתמא עניי עירך קודמין וכו'. אינה ראיה דהא דתני רב יוסף. אקרא קאי אם כסף תלוה את עמי וכו' ושם לא יש רמז ארץ ישראל. אבל הספרי קאי אקרא באחד שעריך בארצך. ואימא דיושבי א"י קודמין לעניי עירו

ואינה ראיה מכרחת. והכי חזינא להש"ך דכתב זה בלשון משמע, ומהר"ש חיון אמר זה בלשון אפשר. ואולם דע דאמרו בספרי פרשת ראה סי' י"ב פסוק כ"ט שקולה ישיבת א"י ככל המצות שבתורה אף בחורבנה ולדעת הרמב"ן היא מכלל רמ"ח מ"ע דאורייתא (והובא מזה באורך לעיל סי' רכ"ח סעיף ל"ו). ואם אל סודו תדרוש וכו' כי בא"י כל תפילה ותחינה עולין לשמים לא כן בארץ העמים מסך מבדיל ובלולים יעלו מארץ לא מטוהרה או עם שרים וכו' (פי' תענית דף יו"ד ריש ריש ע"א ובהפלאה על כתובות דף ק"י ובפתח עינים על כתובות שם. ואין השכינה שורה על הצדיק אלא כא"י כדאיתא במו"ק דף כ"ה ע"א וחמשה וארבעים צדיקים שהעולם מתקיים בהם שלשים מהם הם בא"י וחמשה עשר בחו"ל כדאיתא בחולין דף צ"ב ע"א. וזכות א"י מסייע לקבלת התפילה שם יותר מתפילת צדיק גמור שבחו"ל כדאיתא בערכין דף ל"ב סוף ע"ב. וכמה גדול זכות א"י דאיתא במכות דף ז' ע"א לענין נגמר דינו לחיוב וברח לא"י סותרין את דינו מפני זכותה של א"י אולי תועיל למצוא לו פתח זכות. ואפילו יעקב אבינו נתפחד מעשו שמא תעמוד לו זכות ישיבת א"י כדאיתא בבראשית רבה סדר וישלח פרשה ע"ו. ולימוד התורה בא"י הוא חשוב יותר מהלימוד בחו"ל כדאיתא בבראשית רבה פרשה ט"ז פיסקא ד' דאין תורה כתורת ארץ ישראל. ובויקרא רבה פרשת בהר פרשה ל"ד פיסקא ז' איתא דאפילו שיחת חולין של בני א"י תורה היא דהעני מדבר עם העשיר בלשון חכמה תזכה עצמך בי וכו' והעשיר משיב לו למה אינך יגע כמלאכה ותאכל כי יש לך שוקיים וכרעיים וכרס ואתה כעל בשר לעבוד אמר לו הקב"ה לא דייך שלא נתת לו וכו' ובילקוט תהלים סי' ק"ה על פסוק דרשו ה' ועוזו וכו' איתא אם מבקש אתה לראות השכינה בעולם הזה פסוק בחורה בארץ ישראל וכו'. ובכתובות דף ע"ה איתא דחד מבני א"י כתרי מבני חו"ל. ובבב"ב דף קנ"ח איתא דאוירא דא"י מחכים ומשדה אפר אביי בפסחים דף נ"א ע"א דבני בבל כפופים לבני א"י באיסור והיתר וכמ"ש התוס' שם ד"ה כיון. ועי' שבת דף קמ"ה ע"ב פסחים דף ל"ד ע"כ תמורה דף כ"ט ע"א ועי' כוזרי מאמר שני ותשו' רשד"ם יו"ד סי' קס"ז והקדמת סידור יעב"ץ) ובמה יתרצה עבד ה' להיות לו חלק בישיבת א"י ותורת א"י אם לא בהחזיק ביד יושביה (עי' לעיל סי' רמ"ו סעיף א' ובראש דוד עה"ת פרשת ויצא ובספר מאמץ כח למהר"מ אלמושניט דרוש שני על נדבת שאלוניק לת"ת שבעיה"ק צפת ת"ו ובטופס כתב התעוררות גאוני ויניציא על אודות נדבה לארץ ישראל הנדפס בהקדמת פירוש מורינו הרב מהר"מ אלשיך עה"ת הישן משנת שפ"א) וגמירי גדול המעשה יותר מן העושה כדאיתא בב"ב דף ט' ופוק חזי להגאון מהרי"ק בתשו' סוף סי' ה' על מה שהתנדבו לעניי ירושלים ת"ו ובאו שלוחים מירושלים בעבור בנין

תיקון ביהכ"נ ירושלים וכתב דיכולים הגבאים לתת המעות בעבור הביהכ"נ (והובא קצת בב"י לקמן סי' רנ"ו ועי' שאכתוב שם סעיף ד' בעזה"י) וז"ל מ"מ הכא שיש לשער ולומר דאין כאן שינוי דעת בעלים דמדהניחו עניי עירם וענייהם משום עניי ירושלים. גילו דעתם שרוצים לזכות בהעמדת העניים שם כדי שיהיה להם בזכות העמידה שם כי רב הוא כי שם. ציוה ה' את הברכה לברך בשמו ולשרתו (ואם ח"ו היתה ביהכ"נ חריבה והשתות יהרסון צדיקים מה פעלו) עכ"ל. הדור אתם ראו כי זה למעלה משלש מאות שנה בימי הגאון מהרי"ק ז"ל שהיה סביב לשנת ר"מ כבר היו נוהגים בנדבות ארץ ישראל והיו השלוחים יוצאים. (ובמנהגי מהרי"ל הלכות פורים הובא שהיו נוהגים בזמנו ליתן מחצית השקל של פורים להעולים לא"י) ועוד למדנו דהמתנדבים בעם היו מניחים ענייהם ועניי עירם משום עניי ירושלים כדי לזכות בהעמדת וקיום ישראל שם בהר הקודש. ודידן עדיפא כי בזה תהיה מנת חלקם בישיבת ארץ ישראל ובתפילות ותורת א"י וכו'. ועוד דהרי כתב הרמב"ם סוף פ"ה מהלכות קידוש החודש דמה שאנו חושבים ראשי חדשים והמועדות בחוצה לארץ אנו סומכים על חשבון בני ארץ ישראל וקביעותם וכו' והוסיף לומר בספר המצות ח"ע קנ"ג שאם ח"ו יעדרו בני ישראל מארץ ישראל לא יועיל חשבונינו כלום בשום פנים וכו' ע"ש (ולקמן פי' שליד סעיף מ"ג הביא מרן ז"ל הא דברכות דף ס"ג דהמחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ מנדין אותו. זולת כשלא הניח כמותו בארץ ישראל. ובפרקי דרבי אליעזר פרק שמיני איתא דאפילו צדיקים וחכמים בחו"ל ורועי צאן ובקר כא"י אין מעברין הסנה אלא ע"י רועי צאן כא"י ואפילו נביאים בחו"ל והדיוטות בא"י אין מעברין הסנה אלא פ"י רועי צאן בא"י ואפילו נביאים כחו"ל והדיוטות כא"י אין מעברין אלא ע"י הדיוטות בא"י), וא"כ חיובא רמיא על כל בני חו"ל להשתדל שיהיו ישראל בא"י דאם לאו ח"ו יהיו בני הגולה בלי ר"ח ומועדים. והגם דהרמב"ן בספר המצות שם האריך להשיג על הרמב"ם ומסיק דרבי הלל בנו של רבי יהודה נשיאה ובית דינו קדשו החדשים והמועדים עד שיבוא אלי' ז"ל וכ"כ הרשב"א והרטב"א והר"ן דהוא מסורת ביד הגאונים. מ"מ לדעת הרמב"ם צריך שיהיו ישראל בא"י ואם לאו בטל הכל ח"ו (ועי' כאורך בקונטריס הסמיכה שבסוף תשו' הרלב"ח דף רצ"ו ובתשו' נפש חיה או"ח סי' א'. גם החתם סופר או"ח סי' ר"ג האריך להתאמץ בנדבות א"י מטעם זה ע"ש ובחלק יו"ד סי' רל"ג רל"ד) ובר מן דין כמה החמירו חז"ל משום ישוב ארץ ישראל עד שהתירו קניית בית בא"י מן הגוי בשבת כמ"ש מרן ז"ל באו"ח סי' ש"ו סעיף י"א (ואפילו כדבר שהוא לכבוד המקום ב"ה חששו חז"ל לישוב א"י כדאיתא במסכת תמיד דף כ"ע וברמב"ם פ"ז מהלכות איסורי מזבח ה"ג),

ועוד דאיכא פדיון שבוים דיושבי א"י נתונים נתונים בידי אדונים קשים וכו' ואין לך מצוה רבה כפדיון שבוים כמ"ש ביו"ד ריש סי' רנ"ב. ובכי האי גוונא אפילו הב"ח ז"ל אזיל ומודה דקדמי לעניי העיר להציל לקוחים למות ח"ו וכו'. וכתבו המקובלים דיושבי א"י נאנחים ונאנקים ביסורין ורעב ורשעת הגוים וכו' (ובבראשית רבה פרשה ן' פיסקא וא"ז איתא אמר ר"א בר"ש נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד של זתים בגליל ולא לגדל תינוק אחד בארץ ישראל מפני דוחק הפרנסה והצער שיש בא"י) לכפר על כל ישראל על חטאת הצבור והיחיד והגם דשם אינם נמצאים ממיני החטאים האלה כגון גילוח הזקן והפאות וסתם יינם ועריות ושחוק וקומדיו"ס אינהו ואביזרייהו (ובט"ז דף כ"ו ריש פ"א איתא תא חזי מה כין גנבי ככל ולסטין דארץ ישראל) ורובם ככולם מתפללים בציבור וקורים ושונים דבר בעתו מלבד רבנן קדישי בעלי ישיבות וכו' ופוסקים ק אמת לאמתו עם כל זה רבו הצרות וכו' על כ דבר פשעי ישראל וכו' מי האיש החפץ חיים יחזיק ביד ענייי א"י וכו' וזכותא דארעא קדישא מסגא קמיה וכו' אכי"ר עכ"ל. גם בספרו פני דוד עה"ת פרשת ראה סי' ט' אות ט"ו דף צ"ח ע"ד כתב כעין זה וסיים ע"ז דאשריהם ישראל אשר בבוא אליהם שליח ארץ ישראל מכבדין אותו ומחבבין אותו כגלגל עיניהם. וכן בדין. דאמרינן בשלהי כתובות דף קי"ב רבי אבא מנשק כיפי דעכו רבי חנינא מתקיל מתקליה רבי אמי ורבי אסי קיימו משמשא לטולא ומטולא לשמשא רבי חייא בר גמדא מיגנדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. ואם ככה עשו גדולי עולם לאבן מקיר ועפר הארץ. הדברים ק"ו לחכם מארץ ישראל וכו' ע"ש ועי' פלא יועץ אות א' עניני א"י דף ט"ו ותשו' אמרי אש יו"ד סוף סי' ק"א ובקונטריס שפת אמת למהר"מ חאגיז ובקונטריס טוב ירושלים למהר"י פרחי ז"ל. והרב פאת השולחן סי' ב' אות כ"ט הביא דברי הב"ח הנז"ל וכתב וז"ל ולי נראה דודאי הכתוב ודתני עלה בספרי. בארץ ישראל נאמרה כמ"ש כי יהיה בך אביון וכו' באחד שעריך וכו' בארצך וכו' (עי' כלי יקר עה"ת שם) והיינו כל הדרים בא"י שקרוביו קודמין ועניי עירו דא"י קודמין לענייי עיר אחרת בא"י, ויושבי א"י קודמין ליושבי חו"ל היינו כשבאין ענייי עיר אחרת מא"י ומחו"ל לא"י יושבי א"י קודמין וכו'. אבל לא מיירי בענייי עירו שבחו"ל דנימא דהקדימם הקרא לבארצך דהיינו ענייי א"י. ומסברא לא קדמו. דבנתינתו ליושבי א"י מקיים שני מצות להחיות עניים ולקיים ישיבת א"י. והכי גרסינן בספרי פרשת ראה סוף סי' י"ד על פסוק כ"ט ובא הלוי וכו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך מלמד שאין מוציאין אותו (מפשר עני) מן הארץ לחו"ל. וכן הוא בספרי פרשת תבוא סי' כ"ו פסוק י"ב ובירושלמי פ"ח דפאה וכו' ומזה פסק הרמב"ם סוף פ"ו מהלכות מחנות עניים (והטור לקמן סי'

של"א והש"ך שם בסוף הסימן) שאין מוציאין מעשר עני מא"י לחו"ל שנאמר בפרשת ראה ובפרשת תבוא בשעריך וכו' הרי דבשעריך על ארץ ישראל קאי. ומ"ש הב"ח ראיה מב"מ דף ע"א. לא מכרעא. דשם מיירי בהלואה מקרא דאם כסף תלוה וכו' ולא נזכר שם בארצך דנקדים להלוות לעניי עירו מעניי עיר אחרת אף דארץ ישראל. ולא משתעי קרא וגמרא בזה. ובודאי רב יוסף בעניי עיר אחרת דכוותה מיירי במקומו בחו"ל עכ"ל. וכן נראה דעת מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סוף סי' ע"ו והרב משפט צדק ח"ב סי' ס"א. ולענין אם יש איזה קדימה לירושלם ת"ו יותר משאר א"י כעין מה דקי"ל באה"ע סי' ע"ה או שהם שוים בפרט זה דצדקה. עי' חתם סופר יו"ד סי' רל"ג רל"ד. מטה אהרן ח"ב אות ק' דף רע"ד. דין אמת למהר"י נבון בקונטריס התשו' סי' ב'. ועי' מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' י"ב דף נ"א ע"ב. בעי חיי יו"ד סי' ר"ך דף קס"ד סוף ע"ג. בני חיי אה"ע סי' קס"ו הגהב"י אות ב'. מלך שלם בחלק התשו' סי' מ"ג. עדות ביהוסף ח"א סי' י"א. ועי' זוה"ק פרשת וירא במדרש הנעלם דף קי"ד ע"א ובגליון שם וכתב הרב מחזה אברהם די ביטון סי' ב' אות ג' באחד שנדר לתת כו"כ לישיבת א"י ת"ו ושאלו אותו אם לחברון או לצפת או לירושלים. והשיב להם לא לא. ותכף מת ולא הספיק לפרש דבריו. הדין הוא דחברון ת"ו בודאי אין לה זכות כי תשובת הנודר קאי על תחילת השאלה וכעין מה שכתב בתשו' מהר"א ששון סי' קמ"ו על פי מאי דאיתא בנזיר דף י"א ע"ב:

רנ"א ס"ה כתב הגאון מסאנז זצ"ל בתשו' דברי חיים ח"ב חו"מ סי' ס"ח דהגם כי יש מחוז בחוצה לארץ אשר משם יקבץ הגבאי נדבה לארץ ישראל יותר משאר מחוזות מ"מ אין שום קדימה וזכות לאנשים שבארץ ישראל שהם מאותו המחוז לתת להם חלק יותר משאר אנשים שבא"י שהם ממחוזות אחרות. דלא שייך לומר בזה עניי עירך קודמין כיון שעקרו ממקומם וכו' וגם דהרי יש בא"י כמה ת"ח גדולים מהם ות"ח קודם לעניי עירו (עי' פתחי תשו' סק"ג) ואין להם טענה מכת דין תנו מנה לעניים יתנו לעניי עירו דלקמן סי' רנ"ח סעיף ה' דהא כבר כתב שם בהג"ה דכל זה מן הסתם אבל במקום שיודעים כוונתו שלא כיון לעניי אותה העיר לבד וכו' ע"ש ובנ"ד נמי הכי הוא ועוד דאין המנהג לתת שום קדימה בזה וכו' ובכי האי גוונא אפילו בנדר סתם אזלינן בתר המנהג וכמ"ש בהג"ה שם (ובבית יוסף שם כתב משם הרשב"א ז"ל דמדינא כל האומר סתם תנו מנה לעניים אין כמשמע אלא עניי עירו וכן מדינא כל האומר תנו מנה לפניי פירי נותנין לכל עניי העיר חלק כחלק אך לא ראיתי כאחת ממקומותינו שנהגו כן אלא הגבאים נותנים למקצתם ולא למקצתם ומרבים לאחד וממעטים לאחר וכן ההקדשות שעושים סתם מחלקים כרצונם בין למקצתם בין לכולם בין לפניי עירם כין לפני עיר אחרת ולפיכך

ולפיכך נראה כי כל המקדיש לא שיחלקו כפי שורת הדין הקדיש אלא כפי המנהג בשכבר ראה שהקדישו המקדישים שלפניו שנהגו כן הגזברים וכו') ועוד דהרי כבר בא ליד הגבאי דתיכף שהמתנדב מניח המעות בהקופה הקבועה בביתו שהוא כלי של הגבאי הקופה קונה לו ואין לומר דהוי כליו של לוקח דהרי מושלי ליה מקום להגבאי (עי' ש"ך חו"מ סי' ר' סעיף ג' סק"ז) ותו דהרי כבר מסר המתנדב להשליח ומבואר בסי' רנ"א סעיף ה' דמי שנתן ממון לגבאים לצדקה אין לו ולא ליורשיו שום כח בהם והקהל יעשו הטוב בעיני אלד'ים ואדם וכתב בהג"ה אבל קודם שבאו ליד גבאי אם נדר צדקה סתם נותנין לקרוביו העניים דאומדין דעתו דכוונתו לקרוביו וכו' ובנ"ד כבר באו ליד הגבאי ע"ש באורך. ומתשו' שדה הארץ יו"ד סי' י"ד מתבאר ג"כ דבשלחו צדקה מעיר שאלוניק לעיה"ק ירושלים ת"ו. אם בעת קיבוץ הנדבה היתה הגביה לעניי ירושלים סתם. אז אין קדימה ועדיפות לעניי שאלוניק הדרים בירושלים כיון שכבר באו המעות ליד הגבאי של שאלוניק או של ירושלים. אך אם בעת הגביה ביארו בפירוש לעניי שאלוניק אשר בירושלים אז שייך הצדקה להם דוקא. ואין חילוק בין עניי שאלוניק שיש להם זמן רב שנשתקעו בירושלים ובין עניי שאלוניק שבאו מקרוב לדור ולהשתקע בירושלים דכולם נקראים עניי שאלוניק ע"ש גם בתשו' אדמת קודש ח"ב יו"ד סי' ח' פסק שאין הפרש בזה בין עניי שאלוניק האזרחים בירושלים ובין החדשים מקרוב באו להשתקע ע"ש. עוד כתב בשדה הארץ שם דאם היתה הגביה סתם לעניי ירושלים. אז אפילו כתב הגבאי של שאלוניק שיחלקו הצדקה דוקא לעניי שאלוניק שבירושלים אין בדבריו כלום אלא יד עניי ירושלים כולם שוה בזה ע"ש וכן מצאתי בקונטריס שפת אמת להרב מהר"מ חאגיז דף מ' ע"א (ויובא באורך לקמן סי' רנ"ו סעיף ד' בעזה"י) שאפילו שלחו הגבאים מחו"ל רשימה משמות העניים המקבלים אפילו הכי נוהגים שאין מבדילים בין עניים לעניים ונותנים לכל עניי ירושלים מצדקה זאת כיון דבשעת הנדר אומרים המתנדבים סתם לעניי ארץ ישראל. ועי' מה שאכתוב לקמן סי' רנ"ח סעיף ד':

סימן רנד

רנ"ד ס"א נשאל הלק"ט ח"ב סי' צ"ב וז"ל בהיות שיש באנגליטירא גוים שאינם עובדים את הצלמים אבל משתפין שם שמים עם דבר אחר (עי' או"ח סוף סי' קנ"ו) ויש שמתנדב לבו לשלוח לצדקה לעניי ארץ ישראל מספקא לן אם מותר לקבל מהן לפרוע חובות הגוים שמצירים לישראל ויש סכנה בדבר. ואת"ל שאסור לקבל מן הגוים מ"מ. אבל להיות שבעוונות נגזר שמד באותה מדינה והרבה מהם יש שנטמעו והו"ל כתינוק שנשבה בין הגוים (דאיתא בשבת דף ס"ח ועי' לעיל סוף סי' קנ"ט) ואית לן למימר

דאותן הנודרים מסתמא הן מזרע ישראל. והשיב ע"ז דשאלה זו נשאלה כמה שנים בתר דעביד השליח עובדא ולא נשאלה כהוגן. שאם הציע בה שיש סכנה בדבר איך כתב אח"כ ואת"ל דאסור מ"מ. שאם יש סכנה בדבר כיון שאין בזה אביזרא דע"ז למה יהא אסור לכתחילה. ולענין אם יש שם סכנה לפרוע לגוים אפשר דהוי כההיא דאמיה דשבור מלכא בב"ב דף ח' (עי' לקמן סעיף ב') וכדאמרינן בב"מ דף ק"ח אריה אברחית מנאי. ולמאן דמתיר לשאת ולתת אפילו ביום אדם בזמן הזה דמעשה אבותיהם בידיהם (כדאיתא לעיל סוף סי' קמ"ח) אפשר נמי דאין לחוש כל כך. כ"ש אם אינם עובדים ע"ז כמ"ש בשאלה. וטענה שהיה שם שמד וי"ל שהישראל הוא הנותן. האי מלתא תליא באשלי רברבי אם אותה אנוסים הם מחמת נפשות או שאינם יוצאים מחמת ממון (עי' לעיל סי' קנ"ד סעיף ע' ואה"ע סוף פי' מ"ב וקס"א וג"פ סי' קנ"ג סק"ח) ואדרבה זה גרוע דאיכא מילי דמן הגוי מקבלין ומן המשומד אין מקבלין. ואין כאן מקום לזה. סוף דבר אם עבר וקיבל ינתן לגוים בעלי החובות ואין שם בית מיחוש כלל עכ"ל ועי' תשו' זרע אמת יו"ד סי' קי"ב ושמע אברהם סי' נ"א. ובתשו' בנין ציון הישנות סי' פ"ה כתב לענין מי שהוציא כרוז לאחינו בני ישראל לפרנס אחיהם הנתונים ברעב וביגון בארץ הקדושה. ושלחו גוים גם כן נדבות. יש לצדד דמותרים עניי ישראל שבארץ הקדושה לקבל ולהנות מזה ע"ש. ובהא דכתב הלק"ט באיסור קבלה מהמשומד עי' או"ח סי' קנ"ד סעיף י"א ובהג"ה לקמן סעיף ב' ומ"ש הש"ך שם משם מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רי"ד ובאהלי יוסף למהר"י ריבלין הלכות צדקה מן אות כ"ג ואילך ובתשו' עולת איש או"ח סי' א':

סימן רנו

רנ"ו ס"ד התמחוי וכו' רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותם לכל מה שירצו מצרכי ציבור וכו' וכתב בהג"ה דיחיד שהתנדב צדקה ומינה בעצמו גבאים אין בני העיר יכולים לשנותה דלא על דעתן התנדב וכן אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין להם לשנות אפילו לתלמוד תורה. כתוב בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' צ"ו וז"ל אלה הם ראשי פרקי הסכמות אשר נעשו בקהל אשכנזים מצפת תוב"ב על פי הממונים וקצת חכמים וקצת יחידים לזמן חמשים שנה מתחילים מיום י"ב לשבט שנת השל"ו ליצירה. א) הסכימו שההסכמות הראשונות אשר עשו בק"ק הנז"ל בשנת השכ"ה ליצירה לזמן עשר שנים. יתקיימו עד זמן חמישים שנה בכללות ובפרטות. ב) ועתה מחדש הסכימו והוסיפו על הראשונות שכל אחד מיחידי הק"ק הנז"ל כשיקראו אותו לקרוא בתורה מלבד הקופה שנותן. חייב לעשות נדבה מה

שהיה נהוג לנדור. ג) עוד הסכימו שלא יכתוב שום יחיד מהק"ק הנז"ל לחו"ל שום דבר שיגיע הפסד להק"ק. ולא יכתוב לשום נברא שישלח מעות לישיבה או לעניים. ואם ישלחו לאיזה יחיד איזה מעות לחלק. חייב אותו יחיד לתת אותן המעות ליד גבאי הק"ק הנז"ל. ד). עוד הסכימו שלא לתת הספקה לשום בעל תורה רק אם יבוא ללמוד לבית הכנסת. ואם ישלחו מחוץ איזה מעות ויכתבו בפירוש שיתנום לפלוני הסכימו שלא ליתן לו מאומה רק אם יבוא ללמוד בביהכ"נ. ה) עוד הסכימו שלא יצא שום יחיד מהק"ק הנז"ל להתפלל חוץ לביהכ"נ. ולא יקבע מקום לתפילה שום זמנים מהזמנים בשנה או לפחות בכל יום שבת חייב כל אחד לבוא להתפלל בביהכ"נ. ו) עוד הסכימו שלא יעשה שום אחד נדבה ביד שום נברא ולא לצנועים. ואם איזה ספרדי או אשכנזי יבוא מחוץ וינדור ביד פלוני שיחלקם כפי רצונו. חייב אותו פלוני לתת אותם המעות ביד הגבאים. ז) עוד הסכימו. הרב שיגזור על תלמידו שלא יחתום באיזו הסכמה מכל אלו הנז"ל. שהתלמיד ההוא חייב לחתום. ח) עוד הסכימו שכל מי שיחתום יחתום. ואם איזה יחיד או יחידים לא ירצה לחתום. שירדפו ויכריחו ויענישו אותם בין בגופם בין בממונם בכל מיני רדיפה. ט) ואם איזה חכם או חכמים מחכמי העיר יקום וינגד ויעזור למי שלא ירצה לחתום. דבריו יהיו בטלים ומבוטלים כחרם הנשבר וכדבר שאין בו ממש י) והסכימו שאם החכמים והק"ק יצ"ו של העיר ינגדו ויעזרו למי שלא יחתום. שיפרישו קהלם מהקהלות הקדושות מהצדקות ומהקאריפסיריא"ש. וכל הנז"ל קבלו עליהם ועל זרעם בחרם חזק ואמיץ וגזרו בחומרות והאריכו בהם אשר לא ניתנו להכתב. יורנו רבינו אם חייבים הקהל לקיימם. תשובה ענין עשיית ההסכמות הנז"ל כתוב שנעשו על פי הממונים וקצת חכמים וקצת יחידי הקהל לזמן חמישים שנה וכו'. אעפ"י שיהיו הממונים מתמנים על פי רוב הקהל. אין להם רשות להסכים הסכמות כי אם מדעת רוב הקהל אלא א"כ נתנו להם רוב הקהל רשות בפירוש לעשות הסכמות. כי עתה לא נעשו על פי רוב הקהל והחכמים כי אם בקצתם. ובפרט הסכמות הנעשות לחמשים שנה שהן לבניהם ובני בניהם צריך שיקבלום כולם כל אחד עליו ועל זרעו כשבועת בני בנימין (עי' ב"ב דף קכ"א ע"א וסוף תשו' המיוחסות להרמב"ן ותשו' הריב"ש סי' רמ"ט וסי' שצ"ט הובא בקיצור כיו"ד לעיל סוף סי' רי"ד ופי' תשו' הרא"ש כלל ה' סי' ד' וכלל ז' סי' ט' הובא בקיצור ביו"ד לעיל סי' רכ"ח סעיף ל"ה ועי' תשו' בית יהודה ח"א חו"מ סי' א') הסכמה א) לא כתבו מה הן ההסכמות שנעשו אז. לחקור עליהן אם הם כדין או לאו. הסכמה ב) הסכמה זו אין לה קיום אפילו לשנה אחת כ"ש לחמישים שנה כי ה' מוריש ומעשיר זה ישפיל וזה ירים ולפעמים יוסיף על המנהג ולפעמים יחסר.

כפי מסת ונדבת יד כל אחד כן יעשה. וגם כי לא יפול בו שינוי ריש ועושר אולי נתן במקום אחר לצדקה הראויה יותר או לחיזוק תלמוד תורה וכיוצא בזה ולא יוכל לנדור עתה כמנהג ויהיה נתפס ח"ו בעונש הכתוב בהסכמות. הסכמה ג) גם זו ההסכמה רוב חלקיה שלא כדין למה לא יכתבו שישלחו לישיבה או לעניים. ואולי ישלחו ליד גבאי הצדקה. ואם ישלחו ליד יחיד שיחלק. למה יעבור על דעת הנותן והשולח שיחלק הוא. ויתנם לגבאי הקהל. הסכמה ד) גם הסכמה זו שלא כדין אם יש לו מקום מוכן וביהמ"ד שקדושתו גדולה מקדושת ביהכ"נ למה לא יתנו לו הספקה. כ"ש אם יכתבו בפירוש שיתנו כפלוני. אם לא יתנו לו מפני שאיני לומד בביהכ"נ. גזילת העני בבתיהם. וגם הם עוברים על דעת הבעלים (ועי' עוד בזה כחלק הנז"ל סי' ס"ו) הסכמה ה) הסכמה זו לא נפלאת היא לא רחוקה כשאר ההסכמות הרחוקות. הסכמה ו) גם הסכמה זו שלא כדין כי לפעמים רוצה איזה אדם להתנדב ביד פלוני שיודע שאותו פלוני יתנם לעני הגון או צנוע שלא יקבל משום אדם כי אם מיד אותו פלוני ומיד הגבאי לא יקבל. ונמצא העני או הצנוע קרח מכאן ומכאן. וגם עוברים על דעת בעל המעות. הסכמה ז) גם בזה הפליגו לעבור על דין תורה. שמורא רבו וציוויו כמורא וצווי שמים. כ"ש בהסכמה שלא כדין כי בלא ציווי הרב לא יוכל לחתום. הסכמה ח) הורו בהסכמה זו כי כוונתם לכבוד עצמם שיתקיימו דבריהם בהטלת אימה זו על הציבור בכל מין רדיפה להרוג את הרוצח בשוגג. הסכמה ט) לא די מה שמסכימים על בני קהלם שלא כדין אלא ג"כ מסכימים שיבוטלו דברי חכמי העיר העוזרים למי שלא יחתום. ודבריהם הם הבטלים קמא קמא בטיל. וחס ליה לירא חטא ה"ר יהודה אבמין שיחתום ויחזיק בהסכמות אלו. וחס להו לכהנים הכשרים שבקהל יצ"ו ולבני סגני לויה ולבני החכם מנדילא ובעלי מעשה וש"ט שבקהל שיחתמו הסכמות אלו שהן שלא כדין הסכמה י) אימה יתירה הטילו על הקהלות שלא לש"ש. ואני בטוח ברובם שהם אנשי אמת שלא יעמידו דברי הסכמות אלו אחר שידעו שהן שלא כדין כי הממונים של הקהל שלהם שהם ראשי המסכימים הם בחורים ולא נכנס עדין כל יראת ה' בלבם וכוונתם להתכבד ושרא להו מרייהו לקצת החכמים שנטו ונתפתו לעצת נערים שבנינם הוא סתירה ותקנתם קלקול. ונגד זקניהם כבוד. ולאהבת האמת והשלום אולי יתוקנו ההסכמות כפי הדין לרצון כל הקהל והנראה לי כתבתי וחתמתי המבי"ט. עכ"ל ובתשו' דבר שמואל אבוהב סי' קנ"ו הזהיר לחכם אחד שעלה לארץ ישראל שיהיה זהיר לדקדק בענין חילוק המעות ששולחים לעניים על ידו שלא לשנות בהם מדעת הבעלים ויחלק אותם דוקא ביושר ואמונה לכל אחד ואחד כפי הראוי לו ומיוחד בסתם או במפורש. ובקונטריס שפת אמת להרב מהר"מ חאגיז

דף ל"ט ודף מ' כתב דאם בשעת הנדר אומרים המתנדבים לעניי ארץ ישראל בסתם. הגם שאח"כ שולחים הגבאים רשימה לארץ ישראל משמות העניים המקבלים והסך אשר ינתן להם ביד פקידים וממונים שהם ממנים בארץ ישראל על פי החזקה או על פי השמועה או על פי ההמלצה. מ"מ בהגיע המעות לארץ ישראל נוהגים שלא להבדיל בין עניים לעניים ונותנים לכל העניים. כי בבוא המעות. נודע תיכף ומיד לכל אנשי העיר וצועקים שאר העניים למה יגרע חלק צדקתם כאילו ח"ו הם פחותים מעניי אומות העולם דקי"ל בגיטין דף ס"א וביו"ד סי' קנ"א סעיף י"ב וריש סי' רנ"א ובאו"ח סי' תרצ"ד דמפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום וכו' ואם לא יתנו להם ג"כ. יש חשש מלשינות אי מסירה ח"ו וכו' (ועי' מה שכתבתי לעיל כי' רנ"א סעיף ה' משם תשו' שדה הארץ יו"ד סי' י"ד) והנה בתשו' מהרי"ק סי' ה' כתב על דבר המעות אשר התנדבו המתנדבים לעניי ירושלים ת"ו. והושמו אותם המעות ביד הגזברים לעשות מהם כאשר יראה בעיניהם. וכן עשו כמה ימים ושנים וכו'. ויהי כהיום אשר קרה מקרה כי בעו"ה ידו פרש צר על ביהכ"נ אשר בירושלים עיה"ק. ינתץ הבית הגדול והקדוש. ועל זה הוצרכו ק"ק (כב) שבירושלים תו' להוציא מעות הרבה כדי להשתדל לבנות הנהרסות ע"י המלך ממצרים וגם בהוצאות הבנין ועניינים אחרים. והוצרכו ללות ברבית מן הגוים ממון הרבה ונשתעבדו בגוף ובממון. ואין לאל ידם לפרוע. ויש לחוש ח"ו פן הנושים יבואו ליקח ערובתם הלא המה גויתם וממונם. ולזה שלחו שני נכבדים לבקש בכל תפוצות הגולה לסייע להם בפירעון השעבוד הנז"ל וכו'. ובבואם לפני הגזברים הנז"ל הממונים על המעות הנז"ל. נשא לבם אותם לקרבה אל המלאכה מלאכת הקודש לסייע בבנין ביהכ"נ שבירושלים ת"ו. ושאלו להרבנים להרשות אותם על כך. ואמרתי דפשיטא אם המצא ימצא בנדבות ההם בכולם או במקצתם שהותנרבו מצד הגזברים בעצמם או מצד בני עירם דבודאי דבר פשוט הוא שיכולים לשנות המעות בהסכמת בני העיר כדתניא בהדיא בב"ב דף ח' רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו' ולשנותה לכל מה שירצו. ולא מבעיא לדברי ר"ת שפירש דאפילו לדבר הרשות מותר ולדבריו הסכים הרא"ש. אלא אפילו לדברי ר"י שהביא המרדכי פ"ק דב"ב שפירש דוקא לדבר מצוה. פשיטא ופשיטא שאין לך מצוה גדולה מזו כבנין ביהכ"נ של ירושלים עיה"ק מקום מוכן לעלות תפילה השמימה. ואע"ג דנחלק עליהם רבי יוסף הלוי ופירש דדוקא לצורך עניים מותר לשנות כגון מאכילה לכסות וכיוצא בזה ולא לצורך מצוה אחרת. (והביא ראיה ממשנה דשקלים פ"ב מ"ה הובא לעיל סי' רנ"ג סעיף וא"ו) מ"מ כיון שהפוסקים האחרונים חולקים עליו וכן דעת הרמב"ם והרא"ש והסמ"ג ועי' כסי' רנ"ג שם בסוף

הסעיף) פשיטא דאחריהם ראוי לילך במעות שבאו מחמת הגזברים בעצמם או מחמת בני עירם והיו מסכימים לשנותם מאחר ששוו כל הפוסקים הללו דיכולים לשנותם אפילו לדבר הרשות. ואפילו באותם מעות שהם מנדבת יחידים ופשיטא שיש יותר להחמיר בהם דאיכא למימר דדוקא מעות שגבו הקהל ביניהם הוא דרשאים לשנותם דמסתמא אדעתא דידם קא גבו אבל במה שהתנדבו יחידים איכא למימר דלאו אדעתא דטובי העיר התנדבו וכו'. מ"מ מותר לשנותם וכו'. ואע"ג שכתבו הפוסקים דדוקא ציבור יכולים לשנות אבל לא גבאי אפילו את"ל לדמות גבאים הללו לשאר גבאים דעלמא. מ"מ הלא כתב ריב"א דלדבר מצוה אפילו גבאי יכול לשנות וכו' וכ"כ הרא"ש וכו'. ואפילו אם ימצא איזה פוסק שחולק. אפשר לומר שבגזברים הללו מודה שכחם ככח בני העיר. דבשלמא גבאים הממונים על גביית צדקת עירם ודאי איכא למימר למימר דלאו אדעתא דידהו יהבו בני עירם אלא אדעתא דנפשייהו וכו'. אבל כשבני עיר אחרת שולחים מעות לצדקה לגבאי עיר אחרת או כשנוחי נפש מניחים לכפרת נפשם מנדבת לבם איזה מעות לצדקה וממנים גבאים על אותם המעות בודאי מסתלקים מאותם המעות מכל וכל ונותנים הכח לאותם גבאים שהרי הם אינם יכולים לפקח בהם והרי הם בעיר אחרת או נפטרים לעולמם ומשום כך י"ל דדעת המתנדבים שיעשו אלו הגבאים מאותם המעות כרצונם ויש להם כח כמו בני העיר בצדקת עירם ואפשר דאפילו יותר מבני העיר. ועל כן נראה לענ"ד דבכי האי גוונא מודו כ"ע דיכולים הגזברים לשנות ובפרט לדבר מצוה וכו'. והגם דהוי פסידא דלא הדר דמה שיטלו הגבאים ממעות עניי ירושלים כדי ליתן לבנין ביהכ"נ דירושלים. לא יחזרו הגבאים ויתנו מכיסם. והיה נראה דאסור דהכא נמי פירשו המתנדבים שינתן לעניי ירושלים והיה נראה לומר דאין לך גבו לשמם יותר מזה. אפילו הכי נראה לי דשרי. דכי אמרינן דכי גבו לשמם אסור לשנות. הני מילי כשגבו לצורך עניים ידועים וכו' דאז ודאי איכא למימר דאינו יכול לשנות ליתן לעניים אחרים וכו'. אבל בנ"ד שהתנדבו המתנדבים מעות כדי שהקרן יהיה קיים תמיד ומהריוח יתנו לכל עניים אשר ימצאו בירושלים פעם אחת בשנה וכן בכל שנה ושנה. ולא התנדבו לצורך עניים מיוחדים כדי ליתן להם מיד ולא לזולתם אלא הפקידו ביד הגזברים להיות פקידים ליתן כאשר יראה בעיניהם לפי ריבוי העניים אשר ימצאו בשעת המתנה או לפי מיעוטן. וגם כי לפי דעתי יש כח בידם להרבות לעני זה ולמעט לעני זה כאשר ייטב בעיניהם. בההיא ודאי לא שייך למימר דכיון שנגבו לשמם דלהם לבדם יותן ולא יוכלו הגבאים לשנות. דאנן סהדי שהמתנדבים כשהתנדבו לא עלה על דעתם כלל שיזכו אותם העניים מיד ר"ל אותם העניים שהיו בירושלים בשעה שהתנדבו דא"כ לא היו יכולים

ליתן שוב לעניים אחרים הבאים אח"כ אלא מסרו המעות לגבאים למען יעשו מהם הטוב והישר כפי ראות עיניהם לפי העת ולפי הזמן ולפי רוב העניים או המיעוט ומשום כך יש להם כח גם לשנותם לכל הפחות לדבר מצוה כי הכא דמצוה רבה היא בנין ביהכ"נ בירושלים ת"ו וכו' וכו'. וכ"ש כאשר ראוי לחשוב שיש בזה מעלה לעניי ירושלים כדי שתושבי העם ינהגו עמהם אהבה וריעות. וזכר לדבר ההיא דפ"ק דערכין (דף וא"ו ע"ב וביו"ד לקמן ריש סי' רנ"ט) דשאני רבי ינאי דעניים גופייהו ניחא להו דכמה דמשתהי מעשה ומייתי להו. ועוד שהרי דבר פשוט לפי הנראה לענ"ד שלא נתכוונו המתנדבים בעם שיזכו עניי ירושלים בנדבתם עד שתגיע לידם כיון שלא נתנו אותם לעניים ידועים וכמו שכתבתי לעיל. מאי איכא משום שינוי דעת המתנדבים דיש לפקפק ולומר דאין כח ביד הגזברים או ביד בני העיר היכא שפרטו ואמרו ליתן לפלוני כי הכא דאמרו לעניי ירושלים. אפילו נאמר כן מה שאין ראוי לומר כדפרישית לעיל. מ"מ הכא שיש לשער ולומר דאין כאן שינוי דעת בעלים דמדהניחו עניי עירם וענייהם משום עניי ירושלים. גילו דעתם שרוצים לזכות בהעמדת העניים שם כדי שיהיה להם בזכות העמידה שם כי רב הוא כי שם ציוה ה' את הברכה לברך בשמו ולשרתו. ואם ח"ו היתה ביהכ"נ חריבה והשתות יהרסון צדיקים מה פעלו. לכן מכל הני טעמי נראה לענ"ד שיוכלו הגזברים לעשות כטוב בעיניהם. וכ"ש אם יראה להם שגם זה יהיה תועלת העניים אשר שם למען לא תפול שנאה ותחרות ח"ו ביניהם ובין תושבי העיר עכ"ל. והובא קיצור דבריו להלכה בבית יוסף סי' זה. ובתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' ס"ג. ובתשו' שער אפרים סי' ס"ו. ובתשו' רבני צפת שהובא במטה יוסף ח"ב יו"ד סי' יו"ד. וכיוצא בזה פסק מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' קנ"ח על מה שנשאל ממנהיגי וטובי עיה"ק צפת ת"ו בדבר הקדש סך מעות מחוצה לארץ לישיבה אחת בצפת ת"ו על מנת שהקרן יהיה קיים והפירות לישיבה. ובראות המנהיגים גודל עוני העיר כי ירדה לשערים בסיבת החובות שחייבים לאומות העולם הסכימו לשלוח יד בקרן ההקדש כדי לפרוע החובות באומרם שאם אין עיר אין ישיבות. ונסתפקו אם יש כח בידם מן הדין לעשות שינוי זה למען שלא תחרב העיר. והשיב דבהרבה מקומות בתלמוד מצינו דאעפ"י שאין הדין כך השעה צריכה לכך וכו' והרי מצינו בגיטין דף ח' וב"ק דף פ' שהתירו איסור שבות קניית בית בשבת בארץ ישראל משום ישוב ארץ ישראל (וכתבו התוס' שם דדוקא משום ישוב א"י ולא משום מצוה אחרת) וכו' וא"כ איני מן הישוב להרבות ישיבות בארץ תלאובות וערים מחרבות וכו' ואעפ"י שאין הדין כך לשנות צוואת המת אשר הקדיש הקרן קיים והפירות לישיבה וכו' ואפילו לצורך מצוה אחרת אסור לשנות ק"ו ממ"ש הרשב"א

בתשו' הובא בבית יוסף לקמן סוף סי' רנ"ט. אלא שכבר כתבנו שהשעה צריכה לכך משום ישוב ארץ ישראל ולכן יש בידם כח לשנות ע"ש ע"ש באורך גם הרב שער אפרים בסי' הנז"ל פסק לענין הקדש לירושלים ת"ו שיכולים אנשי ירושלים לשנות ההקדש לפרוע בו חובות שחייבים להגוים למען שיהיה קיום לירושלים שלא יחרב ח"ו קיבוץ ומעמד ומצב העיר. ובדף ל"ט סוף ע"ג נסתייע עוד ממה שפסק מרן ז"ל לעיל סוף סי' רנ"א דיכולים לשנות אפילו מתלמוד תורה לצורך שלשים פשיטים להגמון בכל שנה לפי שהיא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים. ובדף הנז"ל סוף ע"ד כתב דכיון דאין השינוי ממקום למקום ולא מארץ ישראל לחוצה לארץ אלא בירושלים ח"ו עצמה פשיטא דיכולים לשנות. ובדף מ' ע"ב כתב דמ"ש מור"ם בהג"ה ביו"ד סי' רנ"ו סעיף ד' דאם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין להם לשנות אפילו לתלמוד תורה. הוא מדברי תשו' מהרי"ו סי' כ"ו והמעיין שם יראה דכוונתו בעניי העיר ידועים וא"כ הא דכתב מור"ם לעניי העיר ר"ל בעניים ידועים ומה שכתב או לעני פלוני זו ואין צריך לומר זו קתני (עי' חתם סופר חלק ששי סי' כ"ז) ואף שמדברי הרשב"א בתשו' הובא בב"י לקמן סוף סי' רנ"ט נראה לאסור אך הנה מהרי"ק סי' קכ"ח הביא תשו' הרשב"א אחרת סותרת לזאת ועל תשו' האחרונה סמך מהרי"ק, (וכ"כ בתשו' גו"ר יו"ד כלל ג' סי' ע' דף קכ"ח ע"ד) ובדף הנז"ל ע"ד כתב דאפי' התנה המקדיש בפירוש שלא ישנו ההקדש מ"מ איכא אומדנא שאם היה יודע הצער שיגיע לבני ירושלים וכו' היה מסכים לשנות וידוע תשו' הרא"ם ח"א סי' נ"ג (הובא בש"ך לעיל סי' רנ"א סעיף ה' סק"ט) דבכל הקדשות אזלינן בתר אומדנא וכו'. ובספר לב אריה על חולין דף קל"ד ע"ב אהא דאיתא התם דההיא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא קדים רבי אמי וזכה בהן ופריך הגמרא והיכי עביד הכי וכו'. ומשני. רבי אמי נמי לעניים זכה בהן. כתב בספר הנז"ל וז"ל אע"ג דבלאו הכי שלחו זה לבי מדרשא מ"מ הוצרך רבי אמי לקדם ולזכות בהן בכדי ליתן גם לעניים אחרים שאינם מבי מדרשא כי כן הוא הדין בחכם גדול הדור דכולי עלמא יהבו אדעתא דידיה רשאי לשנות הצדקה לכל אשר יחפוץ כדאיתא ביו"ד סי' רנ"ו עכ"ל ועי' תשו' שעות דרבנן סי' א' דף ד' ע"ב. והנה פה עיה"ק צפת ת"ו יש לנו הספרדים הסכמה קדומה בזה וז"ל בשבטי ישראל הודענו נאמנה כי חוק לרבנן סבוראי ראשונים כמלאכים זיע"א משום ישוב ארץ ישראל המקודשת ומפני דרכי שלום שכל חכמי עיה"ק יהיו לאחדים ולא תהיה קטיגוריא ח"ו ביניהם. תיקנו כי כל מין הכנסה או הקדש או ישיבה אשר יקדישו בני ישראל יחיד או רבים אפילו אם יהיה לאנשים נקובים בשמות מפורש יוצא מפי הבעלים. אפילו הכי

יכנס לאמצע לקופת התלמידי חכמים. ויתחלק על פי סדר חלוקה דרבנן הנהוגה איש לפי מהללו. כמבואר בהסכמה הישנה אשר תחת יד מורינו הרב החותם ראשון הי"ו. ואף גם ואת אנן בדידן בחברת כל חכמי ורבני עיר קדשינו ת"ו חידשנו וכתבנו הסכמה הנז"ל פעם שנית ובאנו על החתום עליה הלא היא כמוסה תחת יד הרב הנז"ל. ויען דחיישי רבנן שמא ח"ו יתקלקלו ההסכמות ויאבדו. לכן שאלו מאתנו למסור בידם ראיה מהימנא שההסכמות הנז"ל הן כראי מוצק ואין לבטלם בשום אופן. אלא ככה יתנהגו לדורות עולם עד ביאת הגואל כיר"א. ולראית אמו"ץ באעה"ח היום כ"ב שבט שנת תרי"ז לפ"ק פה עיה"ק צפת תוב"ב והכל שריר ובריר וקיים. חיים נחום מזרחי. רפאל מאמאן. חיים אברהם שושנה. שמואל עבו. חיים יוסף פינטו. שלום ששפורטש. עכ"ל. ונראה דכיון כי כל חכמי העיר המקבלים הם עצמם הסכימו בזה להתנהג כן הם ודורותיהם עד עולם כמבואר בלשון ההסכמה. שפיר דמי כמ"ש באו"ח סי' תרצ"ד דהעני עצמו יכול לעשות בהמעות מה שירצה וכתב הפר"ח שם דהכי נהוג (ועי' לח"מ פ"ב מהלכות מגילה הט"ז עדות ביהוסף ח"ב סי' ה' חוות יאיר סי' רל"ב שבות יעקב ח"א סי' ע"ז חקרי לב יו"ד ח"ג סי' ק"ב דף ק"ו כרך של רומי סי' י"ט דף פ"א פ"ב ומה שאכתוב בעזה"י כחלק חו"מ הי' קפ"ג סעיף וא"ו ד"ה כתב המטה יוסף וכו') והסכמה זאת היא טובתם כעין מאי דאיתא בב"מ דף י"ב ע"ב הובא בש"ך לקמן סי' רנ"ז ס"ק י"ג דעשו שאינו זוכה כזוכה מאי טעמא עניים גופייהו ניחא להו כי היכי דכי אגרי לדידהו נלקוט בנייהו בתרייהו. וכיוצא בזה כתב הרשב"א בתשו' הובא בבית יוסף חו"מ סי' תי"ז מחודש ג' על פי הך דב"מ הנז"ל ע"ש:

רנ"ו ס"ה כתב המשפטי שמואל סי' צ"ט לענין מעשה שהי' בירושלים ת"ו. דכיון דמנהג פשוט בירושלים ת"ו שאין העניים מתפרנסים מממון אנשי העיר אלא מהנשלח להם מחוצה לארץ המזכים להם בכל שנה ושנה. א"כ אפילו נימא דבעלמא עניים רמו אבני מתייהו דוקא. אבל הכא לא כן. דהרי אכולי עלמא רמו. וכן נתנהג כבר. ואדעתא דהכי נתיישבו שם העשירים דלא יטילו פרנסתם עליהם דוקא דלא מצו קיימו כפי הנשמע מרוב דוחק מיעוט ההנאה במקום ההוא בעו"ה. וא"כ אין אין לנו כח לחייב מטעם זה לעשירים אשר שם וכו' רק יכתבו לאחיהם שיעזרום ויתמכום וכו' ע"ש. גם הדרכי נועם חו"מ סי' כ"ב כתב דצורכי עיה"ק ירושלים ת"ו אינו מוטל אלא על הפרנסים ולא על יחידי הקהל כלל וכו'. ואם יתדחקו הפרנסים בעניני צורכי העיר. לאו על בני העיר רמיא. אלא שולחים שלוחים לכל בני חוצה לארץ וכו' ע"ש. גם מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' רכ"ח כתב דידוע כי אין השוכנים בירושלים יכולים לפרוע אלא הכרגא מדי שנה

בשנה. ושאר הוצאות הן מן המעות הבאים מחוצה לארץ. כי אם לא היו עושים כך לא היה מי שירצה להתיישב בעיר ע"ש. ומ"מ התושבים העשירים הבאים מחו"ל עושים חסד וצדקה עם עניי העיר וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט בחלק הנז"ל סי' מ"ח בענין עיה"ק צפת ע"ש וכן בירושלים הם מפרנסים את כמה בעלי בתים דחוקים העוסקים במלאכה ואינם נהנים מנדבת חוצה לארץ וכמ"ש הרב מהר"מ חאגיז בקונטריס שפת אמת דף ל"ה והרב מהר"י פרחי בקונטריס טוב ירושלים. ועי' פרי האדמה ח"ד פ"א מהלכות שבועות דף ך' סוף ע"ד. וכבר האריך הרב אות היא לעולם ח"ב סי' ע"ב בגודל המצוה דבני חו"ל המתיישבים ודרים בארץ ישראל שיתנו שם צדקה ביתר שאת. ועי' רבינו בחיי עה"ת פרשת ראה סי' ט"ו סוף פסוק יו"ד ובהלכות ארץ ישראל המיוחסות להטור הנדפס בלונדון שנת תר"ס דף י"ח. ועי' רמב"ן עה"ת סוף פרשת אחרי מות ופרשת תולדות סי' כ"ו פסוק ה':

רנ"ו ס"ה ידוע כי האשכנזים בארץ ישראל היו שולחים שלשה שלוחים לאשכנז בעבור נדבת א"י. שני שלוחים מירושלים אחד מכולל החסידים למדינותיהם ואחד מכולל הפרושים למדינותיהם. ושליח אחד מצפת וטבריא וחברון ת"ו בעבור שלשת העיירות. ובשנת תקפ"ב נתפרדו תושבי חברון ת"ו לכולל בפני עצמם בשם כולל חב"ד. ואח"כ נתפרדו עוד בני שאר עיירות הנז"ל לכמה כוללים נפרדים כעין פירוד שני כוללים הנז"ל דהיינו שכל כולל יקח מן המחוזות שבחו"ל אשר אנשי הכולל ההוא מקור מולדתם הוא מאותן המחוזות וכנזכר בתשו' חוקי חיים גאגין סי' י"א דף י"ט ע"ג ותשו' נדיב לב ח"ב חו"מ סי' ל' וחתם סופר חו"מ סי' י"ב ובקונטריס השד"ר הרב מהר"ר משה בן מהר"ר צבי חיים ז"ל הנדפס ביוויניציא שנת תקפ"ב. וע"י סיבת הפירודים נתגלגלו כמה סכסוכים ביניהם כמ"ש בתשובות הנז"ל ועי' טוב טעם ודעת להגאון מהר"ש קלוגר מהדו"ק סי' רי"ט ותשו' כרך של רומי סי' י"ט. ועשו תקנה כי מי אשר דר עשרה שנים בהמדינה שבחוצה לארץ בהמחוז השייך לאחד מן הכוללים. הגם שלא נולד שם. מ"מ יהיה נחשב ונגרר לאותו הכולל שבארץ ישראל המקבל הצדקה ממחוז ההוא. ובבואו לארץ ישראל יקח חלקו מאותו הכולל. וכמ"ש הגאון מהר"מ אוירבאך בספר אמרי בינה ח"א בחלק התשובות סי' ה'. וכתב שם דאם נפל איזה ספק בזה אין לילך אחר דעות רוב המקבלים שבכולל ההוא ומה שכתב הגאון מאלטונא (בתשו' בנין ציון הישנות סי' קפ"ג) דלפי מאי דקי"ל בחו"מ ריש סי' קס"ג דבכל צורכי ציבור שאינן יכולין להשתוות יש להושיב כל הבעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם כי כל אחד יאמר דעתו לשם שמים וילכו אחר הרוב וכו' נלמד מזה דבנ"ד יש לילך אחר רוב המקבלים וכו'. ליתא

דאין הדמיונות שוים וכו' אלא דמוקמינן אדינא דזמן י"ב חודש (עי' בית יוסף יו"ד סי' זה ד"ה גרסינן כירושלמי וכו' ומג"א סי' תכ"ט סק"ב ופרמ"ג שם ותשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ד) וכמו כל ספק בתקנה דקי"ל באה"ע סי' קי"ח סעיף וא"ו דנעמידנו על דין תורה ע"ש באורך. וכיוצא בזה איתא בתשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' סוף סי' ד' לענין מה שפרנסי ומנהיגי עיה"ק חברון ת"ו עשו תקנה בדבר ההכנסה מחוצה לארץ בסדר החלוקה בין קופת התלמידי חכמים ובין קופת הוצאות העיר דאם נפל ספק בתקנה מוקמינן אדינא ע"ש. ובכן עשו האשכנזים תקנה והסכמה חזקה בכל תוקף כי שום כולל לא יגע במחוזות שאינם שייכים לו לקחת מאומה מקופות ארץ ישראל הקבועות שם ולא יגע אפילו בקופות הקבועות בבתי היחידים שבאו לדור מחדש במחוזות ההם הגם שמקור מולדת היחידים ההם הוא ממחוזות השייכים לאותו הכולל כי מאחר שנשתקעו אותם היחידים במחוזות השייכים לכולל אחר. הרי הם נגררים אחר הרוב דהיינו תושבי המדינה דמחוזות של כולל האחר וכדין הבא לעיר להשתקע דקי"ל ביו"ד סי' רנ"ו סעיף ה'. וכמבואר באורך בקונטריס משפטי ה' הנדפס בירושלים שנת תרמ"ג ובתשו' שמחה לאיש להגאון מהר"י אלישר חו"מ סי' י"ד ובקונטריס פקועות שדה להגאון בעל שדה חמד:

סימן רנז

רנ"ז ס"ה כשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות וכשימצא בכיס לאחר זמן נפרע ממנו ואין צריך ליטול רשות מהנותנים בכיס. עי' תשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' ריש סי' ב' כי הגאון מהר"א גלאנטי ז"ל רב רב ומנהיג דעיה"ק צפת ת"ו היה נוהג להלוות מכיסו וליקח בהלואה מאחרים לעשות כל ההוצאות של צורכי עיה"ק הנז"ל על סמך שיתפרע מן הנכסים ששולחים מחוצה לארץ לעיה"ק הנז"ל ומן המתקבץ ע"י השלוחים לחו"ל מעיה"ק הנז"ל. ועי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק חו"מ ריש סי' ס'. וכתב הגאון מהר"ש קלוגר בסוף ספר סת"ם בסוף קונטריס פרט ועוללות דף פ"ו ע"ד דבארץ ישראל נוהגים הגבאים ללוות לצורך העניים על צד היתר עיסקא (עי' מה שכתבתי לעיל סי' קס"ט סעיף י"ז) וכשבאים הנדבות מחוצה לארץ משלמין וכו' והקשה חכם אחד דברי הש"ע יו"ד אהדדי דבסוף סי' רנ"ג כתב דמי שצריך לבריות ושט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה אין בעלי חובות יכולים להפרע ממה שגבה בצדקה אם לא שכתוב בקיבוצו שחייב לאחרים דאז נתנו לו אדעתא דהכי שישלם. ובסי' רנ"ז סעיף ה' כתב כשחסר בכיס של צדקה וכו'. הנה זה לק"מ דכלל הדבר דתלוי בדעת אומדנא של הנותנין דאם מתחילה הלוהו המלוה סתם ולא על דעת צדקה זו. אז אח"כ כשקיבץ העני צדקה. יש

אומדנא דהנותנין נתנו לו על מנת שיהיה הוא נהנה ממנו ולא נתנו על דעת שיגבה ממנו המלוה. אבל אם הגבאי הלוה מתחילה על דעת שיפרע ממה שיבוא לידו. אז בודאי הוי דעת הנותנין לפרוע החוב מנדבתם. כיון דהלוהו על דעת כן הוי כמתחילה בא ליד הגבאי והעני משלהם. ומה לי תחילה או אח"כ. גם בהלוהו על דעת כן. אם לא יגבה מזה לא יהי' שום אדם מלוה להגבאי. לכך הוי מתחילה דעת הנותנים שאדעתא דהכי נותנים לפרוע מזה החוב שלוה על סמך זה וזה פשוט ונכון עכ"ל ועי' מזה באורך בספר נודע בשערים להרב ברוך מאנדילבוים שער גבאי צדקה בענין פירעון חובות הכוללים של עיה"ק ירושלים ת"ו וכ"ש כשהממונים ומנהיגי הכוללים כותבים בפירוש באיגרות הנשלחים לחוצה לארץ שהם חייבים חובות וכו'. ועי' תשו' מהר"מ בר ברוך הארוכות סי' תשנ"ג ובית יוסף לעיל סוף סי' רנ"ג וביאור הגר"א שם וש"ך חו"מ סי' פ"ו סוף סק"ג ותומים שם סק"ג וקצוה"ח שם סק"ג וכנה"ג חו"מ סי' צ"ט הגהב"י אות ט' ומל"מ פ"ג מהלכות עבדים הלכה י"ב והלכה ט"ו ותשו' הרדב"ז הישנות סי' קנ"ט ובשמים ראש סי' צ"ג והגהות כסא דהרסנא שם וחקרי לב יו"ד ח"ג סי' ק"ב ותשו' חכם צבי החדשות סי' י"ג (הנספחות בסוף חכ"צ דפוס לבוב החדש) וחתם סופר אה"ע ח"א סי' קל"ב ונדיב לב ח"ב חו"מ סי' ל' וכנסת ישראל למהר"י ששון דף ך' וטוב טעם ודעת למהר"ש קלוגר הנז"ל מהדו"ק סי' ריי"ט ומה שהשיג עליו בתשו' כרך של רומי סי' י"ט דף פ"א פ"ב ולקט יוסף למהר"י בורלא אות ע' סי' ל"ג:

רנ"ז ס"ה בהג"ה מי שמפריש וכו'. כתב הש"ך ס"ק י"ג משם בעל התרומות דאם רגיל ליתן לעני זה הרי זה בכלל מכירי כהונה ולויה וכו'. וכתב הגאון מהר"ש מסקאלא בתשו' בית שלמה יו"ד ח"ב סי' צ"ט דמן הדין אינו נכון שאנשי ארץ ישראל יתפרדו אלו מאלו להיות כוללים נפרדים ושכל כולל יקח דוקא מנדבות הבאות ממחוזות חו"ל אשר שורש מולדתם משם (עי' מה שכתבתי לעיל סי' רנ"ו סעיף ה' ד"ה ידוע כי האשכנזים וכו') ויש בזה איסור מצד המתנדבים ואיסור מצד המקבלים. כי מצד המתנדבים אסור להם לשנות מה שכבר הורגלו מכמה שנים להתנדב בעבור כוללות העניים משום דהוי כמכירי כהונה דאסורים לחזור בהם כמ"ש התוס' בב"ב דף קכ"ג ע"ב ועי' בשיטה מקובצת ב"מ דף מ"ט ע"א ובקצוה"ח סי' ר"ד סעיף ח' סק"ג ובסוף סי' רע"ח ס"ק ט"ו. ומבואר להדיא בבעל התרומות סוף שער ס"ה ריש ח"ג סוף אות א' לענין צדקה דאם רגיל ליתן צדקה לעני זה הרי הוא בכלל מכירי כהונה ולויה והובא בקצרה בש"ך יו"ד סי' רנ"ז ס"ק י"ג. והגם דבירושלמי פ"ג דגיטין ה"ז קאמר והא תנינן עני ויש מכיר לעני וכתב שם המפרש דבעני לא שייך מכירו. על כרחין דבעה"ת ס"ל דכיון דבש"ס בבלי

דידן בגיטין דף ל' ע"א קמשני רב במכירי כהונה ולויה ובמתניתין דהתם תנן נמי ואת העני. ש"מ דגם גבי עני שייך מכיר דלא כירושלמי וקי"ל כש"ס דידן. (ואיתא במדרש תנחומא פרשת בהר על פסוק וכי ימוך אחיך וכו' דמי שהוא רגיל לפרנס עני וחזר כו היי גזלן) ועוד דכבר כתב המל"מ פרק ז' מהלכות מעשר הלכה וא"ו דטעמא דירושלמי הנז"ל דלא שייך מכיר רק במתנות כהונה דכתיב בהו נתינה ואיכא בהו טובת הנאה לבעלים. אבל במעשר עני דאין בו טובת הנאה לבעלים ועניים באים ונוטלים בעל כרחו לא שייך מכיר ע"ש. וא"כ גבי צדקה דכתיב בה נתן תתן ואיכא לבעלים טובת הנאה. גם לפי דברי הירושלמי שייך מכיר ואסור להם לבעלים לשנות ועוד דהא הרמב"ם שם כתב הך דינא דאם היו רגילין גם אעני וא"כ אם נאמר דהך דירושלמי הלכתא הוא. על כרחין דהרמב"ם שם מיירי במעשר עני המתחלק בתוך הבית דאית ביה טובת הנאה לבעלים כמבואר בנדרים דף פ"ד ע"ב ובחולין דף קל"א והובא (והובא בטור לקמן סי' של"א ובט"ז וש"ך שם בסוף הסימן). וע"ש בתוס' ובתוס' יבמות ריש דף צ"ט ובראשונים שם. וא"כ בצדקה דטובת הנאה לבעלים בודאי דשייך מכיר אף להירושלמי. אמנם יותר נראה מסתימת לשון הרמב"ם דבכל ענין שייך מכיר גם גבי מעשר עני. וגם מש"ס דילן בגיטין שם נראה כן. ומ"ש המל"מ שם די"ל דרב לא אתי לשינויי רק הך דכהן ולוי אבל לעני גם לרב צ"ל דמיירי במזכה ע"י אחר. דבריו תמוהין. דא"כ מאי קאמר הש"ס כולהו כרב לא אמרי וכו' וע"ש בתוס' ותיפוק לי דבלאה"כ אוקימתא דרב לא תספיק לענין עני אלא ודאי דש"ס דילן סובר דאף במעשר עני שייך מכיר. ויותר נראה דגם הירושלמי מודה וכמ"ש במראה הפנים שם דהא דקאמר הירושלמי ויש מכיר לעני תירוצא הוא דגם בעני שייך לומר כן ועי' בתשו' חתם סופר יו"ד סוף סי' רל"ז. ועכ"פ זה ברור דבצדקה שייך מכיר כמו במתנות כהונה. וקם פיסקא דידן דאסור להמתנדבים לחזור ולשנות ממה שהורגלו כבר וזה ברור. וגם מצד המקבלים איכא איסור להתפרד דהרי ידוע גודל הדוחק של העניים יושבי ארץ ישראל וידוע דכשמתפרדים והנדבה העצומה הבאה מאחת המדינות יותר משאר המדינות יקבלו רק האנשים שהם ממדינה ההיא ומהאחרים יגרע סך רב יהיה בזה סכנת רעבון ח"ו להאחרים. ואף שלפי המעמד והמצב של עכשיו כולם הם בדוחק ואם יתפרדו. אז עכ"פ יתפרנסו בהרחבה האנשים שהם ממדינה ההיא. הנה בזה באנו לפלוגתא דת"ק ורבי יוסי בתוספתא ב"מ סוף פרק י"א הובאה בריש פרק בתרא דנדרים דף פ' ע"ב לענין חיי אחרים וכביסת בני העיר ובודאי דהלכה כת"ק דחיי אחרים קודם לכביסת בני העיר אף דבמניעת כביסה איכא צערא טובא כדאיתא התם וכ"כ החלקת מחוקק בפשיטות באה"ע סי' פ' סעיף י"ב ס"ק כ"ב

ואף שהב"ש שם ס"ק ט"ו כתב דהרמב"ם שם פסק כרבי יוסי. (וכן פסק להדיא בשאלתות דרא"ג פרשת ראה סי' קמ"ז) מ"מ גם הוא חמה דמנ"ל להרמב"ם לפסוק כרבי יוסי נגד רבנן אמנם כבר העלנו שם דנראה דאף לרבי יוסי על כרחין מיירי ביש אפשרות להביא להם מים לחיי נפש ממקום אחר אבל בחשש סכנה גמורה אינו עולה על הדעת לומר דצערא דידהו אלים מסכנה דאחריני והארכנו שם בדברי מהרי"ק ויד אלי' סי' מ"ג. ועתה ראיתי שיש עוד ראיה לזה מהא דקי"ל באה"ע סי' י"ג דמינקת חבירו אסורה להנשא תוך כ"ד חודש מחשש סכנת הולד ורוב הפוסקים הסכימו לדברי ר"ת בתוס' יבמות דף מ"ב וכתובות דף ס' ודלא כהר"ש הזקן שם אלא דאף בגרושה דלא משתעבדא אסורה להנשא בפרט במכירה כמבואר בראשונים ואחרונים. אף דמניעת תשמיש בודאי דהוי צערא דהוא אחד מחמשה עינוין וקרא כתיב אם תענה את בנותי כדאיתא ביומא דף ע"ז. וכ"ש בצירוף מניעת נישואין לאשה דטב למיתב טן דו וכו'. וגם פירוש החלקת מחוקק הנז"ל בדברי הרמב"ם הוא עיקר דאין לדחות ספק סכנה דאחריני במקום צערא דידיה. וחוץ מכל הנז"ל. כיון שאי אפשר להם להתפרד אלא באופן שמקודם יודיעו הגדולים לכל המתנדבים במדינה ההיא שלא יתנדבו מעתה על דעת הכוללות אלא על דעת היחידים שהם משם. בודאי דאסור לעשות לסייע למנוע את הרבים מלעשות מצוה רבה דפקוח נפשות ולעשות מעתה מצוה זוטא שיתפרנסו עניים דמדינה זו בהרחבה. ואין הרחבת פרנסת עניי עירו קודמין לפקוח נפשות של עניים מעיר אחרת ועי' ביו"ד סי' רנ"א סעיף י"א (ועי' מ"ש כט בהג"ה שם משם החתם סופר יו"ד סי' רל"א וסי' רל"ד) ובפרט דכיון שגם עניי מדינתם כבר עקרו דירתם משם ונתיישבו בארץ ישראל אינם עוד בכלל עניי עירם. וכל זה פשוט וברור לאסור לעשות כן ולא לסייע לזה והוא בכלל לא תעמוד על דם רעך (עי' בהג"ה שם משם הפתחי תשובה חו"מ סי' תכ"ו סק"ב) וכו' עכ"ל. וכעין זה הובא במ"ע המאסף שנה שניה גליון ל"ז סי' קנ"ז תשובה כת"י מהגאון בעל מנחת משה וברכת משה ולשד השמן ע"ש וכ"כ בקונטריס השד"ר הרב מוהר"ר משה בן ר' צבי חיים הנדפס בווניציא שנת תקפ"ב. ויש הסכמה מגאוני הספרדים דא"י ת"ו משנת שפ"ג בזה ונדפסה מכת"י במ"ע ירושלים הוצאות לונץ שנה שניה עמוד קמ"ז וז"ל. להיות שיש הסכמה קדומה חתומה מחכמי ורבני ירושלים עיה"ק ת"ו ישנים גם חדשים ומחכמי ורבני צפת ת"ו שלא יהיה רשאי שום אדם יחיד או רבים לעשות שום פירוד בק"ק יצ"ו לא לענין הבעלי תורה ולא לענין הקופה זולת ק"ק אשכנזים. ושלא לכתוב דבר שטנה על כוללינו הק"ק יצ"ו ולא על הפרנסים המתטפלים בצורכי העיר. וכל זה בחומר וחוזק כל אלות הבריח. עתה אנחנו החו"מ חזרנו לאשר ולקיים

ולחזק ההסכמה הנזכרת. ומעתה ומעכשיו בגזירת עירין ומאמר קדישין ברשות ב"ד של מעלה וברשות ב"ד של מטה. אנו מחרימין ומנדין ומקללין ומאחרין לכל איש ואשה קטן או גדול יחיד או רבים שיעשה שום פירוד וכיתות בכוללות הק"ק או להפרנסים הנטפלים הנטפלים בצורכי העיר לא על ידם ולא ע"י זולתם לא בארץ ולא בחוצה לארץ. ושלא לדבר לשום אורח שום שטנה נגד הק"ק יצ"ו והפרנסים הנזכרים. ואם אולי יוודע שכתבו שום שטנה בין יחיד בין רבים. מלבד שהם מוחרמים ומנודים לשמים ולבריות. אלא ג"כ מוטל על כל בר ישראל לרודפו עד חרמה ולייסרו בכל מיני אופני יסורין בכל הבא מידו. יען כי חשב לבלע ולהשחית את נחלת ה' שהם גוי אחד בארץ. וימשך זמן הסכמה זו עד יבוא גואל צדק. ושומע לנו ישכון בטח ושאנן. ובצל שדי יתלונן. והיה זה ביום חמישי ח"י לחודש אייר שנת השפ"ג ליצירה פה עיה"ק ירושלים ת"ו. שם טוב לוזייו. משה בן שושן. שלמה חדידה. ישראל בנימין. משה טריפקין. יהודה פרץ. יוסף מטרין. יצחק רומאנו. יצחק דנינו. חנניה בן ברקין. משה לוזייו. עכ"ל. והסכמה שלא לכתוב שטנה וכו' נזכר ג"כ בתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קע"ט ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' צ"ו. וכבר ידוע מ"ש חז"ל בסנהדרין דף ק"ח ע"א בעונש המרגלים וכן כל מספר בגנות ארץ ישראל וכמ"ש רש"י שם דף ק"י ע"ב. ועי' זוה"ק פרשת שלח דף קנ"ח סוף ע"א דהמרגלים חששו כי כאשר יכנסו לארץ ישראל יעבירו אותם מנשיאותם ושררותם ויפקידו אחרים במקומם ולכן נתייעצו להוציא דבה ושטנה על א"י ע"ש. וכעין זה הוא סיבת רוב הכותבים שטנה לחו"ל על א"י בחושבם אולי ישיגו איזה שררה. וידוע מאמר חז"ל בקידושין דף ע' דכל הפוסל במומו פוסל. ובמגילה דף כ"ה איתא עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך וכו' והנה בענין הא דמכירי כהונה דכתב בעה"ת דאיתא גם בעני כנז"ל. מצאתי תשובה כת"י להגאון מהר"מ בן חביב ז"ל בעל גט פשוט וראיתי כי טוב להעתיק דבריו כאן וז"ל, מעשה שהיה שזה חמשה ששה שנים נתוועדו שנים שלשה תלמידי חכמים אשר פה ירושלים ת"ו שהם מאנשי המערב ואמרו למה נגרע שלא יהיה לנו מדרש וישיבה בהספקה מאנשי המערב כאשר אנו רואים שמערי טורקייא שולחים מעות לת"ת לישיבה וכן מערי פראנקייא שולחים מעות לקבוע ישיבות בארץ ישראל להגדיל תורה א"כ גם אנחנו נכתוב לארצות המערב על זה שיעשו בכל עיר ועיר נדבה מדי שנה בשנה להספיק לישיבה שנעשה מתלמידי חכמים מבני המערב אשר פה ירושלים ת"ו. ובכן שלחו להחכם הר' יקותיאל ונתנו בידו כתבים לערי המערב לחלות פניהם על זה שכל עיר ועיר מהמערב יעשו נדבה מדי שנה בשנה לקיום ישיבה חדשה שרוצים לעשות בירושלים ת"ו שיקראו בה תלמידי חכמים

בני המערב ארבע אמות של הלכה בכל יום לשם אנשי המערב. והלך השליח הנז"ל הצנע לכת בחתימת שנים ושלשה א"ח מהמערב. ובתוך שנה אחת נשמע ונתפרסם הדבר בירושלים ת"ו ענין השליח הנז"ל. וקמו מקצת בעלי בתים מהמערב השוכנים פה ירושלים ת"ו וערערו על התלמידי חכמים הנז"ל ע"ד השליח ששלחו בלי ידיעתם באומרם כי הנה יש עיר אחת אלגזאיי"ר במערב ושולחים מדי שנה בשנה ארבעים או חמשים רייאלי"ש לשנה לחלק לבני המערב שבירושלים בין לת"ח בין לבעלי בתים דרך ליסט"א כמו שנוהגים לשלוח מערי פראנקייא. ועתה כשישמעו בעיר אלגזאי"ר. ענין הישיבה החדשה הנז"ל. יתנו הסך הנז"ל לישיבה ויגרמו לקפח הליסט"א והחילוק אשר להם מעיר הנז"ל, וכדי לשתק מעליהם המחלוקת באו שלשה ת"ח מאנשי המערב ונתנו כתב לבעלי בתים המעוררים וז"ל. מודים אנחנו הפקידים המופקדים על עבודת הקדש ישיבת בעלי תורה של המערב. הודאה גמורה ברצון נפשינו. איך חייבנו את עצמינו בחיוב גמור שכל מה שיבוא לישיבה הנז"ל. בראש הכל לתת חלק אחד כפי ראות עינינו ביראת שמים לבעלי בתים של בני המערב שהם פלוני ופלוני ובפרט אם ירצו ליכנס בישיבה אין מי שימחה בידם ובכללם כה"ר פלוני ופלוני וכו' בלי שום מרמה ותחבולה. וכדי להיות לראיה ולזכות בידם חתמנו שמותינו היום יום ה' שלהי חודש אלול שנת תח"ל פה ירושלים ת"ו והכל שריר ובריר וקיים ובאו על החתום שלשה ת"ח מאנשי המערב פלוני ופלוני ופלוני. והנה השליח הר' יקותיאל הנז"ל הלך ועשה שליחותו וסובב בערי המערב ועשו בכל עיר ועיר נדבה להספיק לישיבת ת"ח מבני המערב שיעסקו בארבע אמות של הלכה בירושלים ת"ו. ושמחו אנשי המערב על זה כנראה מפנקם השליח הר' יקותיאל שמביא כתבי יד מכל עיר מהמערב שהתנדבו לקיום הישיבה החדשה של ת"ח בני המערב אשר בירושלים ת"ו להיות להם זכות להגדיל תורה ולהאדירה ולהיות להם לשם ולתפארת שיש להם ישיבה בירושלים ת"ו כמו שיראה הרואה בפנקס השליח דברי בני ערי המערב המתנדבים. וכשבא החכם יקותיאל פה ירושלים ת"ו. סיפר שהניח המעות שגבה מערי המערב בעיר אלגזאיי"ר ביד הרב המובהק כמהר"ר בנימין דוראן נר"ו. והביא כתב בידו מהרב בנימין הנז"ל על אודות המעות שהניח בידו השליח הנז"ל ומה ששלחו לו משאר עיירות וכתב וכתב הרב בנימין הנז"ל לתלמידי חכמים בני המערב שיכתבו לו על אודות המעות אם ישלח להם הקרן או הפירות. וסידרו לו שישלח המעות וגם כתבו לו איך קבעו ת"ח מבני המערב לעסוק בת"ת בישיבה. ובכן שלח הרב בנימין הנז"ל את המעות ליד אחד מת"ח מבני המערב וכתב אליו שיכתוב לו מענין הישיבה ואיך סדר החלוקה. ועתה שבאו

המעות. קמו הבעלי בתים מאנשי המערב ושואלים מהת"ח בני המערב שיתנו להם חלק מהמעות הנז"ל אף שהם אינם בני תורה לעסוק בת"ת של הישיבה. באומרם שהם כבר החזיקו במעות עיר אלגזאיי"ר לקחת חילוק מהם בכל שנה. ועתה שבאו המעות רוצים ליקח כפי מנהגם ולמה רוצים לקפח פרנסתם בטענה ששלחום להספיק לת"ח של בני הישיבה מהמערב. ועוד שבכל מעות כל העיירות של אנשי המערב יש להם חלק גם לבעלי בתים מכח השטר שבידם המועתק לעיל שנתחייבו הפקידים של הת"ח של ישיבת המערב לתת חלק בראש לבעלי בתים כפי ראות עיניהם ביראת שמים. והת"ח בני המערב משיבים שכיון שמכל עיר ועיר מארצות המערב ביארו בהדיא שצדקתם ונדבותם הם להספיק לישיבת ת"ח בני המערב. אינם רוצים לתת להם מאומה. והגם שהפקידים נתנו להם כתב יד לתת לבעלי בתים חלק בראש. אותו כתב הוא בטעות. שאיך יכולים לשנות מעות ת"ת לחילוק בעלי בתים אף שיהיו עניים. ועוד שבזמן שכתבו הכתב ההוא. לא היו פקידים. ואין במעשיהם כלום כיון שלא היה להם כתב מינוי על פקידות וגבאות מכח כל הת"ח מבני המערב. ואף שאח"כ עשו אותם פקידים לא עשו אותם אלא כדי שינהיגו הישיבה ויחלקו ההספקה לתלמידי חכמים לכל אחד מנה הראויה לתת לו כפי ראות עיניהם לא שיהיה כח בידם לתת לבעלי בתים לשנות רצון הבעלים המקדישים השולחים המעות לקיום הישיבה. וגם מחלק צדקת עיר אלגזאיי"ר הגם שהחזיקו הבעלי בתים מלפנים לקחת גם הם חלק ממה שהיו שולחים לחלק. היינו בימים ההם שהיו שולחים לחלק צדקתם דרך חילוק וליסט"א לת"ח ובעלי בתים. אבל עתה שסידרו גם בני עיר אלגזאיי"ר שצדקתם תהיה לחלק לת"ח העוסקים בישיבה מבני המערב. אין להם זכות לבעלי בתים במעות אלו. כי עד עתה היה רצון הבעלים בני עיר אלגזאיי"ר לעשות צדקה כעין ליסט"א. ועכשיו שינו הדבר למעליותא להספיק לישיבה. ואין משנים ממעות ת"ת לחלק לבעלי בתים אף שיהיו עניים. תשובה תחילה אני דן על מעות עיר אלזאיי"ר שהיו רגילים לשלוח מתחילה סך מסוים לחלק לבני המערב שבירושלים הן ת"ח הן בעלי בתים. ועתה שינו צדקתם למעליותא להספיק לת"ח הלומדים בישיבה מבני המערב. אם יש להם איזה צד זכות לבעלי בתים במעות הנז"ל מצד חזקתם שהיו נוטלים בכל שנה ממעות שהיו שולחים בני עיר אלגואיי"ר. ולכאורה יראה דיש זכות לבעלי בתים דדמי נדון זה למכירי כהונה ולויה דחשוב מוחזק דתנן בפ"ג דגיטין דף ל' המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן מפריש עליהן בחזקת שהן קיימים מתו צריך ליטול רשות מהיורשים. ואם הלוום בפני ב"ד אינו צריך ליטול רשות מהיורשים. ופרכינן עלה ואע"ג דלא אתו לידיה. ומשני

אמר רב במכירי כהונה ולויה. וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות מעשר (ועי' ט"ז יו"ד סי' שכ"ו סק"ב) הרי דמכירי כהונה דיש להם חזקה שלוקחים תרומות מבעה"ב אחד אע"ג דלא אתו לידייהו חשוב כאילו אתו לידייהו ויצא בעה"ב ידי נתינה. וגם מוכח מהכא דזכות חזקה של אב שהוא ממכירי כהונה מורישה לבנו דהא קתני מתו צריך ליטול רשות מהיורשים ובנטילת רשות סגי אע"ג דלא אתי התרומה ביד היורש אלמא דאלימא חזקת מכירי כהונה אפילו להורישה לבניו. ועוד ראיה מהא דאמרינן בפרק יש נוחלין דף קכ"ג ת"ר הבכור נוטל פי שנים בזרוע ולחיים וקיבה ופריך בגמרא היכי דמי אי דאתי בידיה דאבוהון פשיטא ואי דלא אתי לידיה דאבוהון ראוי הוא ואין בכור נוטל פי שני בראוי ומשני הכא במכירי כהונה עסקינן ודאשתחיט בחיי דאבוהון וכן פסקו הפוסקים כדאיתא בחו"מ סי' רע"ח. והרי מוכח מהכא דענין זכות מכירי כהונה הוא מוחזק ואלים אפילו להורישו לבניו. ודוקא לענין בכור מטעם דאין בכור נוטל בראוי שקיל וטרי ומוקי לה בנשחטה בחיי דאבוהון. אבל לענין שאר יורשים לא בעינן שתשחט הפרה בחיי דאבוהון אלא כיון שהחזיק כהן זה ליקח המתנות מבעה"ב זה ומת הכהן בנו יורש חזקת אביו. ואסור לכהן אחר לפתות לבעה"ב שיתן לו המתנות. ואפילו מי שירצה לחלוק ולומר בדין בן הכהן שאינו יורש חזקת אביו. מ"מ בכהן עצמו שהוחזק ליקח המתנות של בעה"ב אחד אסור לכהן אחר לפתות לבעה"ב שיתן לו המתנות. וראיה לזה ממ"ש מרן הב"י בחו"מ סי' קנ"ו מחודש א' נשאל הרשב"א (ח"ב סי' פ"ג) חייט אחד רגיל אצל עירוני אחד מכמה שנים שהוא לבדו עושה מלאכתו ובא חייט אחר ורצה להכניס עצמו עם העירוני הזה לעשות מלאכתו בזול יותר. והראשון מתרעם עליו. והשיב והשיב אין ב"ד מוציאין מידו שהעירוני נתן לו מדעתו. אבל מסתברא שמוחין בידו דדמי קצת למצודת הדג כדאמרינן (בכ"ב דף כ"א ע"כ) שאני דגים דיהבו סייארא הכא נמי כיון שרגיל לעשות מלאכתו ע"י זה הוי כאילו בא לידו ועוד דכל מכיר הרי הוא כבא לידו כדאיתא בפרק יש נוחלין (דף קכ"ג פ"כ) גבי בכור נוטל פי שנים בזרוע לחיים וקיבה. וההולך ומפתה את הגוי לעשות מלאכתו כפוסק לחיותו של זה (דהיינו יורד לאומנות של חבירו דסנהדרין דף פ"א פ"א ומכות דף כ"ד ע"א) וגוערין בו ומוחין בידו עכ"ל. הרי דהרשב"א השוה דין החייט הרגיל אצל העירוני לדין מכירי כהונה. אלמא דבמכירי כהונה נמי אם הוחזק כהן אחד לקחת מתנות מבעל הבית. אסור לכהן אחר לפתות לבעל הבית שיתן לו המתנות. ואם עשה כן גוערין בו ומוחין בידו. ואם כן בנ"ד נמי שהוחזקו בני המערב שבירושלים שיטלו פרי צדקת עיר אלגזאיי"ר אם באו התלמידי חכמים לפתות לבני עיר אלגזאיי"ר שלא יתנו החילוק לחלק לכללות בני

המערב גם לבעלי בתים. אלא שיתנו המעות להם בעד הספקת ישיבה. לא נכון לעשות כן. כך היה נראה לכאורה. אמנם אחר העיון יראה דלא דמי נ"ד לזה. דבשלמא אם היו באים התלמידי חכמים לומר לבני אלגזאיי"ר מה שאתם נותנים לבעלי בתים תנו לנו בתורת חילוק היה דומה קצת לזה. אבל בנ"ד הוא ענין אחר. שבאו הת"ח לומר אנחנו נעשה ישיבה ותנו לנו הספקה בעד קיום הישיבה. ואעפ"י שזה גרמא שלא יתנו החילוק לבעלי בתים. מה בכך. הרי הוא ענין אחר. והרי בדין החייט הרגיל אצל העירוני אם בא אחר ואמר לעירוני. אני אביא לך מלבושים תפורים קנה אותם ממני. מילתא דפשיטא היא דלא יוכל החייט לומר אתה מקפח פרנסתי שאילו לא היית מוכר לו מלבושים תפורים היה נותן לי בגד לתפור. דבודאי כל אחד מבני אדם יש לו לבקש פרנסתו ובלבד שלא ירד לאומנות חבירו. אבל לאומנות אחרת אע"ג שגורם לחתוך פרנסת חבירו אין בכך כלום. ותו דדין מכירי כהונה הוא משום טובת הכהן עשו חכמים תקנה להחשיבו מוחזק בשביל שלבעה"ב הנותן אין לו נפקותא בזה לתתה לכהן זה או לאחר כיון דכולם שוים. אבל אם בעה"ב היה רגיל לתת מתנותיו לכהן שאינו ת"ח. אם יבוא כהן אחר ת"ח. יכול לפתות לבעה"ב שיתן לו המתנות יען ששכרו יהיה גדול יותר אם יתנם לת"ח כהן העוסק בתור ה' ובכי האי גוונא דיש נפקותא לבעה"ב שיתרבה (כג) כרו. לא נתקן דין מכירי כהונה. ודוגמא לזה מ"ש הטור חו"מ סי' קנ"ו סעיף י"א וכן יכולים בני עיר אחת למנוע. בני עיר אחרת שאינם פורעים מס עמהם שלא יביאו סחורתם למכור בעירם וכתב הרב יוסף הלוי דוקא בדליכא פסידא ללוקחים כגון שמוכרים כשאר בני העיר וגם אין סחורתם טובה יותר משל בני העיר אבל אם נותנים יותר בזול או שסחורתם יותר טובה משל בני העיר לא עשו תקנה למוכרים כדי להפסיד ללוקחים עכ"ל ומכאן אני אומר דמ"ש הרשב"א בדין החייט הרגיל אצל העירוני דאם בא חייט אחר לפתות לעירוני דיעשה לו יותר בזול דגוערין ומוחין בידו. היינו משום דחזקת החייט הוא אצל עירוני דהיא גוי ולא איכפת לן בריוח הגוי אבל חייט הרגיל אצל בעה"ב יהודי ובא חייט אחר לפתות לבעה"ב לעשות לו יותר בזול יכול לעשות כן דלא עשו תקנה דמכירי כהונה במקום פסידא דבעה"ב ומ"ש התוס' בקידושין ריש פרק האומר דף נ"ט גבי עני המהפך בחררה וז"ב ומכאן נראה למהר"ר יצחק שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעה"ב שיש לו מלמד אחר בביתו כל זמן שהמלמד בביתו שמאחר שהוא שכור שם ילך המלמד למקום אחר להשתכר שם אם לא שיאמר בעה"ב דאין רצונו לעכב המלמד שלו וכן פסק מרן בחו"מ סי' רל"ז. יראה לי דהיינו דוקא שזה המלמד השני אינו מוזיל גביה בעה"ב. אבל אם מוזיל גביה בעה"ב לא עשו חכמים תקנה להחזיק לראשון במקום פסידת הבעה"ב.

ואפילו מי שירצה לחלוק בדין זה ויאמר דלעולם אין חילוק דאין מלמד אחר יכול לפתות לבעה"ב ללמד בנו יותר בזול, מ"מ הרי כתבו התוס' דבעה"ב בעצמו יכול להשליך המלמד שלי וליקח אחר ובכי האי גוונא אין איסור למלמד שני כיון דמלמד השני לא פיתה לבעה"ב וכן הדין במכירי כהונה אם היה רגיל כהן אחד ליקח מתנות מבעה"ב. ואח"כ הבעה"ב בעצמו חזר בו ורוצה מהיום והלאה לתתם לכהן אחר (עי' תוס' פרק יש נוחלין דף הנז"ל ד"ה הכא וכו' ובתוס' כתובות דף ק"ב ע"א ד"ה לברור ובהגהות אשירי ובמרדכי סוף פ"ג דגיטין הובא כב"י לקמן סי' רס"ד ופר"ח יו"ד סי' ס"א סעיף י"ד ס"ק כ"ג) אותו כהן אחר לאו איסורא עביד כיון דהוא לא פיתה לבעה"ב. הכא נמי בנ"ד התלמידי חכמים לא פיתו לאנשי אלגזאי"ר שיתנו להם החילוק של הבעלי בתים. אלא שאלו לכל העיירות הספקה לישיבה ובכלל שאלו גם לעיר אלגזאיי"ר. והם בעצמם שינו צדקתם ואמרו לתתה לתלמידי חכמים אפילו שהיו נותנים להם בתורת חילוק חילוק לא היה איסור לת"ח כיון דלא פיתו אותם לזה שיתנוה להם בתורת חילוק. כ"ש דגם הנותנים אינם נותנים אותה לחילוק אלא להספקה והוי ענין אחר. והרי זה דומה לבעה"ב שהיה רגיל ליתן צדקה לעניים. ובא אחר והביא לו ספר לקנות. ופסק הבעה"ב מלתת צדקה לעניים כרי לקנות הספר. בכי האי גוונא ליכא שום איסורא. הכא נמי בני עיר אלגזאיי"ר עד עתה היו רגילים לעשות מצוה קטנה לחלק מעות לעניים. ועתה באו ת"ח ושאלו מהם שיעשו הספקה לישיבה דהיא מצוה רבה דת"ת כנגד כולם. אע"ג דהם גרמא לבטל החילוק של הצדקה שהיו לוקחים הבעלי בתים. אין בכך כלום. כיון דהם ענינים מוחלקים. וכך מנהג בני אדם פעמים נותנים צדקותיהם לעניים ופעמים להלביש ערומים ופעמים להשיא יתומות ופעמים לת"ת ויכולים לשנות צדקותיהם ממצוה למצוה לפי דעתם דאדם רשאי בשלו. וגדולה מזו אמרו בב"ב דף ח' רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותן לכל מה שירצו מצורכי ציבור ואעפ"י שלא התנו כן בשעה שגבו כמ"ש מרן ביו"ד סי' רנ"ו סעיף ד' ע"ש. כ"ש בנ"ד דבני עיר אלגזאיי"ר לא שינו מה שכבר גבו לצורך חילוק עניים הבעלי בתים אלא מתחילת הגביה נועצו לשנות גביית צדקתם שיעשו מהיום והלאה שלא תהיה לחילוק עניים אלא להספיק ללומדי תורה העוסקים בישיבה בארבע אמות של הלכה. דמילתא דפשיטא היא דרשאים לעשות כן וזה ברור. ועתה ארדה נא ואראה אם יש זכות לבעלי בתים ליקח חלק ממעות הללו ששלחו בני עיירות המערב להספיק לישיבה ללומדי תורה מכח הכתב יד שיש בידם שנתחייבו פקידי הבעלי תורה של ישיבת המערב לתת לבעלי בתים הנקובים בשמות חלק בראש וכו' ולכאורה היה נראה לדמות נדון זה למ"ש הרמב"ם פ"ד מהלכות שותפין

האומנים שנשתתפו באומנות אעפ"י שקנו מידם אינם שותפין כיצד שני חייטים או שני אורגים שהתנו ביניהם שכל שיקח זה וזה במלאכתו יהיה ביניהם בשוה אין כאן שותפות כלל שאין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם עכ"ל ולפי טעם זה משמע דאפילו במה שהרויחו כבר. יכולין לחזור כמו גבי דבר שלא בא לעולם דקי"ל כרב נחמן דאמר בב"מ פרק איזהו נשך דף ס"ו גבי מוכר פירות דקל לחבירו דאף משבאו לעולם יכול לחזור בו וכן פסק הש"ך חו"מ סי' קע"ו סק"ה ע"ש. וא"כ פקידי הת"ח שנשתתפו עם הבעלי בתים לחלוק עמהם מה שישלחו להם מארצות המערב יכולים לחזור בהם אף אחר שבאו המעות דומיא דשני חייטים ושני אורגים שנשתתפו לחלוק אומנותם. ואף לדעת הראב"ד בהשגות דחילק על הרמב"ם וס"ל שאדם יכול להקנות לחבירו בקנין כדין עבדים וכשם שמצינו בכתובות דף נ"ט באומרת יקדשו ידי לעושיהן ע"ש. אפשר לומר דהיינו היכא דהשותפות הוא במידי דיוצא מיגיע כפם כגון חייטים ואורגים דידים איתנהו בעולם. אבל בנדון כזה דהשיתוף הוא במידי דאתי להו מעלמא בתורת צדקה יודה הראב"ד דלית כאן שיתוף. ואפילו תימא דהכא נמי חשיב כמו חייטים דהרי השיתוף הוא במה שישלחו להם להספקת הישיבה. וא"כ מה לי מלאכת האריגה מה לי בהלוך לישיבה הרי גופו שהולך לישיבה איתיה בעולם. יש לומר דאפשר דיש לחלק באופן אחר דעד כאן לא אמרה הראב"ד אלא בשנים שנשתתפו דנשתעבדו שני החייטים לחלוק מה שירויחו וזה יתן לזה וזה יתן לזה. אבל חייט אחד שאמר ליהודי אחד ממה שארויח במלאכתי אתן לך הוי דבר שלא בא לעולם. וגם זה איננו שוה דהרי הראב"ד מדמה ליה לעבד והעבד הוא לבדו משתעבד לאדונו. והוא הדין חייט אחד ליהודי אחד. אמנם מ"מ אפי' תימא דהראב"ד ס"ל הכי. הרי הרמב"ם חלוק עליו. וכסברת הרמב"ם פסק מרן ז"ל בחו"מ סי' קע"ו סעיף ג' וא"כ לפי דברי הרמב"ם אין זכות לבעלי בתים מכח הכתב יד כנז"ל. ואין לומר דלא אתמר הא דהרמב"ם אלא בשותפין שנשתתפי בלי שטר. אבל אם עשו שטר. השטר מחזיק המקח אפילו בדבר שלא בא לעולם כמ"ש מור"ם בהג"ה חו"מ סי' ר"ט סעיף ד' דאם כתב לו שטר ומסר לו השטר כמאן דתפס הפירות דמיא והוא מתה"ד סי' ש"ך בשם הגה"מ. דכבר תרגמה הסמ"ע דמיירי דאחר שבא לעולם מסר השטר אז מהני השטר דמסר לו כאילו בא לידו ע"ש. ומיהו לענ"ד דין זה חמוה דשטרא מאי מהני אף שמסרו אחר שבא לעולם הלא קי"ל דאין מטבע ומטלטלין נקנין בשטר כמו שהוא פשוט בתלמוד ובפוסקים וכ"כ הסמ"ע סי' ר"ן סעיף ג' ע"ש. ומ"מ הנה נתבאר דהך שטרא דעשו הפקידים לתת חלק לבעלי בתים לא מהני מידי מטעם דהוי דבר שלא בא לעולם כמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם בההיא דחייטין. אך אכתי יש

צד לזכות לבעלי בתים משום דבכתב שנתנו להם הפקידים כתוב חייבנו עצמינו בחיוב גמור שכל מה שיבוא לישיבה בראש הכל לתת חלק אחד כפי ראות עינינו לבעלי בתים פלוני פלוני ופלוני. נמצא דכתב זה בא בלשון חיוב ואשכחן להטור בחו"מ סי' ס' שכתב וז"ל והמחייב אח עצמו בדבר שלא בא לעולם או אינו מצוי אצלו חייב וכו' וכן פסק מרן ז"ל בש"ע שם סעיף וא"ו וכבר הכריעו האחרונים דדין זה כשכתוב בו לשון חיוב מודה בו הרמב"ם ז"ל כמ"ש מהריב"ל ח"ב סי' כ"ג וסי' ל"ז וסי' ל"ח ומהרש"ך ח"א סי' קצ"ז דף ר"ז ומהר"ש הלוי חו"מ סי' ח' והגידולי תרומה דף שמ"ח. ורמז דבריהם הכנה"ג שם בהגה"ט אות כ"ט ע"ש באריכות. אמנם אכתי יש לדחות חיוב זה משום דמרן ז"ל בש"ע כתב דהא דבלשון חיוב מהני הוא דוקא כשקנו מידו. ובנ"ד לפי הנראה בשטר חיוב זה שנתנו הפקידים לא נתחייבו בקנין אלא בדיבורא בעלמא. וא"כ הך כתב חיוב לא מהני. איברא דיש חולקים ואומרים דאפילו בלא קנין מהני שטר חיוב. וגם יש לצרף לסניף מה שכתב מהרימ"ט ח"ב חו"מ סוף סי' ס"ט דאם המתחייב הוא ת"ח דיודע דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אפילו שלא בלשון חיוב מהני. וא"כ יש צידי צדדים לומר דמכח הך שטרא זכו הבעלי בתים. אך אחר העיון יראה דאין זכות לבעלי בתים מכח השטר חיוב שנתנו להם. דהרי המקדישים השולחים הנדבות. שלחום להספקת ת"ח שילמדו בישיבה ואין יכולים לשנות דעת הבעלים. ואפילו המקדישים עצמם שהקדישו המעות האלה לת"ח אין יכולים לשנות למצוה אחרת וכמ"ש הרא"ש בתשו' והטור ביו"ד סי' רנ"ט דאין משנין מעות ת"ת לצורך ביהכ"נ וכן פסק מרן ז"ל בש"ע שם סעיף ב' וידוע דחילוק עניים בריאים הוא גרוע מצורך ביהכ"נ וכמ"ש בירושלמי סוף פ"ה דשקלים וסוף פאה על ההוא דבנה בי כנישתא ואמר בנו כמה ממון שקעו אבותי כאן וא"ל אדרבה כמה נפשות שקעו אבותיך כאן. וכי לית תמן חולים המוטלים באשפה. וקרא עליו מקרא זה דהושע סי' ח' וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות. ומכאן יליף מהרי"ק סי' קכ"ח דדוקא חולים המוטלים באשפה עדיפי מביהכ"נ. אבל סתם עניים מצות ביהכ"נ עדיפא מחצות צדקה לעניים ע"ש והובא בב"י ובש"ע יו"ד סוף סי' רמ"ט. וא"כ כיון דכתבו רבוואתא דאין משנים מעות ת"ת לצורך ביהכ"נ. כ"ש דאין משנין מעות ת"ת לצורך חילוק עניים. וכל זה הוא אפילו להמקדישים עצמם. כ"ש להפקידים הבאים מכחם דנוסף עליהם דאין יכולים לשנות דעת הבעלים המקדישים. וא"כ אותו כתב שנתנו הפקידים להבעלי בתים אפילו דהוא בלשון חיוב ואפילו היה בו קנין כיון דהקנין הוא בטעות. אין בו ממש דכל קנין בטעות חוזר כדאיתא בגיטין דף י"ד ובחו"מ סוף סי' כ"ה וריש סי' רל"ב ובשאר דוכתי. ותו דבזמן שכתבו הכתב ההוא. לא היו עדין פקידים. וכל מה שעשו באותו זמן

אפילו שלא היה באיסור מכח שינוי הקדש ת"ת לחילוק עניים. אין במעשיהם ממש. כיון שלא היה אז בידם מינוי פקידות וגבאות. ואין אדם מוכר או נותן דבר שאינו שלו או תחת רשותו וזה ברור אין צורך לראיות. ותו דאפילו כבר היו אז פקידים וגבאים. עיקר הכתב שנתנו להם הוא משום דערערו הבעלי בתים עליהם באומרם דישיבה זו תהיה גרמא בנזקין שיפסקו לנו החילוק של עיר אלגזאיי"ר דכשישמעו ענין הישיבה יהפכו צינור השפע לישיבה. ובחושבם דדינא קא משתעו. נאותו אליהם לעשות להם שטר חיוב זה. אבל השתא דנתברר לעיל דאין באותו ערעור ממש ויכולים היו לשאול הספקה מעיר אלגזאיי"ר אף שיהיה גרמא לבטל החילוק א"כ הוי ליה קנין בטעות וכל קנין בטעות חוזר כנז"ל. עוד שמעתי טוענים הבעלי בתים דהם כתבו על זה לארצות המערב שיעשו שליחות להשליח הנ"ל ולולא אגרותיהם לא היו נותנים מאומה וא"כ יאכלו הת"ח טורחם ועמלם והם ירעבו ולזה יראה לי דממה נפשך אין זכות לבעלי בתים. דאם סגנון מה שכתבו לארצות המערב הוא דישלחו לצורך חילוק בני מערב הן ת"ח הן בעלי בתים בדרך ליסט"א. הרי לא שלחו לענין זה וא"כ דבריהם לא עשו פירות. ואם סגנון כתבם היה דישלחו לצורך ישיבה של ת"ח ונשמעו דבריהם ולפיכך שלחו. מ"מ איך ישנו מעות ת"ת לחילוק עניים וכי דעתם היה לגזול ולגנוב דעת הבעלים ולשנות צדקתם. דשאלו מהם לישיבה של ת"ח ורוצים לעשותו חילוק לעניים. זה אסור לאומרו ולשומעו וכ"ש לעשותו. ואפשר דכוונת הבעלי בתים היה דלעולם שיתחלק לכולם הן ת"ח הן בעלי בתים ובלבד שיבואו הבעלי בתים לקרות בביהמ"ד ובהישיבה מקרא ומשנה מה שיודעים לקרות והת"ח ילמדו תלמוד וכל כת מהם מהבאים לקרות יטלו הספקה ועל זה אומרים שכתבו לארצות המערב ודבריהם עשו פירות ורוצים הם לבוא לקרות מקרא ומשנה וליטול חלק כמו הת"ח. לזה אני אומר דבלשון הכתוב בפנקס השלוח בכל העיירות כתוב שהתנדבו לישיבת בני המערב החדשה ובכמה עיירות כתוב העוסקים בתלמוד ארבע אמות של הלכה וילמד סתום מן המפורש דישיבה אינה אלא ישיבה של תלמוד כמו דאיתא במסכת אבות פ"ב מרבה ישיבה מרבה חכמה ובנדרים הולכים אחר לשון בני אדם כדאיתא בנדרים דף מ"ט ושאר דוכתי וכן הדין בשטרות וכמ"ש הרא"ש ריש פ"ח דנדרים והריב"ש סי' ר"ז ועי' ש"ך חו"מ סי' מ"ג סעיף כ"ז ס"ק מ"ה. וא"כ רצון הבעלים הוא שמעות הללו יחלקום להספקת ת"ח שיעסקו בארבע אמות של הלכה ואין זכות לבעלי בתים כלום. ומיהו יראה דמשום ועשית הטוב והישר שהת"ח בני הישיבה הם בעצמם יוותרו חלק קטן משלהם לבעלי בתים דאית להו תרתי לטיבותא שהיו מוחזקים לקחת מנכסי אלגזאי"ר בתורת חילוק וגם שיש להם

כתב יד הפקידים לתת להם. ואעפ"י שמצד הדין הגמור אין להם זכות וכדכתיבנא. מ"מ משום ועשית הישר והטוב יש להם קצת זכות. ובלבד שיקראו מקרא ומשנה לשם הבעלים. אבל לבעלי בתים אחרים שלא הוחזקו לקחת חילוק. אע"ג שיש להם כתב חיוב הפקידים לתת להם. או שאין להם כתב חיוב הפקידים אע"ג דהוחזקו ליקח חילוק. לא יתנו להם אפילו משום ועשית הישר והטוב ודוקא להנך בעלי בתים דאית בהו תרתי לטיבותא דהוחזקו ליקח ממעות אלגזאי"ר בתורת חילוק וגם יש להם כתב יד חיוב הפקידים ראוי והגון שיוותרו התלמידי חכמים לתת להם איזה חלק. ובלבד שיקראו מקרא ומשנה לשם הבעלים. זה הוא הנראה לענ"ד אם יראה וירצה לפני מרן הרב המובהק כמהר"ר משה גלאנטי נר"ו אחליט הדבר לענין מעשה. הצעיר משה בן חביב עכ"ל. ועי' בתשו' קרבן אשה חו"מ סי' ל"ו הובא תשובה מהגאון מהר"מ בן חביב הנז"ל לענין חזקת גביית מכס המלך. שיש בו דין השגת גבול ודין ירושה. וכתב שם כמה דברים מעין מה שכתב בתשובה זאת דהספקת הישיבה הנז"ל. ועי' תשו' שעות דרבנן סי' א' ומה שאכתוב בעזה"י בחלק חו"מ סי' קמ"ט סעיף ל"א וסי' קנ"ו סעיף ה'. וכתב הרב דבר משה ח"א יו"ד סי' מ"ד לענין עיר אחת שקם ביניהם איש אחד והלך פעם אחת בשבוע בתוך ביהכ"נ לגבות פרוטה אחת מכל יחיד ויחיד לעניי עיר אחת מעיירות הקודש ת"ו ונהג כן זמן רב. ועתה נמצא מערער מאחת מערי הקודש ת"ו באומרו דגם לעניי עירו יהיו ממנים ג"כ פרנס אחד לגבות ביום אחד מימי השבוע. והשיבו בני העיר דאינם יכולים לסבול זה לתת לשני המקומות אלא זאת עשו כי יש בעיר שתי קהלות ויגבו בקהל אחד לעניי עיר אחת מערי הקודש ת"ו ובקהל השני יגבו לעניי עיר האחרת מערי הקודש ת"ו. ויש מערערים בדבר באומרם שכבר זכו עניי עיה"ק הראשונה ולא יוכלו לשנות. אין בערעורם ממש ויכולים מן הדין לשנות כנז"ל. וכן הסכים הרה"ג מהר"ר יוסף דוד הי"ו (בעל תשו' בית דוד) ע"ש הטעם (ועי' כמ"ע המאסף שנה חמישית חוברת עשירית סי' צ' ושנה ששית חוברת תשיעית סי' פ"ו) וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' מ"ח כי פה עיה"ק צפת ת"ו נבנו בתי כנסיות הרבה להקהלות אשר נפרדו כל איש ואיש ללשונותם ועשו תקנה בכל הקהלות על כל הבאים מחוצה לארץ כי כל אחד ילך לביהכ"נ של בני לשונו כדי שמתוכם יתפרנסו עניי עם בני הלשון ההוא (ואיתא בתשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' ס' כי היה מעשה בזמן מרן מהר"י קארו ז"ל שאחד יצא מביהכ"נ של קהלתו והלך וקבע תפלתו בביהכ"נ של קהלה אחרת. וחיינו אותו הרבנים הזקנים ז"ל אפילו מגבת פורים של ביהכ"נ קהלתו שיצא משם ועי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קצ"ה ותשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תע"ב) ומפני כי

הספרדים מגירוש ספרד הם רבים משאר כל לשון ולשון. הוצרכו להם שתי בתי כנסיות אשר כינו שמם. קהל גדול. וקהל בית יעקב. ובתחילה היה כיס אחד לכולם לצדקות ולמסים וארנוניות בהיותם כולם בני לשון אחד. ואח"כ מצד מריבות נפרדו להיות לכל קהל כים אחד לבדו לעניי קהלם לכל הדברים. ועל אותם הבאים מחוצה לארץ היו עושים תקנות והסכמות שכל אחד על מקום רצונו וחפצו יבוא בשלום. ולא ישיג שום אחד מקהל אחד את גבול הקהל האחר. והנה אח"כ נתעוררו כמה אנשים מבני הקהל גדול. שהולכים להקביל פני האנשים העשירים הבאים מחוצה לארץ מיד שהם נכנסים בשערי העיר מפתים אותם שילכו לביהכ"נ הגדולה. וכוונת המפתים ההם הוא כדי להרבות כי נדבותיהם וצדקותיהם. ולהמעיט כיס צדקת קהל בית יעקב. ואינם עושים כדין. כי הם חוטאים וגוזלים מעניי בית יעקב לעניי קהלם וכו' ונקראים יורדים לחיי עניי ק"ק בית יעקב. כי אם לא היו הולכים לפתותם. אפשר שקצתם היו באים מעצמם לק"ק בית יעקב והיה איזה ריוח לענייהם. ומצד הדין הוא לפחות גזל מדבריהם. ודומים למפריחי יונים שכתב הרמב"ם פ"ו מהלכות גזילה (ומרן ז"ל בחו"מ סי' ש"ע סעיף א') וז"ל דברים הרבה אסרו חכמים משום גזל וכו' כמו מפריחי יונים וכו' וכן אסרו חכמים לצוד יונים בתוך הישוב וכו' ואין פורשין נישובים ליונים וכו' ואם היה ישוב כרמים אפילו מאה מיל לא יפרוש. היונים הם של בעלי כרמים. וכן לא יפרוש בתוך השובכים אעפ"י שהם שלו או של נכרי או של הפקר. ואעפ"י שהרחיק מן מן הישוב מאה מיל. מפני שהיונים באים לישוב השובכים עכ"ל הרמב"ם. הרי שאפילו שיש יונים של נכרים שהוא מותר או של הפקר שהוא הפקר לכל אין פורשין אעפ"י שאפשר שלא יצוד אלא מן ההפקר או משל נכרי שהוא מותר. שמא של שובכים אחרים שיש להם בעלים הוא צד שהיונים של אחרים באים לשובכי אלו ואפשר שצד מאותם שיש להם בעלים ובנ"ד נמי אלו המפחים וצדים בפיהם את העשירים שילכו לביהכ"נ שלהם אינם כהפקר גמור שהזוכה בהם זכה. שהוא ידוע שאם לא היו מדברים עמהם ומפתים אותם. היו קצתם באים לק"ק בית יעקב מעצמם. נמצא דהם כיונים שיש להם בעלים. כי אעפ"י שיש שם יונים אחרים שאין להם בעלים אינם יכולים לצוד. וכן אעפ"י שיש מאלו הבאים שהיו הולכים לקהלם. יש מהם ג"כ שילכו לקהל בית יעקב שהוא כגזל ביד המפתים את כולם שילכו לקהלם. כי קצתם מעצמם היו הולכים לקהל בית יעקב. וגם אלו אינם כהפקר. כי ההפקר שכל אדם זוכה בו הוא הפקר שאין לו דעת וכוונה להמלט ממי שרוצה לזכות בו. וכשזוכה בו זה. הוא על כרחו. כמו הצדים דגים וחיות ועופות (עי' חו"מ סי' רע"ג) אבל האנשים שהם בני דעת אינם ניצודים ונלכדים בפיתויים על כרחם שאם אינם רוצים

לא יועיל פיתויים. וא"כ אם כוונת קצתם היה לילך לקהל בית יעקב אין הפיתוי של המפתים כזוכים מן ההפקר אלא כזוכים בשל אחרים כיון שאפשר שכוונת קצתם היתה ללכת אל הקהל האחר שהוא מפורסם לכל שכשאין מי שיפתה. אז היו קצתם באים לקהל אחד וקצתם באים לקהל אחר. ועוד היום אחר פיתוייהם. ברשותם ללכת לאיזה קהל שירצו. א"כ אין בהם דין זכייה מן ההפקר. עוד יש ראיה לענין זה מדין עני המנקף בראש הזית של שכחה ובא עני אחר ונטלן מעל הארץ הרי זה גזל מדבריהם (וכדאיתא בחו"מ סי' רע"ג וסי' ש"ע ויש מי שפוסק שהוא גזל גמור. ואם שני עניים מנקפים או שני בעלי בתים מנקפים בשביל שני עניים. ואחד מהם נטל הכל מעל הארץ. הוא גזל בידו מדבריהם או גזל גמור. ובנ"ד הוא כן שאנחנו ביחד כותבים בכל שנה לכל קהלות הקודש שישלחו לסיוע פרנסת העניים שבקהלותינו. ומתוך כך באים בכל שנה מעות לכלל העניים. ומתוך מה שאנחנו כותבים באים ג"כ עשירים ונדבתם בידם לזכר עולי רגלים וגם לדור כאן להיותם סניפים ומסייעים לפרנסת עניי כלל קהלותינו. והרי אנחנו חכמי העיר הכותבים על צורך העניים ובעלי תורה. אנחנו במקום העניים המנקפים בראש הזית לזכות לכולם. וא"כ כשבאים עשירים. ואחר ממנו כמו קהל אחד לוקחים הכל. הוא גזל מן הקהל האחר עכ"ל וכתב בתשו' שמו משה חו"מ סי' כ"א דף קנ"ט פ"ב על דברי מורינו הרב המבי"ט הנז"ל כי קוטב הדברים סובב על התקנות והסכמות שעשו על השגת גבול זה לוה הנזכר בריש דבריו)

רנ"ז ס"ו הגבאי שאומר וכו'. עי' תשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ב' וסי' ג' ותשו' מים שאל חו"מ סי' א' בנדונות שעברו פה עיה"ק צפת ת"ו בזה וכתב הרב מהר"מ סוזין הובא בתשו' חוקי חיים גאגין סי' כ"ז דף נ"א סוף ע"ב שנעשה מעשה פה צפת כמו שפסק במים שאל שם בזמן הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל, ומזה נסתייע לנדון שעבר פה צפת ת"ו בזמנו ז"ל ע"ש. ועי' פתחי תשו' חו"מ סי' צ"א סק"ד. ועי' בספר נודע בשערים להרב ברוך מאנדיל בוים שער גבאי צדקה לענין גבאים של הכוללים בעיה"ק ירושלים ת"ו באורך:

סימן רנח

רנ"ח ס"ב בהג"ה ואם רצה לומר על סלע זה והוציא בשפתיו על אחר הוי טעות ואינו כלום. עי' לקמן סעיף וא"ו ולעיל סי' רנ"ג סעיף ז' ובחו"מ סי' רפ"ג סעיף ג' דכל נדר לצדקה בטעות אינו כלום וכדין כל נדר בטעות דלעיל סי' רל"ב. וכתב הרב מהר"י מנשה בתשו' באר המים יו"ד סי' מ"ב בדבר מעשה שהיה שאחד כינה עצמו בשם שד"ר ירושלים ועשה מכתבים ופנקס מזויפים מחחימות רבני ירושלים ואסף נדרים ונדבות כמנהג. ואח"כ נודע זיופו ותפשוהו רבני חי"ל והוציאו הממון מתחת ידו. ונסתפקו אם

זכתה ירושלים בממון זה. והאריך הרב שם בדין נדר והקדש בטעות. והביא מחלוקת מור"ם והסמ"ע סי' קצ"ה סעיף ג' והט"ז חו"מ סוף סי' קפ"ד אם בעינן במתנה דעת מקבל כדעת נותן או לא ע"ש ועי' קצה"ח שם (ועי' באר מים חיים לרב אד"א סי' ד' ותשו' נחלת שבעה סי' פ"א בנדונות קרובים לזה שעברו בנדבות א"י):

רנ"ח ס"ד האומר תנו מאתים זוז או ס"ת לביהכ"נ יתנו לביהכ"נ שהוא רגיל בעיר שהוא דר שם. וכן הוא הדין באומר תנו מאתים זוז לעניים יתנו לעניי אותה העיר שהוא דר בה כדלקמן סעיף ה'. כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב חו"מ ריש סי' מ"ט בדבר אשכנזי אחד שיצא מארץ ישראל לחו"ל ובאמצע דרכו נפל למשכב וציוה מחמת מיתה לתת מממונו סך ממון ללומדי תורה בארץ ישראל בסתם ונפטר לב"ע, הדין נותן כי האשכנזים בארץ ישראל בני קהלה של הנותן הנותן הם קודמים לכל אדם דומיא דקי"ל דתנו מנה לביהכ"נ יתנו לביהכ"נ שהוא רגיל בה תנו מנה לעניים יתנו לעניי עירו. וכ"כ שם סי' ן' ד"ה ולענין וכו' על הנדון דסי' מ"ט הנז"ל (וע' תשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פורדא סי' תע"ב) גם מורינו הרב מהריט"ץ סי' רע"ו כתב לענין תושב ארץ ישראל שהקדיש סתם לארץ ישראל שייך ההקדש לאנשי קהלתו שבארץ ישראל דהרי המנהג הפשוט בכל מקומות הספרדים דכשמקדישים מעות לארץ ישראל בסתם שייך ההקדש לעניי ק"ק הספרדים שבארץ ישראל וכן במדינות אשכנזים לאשכנזים שבארץ ישראל (אך במנהג סדר החלוקה בין האשכנזים עצמם עי' מה שכתבתי לעיל סי' רנ"א סעיף ה' משם הדברי חיים ז"ל) ומכ"ש כשמקדישים חפצים ורמונים ומפות ופרוכיות וספרי תורה לארץ ישראל בסתם וכו' ובודאי דאזלינן בתר מנהג שנהגו דעדיף מאומדנא וכו' ולכן הוא הדין בתושב א"י שהקדים סתם לא"י שייך ההקדש לאנשי קהלתו שבא"י. ובתשו' גינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ט' כתב בנדון מעשה שהיה בזמנו שק"ק האשכנזים בעיה"ק ירושלים ת"ו נתרבו עליהם חובות הגוים בריבית עד שכל עזר וסיוע שבא להם מערי אשכנז לא הספיק להניח להם מעצבונם והנוגשים אצים מדוד והבא ומגזימים הם לשלוח יד בביהכ"נ שלהם ולעשותו ח"ו בית תפלות וכו'. ובראות הגאון מהר"ר משה הכהן אב"ד דאשכנזים בירושלים ת"ו את גודל הצרה של קהלתו נסע מירושלים למדינות אשכנז לבקש עזר ותמיכה לקהלתו וכו'. ילקח הסכמה מאת רבני פולוניא. שבכל ערי אשכנז לא יתנו שום נדרים ונדבות לשליח ספרדים שבארץ ישראל אלא את הכל יתנו לעזרת אשכנזים שבירושלים. ואח"כ נסע למצרים ועמדו גדולי מצרים ועשו תיקון גדול ע"י קרובי המלכות למחות את הריבית מכאן ולהבא וגם מעיקר הקרן שעד עכשיו יהיה הפירעון פחות שליש אכן בתנאי שיתפרעו החובות בהמשך שלש שנים

ולהיות שחששו גדולי מצרים אולי לא יתפרעו החובות לזמן המוגבל הנזכר וח"ו יחזור הדבר לקלקולו יותר מלפנים. לכן נתעוררו רבני מצרים לחזק ולקיים את ההסכמה שנעשית מקדמת דנא מרבני ערי פולוניא. וכתבו ב"ד שבמצרים אגרת לכל ערי אשכנז ופוליניא. והגידו להם צרת אחיהם שבירושלים ואת התיקון שעשו ע"י המלכות כנז"ל אשר על כן בהמשך שלש שנים האלה לא יתנו נדבה לשום שליח מק"ק ספרדים שבא"י רק שהכל כאשר לכל יותן לעזרת אחיהם האשכנזים שבירושלים ולפדיון ביהכ"נ שלהם כמו שהסכימו רבני ערי פולוניא. ואחר עבור זעם הצרות הכל יהיה שלום שיוכללו האשכנזים בק"ק הספרדים בעניני מסים (עי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' ק"ס והלק"ע בריש קונטריס הגיטין אות וא"ו דף נ"ג פ"א ובמה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' כ"ד) והנדבות יבואו ליד הספרדים והם ישאו טרחם ומשאם רק שיתנו להם מעט מחיה וכו'. ובכן שלחו ממצרים אגרות לשלש ערי ארץ ישראל (ירושלים חברון צפת. כי טבריא לא היה בה ישוב בזמן ההוא) להודיע להספרדים מכל זה ולהזהירם שלא ישלחו שליח מאתם לערי אשכנז וכו'. וכאשר הגיעה הסכמת רבני מצרים הזאת לוויניציאה גם ב"ד ויניציאה החזיקו אותה ובאו על החתום. ואחר עבור קצת זמן עמדו קצת מק"ק הספרדים שבארץ ישראל וערערו על ההסכמה הזאת באומרם מי יכול למחות באחרים שלא יתנו צדקותיהם לאחרים כחפצם ורצון לבם. ורוצים להחזיק ביד שלוחי הספרדים שילכו ויסבבו בכל ערי אשכנז ככל אוות נפשם. וק"ק אשכנזים צועקים ובוכים לאמר מה לכם ולנו להשיג גבולות עולם אשר גבלו ראשונים. כי מימי עולם ושנים קדמוניות מנהג פשוט בכל העולם. שהספרדים שבכל העולם הם שולחים נדריהם ונדבותם לק"ק ספרדים שבארץ ישראל ומעולם לא ניתן לאשכנזים שבקרבם שום דבר ואפילו מתנה מועטת כלל. וכמו כן כל ערי אשכנז שולחים נדריהם ונדבותם לאחיהם האשכנזים שבארץ ישראל ולא יתנו מאומה לספרדים. רק שזה כמו עשרים שנה יצא שליח מחברון ת"ו לערי אשכנז והאיש ההוא היה אשכנזי ויבגוד באחיו האשכנזים וכו' ולהיותו אשכנזי רגיל ומכיר בהם ובלשונם פיתה אותם וכיחש להם שיש קהל גדול מאשכנזים בחברון ת"ו ועשה פקידים בכל עיר ועיר והעמיד עליהם קצבות ונדרים ונדבות לק"ק חברון ת"ו ואח"כ נתפרסם הדבר הזה לרבני פולוניא ועמדו וגזרו על כל האשכנזים שלא יורשו לשלוח ולתת פרי נדריהם ונדבותיהם רק לאחיהם האשכנזים שבירושלים ת"ו. ויקר מקרה שאחד משלוחי חברון שהלך לערי אשכנז בעוברו עליהם הרגישו בו. וידעו שקיבץ מהאשכנזים והביאוהו למשפט לפניהם והוציאו מתתת ידו דבר מועט שאמר שזולת זה לא נשאר עוד בידו. עוד מתרעמין האשכנזים על שלוחי הספרדים שלא די

להם דפסקי לחיותייהו ומריקים קופות צדקות מן האשכנזים אלא שגם מוציאים דיבה עליהם שלא נכון לשלוח להם עוד שום דבר כי הם אנשים שאינם מהוגנים ח"ו ומפתין לבם של בעלי בתים שבמקומות ההם שינדרו ויתנדבו כ"וכ לשנה לחברון ומחתימים אותם בפנקס השליח. וכמה צרות ובלבולים מגיע להאשכנזים ע"י זה. עוד טוענים האשכנזים שהם כעת כשבויי חרב וכו' ויתחלל ביהכ"נ שלהם ח"ו ואם עוד יתקיים הזעם הזה לא תהיה תקומה לשום אשכנזי לשבת בירושלים. עוד באים עמהן בפיוסין שאם ירצו לשאת עולם מעכשיו הלא יכתבו ויחתמו לכל ערי אשכנז שהכל כאשר לכל יותן לק"ק ספרדים ואם לא ירצו לשאת עול זה. ימתינו להם עד שיקל מעליהם ויעבור זעם החובות ואח"כ יצטרפו עמם ויכתבו לכל ערי אשכנז שכל הנידר והנידב מן היום ההוא והלאה יותן ביד שלוחי הספרדים רק שיותן לאשכנזים מעט מחיה בצמצום כי הם מסתפקים במועט רק שלא ישמעו קול נוגש וכו'. והנה גאוני הספרדים שבארץ ישראל כתבו לרבני מצרים לבטל ההסכמה הנז"ל. וז"ל ויש לעמוד על גזירת רבני פולוניא אם היא עולה לפום דינא. שאם התקנה שתיקנו היא על הקדשות ישנים שבכל עיר ועיר דשים מזמן קדמון לעניי ארץ ישראל. וסתם הקדש לעניי א"י בכל העולם הוא לשלשה ארצות לירושלים ולצפת ולחברון תוב"ב והרי קי"ל האומר תנו מאתים דינרין לביהכ"נ ינתנו לביהכ"נ הרגיל בו ואם היו שנים ורגיל בשניהם ינתנו לשניהם. וידוע דבצפת היה ביהכ"נ מיוחד להאשכנזים כמו שיש עתה בירושלים. והיו בני אשכנז שולחים לצפת ת"ו יותר ממה שהיו שולחים לירושלים. כמו ששמענו מהזקנים שהיו לפנים והאשכנזים שבצפת היו פורעים חמישית המס ממה שהיה בא להם מאשכנז. וא"כ בני אשכנז רגילין ומכירין מפי השמועה דיש שלש ארצות בארץ ישראל דיש בהם עניים וישיבות. וכשהקדישו מלפנים בסתם לעניי א"י סתמו כפירושו הוא לשלש ארצות. אלא דלענין החלוקה. כל עיר ועיר ראוי שתקח לפי רוב העניים או מיעוט העניים הנמצאים בעיר ההיא כמ"ש בתשו' המיוחסות להרמב"ן סי' רס"ח בענין קיתון השמן ע"ש (הובא בבית יוסף ובש"ך בסי' זה סעיף זה סק"ז ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' רע"ו הנז"ל. וכ"כ הרב מהר"מ חאגיז בקונטריס שפת אמת דף ל"ט ע"ב ודף מ' ע"א לענין החלוקה בא"י בנדבות חו"ל שהתנדבו כתם לעניי א"י וכ"כ החתם סופר חו"מ סי' י"ב אות ב' בתשו' לעיה"ק צפת ת"ו) ואם גזירת רבני פולוניא היא על הקדשים החדשים שיעשו מאותו היום שלא יקדישו אלא לעניי האשכנזים שבירושלים דוקא לא למקום אחר זולתם. הגם דיש לפקפק אם יש להם כח לעשות גזירה זו דכל אדם רשאי בשלו לתת צדקותיו אל מי שיחפוץ וכ"ש שלא לייחד מקום אחד דוקא. והרי רעב בימי דוד

בא בשביל שכל מתנותיו היה נותן לעירא היאירי ולא לזולתו (כדאיתא בעירובין דף ס"ג פ"א וכן פסק מרן ז"ל לעיל סי' רנ"ז סעיף ט' שלא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד) מ"מ אפילו תימא דעולה בדין דיכולין רבני פולוניא לגזור ולתקן על בני מדינתם שכל צדקותיהם יהיו לאשכנזים שבירושלים ת"ו דוקא. הרי הציבור קהלות אשכנז לא קיבלו עליהם התקנה ונותנים לשלוחי צפת ושלוחי חברון ת"ו ונתבטלה תקנתם. ואם אנשי אשכנז לא קיבלו תקנות רבנים שלהם ורוצים לזכות לעשות צדקות עם כל עניי א"י איך יקבלו תקנות שלכם. ומה שיש מקום לתת איזה סעד לעני אשכנזים שבירושלים לבטל השליחות של צפת וחברון ת"ו הוא באופן זה. דאם שלוחי צפת וחברון ת"ו אומרים לבני אשכנז דיש אשכנזים בצפת וחברון ת"ו כמו שיש בירושלים ועל פי זה נותנים להם נדרים ונדבות. בזה יכולין מעכ"ת (רבני מצרים) להושיב ב"ד על כך ויקבלו עדות מהאנשים העולים לזייאר"א דאין נמצא בצפת וחברון אשכנזים רק בירושלים וישלחו קבלת עדות זו לארצות אשכנז. ובכן אפשר דיתבטלו שלוחי צפת וחברון שלא לסבב בארצות אשכנז. כל זה הוא לפי הנחת ערעור הגבאים האומרים שהשלוחים משקרים. אמנם זה אינו עולה על לב שישקרו השלוחים במילתא דעבידא לגלויי לומר דיש אשכנזים בצפת וחברון כמו שיש בירושלים ת"ו דהשקר אין לו רגלים וזה מפורסם וידוע. אלא שהמתנדבים בעם בערי אשכנז דעתם שלימה ורוצים לתת גם לצפת ת"ו לכבוד התנאים והאמוראים והפוסקים הקבורים שם ובפרט כי שם ציון הרשב"י וציון הגאון מהר"י קארו והרב הקדוש האלד"י מהר"י לוריא ז' ואם לא ימצאון שם יהודים יהיו ח"ו הגוים מחטטי שכבי ויחרושו עליהם בבקרים (וכעין זה כתוב בטופס כתב התעוררות גאוני ווניציא על דבר נדבה לארץ ישראל הנדפס בהקדמת פירוש מורינו הרב מהר"מ אלשיך על התורה הישן דפוס ווניציא שנת שס"א) ומי לא ירחם על שומרי קבורות הצדיקים האלו אשר כל העולם נהנה מתורתם. וגם על עניי ק"ק חברון ת"ו מי הוא זה שלא ירצה לרחם עליהם עניים השופכים תפלות לפני אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ומברכין לפניהם את כל בני הגולה המרחמין עליהם יהיו אשכנזים או ספרדים הלא אב אחד לכולנו וזכות אבות תגן עלינו לעולם ועד. ובודאי דכל מי שיש לו שכל זך יודה בזה אלא דלב הגבאים לב קשה ואכזר ואינם רוצים שירחמו על עניי הספרדים שבצפת וחברון ת"ו עכ"ל. ועל זה השיב הגינת ורדים בדף קכ"ח סוף ע"א וכתב דכבר העלה הרא"ם ז"ל בתשו' ח"א סי' נ"ג (הובא בש"ך לעיל סי' רנ"א סעיף ה' סק"ט) דבנדרים והקדשות אזלינן בהו בתר אומדנא ודייניגן בהו כהנהו אומדני דפרק יש נוחלין (ב"כ דף קל"ב ובחו"מ סי' רמ"ו) דרבי שמעון בן מנסיא דקי"ל כוותיה וכו' ואומדן דעתא

הוא שכל הנודרין סתמא על אותו ביהכ"נ שרגילין בו הם נודרין דמסתמא כל אחד אוהב שיהיו הקדשותיו בביהכ"נ שמתפלל בו יותר משאר בתי כנסיות ושיפרנס עניי קהלתו יותר מעניי שאר הקהלות דומיא דשכיב מרע שאמר נכסי לטוביה (בכחובות דף כ"ה וכחו"מ סי' רנ"ג סעיף כ"ט וכו'. וכפי זה בנ"ד אם יש שם קדשים ישנים שהקדישו לארץ ישראל מסתמא לא הקדישום אלא בהיות קהלות אשכנזים מיושבים בכל עיר ועיר מארץ ישראל. ולשם היו שולחין הקדשותיהם כי כן ראוי להם. אמנם כיון שכבר לא נשארו בשתי עיירות צפת וחברון ת"ו שום אשכנזי כי אם דוקא בירושלים ת"ו. הנה ראוי לומר שכל הקדשים שהיו בתחילה שולחים לשלש עיירות. עתה שנשתנו הזמנים ישלחו הכל לירושלים ת"ו בלבד. ומקדמת דנא שהיו שולחים הקדשותיהם לשלשת העיירות היה בשביל שהיו עניי האשכנזים מתגוררין שם. לא כן עתה. ואומדנא גדולה היא זו. ואפילו אם תימצי לומר שבתחילה היו שולחין לשלשה העיירות והיו שולחין לכל עיר ועיר מנה אחת אפים חלק לאשכנזים וחלק לספרדים. מ"מ עתה אין לחוש לזה כלל. והרי זה דומה לעשיר שהיה מפריש צדקה שלו והיה לו בעירו עניים מועטים שהיה נותן להם כדי סיפוקם והיה מחלק שארית הצדקה לעניי עיר אחרת. ואח"כ נשתנה הזמן ונתרבו עניים שבעירו עד שהלואי יספיק להם כל צדקה זו. ששורת הדין נותנת שיתן הכל לעניי עירו ולא לאותם עניים מעיר אחרת שהורגל לתת להם. א"כ בנדון זה שפיר יזכו האשכנזים בכל הצדקות של אשכנז אם מדין קדימה אם מדין אומדנא והא בהא תליא. ובפרט בזמן הזה שהגיעו האשכנזים עד שערי מות וכו' וכו' ואע"ג דהשתא אנו באים לתת דין קדימה לעניי אשכנזים על שאר עניי א"י דמחשבינן להו לעניי א"י לגבי עניי אשכנזים כעניי עיר אחרת. שפיר דמי. כי כן העלה הב"ח ביו"ד סי' רנ"א והש"ך שם החזיק על ידו בזה (עי' מה שכתבתי שם סעיף ג') והנה נ"ד עדיף טובא. דעניי אשכנזים שבירושלים אית בהו תרתי לטיבותא לענין קדימה. דהוו עניי דידהו לפי שכל האשכנזים היוצאים מארצותם ומתגוררים בירושלים אין גם עיר אחת מכל גבול ערי הספרדים שתומכת בימינם כלל רק עיניהם צופיות לנדבת בני אשכנז ולכן שפיר מיקרו עניים שלהם לדין קדימה. ותו דאינהו נמי הוו עניי ארץ ישראל מאחר שמתגוררים בירושלים ת"ו. ועל כן ראוי לתת להם דין קדימה על הספרדים שבא"י משום דאית בהו תרתי לטיבותא וכו' וההסכמה שעשו רבני פולוניא היא חוקה והיה להם כח לעשות ההסכמה על פי הדין ולית בה איסור שינוי צדקה וכו' על פי מאי דאיתא ביו"ד סי' רנ"ו סעיף ד' וכו' ואע"ג דגזרו על כל מדינת אשכנז. שפיר דמי. שכבר ידוע שפולוניא היא ראש הממלכה לכל ערי אשכנז וכו'. וכל זה הוא לפי צרת הזמן. אכן בהרויח השי"ת לק"ק האשכנזים מצריתיהם

ויפרעו החובות. אז יותן חלק בראש לסיפוק האשכנזים והנשאר יותן לעניי שלש ארצות ארץ ישראל וכו' והספרדים הם ישאו עול ומשא המסים הנהוגים והבלתי נהוגים וכו' עכ"ד הגו"ר ז"ל. ובדורות האחרונים נתיישבו האשכנזים ב"ה בכל ערי הקודש כמקדם ונתפרדו האשכנזים מהספרדים פירוד גמור בכל מין הכנסה והוצאה ונשאל בתשו' שער שלמה סי' ק"ל על מה שהספרדים בני א"י בשנת תקפ"ד עשו הסכמה וגזירה על אחיהם שבגולה במדינות הספרדים שלא יתנו נדבות לשום שליח מכוללות האשכנזים שבא"י. אם מחויבים הספרדים בני חו"ל לקבל עליהם ההסכמה והאריך הרב ז"ל לפום דינא. וצידד ליתן לזה דין מערופיא דקי"ל בחו"מ סי' קנ"ו ע"ש באורך ועי' מה שכתבתי לעיל סי' רנ"ז סעיף ה':

סימן רנט

רנ"ט ס"א האומר סלע זו לצדקה וכו' עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו בין ללוותו לעצמו בין ללוותו לאחרים ויפרע אחר תחתיו וכו' משבא ליד גבאי אסור ללוותו וכו'. (ועי' לעיל סי' רכ"ח סעיף מ"ב וסי' רנ"ח סעיף וא"ו דמשבא ליד הגבאי אינו יכול להשאל עליו) וכתב הש"ך סק"א וז"ל אבל לדבר מצוה יכול הגבאי לשנות כן דעת הרא"ש והטור וכ"כ התוס' ונראה מדברי מהרי"ק שורש ה' שכן עיקר עכ"ל. והיינו דוקא כשנדר לצדקה סתם. אבל אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין בני העיר ולא הגבאי רשאים לשנות אפילו לתלמוד תורה וכמ"ש מור"ם לעיל סי' רנ"ו סעיף ד' ומרן ז"ל בבית יוסף בסי' זה ובסי' רנ"ו משם הר"ף ועי' פרישה בסי' זה וט"ז סי' רנ"ו סק"ד וש"ך שם סק"ז. וכתב הגאון מהר"מ זאב בתשו' מאמר מרדכי סי' ט"ו לענין מעות ארץ ישראל דהגם שהמעות מונחים עדין בבית המתנדבים מ"מ הוי הוי כאלו באו ליד גבאי משום דהממונה על צדקה זאת הוא קובע קופות מיוחדות לזה בבית המתנדבים והנותן לתוך קופת הממונה הוי כמו ליד הממונה דכיון דהנדיבים נתרצו לקבוע הקופות בבתיהם הרי השאילו להם מקום בבתיהם ונקנה הצדקה ע"י הכלי שהוא הקופה (עי' ש"ך חו"מ סי' ר' סעיף ג' סק"ו ותשו' דברי חיים ח"ב חו"מ סי' ס"ח ותשו' בית יצחק למהר"י שמפלקוש או"ח סי' כ"א ובמ"ע המאסף שנה חמישית חוברת עשירית סי' צ' ושנה ששית חוברת תשיעית סי' פ"ו) ובספר מגיני ארץ ישראל הנדפס שנת תרי"ב הובא תקנה והכרזת אזהרה גדולה ונוראה מהגאון מהר"ר אריה לב קאצינעלנבויגן אב"ד דבריסק דליטא ז"ל. שלא ליקח מכסף הנידר לשם רבי מאיר בעל הנס לשום דבר שבקדושה ולא לשמן למאור בביהכ"נ אלא לשלוח הכל לאנשי ארץ ישראל כי מעות הנז"ל הוא שייך להם ומוחזקים הם בזה כבר מלפנים ואיסור גדול הוא לשנות המעות

הנז"ל לשום דבר אחר שבקדושה. ואח"כ הובא דברי הגאון מהר"ר חיים מוואלאזין וז"ל. דברי הרב הגאון האבד"ק בריסק אינם צריכים חיזוק והטיבו חכמים אשר דברו להטיל גודא ואיסור שלא לשנות מעות צדקה הנידב ע"ש ר"מ בעל הנס על שום צדקה אחרת אפילו לעניי העיר כי אם שיומסר לכבוד יקירי הגבאים הכוללים דארץ הקדושה שבכל קהלות הקודש דאינהו הבקיאים ויודעים בטיב עניני ארץ הקדושה והיאך לחלק וכל ההצטרכות הנצרך להוציא בכדי שיתלקט כל הכסף ויובא לארץ הקדושה לפרנסת עניי אנשי מדינתינו (האשכנזים) שבארץ הקדושה. כי אחרי שמודעת זאת ומפורסם שהספרדים מושכים ידיהם מכל וכל ודוחים אותם ומטילים אותם על אנשי מדינתינו. כולי עלמא מודים שהם נקראים עניי עירנו אף אם היו יושבים במדבר והואיל ובחרו להם עוד באדמת הקודש ויושבים על התורה ועל העבודה בלחם צר ומים לחץ יש בהם תרתי לטיבותא נקראים עניי ארץ הקדושה ועניי עירנו (עי' לעיל סי' רנ"ח סעיף ד' משם תשו' גינת ורדים) ואם ח"ו יהיו נידחים גם מאנשי מדינתנו הרי הם מתים ח"ו ברעב ממש. לזאת גם אנכי נטפל לעושי מצוה לחכמי הדור הגודרים בעד הנידר והנידב לשם ארץ הקדושה ולשם ר"מ בעל הנם שלא יצא מהם החוצה אפילו פרוטה אחת. רק הכל יובא ליקירי הגבאים הכוללים. וכל הפושט יד ליגע הן במעות ארץ הקדושה והן במעות ר"מ בעל הנם לשום צדקה אחרת הרי הוא קובע נפשות עניי ארץ הקדושה ממש. אשרי השומע לשקוד על תקנח אביוני אדם שבארץ (כד) ישראל הקדושה. אשר בלתי אל חסדים והתאמצות אנשים ישרים עיניהם חלויות ומיחלות. בעל הברכות ית"ש הוא יברכם. איש איש על פי פעלו הטוב יברכהו ה' כנפשם ונפש החיים בן א"א מו"ר מוהרי"ץ זצלה"ה עכ"ל. ואח"כ הובאו עוד הסכמות על זה מהגאונים הקדושים דמדינות אשכנז ה"ה מהר"ר שאול קאצינעלנבויגן. ומהר"ר אברהם אבלי אב"ד דווילנא ומהר"ר הלל אב"ד דהוראדנא. ומהר"ר יעקב שמשון משופטובקא. ומהר"ר יחיאל מפינטשוב. ומהר"ר זאב מטשארנאסטאריא. ומהר"ר שלמה זלמן הכהן. ומהר"ר צבי משמאטרץ. ומהר"ר מרדכי מנעסכיז. ומהר"ר שרגא פייבוש מלבוב. ומהר"ר יוסף מיאמפילי"ע ומהר"ר אברהם מקאליסק. ומהר"ר ליב מוואלטשיסק. ומהר"ר משה מוויטיפסק. ומהר"ר דוד מבאר. ומהר"ר לוי יצחק מבארדיטשוב בעל קדושת לוי. ומהר"ר שבתי הכהן מאורלא. ומהר"ר חשה זאב מטיקטין. ומהר"ר עקיבא איגר. ומהר"ר צבי הירש ברודא. ומהר"ר אלי' מוויעלפאלעם. ומהר"ר שלמה זלמן מווארשא בעל חמדת שלמה. ומהר"ר יעקב מקארלין בעל תשו' משכנות יעקב. ומהר"ר יהודה בכרך. ומהר"ר שלמה קלוגר (פי' בתשובותיו טוב טעם ודעת מהרנ"ק סי' רצ"ו) ומהר"ר אהרן משה

טוביש (עי' בתשובותיו תועפות ראם יו"ד סי' ל"א) ומהר"ר יוסף שאול נאטינזאן (עי' בתשובותיו שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' ע"ה) ומהר"ר יהושע אייזיק מטיקטין בעל עמק יהושע. ומהר"ר אברהם מטשעכנאווי. ומהר"ר דוב בעריש מסלאנים בעל ספר נודע בשערים. ומהר"ר יצחק מאיר מוואַרשא בעל תשו הרי"מ וחידושי הרי"מ. ומהר"ר מאיר א"ש מאונגוואר (עי' בתשובותיו אמרי אש יו"ד סי' ק"כ) ומהר"ר יצחק משה פערלס מבאניהאד. ומהר"ר אברהם שמואל בנימין סופר בעל תשו' כתב סופר. ומהר"ר חיים נתן דעמביצער מקראקא (המלקט דברי הגאונים הנז"ל) ומבואר בדבריהם ז"ל שלפי הקבלה המסורה כבר נעשה על זה גזירה בחרם מאת מרן בית יוסף ז"ל ותלמידו הוא מורינו הרב מהר"מ אלשיך ז"ל (כי מהר"מ אלשיך סובב בשליחות מצוה בעבור נדבה לא"י ותירץ תקנות וסדרים לזה וכמו שיובא לקמן בעזה"י). וקצת דבריהם הועתקו בקונטריס משפטי ה' הנדפס בירושלים שנת תרמ"ג ובקונטריס פקועות שדה להגאון בעל שדה חמד ז"ל. ועי' עוד בתשו' מאמר מרדכי הנז"ל ותשו' בית יצחק שמעלקיש או"ח סי' י"ט וסי' ך' וסי' כ"א ותשו' חסד לאברהם תאומים מהדו"ק יו"ד סי' ע"ו ותשו' יהודה יעלה למהר"י אסאד יו"ד סי' שט"ו ותשו' דבר משה תאומים סי' י"ב י"ג ותשו' צלותא צלותא דאברהם סי' מ"ה דף ק"ח ובתשו' רמ"ץ יו"ד סי' ע' באורך בזה. וכתב בתשו' רמ"ץ הנז"ל דאפי' אם הגבאים הממונים לגבות מעות הקופות הנז"ל הסכימו עם בני העיר לשנות קצת מהמעות לביקור חולים שם במקום המתנדבים מ"מ אסור לשנות והביא תשו' מהרי"ק סי' ה' שהעתקתי לעיל סי' רנ"ו סעיף ד' ושקיל וטרי בדבריו ומסיק לאסור ע"ש. וכל המתקבץ מקופות ר"מ בעל הנס שבמדינות אשכנז מתחלק לכל האשכנזים תושבי כל ערי הקודש ת"ו ומחלקים ביניהם כללות המעות חלק לכל עיר לפי אנשיה. אבל במדינות הספרדים אין כן המנהג אלא דקופת ר"מ בעל הנס היא מיוחדת דוקא לעיה"ק טבריא תוב"ב וכמו שכתבתי לעיל סי' ר"ג סעיף ד' והספרדים בני טבריא לבדם הם זוכים בהמעות של קופות ר"מ. ושאר ערי הקודש יש להם קופות מיוחדות לכל עיר לבדה דהיינו קופת ירושלים מכונית בשם קופת רחל אמנו. וקופת חברון מכונית קופת אבות העולם. וקופת צפת מכונית קופת רשב"י. ואם יש במדינות הספרדים קופת ארץ ישראל כללית בסתם אז מתחלקת בין הספרדים לשמונה ועשרים חלקים ונוטלת ירושלים אחד עשר חלקים וצפת שבעה חלקים וחברון ששה חלקים וטבריא ארבעה חלקים כפי ההסכמה הנזכרת בתשו' באר המים להרב מהר"ר יעקב מנשה משאלוניק חלק יו"ד סי' מ"ב לענין) מעשה שהיה בשנת תקס"ח וכן נזכרת ההסכמה הנז"ל בתשו' חוקי חיים גאגין סי' ל"א דף נ"ה ע"א בטענות שעברו בין בני צפת ובין בני טבריא.

ואפשר כי תקנה זאת נתקנה על פי מ"ש בתשו' גינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ט' שהבאתי לעיל סי' רנ"ח סעיף ד' דאם נדרו צדקה לארץ ישראל בסתם ראוי כי כל עיר מערי הקודש תקח חלק לפי רוב העניים או מיעוטם הנמצאים באותה העיר (ובזמן התקנה היתה טבריא מעוטה באוכלסין פחות משאר כל ערי הקודש). וכתב הרב מהר"ר ברוך ב"ר שמחה קלימאני ז"ל המגיה פירוש מורינו הרב מהר"מ אלשיך על התורה הישן הנדפס פעם הראשון בווניציאה שנת שס"א בהקדמתו לפירוש הנז"ל בד"ה משה מת וכו' וז"ל ובעינינו ראינו זה דרכו בזהירות וזריזות להעמיד ארץ הקדושה עד שדרשה בעין החמלה ועינו ולבו שם כל הימים. שם לחוק להאיר פני מגמתו והשקפתו לטובתם ולהנאתם בהציעו צערה לרבים וכו' וזה פריו עינינו ראו ממליצתו מגילת איכה שחורה ונאוה וכו' ונקראת בשם חזות קשה מעוררת מאד וכו' זאת אומרת מכאובות ותלאובות הארץ וכו' מסדר נזיקין מכות ונגעים וכו' עד כי רבים מישיני העצלה הקיצו וכו' עשות צדקה בארץ הקדושה באהבה רבה וכו' תקנות וסדרים להרים את תרומת הקודש וכו' ונדבותיהם מזה ומזה הם קצובים וכו' וכו' עכ"ל ואחר כן העתיק כתב התעוררות גאוני ווניציאה על הנז"ל ואח"כ העתיק טופס תקנת מנהיגי ווניציאה בזה וז"ל יושם פארט"י (ר"ל חוק קבוע) מצד מעלת המשימי פארט"י שיחויבו כל איש אשר בשם ישראל יכונה שהוא מבן עשרים שנה ומעלה ושיהיה מפורעי המס מן שלשה דוקאט"ו ומעלה. לפרוע מחצית השקל שהוא רביע דוקאט"ו לכל שנה ושנה. והפירעון יעשה בשבוע שתחול בה פרשת שקלים. ויבואר שגם אם יהיה בערך אחד יותר מאחד מבן עשרים שנה ומעלה. יובן שכולם יפרעו מחצית השקל. ופירעון זה יהיה נגבה ע"י מעלת תהלת הגאונים הלא הם כמהר"ר אביגדור ציוידאל וכמהר"ר בן ציון צרפתי וכמהר"ר ליב סרוואל נר"ו. ויתחיל הפירעון משבוע זה. וכן תמיד מדי שנה בשנה. ויהיה כח ורשות ביד מעלתם לכוף ולנגוש למסרב ח"ו לפרוע פירעון זה בכל מיני כפיות ובעש"ג. והמעות הנזכרים יחויבו מעלת הגאונים לחלקם כפי ערך נפשות מכל הלשונות. לאשכנזים. ספרדים. פורטוגי"ס. ואיטאלייני וזולתם. דהיינו שיסדרו שיחולקו שם בארץ ישראל באופן זה לכל קהל וקהל יצ"ו למספר הנפשות ולפי הטף. גם ה' הוא ברחמיו יתן הטוב ויהי כן. ר"ח אדר שני שנת שס"א פה ווניציא עכ"ל והועתק בספר אבן שמואל פרק תשיעי אות ג' עמוד קכ"ד. ותקנה זאת לחלק לאשכנזים וספרדים וכו' וכן למספר נפשות ולפי הטף נעשית דוקא באיטלייא על פי מנהיגי ויניציא ובדורות האחרונים שלא יכלו בחו"ל לברר מספר הנפשות כנז"ל פסקו רבני איטאליא לתת רביע מקופה כללית לכל אחת מארבע ערי הקודש וכמ"ש בספר מלך שלם בחלק התשו' סי' מ"ג דף ס"ד סוף ע"ב.

ובדורות שאחריהם תיקנו לחלק קופה כללית לשמונה ועשרים חלקים כנז"ל. וראיתי נכון להעתיק כאן טופס מכתב גאוני עיה"ק צפת הקדמונים שהובא בתשו' מטה יוסף ח"ב יו"ד סוף סי' י"א וז"ל ששים ושמחים לעשות רצון קונם ופניהם איש אל אחיו ויאמר חזק לעשות חסד וצדקה. ולהשביע נפש שוקקה. המה הגבורים אשר מעולם הגבירים הרמים. נדיבי עמים. משגיחי הקדש הגביר פרינסיפאל נ"ע ה' עליהם יחיו מעתה ועד עולם אכי"ר ימלא פינו שיח רנה ותפלה ברכות והודאות לשם קדשיכם. להשתבח בפעולת צדקתכם כהררי כהררי אל. אשר אתם מפליאים לעשות עם התלמידי חכמים הקובעים לימודם לשם טבריא תוב"ב להוציא לאור פרי ישוה להם. הגם שהלא מצער היא. בם תחי נפשם שחייהם תלוים להם מנגד עד עת בוא הספקתם. וכמה תלמידי חכמים יש ביניהם שנפשם ברעב ובצמא. מתים ברעב הם וטפם וכל אשר להם. ופליאה דעת ממנו מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לשלוח ידו בכסף הקדשים לאמר לאסורים צאו ותורה חדשה מאתם תצא להוציא לחולין כסף הקדשים כל אוכליו יאשמו רעה תבוא אליהם. ואם הוא ביד גוים אסור בכבלי ברזל כל ישראל מצווים לפדותו והנוגע בהקדש המוקדש לשם טבריא ת"ו כנוגע בבבת עינו. ונפש המקדיש נ"ע תצעק עליו ככרוכיא. וגם סנהדרי גדולה וגאוני עולם הקבורים פה במקום הזה יקבוהו. וחוויא דרבנן דלית ליה אסוואתא. לכן מעכ"ת יגלו אוזן הרבנים ה' עליהם יחיו. והם ימחו בידם של הרוצים ליגע בכסף המוקדש למקום הזה. ואם ח"ו יתנו כתף סוררת לבלתי שמוע לדברי הרבנים נר"ו. יגלו את אזנינו. ואנו ברשות השררה יר"ה וברשות ב"ד הצדק נלך שם לטבריא ת"ו על גבי קברי הסנהדרי גדולה ועל גבי קברי רבי חייא ובניו ורבי עקיבא ותלמידיו. ונחרים אותם בתלת מאה ינוקי. ושומע לנו ישכון בטח ושאנן ועליו תבוא ברכת טוב. ולא ידענו בשל מי הרעה הגדולה הזאת שאינו בא למקום הקדוש הזה כי אם מחצית הנהוג. ומה ניתן זה לפני כמה תלמידי חכמים עניים מרודים רעבים גם צמאים לכן מעכ"ת ישתדלו שיחזור הדבר לאיתנו הראשון ביתר שאת. ובשכר זאת אל חי חלקנו צורינו יריק להם' ברכה עד בלי די. ואל שדי יתן לכם רחמים ואורך ימים ושנות חיים ושלום ככל אוות נפשכם הרמה מלאה צדקת ה' וכנפש אוהבי שם קדשיכם חותמים פה צפת ת"ו שנת השנ"ח. ישראל אשכנזי. יום טוב צהלון. אברהם שלום. סלימאן ן' אוחנה. משה קאשטילאץ. אברהם די בוטון. יצחק די בוטון. עכ"ל וכעין זה מובא בתשו' דרכי נועם חו"מ סי' ל' דף רל"ה סוף ע"א על פרט אחר משם הגאון מורינו הרב מהר"ר גבריאל איספראנסה ז"ל אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו וז"ל. ועתה אם תאבו ושמעתם גם אתם גם החייב הזה לעשות פשרה ישרה כתורה. זה יתנו מחצית השקלים במעות בעין. טוב

הארץ תאכלו. ואם מאן ימאן הגזלן הזה לשמוע לקולינו לעשות הפשרה ישרה. אנו אין כחנו אלא בפינו דהיינו שנחרים אותו לפני האדון דא רשב"י זיע"א על כל מה שגזל מרבנן ותלמידהון מן תחילה ועד סוף ואין ספק דתשלוט בו מדת הדין וענוש יענש ואסון יהיה לו ולזרעו. כשם שהחרמנו ליהודי אחד שהבריחו לגזלן הזה דרך צידון. ומיד נענש שבתוך חודש ימים מת לו בן אחר. והוא גם הוא לא השלים שנתו. ואחרי מותו מת לו הבן האחר. ולא נשאר לו נין ונכד בעמו. ומכ"ש שיחול עליו החרם כי החריב בית מדרשינו וגרם מיתה וגלות לכל התלמידים. ועל ישראל ועל רבנן שלמא רבא מן שמיא עכ"ל. ודבריו סובבים על מ"ש בדרכי נועם שם סי' כ"ג:

רנ"ט ס"ב בהג"ה או אפילו במקום שנוהגים שאדם משים איזה דבר בביהכ"נ כגון ס"ת או כלי כסף וכדומה וכשירצה חוזר ולוקחו וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים הולכים אחר המנהג וכו'. עי' או"ח סי' קנ"ג סעיף י"ח וסעיף ך' ובמג"א שם סעיף יו"ד ס"ק כ"ב כ"ג ומחנה אפרים הלכות צדקה סי' י"ב. וכתב מורינו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סי' כ"ז בנדון שאחד כתב ס"ת בחוצה לארץ והקדישו על מנת להעלותו לארץ ישראל ובבואו לא"י נתן הס"ח בביהכ"נ שהורגל להתפלל בה. ואחר זמן יצא מאותו ביהכ"נ מחמת סיבת מריבה. ואומר שהקדיש הס"ת בתנאי שיוליכנו לכל ביהכ"נ שירצה. ורצונו להוציא הס"ת מאותו ביהכ"נ ולהניחו בביהכ"נ אחר שקבע שם תפילתו עכשיו. והקהל טוענים כי זה כמה שנים הם מוחזקים בהס"ת בחזקה שהקדישו סתם בלא תנאי כי בעת שעשו לו מי שבירך לא הזכירו תנאי. הדין הוא עם הקהל. וכתב בתוך דבריו וז"ל במקומותינו אין המנהג להוליך הס"ת בכל ביהכ"נ שהוא הולך זולתי כשלא הקדישו עכ"ל ועי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' ר"י מהריב"ל ח"ג סי' קכ"ב מהרש"ך ח"ב סי' ח' בני חיי יו"ד לעיל סי' רנ"ח שמש צרקה או"ח סי' י"ד דף כ"א כ"ב שפת הים יו"ד סי' כ"ה כ"ו קדושת יו"ט אלגאזי סי' ג'. ומצאתי בתשו' כת"י לגאון ירושלם הרב מהר"מ בן חביב בעל ג"פ שכתב דהמנהג פשוט בארץ ישראל דמי שעשה רמונים ומוליך אותם לביהכ"נ בשבתות ובמועדים ונפטר לב"ע. נשארים הרמונים ליורשיו. ואם היורשים יורדים מנכסיהם מוכרים אותם לפרנס עצמם. ואין הקהל תופסים אותם. וכל המקדיש אדעתא דמנהגא מקדיש (ועי' תשו' ישמח לב גאגין יו"ד סי' יו"ד י"א כדבר ההסכמה בירושלים בזה שהובא כתשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תרמ"ד):

סימן רסד

רס"ד ס"ב בין בסכין בין במספרים ונהגו למול בסכין כתב יש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ"ה מ"ה וז"ל בני בבל מוהלים בתער בני א"י בסכין עכ"ל ועי' תשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער ה' סי' וא"ו ופסקי ריקאנטי סי' תקצ"ח:

רס"ד ס"ג נותן עליה אספלנית או רטיה או אבק סמים וכו'. ולקמן סי' רס"ו סעיף ג' דאם לא שחק כמון מע"ש לועס בשיניו וכו'. כתב יש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילו"מ סי' מ"ו וז"ל בני בבל עושים רפואה למילה בגלל חמורים וכמון בני א"י אין עושים עכ"ל:

סימן רסה

רס"ה ס"א ואבי הבן מברך בין חתיכת הערלה לפריעה אקב"ו להכניסו וכו'. כתב הש"ך סק"א משום דיש פוסקים לברך אחר המילה דשמא ימלך המוהל ולא ימול והוי ברכה לבטלה הלכך מברכים אחר המילה קודם הפריעה וכו' ע"ש. ומרן ז"ל בב"י סוף ד"ה וכתב עוד היכא דאיכא תרי ינוקי וכו' כתב וז"ל ואנו בארץ ישראל נהגנו שלא לחוש לשמא ימלך שהרי אנו מברכים ברכת אירוסין קודם קידושין עכ"ל (ובב"י אה"ע סי' ל"ד כתב ג"כ דהמנהג פשוט בכל ארץ ישראל ומלכות מצרים לברך ברכת אירוסין קודם הקידושין). וכתב בספר מכשירי מילה פרק ה' אות ג' דמזה נראה שמנהג ארץ ישראל לברך ברכת להכניסו וכו' קודם המילה ובתשו' מהר"מ אלשקר סי' י"ח כתב כי כן הוא מנהג מצרים ובשולחן גבוה יו"ד סי' רס"ה אות ב' כתב כי כן ראה נוהגים בעיה"ק ירושלם (וכן הובא מנהג ירושת"ו בתשו' הלק"ט ח"ב סי' קס"ט וכשם חדש על ספר יראים ק"א דף י"ח ע"ג) וכן הוא מנהג ארם צובה ודמשק ובבל וזולתם והגם שאנחנו סומכים על הוראות מרן ז"ל בש"ע מ"מ המנהג הישן לא זז ממקומו ע"ש באורך. ופה עיה"ק צפת ת"ו בזמנינו נהגינן לברך בין חתיכת הערלה לפריעה:

רס"ה ס"א בהג"ה ואם אין אבי הבן אצל המילה וכו' נוהגין שמי שתופס הנער מברך ברכה זו. כתב הרב שם חדש על ספר יראים ח"א דף י"ח ע"ב כי כן הוא מנהג ירושלם ת"ו ודלא כהרמב"ם פ"ג מהלכות מילה ה"א דפסק דאם אין שם אבי הבן אין לברך ברכה זו. כן מצאתי בתשו' מהר"י צאייח שהובא בתשו' אבקת רוכל סי' נ"ד דכתב דהגם שאנחנו בגלילותינו נוהגים על פי הרמב"ם ז"ל מ"מ יש כמה פרטים שלא נהגנו כוותיה ומכללם דינא דברכת להכניסו כשאין אבי הבן אצל המילה ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' יו"ד:

רס"ה ס"א כתב הש"ך סק"ד שצריך לומר צוה להציל וכו' בפתח תחת הצד"י של צוה. וכתב השולחן גבוה ס"ק י"ב כי כן הוא מנהג ארץ ישראל:

רס"ה ס"א כתב בדק הבית משם א"ח וז"ל במדרש תהלים סי' ה' בני ארץ ישראל אומרים יהא כאח לשבעה וכאב לשמונה:

רס"ה ס"ב אם אבי הבן הוא מוהל בעצמו מברך למול את הבן לדעת הרמב"ם. וכתב בהג"ה ויש חולקין וכן נוהגים שלא לחלק. כתב הברכי יוסף אות ז' דהגם דבתשו' מרן ז"ל כת"י איתא דלברך למול עדיף וכו' מ"מ על פי סוד הקבלה יש לברך על המילה בכל אופן והכי נהוג במקומותינו דלא להשנאה עכ"ל ועי' תשו' אשדות הפסגה יו"ד סי' ז' ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' י"ג. ועי' פתחי תשו' לקמן סי' רס"ו סעיף י"ב סק"ב וסי' ש"ה סעיף יו"ד ובספר אות ברית על הלכות גרים סי' רס"ח סעיף ה' סק"ז ובתשו' עמודי אש סי' ב' אות ל"ט:

רס"ה ס"ד ביו"כ וט"ב שאין היולדת יכולה לשתות אין מברכין על הכוס. עי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' תרכ"א סעיף ג':

רס"ה ס"ד עי' פ"ת סק"ו שהאחרונים התירו לקרות שם משמות שקודם אברהם אבינו ע"ה (ומצינו כגיטין דף י"א ע"ב כי רוב ישראל שבחוצה לארץ שמותיהן כשמות נכרים) ועי' בראשית רבה ריש פרשה מ"ט ותשו' יוסף אומץ סי' י"א אות ג' ושם הגדולים מער"ג אות א' סי' ל"ד:

רס"ה ס"ה מי שיש לו שני תינוקות למול וכו'. עי' פ"ת סק"י ונהר שלום על או"ח סוף סי' קמ"ז ובספר שמח נפש על הלכות ברכות דף מ"ב מ"ג:

רס"ה ס"ו כשהאב עצמו מוהל את בנו הוא מברך שהחיינו ואם המוהל הוא אחר יש אומרים שאין שם ברכת שהחיינו ולהרמב"ם לעולם האב מברך שהחיינו על כל מילה ומילה וכן נהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ומלכות מצרים. עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ב' וסי' יו"ד וסי' כ"ד:

רס"ה ס"י נותנין את הערלה בחול ועפר. כתב הטור וז"ל בדברים שבין בני מזרח ובין בני מערב ני מזרח מוהלים על המים ונותנים על פניהם ובני מערב מוהלים על העפר מן הדא דכתיב (זכריה הי' ע') גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו עכ"ל, והב"י הביא משם הגהות מיימוניות סוף פ"ג מהלכות מילה היפך זה וז"ל בני ארץ ישראל נותנים אותה במים משום דכתיב (יחזקאל סי' ט"ז) וארחצך במים בני בבל נותנים אותה בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך וכו' ולכך לוקחים חול לקיים דברי שניהם שהחול נקרא עפר ומים כדאמרינן בחולין דף כ"ז עופות מן הרקק נבראו עכ"ל. גם בספר יראים סי' י"ט ובפסקי ריקאנטי סי' תקצ"ט הובא הובא חילוף הנז"ל כמ"ש בהגהות מיימוניות. אך בעיטור ח"ב הלכות מילה ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער

חמישי סי' יו"ד ובישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' י"ז הובא זה כמ"ש הטור. ועל מ"ש הגה"מ שלוקחים חול לקיים דברי שניהם וכו' כתב הישו"ש יבמות פ"ח סוף סי' ד' וז"ל ותימה מאחר דאנו נגררים אחר בני בבל בכל המנהגים בין לקולא בין לחומרא למה לא נעשה כמותם אבל קשה לסתור מנהג ההמון שנהגו בחול ואלו ואלו דברי אלד'יס חיים רק שיכוין בדעתו להגיע אל השלימות ותבוא עליו ברכה עכ"ל ועי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' קי"ב סעיף ט' ובקונטריס הכללים סי' א':

רס"ה סי"א כתב הט"ז ס"ק י"ב משם זוה"ק פרשת לך לך דף צ"ד ע"ב דאבי הבן יאמר פסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חציריך והעומדים שם יאמרו סוף הפסוק נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך. וכתב הבית עובד דף קצ"א ע"ב דנהגו כן בארץ ישראל ואחר גמר הפסוק מוסיף אבי הבן ואומר פסוק אם אשכחך ירושלים וכו' ועי' הלק"ט ח"ב סי' קס"ט:

רס"ה סי"ב נוהגים לעשות סעודה ביום המילה. כתב השולחן גבוה לעיל סוף סי' קע"ח דנהגו בירושלים ת"ו בליל המילה לעטר השולחן בפירות ולאוכלם. גם הרב ויקרא אברהם דף קכ"ה ע"א כתב שמנהג ארץ ישראל לאכול בליל המילה מיני תרגומא וביום המילה עושים סעודת קבע. ושמעתי כי הרב מהר"ן אזולאי ז"ל אב"ד דפה עיה"ק צפת ת"ו בעל ספר שולחן הטהור על תרי"ג מצות. עשה תקנה והסכמה פה צפת"ו שלא לעשות סעודת יום המילה בבשר אלא בדגים משום שהם נמכרים אצלינו בזול יותר מן הבשר (עי' חולין דף פ"ד סוף ע"א) כדי שלא לבייש את מי שאין לו כעין מה דאיתא בתענית דף כ"ו ע"ב ומו"ק דף כ"ז. (וככר אמרו חז"ל בפסחים דף ק"ט דבזמן שאין ביהמ"ק קיים אין שמחה בנשר אלא ביין. ועי' או"ח סי' תק"ס). ומצאתי בספר כרם חמר ח"ב בתקנות גאוני המערב הקדמונים ז"ל סי' מ"ה שתיקנו תקנה כזאת במדינתם משום טובת העניים שלא יצטרכו להרבות בהוצאה. ונהגו בארץ ישראל ת"ו כי כל שמונת הימים ימצאו אנשים נעורים בבית היולדת על פי מה דאיתא בברכות דף נ"ד הובא במג"א סי' רל"ט סק"ו דהיולדת צריכה שימור וכן נהגו להרבות נרות בליל המילה עי' תוס' סנהדרין דף ל"ב ע"ב ד"ה אור:

סימן רסו

רס"ו ס"ב אבל אם שבת הסכין וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

רס"ו ס"ט בשיעור בין השמשות וכו'. עי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' רס"א סעיף ב':

רס"ו סי"ד יש ליזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת שזה ימול וזה יפרע וכו'. עי' קול הרמ"ז פרק י"ט דשבת מ"ב ותשו' אדמת קודש ח"ב או"ח סימן ז' ושולחן גבוה סוף ס"ק ל"ט:

רס"ז סל"ו שהרי כיון לאבר כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

רס"ו סמ"ה אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוים במוליך ומביא ולקמן סעיף נ"א כיצד שוין במוליך ומביא שהמביא גט שחרור בארץ ישראל אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם ובחוצה לארץ אם אין עדים מצוין לקיימו ואמר השליח בפ"נ ובפ"נ זהו קיומו ואם בא האדון וערער אח"כ אין משגיחים בי. וכתב הש"ך ס"ק ס"ג דבאה"ע סי' קמ"ב נתבאר דבזמן הזה צ"ל בפ"נ ובפ"נ בכל ענין (משום דכולהו ניידי כבני מחוזא אפילו בארץ ישראל):

רס"ו ספ"ב המוכר עבדו לחו"ל או לסוריא או לעכו יצא לחירות וכופין את רבו השני לכתוב לו גט שחרור ומפסיד הדמים ואפילו אם אמר איני רוצה להוציאו לחו"ל אשתעבד בו בא"י אין שומעין לו. וכתב בהג"ה ודין זה נוהג אפילו האידנא (וכמ"ש הטור. וכתב שם הב"ח וז"ל פירוש דין זה דהמוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות וכל חילוקי דיניו שכתב לעיל ומה שיכתוב עוד הוא נוהג אפילו האידנא שארץ ישראל היא ביד גוים וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהלכות עבדים אלא שכתכו בסוף כל חילוקי דין זה עכ"ל):

רס"ז ספ"ג עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם איבד זכותו במה דברים אמורים כשיצא רבו על מנת שלא לחזור לארץ ישראל אבל אם דעת רבו לחזור ויצא אחריו ומכרו שם יצא לחירות וכופין את הלוקח לשחררו:

רס"ו ספ"ד עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו שם רצה האדון לצאת לחו"ל אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם (עי' מה שאכתוב בעזה"י בחלק אה"ע סי' פ"ה סעיף ג'):

סימן רסז

רס"ז ספ"ה עבד שברח מחו"ל לארץ אין מחזירין אותו לעבדות ועליו נאמר לא תסגיר עבד א אדוניו ואומרים לרבו שיכתוב לו גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין ב"ד שעבודו מעליו וילך לו. כתב הפר"ח בספרו מים חיים בחידושיו על הרמב"ם פ"ח מהלכות עבדים דאם חזר העבד לחו"ל יכול רבו לחזור ולהשתעבד בו. ועי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"א בלשונות בלשונות הרמב"ם סוף סי' כ"ז:

סימן רסח

רס"ח ס"י מי שבא ואמר שהוא גוי ונתגייר בב"ד נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר וכתב הרמב"ם במה דברים אמורים בארץ ישראל ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל אבל בחו"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית שמעלה עשו ביוחסין:

ע"ר ס"א כתב הברכי יוסף אות ח' ואות י"ב לענין שהחיינו על מצות ס"ת דהמנהג במקומינו ללבוש בגד חדש בשעת הברכה לפי שיש אומרים שאין לברך שהחיינו על מצות ס"ת:

סימן רעא

רע"א ס"א ואפילו עור נבילות וטריפות שלהן. עי' או"ח סי' ל"ב סעיף י"ב וסעיף ל"ו. וכתוב בספר המנהיג סוף דיני תפילין ששמע שבארץ ישראל פסלו ס"ת שנעבד בצואת כלבים והאריך להוכיח מכמה ראיות שטעות הוא בידם והראיה הגדולה ממ"ש במסכת כלה רבתי פרק ז' הובא בילקוט פרשת בא על פסוק ולכל בנ"י לא יחרץ כלב לשונו ע"ש. ובספר גנזי ירושלים ח"א דף י"ט ואילך הובא תשו' המנהיג בזה באורך וברוחב.

ועי' תשו' הגאונים שערי תשובה סי' של"ב ובתשו' נו"ב מהדו"ת או"ת סי' ג':

ער"ה ס"א פרשה פתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה יגנז. וכתב בהג"ה וי"א דמותר לתקנו כמו בשאר טעיות וכן נהגו וכו'. וכתב גאון ירושלים הרב מהר"י אלגאזי בספרו אמת ליעקב בדיני פתוחות וסתומות אות ב' דף ס"ח ע"ב דהכי נקטינן דמותר לתקנו ע"ש ועי' תשו' מורינו מהריט"ץ סי' ס"ב:

ער"ה ס"ב בצורת פתוחה וצורת סתומה יש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש וירא שמים יצא את כולם וכו' וכתב בהג"ה ואם לא יוכל לכוין בכך לא יסור מדברי הרמב"ם וכו'. כתוב בליקוטי תורה להאריז"ל פרשת האזינו שציוה לסופר שיעשה לו ס"ת כשאר ס"ת שבמדינה על פי פתוחות וסתומות לדעת הרמב"ם ז"ל ולא חשש לדעת המחמירים. ומזה הוכיח הרב מהר"ר ישראל קמחי ז"ל מרבני עיה"ק צפת"ו (בעל ספר הנכבד עבודת ישראל על סדר עבודת יו"כ) בתשו' שהובא במים רבים יו"ד סי' נ"ד דף מ"ז ע"ג דגם בזמן מרן מהר"י קארו ז"ל היה המנהג בעיה"ק צפת ת"ו לכתוב לכתחילה כדעת הרמב"ם מאריה דארעא דישראל ע"ש (ועי' חתם סופר יו"ד סוף פי' רס"א ושם הגדולים מע"ג אות ע' סי' ב') ויש אתנו פה עיה"ק צפת ת"ו ס"ת מכתיבת יד הקודש הגאון החסיד המקובל מהר"ר סלימאן אוחנה ז"ל מגורי האריז"ל סופר מובהק דעיה"ק הנז"ל. והיא כתובה בצורת פתוחות וסתומות לדעת הרמב"ם ז"ל (וקצת שבחי הרב מהר"ם אוחנה הנז"ל עי' בתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' רנ"ז סי' רפ"ח ובתשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי

סי' קכ"ד ובאר שבע על מסכת כריתות דף ל"ד ותשו' מגיד מראשית ח"ב סי' א' ואדמת קודש ח"א חו"פ סי' ס"ד עזרת נשים כשמות אנשים אות ס' דף פ"ד פ"ח שם הגדולים מע"ג אות ס' סי' א'. וחידושים רבים מהרב ז"ל הובאו בספרי דבי רב למהר"ד פארדו על הספרי ובספר בעלי ברית אברם על תנ"ך להחס"ל). והנה מקור החומרא לצאת י"ח הרמב"ם והרא"ש. כתב הב"י משם מהר"י בן חביב שנודע לו שסופר אחד מומחה שהיה סופר על פי הרה"ג החסיד מהר"ר יצחק קאנפאנטון היה נוהג לעשות כן. וידוע שהגאון מהר"י אבוהב ז"ל היה תלמיד מהר"י קאנפאנטון הנז"ל וכמ"ש הרב מהר"א זכות תלמיד מהר"י אבוהב ז"ל בספר יוחסין דף קפ"ו וכ"כ הרב קורא הדורות ושם הגדולים מע"ג אות יו"ד סי' רע"ב. ופה עיה"ק צפת ת"ו נמצאת ס"ת מיוחסת להרב מהר"י אבוהב שלפי הקבלה המסורה אצלינו הביא אותה מורינו הרב מהר"י בי רב ז"ל (תלמיד מהר"י אבוהב וכמ"ש בקורא הדורות ובשם הגדולים אות יו"ד סי' הנז"ל) בבואו ממדינת המערב (וכמ"ש בקורא הדורות דבזמן גירוש ספרד שנת רנ"ב יצא מהר"י בי רב מקאשטיליא בהלך לעיר פאס ומפאס הלך למצרים וישב שם קצת זמן ואח"כ הלך לעיה"ק צפת ת"ו. ועי' מ"ש מהר"י בי רב בקונטריס הסמיכה שבסוף תשו' הרלב"ח דף רצ"ח. ויתכן שהוא ז"ל הביא עמו ביאור מהר"י אבוהב כת"י על טור או"ח ומסרו ביד מרן מהר"י קארו ז"ל אשר משם העתיק כמה חידושים וב"י או"ח. וכדמצינו בהקדמת רבני אלביר לספר התשב"ץ כי קצת תשו' הרשב"ץ שהובא בב"י הם ממה שהעתיק מהר"י בי רב בהיותו באלג'יר בעוברו שם בדרך נסיעתו מעיר פאס לצפת ת"ו) והס"ת כתובה בצורות פתוחות וסתומות לדעת הרמב"ם ז"ל. ומזה נראה כי החומרא הנז"ל לא נתפשטה אף בין תלמידי הרב ז"ל. וראיתי בספר משנת אברהם סי' כ"ד סעיף ז' סק"א שהביא תמונת ומקום הנונין המנוזרות דויהי בנסוע שראה גדול אחד בעיה"ק ירושלים ת"ו בס"ת של הרב המקובל מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל. ונראה מדבריו שם שהוא מהר"י אבוהב אחרון מדכתב שהיה אחר הרב בעל אור תורה. ואפשר כי הוא מהר"י אבוהב רב דאמשטרדם והוא שהוציא לאור ספרי שער השמים ובית אלד"יס על קבלה ונמצא הסכמתו על ספר מנחת כהן למהר"א פימינטיל. ונזכר בהקדמת פר"ח יו"ד ובמחזיק ברכה או"ח סי' רכ"ג. כי ידוע ששלשה מהר"י אבוהב היו. הראשון היה המחבר ספר מנורת המאור והיה בשנת ס' לאלף הששי כמ"ש באוצר הספרים אות מ' סי' א תמ"ג והשני היה הגאון מקאשטיליא תלמיד מהר"י קאנפאנטון הנז"ל והוא בעל ספר נהר פישון על תנ"ך ופירוש על על רמב"ן עה"ת. וחידושים על ביצה הנדפסים בסוף תשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי. וחידושים על ב"מ הנדפסים בשיטה מקובצת. ונדפסו תשובות ממנו בתשו' מורינו הרב המבי"ט

ח"ג סי' נ"ח ובסוף ספר שבעה עינים. ועלה השמימה בשנת רנ"ב. והשלישי היה רב באמשטרדם הנז"ל. וראיתי בס"ת של מהר"י אבוהב השני הנז"ל הנמצאת פה צפת ת"ו כי תמונת ומקום הנוזין המנוזרות הן כמו שהביא המשנת אברהם הנז"ל משם ס"ת של מהר"י אבוהב השלישי הנז"ל וכן הם בס"ת של מהר"ם אוחנה ז"ל הנז"ל. עוד ראיתי בשני ס"ת הנז"ל כי הוא"ו קטועה דשלום היא וא"ו זעירא ועובי הוא"ו הוא כשאר ווין (ובספר נאות יעקב למהר"י אלגאזי בחלק התשובות סי' א' דף ד' ע"א כתב שראה בכמה ס"ת בירושלים ת"ו מכתיבת סופרי ארץ ישראל כי הוא"ו דשלום היא וא"ו שלימה כשאר ווין ממש ע"ש ועי' בית יהודה ח"ב סי' קט"ו כי ראה בס"ת של הריב"ש וס"ת של הרשב"ץ הנמצאים באלביר כי הוא"ו חתוכה לשנים כדעת האור תורה, ועי' בית דינו של שלמה יו"ד סוף פי' יו"ד). עוד ראיתי בס"ת של מהר"י אבוהב הנז"ל כי הטי"ת של טוב ארץ מצרים היא טי"ת לפופה ועי' תשו' חתם סופר יו"ד סי' רס"ה ותשו' בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קל"א ותשו' נפש חיה יו"ד סי' ע"ו וסי' ע"ו:

ער"ה ס"ו כתב המלא חסר או החסר מלא וכו' כתב הב"י בסוף הסי' משם תשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' רל"ב כי יש חילופים בענין חסר ויתיר בין מערבאי ובין מדינתאי. וכתב מהר"א בחור בספר מסורת המסורת בהקדמה שלישית דף י"ז דמערבאי הם בני ארץ ישראל ומדינתאי הם בני בבל (וכ"כ המנחת שי על יהושע סי' ח' וישעיה סי' מ"ח) ואנחנו סומכים על קריאת מערבאי והלכה כמותם (וכ"כ המנחת שי פרשת אחרי מות סי' ט"ז פסוק ל"ג ונתן סימן כי מציון תצא תורה וכן אין תורה כתורת ארץ ישראל' וכ"כ בירמיה סי' מ"ה דאנחנו סומכים על קריאת מערבאי שהם גני ארץ ישראל) והחילופים שביניהם הם בתיבות ואותיות ובכתיב וקרי ומלא וחסר ולא בנקודות וטעמים ע"ש. ובקונטריס מערכת המסורות שבסוף מקראות גדולות דפוס אמשטרדם הובאו כל החילופים שבין מערבאי למדינחאי. עוד כתב מהר"א בחור בספר הנז"ל שם דכל החילופים שבין בן אשר ובין בן נפתלי אינם אלא בנקודות וטעמים דוקא (והובא במנחת שי ריש פרשת ויגש סי' מ"ה פסוק י"ב ובסוף ספר יהושע) וכתב המנחת שי ריש פרשת בראשית סי' א' פסוק ג' דמערבאי תפסו הגהת בן אשר ומדינחאי תפסו הגהת בן נפתלי ואנחנו סומכים על הגהת בן אשר כמערבאי וכן סמך עליו הרמב"ם וכמ"ש בפ"ח מהלכות ס"ת הלכה ד'. ובאגרת רב צמח גאון שבספר הלכות אלדד הדני כחוב כי בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל יש שינוי בחסירות ויתירות ופתוחות וסתומות ובפסקי הטעמים ובמסורות בחיתוך הפסוקים עכ"ל ואיתא בקידושין דף ל' ע"א דבמערבא פסקי לקרא דהנה אנכי בא אליך בעב הענן לתלחא פסוקי. וכתוב בתשו' המיוחסות להרמב"ן

סי' הנז"ל דבכל מלא וחסר שמצינו חילופים בין בעלי התלמוד ובין בעלי המסורה. אם הוא דבר התלוי בעיקר הדין כגון סוכות סוכת. לטוטפות לטטפת. קרנות קרנת. ובן אן לו ובן אין לו. וכיוצא בזה אזלינן בתר בעלי התלמוד ואם אינו תלוי בעיקר הדין כגון כלות משה כלת משה. ואשימם בראשיכם ואשמם בראשיכם הפילגשים הפילגשם. אזלינן בתר בעלי המסורה ע"ש ובתשו' הרדב"ז הישנות סי' ק"א ובח"ג דפוס פיורדא סי' תקצ"ד ובתשו' מים רבים יו"ד סי' נ"ד ובהפלאה שבערכין אות מ' ערך מאה:

סימן רעט

רע"ט ס"א ס"ת שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום אלא יתקן וכו'. כתב השולחן גבוה סק"א כי מה שאין אנו נזהרים בזה היינו משום דמצויים אצלינו ס"ת רבים ואין קורים בס"ת הפסול. ועוד דכל אחד מהקהל תופס חומש בעת קריאת ס"ת:

סימן רפב

רפ"ב סט"ז תפוחי כסף וזהב שעושים לס"ת וכו' כתב השולחן גבוה סוף ס"ק נ"א דבעוב"י שאלוניק היה מעשה שמכרו את רוב הרמונים של כל הקהילות כדי לשלם לגוים חובות העיר ע"ש ועי' פרח מטה אהרן ח"ב סי' נ"ד מחנה אפרים הלכות צדקה סי' י"ב חקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכ"ה שיבת ציון סי' ז' מור ואהלות יו"ד סי' ג' דף כ"א ע"ג:

סימן רפו

רפ"ו ס"א ושערי חצירות. כתב השולחן גבוה סק"ב וז"ל מה שלא נהגו עכשיו ליתן מזוזה בפתח החצר הוא מפני שאנו דרים בין הגוים והם גוזלין אותה ועושים בה בזיון. ואפילו יתנו אותה בפנים אי אפשר שלא ישאר פתח החצר פתוח איזה שעה בלא מתכוין ופה ירושלים ת"ו הנשים תוגרמות הנה וילדיהן באות אל תוך ביתינו כמבקרות את הבית ומשתדלות לגנוב המזוזה שאומרות שמועיל לקדחת שהחולה ישא אותה עליו עכ"ל. ועי' ט"ז סק"ד וש"ך סק"ז ועי' דרכי משה או"ח סוף סי' תרע"א משם רבינו ירוחם:

דפ"ו ס"א רפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן וכו' חייבים. ובסעיף ב' דבית התבן ובית העצים ובית הבקר חייבים וכו'. עי' תשו' זרע אמת ח"ג סי' קמ"ו כי מה שאין העולם נזהרים במזוזה בבית ה ואוצרות יין ושמן. אפשר דהוא משום שסומכים הרמב"ם הרמב"ם שהביא הטור ע"ש:

רפ"ו סי"א ויש אומרים שבית המדרש חייב במזוזה ונכון לחוש לדבריהם אבל לא יברך עליה. כתב השלחן גבוה ס"ק י"ט כי כן נוהגים בא"י ובחו"ל:

רפ"ו סכ"ב השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל פטור ממזוזה שלשים יום והשוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה מיד משום ישוב ארץ ישראל כתב הגאון

חיד"א בשיורי ברכה אות ג' דאם רצה לקבוע מזוזה בחו"ל או בפונדק בא"י תוך שלשים יום אין לברך והכי נקטינן ע"ש וכן מסיק החקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכ"ח. דף קמ"ז ע"ש ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' יו"ד. וכתוב בפקודת אלעזר על או"ח סי' ש"ו דף קי"ט ע"א בהג"ה דהא דשוכר בית בחו"ל חייב במזוזה אחר שלשים יום ושוכר בית בא"י חייב מיד היינו דוקא כשהשוכר דר בבית:

רפ"ו סכ"ג השוכר בית מעכו"ם חייב במזוזה. כתב הש"ך פירוש לאחר שלשים יום בחוצה לארץ. ובארץ ישראל מיד. והרב פאת השולחן סי' א' סק"ל הוכיח דגם בארץ ישראל אינו חייב אלא לאחר שלשים יום ע"ש:

סימן רצג

רצ"ג ס"א אסור לאכול חדש מתבואת חמשת המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן וכו' והאידנא דליכא עומר אסור כל יום ט"ז ובחוצה לארץ שעושין שני ימים אסור כל יום י"ז עד תחילת ליל י"ח. ובסעיף ב' איסור החדש נוהג בין בארץ בין בחו"ל בין בשל ישראל בין בשל גוי. וז"ל הרמב"ם פרק עשירי מהל' מאכלות אסורות הלכה ב' כל האוכל כזית חדש קודם הקרבת העומר לוקה מן התורה בכל מקום ובכל זמן בין בארץ בין בחו"ל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. אלא שבזמן שיש מקדש. משיקרב העומר הותר החדש בירושלם. והמקומות הרחוקין מותרין אחר חצות. שאין ב"ד מתעצלין בו עד אחר חצות. ובזמן שאין ביהמ"ק כל היום כולו אסור מן התורה. ובזמן הזה במקומות שעושין שני ימים טובים. החדש אסור כל יום י"ז בניסן עד לערב מדברי סופרים עכ"ל (ובמל"מ שם הלכה י"א הביא דכרי התוס' יבמות דף פ"א ע"א ד"ה מאי וכו' דאליבא דמאן דאית ליה דתרומה בזמן הזה מדרבנן משום דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא וס"ל ג"כ דעזרא לא קידש לעתיד. כלאי הכרם בזמן הזה אף בארץ ישראל אין איסורו כי אם מדרבנן. דכי היכי דבטלה קדושת הארץ לגבי תרומה הכי נמי בטלה לגבי כלאי הכרם ע"ש וכתב על זה וז"ל ונראה דהוא הדין לחדש אליבא דמאן דאית ליה דחדש בחוצה לארץ מדרבנן דהוא הדין בזמן הזה אף בארץ ישראל לא אסור כי אם מדרבנן. וכן ערלה דקי"ל דבחוצה לארץ ספיקא מותר משום דכך נאמרה הלכה למשה בסיני. כזמן הזה אף כארץ ישראל ספיקא מותר משום דבטלה קדושת הארץ עכ"ל) ועי' ט"ז סק"ב וסק"ד וש"ך סק"ו שחלקו על מ"ש הב"ח דחדש אינו נוהג בשל גוי. ועי' שב יעקב ח"א סי' ס"א וכנסת יחזקאל סי' מ"א ויד אלי' סי' כ"ד שהאריכו בדברי הב"ח הנז"ל. ודעתם נוטה. דבארץ ישראל נוהג בשל גוי. ובחוצה לארץ אינו נוהג בשל גוי ע"ש. ועי' פני יהושע על קידושין בקונטריס אחרון. ובזמנינו ליכא בארץ ישראל חיטים שנזרעו

אחר פסח ונקצרו קודם פסח הבא. ולכן ליכא חדש בארץ ישראל אלא בקמח שהובא מחוצה לארץ. ועי' מג"א וחק יעקב סוף סי' תפ"ט ומה שכתב גאון ירושלים הרב מזבח אדמה חלק או"ח סוף סי' חנ"ג:

סימן רצד

רצ"ד ס"ג האביונות והתחרות והקפריסין של צלף (אלקשאר בלשון ערבי) חייבים בערלה במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ האביונות חייבים ותמרות וקפריסין פטורים. עי' ברכות דף ל"ו ע"א דהיינו טעמא משום דכל המיקיל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ (והוא הדין בסוריא וכמ"ש בתשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' קנ"ו) וכן אמרו בשבת דף קל"ט לענין כלאים דכישות בכרם. ועי' תוס' שבת שם סוף ד"ה ולישלח להו וכו' וברבינו יונה ברכות ריש פרק כיצד מברכין ונו"ב מהדו"ק יו"ד סוף סי' פ"ח ופתחי תשובה לקמן סעיף ז' סק"ו (ולענין הברכה על הצלף עי' או"ח סי' ר"ב סעיף וא"ו ובליקוטי פר"ח שם וברכי יוסף שם אות ה' ואות וא"ו. ולענין המעשר של הצלף עי' לקמן סי' של"א סעיף קכ"ז):

רצ"ד ס"ג כתב הברכי יוסף אות ד' משם הכפתור ופרח (פרק נ"ו דף קי"ט ע"ב דפוס ברלין), דהפרי הנקרא בידאננאן הוא אילן ומתקיים שלש שנים בלבד ואסור משום ערלה וכו' ומר זקיני החס"ל כתב וז"ל בספר כפו"פ אסר הבידאנגאן וכו' ואני שאלתי לתלמידי האריז"ל ואמרו לי כי תלמידו המובהק מהרח"ו ז"ל היה אוכל אותם. גם העידו לי שמהר"מ אלשיך ז"ל היה אוכל אותם והיה אומר שהוא ירק. לפי שכל אילן שעושה פירות. בכל שנה הולך ומשביח. וזה האילן של הבידאנגאן שנה ראשונה הוא טוב ומתוק. ובשנה שנית גורע מטט והוא מר קצת. ובשנה השלישית הוא מר הרבה שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק וזה מורה שהוא ירק. גם העידו לי ששאלו קצת חסידים להרב כמהר"י קארו ז"ל והשיב להם פוק חזי מאי עמא דבר. גם העידו לי שגם האריז"ל היה אוכל אותם עכ"ל. ובשיורי ברכה אות ב' הביא תשובת הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סוף סי' תקל"א שכתב וז"ל כשעליתי לארץ ישראל ראיתי כולם נהגו בו היתר משמע משמע דפשיטא להו דהוי ודאי ירק וכו' ונתחדש לי טעם אחר. שאין בכל מיני אילן שזורעין הגרעין ועושה פרי בתוך שנתו כזה. הלכך ירק הוא עכ"ל. ובברכי יוסף או"ח סי' ר"ג אות א' כתב וז"ל על הבידאנרנאן בורא פרי האדמה. כ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בחידושים שבראש מעשה רוקח. וכ"כ מרן בבית יוסף משם תשו' הגאונים דעל הברנסאן בפה"א. וממילא רווחא דאין להחמיר בבידאנלאן משום ערלה. ואף שיש לדחות. כבר כתבנו ביו"ד סי' רצ"ד דקדישי עליונין האריז"ל ומהרח"ו ז"ל אינהו אכלי

מינייהו עכ"ל. ובקונטריס מחנה ישראל שבסוף תשו' קול אלי' ח"ב סי' נ"ד הוכיח ג"כ להתיר מב"י או"ח סי' ר"ג הנז"ל (וכן נוהגים היתר בהפרי הנקרא באמיי"ה בלשן ערבי): רצ"ד ס"ו פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר ובזמן הבית היו צריכים להעלותן לירושלם לאכלם שם או לפדותם ולהעלות הפדיון שם וכו' והאידנא וכו' פודים וכו' בשוה פרוטה וכו'. ובסעיף ז' דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ אבל בחוצה לארץ פירות הבאים אחר שעברו שני ערלה מותרים בלא פדיון. וכתב בהג"ה דיש אומרים שאינו נוהג בחוצה לארץ רק בכרם ולא בשאר אילנות עכ"ל. ודעת יש מי שאומר הנז"ל הוא דעת הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ו שלמדנו בק"ו מסוריא. ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם. אינה חייבת בנטע רבעי כמו שיתבאר בהלכות מעשר שני ריש פ"ט דכשם שאין מעשר שני בסוריא (ע"ש סוף פ"א דדוקא בבבל ומצרים חייבו במעשר שני ולא בסוריא וכ"כ מרן ז"ל לקמן סי' של"א סעיף י"ט וסעיף קל"א) כך אין נטע רבעי בסוריא חוץ לארץ לא כ"ש שלא יהיה נטע רבעי נוהג בה. אך דעת רוב הפוסקים אינו כן וכמ"ש בבית יוסף. וכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מעשר שני הלכה ב' וז"ל מדת חסידות שפודין מעשר שני בזמן הזה בשוויו כדרך שפודין אותו בפני הבית (וכתב התה"ד סי' קצ"ב משם גדול אחד דהוא הדין בנטע רבעי) והורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה לכתחילה בזמן הזה פודה וכו' וכן אם חילל מעשר שוה מנה על שוה פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחילל עליהם וכו' (וכ"כ מרן ז"ל לקמן סי' של"א סעיף קל"ג) כפדיון נטע רבעי בזמן הזה כמו שביארנו בהלכות מאכלות אסורות עכ"ל ובהלכות מאכלות אסורות פרק עשירי הלכה י"ו כתב דבזמן הזה פודין פירות נטע רבעי אפילו בפרוטה (כה) אחת או מחללן על שוה פרוטה מפירות אחרות וכו' ושורף אותן וכו' עכ"ל ובשפודין נטע רבעי בשוויו פסק בפ"ט מהלכות מעשר שני הלכה וא"ו שצריך שומת שלשה בני אדם. ולענין מעשר שני פסק בפ"ד שם הלכה ך' דבאין דמיו ידועים צריך שומת שלשה בנ"א. וכתבו התוס' בסנהדרין דף י"ד ע"ב ד"ה נטע וכו' דבנטע רבעי אפילו בדמיו ידועים צריך שומת שלשה בנ"א מטעם שאדם להוט לאכול פירות נטיעה זו חיישינן אפילו בדמיו ידועים ומיהו בזמן הזה שאין מחללין בשוויו לא בעי שלשה עכ"ל. והנה מרן ז"ל בב"י סי' זה כתב דמדברי רבינו יונה בברכות ריש פרק כיצד מברכין נראה דדוקא בחוצה לארץ סגי לחלל על שו"פ. אבל בארץ ישראל אינו מחלל לכתחילה אלא בשווין ואין נראה כן וכו'. ומה שהביא רבינו יונה ממסכת ערכין דף כ"ט ליתא. דלא חילקו התם בענין חילול שו"פ בין א"י לחו"ל אלא בין זמן שבית המקדש

קיים לזמן הזה. ולא הוזכר חילוק בין חו"ל לא"י אלא לענין שדה החרם ולא לענין נטע רבעי. והב"ח כתב דאפשר ליישב דדעת רבינו יונה דמהך דערכין למדינן לכל דוכתא כדכתב הטור בחו"מ סי' צ"ה סעיף ד' בשם הגאונים דהא דאין נשבעים על הקרקעות הוא דוקא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ נשבעים מן התורה עליהם דמקרקעי דחו"ל חשובים כמטלטלי דא"י וסמכו על הך דערכין דאמר הכי לגבי חרמים והוא הדין לכל דוכתא. אלא דהראב"ד כתב דחרמים שאני. אבל דעת רבינו יונה כדעת הגאונים. וכתוב ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"ו וז"ל בני בבל מעשר עני ונטע רבעי אין פודין אותו אלא בשלשה בני ארץ ישראל פודין אפילו באחד עכ"ל. ונראה דצ"ל בני א"י מעשר שני ונטע רבעי אין פודין אותו לא בשלשה בני בבל פודין אפילו באחד. וכדמוכח בירושלמי דמעשר שני פ"ה ה"ג דרבי הושעיה היה פודה נטע רבעי בשלשה בקיאין. ושם פ"ד ה"א איתא שהיו האמוראים נוהגים לפדות מעשר שני שדמיו ידועים אפילו באחד. וכתב הגר"א ז"ל בביאורו בסי' זה ס"ק י"ט שמזה הוציא הרמב"ם מה שכתב דמדת חסידות הוא שפודין מעשר שני בשוויו בזמן הזה וכו' אבל אינו נראה כן וכו' אלא שהגאונים שהורו דבזמן הזה סגי לכתחילה בפרוטה ס"ל דהבבלי והירושלמי פליגי בזה ואנן קי"ל כהבבלי ע"ש (ועי' מנחת חינוך על ספר החינוך פרשת קדושים מצור ר"ך אות י"ב שנסתפק לענין נטע רבעי בארץ ישראל בזמן הזה אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן כיון דנטע רבעי איתקש למעשר שני ולא דמי לערלה):

רצ"ד ס"ח ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן בין בשל גוי בין בשל ישראל אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני. עי' מל"מ פ"י ממאכלות אסורות הלכה י"א (הבאתיו לעיל סי' רצ"ג ס"א בהג"ה) ובצל"ח על ברכות דף ל"ו ומנחת חינוך על ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רי"ט אות ח' ומצוה ר"ך אות י"ב. וכתב הכפות תמרים על סוכה דף ל"ד ע"ב ד"ה של ערלה וכו' דערלת חוצה לארץ אסורה בהנאה כדמוכח בסוף פ"ק דע"ז אך לשורפה יש לצדד דאינו חייב בחו"ל ע"ש:

רצ"ד ס"ם ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובחוצה לארץ מותר כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר והוא שלא ידע שהובאו מאותו הכרם ובחוצה לארץ מותר אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה. ובסעיף יו"ד כרם שהוא ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר ואין צ"ל בחוצה לארץ (עי' בית מאיר על יו"ד סי' זה) ובסעיף י"ז אעפ"י שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה מותר לשתות יין מגפני גוים משום דספק ערלה מותר ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל

שנה מותר משום דמבריך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בחוצה לארץ ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל ביין של כרמי הגוים משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה יש להתירם משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וקלושים שאינם ראוים לעשות מהן יין. וז"ל בבדק הבית. ואיכא למידק הרי תיקנו לדרים בחוצה לארץ אבל הדרים בארץ ישראל היאך יהיו מותרים לאכול ענבים ולשתות יין שהרי ספק ערלה בארץ ישראל אסור ומבריך ומרכיב בא"י אסור וכו' וערלה אף בשל גוים אסורה וכו'. וי"ל דהא מלתא תליא בפלוגתא דר"י ורבנן בפ"ק דערלה מ"ו ומייתי לה בגיטין בפרק הניזקין דף נ"ד נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבה בנטיעות הרי זה לא ילקוט ואם ליקט יעלה באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוין ללקוט. רבי יוסי אומר אף יתכוין ללקוט ויעלה באחד ומאתים. והלכה כר"י משום דאמוראי מפרשי טעמיה. א פסק הרמב"ם פרק ט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ה. ועל פי זה יש להתיר. דמסתמא לנטיעה אחת של ערלה יש מאתים של היתר. ועוד יש להתיר מטעם אחר. משום דקודם שיעברו שני ערלה אינם עושים פירות. ואם עושים. הם דקים וקלושים שאינם ראוים לעשות מהם יין. אך למבריכים אם אינם פוסקים אותם מאביהם עד שהם נפסקים מאליהם ואז ודאי עושה יין טוב צריכים אנו לטעם ראשון עכ"ל. ובתשו' הרדב"ז החדשות ח"א סי' תק"פ הובא שאלה מעיה"ק צפת ת"ו מהרב מהר"ר שמואל בן וירגה וז"ל. אני במבוכה גדולה על ענין ספק ערלה בארץ ישראל שהוא אסור כדתנן במתניתין. ורוב פירות הארץ הזאת הם בספק זה. ובפרט הענבים והיוצא מהן וכו'. וכבר שמעתי על גדולים באו בארץ הזאת ולא רצו לאכול מפירותיה לסיבת הספק הזה. והאופן הזה קשה עלי עד מאד. אם לסיבת היותו קשה בעצמו כי מי יוכל לנהוג בפרישות וכ"ש בתמידות. גם כי רע עלי המעשה להיות נוהג פרישות בדבר שאין כל חכמי העיר נוהגין בו ודמי קצת ליוהרא וכו'. ועל זה השיב הרדב"ז וז"ל. כי רצו עבדיך את אבניה וכ"ש פירותיה. ויפה עושין חכמי ארץ ישראל שלא נהגו חומרא כזו. וכן עשיתי אני כשישבתי בירושלים. לא נמנעתי מלאכול את פירותיה. וכן ראיתי זקני הדור ההוא ז"ל נוהגים. ולא היו נזהרים בזה עם רוב חסידותם ודקדוקם במצות. ואפילו בהמתן של צדיקים וכו'. ואותם שנהגו פרישות זה. קרוב אצלי שחטאו על נפשם ק"ו מנזיר שלא ציער עצמו אלא מן היין לבד. ומה יעשו ביין של מצוה. ותחילה אבאר מניין שערלה נוהגת במה שנטע הגוי. דכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות (פ"א דערלה סוף מ"ב) דאין הערלה נוהגת במה שנטע הגוי וכן נראה ממ"ש הרע"ב וז"ל והגוי שנטע בשדה של ישראל עכ"ל משמע שאם נטע הגוי

בשלו. אינו נוהג ערלה. ובפסק חזר בו הרמב"ם ז"ל וכתב (בפרק עשירי מהלכות מעשר שני הלכה ה' וכן בתשובותיו סי' ג') דנוהג ערלה בשל גוי. ויפה חזר בו דתניא וכו' (גם הרע"ב בסוף פ"ג דערלה כתב דאסור ופי' תוי"ט שם פ"א) וכתבתי זה אעפ"י שהוא דבר פשוט. כדי שלא יעלה על הדעת לסמוך על מ"ש הרב בפירוש המשניות. להתיר ספק ערלה בארץ ישראל. כיון שהודאי הוא מחלוקת. או לעשות אותו סניפין להוראה. כי מ"ש בפירוש המשניות לאו בר סמכא הוא כלל. וספק ערלה בארץ ישראל אסורי אפילו במה שנטע הגוי לעצמו. אבל ההוראה בנויה על הקדמות מוסכמות ראשונה דאין מונין שנות ערלה משעה שעשתה פירות אלא אלא משעת נטיעה. שנית דשתי שבתות ויום אחד חשוב שנה. למדנו משתי הקדמות אלו כי מעט מן המועט עושין פירות לשתי שנים ושתי שבועות. ולא מבעיא לנוטע גרעין או יחור דפשיטא דאינו פושה כלל לכמה שנים. אלא אפילו המבריך או המרכיב לא ימצא אלא מעט. הקדמה שלישית דאחזוקי איסורא מספיקא לא מחזקינן וכו'. דלא הוי ספק ערלה האסור בארץ ישראל אלא א"כ הוחזק האיסור. הקדמה רביעית דרוב וקרוב הלך אחר הרוב. ומשו"ה אצטריכנן לאוקומי בענבים נמכרים חוצה לו אבל אם נמכרים בריחוק מקום אפילו היכא דאתחזק איסורא כגון דידעינן בודאי שיש כרם של ערלה בהאי בקעה לא חיישינן ה אע"ג דקריבא טפי דרוב וקרוב הלך אחר הרוב. למדנו מהקדמה זו אע"ג דנתחזקו כרמים של ערלה. כיון שאין אדם לוקח מתוכם או מחוצה להם אע"ג ואיכא למימר כאן נמצאו וכאן היו אפילו הכי מותר. הקדמה חמישית דלמיעוטא דמיעוטא לא חיישינן. למדנו מהקדמה זו שאם אין שם כרם ידוע שכולו ערלה א חיישינן למיעוטא. דנטיעות שעושים פירות לשתי זנים ושתי שבתות כמיעוטא דמיעוטא הוו. הקדמה ששית יספק ספיקא אפילו בדאורייתא מותר. למדנו מהקדמה דאפילו יתברר שיש שם נטיעות של ערלה. הענבים הבאים לפנינו הוו ספק ספיקא. ספק מאותו כרם ספק מעלמא. ואפילו תימא מאותו הכרם ספק והנטיעות החדשות ספק מהזקינות. הקדמה שביעית כל דפריש מרובא פריש. למדנו מהקדמה זו דכיון ואינו לוקח ממקום קביעותו אע"ג דיש שם כרם ידוע של ערלה מותר וכו' נמצאת למד שאם הענבים מכרים בריחוק מקום שנתחזק בו האיסור אפילו שנתחזק שם כרם שכולו ערלה מותר וכו' ואם לא תחזק אלא קצת נטיעות של ערלה איכא תרי ספיקי כ"ש אם במקום אשר נמכרים שם הענבים יש כרמים של היתר קרובים יותר מאותו כרם של איסור דאיכא דוב וקרוב וספק ספיקא. וכל זה פשוט מאד. ולפיכך אני אומר שלא נסתפקת בזה אלא במי שהולך לקחת הענבים מהכרם בעצמו או מחוצה לו ונתחזק שם איסור כגון דידעינן שיש ודאי נטיעות של ערלה בזה ודאי יש לחוש לדברי

המחמירים. ולפיכך אני אומר כי לאכול שם אשכול של ענבים אסור דאיכא למיחש שמא מן הערלה נלקט. אבל לקחת מהם הרבה לעשות יין מסתברא לי שהוא מותר דהא ערלה עולה באחד ומאתים וכבר נתבטל האיסור ביד הגוי אבל ללקוט הישראל מן הערלה ולהוסיף עליה. אסור דאין מבטלין איסורין לכתחילה. ומיהו אם יש בכרם ילדות הרבה. עד שאינם עולים באחד ומאתים. אסור לקחת מאותו הכרם או מחוצה לו. ואפילו אם תרצה להחמיר שלא לקחת מן הכרם או מחוצה לו. מ"מ אין אתה צריך לנהוג פרישות. שאתה יכול לקנות בתוך ביתך או בשוק. כללא דמילתא. היכא דלא איתחזק איסורא לא תיבעי לך. והיכא דאיתחזק איסורא לא תקנה מן הכרם שנתחזק בו האיסור אלא מהנמכר בשוק. ואין כאן בית מיחוש. ולא תהרהר אחר מנהגן של ישראל כי תורה היא עכ"ל ועי' תשו' קול גדול למהר"מ בן חביב סוף סי' נ"ח ותשו' ביכורי שלמה או"ח סי' כ"ה אות קפ"ה. ומ"ש הרדב"ז דשתי שבתות ויום אחד חשוב שנה. הוא תמוה דהא בעינן שתי שבתות ושלשים יום כדאיתא בר"ה דף יו"ד והובא לעיל סעיף ד'. ואפשר דצ"ל דשתי שבתות וירח אחד וכו' וכצ"ל בכל המשך לשונו:

רצ"ד סכ"ג הנוטע אילן מאכל וכו'. עי' בית יוסף לעיל סוף סי' ק"ח ובדק הבית ריש סי' זה ובסופו לענין הוורדים בערלה. וכתב משם הראב"ד שלא ראה אדם נזהר בזה ואפשר מפני שהוא ספק ערלה בחוץ לארץ שמותר. ומורינו הרב מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' ל"ד כתב שנשאל לענין הוורדים אם יש בהם דין ערלה לפי שנוהגים כי כל שנתים ימים או שלש עוקרים אותם ושותלים אותם כל נצה ונצה בפני עצמה. נמצא שכל ימיהם אסורים משום ערלה. ואפי' תימא דשל גוים שרי דחשוב ספק ערלה בחוצה לארץ. מה שגדל בשל ישראל מהו. והשיב שיש להקל. ודחה דברי הרשד"ם יו"ד סי' קצ"א בזה. ובסוף דבריו כתב וז"ל ואף בארץ ישראל שספק ערלה אסור בה לא ראיתי מי שנזהר בזה מעולם. ואעפ"י שהוורדים קנוים מן הגוים. כבר כתבנו שרגילות הוא בכל שנה לעקרן ממקום חיבורן ולשתלן מפוזרות. ואעפ"י כן לא חשו עכ"ל. גם גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב בספרו תוספת יו"כ על יומא דף פ"א ע"ב ד"ה ללמדך שהפלפלין וכו' דחה דברי הרשד"ם הנז"ל ובסוף דבריו כתב וז"ל ומסקנא דמילתא לענ"ד דאין לנהוג ערלה בוורד. דרובא נטעי ליה להריח ולא לאכול. והיינו טעמא דנהגו העולם לברך עליהם בורא עצי בשמים (כמו שפסק מרן ז"ל באו"ח סי' רט"ו סעיף ג') משום דעיקרן להריח. ומהאי טעמא נמי הוא מה שאין נוהגין להפריש תרומות ומעשרות בארץ ישראל מהוורד המרוקח כמו שמפרישין מן היין שנגמרה מלאכתו ביד ישראל. משום דס"ל דהוורדים אינם חייבים במעשר דאין דאין זורעים אותם אלא להריח עכ"ל. וכן כתב הרדב"ז בתשו'

החדשות ח"א סי' מ"ד דלדעת האומרים שמברכים על הוורדים בורא עצי בשמים לפי שעיקר נטיעתו להריח. הדבר ברור שמותר להריח בו דלאו עץ מאכל הוא וכו' וכבר נשאלתי על אילן כי"ר שנבא"ר אם נוהג בו ערלה. והעליתי כיון שאינו מאכל בריאים לאו עץ מאכל הוא וכו' הוורד ג"כ אעפ"י שהוא למאכל אינו מאכל בריאים ולפיכך אין ערלה נוהגת בו ומותר לאוכלו וכ"ש להריח בו ואעפ"י שיש מקצת בריאים אוכלים מרקחת הוורד. אין אוכלין אותו למזון כשאר פירות אלא לשמירת הבריאות הלכך אין זה עץ מאכל עכ"ל. ועי' ט"ז או"ח סי' ר"ד סעיף י"א ס"ק ט"ו ועוגת אלי' סי' כ"ה:

רצ"ד סכ"ג להיות גדר לשדה וכו' פטור. עי' פרי האדמה ח"א הלכות ברכות סי' ד' דף כ"ה כי הפרי הנקרא סאברי"ס שנוטעים בארץ ישראל סביב הכרמים לגדר ולסייג פטור מערלה:

רצ"ד סכ"ד הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב. עי' דרישה וחידושי הרשב"א על סוכה דף ל"ה ע"א סוף ד"ה ושל ערלה וכו' ובמעדני יו"ט על הרא"ש ריש הלכות ערלה ובאמרי בינה ח"א בקונטריס התשובות סי' י"א. ועי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' תרמ"ט סעיף ה':

רצ"ד סכ"ה הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב כתב הטור דהרמב"ם פרק עשירי מהלכות מעשר שני הלכה ד' פסק דאין חיוב זה אלא בארץ ישראל דוקא והרא"ש לא חילק בזה. ועי' ב"ח:

סימן רצה

רצ"ה ס"ג מותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד וכן מותר לערב זרעי אילנות ולזרעם כאחד שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד וכו'. כתב מרן ז"ל בב"י ובבדק הבית וז"ל ומ"ש רבינו שלא אסרה תורה בחוצה לארץ אלא הרכבת אילן באילן וכו' שנראה מדבריו דבארץ ישראל אסור לערב זרעי אילנות עם זרעי שדה ולזרען יחד. לא דק. דהא דרשה דשמואל בקידושין דף ל"ט דאף שדך בהרכבה בארץ ישראל מיירי ואפ"ה לא אסר אלא הרכבה דוקא. וכן מתניתין והרמב"ם בא"י מיירו ואפ"ה שרו. ודבר פשוט הוא. ומיהו מ"ש וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזורעם יחד. היינו שלקח אחד מהזרעים עם זרעי אילן. דאילו שני זרעים. אפילו בלא זרע אילן אסור בארץ ישראל (כדלקמן ריש סי' רצ"ז) עכ"ל. ועי' ט"ו סק"ב וש"ך סק"ב וברכ"י אות ב' וביאור הגר"א סק"ה ובהגהות יד שאול ותשו' דת אש בביאורו טל הלכות כלאים להרמב"ם פ"א ומה שכתב מורינו הרב צרור החיים על הרמב"ם פ"א מהלכות כלאים דף צ"ח:

סימן רצו

רצ"ו ס"א הזורע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם הרי זה לוקה שתים אחת משום שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים ואינו לוקה משום לא תזרע כרמך כלאים עד שיזרע בארץ ישראל חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן אם חיפה אותן בעפר לוקה וכן אם זרע שני מיני ירק וחרצן או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן במפולת יד הרי זה לוקה ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים עם תבואת הכרם אבל שאר הזרעים אסור מדבריהם וכן אסור מדבריהם לזרוע כלאי הכרם בחוצה לארץ ואין עודרין עם הגוי בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעט התיפלה. ובסעיף ג' אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או התבואה ואם עשה כן אעפ"י שאינו לוקה הרי זה קידש ונאסרו שניהם בהנאה הירק או התבואה והגפנים ושורפים את שניהם שנא' פן תקדש המלאה הזרע וכו'. ובסעיף ס"ט כל השיעורים האלו שמרחיקים בין הגפנים והתבואה או הירק אינם אלא בארץ ישראל או בסוריא אבל בחוצה לארץ מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה ולא אסרו בחוצה לארץ אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואם אמר לתינוק גוי לזרוע לו בחוצה לארץ מותר אבל לא יאמר לגוי גדול שלא יתחלף בישראל ואעפ"י שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בחוצה לארץ הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפילו בחו"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר. וכתב בהג"ה דיש אומרים דהואיל ומותר לזרוע ירק בצד הגפנים בחו"ל מותר לאכול אותו ירק ג"כ ואין לחוש אלא במקום דאיכא למיחש שנזרע שני מיני ירק או שני מיני תבואה עם חרצן במפולת יד ועל כן נהגו להקל במדינות אלו בירקות הנמצאים זרועות בכרמים כי לא שכיח שנזרעו באיסור. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קכ"ז וז"ל נאספו לי חסידים עושים משמרת למשמר התורה. להורות להם איך יתנהגו בענין חומר כלאי הכרם אשר הם אסורים באכילה ובהנאה. וראה בגינות הסמוכות לעיר קצת ירקות הנזרעות תחת גפנים. ופירשו קצתם מלאכול ירקות מאותן הגינות ומכל הירקות המובאות בעיר משאר גינות שאין ידוע אם אם יש בהן כלאים. ועל זה ראיתי לכתוב מה שיראה לי תנן בסוף ערלה. ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר. ובחוצה לארץ יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט (כרם נטוע ירק. וירק נמכר חוצה לו. בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר ובחוצה לארץ יורד ולוקט. ובלבד שלא ילקוט ביד) ופירש רבינו שמשון. ספק ערלה כגון גוי שיש לו נטיעה של ערלה בגינתו ובידו פירות וכו' וכן לענין כלאים כדפרישית עכ"ל. ורש"י בסוף פ"ק דקידושין דף ל"ח ע"ב פירש על אמתניתין

דכלאים דבסיפא דהאי מתניתין כרם הנטוע ירק פירוש שנזרע ירק בין הגפנים דהו"ל כלאי הכרם. וירק נמכר חוצה לו פירוש ויש לחוש שמא מירק שגדל בכרם הוא והו"ל ספק כלאים. בא"י אסור ובסוריא מותר ובחו"ל יורד ולוקט פירוש יורד הגוי ולוקט מן הכלאים ממש ומוכר לחבר. ובלבד שלא ילקוט ביד פירוש שלא ילקוט החבר עצמו ביד עכ"ל (משום דכלאים נוהג בשל גוי וכ"כ התוס' בקידושין דף ל"ו ע"ב ד"ה כל ובע"ז דף ס"ג ע"ב ד"ה אין עודרין והריטב"א שם והרא"ש סוף פ"ק דקידושין וכ"כ הרמב"ם בתשו' סי' ג' וכן צ"ל כוונתו בחיבורו פ"י ממאכלות אסורות ה"ו במ"ש דכלאי הכרם וכו' בין שזרע גוי וכו' ר"ל אפילו זרע בכרם שלו וכ"ש בכרם של ישראל. וכ"כ הפמ"ג לאוין קמ"ו דכלאים נוהג בשל גוי וכ"כ הרשב"א בתשו' ח"א סי' תת"ד וחלק חמישי סי' נ"ו וכ"כ המרדכי והר"ן סוף פ"ק דקידושין) משמע דבארץ ישראל דקתני אסור משום ספק כלאים. דוקא ספק כי האי דקרוב לודאי. שנמכר הירק חוצה לו שנראה שאותו הירק הוא מאותו הכרם. דמדקאמר חוצה לו ולא קתני חוצה. משמע שנמכר אצל הכרם ומ"מ אפשר שהירק הוא מכרם אחר שאינו כלאים והוי ספק (וכ"כ הר"ן בסוף פ"ק דקידושין דחוצה לו היינו. בפתח הגן) אבל אם נמכר ירק בחנות רחוק מאותו כרם. אפילו בארץ ישראל מותר וכו'. ואם כן אלו הירקות שמביאין למכור בשוק מכמה גינות איכא ספיקי טובא בכל יום. ספק אם הביאו היום ירק מעין זייתון (כפר הסמוך לעיה"ק צפת ת"ו) שיש בה גינה שיש בה ירק תחת הגפן או לא הביאו משם אלא ממקומות אחרים. ואם תימצי לומר שהביאו מעין זייתון. יש גינות שם שאין בהם שום ירק תחת הגפן ושמא מהן הביאו. ואם תימצי לומר שלא הביאו מעין זייתון אותו היום אלא מאותה גינה שיש בה ירק תחת הגפן ולא מגינות אחרות שיש שם או ממקומות אחרים שאין ידוע שיש בהן כלאים. שמא לא הביאו ו הירק שתחת הגפן אלא ירק שיש בה שאין בה כלאים. אבל לפי הדין כל ירק שנמכר במקום רחוק מאותה גינה מותר דליכא ספיקא כיון דיש גינות הרבה שמביאין מהן ירק ואין ידוע שיש בהן כלאים דכל דפריש מרובא פריש ויש ספק אחר אפילו אותן ירקות שתחת ענפי הגפן כיון שיש אויר בין הענפים שמא אותה הירק היתה תחת האויר שבין הענפים והאשכולות שלא נתקדשו כמו שנראה ממשנה דכלאים פ"ו מ"ג (פי' לעיל סעיף כ"ז). ואפילו שבכל המקומות שמביאין מהם אפשר שיש בהן כלאים. אפי' הכי רובא דרובא אין בהם. ואפילו אותם שיש בהם. רוב הירק שבכל גינות הוא ידוע שאין בהם כלאים כי אינן כרמים אלא גינות של ירק. אלא שבקצת צידי הגינות יש גפנים מודלות על קצת ירקות ואם כן יש רובא שאין בהם גפנים. ואותן שיש בהם גפנים הוא במיעוט הגן ועל כל ירק המובא לשוק למכור על ידי בעלי

הגינות נאמר כל דפריש מרובא פריש. אע"ג דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואפילו רוב היתר ומיעוט איסור. היינו בשלוקח מן הקבוע ואינו ידוע אם היתר לקח או איסור אל בנמצא אמרינן הלך אחר הרוב רוב היתר מותר. והכא בנ"ד הוי כנמצא. שהביאו הגוים הירק בחנויות מן הגינות וכו'. ואעיקרא דדינא פירכא שנראה לי כי זה הירק שתחת גפנים אלו אינם כלאים מתני שהגפן גבוה הרבה מן הירק ואין סברא שיאסור הגפן באויר לירק של מטה יותר מן השיעור שאוסר הכרם לירק הנטוע בצידו תוך ארבע אמות או גפן יחידי תוך ששה טפחים. כי יותר יניקה יש לירק הנזרע תוך ששה מצד לחות הארץ ושרשי הגפן והירק ממה שיונק הירק באויר מסיכוך הגפן עליו. וכן מוכח לשון הרמב"ם הלכות כלאים פ"ח הלכה י"א (הובא לקמן סעיף ס"ה) וכו'. ואילו הירקות שתחת הגפן הענפים הן גבוהות הרבה מן הירק. והן גפן יחידית ולא כרם. שאינן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת יוצא זנב. ואפילו היה כרם אין סברא שתהיה ההרחקה מן הסיכוך ארבע אמות אויר. והרמב"ם ז"ל פ"ו מהלכות כלאים הלכה ה' (הובא לקמן סעיף נ"ג) הביא מן הירושלמי שתי גינות זו על גב זו התחתונה עשויה כרם זורע את העליונה עד שהוא מגיע לאויר עשרה טפחים קרוב לכרם שאויר עשרה טפחים סמוך לכרם או לגפן יחידית אסור לזרוע בו. וכן הר"ש פ"ז דכלאים מ"ב הביא הירושלמי כרם יש לה אויר כרם יחידית אין לה אויר מן מה דאמר רבי בון בר חייא בשם רבי שמואל בר יצחק לאויר עשרה היא מתניא הדא אמרה אפילו גפן יחידית יש לה אויר. ואפשר דיש לה אויר דקאמר לגפן היינו אויר ו' ובמתניתין ובמתניתין דעציץ נקוב (שם ע"ח) נמי כתב הר"ש. כולהו מודו שנאסר. פי' לאויר עשרה כלומר שאסור להביא לאויר הכרם אבל אינו מקדש באויר כדפרישית לעיל עכ"ל. עוד אני אומר דסיכוך ממילא כי הני גפנים שעל גבי ירק אינם מקדשים דיניקת אויר קיל ואינו מקדש תוך שיעור הנזכר כי אם כשמסכך לכתחילה וכו' אבל אם ממילא נסחכך לא קידש וכו' ואלו הירקות שתחת ענפי הגפן הן רחוקות הרבה משרשי הגפן וכשגדלו הענפים של גפן נסתככו על הירק מעצמם וגם הם גבוהות הרבה מן הירק ופשיטא שירק שהוא תחתם מותר כמ"ש לעיל הצעיר המבי"ט עכ"ל. ובתשו' קול גדול למהר"מ בן חביב סי' ס"ג נשאל לענין גפן שהיא נטועה במקום אחד ושומים במקום אחר והכותל ביניהם. והשריגים והעלים עלו מראש הכותל וסיככו על גבי השומים בגובה יותר מעשרה טפחים. והשיב דהא דתנן בפ"ו דכלאים מ"ב ופסקה הרמב"ם פ"ח מהלכות כלאים ה"ח (ומרן ז"ל לקמן סעיף ס"כ) גפנים שהיו זרועים במדרגה גבוהה והעריס שלהן יוצא ומסכך על השדה אם עומד בארץ ובוצר את כולו רואין כל המקום שתחת העריס כאלו הוא מקום עיקרי הגפנים ואוסר ארבע אמות

בשדה לכל רוח משפת הערים ואם אינו יכול לבצור עד שיעלה במדריגה או בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת העריס בלבד עכ"ל י"ל דמיירי כששריגי הגפן הם נוטים על הירק בתוך עשרה טפחים אלא שכשאין בוצר את כולה והוא עומד בארץ דיש אשכולות גבוהים למעלה ממנו לא מיתסר לזרוע אלא תחת העריס ולעולם איירי דיש שריגי גפנים נוטים על הירק בתוך עשרה. ומצאתי להרב המבי"ט (בתשו' הנז"ל) שכתב דאין סברא שיאסור הגפן באויר לירק של מטה יותר מן השיעור שאוסר הכרם הירק הנטוע בצידו וכו' באופן דכללא דמלתא הוא שנתבאר דאין אוסר הגפן לירק רק בתוך עשרה טפחים. וכשהוא למעלה שרי. ואפילו היו שריגים למטה מעשרה. בנ"ד שלא סיככו אלא על גבי שומים שהוא מין ירק אחד יש להתיר דכבר נודע פלוגתא דרבוואתא לענין מין אחד עם הכרם עי' בכסף משנה פ"ה מהלכות כלאים ה"ז וכו' (עי' ט"ז סעיף ג' סק"כ ובספר עטרת תפארת על ברכות ח"ב דף י"א סוף ע"ג בזה) וכל איסור כלאים מחמת אויר הגפן הוא מדרבנן וכ"כ התוס' בב"ב דף פ"ב סוף ע"ב וכ"כ המבי"ט בספר קרית ספר פ"ו מהלכות כלאים. ועוד איכא בנ"ד טעם אחר להתיר כיון דהשריגים עלו מאליהן וכתב הרמב"ם פ"ה מהלכות כלאים הלכה י"א (ומרן ז"ל לקמן סעיף ז') וז"ל הרוח שעקרה פארות הגפן ושלחה אותן על התבואה יגדוד אותן מיד ואם אירעו אונס ולא סילקן הרי אלו מותרין ולא נתקדשו עכ"ל וכיוצא בזה כתב. בסוף פ"ו ע"ש באופן דבנ"ד אפילו היו השריגים בתוך עשרה טפחים יש להתיר וכ"ש בכ"ד שהשריגים הם למעלה מעשרה טפחים דשרי עכ"ל מהר"מ ק חביב ז"ל. והרשד"ם יו"ד סי' קצ"ג נשא ג"כ על הפרש שנפל בין חכמי צפת תוב"ב על ענין כלאי הכרם כי המנהג שם לאכול הירקות הנמכרות בשוק ואינם מדקדקים לדרוש ולחקור אם הם ממקום שנזרעו תחת הכרם או בכרם עצמו. ויש חכמים אנשי מעשה עתה מחדש מחמירים על עצמם ואינם קונים ירק אלא אחר החקירה הנזכרת. וחכמי העיר היושבים שם ראשונה מוחים בידם באומרם שמוציאים לעז על הראשונים ועוד שבאים לידי מחלוקת והשיב לקיים המנהג. ותוכן דבריו. דלא מבעיא אם הוא מידי דלא שכיח התם שיהיו רוב הירקות נזרעות במקום שיש כרם. דפשיטא דמותר כיון שאין ישראל לוקח ממקום הקביעות. אך אפילו שכיח התם שרוב הירקות נזרעות במקום שיש כרם מ"מ מותר כיון דלדעת הרא"ש שהביא הטור אפילו בארץ ישראל אינו נקרא כלאי הכרם אלא בזורע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן נראה ממ"ש התוס' במנחות דף ט"ו ע"ב ד"ה ואסרו וכו' ובקידושין דף ל"ט סוף ע"א והסמ"ג לאוין סי' ר"פ והגהות מימוניות פרק יו"ד מהלכות מאכלות אסורות אות ד' משם ר"י. וא"כ הגם דבארץ ישראל נוהגים לסמוך על הוראות הרמב"ם ולדעתו ז"ל לא בעינן

שלשתן יחד במפולת יד אלא לענין מלקות על הזריעה אבל לענין אכילה חייב מלקות בארץ ישראל גם כשלא נזרעו שלשתן יחד. מ"מ המנהג הנז"ל יש לו על מה לסמוך מצד ספק ספיקא. ספק אם הלכה כהרא"ש או כהרמב"ם ואת"ל כהרמב"ם ספק אם זה הירק הוא מגן שנזרע הירק במקום הכרם או שמא הוא ממקום שאין בו כרם (עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' י"ד). ועוד דלפי הסברות שהביא הרשב"א בחידושיו על חולין דף פ"ב יוצא לנו דבענין הירקות הנמכרות בשוק כיון דהן ירקות והן זרוע ובא. אפילו הוי ודאי שנזרעו בכרם אינם אסורים אלא מדרבנן. וא"כ בנ"ד הוי ספיקא דרבנן ולהקל. ועוד דאליבא דמ"ד בטלה קדושת הארץ הוי כלאים בזמן הזה מדרבנן וכו' (עי' מה שכתבתי לעיל סי' רצ"ג סעיף א' בהג"ה). וידוע גודל כח המנהג שאין לבטלו וכמ"ש וכמ"ש מהרי"ק שורש ט' ושורש נ"ד (פי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ה') והרי התוס' בשבת דף מ"ח ע"א ד"ה דזיתים וכו' בקשו טעמים שונים לקיים המנהג אך על מה שהחכמים שבעיה"ק הנז"ל הכריזו בנידוי וחרם על אותם המחמירים על עצמם שאינם רוצים לאכול ירקות אלא אחר החקירה מאיזה מקום הן. בזה הפריזו על המדה וכי מפני שדבר פלוני מותר וירצה אחד או רבים להחמיר על עצמם. יכופו אותם או יגנו אותם על כך. הא ודאי דבר כזה אין לו שחר וכדמוכח מברכות דף ט"ז י"ז ומהרמב"ם הלכות תענית פ"ה ה"ט ומהטור או"ח סוף סי' תרכ"ד. ומה דאיתא בפסחים דף ן' דאל ישנה אדם מפני המחלוקת. הא כבר כתב הרא"ש הובא בב"י או"ח סי' תס"ח וז"ל משמע הא לא אפשר בלי מחלוקת היה לו לעשות מלאכה דגדול השלום ויש לו לעבור על מנהג מקומו כיון דלית ביה איסורא דאורייתא אלא שנהגו בו איסור להחמיר עליהם עכ"ל הרי שהטיל שני תנאים. אחד שאין בו איסור רק מנהג להחמיר לבד. שנית שאי אפשר בלי מחלוקת. הא חסר אחד מאלו. לא אמרינן בזה לא ישנה וכו'. ובנ"ד כיון דאליבא דהרמב"ם ואחרים איכא איסור איסור תורה מקרי ואפילו על הספק. וא"כ מי שירצה להחמיר טל עצמו תבוא עליו ברכה. ועוד אני אומר דלענ"ד אפשר לומר שלא אמרו אל ישנה וכו' אלא על ההולך ממקום למקום. ואפילו שדעתו להשתקע שם מ"מ בני העיר שהולך זה שם מחדש מקפידים שנוהג הפך מנהגם. אבל בן עיר שרוצה להחמיר על עצמו אין מקפידים בני עירו במה שרואים אותו מחמיר על עצמו בדברים שהם מקילים וכו' ע"ש באורך. ומהריק"ש בהגהותיו על סי' זה סוף סעיף ה' כתב וז"ל אין חוששין לסתם ירק הנמכר בשוק בארץ ישראל שמא מכלאי הכרם הוא דאחזוקי איסורא בכדי לא מחזקינן ובפרט במידי דלא שכיח כיון שאין דרך לעשות כן ועי' רשד"ם סי' קצ"ג וכן ראיתי שנהגו שם עכ"ל. והברכי יוסף סי' זה אות א' כתב משם זקינו הרב חס"ל וז"ל. אף

במקום דשכיח כמו בעירנו עיה"ק חברון ת"ו שבכל שנה נוטעים קישואין בכרם כי כן דרכם. עם כל זה נראה להתיר הקישואין הנמכרים בשוק. לפי דאזלינן בחר רובא. ורוב הקישואין באין מחוץ לעיר שאין בהם חשש כלאים. אבל אם הגוים מסיחים לפי תומם שהם מהכרם. בודאי אסורים. ולא אמרינן להשביח מקחו מכוין כיון שהוא מסל"ת ועי' לעיל סי' רצ"ד סעיף כ"ח. ועוד יש להתיר שכל הכרמים שזורעים בהם הקישואין הם ילדות ואינם עושים פירות ועי' סעיף ט' יו"ד י"ב עכ"ל:

רצ"ז ס"א הזורע שני מיני זרעים כאחד בארץ ישראל לוקה וכו' ואחד הזורע או המנכש או המחפה וכו' לוקה ואחד הזורע בארץ או בעציץ נקוב וכו'. ובסעיף ב' אסור לזרוע כלאים לגוי ומותר לומר לגוי לזרוע לו כלאי זרעים (פי' ט"ז סק"א וברכ"י אות ב') ואסור לקיים בשדהו אלא עוקרן ואם קיימן אינו לוקה ומותר לישראל לזרוע כלאי זרעים בידו בחוצה לארץ ואפילו לערב הזרעים לכתחילה ולזרעם בחוצה לארץ מותר וכו':

רצ"ו ס"ה שנתערבה בכ"ג סאה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

רצ"ז שני סי"א כחוב בספר החרדים במצות ל"ת התלויות בידים סי' ע"ה וז"ל ושמעתי מחכם אחד שראה שהרה"ג בדורו מהר"י קארו ז"ל שפעם אחת שהיה בכפר וראה יהודי מושך ברסן הסוס. ואחורי הסוס חמור קשור בחבל במרדעת הסוס. וקרא וגער ונזף בהיהודי עד שהתיר חבל החמור מעל הסוס. והורה לו שימשוך או ינהיג שניהם בלי קשירה עכ"ל:

רצ"ז שני סי"ב עגלה שהיו מושכין אותה כלאים אסור לישב בה אעפ"י שלא הנהיג מפני שישיבתו גורמת להם שימשכו העגלה וכו'. עי' לעיל סעיף ו"א ו' דסוס עם הפרדה הם כלאים זה בזה. ובסעיף ט' דהרוצה למשוך בשני פרדות צריך לבדוק בסימני אזנים וזנב וקול אם דומים זה לזה בידוע שאמן ממין אחד ומותרים. ובסעיף יו"ד דאסור למשוך בקרון בשני מינין בין שאחד טמא ואחד טהור בין ששניהם טמאים בין ששניהם טהורים וכו'. ובהגהות מרדכי סוף פ"ק דעירובין מבואר משם ר"ת ורשב"ם דאסור לישב בקרון שמושכים אותו סוס ופרד ע"ש. וכתב הש"ך לעיל בראש הסימן סעיף א' סק"א דמהא דסעיף יו"ד ומסעיף י"א. משמע דאפילו טהורה עם טהורה לוקה וכדעת הרא"ש והטור ודלא כהרמב"ם דס"ל דאינו לוקה בזה אלא אסור מדרבנן עכ"ל וכבר השיג עליו הרב שושנים לדוד על המשניות פ"ח דכלאים מ"ב וז"ל ולא ידענא מאי קאמר מר דהא עד כאן לא פטר הרמב"ם כששניהם טהורים או שניהם טמאים. אלא בהנהגה. אבל בהרבעה בהדיא כתב דלוקה בכל שני מינים והכא בראש הסימן מיירי בהרבעה והיכי בעי למידק מיניה דס"ל דלא כהרמב"ם. ומאי דטפי תמיהה לי שהרי לשון הש"ע הוא לשון הרמב"ם

הרמב"ם ממש בריש פ"ט מהלכות כלאים. ומסעיף יו"ד נמי ליכא הוכחא אע"ג דהתם מיירי בהנהגה. דהתם לא כתב הש"ע אלא אסור ומצינן למימר אסור מדרבנן. ומיהו מסעיף י"א יש קצת הוכחה עם כי יש לדחות עכ"ל. ובדגול מרבבה כתב על דברי הש"ך וז"ל זה קאי על לקמן סעיף יו"ד וי"א אבל כאן בהרבעה גם הרמב"ם מודה עכ"ל. וכתוב בספר מגדנות נתן (הנספח לספר חק נתן) על ב"מ דף ח' משם מר אביו (הרב חק נתן) דראה נוהגים לרכוב בעגלה שמושכין אותה סוס ופרד ואין מוחה בידם ויש להם על מה לסמוך וכו' וכ"ש בשתי פרדות וכו' ע"ש ובתשו' הגיד מרדכי יו"ד סי' ח' וסי' י"ג ובתשו' נדיב לב ח"ב חו"מ סי' ס"ג ובתשו' פני יצחק ח"א יו"ד סי' ט'. וראיתי בתשו' כת"י להרה"ג כמהר"ר רפאל מאמאן ז"ל אב"ד דפה עיה"ק צפת ת"ו שנשא על זה והאריך לאסור. ושמעתי כי א"א ועט"ר הרה"ג כמהר"מ סתהון ז"ל אסר ג"כ:

סימן רצט

רצ"ט ס"א אפילו חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר אסור. כתב הברכי יוסף אות א' שבאו קצת חכמים מחו"ל לארץ ישראל והיו לבושים בבגדי משי דוקא משום שלדעתם יש חוטי פשתן מעורבים בכל בגדי צמר שבעולם. ונצטער הרב ז"ל על זה איך לא היה אדם מרבני עיה"ק ת"ו ואנשי מעשה דחש לה ובכל גלילות ארבע כנפות הארץ כל ישראל לובשים בגדי צמר מכל המקומות כמפורסם. ושוב בא לידו תשו' כת"י מגדול אחד על מעשה שהיה שנמצא בכל בגדי צמר חוטים לבנים ושחורים שלא ממין הצמר ובחוש המישוש והראות היו נראין כחוטי פשתן ואחר שריפתם הריחו בהם ריח פשתן שרוף. וחקרו מהאומנים ונודע שהם חוטי צמר הנמצאים בכבשים ונקראים בלשונם קאנייאנ"י פירוש כלביים. שהגם שיורתחו ביורת הצבעים עם יתר הצמר אינם קולטים את הצבע מפני שומנן וזה נראה סיבת אחיזתן באש שלא כדרך הצמר שהוא מתחרך ע"ש. ועי' חתם סופר או"ח סי' ט"ו ט"ז וגבעת פנחס סי' ט' ותשו' רבינו חיים כהן יו"ד סי' נ"ח ותשו' טוב טעם ודעת מהדו"ק סי' רנ"ד ומשיבת נפש סי' ל"ה וחתן סופר או"ח שער הגדילים והכלאים סוף פ"א דף כ"ג כ"ד. ועי' פת"ש לקמן סי' ש"ב סק"ב ותשו' מאמר מרדכי סי' א' ומעשה בצלאל על פסקי ריקאנטי סי' פ"ט:

ש"ח ס"א מ"ע לפדות וכו' בחמשה סלעים שהם ק"ך מעים שהם שלשים דרהמי"ם כסף מזוקק. כתוב ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ד' וז"ל, בני ארץ ישראל אין פודין את הבכור כי אם בחמשה סלעים שהן ישנן ז' כספים ושליש בני בבל פודין את הבכור בכ"א כספים עכ"ל. (וכספים ר"ל זוזים וכמו שאכתוב בעזה"י בחלק אה"ע

סי' ס"ו סעיף וא"ו על דכרי הישש"ש שם סי' נ') ובפסקי ריקאנטי כת"י סי' תרס"ו הובא חילוק מנהג זה וכתוב שם דבני בבל פודין הבכור בכ"ח כספים וחצי. וכצ"ל ביש"ש. גם מ"ש גבי בני א"י שהן ישנן ו' כספים ושליש הוא ט"ס וצ"ל שהן ישנן י"ז כספים פחות שליש. עי' בכורות דף ן' ע"א ובתשו' הגאונים זכרון לראשונים מחברת רביעית דפוס בערלין סי' ע"ג:

סימן שה

ש"ה ס"י כתבו השולחן גבוה ס"ק כ"א והמזבח אדמה דף י"ז ע"א דהברכה של הכהן בעת פדיון הבן שהובא בטור. נוהגים בעיה"ק ירושלם ת"ו לברך אותה בלי שם ומלכות:

סימן שו

ש"ו ס"א בכור בהמה טהורה נוהג וכו' אפילו שלא בזמן הבית בין בארץ בין בחוצה לארץ. עי' טור דהרמב"ם ס"ל דאינו נוהג בחו"ל, וכתב הב"י דגירסא משובשת היה לפני הטור וכ"כ הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' ר"ג. ובתשו' שער אפרים סי' ע"ט כתב דגם לפי גירסת הטור מודה הרמב"ם דנוהג מדרבנן בחו"ל ע"ש:

סימן שי

ש"י ס"ג מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו יקבר וישלם מביתו וכמה ישלם אם הוא בארץ ישראל משלם בגסה חצי דמיו ובדקה רביע דמיו ובחוצה לארץ בין בדקה בין בגסה חצי דמיו והאידנא שאף בארץ ישראל אין רוב שדות של ישראל מותר לגדל בהמה דקה אפילו בארץ ישראל הלכך אפילו בארץ ישראל אף בדקה משלם חצי דמים. עי' לעיל ריש סי' קנ"ח ובחו"מ סי' ת"ט ובדק הבית חו"מ סי' ל"ד סעיף כ"ב:

סימן שכב

שכ"ב ס"ב אין חייבים בחלה מן התורה אלא בארץ ישראל בלבד וכו' ובזמן שכל ישראל שם שנאמר בבואכם בביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בארץ ישראל אינה אלא מדבריהם. ובסעיף ג' מפרישין חלה בחוצה לארץ מדברי סופרים כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל ובסעיף ד' ובזמן הזה שאין עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל ארץ ישראל אחד ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה. עי' בדק הבית לקמן סי' שכ"ח שכתב דהכי נקטינן ודלא כהאורחות חיים דס"ל שאין שיעור לחלה רק בזמן שהיו שהיו נותנים אותה לכהן. ומורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' מ"ו כתב וז"ל יצאתי לישע פיסות עם הדרים בארץ ישראל לענין הפרשת חלה. שרוב ישראל הדרים בארץ ישראל אינם מפרישים כי אם כל שהוא כיון ששורפין אותה. ויחידים ראי חטא מפרישים אחד ממ"ח כמ"ש הרמב"ם וכו'.

ובסמ"ג עשין סי' קמ"א כתב אבל עכשיו שאין שום תרומה טהורה בארץ ישראל ודאי יפריש של אור ולא יפריש של כהן וכן בה"ג סי' ט"ו כתב ותרומ"ע בזמה"ז נוהגין כארץ ישראל וחלה בארץ ישראל אין מפרישין אלא אחת ושורפין אותה עכ"ל ולא הזכירו שיעור ח"ח. ונראה לי כי גם הרמב"ם ז"ל לא כתב שיעור אלא כשנותן החלה לכהן כדי שיהיה כדי נתינה לכהן אעפ"י שם התורה אין לה שיעור אפילו כשעורה פטר את העיסה ואסמכוה אתתן לו שיהא בו שיעור נתינה (פי' הרא"ם עה"ת פרשת שלח סי' ט"ו פסוק כ"א ומל"מ פ"ו מהלכות מתנות עניים משם תוספת רי"ד על קידושין דף נ"ח ובתשו' נו"ב מהדז"ת יו"ד סי' ר"א ובספר הכתב והקבלה עה"ת פרשת שלח סי' הנז"ל) ובחלה טמאה נמי כשהוא נותנה לכהן צריך שיהא בה שיעור כדי נתינה שראויה לו להסיקה תחת תבשילו. ובכלבו סוף סי' פ"ט כתב ואין שיעור לחלה רק בזמן שהיו נותנים אותה לכהן נתנו בה חכמים שיעור כ"ד ומ"ח עכ"ל. ובספר יראים סי' קפ"ג כתב תתנו לה' תרומה עד שתהא בה שיעור נתינה מכאן אתה אומר שיעור חלה של בעל הבית אחד מכ"ד ושל נחתום אחד ממ"ח ובמקום שיש כהן מקבל צריך ליזהר לתת כשיעור שאמרו חכמים עכ"ל נראה מכל זה שאין קפידא בשיעור. ואפילו מ"ש הרב (הרמב"ם) ז"ל יהיה כשנותנה לכהן אבל בזמן הזה שאין רגילות לתתה לכהן כי אפילו שיתנו לו כשיעור כשהיא טמאה אינו חושש על הנאת הסקה תחת תבשילו ובע"כ המפריש אותה הוא שורפה בלי הנאת הסקה תחת התבשיל מוטב שתהיה כל שהוא ממה שתהיה הרבה שלפעמים יבוא לידי תקלה להסיקה תחת תבשילו מה שאינו מותר לו. ודרשו בספרי הרי שלא הפריש חלה מן העיסה שומע אני שלא יפריש א הלחם ת"ל כתבואת גורן. וכתב בספר יראים על זה ואחרי שהוקשה לתרומה אין לה שיעור כתרומה גדולה עכ"ל. גם הסמ"ק כתב בסי' רמ"ה ואין שיעור לחלה רק בזמן שהיו נותנים אותה לכהן עכ"ל. והרי תרומה גדולה שאין לה שיעור מן התורה אפילו חיטה אחת פוטרת את הכרי וחכמים נתנו שיעור עין יפה ובינונית ורעה כתב הרמב"ם ריש פ"ג מהלכות (כו) תרומות (ונפסק לקמן סי' של"א סעיף י"ט) שבזמה"ז שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה יש לו להפריש כל שהוא לכתחילה וכו'. ואחר שהוקשה חלה לתרומה למה לא יפריש כל שהוא לכתחילה בחלה ג"כ כמו בתרומה. והרי חלה אין בה חיוב מיתה אלא מפני שנקראת תרומה שכתוב בה מיתה. ועוד דלכ"ע בזמה"ז היא מדרבנן ובתרומה יש פוסקים שהיא מן התורה אפילו בזמה"ז. ויש כמה דינים שיש חומרא בתרומה יותר מבחלה וכו' ואם בתרומה לכתחילה מפריש כל שהוא בטמאה שהיא לשריפה כל שכן בחלה. אלא משום דתרומה גדולה שאין לה שיעור מן התורה אוקמינן לה אדאורייתא

בכל שהוא כשהיא טמאה משום דאיכא קמה תרומת מעשר דאית בה שיעור מן התורה ולא מיפקע שם תרומה מההיא תבואה אבל חלה אפילו טמאה בעי שיעור כדי שיהיה כדי נתינה לכהן כשנותנה לו כי היכי דלא ליפקע שם תורת חלה מההיא עיסה אלא אחר שהכהן אינו מקפיד ללוקחה להסקה ובעל העיסה שורפה בלי הסקה תחת תבשיל מוטב שישרוף מעט ממה שישרוף הרבה. נאום המבי"ט עכ"ל. גם בנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט בתשו' ח"א סי' פ"ה (שיובא עזה"י לקמן פי' של"א סעיף ד' באורך) ד"ה אלא כך וכו' כתב וז"ל ואפילו גבי חלה דחזיא לכהן להסיקה תחת תבשילו אין אנו מפרישין אלא כל שהוא מזה הטעם דכהנים אסחויי מסחי דעתייהו מינה דלא חשיבא עלייהו להסיקה תחת תבשילם עכ"ל. גם הרב ספר החרדים בהקדמתו למצות התלויות בארץ האריך להוכיח שבזמן הזה אין צריך להפריש חלה כשיעור אלא בכל שהוא די. ובסוף דבריו כתב וז"ל וכן המנהג בארץ ישראל ופעם אחד קרוב לפסח ראינו קצת בני אדם מונין המצות לאחר אפייה כדי להפריש אחד ממ"ח. אמרנו להם הרי כל השנה מפרישין כל שהוא וכו' ושאלנו את פי אחד מגדולי הדור הרב המבי"ט ז"ל כדת מה לעשות בהפרשת חלה ואם יש איזה טעם לחלק בין חלת הפסח לחלת שאר ימות השנה. ואמר לנו שהרה"ג מהר"י בי רב ז"ל שהיה רבן של כל חכמי צפת. הורה הלכה למעשה כל שהוא לכתחילה ואין חילוק בין פסח לכל ימות השנה עכ"ל והובא דבריו בשל"ה שער האותיות דף ע"ח (ועי' תשו' קול גדול למהר"מ נן חביב סי' ה"נ) גם הרב מהריק"ש בהגהותיו לסי' זה כתב וז"ל ועכשיו נהגו להפריש אחת בכל המקומות בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ (וכמ"ש מור"ם בהג"ה לקמן סעיף ה' דיש אומרים דגם בחו"ל אין צריך להפריש רק חלה אחת ולשורפה ולשרפה וכן המנהג פשוט וכו'. וכ"כ הרדב"ז כתשו' ח"ג דפוס פיורדא סי' תכ"ג ומהר"י קורקוס בביאורו על הרמב"ם פ"ה מהלכות ביכורים סוף הלכה ח' דכן המנהג) ושורפים אותה ואין מקפידין על שיעורה כיון דאזלא לשריפה וחלה אין לה שיעור מן התורה אפילו בזמן הבית עכ"ל. גם הפר"ח בליקוטי יו"ד כתב דכן עמא דבר שלא להפריש אלא כל שהוא. והברכי יוסף אות ב' כתב כן משם מהר"ש גרמיזאן ומשם זקינו הרב חס"ל בכת"י. ובסוף דבריו כתב וז"ל אמנם רבינו האריז"ל בשער המצות פרשת שלח כתב דגם עתה דלשריפה אזלא ידקדקו להוציא אחד ממ"ח לפי סודן של דברים עש"ב אבל לא ראיתי ולא שמעתי ששום חסיד בדורינו נהג כך עכ"ל. וכ"כ בספרו עין זוכר אות ח' סי' וא"ו (ועי' ברכי יוסף לקמן סי' של"א אות ך' דאין המנהג להוציא מעשר מן השומשמין הניקנין מן הגוי ע"ש הגם דהאריז"ל בשער המצות פרשת וילך החמיר בזה. וכן בכמה פרטים בחומרות איסור והיתר שמכר שם

ובפרשת ויחי ופ' אחרי מות ופ' שלח ופ' עקב לא נהוג עלמא הכי ועי' תשו' הון יוסף סי' י"א. אנן בשאר רוב דברי האריז"ל ובפרט בעניני תפילה וברכות וכיוצא נוהגים כוותיה בהכרעתו בין פלוגתת הפוסקים וכמו שכתבתי כקו' הכללים סי' י"ג משם הברכי יוסף בספרו שיורי ברכה או"ח סי' תכ"א דבתר הכרעת האריז"ל גרירינן בדוכתי טובא ע"ש):

סימן שכג

שכ"ג ס"א חלת חוצה לארץ שמותרת לכהן טהור מקרי (פי' לעיל סי' שכ"ב סעיף ה' באורך) רשאי לאכלה עם זר על שולחן אחד לפי שאינה מדמעת ואפילו נתערבה שוה בשוה (וכתב בהג"ה דיש חולקין וס"ל דאוסרת תערובתה עד ק"א אם הוא כמינה ושלא כמינה פד ס' וכו') ומותר לבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו ויכולין ליתנה לכהן עם הארץ ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור ואם רצה לאכול תחילה ואח"כ יפריש החלה בחו"ל מותר מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם וכו' אבל חלת ארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש (פי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' תנ"ז וסי' תק"ו) ואינה ניטלת אלא מן המוקף כתרומה ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא לכתחילה (והגם דבזמה"ז אין עיסה טהורה מפני טומאת המת כדלעיל סי' שכ"ב סעיף ד'. מ"מ משכחת לה היכא דלש העיסה במי פירות שאינה משבעה משקים כדלקמן סוף סי' שכ"ט) וכל שבתרומה לא יתרום ואם תרם אינה תרומה כך בחלה וכל שבתרומה לא יתרום מזה על זה כך בחלה וכל שאינו אוכל תרומה אינו אוכל חלה וכל האוכל תרומה אוכל חלה. ועי' בספר הנכבד חלת לחם על הלכות חלה סי' ב' באורך וברוחב בחילוקים אלו שבין חלת א"י לחלת חו"ל:

סימן שכד

שכ"ד סי"א בהג"ה ומ"מ לכתחילה לא יסמוך על זה ולא יתן שאור של פטור בעיסה של חיוב. וכן כתב מהריק"ש וסיים על זה וז"ל ועכשיו אין נזהרים בכך רק מסירין חתיכת עיסה כשיעור השאור ואח"כ מפרישין חלה אך צריך שלא להרחיקו מן העיסה כדי שיפריש חלה גם עליו וכל זה עושים להיכר שאין להפריש מן החיוב על הפטור עכ"ל. ומצאתי בהגהות הרב חס"ל אזולאי כת"י על הלבוש שהביא דברי מהריק"ש הנז"ל ואח"כ כתב וז"ל ואני המלקט ראיתי לאנשי מעשה בצפת תוב"ב שנהגו להפריש מן העיסה השאור תחילה ואח"כ מפרישין מן העיסה החלה וכן נהגו לעשות פה חברון תוב"ב אבל צריך ליזהר שלא לעשות מן השאור שום דבר בשום תבשיל עד שיפריש ממנו חלה לפי שהוא טבול עכ"ל. ועי' שער המצות פ' שלח ובקונטריס שפת אמת

שבסוף ספר אמת ליעקב ניניו סי' ס"ז דף קי"ב ע"ב ובקונטריס חידושי דיני רבני ירושלים שבסוף תשו' חיים וחסד סי' ע"ב:

סימן שכח

שכ"ח ס"א בשעה שיפריש חלה יברך אקב"ו להפריש תרומה. וכתוב בהג"ה או להפריש חלה. עי' טור שהביא שני הדיעות וכתב דאין חילוק. והרב בה"ג הלכות חלה והרמב"ם פ"ה מהלכות ביכורים הי"א ואור זרוע ח"א סי' רכ"ה ופיסקי ריקאנטי סי' ר"ל וצידה לדרך מאמר א' כלל ה' פ"ד כתבו לברך להפריש חלה. וכתב מהריק"ש כי כן נהנו. ובספר הכתב והקבלה פרשת שלח סי' ט"ו פסוק ך' האריך להוכיח שיותר נכון לומר חלה מלומר תרומה ע"ש. ומצאתי בספר חלת לחם על הלכות חלה סי' ז' סק"ד שכתב דכיון דבלשון העולם קורין אותה חלה ולא תרומה הו"ל כההיא דאיתא בנדרים דף י"ח ע"ב דסתם תרומה ביהודה אסורה. בגליל מותרת. שאין אנשי גליל מכירין את תרומת הלשכה (כי רחוקים הם מירושלים) סתם חרמין ביהודה מותרין. בגליל אסורין. שאין אנשי גליל מכירין את חרמי הכהנים (כי אין כהנים דרים שם כל כך). והרמב"ם פ"ד מהלכות תרומות הלכה ט"ז (הובא לקמן סי' של"א סעיף מ"ה) פסק דהמתכוין לומר תרומה ואמר מעשר. מעשר ואמר תרומה. לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוים עכ"ל. וא"כ הואיל ורוב חלות מסורות לנשים והן אינן מכירות לקרות שם תרומה על החלה. ובלשון העולם מיקרי חלה. קרוב בעיני לפי מה שכתבתי בסק"ב וסק"ו שהאידנא אין קורין שם לחלה אחר הברכה דלא כהראב"ד בהשגות פ"ה מהלכות ביכורים בשם השאלתות פרשת צו סי' ע"ג הובא בב"י. אלא סומכין על הברכה. וא"כ אם יאמרו יאמרו תרומה ולא ידעו מה היא. הרי אין פיו ולבו שוים ולא מהני. לכן הנכון הוא לומר חלה כדי שיהיה פיו ולבו שוין עכ"ל, ועי' העמק שאלה על השאלתות שם סק"ב וסק"ג ובביאור מהר"י קורקוס על הרמב"ם הלכות ביכורים שם:

סימן של

ש"ל ס"ג עי' ש"ך סק"ה לענין עיסת ארנונא ועי' שו"ג סק"א ומרה"פ על ירוש' פ"ג דחלה מ"ה:

ש"ל ס"ד גוי שהיתה לו עיסה ונתגייר גלגלה קודם שנתגייר פטור אחר שנתגייר חייב אם ספק חייב. כתב הט"ו סק"ג משם רש"ל דזה דוקא בחלת ארץ ישראל שהיא דאורייתא וספיקא לחומרא. והש"ך סק"ח כתב דצ"ע למה כתבו האחרונים דין זה בסתם כיון דהאידנא כל חלה היא מדרבנן כדלעיל סי' שכ"ב ועכ"פ יפריש בלא ברכה ע"ש. והגם דמדברי מרן ז"ל בסי' שכ"ב וסי' שכ"ג מתבאר דחלה בזמה"ז בא"י עיקרה דאורייתא

וע"ש בב"י ובש"ך ריש סי' שכ"ג. מ"מ לענין ספק אזלינן להקל וכמבואר בב"י לעיל סוף סי' שכ"ה וע"ש בש"ך סק"ב ועי' ב"י לעיל סוף סי' שכ"ז. וכ"כ המל"מ פ"ד מהלכות בכורות דבכל דבר דרבנן הגם דעיקרו מדאורייתא ספיקו להקל ועי' לקמן סי' של"א סעיף י"א ובכסף משנה ריש פ"ג מהלכות גירושין ובספר ארעא דרבנן אות תי"ד ודו"ק:
ש"ל ס"ט כתב הטור בסוף הסימן משם הרמב"ם פ"ח מהלכות ביכורים הט"ו וז"ל הלוקח מהנחתום בחוצה לארץ צריך להפריש חלה מספק אבל הלוקח מבעל הבית אין צריך להפריש מספק ואין צריך לומר המתארח אצלו שאין צריך להפריש מספק עכ"ל עי' פרישה), וכתב הרמב"ם שם הלכה י"ד הלוקח מנחתום עם הארץ בסוריא ואמר לו הפרשתי חלה אינו צריך להפריש חלה מספק כשם שלא נחשדו כל ישראל בארץ על תרומה גדולה כך לא נחשדו בסוריא על החלה עכ"ל. ובביאור מהר"י קורקוס שם כתב המך על מה שאנו לוקחים לחם מנחתום עם הארץ בחו"ל ואין אנו מפרישין חלה:

סימן שלא

של"א ס"א התרומות ומעשרות אינם נוהגים מן התורה אלא בארץ ישראל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. כן הוא לשון הרמב"ם ריש פ"א מהלכות תרומות. ופירש הכ"מ שם בסוף הפרק ובב"י ריש סי' זה דר"ל דהעיקר תלוי בביאת כולם (כדלקמן סעיף נ') כדין חלה (דלעיל סי' שכ"ב) דאם כל יושביה עליה חייבת בתרומ"ע מן התורה בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית ואם אין כל יושביה עליה פטורה מתרומ"ע מן התורה בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית. ומ"ש שם הלכה ה' ובסוף פ"ו מהלכות בית הבחירה דקדושת, עזרא לא בטלה וקידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא. ר"ל אם היו כל ישראל עולים. והשתא דלא עלו כולם אע"ג דלא קדשה לתרומ"ע מדאורייתא מ"מ מדרבנן מיהא קדשה. גם הרדב"ז בספרו יקר ותפארת על הרמב"ם ריש פ"א מהלכות תרומות ובתשו' החדשות ח"ב סי' תשל"א ובחלק חמישי סי' ב"א ע' ומהר"י קורקוס בביאורו על הרמב"ם שם ומורינו הרב המבי"ט בתשו' ח"ב ריש סי' קצ"ו ומורינו הרב מהרימ"ט בתשו' ח"א סי' כ"ה פירשו כונת הרמב"ם בח"ש ובין שלא בפני הבית דר"ל קודם שנבנה הבית הראשון דאו היה ביאת כולם שלא בפני הבית. ועי' תשו' הרמב"ם סי' ט"ז:
של"א ס"א ונביאים התקינו שיהיו נוהגים אפילו בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכים ושבים שם וחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגים אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לארץ ישראל (פי' לקמן סעיף י"ד י"ט נ"ח פ' בדינים אלו) סוריא הקונה בה שדה חייבת בתרומ"ע מדברי סופרים ושאר הארצות אין תרומ"ע נוהגות בהן. כתב הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תרנ"ט שהאידנא

לא נהגו להפריש תרומ"ע במקומות הסמוכות לארץ ישראל ע"ש ועי' תוס' ע"ז דף נ"ח ע"ב סוף ד"ה בצר שכתבו וז"ל ומקומות הקרובים נמי מפרש בירושלמי פ"ד דחלה ה"ח מנהג שהיו עושים קודם שביטלום הרובים וכו'. ועי' תוס' רבינו יהודה החסיד על ברכות דף ל"ו סוף ע"א. ועי' בספר איי הים על תשו' הגאונים שערי תשובה סי' ל"ט. עוד כתב הרדב"ז שם דאפילו בסוריא לא זהירי עכשיו להפריש תרומ"ע ולא חזינן דמיחו בהם ע"ש ועי' תשו' בית דינו של שלמה או"ח סוף סי' ב' וסוף סי' ג' וקהלת משה להרב מהר"מ סתהון ז"ל דף מ"ג בזה. וכבר כתב הכפתור ופרח סוף פרק י"ג וז"ל מי יתן והיינו אנחנו המתקבצים מקרוב לארץ ישראל מתקנים היום פירותינו כולנו כהלכה עכ"ל. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' כ"א שבעונותינו ברורות שעברו נדלדלו ישראל שבארץ הקדושה מהגזירות ומסים וארנוניות עד שכמעט ח"ו נשתכחה תורת ארץ ישר מפיהם שכן מעידים ראשי תושבי הארץ שאפילו מעשרות מהלקוח מן הגוי ונתמרח ע"י ישראל לא היו מפרישים עד שעמדו ראשיהם ודייניהם זה ארבעים או חמשים שנה והורו להם שיפרישו תרומ"ע עכ"ל

של"א של"א ס"ב בזמן הזה אפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אין חיוב תרומ"ע מן התורה אלא מדבריהם מפני שנאמר כי תבואו (כן הא לשון הרמב"ם סוף פ"א מהלכות תרומות. ועי' בתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' כ"ה ובצל"ח על ברכות דף ל"ו פ"א בזה. והרב פטרת תפארת על ברכות ח"א דף י"א ריש ע"א כתב וז"ל ונ"ל שצ"ל שנאמר בבואכם. שלא מצינו בתורה כי תבואו בשום מקום לענין תרומה או חלה. רק אצל חלה כתיב בבואכם והיינו מה שאמרו נחלה) ומשמע ביאת כולכם ולא ביאת מקצתן כמו שהיתה בימי עזרא (דילפינן תרומה מחלה וכמ"ש הכסף משנה שם והרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב. והיינו משום דגבי חלה כתיב תרומה לה' וכמ"ש מהרימ"ט בסי' הנז"ל על פי הספרי פרשת שלח סי' ט"ו פסוק י"ט). וכתב בהג"ה ויש חולקין וס"ל דחייבין עכשיו בארץ ישראל בתרומ"ע מדאורייתא אך לא נהגו כן. וכתב הפר"ח יו"ד לעיל בקונטריס אחרון סי' ס"א והגאון חיד"א בברכי יוסף לקמן סי' של"ג אות ב' וביוסף אומץ סי' ק' והרב שערי דעה לקמן סי' של"ג סק"א דר"ל שלא נהגו כסברת האומרים שהתרומ"ע בזמה"ז מדאורייתא לפי שנהגו בענין ההפרשה כמה קולות דאתו כמ"ד דתרומ"ע מדרבנן (עי' לקמן סעיף י"א ובמל"מ ט"ז מהלכות תרומות הלכה י"ז ובתשו' פדות ביהוסף למהר"י מטעליז סי' י"ד דף מ"ב ובתשו' עמודי אש סי' ז' אות ז') ודלא כהבית הלל לעיל סי' ס"א ולקמן סי' של"ג ואה"ע ריש סי' ג' שהבין דאין נוהגין כלל בתרומ"ע ח"ו. והנה לעיל סי' שכ"ב סעיף ד' איתא כי עולי בבל החזיקו עד כזיב

(אלזי"ב בלשון ערב"י) אבל מכזיב ועד אמנה החזיקו עולי מצרים ולא עולי בבל. ומאמנה ולחוץ הוא חוצה לארץ גמור. והוא ממשנה דחלה פ"ד מ"ח ושביעית פ"ו מ"א דמכזיב ועד הנהר ועד אמנה. הוא כיבוש עולי מצרים ולא עולי בבל. וכתב התוי"ט בשביעית שם משם הכפתור ופרח פרק י"א דנהר הנז"ל הוא נחל מצרים הנזכר בגבולי הארץ בפרשת מסעי וכמ"ש הרמב"ם פ"א מהלכות תרומות ה"ז וה"ח. ואמנה הוא הר ההר הנזכר בגבולי הארץ שם (והוא לדרום סינים היינו טראכלו"ס אל שא"ס). ומכזיב עד הנהר היינו מכזיב ולדרום עד נחל מצרים שהוא במקצוע מערבית דרומית של א"י. ומכזיב עד אמנה היינו מכזיב ולצפון עד הר ההר שהוא במקצוע מערבית צפונית של א"י. וכזיב הוא צפוני לעכו כמו יום. ועכו וכזיב ואמנה שלשתן הן על הים המערבי של ארץ ישראל. וכתב הכפתור ופרח שם דף מ"א ע"ב דפוס בערלין משם רב סעדיא גאון דנחל מצרים היינו וואד"י אל ערי"ש. וכ"כ הרדב"ז בתשו' הישנות סי' ל' ובחלק חמישי סי' ב"א ר"ו ובביאור יקר תפארת על הרמב"ם פ"א מהלכות תרומות דנחל מצרים הינו וואד"י אל ערי"ש ולפעמים הוא מלא מים על כל גדותיו ולפעמים הוא יבש ואין בו מים כלל ונקרא נחל כמו נחל איתן. והתבואות הארץ פ"א עמוד כ"ז הוצאת לונץ כתב דבימות הגשמים ירד בעמק ההוא נחל מים וסמוך לשפת ים הגדול הוא הכפר א"ל ערי"ש הנז"ל והוא לדרום עזה כמהלך ג' ימים. ועי' אבן ספיר ח"א סי' י"ג. וכתב התבואות הארץ שם עמוד מ"ה ששמע מתושבי א"י שמקובל אצלם מאבותיהם דתחום עולי בבל לצד צפון הוא מגיע עד וואד"י אל קאסומייא"ה וכן מצא בתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' פ"ד. ותשו' מהרימ"ט היא על מה ששאלוהו מעיר צידון וז"ל פה צידון לעולם החזיקו בה שהיא חוצה לארץ מן הנחל הנקרא בלשון ערב"י וואד"י אלקאסומיי"א ולהלן מהו לזרוע בה בשביעית וכו'. והשיב על זה הרב ז"ל באורך. ובתוך דבריו כתב וז"ל ובפ"ו דשביעית מ"א תנן שלש ארצות לשביעית וכו' ותניא בתוספתא (שביעית פ"ד ה"ד) איזהו ארץ ישראל מנהר דרומה של כזיב ואילך ואולי יהיה זה הנהר שאומרים העולם שהוא גבול ארץ ישראל ושמו שגור בפי הכל ישראל וגוים שקורין לו בערב"י וואד"י קאסומייא"ה והשם מוכיח שהוא לשון חלוקת הארץ (דבלשון ערב"י קאסומייא"ה היינו חלוקה) ומרגלא בפומייהו דאינשי שמהנהר ולפנים ארץ ישראל הוא ואני לא עמדתי על המקום לבחון את הדבר וכו' וכו' מ"מ שמעינן דמעכו לצפון לצד מזרחה של דרך כזיב אין שם ארץ ישראל ורצועה נפקא מעכו לכזיב למערב הדרך לצד הים שהיא ארץ ישראל עד כזיב ומשם והלאה הכל חוצה לארץ עכ"ל וכ"כ בח"ב יו"ד סי' נ"ב (ופי' תבואות הארץ פ"ג עמוד רל"ו. ויש אומרים דאסמייא הנזכר בתוספתא ריש פ"ד דשביעית כין

עיירות שבתחום צור היינו קאסומייא"ה הנז"ל). ומורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' נ"ז נשאל ג"כ על דבר קרקעות שהם מנהר קאסומיא"ה להלן לצד צידון מה יעשו בשביעית. והשיב ע"ז. דבלי ספק אינה מכיבוש בבל להיות דינה כארץ ישראל ממש. זה אינו עולה בדעת ואם יעלה בדעת. הוא אחת משתים. או היא מכיבוש ראשון וכו' או היא סיריא וכו' ובין כך ובין כך חייבת מדרבנן בשביעית וכמ"ש הרמב"ם פ"ד מהלכות שמיטה הלכה כ"ו והלכה כ"ז. וכתב מורינו הרב מהרימ"ט בח"א סי' מ"ז דמה שכתב הכפתור ופרח פרק שביעי דף כ"ב ריש ע"א דפוס ברלין דעיר עזה ארץ ישראל היא אינו כן. כי הגם שנתכבשה כיבוש כיבוש ראשון ככתוב בשופטים סי' א' פסוק י"ח. אך כיבוש שני לא נתכבשה וכדמשמע בירושלמי שביעית פ"ו ה"א וביכורים פ"ג ה"ג. ופוק חזי מאי עמא דבר כי כל ישראל אשר ישבו בעזה מעולם ושנים קדמוניות החזיקוה כחוצה לארץ. ורבותינו הקדמונים שבירושלים החזיקוה כחוצה לארץ לענין תרומ"ע ושביעית שרוב הפירות והתבואה של ירושלים מביאין לה מעזה וראיה זו גדולה מראיית בית שאן (בלשון ערבי ביסא"ן) שאמרו פ"ק דחולין דף וא"ו ע"ב דרבי התיר בית שאן הגם דהיא מכיבוש ראשון דהא הכנעני היה בה למס ככתוב ביהושע סי' י"ז ובשופטים סי' א' והוי כיבוש כדאיתא בחולין דף ז' ע"א וברמב"ם פ"א מהלכות תרומות הלכה ה' וכמ"ש רש"י שם ד"ה ולא הוריש וכו' ועי' הגסות וחידושי יעב"ץ שם) לפי שהעידו שרבי מאיר אכל שם עלה של ירק בלא מעשר וכו'. ואמרו בירושלמי פ"ז דפאה ה"ה ופ"ה דמעשר שני ה"ב דכל הלכה שהיא רופפת צא וראה איך הציבור נוהג וכו'. והקבלה והמעשה עמוד גדול בהוראה הוא (וכמ"ש הרמב"ם פ"י מהלכות שמיטה ה"ו) ומעתה אין בדבר ספק דכיון דאינה נחשבת ארץ ישראל לענין המצות הנוהגות בה. הרי היא כחו"ל גמור לכל הדברים שהרי אוירה טמא כדאמרינן פרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) מעשה ביוסף הכהן שהלך אצל רבו לצידון ללמוד תורה וכו' וצידון ארץ ישראל היא אלא שלא נתכבשה. וגדולה מזו אמרו בפ"ק דגיטין דף ח' ע"א עכו כארץ ישראל לגיטין לגיטין אין לעבדים לא. והכי אמרינן בירושלמי שם ה"ב המוכר עבדו לעכו יצא לחירות. (בדקי"ל ביו"ד סי' רס"ו סעיף פ"ב) רבי ישמעאל אבוהי דרבי יודן אומר אפילו מעכו לעכו משום דעכו יש בה א"י ויש בה חו"ל (והובא בתוס' גיטין דף ב' ע"א ד"ה ואשקלון וכו' ובחידושי הר"ן שם. וכתבו שם דחלק א"י שבעכו הוא כיבוש שני) אלמא כי היכי דקנסינן במוכר עבדו לחו"ל שיצא לחירות הכי נמי קנסינן ליה במוכרו למקום שהוא מארץ ישראל אלא שלא נתכבש כיבוש שני. ואעפ"י שהכפתור ופרח (פרק עשירי דף ל"ז ל"ח ל"ט דפוס ברלין) כתב דלכל מילי בר ממעשרות ומצות אין הפרש בקדושת

א"י בין מה שנתכבש ע"י עזרא למה שלא נתכבש. אף אם נודה לו לענין קבורה שכל מה שטרח וחתר להאריך. הוא על זה. לומר שיש לה מעלה לענין קבורה כמו ארץ ישראל (דאיתא בכתובות דף קי"א ע"א כי כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח וכו'. ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה וכו'. וכשירין שבבבל ארץ ישראל קולטתו. כשירין שבשאר ארצות בבל קולטתן. למאי אילימא ליוחסין. והאמר מר כל הארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל. אלא לענין קבורה) והוכיח ממה שהאבות בחרו בה לאחוזת קבר קודם שנבחרה ונתקדשה. והאריך ז"ל בזה. מ"מ לענין כפיית עלויה (דקי"ל באה"ע סי' ע"ה) שאינה אלא בשביל המצות התלויות בה. לא אמרינן אלא ארץ ישראל המקודשת ומחויבת במצות כמו שאמרו לענין המוכר עבדו וכו' וכו' נראה לי שכל ארץ ישראל שלא כבשו עולי בבל יש לה דין סוריא דאיתא בגיטין דף ח' וכו' ומעתה בנדון שלפנינו דבר פשוט הוא שאין האיש רשאי לכוף אשתו לעלות ממצרים לעזה וכו' ע"ש באורך (ופי' תש' הרדב"ז הישנות סי' ל' הנז"ל ובקונ' תיקוני השגיאות שבבכס"מ פ"ו משם המור וקציעה ח"ב סי' ש"ו דף י"ד בזה). ועי' עצי עדן על שביעית פ"ו מ"א ועי' תבואות הארץ פ"א הוצאת לונץ עמוד מ"א ואילך ביאור כל שמות המקומות שהחזיקו עולי בבל שהובאו בספרי סוף עקב ותוספתא דשביעית פ"ד וירושלמי דשביעית פ"ו ה"א. ומה שכתב התבוה"א שם עמוד ח"ו דעיר יפו היא א"י ממש מכיבוש עולי בבל וכו'. כן כתב גם המחזיק ברכה או"ח סי' תצ"ו אות ד' ועי' שער החצר סי' שצ"ו. ומה שהאריך התבוא"ה שם מן עמוד ח' ואילך לענין עבר הירדן המזרחי אם יש לו דין ארץ ישראל עי' מה שכתב מורינו הרב צרור החיים על הרמב"ם פ"ו דמעשר שני דף ק"ז והרב פאת השולחן סי' כ"ג אות כ"ח בזה. וכבר קדמם הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף או"ח סי' תפ"ט בכל דבריהם והביא שם תשו' מורינו הרב מהריט"ץ פי' רי"ו שנחלק בזה עם הרב מהר"ר גדלי' קורדווירו דלדעת מהריט"ץ אינה א"י ולדעת מהררג"ק היא א"י והרדב"ז בביאור יקר תפארת על הרמב"ם ריש הלכות תרומות פשיטא ליה דא"י גמור היא וכדעת הרשב"ץ ח"ג סי' קצ"ח וסי' ר' וסי' ר"א ומהרי"ק סוף שורש קכ"ב הובא בכסף משנה ריש פ"ב מהלכות ביכורים. והביא שם דברי מהר"י קורקוס בביאורו על הרמב"ם פ"ד מהלכות שמיטה הלכה כ"ח על מ"ש הרמב"ם שם דשביעית נוהג בעבר הירדן מדרבנן דוקא. והאריך הברכ"י שם מאוד בזה. ודעתו נוטה בדעת הרמב"ם דעבר הירדן אינה א"י וכמ"ש הכפתור ופרח פרק מ"ח בדיוק דברי הרמב"ם פ"ז מהלכות שמיטה הלכה ט' ופ"ד שם הכ"ח הנז"ל. ועי' לחם יהודה על הרמב"ם פרק י"ב מהלכות שמיטה דף ע"ב ובהגהות מצפה איתן על ר"ה דף כ"ג (וכתב הגאון חיד"א בספרו מדבר קדימות אות ש'

סי' כ"כ דלדברי המקובלים מוכרע דעבר הירדן אינה א"י ע"ש ועי' מגיד משרים למרן ז"ל פה"ת פרשת תבוא ושער הפסוקים להאריז"ל פרשת מטות ועג"א סי' ר"מ סעיף ג' סק"ט):

של"א ס"ד פירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל אם נגמרה מלאכתו ביד הגוי ומרחן הגוי פטורין מכלום. כן הוא לשון הרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות תרומות הלכה י"א. וכתב שם מרן ז"ל בכסף משנה כי יש חולקים על זה והמנהג הפשוט בכל ארץ ישראל כדברי רבינו הרמב"ם ומימינו לא שמענו פוצה פה לחלוק על זה. ופתה קם חכם אחד ונראה לו שהוא מתחסד בעשותו היפך המנהג הפשוט ומעשר פירות שגדלו בקרקע הגוי ונגמרה מלאכתן ביד הגוי וגם מירחן גוי. והולך ומפתה אחרים שיקבלו עליהם לעשות כדבריו. ונראה פשוט בעיני שראוי למנעם מזה משום לא תתגודדו. ועוד שמאחר שבכל אלו המדינות קיבלו עליהם לעשות כדברי רבינו הרמב"ם. מלבד מה שנוגע בכבוד הראשונים שנהגו כן והרי ריב"א (החולק ומחמיר) לא מלאו לבו לסמוך על סברתו לבטל המנהג. ומי הוא ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן. ועוד שדבר זה הוא דבר שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו. לכן יש לגזור עליהם שלא ינהגו כן. ואם יסרבו יכופו אותם כההיא דשמואל (בירשלמי ע"ז פ"ב ה"ח הובא בתוס' פ"ז דף ל"ו ע"א ד"ה אשר) דאמר ליה אכול משחא ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא. אחרי כן נתפשטו הדברים עד שהוצרכו חכמי העיר לתקן ונתקבצו כולם וגזרו גזירת נח"ש שעוד כל ימי עולם לא יעשר אדם לקוח מן הגוי אלא כמו שנהגו עד עתה על פי רבינו הרמב"ם עכ"ל. וכתב הדרישה בסי' זה כי החכם הנז"ל הוא הרב מהר"ר יוסף אשכנזי חתן מהר"ר אהרן אב"ד מפוזנא וכ"כ בתשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' כ"א. ודברי החכם הנז"ל וראיותיו הובאו בתשו' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ב'. ושם סי' א' האריך רבינו בצלאל להשיג עליו וכתב בריש הסימן כי באותה הגזירה בנח"ש בקבוץ הנורא של רבני הגליל ותלמידיהם ז"ל היו מכללם הרדב"ז ומהר"ר ישראל די קוריאל רביה דרבינו בצלאל זלה"ה. גם הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב האריך לסתור כל דברי החכם הנז"ל וקיים ואישר מנהג ארץ ישראל לפוטרן מתרומ"ע. גם בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו וח"ג סי' ס"ח הובא הגזירה והחרם הנז"ל שלא להתנהג לא כדעת הרמב"ם מאריה דארעא דישראל (ועי' פרי האדמה ח"ד פכ"ג מהלכות שבת דף ד') וכתב ספר החרדים בהקדמתו למצות התלויות בארץ דזה דוקא כשגמר הגוי הפירות בידו אבל אם שכר הגוי לישראל לגמור פירותיו או שגמרן לו ישראל באונס חייבים הפירות בתרומ"ע כיון דנגמרו ע"י ישראל אפי' שהיה ברשות הגוי. כגון הדבש שעושים מן התירוש שקונים ישראל חן הגוי. כיון דגמר מלאכתו ע"י ישראל

אעפ"י שגומר אותו ברשות הגוי ואין קונים ישראל מן הגוי אלא כשכבר הוא עשוי כו"כ כל רוטו"ל חייב בתרומ"ע. וכן הורו חכמי הדור אחר דעת הרבנים גדולי הדור מהר"י קארו והמבי"ט ז"ל שהורו בישראל שקונה ענבים מכרם גוי לאכילה ומילא ישראל את הכלי או שלקח כל צורכו חייב בתרומ"ע אעפ"י שהיה של גוי בשעה שישראל גמר מלאכתו וכו' ויש שהיה מגמגם וכו' ע"ש. ומצאתי בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו שדעתו להקל בדבש הנז"ל. גם מורינו הרב מהריט"ץ סי' ז' פוטר בדבש הנז"ל ע"ש. ותשו' הרמב"ם שהביאו החרדים ומהריט"ץ שם נדפס בתשו' הרמב"ם דפוס לייפציג סי' כ"ג וסי' קע"א:

של"א ס"ד כתב מורינו הרב מהר"ר עזרא מלכי ז"ל בספרו עין משפט יו"ד סי' ז' לענין חיטים המלובשים בתיבנן הנמצאים בתוך התבואה הניקנית מן הגוי ומנקה אותם הישראל אחר שהביאם לביתו. אין לחייבן בתרומ"ע. וכן המנהג פשוט להקל כיון שכבר נגמרה מלאכת רוב החיטים שבכרי ביד הגוי שנתמרחו על ידו י"ל דגם החיטים המלובשים בתיבנן נגררים אחר רוב החיטים שבכרי וחשיבי כנגמרים ביד הגוי. וראיה לזה ממאי דקי"ל לקמן סעיף ן' דהתורם את הגורן צריך שיכוין את לבו שתהיה תרומה על הכרי ועל מה שבקוטעין דהיינו שיבולים קטועים שלא נידושו ועל מה שבתוך התבן וכו'. הרי דמה שיש בתוך הכרי מן השיבולים שלא נידושו חשיבי כנגמרה מלאכתן דאי לא תימא הכי הרי לכתחילה אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו כדלקמן סעיף נ"ד. והגם דיש לדחות ולצדד בזה. מ"מ כיון דלדעת רבינו אפרים הובא בתוס' מנחות דף ס"ז ע"ב ד"ה כדי וכו' היכא דכל דלא נגמר ונתמרח בשדה אף דנגמר ונתמרח בבית מותר אף באכילת קבע וכן דעת הרשב"א בתשו' ח"א סי' שס"א וכן דעת התוס' בב"מ דף פ"ח וכמה גדולים שהובאו בשיטה מקובצת שם וכן דעת הר"ש פ"ק דמעשרות מ"ה. וא"כ הגם דדעת הרמב"ם ומרן ז"ל לקמן סעיף פ"ג פ"ד אינו כן. מ"מ אפשר דנקטו עלמא כהתוס' ושאר פוסקים הנז"ל. ואין לבטל המנהג כיון שעיקר האיסור הוא מדרבנן ע"ש. והרה"ג מהר"ר משה בן אדרת בתשו' עין משפט הנז"ל סי' ח' ח' ערער על זה וצווח ככרוכיא לבטל המנהג כיון שהוא נגד הרמב"ם מאריה דארעא דישראל ונגד הש"ע שקיבלנו הוראותיהם. וחזר הרב המחבר הנז"ל בסי' ט' ליישב דבריו הראשונים וכתב בדף ל"ו ע"ג דאפשר שהוא מנהג קדום ולא רצו לבטלו כיון שיש להמנהג על מה לסמוך. או אפשר כי אחר מרן ז"ל קם חכם אחד והורה לעשות כן ומזה נמשך המנהג (עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ה'). וחזר הרב מהר"מ בן אדרת בסי' יו"ד ודחה דברי הרב המחבר וכתב בדף ל"ז סוף ע"ב דמדחזינן כי מנהג כל ארץ ישראל ירושלים

וחברון וצפת להפריש תרומ"ע מן היין ומדבש ענבים וממים שרופים מוכח דגם בענין זה מנהגם הוא כהרמב"ם ומרן ז"ל. דהא לשיטת הפוטרים הנז"ל הוא הדין דפטור בזה כיון דדרך יקב הוא בשדה וכו' וכעין מה שכתבו התוס' בב"מ דף הנז"ל הטעם לחיטים ולשעורים וכו' וכן אם לוקחים חיטים בשיבולים וממרחים בבית נמי המנהג להפריש וכו' וחזר הרב המחבר בסי' י"א ליישב דבריו הראשונים וכתב דאין ראיה ממה שנהגו להפריש מן היין מדכתבו התוס' בע"ז דף נ"ו ד"ה ואעפ"י שקפה וכו' וז"ל תימה האי גת היכא קאי אי בשדה הוא כדרך כל הגיתות שלהם שהיו בשדה כדמוכח בב"ב דף ע"א וכו' ואב"א לעולם מיירי בנח שבבית ולא דמי לתבואה שאין דרכה להכניסה לבית במוץ הילכך כי הכניסה במוץ תו לא מיקבע למעשר אבל יין שדרכו להכניסו בענבים ושם נעשה גורנו ודאי בעשיית גורן שלו נקבע וראיה מקישואין ודלועין דאמרינן בב"מ דף פ"ח דמשיפקסו בבית הוי גמר מלאכתן למעשר ואעפ"י שהכניס בפקס שלהם עכ"ל התוס'. הרי דלפי ההיא דקישואין מוקמו ההיא ברייתא כשדרכו להכניסו בבית כגון דאין לו גת בשדה אלא בבית ודרכו לעשות גורנו בבית. א"כ בנ"ד דדרך כל העיר לעשות היין בבית. דישראל בזמה"ז אין לו שדות ולא כרמים ואינם עושים יין אלא בביתם ושם נעשה גורנן. ודאי דבעשיית גורן שלהם נקבע. ומפני כך נהגו להפריש תרומ"ע מן היין גם לפי סברת התוס'. ומ"ש וכן אם לוקחים חיטים בשיבולים וממרחים בבית נמי המנהג להפריש. לא ראיתי מנהג בזה. אלא אדרבה שמעתי שכשאנשי מעשה היו רוצים לקיים מצות תרומ"ע שהיו זורעים גריווא דארעא לקיים מצוה זו וכו' וכו'. ובדף ח"ב ריש ע"ג הביא דברי המטה יוסף ח"ב יו"ד סי' ב' דף כ"ג ע"א דכמה דינים אשכחן שאנחנו נוהגים לעשות דלא כהוראות מרן ז"ל וצ"ל דמתחילה ומקדם לא רצו לנהוג כוותיה באותם הדינים. ובדף מ"ז פ"ב כתב דרבים העידו. כי בעיה"ק ירושלים נמצא בזמנם ובזמן הרבנים ז"ל שהיו חיטים מלובשים בתיבנן והיו דשים ומנקים אותם כנז"ל ולא היה אדם שערער בדבר (ועי' כתשו' מרינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קצ"ו):

של"א ס"ד ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קודם שתיגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבים ומפריש תרומה ומעשר ראשון ותרומת מעשר ומשייר לעצמו מעשר ראשון והוא שלו מפני שהוא אומר ללוי אני באתי מכח איש שאין אתה יכול ליטול ממנו. וכתב בהג"ה והתרומת מעשר מוכר לכהן ונוטל דמיה. כתב מורינו הרב מהרימ"ט בתשו' ח"א סי' פ"ה כי נהגו העולם שמוציאין כל שהוא תרומה גדולה. וקוראים שם למעשר ראשון. ומפרישים ממנו תרומת מעשר. ומחזיקים במעשר ראשון לעצמם. ואח"כ מפרישים מעשר אחר ואומרים אם שנת מעשר שני היא הרי הוא מעשר שני ומחולל על שוה

פרוטה ואם שנת מעשר עני היא הרי הוא מעשר עני והרי נכסי מופקרים וזוכה במעשר עני מדין עני. וכזה המנהג נוהגים בין כשהפירות לקוחים מן הגוי ונגמרה מלאכתן ביד ישראל בין כשהפירות הן של ישראל שגדלו בקרקע ישראל. ומנהג של בורות הוא זה. אם במה שמתנים אם שנת מעשר שני אם שנת מעשר עני (עי' כפתור ופרח סוף פרק מ"ו) וכי כלום יש לנו ספק בשנת המעשר הרי הלכה מוחזקת ביד כל ישראל בשנת השמיטה כדעת הרמב"ם ז"ל (כדלקמן סעיף י"ט) ואין לפקפק בה כלל וכו' ואם הם צריכים להפקיר נכסים לפטור עצמן ממעשר עני היאך מתירין לעצמן להחזיק במעשר ראשון שהוא ללוי ולכהן (פי' לקמן סעיף י"ט בהג"ה) ויש בו משום גזל השבט. ומרגלא בפי ההמון שאומרים לכהן הבא ראיה שאתה כהן וטול וכן ללוי. וזה טעות שהכהן והלוי בחזקתן הן עומדים כדאמרינן בכתובות דף כ"ד כ"ה (וכ"כ שם סי' קמ"ט וע"ש מה שהאריך כדברי הרמב"ם פרק ן' מהלכות איסורי ביאה כזה ועי' רמב"ם פ"ו מהלכות תרומות ה"ב ולקמן סעיף י"ט בהג"ה ואה"ע סי' ג' ובאה"ט שם סי' וא"ו סק"ב ומג"א סי' ר"א סק"ד ובאה"ט או"ח סוף סי' קכ"ח וסוף סי' תנ"ז ויו"ד לעיל סוף סי' שכ"ב ופתחי תשובה ושולחן גבוה יו"ד שם ומקרי לב אה"ט סי' ב' בזה. והביא השו"ג שם דברי הרמב"ם פ"ו מהלכות תרומות ה"ט דהמצורע אינו טמא עד שיטמאנו כהן מיוחס. וכתב האוצר נחמד על הכוזרי מאמר ג' פרק מ"ט והרב יד אלי' מלובלין סי' ס"ח דהיינו טעמא דלא נהוג האידנא טומאת צרפת הגם דמדינא נהונה אפילו שלא בפני הבית כמ"ש הרמב"ם פרק י"א מהלכות טומאת צרעת ה"ז ע"ש ובשאילת יעב"ץ ח"א סי' קל"ו דזה ופי' באה"ק פרשת תזריע דף דף נ"א ע"ב ומצאתי בתשו' הגאונים שפרי תשובה סי' קפ"ו דמשחרב ביהמ"ק אין המטגעים מטמאים וס' דליכא השתא והיה מחניך קדוש) ותימה על עצמן היאך הם נותנים חמש סלעים לכהן בפדיון הבן (עי' פתחי תשו' יז"ד לעיל סי' ש"ה ס"ק י"ב משם שאילת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ה) והיאך נותנים המתנות הזרוע והלחיים והקיבה לכהן (פי' יש"ש חולין פרק ראשית הגז סי' ס' וכנה"ג יו"ד לעיל סי' ס"א הגהכ"י אות מ"א) ואין אנו מצריכים אותו להביא ראיה על יחוסו. אלא הך מילתא בורכא היא. וגם בדבר ההפקר. רע עלי המעשה. חדא דהא קי"ל בנדרים דף מ"ה דהפקר בפני שלשה וכו' ואפילו מן התורה מ"מ בעינן בפני אחד לכל הפחות כדמוכח בנדרים שם וכו' (וכן פסק מרן ז"ל בחו"מ סי' רפ"ג סעיף ו' ועי' ש"ך יו"ד סי' רכ"א סעיף ט' ס"ק נ"ג ומחצית השקל או"ח סי' רמ"ו סק"ט, ותו דלא אהניא ליה רמאה ברמאותיה בנוה שמפקירים וחוזרים וזוכים בו לאלתר וכו' (עי' חו"מ סי' הנז"ל סעיף ט') ואם היו מפקירים כדין בפני שלשה אוהבים ואפילו בניו ואשתו ולאחר שלשה ימים. זו רעה היא לגבייהו. שכמה

בני אדם יש להם נכסים אצל אחרים וחובות אצל בני אדם. וכשהוא מפקיר נכסיו לאחר שלשה ימים אינו יכול לחזור בו וזכה בהם הנפקד או הלוה וכו'. ואם חוזר זה ולוקחם ממנו. גזל הוא בידו אם לא שיודיעם ויתנום לו בתורת מתנה. נמצא שסבורין להשכיר דבר מועט ומפסידין הרבה וחשבו לתקן וקלקלו. ואותם שקוראים שם למעשר ראשון לבד ומפרישין ממנו תרומת מעשר חוששני להם מעון שבמיתה דהו"ל תורם את שאינו שלו. שהמעשר הזה משקרא לו שם שוב אינו שלו אלא של לוי הוא ואינו רשאי לתרום עד שיגיע לידו של לוי והוא יתרום או מי שיתן לו רשות וכו'. והא דתנן פ"ה דדמאי מ"ב הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת וכו' מצאתי בירושלמי שם דמוקי מתניתין בכהן ולוי התורמים דגם הם צריכים להרים להוציאם מידי טבלם (וכדלקמן סעיף ס"ח דלוים וכהנים מפרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר וכן הכהנים מפרישין שאר תרומות ומעשרות והם לעצמם) אלא כך הוא עיקרו של דבר. בפירות של ישראל הגדילים בקרקע שלו. מפריש תרומה גדולה תחילה וכו' כל שהוא וכו' לפי שהיא תרומה טמאה והולכת לאיבוד ואין אנו נותנים אותה לכהן מוקמינן לה אדאורייתא (וכדלקמן סעיף י"ט דתרומה גדולה בזמה"ז שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה שיעורה כל שהוא) ואפילו גבי חלה דחזיא לכהן להסיקה תחת תבשילו אין אנו מפרישין אלא כל שהוא מזה הטעם דכהנים אסחויי אסחו דעתייהו מינה דלא חשיבא עלייהו להסיקה תחת תבשילם, (עי' מה שאמרנו בזה לעיל סי' שכ"ב סעיף ד'). וכן בתרומת יין אע"ג דחזיא לכהן לזילוף אין זילוף עכשיו נהוג אצלינו ולא קפדי כהני בהכי. אבל כתרומת שמן נראה בעיני שאין טעם לפטור עצמינו משיעור תרומה כדי לקיים מצות נתינה לכהן דודאי חזיא ליה להדלקת הנר וחשיבא עלי' דסתם שמן להדלקה קאי וקפיד עלה. ואח"כ מפריש מעשר ראשון ונותנו ללוי או לכהן וכו' (פי' לקמן סעיף י"ט בהג"ה) והלוי יפריש ממנו מעשר מן המעשר ונותנו לכהן וטובת הנאה של הלוי היא וכו'. ואם שנת מעשר שני היא מחללו על שוה פרוטה ואוכלו. ואם שנת מעשר עני היא חייב לקיים מצות נתינה לעני. ואם רוצה להיפטר ממנו בתורת הפקר. צריך להפקיר כל נכסיו הפקר גמור בפני שלשה וצריך להזהר שלא יהא לו מלוה או פקדון ביד אחרים ואם פירות אלו הם שגדלו בקרקע הגוי ונגמרה מלאכתן ע"י ישראל כבר מפורש דינם וכו' שמפריש תרומה וכו' ותרומת מעשר ומוכרה לכהן ומעשר ראשון הוא שלו דאומר לו אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה והוא הדין במעשר עני שהוא פטור מזה הטעם עכ"ל (וכתב בסוף הסימן דהא דקי"ל דלקוח אפילו מישראל אינו חייב אלא מדרבנן וכדלקמן סעיף ס"א. היינו דוקא במעשר. אבל בתרומה גדולה ותרומת מעשר

חייב מן התורה ע"ש ופי' ש"ן לקמן סעיף צ"ד ס"ק קי"ז ובמל"מ פ"א מהלכות תרומות הלכה י"א ותשו' דכרי חיים ח"א יו"ד סי' ס"ב) וכתב הברכי יוסף אות י"ב דמה שעירער מהרימ"ט בתשו' הנז"ל על הפרשת הישראל תרומת מעשר מן המעשר ראשון שקרא לו שם וכו' הם נגד דברי הרמב"ם פ"ג מהלכות תרומות הלכה י"ב שכתב וז"ל מצות תרומת מעשר שיפריש אותה בן לוי ממעשרו וכו' ויש לישראל להפריש אותה וליתנה לכהן ויתן המעשר ללוי אחר שיפריש ממנו תרומתו שהיא מעשר מן המעשר עכ"ל ובהלכה כ"ד פסק ההיא משנה דדמאי פ"ה מ"ב הנז"ל בסתם וכוונתו בודאי אפילו ישראל וכמ"ש בהלכה י"ב להדיא (ולקמן סעיף כ"ח כתב מרן וז"ל הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד. מפריש אחד ממאה ומעט יותר. ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין. והנשאר מזה שהפרשתי שהוא המעט היתר על אחד ממאה הוא תרומה על הכל. והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי. וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל עכ"ל ומה שהביא מהרימ"ט אוקימתא דירושלמי הנז"ל. יש פוסקים דלא גרסי בירושלמי הכי וכו' ומיהו לכתחילה בפירות ישראל שגדלו בקרקע שלו טוב לחוש שלא יפריש הבעה"ב ישראל תרומת מעשר מעשר וכו' ע"ש באורך. והנה מהרימ"ט גופיה בחלק הנז"ל סי' כ"ה הביא מנהג ארץ ישראל שנוהגים להפריש תרומה גדולה ולקרוא שם למעשר ראשון ונוטלים תרומת מעשר ומניחים שאר המעשר שם וכן עושים למעשר שני ולמעשר עני. והאריך לקיים המנהג ע"ש. ואפשר דמיירי התם בפירות שגדלו בקרקע הגוי ונגמרה מלאכתן ע"י ישראל דבזה מודה דשרי ודינם שוה לטבל דכהן ולוי כיון דהמעשר הוא של הישראל. וכן נראה מהכנה"ג הגה"ט אות ל' שהבין כן בדבריו דסי' כ"ה. ובשאר דבריו בסי' פ"ה הנז"ל עי' בתשו' רבינו בצלאל אשכנזי סוף סי' ב' בקונטריס מהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל (שהזכרתי לעיל סעיף זה ד"ה פירות) ובספר החרדים בהקדמתו למצות התלויות בארץ דג"כ ערערו כנז"ל. והשל"ה ז"ל בשער האותיות דף ע"ח האריך ג"כ בזה וכתב דבענין חיוב הפרשת תרומ"ע בשדה ובכרם של ישראל מפריש בתחילה תרומה גדולה. ואח"כ מפריש מעשר ונותנו ללוי. והלוי מפריש חלק עשירי משלו תרומת מעשר ונותנה לכהן. ועתה בעו"ה שכולנו טמאים אסור הכהן לאכלה אבל מותר ליהנות בה בעת ביעורה (כדלקמן סעיף י"ט בהג"ה) דהיינו להסיק בה. ואם היא שמן להדליק בנרו. ואם היא יין לזילוף. ואח"כ מפריש מעשר שני ודינו לאוכלו בירושלים בטהרה ועתה אם המעשר הוא טהור כגון שלא הוכשר לקבל הטומאה אי אפשר לאוכלו בירושלים שאין אוכלים מעשר שני כשאין מזבח וכו'. ובכל ארץ ישראל חוץ מירושלים

ת"ו פודין אותו על פרוטה ומשליכים אותה לנהר וכו' אבל בירושלים אסור לפדותו כשהוא טהור רק מכשירים אותו כדי שיטמא בנגיעת אדם וכו' ואז יוכל לפדותו אפילו בירושלים. (כדלקמן סעיף קל"ה) ובשנת שלישית וששית לשמיטה או במקום מעשר שני נותן מעשר עני וצריך לחלק בין העניים. ונוהגים בארץ ישראל כשמפרישים מעשר עני לומר הריני מפקיר נכסי שאז הוא עני ואח"כ זוכה בה. ואני התרעמתי על זה מיום בואי הנה. דהפקירם אינו הפקר. חדא דהא קי"ל דלא הוי הפקר אלא בפני שלשה וכן מצאתי בספר החרידים שכתב כן. ועוד אפילו הוי הפקר גמור. מי שיש לו חובות אצל אחר הן בעל פה הן בשטר. ממה נפשך לאו שפיר עביד. הן אם בשעת ההפקר מוחל החובות או לא. אם מוחל אותן כי לפי האמת יוכל למחול אף בתפיס שטרא ואפילו משכון והויא מחילה כמ"ש המרדכי הובא בהגהת מור"ם חו"מ סי' רמ"א סעיף ב' (כז) (עי' ברכי יוסף חו"מ סי' י"ב סעיף מ' אות ע"ז ומשכטת הרופים אות פ' סי' ו' כזה ובתשו' מור ואהלות חו"מ סי' כ"ו האריך כזה ובדברי האחרונים באה"ע סי' ק"ה סעיף ה' ומסקנתו דאין הכרעה ברורה בדעת מרן ז"ל ויכול הנתבע לומר קים לי כמאן דאמר דמתולה מהני אף בתפיס שפרא. אבל במלוה על המשכון הוא להיפך. דכיון דמוחזק במשכון יכול לומר קים לי כמאן דאמר דלא מהני אלא בהחזרת המשכון בשעת מחילה ע"ש גם הנה"מ ז"ל בסי' י"ב ס"ק י"ד כתב דהנתבע יכול לומר קים לי. ופי' מה שכתבתי בכללים י' ט"ו) וא"כ דהויא מחילה. כשתבעו אח"כ שיפרע לו. גזל הוא בידו. דכבר נמחל. אלא בודאי אינו מוחל. נמצא דאינו עני. ואין לומר דמאחר שאין עתה זמן הפרעון הוא עני באותה שעה מאחר שהפקיר כל מה שתחת ידו והחובות אין זמנם. זה אינו כלום. דאטו אם יהיה לו תרקבא דדינרי בחובו יחשב לעני. ולא שייך לומר זה אלא מי שהוא בדרך ולא יוכל להמציא מעות וכהא דתנן בפיאה (פ"ה פ"ד והובא ביו"ד סי' רנ"ג סעיף ד') בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכו'. אבל מי שהוא בביתו ויכול להמציא מעות על סמך שיש לו או למכור החובות בפחות משווין זהו עשיר. ודברתי מזה עם גדולי חכמי ההוראה והסכימו לדברי. עוד יש כת אחרת נוהגת לשום המעשר כמה הוא שוה ואח"כ כשנותנים כל השנה צדקה נותן על של מעשר עני. וגם זה לא יתכן בעיני מתרי טעמי. חדא דזו הצדקה נותן בכל שנה ושנה אף כשאין מעשר עני נוהג. ועוד דאם עושה כן יצטרך בכל פעם להגיד להעני מה שאני נותן לך הוא ממעשר עני כדי שלא יבוא גם הוא לגמלו חסד אם יחשוב שמשלו שולח לו כמבואר ברמב"ם פ"ו מהלכות מתנות עניים הלכה י"ז ובטור יו"ד סי' של"א. על כן מי שיש בו יראת שמים יעשה המצוה כתיקונה ויודה לה' על אשר

זיכהו לקיים מצוה זו. ולא יבקש טצדקי למפטר נפשיה. כי לא יעני מזה. אדרבה יתברך כמ"ש בפרק במה מדליקין דף ל"ב ע"ב בעון ביטול תרומ"ע שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר. והיוקר הווה. והשכר אבד ובני אדם רצין אחר פרנסתם ואין מגיעין וכו'. ואם נותנים מתברכין וכו' (ועי' מסכת אבות פ"ה מ"ח). ואסור לנסות וכו' חוץ ממעשר כמ"ש בפ"ק דתענית דף ט' ע"א עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו' (ובשבת דף קי"ט פ"א איתא. עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין בשביל שמתעשרין שנאמר עשר תעשר וכו'. שבבבל במה הן זוכין בשביל שמכבדין את התורה ושבשאר ארצות כמה הן זוכין בשביל שמכבדין את השבת). ויש עוד מנהג רע נוסף על מה שכתבתי בענין ההפקר. הם עושים עושים עצמם כמסופקים בידיעת שנת השמיטה ואומרים אם השנה הזאת שנת מפשר שני וכו' ואם היא שנת מעשר עני וכו' וכבר התרעם על זה בספר החרידים וכתב שזה מנהג בורים אבל מעיני החכמים אינו נעלם זמן שנת השחיטה שהרי כל ישראל נהגו כהרמב"ם לענין שמיטת כספים ועבודת קרקע בשביעית וכו'. וכל זה מחיוב הפרשת תרומ"ע הוא בשדה ובכרם של ישראל. אבל בקונה מן הגוי ישתנו הדינים וכו' דפירות שקנה מן שדה וכרם גוי בארץ ישראל לאחר שנגמרו ביד גוי. אז הישראל פטור מכל תרומ"ע וכו'. ואלו שכר הגוי לישראל לגמור פירותיו או גמרן לו באונס כיון דע"י ישראל נגמרו חייבים הפירות בתרומ"ע וכו' (פי' מה שכתבתי לעיל סעיף זה ד"ה פירות). ואם לקחן ישראל מהגוי קודם שנגמרה מלאכתן יש בזה חילוק אם לקחן בעודן במחובר וכו' (עי' לקמן סעיף ה'). ואם לקחן ישראל מהגוי אחר שנתלשו קודם שנגמרה מלאכתן וגמרן הישראל כתב הרמב"ם וכו' (כמ"ש מרן ז"ל בסעיף זה). והאידנא נוהגים בארץ ישראל שלוקח המפריש התרומה גדולה ותרומת מעשר ומאבדין אותה לשופכה לחוץ במקום נסתר (וכן הובא המנהג בתשו' רבינו בצלאל סי' ב' הנז"ל וכ"כ בקונטריס חידושי רבני ירושלים הקדמונים שבסוף תשו' חיים וחסד סי' ס"ט ובתשו' הרדב"ז החדשות סי' תשל"א ובמבי"ט ח"כ סי' קצ"ח ובשער המצות פרשת וילך) ושאלתי להם למה אתם עושים כן ואינכם נותנים לכהן. נהי דבזמה"ז אסור לאכול ולשתות התרומה. מ"מ יכול ליהנות בה אם הוא שמן להדליק ויין לזילוף. השיבו שדבר זה לא נחשב עתה לכלום לכהן. ומוטב שיאבד ולא יבוא הדבר לידי מכשול (וכ"כ הרדב"ז בתשו' הנז"ל) ואמרתי להם בתרומה גדולה שהוא דבר מועט בזמה"ז כי חיטה אחת פוטרת וכו' שפיר עבדי. אבל בתרומת מעשר כשהיא הרבה לא יעשו כן רק יחנו אותה לכהן בחנם או בתשלומין בזול כפי מה ששוה הנאת הנז"ל ויזהירו לכהן שלא יהא נכשל בה (ובתשו' דברי יוסף למהר"י שווארץ הי' מ"ב כתב שנוהגים הכהנים בארץ ישראל לרחוץ שער ראשם וזקנם

בתרומה ותרומת מעשר שלוקחים מיין ויין שרף כי אין איסור הסיכה אלא דוקא בדבר שדרכו לסוך בו ויין אין הדרך לסוך נו ע"ש באורך). והנה כדת מה לעשות במעשר עני לא הזכירו הרמב"ם והטור. אמנם פשוט בעיני שהוא שוה לדין מעשר ראשון שאומר הישראל ללוי אני בא מכח איש שאין אתה יכול ליטול ממנו כלום גם ממני לא תטול. כן יאמר ג"כ לעני דחד טעמא הוא וכו' וכ"כ בהדיא בספר חרידים (ובדברי מהרימ"ט שהבאתי לעיל וכ"כ הרדב"ז בתשו' הנז"ל. וכן הסכים. הרג פאת השלחן ריש סי' י"ג) וכן משמע מתשו' הרמב"ם (פי' קע"א דפוס לייפציג) שהביא החרידים וכו'. אבל מ"מ צריך לקרוא שם לכל המעשרות. כי הם טובלות. ואפילו מעשר עני טובל כדאיתא במכות דף ט"ז ע"ב. ולאחר כן אוחז לעצמו מעשר ראשון ומעשר עני עכ"ל השל"ה ז"ל. ובמטה יוסף ח"א יו"ד סי' יו"ד דף י"ו ע"ד כתב דכל ימי דירתו בירושלים היה מצטער שלא היה רוצה לאכול אצל אחרים כי שמע שלא היו בקיאים בהפרשת תרומ"ע ע"ש. ובסוף ח"ב הביא סדר הפרשת תרומ"ע ונוסח האמירה בשעת ההפרשה ע"ש (ועי' מזה בתשו' הרדב"ז הנז"ל ושער המצות פ' הנז"ל ובקונטריס חידושי דיני רבני ירושלים הנז"ל ובספר החרדים ובתשו' הלק"ט ח"ב סי' קמ"ג קמ"ד קמ"ה ובשו"ג לקמן סעיף כ"ח ס"ק צ"ז) והנני מעחיק הנוסח הנהוג האידנא לומר בהפרשת תרומ"ע מהיין שעושים מענבים שקונים מן הגוי אחר שנתלשו על ידו כפי המסודר בסוף ספר שערי דמעה (להרב בעל מנחת שמואל על ברכות) וז"ל ואפרש הנוסח כפי המנהג שמפרישין תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחת. למשל אם היין שבכלי מחזיק לפי אומד הדעת כ"ה ראטי"ל שהוא שלש מאות אנסי"ס. יפריש שלשה אנסי"ס שהוא חלק אחד ממאה. ויוסיף עוד ערך חצי אנס"י בכדי שיצא מכל ספק ושיספיק גם על הבלוע בכלים. ויאמר בזה הלשון. חלק אחר ממאה מכל היין שבכלי הגדול שלפני ושבכלי הקטן שבידי ומן הבלוע בשמרים ובכלי. שיש כאן בשולי זה הכלי שבידי. יהיה בטבלו כמו שהוא. והמותר על חלק אחד ממאה שבפי הכלי שבידי הרי זה תרומה גדולה על כל היין שבכלי שלפני ושבידי ועל הבלוע בשמרים ובכלי. זה החלק אחד מחאה עם תשעה חלקים כיוצא בו שבשולי הכלי שלפני הרי זה מעשר ראשון על כל היין שבכלי שלפני והבלוע בשמרים ובכלי. זה החלק אחד ממאה שבשולי הכלי שבידי שעשיתי מעשר הרי זה תרומת מעשר על כל המעשר. ושיעור הראוי למעשר שני הרי הוא בפי הכלי שלפני ומחולל הוא וחומשו על המטבע שבידי והמעשר שני יצא לחולין (ובשנת מפשר עני יאמר ושיעור הראוי למעשר עני הרי הוא בפי הכלי שלפני). עד כאן נוסח האמירה. והטעם שעושין כך. מפני כשמפריש באומד הדעת. אף אם יהיה בכלי הקטן שמפריש הרבה יותר על

חלק אחד ממאה. עם כל זה. התרומת מעשר הוא רק אחד ממאה מצומצם כפי הדין. והמותר הוא הכל לתרומה גדולה וכו' (וכ"ב בקרית מלך רב ח"ב כקונטריס התשובות סוף סי' ט' וז"ל שאלתי לחכמי ירושלים ת"ו איך מפרישים תרומת מפשר מאומד. הלא פסק הרמב"ם פ"ג מהלכות תרומות הלכה יו"ד דאין מפרישין מפרישין תרומת מפשר מאומד אלא מדקדק כשיעורה אפילו בזמן זה שהרי שיעורה מפורש בתורה וכן פסק מרן כסי' של"א סעיף כ"ד. והשיבו לי דהם מוציאים יותר ואומרים שהמותר על אחד מעשרה יהיה תרומה גדולה והאחד מעשרה יהיה תרומת מפשר עכ"ל) ויזהר לכתחילה להפריש הכל א המוקף (כדלקמן סעיף כ"ד כ"ה) היינו שיהיה הכלי מגולה והכלי הקטן שמפריש לתוכו יגע בכלי הגדול. ואם ירצה להפריש מכלי אחד על כלים הרבה יאמר הנוסח בלשון רבים. במקום כלי יאמר כלים. וצריך שיגעו כל הכלים זה בזה. ואם לאו. מוטב שיפריש מכל כלי בפני עצמו וכו'. וכן נוהגים להפריש אח"כ מהיין שרף שעושים מפסולת הענבים והצימוקים הכל כנז"ל וכו' עכ"ל:

של"א ס"ד כתב הברכי יוסף אות ד' דישראל שקנה ערוגת ירק מהגוי. ועקרה הישראל בידיו. יש מי שרצה לסמוך על מה שכתב הרב המבי"ט ח"ג סי' ס"ח דבירק ואילן אף דנגמרה מלאכתן ביד ישראל אין צריך לעשר ועי' מ"ש עוד המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו קצ"ז. ולי נראה דיש להחמיר. כי הרב ספר חרדים בהקדמה למצות התלויות בארץ כתב דאזהרה שמענו מפום רבנן רבני הגליל ז"ל שלא יעקור הישראל הירקות בידיו כדי שלא יהיה גמר מלאכתן ביד ישראל ויצטרך לעשר וכ"כ בסוף תשו' מטה יוסף ח"ב (וכ"כ בשער המצות פרשת וילך וכ"כ השו"ג לקמן סעיף י"ד ס"ק נ"א וסעיף נ"ז כ"ק קנ"א). וכן עשינו מעשה והזהרנו ללוקח שיעשר. וחא דכתב הרב המבי"ט דבאילן אף דנגמרה מלאכתו ביד ישראל אין צריך לעשר. רואה אני דפליגי עליו בתשו' רבינו בצלאל סי' ב' ורשד"ם יו"ד סי' קצ"ב דממה שכתבו בדין האתרוגים (עי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' תרמ"ט סעיף א' ד"ה כתב המג"א) מוכח דסברי דצריך לעשר. ויש להרגיש על הרב המבי"ט דמוכח מדבריו שסובר דדבר פשוט הוא דאילן לעולם הוי מדרבנן (וכדין ירק דלקמן סעיף י"ד בט"ז וש"ך), והרי הרמב"ם פ"ב דתרומות ופ"א דמעשר ופ"א דמעשר שני דמוכח מדבריו דסבר איפכא (הובא בט"ז לקמן סעיף י"ג סק"ה ודלא כרש"י והראב"ד דס"ל דאין חיוב מן התורה אלא בדגן תירוש ויצהר ע"ש ובעטרת תפארת על ברכות דף ל"ו ופאת השולחן סי' י"ג דין וא"ו סק"ח). וזאת לפנים בישראל כל האילנות חייבים מדאורייתא חוץ מחרובי צלמונה. וארעא דישראל אתריה דהרמב"ם. ואיך הרב המבי"ט כתב בפשיטות להיפך עכ"ל:

של"א סי"א שותפות הגוי חייבת בתרומ"ע כיצד ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות אפילו חלקו שדה בקמחה ואצ"ל אם חלקו גדיש הרי זה טבל וחולין מעורבים בכל קלח וקלח מחלקו של גוי אעפ"י שמירחן הגוי וחייבים מדבריהם במה דברים אמורים בארץ ישראל שהמעשרות של תורה ובשל תורה אין ברירה אבל אם לקחו שדה בסוריא הואיל והמעשרות שם מדבריהם אפילו חלקו הגדיש חלקו של גוי פטור מכלום ונראה לי דהאידנא שאין חיוב תרומ"ע באר ישראל (כצ"ל) אלא מדבריהם גם בארץ ישראל חלקו של גוי פטור מכלום. (וכ"כ המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו וכ"כ בקונט' חי' דיני רבני ירושלים הקדמונים שבסוף תשו' חיים וחסד פי' פ"א) ועי' תשו' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ב' (בקונטריס שהזכרתי לעיל סעיף כ' ד"ה פירות) שבכלל ערעוריו על מנהגי עיה"ק צפת ת"ו כתב וז"ל והמנהג השני הוא שקצת מאנשי העיר יש להם פרנסה על זה הדרך. שהיהודי קונה שור או שני שוורים ונותן אותם לאחד מבני הכפרים לחרוש בהם באשר ימצא מקום פנוי לזריעה. וכמדומה לי שהיהודי צריך ליתן החיטים לזרוע. ואח"כ יחלוקו היהודי והגוי התבואה שגדלה למחצה ולרביע כפי התנאים שביניהם. והנה זאת התבואה ודאי ברשות ישראל גדלה. ואעפ"י שמירחה הגוי בשליחותו של ישראל ודאי חייבת. וגדולה מזאת כי אפילו חלקו של גוי הוי דינו לכולי עלמא כחלקו של ישראל מטעם דאין ברירה. והנה היהודים אוכלים אותה התבואה בטבלה. והגוי מוכר את חלקו לישראל אחר. ואין שום אחד מהם מעלה על דעתו לעשר פירותיו עכ"ל. והרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב ד"ה איברא וכו' השיב על דבריו וז"ל ולערעור מתבואת השותפים עם הגוי גם זה מבואר עם מה שאמרתי. שהרי הרמב"ם ז"ל כתב וכו' בסוריא וכו' פטור מכלום. למדנו מכאן בפירוש כי כאשר חיוב התרומ"ע מדבריהם. פירות הגוי שנגמרו על ידו פטור מכלום אפילו מדבריהם גם למדנו שיש ברירה. וכבר ביררנו שהתרומה בזמן הזה אפילו בארץ ישראל לא הוי מדאורייתא ויש ברירה ולא כמ"ש השואל דאין ברירה. גם מ"ש השואל וז"ל אעפ"י שמירחו הגוי בשליחותו של ישראK וכו'. לא ידעתי מאי קאמר כי ודאי אין שליחות לגוי ולעולם אפילו פירות ישראל שמירחן הגוי בשליחות ישראל פטור מן התורה (עי' כסף משנה פ"א מהלכות תרומות הלכה י"א וב"ח סי' זה סעיף ל"ו ושער המלך פ"א מהלכות תרומות ופרי הארן ח"ג י''וד סי' ד' וברכי יוסף אות וא"ו) וא"כ בחלק הגוי שפיר עבדי שאינן תורמין. אבל בחלק. הישראל מודה אני שחייב מדבריהם אפילו מירחן הגוי עכ"ל ועי' תשובת מורינו הרב המבי"ט ז"ל ח"כ סי' המ"ל) ועי' תשו' שערי רחמים ח"א יו"ד סי' כ"ב כ"ג ובהשמטות שבסוף שבסוף הספר בתשו' הרב בעל

שער החצר ז"ל שהאריכו מאד בענין זה (וע"ש שנעלם מהם דברי מרן ז"ל לקמן סעיף קכ"א דהחוכר שדה מגוי מפשר ונותן לו והמקבל שדה אבותיו מגוי מפשר ומתן לו):
של"א סי"ב פירות ארץ ישראל שיצאו חוצה לארץ פטורים מתרומ"ע ואם יצאו לסוריא חייבים ופירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים אם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ. כתב הש"ך ס"ק כ"ב משם מרן ז"ל בכסף משנה פ"א מתרומות הלכה ע"ב דבפירות חו"ל כשנכנסו לארץ קודם שנקבעו למעשר חייבים בתרומ"ע מן התורה. אבל אם נקבעו למעשרות בחו"ל ואח"כ נכנסו לארץ חייבים מדרבנן. ופי' כסף משנה שם כי זה הוא לפי פירוש שני שפירש בדעת הרמב"ם ז"ל. אבל לפירוש ראשון שכתב שם אין כאן חיוב דאורייתא כלל. אלא דהיכא שנכנסו לא"י קודם שנקבעו למעשר חייבים מדרבנן ואם נקבעו למעשר בחו"ל פטורים אפילו מדרבנן. והב"ח בסעיף ל"ז והרדב"ז בביאורו יקר תפארת על הרמב"ם שם פשיטא להו דאינן חייבים בנקבעו למעשר בחו"ל אפילו מדרבנן וכ"כ הרב אמרי בינה ח"א בקונטריס התשובות סי' י"א הלכה למעשה וכתב שם כי כן משמע להדיא דעת מורינו הרב המבי"ט בקרית ספר פ"א מהלכות תרומות וכן נוהגים באתרוגים ויין הבאים מחו"ל לא"י שלא לחייבם בתרומ"ע כלל ע"ש באורך:.
של"א סי"ג כל אוכל אדם וכו'. כתב הפת"ש סק"ג משם הרדב"ז בתשו' החדשות ח"א סי' תקס"ג כי בקני הצוק"ר אינו נוהג דין תרומ"ע. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' רצ"ד סעיף כ"ג ד"ה הנוסע וכו' משם מהר"מ בן חביב לענין הוורדים:
של"א סי"ט בהג"ה וכל זה מיירי בתרומה שהוכשרה דאז נטמאת ומותר לשורפה אבל אם לא הוכשרה שלא נטמאת אסור לשורפה (אלא לקוברה כ"כ הט"ז סק"ט משם הטור) וטוב להכשיר אותם קודם מירוח כדי שתקבל טומאה ויהא מותר לשורפה. כתב הש"ך ס"ק ל"ה וז"ל אבל אחר מירוח שכבר נתחייב בתרומה אסור להכשירה לקבל. טומאה שאסור לגרום טומאה לתרומה טהורה עכ"ל. ועי' בית יוסף דהיינו דוקא בתרומת ארץ ישראל אבל בתרומת חו"ל (במקומות שחייבום חכמים) מותר לטמאה בידים וכמ"ש הרמב"ם ריש פרק י"ב מהלכות תרומות. ועי' ביאור הגר"א פ"ק ן' ובספר מעשה בצלאל על פיסקי ריקאנטי סי' רכ"ח. וכתוב בספר ארץ חפץ נתיב ד' דין כ"ו בהערה דף ל' ל"א לענין תרומת מעשר של ירקות כגון קישואין ודלועין הגדילים בקרקע של ישראל (דכל עיקר תרומ"ע של ירק הוא מדרבנן דוקא כדלעיל סעיף י"ד בט"ז ופ"ו) אפשר דמותר לעשות אופן זה. דהיינו שיראו שלא יכשירו אותם קודם מירוח. ויתרמו מן הגרועים שבהם שעומדים לאכילת בהמה ולמאכל אדם ע"י הדחק על פי הדין דלקמן סעיף נ"ב דבזמן הזה יכולים לתרום מן הרע על היפה. ואז יכול הכהן להאכילה לבהמתו או

לעופות שלו כדין כרשיני תרומה דמותר הכהן להאכיל לבהמתו כיון דעיקרן למאכל בהמה ואינן ראוין למאכל אדם אלא בשעת הדחק כדאיתא בתרומות פרק י"א מ"ט. או אפשר דיכול להניחם במקום מוצנע איזה ימים וממילא יתקלקלו קצת ואז אפשר דאין חשש כ"כ להאכיל לבהמת כהן ע"ש:

של"א סי"ט מפרישין מהשאר מעשר אחר ונותנים לעניים וכו' כצ"ל:

של"א סי"ט שנת השחיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל וכו' ושנת השמיטה האמיתית היתה שנת השי"ג. כתב הרמב"ם בפרק יו"ד מהלכות שמיטה וז"ל ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי ארץ ישראל וכו' ועל זה אנו סומכין וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להיתלות עכ"ל וכ"כ הכפתור ופרח סוף פרק נ"א כי כן חושבים בארץ ישראל (וע"ש סוף פרק מ"ו) וכ"כ הרשב"ץ ח"ב סוף סי' צ"ט וח"ג סי' ר"ב. ומרן ז"ל בב"י אחר שהביא דברי הרמב"ם הנז"ל סיים על זה וכן המנהג היום בארץ ישראל וכו'. גם בב"י חו"מ סי' ס"ז סעיף ט' כתב וז"ל והיום חמשים שנה נפלה מחלוקת גדולה בין חכמי ארץ ישראל ומלכות מצרים בדבר זה. ומהרלב"ח בתשובותיו סי' קמ"ג בפירות שביעית אשר לו. הסכים שהשנה השביעית האמיתית היא אשר סמך עליה הרמב"ם בפ"י מהלכות שמיטה וכו' וכן ראיתי אני במצרים ששנת השמיטה היא מקובלת שם שהיתה שנת הרע"א וזה עולה כהסכמת הרלב"ח ונראה שכך עלתה הסכמת כל החכמים הנזכרים שכך נוהגים בארץ ישראל ששנת הרצ"ט ושנת ש"ו ושנת שי"ג השמיטו וזה עולה כהסכמה הנזכרת עכ"ל וכ"כ בתשו' אבקת רוכל סי' ד' וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' כ"א וסי' ן' ובנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' פ"ה. וכ"כ הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב (וכתב שם שם כי חכמי צפת ת"ו נידו והחרימו לשומרי שביעית יותר מחשבון הנז"ל מספק) וכ"כ החרידים בהקדמתו למצות התלויות בארץ והשל"ה בשער האותיות דף ע"ז. ועל פי הנז"ל שנת השמיטה היא בשנת התרס"ג. וכתב הרמב"ם שם דאעפ"י שלא היה יובל נוהג בזמן בית שני מ"מ היו מונין אותו כדי לקדש שמיטות. ולפי חשבונו שם שנת התרס"ה היא שנת היובל ותשלום יובל חמשה וארבעים שהתחילו למנות בבית שני ושנת שני אלפים רט"ז לשטרות ושנת אלף תתל"ז לחורבן בית שני שיבנה בב"א:

של"א סי"ט כתב גאון ירושלים הרב מהרי"ט אלגאזי ז"ל בתשובה שהובא בספר דברי שלום שרעבי דף כ"ב ע"ד כי סוגיין דעלמא דשביעית בזמן הזה באיסור עבודת הארץ נמי מדרבנן כמו שעלתה הסכמת רוב הפוסקים ורובא דרובא כמ"ש הטור יו"ד ריש סי'

של"א. וכן העלה הרלב"ח בתשובותיו סי' קמ"ג בקונטריס השמיטה דף רנ"ו ע"ד וכתב שם דלא יש פוסק גדול וקטן שיסבור דהוי דאורייתא. וכ"כ החינוך פרשת משפטים סי' ס"ט ופרשת בהר סי' שכ"ו ושל"ה. וכ"כ הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב וכ"כ מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' נ"ב והמבי"ט ח"ב סי' ס"ד (וח"א סי' כ"א וח"ג פי' מ"ו). ואף דמרן ז"ל בכסף משנה הלכות שמיטה פ"ד הלכה כ"ה ופ"ט ה"א ופרק יו"ד ה"ט (ובהלכות תרומות פ"א הלכה נ"ו) נראה דדעתו נוטה לומר דסברת הרמב"ם היא דאף בזמן הזה היא חן התורה. הנה מלבד כי דבריו תמוהים כאשר עמדו עליהם המפרשים. יתר על כן. דהוא עצמו בבית יוסף נראה דמשוה כוונת הרמב"ם לדעת הטור דמדרבנן היא (וכן כתב בכסף משנה פ"ד מהלכות שמיטה הלכה כ"ט ובתשו' אבקת רוכל הי' כ"ד ובתשובתו שהובא בתשו' מהרימ"ט ח"א פי' מ"ב). והרב מהרימ"ט בח"ב סי' הנז"ל כתב משם בעל התרומות שער מ"ה שהביא משם הרמב"ם דסובר דהיא דרבנן. ומהר"י קורקוס בביאורו על הרמב"ם פ"ט מהלכות שמיטה כתב ג"כ דדעת הרמב"ם דהיא דרבנן ומצא נוסחא בספרי הרמב"ם כת"י בפירוש דס"ל דהיא דרבנן (וכן נראה קצת מפשטות לשון הרמב"ם כספר העצות מ"פ קמ"א. והרב מהר"י עייאש בספר לחם יהודה על הרמב"ם דף פ' והרב פאת השולחן סי' כ"ג ס"ק כ"ג הוכיחו דדעת הרמב"ם דהיא דרבנן כזמן הזה ממ"ש בפ"ו מהלכות בית הבחירה הלכה ט"ז ולמה אני אומר וכו' לענין שביעית ומעשרות וכו' וחייב בשביעית ומעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה עכ"ל ובהלכות תרומה פ"א הלכה כ"ו כתב דהתרומה ומעשרות בזמן הזה אינן אלא מדרבנן). באופן דלפי מה שעמדנו בענין נראה פשוט לענין הלכה דסוגיין דעלמא דבזמן הזה אינה אלא איסורא דרבנן עכ"ל. וקצת דברי מהרי"ט אלגאזי הנז"ל הובאו בתשו' חוקי חיים גאגין סוף סי' ד' דף ח' סוף ע"ב ע"ש (גם הרשב"ש סי' רנ"ח והצל"ח על ברכות דף ל"ו ע"א הסכימו בדעת הרמב"ם דהיא מדרבנן) וכן פסקו הלכה למעשה שאר רבני ארץ ישראל זלה"ה בתשו' אדמת קודש ח"ב יו"ד סי' ט' ופרי הארץ ח"ג יו"ד סי' ד' ונחפה בכסף ח"א יו"ד סי' ד' ושמן המור יו"ד סי' ד' ושער המים בקונטריס התשובות סי' וא"ו והרב מהר"ר ראובן בן יעקב ז"ל אב"ד דפה עי"ה"ק צפת ת"ו בתשו' שנדפסה בהשמטות תשו' שערי רחמים ח"א דף ע"ד:

של"א סי"ט כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' פ"ג לענין התותים שמאכילים העלים שלהם לתולעי המשי וכו'. שמשנים קדמוניות נהגו היתר לעשות כן בשביעית וכו' ומנהגן של ישראל תורה היא הואיל ומימות אבותינו הגדולים נוחי נפש לא נשמע מי שמיחה בדבר. וזקני העיר הזאת העידו לי על אבא מארי ז"ל ששאלוהו על הדבר והתיר (פי' בתשו' אביו המבי"ט ח"ג סי' מ"ו) וכו'. וכבר הסכמנו ההלכה אל המעשה שלא

יהיה בדבר ספק ע"ש. ועי' פאת השולחן סי' כ"ה אות כ"ט ומל"מ פ"ה מהלכות שמיטה הלכה י"א:

של"א סי"ט כתב המזבח אדמה יו"ד דף י"ז ע"ג ובנו הרב שער המים בחלק התשובות סי' ה' שנוהגים בירושלים ת"ו דמי ששוכר חצר מן הגוי ויש בו גפן חותך הבוסר בשביעית ומביאו לבית ומבשלו עם התבשילים כנהוג בשאר השנים והוא מותר:

של"א סי"ט כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' ס"ד וז"ל ולענין השקאת ירקות ועשבים כמו חבצלת השרון ודומיהם בשביעית הא תנן ריש מו"ק משקין בית השלחין במועד ובשביעית וכיון דתנא להו בהדי הדדי משמע דכל מה שמותר להשקות במועד מותר להשקות בשביעית. וכל הני מותר להשקות בחוה"מ דאיכא בהו פסידא וכן בשביעית ולא שאני לן בין פסידא רבה לפסידא זוטא. דכל מה שיפסד אם לא ישקנו הוי פסידא. דהא לא חילקו בין פסידת ירקות דהוי דבר מועט לפסידת אילנות דהוי הפסד מרובה וכו' עכ"ל. והובא דבריו בתשו' שדה הארץ יו"ד סי' כ"ט דף מ"ח ע"א. ועי' תשו' שערי רחמים יו"ד סוף סי' ה' וסי' וא"ו ובהשמטות שבסוף הספר דף ע"ד דצ"ע בזה אך עכ"פ כיון דשביעית בזמה"ז היא דרבנן יש להתיר ע"ש.

ולנוטעם בשביעית אסור אפילו בעציץ שאינו נקוב אפילו בשביעית בזמה"ז וכמ"ש הנחפה בכסף ח"א יו"ד סי' ה' ושדה הארץ הנז"ל סי' כ"ח ואדמת קודש ח"ב דף קל"ב. ועי' בנחב"כ שם מה שהאריך בדברי המל"מ פ"ב מביכורים הלכה ט':

של"א סי"ט ישראל שיש לו שדה בארץ ישראל מקנה קנינו ממש או ששכר שדה בארץ ישראל מן הגוי או שיש לו שדה בשותפות עם הגוי איך יעשה בשביעית בזמן הזה עי' כפתור ופרח פרק מ"ז ותשו' הרשב"ש סי' רנ"ח ותשו' רבותינו המבי"ט ח"ב סי' ס"ד וח"ג סי' מ"ו ומהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' נ"ב ומהר"מ גלאנטי סוף סי' נ"ז ובתשו' שמן המור יו"ד סי' ד' הובא בקצור בעיקרי הד"ט יו"ד סי' ל"ב אות ח') שערי רחמים ח"א יו"ד סי' ד' וסי' ה' תורה מציון שנה ראשונה חוברת רביעית (ועי' ביאור הגר"א ז"ל לעיל סעיף י"א ס"ק כ"ז דאזיל בשיטת ספר התרומה הלכות ארץ ישראל סי' רי"ג דף פ"א ע"ג שהביא בסעיף ב' סוף סק"ו והכפתור ופרח והמבי"ט הנז"ל ועי' מבי"ט ח"ב סי' קצ"ו ועי' פאת השולחן סוף פי' ט"ז וסי' כ"ח ס"ק כ"ד):

של"א סי"ט כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' מ"ז דמותר לישראל לתת לגוי שוורים וחיטים לחרוש ולזרוע בשביעית בקרקע הגוי והישראל יקח חלק כו"כ ממה שתוציא הקרקע ע"ש. וכן הסכימו הרב פרי הארץ ח"ג יו"ד סוף סי' ד' והרב נחפה בכסף ח"א יו"ד סי' ד' דף כ"ח ע"ג ודף ל"א ע"ג. אך בתשו' שעות דרבנן דף פ' פ"א אוסר:

של"א סי"ט בהג"ה יש אומרים אם גוי מכר פירות בשביעית לישראל ונגמר מלאכתו ביד ישראל חייבים בתרומ"ע ומפריש מעשר עני וכו'. כן כתב מרן ז"ל בב"י וז"ל ומיהו אם גוי מכר וכו' משמע דודאי נוהגים בהם תרומ"ע וכ"כ ספר כפתור ופרח (פרק מ"ז דף ק"ה כוף ע"ב דפוס ברלין) וכתב שבמקום מעשר שני יפריש מעשר עני עכ"ל הב"י וכ"כ מהריק"ש בהגהותיו וכ"כ הלבוש. אך מורינו הרב המבי"ט בתשו' ח"א סי' י"א סובר דפירות גוי בשביעית שנתמרחו ע"י ישראל פטורים מתרומ"ע כמו פירות ישראל בשביעית ויש להם דיני שביעית וכו' משום דשביעית נוהג בשל גוי אף בפירות שנתמרחו ע"י הגוי בעצמו. וכ"כ באורך שם סי' כ"א וסי' רי"ז וסי' של"ו ובח"ג סי' מ"ה. והאריך בח"ג שם בפרטי ההנהגה לאוכלם בקדושת שביעית ע"ש. והנה שתי תשובות דח"א סי' י"א וסי' כ"א הנז"ל הובאו בתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' כ"ב וסי' כ"ג (ובסי' כ"ג נשמט קצת מדברי המבי"ט סי' כ"א הנז"ל. ומרן ז"ל שם סי' כ"ד סתר כל ראיות המבי"ט ופסק כי העיקר הוא כמנהג הקדמונים שלא נהגו דין שביעית בפירות גוי הגדילים בארץ ישראל וכו'. ובסוף דבריו כתב וז"ל מעולם לא נשמע על שום אדם בשום עיר מארץ ישראל שנהג ביעור בשביעית והא קי"ל (בירושלמי פ"ז דפאה ה"ה ופ"ה דמעשר שני ה"ב) כל מקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג כל שכן במקום שההלכה מסכמת למנהג כמו שנתבאר. וכיון שהוא דבר פשוט שהם פטורים מן הביעור. היאך ימצא ידיו ורגליו הפוטרם מהמעשרות וכו' וזה דבר שאין עליו תשובה עכ"ל. ושוב כתב עוד וז"ל. אח"כ כתבו לי מירושלם תובב"א כי כן מנהגם מימי קדם להפריש תרומ"ע בשביעית מפירות שזרע הגוי בשדהו ונחמרחו ביד ישראל וכמו שכתבתי והנהגתי עכ"ל. ושם סי' כ"ה הובא תשו' הרב המבי"ט דח"א סי' של"ו הנז"ל ליישב דבריו הראשונים. ואח"כ כתב מרן ז"ל על זה וז"ל אמר יוסף קארו אחר שכתב הרב המבי"ט איגרת זאת השנית רצה לעשות מעשה כדבריו בשמיטה שעברה ומיחו בידו. ובשמיטה זו שהיא שנת השל"ד הקשה את רוחו ואימץ את לבבו לתקוע עצמו לעשות מעשה כדבריו ביד רמה (ואז בשנת של"ד כתב התשו' דמ"ג סי' מ"ה הנז"ל) וקמו כל חכמי העיר ועיינו בדבריו הראשונים והאחרונים וראו שאין בהם ממש והכריזו בבתי כנסיות בגזירת נידוי שכולם יפרישו תרומ"ע מפירות הגוי שנתמרחו ביד ישראל בשביעית כמו בשאר שנים עכ"ל (והגם דבאיגרת השנית דח"א סי' של"ו הנז"ל מצא סמך על מה שאין נוהגים ביעור בשביעית בפירות גוי גם לפי שיטתו. וכן היקיל להסתתר כהם כנהוג וכ"כ בח"ג סי' מ"ה הנז"ל. מ"מ לא נתקבלו דבריו למרן ז"ל וחכמי דורו) ואח"כ הוסיף על זה מורינו הרב מהר"מ גלאנטי וז"ל הכרנו וידענו שנטפס מכת"י של מורינו הרב (ב"י) והיא כתיבת

ידו ממש וכל הנזכר אות באות עכ"ל. ושוב הובא תשו' מורינו הרב שם טוב עטייה ז"ל לסתור דברי הרב המבי"ט ולחזק ולקיים דברי מרן ז"ל. ודברי מהרמ"ג ומהרש"ט עטייה הנז"ל נכתבו אחרי פטירת מרן ז"ל והמבי"ט ז"ל כמבואר שם וחנה מהרימ"ט ז"ל בתשו' ח"א סי' מ"ב העתיק תשו' מרן ז"ל המובא באבק"ר סי' כ"ד הנז"ל. ואח"כ בסי' מ"ג האריך לסתור כל דברי מרן ז"ל ולחזק דברי אביו המבי"ט ז"ל וכתב בריש דבריו שם וז"ל על גידולי שביעית בקרקע הנכרי. מזה כמה. הורה אבא מארי הרב זלה"ה משנת הרצ"ב שהם חייבים בכל דיני פירות שביעית ופטורים מן המעשרות. וכן היה מורה ובא בכל שנת שביעית הלכה למעשה. והעידו חכמים מזקני הדורות שאעפ"י שהרב מהר"י קארו ז"ל היה חוכך להחמיר והיה נוהג להפריש בלא ברכה. אח"כ הכריחו אבא מארי ז"ל וחכמים שעמו בפומבי שלא יעשרו כל עיקר דחומרא דאתי לידי קולא היא שיש בדבר הפסד פירות שביעית. ולא היה מי שערער בדבר עכ"ל. גם הרב ספר החרידים בהקדמתו למצות התלויות בארץ כתב דהם פטורים מהרומ"ע וכן היה נוהג ומנהיג גדול הדור המבי"ט ז"ל גם מורינו הרב גדול הדור כבוד מהר"י קארו ז"ל בסוף ימיו כשחיבר השולחן ערוך כתב סתם שנת השמיטה אין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל ולא חילק בין פירות הגוי לפירות ישראל וכן עמא דבר עכ"ל והובא בשל"ה ז"ל בשער האותיות דף ע"ט ועי' מה שכתב הנחפה בכסף ח"א יו"ד סוף סי' ד' והרב שדה הארץ יו"ד סי' כ"ט והרב שער המים בחלק התשובות סי' ד' בזה. וחנה הברכי יוסף בסי' זה אות יו"ד הביא דברי החרידים ומהרימ"ט הנז"ל. ואח"כ הביא הגזירת נידוי שהזכיר מרן ז"ל באבקת רוכל הנז"ל. וכתב דמזה תשובה למ"ש החרידים דמרן ז"ל בסוף ימיו כשחיבר הש"ע לא חילק וכו'. דהרי בש"ע בדין זה כתב דשנת השמיטה היא שנת השי"ג ודבריו באבק"ר היו בשנת של"ד סמוך לפטירתו ז"ל כי בניסן שנת של"ה נלקח ארון האלד"ים כנודע. והא איכא עדות מהר"מ גלאנטי המוסמך ז"ל כי זה הוא כת"י הקודש של מרן ז"ל. ומזה תשובה למ"ש מהרימ"ט שאביו הרב המבי"ט וחביריו ז"ל הכריחו שלא יעשרו ואעיקרא מרן ז"ל היה חוכך להחמיר וכו' דלשון זה מורה דמרן ז"ל גם בתחילה היה מסתפק והיה חוכך בדבר והרי מרן ז"ל מעיד כי כל הרבנים לא חששו לדברים הראשונים והאחרונים של הרב המבי"ט ושהכריזו בבתי כנסיות להפריש תרומ"ע. וגם השגנו לדעת כי כן הוא מנהג ירושלים מזמן הרלב"ח שהיה בזמן מרן ז"ל וכו'. וכפי הנראה דאחר פטירת מרן ז"ל הנהיג הרב המבי"ט להיפך כ הוא ז"ל האריך ימים אחרי פטירת מרן ז"ל קצת שנים. ויתכן דבשנת של"ה גופה איזה חדשים קודם פטירת מרן ז"ל שהיה חולה ושכיב בערסיה ורצו להפריש מהיין של פירות שביעית גברה יד הרב המבי"ט שלא בידיעת

מרן ז"ל והנהיג שלא לעשר. והיינו מה שכתב מהרימ"ט. שהכריחו אבא מארי המבי"ט וחכמים שעמו בפומבי שלא יעשרו. ור"ל אחרי פטירת מרן ז"ל או סמוך ממש לפטירתו הכריחו לרבנן דהוו סברי כמרן ז"ל שלא יעשרו ומאז נמשך שלא לעשר בעיה"ק צפת ת"ו והיינו מה שכתב החרידים וכן עמא דבר. אבל לא שמרן ז"ל נמצא בקיבוצם וביטל דעתו והודה להם. וממה שהוצרך הרב המוסמך מהר"מ גלאנטי להעיד על כת"י מרן ז"ל ונכתבה עדותו בשולי פסק מרן ז"ל יש מקום לצדד דאחר כמה שנים לפטירת חרן ז"ל נסתפקו רבני צפת עצמם אם מרן ז"ל חזר בו וכאשר ניכר מדברי הרב החרידים. ולזה הוצרך מהר"מ גלאנטי להעיד על כת"י מרן ז"ל שכתב בשנת השל"ד שהיתה שמיטה אחרונה לימי חייו להודיענו כי עד זיבולא בתרייתא עמד מרן ז"ל בסברתו אלא שגברה יד הרב המבי"ט אח"כ וכו' וגם הרדב"ז בתשו' חלק חמישי סי' ש"א רכ"א פסק דאין דין שביעית נוהגת בפירות גוי לא להקל ולא להחמיר והקונה ענבים של גוי בשביעית ועושה מהם יין חייב בתרומ"ע וכו' פכ"ד הברכי יוסף. גם הרב פאת השולחן סי' כ"ג אות כ"ט דף פ"ה ע"ב האריך מאד בדין זה והביא כמה ראיות לשיטת מרן ז"ל וכתב כי כן הוא המנהג עתה בכל ארץ ישראל וכמו המנהג הקדום שבזמן מרן ז"ל והביא קצת דברי הברכ"י הנז"ל וכתב עוד דממ"ש מהרימ"ט אין ראיה כי ידוע שמהרימ"ט נשאר ילד קטן בעת פטירת אביו המבי"ט ז"ל וכמ"ש מהרימ"ט בהקדמתו לתשו' אביו ז"ל. ואח"כ שמע מתלמידיו מה שהנהיג אביו טרם נודע למרן ז"ל ורוב בנין ומנין חכמי העיר גזרו בחרם להחזיק בשיטת מרן ז"ל והגדולים שהיו עמו. ולא סיימוה קמיה דמהרימ"ט ע"ש. גם הרב מהר"ר מרדכי גלאנטי בתשו' גדולת מרדכי (הנספח לספרו דברי מרדכי) סי' ט' דף קכ"ז סוף ע"ג כתב דהגם שהחרירים ומהרימ"ט כתבו כנז"ל אין לנו לסמוך אלא על הוראת מרן ז"ל שפירות הגוי אין בהם דיני שביעית וממילא רווחא שיכולין להוציאן מארץ ישראל לסוריא ולחו"ל (דלא כהמבי"ט מ"ג סי' מ"ה שאסר זה לפי שיטתו דיש להם דין שביעית וכדקי"ל לענין פירות שביעית בפ"ו דשביעית מ"ה וברמב"ם פ"ה מהלכות שמיטה הלכה י"ג) וכמו שנהגו הרבנים הראשונים הזקנים קמאי וקמאי דקמאי זלה"ה להוציא אתרוגים מעיה"ק צפת ת"ו לדמשק ולארם צובה ולא הוה מאן דחש לה וממילא ה"ה להוצאת טוטו"ן וכיוצא. ואף דהתם למעבד מצוה והכא טוטו"ן דהוא דבר הרשות. מ"מ אי הוה אסור. אף במצוה לא הוו עבדי הכי וכו' (פי' סוכה דף ל"ט ובתוס' שם ד"ה וליתיב). אך לעולם מסתברא דהטוטו"ן נוהג בו דין שביעית וכו' ע"ש. והנה בענין הנהוג לשלוח אתרוגים מארץ ישראל לחו"ל וכנזכר בגדולת מרדכי הנז"ל. יש לתמוה לכאורה ממה דקי"ל בב"ב בב"ב דף צ' ע"ב ובחו"מ סי' רל"א סעיף כ"ו דאין מוציאין פירות שיש

בהן חיי נפש מא"י לחו"ל או לסוריא אפילו שלא בשנת השביעית. וכתב הב"י שם דכל מאכל אדם הוי בכלל פירות שיש בהן חיי נפש ומאי דקתני בברייתא בב"ב שם יינות שמנים וסלתות לדוגמא נקטינהו. ואפשר לומר כיון דכל טעם האיסור הוא משום ישוב ארץ ישראל וכמ"ש הסמ"ע שם ס"ק מ"ד. ומאחר דהאידנא העניות בארץ ישראל הוא עד מאד. וע"י זה מתפרנסים קצת בנ"א. היינו ישוב א"י. וכ"ש לדעת הב"ח שם שחולק על הב"י וס"ל דפירות שיש בהן חיי נפש היינו דוקא דברים שחייו של אדם תלוים בהם ואי אפשר לו מבלעדם כגון יין שמן וסולת ועי' סמ"ע שם סעיף ק' ס"ק ל"ו. וכן מצאתי בתשו' ביכורי שלמה או"ח סי' ל"ו אות ג' שמשום טובת ארץ ישראל מותר להוציא אתרוגים מא"י לחו"ל למסחר. ובפסחים דף נ"ב ע"ב אהא דאיתא התם דרב ספרא אפיק גרבא דחמרא דשביעית מא"י לחו"ל. כתבו התוס' וז"ל הקשה ריב"א דתנן בפ"ו דשביעית מ"ה אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מן הארץ לחו"ל. ותירץ דהתם מיירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה דיש סחורה שמותרת (פי' פ"ו דשביעית ותוס' ע"ז דף ס"כ ע"א ד"ה נמצא וס' ותוס' סוכה דף ל"ע ע"א ד"ה וליתיב וכו' הנז"ל ורמב"ם פ"ו מהלכות שמיטה) אי נמי בשוגג הוציאו עכ"ל. והקשה הרב חיי אדם בספרו שערי. צדק שער משפטי הארץ פרק י"א דין י"ג על תירוץ הראשון דהא עכ"פ אסור משום דאין מוציאין פירות שיש בהן חיי נפש מא"י לחו"ל אפילו שלא בשנת השמיטה. ומזה הוכיח דדבר מועט כמו גרבא דחמרא מותר דבזה לא יתייקר השער ע"ש. וכן המנהג פשוט לשלוח מעט מצות ויין לפסח מא"י לחו"ל:

של"א סל"ה שבזמן הזה הני מילי במעשר אבל לתרומה וכו' כצ"ל:

של"א סמ"ד הגוי שהפריש תרומה משלו גזרו חכמים שתהא תרומתו תרומה אם הוא בארץ ישראל:

של"א סנ"ט כתב הרב ספר החרידים בהקדמתו למצות התלויות בארץ וז"ל בבית ישראל ראיתי שערוריה שהקונה מעם הארץ אינו מעשר דמאי והרי הרמב"ם (פ"ט מהלכות מעשר) בזמנו לא אמר דאכשור דרי וגם הרב בעל כפתור ופרח (פרק ל"ה ואילן) והטור ז"ל שהיו כמה שנים אח"כ לא אמרו. והרי גמרא ערוכה (בחולין דף צ"ג ע"כ) קא מתמה אכשור דרי. ובעוונותינו ראה ראינו מכשולות בדבר ונודע שמפרו טבל. וגם נוסף רעה רבה בזמנינו. שהראשונים הקטנים עם הגדולים היו יודעים כל הדינים של הפרשת תרומ"ע אלא שהיו חשודים. אך עתה מעט מזער הם הבקיאים. וחקרנו ומצאנו אותם טועים. והרב המקובל הקדוש רבינו האריז"ל כאשר הופיע עליו רוה"ק והפליא לדבר. פעם אחת נכנס עם הארץ אחד בביתו שהיה ממוכרי היין. ואמר לו טבל ראיתי כתוב

במצחך אוי לך. והיהודי הודה ובכה. ונתן לו תשובה. וכל ירא ה' כשקונה מעם הארץ מפריש דמאי כדין הגמרא עכ"ל. והובא בשערי צדק להחיי"א שער מצות הארץ פרק י"ג. וע"ש סידור דיני דמאי בקיצור:

של"א סס"ב עי' בתשו' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ב' בקונטריס החכם הרב מהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל (שהזכרתי לעיל סעיף ד' ד"ה פירות) שערער על מנהג עיה"ק צפת ת"ו שאין מעשרין את השמן הנעשה ע"י ישר מן השומשמין הניקנין מן הגוי. וכתב כי דינו דומה לשמן זית ויין ע"ש. גם הרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב הסכים לזה. אכן בתשו' הלק"ט ח"א סי' צ"ה כתב דפטור מתרומ"ע כי אין משקה גמר מלאכה אלא תירוש ויצהר דוקא. והשומשמין עצמם כבר נגמרה מלאכתן ביד הגוי. וכ"כ הברכ"י אות י"ט משם מהר"מ בן חביב ז"ל. והרב שער המים בחלק התשובות סי' ז' דף ט"ז סוף ע"ב כתב כי בירושלים ת"ו ג"כ נוהגים להקל שאינם מעשרים את השכר (י"ש) שעושים מתאנים ושאר דברים הניקנין מן הגו והאריך במשנה דתרומות פרק י"א מ"ב ומ"ג ובסוגיא דחולין דף ק"ך ע"ב וברכות דף ל"ח ע"א ובדברי הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ב (עי' תשו' יד אלי' סי' נ"ו) ואח"כ הביא מקור להקל כנז"ל מירושלמי דתרומות פרק הנז"ל ה"ב ע"ש. וכן פסק הגאון מהר"ש מסקאלא בבית שלמה או"ח סוף סי' נ"ד בתשובה לעיה"ק צפת ת"ו על פי הירושלמי הנז"ל.

של"א סע"ח המפריש תרומה וכו' מברך קודם שיפריש וכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט בתשו' ח"ב סי' קצ"ו וז"ל בענבים שאנו לוקחים מן הגוי ומתמרחים בתירוש על ידינו וכו' לא מברכינן על הפרשתם וכן הוא המנהג עכ"ל. גם בסוף סי' קצ"ו כתב וז"ל ואני מחפש על מעט יין של כרם ישראל לברך עליו על הפרשת תרומ"ע ולהפריש עמו תרומ"ע מן היין העשוי מענבים שנלקחו מן הגוים אחר מירוח הענבים כ"ל (והובא כתשו' אבקת רוכל כי' ז') גם בח"ג סי' ס"ח כתב כתב דביין שנתמרח על ידינו אנחנו מפרישים בלא ברכה עכ"ל. וכתב הרב שדה הארץ יו"ד סי' כ"ה כי כן נוהגים בירושלים ח"ו גם הברכי יוסף אות כ"ג כתב כי כן נוהגים בירושלים וחברון ת"ו ע"ש. ומדברי מורינו הרב מהרימ"ט ח"א ריש סי' מ"ג (שהבאתי לעיל סעיף י"ט ד"ה בהג"ה יש אומרים וכו') שכתב כי מרן מהר"י קארו ז"ל היה נוהג להפריש תרומ"ע בשביעית מפירות גוי שנתמרחו ע"י ישראל בלא ברכה מתבאר להדיא שבשאר השנים היה נוהג לברך. וכן דעת הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תשל"א. וכן דעת הלק"ט ח"ב סי' קמ"ג ומתשו' אבקת רוכל סי' ד' שיובא בעזה"י לקמן סעיף קל"ו אין בירור לזה כי לא נתבאר שם אי מיירי כפירות ישראל או בפירות גוי שנתמרחו ע"י ישראל) אך עכ"פ כיון דהוא פלוגתא

דרבוואתא נקטינן להקל מטעם ספק ברכות להקל וכמו שכתבתי בקונטריס הכללים סי' יו"ד דבפלוגתא בענין ברכות נהגינן להקל אפילו נגד פסק מרן ז"ל. וכ"ש כשכבר הוקבע המנהג מקדם וכמו שכתבתי בקונטריס הנז"ל סי' ה':

של"א סע"ט כתב מהר"מ בן חביב בתשו' קול גדול סי' צ"ח דהבוסר שאנחנו קונים מן הגוי ומוציאים מימיו פטור מתרומ"ע וכן המנהג ע"ש ועי' תשו' הרדב"ז חלק חמישי סי' ב"א ק"ז וצ"ע:

של"א ספ"א שמרי יין שנתן עליהם מים וסיננן אם נתן שלשה ומצא ארבעה מוציא מעשר מזה היתר ממקום אחר ואינו מפריש עליו תרומה שהתורם מתחילה בלבו על הכל ואם מצא פחות מארבעה אעפ"י שמצא יתר על מדתו ואעפ"י שיש בהם טעם יין פטור. כתב הרב ארץ חפץ נתיב ה' דין י"ד דלפי מה שאומרים בשעת ההפרשה שמפריש מעשר גם על השמרים (וכדלעיל סעיף ד' סוף ד"ה ואם לקחן וכו') ממילא אף להוציא מעשר פטור על היתר ונשאל הגאון מהר"ש קלוגר בסוף ספר סת"ם בקונטריס פרט ועוללות בהשמטות להלכות קה"ת אות וא"ו דף פ"ו בענין הצימוקים הניקנין מן הגוי ששורין אותם במים ארבעים יום ואח"כ נותנים אותם עם מי השריה ליורה ועושים בארץ ישראל מן הזיעה יי"ש כמו שעושים יי"ש בחו"ל מתבואה. איך הדין בענין הפסולת הנשאר מן היי"ש אחר הילוך היי"ש שהוא ראוי לשתיה אם צריך להפריש ממנו מעשר כנהוג בא"י לעשר יין צימוקים ויי"ש כיון שנגמרה המלאכה ע"י ישראל. והשיב דכפי הנראה יש לו דין שמרי יין (ופי' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' כ"א כי יש אומרים שיין הנעשה מצימוקים של גוי פטור ממעשר כיון דדעת הגוי ללקטן לאכילה פ"ש. וא"כ נראה דעכ"פ (כח) בענין הפסולת הנז"ל יש להקל). וכתב הרב בריכות המים בליקוטים דף רנ"ו ע"ב לענין השכר שמוציאים מהחרצנים והזגים אחר שלוקחים היין והוא שעוצרים החרצנים והזגים על יד עד בלחי השאיר בו יין ונותנים עליהם מים ונותנים אותם בקדירה וע"י הרתיחה והזיעה יוצא השכר מים שרופים. לענין מעשר נראה לי דפטירי. על פי דין דשמרי יין וכו' ועי' ב"ב דף צ"ו צ"ז וחולין דף כ"ה. וכפי זה באו החרצנים והזגים שאפילו אם יעצרו המים הניתנים עליהם אינם יוצאים משלשה ארבעה פטורים הם ממעשר. וכל זה הוא ג"כ בעירב בהם שמרים שאם יש שיעור ביוצא מהם שיש משלשה ארבעה חייב ואם לאו פטור עי' או"ח סי' ר"ד סעיף ה' (לענין ברכת הגפן בשמרי יין שנתן עליהם מים דבנתן שלשה ומצא ארבעה מברך הגפן ואם מצא פחות מברך שהכל). ומ"ש שם סעיף וא"ו לענין תמד שעושים מחרצנים שנותנים עליהם מים דינם כשמרים והני מילי כשנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא ברגל אפילו מצא פחות מברכין הגפן אינו שייך

לנ"ד יען שורש דין הנז"ל הוא מרבינו ירוחם משם הרמב"ן והוא מירי בתמד שתיכף אחר שדורכים הענבים ברגל נותנים מים שאז ע"י הרתיחה יוצא מעין יין יען קא רתח וגם נשאר בהם יין מעורב כיון שהוא ברגל לבד. אך בנ"ד שלוקחים בידים החרצנים והזגים כפי מה שמקבלים הידים ועוצרים בכל כח עד בלתי השאיר שום טופח ע"מ להטפיח וגם שעושים כן אחר שכבר היו עם היין ורתחו עמו וגמרה רתיחתם ודאי דהוי ממש כדין דסעיף ה' הנז"ל בין לענין ברכה בין לענין מעשר ודמי לעוצרן בקורה עכ"ל ובקונטריס חידושי דיני רבני ירושלים הקדמונים שבסוף תשו' חיים וחסד סי' ע' איתא. לענין התמד. אמרו. כי החכם כמהרש"מ היה מתירו בלי תרומ"ע כיון שבארץ הזאת אם נותן שלשה אינו מוצא ארבעה ואמנם כמהר"י מטריל אסרו. משום כי דין הנז"ל היינו דוקא בארצות שנותנין הקורה בגת אחר הדריכה ומשליכים בו מים. אבל כאן שאין קורה. אינו יוצא אפילו כל המים שמשליכין בו ואינו אלא שנבלעים המים. וא"כ מי יאמר לנו שאילו ישליכו עליו הקורה שלא יצאו יותר מארבעה. ומי יאמר לנו שאין המים נבלעים ויוצא מן היין וא"כ אין להתירו בלא תרומ"ע ועוד כי מזה שמוציאים עושים אירופ"י בארץ הזאת. ואעפ"י שאין זה ראיה. שיתכן לעשותו אעפ"י שישליכו בו מים כפלים. מ"מ נראה שיוציא יין הרבה. ולכן אין להתירו בלי הפרשת תרומ"ע אך יפריש בלא ברכה ברכה ע"ש. ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' כ"ב האריך בזה לענין האגואדילייא"ש שעושים מן החרצנים של ענבים. ומסקנתו דכל שמצא פחות מארבעה אין חילוק בין נעצרו בקורה או לא. ולענין ברכה יברך שהכל בכל גוונא מספק. ולענין מעשר יפריש ממנו בכל גוונא מספק. ולענין מגע גוי (פי' יו"ד פי' קכ"ג סעיף ט') בכל גוונא אסור ע"ש:

של"א ספ"ג אחד מששה דברים קובע הפירות למעשרות וכו'. כתב הרב ספר החרידים בהקדמתו למצות התלויות בארץ וז"ל יש מי שהיה חושש מלאכול זיתים שקונים מן הגוים וכובשים אותם במלח. שהיה עולה בדעתו שהכיבוש במלח הוא גמר מלאכת הזתים למעשר וכיון שנגמרה ע"י ישראל חייב. ואין זה אמת. דגמר מלאכת הזיתים הוא כגמר מלאכת כל פירות האילן דאכולהו תנן (במעשרות פ"א מ"ה) כלכלה משיתפה (וכן פסק הרמב"ם פ"ג ממעשר ה"י). והכיבוש במלח הוא אחד מששה דברים שקובעין למעשר. ואין אחד מהם קובע אלא אחר שנגמרה מלאכתו וכו'. גם בתורמוסין היה חושש כיון דמרים הם ואינם ראוים לאכילה. שמא מתיקותן היא גמר מלאכתן. וגם זה הבל דסתמא תנן (שם מ"ו) הקוטניות משיכבור אותן בכברה בגורן הוי גמר מלאכתן (וכן פסק הרמב"ם שם הי"ג) ותורמוסין מין קוטניות הוא כדכתב הר"ש והרא"ש פ"ק

דכלאים. וכן הורה מהר"י קארו ז"ל ואמר דאין גמר מלאכה תלוי בהכשר הפרי לאכילה שהרי כמה ירקות אין ראוין לאכילה עד שיבושלו ואפילו הכי תנן (שם מ"ה) ירק הנאגד משיאגד עכ"ל והובא בשל"ה שער האותיות דף ע"ט ובפאת השולחן סוף סי' י"ג וכתב הפאה"ש שם דהרדב"ז בתשו' חלק חמישי סי' ב"א ק"ז דעתו להחמיר בזיתים הנז"ל (ותמה על מה שאין מי שנזהר כזה ואף לא הרבנים) והאריך בהא דתנן בפ"א דתרומות מ"ט ותורמין שמן על זיתים הנכבשים (שהובא לעיל סעיף ס"ב) וכו'. ואין נראה וכו'. וכן עמא דבר שאין מפרישין תרומ"ע על זיתים הנז"ל עש"ב והשולחן גבוה לעיל סעיף ס"ג ס"ק קס"ג כתב דבזיתים הירוקים. שאין ראוין לאוכלן כמות שהן אפי' בדוחק אלא א"כ כבשו אותן במים ומלח ימים רבים נוהגים בירושלים ת"ו. להפריש מהן תרומ"ע. ועי' תשו' שדה הארץ יו"ד סי' כ"ה בזה. וכתב עוד הרב ספר חרדים שם וז"ל ויש מין ענבים שדרך העולם לעשות מהן יין שאין ראוין לאכילה כל כך. ולכאורה היה נראה לאסור לאכול מהם אכילה קבע דכיון דדעתו לדורכן הרי לא נגמרה מלאכתן והוי כשיבולים שקנאן מן הגוי דאסור לאכול מהם קבע כיון דלא נגמרה מלאכתן ביד הגוי. בשלמא אם היה קונה אותן לאוכלן ע"י הדחק יש להתירן בלא מעשר לפי שנגמרה מלאכתן ביד הגוי. אבל כיון שכוונתו לדורכן הרי לא נגמרה מלאכתן. שגמר מלאכת היין משישלה הזגין והחרצנים מעל פי הבור או מעל פי החבית. (עי' לקמן סעיף פ"ו) ומנהג העולם לאוכלן בלא תרומ"ע ולא ראינו ולא שמענו מכל הגדולים מי שמיחה או פקפק בדבר מעולם. ולמאן דאמר תרומ"ע בזמה"ז דרבנן (עי' לעיל סעיף כ') י"ל דטעם ההיתר משום ברירה שכל הענבים שאוכל הוברר הדבר למפרע דלאכילה קנאן ופטירי. והנדרכות. למשקה קנאן. אעפ"י שנקנו יחד. דקי"ל בדרבנן יש ברירה (עי' לעיל סעיף י"א) וכו' אבל למאן דאמר דתרומ"ע בזמה"ז דאורייתא (עי' לעיל סעיף ב' בהג"ה) קשה טובא וכו'. ויש ליתן טעם למנהג מהא דכתב הרמב"ן עה"ת פרשת ראה סי' י"ד סוף פסוק כ"ב דדוקא יין ושמן חייבים בתרומ"ע חן התורה אבל זיתים וענבים עצמן קודם דריכה פטורים וישראל שיש לו גפן או זית ורצה לאכול הענבים והזיתים כמות שהם אוכל דין תורה אך מדרבנן חייבים ואם דרכן אז חל עליהם חובת תרומ"ע מן התורה (והובא כבית יוסף או"ח סי' רכ"ה בשם מהרי"ל משם הרמב"ן ופי' רמב"ן פרשת משפטים סי' כ"ב פסוק כ"ח ובשיטה מקובצת כ"פ דף פ"ח. וכן כתב הרמב"ן ח"ג סי' ר"ג. וכן דעת רבינו יונה ברכות פרק אלו דברים הובא בבית יוסף או"ח סי' קנ"ח דדוקא תירוש ויצהר דהיינו יין ושמן חייב מן התורה וכ"כ הלבוש שם סעיף ואו. וכתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' י"ח כי כן הוא לפי הירושלמי דחלה סוף פ"ב וכן נראה דעת המג"א סי' ש"ז סעיף כ"ב

סק"ל. וכ"כ מהרש"א בחידישי אגדות על יומא דף ע"ו ד"ה דבר וכו'. ועי' תוס' רעק"א ס"ב דתרומות מ"ו ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו ובספר ווי העמודים על ספר יראים סי' קע"א ובתשו' עין משפט למורינו הרב מהר"ר עזרא מלכי יו"ד סי' י"א דף מ"ה) נמצא דקודם דריכה דמי לתבואה שלא הביאה שליש דפטורה ולכי גדלה יותר חל עליה חובת תרומ"ע. והקונה ענבים או זיתים מן הגוי ע"ד לדורכן. מדרבנן אין אתה מחייבן שהרי נגמרה מלאכתן ביד הגוי לאכילה. וכשדורכן דחל עליהם חובת תרומ"ע מן התורה כיון דנגמרה מלאכת היין והשמן לחיוב ביד ישראל חייב מה"ת עכ"ל. ובתשו' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ב' בקונטריס החכם הרב מהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל (שהזכרתי לעיל סעיף ד' ד"ה פירות) ערער על מנהג עיה"ק צפת ת"ו בענין הנז"ל וכתב וז"ל והמנהג השלישי הוא כי הגוי מביא לבית היהודי את הענבים הראויות ליין והיהודי גומר את מלאכתן ועושה ועושה מהם יין ומעשר את היין. והנה כיון שהוא מעשר את היין צריך הוא לומר שאותם הענבים שהביא הגוי לא נגמרה מלאכתן ביד הגוי כיון שהם ליין לא נגמרה מלאכתן אלא משיקפה (דהיינו שישלה החרצנים והזגים מעל פי החבית) והנה אם ידרוך היהודי את כולם הרי יעשר את היין של כולם מפני שכולם חייבים במעשר. ואם לא ידרוך אלא חציים וישמור את האחרות לאכילה או אפילו כשלא ידרוך אפילו אחת מהן אלא ישמור את כולם לאכילה אז חייבים במעשר שהרי אותם הענבים כולם היו חייבות במעשרות מן התורה לפי דעתו אלו יעשה מהן יין והנה עתה שלא נעשה מהן יין מי פטר אותם. כי המירוח אינו תלוי אלא בדעת הממרח והרי דעתו של גוי לא היתה אלא ליין ומה שהישראל נמלך עתה אינו עושה שמלאכת הגוי היתה מירוח למפרע. כי אפילו היה נמלך בעל המלאכה עצמו אינו מועיל למפרע כגון ישראל שליקט ענבים לאכילה שהמירוח שלהם הוא כדין כלכלה דתנן כלכלה משיחפה וכו' וכיון שחיפה אסור לאכול מהם עראי ואפילו יהא נמלך אח"כ לדורכם לא יהא מותר לאכול מהם עראי בעבור שנמלך לדורכם דתנן (פ"א דתרומות מ"ט) הרי שתרם זיתים על זיתים לאכילה וענבים על ענבים לאכילה ונמלך לדורכם אינו צריך לתרום ואמרי' עלה בירושלמי מפני שנמלך הא לא נמלך (אלא שמתחילה היה דעתו לדורכם) תרומה ויחזור ויתרום. הרי מה שנמלך בעל המלאכה אינו מעלה ומוריד לחייבו כ"ש לפוטרו וכ"ש מה שנמלך היהודי על מעשה הגוי שאינו פוטרו וכן תנן נמי שאינו מועיל מה שנמלך אפילו בעל המלאכה עצמו לפטור דתנן (פ"ד דמעשרות מ"ב) כלכלת שבת ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין ר"י אומר אף הלוקט כלכלה לשלוח לחבירו לא יאכל עד שיעשר. ור"ל כלכלה שליקט לצורך שבת ונמלך לאכול ממנה בערב שבת ב"ש פוטרין אם יאכל

ממנה עראי בערב שבת וב"ה מחייבים אפילו באכילת עראי בערב שבת אעפ"י שנמלך (עי' לקמן סעיף קי"ג) וכן דברי ר"י פירושם על זה הדרך. הנה מכל אלו שמענו שאפילו מה שהוא עצמו נמלך על מעשיו אינו מועיל לפוטרם. מכ"ש שאינו מועיל מה שהוא נמלך על מעשה הגוי. וא"כ מי התיר לאכול אותם הענבים שהביא ליין אפילו אכילת עראי כשראו פני הבית. כ"ש אכילת קבע כי לא אמרו רבותינו (במנחות דף ס"ז ועי' לקמן סעיף פ"ד) מערים אדם על תבואתו להכניסה בחוץ כדי שיהיה הוא אוכל אלא כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה. ואעפ"י שיש חולקין על זה. מ"מ אכילת קבע מי התיר להם. ולא זו בלבד כי אפי' כשהענבים בתוך הגת שבבית וחציו של אשכול נדרך. לוקח בעל היין את שאריתו. וכן בני הבית באים ולוקטים כלים מלאים מן הגת ומעלים אותם לבית ואוכלים אותם בלי מעשר. ואין פוצה פה ומצפצף בדבר לומר מדוע תעשו כזאת עכ"ל. והרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב השיב על דבריו וז"ל לא ירדתי לסוף דעת השואל דמאחר שכוונתו לומר כי לא נגמרה מלאכתו ביד הגוי לפי שהם ליין וגמר מלאכת היין עד שיקפה. א"כ א תופס עליהם ואומר או אפילו בשלא ידרוך אפילו ענבה אחת מהם חייבים במעשר א"כ מי התיר לאכול אותם הענבים שהביא ליין אפילו אכילת עראי כשראו פני הבית כ"ש אכילת קבע. ותימה על עצמו שהרי כפי דבריו אכילת עראי חותר שכן כתבו הרמב"ם פ"ג ממעשר וסמ"ג. (הובא בסעיף זה) הכניסם לבית קודם שתיגמר מלאכתם הרי זה אוכל מהם עראי. גם מה שתמה שאפילו כשהענבים בתוך הגת שבבית וחציו של אשכול נדרך לוקח בעל היין את שאריתו. לא ידעתי מנין ראה איסור בזה. שזה אכילת עראי ומותר. שהרי גדולה מזו אמרו שלוקח מן הגת ושותה ומן הצינור ושותה אפילו שהתחיל לירד לבור וכו' (פי' לקמן סעיף פ"ו) וא"כ איך אמר מי התיר להם. לא ימנע. אם נגמר מלאכת הענבים כשהביאם הגוי בבית היהודי. מותר לאכול אפילו קבע כיון שגדלו ברשות הגוי ונגמרו ג"כ על ידו קודם שהביאם לבית היהודי כדפרישית לעיל. ואם נאמר שכיון שלוקטין ענבים לעשות יין לא נגמר מלאכתן עד שיקפה. א"כ אכילת עראי מותר ודאי. עוד נ"ל שכל דברי השואל הם נבואה בעיני דמאחר שהגוי נוטל אותם מן הכרם. מי הגיד לנו שדעת הגוי ליין. אינו כן. אלא הוא לוקט אותם למוכרם כדי שהלוקח יעשה מהם כרצונו ולהיות שלאכילה כבר נגמרה מלאכתם ע"י הגוי. אוכלין מהם אפילו אכילת קבע. ואם שמא לקטן הגוי ליין ונמצא שהגמר ביד ישראל. מעשר מדבריהם. כפירות הגוי שלקחן ישראל וגמרן שחייבים בתרומ"ע מדבריהם ותמה אני מדברי השואל. מנין ראה שמי שלקט ענבים לדרוך אינו יכול לאכול מהם. לא מצינו זה בפוסקים. אלא שהענין הוא שכל ישראל שליקט פירותיו לאכילה וכוונתו להביאן

לביתו. הענבים משיחפה נגמרה מלאכתן ומותר לאכול מהם עראי עד שיראו פני הבית. ראו פני הבית אסור לאכול מהם אפילו עראי עד שיעשר. ואם כשלקטן היתה כוונתו ליין אפילו ראו פני הבית מותר לאכול מן הענבים עד שידרכו. והיין שיצא מהם מותר לשתות ממנו עד שיקפה. אך הלוקח ענבים מן הגוי. אני רואה שעושים הדין הגמור בני ארץ ישראל על הדרך שאמרתי. ואין ענין הראיות שהביא לנדון זה כלל. כי המשנה שהביא הרי שתרם וכו'. הפירוש הוא לאשמועינן דכיון שתרם והפריש בשעת חיובו יכול לאכול מפירותיו אח"כ ואינו צריך לתרום עוד גם הלוקט הכלכלה. אשמועינן שכיון שנגמר מלאכתו ונקבע למעשר אינו יכול לאכול, אבל כל דבר שמירוח הגוי פוטר אותו אינו מחויב עכ"ל הרשד"ם. ועי' תשו' אדמת קודש ח"א יו"ד סי' כ"א ביאור דברי הרשד"ם הנז"ל וע"ש מה שכתב משם מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו. וכתב הרב מהר"י הכהן בספרו אהלי יהודה אות מ' דיני מעשר לענין הקטניות הנקרא גארוואנסו"ס (תומו"ס בלשון ערבי וערביסי'ן בלשון אשכח) שמביאים הגוים בסלים כשעדין הם לחים עם העשבים והמוץ והקליפות שלהם וקונים אותם מהם ועושים תבשיל אין נוהגים בירושלים ת"ו להפריש מהם תרומ"ע. וכן בקטניות הלחים שקורין אבא"ס. ויש להם על מה לסמוך ע"ש ועי' בתשו' רבינו בצלאל סוף סי' ב' הנז"ל ובספר ארץ חפץ נתיב ד' דין כ"ו בהערה שם דף כ"ח ריש ע"ב. ועי' מה שכתבתי לעיל סעיף ד' ד"ה כתב מוה"ר עזרא מלכי וכו'. וד"ה כתב הברכ"י וכו':

של"א סקכ"ד הנותן שדהו בקבלה לגוי וכו' צריך לעשר וכו'. כתב הלבוש והש"ך ס"ק קמ"א דהיינו שדה זרועה ועי' בתשו' הגאון רידב"ז שליט"א הנד"מ סי' ל"ט שהאריך בזה בדברים נעימים ונכוחים ודפח"ח:

של"א סקל"ג בזמן הזה אם רצה לפדות מעשר שני שוה מנה בפרוטה לכתחילה פודה וכו' וכן אם חילל מעשר שוה מנה על שוה פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחילל עליהם כדי שלא יהיו תקלה לאחרים. כן הוא לשון הרמב"ם פ"ב מהלכות מעשר שני ה"ג. וכתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ד' דנוהגים לחלל לכתחילה בזמה"ז כנז"ל ואע"ג דפשט לשון הרמב"ם הנז"ל משמע דבדיעבד קאמר (מדנקט בענין חילול הלשון שכתב. בפ"ד שם הי"ח), י"ל דאפשר דלכתחילה נמי מתיר בזמה"ז וסמך על מה שסיים בלשונו שם כפדיון נטע רבעי בזמה"ז כמו שביארנו בהלכות מא' אסורות פ"י הי"ז ושם מוכח בהדיא דלכתחי' נמי מותר. גם הלח"מ בהלכות מא' אסורות שם בתירוץ האחרון כתב כנז"ל. וכן מצאתי בתשו' הרמב"ם שהעתיק הרב ספר החרדים שכ"כ להדיא. עוד כתב הלח"מ שם כי מה שהתיר הרמב"ם שם לחלל פירות

על חיטים או שעורים היפך מה שפסק בהלכות מעשר שני פ"ד ה"ב שלא יחלל ממין על שאינו מינו לכתחילה. היינו משום דבהלכות מאכלות אסורות מיירי בזמן הזה. ובתשו' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ב' בקונטריס החכם הרב מהר"ר יוסף אשכנזי (שהזכרתי לעיל סעיף ד' ד"ה פירות וכו') הובא כי מנהג עיה"ק צפת ת"ו לחלל פירות מע"ש על מעט קמח ומפריחין אותו באויר. ולא ניחא ליה המנהג. ובספר טל אורות על המרדכי להרב מהר"ר יוסף בן ג'ויא בחלק התשובות סי' א' הובא שנוהגים בצפת ת"ו לחלל פירות מע"ש על שו"פ של לחם. והאריך שם בזה. ובדף י"ב סוף ע"ב מסיק לקיים המנהג אך עכ"פ בעינן דוקא מידי דאוכל ע"ש:

של"א סקל"ז הפודה מע"ש מברך וכו'. כתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ד' דאין נוהגים לברך על פדיון מע"ש בזמה"ז ואינו מנהג קבוע על פי ותיקין ע"ש (ועי' מה שכתבתי לעיל סעיף ע"ח).

של"א מקל"ח אין פודין וכו' ואפשר שאין דברים אלו אמורים אלא בזמן שביהמ"ק קיים אבל עכשיו שאין מע"ש נאכל אין להקפיד בכך ומ"מ יש לחוש בדבר ואף בזמה"ז לא יפדה מע"ש אלא על כסף שיש בו מטבע היוצא והוא ברשותו או יחלל על פירות אחרים. כתב הרב מטה יוסף סוף ח"ב שאינו נכון לפדות על פרוטה של נחושת ואנו אין לנו מטבע קטן של כסף לכן טוב יותר לחלל על פירות. וכתב הרב טל אורות על המרדכי בחלק התשו' סי' א' דף י"ב ע"ג דהגם כי כן מבואר בפירוש המשניות להרמב"ם פ"א דדמאי מ"ב שאסור לפדות מע"ש על נחושת אך ממ"ש בחיבורו הלכות מע"ש פ"ד הלכה ה' נראה דחזר בו וכן דעת הרמב"ן והריטב"א והרא"ש והרשב"א. וכמ"ש בשיטה מקובצת על ב"מ דף נ"ג ד"ה ונייתי איסר וכו'. (וכ"כ הר"ש פ"א דמע"ש מ"ב ופ"ב מ"ח) ובודאי דיותר נכון הוא לפדות על פרוטה של נחושת מלחלל על פרי שאינו מינו ע"ש. ועי' תשו' שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סוף סי' קמ"ט. וכתב הכפתור ופרח סוף פרק מ' וז"ל מנהגינו היום בארץ הצבי לייחד בתיבה או בכיס חתיכה אחת כסף ממטבע היוצא. ונחלל על שו"פ ממנו. וכשאנו אומדין שהיא כבר טענה משקה ניקח ה לה פרוטה. ונחלל החתיכה ההיא עליה. ונשליכה באחד הבורות לאיבוד. ועתה תצא החתיכה ההיא לחולין. והפרוטה תהיה פדיון המעשר. עוד נחזיר החתיכה למקומה. וחוזר חלילה לעולם. האמנם בשנת מעשר עני אין לך עסק באותו כסף. שמוכרח אתה להפרישו עכ"ל (פי' פירוש המשניות להרמב"ם פ"א דדמאי מ"ב המ"ל ובחיבורו הלכות מע"ש פ"ד ה"ה הנז"ל). וכתב בתשו' זית רענן ח"ב יו"ד סי' כ"ה בתשו' לעיה"ק צפת ת"ו כי מה שנוהגים במע"ש שאין בו שו"פ (דהיינו שיעור שיווי של חצי שעורה כסף

מזוקק כדלעיל סעיף קל"ד) לפדותו על פרוטה לא מהני. כי פחות משיעור שו"פ לא נתפס פדיונו עי' ב"מ דף נ"ב נ"ג. אך הנכון הוא לאבד את המע"ש במקום שלא יהיה למכשול ולפוקה. או לפדותו על מטבע גדולה אשר כבר פדה עליו לפחות פ"א מע"ש שו"פ. כי על מטבעות קטנות פחות מפרוטה אפילו על כו"כ אין נתפס הפדיון כלל. דכיון שכל אחד ואחד אין בו כסף כשיעור פרוטה. דינם כאסימון כמ"ש הכסף משנה פ"ד מהלכות מע"ש סוף ה"ט:

של"א סקמ"ב בין בפני הבית בין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתוודות. כ"כ הרמב"ם פרק י"א מהלכות מע"ש ה"ד. אך הראב"ד שם חולק וכתב כי הוידוי אינו אלא לפני ה' ואין לפני ה' אלא בבית. וכתב החיי אדם בספרו שערי צדק שער מצות הארץ פרק י"א דין כ"ג וז"ל ואין מתודין אלא א"כ הפרישו בטהרה (וכמ"ש הרמב"ם פרק הנז"ל הט"ו ומרן ז"ל לקמן סעיף קמ"ו) ועכשיו בעו"ה שמפרישין הכל בטומאה אין אנו יכולים להתודות שאינו יכול לומר ולא ביערתי ממנו בטמא עד יערה עלינו רוח ממרום. ותמיה גדולה על הש"ע שהעתיק כל דיני וידוי עכ"ל. וכן מצאתי למהריק"ש שכתב על דברי מרן ז"ל דמסעיף ק"מ עד סוף הסימן אין צריך לכותבו שאינו נוהג עתה וכן דעת הראב"ד שאינו אלא בפני הבית עכ"ל ועי' תשו' עמודי אש סי' י"ח אות ח':

סימן שלב

של"ב ס"א לקט שכחה ופאה אם אין עניי ישראל מצויים שם ליטלם אין צריך להניחם. כ"כ הרמב"ם פ"א מהלכות מתנות עניים הלכה יו"ד והיינו אפילו בארץ ישראל וכמ"ש הפת"ש משם החת"ס. וכתב מור"ם בהג"ה והאידנא אין נוהגים בהם לפי שהרוב גוים ואם יניחום יבואו גוים ויטלום (עי' לעיל סי' קנ"א סעיף י"ג) עי' טור דעל מ"ש הרמב"ם שם הלכה י"ד שאינן נוהגין מן התורה אלא בא"י אך בחו"ל הם מדרבנן. סיים הטור דהאידנא אין נוהגין בהם לפי שהרוב גוים וכו' ופי' הב"י וז"ל ומפני כך נתייאשו עניי ישראל מהם ועוד אפשר לומר דעד כאן לא אמרו דבחו"ל חייבים אלא בחו"ל הסמוכה לא"י דכשם שחייבת בתרומ"ע (פי' לעיל ריש סי' של"א) חייבת במתנות אבל במקומות הרחוקים כשם שפטורים מחרומ"ע פטורים ממתנות עכ"ל וכתב הדרכי משה וז"ל ולי נראה דרבינו שכתב והאידנא אין נוהגים ר"ל אין נוהגים כלל אפילו בארץ ישראל עכ"ל וכ"כ הב"ח. אך הש"ך סק"ב נראה דס"ל כהב"י (ועי' ב"י לעיל סי' רס"ח שכתב וז"ל ודע דאיתא בברייתא יבמות דף מ"ז דמודיעים למי שבא להתגייר טן לקט שכחה ופאה ומ"ע. והרמב"ם כתבו. ורבינו הטור השמיטו לפי שאינם מצויין בזמן הזה עכ"ל). והרב פאת השולחן סי' ד' ס"ק כ"א האריך להוכח שהעיקר הוא כמ"ש הב"י והש"ך וסיים וז"ל

כן המנהג בא"י שישראל שיש לו שדה זרועה שלו נותן לקט שכחה ופאה עכ"ל וע"ש ס"ק ל"ח דלשיטת הרמב"ם דתרומ"ע בזמה"ז הם מדרבנן (כדלעיל סי' של"א סעיף ב') הוא הדין ללקט שכחה ופאה וכמבואר להדיא בספר החינוך פרשת קדושים סוף סי' רי"ג (ושמעתי שבהמושבות שנתייסדו בזמנינו בארץ ישראל ת"ו אי מניחים לקט שכתב ופאה משום שאין עניי ישראל מצויין שם):

סימן שלג

של"ג ס"א ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. וכתב בהג"ה ויש אומרים דבר תורה ראשית הגז נוהג אפילו בחוצה לארץ אלא שלא נהגו כן. עי' ברכ"י אית ב' דמ"ש הרב בית הלל בזה. אינו כן. אלא דהכל נוהג עתה בארץ ישראל ראשית הגז ומתנות כהונה ומעשרות וכו' וזה מפורסם בארץ ישראל עכ"ל. וכתב המנחת חינוך על החינוך פרשת שופטים סי' תצ"ז דלדעת הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות ביכורים ה"א ושאר פוסקים דס"ל דאין חיוב ראשית הגז אלא בארץ ישראל דילפינן ראשית הגז מתרומה. משמע דלשיטתו דתרומ"ע בזמה"ז אף בארץ ישראל אינן אלא מדרבנן. הוא הדין לראשית הגז בארץ ישראל בזמה"ז. ותמה על החינוך שבסי' רי"ג לענין לקט שכחה ופאה ביאר זה וכאן בראשית הגז סתם דבריו ע"ש. (ולשון נין שלא בפני הבית יתפרש כדלעיל ריש סי' של"א ע"ש):

סימן שלד

של"ד ס"א ואין נידוי פחות משלשים יום וכו' בד"א דנידוי שלשים יום בנידוי דידהו (של בני ארץ ישראל) אבל נידוי דידן (בני בבל) כנזיפה דידהו שהיא שבעת ימים ונזיפה דידן חד יומא (עי' ש"ך לקמן סעיף י"ד ס"ק כ"ח) כתב הב"י משם הרא"ש והקונדריסין דהני מילי נידוי אבל חרם אפי' דידן הוי שלשים יום וכתב הגאון מהר"י עייאש בספר שבט יהודה על יו"ד (הוספות לספרו מטה יהודה) דנידוי בני א"י שהוא שלשים יום היינו אפילו בזמן הזה הזה. ועי' לקמן סעיף וא"ו וסעיף י"ג. וכתב הטור משם הרמב"ם וז"ל כיצד הנידוי אומרים פלוני יהא בשמתא. והראב"ד כתב שאין אומרים בשמתא יהא שהוא חמור יותר מן נידוי אלא אומר בנידוי יהא ואם נראה לב"ד להחמיר עליו מפני גודל חטאו אומרים ארור והיינו שמתא שיש בו נידוי וקללה עכ"ל. והב"י הוכיח כדעת הרמב"ם מכמה ראיות ומכללם מדאמרינן בפסחים דף נ"ב ע"א דבמערבא מימנו אנגידא דבר בי רב להלקותו ולא מימנו אשמתא דמשום כבוד התורה אין נימנין אשמתא בארץ ישראל (עי' לקמן סעיף מ"ב) משמע דאין דבר ממוצע בין נגידא לשמתא. ואם כדברי הראב"ד הרי יש נידוי והול"ל ולא מימנו אנידוי הלכך משמע ודאי דשמתא היינו נידוי

וכו' ע"ש. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' רנ"ה דמעשים בכל יום כשאנו אומרים בגזירת נידוי או חרם חוששין וכשאנו אומרים בגזירת ברכה אין חוששין כל כך וכו' ואעפ"י שהכוונה לכנות החרם בלשון ברכה לא חיישינן כיון שהוציאו לשון ברכה מפיהם וכו' ע"ש. וכתב מורינו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סי' קכ"ה במעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו בענין מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא בא דלקמן סעיף מ"ג ובחו"מ סי' י"א. כי חשובים מן העיר העידו שראו חכמים הראשונים מלפנים ולא היה הנידוי כ"כ שגור בפיהם. וגם בדור הזה לא נעשה כן לשום בעל דין אלא מגלגלין עמו פעם ושתים ואם אומר טענה על מניעת ביאתו לב"ד דורשים וחוקרים אם יש בדבריו ממש ואמת או תואנה הוא מבקש וע"י ישוב ומיתון יתוקן העולם (ועי' ט"ז לקמן ס"ק כ"ג):

של"ד סט"ו ודוקא במנדה שלא בפני הרב וכו' כצ"ל:

של"ד סכ"ב בהג"ה מי שעבר על גזירת רבינו גרשום וכו'. עי' באר הגולה לקמן בסוף הסימן שהעתיק כמה חרמות של רגמ"ה שנדפסו בסוף תשו' מהר"מ בר ברוך הארוכות ובכלבו סי' קי"ו ובתשו' מהר"מ מינץ סי' ק"ב. ומכללם שלא ירחיק אדם מאשתו יותר מן י"ח חדשים (פי' אה"ע סי' ע"ו סעיף ה') ושלא לקצץ גליון ספר אפילו לכתוב עליו (עי' לעיל סי' ר"צ ומג"א סי' של"ד ס"ק כ"ד) ושלא לשכור בית נכרי שדר בו חבירו ישראל (עי' חו"מ סי' רל"ז) ושלא לראות בכתב חבירו שלא ברשותו אלא א"כ זרקו (עי' שה"ג סוף פ"ד דשבועות ותשו' הלק"ט ח"א סי' נ"ט וקע"ג ורע"ו ותשו' קול גדול למהר"מ בן חביב סי' ק"כ ותשו' בית חד יו"ד סי' קנ"ח) וחרם על המכה חבירו ושלא יתירו לו הקהל וכו' עד שיקבל כל מה שיגזרו ב"ד וכו' (פי' חו"מ ריש סי' ת"ך בהג"ה) וקנס קצוב למכה חוץ מביהכ"נ. ובביהכ"נ הקנס כפול ובשבחי ירושלים הקדמון משנת רפ"ב דף כ"ה ע"א כתב שראה הסכמה ותקנה בעיה"ק ירושלים ת"ו כתובה על הלוח בביהכ"נ. שלא ידברו דברי ריב בביהכ"נ והושם על זה עונש שני דוקאט"ו קנס לקופה. ואיתא במסכת דרך ארץ זוטא פרק תשיעי דביהכ"נ שיש בה מחלוקת סופה להתגזר ח"ו. ואפילו במחלוקת לשם שמים בביהכ"נ איתא ביבמות דף צ"ו ע"ב בעובדא דביהכ"נ שבטבריא ת"ו שגרמה המחלוקת לקרוע ס"ת ובעון זה נעשית בית ע"ז. ועי' פו"ך להתה"ד סי' ר"י ורשד"ם יו"ד סי' צ"ח ואה"ע סי' קכ"ב ותשו' זרע אברהם חו"מ סי' י"ב דף ק"ט ע"ד וסי' י"ג דף קכ"ג ע"ד. וידוע קדושה יתירה שיש לביהכ"נ בארץ ישראל כמ"ש באו"ח סי' קנ"א:

שליד סכ"ה שלשה שנידו והלכו להם וחזר בו מהדבר שנידוהו בגללו מתירין לו שלשה אחרים ויש מי שאומר שצריך שיהיו גדולים כמותם. עי' תשו' מים עמוקים בתשו' הראנ"ח סי' נ"ד הובא פסק ממהריב"ל והסכמה מן רבני צפת מרן מהר"י קארו והמבי"ט

ועשרה רבנים אחרים עמהם להחמיר בזה ועי' כנה"ג הגה"ט אות ס"ג ועי' מה שכתבתי בקונט' הכללים סי' כ"ג:

של"ד סמ"ח בהג"ה אעפ"י שחייב אדם למחות בעוברי עבירה וכל מי שאינו מוחה ובידו למחות נתפס באותו עון (כדאיתא בשבת דף נ"ד ע"ב. ולא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה ולא היה להם בושת פנים וה מזה והשוו בה קטן כגדול ועל שביזו בה תלמידי חכמים כדאיתא שם דף קי"ט ע"ב) מ"מ אין אדם חייב להוציא ממונו על זה ולכן נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה שיש לחוש שיהיו עומדין על גופינו ומאודינו (עי' ט"ז ס"ק כ"ג) וכ"כ לעיל ריש סי' קנ"ז. ועי' מג"א סי' תר"ח סק"ג משם ספר חסידים. והיינו דוקא בבריא או קביעא. היזקא וראי' מיומא דף י"א ע"א. וה"ט דאיתא בפסחים דף נ"ג פ"ב דלפי הס"ד דתודוס בעל אגרופין הוה לא גזרו עליו נידוי. וכמו שהאריך בזה התבו"ש בספרו בכור שור על סוטה דף מ"ז פ"ב. וכן צ"ל בהא דאיתא בסוטה דף מ"א ע"ב דמותר להחניף לרשעים בעולם הזה. וכעין מה שפירש שם העיון יעקב דמיירי ברשע שהשעה משחקת לו דוגמת מה דאיתא בברכות דף ז' דגם במילי דשמיא אל יתגרה ברשע שהשעה משחקת לו. והתוס' בסוטה שם שם סוף ע"ב פירשו הא דאיתא התם כל המחניף לחבירו סוף נופל בידו דהיינו שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כההיא דנדרים דף כ"ב סוף ע"א. וכן במאי דקי"ל בחו"מ ריש סי' י"ב דשנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה וכו' דאם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם וכן כשהיו שניהם חזקים צריך להזקק להם וכתב מור"ם שם בהג"ה דיש מי שכתב דמ"מ נוהגין עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה משום שיש סכנה בדבר שלא ימסרנו לאנסין עכ"ל ר"ל היכא דבריא וקביעא היזקא וכמ"ש התבו"ש שם ועי' תשו' זרע אברהם חו"מ סי' י"ג דף קכ"ג ריש ע"ד במעשה נורא שעבר בעיה"ק ירושלים ת"ו:

סימן שלה

של"ה ס"ד אין מבקרין החולה בשלש שעות ראשונות של יום וכו' ולא בשלש שעות אחרונות של יום וכו' כתב הברכי יוסף אות ב' דהרמב"ם פרק י"ד מהלכות אבל. כתב הטעם משום דבשעות בוקר וערב עושין צרכי החולה וכו'. וכתב הכ"מ שם דהרמב"ם לא גריס בש"ס כגירסתינו. ונראה שהעולם סמכו על טעם הרמב"ם. דעתה אין מקפידין בגלילותינו בזה. דכיון דטעמא הוא משום שעושין צרכיו לא איכפת דיש להם בית אחר או אין נמנעים לעשות בפניו ע"ש ועי' שבט יהודה למהר"י עייאש על יו"ד:

סימן שלט

של"ט ס"א בהג"ה אסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר שלא יקברו המת באותו היום ויש סכנה בדבר. כתב הב"ח משם רש"ל דהיינו דוקא כשכבר מת והוא מונח על הארץ איכא סכנה כשמניחין הקבר פתוח בלילה אבל כשאין שם מת אין כאן סכנה ע"ש ועי' ברכ"י או"ח סי' תקמ"ז סעיף י"א וכתב השולחן גבוה ס"ק י"ג דנוהגים לפתוח קבר לגוסס בערב שבת ואם לא מת סותמין אותו בעפרו עוד כתב שם דנוהגים בירושלים ת"ו לחצוב קברים שלא לצורך גוסס ולחזור ולסותמם וליתן אבן גדולה על המצבה שאם ימות ערב שבת או בחול בערב שיהא הקבר מוכן ומזומן ולא ילינו המת (והלכות המת בא"י חמיר טפי מבחו"ל וכמו שיובא בעזה"י לקמן סי' שנ"ז):

של"ט ס"ג אומרים צידוק הדין עם יציאת נשמה וכשמגיע לדיין האמת קורע האבל. עי' ב"י משם הרמב"ן בתורת האדם ענין ההוצאה דף ך' דפוס ווארשא. וכתב השבט יהודה וז"ל אע"ג דמשמע מלשון הרמב"ן דאין זה אלא מנהג מה שזריזין מקדימין סמוך ליציאת נשמה מ"מ הש"ע כתבה בסתם כאילו הדין כך דיש תועלת לנשמה כשאומרין צ"ה תיכף מנהגינו להמתין עד שיתקבצו החכם עם החברים כדי להתיעץ אגב על צרכי המת עכ"ל וכן מנהג שאלוניק שאין אומרים צ"ה תיכף עם יציאת נשמה וכמ"ש השולחן גבוה לקמן סי' ש"מ סק"ג. וכן מנהגינו:

של"ט ס"ה מנהג לשפוך כל המים שא בים שבשכונת המת. כתב הט"ז סק"ד דהך שכונה לא נתבאר כאן שיעורה אלא דבכתובות דף כ"ח ע"א כתבו התוס' ד"ה ואם וכו' דשכונה היינו שלשה בתים כדאמרינן סוף פ"ק דע"ז דף כ"א. וכתב בתשו' חסד לאברהם תאומים יו"ד סי' ק"ו דאם רשות הרבים מפסיק בין בית המת להבתים מסביב ואפילו מעבר בני אדם בעלמא מהני דלא תהיה שכונה וכמ"ש התוס' ישנים בכתובות שם וכ"כ הרב מהר"ח פלאגי בספר חיים ביד סי' קי"ג דבכי האי גוונא לא מיקרי שכונה להצריך שפיכת המים. וכתב הפת"ש סק"ו משם חמו"ד שהשלשה בתים היינו שני בתים עם הבית שהמת הוא שם. והברכי יוסף אות י"ג כתב דנוהגים בירושלים וחברון ת"ו לשפוך המים מכל שני בתים אשר מכל צד בית המת חוץ מהבית שהמת הוא שם וכל בתי איש אחד כבית אחד חשובות. והרב אוזן אהרן אות ס' סי' ד' כתב שנוהגים שכל בתי החצר שהמת שם אפילו הם עשרים ושלשים בתים כולם שופכים רק בחצירות שבצד החצר שופכים כל שני בתים הדבוקים ממש לבית המת. עוד כתב האוזן אהרן שם שנוהגים שבאותם המים מקילים לרחוץ בהם הרצפה וגם לרחיצת בגדים למים ראשונים ואח"כ חוזרים ושוטפים הבגדים במים חדשים עכ"ל. וכתב הפת"ש סק"ד משם הברכי יוסף

אות וא"ו דבגלילותינו נוהגים לשפוך המים שבשכונת המת אפילו כשהמת הוא ילד בתוך שלשים יום ללידתו. עוד כתב הפת"ש שהורו כמה גדולים שאם בישלו לכבוד שבת במים שבשכונת המת אין לאסור התבשיל בדיעבד דשומר מצוה לא ידע דבר רע וכמו דאיתא באו"ח סי' תנ"ה. עוד כתב משם תשו' שמש צדקה יו"ד סי' ל"ו שנוהגים שלא לשפוך המים כשהמת מת בשבת. ודברי השמ"צ הנז"ל הובא בתשו' צרור הכסף יו"ד סי' וא"ו ובתוספת שבת סי' רצ"א סק"ח. וכן נוהגים האשכנזים פה עיה"ק צפת ת"ו. ובפרט בימות הקיץ שקונים מים וקשה למצוא מים אחרים. עי' חק יעקב סי' תנ"ה סק"ז. מלבד קושי הסינון מהתולעים בשבת עי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' שי"ט סעיף ט"ז:

סימן שמ

ש"מ ס"א בהג"ה ולכתחילה צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת. כתב הש"ך סק"ג פירוש קודם שיסתום שיסתום פניו בקבר ולעיל בסי' של"ט סעיף ג' נתבאר דכשמגיע לדיין האמת קורע האבל עכ"ל והרב מהר"י עייאש בספר שבט יהודה דחה דבריו מטעם דהול"ל קודם סתימת הגולל. ועוד מצד הסברא למה נרחיק כל כך. ולא נתכוון כאן אלא ללמדינו דסמוך ממש ליציאת הנשמה יקרע קודם שיכסו פני המת. וכלפי מ"ש הש"ע לעיל סי' של"ט סעיף ג' דבצידוק הדין קורע כשיגיע לדיין האמת. לכך כתב כאן דלכתחילה יקדים לקרוע קודם כיסוי פני המת. והניח מור"ם דין זה עד ש כדי לכותבו במקומו בדיני קריעה. ומיהו אם לא קרע באותה שעה יקרע כל זמן שיזכור ואפילו לאחר קבורה. דלא קבעו זמן דשעת חימום אלא בחכם דלקמן סעיף ז' עכ"ל:

ש"מ ס"ד כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע בפני קרובו על מת שמת לקרובו וכו'. כתבו מור"ם בהג"ה ומהריק"ש דאין נוהגין עכשיו כן וכמו שיתבאר לקמן בסי' שע"ד סעיף וא"ו לענין אבילות (דכיון שהוא משום כבוד המתאבלים עכשיו נהגו למחול. וכיוצא בזה כתבו האחרונים לקמן סי' שפ"ז) וכ"כ השולחן גבוה ס"ק י"א וס"ק י"ד. וכן הוא פה עיה"ק ת"ו. ואפשר כי גם בזמן מרן ז"ל לא היו נוהגים כנז"ל ולא כתב כן אלא מעיקר הדין ולמקומות שנהגו כך וכמו שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ז' וסי' ח' וכן צ"ל בכמה פרטים בדינים דלקמן. ואפילו היכא שכותב שפשט המנהג אין מזה ראיה למנהג עיה"ק צפת ת"ו וכמו שכתבתי בקונט' הנז"ל סי' וא"ו:

ש"ם ס"ה העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל חייב לקרוע. כתב השולחן גבוה ס"ק ט"ו כי בירושלים ת"ו ושאר מקומות לא נהגו כן משום שלא ימצא מי שירצה לעמוד בשעת יציאת נשמה בעבור זה ואינו טוב לנשמה לצאת יחידה וכמ"ש בסי' של"ט סעיף ד':

ש"מ ס"ו על אדם כשר וכו' ואעפ"י שלא עמד בשפת יציאת נשמה חייב לקרוע עליו וכו'. וכתב בהג"ה ויש אומרים דאין חייב לקרוע על אדם כשר אלא א"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה וכו' וכן נהגו להקל. כתב השולחן גבוה סוף ס"ק י"ט דהגם דבבית יוסף תמה על מנהג העולם שסומכים על סברא זו מ"מ נוהגים להקל כדברי מור"ם ע"ש ובספר חינא וחיסדא על כתובות ח"א דף נ"ט טעמים לזה:

ש"מ ס"ז על חכם ועל ת"ח וכו' וכבר נהגו ת"ח בכל מקום לקרוע זה על זה טפח וכו'. וכתב בהג"ה יש אומרים שאין קורעין על חכם אלא א"כ הוא רבו וכו' וכן נהגו להקל במדינות אלו. כתב השולחן גבוה ס"ק כ"ז כי גם במקומותינו נהגו להקל וע"ש ס"ק ט"ו:

ש"מ ס"ח בהג"ה תלמידי חכמים שיושבים ביחד ומקשים ומפרקים זה לזה וכו'. עי' מה שכתבתי לעיל סי' רמ"ב סעיף ל':

ש"מ ס"ט ועל אביו ואמו קורע כל בגדיו וכו' ובסעיף יו"ד ופשט המנהג שלא לקרוע הקאפ"ה על שום מת אפילו על אביו ואמו ולקרוע על אביו ואמו גם החלוק שקורין קאמיז"ה. וכתב בהג"ה דבמדינותיו אין נוהגין כן אלא אין קורעין החלוק של פשתן שהוא בגד הזיעה ולא הסרבל העליון אבל שאר בגדיו קורע באביו ואמו. ובשאר מתים המלבוש העליון תחת הסרבל עכ"ל. וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ה סוף ע"ג כי מנהג ארץ ישראל לקרוע את הבגד העליון הנקרא אנטאר"י:

ש"מ סי"ך על אביו ואמו ביד. עי' בית יוסף ושבט יהודה ושולחן גבוה ס"ק מ"א בזה. ומנהגינו פה עיה"ק צפת ת"ו שהשמש קורע לו שפת הבגד בסכין ואח"כ נותן לו הקרע והוא קורע בידו כל שיעור חיוב הקריעה:

ש"מ סי"ד כתב השיורי ברכה אות י"ג כי מ"ש הט"ז סק"ז משם הב"ח דבגדים ישנים שהיו יודעים שלבש אותם קודם מיתת אביו יכול ללובשם בלא קריעה. הוא קיצור לשון. דבב"ח מבואר שיכול ללובשם אחר שבעה בלא קריעה ולא בתוך שבעה. עוד כתב השיורי ברכה שם כי יש להסתפק בבגד שחור שעשה לאבילות אביו (עי' ש"ך לקמן סי' שמ"ה סעיף ה' סק"ה ושולחן גבוה לקמן סי' שע"ח ס"ק כ"א) ולובשו בתוך שבעה אם חייב לקרוע. ומסתמות דברי הפוסקים נראה דאין חילוק. אך עפ"י מ"ש הריטב"א על מו"ק דף כ"ד משם ר"י נראה דיש להקל בבגד שחור מאחר שנעשה לכבוד אביו וסגי בהא. ומיהו יש מי שנסתפק אי בתוך שבעה יכול ליתן לחייט לחפור לו בגד שחור דאסור במלאכה אפילו ע"י אחרים (כדלקמן סי' ש"פ סעיף ה') והמנהג פשוט ליתנו תיכף לחייט. ואפשר להקל אחר שלשה ימים. דכיון דמלאכה זו לצער וכאב שרי עכ"ל:

ש"מ סט"ז על אביו ואמו חייב לחלוץ כתף וכו' ובסעיף י"ז דהוא הדין על חכם ואב"ד ונשיא ורבו מובהק וכו'. וכתב בהג"ה ויש אומרים דעכשיו בזמה"ז לא נהגו לחלוץ כתף כלל וכן נוהגין האידנא עכ"ל. (ועי' חידושי הריטב"א על מו"ק דף כ"ב ובלבוש) וכתב הרב מהר"י עייאש בשבט יהודה סוף סעיף י"ז ולקחן סי' ש"צ אות ה' ששמע שנהגו בירושלים ת"ו לחלוץ כתף גם הרב שולחן גבוה ס"ק נ"ט כתב שראה בירושלים ת"ו בפטירת הרב בעל פרי הארץ שיצאו לפניו בניו ותלמידיו חלוצי כתף:

ש"מ סי"ח כל בגדיו. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

ש"מ סכ"ב אמרו לו מת אביו וקרע ואחר ז' מת בנו והוסיף מתאחה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

ש"מ סל"א אין קורעין ביו"ט אפילו ביו"ט שני של גליות אפילו קרובים של מת אבל בחוה"מ קורעין על כל אחד כפי מה שהוא וכו'. וכתב בהג"ה ויש אומרים דנוהגים שאין לקרוע בחוה"מ רק על אביו ואמו. ועל שאר המתים קורעין לאחר המועד עכ"ל. גם באו"ח סי' תקמ"ז סעיף וא"ו כתבו מרן ומור"ם כנז"ל וכתב הגאון חיד"א במחזיק ברכה או"ח שם אות ג' משם הרב מזבח אדמה דף ח' שנוהגים בירושלים ת"ו כדברי מור"ם הנז"ל. עוד כתב בברכי יוסף או"ח שם אות ב' שבבאה לו שמועה רחוקה מן אביו בחוה"מ נהגו בירושלים ת"ו שלא לקרוע (עי' מג"א שם סק"ג וע"ז יו"ד סי' זה סוף ס"ק י"ח וש"ך ס"ק מ"ז):

סימן שמא

שמ"א ס"א כתב השלמי ציבור הלכות אונן דף קע"ו משם הברכי יוסף אות י"ב דנוהגים בארץ הצבי כי האונן אומר קדיש על אביו בסיוע החזן קודם קבורה וכמ"ש בלקט הקמת או"ח הלכות תפילה וקדיש דף יו"ד ע"ד ויש סמך למנהג. דאינו דומה לברכה. ויועיל לאביו. וכתב השלמי ציבור שם דמ"ש הט"ז לקמן סי' שע"ו סוף סק"ד דדוקא בשבת או יו"ט יכול לומר קדיש קודם קבורה אבל לא בימות החול. היינו כשאין לו מתעסקים שישתדלו בעבורו לצורכי המת. דאל"כ דברי הט"ז סתרי אהדדי למה שכתב באו"ח סי' ע"א סק"ב דבן שהוא אונן על אביו ויש לו מתעסקים ילך לביהכ"נ ויאמר קדיש כי זה הוא כבודו של אביו ומותר לכ"ע (וכ"כ הפרמ"ג ומחה"ש ובאה"ט או"ח שם ליישב דכרי הט"ז מאו"ח ליו"ד). וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ו ע"ב דבעיה"ק צפת ת"ו נוהגים שקודם שאומר האונן הקדיש אומרים שני פסוקים בירמיה סי' ל"ב פסוק י"ח י"ט עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור ה' צבאות שמו. גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש

כדרכיו וכפרי מעלליו. ואח"כ אומרים פסוק והוא רחום וכו' וכדקי"ל באו"ח סי' נ"ד סעיף ג' (כט) דלעולם אין אומרים קדיש בלא תפלה שלפניו ועי' בתשו' הלק"ט ח"ב סי' ש"ז):

שמ"א ס"ה כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת הראש וכו'. וכתב בהג"ה ויש אומרים דאסור ברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום ותספורת ומלאכה וכו'. עי' פתחי תשו' ס"ק כ"ג משם החתם סופר יו"ד סי' שכ"ד כי גם דמת מרן ב"י כן היא מדכתב אינו חולץ וכו' ומדפרט הני. ש"מ דאינך אסורים וכו' והא דכתב מור"ם בלשון ויש אומרים היינו לפי שאינו מפורש בדברי מרן ז"ל (וכן מצינו בכמה דוכתי וכמ"ש הש"ך יו"ד סי' קפ"ג ס"ק ל"ג וסי' קפ"ז סק"ל והרב מחה"ש או"ח סי' שי"ת ס"ק נ"ו) וכן הסכימו בדעת מרן ז"ל הרב דבר משה ח"א יו"ד סי' ע"ב ומהר"י עייאש בבית יהודה ח"א יו"ד סי' מ"ח ובספרו שבט יהודה על יו"ד בסי' זה והשולחן גבוה סוף ס"ק ל"א. וכתב הרב חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"ו כי כן נוהגים בארץ הצבי וארץ טורקייא שלא להסתפר:

סימן שמג

שמ"ג ס"א במלאכה וכל הרואה וכו' כצ"ל וכמ"ש הש"ך והשו"ג:

שד"מ ס"א מצוה גדולה להספיד וכו'. איתא בשבת דף קנ"ג ע"א דבני גליל אמרי עשה דברים לפני מטתך ובני יהודה אמרי עשה דברים לאחר מטתך ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה. ופירש רש"י שבגליל היו הספדנין לפני המטה וביהודה לאחר המטה עכ"ל. ובמסכת שמחות פ"ג ה"ו איתא הגירסא בירושלים היו אומרים עשה לפני מטתך וביהודה היו אומרים עשה לאחר מטתך שבירושלים לא היו אומרים לפני מטתו של מת אלא דבריו של מת וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין בו המהלכין אחר המטה לא היו עונין אחריהם ואומרים אלא דברים שיש בו. וכתב הנח"י שם דצ"ל שבירושלים וכו' אלא דברים שיש בו וביהודה היו אומרים דברים וכו' ע"ש. ואיתא במגילה דף כ"ח ע"ב דריש לקיש ספדיה להההוא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל (עי' מהרש"א שם) דהוה תני הלכתא בכ"ד שורתא:

אמר ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבה. ההוא דהוה תני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא ושכיב. אתו אמרו ליה לרב נחמן ליספדיה מר. אמר היכי נספדיה הי צנא דמלי ספרי דחסר. תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל (שריש לקיש היה בא"י ור"נ בבבל). וכתב הרב מהר"י אלגאזי בספר שמע יעקב ריש פרשת תולדות ובשארית יעקב פרשת אמור משם הרב מהר"נ שפירא ז"ל דפטירת הצדיק בארץ ישראל גורם היזק

לכל העולם כי כי ארץ ישראל היא לב העולם כמו הלב בגוף וזה היא כוונת ריש לקיש בהספד הנז"ל ע"ש. ואפשר כי זה היא ג"כ כוונת הגמרא במו"ק דף כ"ה ע"ב שהספידו אח רבי זירא ארץ שנער הרה וילדה. ארץ צבי גידלה שעשועיה. אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. עוד י"ל על פי מ"ש מורינו הרב מהרימ"ט בספרו צפנת פענח עה"ת פ' בהעלותך סוף דרוש שני ששמע משם רבינו האריז"ל ז"ל שפירש הפסוק במלכי ב' סי' ב' פסוק ג' ששאלו בני הנביאים לאלישע הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך, מעל ראשך ויאמר גם אני ידעתי החשו. דקשה מהיכא תיסק אדעתייהו שהם ידעו ואלישע לא ידע נהי דאמרו אדוניך ולא אדונינו לפי שהוא היה תלמידו והם לא למדו מ"מ לא עדיפי אינהו ותירץ שבאמצעות אליהו היתה ההשפעה בכל הנביאים בתחילה עד שלא נגנז אליהו והיתה רוה"ק מרובה בישראל וכל הנביאים היו מקבלים שפע ממנו. וכל הגדול מחבירו קרוב אל ההשפעה כמו שאמרו בגיטין דף נ"ט בור הקרוב לאמה מתמלא ראשון. ולפי גדולתו אינו מרגיש בחסרון ההשפעה עדין. למה הדבר דומה לנפש ארם במותו בתחילה ירגישו הקצוות את המות ואח"כ הקרובים ללב שהוא משכן לנפש החיונית. ובני הנביאים הללו כפי קוצר השגתם. בהתקרב פירוד אליהו הרגישו בחסרון ההשפעה והיו שואלים אל אלישע אם כבר הגיע ראש החיסרון אליו לפי שקרוב עת הסתלקותו והוא היום. או אם עדין לא הרגיש בה מצר גדולתו והיותו יותר קרוב אל עין המים. אמר גם אני ידעתי. כבר הגיע עדי. החשו כי קרוב לבוא עתה עכ"ל קדשו. ואיתא בעירובין דף י"ג ע"ב האי דמחדידנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה ואלו חזיתיה מקמיה הוה מחדידנא טפי דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך. ונמצא דהיותר קרובים לשכונת הצדיק מקבלים שפע תורה ויראה יותר מהרחוקים. והיינו כוונת הספדן על ר"ז דבתחילה הרגישו בני בבל חסרון השפע של רבי זירא ואח"כ בני ארץ ישראל היותר קרובים אליו ואח"כ בני טבריא שנפטר בתוכם:

שד"מ ס"ד אבל צידוק הדין וקדיש אומרים על תינוק משעברו עליו שלשים יום. וכתב בהג"ה ואין נוהגין כן אלא עד שיהיה בן י"ב חידש שיוצא וצא במטה כדלקמן סי' שנ"ג סעיף ה' (ובבית יוסף לקמן הי' שצ"ג כתב משם הכלבו דאין מתפללים כבית האבל לכל מת אם אינו יוצא במטה שהיה כבן שש כבן שבע). ומהר"י עייאש בשבט יהודה כתב שמנהג מקומו לומר צ"ה בפתח הקבר על כן שלשים יום אך בבית בעשרה אין אומרים עד שיהיה בר מצוה. וחרב פחד יצחק אות ה' דף מ"ח ריש ע"א כתב דהשכבה (עי' באה"ג לקמן סוף סעיף ך') לא נהגו בכמה קהלות לומר על הקטן לא בבית עלמין ולא בבית האבל אלא עד שיהיה בר מצוה. והרב מעשה אברהם יו"ד סי' נ"ט כתב דמנהג

איזמיר לומר צ"ה בבית האבל ובביהכ"נ על קטן בן שלשים יום אך קדיש אין אומרים עליו אלא עד שיהיה בר מצוה. ופה עיה"ק צפת ת"ו נוהגים שלא לומר צ"ה ולא השכבה ולא קדיש לא בבית עלמין ולא בבית ולא בביהכ"נ על קטן בן שלשים יום:

סימן שמה

שמ"ה ס"ה כבני חורין לעצמם כשאר האומות וכן המומרין והמוסרים כל אלו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן שמח

שמ"ח ס"ב ואפי' האבן וכו'. עי' מעבר יבוק מאמר אמרי נועם פרק מ' טעם על מה שנוהגים לעשות מצבה על קברי צדיקים נגד הירושלמי פ"ב דשקלים ה"ז והרמב"ם פ"ד מהלכות אבל ה"ד. ועי' מדרש רבה סדר וישלח פרשה פ"ב ונחל קדומים להגאון חיד"א שם ובספרו ברית עולם על ספר חסידים סי' תשל"ח ותשו' כתב סופר יו"ד סי' קע"ח:

סימן שנ

ש"נ ס"א עי' ברכות דף נ"ג ע"א ובאו"ח סי' רצ"ח סעיף י"ב שהיו נוהגים להוליך נר לפני המת:

סימן שנא

שנ"א ס"ב אין קוברין את המת אלא בטלית שיש בו ציצית. כתב הטור וז"ל ובענין הטלת ציצית בהן איכא פלוגתא וכו' והר"ז הלוי כתב בשם הר"י בן מלכי צדק כשנושאין אותו לקברו מטילין בו ציצית שלא יהיו נושאי המטה מטוטפין בציצית והוא בלא ציצית. וכשקוברין איתו נוטלין איתו ממנו וכו' והרמב"ן כתב וכו' אין קוברין המת אלא בטלית שיש בו ציצית עכ"ל. וכתב מהריק"ש כי בעיה"ק צפת ת"ו נהגו כדעת ר"י בן מלכי צדק הנז"ל. ומזה נראה כי היו נוהגים פה צפת ת"ו ללבוש הטלית קטן על הבגדים כדי שיהיו הציצית מגולים וכמ"ש מרן ז"ל באו"ח סי' ח' סעיף י"א וריש סי' כ"ד וע"ש ריש סי' כ"ג ולקמן סי' שס"ז סעיף ד'. ולכן היה חשש לועג לרש אם לא היו נושאים המת בציצית וכמ"ש מרן ז"ל והאחרונים באו"ח סי' כ"ג הנז"ל סעיף ג'. ובזמנינו הכל לובשים הטלית קטן תחת הבגדים על פי האריז"ל וכמו שכתבתי באו"ח סי' ח' הנ"זל. ומ"מ נוהגים לישא המת בציצית על פי סוד הקבלה וכמ"ש הרב מהר"י ניניו בספרו אמת ליעקב מערכת ל' אות מ"ז הטעם למנהג ירושלים ת"ו בזה ע"ש:

סימן שנז

שנ"ז ס"א אסור להלין המת אלא א"כ הלינו לכבודו וכו' וכו'. כתב הרמב"ן על התורה פרשת תצא סי' כ"א פסוק ל"ב דכל המלין את מתו בארץ ישראל עובר בשני לאוין ועשה.

לאו דלא תלין. ולאו דלא תטמא את אדמתך. ועשה דכי קבור תקברנו. וכל המלין את מתו בחוצה לארץ עובר דוקא בלאו ועשה (עי' בהשגות הרמב"ן על ספר המצות סוף שורש חמישי). ועי' זוה"ק פרשת תרומה דף קמ"א ופרשת נשא דף קמ"ד ע"א ובחסד לאברהם אזולאי מעין ג' נהר ך'. וכתוב. בשיטה מקובצת על ב"ק דף פ"ב ע"ב על מה דאיתא התם דאחד מעשרה דברים שנאמרו בירושלם הוא שאין מלינין בה את המת וקשה מאי איריא ירושלים והרי הלכה רווחת שאסור להלין את. המת וכו' ושמא י"ל דבירושלים אין מלינין ואפילו לכבודו דאלו בעלמא לכבודו מותר עכ"ל וכ"כ ביש"ש ב"ק פ"ז סוף סי' מ"ד ובתשו' גינת ורדים יו"ד כלל ה' סי' ג'. ובזמן הזה שוה ירושלים בזה לשאר ארץ ישראל וכמ"ש הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תרל"ג דכל העשרה דברים שנאמרו בירושלים דאיתא בב"ק שם. לא נהוג שם האידנא. וכתב הרדב"ז בתשו' הישנות סי' ק"ז שנשאל במי שמת בחמישי בשבת אם מותר להמתין מלקוברו עד מחר עם דמדומי חמה סמוך להכנסת שבת כדי להצילו מדין חיבוט הקבר. אם זה נקרא לכבודו של מת דמותר להלינו וגם אם מועיל להצילו מחיבוט הקבר. והשיב. דזה אינו נקרא לכבודו וכו' וכ"ש שהדבר ברור שלא הועיל כלום להצילו מחיבוה"ק וכו' (וזה דלא כמ"ש מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' י"ח). ואינו ניצול מזה אלא מי שמת סמוך לשבת ונקבר עם דמדומי חמה וכו' ומצאתי ברייתא וכו' מכאן אמרו הדר בארץ ישראל ומת בערב שבת קודם שקיעת החמה ונקבר בשעת תקיעת שופר בערב שבת (עי' שבת דף ל"ה ע"ב) אינו רואה חיבוט הקבר וכל חי שאוהב את הצדקות ואת התוכחות וגמילות חסדים והכנסת אורחים ומתפלל בכוונה אפילו מת בבבל ומת בערב שבת אינו רואה דין חיבוט הקבר וכו' עכ"ל הרדב"ז. ובספר חסידים סי' ל"ב וכפתור ופרח פרק עשירי דף ל"ה דפוס ברלין וראשית חכמה שער היראה פרק י"ב הובא ברייתא הנז"ל בקצת שינוי ע"ש ועי' חס"ל מעין ה' נהר ג' וטוב הארץ למהר"נ שפירא דף כ"ט. והרב שולחן גביה יו"ד סי' זה סק"ג הביא תשו' הרדב"ז הנז"ל וכתב אח"כ וז"ל ואני הכותב ראיתי פה ירושלים ת"ו דמי שמת יום הששי בבוקר משהין אותו עד אחר חצות מטעם דמחצות ואילך מתחיל קדושת שבת ואין עונשים בחיבוה"ק עכ"ל. והרב ויקרא אברהם דף קכ"ה ע"ד הביא משם כתבי האריז"ל (פי' שפר הכוונות דפוס שאלוניק דף צ' ע"ב התחלת ענין יום ששי ושער הגלגלים פרק כ"ג) שכל הנקבר ביום ששי אחר חמשה שעות ביום אינו רואה חיבוה"ק. יכתב אח"כ דבעיה"ק צפת ת"ו נוהגים במי שמת ביום ששי אין מתעסקין בו ברחיצה עד שעה תשיעית ביום למען שיהיה נקבר עם דמדומי חמה כדי להינצל מחיבוה"ק:

שנ"ז ס"א עי' מג"א סי' תקכ"ו סעיף יו"ד סק"ך דלפי דברי הש"ע שם ליכא בנפל לאו דלא תלין והוא ז"ל כתב דצ"ע בזה ע"ש ועי' שולחן גבוה או"ח שם ס"ק כ"ב ונחפה בכסף ח"א יו"ד ריש סי' וא"ו ותשו' מאיר נתיבים ריש סי' ס"ז שנוהגים העולם שנפל שהפילתו אמו בתוך תשעה חדשים אין קוברים אותו אלא אחר שתבריא אמו דאל"כ הוי סכנה לאמו ועי' תשו' כפי אהרן ח"ב יו"ד ריש סי' י"ב דנוהגים לקוברו אחר שלשה ימים לנפילתו. ומצאתי בתשו' כ"ת להרב מהר"ש עבדאלה ז"ל (דודו של הרב פרי האדמה) במעשה שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו שלא רצו לקבור הנפל והורו גדולי הדור שאין לחוש למנהג זה וצריך לקוברו:

סימן שנח

שנ"ח ס"ג בהג"ה יש אומרים כשמגיעים עם המת לקברות מעמידים אותו כל ארבע אמות קודם שנקבר עי' כנה"ג לעיל סי' שנ"ז הגה"ט אות ג' שנוהגים לעשות הקפות למת קודם קבורה וכו'. ועי' לקמן סי' שע"ו סעיף ד' בהג"ה. וכתב הרב מעבר יבוק מאמר שפתי צדק פ"י דף נ"ז ע"א שנהגו בארץ ישראל לחתוך מטבע זהב אחד לחתיכות דקות ולהשים על מת אדם גדול עם כסף ונחושת בעת שעושים לו ההקפות. עוד כתב במאמר שפתי רננות סוף פ"ב שהרגילו בארץ ישראל לאנשים רשומים ליתן על גופם זהב וכסף ונחושת כנגד שלשת חלקי נשמת המת נשמה רוח ונפש שהם מן בריאה יצירה עשיה בחינות זהב וכסף ונחושת ואח"כ חולקים הכל לעניים וכו' ובכל פרוטה יאמרו הריני נותן זה לצדקה על כל ישראל ועל פלוני זה הנפטר למנוחת נפשו בג"ע כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו':

סימן שנט

שנ"ט ס"ב יש למנוע מלצאת נשים לבית הקברות אחר המטה. ור"ל אעפ"י שכתב בסעיף א' שנהגו נשים לצאת אחר המטה מ"מ לא ילכו לבית הקברות אחר המטה וכמ"ש הש"ך סק"ב. ובמעבר יבוק מאמר שפתי רננות פרק עשירי כתב דההחומרא היא שלא ילכו לביה"ק עם האנשים וכ"ש בחזרתן. וכתב שם שנתפשט המנהג בכל ארץ הצבי ובבבל וכו' שבתחילה הולכים האנשים. ושם עומדים שמשים ממונים להפריש הנשים שלא יתחילו לצאת עד אחר שעברו כל האנשים. ואחר הקבורה מתעכבים שם הנשים כמו רביע שעה עד שיצאו כל האנשים. ושם מקוננות על הנפטר. ויש מקומות שאינן יוצאות אחר המטה כלל עכ"ל. והרב ויקרא אברהם דף קכ"ו ע"ג כתב דבעיה"ק צפת ת"ו אין יוצאות הנשים כלל לא לפני המטה ולא אחר המטה ואפילו הנשים הנמצאות בשוק או חוץ לחצירם בעת שנושאין המטה הן נכנסות למקום נסתר:

סימן שסב

שס"ב ס"א כתב הפת"ש סק"ב משם החת"ס דבארץ ישראל אין קפידא בענין הקבורה בסדר הרוחות בין צפון לדרום או בין מערב למזרח וכו' ע"ש:

שס"ב ס"א ומ"מ יפה לקוברו בקרקע ממש אפילו בחוצה לארץ. כתב הרב שולחן גבוה סוף סק"א דבעיה"ק ירושלים ת"ו אין נושאין את המת בארון כלל. אלא על שני מוטות מיוחדים לכל המתים. וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ו ע"א כי כן נוהגים בעיה"ק צפת ת"ו על פי האריז"ל לשאת המת בשני מוטות מחוברות בכבלי ברזל ויש סמך מפסחים דף נ"ו שחזקיה גירר עצמות אביו על מטה של חבלים משום כפרה והודו לי חכמים:

שס"ב ס"ב כתב הטור ששאלו לרב נטרונאי איזו דרך ישרה לקבורה אם להטילו בכוך ולהניח לוח למעלה מן הכוך שלא יגע בפניו עפר וטיט. או כשם שאנו עושים שנותנים עפר על כולו. והשיב. להטיל עפר על פניו יש בזיון בדבר ולא נכון לעשות כן. ולא כל הארצות שוות. יש מקום ש"ש ברד גדול (פירש הב"ח דר"ל קור גדול והפרישה פירש דר"ל יובש גדול) כמו בארץ ישראל מכניסים אותו לכוף ואין נותנים עליו עפר כל עיקר שסומכין שיש שם ברד וייבש המת ואינו מתליע אבל בבבל שאין שם ברד קוברין אותו בארון ונותנים עפר על פניו ועל עיניו ואם יש גשמים מביאים עפר יבש ונותנים עפר על פניו ומכסין פניו בבגדיו ונותנין עפר טל בגדיו ועל כולו וכיון שנותנין בגובה טפח נותנין לוח שהיא כיסוי של ארון על העפר וחוזרין ונותנין עפר הרבה עד שנעשה גל גבוה כמו אמה או יותר ומה שנותנין עפר שרפואתו עפר הוא שכן כתיב כי עפר אתה וכו':

שס"ב ס"ג אין קוברין שני מתים זה בצד זה אלא א"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם. כתב הגאון חקרי לב מהדו"ב יו"ד סי' י"ב שבעיה"ק ירושלים ת"ו יש כמה קברים שאין בין קבר לקבר אלא טפח או שני טפחים. והוא מנהג נגד הדין דהא כתב הב"י יו"ד סי' שס"ב משם הרמב"ן דצריך אמה בין קבר לקבר חצי אמה לכל דופן כדאיתא בב"ב דף ק' וכו' גם בתשו' רב האי גאון שהביא הטור והב"י יו"ד סי' שס"ג (שיובא בעזה"י לקמן הי' שס"ג סעיף ג') כתב דצריך בין מת לחבירו ששה טפחים שלשה לזה ושלשה לזה וכן מבואר בתשב"ץ ח"ב סי' קי"ט. וגדולה מזו י"ל דצריך תשעה טפחים בין זה לזה לדעת הרמב"ם ומרן ז"ל בחו"מ סי' רי"ז סעיף וא"ו והרי ידוע שבארץ ישראל ח"ו קיבלו עליהם הוראות הרמב"ם ומרן מהר"י קארו ז"ל, וכבר התרעם הגאון חכם צבי בתשו' סי' קמ"ט על מה שבאמשטרדם אינם מרחיקים ששה טפחים בין קבר לקבר ע"ש. והגם דבתשו' שבות יעקב ח"ב סי' צ"ה כתב ללמד זכות על מנהג זה. אין ראיה. דהתם אי אפשר ואין דנין אפשר משאי אפשר. ומה שכתב מהר"י עייאש בספר שבט יהודה סי'

שס"ב דשיעור ששה טפחים לא בעינן אלא בקבר על גבי קבר כמבואר בסי' שס"ב סעיף ד' אבל בקבר זה בצד זה סגי בשיעור מועט אין דברו:

נכונים וכמבואר להדיא בפוסקים הנז"ל עכ"ד החק"ל. ומצאתי לגאון ירושלים הרב מהר"א יצחקי ז"ל בת"ל. זרע אברהם יו"ד סי' כ"א שכתב שנראה כי משו' ארץ ישראל הנז"ל הוא על פי מנהג ארץ ישראל הקדום שערער עליו רב האי גאון בתשו' הנז"ל שהיו מקילים ביותר מזה ויש ליישב המנהג וכו' ובפרט מסיבת עניות בני ארץ ישראל שאין ידם משגת לקנות בכל פעם מקום חדש לבית הקברות ע"ש ועי' בתשו' חכ"צ הנז"ל דבקרקע קשה (כמו פה עיה"ק צפת ת"ו) אין קפידא כל כך אך באמשטרדם הקרקע היא רכה ובספר נוהג כצאן יוסף דף י"ג ע"א כתב דבמקומות שנוהגים להקל יש להם על מה לסמוך. וכקונטריס מצבת משה שבסוף ספר חכמת אדם סי' יו"ד האריך בזה למצוא סמך למנהג הנז"ל ואח"כ כתב דעכ"פ נכון הוא להרחיק שלשה טפחים בין זה לזה וכו' ובפחות מששה אצבעות בין זה לזה אי אפשר להקל בשום אופן ע"ש:

סימן שסג

שס"ג ס"א אין מפנין המת והעצמות וכו' וכן כדי לקוברו בארץ ישראל מותר. ובסעיף ב' אין מוליכים מת מעיר שיש בה קברות לעיר אחרת אלא א"כ מחו"ל לארץ. עי' תשו' הרשד"ם יו"ד סי' ר"ג:

שס"ג ס"ב אין מלקטין עצמית וכו'. כתב הטור והב"י משם רב האי גאון שנשאל על הני מערות שבארץ ישראל ויש בהם כוכין שמכניסים מתים שם. ובכל עת שהם רוצים להכניס מתים. מערבים עצמות אותם מתים מתים בגומא שבמערות. שרי למעבד הכי או לאו. וכן בית הקברות שנתמלא ואין להם מקום. חופרים אותם קבוראי ומכניסים את העצמות לצד אחד וקוברים בהם. והשיב וז"ל. הכין חזינא דהא דעבדי בארץ ישראל. שלא כדין הוא. דהא חיישי רבנן למיפגע מקום תפיסת שני מתים בהדי הדדי דתנן (בב"ב דף ק') המוכר לחבירו לעשות לו קבר וכו'. דאלמא לא שרי למדבק למתים להדדי. ואי אפשר שלא יהא בין מת לחבירו פחות משמה טפחים. שלשה לתפיסת זה ושלשה לתפיסת זה ולענין בית הקברות שנתמלא ואין מקום לקבור. ודאי אי ליכא דוכתא אחרינא אעפ"י שהיא רחוקה משם. מה יעשו. אי אפשר למשבקיה למת בלא קבר אבל אי איכא דוכתא אחרינא אפילו בטירחא בדוחקא ילך שם ולא וניול המתים. וכמה בתי קברות שנדחקו המתים. ודנינו שלא יקבר שם. אבל ודאי אם יכיל להעמיק כדי שיהא בעומק ובין המת למת ששה טפחים שפיר דמי. ואעפ"י שזה למעלה מזה. דהתם (נכ"ג

דף הנז"ל) מקשינן והא קא נגעי כוכין בהדי הדדי ומפרקינן במעמיק עכ"ל ועי' תשו' זרע אברהם יו"ד סי' כ"א ובית יהודה ח"ב סי' מ"ד מ"ה:
שס"ג ס"ז עי' פת"ש סק"ח משם השבו"י ח"ב סי' ק"ג במעשה שחפרו את המתים והפשיטום ערומים וכו'. ועי' יבמות דף ס"ג ע"ב דבעון שבני בבל שמחים ביום איד העכו"ם. חטטי שכבי דידהו:

סימן שסד

שס"ד ס"ה קבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך וכו' מותר לפנותו וכו'. כתב הרב זרע אברהם יו"ד סי' כ"א שנשאל מ קודש צפת ת"ו בשנת תפ"ח על אשר מה שמימי עולם ושנים קדמוניות היה בעיה"ק הנז"ל ביב אשר בו נקבצים כל הביבים של כל הבתים והחצירות. והביב ההוא צר וסתום. ודרך הילוכו הוא באמצע בית החיים. ויען כי מקדם היתה עיר קטנה ואנשים בה מעט. היה כל הנכנס בביב משתפך והולך עד שמגיע לסוף ההר ויורד לעומק אשר בין שני הרים. ועתה כאשר נבנו החורבות נתרבו הבתים. והדריכו כל הביבים לביב הנז"ל, ומחמת כי ההוצאה מרובה מתמלא יותר מדאי ואינו מספיק להשתפך עד שהוא נבקע ומתפזר כל הזוהמא שבתוכו הילך והילך וצף על גבי הקברות ואין תיקון לזה אלא להרחיב את הביב כאמתים על פני הארץ. ואז יחזיק את המרובה וישתפך לעומק דרך הילוכו בלי שים ביקוע. אך ע"י זה מוכרחים לפנות קצת הקברות הסמוכות לצדדי הביב מכאן ומכאן. אם יש בזה היתר. והשיב כי קן השאלה הוא סתום כי לא נתבאר אם הדיורין הללו שניתוספו והדריכו הביבין וכו' אם הם ביבין שנעשו מחדש אשר לא היה להם מעולם דרך שם. דלפי משמעות השאלה שנבנו החורבות וכו' משמע כבר היו שם בתים אלא שנהרסו וחזרו ונבנו. וא"כ בודאי שמקודם לכן היו להחורבות הללו ביבין ג"כ. ונמצא כג זה הוא דרך הילוכן משנים קדמוניות. וידוע שבזמן הקדום היו בצפת ת"ו בתים הרבה כהנה וכהנה. ואם מעולם היו השופכים הולכים דרך שם ולא הגיע שום נזק לבית הקברות. א"כ מה נתחדש היום שמגיע נזק. ואם הביב שהוא צר וסתים היום. היה מתחילה רחב. א"כ יכולים להרחיבו כמו מקודם וכו' ודבר זה יכולים לברר שיבדקו בדיורין העליונים שניתוספי באחרונה אם הביבין שלהם הם ניכרים שהיו שופכים לביב הגדול מן זמן קדמון או שהיה להם מוצא למקום אחר ולא לתוך ביב הגדול ואם יתברר כי כל הביבין שהדריכו לביב הגדול כן היו מזמן קדום טרם הריסת הבתים. בודאי נראים הדברים שבאותו זמן היה הדרך אשר בין שני ההרים שהביב הגדול עובר שם רחב ביותר והמים היו יוצאים ומתפשטים. כי כל זמן שיש למים מקום רחב להתפשט אינם עולים למעלה ועל כן לא היה מתבקע ויוצא

לחוץ. או אפשר שגם מקודם היה מתבקע ויוצא לחוץ אלא שלא היה נזק להקברות. לפי שהיו קוברים בעילוי ההר. ולא היו הקברות סמוכות לביב. ולא שתו לב אם היה מתבקע או לא וכו' ובין הכי ובין הכי מותר לפנות הקברות מן דין קבר המזיק את הרבים דהיינו הקברות הסמוכות לקברות ההן כיון דע"י הקברות ההן נדחק הדרך וצר המקום שלא יוכלו המים ללילך דרך הילוכן ומחמת הדחק מוכרח שיתבקע מקום הילוך הביב ויעלו השופכין על גבי הקברות האחרות ולא מבעיא אם ידענו שהשופכין קדמו להקברות דשרי אלא אפילו קדמו הקברות להשופכין (וכתבו על הפוסקים דאין איסור להוליך אמת המים בבית הקברות אלא דוקא על גבי הקברות עצמן. עי' ב"י לקמן סי' שס"ח ושבט יהודה שם) מותר לפנות הקברות. משום היזק הרבים. דהיינו בזיון וצער של ריבוי המתים שבקברות האחרות. ועוד דגם לדידהו גופייהו איכא צער. דאי אפשר שלא יכנסו השופכין לתוכן וקי"ל בריש סי' שס"ג דאם המת אינו משתמר קברו שיש לחוש שמא יכנסו בו מים. מצוה לפנותו אמנם בודאי יותר נכון היא אם אפשר לכוללות עיה"ק ת"ו להעמיק הביב הגדול הנז"ל בעומק ההר שיעור אמה. דאז יכולים השופכין להתפשט לצדדין א ההר ולא ולא יגיע שום נזק להקברות וכו'. ועוד בכל שנה ושנה או בכל שתי שנים יפנו הדרך הנז"ל מן העפר הנמשך עם המים. כי בימי הקיץ מתייבש שם העפר וסותם הדרך ואי אפשר להמים לרוץ בימי החורף כדרכם וכו'. ואם לא יתכן תיקון זה ומוכרחים לפנות הקברות כנז"ל. הנה כל דבר שהוא של בנין הוא אסור בהנאה וגם כל עפר תיחוח שתחת המת עד שמגיע לסלע אסור בהנאה. ואם אינו סלע אלא קרקע בתולה חופר ממנה שלש אצבעות והכל אסור בהנאה בשביל הדם והמוהל היוצא מן המת הנבלע בקרקע וצריך לפנות הכל עם המת ואם הסלע הוא רך דינו כקרקע בתולה וכו' ע"ש באורך:

סימן שסט

שס"ט ס"א ולא לאבר מן החי שאין בו כדי לעלות ארוכה וכו'. כך הגיה הבאה"ג עפי"ד הרמב"ם ריש פ"ג מהלכות טומאת מת. וכתב השבט יהודה דמ"ש הטור שיש וכו' לעלות ארוכה וכו' (וכ"כ הלבוש וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז] אין כאן חילוק דיעות כלל דהרמב"ם שם כתב דאם יש וכו' מטמא במגע ומשא ובאוהל ואם אין וכו' מטמא במגע ומשא ולא באוהל:

שס"ט ס"א וכן שדה שנחרש בה קבר וכו'. כתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות טומאת מת הלכה י"א שאין מדור הגוים ולא בית הפרס בחוצה לארץ ועי' כ"מ שם ועי' תוס' פסחים

דף ט' ע"א ד"ה כל ותוס' יבמות דף ס"א ע"א סוף ד"ה ממגע ותשו' שבות יעקב ח"א סוף סי' פ"ה:
שס"ט ס"א וכל ארץ העמים אסור לכהן ליטמא בהן. עי' מה שאכתוב בעזה"י בסי' שע"ב ס"א:

סימן שעא

שע"א ס"א כתב הרב לקט הקמח יו"ד דף קכ"ג ע"ד שאירע מעשה בעיה"ק ירושלים תיו ביום שבת בענין טומאה שהיתה בבית סמוך לביהכ"נ והיתה הטומאה נכנסת לביהכ"נ דרך חלון. והורו גאוני ההוראה לסתום החלון שהיה טפח על טפח בצמר. משום דהוא ראוי לשכיבה ולית ביה משום מוקצה. ומשום בנין ותוספת בנין מותר. וברשת של עץ ג"כ התירו לסתום הן מפני כבוד הציבור שלא יהיו מתפללים במקום שהטומאה נכנסת דרך החלון ואין ראוי להניחם בלא ברכת כהנים באהבה. ועי' ט"ז סק"ג וכה"ך ומג"א ריש סי' שי"ג וכתב הכנה"ג בהגה"ט אות וא"ו וז"ל כתב הרא"ש בברכות פרק מי שמתו סי' י"ב ירושלמי תני אין מדקדקין במת בבית המדרש. רבי יוסי הוה יתיב ומתני הוה תמן מיתא. מאן דנפיק ליה לא אמר ליה כלום. מאן דיתיב לא אמר ליה כלום עכ"ל הרא"ש אמר המאסף מסופקני אם גם בבית הכנסת יש לו דין ביהמ"ד ואין מדקדקין בו או דילמא בביהמ"ו דוקא משום לימוד תורה. וזכורני זה עשרים שנה היינו יושבים בביהכ"נ החה"ש החסיד העניו כמהר"א בן שושן נר"ו ואני הצעיר. ובא אחד והודיע לכהנים שה ה מת בשכונה. ואמר החה"ש הנז"ל שיש בירושלמי אין מדקדקין בביהמ"ד. כנראה שדעתו שדין ביהכ"נ כדין ביהמ"ד עכ"ל הכנה"ג. וכתב השאילת יעב"ץ ח"ב סי' קע"ח דמ"ש הכנה"ג לענין ביהכ"נ זה ודאי טעות הוא לפי תלמודא דידן במגילה דף כ"ו ע"ב בבי כנישתא דהוה פתוח לחדר שהיה בו מת ומנעו את הכהנים מלהיכנס לביהכ"נ להתפלל. ואין לחלק בין להיכנס לכתחילה ובין לשהות ולהתעכב (עי' לקמן סי' שע"ב סעיף א' בהג"ה) וכדאיתא בנזיר דף י"ז ע"ש ועי' ברכי יוסף או"ח סי' שי"א סעיף ב' ומחזיק ברכה שם ונוה שלום שם ושלמי ציבור דיני ברכת כהנים דף ק"מ ואילך ושע"ת חו"ח סוף סי' קכ"ו ופתחי תשו' לקמן סי' שע"ב סק"א וסק"ד:
שע"א ס"ד בהג"ה יש מחמירין לכהנים לילך דרך שער העיר שסוף המת לצאת משם ויש מתירין והמיקל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר. כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' צ"ו וז"ל ומאי דשמיעא ליה למר על הרב אבא מארי (המבי"ט) ז"ל שהורה לכהן אחד שהיה דר בתוך הכא"ן (הוא שכונה גדולה וחצר ובתים רכים תחתיים ושניים פתוחים לתוכו הנזכר באבקת רוכל סי' קכ"ה ובשו"ת רכותינו הרב מהריט"ץ סי' קע"ז

ומהר"מ גלאנטי סי' ס"ו שהיה בזמנם) בצפת ת"ו ונמצא ביום השבת מחוץ לחצר הכא'ן ולא היה נכנס מפני טומאת מת לפי שכל החצר מוקפת אכסדרה ומאהיל על הפתח. והורה לו שיכנס וכו' כך היה מעשה. שמת אחד היה בבתים שבאמצע השכונה באויר החצר ומופלגין מפתח החצר ומן הבתים שסביבות החצר. ולפי שאין לאותה שכונה אלא פתח אחד. נהגו הכהנים חומר בעצמם שלא לעבור בפתח שעתיד המת לצאת. ומנהג זה של כת קודמין הוא וכו' וכבר נתרעמו על הדבר חכמי הדורות וכו' כי לא אמרינן סוף טומאה לצאת אלא בשיש שם אוהל אלא שסתימת הפתח חוצצת כגון ההיא דפ"ז דאהלות מ"ג המת בבית ובו פתחים הרבה כולם טמאים. פירוש מטמא באוהל אם האהיל השקוף על האדם ועל הכלים טמאים. ואעפ"י שהם מוקפים בדלתות. גזרו חכמים שלא תהא הדלת חוצצת בפני הטומאה כיין שעומדת ליפתח וכו'. אבל במקום שאין שם אוהל. מה מקים יש לטמא פתח שער העיר או שער השכונה חפני שעתידה טומאה לצאת משם וכו' אלא אמרו שמא רצו רצו הכהנים לנהוג סלסול בעצמן שלא לעמוד בחלל פתח שער השכונה. שעתיד המת לצאת משם שמא ויביאוהו בפתע בלי ראות ויאהיל עליהם וכו' ובזה הורה אבא מארי ז"ל לכהן זה שיכנס בסבת וכו' שמאחר שלא נהגו אלא מפני החשש שמא יבוא עליהם המת. בטוחים הם בשבת שלא יבוא וכו'. ומיהו באותה דהמת בבית ובו פתחים הרבה וכו' בין בחול בין בשבת מיירי וכו' עכ"ל. וכתב המטה יוסף ח"ב יו"ד סוף סי ה' בתשו' לעה"ק צפת ת"ו לענין הכא'ן הנז"ל שבחול אסור אפילו לדבר מצוה אך בשבת מותר כיון שהרב המבי"ט מאריה דאתרא דצפת ת"ו התיר בשבת אך בשאר מקומות שנהגו להחמיר אין להתיר להם ע"ש ועי' תשו' פרי הארץ ח"א יו"ד סי' י"ט:

סימן שעב

שע"ב ס"א אעפ"י שהכהן אסור ליכנס לבית הפרס או לארץ העמים אם היה צריך לילך שם לישא אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחרת יכול לעבור דרך שם אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר וכן אבל העובר דרך שם יכול לילך אחריו לנחמו וכן מטמא בטומאה של דבריהם לדון עם העכו"ם ולערער עמהם מפני שהוא כמציל מידם וכן כל כיוצא בזה. וכתב בהג"ה כהן ששוכב וכו' אם הוא בבית הפרס או ארץ העמים שהוא טומאה דרבנן ילביש עצמו תחילה דגדול כבוד הבריות וכו'. כתב הרב מהר"י עייאש בשבט יהודה לעיל סי' שס"ט (על מ"ש מרן ז"ל שם דכל ארץ העמים אסור לכהן ליטמא כהן) דאע"ג דהרבה כהנים בזמן הזה באים, מארץ ישראל לחוצה לארץ ויש מהם הרבה חכמים באים בשליחות מצוה וכדמצינו בתשו' גינת ורדים יו"ד כלל ג' כי' ט' בהגאון

מהר"ר משה הכהן ז"ל אב"ד דאשכנזים בירושלים ת"ו. ובהקדמת בתי כהונה ח"א בהגאון מהר"ר יצחק הכהן ז"ל בעל ספר הנז"ל) ומכל שכן הדרים בחוצה לארץ. הרי כתבו האחרונים ז"ל (רש"ל והפרישה והב"ח והט"ז והש"ך בסי' שס"ע) דהיינו דוקא בזמן שארץ ישראל היתה בטהרה. מה שאין כן בזמן הזה בעו"ה שגרמו דגם ארץ ישראל כארץ העמים נחשבת (וכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות טומאת מת ה"ז דמקום ששכנו בו עכו"ם בארץ ישראל הרי זה מטמא כארץ העמים עד שיבדק שמא קברו בו נפלים עכ"ל) ומיהו לשלוחי ארץ ישראל. בלאה"כ כיון דהוי לדבר מצוה מותר בטומאה של דבריהם כמו שכתוב בסי' שע"ב, שוב ראיתי בהגהות מהריק"ש (סי' שמ"ט) שכתב וז"ל ועכשיו לא נהגו ליזהר ואולי יש להקל מפני הפרנסה (עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף זה ד"ה איתא בירושלמי וכו') כי היכי דשרי להציל מיד העכו"ם. אי נמי מפני שכולנו טמאי מת עכ"ל ומה שהיו האמוראים בא"י נזהרים בזה היינו משום שהיה להם עדין אפר פרה וכמו שכתבתי כחלק או"ח סי' תרי"ג ע"ש ופי' ש"ך יו"ד לעיל סי' רל"ט סעיף י"ל ה"ק כ"ח. ופי' שבוי ח"א כי' פ"ה וסי' צ"ג וח"כ סי' צ"ח ותשובה מאהבה ח"ג סי' שס"ט):

שע"ב ס"א כתב מרן ז"ל בב"י משם התוס' בע"ז דף י"ג ע"א ד"ה ללמוד וכו' דהא דמותר הכהן לצאת מא"י לחו"ל ללמוד תורה או לישא אשה היינו דוקא בדעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמרינן בכתובות דף קי"א ע"א בההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דרבי חנינא א"ל מהו למיחת וליבמה א"ל אחיו נשא נכרית ומה ברוך המקום שהרגו והיא ירד אחריו. וז"ל הרמב"ם פ"ה מהלכות מלכים אסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם. אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה אבל לשכון בחו"ל אסור אלא א"כ חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חיטין בשני דינרין במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר. אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס. יצא לכל מקום שימצא בו ריוח. ואעפ"י שמותר לצאת. אינה מדת חסידות. שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום (כדאיתא כב"ב דף צ"א פ"א. וכתב שם הרשב"ם דאין יוצאין ומ' משום שמפקיע עצמו מן המצות. ואיתא התם דאלימלך ושלמון וכו' כולן בני נחשון בן עמינדב הן. מאי קמ"ל, דאפילו מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו כשעה שיוצא מא"י לחו"ל) גדולי החכמים היו מנשקין על חתומי א"י ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה וכו'. אמרו חכמים כל השוכן בא"י עוונותיו מחולין וכו'. אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העוה"ב (כן היא הגירסא

בכתובות דף הנז"ל, משם רבי יוחנן. אך במדרש משלי סי' י"ו איתא משם רבי יוחנן כל המהלך בא"י אפילו שעה אחת ומת בתוכה מובטח לו שהוא בן העוה"ב. ובתשו' מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' כ"ת פירש מדנפשיה בכוונת הגמרא דכתובות הנז"ל דמיירי במת כא"י אלא שלא הספיק לדור ולישב בה) וכן הקבור בה נתכפר לו וכאלו המקום שהוא בי מזבח כפרה וכו'. לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל היוצא לחו"ל כאלו עובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח וכו' כשם שאסור לצאת מהארץ לחו"ל כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות וכו' עכ"ל. ובפ"ג מהלכות אבל הלכה י"ד כתב וז"ל מותר לכהן להטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה בזמן שאין שם דרך אלא הוא כגון שהלך לישא אשה או ללמוד תורה אעפ"י שיש שם מי שילמדנו בארץ ישראל ל מן הכל רם אדם זוכה ללמוד. וכן מטמא בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות. כיצד. אבל שהלך בבית הפרס הכל הולכין אחריו שם לנחמו. וכן מדלגין על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפילו מלכי עכו"ם וכו' וכן כל כיוצא בזה וכן מטמא בטומאה של דבריהם לדון עם העכו"ם ולערער עמהן מפני שהוא מציל מידם וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' פ"ה דמה שלא כתב הרמב"ם בהלכות אבל דמותר לצאת לחו"ל לסחורה כמ"ש בהלכות מלכים. היינו משום דבהלכות אבל מיירי בכהן. ובהלכות מלכים מיירי בישראל (פי' או"ח סי' תקל"א סוף סעיף ד') ומה שהוצרך בהלכות מלכים לבאר היתר יציאה ללמוד תורה או לישא אשה. והרי ידעינן לה מק"ו מיציאה לסחורה. היינו משום לאשמועינן רבותא דאפילו בהנך גווני דללמוד תורה ולישא אשה מחויב הוא אח"כ לחזור לארץ ישראל. ומ"מ אם אינו מוצא אשה בחו"ל אלא בתנאי שידור שם ולא יוציאנה ממקומה מותר וזה דוקא במי שהיתה דירתו בארץ ישראל הוא ואבותיו. אבל בחור דנ"ד שבא מחו"ל לא"י ולא איתדר ליה כי לא מצא זיווג הגון בא"י. כיון שחשב למצוא מנוח בא"י בזיווג ומדור ולא איתדר ליה הרי מתחילה כשבא לא"י נעשה כאלו בא על תנאי ולא נתקיים התנאי מותר הוא לחזור לחו"ל אפילו להשתקע שם וכעין מה דאיתא בקידושין דף ן' ע"א בההוא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לא"י סליק ולא איתדר ליה וכו' ופירש רש"י דלא יכול לדור או משום חיסור מזונות או לא. מצא דירה עוד כתב שם דמ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים הנז"ל שכל היוצא לחו"ל כאלו עובד ע"ז וכו'. הגם דבכתובות דף ק"י סוף ע"ב איתא כל הדר בחו"ל כאלו עע"ז וכו' היינו משום דגם כוונת הגמרא היא בכי האי גוונא שיצא מא"י לחו"ל ודר שם אז הוא דהוי כאלו עע"ז ע"ש באורך. ובתורת כהנים פרשת בהר סי' כ"ה פסוק ל"ח איתא. כל היוצא לחו"ל כאלו

עע"ז וכו'. ואין ספק כי משם הוא מקור דברי הרמב"ם ז"ל, וכתב מורינו הרב מהרימ"ט בסוף ח"א בחידושיו על קדושין דף ל"א ע"ב אהא דאיתא התם דרבי אסי שאל לרבי יוחנן מהו לצאת מא"י לחו"ל לקראת אמא א"ל איני יודע ואח"כ התיר לו. ותימה דמה ס"ד לאסור לצאת לקראת אמו. הא אפילו לצאת לקראת אחרים מותר כיון שאינו יוצא להשתקע ולסחורה או לעסק שיש לו שם פשיטא דמותר. והא דאיתא בגיטין דף ע"ו ע"ב כי הוו מיפטרי רבנן מהדדי. בעכו הוו מיפטרי. משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל, מחמירים היו על עצמם לצאת ללא דבר וכו' ופשיטא שהוא מותר לצאת לכבוד אמו דאמרינן בב"מ דף ל"ב ע"א שהוקש כבודה לכבוד המקום. ורש"י ז"ל פירש שרבי יוחנן היה סבור שדעת רבי אסי לחזור למקומו לבבל. ודבר תימה הוא שלא הבין דבריו שהרי אמר לו לקראת אמא דמשמע שהיתה באה. ועוד לשון דהמקום יחזירך לשלום פירש עד מקומך. ולשון יחזירך לא משמע כן. וי"ל דרבי אסי כהן הוה כדאיתא בגיטין דף נ"ט ע"ב דרבי אמי ורבי אסי כהני חשיבי דארץ ישראל ולא מצי למיפק לחו"ל דגזרו טומאה על ארץ העמים כדאיתא בנזיר דף נ"ד נ"ה ומיבעיא ליה אם משום כבוד אמו מותר כיון דטומאה דרבנן היא וכדאשכחן בברכות דף י"ט' דאמר רבי אלעזר ברבי צדוק מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל דאע"ג דרבנן גזרו טומאה על כל ארונות. משום כבוד מלכים לא גזרו וכו' ומספקא ליה לרבי יוחנן אם מותר לכבוד אמו. ולבסוף התיר לו. ובירושלמי (ברכות פ"ג ה"א ושביעית פ"ו ה"א ונזיר פ"ו ה"א) מייתי הך עובדא דרבי אסי ורבי יוחנן ומשמע דמשום טומאה דארץ העמים נגעו בה. וכתב הרב מהר"ד פארדו בספרי דבי רב על הספרי פרשת ראה פיסקא כ"ה דף ר"י ע"א דכיון דמותר לצאת מא"י לחו"ל ללמוד תורה. כ"ש דמותר לצאת לחו"ל ללמד תורה לאחרים דת"ת דרבים עדיף ע"ש ועי' מגילה דף ג' ע"ב וב"ק דף י"ז ע"א ומג"א סי' תרפ"ז סק"ג ותשו' בית יהודה ח"ב סי' קכ"ד דף קצ"ט סוף ע"א. ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א איתא דריש לקיש אזל לבצרה אתון לגביה אמרו לו. חמי לן בר נש דרשן דיין סופר חזן עביד כל צורכנא חמא חד בבלייא. א"ל חמית לך חד אתר טב. אתא לגביה דרבי יוחנן. א"ל מן בבל לבבל. וע"ש במפרשים וצ"ע:

שע"ב ס"א איתא בירושלמי ריש פ"ג דמו"ק דשמעון בר בא אתא לגבי ר' חנינא. א"ל כתוב לי חדא איגרת דאייקר ניפוק לפרנסתי לחו"ל. א"ל למחר אני הולך אצל אבותיך יהיו אומרים לי נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בא"י התרת לה לצאת לחו"ל. אך בירושלמי חגיגה סוף פ"א ונדרים סוף פרק יו"ד איתא כי חייא בר בא אתא לגבי ר' אלעזר. א"ל פייס לי לרבי יהודה נשיאה דיכתוב לי חדא איגרת דאייקר ניפוק לפרנסתי

לחו"ל. פייסיה וכתב ליה הרי שלחנו אליכם אדם גדול שלוחינו וכיוצא בנו עד שהוא מגיע אצלינו וכתב בביאור הגר"א או"ח סי' תקל"א סוף סעיף ד' ד' סק"ז דשמעון בר בא היה כהן. וכן ר' חייא בר בא היה כהן וכדמוכח מירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ג והוא רבי חייא בר אבא דמוכח בירושלמי ברכות פ"ג ה"א שהיה כהן וכמ"ש היוחסין בדורות האמוראים. ואיתא במדרש איכה ריש פרשה ד' כד הוו חברייא נפקין לפרנסתהון הוו קרו עליהון תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות. ובמדרש שמואל פרשה ח' איתא דאמר רשב"י דכשאדם יוצא מא"י לחו"ל הוא גלות אמיתי (וגלות מכפרת פון כדאיתא בסנהדרין דף ל"ז פ"ב) ואיתא בסוטה דף מ"ט ע"ב דבעקבות משיחא הגליל יחרב והגבלן ישים ואנשי הגבול (במסכת דרך ארץ זוטא פרק יו"ד ובמדרש שה"ש פ"כ פסוק התאנה חנטה ובפסיקתא דרב כהנא פרשת החודש איתא ואנשי הגליל) יסובבו מעיר אל עיר ולא יחננו וחכמת סופרים תסרח וכו' ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים שיגאלנו ויתגלה משיח צדקנו מארץ הגליל כדאיתא בזוה"ק פרשת וירא דף קי"ט ע"א ושמות דף ז' ע"ב ודף יו"ד ע"א וסוף ויקהל דף ר"ך ע"א דבארעא דגליל זמין מלכא משיח לאתגלאה ובמסכת ר"ה דף ל"א ע"ב איתא דמטבריא עתידין להגאל והיא העמק שבארץ הגליל כדאיתא בשביעית פ"ט מ"ב. וכתוב בתשו' מאיר נתיבים ח"ב בחידושיו עה"ת פרשת ראה כי תיבות די מחסורו אשר יחסר לו ר"ת דמאי וס"ת בגימטרא כתב. לרמוז דמאכיליין את העניים דמאי וכמ"ש בעה"ט שם וגם לתת בידו כתב איגרת צוותא להמליץ בעבורו במקומות נסיעתו לפרנסה וכתב שם וז"ל וכן נהגתי ומצאתי את עצמי כמחויב בדבר עכ"ל:

שע"ב ס"א כתב הטור דבגמרא דברכות דף י"ט ע"ב קאמר שהיו הכהנים מדלגין על הקברות לילך לקראת מלכי ישראל ונכרים (עי' מנ"א סי' רנ"ד. סק"ז ומחה"ש שם) דכיון דרוב ארונות יש בהן פותח טפח אין בו אלא איסורא דרבנן ולדבר מצוה לא אסרו וזהו דוקא בימיהם שהיו קוברין בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולו סתים אפילו יש בי אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה עכ"ל וכ"כ התוס' בברכות שם ד"ה רוב ובנזיר דף נ"ג סוף ע"ב ובב"ב דף ק' ע"ב ד"ה ורומן וכו' דארונות שלהן היו פתוחים מן הצד וכ"כ הרא"ש בתשו' ריש כלל שלשים וכ"כ הרמב"ן בספר תורת האדם (שפר ענין הנהנים) הובא בב"י ובדברי חמודות על הרא"ש סוף הלכות טומאה. וכתב הדברי חמודות שם דלדעת הרמב"ם פרק י"ב מהלכות טומאת מת ה"ו בארונות של עץ אם יש חלל טפח בין כיסוי הארון להמת אפילו כולו סתים הוא טהור מן התורה ע"ש ובתוס' (ל) יו"ט פ"ו דב"ב מ"ח ובכסף משנה פ"ז שם ה"ד ופני יהושע על ברכות דף הנז"ל

ובספר לימודי ה' סי' ל"ב בזה. ובתשו' מהרי"ל סי' ק"ן נשאל לענין מה שנוהגים הכהנים לילך על קברי צדיקים וכתב וז"ל צדיקים מטמאים באוהל כדאיתא בתוספות ב"מ פרק המקבל דף קי"ד ע"ב ומי לנו גדול מייסף שנושאי ארונו נדחו לפסח שני (כדאיתא כסוכה דף נ"ה) וכן מישאל ואלצפן (שנטמאו בנדב ואביהוא כדאיתא בסוכה שם) ואולי נהגו כן ע"י שארונותיהם יש בהן פותח טפח. ושכחו הטעם. ומנהג אבותיהם בידיהם. אבל על ארונות פותח טפח אין לסמוך כל כך. דמשמע בתוס' שצריך שיהיה פתוח מחד צד עכ"ל. וכתבו התוס' ב"מ דף הנז"ל דמה שמצינו (כמדרש משלי סי' ט' ובילקוט שם) דכשהיה אליהו ז"ל קובר את רבי עקיבא ושאלוהו וכי אינך כהן והשיב צדיקים אינם מטמאין. דרך דחייה השיב כן משום כבוד רע"ק. ועיקר טעמו היה לפי שהיה מת מצוה לפי שהיו יראים לקוברו שהיה מהרוגי מלכות. וכ"כ עוד התוס' ביבמות דף ס"א ע"א ד"ה ממגע. וכ"כ הרא"ש בב"מ שם ובתשו' ריש כלל ל' הנז"ל (וכתב התה"ד בפו"ך סי' ק"כ דהגם דאליהו נעשה רוחני מ"מ הוא שומר את כל התורה וכדאיתא בעירובין דף מ"ג). והאשכול ח"ב הלכות טומאת כהנים דף קע"ד קע"ה כתב וז"ל ותו בירושלמי ריש פ"ז דנזיר כד דמך רבי יהודה נשיאה אכריז רבי ינאי אין כהונה היום וכו'. חזינן אף לנשיא מיטמאין הכהנים וכן בבבלי פסחים דף ע' ריש ע"ב דמית נשיא (עי' לקמן סי' שע"ד סעיף י"א) ואמרו בכתובות פרק הנושא דף ק"ג ע"ב יום שמת רבי בטלה כהונה דנשיא היה. אבל לרבו אפילו מובהק או לצדיק דעלמא לא מטמא. דאי הכי מאי רבותיה דרבי דבאותו יום בטלה. בכל צדיקי עלמא הכי. ודאמר במדרש כשקבר אליהו לרע"ק אמר לרבי יהושע אין טומאה בתלמידי חכמים. אין סומכין על הלכות שבמדרשים אם לא נראה שנתקבלו לבעלי התלמוד עכ"ל. גם הר"ן בכתובות שם כתב וז"ל גרסינן בגמרא באשכבתיה דרבי אותו היום שמת רבי בטלה כהונה והיינו טעמא דכשם שכהן מטמא למת מצוה מפני שאין לו מי שיתעסק בקבורתו כך מטמא לנשיא שמפני שכבודו מרובה אין בכל המתעסקין בו די לפי כבודו והכי איתא בירושלמי דנזיר וכו' עכ"ל. והתוס' בכתובות שם דף הנז"ל הביאו הגירסא בטלה קדושה וכתבו וז"ל שהיו קורין אותו רבינו הקדוש (כדאיתא במסכת שבת דף קי"ח) והא דתניא בשלהי סוטה דף מ"ט משמת רבי בטלה ענוה ויראה י"ל קדושה בכלל. והרב רבי חיים כהן היה אומר אומר אלמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה וכן מוכח מדקאמר אותו היום משמע אותו היום דוקא ותו לא ובהדיא אמר בירושלמי דמסכת ברכות בפרק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום. ואין נראה לרבי דכמדומה לרבי דהתם מיירי בטומאת בית הפרס דרבנן

אבל טומאה דאורייתא לא עכ"ל. ומרן ז"ל בב"י לקמן סי' שע"ד כתב משם הרא"ש ריש הלכות טומאה והרמב"ן בספר תורת האדם (שער הנז"ל דהאי בטלה כהונה היינו משום שרבי היה נשיא. ותלמיד לכבוד רבו לא יטמא (ועי' ב"י לעיל סי' שמ"א משם הג"א מו"ק פ"ג סוף סי' נ"ט) ואח"כ הביא דברי התוס' הנז"ל וכתב וז"ל ויש לתמוה על ה"ר חיים כהן. שהרי ר"ת לא היה נשיא וכו' ושמא היה סובר ה"ר חיים דגדול הדור דינו כנשיא. ואעפ"י שהגהות מיימוניות פ"ג מהלכות אבל הלכה יו"ד מספקא להו אי גדול הדור דינו כנשיא ה"ר חיים פשיט ליה עכ"ל. ועי' ב"ח שם ושירי קרבן על ירושלמי נזיר ריש פ"ז ד"ה והנשיא. ומצאתי להראנ"ח בספר אמרי שפר עה"ת פרשת קדושים שכתב דפירושו של הר"ח כהן נראה מבואר מן הסוגיא שם שהרי כשהקשה הגמרא על רבי שלא מינה את רבי חייא במקומו ותירץ שכבר מת רבי חייא. והקשה הגמרא והא אמר רבי חייא יום שמת רבי בטלה קדושה. ותירץ איפוך. אמר רבי יום שמת רבי חייא בטלה קדושה. והוא מבואר שלא מצינו מי שהתייחס בשם הקדושה אלא רבי לבדו. ואם הכוונה שאמר בטלה קדושה מפני קריאת שם הקדושה לא יצדק הדבר הזה אלא אצל רבי שמצינו שנקרא כן ולא לזולתו כלל. ומזה הראנו לדעת פירוש בטלה קדושה שהוא קדושת כהונה. ויצאה לנו תשובה ג"כ במה שתמהו קצת מגדולי הראשונים על דינו של ר"ח כהן. שאפי' כשתימצי לומר כפי פירושו שבטלה קדושה היינו קדושת כהונה. מ"מ עדין מנין לו ללמוד הדין הזה אצל כל גדול כמו ר"ת וזולתו שלא מצינו בדברי הגמרא אלא מיום שמת רבי ואפשר לומר שהיה זה מפני נשיאותו כי היה. נשיא ולא כן אצל כל אדם. אבל נראה שר"ח כהן למד זה מדברי הגמרא שאמר איפוך אמר רבי יום שמת רבי חייא בטלה קדושה שזה מכריח פירושו. ונלמד ממנו ג"כ דלאו דוקא לגבי רבי שהיה נשיא איתמר. והאמת שדברי התוס' צריכים ביאור. ואפשר שהם סוברים שפירוש בטלה קדושה מתחלף אצל הגמרא כפי הגירסאות עכ"ל. ועי' פני יהושע והפלאה על כתובות שם ובספר נחל אשכול על האשכול דף קע"ד הנז"ל אות י"נ. והנה במה שפסק מהרי"ל בתשו' סי' ק"ן הנז"ל דאסורים הכהנים לילך על קברי צדיקים. מצאתי בספר נחל אשכול הנז"ל דף קע"ה אות ג' שהביא ג"כ ראיות מכמה דוכתי בש"ס להוכיח לאסור מדאיתא בב"ב דף נ"ח ע"א דרבי בנאה הוה מציין מערתא כדי שלא יביאו שם טהרות וכי מטא למערת המכפלה וכו' וכתב השבו"י בספרו עיון יעקב על ע"י שם דמזה מוכח דאפילו אם מת בנשיקה לו דין טומאה דהא האבות נפטרו בנשיקה כדאיתא שם דף י"ז דאברהם יצחק ויעקב ומשה אהרן ומרים לא שלט בהם מלאך המות). ובפסחים דף ס"ז ע"א איתא דמת מותר להיות במחנה לויה דכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו

במחנה לויה. ובמשנה דידים פ"ד מ"ו איתא דעצמות יוחנן כ"ג טמאים דלפי חיבתן היא טומאתן. (והרב מהר"י בן חביב בעין יעקב ברכות דף כ"ח ע"ב כתב בביאור הכותב. כי חברת הגוף עם הנפש וההפרדה ביניהם היא גורמת טומאה באוהל גם לחסידים ואנשי מעשה כרכי יוחנן בן זכאי). לכן צ"ל דמה דאיתא במדרש שאמר אליהו ז"ל אין טומאה בתלמידי חכמים. היינו דרשאי הכהן לטמא להם כמו שרשאי לטמא לקרובים. אבל ודאי דצריך טבילה והזאה. ואף מאן דסמך עצמו על המדרש ועל פסק ר"ח כהן. מ"מ אין היתר לילך על קברי צדיקים. דדילמא דינם כקרובים דאינו מטמא להם אחר שנסתם הגולל (וכדלקמן סי' שע"ג סעיף וא'ו). וכן מצאתי בלקט הקמח יו"ד הלכות אבילות דף קכ"ו ע"א משם אביו הרב מהר"י חאגיז בתשו' הלק"ט ח"א סי' קע"ז שנוטה להחמיר לכהנים להכנס למערות קברי הצדיקים. וכן מצאתי בתשו' כת"י להרב מהר"ר שמואל גארמיזאן ז"ל והרב מהר"ר אברהם מונסון ז"ל שהאריכו לאסור כניסת הכהנים למערות קברי הצדיקים גם בתשו' בתי כהונה ח"א סי' כ"ג האריך בזה ושקיל וטרי בהראיות הנז"ל ובהא דאיתא בסנהדרין דף ל"ט סוף ע"א. וכדאיתא בתוספתא סוף פ"ק דב"ב וירושלמי נזיר פ"ט ה"ג. ובהא דאיתא בב"מ דף פ"ה ע"ב דריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנן כי מטא למערתיה דרבי חייא וכו' ופירש רש"י כדי שלא יכשלו הכהנים לעבור עליהן ולהאהיל שלא תארע תקלה ע"י צדיקים. ואח"כ כתב דהא דאיתא בסנהדרין דף צ"ח ע"א דריב"ל אשכחיה לאליהו ז"ל שהיה עומר אפיתחא דמערתא דרשב"י. והרי אליהו כהן היה. י"ל דלאו דוקא אפיתחא דמערתא אלא מן האגף ולחוץ. ואפילו תאמר שנכנס לפנים (וכן מצינו בבראשית רבה סדר נח ריש פרשה ל"ה שנכנס אליהו ז"ל לתוך מערת קבורת רשב"י לשאול אותו ביאור דכר הלכה שאמר רשב"י בחייו שנתקשה בה ריב"ל) מ"מ הרי כתבו התוס' בב"מ דף קי"ד (הנז"ל) שאין הדבר ברור אם אליהו ז"ל היה כהן (דהגם דבכ"מ שם ובמדרש משלי סי' ט' וילקוט צם הנז"ל איתא שהיה כהן וכן בילקוט ריש פרשת פינחס איתא דאמר רשב"ל דפינחס וה אליהו ועי' פרקי דרבי אליעזר סוף פרק כ"ט ופרק מ"ו ובילקוט יהושע סי' ה' ומלכים א' פי' י"ט סוף רמ' רי"ז. אך בבראשית רבה סדר ויצא פרשה ע"א פיסקא ע' ובתנא דבי אלי' בסא"ר פרק י"ת ובסא"ז פרק ט"ו איתא. כי אמר שהוא מזרעה של רחל ככתוב בדברי הימים א' סי' ח' פסוק כ"ז ביחוס של בנימין ויערשים ואליה וזכרי בני ירוחם. ועי' תוס' ב"ב דף קכ"א ע"ב. ועי' שער הגלגולים להאריז"ל פרק ל"ב ובפרדס להרמ"ק ז"ל שפר היכלות פרק י"ד ובעשרה מאמרות להרמ"ע מאמר חיקור דין ח"ד פרק י"ח ובתשו' הרדב"ז חלק חמישי סוף סי' ב"א ר"ג). ואם הנוהגים להקל לילך להשתטח על קברי צדיקים סומכים אהא דברכות דף

י"ט (הנז"ל) דרוב ארונות יש בהן חלל טפח וכו' וליכא אלא איסור גזירה מדרבנן ומשום כבוד מלכים לא גזרו וכו' וכן לדבר מצוה וכו' וכן לילך בבית הפרם לנחם שם האבל משום כבוד הבריות וכו' (עי' מה שכתבתי לעיל בסעיף זה ד"ה כתב מרן וכו'). אין זה כדאי להקל מאחר שאינו מפורש בש"ם או בפוסקים כי יש בהשתטחות על ק"ל מצוה או כבוד חכמים. ועוד דאפשר שנקברו בקרקע בלא ארון כלל דהכי עדיף טפי וכמ"ש הרמב"ן וכו' (כדלעיל סי' שפ"ב סעיף א'). ואפילו נימא דבודאי נקברו בארונות מ"מ כיון דאיכא זמן ארוך מפטירתם. כבר נרקבו הארונות ונעשו עפר והוי כקבר סתום וההיא דברכות הנז"ל היינו בדקים לן שלא היה להם זמן רב ובאופן דליכא הך חששא וכו'. ובסוף דבריו כתב וז"ל לא הונח לי מנהג זה. ורבים גדולים ועצומים אנכי הרואה הלוך הלכו על קברי צדיקים. על כן נאלמתי דומיה. ואינהו בקיאי. וכך נגלה להם ולדורות הראשונים מסוד ה' ליריאיו עכ"ל. גם הרב חיי אדם בסוף הקדמת ספרו שערי צדק נתרעם על מה ששמע שבארץ ישראל נוהגים הכהנים להכנס למערות קברי צדיקים. גם הרב פאת השולחן סי' ב' אות כ"ה האריך לערער על מנהג זה. גם בתשו' זית רענן ח"ב יו"ד סי' כ"ו אוסר (וכתב דמה שמקילים עפ"י הסברא שהובא בפת"ש כי' זה סק"ט הוא טעות גדול והנם דכהני זמנינו אינם אלא כהני חזקה. כבר כתב הרב מהר"ש יפה בספרו יפה מראה על ירושלמי ברכות פרק אלו דברים סי' ב' דהגם כי מה שאין העולם נזהרים עכשיו להשתמש בכהן יש ללמד עליהם זכות לפי שאין עכשיו כהן מיוחס ודאי ורבים מהם מזויפים וכדרך שכתב הריב"ש סי' צ"ד על מי שביזה לכהן (עי' באה"ט או"ח סוף סי' קנ"ח). מ"מ אין לשום כהן להקל בשום ספק איסור כהונה שאחר שהוא מחזיק עצמו לכהן יש לו לנהוג כל דיני חומר כהונה. דאזלינן בתר חזקתו לחומרא. והוצרכתי לכתוב זה לפי שראיתי מי שרצה ללמוד מדברי הריב"ש הנז"ל להקל לכהן בספק איסור (עי' באה"ט אה"ע סי' וא"ו סק"ב ופת"ש יו"ד לעיל סי' שכ"ב סק"ג). וליתא. שהרי הריב"ש החמיר בסי' שמ"ח אפילו בגרושה דרבנן לכהן שהיה בימיו להוציאה, ואי חשיב ליה ספק כהן לא הו"ל להצריכה להוציא דהו"ל ספיקא דרבנן עכ"ל. וכ"כ בתשו' מהר"י לבית הלוי סי' ל"ג דף ס"ז ע"ג (ועי' מה שכתבתי לעיל סי' של"א סעיף ד' ד"ה ואם לקחן). ודוקא בענין שיש בו כמה טעמים אחרים להיתר. כתב הישועות יעקב או"ח סי' שמ"ג סק"ב שיכולים לצרף ג"כ סניף זה ובצירוף סניף הסברא שהובא בפת"ש סי' זה סק"ט הנז"ל. ומצאתי בתשו' שדה הארץ אה"ע סי' י"א שהביא דברי הבתי כהונה הנז"ל וכתב דאפשר דהשתטחות על קברי צדיקים הוא דבר מצוה כי ע"י זה זכותם יגן עליו וימלא משאלותיו לטובה וכדמצינו בסוטה דף ל"ד ע"ב בכלב בן יפונה שהלך

לחברון להשתטח על קברי האבות והגינו עליו שלא יתערב בעצת המרגלים כמו תפלת מרע"ה על יהושע וכבר העיד האריז"ל (עי' שער רוה"ק דף כ"ו ודף ל"ח), כי בהשתטח האדם על קברי הצדיקים ובפרט אם יודע לעשות יחוד השייך לאותו צדיק תהיה לו נשמת אותו צדיק עזר וסיוע גדול עכ"ל. ובאמת מתשו' מהרי"ל סי' ק"ן שהבאתי לעיל משמע להדיא דבקברי צדיקים שיש ביציאת הקבר פותח טפח מצד אחד. אין קפידא בהליכת הכהנים עליהם. וע"כ דס"ל דדמי לדבר מצוה וכדמשמע קצת מדבריו בתשו' סי' קי"ח שהובא בקיצור בש"ע או"ח סי' תקס"ח סעיף יו"ד ובש"ע יו"ד סוף סי' רי"ז ועי' ב"ח יו"ד שם וש"ך יו"ד סי' קע"ט ס"ק ט"ו. (ויש קצת סמך מדמצינו בפתיחתא דאיכה רבתי פיסקא כ ד דירמיה הלך למערת המכפלה הגם דהיה כהן) ועי' תענית דף ט"ז ע"א ודף כ"ג סוף ע"ב בענין השתטחות הנז"ל ותועלת זכותם. ועי' בבראשית רבה סדר וישלח פרשה פ"ב פיסקא יו"ד בענין קבורת רחל. ובעין יעקב סוף פ"ק דסוטה במימרא דרבי חמא בר חנינא (דליתא בש"ס סוטה שם) בענין קבורת משה. ועי' או"ח סוף סי' קרי סוף סי' תקנ"ט וסוף סי' תקע"ט וסוף סי' תקפ"ח וכן מצאתי בתשו' כת"י של הגאון מהר"מ בן חביב בעל ג"פ שהכהנים הנוהגים לילך על קברי צדיקים הקדמונים יש להם על מה לסמוך משום שבימיהם היו קוברים בענין שהיה ביציאת הקבר פותח טפח ודמי לכבוד מלכים או לדבר מצוה. ובזה יובן מה שמצינו בהקדמת ספר ספר עמק המלך דף י"א פ"א ובספר שבחי האריז"ל דף י"ב כי האריז"ל שלח את תלמידו הרב מהר"ר יצחק הכהן ז"ל לכפר עין זיתון ת"ו להשתטח על קבר רבי יהודה בר אלעאי. אך עדין צ"ע ממ"ש הרב בתי כהונה הנז"ל דדילמא לא נקברו בארונות כלל ואת"ל דנקברו בארונות כבר נרקבו הארונות וכו' כנז"ל, ומצאתי בתשו' פרי הארץ ח"ג יו"ד סי' ז' דף ך' ע"א שהגם דהסכים עם הרב בתי כהונה הנז"ל דאין שום מצוה בהשתטחות על קברי צדיקים וכו'. מ"מ כתב כי יש סמך למה שנוהגים הכהנים להשתטח על ק"צ מן הדרש דצדיקים אינם מטמאים. והגם דהרב נחל אשכול הנז"ל תפס בהחלטה פשוטה דגם לפי המדרש וכו' היינו דיש להם דין קרובים ורשאי הכהן לטמא במותם אך צריך טבילה והזאה ולעולם אסור לילך על קברי צדיקים וכו' כנז"ל וכן ראיתי בתשו' בתי כהונה הנז"ל שכתב דאפשר לפרש כן דברי המדרש וכ"כ בזית רענן הנז"ל. אכן אינו נראה כן מדברי הראשונים ז"ל, דהרי הרמב"ן בספר תורת האדם כתב דההיא דכתובות דביום שמת רבי בטלה כהונה. הוא משום שהיה נשיא. ותלמיד לרבו לא יטמא וכמ"ש הב"י משמו והבאתי דבריו לעיל ועי' עוד בחידושי הרמב"ן על ב"ב דף נ"ח הנז"ל. ומ"מ מצינו לו בפירושו על התורה ריש פרשת חוקת שכתב וז"ל וטעם טומאת המת. בעטיו של נחש

(ב"ב דף י"ו פ"א). כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמר צדיקים אינם מטמאין, עכ"ל ור"ל דלפי המדרש אין דין טומאה בצדיקים כיון דנפטרו שלא ע"י מלאך המות. ובספר החינוך פרשת אמור סי' רפ"ז כתב וז"ל אמרו חז"ל כי הצדיקים גמורים אינם מטמאים. ולפי הדומה כי הכוונה לפי שגופם טהור ונקי ולא החטיא נפשם אבל סייע לזכותה ועל כן תעלה נפשם בנשיקה ועל גוים ישכון אור זרוע לעולם עכ"ל ובתשו' הרשד"ם יו"ד סי' ר"ג כתב וז"ל כי יעקב וכיוצא בו גופם טהור עד שמצינו שאמרו חז"ל יום שמת רבי בטלה כהונה ואפשר היה שהטעם הוא לפי שגופו טהור גם כי יש מפרשים שהטעם מפני שהוא כמת מצוה כבר היה אפשר לומר גם טעם זה עכ"ל. ובזוה"ק פרשת וישלח דף קס"ח ע"א איתא דכל מאן דאשתדל באורייתא לשמה לאו מיתתי ע"י יצה"ר אלא בנשיקה וכו' ובגין כך צדיקייא דמשתדלי באורייתא לא מסתאבא גופא דלהון דלא שרי עלייהו רוח מסאבא וכו' וכתוב שם בגליון ראיה לזה מן אליהו ז"ל שאמר צדיקים אינם מטמאין וכו' וכשמת רבי אמרו דבטלה כהונה (ועי' עוד בזוה"ק פרשת תרומה דף קמ"א). וכ"כ בספר הקנה בחלק הפליאה בדרושי עשרת הדברות פסוק כבד את אביך וכו' דף ע"ו דפוס קאריץ. וכ"כ הריקאנטי עה"ת ריש פרשת חוקת והרב הציוני עה"ת שם ורבינו בחיי עה"ת ריש פרשת אמור והרב אברבנאל עה"ת פרשת וזאת הברכה והרב בעל העקידה שם שער ק"ה ובפרשת חוקת שער ע"ט והרב מעבר יבוק מאמר שפתי רננות פרק ג' (וע"ש במאמר אמרי נועם פרק מ"א). וכ"כ הכלי יקר עה"ת פרשת אמור ופרשת חוקת והתורת חיים על סנהדרין דף קי"ב. וכ"כ הרב ש"ך עה"ת פרשת אמור הובא בתשו' פרי הארץ הנז"ל. ועי' עץ חיים שער ל"ט דרושי מ"נ ומ"ד סוף דרוש ראשון ובתשו' שבו"י ח"א סי' צ"א. ומ"מ כבר כתב האשכול הנז"ל דאין סומכין על הלכות שבמדרשים אם לא נראה שנתקבלו לבעלי התלמוד ומדינא דתלמודא נראה ברור דצדיקים מטמאים כנז"ל. ונראה דאם יש חלל טפח מפסיק בין תקרת הקבר ובין תקרת הכוך שבמערה ויש בית בנוי על גבי תקרת המערה. מותרים הכהנים להכנס לתוך הבית שעל גבי המערה. עי' סוכה דף כ"א ע"א. ולא מבעיא אם המערה היא פתוחה מצד אחד חוץ לבית שלמעלה. שמותרים הם להכנס לתוך הבית שעל גבי המערה וכמ"ש הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות טומאת מת ועי' ט"ז לעיל סי' שע"א ס"ק יו"ד ותפארת למשה שם ותשו' עבודת הגרשוני סי' ס"ד ולחם הפני בקונטריס אחרון אות נ"ו. אלא אפילו אם המערה היא סתומה סביב סביב מכל צד אפשר להקל על פי תשו' הרלב"ח סי' קמ"ב בדעת הרמב"ם פ"ז הנז"ל שנשאל לענין בית המדרש ובית הקברות שמכוסין בגג אחד אך יש כותל מפסיק בין שניהם בנוי מתהום הקרקע עד הגג אם יש היתר לכהנים להכנס לביהמ"ד (עי' מה

שכתבתי לעיל סי' שע"א סעיף א'). והאריך להתיר משום מחיצת הכותל כשאין שום קבר תחת הכותל ולא בתוך הכותל ואין חלון טפח פתוח בעובי הכותל בין בית הקברות ובין ביהמ"ד וכן מותר ללמוד שם (עי' לעיל סוף סי' שס"ו). ובדף רמ"ח ע"א כתב בדעת הרמב"ם הנז"ל דהא דצריך פתות מצד אחד היינו דוקא בבית אשר המת בתוכו ולא נקבר שם דאז דין הבית הסתום כדין קבר סתום. אבל כשנקבר שם המת. אעפ"י שכל הבית טמא מתוכו מפני שהוא אוהל על הקבר. וכמ"ש הרמב"ם בריש פרק כ"ה שם. עם כל זה אינו מטמא מאחוריו כדין קבר כיון שהוא בעצמו אינו קבר אלא אוהל על הקבר. אך אם הבנין בעצמו הוא על הקבר דוקא הוא בעצמו טמא ומטמא סביביו מפני שהכל הוא קבר קבר ע"ש באורך. ומצאתי בפירוש עצי עדן על המשניות ריש פ"ט דאהלות שכתב דגם מדינא דגמר מותרים הכהנים להכנס לתוך המערה המאהלת על קברי צדיקים ואפילו הם נוגעים בגולל ודופק של הקבר אך שיזהרו שלא ישחטחו ויאהילו על גוף הקבר ע"ש וצע"ג בזה. ובקונטריס אולם השער להרב בעל שער החצר דף י"ח ע"ג מצאתי שכתב משם תשו' גדול אחד כת"י שבמערות צדיקים אשר הציונים אינם בתוך המערה ממש אלא הם שקועים אחורי אחד מן הכותלים מותרים הכהנים להכנס לתוך המערה אליבא דכולי עלמא. וכן אפילו אם יש ספק אם הציון הוא אחורי הכותל או הוא עצמו משמש לציון ולכותל יש להתיר ע"ש וצ"ע:

סימן שעג

שע"ג ס"ז לפיכך כהן שמת לו מת צריך ליזהר ולקוברו בסוף בית הקברות כדי שלא ליכנס לבית הקברות ולא יתטמא בקברות אחרים כשיקבור מתו. עי' כנה"ג הגהב"י אות ה' בזה. וכתב השולחן גבוה סוף ס"ק כ"ג והובא בתשו' ויקרא יהושע דף מ"ז ע"א כי בעיה"ק ירושלים ת"ו ושאלוניק ובשאר מקומות אין נזהרים בזה אלא קובר בכל אשר ימצא לו ונכנס הכהן ויוצא בין הקברים ע"ש ועי' פת"ש לעיל סי' שע"ב סק"ט ובתשו' זרע אברהם יו"ד סי' י"ז דף ס"ח ושירי קרבן על ירושלמי נזיר ריש פ"ז ד"ה אכריז וכו' ובהגהות חדשות מהר"י צייטלין על הסמ"ק סי' פ"ט דף מ"ו ונוה שלום או"ח סי' שי"א וישועות יעקב או"ח סי' שמ"ג סק"ב ונחל אשכול על ספר האשכול ח"ב דף קע"ד אות י"ג וזית רענן ח"ב סי' כ"ו:

סימן שעד

שע"ד ס"ד כל הקרובים שהכהן מיטמא להם וכו' מתאבלים עליהם. עי' פת"ש סק"ב משם הפרמ"א והרב נחפה בכסף ח"א יו"ד סי' ח' שאין חיוב להתאבל על שומרת יבם. וכתב השיורי ברכה אות ב' כי כן נתפשט המנהג בגלילותינו שלא להתאבל על שומרת

יבם והגם דלענין טומאה קי"ל לעיל סי' שע"ג סוף סעיף ד' דהכהן מיטמא לשומרת יבם אין סתירה לזה ע"ש ועי' בית מאיר יו"ד סי' שע"ג שם):

שע"ד ס"ו כל מי שמתאבל עליו מתאבל עמו אם מת לו מת וכו'. וכתב בהג"ה ויש אומרים דהאידנא נהגו להקל וכו' דאין זה אלא משום כבוד המתאבלים ועכשיו נהגו כולם למחול וכן נוהגין וכו'. וכ"כ מהריק"ש והשולחן גבוה ס"ק י"ז ק מנהגינו. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' ש"מ סעיף ד' ולקמן סי' שפ"ז סעיף א'

שע"ד ס"ח (תינוק כל שלשים יום ויום שלשים בכלל אין מתאבלים עליו אפילו גמרו שערו וציפורניו וכו' ואי קים ליה ביה שכלו לו חדשיו וכו' מתאבלים עליו (וה"ה לענין קריעה והבראה וכמ"ש בסי' ש"מ סעיף ל' וסי' שע"ח סעיף וא"ו). עי' ב"י דה"ט דקי"ל כרשב"ג בשבת דף קל"ה דכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי הלכך לגבי אבילות דרבנן היא הוי ספיקא לקולא וכו' ובדף קל"ו שם ובנדה דף מ"ד אמרינן דאי קים לן ביה שכלו לו חדשיו מתאבלין עליו וכו' וכתוב בישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים שבין בני א"י לבני בבל סי' ב' וז"ל בני א"י אין מתאבלין על תינוק עד שיהא בן שלשים יום ובני בבל מתאבלין אפילו על יום אחד עכ"ל. ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער ד' סי' י"א כתוב להיפך וז"ל אנשי מזרח אין מתאבלין על הולד עד שימלאו לו שלשים יום ובני א"י אפילו הוא בן יומו הרי הוא כחתן שלם מן הדא משנה דנדה דף מ"ד תינוקת בת יום אחד מטמאה בנדה וכו' תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה וכו' וזוקק ליבום ופוטר מן היבום וכו' ונוחל ומנחיל וכו' והרי הוא לאביו ולאמו וכו' כחתן שלם עכ"ל (ואמרו בגמרא שם ע"ב והרי הוא לאביו וכו' למאי הלכתא לענין אבילות כמאן דלא כרשב"ג וכו' הכא כמאי עסקינן דקים ליה שכלו לו חדשיו). ונראה כי הגירסא שבתשו' הגאונים היא הנכונה וכדמוכח מדברי הישׁ"ש גופיה בקונטריס הנז"ל סי' כ"ג וסי' ל"ה דבארץ ישראל היו פוסקים בכל מילי כחכמים דרשב"ג. ודבריו דסי' כ"ג הבאתי לעיל בסי' ט"ו סעיף ב' ודבריו דסי' ל"ה יובא בעזה"י בחלק אה"ע סי' קנ"ו סעיף ד'. וסמי חדא מקמי תרי. וכן מוכח קצת מדאיתא בירושלמי יבמות סוף פרק י"א תמן אמרי בשם שמואל הלכה כרשב"ג. ור"ל תמן בבבל):

סימן שעה

שע"ה ס"א אינו חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו ועכשיו נוהגים לחלוץ מנעל אחר סתימת הגולל מיד וכ"כ לקמן סי' שע"ו סעיף ד'. ועי' באחרונים לקמן סוף סי' שפ"ב. וכתב השולחן גבוה כי אין כן המנהג בכל המקומות ששמענו שומעם אלא אין חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו:

סימן שעו

שע"ו ס"ג מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה ני אדם כשרים ויושבים במקומו כל שבעת ימי האבילות וכו' וכתב בהג"ה שנוהגים להתפלל בעשרה כל שבעה במקום שנפטר שם האדם וכו'. ועי' לקמן סי' שפ"ד סעיף ג' בהג"ה וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ו אות י"ג ואות י"ד ואות ט"ו דנוהגים בעיה"ק צפת ת"ו להדליק נר במקומו כל שבעה ומי שיש יכולת בידו מדליק כל אחד עשר חודש וכו' (וע' מעבר יבוק מאמר שפת אמת סוף פרק ט"ו) ומתפללים שם א שבעה. ואין ואין אומרים שם תחנוננים ואפילו אין האבל שם וכמנהג ירושלים שהביא בברכ"י או"ח סי' קל"א סעיף ד') ואפילו יום שני וחמישי דהוא יום קס"ת אין האבל הולך לביהכ"נ רק בשבת בלבד (עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' שצ"ג סעיף ג') ומביאים שם עשרה ת"ח ללמוד בכנופיא זוה"ק ומשניות כל שבעה וכו' ובכל שנה ושנה ביום יא"צ לומדים משניות מסכתות אבות מדות תמיד שסימנם ר"ת אמת. ולומדים אדרא זוטא והולכין על קבר המת (עי' יבמות דף קכ"ב ריש ע"א רש"י ד"ה תלתא ריגלי ועי' לעיל סוף סי' שד"מ) וביום ערב שבת שבתוך השבעה ימים ובע"ש שקודם תשלום החודש ובע"ש שקודם תשלום השנה מחלקים צדקה לעניים:

שע"ו ס"ד ורוחצים ידיהם במים. עי' כנה"ג הגה"ט אות י"ד ועיקרי הד"ט יו"ד סי' ל"ה אות ט' כי יש נוהגים שלא לקנח הידים מהרחיצה אלא מניחים אותם שיתנגבו מאליהם ויש נוהגים לקנחם. וכתוב בלחם הפנים בקונטריס אחרון דבירושלים ת"ו נוהגים שלא לקנחם:

שע"ו ס"ד בהג"ה ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב על כן נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חודש וכן נהגו להפטיר בנביא וכו'. כתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ו ריש ע"א דהגם שכתב מור"ם שנהגו לומר קדיש בתרא וכ"כ באו"ח סי' קל"ב סעיף ב' מ"מ בעיה"ק צפת ת"ו נוהגים כי האבל אומר כל השנה כל הקדישים בביהכ"נ חוץ מקדיש תתקבל דהוא שייך להש"ץ:

שע"ו ס"ד בהג"ה והאבלים אומרים קדיש אפילו בשבת ויו"ט. כתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ז ריש ע"א כי כן נוהגים בעיה"ק צפת ח"ו ועי' שלמי ציבור דף ק"ל:

סימן שעח

שע"ח סי"א היכא שצריך למנות שבעה אחר הרגל וכו' צריך להברותו הבראה ראשונה שבימי האבילות. כתב הפר"ח בליקוטי יו"ד שבסוף פר"ח או"ח וז"ל דוקא שמת ביו"ט אבל בחוה"מ מברין כדאיתא באו"ח סי' תקמ"ו סעיף ח' עכ"ל ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' ת"א סעיף ד":

סימן שפ

ש"פ סכ"א שני שותפים חנונים שאירע אבל לאחד מהם נועלים חנותם וכו'. כתב הכנה"ג בהגה"ט אות ז' וז"ל הא דנועלים חנותם דוקא כשהם יושבים בחנות אחת. אבל אם כל אחד יושב בחנותו מותר לאחר לפתוח חנותו אעפ"י שהממון משותף. כ"כ הרב המבי"ט ח"א סי' ר"ס. אך הראנ"ח ח"ב סי' צ"ג אוסר. וכבר בא מעשה לידי, והורתי שאחר שלשה ימים מותר. כיון דלדעת רש"ל בתשו' סי' ס"ז בלאו הכי לאחר שלשה ימים מותר. וכ"ש אם הוא מתעסק דלהמבי"ט מותר אפילו בתוך שלשה ימים עכ"ל וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בקונטריס זכרון לראשונים שבסוף תשו' בירך משה דף ק"ם ע"ב שכדברי הכנה"ג כן ראוי להורות. וכתב הרב ישרי לב יו"ד אות א' סי' י"ד כי כן נוהגים בעיה"ק ירושת"ו:

סימן שפב

שפ"ב ס"א של גמי או של שעם או של עץ וכו' כצ"ל וכמ"ש השולחן גבוה:

סימן שפה

שפ"ה ס"ג מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים. כן הוא בירושלמי ברכות פ"ב ה"ז. ואיתא בירושלמי שם כי בדרום היו שואלים ובציפורי לא היו שואלים. ודרום הייני ארץ יהודה עי' ברכות דף ס"א ע"ב וירושלמי דמאי פ"א סוף ה"א וסוף הוריות:

סימן שפו

שפ"ו ס"א אבל חייב בעטיפת הראש וכו'. כתב השולחן גבוה סוף סק"א כי כן נוהגים בעיה"ק ירושת"ו אך בשאלוניק מקילים בזה וכדברי מור"ם בהג"ה:

סימן שפז

שפ"ז ס"א וכן המנחמים אינם רשאים לישב אלא ע"ג קרקע. כתב הדרישה דהאידנא אינם יושבים ע"ג קרקע דמסתמא מחיל להו האבל וכדלעיל סי' שע"ד סעיף וא"ו והובא בש"ך סוף סק"א:

סימן שפח

שפ"ח ס"א אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון. כן כתב הרמב"ם פ"ד מהלכות אבל ה"ט. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ בחידושיו על פרק איזהו נשך הנדפס בסוף תשובותיו דף י"ב כי מ"ש הרמב"ם כנז"ל היינו דוקא כשהוא יום מיחה וקבורה יחדיו דחמיר וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות אבל ה"א (עי' לקמן סי' שצ"ח וסי' שנ"ט סעיף י"ג ובאו"ח סי' תקמ"ח סעיף ג') אך אם מת ביום אחד ונקבר בלילה אי ביום שני חייב

בתפילין בשני הימים ע"ש ועי' מאמר מרדכי על או"ח סי' ל"ח ומחזיק ברכה על או"ח שם ודברי מרדכי להמאמ"ר שם וחיי אדם כלל י"ד סעיף י"ט וחכמת אדם כלל קס"ה סעיף י"ח ותשו' באר יצחק יו"ד סי' ל"ב והעמק שאלה על השאלתות פרשת ויחי סי' ל"ה אות וא"ו ובהשמטות שם דף קי"א סוף ע"ד בזה. וכתב הרב אזן אהרן אות ת' סי' י"ז דף פ"ג דבעיה"ק ירושלים ת"ו פשט המנהג עכשיו כסברת מהריט"ץ הנז"ל וכדברי המאמר מרדכי ומניחים תפילין ביום הקבורה (ויש להניחם בלא ברכה וכמ"ש החיי אדם כלל הנז"ל והבאר יצחק הנז"ל):

סימן שפט

שפ"ט ס"ג בהג"ה יש אומרים דאסור ללבוש בגדי שבת תוך ארבעה שבועות הראשונים. כתב השולחן גבוה גבוה ס"ק י"א ולקמן סי' ת' סק"ד דבעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים ללבוש בגדי שבת ואפילו לבנים ואפילו מת ביום ששי:

סימן שצ

ש"צ ס"ד על כל המתים מגלח לאחר שלשים על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו. וכתב בהג"ה ושיעור גערה יש בו פלוגתא ונוהגים בשלשה חדשים. כתב הגאון חיד"א בתשו' חיים שאל ח"ב סי' כ"ג ד"ה ועוד וכו' דהמנהג פשוט בארץ הצבי כי כל אחד על אב ואם נשאר כשיעור שיכול לסבול ושיגערו בו וזמנו של זה לא כזמנו של זה יש לארבעים יום ויש פחות ויש יותר ע"ש ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' שצ"ט סעיף ד':

סימן שצא

שצ"א ס"ב על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר י"ב חודש. כתב הברכי יוסף אות ב' דנהגינן כי כל שאינה סעודת שמחה מיסב האבל עמהם ודלא כמנהג שכתב מור"ם בהג"ה:

סימן שצג

שצ"ג ס"ג האבל אינו יוצא בחול לביהכ"נ אבל בשבת יוצא ואנו נוהגים שבכל יום קריאת התורה יוצא לביהכ"נ. וכתב בהג"ה דבמדינותיו נוהגין שאין יוצא אלא בשבת. כתב הטור משם הרי"צ גיאת שהאבל יצא בכל יום לביהכ"נ ועי' מ"ש מרן ז"ל בבדק הבית משם הריב"ש סי' קנ"ח. וכתבו הטור וב"י שמפרקי דרבי אליעזר פרק י"ז מוכח דבירושלים לא היו יוצאין אלא בשבת וכתוב בישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' י"ד וז"ל בני ארץ ישראל אין מכניסין את האבל בביהכ"נ אלא בשבת בלבד ובני בבל מכניסים אותו בכל יום בביהכ"נ עכ"ל וכ"כ בתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער ד' סוף סי' י"א. ועי' מה שכתבתי לעיל סי' שע"ו סעיף ג':

שצ"ג ס"ד הנוהגים כשהם אבלים שלא לשנות מקומם בביהכ"נ בשבת יפה הם עושים. וכתב בהג"ה ויש אומרים שגם בשבת ישנה מקומו וכן המנהג פשוט ואין לשנות המנהג עכ"ל. ועי' ב"י כי יש אומרים הנז"ל הוא הנימוק"י בב"ב סוף פרק המוכר פירות שהוכיח כן מדמצינו בב"ב שם דף ק' ע"ב שהתירו מעמדות ומושבות בבית הקברות בשבת ופירש רשב"ם הטעם מאחר שלא היו עושים אבילות אלא מעמדות ומושבות בלבד. משמע שבישיבה לכבוד האבל אין בה שום חששא כלל. והב"י ז"ל דחה ראייתו. ועי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תרס"ב שהביא דברי הב"י ודחה דבריו וחיזק דברי הנימוק"י וכתב המחזיק ברכה או"ח סי' רפ"ו אות ד' וז"ל יש מקומות שבשבת האבלים יושבים במקום מיוחד. וחשובי הקהל מבקרים אותם שהולכים אצלם ויושבים מעט פמליות פמליות. ויש סמך למנהג מדברי רבותינו באגדה הביאה הרמב"ן בתורת האדם דף ע"א (היא אגדת פרקי דרגי אליעזר סוף פרק י"ו ומסכת סופרים סוף פרק י"ט שהביא הטור בסי' זה), ע"ש ובנימוקי יוסף פרק המוכר פירות. והרדב"ז סי' תרס"ב יצא לישע למחזיק ולמעוז לו עכ"ל. וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ב ע"ג כי המנהג הנז"ל נוהגים בארץ ישראל ת"ו ובודאי שהוא מנהג קדום לקבלת הוראות מרן ז"ל ולכן המנהג לא זז ממקומו ע"ש. ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ה':

סימן שצה

שצ"ה ס"א כיון שעמדו מנחמים מאצל האבל ביום שביעי מותר בכל דברים שאסור בהם תוך שבעה דמקצת היום ככולו וכו'. כתב הב"ח לקמן סי' ת"ב דזה אינו אלא ביום שביעי שחל בחול. דכיון דעושה מעשה אבילות במקצת. יוצא י"ח באותו מקצת הניכר משום אבילות. אך אם מת לו מת באחד בשבת. דיום שביעי הוא שבת. אסור הוא בדברים שבצינעה כל יום השביעי. כיון דבשבת אינו נוהג אלא דברים שבצינעה ואינו עושה מעשה שניכר משום אבילות לא יצא י"ח במקצת היום וכו'. ולכן אין לקרות לאבל לס"ת בשביעי שלו שחל בשבת ואפילו לס"ת במנחה דשבת וכו' ע"ש וכ"כ בתשובותיו החדשות סי' נ"ג באורך. אך הט"ז באו"ח סוף סי' תקמ"ח וביו"ד לקמן סי' א"ב סק"ה והש"ך שם סק"ד דחו דבריו ע"ש. וכתב הגאון חיד"א בספר טוב עין סי' י"ח אות ק' דף ס"א ע"ב על דברי הב"ח הנז"ל כי המנהג הוא להיפך בגלילותינו בארץ הצבי וטורקייא ואיטאליא. והטעם משום שאחר תפלת שחרית שבת קודש. האבל שהוא בסדר האבלים. הולכים שם החזנים וקצת מהעם ואומרים השכבה ופסוק (בישעיה סי' ס' פסוק ך') לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך. וכתיב (שם סי' ס"ו פסוק י"ג) כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלים תנוחמו.

ואח"כ מותר בתורה אפילו בצינעה ובעיה"ק חברון ת"ו מנהג קדום דבזמירות יושב בסדר אבלים. וקודם שיאמרו הקהל ה' מלך הולכים החזנים והיחידים שם ועושים כסדר האמור. וקם האבל מסדר אבלים ויושב במקומו ומעלין אותו לס"ת בשחרית. ונראה דהב"ח ז"ל יודה בזה כשעושה הוראה שיושב בסדר אבלים כמ"ש הנימוק"י (עי' מה שכתבתי לעיל סי' שצ"ג סעיף ד') ואח"כ פוסקים לו שאומר החזן השכבה ופסוק לא יבוא וכו' ושלמו וכו'. ואז אחר זה זה שרי בתלמוד תורה. ובתשובותיו יוסף אומץ סי' צ"ג כתב וז"ל עי' מה שכתבתי אני הדל בטוב עין דף ס"א דעד שלא הלכו המנחמים אצלו ביום שבת אסור בתורה וכן עיקר ודלא כמ"ש הרב אשדות הפסגה ז"ל יו"ד סי' י"ב. ומה שכתב בסוף דבריו שהעיד לו השליח מעיה"ק ת"ו דנוהגין בעיה"ק חברון ת"ו שעולה לס"ת בשחרית לא סיימוה קמיה. וכבר בטוב עין שם כתבתי מנהג עיה"ק חברון ת"ו על מתכונתו קושט אמרי אמת. ושם כתבתי מנהג ארץ הצבי דהיינו עיה"ק ירושלים ת"ו וצפת ת"ו וטורקייא ואיטאליא עכ"ל. וכתב הרב מזבח אדמה יו"ד לקמן סי' ת' לענין ש"ץ שחל יום שביעי של אבילותו בשבת ונוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו כי עד אחר תפילה יושב האבל במערב ומבקרים אותו שם ואחר התפילה משלים ענין אבילות דנהיג בצינעה. בשבת מותר הש"ץ להשלים קודם יוצר אחר שבאו המבקרים אצלו כדי שיוכל להיות ש"ץ ולקרות ס"ת כיון שעמדו המנחמים מאצלו קודם נשמת ע"ש:

סימן שצט

שצ"ט ס"א (הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג בו אפילו שעה אחת קודם הרגל מפסיק האבילות ומבטל ממנו גזירת שבעה וכו'. כתוב בישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ה' וז"ל בני ארץ ישראל אין פוטרין את האבל לפני הרגל עד שיהא לו שלשה חדשים ובני בבל פוטרין אותו לפני הרגל אפילו שעה אחת עכ"ל. ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער ד' סי' י"א כתוב וז"ל אנשי מזרח פוטרין את האבל לפני הרגל אפילו שעה אחת ובני ארץ ישראל אינו נפטר עד שיהיו לו שלשה ימים לפני הרגל מן הדא (משנה במו"ק דף י"ט) הקובר את מתו שלשה ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה עכ"ל וכן צ"ל בישׁ"ש הנז"ל. ועי' תוס' מו"ק דף ך' ע"א ד"ה אמר):

שצ"ט ס"ב אפילו קברו בחג הסוכות לא אמרינן דשמיני עצרת מבטל. כתבו הט"ו והש"ך דאין שמ"ע עולה רק ליום אחד כשקברו ברגל וכ"כ המג"א ריש סי' תקמ"ח ודלא כמהרש"ל והרב משאת בנימין. והנה הגם דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל גם בפלוגתא דפוסקים וכמ"ש מרן ז"ל בב"י לעיל סי שע"ח וסי' שפ"ז וסי' שצ"ו ובשאר דוכתי וכמסקנת הגאון חיד"א בברכי יוסף לעיל סי' שצ"ז אות ג' ובחיים שאל ח"א סי' ב'.

מ"מ בנ"ד כתב הגאון חיד"א גופיה במחזיק ברכה או"ח סי' תקמ"ח אות ב' דבגלילותינו ארץ הצבי ומצרים וטורקייא פשט המנהג דשמ"ע אינו עולה אלא ליום אחד ושאין לומר בזה הלכה כדברי המיקל באבל דכיון שכך נהגו. תו אין לדון כהמיקל וכו'. ותו דהכא נראה כן דעת מרן ז"ל בב"י ממרוצת דבריו וגם דבריו בש"ע כך היא משמטותן. ובדבר שידענו דדעת מרן ז"ל הכי הוא. אין לומר הלכה כדברי המיקל מאחר דקבלנו הוראותיו. ווה דלא כהרב שולחן גבוה לקמן סי' ת"א ס"ק י"ז ובשאר דוכתי דס"ל דגם נגד פסק מרן ז"ל אמרינן הלכה כדברי המיקל באבל. וכ"ש בדיני קריעה ואנינות דאזלינן דוקא בתר הוראות מרן ז"ל. דמעיקרא לא איתמר בדיני קריעה כלל זה דהלכה כדברי המיקיל באבל. וכדאיתא להדיא במי"ק דף כ"ו ע"ב אהך כללא גופיה. דאבילות לחוד וקריעה לחוד. ודין קריעה הוא כשאר מילתא דרבנן וכמ"ש מרן ז"ל בב"י לעיל סי' ש"מ ד"ה קטן שמת ביום שלשים וכו' משם הרמב"ן ז"ל ע"ש ובש"ך שם ס"ק כ"ה ובשבו"י ח"א סי' פ"ד. ומה גם בדיני אנינות דלא נאמר כלל זה וכמ"ש מרן ז"ל בב"י לעיל ריש סי' שמ"א ד"ה ובשבת ויו"ט. ועי' דבר משה ח"א יו"ד סי' ע"ב בזה. ועי' פתח הדביר על או"ח סי' ע"א אות ז' על דברי הב"י או"ח שם. אכן היכא דכבר הוקבע המנהג מקדם היפך פסק מרן ז"ל אזלינן בתר המנהג וכמו שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ה' ו' ז' ולעיל סי ש"מ סעיף ד':

שצ"ט ס"ד הא דרגל מבטל גזירת שלשים בשאר מתים אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חביריו אפילו פגע בו הרגל לאחר שלשים יום אינו מבטל. כתב השיורי ברכה אות א' ואות ב' כי מי ששלמו לו שלשים של אביו במועד וגערו בו. מסיק הכנה"ג דאסור. ואני כתבתי במחזיק ברכה או"ח סי' תקל"א כי יש להשיב על דבריו. וראיתי בתשו' שביתת יו"ט יו"ד סי' י"ב ששמע שבארץ ישראל נהגו כהכנה"ג. ואינו כן. דאין בארץ ישראל מנהג בזה. ומה גם דהמנהג שם להשאר איזה זמן אחר החודש על הרוב ע"ש ועי' מה שכתבתי לעיל סי' ש"צ סעיף ד':

סימן ת

ת' מ"א שבת אינו מפסיק אבילות וכו' אבל דברים שבפרהסיא לא וכו' ותלמוד תורה הוי דבר שבצינעה וכו' ואם קראו את האבל לעלות לתורה צריך לעלות שאם היה נמנע היה דבר של פרהסיא ורבינו תם היו קורים אותו בכל פעם שלישי ואירע בו אבילות ולא קראו החזן ועלה הוא מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרות שלישי בכל שבת הרואה שאינו עולה אומר שבשביל אבילות הוא נמנע והוי דברים של פרהסיא. כתב רש"ל בתשו' סי' ע"א על הא דר"ת הנז"ל דלא שמע שמע נוהגין כן בזמנינו שהרי אפילו אם האבל הוא

כהן ואין שם כהן אלא הוא דאו עולה לס"ת (וכמ"ש מור"ם בהג"ה משם הגה"מ) אפילו הכי כתבו (הגה"מ) בשם הר"מ שטוב יותר לומר לו מקודם שיצא מביהכ"נ וכן יכול לעשות כל ת"ח. וא"כ גם אבי הבן שהוא אבל ויש לו מילה בשבת הגם שרגילין במילה שיעלה אבי הבן בשבת לס"ת. לא יעלה הוא לס"ת ואפילו לפי הא דר"ת הנז"ל. מ"מ בהא דאבי הבן לא הוי מילתא דבפרהסיא ולא דמי להא דר"ת מכמה טעמים ע"ש והובא בט"ז סק"א בקיצור. וכתב הכנה"ג בהגה"ט אות ח' כי כן הורה מורו הרב ז"ל. (הוא מורינו הרב מהרימ"ט) שאבי הבן שהוא אבל לא יעשה שורה בשבת ולא יעלה לס"ת. וכן הורה הוא ז"ל. עוד כתב שאפילו אם אבי הבן הוא חכם הקהל של הביהכ"נ ובאותו שבת היה שבת של עשרת הדברות שנוהגים שחכם הקהל הוא קורא אותם. ואינו יכול להשמיט עצמי מלבוא לאותו ביהכ"נ. מ"מ לא יעלה לס"ת. דלא עדיף זה ממה שהיה נוהג ר"ת לקרות בכל שבת שלישי. ואפילו הכי כתב רש"ל שלא נהגו כך. ומעשים בכל יום שחכמי הקהל הם תוך שבעה ומתפללין בתוך קהל שלהם ואם אירע פרשת שירה או עשרת הדברות או פרשת התוכחות אינו עולה לקרות בתורה. וכתב הרב מהר"י אלגאזי בספרו אמת ליעקב בדיני תורת עליית קס"ת אות כ"ט כי מה שכתב רש"ל שאין נוהגים בזמנינו כהא דר"ת ז"ל. נראה פשוט שהיינו טעמא לפי שבלאו הכי נוהגים בכל מקום לעשות דברי אבילות בשבת בפרהסיא בשינוי מקומן שיושבים במקום מיוחד לאבלים (עי' מה שכתכתי לעיל כי' שצ"ג סעיף ד') וכיוצא בכמה דברים. וכתב הכנה"ג סי' שצ"ה הגה"ט אות ב' דאין הש"צ האבל יכול לעבור לפני התיבה בשבת שבתוך שבעה זולתי אם חל יום שביעי של האבילות בשבת מטעם דמקצת היום ככולו (עי' מה שכתבתי לעיל סי' שצ"ה סעיף א'). ומצאתי בחידושי מורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל בקונטריס זכרון לראשונים שבסוף תשו' בירך משה דף ק"ס ע"ג שכתב דהכנה"ג בסי' שצ"ה הנז"ל אזיל לשיטתו בסי' ת' דס"ל כתשו' רש"ל הנז"ל. אמנם לפי דעת מרן ז"ל שהביא סברת ר"ת בש"ע וסתם כוותיה. הא ודאי דינא הוי דמותר להש"צ לעלות ולהתפלל. ובדידי הוה עובדא שמת לי מת בתוך הרגל דהוי דינא דנוהג דברים שבצינעא דוקא ולא דברים של פרהסיא ולעיל סי' שצ"ט סעיף ג') והיה הדבר בעיה"ק צפת תוב"ב אתריה דמרן ז"ל. ועברתי לפני התיבה והתפללתי כל הרגל (לא) ושבת של אחרי הרגל משום דהוי דבר של פרהסיא כמובן. וגם היה מנהגי בכל שבת אחר תפילת שחרית להקהיל קהילות וללמד דעת את העם דברי מוסר ומילי דאגדתא. ובאותו שבת כן עשיתי ולא שיניתי מנהגי מן הטעם האמור עכ"ל. ושם ע"ד הביא דברי הפר"ח בליקוטי יו"ד (שבסוף פר"ח או"ח) שכתב על דברי רש"ל וז"ל וליתא לדידן דנוהגים לעשות שורה והעולים עושים

מי שבירך בעד אבי הבן אין לך פרהסיא גדולה מזי ושפיר דמי להעלותו לתורה עכ"ל הפר"ח. אכן הכרעת הגאון חיד"א ז"ל בספרו לדוד אמת סי' ה' אות כ"ט בהא דאבי הבן. כי שב ואל תעשה עדיף. עוד פסק שם דש"צ האבל בשבת לא יקרא ס"ת וישמט וילך למקום אחר. ובספרו ברכי יוסף סי' זה אות וא"ו כתב וז"ל ובש"צ מקובל שהיה תדיר ש"צ בקהל אחד והיה נוהג על פי האריז"ל שלא להראות שום אבל בשבת לא בבגדיו ולא במקומו ולא היה יכול ללכת לביהכ"נ אחר. התרנו לו שיקרא הס"ת בשבת עכ"ל:

סימן תא

ת"א ס"ד ואין מברין בו אלא קרוביו של מת וכו' כתב המזבח אדמה או"ח סי' תקמ"ז סעיף ח' דף ח' ריש ע"א שנוהגים בירושלים ת"ו שלא להברות בחוה"מ רק על אב ואם אבל על שאר מתים אין מברין רק אחר עבור המועד. והובא בתשו' כפי אהרן ח"ב יו"ד סוף סי' י"ז וכתב הכפ"א דאפשר שהוא מנהג קדום לקבלת היראות מרן ז"ל על פי הפוסקים שהובא בבית יוסף ע"ש ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ה':

ת"א ה"ו אומרים על המת צידוק הדין וקדיש כדרכן (וכ"ש בר"ח וכמ"ש באו"ח סי' ת"ך). וכתב מור"ם בהג"ה ויש חולקין שלא לומר צידוק הדין במועד וכן המנהג פשוט במדינות אלו שלא לומר צ"ה בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון. וכתב השולחן גבוה ס"ק י"ז דנוהגים כדברי מור"ם ע"ש. וכתב הטור וז"ל ובחילוף מנהגים שבין בני בבל ובני ארץ ישראל כתוב שלדברי שניהם אין אומרים צידוק הדין בחוה"מ עכ"ל. ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער ד' סי' י"א כתוב וז"ל אנשי מזרח אין פותחין לפני המת במועד ובני ארץ ישראל פותחין לפניו עכ"ל גם בישׁ"ש סוף ב"ק בקונטריס חילופי מנהגים סי' י"ב כתוב וז"ל בני ארץ ישראל פותחין לפני המת במועד ובני בבל אין פותחין עכ"ל. ונראה מדברי הרמב"ן שהובא בב"י ובש"ע לעיל סי' של"ט סעיף א' דלשון פותחין נאמר על צידוק הדין וצ"ע:

סימן תב

ת"ב ת"ב ס"א כתב הכנה"ג בהגהב"י אות ב' וז"ל מעשה בא לידי בראובן שבאה לו שמועה ביום שלישי של חוה"מ שמת אחיו ונסתפקתי מאיזה יום ימנה שלשים יום מיום השמועה או מיום שנהג אבילות שהוא יום אחרון של חג. והסכמתי שימנה שלשים יום מיום השמועה כדין קובר את מתו ברגל שימי הרגל עולה לו למנין שלשים מטעם שגם בימי הרגל נוהג דין גיהוץ ותספורת כמ"ש הטור בסי' שצ"ט אף כאן כיון דמיום השמועה נאסר באלו אף שלא מטעם הרגל. עולים לו למנין שלשים. ועוד שכיון שדעת מהרי"ו דאף בשמועה קרובה מונה שלשים מיום הקבורה מסתיין שנפסוק בכאן מיום

השמועה ולא מיום אחרון של חג והסכימו לזה חכמי הישיבה יצ"ו. ושוב באו לכאן שלוחים מחכמי צפת חוב"ב ואמרו שמעשים בכל יום בארץ ישראל שמונים מיום שנהג אבילות. והוא מן התימה. עכ"ל:
תם ונשלם חלק יורה דעה

חלק אבן העזר

סימן א

סי' א' סעיף ח' כמה בנים ואם אין ספק בידו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:
א' ס"י רבינו גרשום החרים על הנושא על אשתו וכו' ולא פשטה תקנתו בכל הארצות. כתב הרדב"ז בתשו' הנדפסת בתשו' מורינו מהר"י בי רב ז"ל סי' ס"א דף ע"ג כי לא פשטה תקנתו בארץ ישראל ת"ו. וכ"כ הרב מהר"ח מוצירי בתשו' באר מים חיים ח"א אה"ע סי' ב' משם הפוסקים ז"ל כי בארץ ישראל לא קיבלו תקנתו מעולם:
א' ס"י ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי ובסעיף י"א טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו. ולקמן סי' קס"ט בפירוש סדר חליצה סעיף מ"ו כתב וז"ל ובזמן הזה אע"ג דליכא חרם דרבינו גרשום שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי מכל מקום כל אדם משביעין אותו בעת נישואין שלא ישא על אשתו. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' רכ"ב דבכל הכתובות שלנו כתוב בכלל שאר התנאים. שלא ישא אשה אחרת עליה אלא א"כ שהתה וכו'. והגם דאינו מזכיר על דעת אשתו. אפילו הכי נראה שמועיל רשות אשתו. כיון שלהנאתה הוא תנאי זה. השבועה היא לדעתה ורצונה וכו'. וכיון שהיא מרוצה אינו צריך התרה וכו'. וכן הוא המנהג שכל מי שרוצה לישא ומביא רשות מכתב מאשתו אין אנחנו מחייבים אותו לעשות התרה. גם בח"א סי' ק"א ובח"ג סוף סי' קי"ט כתב כי מעשים בכל יום בנשבע שלא לישא אשה אחרת על אשתו. דכשנותנת לו אשתו רשות בפני שנים שישא אינו צריך התרה. כי לא חלה השבועה אלא כל זמן שהיא מוחה. וכתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' קי"ח כי מעשים בכל יום שכותבין בכתובות שנשבע שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה ופעמים שמגרשה ונושא אחרת. ולא חשו להם חכמים להצריכה שתתיר לו שבועתו. כי כבר נתפרדה החבילה וכתב הגאון חיד"א בתשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"ח וז"ל והנה בארץ ישראל מנהג פשוט שמתנים בכתובה וכותבים כלשון הזה. ולא ישא אשה אחרת עליה בחייה אלא אם כן שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא ונשבע שבועה חמורה על זה ועל שאר התנאים עכ"ל. וכן כתב הרב מהר"ח מוצירי בתשו' באר מים חיים ח"א

אה"ע סי' ב'. וכ"כ חכם אחד מרבני עיה"ק צפת ת"ו בתשובה הנדפסת בתשו' בירך משה גלאנטי סי' יו"ד דף מ"ג ע"א וכ"כ הרב הון יוסף סי' א' דף ב' סוף ע"ג והרב מהרי"ד אבולעפיא מעיה"ק טבריא ת"ו בתשובה הנדפסת בחקרי לב מהדו"ב אה"ע סי' י"א והרב לבושי שרד בתשו' כד הקמח סי' י"ט והרב ויקרא אברהם אה"ע סי' א'. וכתוב בחקרי לב שם דזמן עשר שנים הנז"ל כותבים דוקא בכתובת בתולה. אבל בכתובת בעולה כותבים רק זמן חמשה שנים:

א' ס"י בהג"ה ומכל מקום בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד ואין נושאין שתי נשים וכופין בחרמות ונידויים למי שעובר ונושא שתי נשים לגרש אחת מהן ויש אומרים דבזמן הזה אין לכוף למי שעבר חרם רבינו גרשום מאחר שכבר נשלם אלף החמישי ואין נוהגין כן. וביו"ד סי' רכ"ח סעיף כ"ט כתב בהג"ה וז"ל מי שיצא ממקום שנוהג חרם רבינו גרשום שלא לישא שתי נשים למקום שמקילין אסור לו לישא שתי נשים. וכתב רש"ל בתשו' סי' י"ד וביש"ש יבמות פ"ו סי' מ"א כי שמע שאחר מארצות אשכנז הלך עם אשתו לא"י ושהה שם כמה שנים ורצה לישא עוד אחרת עליה והיה יכולת בידו לאספוקי תרוויהו ואפילו הכי לא הניחו לו חכמי א"י. והנה דעת יש אומרים הנ"זל דבזמן הזה אין לכוף וכו' היא דעת מרן ז"ל בב"י בב"י לקמן סי' ע"ו. וכ"ש לאשכנזי שאינו דר בארצות אשכנז וכמ"ש בתשו' אה"ע דיני נישואין סי' י"ד. וכתב כי לא יש. זמן רב כי אשכנזי אחד בעיה"ק ירושלים ת"ו היה לו אשה בת בנים ונשא אשה אחרת עליה. והיה שם הרב הזקן כמוהר"ר קלונימוס ז"ל וחכמים אשכנזים אחרים. ולא היה פוצה פה ומצפצף וכו' ופוק חזי מאי עמא דבר. והנה בשאלוניק וקושטנדינא ואנדרינופלא ויתר קהלות תוגרמה יצ"ו אשר שם קהלות גדולות מהאשכנזים. וגם במלכות הזה. מעולם לא נשמע שנידו לשום אשכנזי מפני שנשא אשה על אשתו וכו' וכ"ש שאין לכופו שיגרשנה. והובא שם הסכמת רבותינו הרב המבי"ט והרב מהר"ר ישראל ב"ר מאיר די קוריאל זלה"ה. ובתשו' הרב המבי"ט ח"ב סי' ט"ז הובא הסכמתו הנז"ל באורך יותר. וכתב שם דכיון שכבר נשא אחרת אין לכופו להוציא הגם שלא היה במקום מצוה. ועי' בסעיף זה לעיל ולקמן סי' קי"ט סעיף וא"ו בהג"ה ובתשו' מרן אה"ע הנז"ל ובתשו' המבי"ט ח"ג סי' וא"ו וסי' קכ"ו. וב"ש לקמן סוף סי' קנ"ד. וג"פ סי' קי"ט שם. לענין חר"ג במקום מצוה. ובתשו' גינת ורדים אה"ע כלל א' סי' ט' הובא תשו' רבני ירושלים ז"ל לענין אשכנזי אחד תושב אלכסנדריא שלא נשאר לו מאשתו אלא נקיבה אחת ונהנה לו אשתו רשות לישא אחרת עליה. וכתבי הרבנים הנז"ל דמצד מה שנתנה לו אשתו רשות. הנה הר"ן בתשו' סי' מ"ח הובא בב"י יו"ד סי' רכ"ח נסתפק בזה (עי' ב"פ ס"ק ך' ולקמן סי' קט"ו

סק"ו) אך מצד מה שרוצה לישא אחרת כדי לקיים מצות פו"ר יש להתיר בזמן הזה שכבר נשלם אלף החמישי אפילו בלי היתר מאה רבנים משלש ארצות. ומה שמעידים שעשו מעשה בעיה"ק צפת ת"ו בענין כזה להתיר לרב אשכנזי אחד לישא אשה אחרת ע"י היתר מאה רבנים משלש ארצות. אפשר שהרב האשכנזי ההוא החמיר על עצמו וכו'. ומ"מ נכון הדבר בנ"ד להצריך היתר מאה חכמים משלש עיירות כגון ירושלים חברין מצרים. הגם שכולן הן תחת מלכות אחת. וכתבו שם כי הגאון מהר"מ גלאנטי הסכים בזה (ועי' הלק"ט בקונטריס הגיטין אות פ"א). עוד כתבו שם שבזמן הגאון מהר"ר זרחיה נוטה ז"ל נעשה מעשה בירושלים ת"ו להתיר לחכם אחר אשכנזי ע"י חתימת מאה חכמים. וגם בזמן הרבנים שאחרי מהרר"ז נוטה הנז"ל התירו בירושלים להרב המקובל כמהר"ל שפירא ז"ל (געל מצות שמורים וטובה הארץ) בחתימת מאה חכמים ונשא אשה על אשתו במעמד רבני העיר והיה דר בחצר ביהכ"נ של ק"ק ספרדים עם שתי נשיו. בם הרב פרי האדמה ח"א פרק י"ד מהלכות אישות סי' ח' במעשה שהיה בירושלים ת"ו. כתב היתר כנז"ל לאשכנזי לישא אחרת על אשתו במקום מצוה והסכימו עמו הרבנים ז"ל. ולענין אשכנזי שבא מחו"ל לדור בא"י ת"ו ואשתו לא רצתה לבוא אחריו לא"י. עי' תשו' הר"ן סי' ל"ח ותשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ר"י (הובא בבאה"ע ס"ק כ"ג) ובקרית מלך רב ח"א בקונטריס התשובות סי' י"ג ובמזבח אדמה אה"ע סי' א' ותשו' בירך משה גלאנטי סי' יו"ד דף מ"ג מ"ד וחתם סופר אה"ע ח"א סי' קל"ב (הובא בפת"ש לקמן סי' פ' סק"ד) ותשו' חסר לאברהם תאומים אה"ע סי' כ"ד ותשו' שם אריה אה"ע סי' ס"ח:

סימן ב

ב' ס"ד בהג"ה והשומע חרפתו בשאר דברים ושותק סימן הוא שהוא מיוחס. כן הוא בקידושין דף ע"א זיל בתר שתיקותא כי האי דבדקי בני מערבא כי מינצו בי תרי בהדי הדדי חזו הי מינייהו דקדים ושתיק אמרי האי מיוחס טפי:

ב' סי"א לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה אחרת במדינה אחרת שמא יזדווגו הבנים זה לזה וכו'. כתב הכסא אליהו וז"ל פה עיה"ק ירושלים תובב"א ראיתי הרבה עולין מכל המקומות הם ונשיהם ומניחים את בניהם בעיר מולדתם. והרבה מהם שמתים נשותיהם ונושאים אשה אחרת. ומהם שמולידים בנים ובנות. ולא מיחו בידם חכמים. ולא ידעתי על מה סמכו בזה. ועי' להריב"ש ז"ל בתשו' סי' ט"ו עכ"ל. ובתשובותיו קול אליהו ח"ב סי' י"ג הובא תשו' חכם אחד בזה וכתב כי כן נתפשט המנהג בכל המקומות, ונדחק ליישב קצת המנהג. מטעם שבזמן הזה הכל ידועים למשפחותיהם. ועי' פת"ש סק"י:

ב' ס"א מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני אינו נאמן ואין מעלין אותו לכהונה על פי עצמו ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו. וכתב בהג"ה ויש אומרים דנאמן לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו בזמן הזה שאין לנו תרומה דאורייתא וכו' וכן נוהגים האידנא בכל מקום שאין נוהגין בתרומה בזמן הזה וליכא למיחש למידי. כתב הח"מ סק"ב דאף שהכריע מור"ם כהרמ"ך (הוא י"א המ"ל) לא בכל דבריו הכריע ובמקום שנוהגין האידנא אפילו בתרומה דרבנן כגון בארץ ישראל כמבואר בש"ע יו"ד סי' של"א אז יש לחוש שמא יעלו אותו מקריאת התורה לתרומה דרבנן וכו' עכ"ל ועי' ב"ש סק"ב ולקמן סוף סעיף ב' בח"מ סוף סק"ו וב"ש סק"ט. ומג"א ריש סי' קכ"ח. והרב באה"ט סק"א כתב משם הבית הלל דנאמן בזמן הזה אפילו בארץ ישראל. ולקמן סק"ח ציין למה שכתב ביו"ד סי' ס"א משם הפר"ח. ור"ל דהבית הלל כתב כן על פי מה שהבין ביו"ד סי' ס"א סק"ג וסי' של"ג סק"א בדברי מור"ם ביו"ד סי' של"א סעיף ב' דאין נוהגין כלל בתרומ"ע בזמה"ז בארץ ישראל. וכבר דחה דבריו הפר"ח יו"ד בקונטריס אחרון לסי' ס"א דכוונת מור"ם היינו שאין נוהגים כמ"ד דס"ל שתרומ"ע בא"י הם מדאורייתא גם בזמן הזה ונפ"מ לכמה קולות דאתו כמ"ד דתרומ"ע הם מדרבנן בזמה"ז (עי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' של"א שם). ומהריק"ש כתב וז"ל ומנהג העולם שלא להורידו אם עלה לקרוא בתורה ראשון או עלה לישא כפיו. אבל אין נותנים לו רשות. לזה. ובכן אין סתירה לדברי הפוסקים ז"ל כמו שחשב זולתינו עכ"ל ומורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' קמ"ט כתב וז"ל ואולי כשבא אחד ממקום ידוע ואומר כהן אני. מעלין אותו לקרוא בתורה ראשון ולישא את כפיו. דהיכא דשכיחי שיירתא אין אדם עשוי לשקר בכך שלא תהא עלייתו ירידה. אבל כשבא ממקום רחוק ואינו ידוע לנו כגון אלו האנוסים הבאים מארץ רחוקה ושם לא נהגו דת משה ויהודית. ודאי דלא מהימנינן ליה על פי עצמו אלא על פי אחרים עכ"ל:

סימן ד

ד' ס"י כתב הב"ש סק"י משם המרדכי (יבמות סוף פרק הערל) כי מה שדרים היום במצרים היינו משום דאין איסור אלא לשוב דרך ארץ ישראל למצרים. וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ה מהלכות מלכים ה"ח. ועי' מהריק"ש לקמן סי' קכ"ח ותשו' הרדב"ז חלק חמישי סי' ב"א ר"ו וברכי יוסף סי' זה אות א' ואבן ספיר ח"א סי' י"א י"ב י"ג:

ד' סל"ז בהג"ה הקראים אסור להתחתן בהם וכולם הם ספק ממזרים וכו'. עי' ב"י ובתשו' המבי"ט ח"א סי' ל"ז ל"ח הובא בש"ך יו"ד סי' קנ"ט סק"ו. וכתב רש"ל ביש"ש קידושין פ"ד סי' יו"ד ששמע כי חכם אחד בא"י רצה להתירם ונקצרה לי השעה מן השמים והלך

לעולמו ולא נשא פנים לתורה ברוך המקום עכ"ל וכתוב בתשו' זרע אברהם יו"ד סי' כ"ז דף קי"ד ע"ד כי קראי אחד נגע יראת אלד"ים בקרבו ורצה לטהר זרעו. והגישו דבריו אל רבני צפת ת"ו. והרה"ג כמוהר"ר ברוך ברזילי זלה"ה המציא לו אופן דהיינו שיקח שפחה ששחררה רבה בתנאי וכו' ע"ש ובפת"ש לעיל ס"ק כ"ד:

סימן יג

י"ג ס"א כל אשה שנתגרשה או שנתאלמנה הרי זו לא תנשא ולא תתארס לאחר עד שתמתין תשעים יום וכו' וכתב בהג"ה אבל מותרת לעשות שידוכים בלא אירוסין רק שלא יכנס עמה בבית. עי' ח"מ סק"א ולקמן סעיף י"א סק"ט דהוא הדין במינקת שאסור המשדך להכנס עמה בבית. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ר"ט וז"ל כשהיה בא מעשה כזה לפני. הייתי חושש ומרחיק הענין להאריך השידוכין עד תשלום זמן ההבחנה והיניקה. ומה שהיה נעשה שידוכין שלא בפני הייתי מתנהג בהעלמת עין. אלא שהייתי מזהיר שלא יתפרסם הענין ושלא יכנס לביתה בשום אופן שבעולם עכ"ל:

י"ג סי"א (גזרו חכמים שלא ישא אדם וכו' מינקת חבירו עד שיהיה לולד כ"ד חדשים וכו' אבל אם מת בנה מותרת לינשא ואין חוששין שמא תהרגהו. כן הוא מסקנת הגמרא בכתובות דף ס' ע"ב ודלא כמר בר רב אשי התם דס"ל דאפילו מת אסורה משום חשש הנז"ל, אכן בירושלמי סוטה פ"ד סוף ה"ג אוסר. וכן פסק רש"י ז"ל בספר הפרדס דף כ"א סוף ע"ב סי' ש"י. וכתוב בישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ג' וז"ל בני ארץ ישראל אין משיאין את המינקת שמת בנה עד שתמתין כ"ד חדשים ובני בבל משיאין בתוך כ"ד חדשים עכ"ל וכ"כ בתשו' הגאונים שפרי צדק ח"ד שער ד' סי' ל"ט. ועי' תשו' עמודי אש סי' ך' אות ד' דף צ"ד ע"א):

י"ג סי"ד זה שאמרנו בגרושה יש מי שאומר דדוקא שהניקתו קודם שנתגרשה עד שהכירה וכו' ויש מי שאומר דאשה שמת בעלה והניחה מעוברת וילדה ולא הניקה את בנה צריכה להמתין כ"ד חודש ומשמע מדבריו דהוא הדין לגרושה. כתב הח"מ ס"ק י"ז משם מרן ז"ל בב"י שראה מורים עושים מעשה כסברא הראשונה ולא מיחה בידם. ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' כ"א וסי' ז':

סימן יז

י"ז ס"י בשדה או בבור או בחורבה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

י"ז סי"ד בהג"ה וכן אם אמר פלוני מת במסיח לפי תומו אעפ"י שלא אמר דברים אחרים מיקרי שפיר מסיח לפי תומו ויש מחמירים כתב הח"מ ס"ק כ"ו והב"ש ס"ק ל"ח משם מרן ז"ל בב"י שבכל בתי דינים שהיו בשאלוניק בימי איתני גאוני עולם שהיו בה פשט

המנהג להתיר. וכתב עוד מרן ז"ל בב"י שאמר לו מורינו הרה"ג מהר"י בי רב ז"ל שהוא מורה להתיר בפשיטות. וכן כתב מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני גוי מסל"ת סי' ג' וכן הורה הוא ז"ל. וכן פסק מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' מ"ט ומורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' נ"ב וח"ב אה"ע סי' כ"ד ול"ג ול"ו. וכן הסכימו הסכימו רבותינו מהר"מ גלאנטי ומהריט"ץ ומהרש"ט עטיאה ומהר"א גבריאל במעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו כמ"ש בתשו' מהרמ"ג סי' נ"ב ומהריט"ץ סי' קמ"ד. וכן מסקנת גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב בספר עזרת נשים ס"ק צ"ב וס"ק צ"ט ומורינו הרב סמא דחיי אה"ע סי' א' דף ס"ט סוף ע"ב:

י"ו סי"ז יצא עכו"ם וישראל מעמנו למקום אחר ובא העכו"ם ואמר איש שיצא מכאן עמי מת משיאין את אשתו אעפ"י שאין העכו"ם יודע אותו האיש ויש אומרים שצריך שיאמר קברתיו. עי' ב"י כי דעת היש אומרים היא דעת הרמב"ם. וכתב היד אהרן במהדו"ק הגה"ט אות רל"ב כי דעת מרן מהר"י קארו ז"ל נראה דמסכים להקל וכמו שנראה מדבריו בתשו' אה"ע דיני גוי מסל"ת סי' ח' וכן נראה הסכמתו בש"ע מדכתב בלשון סתם ויש אומרים. ובודאי דהלכה כסתם ומה שנראה מדבריו בתשו' הנז"ל סי' י"א שחושש לסברת הרמב"ם היינו מפני שנדונו היה באדמת הקודש צפת תוב"ב וראה לחוש לסברת הרמב"ם דמאריה דאתרא הוא (עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ב') וכ"כ מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' ס"ה (בנדון שהיה פה צפת ת"ו) דנקטינן כהרמב"ם דמאריה דאתרא הוא וכמ"ש הכנה"ג בהגה"ט אות קנ"ה והנה הרב מהר"א זאבי ז"ל בתשו' הנדפסת בזרע אברהם אה"ע סוף סי' ד' (וסוף סי' וא'ו) כתב דאעפ"י שמפשט דברי מרן ז"ל נראה דלאו סברא יחידית היא מ"מ מאחר שראינו בפסקיו בש"ע שסתם דלא בעינן קברתיו הכי נקטינן ותמוהים דבריו דהרי מרן ז"ל איהו גופיה דלא ס"ל כהרמב"ם בין בש"ע בין בתשובותיו ואפילו הכי חייש לסברת הרמב"ם כיין דאתריה דמר הוא ואיך הוא ז"ל (בנדונו שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו) לא חש לזה (עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ג') ועי' מה שכתב גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב בספרו עזרת נשים ס"ק צ"ו ובתשובתו לעיה"ק צפת ת"ו הנדפסת בגינת ורדים אה"ע כלל ג' סי' א', ועי' בתשו' רבני ארץ ישראל האחרונים שנדפסו בספר רוח חיים אה"ע סי' י"ז אות ל"ח דף כ"ב כ"ג ובספר ויקרא אברהם אה"ע סי' ה' חקירה ד' ומה שכתב הרה"ג מהר"ר רפאל מאמאן ז"ל אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו בספרו מרפא לנפש על עיגונא דף ל"ג:

י"ז סכ"ו אא"כ מצאוהו תוך נ' ימים וכו' כצ"ל:

י"ו סל"ז או על פי עצמה ובאו וכו' כצ"ל:

י"ז סל"ח ויש אומרים שאם אשה אחרת היא שאמרה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז. ובזה אתי שפיר גם לדעת הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א שהובא בח"מ ס"ק ע"ה וב"ש ס"ק קכ"א:

י"ז סל"ט בהג"ה והב"ד צריכים להיות שלשה וכו' עי' ח"מ וב"ש לענין קבלת העדות. ועי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תרנ"ז הובא בברכי יוסף חו"מ סי' ג' סוף אות ג':

י"ו ס"מ וב' נשים אומרות מת וכן אם אמרו עשר נשים לא מת ואחד עשר נשים אומרות מת הרי זו תנשא וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן כא

כ"א ס"א ואסור לשמוע קול ערוה. עי' ב"ש סק"ד דהא דכתב באו"ח סי' ע"ה סעיף ג' יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע. מיירי בקול פנויה או בקול אשתו. וכ"כ המג"א שם סק"ו. ועי' הלק"ט ח"ב סי' צ"ג ובקונט' פלפלת כל שהוא שבסוף ספר זרע יצחק עטייה סי' ד'. וכתוב בספר ישרי לב אה"ע אות ק' סי' י"ב כי רבני ארץ ישראל מיחי באשה שהיתה פועה לתינוק בשירות ותשבחות בקול רם. ועי' מג"א סי' תק"ס סק"ט דהנשים המשוררות בשעת מלאכתן שלא כדין הן עושות. ור"ל אפילו אין נשמע קולם לאנשים משום חורבן ביהמ"ק אסור:

סימן כה

כ"ה ס"ב כתב הרב ספר החרדים במצות החשובה פרק ב' וז"ל ומעשה היה פה צפת שנת הש"ח ליצירה במעמד הרה"ג מהר"י קארו ומהר"ר יצחק מסעוד ומהר"ר אברהם שלום ומורי הרב החסיד רבי יוסף סאגיס וכמה רבנים אחרים. באה אשה ואמרה שבעלה היה בא עליה שלא כדרכה. ונידוהו וחרפוהו ואמרו לשורפו באש. ולבסוף גירשוהו מארץ ישראל עכ"ל. ונראה כי כן היה נהוג פה עיה"ק צפת ת"ו לגר בעל עבירה מן המדינה כדי שלא יטמא את הארץ וכדמצינו בכיוצא בזה בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' כ"ב. ועי' יד אהרן מהדו"ת הגה"ט סוף אות א' וברכי יוסף או"ח סי' ר"מ אות ה' מה שכתבו בענין דברי ספר החרדים הנז"ל:

סימן כז

כ"ז ס"ד אמר לה הרי את מקודשת ולא אמר לי אינה מקודשת. וכתב בהג"ה וכן עיקר אבל יש מחמירים ואומרים דהוי קידושין. עי' ב"ש ס"ק י"ד משם מורינו הרב מהרימ"ט סוף ח"א בחידושיו על הרי"ף פ"ק דקידושין בסוגיא דידים שאינן מוכיחות סוף ד"ה ויש מי שאומר וכו'. שפסק כהמקילים. וז"ל מורינו מהרימ"ט שם ולענין הלכה כל רבותינו האחרונים הסכימו בכמה מעשים שאירעו. להקל. ושלא לחוש לסברת יש מי שאומר

להצריכה גט ולעגנה. כאלו קלא מן שמיא נחית שאין כאן בית מיחוש. ואחריהם אלך עכ"ל. גם בתשובותיו ח"ב אה"ע ריש סי' ל"ח כתב שגדולי הדור שלפנינו שלפנינו כן מורים הלכה ובאים שלא לחוש לסברת מי שהחמיר בזה ע"ש. ועי' פת"ש ס"ק י"ד דהגם דהב"ש עיקר דעתו להקל מ"מ משמעות דבריו דלמעשה אין להקל אם לא היכא שיש עוד ריעותא או היכא דאינו אלא ספק קידושין. ומהר"מ אלאשקר סוף סי' צ"ט כתב דשלא במקום עיגון יש לחוש להמחמיר וכתב בתשו' משאת משה ח"א אה"ע סי' ה' דהגם דבכל דבר אזלינן בתר עמודי ההוראה הם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל וכהסכמת מרן ז"ל בהקדמת בית יוסף. מ"מ במקום חומר איסור ערוה כגון בידים שאינן מוכיחות בקידושין או קידושין בעד אחד וכיוצא בזה. אנחנו צריכים לחוש לדעת המחמיר ולהצריכה גט היכא דאפשר אפילו מספק רחוק היכא שאינו במקום עיגון. אם לא בהצטרף לו ריעותות אחרות. משום דבמקום חומר ערוה אין הולכין אחר רוב הפוסקים להקל ע"ש באורך. ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' י"א משם הגאון מהרי"ט אלגאזי כי בכל ארץ ישראל ת"ו. נהגינן בענין איסור ערוה בגיטין וקידושין ויבום וחליצה. לתפוס כל החומרות של כל הפוסקים נגד הוראת מרן ז"ל. כל היכא דהוא לכתחילה וליכא שום עיגון בדבר:

סימן כט

כ"ט ס"י ואמרה השקיני השקות או תן השקה אינה מקודשת כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן לא

ל"א ס"ב בהג"ה גם נוהגין לכסות פני הכלות הצנועות ואינן מקפידות במה מקדש אותן. כתב הכנה"ג לקמן סי' ל"ד הגה"ט אות ה' כי יש מקומות שנוהגין לגלות פני הכלה קודם הקידושין. וכתוב בישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"ה וז"ל בני בבל אינם רואין טבעת קידושין ובני ארץ ישראל רואין טבעת קידושין עכ"ל. ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער ג' י"ו כתוב להיפך וז"ל אנשי מזרח רואין טבעת קידושין ובני ארץ ישראל אין רואין טבעת קידושין עכ"ל ונראה דהנוסחא שבתשו' הגאונים היא הנכונה. מדמצינו בכתובות דף י"ז ע"ב שבארץ ישראל נהגו שהכלה תצא בהינומא ובבבל לא נהגו כן ע"ש. והגם דהתם מיירי בשעת החופה. מ"מ מצינו בירושלמי כתובות פ"א ה"א שקצת היו נוהגים לקדש בשעת החופה. דאיתא התם קידשה בחופה לית ליה באילין קנסייא רבי מתניא עביד לברתיה כן. או אפשר דהכוונה היא על צורך ראיית העדים את נתינת הקידושין ממש מידו לידה דאיכא בזה פלוגתא דרבוואתא וכדלקמן סי' מ"ב

סעיף ד' בהג"ה ובב"ש שם ס"ק י"ב. או אפשר לפי מה דאיתא בתשו' הרשב"א ח"א סי' אלף קפ"ט (הובא בקיצור בב"י לקמן סי' מ"ה ובדרכי משה לעיל סי' כ"ד אות כי יש מקומות שנהוג ומפורסם אצלם כי כל נתינת טבעת סתם מן המשודך למשודכתו אינו אלא קידושין אפילו לא אמר לה המשודך בעת הנתינה שום לשון קידושין ע"ש. ורואין טבעת קידושין הנז"ל ר"ל שרואין ומחשיבין נתינת הטבעת. קידושין גמורים. וכל זה דוחק. ועדין צ"ע:

ל"א ס"ה והמקדש במלוה אינה מקודשת ונמצא שאי קידושין וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן לג

ל"ג ס"א אף על גב דחוצפא היא. בש"ע הישן הנז"ל ליתא:

ל"ג ס"א בהג"ה בין שבא עליה כדרכה בין שלא כדרכה. בש"ע הישן הנז"ל הנדפס בלא הג"ה. הובא זה. והוא דברי מרן ז"ל. ובטעות נדפס בש"ע החדשים באותיות רש"י:

סימן לד

ל"ד ס"א והתיר לנו הנשואות ע"י וכו'. כתבו האחרונים דצ"ל לנו את הנשואות לנו ע"י וכו'. וכתב הרב מזבח אדמה דף כ"ג ע"א כי כן נוהגים בירושלים ת"ו:

ל"ד ס"א ע"י חופה בקידושין. וכתב בהג"ה שנוהגים במדינותיו לומר חופה וקידושין. וכתב הט"ז סק"ד דטעם הנוסחא בקידושין. משום דמזכיר חופה קודם קידושין ובאמת קדמו הקידושין תחילה. וכשאומר בקידושין אתי שפיר דהיינו חופה ע"י קידושין שהיו תחילה וממילא עכשיו שהקידושין תחת החופה אין צורך לזה (ופי' הג"א פ"ק דכתובות סוף סי' י"ב). ובספר המקנה על קידושין בקונטריס אחרון על הלכות קידושין כתב די"ל שהכוונה בזה דאף אם יש בה סמפון דקי"ל כשכנסה סתם חיילו הקידושין למפרע משום דדעתו בתחילה היה כך דכשימחיל יחולו הקידושין למפרע הרי דנגמרו הקידושין לאחר החופה עכ"ל ועי' בספר עצי ארזים סק"ד טעם אחר:

ל"ד ס"א ברוך אתה ה' מקדש ישראל. וכתב בהג"ה דנוהגים במדינותיו לומר ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין. עי' טור שכתב משם הרא"ש שנהגו לחתום ע"י חופה וקידושין. וכתב על זה מרן ז"ל בב"י משם הר"ן פ"ק דכתובות בשם הרמב"ן שאין חותמין ע"י חופה וקידושין. אעפ"י שכתוב כן במקצת נוסחאות. לפי שאין ראוי לברך על החופה שאינה נעשית עכשיו וכו'. וכתב רב האי שתוספת זה שנוהגים באיזה מקומות להוסיף גריעותא היא וכו'. וסיים על זה מרן ז"ל כי כך היא נוסחת הרמב"ם פ"ג מהלכות אישות הלכה כ"ד ברוך אתה ה' מקדש ישראל וכך אנו נוהגים עכ"ל. אך

מורינו הרב מהרימ"ט סוף ח"א ח"א בחידושיו על פ"ק דכתובות ד"ה מאי מברך וכו' כתב שבכמה מקומות מזמן רב האי ועד עכשיו נוהגים לסיים ע"י חופה וקידושין ואין לשנות מנהגם ע"ש והובא בכנה"ג הגה"ט אות י"ט. וכתב הכנה"ג שם שראה להרה"ג מהר"א מונסון ז"ל שהיה מארץ המערב שנהגו שלא לסיים כן (וכמ"ש הסמ"ג עשין מ"ח שבערי המערב אין מסיימין כן) והזמינוהו לסדר קידושין ובירך ולא סיים כן. והיה שם הרב מהר"י באסאן ז"ל ולא ענה אמן אחריו עד שסיים הוא עצמו כן. ובכתב המעשה רוקח על הרמב"ם פ"ג הנז"ל שבזמן הזה נוהגים בכל המקומות לסיים כן ע"ש. ובפרט במקומות שנוהגים לעשות החופה בשעת הקידושין דוקא דראוי לברך גם על החופה:

ל"ד ס"א ואחר שיגמור הברכה יקדש. כתב מרן ז"ל בב"י כי כן המנהג פשוט בכל ארץ ישראל ומלכות מצרים לברך קודם הקידושין וכ"כ בב"י יו"ד ס' רס"ה:

ל"ד ס"ג כתב הטור לקמן סי' ס"ב וז"ל והאידנא אין נוהגין לארס אלא בשעת חופה עכ"ל וכתב שם מרן ז"ל בב"י כי זה היה מנהג מקומו אבל האידנא קצת נוהגין כן וקצת נוהגין לארס שלא בשעת חיפה עכ"ל. וכתב הרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תרס"ד שבעיה"ק ירושלים ת"ו יש הסכמה קדומה שלא לקדש אלא בזמן הנישואין. וכתב הרב אדמת קודש ח"א אה"ע סי' ל"ט דף צ"ו סוף ע"ב כי לפי הקבלה המסורה הסכמה זאת נעשית בירושלים בחרם עולמי עד יבוא מורה צדק ששום אדם לא יקדש אשה קודם כניסה לחופה לא בתוך העיר ולא בתוך תחום העיר. ואם יש סיבה הכרחית לפי צורך השעה לקדש קודם כניסה לחופה מזמין המקדש עשרה בני אדם והולך עמהם חוץ לתחום העיר ומקדש שם. ולא נודע אם לשון החרם הוא על המקדש בלבד או גם על העדים. וגם לא נודע אם ההסכמה היא להפקיע הקידושין או לא ומ"מ אפילו היה החרם גם על העדים אין להקל שלא להצריכה גט משום פיסול העדים. וכמ"ש מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני קידושין סוף סי' יו"ד וכו'. וכן אם ההסכמה היתה גם להפקיע הקידושין אין להקל לענין מעשה מטעם זה. וכמ"ש הריב"ש סי' שצ"ט (והרשב"ץ ח"א סי' קל"ג וח"ב סי' ה' והרשב"ש כוף סי' רי"א הובא בב"י לעיל סוף סי' כ"ח ובתשו' מרן אה"ע שם סי' וא"ו ובתשו' רבותינו המבי"ט ח"א סי' ר"ו ומהרימ"ט ח"ב אה"ע סוף סי' ל"ט וסי' מ' ופי' כש"ע בהג"ה פי' כ"ח סעיף כ"א). ובתשו' פרי הארץ ח"ג אה"ע סי' ב' דף כ"ו ריש ע"ד ושדה הארץ אה"ע סי' ג' כתבו דהסכמת ירושלים הנז"ל נעשית גם להפקיע הקידושין. וכתב הרב נדיב לב ח"ב אה"ע סי' כ"ב דיבמה יכולה לקבל קידושיה תוך ירושלים ואין צורך לצאת חוץ לתחום ע"ש. וכתב הרב ויקרא אברהם דף קכ"ז סוף ע"א כי המנהג שלא לקדש אלא בשעת החופה נתפשט בארץ ישראל ובכמה ק"ק:

ל"ד ס"ג בהג"ה אפי' קידש אשה מזמן ארוך וכו' דחוזר ומקדש אותה תחת החופה וכו' דחוזרין ומברכין תחת החופה בלא הזכרת שם משום הרואים וכו'. כתב הח"מ סק"ה דהיינו במקום דכולי עלמא מקדשין תחת החופה והוא ריצה ג"כ לקדש פעם שנית מפני הרואים ועל כן צריך לברך ג"כ בלא שם מפני הרואים אעפ"י שכבר יצא ידי ברכה בשעת קידושין הראשונים עכ"ל. וכתב הרב פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' א' דנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו דהמקדש אשה ע"י שליח במקום אחר ואח"כ באה הארוסה לירושלים ת"ו להנשא להארוס חוזר הארוס ומקדשה פעם שנית בשעת החופה ומה שכתב מרן ז"ל בש"ע סי' ל"ו סעיף וא"ו וז"ל מי שקידש ע"י שליח לא יקדש פעם אחרת בשעת חופה שלא להוציא לעז על הקידושין הראשונים שיאמרו אין קידושי שליח כלום עכ"ל י"ל דהיינו כשהעדים של הקידושין הם במקום הארוס או כשהביא השליח שטר חתום בעדים שקידשה. ועוד י"ל דהתם מיירי במקום שנהגו לקדש קודם זמן הנישואין אבל בעיה"ק ירושלים ת"ו שנוהגים לקדש בשעת הנישואין (עי' מה שכתבתי לעיל בסעיף זה ד"ה כתב הטור) יודה מרן ז"ל דאם קידש מקודם הנישואין חוזר ומקדשה פעם שנית בשעת הנישואין דאל"כ יחשבו הרואים שנשאה בלא קידושין. וכמו מנהג המקומות שהביא הריב"ש בסי' פ"כ והובא בב"י בסוף סי' ל"ד. ובתשו' שמחת יו"ט להגאון מהרי"ט אלגאזי סי' ז' דף כ"ח ע"א ד"ה ולזה וכו' כתב טעם מנהג ירושלים הנז"ל כתירוץ האחרון של הרב פרי הארץ הנז"ל ועי' תשו' שדה הארץ אה"ע סי' יו"ד וישמח לב גאגין אה"ע סי' יו"ד:

ל"ד ס"ד ברכת אירוסין צריכה עשרה לכתחילה. כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב אה"ע סוף סי' ח"ג וז"ל בכל מקומות ישראל אשר שמעני שמעם גדרו גדר בכח חרם שלא לקדש אלא בפני עשרה מישרא עכ"ל. ועי' ב"י לעיל סוף סי' כ"ח ובש"ע בהג"ה שם סעיף כ"א ולקמן סי' מ"ה סעיף א' בהג"ה:

סימן לז

ל"ז סי"א או נישאת בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן לח

ל"ח סכ"ד או בת גודלת או אופה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל ועי' לח"מ פ"ח מהלכות אישות ה"א:

סימן מב

מ"ב ס"ב המקדש שלא בעדים ואפילו בעד אחד אינם קידושין קידושין ואפילו שניהם מודים בדבר וכו'. וכתב בהג"ה ויש מחמירים אם מקדש לפני עד אחד אם שניהם מודים

אבל אם אחד מכחיש העד אין לחוש ובמקום עיגון ודוחק יש לסמוך אדברי המקילין. כתב מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' כ"א שנשאל לענין מי שטען שקידש אשה והביא עד אחד והאשה הכחישה את העד. וכתב וז"ל אחר דקיי"ל המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו וכו' וכמו שפסקו כל הפוסקים וכו' מלבד הסמ"ג וכו'. וכן עמא דבר דליכא בית מיחוש כלל. והנה הרשב"ץ בתשו' כתב דאפילו לדברי הסמ"ג שכתב שחוששין. לא חשש החושש אלא כששניהם מודים וכו' באופן שנשארה האשה פטורה ומותרת ואינה צריכה גט כלל וכו' וכן נמנו וגמרו רבותי וחבירי עכ"ל. וגאון ירושלים הרב מהרי"ט אלגאזי בתשו' קדושת יו"ט סי' ט' דף ט"ו ע"ד (הובא בתשו' כירך משה סי' ל"ד דף קנ"ט ע"א) כתב וז"ל ואע"ג דמרן ז"ל בש"ע פסק בפשיטות דהמקדש בער אחד אין חוששין לקידושיו ואנן תפסינן סברת מרן ז"ל. מ"מ קבלה היא בידינו דבאיסור ערוה חיישינן לכל הסברות להחמיר אפילו שהוא נגד מרן ז"ל דמיקיל עכ"ל. גם בספרו שמחת יו"ט סי' י"א י"ב וסי' ע"ה כתב דבארץ ישראל נהגינן בענין איסור ערוה לתפוס כל החומרות של כל הפוסקים נגד הוראות מרן ז"ל כל היכא שהוא לכתחילה וליכא שום עיגון בדבר. ובקונטריס הכללים סי' י"א הבאתי דבריו באורך. וכתב הכנה"ג בתשו' בעי חיי אה"ע סי' ט"ו דף כ"ד ע"ג שמעולם לא סמך להתיר קידושין שנעשו בעד אחד אם לא שיש שם ריעותות אחרות ע"ש ועי' תשו' משאת משה ח"א אה"ע סי' ה' והבאתי קצת דבריו לעיל סי' כ"ז סעיף ד':

סימן מה

מ"ה ס"ב האידנא נהגו בכל מלכות ארץ ישראל ומצרים ותוגרמה שלא לחוש לסבלונות זולתי בקוסטנטינא שחוששין להם. ופירש הח"מ ס"ק ט"ו הטעם של המקומות הנז"ל שלא לחוש משום דכולהו מסבלי והדר מקדשי והוא מנהג קבוע ביניהם והטוען תמורת המנהג אינו נאמן עכ"ל. ועל מ"ש מור"ם בהג"ה כי י"א דיש להחמיר אפילו במקום דכ"ע מסבלי והדר מקדשי אם לא שיש עוד צד היתר אצל זה. כתב הב"ש ס"ק כ"א דהיכא דנוהגים לקדש תחת החופה ומברכים ברכת האירוסין לא חיישינן לסבלונות עכ"ל ועי' תשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סוף סי' תקל"ט ובתשו' החדשות ח"א סי' שפ"ב ובתשו' מהרימ"ט ח"ב אה"ע סי' כ"ח ד"ה עוד יש לברר בשילוח וכו'. ועי' בתשו' פרי הארץ ח"ג אה"ע סי' ב' ושדה הארץ אה"ע סי' ג' (לב) וסי' יו"ד ונחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' כ"ד: ג' ס"ג וכן מעות. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן נ

נ' ס"ה עי' תשו' זרע אברהם חו"מ סי' י"א לענין טופס מעב"ד שנעשה פה עיה"ק צפת ת"ו בשנת החנ"ח וז"ל. בהיות שהחכם הר' אהרן בן שישן נר"ו היה משודך עם בת הנבון וחכם כה"ר שיהו אשכנזי נר"ו הגדולה מ' סיתי נ"ע. ובאשר דבר מלך שלטון שמחה לתוגה נהפכה. שלעת נישואין ממש נפטרה הכלה הנז"ל וחלי"ש. ובכן אנחנו הח"מ בראותינו צרת נפשו של ה"ר אהרן הנז"ל שטרח כמה טרחות והוציא כמה הוצאות ובפרט הוצאות החופה. ולבסיף נהפך לאבל מחולו ויצא נקי מנכסיו. נכמרו ראמינו עליו וקמנו ונתעודד נגד חמיו ה"ר אליהו הנז"ל. ואמרנו לו שיתן לו את בתו הקטנה מרים תמ"א אחות הנפטרת נ"ע. ואמר שכבר היא משודכת בצידון יפ"א. ואמרנו לו אעפ"י כן אתה צריך לעשות את הדבר הזה. שכן ראינו מעשה רב בימי אבותינו הקדושים אשר בארץ המה שכך עשו ולא הוציאו המתה עד שנתקדשה אחותה במקומה. וחמיו הנז"ל הפציר בדבר ואמר שבעולם לא יהיה הדבר הזה. ובראותינו שהיה מפציר בדבר ולא היה משגית לדברינו. עמדנו וגזרנו אוחר עליו והכרחנו אותו שיעשה הדבר הזה. וקרינו את ה"ר אהרן הנז"ל ועמד וקידש את אחות הנפטרת בפנינו ובפני קהל ועדה על כרחו שלא בטובתו של חמיו הנז"ל. ולראיית האמת חתמנו שמותינו פה עיה"ק צפת תוב"ב בחודש טבת שנת התנ"ח ליצירה. מר ממות שמעון גוייזיו. יוסף ביוואש. יצחק נאעמיאשק יוהף שאלתיאל קאנפנטון. שלמה יצחקי. עכ"ל ונשאל הרב המחבר לענין הקנס שנתחייב אבי הבת להמשורך שבצידון יע"א. והשיב שהוא פטור מהקנם אפילו אם היה כתוב שבועה בשטר השידוכין ע"ש. ועי' תשי' חיים ושלום ח"ב סי' ל"ב וסי' צ"ב ועי' שולחן גבוה יו"ד ריש סי' שצ"ב סק"ג ובספר אורחות יושר למהר"י מולכו ז"ל דף רי"ב ע"א:

ג' ס"ו כשרוצין לעשות הבטחות לשידוכין וכו' עי' חו"מ סי' ר"ו סעיף ט"ז ובסמ"ע שם מ"ק מ"ה ובתשו אבקת רוכל למרן ז"ל סוף סי' פ"ה וסי' פ"ו דף נ"ח ריש ע"א וסי' פ"ח דף נ"ט ריש ע"א וסי' פ"ט דף ס' ריש ע"ב. וכתב החקרי לב יו"ד ח"נ פ' קי"ב דף קכ"ט ע"ד ואה"ע סי' ל' דף ס"ד סוף ע"ד דבכל שטרות שיש בהם קנם כדי לסלק האסמכתא כתיקון חכמי ספרד. ניהגים לעשות התחייבות החיב ותנאי המחילה ופיסור בשטר אחד. ומהני שפיר וכדחצינו וכדמצינו בתשו' מהרימ"ט ח"א סי' קל"א שהעתיק טופס שטר שידוכין שהתחייבות החוב ותנאי המחילה ופיטור. משני הצדדים של החתן ושל הכלה. כתוב הכל בשטר אחד. דהיינו שטר השידוכין גופיה. וכתב הרב שם דחייב בקנס כתקנת ח"ס. גם הרב יד אהרן לעיל ריש סי' כ"ו סידר כן נוסח שטר שידוכין בקנס. גם בתשו'

זרע אברהם חו"מ סי' י"א הובא כן טופס שטר שידוכין בקנס שנעשה פה עיה"ק צפת ת"ו בשנת תנ"ח. ועי' שם ד"ה ומעתה:

נ' ס"ו בהג"ה ועי' בחו"מ סי' י"ב סעיף ט' אם רוצה העובר ליתן הקנס אם מחויב לקיים הדבר מצד קיבול קנין. ושם פסק מרן ז"ל דשנים שקיבלו פשרנים בקנין וקנס חמשים ואחר הפשרה אמר אחד מבעלי דינים אשלם הקנס ולא אקיים הפשרה אין בדבריו כלום עכ"ל והוא מתשו' הרשב"א ח"ג סי' ר"ב וסי' ר"ג שאין פירעון הקנס פוטר. שאין הקנס אלא תוספת בטחון. שאם יחזרו בהן אעפ"י דאין רשאין מן הדין אחר הקנין. שיפרע החוזר בו כו"כ כדי שלא יטריח את חבירו לב"ד וכו'. וכתב הח"מ ס"ק כ"ב דמשמע דוקא שכתב או אמר בלשון זה. אני מקבל עלי זה בקנין וקנס. שהקנס לא כתב רק לחיזוק. אבל אם כתב. דבר זה אני מקבל עלי בקנין. ובאם שלא אקיים אתן קנס. א"כ להדיא התנה שהקנס הוא השובר של הקנין. ואם יתן קנס הוא פטור מן הקנין. ועי' ב"ח חו"מ סוף סי' ר"ו שפסק שאם נשתעבד לקיים המקח בתקיעת כף ובקנס מאחר דלרבינו תם (עי' יו"ד סי' רכ"ח סעיף ך') יש היתר לתקיעת כף בדיעבד. א"כ עיקר המקח הוא מכח הקנס. ויד בעל השטר על התחתונה. מאחר דלא פירש שהקנס לא יפטור השבועה. כמו שכותבין בתנאי שידוכין הקנס לא יפטור החרם עכ"ל הח"מ. ועי' בית שמואל לעיל סוף ס"ק ט"ז ולקמן סי' נ"א ס"ק יו"ד מה דשקי"ט בדברי הב"ח הנז"ל ובדברי הט"ז יו"ד סוף סי' רל"ו והב"ח והסמ"ע סי' רמ"ה סק"ב ומהר"א ששון סי' ס"ד והנחלת שבעה סי' ח' בזה. והנה מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' כ"ד כתב כי יש להסחפק כשכותבין בשטרי שידוכין שבועה ואח"כ קנס ממון. אם הכוונה היא שאם לא יתרצה. ויפרע הקנס. לא יעבור על השבועה. או מלבד שיעבור על השבועה יפרע הקנס. ולכן אנחנו נוהגים ברוב שטרי השידוכין לכתוב. מלבד שיעבור על השבועה יפרע הקנס. אבל כשאינו כתוב כן יש לבעל דין פתחון פה עכ"ל. גם הראנ"ח ח"א סי' ס"ו נסתפק כן הגם שהביא שם תשו' הרשב"א הנז"ל. וכתב דספרי דווקני רגילים נכתוב. מלבד שהוא עובר על השבועה יפרע קנס כו"כ. וכתב הבית דוד אה"ע סי' ל"ג דמה שהראנ"ח שם ובח"ב סי' ס"ז נשאר בספק ולא פשיט לה מדברי הרשב"א הנז"ל. היינו משום דיש לדחות דכוונת הרשב"א היא דוקא על דרך שכתב הח"מ הנז"ל. וכן צ"ל לדעת הרב המבי"ט שנסתפק בזה ולא הוכיח מהרשב"א. אך מרן מהר"י קארו ז"ל בתשו' אה"ע דיני כתובות סי' י"א ומהר"א ששון סי' הנז"ל סוברים שהקנס אינו פוטר השבועה. וכתב הכנה"ג בהגה"ט אות כ"ז דהמנהג פשוט דשטרי שידוכין אפילו יש בהם שבועה. אם חוזר בו. כל שפורע הקנס אין מי שיאמר לו מה תעשה ע"ש ועי' חקרי לב מהדו"ב יו"ד סי' וא"ו בזה. וכתב מורינו

הרב המבי"ט ח"ג סי' קמ"ב שאעפ"י שכתוב בסוף שטר השידוכין שבועה על כל הכתוב למעלה. מ"מ אין השבועה על איחור זמן הנישואין שקבעו בהשטר. כי הזמן אינו אלא אזהרה שכל אחד מהם יכין מה שצריך. ואם יש איזה סיבה לאיחור הזמן. לא נתחייב בזה קנס. ומעשים בכל יום שעובר הזמן ולא בשביל זה נחייבהו בקנס. כיון שהוא מרוצה בזיווג ויש לו איזה סיבה לאיחור כי הקנס אינו אלא על החזרה מן הזיווג וכן השבועה איננה על איחור הזמן (עי' נ"ש לעיל ס"ק י"ד ונחלת שבעה פי' הנז"ל נוה. ופי' ט"ו יו"ד סוף סי' הנז"ל. וש"ך חו"מ סי' כ"א סוף סק"ג. ותשו' אבקת רוכל סי' פ"ו) אך שיהיה ניכר לב"ד סיבת האיחור שאיננה תואנה כדי לבטל הזיווג. ואם נראה שתואנה הוא מבקש. חייב בקנס. וכשיש איזה טענה לבטל. אנחנו נוהגים לעשות פשרה ביניהם לענין הקנס. גם בסי' קי"ד כתב שהמנהג פשוט פה. כי כשחוזר אחד מן השידוכין עושין פשרה על הקנס. ולכן יש שנהגו פה עיה"ק צפת ת"ו לבאר בשטר השידוכין שהמבטל יתן את הקנס בלי פשרה. וכנזכר בשטר השידוכין שנעשה פה צפת ת"ו בשנת תנ"ח המובא בתשו' זרע אברהם חו"מ סי' י"א. ועי' בספר צדק ומשפט על חו"מ סי' ר"ז סוף סעיף ט"ז דף קכ"ה ע"ד. וכתבו הט"ז יו"ד סוף סי' הנז"ל והב"ש לקמן סי' נ"א ס"ק הנז"ל והנחלת שבעה סי' הנז"ל משם הגהות מרדכי יבמות פרק החולץ אות ק"ח וכלבו סי' קי"ו וסוף תשו' מהר"מ בר ברוך הארוכות כי יש חרם קדמוני קהילות אשכנז זלה"ה על צד החוזר בשידוכין מלבד החרם ושבועה שכותבין בשטר השידוכין ע"ש. ועי' תשו' השיב משה יו"ד סי' מ"ח. ומנהג הספרדים פה עיה"ק צפת ת"ו בזמנינו שלא להזכיר שום שבועה בשטר שידוכין כלל משום דחמיר טובא וכדאיתא במסכת תענית דף ח' ע"א בעובדא דחולדה ובור:

סימן נב

נ"ב ס"א או שאין לו. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן נג

נ"ג ס"א כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' קנ"א דבכל שטרי שידוכין הנהוג היום בזמנינו כותבים ונתחייב פלוני להכניס עם בתו כך וכך וכו' ובודאי שלשון זה שכותבים להכניס עם בתו ר"ל פוסק לחתנו להכניס עם בתו לחתנו מדלא כתב ונתחייב לתת לבתו אלא להכניס עם בתו ר"ל להכניס להחתן עם בתו ע"ש ועי' אחרונים לקמן סעיף ב':

סימן נה

נ"ה ס"א הארוסה אסורה לבעלה וכו'. וכתב בהג"ה ואפילו ויחוד אסורים ולכן ארום שהוא עם ארוסתו בבית אחד מברכין ז' ברכות פן יתייחדו (וכמ"ש הטור לקמן סי' ה"כ

מהא דכתובות דף ו' ע"ב דבארץ יהודה מברכין ז"ב בבית האירוסין מפני שמתייחד עמה). וכתב הח"מ סק"א דהוא הדין משודכת ומשודך אסורין ביחוד. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ע"ז לענין ההסכמה שעשו בעיר ארטא שלא יכנס הארוס בבית הארוסה (עי' מזה כתשו' אהלי תם סי' קס"ח ובנימין זאב הי' ש"ג ואילך ומהר"מ אלשיך סי' נ"ט) וז"ל תקנה זו היא תקנה ותיקון. וכן תיקננו ג"כ פה. זה כמה שנים. ועמדה התקנה כל זמן שענשנו לעוברים עליה. ובהיות יושבי העיר רובם שנאספו איש ואיש מעיר אחד ושנים ממשפחה מחוצה לארץ. ובאים ארוסים וארוסות מחוץ. ומתחדשת להם תקנה זו. ואנחנו מעלימים עין ממנה. אבל במקומות אחרים שנותנים אל לבם להתחזק בקיום תקנה זו. ברוכים יהיו כולם. והמרובים יכולים להכריח את המיעוט בהסכמה זו שיש בה גדר וסייג לתורה שלא יבואו לעבור על ד"ת באיסור כרת וכו'. אך ראיתי שכתב שהסכימו הסכמה זו בסייגים וחומרות וכו. ואין ראוי להחמיר בה כל כך. אלא לאפרושי מאיסורא. כמו שהיינו נוהגים אנחנו בה. שלא יכנס הארוס לבית הארוסה אלא משבת לשבת עם אביו או אחיו הגדול דרך הקבלת פנים בעלמא. ולא יאכל שם כי אם כשיש לחמיו איזה שמחה. בחברת אחרים יכנס. וכשיצטרכו שום דבר בימות החול מן הפתח ידבר וישיבו לו. וקרוב לנישואים יוכל להיכנס בכל יום לצורך החופה. ובכמו זה יוכלו לתקן דבר שאפשר לעמוד בו רוב הקהל ולא לתת מקום שיהיה קרוב לעבור על ההסכמה וכו' עכ"ל וכתב הרב מהר"י קצין בספרו מחנה יהודה בקונטריס ראשון דף ו' כוף ע"ד דכעיה"ק ירושלים וצפת ת"ו אין שם הסכמה שלא תצאנה הנשים לטייל לגינות ופרדסאות. והן יוצאות ותולות בכרמים ואין דובר אליהן דבר. ובפרט כשיוצאות לכפר מירון ת"ו איש וביתו באים אוכלים ושותים וחוגגים ואין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ח"ו עכ"ל, וכתב מרן ז"ל באו"ח כוף סי' תקכ"ט דחייבים ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו משוטטים ומחפשים בגינות ובפרדסאות על הנהרות שלא יתקבצו שם לאכול ולשתות אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה וכו'):

נ"ה ס"א הארוסה אסורה לבעלה וכו' עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו ויחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין בכל מקום וכו' וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנישואין (וכ"כ לקמן ריש סי' ס"כ). וכתב בהג"ה ויש אומרים דחופה אינה יחוד אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נישואין ויש אומרים שהחופה היא שפורסין סורר על ראשם בשעת הברכה ויש אומרים דחופת בתולה משיצאה בהינומא ואלמנה משנתייחדו והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גב כלונסות ומכניסים תחתיה החתן והכלה

ברבים ומקדשה שם ומברכין שם ברכת אירוסין ונישואין ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע וזהו החופה הנוהגת עכשיו וכו'. כתב האבודרהם בהלכות ברכות שער תשיעי בדיני ברכת אירוסין וז"ל וחופה הוא לשון כיסוי. ונקראת כן על שם שחופה אותה בטלית. כדאמרינן בפ"ק דקידושין דף י"ח לא יוכל למכרה וכו' וכיון שפירש טליתו עליה לשם נישואין שוב אינו רשאי למכרה וכן כתיב' (רות סי' ג' פסוק ט') ופרשת כנפיך על אמתך וכו' וכן אמר הנביא (יחזקאל סי' ט"ו פסוק ח') ואפרוש כנפי עליך ואכסה ערותך וכתיב (בהושע סי' ב' פסוק כ"א) וארשתיך לי וכו'. ובעל העיטור (ח"כ דף כ"ז ע"ג הובא בבית יוסף לקמן סי' ס"א) פירש חופה היא שמוסרה האב ומכניסה לבית בעלה בבית שיש בו חידוש כגון אלו הסדינין (המצוירים) שקורין קורטינא"ש סביבות הכותלים. ויש שעושים סוכה בוורד והדס כפי המנהג ומתייחדים בה שניהם (והיא שקורין טאלאמ"ו בלע"ז) והאומר חופה הוא הסודר שחופין בו ראשיהם בשעת הברכה. לאו מלתא היא. מדאמרינן במסכת סוכה דף כ"ה ע"ב וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה (ומשני) אין שמחה אלא בחופה. ואמרינן בירושלמי (כתובות פ"ד ה"ז) לעולם היא ברשות האב עד שתיכנס לחופה לא סוף דבר לחופה אלא לבית שיש בו חופה. שמע מינה. מקום מיוחד הוא כעין כילה שיושבין שניהם עם השושבינין והם הנישואין (הוא חופה והמנהג הזה בבתולה. אבל באלמנה. כיון שכנסה לשם נישואין ויש שם מקום מיוחד והצעת המטה להתייחד שם. הרי הוא כבית שיש בו חופה) עכ"ל ועי' טור לקמן סי' ס"ב בזה. וחכלבו סי' ע"ה כתב וז"ל ואחר האירוסין עושין לה חופה שחופפין אותם בטלית או בסודר בסודר וכיוצא בזה וזהו נקרא נישואין והרמז על זה כי יקח איש אשה וסמיך ליה גדילים תעשה לך וכן אמרו חז"ל גבי יעוד כיון שפירש עליה האדון טליתו קיים מצות יעוד וכו' וכו'. ומנהגינו לעשות נישואי הבתולות בששי בשבת לפי שאין לנו עכשיו טענת בתולים להשכים לב"ד לפי שאין בין האירוסין והנישואין (זמן) כלל ליאסר עליו כי לא תוכל לזנות בין האירוסין והנישואין. והמנהג על דרך הירושלמי (כתובות פ"א ה"א) דקאמר קידשה בחופה וכו' (עי' ד"מ פי' ס"ד ואחרונים סי' ס"ח ס"ז) ואמרו (כתובות דף ו') מברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין וברכת הנישואין בבית הנישואין. והכי נהוג עלמא. מיהו מנהג נרבונא. לברך הכל בבית האירוסין והטעם שלא אמרו לברך כל אחת בפני עצמה אלא בזמן רבותינו ע"ה שהיו מקדשין מיד ששידכו ואין משאין עד אחר זמן. הלכך לא היו מברכין כל הברכות יחד. דאע"ג דהדר מכניסין לחופה בבית הנישואין. מ"מ בבית האירוסין נמי אתחלתא דמלתא היא וכחופה דמי. ולכך נהגו לשום סודר על ראש החתן והכלה כמו שכתבנו

וזו היא החופה עכ"ל. וכתב בתשו' גינת ורדים או"ח כלל א' סי' כ"ה כי מה שהקשה בעל העיטור על האומר דחופה הוא הסודר וכו' כנז"ל נראה לתרץ דשפיר מיקרי הא נמי כניסה לחופה. שאותו מקום שמושיבין החתן עם הכלה כמנהג. מניחים שני ספסלין זה כנגד זה. ומושיבין עליהם חתן וכלה ומברכין אותם. ומכסין אותם בסודר. ואותו מקום דישיבת שניהם. מיקרי חופה. ושפיר מיקרי שהכניסום לחופה. כיון שהושיבום על הספסלים וחפו עליהן בסודר ואעפ"י שמיד מתפרדין זה מזה. שהכלה הולכת לחדר והחתן נפנה לתת שלום וחן לכל הבאים אליו. מה בכך. הרי כבר נכנסו לחופה ואין צורך שתהיה כניסת חופה קבוע לשבעת ימי המשתה עכ"ל והאריך שם לענין ברכת ציצית היכא דמשימים טלית מצויצת במקום סודר הנז"ל כנהוג. שלא יברך החתן ברכת ציצית ע"ש ועי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' ח' סעיף ט"ו בזה משם פרי האדמה וברכי יוסף דבעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו לברך. וכתב הרב מהר"י עטייה מעיר ארם צובה בספרו רוב דגן בקונטריס אות לטובה סי' כ"ב דלדידן פריסת הטלית שנוהג החתן היינו חופה וכסברת הפוסקים כן. וכ"כ הרב מהר"ר רפאל מילדולה בספרו חופת חתנים סי' וא"ו אות וא"ו שנוהגים כסברא זאת לפרוס הטלית על החתן והכלה אחר הקידושין קודם שבעה ברכות. גם מדברי גאון ירושלים הרב פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' א' דף נ"ג ע"א שכתב דמנהגינו לברך ברכת אירוסין סמוך קודם לכניסה לחופה ושבע ברכות אחר כניסה לחופה. משמע קצת דפריסת הטלית היא החופה. והיינו לפי מה שכתב שם בריש הסימן דנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו שלא לקדש אלא בשעת הנישואין וכמו שהארכתי בזה לעיל סי' ליד סעיף ג'. וא"כ הוו ברכת אירוסין וברכת נישואין סמוכות זה לזה. ולכן נהגינן לברך ברכת אירוסין ולקדש ולברך ברכת נישואין הכל בבית אבי הכלה ואח"כ מוליכין הכלה לבית החתן וכמ"ש הרב פרי האדמה ח"ד פרק כ"ב מהלכות אישות דף י"א ע"ב שנוהגים בירושלים ת"ו כי אחר שבירכו שבעה ברכות בבית אבי הכלה מוליכין אותה שלוחי הבעל ואביה ואמה לבית החתן ומושיבין אותה שם באפריון עם החתן ע"ש. וכן הוא המנהג מימי קדם וכדמוכח מתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רמ"א. וכתב מורינו הרב מהרימ"ט סוף חיא בחידושיו על כתובות ריש פ"ק והרב שער המלך פרק יו"ד מהלכות אישות בסוף קונטריס חופת חתנים הובא בפתחי תשובה סי' זה סוף סק"ב דלדעת הרמב"ם דחופה אינה אלא יחוד וכו' מי שנושא בתולה בערב שבת צריך להתייחד עמה יחוד הראוי לביאה מערב שבת דאל"כ כשיבוא עליה בשבת נמצא כקונה קנין בשבת דאסור וכדלקמן סי' ס"ד סעיף ה' והגם שאין העולם נזהרים בזה מ"מ ראוי והגון לנהוג כן ע"ש. והרב מהר"י עייאש בספר לחם יהודה על הרמב"ם פ"י מהלכות

אישות דף מ"ב ע"ב וע"ג כתב דסגי ביחוד שאינו ראוי לביאה. וחופת נדה דלא מהני להרמב"ם היינו משום דלא חזייא לביאה כלל ע"ש באורך. וכתב הרב פרי האדמה ח"ג פרק ל' מהלכות שבת דף י"ד סוף ע"א כי נוהגים בארץ ישראל ת"ו שהחתן מוליך בידו את הכלה אל בית הנישואין יותר מהילוך ארבע אמות. וע"י זה קונה אותה מערב שבת על פי סברת הט"ז לקמן סי' נ"ז סק"ד וסי' ס"ד סק"א. אך הב"ש סי' נ"ז סק"א וסי' ס"ד סק"ו חולק עליו. ועי' פת"ש סי' זה ריש ס"ק הנז"ל. וכתב הרב מהר"י עייאש בתשו' בית יהודה ח"א אה"ע סוף סי' ג' כי יש לתמוה על מרן ז"ל דבש"ע סי' נ"ה סתם בהרמב"ם דחופה היינו יחוד וכו' ובסי' ס"א סעיף א' הביא שני סברות בלשון סתם ויש אומרים וסברת הסתם היא לשיטת הרמב"ם הנז"ל וסברת י"א היא לשיטת החולקים (ודעתו כסברא הראשונה וכמ"ש הב"ש שם סוף סק"כ וכמו הכלל שבידינו בכל דוכתא דכותב בלשון סתם וי"א. וכ"ש בנ"ד. דבסי' נ"ה לא הביא דעת החולקים כלל ועי' ב"ש לעיל סי' מ"ד סעיף וא"ו ס"ק יו"ד) וא"כ וא"כ איך כתב שם בסעיף ב' דכשר הדבר שלא תינשא עד שתיטהר. דמשמע דאיסורא ליכא וזה אתי לדעת י"א דבסעיף א' שם. ונשאר בצ"ע. ומ"ש הב"ש בסי' ס"א שם סק"ח ולקמן סי' ס"ד סק"ה דאם מודיעים להחתן שהיא נדה מהני גם להרמב"ם ז"ל. כתב הרב פרי האדמה ח"ג הנז"ל והפת"ש בסי' ס"א ס"ק י"ב משם האחרונים. דלא נהירא ע"ש. ומדברי הט"ז בסי' ס"א שם סק"ג מתבאר דמ"ש מרן ז"ל בסעיף ב' דכשר הדבר וכו' הוא נמשך לדברי היש אומרים דבסעיף א' דמ"מ כשר הדבר וכו'. וכיוצא בזה כתב הט"ז ביו"ד סי' מ"ז סעיף ב' ובחו"מ סי' רי"ב סעיף ט' ומהריק"ש ובאה"ג חו"מ שם. וכתב גאון ירושלים הרב מהר"י נבון בספר גט מקושר סי' קי"ט סק"ב דף א' ע"ד ודף ב' ע"ב וע"ג דלדידן פשטה הוראה ונוהגים לעשות חופת נדה לכתחילה ע"י שמירה אך בשבעת ימי חימוד לא מקילינן אפילו בשמירה אלא אם יש איזה סיבה ע"ש ועי' תשו' אדמת קודש ח"ב בהשמטות יו"ד סוף סי' ז' דף קכ"ט ע"א ובתשו' הון יוסף סי' ט"ז י"ו י"ח י"ט ך' ובספר שמן המשחה סי' ק' דף ע"ח בזה. ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ז':

סימן נז

נ"ז ס"א אעפ"י שהנדוניא עדין בבית אביה בעלה יורשה. וכתב בהג"ה ויש חולקין אם הנדוניא לא הגיע לידו. וזה היא דעת רבינו תם שהובא בהג"ה לעיל סי' נ"ג סעיף ג'. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' כ"ז וז"ל ומ"מ כיון שרבו הפוסקים כרבינו תם והם אחרונים ולא חשו לדברי הראשונים אלא הכריעו כר"ת. אף אנו נעשה כן וכו' ולא כדברי רש"י והרמב"ם. ואפשר דאפילו במקומות שנוהגים לדון על פי הרמב"ם ז"ל. שיהא דין

זה בכלל אותם שיצאו מן הכלל שאינם דנים על פי הרמב"ם ז"ל כיון שכל האחרונים חולקים עליו. וכ"ש כי זה הדין אינו מצוי ולא נודע אם קרה בשום זמן ונהגו בו על פי הרמב"ם כי גם הרמב"ם לא כתבו בפירוש. ועוד נראה לי שאפילו לדעת הרמב"ם ז"ל דוקא בכתב לה פירות וכסות וכלים דהוו בעין וכדתניא בברייתא (כתובות דף מ"ז ע"א) הוא דנקנין לו מן הנישואין. אבל מעות דאינם בעין לא וכן נראה מדברי הריב"ש תשו' ס"ד שכתב שייחד בכתובתה עכ"ל. ובח"ג סי' ט' נשאל במי שהשיא בתו ונתן לה מלבושים ותכשיטין בנדוניא ונתחייב עוד לתת לחתנו מעות בעין. ונכתבו בכתובה. ואחר זמן. מתה בתו קודם שיפרע לחתנו המעות הנז"ל. ויש תקנה בעיר שכשמתה האשה בלא ולד. שיחזיר לאביה חצי נכסיו או שלישותן (עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' קי"ח סעיף א' ד"ה אלמנה). אם לפום דינא זוכה הבעל בחלק המגיע לו ממה שנתחייב לו חמיו או לא. והשיב על זה. כי רבו הפוסקים כרבינו תם וכו' ובשנים שעברו בכמה מגפות בעוונות שמתו כמה חתנים וכלות תוך שנתם ואח"כ היו ביניהם מי שהיה חייב אביה לחתנו סך מה. ולא הוציאו אותו מתחת ידו. וחלק עם הבעל במה שנשאר בידו של בעל תכשיטין או מטלטלין עכ"ל. והנה בתשו' פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ה' דף פ"ד ע"ב הובא תשו' מורינו הרה"ג מהר"ר גבריאל איספיראנסה ז"ל אב"ד דפה עיה"ק צפת ת"ו בדבר אלמנה שפסקה נדוניא לחתנה. ולא היה בידה ליתן לו כל הסך במושלם בשעת הנישואין. ונתחייבה לו בשטר וקנין גמור להשלים לו כל שארית הנדוניא. וקיבל החתן את החוב הנז"ל על עצמו בהכתובה. ואחר זמן שלחה לו חמותו הממון הנז"ל. וקודם שהגיע הממון ליד הבעל. בעוד היות הממון ביד השליח של חמותו. מתה הבת בלי זרע של קיימא. וכראות השליח כן. עיכב את הממון בידו. והבעל טען לזכות בחלק הנוגע לו בממון ההוא שביד השליח. כפי תקנת עיר קדשינו ת"ו. מתרי טעמי. חדא מטענת קים לי כרש"י דס"ל דמשנישאת האשה אעפ"י שכתובתה בבית אביה הבעל יורשה. שהרי הוא תפוס בחלק ההשבון המגיע להאלמנה כפי התקנה מן הסך שכבר נתנה לו האלמנה ומעכב חלקה בידו כנגד חלק המגיע לו מן הממון שביד השליח. ועוד דבנ"ד אפילו רבינו תם יודה כיון שהאלמנה נתחייבה לו תשלום הנדוניא בשטר ונמצא דחייבת לו מכח השטר חוב שבידו וזה הוי כמו שהגיע הנדוניא לידו והשיב דהדין עם הבעל מטענת קים לי כרש"י וסייעתו כיון שהוא תפוס בחלק ההשבון הנוגע להאלמנה כפי תקנת עיר קדשינו. וכמ"ש המרדכי בכתובות פרק נערה (הובא בהג"ה לעיל סי' נ"ג סעיף ג') דאם תפס החתן לא מפקינן מיניה דיכול לומר קי"ל כרש"י וכו' ובפרט דאיכא כמה ראשונים ואחרונים דאזלי בשיטה זאת וכו' (עי' שיטה מקובצת על כתובות

דף מ"ז וביד אהרן סי' נ"ה הגהב"י אות ה') ויש לתמוה על הרב המבי"ט ח"א סי' כ"ז שכתב דכל האחרונים הכריעו כרבינו תם ולפיכך כתב דאפשר דאפילו במקומות שנהגו לפסוק כהרמב"ם מ"מ דין זה יצא מן הכלל. ולא איתבריר לן למה יצא מן הכלל דבר שהיה בכלל. ך דרבים מהראשונים וגדולי האחרונים ס"ל כוותיה. ולמה נבטל מנהג המקום דפסקו כוותיה בכל הענינים. ואדרבה הנה מבואר בהמפרשים דמודים בפה מלא דשיטה זאת היא יותר מתיישבת בגמרא משיטת ר"ת. אלא שאין בידינו להכריע אבל מ"מ די לנו הודאת המפרשים. להחזיק המנהג באתרא דנהיגי כהרמב"ם. ואין לנו להוציאו מהכלל אלא א"כ הסכימו דייני העיר להוציאו מהכלל בפירוש משום עגמת נפש או טעם אחר זולתו. והנה בעיר קדשינו כפי אשר שמעתי וראיתי ברוב הפסקי דינים נהגו כהרמב"ם וא"כ אם באנו לדון בדין זה בדרך זה לא היינו צריכים לטענות אחרות. שהרי כל הנושא על דעת מנהג אנשי המקום הוא נושא (עי' בהג"ה לקמן סוף סי' קי"ח). ומשום הכי הגם שהאלמנה עם בתה דנדון דידן הן ממדינת הים ממקומות שלא נהגו כפסק הרמב"ם. מ"מ על דעת מנהג בני המקום נישאת בתה לבעלה וקיבלה עליה מנהג המקום. אלא דלא ברירא לן מלתא כולי האי משום דאיכא רב וגדול דמספקא ליה דראה מעשה שהיה. היפך הרמב"ם. ונעשה כשיטת ר"ת. ולכן אין אנו באים לזכות את הבעל אלא משום טענת קי"ל כרש"י והרמב"ם כיון שהוא תפוס וכו' ועל טענה השניה שטען הבעל כנז"ל. כתב בפרי הארץ שם דף פ"ו משם מורינו הרב מהר"ר גבריאל הנז"ל דתליא בפלוגתא דרבוואתא (עי' לעיל סי' נ"ג סעיף ג' בהגה ובאחרונים שם ובמביט ח"א סי' הנז"ל) וכתב הרב פרי הארץ שם דוה דוקא בשטר חוב דעלמא אבל אם נכתב השטר בדרך מכר ושכירות על בית (עי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' קפ"ד סעיף א') זה מיקרי הגיע הנדוניא ליד הבעל וזכה בה הבעל גם לשיטת רבינו תם ע"ש וכ"כ בתשו' בארות המים אה"ע סי' נ"ח ע"ש. אכן מורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל בתשו' חיים לעולם יו"ד סי' א' דף מ"ט ריש ע"א כתב דלגמרי נקטינן כהרמב"ם משום דכבר נודע שבמקומות הללו קיבלו עליהם הוראות מרן מהר"י קארו ז"ל ואף אם יהיו כל חכמי ישראל מנוגה נגדו אין אדם רשאי לומר קי"ל כדעת החולקים עליו ובפרט פה עיה"ק צפת ת"ו אחריה דמרן ז"ל. ועינינו הרואות כי בש"ע סי' נ"ז סעיף א' העתיק דברי הרמב"ם ז"ל וכו' דהוא כשיטת רש"י ז"ל וכמ"ש בבית יוסף שם ובסי' נ"ה. וא"כ כיון דדעת מרן ז"ל כרש"י ודעימיה. הא ודאי דנקטינן הכי ואפי' להוציא מן המוחזק ע"ש באורך. גם הרב נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' ח' דף פ"ה ע"א כתב וז"ל ומ"מ אנן בדידן פה עיה"ק ירושלים ת"ו דבתר פסק מרן ז"ל בש"ע אזלינן אפילו נגד כל הפוסקים. אין נ לחוש לסברת רבינו תם

ז"ל. דרוב הראשונים חלקו עליו. אף שיש רוב אחרונים דס"ל כר"ת ז"ל. כיון דמרן ז"ל דהוא אחרון שקיבלנו הוראותיו הכריע כדברי רוב הראשונים ז"ל דמסתבר טעמייהו וכן ראיתי להרב אדמת קודש ח"א סי' ל"ג (דף פ"ה סוף ע"ב) שכתב בפשיטות דבני ארץ ישראל לא קיבלו עליהם סברת רבינו תם אלא כרש"י והרמב"ם ע"ש ואף שהוא ז"ל לא ראה תשו' המבי"ט ז"ל וכו' מ"מ נראה לענ"ד דצדקו דבריו ז"ל. כיון שמרן ז"ל בש"ע פסק כרש"י והרמב"ם עכ"ל. וכתב עוד האדמת קודש בסי' נ"ב דף קי"ב ע"א דאנו בני ארץ ישראל שקיבלנו עלינו הוראות הרמב"ם ומרן ז"ל וכו' אין לנו אלא דברי בן עמרם הוא מרן הקדוש ושיטת החולקים על רבינו תם. גם בתשו' בית יהודה ח"א במנהגי ארגיל דף קי"ב סוף ע"ד כתב וז"ל ואנו אין לנו אלא פסק מרן ז"ל בש"ע סי' נ"ז שפסק כהרמב"ם וכו' ומזה הורה מורי ז"ל הלכה למעשה וכו' ויש לו פסק ארוך על זה להוכיח דלא כהרב המבי"ט וכו' עכ"ל, גם בבית יהודה ח"ב סי' נ"ב דף קל"ג סוף ע"ב כתב וז"ל מורי הרב ז"ל עשה מעשה כסברת רש"י והרמב"ם וכן נהגנו אחריו עכ"ל. וכן פסקו רבני ירושלים האחרונים זלה"ה בתשו' הנדפסת בספר בני בנימין ח"א סי' ט"ו דף כ"ז ואילך. והאריכו לדחות תשו' החולק על זה (הוא הרב כפי אהרן ח"א אה"ע כי' יו"ד י"א). אך בדף כ"ח ע"ג כתבו דמ"מ כפי הנשמע ומה שעינינו רואות מעשים בכל יום שבכל ב"ד אם יבוא מעשה לידם שלא באו מעות המדודים ליד הבעל. אז חוקרים ודורשים אם הבעל מוחזק בשאר הנדוניא כדי לזכות אותו שיעכב בידו חלק הראוי ליורשי האשה מחמת תקנת ההשבון. בעד חלק הראוי לו ממעות המדודים שנשאר חמיו חייב לו. ועל הרוב כן הוא. שהבעל מוחזק בנדוניא ומתנות וכיוצא וזוכה בדינו. ומזה נראה שעד היום ההלכה הזאת רופפת היא בידינו דהא לרש"י והרמב"ם ומרן ז"ל אין צורך שיהיה הבעל תפוס בנדוניא כנגד מעות המדודים ואפי' אינו תפוס כלל מוציאים מיד חמיו ונותנים לו. ואולם אחרי ההתבוננות נראה דהיינו טעמייהו. משום דמספקא להו מצד אחר היכא שנשארו מעות המדודין ביד חמיו. דיש מקום לומר דלא זכה הבעל גם לדעת רש"י ודעימיה. וכמ"ש הרב המבי"ט בח"א סוף סי' כ"ז הנז"ל דנראה דאפי' לדעת הרמב"ם היינו דוקא בכתב לה פירות וכסות וכלים דהוו בעין. אבל מעות דאינם בעין לא וכו. ונראה דמשו"ה כתב הרב המבי"ט בח"ג סוף סי' ט' הנז"ל שלא הוציאו הממון מתחת ידי חמיו וגם חלקו החתן וחמיו במה שנשאר ביד ביד החתן תכשיטין ומטלטלין. ולא הועיל תפיסת החתן בחלק התכשיטין המגיע לחמיו כנגד חלק החתן בממון שביד חמיו בטענת קים לי כרש"י והרמב"ם. משום דבמעות. גם לדעת רש"י והרמב"ם לא זכה הבעל כמ"ש בח"א סי' הנז"ל. אך מ"מ כיון דמדברי תה"ד סי' שכ"א והרשד"ם אה"ע סי' רי"ז נראה רלא ס"ל

דאיכא חילוק בין מעות לכסות וכלים וכמ"ש הרב בית דוד אה"ע סי' ל"ט. משום הכי נוהגים לזכות את הבעל כשהוא תפוס בשאר הנדוניא כנגד מעות המדודים בטענת קים לי כהפוסקים ז"ל דאין הפרש בין מעות לכסות וכלים ע"ש באורך. וראיתי בתשו' מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם הנז"ל דף ן' ע"ג שהאריך בדברי מורינו המבי"ט במה שחילק בין מעות לשאר נדוניא כנז"ל וכתב ג"כ דמן התה"ד הנז"ל ומהרש"ך ח"ג סי' כ"ז ומהר"ש הלוי אה"ע סי' ז' נראה להדיא דלא ס"ל חילוק זה. ובדף נ"א ע"ב כתב דמ"מ יכולים אנו לסמוך על סברת המבי"ט לעשותה סניף (לנדונו) ולומר דאליבא דכ"ע לא זכה החתן כיון דהוי מעות ומה גם דלא מצינו למרן ז"ל דבר המנגד לסברא זאת א"כ אית לן למיפסק כהרב המבי"ט ז"ל דגם הוא מאריה דאתרין הוה והרבנים הגדולים מהר"מ גאלאנטי ומהר"מ בן חביב ז"ל בתשו' כת"י הביאו סברת הרב המבי"ט ותפסו אותה במושלם בנדונם. ובדף נ"ג ריש ע"ד הביא תשו' כת"י הרב מהר"ר אברהם מונסון ז"ל שהסכים לזה. וכתוב בתשו' מעשה איש אה"ע סי' יו"ד דף נ"ט כי כל הנז"ל היינו דוקא כשלא השאירה האשה זרע של קיימא. אבל אם השאירה זרע של קיימא. אז מוציאים מיד אבי האשה כל מה שבידו מעות המדודין ונדוניא ותכשיטין ונותנים להבעל וכן הוא מעשים בכל יום בירושלים ת"ו ע"ש ועי' פת"ש לעיל סי' נ"ג סק"ח:

ס"א ה"א בהג"ה ונהגו שהחתן והכלה מתענים ביום חופתן. כתב גאון ירושלים הרב מזבח אדמה אה"ע דף כ"ג ע"ב שאין נוהגין כן. גם הברכי יוסף או"ח סי' ת"ע סוף אות ב' כתב כי בארץ הצבי ובכמה מקומות לא נהגו כן והאידנא נהגינן פה עהה"ק צפת תוב"ב להתענות):

סימן סב

ס"ב ס"א צריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם נישואין וכו'. עי' באה"ט סק"א ופת"ש סק"א ועי' מה שכתבתי לעיל סי' נ"ה סעיף א' ד"ה הארוסה וכו' עד שיביא אותה וכו':

ס"ב ס"א (ונמצא מברך שבע ברכות. כתוב בישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים פי' כ"ח וז"ל בני בבל מברכין את החתן שבע ברכות ובני ארץ ישראל שלשה ברכות עכ"ל. ונראה דצ"ל ובני א"י ששה ברכות. מדמצינו בכתובות דף ח' ע"א ובריש מסכת כלה רבתי דלוי איקלע לבי רבי בהילולא דר"ש בריה ולא בירך ברכת יוצר האדם ע"ש. ולוי ורבי בארץ ישראל היו דרים):

ס"ב ס"ו כתב הרב בית עובד בדיני ברכת חתנים אות כ"ב שבארץ ישראל ת"ו נוהגין לברך ברכת אשר ברא כל שבעה אפילו אין מזמנין אחרים אלא אוכל עם בני ביתו בלבד.

עוד כתב שם אות י"ג דנוהגין בארץ ישראל ת"ו שלא לברך שבע ברכות אלא דוקא בדאיכא שנים לפנים חדשות (עי' שיטה מקובצת כתובות דף ז' ע"ב ד"ה והוא שבאו ס"ת וכו' ובתש', מהר"י הלוי אתי הט"ז עי' ל"ז) ואפילו שאין מרבים בשבילם (עי' ח"מ ס"ק י"א ולקמן סעיף ח' ס"ק י"ג וב"ש שה ס"ק יו"ד ופרי האדמה ח"א, ע"ב מהלכות ברכות הלכה יו"ד)

ס"ב ס"ח כתב הטור וז"ל ויש מקומות שנוהגין שהקהל הולכים עם החתן מביהכ"נ לביתו ביום שבת שחרית אחר התפילה ומברכים שם שבעה ברכות. ויראה שאינו מנהג טוב וכו' עכ"ל ועי' ב"י וב"ח ופרישה שם ובתשו' מצרף לכסף בחלק אלף כסף או"ח סי' ה'. וכתב הרב השומר אמת סי' י"ח אות ג' דף ל"ו וסי' ל"ד אות כ"ח דף ע"ב כי פה עיה"ק צפת ת"ו נהגו כמנהג הנז"ל. והרב מהר"ן אזולאי ז"ל אב"ד דעיה"ק הנז"ל לא הוה ניחא ליה ע"ש. ובזמנינו נתבטל המנהג:

ס"ב ס"ט יש אומרים שאין לומר שבע ברכות על כוס בהמ"ז אלא מביא כוס אחר ואומר עליו ז"ב וחוזר ולוקח כוס של בהמ"ז ואומר עליו בפה"ג ויש אומרים שאין צריך אלא על כוס של בהמ"ז מברך ז"ב וכן פשט המנהג. כתב הגאון חיד"א ז"ל בתשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ה אות ב' דנוהגים בארץ ישראל ת"ו ובארץ מצרים להצריך כוס אחר לשבע ברכות כסברא הראשונה ע"ש. ונראה לענ"ד כי מה שכתב מרן ז"ל כי פשט המנהג כסברא האחרונה נמשך אחר לשון הטור שכתב שבמדינות ספרד נוהגים כן. והגם דבארץ ישראל ומצרים נהגו כסברא הראשונה. כתב מרן ז"ל מנהג ספרד דאינהו רובא עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' וא"ו. ומ"מ הביא סברא הראשונה ג"כ להודיעני דבמקומות שנהגו להצריך כוס אחר יש להם על מי לסמוך עי' מה שכתבתי בקונטריס הנז"ל סוף סי' ז' וכתב בחיים שאל ח"א סי' מ"ד כי נוהגים בארץ ישראל ומצרים. דדוקא כשמברכים שבע ברכות מביאים שני כוסות. אבל בסעודה שאין מברכים בה אלא ברכת אשר ברא נוהגים לברך אותה על כוס בהמ"ז ועל הרוב נוהגים לברך בפה"ג בתחילה וברכת אשר ברא אח"כ סמוך לשתיה. והיינו טעמא כי ברכת אשר ברא דנוהגת תדיר אף דליכא פנים חדשות ואף דליכא עשרה. חשבינן לה לבהמ"ז כדבר אחר ומשו"ה מברכין אותה על כוס בהמ"ז וא"כ צריך לברך בתחילה בפה"ג ואח"כ אשר ברא כמו יקנה"ז כיון דסברינן דחדא מלתא היא. וכתב שם סי' ע"ד אות י"ג ובתשובותיו יוסף אומץ ריש סי' מ"ז דגם לפי מנהגינו שמברכים שבע ברכות על שני כוסות. מ"מ בליל פסח יברך שבע ברכות על כוס בהמ"ז ויברך בפה"ג בתחילה וששה ברכות אח"כ. ע"ש. ועי' תשו' כפי אהרן ח"ב או"ח סי' ז':

סימן סג

ס"ג ס"א (כתוב ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' מ' וז"ל בני בבל נוהגים בבליעה בצינור באמה כדרך שנברא ובני ארץ ישראל באצבע עכ"ל. ונראה דצ"ל נוגעים בבעילה בצינור וכו'. ושורש למנהג בני א"י עי' פרקי דרבי אליעזר פרק ט"ז. ועי' יבמות דף ל"ד ע"ב מועכות של בית רבי תמר שמן וכו'. ובתוס' שם דף ע"ו ד"ה שלא וכו'. ובמדרש רבה סדר לך לך פרשה מ"ה פיסקא ד' וכתב הרב יפה תואר שם כי כן היה דרך חסידים הראשונים כדי שלא להוציא ז"ל. ובפרקי דרבי אליעזר פרק הנז"ל איתא שנהגו כן כדי שלא יבואו לידי ספק דרוסת איש):

סימן סד

ס"ד ס"ג (וכן פשט המנהג לישא נשים בערב שבת וכו' ומקום שאין ב"ד יושבים בו אלא בשני ובחמישי בלבד בתולה נישאת ביום רביעי שאם היתה לו טענת בתולים ישכים לב"ד. כתוב ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ח וז"ל בני בבל משיאין את החתן והכלה ביום חמישי ובני ארץ ישראל ביום רביעי כהלכה בתולה נישאת ליום הרביעי עכ"ל ונראה כי מה שנהגו בבבל להשיא ביום חמישי הוא כדי שתיבעל בששי משום ברכה דאדם עי' כתובות דף ה' ע"א ובתוס' שם דף ג' ע"א ד"ה אשה וכו' ובהג"א פ"ק שם סי' יו"ד ופני יהושע שם בקונטריס אחרון אות א').

ס"ד ס"ח ואלמנה אין חופה קונה בה אלא ע"י יחוד של ביאה וכו' לפיכך צריך להתייחד עמה קודם שבת כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת. עי' או"ח סי' של"ט סעיף ה' וביו"ד סי' קצ"ו סוף סעיף ב' ובאחרונים שם וכאן ובסי' נ"ה בח"מ סק"ח וב"ש סק"ב וסק"ד ופת"ש שם סק"ב אם בעינן ביאה ממש או דסגי ביחוד הראוי לביאה. ובתשו' פני יהושע ח"א אה"ע סי' ג' ובתשו' יוסף אומץ להגאון חיד"א ז"ל סי' י"ד ובתשו' עמודי אור סי' י"ב הסכימו דסגי ביחוד הראוי לביאה. וכ"כ בלחם יהודה על הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות אישות דף מ"ב דבבתולה סגי יחוד שאינו ראוי לביאה ובאלמנה יחוד הראוי לביאה. וכתב השולחן גבוה או"ח סי' תקכ"ד סוף סק"ד כי כן נוהגים בשאלוניק דבאלמנה סגי יחוד הראוי לביאה וכתב בתשו' מעשה אברהם אה"ע סי' ה' דף קמ"ח ע"ב כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו:

סימן סה

ס"ה ס"א איתא בכתובות דף י"ז ע"א דבמערבא הכי מישרו קדם כלתא. לא כחל ולא שרק ולא פירכוס. ויעלת חן:

סימן סו

ס"ו ס"א עי' רמב"ם פ"ד מהלכות יבום הלכה ל"ג ותשב"ץ ח"ג סי' שיא ובנימין זאב סי' ן' ובספר חופת חתנים להרב מהר"ר רפאל מילדולה סי' ה' נוסח הכתובה הנהוג בין הספרדים ופירושו. ועי' תשו' מהר"מ מינץ סי' ק"ט ולבוש סי' זה ונחלת שבעה סי' י"ב הנוסח הנהוג בין האשכנזים ופירושו והנני מעתיק הנוסח הנהוג פה עיה"ק צפת ת"ו בין הספרדים. והוא העתק מכתובה ישנה משנת התקצ"ג. בששי בשבת ארבעה ימים לחודש תמוז שנת חמשת אלפים וחמש מאות ותשעים ושלש לבריאת עילם למנין שאנו מנין כאן בעיה"ק צפת תוב"ב דעל נהר דולבאי יתבא וממימי מעינות מסתפקא. איך החתן פב"פ אמר להאי כלתא בתולתא דא פב"פ הוי לי לאינתו כדת משה וישראל. ואנא בסייעתא דשמיא אפלח ואוקיר ואזון ואפרנס ואכלכל ואסובר ואכסה יתיכי כהלכת גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין ומכלכלין ומסוברין ומכסין ית נשיהון בקושטא. ויהיבנא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזו ליכי. ועלי מזונייכי וכסותייכי וסיפוקייכי ומנדע יתיכי כאורח כל ארעא. וצביאת כלתא בתולתא דא והות ליה לאינתו כדת משה וישראל. ודא נדוניא דהנעלת ליה כלתא דא מבית אביה ואמה בין בגדים ומלבושים ותכשיטים ושימושי ערסא סך כו"כ גרוש. וצבי חתנא דנא והוסיף לה מדיליה תוספת על עיקר כתובתה סך כו"כ גרוש. נמצא סך הכל בין נדוניא ותוספת על עיקר כתובתה סך כו"כ גרוש בר ממאתן זוזי דחזו לה. והודה החתן הנזכר איך קיבלם ועלו ובאו לידו ורשותו והעלם על עצמו כנכסי א ברזל שאם שאם פיחתו פיחתו לו ואם הותירו הותירו לו. וכך אמר לנא חתנא דנא. אחריות וחומר וחיזק שטר כתובה נדוניא ותוספת האילין קבילית עלי ועל ירתאי בתראי ועל כל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא מקרקעי ואגבן מטלטלי דקנאי ודאקנה כולהון יהון אחראין וערבאין ומשועבדין להתפרעא מנהון שטר כתובה נדוניא ותוספת האילין ואפילו מגלימא דאכתפאי. בחיי ובתר חיי. כאחריות וחומר וחוזק כל שטרי כתובות נדוניות ותוספאות הכשרים דנהיגי בישרא העשויין כהוגן וכתקנת חז"ל. התנאים שהתנו ביניהם החתן והכלה הנזכרים. כולם שרירים וקיימים עשויים באמת וישר כתנאי בני גוב"ר. ואלו הם. שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה אלא אם כן שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא ח"ו. ושלא יפתנה שתמחול לו כתובתה לא כולה ולא מקצתה ולא שום תנאי מתנאיה. ואם יפתנה ותמחול. מעתה ומעכשיו תהיה אותה מחילה בטילה ומבוטלת ועשויה כחרס הנשבר וכדבר שאין בו ממש. ולא ימכור ולא ימשכן שום דבר מסכי כתובתה כי אם על פיה ורצונה ורשותה. ולא יעביר מעזה ומצובה ולא יכנס דרך ים כלל

אלא אם כן יניח לה גט זמן כשר. ומזונותיה כאשר יסכימו ביניהם. ולא יגרשנה כי אם ברשותה ורצונה ורשות ורצון בית דין יכב"ץ. ומעשה ידיה לו ועליו כל צורכה בריאה וחולה ח"ו. ולא יניחנה בכעס שלשים יום. הדירה פה עיה"ק צפת תוב"ב. הירושה כמנהג עיה"ק החדש המחודש הנהוג היום. וקנינא מיד החתן הנזכר בקנין גמור ושלם במידי דכשר למקני ביה מעכשיו כראוי וכתקנת חז"ל וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת לאשר ולקיים את כל הנז"ל מראש ועד סוף בלתי שום שינוי ותמורה כלל. והכל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בביטול כל מודעי וכו' ובפיסול עידי מודעי וכו' לדעת הרשב"א זלה"ה והכל שריר ובריר וקיים. ועי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' רס"ו דף ר"ג ע"ג וע"ד מה שצידד בביאור נוסח שלנו במה שכותבים נמצא סך הכל וכו' קיבלם וכו' והעלם על עצמו כנכסי צ"ב וכו'. ומנהג התנאי שלא ישא אשה אחרת וכו' עי' מה שכתבתי לעיל סי' א' קלל יו"ד ד"ה שולא החרים. ותנאי שלא יפתנה שתמחול וכו' עי' תשו מרן ז"ל אה"ע דיני כתיבה סי' ד' ד"ה ומ"מ אם מנהג וכו' ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ב' ומהריב"ל ח"ב סי' מ"ז ומהרח"ש ח"ג סי' ס"ג ותורת (לג) חסד פרחיא סי פ"א פ"ב פ"ד ופרח מטה אהרן ח"א סי' קכ"א ומשאת משה ח"א אה"ע סי' ל' דף קצ"ד ע"ב ואורים גדולים סי' פ"א ונוכח השולחן אה"ע סי' ט"ו דף כ"ו כ"ז וכפי אהרן ח"ב בקונטריס בני יוסף סי' א'. ותנאי שלא ימכור וכו' עי' תשו' רבותינו מהר"מ גלאנטי סי' ע' וסי' פ"א ומהריט"ץ סוף סי' רמ"ב דף קצ"א ע"ב. ותנאי שלא יעבור מעזה ומצובה וכו' עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' ע"ו סעיף ה'. ותנאי שלא יגרשנה כי אם ברשותה וכו' עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' קי"ט סעיף וא"ו ד"ה יכול. ותנאי מעשה ידיה לו ועליו כל צורכה וכו' עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' ע"ט סעיף ג' וסי' פ"ח סעיף ב'. ותנאי הדירה פה עיה"ק וכו' עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' ע"ה סעיף ב' וסעיף ד'. ותנאי הירושה כמנהג עיה"ק החדש המחודש וכו עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' קי"ח סעיף א' ד"ה וכתב הרב מזבח אדמה וכו' וד"ה אחרי עחירת שלום וכו'. ובענין הקנין ות"ך ושבועה חמורה הכללית שבסוף הכתובה עי' בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ן' וח"ג סי' קע"ו וסי' רי"א. וכתב הרב שבט בנימין סי' ש"א דף ק"מ ריש ע"ג דבכתובות של עיה"ק ירושלים ת"ו וצפת ת"ו וכיוצא. שכותב ם חיובי הכתובה עם התנאים בשטר אחד בלתי הפסק בין החיובים להתנאים ובסוף כתוב קנין אחד ושביעה לקיים את כל הנז"ל וכו'. נראה דאין ספק שהשבועה חוזרת על כל חיובי הכתובה כמו על התנאים:

ס"ו ס"ב אם יאבדו או יוזלו ואז וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

ס"ו ס"ו (כתוב בישש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ז' וז"ל בני ארץ ישראל כתובה שלהם כ"ה כספים ובני בבל אומרים כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות עכ"ל. ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ד שער ד' סי' ל"ט כתוב להיפך וז"ל אנשי מזרח משיאין בכתובה שלהם כ"ה כספים לבתולה וי"ב וחצי לאלמנה ובני ארץ ישראל כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות עכ"ל וכ"כ בפיסקי ריקאנטי כת"י סי' תרס"ו ובספר המכריע לרבינו ישעיה הזקן ז"ל סי' מ"ב. וע"ש וברמב"ם פ"ד מהלכות יבום הלכה ל"ג ופ"י מהלכות אישות ה"ח דכספים הינו זוזים, וכתוב בספר המכריע שם כי מנהג בני ארץ ישראל הוא על פי הירושלמי סוף כתובות ופ"א ה"ב ע"ש ועי' עוד בירושלמי יבמות פ"ז ה"ג ופרק ט"ו ה"נ)

ס"ו ס"ז עי' בית יוסף ד"ה כתוב בא"ח וכו' לענין גביית עיקר כחובה. ועי' בתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ט'. שנוהגים היום. שיש נשים שאינן מקפידות ואז אין מגבין להן ובפרט כשכתובתה מרובה. ויש נשים מקפידות ואז מגבין להן. ועי' כנה"ג הגהב"י אות כ"א:

ס"ו סי"א בהג"ה ודין נדוניא וכו'. וכ"כ בהג"ה לעיל סעיף ז'. וכתוב בפחד יצחק אות ך' דף ק"ג סוף ע"א ובספר שפת אמת למהר"ן טירני דף כ"ז ע"ב כי ראו כתובה מעיה"ק צפת ת"ו שהיו חתומים בה חמשה עמודי עולם זלה"ה וכתוב בה ודא נדוניא וכו' וכנוסח שכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות יבום הלכה ל"ג וכן עיקר ודלא כהסוברים לכתוב ודין נדוניא ע"ש:

סימן ע

ע' ס"ה הרי אלו שלו וכן וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן עה

ע"ה ס"ב אינו יכול להוציאה מנוה היפה לנוה הרע ולא מרע ליפה. עי' תשו' בירך משה גלאנטי סי' יו"ד י"א במעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו שלא נכתב בהכתובה. תנאי הדירה בעיה"ק צפת ת"ו כנהוג לכתוב בשאר כתובות. אלא נכתב. הדירה בארץ ישראל ואחר הנישואין רוצה להוציאה מצפת לטבריא ת"ו שלא מרצונה. אם יכול להוציאה מן הדין או לא:

ע"ר ס"ג במה דברים אמורים מחו"ל לחו"ל ומא"י לא"י אבל מחו"ל לא"י כופין אותה לעלות אפילו מנוה יפה לנוה רע ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו עכו"ם ואין מוציאין מא"י לחו"ל ואפילו מנוה הרע לנוה הטוב ואפילו ממקום שריבו עכו"ם למקום שרובו ישראל, ולקמן סעיף ה' יש מי שאומר דהא דכופין לעלות לארץ ישראל היינו

בדאפשר בלא סכנה הילכך מסוף המערב עד נוא אמון אין כופין לעלות ומנוא אמון ולמעלה כופין לעלות דרך יבשה וגם דרך ים בימות החמה אם אין שם לסטים. וביו"ד סי' רס"ז סעיף פ"ד כתב וז"ל עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו שם רצה האדון לצאת לחו"ל אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם עכ"ל וכתב הגר"א ז"ל בביאור יו"ד שם ס"ק ק"ס ובביאור אה"ע סי' זה סוף ס"ק י"ו דזה דלא כדעת ר"ח כהן בתוס' כתובות דף ק"י ע"ב ד"ה הוא וכו' (דסובר דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם). וכ"כ הרב פאת השולחן סי' א' אות י"ד וכבר כתב הכנה"ג אה"ע סי' זה בהגהב"י אות כ"ה דהא דמרן ז"ל לא הזכיר בב"י סברת ר"ח כהן כלל הוא משום דס"ל. דכל הפוסקים שכתבו דין דכופין לעלות לא"י והביאו הברייתא דסוף כתובות להלכה, הם חולקים על ר"ח כהן. וכתב הכנה"ג שם כי כן היא דעת רבותינו המבי"ט ח"א סי' רמ"ה ומהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' כ"ח ומהר"מ גלאנטי סי' מ"ד וסי' ס"ז ומהר"מ אלשיך סי' ל"ח וכן רעת כמה גדולי האחרונים ועי' מטה יוסף ח"א יו"ד סי' יו"ד דף י"ו וזרע אברהם יו"ד סי' י"ג דף נ"ז ריש ע"א ותשו' קול גדול למהר"מ בן חביב סי' כ"ו והקדמת סידור יעב"ץ ותשו' יוסף אומץ סי' נ"ב ושדה הארץ אה"ע סי' י"א ותשו' נשמת כל חי יו"ד סי' מ"ט. וכתב מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' הנז"ל דנהגנו לפסוק דהכל מעלין לארץ ישראל נוהג מתוגרמה לארץ ישראל משום דשיירות מצויות תמיד משם לארץ ישראל ואין סכנת נפשות בהדרכים. וכתב הרב יד אהרן הגהב"י אות ל"ה משם מהר"ש הלוי בתשו' (לב שלמה סי' ל"ד) שמצא תשו' הרמב"ם כת"י וז"ל המפורסם אצלינו אשר ראינו בתי דינים דנים בו במערב כך הוא. שמחרימין בשם כל מי שיעשה זה דרך עלילה על אשתו שלא לעשותו זולתי ללכת להתברך בארץ ישראל לא זולת זה. ויענה הבעל אמן. ואז יכריחו האשה ללכת עמו או תצא בלא כתובה. כבר ראינו אותם עושים. אמנם מה שאני רואה ובו אני מורה. הוא זה אשר אומר לך. ובו ראוי להורות כל מי שיודע ביאור אומרו צדק צדק תרדוף וביאור אומרו לא תשא שמע שוא ומה שיוצא מדבריהם אין לדיין אלא מה שעיניו רואות הוא כך. איזה איש שביקש לעלות לארץ ישראל והוא מוחזק בכשרות ולא היה בינו ובין אשתו מריבה בשום פנים. אז נחייב את אשתו לעלות עמו לארץ ישראל. ואם יחסר אחד מהתנאים הללו אין לדון עליה לעלות עמו וכו' עכ"ל. וכן כתב הכפתור ופרח פרק עשירי דף כ"ט ע"ב דפוס ברלין לענין האשה שמבקשת לעלות לארץ ישראל ע"ש. ועי' תשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' ת"ט וסוף סי' ת"י. וכתוב בתשב"ץ קטן סי'

תקנ"ט וז"ל וששאלת עיקר מצוה ללכת לארץ ישראל. איני יודע אלא כמו שמפורש בסוף כתובות. ואם מוחלין לו כל עוונותיו מפורש שם. ובלבד שיהא פרוש מכאן והלאה. ויזהר מכל מיני עון. ויקיים כל מצית הנוהגות בה. שאם יחטא בם יענש יותר על העבירות שיחטא שם מבחוצה לארץ כי ה' אלדי"ך דורש אותה תמיד ועיני ה' בה והשגחתו בה תמיד ואינו דומה המורד במלכות בפלטין למורד חוץ לפלטין. והיינו ארץ ארץ אוכלת יושביה וכן נמי ולא תקיא הארץ וכו' לפי שהיא מקיאה עוברי עבירה (עי' שבת דף ל"ג ע"א ורש"י ורמב"ן עה"ת סוף אחרי מות) והיינו דכתיב ושמחו עליה אויביכם דאפילו אומות העולם שיש בה אינם מצליחים מחמת שהם עוברי עבירה. ועל כן ארץ ישראל עכשיו שממה היא ואין בה עיר מוק"ח ומיושבת כמו בשאר ארצות. ואותם שהולכים שם ורוצים לנהוג בה קלות ראש ובפחזותם להתקוטט שם. קורא אני עליהם ותבואו ותטמאו את ארצי (ירמיה סי' כ' פסוק ז') ומי ביקש ואת מידכם רמוס חצרי (ישעיה סי' א' פסוק י"ב) אבל חי שהולך שם לשם שמים להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו. ובלבד שיוכל להתפרנס שם דכל דסליק אדעתא למידר כדאיתא בפרק האיש מקדש דף ן' ע"א עכ"ל. וכ"כ בפאה"ש סי' הנז"ל ס"ק ט"ו משם הכלבו סי' קכ"ז. וכתוב בפרקי דרכי אליעזר פרק ל"ד דהצדיק שמת בחו"ל נפשו נאספת לארץ ישראל והרשע שמת בארץ ישראל נפשו נשלכת לקלע לחוצה לארץ. ואיתא בתשו' דבר שמואל אבוהב סי' קנ"ו וז"ל. כתב ספר הזכרונות הניתן לחכם אחד העולה לדור בארץ ישראל לזרזו לקדש עצמו ולעשות משמר למשמרתו בקצח איסורים שנכשלים שם קצת בני אדם בדורות הללו. מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו. הולך תמים ופועל צדק בדקדוק חילוק המעות ששולחים לעניים על ידו שלא לשנות בהם מדעת הבעלים ושלא לחלקם כי אם ביושר ואמונה לכל אחד כפי הראוי לו ומיוחד בסתם או במפורש. ודובר אמת בלבבו לקיים באמת ואמונה כל התנאים שעושים טובי העיר עם הבאים לדור שם על דבר המסים ושאר, צרכי העיר לא יעברו עליהם בשום אופן וסיבה כל משך זמן המוגבל לשמירתן. לא רגל על לשונו איסור הקללות איש לרעהו על כל דבר או סיבה קלה שבקלות ונמצא חוטא ולא לו. לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא וכו' בעת פטירת אחד מן הבאים לגור בארץ שלא ליקח ממה שהשאיר שם אחריו יותר מהראוי להוצאת קבורתו והספדו. ולכלכל בזה דבריהם במשפט השוה לכל כפי ממונו ומדריגתו. ומותר המת ליורשיו יהא מונח שם ביד ב"ד או אנשים נאמנים בפקדון עד שיוחזר ליורשיו בחשבון צודק שלא ליתן פתחון פה למערערים נבזה בעיניו נמאס למעט בתענוגים ותאות גופו ובכללם התענוג באבק ועשן עשב הטאבאק"ו ואבידת זמן הלימוד בזה והאיסור הגורם בימים טובים על

דבר הכיבוי דצווחו עליו קמאי. ואת יראי ה' יכבד התלמידים ההגונים ליזהר בשקידת תלמודם שלא לבטלו אפילו שעה אחת או להפסיקו בדברים אחרים אפילו של מצוה שיכולה ליעשות ע"י אחרים כל זמן שעוסקים עמהם לשם שמים ללמדם. נשבע להרע ולא ימיר זהירות יתירה בדבר השבועות בביטוי שפתים ובשטרות שחילול דבריהם מביא לידי חילול ה' ולהטיל מום בקדשים כספו לא נתן בנשך ליזהר ולהשמר מאיסור הרבית צרעת פורחת היא כהיום בהמון עדתינו ובפרט הקצוצה הנעשה כהיתר ליתומים ואלמנות ויש מקילים ג"כ לבעלי תורה. ושוחד על נקי לעשות משמרת למשמרתם לבלתי התקבל שכר ופרס על הדינים. וכתיבת הפסקים היא גרמא בניזקין וערעורי דברים כנגד ת"ח אלא לחכמים לדרוש לחקור ולתקן. להחמיר באיסור יחוד השפחות. ועשיית מלאכתן בשבת. ובחימום משקה הקאהו"י. בזריזות בדיקת הסכין של שחיטה וזהירות הממונים על מלאכת הניקור. בהשגחת מעשה הגבינות לראות החליבה והכשר הכלים. בגדר קדושת הצניעות כל אחד לגבי בנין ובני ביתו בדירתם הצרה עליית קיר קטנה. לזרז התלמידים שיהיו בקיאים בכל כ"ד ספרי המקרא והשגרת גירסת המשנה בעל פה וקביעות עיון פרטי בפירושיה ודקדוקיה עכ"ל. וכבר כתב הר"ן להריב"ש בתשו' הריב"ש סי' ש"צ הובא בבית יוסף או"ח סי' תר"צ וז"ל רואה אני דבריך טובים ונכוחים שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק. על אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות שהם כבשונו של עולם. ואיך נניח הדרך אשר דרכו בה רבותינו הקדושים ונכניס עצמינו במקום צר ובמשעול הכרמים עכ"ל וזה כתב בענין מגילה שהיא מדרבנן. וכ"ש בענינים דאורייתא שאין לחפש אופנים שונים וסברות דחויות לסמוך עליהם להקל:

ע"ה ס"ד והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל לירושלים שהכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין משם הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין משם. עי' תשו' שדה הארץ אה"ע סי' י"א בזה. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' ה' שאם כתוב בהכתובה. הדירה בארץ ישראל. אז בודאי דיכול לכוף אח אשתו להעלותה מעיה"ק צפת ת"ו לעיה"ק ירושלים ת"ו דהא ליכא סכנת דרכים מצפת לירושלים. אבל אם כתוב בהכתובה הדירה פה צפת תוב"ב. נראה דאינו יכול לכופה לעלות מצפת לירושלים כיון דהתנה בפירוש ונשבע על זה. ואח"כ כתב דעל פי מה שפסק הוא ז"ל בתשו'. בתשו' אחרת יוצא דיכול לכופה. ואח"כ חזר לדבריו הראשונים דאינו יכול לכופה. וכתב הרב מהרח"ף בתשו' נשמה כל חי יו"ד סי' מ"ח דף ע"ה סוף פ"ד דמ"ש מהריט"ץ דעל פי מה שפסק בתשו' אחרת וכו'. נראה דזה היה כתוב בסוף סי' ה' או היה כתוב באמצע הסי' בהגה"ה בחצאי

לבנה. דאל"כ דבריו סתרי אהדרי מרישא לסיפא. עוד כתב דהתשו' אחרת היא בסי' רכ"ו. וע"ש סי' ר"ז. ועי' תשו' פני יצחק ח"ב סי' יו"ד דף נ"ה:

סימן עו

ע"ו ס"ח יש לאשה לעכב וכו'. עי' לקמן סי' קנ"ד סעיף ח' וכתבו רבותינו הרב המבי"ט ח"ב סי' רכ"ב. ומהריט"ץ סי' קע"ה ד"ק ועתה אחרי וכו' ומהר"מ אלשיך ריש סי' ע"ח. ומהר"ר אלישע גאליקו בתשו' כת"י הובא בכנה"ג סי' זה הגה"ט אות ה' שאנחנו כותבים תנאי בכתובה בשבועה שלא יעבור מעזה ומחל'ב (ארם צובה) או דרך ים עד שיניח לאשתו גט זמן. וכתב המבי"ט שם שאין אנחנו מדקדקים בענין הנחת גט כשהם אנשים מהוגנים והולכים ברשות נשותיהם שהוא ידוע שלא יעגנו אותם ואינם צריכים התרה על השבועה כיון שנוסעים ברצון האשה:

סימן עז

ע"ז ס"א המורד על אשתו וכו' עי' אחרונים לעני היכא שרוצה ליתן לה כתובתה ולגרשה ויש שם חרם רבינו גרשום שלא לגרש בעל כרחה. אם הוא מחויב לתת לה מזונות או לא. ועי' גט מקושר להרב מהר"י נבון סי' קי"ט דף ט' ודף יו"ד בזה. וכתב הרב מהר"י אלגאזי בתשו' הנדפסת בפרי האדמה ח"ד פרק י"ד מהלכות אישות דף יו"ד ע"א שבמקומות שנוהגים לכתוב בכתובות שבועה שלא יגרשנה בעל כרחה. חייב במזונותיה אליבא דכ"ע וכמ"ש בתשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' כ"ד. ועי' תשו' בירך משה גלאנטי סי' יו"ד דף מ"ג. פני יצחק ח"ב סי' יו"ד דף ס"ג ע"ב. שמחה לאיש אה"ע סי' ה' דף ל"ג וסי' ט"ז דף נ"ה ע"ד:

ע"ז מ"ב בהג"ה ויש אומרים דבזמן הזה שאין נושאין שתי נשים לא משהינן לה י"ב חידש וכו' ויש חולקין וכו'. ולדידן שמתנים וכותבים בכתובות שבועה על זה. עי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' שד"מ ובתשו' מטה יוסף ח"א אה"ע סי' י"ג. ובשאר דיני מורדת לדידן דאזלינן בתר הרמב"ם ומרן ז"ל עי' משכנות הרועים אות מ' סי' רכ"ט ותשו' ויאמר יצחק אה"ע סי' קכ"ו ותשו' פני יצחק חלק ששי סי' ד' דף וא"ו ואילך:

סימן עט

ע"ט ס"א (אבל אלמנתו אינה מתרפאת מנכסיו אלא ברפואה שאין לה קצבה וכו'. איתא בכתובות דף נ"ב דעשו הקזת דם בא"י כרפואה שאין לה קצבה):

ע"ט ס"ג אם ראה הבעל שהחולי ארוך יכול לומר לה הרי כתובתיך וכו' ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ כתב הרב בירך משה גלאנטי סי' ד' דף כ"ה ע"ד שנוהגים לכתוב תנאי בכתובות כי מעשה ידיה לו ועליו לספק כל צורכה בריאה או חולה ואפשר לומר

בכוונת התנאי משום דלדעת הר"ן הובא לעיל סי' ס"ט סעיף ד' בב"ש סק"ד יכול הבעל לומר לאשתו אפי' בעל כרחה צאי מעשה ידיך למזונותיך ומה שאינו מספיק אשלים לך. ובסי' ע"ט קי"ל דמן הדין אם ראה הבעל שהחולי ארוך יכול לומר וכו' משום הכי כותבין מעשה ידיה לו וכו' ע"ש באורך. ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סי' פ"ח משם תשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ב':

סימן פב

פ"ב ס"ז עי' ב"ש סק"ח ובדק הבית משם תשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' ל"ח בהא דכתובות דף ק"ב ע"ב דאם מת האב אין מניחין הבן אצל יורשיו אלא אצל אמו משום חשש רציחה וכו'. וכתב הכנה"ג בהגה"ט אות י"ג משם מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' קס"ה בשם רבו הוא מורינו הרב מהר"י בי רב ז"ל בתשו' סי' י"ט שאנחנו רואים מעשים בכל יום שאין חוששין לרציחה דחששא רחוקה היא וכו' ע"ש ועי' תשו' בעי חיי להכנה"ג חו"מ ח"א סי' רי"ב רי"ג ובתשו' סם חיי סי' ג':

סימן פח

פ"ח ס"ב אבל במקום שאין כותבין בכתובה שום כלי בפרטות אלא כוללים הכל וכותבין הכניסה לו בבגדים ותכשיטים סך כו"כ מעות הרי סך אותן המעות חוב עליו וכו' ואין חוששין לשומא ראשונה כלל. כן כתב מרן ז"ל בב"י ואח"כ כתב וז"ל ואחר שנים שכתבתי זה קם חכם אחד ופסק כמנהג שכתבו הרי"ף והרמב"ם אף לנוהגים שלא לכתוב שום כלי בפרטות. וחלקנו עליו. והוא כתב לחזק דבריו. ואני כתבתי לסתור כל דבריו. והסכימו עמי כל חכמי העיר הזאת צפת תוב"ב. והבאתי ראיה מתשו' הריב"ש סי' כ"א וסי' ק' כי שם האריך בזה לאשר ולקיים דברי. עם היותם ברורים בעצמם ופשוטים בטעמם ונימוקם עמם ואינם צריכים חיזוק עכ"ל. והנה החכם הנז"ל הוא הרב המבי"ט בתשובותיו ח"א סי' כ"ח וסי' ס"ט וח"ב סי' ע"ז וח"ג סי' נ"ו וסי' קפ"ד. וההיא דח"א סי' כ"ח נדפסה בתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ב'. ומרן ז"ל שם סתר כל דבריו באורך. וכתב דמנהג שכתבו הרי"ף והרמב"ם הוא נוהג נוהג דוקא בין המוסתערב"ים הם אזרחי הארץ שבגליל עיה"ק צפת ת"ו שנהגו לכתוב בכתובה שומת כל כלי וכלי בפרטות. אבל אנחנו הספרדים שבאנו מחו"ל לדור בגליל ת"ו ונוהגים לכלול הכל יחד בכתובה כנהוג בחו"ל בספרד ותוגרמה. הגם דנוהגים לשום אותם לערך רביע יותר משווין. מ"מ הוי שטר הכתובה שטר חוב גמור מן סך מעות שהבעל חייב לשלם לה כשתתגרש או תתאלמן וכמו שנוהגים במקומם בחוצה לארץ וכו'. ומה שכתב הרב המבי"ט שמנהג אזרחי הארץ הוא קבוע גם עלינו כמו שנמשכים אחריהם בענין התנאים שבכתובה וכו'.

אינו כן. ואדרבה מנהגינו בכתובה הפוכים ממנהגם. צא ולמד ממה שבכל כתובותיהם כותבים מוקדם ואנחנו אין כותבים מוקדם. ועוד שברוב כתובותיהם או בכולם אין כסותה על הבעל אלא מעשה ידיה בכסותה (דמהני תנאי בזה וכדלעיל סי' ס"ט סעיף וא"ו) ואנו בכל כתובותינו אין גם אחת שלא תהא כסותה עליו ומעשה ידיה לו. ועוד שהם אינם רשאים לשלוח יד בנכסי האשה ואפילו יהיה אסור בזיקים ובבבלי ברזל וחבלי עוני לא תשליטנו על חפץ מחפצים שלה אך אנו הספרדים לא כן רק כאשר יהיה האדם דחוק תמסור לו האשה חפציה ונכסיה להיות נעור בהם וכו' וכו'. ומה שכתב הרב המבי"ט כי מה שאין הספרדים כותבים שומת כל כלי וכלי בפרטות בכתובה לית לן בה מאחר כי הם ג"כ כותבים על פנקס הסופר וביד החתן שומת הנכסים כל אחד ואחד בפרטות וכו'. אינה טענה כי בהכרח צריך לכתוב כן כדי לדעת שומת הנדוניא כדי לכותבם בכתובה. כי עכ"פ צריך לשום כל חפץ וחפץ לבדו ואח"כ לקבץ שומת הכל ולכותבו בכתובה. ומה שנותנים הפנקס ביד החתן. הוא כדי שלא יחסרו מלמסור בידו איזה חפץ או חפצים מאשר הראו לו בשעת השומא אבל לא לשיעמור הפנקס ההוא ימים רבים עד שתתאלמן האשה ותגבה הנדוניא על פי הפנקס. שאם כן היה צריך להעתיק אותו פנקס בכתובה כמנהג תושבי ואזרחי הארץ. כי הכתובה לעולם עומדת עד שתתאלמן. אבל הפנקס. כיון שקיבל הנכסים ההם בביתו. הוא נזרק. ולא תמצא אפילו אחד מני אלף שיהיה אותו פנקס קיים בידו כי אם בדרך מקרה. ועוד שענין הפנקס הוא נהוג אצל הספרדים גם בחוצה לארץ במקומם אעפ"י שדנים שם לגבות כל הסך שבשטר הכתובה כמו חוב גמור לפי שמוכרחים לתת פנקס ביד החתן מטעם הנז"ל וא"כ כשנוהגים לכתוב פנקס הוא על פי מה שהיו נוהגים בחוצה לארץ וכו' וכו' הכלל העולה שהדין הפשוט הוא שהספרדים הדרים בגליל מגבין לאלמנה חפצי נדוניתה בשווין ששוין בשעת גבייה. וגובה כל מה שכתוב בשטר הכתובה ואפילו העלום בשעת שומא כפליים בשווין מ"מ גובה הכל וחפציה נישומין כשווין בשעת גבייה בין פיחתו הנכסים בין לא פיחתו כל לעולם היא גובה בדרך זה. כל זמן שלא ינהגו כמנהג אחר ויהיה המנהג ההוא פשוט בכולם אז הנושאים נשים משם ואילך מגבין להם כפי אותו המנהג וכו' ע"ש באורך. ואח"כ הובאו שם פסקים מרבותינו מהר"מ קורדווירו ומהר"מ אלשיך ומהר"ר אברהם בן אשר (בעל ספר מעדני מלך ואור השכל על בראשית רבה) לחזק ולקיים פסק מרן ז"ל וכ"כ מורינו הרב מהר"ר אלישע כאליקו בתשו' כת"י הובא בכנה"ג הגהב"י אות י"ד. וכתב הרב המבי"ט בח"ג סי' קפ"ד הנז"ל כי גם הרב מהר"י קארו ז"ל לא פסק כן אלא לגבי היורשים כשאין שם בעלי חובות או אפילו יש שם

בעלי חובות אך היה בנכסים של המת כדאי לכולם והותר ליתומים. אבל כשיש בעלי חובות הרבה ואם תגבה האלמנה נכסי נדוניתה כמו ששוים בשעת הגבייה לא יספיקו לבעלי חובות וכל שכן שלא ישאר שום דבר ליתומים לא היה מורה כך. וערער הרב המבי"ט שם על הדיינים שלא הורו כך במעשה שבא לידם ע"ש. וכתבו רבני ארץ ישראל האחרונים ז"ל בתשו' פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ב' דף נ"ג ע"ג ודף נ"ז ע"ג ובתשו' אדמת קודש ח"א אה"ע סי' ל"א דף ע"ב ריש ע"ב ודף ע"ג ע"ג כי נהגו בגליל עיה"ק צפת ח"ו לנכות חומש מסכום הכתובה בשעת גביית האשה את כתובתה בעבור ששמים בשעת החופה את חפצי הנדוניא יותר מן השיווי ע"ש. ובפרי האדמה ח"ג פ"ט מהלכות גירושין דף ל"ו סוף ע"א העתיק כת"י הרב מהר"ר משה מזרחי (הוא בעל אדמ"ק) כי כן הוא מנהג ירושלים ת"ו. ונראה מדברי האדמ"ק שם דף ע"ד ע"ב ודף ע"ה ע"ד כי מה דנקט בלשונו כמה פעמים (הוא ואחיו הרב פרי הארץ הנז"ל) טבריא וציפורי. הוא דרך משל על חברון וירושלים. שבחברון לא נהגו לנכות חומש. ובירושלים נהגו לנכות חומש כמו בצפת (ועי' מבי"ט ח"א סי' קי"ט וחקרי לב אה"ע סי' ל"ז):

צ' ת"א והיתה להם מלוה ביד אחרים כשנשאה ומתה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן צ

צ' ס"ה מי שנתגרשה ספק גירושין ומתה אין הבעל יורשה. עי' בהג"ה ובתשו' הגאונים שערי צדק ח"ד שער ד' סי' ע"ו בכלל התשובות לארץ ישראל. ועי' בתשו' בתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' ר"ך ובגט פשוט סי' קכ"ז סוף סק"ב ובגט מקושר למהר"י נבון שם דף פ"א ריש ע"ב ובתשו' בית יהודה ח"ב סי' קכ"א ובתשו' חוקי חיים גאגין סי ט"ו דף כ"ו ותשו' נדיב לב חו"מ סי' ל"ט:

סימן צא

צ"א ס"ב ומכרה ומתה וכו' כצ"ל:

סימן צו

צ"ו ס"א בעין בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

צ"ו ס"א כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' ס"א וז"ל ופסקנו כפי הדין שדוקא הדברים הניכרים שהם מנדוניתה נוטלים אותם יורשי האשה אעפ"י שלא נשבעה כמ"ש סברת הרמב"ם. וכן סוברים גדולי המורים האחרונים. וכן עמא דבר דדוקא דבר שנודע שהם מנדוניתה או נודע בבירור שהם חליפי נדוניתה נוטלתן בלא שבועה. וכשאין הדבר ברור. אינה נקראת מוחזקת. אלא הכל בחזקת יורשי הבעל. וזה פשוט כמו שהארכתי

בתשו' בראיות ברורות להוציא מלבן של האומרים שכל הנכסים בחזקתה ויורשי הבעל נקראים באים להוציא. וזה אינו וכמו שכתבתי. וכן דנין בכל ב"ד שבארצינו צפת אמת תכון לעד בימי הרבנים הזקנים מהר"י קארו והמבי"ט ז"ל והרבנים הבאים אחריהם. ואנו בעניותינו כך אנו דנין. כי כמה חרדות עושים להשביע את האלמנה קודם מיתתה כדי שלא תפול ירושתה לפני יורשי הבעל אם תמות בלא שבועה עכ"ל:

צ"ו ס"ב כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' א' כי נוסח שבועת האלמנה שאנחנו רגילים להשביעה הוא הנוסח שהובא בבית יוסף אה"ע סוף סי' צ"ו ובתשו' מהר"מ פדוואה בסוף סדר החליצה. (ועי' זכו"ל אה"ע אות ש'):

צ"ו ס"ה בהג"ה כגון שמת פתאום וכו'. עי' ב"ש ס"ק י"ח ולעיל סק"א ובסי' צ' סעיף וא"ו ס"ק כ"ד ולקמן סי' צ"ח ס"ק י"ג ובט"ז לקמן סי' צ"ז סק"א ובסמ"ע סוף סי' ר"פ ופת"ש לעיל סק"א ובתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' צ"ז ותשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ס"ט וח"ג סי' רי"ד ומעשה חייא סי' ב' ורשד"ם אה"ע סי' קל"ב ומהרימ"ט ח"א סי' כ"ד ותשו' דברי מרדכי קריספין אה"ע סי' ה' ותשו' פרי הארץ ח"ג דף ק' ק"א ובית יהודה ח"ב סי' נ"ב ומזבח אדמה דף כ"ד ותשו' די השיב אה"ע סי' ט'. וכתב הרב שם חדש על ספר יראים ח"א בריש הספר דף ד' ע"ד לענין אותם שנהרגו בעת הרעש ורעידת הארץ בעיה"ק צפת וטבריא ת"ו בשנת תקצ"ז לתק"פ צרה דאם היה המת איש פני מלבד מה שמת פתאום אז אליבא דכ"ע לא חיישינן לתפיסת צררי ע"ש ועי' פת"ש סק"ה. ולענין אותם שנאבדו כתובותיהן ברעש עי' לקמן סי' ק' סעיף וא"ו ולעיל סי' ס"ו סעיף ג' וח"מ שם ס"ק ט"ו ובתשו' מור ואהלות אה"ע סי' וא"ו:

צ"ו סי"ט אין משביעין אלא חוץ לב"ד וכו'. עי' לקמן סעיף כ"א. ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רע"ח וח"ג סי' א'. וכתב הגאון מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י כי נוהגים בארץ ישראל שהב"ד שולחים שני עדים להשביע האלמנה חוץ לב"ד על דעת העדים ועל דעת ב"ד. (ועי' וכו"ל אה"ע אות ש'):

צ"ו סכ"א שבאותו ענין שרגילים להשביעה שגוזרים בחרם וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן צח

צ"ח ס"ד כתב לה וכו'. עי' לקמן סעיף ז'. ועי' תשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' כ"ד ותשו' בית יהודה ח"ב סי' נ"ב דף קל"ג סוף ע"ד ותשו' כפי אהרן ח"א אה"ע סוף סי' ז':

סימן צט

צ"ט ס"ב בהג"ה אבל אחרים שנתנו לה וכו'. עי' אחרונים כאן ולקמן סי' קי"ח סעיף י"ט. והנה מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' ט' כתב לענין החפצים שנתנו במתנה להאשה בזמן נישואיה. מעולם לא שמענו היות האשה בעת נישואיה עם בעלה ושלחו סבלונות ומתנות. שתהיינה לאשה כשתבוא לגבות כתובתה מלבד כתובתה. שמנהג העולם ופשוט ברוב המדינות כמ"ש הרמב"ם פ"ז מהלכות זכיה ומתנה הונא לעיל סי' ס') שבזמן שישא אדם אשה שולחים לו רעיו ומיודעיו מעות כדי שיתחזק בהם על ההוצאה שמוציא במשתה. ואוכלים ושותים עם החתן. ואלו המעות נקראים שושבינות. ואינם מתנה גמורה. שהדברים ידועים שלא שלח לו זה אלא שאם ישא הוא אשה יחזור וישלח לו וכו'. ומיני תכשיטין זהב וכסף נראה דיש להם דין מעות וכו' והכל לבעל. ומה לה לאשה באלו הסבלונות. שאומדן דעת. שכולם שולחים דורונות מפני הוצאת הבעל לעשות חופתי. ואין לאשה באלו הדברים כלום. וכל זמן שהבעל רוצה למוכרם אינה יכולה לעכב וכו'. וכן מצינו כו' בפ"ג מהלכות זכיה ומתנה (הובא לעיל סי' פ"ה סעיף י"א) נתן לה אחד מתנה על מנת שאין לבעלה רשות קנה הבעל וכו' אבל אם התנה בגופה של מתנה שתהיה לכך ולכך לא קנה הבעל וכו'. א"כ זכינו בדין. היכן מצינו שמתנות אלו לאשה. מה הם הדברים שאמרו בשעת מתנה וכו'. ששולחים מן הסתם ואינם מתנים וכו' עכ"ל. והרב בית דוד אה"ע סי' ס"ב דף נ"ב ע"ב ע"ב הביא דברי מהרמ"ג הנז"ל והקשה עליו דמה ראיה משושבינות. דשאני התם ששולחים לחתן. אבל בנדונו שנתנו להכלה מתנות. נאמר שהם שלה וגם מ"ש שאומדן דעת וכו'. זאת האומדנא שייך שפיר כששולחים להחתן. אבל כשנותנים הדורון להכלה. מה אומדנא יש. וגם מה שהביא מההיא דנתן לה אחד מתנה וכו'. קשה דאטו אנן נמי באלו המתנות מי אמרינן דלא קנה אותם הבעל. הא ודאי דקנה אותם הבעל כמו התם וכ"כ הריב"ש בסי' ש"א בהדיא וכו'. והתם נמי לא אמרינן קנה הבעל אלא לענין פירות שיהיו כנכסי מלוג. ואם מת הוא. נוטלתן מלבד כתובתה. והכא נמי כשמת הוא. תטול אותם המתנות מלבד כתובתה. וליכא ראיה מהתם אלא לענין שאם רוצה הבעל למוכרן וניקח בהם קרקע כדי לאכול פירות בתורת נכסי מלוג. אינה יכולה לעכב כי התם. ולזה כבר רמז הרב המבי"ט בח"א סי' כ"ט במה שכתב דלא נתנו לה אלא על דעת להתקשט ואין לו בהם פירות כלום דהוי כאלו פירשו על מנת שתתקשטי בהם וכו'. הנה מלבד כל זה. הרי הריב"ש בסי' הנז"ל מנגד לדברי מהרמ"ג שאומר בהדיא שהם שלה מתנה גמורה. ואחריו נמשכו האחרונים וכו'. ואפשר דמהרמ"ג דיבר לפי מנהג מקומו. שבמקומו נהגו שלא לתבוע המתנות.

וכן נראה ממ"ש מעולם לא שמענו וכו'. וכיון שמכח מנהג דיבר מהרמ"ג. א"כ אין כאן מחלוקת בינו ובין הריב"ש ודעימיה שכבר פירשו גם הם ז"ל בדבריהם שאם יש מנהג הכל לפי המנהג כמ"ש הריב"ש גופיה שם והמבי"ט שם וכו' עכ"ל, וע"ש קודם לזה. שהאריך ליישב הסתירה בדברי המבי"ט מסי' הנז"ל למה שכתב בח"ב סי' פ' ועי' תשו' פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ה' דף פ' פ"ד ופת"ש סק"ט:

סימן ק

ק' ס"א בהג"ה ומיהו רשות ביד היורשים לסלקה בקרקע. עי' פת"ש סק"ב. ועי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' רס"ו דלפי נוסח כתובות שלנו. אם יש מעות וקרקע. יכולה האשה לטעון שהיא רוצה דוקא מעות בעד כל סכי כתובתה נדוניא ועיקר והוספת. ודינה ממש כדין בעל חוב ע"ש והובא בשער משפט יעל חו"מ ריש סי' ק"א:

ק' ס"ה בהג"ה ובמקום שמוסיפים שליש על מה שנותנת לו כמ"ש לעיל סי' ס"ו יש לו דין צאן ברזל ולא דין תוספת. כן כתב מהרי"ק שורש פ"א. אך מרן ז"ל בבית יוסף כתב שאין דבריו נראים לי גם מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב חו"מ סי' ח' האריך לתמוה על דברי מהרי"ק שמשוה מנהגינו לדינא דמתניתין בכתובות פרק מציאת האשה דף ס"ו ע"א דפסקה להכניס לו אלף דינר הוא פוסק כנגדן ט"ו מנה וכו' (עי' טור לעיל סי' ס"ו ואחרונים בש"ע שם סעיף י"א וח"מ סי' פ"ה סק"כ) שהרי אנחנו נוהגים להוסיף אף כנגד מטלטלים שהכניסה שליש. ואילו במתניתין תנן וכנגד השום הוא פוסק פחות חומש. ועוד שאין אנו מוסיפים תוספת זה אלא לבתולה. אבל לאלמנה יש מקומות שמוסיפים לה רביע ויש מקומות שאין מוסיפים לה כלום וכו' ובירושלמי כתובות פרק מציאת האשה ה"ג מייתי מה ראו לומר בכספים אחד ומחצה שמין דעתו של איש שרוצה לישא וליתן בהם ולעשותם באחד ומחצה. ואם איתא כי מה שאנו מוסיפים הוא על הנדוניא כדרך שמוסיפים בכספים. היה עכשיו הבעל רשאי למכור מטלטלים שהכניסה לו לישא וליתן בהם הואיל והוא מוסיף בהם שליש כמו במעות והא ודאי ליתא. ומעשים בכל יום דלא דיינינן הכי. ואין כח של בעל חוב יכול להתפרע מהם. ולא מצו יתמי מסלקי לה בדמים וכו' כ"ש שלא יטלם הבעל:

אלא נראה כי מה שאנו מוסיפים. אין זה אותו תוספת הנזכר במשנה הנז"ל אלא הוא תוספת על עיקר הכתובה כאותה ששנינו בכתובות פרק אעפ"י דף נ"ד ע"ב אעפ"י שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף (עי' לעיל סי' ס"ו סעיף ז'). ועוד מספר כתובה נלמוד. שכותב לה ויהיבנא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזו ליכי וכו' וצבי חתנא דנא והוסיף לה מדיליה תוספת על

עיקר כתובתה סך כו"כ. והוא השליש שניתוסף לה. ואח"כ כותב ודא נדוניא דהנעלת ליה וכו'. ומאחר שכולל התוספת עם העיקר דינו כעיקר. עוד מצאתי להרשב"ץ בפירוש הכתובה שכתב שזה התוספת שאנו כותבים הוא כעין אותו המוזכר שם במשנה. ולא ידענא מאי אידון ביה ובסוריא וארץ הצבי כל המוסתערבי"ם תושבי הארץ כותבים בשטר הכתובה כל חפץ וחפץ לבדו כמו ששמוהו והתוספת שעליו (עי' מה שכתבתי לעיל סי' פ"ח סעיף נ') והתם ודאי נכלל התוספת עם הנדוניא אבל אנחנו (הספרדים) מאחר שאנו כוללים אותו עם עיקר הכתובה (עי' מר שכתבתי בסי' פ"ח שם) בא ליתן לו טעם כעיקר. ואף בזה אנו צריכים למנהגן של ישראל שהיא תורה. וכן ראיתי לרבותי בתוספת דנין כדין העיקר לכל קולי כתובה עכ"ל. וכ"כ בחלק אה"ע סי' ב' ובח"א סי' קי"ט וכתב הרב מהר"י אלפאנדרי בתשו' הנדפסת בספר יבוא הלוי אה"ע סי' ג' כי מ"ש מהרימ"ט משם הרשב"ץ. נראה כי ט"ס נפל בהרשב"ץ. שהיה ביד מהרימ"ט. כי בתשו' הרשב"ץ הנדפסות ח"ג סי' ש"א בפירוש נוסח הכתובה דף ס' ע"ב כתב וז"ל בפרק אעפ"י שנינו אם רצה להוסיף לה מאה מנה מוסיף. פירוש על עיקר כתובתה שהם מאתים יכול להוסיף וכו'. ודין התוספת כדין מאתים כמ"ש שם תנאי כתובה ככתובה דמי ופי' רש"י ז"ל ודין תוספת כדין העיקר לכל אותן הדברים הנזכרים שם בגמרא וכו'. ומה שנהגו להוסיף לבתולה שליש אינו המוזכר בגמרא בפרק מציאת האשה. שאותו. דין הוא להוסיף בכספים שליש מהטעם שאמרו בירושלמי רוצה איש לישא וליתן בכספים ולהוסיף שליש ולפחות חומש בבגדים וכו'. ואנו נהגנו כן בין בבגדים בין בכספים להוסיף שליש לבתולה. ולאלמנה ולא כלום אפילו בכספים. אלא מנהגינו אינו נזכר בגמרא וכבר אמר רשב"ג שם על זה. הכל כמנהג המדינה עכ"ל. ומדבריו אלה הוי סייעתא למהרימ"ט. וכ"כ מהר"י עקריש בספר קרית ארבע דף קכ"ד ע"ב וכתב עוד מהר"י אלפאנדרי שם דגם בכתובות שכתוב בהם בתחילה ודא נדוניא וכו' ואח"כ וצבי והוסיף לה מדיליה תוספת על עיקר כתובתה וכו' דמי לכתובות שכתוב בהם בתחילה התוספת על עיקר כתובתה ואח"כ ודא נדוניא וכו'. דכיון שכותבים תוספת על עיקר כתובתה. דין התוספת כדין העיקר וכו'. ואין הבעל יכול למכור שום דבר ממר שהכניסה אשתו, דהא בנוסח הכתובה של הרשב"ץ הנז"ל כתוב בתחילה ודא נדוניא וכו' ואח"כ וצבי והוסיף וכו' ומ"מ פסק בח"ב סוף סי' רצ"ה שאין הבעל יכול למכור שום דבר חמה שהכניסה ע"ש. וכתב הרב שבט בנימין סי' רצ"ב דף קכ"ו ריש ע"א דמתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ט' מוכח דאזיל לשיטתו בבית יוסף דחולק על מהרי"ק. והאריך שם להביא דעת הרשב"ץ ורוב הפוסקים דלא כמהרי"ק. ונדון השבט בנימין הוא לפי

המנהג לכתוב בכתובה ודא נדוניא בתחילה. וצבי והוסיף וכו' בסוף כנז"ל, ומ"מ לא נרגש כלל לחלק בזה. ומצאתי בתשו' זרע אברהם אה"ע סי' י"א דף ל"ח סוף פ"ג במעשה שהיה פה עיר הקודש צפת תוב"ב. שכתב דסברת מהרי"ק מצטרפת לסניף ע"ש ועי' בעזרת נשים על סי' י"ז ס"ק י"ג ותשו' בני בנימין ח"א סי' ל"ו ל"ו (וע' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' י"ז וסי' י"ט):

ק ס"ו בהג"ה ואינה מקוימת וכו'. כתב הכנה"ג בהגה"ט אות ל"ב משם הרדב"ז (בתשו' החדשות ח"כ סי' תת"א) שעכשיו נהגו להגבות כתובה בלא קיום ועי' תשו' המבי"ט ח"ב סי' ח'. ובספר נאות יעקב למהר"י אלגאזי בחלק התשו' סי' ג' דף ט' ע"ג כתב שהרב מהר"ר משה חיון ז"ל בעיה"ק צפת ת"ו לא היה משביע האלמנה ומגבה לה כתובתה אלא דוקא ע"י קיום:

סימן קיא

קי"א סט"ז בהג"ה יש אומרים דאין כתובת בנין דכרין נוהגת האידנא וכו'. עי' בית יוסף ותשו' רבותינו המבי"ט ח"ב סי' ר"ט ומהרימ"ט ח"א סוף סי' קמ"ד וכתב הרב זרע אברהם חו"מ סי' ט"ו דף ק"ל ריש ע"ב דכמה גדולים חקרי לב סברי דלא נהיגא בזמן הזה כתובת בנין דכרין וכו' וכן בכל גבול ארץ ישראל תוב"ב ומצרים ופרוודהא אינה נוהגת כלל וכ"כ מהריק"ש וז"ל מימינו לא שמענו שנגבית כתובת בנין דכרין וכו' עכ"ל:

סימן קיג

קי"ג ס"ב כשאומדים דעת האב יש אומרים דדוקא למיעוטי מעישור נכסים אבל לא להרבות עליהם ויש אומרים דאפילו להוסיף עליהם. כתב הח"מ לעיל סעיף א' סק"ב דמדברי מרן ז"ל שם משמע אפילו להוסיף על עישור נכסים וזה הוא דעת הרמב"ם וכו' ע"ש. וכן פסק מרן ז"ל להדיא בתשו' אבקת רוכל סי' קנ"ג. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רע"ז וח"ג סי' קנ"ב דבמקומות אלו שנוהגים על פי הרמב"ם שמין דעת האב אפילו להוסיף. גם בתשו' זרע אברהם חו"מ סי' ל' כתב דבארץ ישראל ת"ו דאזלינן בתר הרמב"ם ומרן ז"ל ודאי דהכי דיינינן ע"ש. וכתב מורינו הרב המבי"ט שם דמסתברא דבעינן שיהיה נשאר לכל אחד מן הבנים סך מה שנותנים להבת. וכתב הרב מזבח אדמה דף ל' ע"א שנהגו בירושלים ת"ו להגבות עישור נכסי אפילו ממטלטלים ע"ש ובבאה"ט סק"ו ולקמן סוף סעיף ג':

סימן קיד

קי"ד ס"ו עי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' רל"ג:

סימן קיח

קי"ח ס"א אלמנה שיש לה לחלוק עם יורשי בעלה בכח התקנה של טוליטולה וכו'. עי' טור שביאר באורך כל התקנה בין כשמתה האשה בין כשמת הבעל. והנה פה עיה"ק צפת ת"ו בשנת ש"י היתה מגיפה גדולה לתק"פ צרה. ונסתפקו הרבנים ז"ל בכמה פרטים בענין התקנה כשמתה האשה. וכנזכר בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' כ"ז. ובכן נתקבצו ועשו הסכמה להתנהג על פי ההסכמה ההיא. והובא טופס ההסכמה בתשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' כ"ז. וז"ל טופס הסכמת רבני צפת שנעשית שנת ש"י בענין הירושה הירושה. הסכמנו לסדר בפירוש פרטי מנהג הירושה אשר יתנהגו בה בני ישראל הספרדים הדרים ומתגוררים בעיר הזאת ובכל סביבותיה. עד שיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו. ומהיום והלאה לא יהיה רשאי שום סופר וכו'. אם תיפטר האשה בחיי בעלה בלי זרע של קיימא. יוציא הבעל עליה כל ההוצאות הצריכות לה בקבורתה ותכריכיה וכפרת נפשה ושאר כל ענייניה בעת פטירתה. והסך העולה בפיזור זה. ינכו אותו מסך הנדוניא אשר יהיה כחוב בשטר הכתובה. ומהנשאר. יחזיר הבעל השליש ליורשי האשה ממשפחת בית אביה. ואופן הפירעון שליש זה. יהיה כדין איזה חוב אחר. שאם יהיו לבעל מעות בעין יפרע השליש הנזכר במעות בעין. ואם לא יהיו מעות בעין. יפרע השליש הנזכר בנכסים בשיווי מעות על פי שמאים. ואם יהיה חילוק בין הבעל ויורשי האשה בענין הוצאות קבורתה וכפרת נפשה ושאר ענייניה בעת פטירתה יהיה הדבר לפי ראות ב"ד אשר יהיה באותו זמן. ולענין נכסי מלוג הנשארים מן האשה אחר פטירתה בלי זרע של קיימא. כולם יחלוקו בין הבעל ויורשיה שוה בשוה. בין שיהיו נכסי מלוג שהיו לה בשעה שנכנסה לחופה ולא הכניסה אותם בנדוניא לבעל ולא נכתבו בכתובתה. בין שנפלו לה בירושה או שניתנו לה במתנה מאיש אחר חוץ מבעלה אחר נישואיה. כולם יחלוקו בין יורשי הבעל ויורשי האשה שוה בשוה אחר פטירתה בלי זרע של קיימא כנזכר אבל התוספת שכתב הבעל לאשה בשטר כתובתה או איזה מתנה שיתן הבעל לאשה אחר נישואיה. אי שכתב לה הבעל אחר התוספת בכתובתה אחר נישואיה הכל הוא לבעל אחר פטירתה ולא יהיה מחויב ליתן שום דבר ממנו ליורשיה. ולענין הסבלונות והמתנות שנותנים לחתן ולכלה בחופתם. לא יחזיר מהם הבעל ליורשי האשה שום דבר כלל. גם אם יהיה כתוב שום מוקדם בכתובה. נא יחזיר ממנו הבעל שום דבר כלל כל דבר שאמרנו למעלה הוא בענין נדוניתה שהכניסה לו בלבד ובנכסי מלוג כנזכר לעיל. אבל יתר הדברים כגון סבלונות ומתנות ומוקדם והתוספת אינו חייב הבעל להחזיר מהם שום דבר בעולם כמו שנזכר לעיל עד כאן תורף ההסכמה הנז"ל

אות באות תיבה בתיבה ע"י סופר הב"ד שהטפיסה מספר ההסכמות עכ"ל. ואחר זמן. ביטלו סדר החלוקה הנז"ל ותיקנו הסכמה חדשה. והובא טופסה בתשו' מהר"מ אלשיך סי' הנז"ל. וז"ל על ענין הירושה בשטרי כתובות כפי מנהג ארץ ישראל שא גזל ושוד ושבר בשערי (ץ עירנו. לכן נתקבצנו והסכמנו שהתקנה ההיא בענין הירושה תהיה בטילה ומבוטלת מהיום והלאה. ואנו גוזרים על הסופרים. שמהיום והלאה לא יכתבו בשטרי הכתובות. מנהג ארץ ישראל. לפי שביטלנו המנהג הנזכר כאמור. והתקנה תהיה מהיום והלאה. שמכלל הנדוניא אשר תכניס האשה לבעלה. יוציא תכריכיה ושאר צרכי קבורתה. ומשאר הנדוניא אשר ימצא בעין אז בעת פטירתה. מכל חמשה חלקים יטול הבעל שלשה חלקים ויורשי האשה יטלו שני חלקים. ותקנה זו יכתבו הסופרים בשטרי הכתובות בפירוש מהיום והלאה. וכל זה אם תיפטר האשה בחיי בעלה בלי זרע של קיימא. וכל שטר כתובה אשר ימצא כתוב בו מהיום והלאה מנהג ארץ ישראל סתם. יהיה על פי התקנה הנזכרת. כי היא התקנה האמיתית ואין זולתה והתקנה הזאת תימשך בשערי בני ישראל מהיום עד מאה שנה. ושום קהל או קהילות לא יבטלו אותה. וכן ידונו בה דייני המדינה מהיום והלאה. והיה זה פה צפת תוב"ב בחוה"מ של תב הסוכות והכל שריר וקיים. הטופס הנז"ל הועתק מספר ההסכמות אות באות ככל הכתוב למעלה. וחתומים בה הרבנים פלוני ופלוני. וכתוב כה זה הלשון. ביום חמשה לתמוז משנת השכ"ט בהיותינו מקובצים בבית הועד. נשאנו ונתננו על ענין התקנה הכתובה לעיל בענין הירושה. ועלתה הסכמתינו. שהתקנה הנז"ל תהיה מאושרת ומקוימת כנז"ל. וקיבלנו עלינו כל אחד ואחד לקיימה בקהילותינו למנהג קבוע ולזה חתמנו שמותינו פה. והכל שריר וקיים. חיים החבר. משה בר חיים (אלשיך). אלישע גאליקו. שלמה אבסאבן. יעקב בי רב (נכד המוסמך). שלמה סאגיש. דוד נאווארו. יהושע בן נון משה קוריאל משה גלאנטי יוסף פיסו עכ"ל. וכתב הרב מזבח אדמה בליקוטים דף מ"ד ע"ד כי רבנן בתראי דבתראי שבעיה"ק צפת ת"ו חידשו ותיקני שיחלוקו הבעל עם יורשי האשה לחצאין חלק כחלק (כי ההסכמה החדשה השניה הנז"ל נתקנה רק על משך מאה שנה כנזכר בסוף ההסכמה) וחזרו למנהג הקדום (טרם שנת ש"י) שהיו נוהגים בצפת ת"ו כמנהג דמשק לחלוק לחצאין כתקנת טוליטול (והיו כותבים אז בכתובות והירושה כמנהג דמשק) וכמ"ש בתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ב' (ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א ריש סי' כ"ז הנז"ל ובסי' כ"ח ובסוף סי' כ"ט ובח"ב סי' קכ"ח. ואחר שתיקנו הסכמה הראשונה הישנה הנז"ל שלא יתן הבעל ליורשי האשה אלא שליש התחילו לכתוב בכתובות. והירושה כמנהג ארץ ישראל. ונמכר בסופה הסכמה

השניה החדשה המ"ל ובתשו' סמני"ט ח"כ סי' קכ"ח הנז"ל ובתשו' ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' ה' ד"ה איברא וכו' עוד כתב המזבח אדמה שם ובחלק אה"ע סי' ס"ו דף כ"ג ע"ג כי רבני צפת האחרונים זלה"ה נסתפקו לענין נכסי מלוג אם יחלוקו לחצאין כמ"ש בהסכמה הראשונה הישנה הנז"ל. או שלא יהיה בם חלוקה כלל אלא הכל לבעל דכיון דבהסכמה השניה החדשה הנז"ל לא נזכר מענין נכסי מלוג כלל אפשר שביטלו תקנתם (וחזרו למנהג הקדום שנכסי מלוג היו כולם לבעל כנזכר בתשו' המבי"ט ח"א סוף סי' כ"ט המ"ל) וידוע דבתקנת טוליטולה דעת רוב הפוסקים ז"ל דלא היתה על נכסי מלוג כלל (עי' בתשו' מהר"י באסאן מסי' קכ"ב ואילך. ופי' לקמן סעיף י"ט בהג"ה ובב"ש ס"ק כ"ב) וא"כ הגם דבצפת ת"ו תיקנו גם בנכסי מלוג. כיון דבהסכמה השניה הנז"ל לא נזכר מזה כלל אפשר שביטלו תקנתם. ומספיקא לא מפקינן ממונא מיד הבעל המוחזק. ועל זה השיבו להם רבני ירושלים זלה"ה שנראה שתקנת נכסי מלוג שבהסכמה הראשונה הישנה הנז"ל עדין קיימת. דדוקא לענין תקנת נכסי צאן ברזל הוא דתיקנו הסכמה השניה החדשה הנז"ל מפני הסיבה הנזכרת שם אך תקנת נכסי מלוג כדקאי קאי. ואף שרבנן בתראי דבתראי ביטל תקנת הסכמה השניה החדשה הנז"ל וחזרו למנהג הקדום לחלוק נכסי צ"ב לחצאין כתקנת טוליטולה. אין מזה ראיה שעקרו תקנת נכסי מלוג שבהסכמה הראשונה הישנה הנז"ל. ומצאתי בחידושי מורינו הרב מהר"ח מודעי בקונטריס זכרון לראשונים הנדפס בסוף תשו' בירך משה דף קס"א ע"ד שכתב וז"ל. תקנת הנישואין של צפת תוב"ב. חיים מדבר. שם בכלל ההסכמה הראשונה כתוב שבנכסי מלוג יחלוקו ואולם בהסכמה שניה לא נזכר נכסי מלוג כלל כאשר יראה הרואה. ובימי חורפי בהיותי שם בעיה"ק צפת ת"ו. עלי היה מעשה. שהיו לי נכסי מלוג מאשתי הראשונה נ"ע. והיורשים באו עלי לתבוע מחציתם מכח התקנה הראשונה הנזכרת. ואני עניתי דאין ממנה ראיה למעשה לאפוקי ממונא. דדילמא בעשותם תקנה השנית חזרו בהם מהך מילתא דנכסי מלוג. והעמידוה על הדין. דמעולם לא תיקנו בנכסי מלוג וכו'. ותקעתי עצמי בטענה זו. ואין מידי מציל לפום דינא. ושוב אחר שנים רבות, אינה ה' לידי אחת בכתב מרבני קושטאנדינא. ומכללם רב יהודאי גאון מהר"י רוזאניס ז"ל (כעל מל"מ). שכתבו לעיה"ק צפת ת"ו על מעשה שהיה ודנו רבני צפת כהסכמה ראשונה שהוזכר בה חלוקת נכסי מלוג. והם כתבו מקושטאנדינא. שיחזירו יורשי האשה לבעל מה שלקחו מנכסי מלוג כי שלא כדין עשו. והמה באו בטענה זו דתקנה שניה. כאשר אמרתי בעניותי עכ"ל. ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' רע"ג הזכיר בריש דבריו מנהג טוליטולה ומנהג דמשק ומנהג ארץ ישראל החדש והישן וכו'. ובסוף התשו' כתב בסתם

דנכסי מלוג הכל שלו דלית בהו תקנתא ע"ש. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' פ"ט משם מורינו הרב מהר"י בי רב וז"ל דע שמנהג דמשק ומנהג טוליטולה אין הפרש ביניהם. ואם יש הפרש. הוא מעט. ומה שאנחנו עושים כפי מנהג טוליטולה וכפי מנהג דמשק לענין המעות הנכנסים בתורת נדוניא ונכסי צאן ברזל הוא זה. שמשביעין את הבעל אם נאבדו כל המעות שהיו לו ושהכניסה עמו אשתו ושלא נשאר לו לא הם ולא חלופיהם ולא חלופי חלופיהם אלא שנאבדו לגמרי. ואז הוא פטור מלהחזיר כלום כיון שלא נשאר לו לא הם ולא חלופיהם ולא חלופי חלופיהם. כמו שעושין לשאר נכסי הנדוניא של צאן ברזל כפי התקנה. דמה שנשאר בעין הוא שצריך לחלוק עם יורשיה. ואם הפסיד חלק ממה שהיה לו ינכה כפי ערך מהמעות של נכסי צאן ברזל. דר משל אם היה לו מאתים קרן ומאה מנכסי צאן ברזל ינכה שליש ממה שהפסיד. והשאר יחלוק עם יורשיה. וכן על זה הדרך. אבל אם השביח. אינו צריך להחזיר אלא חצי הסך שקיבל. והיתרון הוא לו. לפי שאם הותירו הותירו לו עכ"ל. וכתב בתשו' פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ה' דף פ"ג סוף ע"ב משם מהר"י נבון ז"ל כי מ"ש מהר"י בי רב מאתים קרן. ר"ל ממון הבעל. וכ"כ בברכות המים אה"ע סי' קי"ח דף קכ"ו ע"ב בתשו' הגאון מהר"ד פארדו ז"ל. וכתב מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני כתובה סוף סי' ט' וז"ל מעולם לא נשמע שיחלוקו כי אם במה שנמצא מנדוניתה בעין בלבד. אבל מה שנמכר או נתמשכן ברשותה לא עלה על הדעת שיצטרך לשלם מביתו חלק היורשים. הן אמת שאם מכר מהנדוניא לישא וליתן וקנה באותם המעות סחורה. והדבר ידוע שאותה סחורה או אותם מעות הם נמשכים מדמי אותם חפצים שנמכרו מהנדוניא הרי הוא כאילו אותם חפצים בעין וצריך לחלוק בהם. ולענין החפצים הממושכנים. מה ששוים יותר על מה שהם ממושכנים. הרי הוא בעין וחולקים בו. אבל במה שהוא כנגד החוב. יש מקום לומר שאעפ"י שחייב עליהם ממון. מ"מ הרי החפצים עצמם בעין וחולקים בהם. ויש מקום לומר שכיון שחייבים עליהם. כנגד מה שחייב עליהם. הרי הם כאילו נאבדו ואינם בעין וזה נראה יותר. ואפילו אם היו שקולים. הא קיי"ל יד יד בעל השטר על התחתונה. וכ"ש בדבר תקנה הבאה להפקיע ירושת הבעל. שבכל ספק שיפול בדבר יד הבעל על העליונה. שהוא מוחזק והוא היורש מן הדין. והבא להוציא מתחת ידו מכת התקנה ידו על התחתונה עכ"ל ועי' פת"ש לעיל סי' נ"ג ס"ק ט"ו וכתב מורינו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סי' כ"ח דבתקנת דמשק אין ליורשיה רק חצי הנמצא בעין כמות שהוא. ואם היורשים טוענין בריא שיודעים שהאשה מכרה מנדוניתה וקנתה מהמעות חפצים אחרים ועודן קיימים. ישבע הבעל שלא קנתה או שאין חליפיהם קיימים או שאין לו ידיעה אם קנחה. ואם אין

היורשים טוענין בריא. אין על הבעל על טענתו אלא חרם סתם ע"ש. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קכ"ח כי התקנות שלנו לא נעשו בכח חרם ומעשים בכל יום לפנינו אנחנו מתקני תקנת ארץ ישראל. שאין אנו מוחים ביד מי שמתנה תנאי כנגד התקנה בזמן הנישואין ע"ש. והיכא שמת הבעל ובאה האלמנה לתבוע כתובתה לא היה פה צפת ת"ו שום תקנת חלוקה. אלא האלמנה היתה גובה כל כתובתה. אך בשנת של"ז. עשו פה צפת ת"ו תקנת חלוקה בזה. והובא טופס ההסכמה בספר חוט המשולש עה"ת להרב מהר"ר יהודה דיואן בחלק התשובות סי' כ"ב דף כ"א ע"ג וז"ל כאשה עזובה ועצובת רוח היתה העיר הלזו עניה סוערה. כי רבות בנות עשו חיל והון משבח בית אביהן בעת היותן לאנשים, וכותבים עליהם שטר חוב הכתובה רבה. ובכן כל אשה אלמנה ושבה אל בית אביה כנעוריה. נפרעת כתובתה עיקר נדוניא ותוספת מרובה כפלי כפלים. ויורשי המת יוצאים נקיים מנכסי מורישם. ונמצא שנעקרת ירושה מן התורה. כי לא נמצא אחד מעיר ישאיר אחריו ברכה לפירעון הכתובה ולירושת יורשין לכן עתה הסכמנו בתוקף כל ההסכמות שנעשו מימות משה רבינו ע"ה. שמהיום והלאה. כל אשה אשר תבוא לגבות כתובתה מנכסי בעלה בימי אלמנותה ויש לה בנים מבעלה. שיחלוקו ביניהם האשה וילדיה כל עזבון המת בין רב למעט עד שיגיע לאשה כל סכי כתובתה ואם יש בנכסי עזבון המת סך שאם יחלוקו האשה והיורשים. יגיע לאשה יותר מכדי כל סכי כתובתה אז תגבה האשה כל סכי כתובתה וכל השאר יהיה ליורשים הם בניה, (פ"ש סוף סי' כ"ה שהגיה הרב מהר"ן רוזיליו שצ"ל ליורשים הן בניה הן שאר יורשיה) בין רב למעט. ועל פי ההסכמה זו יתנהגו הנשים שינשאו מהיום והלאה לכל יושבי עירנו. ושום נברא לא יהיה רשאי לערער על הסכמה זו. ותהא קיימת עד עמוד כהן לאורים ותומים והעובר על זה ילכד ברשת נח"ש דרבנן דלית ליה אסוותא ושומע לנו ישכון בטח ועליו תבוא ברכת טוב. והיה זה שלום בארץ פה צפת ת"ו ביום י"ט לספירה שנת השצ"ז ליצירה. אפרים פינטו. אליה רבנא יהוסף מיליריאה. מאיר ברזילי. שלמה (אשכנזי). ברוך ברזילי. יהונתן גלאנטי. חייא שלום. יאודה מרדכי. עכ"ל. ואח"כ הובא טופס מכתב רבני צפת ת"ו לעיר צידון ת"ו בשנת תמ"ה. מענין הנז"ל וז"ל. אחרי עתירת שלום ואמת. יהיו דברינו אלה. לעומת שבא הבחור ה"ר בנימין מינה יצ"ו לפנינו. ושאל ממנו על דבר הירושה היאך הוא המנהג של ארץ ישראל החדש המחודש והפציר בנו שנכתוב להם המנהג. שרוצה לחלוק הירושה של אביו נ"ע בינו ואחיו עמו ובין אמו. ולכן אנו כותבים להם המנהג המחודש. שאחר הפיזורים וההוצאות של קבורת המת. מה שנמצא אח"כ בין כסף בין שוה כסף כל מידי דמתקרי נכסי מתחלק בין היתומים

ובין האלמנה. מחצה לאלמנה ומחצה ליתומים. ומשביעין את האלמנה כדת וכהלכה. לכן מעלת כת"ר יהיו דנין דין יתומים. כי המשפט לאלדי"ם הוא. ובכן שלום כסא תורתם ירים ונישא וגבה ברבות הטובה. וברכה והצלחה בכל משלח ידם. כה מעתירים נאמני אהבתם החותמים בסדר מה טובו אוהליך יעקב שנח אדמ"ת קודש הוא. יצחק שלום. שבתי מולכו. חייא גבריאל. יוסף ביבאש. שמעון גוייזו. אוריאל אלאג'ים. עכ"ל. והנה בביאור ההסכמה נחלק הרב כמהר"ר יעקב הכהן ז"ל אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו עם הרב כמהר"ר נסים רוזיליו ז"ל מעיה"ק חברון ת"ו והובאו דבריהם בחוט המשולש הנז"ל סי' כ"ג כ"ד כ"ה. ומצאתי כתב יד ישן מרבני עיה"ק צפת משנת תק"ז וז"ל. לפנים בישראל מימי עולם ומשנים קדמוניות בהתאסף ראשי עם רבנן קמאי גאוני ורבני פה עיה"ק צפת תו"ב קדושים אשר בארץ המה חלקם בחיים ועיניהם ישיתו על ענין פירעון הכתובות. כי היתה האלמנה גובה כל כתובתה נדוניא ותוספת מושלם עד סוף פרוטה אחרונה. והיתה נעקרת ירושה דאורייתא כי על כן עמדו ותיקנו דורות הראשונים תקנה לדורות לזכות היתומים וז"ל ההסכמה. כאשה עזובה וכו' (כנז"ל וכהנהגת מהר"ן רוזיליו הנז"ל). ויען וביען מרוב הצרות והרפתקאי בישי נתמעטו הלבבות ואדם לא זכר משפט התקנה ומעשה על כל פרט ופרט. ובלשון ההסכמה נפלו הפרשיות בין חכמי הדורות שלפנינו. מר אמר דאין הנדוניא בכלל החלוקה ומר:

ומר אמר דגם הנדוניא בכלל החלוקה. ולא אתנו יודע אמת ומשפט כדת מה לעשות. ועל אלה נועצנו לב יחדיו אנחנו החו"מ לישא וליתן ולחדש התקנה הראשונה אשר גבלו הראשונים ולבאר שיחותינו הכל בכתב באר היטב כאשר יורונו מן השמים. ומן שמיא אנהירנהו לעיינין. ובעומדינו על מבוכה זאת. הובא לפנינו גובייגא אחת משנת תי"ד ליצירה שנגבית פה עיה"ק צפת ת"ו וז"ל אות באות. אנחנו החו"מ נתמנינו שמאים על פי ב"ד הצדק יכב"ץ לשום את הכתובה ונדוניא של פב"פ וכו'. ואחר השומא. עלו הכל במלבושים ותכשיטים ושימושי ערסא וספרים וכלי נחושת סך הכל שלש מאות גרוש. ומפני חומר השבועה. הטלנו עליה סך חמשים גרוש. נמצא שגבתה מכתובתה ש"ן גרוש. והשאר של הכתובה נשארה זקופה. ומזה שגבתה נתנה החצי להיתום בנה יצ"ו כמנהג ותיקון הק"ק שבא"י. ואם ח"ו ימות הבן היתום בחיי אמו. מעכשיו יחזור לה מה שלקח היתום עכ"ל. וחתמין עלה הרבנים כמהר"ר יעקב נחוי וכמהר"ר אוריאל אלאג'ים זלה"ה אשר מבואר נגלה דגם הנדוניא בכלל החלוקה. כאשר עיני כל חכם לב תחזינה משרים. ובכן עלתה הסכמתינו בכח הסכמת התקנה הראשונה אשר תיקנו הרבנים הראשונים נ"ע. שכאשר תבוא האלמנה להתפרע כתובתה. אם יש במה שהשאיר אחריו

הן ממה שהכניסה לו האשה בנדוניא ומדודים בתורת קונטאנט"י הן מעזבון קנינו וממונו שיעור שתגבה האשה כל כתובתה וישאר בממון שיעור כנגד מה שגבתה האלמנה ויותר המשל בזה. שכתובתה היתה אלף גרוש בין נדוניא ותוספת ומדודים. והן היום יש סכום שני אלפים גרוש או שני אלפים ומאה גרוש ויותר בין הנדוניא והמדודים וממון הבעל. אזי תגבה האשה כתובתה כדת של תורה. והשאר יקחו אותו יורשי הבעל בניו או בנותיו וכל הזוכים בירושה על פי התורה. אמנם אם לא נשאר היום כי אם פחות מכתובתה או כדי כתובתה בדקדוק. המשל. שנשארו אלף גרוש או פחות מהם בין נדוניא וממון הבעל. אזי חולקים האלמנה עם בנה או בתה בין גדולים בין קטנים שיש לה מזה הבעל שוה בשוה חלק כחלק. ואין לשאר יורשי הבעל כגון בנים שיש לו מאשה אחרת שום חלק ונחלה כלל ועיקר. אמנם אם ישאר בין הכל יותר מאלף גרוש עד סך שני אלפים גרוש פחות אחד. אזי חולקים האשה וילדיה חלק כחלק כאמור. ובמה שנוגע לחלק בן האשה שיש לה מבעלה זה. המשל. שנשארו אלף ות"ק גרוש. וחלקו האשה וילדיה כמשפט. ועלה תש"ן גרוש לחלק היתום בן האשה. ויש לו לבעל בנים מאשה אחרת. אזי מאתים וחמשים גרוש שזכה בהם היתום מחלק כתובת אמו על פי התקנה. אין לשאר אחיו חלק בהם. כי לא הפקענו כח האלמנה אלא לגבי בנה או בתה. אמנם בת"ק האחרים שמעיקרא הם נותרים על הכתובה והוא לקחם מכח ירושת אביו. בזה חולקים ילדי האשה עם אחיהם בני הבעל מאשה אחרת. מאחר דמכח ירושת אביהם אתו לידייהו ולא מחמת כתובת אמן. וכן כל כיוצא בזה. והיכא שחולקים האשה וילדיה כאמור ויש בן ובת מאשה זו. אם מה שהגיע לחלק הבן הוא מכח כתובת אמו. דהיינו שאין במה שנשאר כי אם אלף גרוש. הרי דאף דכפי התורה הבן קודם לבת בירושה מ"מ כיון שהבן נוטל זה מכח התקנה ומכתובת אמו. יראה בעינינו. שיתן הבן לאחותו מאביו ואמו עישור נכסים ממה שנטל מכתובת אמו לצורך נדוניתה וחומש בתורת קה לצורך מזונות. וכגון דא צריך לאודועי. כי מה שמגיע לחלק הבן מכתובת אמו דהיינו במה שחולקים עד סך אלף גרוש כאמור. אם מת היתום בחיי אמו המעות חוזרים לאמו. אמנם במה שהגיע לו מחמת ירושת אביו אין לאמו חלק בהם כי אם חוזרים ליורשי היתום מצד אביו. ומכאן מודעא רבה. דנכסי מלוג הנמצאים בעין בין שנפלו לה אחר נישואין בין היו לה קודם נישואין. בין מתנות שנתן אבי האשה לבתו אין בהם דין חלוקה. הן אלה קצות הסכמתינו בכח הסכמה הראשונה מימי קדם. וכל אשה אשר תבוא לגבות כתובתה מכאן ולהבא בין אותן שנישאו קודם לזה. בין אותן שינשאו מהיום והלאה. יהיו מתנהגים על פי הסכמה זו. ואין רשות לשום אדם לערער על שום פרט מכל הנז"ל. וכל

המערער אינו אלא שרף כנגד אורן של חכמים. ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה. הלא כה דברינו החותמים פה עיה"ק צפת תובב"א בחודש תמוז שנת התק"ז ליצירה ושלום. הצעיר יוסף בן נויא (בעל ספר טל אורות על המרדכי). הצעיר חיים מודעי. הצעיר חיים יעקב (בעל ספר צרור החיים על הרמב"ם ותשו' סמא דחיי) מאיר גוייזו. שלמה צבע. יום טוב סאבאן. משה אשכנזי, עכ"ל. וכתב מורינו הרב כמהר"ח מודעי ז"ל בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ח' דף כ"ב ע"א דהעובר במעי אמו בעת מיתת אביו הוא ג"כ בכלל כל התקנות לכשיוולד. ודלא כהרב מהר"י הכהן בתשו' שבחוט המשולש הנז"ל סי' כ"ג (ועי' פת"ש לעיל סי' קי"ב סק"כ). ומצאתי בספר מטה מנשה כת"י לא"א ועט"ר מורינו הרב כמהר"מ סתהון ז"ל שכתב שכתב בקיצור פרטי מנהגי עיה"ק צפת ת"ו בענין הנז"ל וז"ל בענין תקנת עיה"ק צפת ת"ו בדבר גביית כתובת האלמנה כשאין בעזבון המת שיעור סך שתי כתובות שאין האלמנה לוקחת אלא חצי העזבון. היינו דוקא. א) כשהיורשים הם פרי בטנה. אבל לגבי שאר יורשים שאינם יוצאי חלציה. אלא שהם בני בעלה מאשה אחרת. או שהם אחי בעלה או שהם שאר קרובים. לא תיקנו כלום. אלא גובה כל כתובתה כפי דין תורה. ב) כשיש לו בנים ממנה וגם מאשה אחרת אז אותם שהם פרי בטנה לבדם לוקחים ההפרש שיש בין שיעור חצי העזבון ובין שיעור כתובתה. ואותם שאינם פרי בטנה אינם נוטלים חלקם בירושה אלא במה שהוא יותר על סך כתובתה בלבד. ג) אם אחר שחלקה את העזבון עם פרי בטנה. מת בחייה אז כל היתרון מחצי העזבון עד תשלום כתובתה. חוזר להאלמנה. ולא ליורשיו מצד האב. ואפילו אם היו לו בנים. כי דוקא לגבי בנה או בתה בלבד הוא דמחלה. ד) אם היו חובות על בעלה. באופן שכפי הדין יכולים הבעלי חובות לגבות מהיורשים. אז אם הבע"ח הם מוקדמים לה (עי' לעיל סי' ק"ב). או שנטלו ממנה קנין תחילה (עי' לעיל סי' צ'), הם גובים תחילה את חובם. והנשאר בהעזבון יחלוקו האלמנה עם היורשים. ואם הבע"ח הם מאוחרים לה. ולא כתבה להם. אינם יכולים הבע"ח לגבות מהנכסים כי אם היתרון מן סך כתובתה, והיא תתן לפרי בטנה את ההפרש שבין שיעור חצי העזבון ובין שיעור כתובתה. ואינו חייב לשלם לבע"ח כלום מזה הממון. לפי שלא זכה בזה מכח ירושת אביו. אלא הוא כמו מתנה שנתנה לו אמו חלק מכתובתה. והגם שבתשו' הרא"ש שהובא בטור אה"ע סי' קי"ח מבואר שחייבים היורשים לפרוע לבע"ח מזה הממון. וגם הרב מזבח אדמה חלק אה"ע סי' ק"ב העלה כן (כענין תקנת רבני ירושלים בזה). היינו טעמא דבנדון דידהו היתה התקנה שתחלוק האלמנה עם היורשים בין שהם יוצאי חלציה ובין שאינם יוצאי חלציה. וגם אם ימותו היורשים בחיי האלמנה. אין חלקם חוזר להאלמנה

אלא ליורשיהם מצד האב (כמבואר בהסכמת תקנת רבני ירושלים משנת תנ"ד שנדפסה כחוט המשולש הנז"ל סי' כ"ו והובאה בקיצור במזבח אדמה שם) ונמצא שאינם זוכים בזה אלא מן כח אביהם. ולכן הם חייבים לפרוע חוב מורישם. מה שאין כן בתקנת רבני צפת ז"ל שנתברר בה. שאם מת זרעה בחייה. חוזר הממון להאלמנה. נמצא שאין זרעה זוכה בזה מן כח ירושת אביו. אלא שעשו תקנה זאת כמו מתנה מהאלמנה לבנה. וכמו שאין האלמנה חייבת ליתן לבע"ח המאוחר לה. כן זרעה הבא מכחה (עי' מטה שמעון על חו"מ סי' ק"ד הגה"ט אות ע"א ה) אפילו מה שהכניסה האלמנה נדוניא תכשיטין או מעות מדודים והם קיימים. נחשב הכל בכלל כתובתה (ודלא כתקנת עיה"ק ירושלים ת"ו שהובא כחוט המשולש הנז"ל סי' הנז"ל ובאדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ד ובמזבח אדמה אה"ע סי' ק"ב והי' קי"ח) וכן העיד הרב כמהרח"ש קונורטי נר"ו כי כן הוא המנהג קדום בעיה"ק צפת ת"ו ו) אם רוצה האלמנה לישב על כבוד בעלה ולהיות ניזונת מנכסיו. אפילו אם לא הניח שיעור שתי כתובות. או אפילו לא הניח שיעור כתובה אחת. אינם יכולים לכוף אותה לחלוק (ודלא כהרב מהר"י הכהן בתשו' שבחוט המשולש הנז"ל סי' כ"ג שדעתו נוטה לומר דהגם דאנן לא קיי"ל כאנשי יהודה בכתובות דף נ"ב ודף נ"ד אלא כאנשי גליל שם שאין היורשים יכולים לפרוע לה כתובה ולסלקה ממזונות בעל כורחה וכמ"ש מרן ז"ל לעיל סי' צ"ג סעיף ג' וכן המנהג וכמ"ש מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' קכ"א מ"מ אפשר דהיינו דוקא בדליכא תקנת החלוקה לחצאין ע"ש שקו"ט בהא דלקמן סעיף ג' בהג"ה ובח"מ סק"ד) אלא תשב על כבוד בעלה. עכ"ל. ועי' בתשו' שמחה לאיש אה"ע סי' ד' לענין מנהג עיה"ק טבריא ת"ו בפרט חמישי הנז"ל. ועי' תשו' פני יצחק חלק חמישי בהשמטות אה"ע סי' י"ט דף קצ"ד ואילך ודף רי"ד ואילך לענין מנהג טבריא ת"ו בפרט הראשון הנז"ל:

קי"ח ס"א בהג"ה תנאי השיור וכו' אבל לא אם תמות שומרת יבם. עי' ב"י לקמן סי' ק"ס וב"י יו"ד סי' שע"ג. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' קע"ג שעשה פשרה בזה. וכן הסכים בנו הוא מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב אה"ע סוף סי' מ"ה ועי' בית יהודה ח"ב סי' נ"ב דף קל"ג ותשו' דברי מרדכי קריספין אה"ע סי' ד' וסי' ה' ותשו' ויקרא אברהם אה"ע סי' כ"ג:

קי"ח ס"ו דבר שאינו מפורש בתקנה נעמידנו על דין תורה. וכתב בהג"ה וכן כל ספק שיש בתקנה על יורשי האשה להביא ראיה דאין מוציאין ירושת הבעל מספיקא (עי' לקמן סעיף י"ג וטור חו"מ סי' ס' וב"י שם סוף סי' י"ג ופת"ש שם סי' י"ח סק"ה ומל"מ פרק כ"א מהלכות מלוה ד"ה ועוד יש לחקור). ועי' ב"ש סק"ה ולעיל סי' נ"ג ס"ק י"ח

ובאה"ט לקמן סעיף י"ט ס"ק י"ט ופרי האדמה ח"ג דף ל' לענין התקנה שיחיה הולד שלשים יום. ועי' תשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' יו"ד הובא בב"י סי' זה ובתשו' רבותינו מהר"י בי רב סי' מ"ו והמבי"ט ח"ב סי' נ"ה ומהר"מ גאלאנטי סי' ק"ב ובתשו' לב שלמה אה"ע סי' כ"ט ויד אליהו סי' ע"ה וחוקי חיים סי' ך'. והנה בתשו' אדמת קודש ח"א אה"ע סי' ל"ג דף פ"ג ריש ע"ג כתב משם כמה גדולים ז"ל דמנהג דמשק ומנהג עיה"ק ירושלים ת"ו הוא כי כל אשה שתמות בחיי בעלה. ולא הניחה ולד של קיימא דהיינו שנתקיים שלשים יום. יחלוקו יורשי וכו'. וכ"כ בתשו' פרי הארץ ח"ב אה"ע סי' ה' דף פ"ב סוף ע"ב והובא דבריהם בתשו' מור ואהלות אה"ע סי' י"ב דף נ"ו ריש ע"ב ובתשו' נוכח השלחן אה"ע סי' י"א דף י"ג ע"א:

קי"ח ס"ח אם נתנה האשה לבעלה או לאחר שיזכה אחר מותה בחצי נדוניתה הראוים יורשיה לירש כפי תקנת טוליטולה אינו כלום וכו'. וכתב בהג"ה ויש לילך בזה אחר לשון התקנה וכו' עי' בית יוסף ובתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני כתובה סי' ד' דאין ללמוד מתקנת טוליטולה לתקנות מקומות אחרות. וכתב בתשו' שם דבמקומות שנוהגים לכתוב בכתובות תנאי שלא יוכל לפתותה שתמחול שום דבר מסכי כתובתה ואם תמחול יהיה כחרס הנשבר. אם מחלה שלא ע"י פיתוי מהני בפשיטות. ועי' בתשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' ט"ו ביאור דברי מרן ז"ל בבית יוסף הנז"ל, וחקר שם לענין תקנת דמשק. וצידד לומר בדעת הבית יוסף ז"ל. דכשהיתה המתנה לאיש אחר אינה כלום אך אם היתה המתנה לבעלה מהני ע"ש. ומורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ב' כתב בפשיטות דבתקנת ומנהג דמשק ומנהג ארץ ישראל יכולה האשה לחת לבעלה החלק המגיע ליורשיה. וכ"כ בח"ב סי' קכ"ח ובשאר דוכתי. ובההיא דסי' קכ"ח חתומים רבותינו מהר"י בן ארחא ומהר"י בי רב נכד המוסמך ז"ל. ומורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' צ"ו כתב וז"ל הן מצד סברא הן מצד הדין מפי גאוני עולם וכך אנו דנין בכל בתי דיננו ובכל ארץ הצבי שכל שלגבי הבעל שהוא יורש ודאי. מחזקינן המתנה בידו. אבל לגבי אחרים לא הויא מתנה. וכך מנהגינו וכך ראוי לדון עכ"ל:

קי"ח ס"ח בהג"ה במקום שיש תקנה שיורשי האשה יחלוקו עם הבעל כשמתה האשה תחילה יפרעו תחילה כל החובות שהבעל חייב וכו'. עי' ח"מ סק"ט דמיירי כשהתקנה היא שכל הנכסים שיש לבעל בין מה שהכניסה לו אשתו ובין נכסים שלו הכל יתן המחצית ליורשים ועי' תשו' הרדב"ז הישנות סי' רס"ה:

סימן קיט

קי"ט ס"ו יכול לגרשה בלא דעתה. כתב מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' ס"ז דף ל"ז ריש ע"ד שבארצותינו כותבים בשטר הכתובה שלא יגרשנה כי אם ברצונה. וכ"כ מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' מ"ה ד"ה ואין לומר וכו'. וכ"כ הרב מהר"ש הלוי חתן מורינו הרב מהר"ר יונתן גלאנטי ז"ל בתשו' לב שלמה סי' ל"ד דף מ"ז ע"ד שבארץ ישראל כותבים בכתובות בזה הלשון. ושלא יגרשנה כי אם ברשותה ורצונה ורשות ורצון בית דין. וכתב שם בדף מ"ח סוף ע"ב דרבני א"י שהסכימו ותיקנו כן. דייקי בלישנייהו לכתוב ורשות ורצון בית דין. משום שאם יראה לבי"ד לצורך השעה לתת לבעלה רשות לגרשנה יוכל לגרשנה אפילו שלא ברצונה כגון אם יראה בעיניהם אפרושי מאיסורא או דנפיק חורבה אם יקיים אשתו וכמה מקרים דומים לזה ע"ש (ועי' תשו' שתי הלחם סי' כ"ח דף ל"ד ע"א) גם הרב מהרי"ד אבולעפיא מעיה"ק טבריא ת"ו בתשו' הנדפסת בחקרי לב מהדו"ב אה"ע סי' י"א וחכם אחד מרבני עיה"ק צפת ת"ו בתשו' הנדפסת בבירך משה גלאנטי סי' יו"ד דף מ"ג ע"א והרב לבושי שרד בתשו' כד המקח סי' י"ט כתבו דנהגינן לכתוב תנאי הנז"ל בכתובות. ובתשו' שעות דרבנן סי' ה' דף י"א ע"ד כתב כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו. אך בתשו' הון יוסף סי' א' דף ב' סוף ע"ג ובקונטריס בני יוסף שבסוף תשו' כפי אהרן ח"ב סי' א' דף ב' ע"ג כתבו שאין נוהגים בירושלים ת"ו לכתוב תנאי הנז"ל בכתובות ע"ש:

קי"ט ס"ו אבל אם נשתטית וכו' מניחה ונושא אחרת כתב הגט פשוט ס"ק ל"ג משם מהרח"ש סי' ל"ג דהוא הדין אפילו נשבע בשעת נישואין שלא ישא אחרת עליה. יכול לישא אחרת. משום דהוי אונסא דלא שכיח. והוא אומדנא דמוכח דאילו אסיק אדעתיה לא היה נשבע ע"ש ועי' מזה באורך בתשו' נחפה בכסף ח"א אה"ע סי' ב' במעשה שהיה בעיה"ק ירושלים ועי' שערי רחמים ח"ב אה"ע סי' א' ב' ג':

קי"ט ס"ו אבל אם נשתטית וכו' ומאכילה ומשקה משלה ואין מחייבין אותו בשכ"ו ואינו חייב לרפאותה. וכתב בהג"ה ויש אומרים דחייב במזונותיה ורפואתה וכן פסק לעיל סי' ע' סעיף ד' וכן עיקר עכ"ל. עי' אחרונים שתירצו הסתירה באופנים שונים. והכנה"ג בהגה"ט אות מ"ח כתב דאפשר דמה שסתם בסי' זה כהרמב"ם דאינו חייב וכו' היינו משום דתנא בארץ ישראל קאי שהוא ז"ל מקום מושבו היה בארץ ישר ובכל ארץ ישראל ובכל המערב נוהגים לדון על פי הרמב"ם ז"ל ולכך סתם כוותיה אבל מה שסתם בסי' ע' כהרמ"ה והרשב"א דחייב וכו' הוא לשאר מקומות שלא קיבלו עליהם לדון כדברי הרמב"ם ז"ל שראוי לתפוס לתפוס כסברת הרמ"ה והרשב"א ז"ל עכ"ל ועי'

בצדק ומשפט על חו"מ בהקדמה דף ה' ריש ע"א ומה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ג' ועי' בתשו' חרן ז"ל אה"ע דיני נישואין סי' י"ו ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ך' במעשה שהיה בארצינו בזה והובאו דבריהם בקיצור בכנה"ג אות הנז"ל ואות מ"ט וכתב עוד הכנה"ג אות נ"א וז"ל יש מי שכתב הובא דבריו במהרח"ש סי' י"ז דאין לדון כהרמב"ם מחמת השבועה שיש בכתובה ואני אומר שזה תלוי במחלוקת וכו' ע"ש ועי' בספר שבט בנימין סי' ש"א דף ק"מ ריש ע"ג ובגדי יו"ט ח"א אה"ע סי' ט':

סימן קכ

ק"ך ס"א לכך נהגו כשהבעל מצוי שנותן לו הסופר הקלף והדיו במתנה. וכתב בהג"ה ויש אומרים דאף הקולמוס. וכ"כ מרן ז"ל לקמן סי' קנ"ד בסדר הגט סעיף י"ג וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' נ"ט בדיני סדר הגט והשמות. וכן היה מרן ז"ל נוהג וכמ"ש בבית יוסף סי' זה:

ק"ך ס"א והבעל נותן שכרו ומפני תקנת עגונות תיקנו חכמים שהאשה תתן שכר הסופר והקנוהו לבעל, ולקמן סי' קנ"ד בסדה"ג סעיף י"ט כתב וז"ל הבעל נותן שכר הסופר ואם נתנה האשה כשר. וכתב מהר"י נבון בספרו גט מקושר סק"ה דף כ"ב ריש ע"ב שנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו שאומרים לבעל ליתן. ואם אינו רוצה ליתן. נותנת האשה והכי נקטינן. עוד כתב שראה נוהגים שאין מצריכים את האשה להקנות בהדיא את השכר לבעל וכדיוק דברי הש"ע שכתב והקנוהו לבעל (עי' ח"מ סק"ג):

ק"ך ס"ג בהג"ה ישם אביו נהגו לכתוב על פי עצמו עי' פת"ש ס"ק י"ג. וכתב מהר"י נבון בגט מקושר סוף ס"ק י"ו דף כ"ז סוף ע"ד וס"ק י"ח דף כ"ח ע"ב שנוהגים בירושלים ת"ו לכתוב שם אבי הבעל על פי הבעל. ושם אבי האשה על פי האשה. ואם אין האשה שם. כותבים שם אביה על פי הבעל

סימן קכד

קכ"ד ס"ב בהג"ה ולכתחילה יש לכותבו על קלף מתוקן לס"ת וכו'. כתב הג"פ ס"ק ט"ו וז"ל ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שחשש בזה ואפילו לכתחילה והמנהג פשוט פה ירושלים ת"ו ובכל ארץ ישראל וגיטין הבאים ממדינת הים שהם כתובים על נייר שלנו שקורין פאפי"ר וכו'. והני ניירות שלנו אינם יכולים להזדייף. דאם יהיה שום אות או תיבה כתובה על המחק. מיד הוא נרגש וניכר לעיני כל רואיו וכו' עכ"ל:

סימן קכה

קכ"ה ס"ו ואם יש בו אותיות דבוקות יגרור ביניהם להפרידם. וכתב בהג"ה ויש אומרים דאין להפריד האותיות אם נוגעים וכן נוהגים ויש מקילין בשעת הדחק לתקן קודם

שיחתמו העדים כשהבעל מצוה לתקן. כתב הפר"ח וז"ל ואנו גוררין אותן לכתחילה בלי שום דוחק כסברת מרן המחבר אלא שנכון ליזהר בזה לתקנו ולגרר האותיות הדבוקות קודם חתימת העדים עכ"ל. וכתב הגט פשוט סוף ס"ק כ"ח וז"ל ומנהג פשוט שראיתי לרבני הספרדים דממונים אגיטי דעבדי עובדא שיגרור הסופר דיבוק האותיות בלי ציווי הבעל שנית עכ"ל. וכתב עוד לקמן סעיף ט"ו ס"ק ס"א דמה שכתב בהג"ה שם דאם בא זבוב ומשך הדיו לא ימחוק. אזיל לשיטתו בסעיף וא"ו כנז"ל וכבר נתבאר שם דיכול לתקן ולמחוק דבקות האותיות. ומיהו אם זבוב משך הדיו של מ"ם פתוחה ועשאה סתומה או ברגל של ה"א וקו"ף ודבקן לגנן אין יכול למחוק הדבק דהו"ל חק תוכות ותקנת דבר זה כתבתי בסעיף ט' ס"ק מ"א עכ"ל:

קכ"ה ס"י נוהגין לשרטטו. כתב הג"פ ס"ק מ"ד דלדידן שנתפשט המנהג שכותבים הגט לכתחילה על הנייר שקורין פאפי"ר כדלעיל סי' קכ"ד סעיף ב' ס"ק ט"ו במקום שרטוט נתפשט המנהג לכפול הנייר שכיון שהרושם ניכר מחמת הכפל חשיב שרטוט וכו' וצריך שגומת חריץ הכפל תהיה לצד חוץ ויכתוב הגט בצד גובה הכפל כמ"ש לקמן סעיף י"ב ס"ק נ"ב. וכתב עוד בסעיף י"ב ס"ק נ"ד שיזהר שלא יכתוב ממש על הכפל אלא סמוך לו ואנחנו רגילים להזהיר לסופר ולעדים על זה ע"ש:

קכ"ה סי"ח בהג"ה ונוהגין לערות השיטות וכו' כתב הב"ח לקמן סי' ק"ל והח"מ ס"ק ל"ז דבשאר מלכיות אין נוהגין לערות וכתב הג"פ ס"ק פ"ד שראה כמה גיטין שנכתבו לפני כמה גדולים מהספרדים שלא היו כותבים כלל מעורה אך גדולים מהאשכנזים נזהרים לעשותו מעורה ע"ש ועי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' כ"ד ד"ה והנה בתשו' וכו':

סימן קכו

קכ"ו ס"א עי' טור טופס נוסח הגט. ולקמן סי' קנ"ד בסוף סדר הגט בהג"ה נוסח הגט הנהוג באשכנז ובגט פשוט סי' זה סוף ס"ק ל"ה וגנזי חיים אות ג' סי' ט"ז נוסח הגט הנהיג בעיה"ק ירושלם ת"ו והנני מעתיק נוסח הגט הנהוג פה עיה"ק צפת ת"ו ברביעי בשבת ששה עשר יום לירח סיון שנת חמשת אלפים ושש מאות וששים לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במתא צפת דעל נהר דולבאי יתבא וממימי מעינות מסתפקא אנא פלוני בן פלוני העומד היום במתא במתא צפת הנזכרת וכל שום אחרן וחניכא דאית לי ולאבהתי ולאתרי צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ושבקית ופטרית ותרוכית יתיכי ליכי אנת אנתתי פלונית בת פלוני העומדת היום במתא צפת הנזכרת וכל שום אחרן וחניכא דאית ליכי ולאבהתיכי ולאתריכי דהוית אנתתי מן קדמת דנא וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי דיהיהוויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל

גבר דיתיצבייין ואנש לא ימחא בידיכי מן שמי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די יהוי ליכי מנאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פיטורין כדת משה וישראל:
קכ"ו ס"א כותבין הגט בכל כתב וכו' כגון פרובינצא"ל (היינו מה שקורין כתב רש"י וכמ"ש הג"פ סק"ד) וכיוצא בו וכו' ונהגו לכותבו בלשון ארמי ובכתב אשורי. כתב הג"פ סק"ט וז"ל גם בחתימת העדים נהגו פה ירושלים תוב"ב לחתום בכתיבה אשורית דוקא וכו'. וכ"כ מור"ם לקמן סי' ק"ל סעיף י"א וכו'. וראיתי גט אחד ששלחו מצפת תוב"ב פה ירושלים תוב"ב והיו עדיו בכתב פרובינצא"ל. ושמעתי שכן נוהגים לכתחילה שיחתמו העדים בכתב פרובינצא"ל. ואפשר שטעמם שאם באולי תצטרך האשה לקיים הגט. שימצאו קיום לחתימות העדים בנקל כיון שרגילים לחתום כן בשאר שטרות מה שאין כן אם יחתמו בכתב אשורי דבדוחק ימצאו קיום עכ"ל ועי' פת"ש לקמן סי' ק"ל סק"ט.
ובזמנינו נוהגים גם פה עיה"ק צפת ת"ו שיחתמו העדים בגט בכתב אשורית דוקא:
קכ"ו ס"ד ביום ר"ח יכתוב ביום אחד לירח פלוני בשני יכתוב בשני ימים בשלשה בארבעה וכו'. כתב הג"פ ס"ק י"ו וז"ל משמע דכשכותבין מספר ימי החודש כותבין בבי"ת. גם מור"ם כתב בסמוך אם לא כתב בשני רק שני וכו' כשר וכ"כ הלבוש וכו'. משמע דמקפידין לכתוב בבי"ת לכתחילה (וכ"כ הב"ש סק"ה דלא כהנחלת שבעה סי' וא"א). אך רואה אני בנוסח גט שנהגו לכתוב פה עיה"ק ירושלים ת"ו כותבין מספר ימי החודש ומספר השנים בלא בי"ת ונראה לי דאין קפידא בדבר וכו' ובתשו' רבינו בצלאל סי' כ"ג כתב שאין לפקפק בזה וכו' עכ"ל. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ל"ב ואות ל"ג ובספרו טיב גיטין סי' א' וסי' י"ב וסי' י"ד כי גם מנהג עיה"ק צפת ת"ו כן הוא שאין מוסיפין בי"ת לא במספר הימים ולא במנין השנים:
קכ"ו ס"ו וביום שני של ר"ח יכתוב באחד לירח פלוני וכו'. כתב הג"פ סק"ל שהנכון הוא לכתוב ביום אחד לירח פלוני ע"ש. וכן עשה מעשה מורינו הרב מהר"ח מודעי פה עיה"ק צפת תיו וכתב ביום שני של ר"ח יום אחד לירח פלוני וכמ"ש בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ל"ג ובספרו טיב גיטין סי' י"ד. וכתב שם דהגם שאין נכון ליתן גס בר"ח מ"מ בנדונו היה הבעל נחפז ללכת ביום ההוא והיה חשש עיגון בדבר. עוד כתב שם שאחר זמן רב כשבא לפניו נדון כזה פעם שנית נראה בעיניו שיותר טוב לכתוב ביום אחד לירח פלוני בהוספת בי"ת במספר הימים אף לנוהגין שלא להוסיף כדלעיל סעיף ד' מ"מ זה שאני ע"ש:
קכ"ו ס"ז יכתוב באדר ראשון לירח אדר ראשון ובשני יכתוב לירח אדר השני. כתב הג"פ ס"ק ל"ג דבטור ולבוש (ובתש' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' נ"ט) כתוב בשניהם בה"א.

אדר הראשון אדר השני וכו'. וכן צריך לכתוב לכתחילה בה"א וכו' ע"ש. וכן נראה דעת החי"מ והפר"ח. וכן כותבים פה עיה"ק צפת ח' ועי' ספר טיב גיטין למורינו הרב מהר"ח מודעי סי' וא"ו וסי' י"א י"ד ט"ו:

קכ"ו ס"ו כתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ס"ז ובספרו טיב גיטין סי' ב' כי מנהג עיה"ק צפת ת"ו וקושטאנדינא ואיזמיר לכתוב מרחשון ודלא כמנהג שאלוניק שכותבים חשון:

קכ"ו ס"ח ולאתריהון דאבהתי וכן באשה ולאתריהון דאבהתוכי וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קכ"ו ס"י ונהגו לכותבם בחמשה יודי"ן דיתיהויין דיתיצביין. וכתב בהג"ה ויש לכתוב הכל בשיטה אחת וכו' אבל אם כתב די בשיטה אתת והשאר בשיטה שנית יש פוסלין. וכתב הב"ש ס"ק כ"ו שגם בדלא אניסנא (דלקמן סעיף ל"ב) יכתוב בשיטה אחת. וכתוב בישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' כ"ז וז"ל בני בבל כותבים שתים בגט מעשר עשר ובני ארץ ישראל כותבים שלשה מעשר עשר עכ"ל, וכ"כ בתשו' הגאונים שערי צדק ח"ג שער שני סי' י"ב וכתב שם הרב המגיה מורינו מהר"ח מודעי ז"ל שבאורחות חיים ח"ב כת"י הובא חילוק מנהג זה ומבואר שם שהשתים הן דיתיהויין דיתיצביין שהן עשר עשר אותיות. אך השלישית דבני ארץ ישראל לא נתבאר שם. וכתב הוא ז"ל דאפשר שהכוונה על בדלא אניסנא שנהגו בארץ ישראל לכתוב בשיטה אחת והן עשר אותיות (ובבית שאול על המשניות נ"ב פרק ג"פ משנה ב' פירש דברי הש"ש הנז"ל באופן רחוק)

קכ"ו קכ"ו סי"ב בהג"ה ונהגו לכתוב בגט בתחילה שפ"ת ואח"כ פש"ת ואח"כ תש"פ וכו'. וכ"כ מרן ז"ל בב"י וכתב הג"ס ס"ק מ"ט כי כן נוהגים בירושלים ת"ו (ומתשו' הרלב"ח סי' קל"ג נראה כי כן המנהג קדום בצפת ת"ו) ומה שכתב מרן ז"ל בש"ע לקמן סעיף ל"ג שנהגו לכתוב פטרית קודם ושבקית. מיירי בבבא מציעאה. ועי' ג"פ בסעיף ל"ג ס"ק פ"ד ובגט מקושר למהר"מ בולה ריש סי' ס"ב:

קכ"ו סכ"ח דיתבא על נהר פלוני וכו'. עי' מה שאכתוב בעזה"י בסי' קכ"ח ס"ד ד"ה דיתבא:

קכ"ו סל"ה עי' ג"פ ס"ק פ"ט וג"מ למהר"מ בולה ריש סי' ס"ד לענין כתיבת אנת אנתתי פלונית או אנת פלונית. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ל"ב ובספרו טיב גיטין סי' י"ב כי נוהגים בעיה"ק צפת ת"ו לכתוב אנת אנתתי

פלונית. ובגט פשוט לעיל ס"ק מ"א ולקמן סי' קכ"ח ס"ק ט"ו הביא תשו' הרלב"ח סי' קכ"ט ששלחו גט מעיה"ק צפת ת"ו לעיה"ק ירושלים ת"ו ונכתב בו אנת אנתתי פלונית: קכ"ו סל"ז בנפשיכי נהגו לכותבו בשני יודי"ן (יו"ד אחת בין שין לכ"ף ויו"ד שניה אחר הכ"ף). וכתב מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' י"ט וז"ל והנה מורינו הרב ז"ל כתב בספרו בפסק הלכה בשני יודי"ן. ובחייו אמרתי לו שנוהגים פה צפת ביוד אחת. ושתק וקיבל שלא ישנו מהמנהג עכ"ל גם בסי' וא"ו וסי' קכ"ד כתב שבחיי מרן ז"ל כל הסופרים זקני סופרי הדינין כתבו בנפשכי ביו"ד אחת. כיון שכך היה המנהג הקדמון פה צפת ת"ו ולא שינו המנהג. ומרן ז"ל גופיה אמר לו הס שלא להזכיר לשנות אלא יעשו כמו שנוהגים שלא להוציא לעז על גיטין הראשונים חלילה ע"ש. ועי' תשו' חיים שאל ת"ב סי' ל"ה אות ב' ומה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ה' וסי' ואי. גם בתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' פ"ו כתוב כי מנהג ארץ ישראל לכתוב בנפשכי ביו"ד אחת. והנה הג"פ ס"ק צ"ב כתב שנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו לכתוב בנפשיכי בשני יודי"ן. גם פה עיה"ק צפת ת"ו נוהגים האידנא לכתוב בשני יודין. ומצאתי להגאון מהרח"ף ז"ל בספר גנזי חיים אות גימ"ל בקונטריס מערכת הגיטין סי' כ"ג דף ל"ב ע"ג בהא דנפשכי. שכתב דהגם דלכתחילה אין לשנות וכנז"ל, מ"מ אם שינו המנהג בלי מחלוקת אנשי העיר לית לן בה ע"ש וכבר מצינו בכמה פרטים בכתיבת הגט ששינו בירושלים ת"ו מנהגם הקדום עי' גט מקושר למהר"מ בולה ריש (לה) סי' נ"ב וריש סי' ס"ד ובגט מקושר למהר"י נבון סי' קכ"ו ס"ק ל"ד דף ע"ו ע"ד וסי' קכ"ט ס"ק ל"ו וס"ק מ"ד דף צ"ו ריש ע"ג וסוף ע"ד ובתשו' חיים ושלום למהרח"ף הנז"ל ח"א סי' ל"ד:

קכ"ו ס"מ נהגו לכתוב מן שמי. וכ"כ מורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' קכ"ד כי כן מנהגינו ועי' תשו' חיים לעולם אה"ע סי' י"ג:

סימן קכח

קכ"ח ס"א למנין שאנו מנין בו כאן במתא פלונית. כתב הג"פ סק"ב דנוהגים בירושלים ת"ו לכתוב למנין שאנו מנין כאן במתא ירושלם וכו' דכותבין תיבת כאן ואין כותבין תיבת בו פ"ש. וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו:

קכ"ח ס"א ואם שינה והזכיר שם מקום אחר פסול כתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רט"ו שנשאל על דבר גט שנכתב בעיה"ק טבריה ת"ו וכתבו בו. בטבריה שבגליל התחתון. והשיב וז"ל בענין שינוי השם וכו' והשתא ניתי לנ"ד דכתבו בטבריה שבגליל התחתון והוא ידוע כי אינה מהגליל התחתון כי אם מהעמק כמו ששנינו פ"ט דשביעית משנה ב' (מכפר חנניה ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון. ומכפר חנניה

ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון. ותחום טבריה העמק. ושלשתן הן ארץ הגליל. וכפר חנניה הוא כפר ענן בלשון ערב"י) ולהכי נראה דהוי כשינוי שם העיר. דכיון שידוע שטבריה הידועה אינה בגליל התחתון. הרי שינה שמה וכו'. ואין לומר דמאחר שהוא ידוע שאין טבריה בגליל התחתון. ועל טבריה הידועה הוא שכיוונו. וכמו שכתבו בגט הנזכר ג"כ דיתבא על כיף ימא דטבריה דהיינו טבריה הידועה. דלא הוי שינוי שם דעל כרחין אטבריה הידועה קאי. דכיון שאין שום מציאות לטבריה הידועה דעל כיף ימא דטבריה מותבא שתהא מגליל התחתון. הוי כשינוי שם וכמזויף מתוכו וכו' שאומר שטבריה היא בגליל התחתון ואינו כך. ואפשר עוד לומר דהוי שינוי שם העיר כיון שכתוב בגליל התחתון וזו אינה אלא בעמק ואפשר דמדינת הים דיש עיר דאסקו שמה כשם טבריה ונהר גדול שלה כים טבריה ועומדת באיזה גליל שנקרא גליל תחתון וכמו שהביא מהרי"ק בתשו' באשכנז גליל תחתון גליל עליון. ואעפ"י שהוא ידוע שזה הגט נכתב בטבריה זו שבארץ ישראל בעמק. אפילו הכי הוי שינוי השם שהוא פסול, כיון שאפשר שיש טבריה אחרת כדאמרן. ומשום מזויף נמי כדאמרן והגע עצמך שכתב בירושלם או בחברון דיתבא על נהר פלוני שהוא ידוע שאין להם נהר. או דיתבא בגליל או בעמק. ואחר כיון שהוא ידוע שבירושלם או חברון שביהודה נכתב גט זה הוי כשר. זה אינו דהרי הוא כמזויף מתוכו. שכתב דיתבא על מאי דלא יתבא. ואפילו אי אמרינן על ירושלם תרי ירושלם הוו (פרכין דף ל"ב ע"ב, ופי' אריכות דברים נכונים בזה כספר ויקן יוסף למהר"י זרקא אות יו"ד סי' ז'. ופי' תבואות הארץ דפוס לונץ עמוד קפ"ז) אותה ירושלם נמי לא היתה יתבא על אותו נהר פלוני או לא היתה בגליל וכו'. ונראה דסדר הנכון שראוי לכתוב בגט הנכתב בטבריה. מתא טבריה שבעמק דיתבא על כיף ים גינוסר. כמו שאנו כותבים צפת שבגליל העליון. יכתוב טבריה שבעמק וכו' עכ"ל. אך בתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני גיטין סוף סי' א' פסק דנכון לכתוב. במתא טבריה דעל כיף ימא דטבריה יתבא וממימי הים הנזכר מסתפקא. וצריך לכתוב טבריה בה"א בסוף ולא באל"ף ע"ש. ונוהגים בטבריה לכתוב כפסק מרן ז"ל ודלא כהרב המבי"ט. וכמ"ש מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ל"ב ובספרו טיב גיטין סי' י"ב והרב פאת השולחן סוף סי' ב'. ומ"ש הרב המבי"ט שאנחנו כותבים צפת שבגליל העליון. כן כתוב גם בתשו' הלק"ט בקונטריס הגיטין בשמות עיירות ונהרות דף ע"א ובספר ברכות המים להגאון ר' מיכל דף מ"ז ע"ג. אבל בגט מקושר למהר"מ בולה סי' ל"ו אות כ"א ובפאת השולחן סוף סי' ב' הנז"ל העתיקו תחילת טופס הגט שכותבים בצפת

ת"ו. ולא נזכר בו שבגליל העליון. וכן מנהגינו האידנא שאין מזכירים שבגליל העליון. ועי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף ד' ד"ה בהג"ה וכל נהר וכו':

קכ"ח ס"ב וכן באשה אם היא עומדת במקום חתימת הגט כותבין מקום עמידתה העומדת היום במתא פלונית ואם לאו אין כותבין מקומה כלל. כתב הגט פשוט לעיל ס"ק י"ד משם מהריק"ש דרבים וגדולים פוסלים כשלא כתב שם המקום כלל וראוי לחוש לדבריהם ולכחוב אחד מהמקומות או לידה או דירה או עמידה או לפחות יכתוב בכל מקום שתמצאי ביו"ד ונכון לכתוב בכל מקום שאת עומדת שלא יטעה בחסרון יו"ד עכ"ל מהריק"ש. וכתב הג"פ כי כן נהגו בירושלים ת"ו כשכותב הבעל גט לשולחו לאשתו העומדת בעיר אחרת כותבים בכל מקום שאת עומדת כמ"ש מהריק"ש וכ"כ הג"פ לעיל סי' קכ"ו ס"ק מ"א. ובתשו' הלק"ט בקונטריס הגיטין סי' כ"ו דף נ"ה ע"ב הובא ששלחו גט מירושלים ת"ו לצפת ת"ו וכתבו בו בכל מקום שאת עומדת. עוד כתב הג"פ ס"ק ט"ו ובסי' קכ"ו ס"ק מ"א הנז"ל דאיתא בתשו' הרלב"ח סי' קכ"ט ששלחו גט מצפת ת"ו לירושלים ת"ו וכתבו בו אנת אנתתי גזול בת שלמה באיזה מקום שתמצא ופוסל הרלב"ח אותו גט מפני שהוא לשון נסתר והיה להם לכתוב בכל מקום שתמצאי ביו"ד. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' י"ג דף כ"ט ע"ב וסי' ל"ד אות נ"א ואות פ"ג ובספרו טיב גיטין סי' ד' וסי' מ' כי גם בעיה"ק צפת ת"ו נוהגים עכשיו לכתוב אנת אנתתי פב"פ בכל מקום שאת עומדת כמ"ש מהריק"ש:

קכ"ח ס"ב כתב הגט פשוט ס"ק ט"ו דאם אינו כותב שם מקום האשה לא יכתוב תיבת ולאתריכי וכ"כ מהריק"ש עכ"ל. ולעיל סי' קכ"ו ס"ק ע"ט כתב הג"פ וז"ל רואה אני כי בגט ששלחו מצפת ת"ו לירושלים ת"ו מבית דינו של מהר"י בי רב לבית דינו של הרלב"ח ז"ל דילגו תיבת ולאתריכי כיון דלא כתבו העומדת היום בירושלם כדמוכח מתשו' הרלב"ח סי' קכ"ט וסי' קל"ג. וכן ראיתי נוהגין פה ירושלים כששולחין גט חוץ לעיר מדלגין תיבת ולאתריכי עכ"ל, וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם סי' ל"ד אות פ"ג ובספרו טיב גיטין סי' ד' כי כן נוהגים בצפת ת"ו עד היום:

קכ"ח ס"ד אין צריך לכתוב שם הנהר אבל נהגו לכותבו. כתוב בתשו' הלק"ט בקונטריס הגיטין בסדר שמות עיירות ונהרות שבסוף הספר דף ע"א כי בצפת ת"ו כותבים בגט. צפת שבגליל העליון דעל נהר דולבאי יתבא עכ"ל. וכ"כ הגאון ר' מיכל בברכות המים סוף אות קי"ח בליקוטי שמות עיירות דף מ"ז ע"ג (ולשונו שם מגומנם. ובפרט מה שכתבו שם הנהר זולבאי הוא ט"ס כי שמו הוא דולבאי כמ"ש בהלק"ט. ואפשר שנקרא כן על שם גלגלי הריחיים שעל הנהר. שגלגל הוא דולא"כ כלשון ערב'י). גם מדברי מורינו

הרב המבי"ט ח"א סי' רט"ו שהבאתי לעיל סעיף א' שכתב דבירושלים וחברון ידוע שאין להם נהר וכו' מוכח דבצפת ת"ו מזכירים נהר בגט. וכ"כ הרב מהר"מ בולה בספר גט מקושר סי' ל"ו אות כ"א והרב פאת השולחן סוף סי' ב' והרב ויקרא אברהם בקונטריס שדה מגרש אות וא"ו דף צ"ג סוף ע"ד דבצפת ת"ו כותבים בגט. צפת דעל נהר דולבאי יתבא וכתב הגט פשוט ס"ק ל"ד דבירושלם ת"ו אין כותבים סימני העיר דיתבא על מי שלח וכו' רק בתחילת הגט אצל הזמן. אבל אח"כ גבי עמידת האיש כותבים העומד היום בירושלם הנזכרת וכן גבי עמידת האשה כותבים העומדת היום בירושלם הנזכרת וכו' ע"ש וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו. וכתב הרב ויקרא אברהם אברהם בקונטריס הנז"ל אות ט' דף צ"ה ע"א דהרב כמהר"א אנהורי (אב"ד דעיה"ק צפת ח"ו) פוסל גט אחד ששכח הסופר לכתוב תיבת הנזכרת אך בתשו' ראש משביר אה"ע סי' ל"ד דף ע"ז מכשיר בזה:

קכ"ח ס"ד דיתבא על נהר פלוני וכו' ואם יושבת על חוף הים נהגו לכתוב דעל כיף ימא מותבא. כתב הרב מהר"מ בולה בספרו גט מקושר סי' ל"ו אות כ"א משם הג"פ ס"ק מ"ז דאם במקום דיתבא על נהר פלוני כתב דעל נהר פלוני יתבא כשר. ומהאי טעמא תפס מרן ז"ל בלשונו גבי נהר להקדים תיבת דיתבא וגבי ים לאחר תיבת מותבא. לאשמועינן דכל הטופסים כשרים. וכתב הגט מקושר על זה וז"ל וכן ראיתי בגט שבא מצפת תוב"ב והיה כתוב בו במתא צפת דעל נהר דולבאי יתבא וממימי מעינות ובארת מסתפקא עכ"ל. גם בפוסקים שהבאתי לעיל בסעיף זה ד"ה אין צריך וכו'. הובא נוסח הגט של עיה"ק צפת ת"ו לאחר תיבת יתבא. ועי' מה שכתבתי לעיל סעיף א' ד"ה ואם שינה וכו'. ומ"ש הגט מקושר שנכתב בגט הנז"ל. ובארת. עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף וא"ו ד"ה בהג"ה:

קכ"ח ס"ד בהג"ה וכל נהר שהוא חוץ לתחום העיר אין לכותבו כלל אפילו מסתפקים ממנו ואפילו בדיעבד אם כתבו יש פוסלין ואפילו הוא תוך התחום חוץ לעיבור העיר אין כותבין אלא א"כ כל תשמישי העיר ממנו. כתב רבינו שמשון בן אברהם בתשו' מיימוניות דשייכי להלכות אישות סי' כ"ב וז"ל ששאלת בעיר שהנהר. חוץ לעיבורה של עיר קרוב לתחום שבת. היאך כותבין בה גט. אם מסתפקים מן הנהר לכל תשמישי העיר למשרה ולכביסה ולטחון בריחיים כותבים שם הנהר. ואם לא יכתבו על נהר פלוני אין לחוש אפילו יש בה נהר דלא חשיב בכך שינה שם עירו ועירה ואע"ג דאמר (גיטין דף נ"ז פ"א) שוירי מתא דעל רכים נהרא. אשכחן ביבמות פרק האשה שלום (דף קט"ו ע"ב) ההוא גיטא דאשתכח בנהרדעא וכתיב ביה בצד קלוניא מתא אנא אנדרולינאי פטרית

ותרכית ית פלונית אנתתי. והיה בה נהרות ואינו מזכירם. ומיהו עיר שנהר שלה חוץ לעיבורה של עיר קרוב לתחום שבת וכתבו שם הנהר בגט. לא נחשב בעיני כמשנה שם עירו ועירה. מדאשכחן פרק בתרא דר"ה (דף כ"ט ע"ב) גבי ירושלים (שכל עיר) שרואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא תוקעין בה. ואמר בגמרא (רואה פרט ליושבת בנחל. שומעת פרט ליושבת בראש ההר) קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום. דמשמע דיושבת תוך התחום כוותה חשיבא. אע"ג דלענין יבנה אין נחשקת כמותה החמירו ביבנה ואמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"י ע"א) גבי רמי בר תמרי דאכל כחלי דקאמר חוץ לתחום אכלתינהו (עי' או"ח סי' תצ"ו וסי' תקע"ד וב"י שם ובהג"ה יו"ד סי' רכ"ח סוף סעיף ל"ג ובית יוסף יו"ד סי' קי"ב ד"ה וכתב במרדכי וכו' ובאה"ט חו"מ סוף סי' קנ"ו) ובפ"ב דמכות (דף י"א פ"נ) כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט. מכל הני משמע דתוך התחום חשוב כעיר עצמה. ואפילו חוץ לתחום אם נראה עמו. אמר בפ"ק דמגילה (דף ג' ע"כ) כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך. ואמר סמוך אעפ"י שאינו נראה נראה אעפ"י שאינו סמוך. ובפרק בתרא דזבחים (דף קי"ב פ"ב ודף קי"ח ע"ב) תנן גבי שילה. קדשים ומעשר שני נאכלין בכל הרואה. וכתוב בהן הבאת מקום. אלמא נחשב כהבאת מקום ואע"ג דמקרא נפקא לן. מ"מ נילף מינה דלא נחשב שינה. ולדמיון בעלמא הבאתי הנך ראיות ולא לראיה גמורה. ומתוך הסברא אין נחשב שינוי. כי אמרת. ריחיים שעל הנהר נקראים על שם העיר. ולכאורה היה נראה לכתוב דיתבא בצד נהר פלוני כדאשכחן בצד קלוניא מתא עכ"ל. וכתב מהרי"ו בתשו' סי' ע"א לענין גט שנכתב בעיר והאשה לא היתה בתוך העיר בשעה שנכתב הגט אלא היתה אצל שער העיר וכתבו העומדת היום בעיר. נראה דאם היתה האשה בתוך עיבורה של עיר אין כאן בית מיחוש. דעיבורה של עיר הוי כמו עיר ממש כדאיתא בנדרים פרק הנודר מן הירק (דף נ"ו פ"ג) הנודר מן העיר אסיר ליכנס בעיבורה של עיר. ובגמרא יליף מדכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו. ודרשא גמורה היא. דהא לענין תחומי שבת אמרינן (בעירובין דף נ"ה ע"ב) בית העומר בתוך עיבורה של עיר מיניה משחינן להקל. ואל תשיבני כיון דתחומין דרבנן אזלינן להקל. דהא מדידת תחומין מערי הלוים ילפינן כדאיתא (שם דף נ"א פ"א) ילפינן מקום ממקום וכו' עד ומדותם מחוץ לעיר כ"ש לרבי מאיר דסבר (שם דף נ"ז ע"א) דנותנין קרפף לעיר ויליף בגמרא מדכתיב מקיר העיר וחוצה. אע"ג דרבנן פליגי עליה. הא מהר"ם פסק כרבי מאיר באשיר"י ובהג"ה במיימוני פרק כ"ח מהלכות שבת ואי משום דהלכתא כדברי המיקל בעירובין (שם דף מ"ו פ"א) מ"מ שמעינן מיניה שפיר דלכל הפחות עיבורה של עיר איקרי בשם העיר ואיכא למימר דאפילו רבנן לא פליגי

ארבי מאיר אלא לענין מדידה אבל לקרות עיבורה של עיר בשם העיר מודו כדאשכחן גבי נדרים. וטעמא דמסתבר הוא. וגדולה מזו כתב רבינו רבינו שמשון בתשו' מיימוניות בעיר שהיה הנהר חוץ לעיבורה של עיר שכותבים שם הנהר בגט ומייתי ראיה דאפילו חוץ לעיבורה של עיר בתוך התחום חשיב כעיר ע"ש. וקשה לי על דבריו אי בתוך התחום חשיב כעיר א"כ אמאי אמרינן לגבי נדרים הנודר מן העיר מותר לילך בתחומה. ושמא יש לחלק דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם (נדרם דף נ"א פ"כ) ובלשון בני אדם שמא חוץ לעיבורה של עיר לא מיקרי עיר ימ"מ גבי גיטין לא הוי כמו שינה שם עירה. ואקרא נופיה יש לדקדק דבנדרים (דף נ"ו הנז"ל) יליף מקרא דחוץ לעיבורה של עיר לא הוי כמו עיר וכו'. ולגבי ערי מקלט אמרינן (במכות דף י"א) כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט. ומיניה מייתי רבינו שמשון ראיה דבתוך התחום חשיב כעיר. ושמא גם בזה יש לחלק דחשיב כעיר אבל לא כעיר ממש. וגבי יהושע כתוב ויהי בהיות יהושע ביריחו וכו' מדקאמר ביריחו משמע ביריחו ממש היינו עיבורה של עיר דהוי ממש כעיר אבל חוץ לעיבורה של עיר לא הוי כעיר. אבל מ"מ לא הוי שינה שם העיר. ומשום האי טעמא איכא למימר גבי נודר דמותר לילך בתחומה דאזלינן בתר כוונת הנודר (נדרים דף ס"ג ע"ב) ומסתמא היתה כוונתו לאסור מאי דהוי כעיר ממש דהיינו עיבורה של עיר אבל מאי דלא הוי כעיר ממש אע"ג דאיקרי על שם העיר לא היתה כוונתו לאסור ומשום הכי מותר לילך בתחומה דלא הוי כעיר ממש וכו'. ואפילו חוץ לתחום אשכחן דמיקרי על שם העיר דשקיל וטרי תלמודא במכות (דף יו"ד ע"א) ובב"ב ודף קכ"ב ע"ב) אקרא דכתיב ויחנו לכלב את חברון. ומקשה תלמודא והא חברון עיר מקלט הוי. ומשני. פרוודהא. דכתיב ואת שדה העיר וחציריה וכו'. והתם על כרחין חוץ לתחום הוה דהא נותנין אלפיים אמה מגרש וכן פירש רשב"ם וז"ל פרוודהא כפרים ושרות שסביב לעיר חוץ למגרש. אלמא דאפילו חוץ לתחומה של עיר מיקרי על שם העיר. וצריכים אנו לחלק וכו' דבנדרים אין כוונתו אלא לאסור עצמו על מה דהוי כעיר ממש דהיינו תוך עיבורה ומשום הכי מייתי מקרא ויהי בהיות יהושע ביריחו ביריחו ממש. ומה שחילקת בין היכא דעיבורה של עיר פנוי בלא בתים ובלא שדות ובלא כרמים אבל היכא דאינו פנוי אז לא הוי כעיר. איברא לאו הכי הוא. דהא בית העומד בעיבורה של עיר מיניה משחינן תחום שבת אפילו לרבנן דפליגי ארבי מאיר וסברי דאין נותנין קרפף לעיר. מ"מ מודו רבנן דבית העומד בתוך עיבורה של עיר דמיניה משחינן. ומה שכתבת מבת ערי תומה מבית העומד מקצתו חוץ לחימה דלא הוי כעיר (ערכין דף ל"ב ע"א) שאני התם דבחומה ממש תלי רחמנא. וכי האי גוונא מחלק תלמודא גבי מעשר שני במכות פרק אלו הן הגולין (דף י"ב) עכ"ל. ועי'

תשו' בנימין זאב סי' ק"ה וב"י או"ח סי' שצ"ח ד"ה ולאחר וכו' ובש"ך יו"ד סי' רי"ו ס"ק ל"ה ותשו' מרן ז"ל אה"ע דיני גיטין סי' ז' ומשאת משה ח"א אה"ע סי' י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו ובגט פשוט סי' זה סוף ס"ק כ"ו ותשו' שם אריה חו"מ סי' י"ז ותשו' חוקי חיים גאגין סי' י"ד. והנה הכלבו סי' ע"ו כתב דאם יש נהר צריך לכתוב בגט על נהר פלוני אפילו הוא רחוק מן העיר יותר מן התחום כיון שמוליכין שם הסוסים וללבן הבגדים כיון שסיפוק העיר ממנו וכ"כ האורחות חיים ח"ב הנדפס מחדש דף קע"ב דאם יש נהר צריך לכתוב על נהר פלוני אפילו הוא רחוק מן העיר יותר מן התחום כיון שסיפוק העיר ממנו. ובספר דברי חיים שער שינוי המקומות סי' י"א דף מ"ד סוף ע"ד כתב משם הרשב"ץ דאפילו אם העיר רחוקה מן הנהר רק דידעינן שעיקר מסחר העיר על הנהר כותבין דיתבא על נהר פלוני עכ"ל. ובשלטי הגבורים אשר סביב המרדכי סוף גיטין כתב דאפילו יהיו הנהרות רחוקים מן העיר יותר מן התחום כיון שמוליכים שם הסוסים או ללבן הבגדים כיון שסיפוק העיר מאותם הנהרות צריך לכותבם וכ"כ רש"ל ביש"ש גיטין פ"ד סוף סי' ל"ג דכותבין הנהר בגט אפילו הוא רחוק מן העיר יותר מתחום שבת אם סיפוק העיר ממנו בין שמוליכין שם סוסים לשתות ממנו או לשרות בגדים עכ"ל. ובתשו' מהר"י מינץ בסדר הגט אות נ"ד כתב וז"ל אפילו הנהרות רחוקין מן העיר יותר מתחום שבת כיון שמוליכים הסוסים שם לשתות או בגדים לכבס אמנם מצאתי בהג"ה במרדכי בזה הלשון. מצאתי כשאין נהר בעיר. ויש נהר תוך התחום שמוליכין שם סוסיהם לשתות או בגדיהם לכבס. צריך לכתוב בגט עכ"ל ומרן ז"ל בבית יוסף הביא דברי הכלבו הנז"ל וכתב וז"ל ומדברי תשו' רבינו שמשון בן אברהם וכו' נראה שחולק בזה שכתב וכו' וכו'. הרי כל שהוא חוץ לעיבורה של עיר אם אין (כצ"ל וכמ"ש הג"פ סוף סק"מ) מסתפקין ממנו לכל תשמישין אין כותבין אותו לכתחילה. ואם היה חוץ לתחום ואינו נראה עמו בדיעבד נמי פסול. ומשמע דאפילו במסתפקין ממנו פסול. ומהרא"י בפו"ך סי' קמ"ב כתב תשו' ר"ש בן אברהם. משמע דהכי ס"ל וכו'. ובודאי שהראיה שהביא (ר"ש כן אברהם) לנהר שהוא חוץ חוץ לתחום אלא שהוא נראה מם העיר. ליתא לדעת הרמב"ם והטור (או"ח סי' תרפ"ח) והר"ן. שהם מפרשים דאינה נחשבת עם העיר ואעפ"י שנראה עמה אלא א"כ היא תוך התחום דוקא. ובהג"ה מרדכי פרק מי שאחזו כתוב י"מ שצריך לכתוב כל הנהרות שבתוך תחום העיר דכל תוך תחום העיר הוי בכלל העיר וראייתו מפרק כל הבשר דף ק"י אך בפרק הנודר א הירק דף נ"ו לא משמע כן אלא דוקא תוך עיבורה של עיר הוי כתוך העיר וכו' עכ"ל ועל פי זה כתב מור"ם בהג"ה דאפילו בדיעבד אם כתבו יש פוסלין וכו' כנז"ל. אך הגאון מהר"א אלפאנדרי בספר מכתב מאליהו שער

ג' סי' י"ג אות ג' דף ל"ה ע"ב כתב דכיון שלדעת הכלבו כל שמסתפקים ממנו אפילו הוא חוץ לתחום צריך לכותבו. א"כ אין ראוי לנו לומר דמה שמצריך הכלבו לכתוב. יפסול ר"ש בן אברהם אפילו בדיעבד. והאריך שם להוכיח מדברי ר"ש בן אברהם דגם הוא ז"ל אינו פוסל בדיעבד היכא דמסתפקין ממנו אפילו הוא חוץ לתחום וגם אינו נראה עם העיר וכן הוכיח מדברי מהרא"י בפו"ך הנז"ל ע"ש (ועי' תשו' מהר"מ פאדוואה סי' ה' ונחלת שבעה סי' מ"ה אות ט"ז וגט פשוט סק"מ) אבל אם הנהר הוא חוץ לתחום ואינו נראה עם העיר ואין מסתפקים ממנו. אז אפילו כבר נהגי מזמן הראשונים להזכירו בגט יש לבטל המנהג ולא להזכירו בגט כלל וכמ"ש בתשו' נאמן שמואל סי' ס"ט ובתשו' משפטים ישרים להרב מהר"ר רפאל בירדוגו ח"א סי' רכ"ז דף כ"ד ע"ב ובתשו' תקפו של יוסף ח"ב סי' א' דף ב' ע"ד ובתשו' חיים ושלום להגאון מהרח"ף ח"ב סי' נ"ה. וכתב בתקפו של יוסף סוף דף הנז"ל כי כן הורה הגאון מהר"ר אלעזר די אבילה ז"ל ועשה מעשה ע"ש. ואם בזמן הראשונים היה הנהר תוך התחום ועכשיו נתרחקה העיר מן הנהר ועי"ז נמצא הנהר חוץ לתחום צריך להשמיטו מן הגט וכמ"ש בחיים ושלום שם ובסי' נ"ו. אכן אם בני העיר מסתפקים ממנו וכבר נהגו להזכירו בגט. אפשר דאין להם לשנות מנהגם. כיון דהכלבו והאורחות חיים ושאר רבואתא שהבאתי לעיל מצריכים להזכירו. ואפילו אם אין כל סיפוקי העיר ממנו אלא איזה סיפוקים מהם סגי לדעתם ז"ל וכמבואר בדבריהם הנז"ל ובפרט בשה"ג וביש"ש הנז"ל דדייקו לכתוב הולכת סוסים או ליבון בגדים (ופי' תשו' מהר"מ פאדווה סי' הנז"ל). והנה פה עיה"ק צפת ת"ו נהגינן להזכיר שם נהר דולבאי בגט מזמן הראשונים ז"ל וכמו שכתבתי לעיל בסעיף זה ד"ה אין צריך וכו' וד"ה דיתבא וכו'. והנהר הוא חוץ לתחום העיר ואינו נראה כלל עם העיר. אך מסתפקים ממנו כי כל בתי הריחיים של מים דטחינת הקמח עומדים על הנהר מימי קדם וכנזכר בסוף שער הגלגולים להאריז"ל הקדמה ל"ז דף ע"ג. ולכן שם העמק אשר שם הנהר. הוא נקרא בלשון ערב"י וואד"י טאמו"ן ר"ל נחל הריחיים. ובזמן הקדום היו שם הבאטאני"ס דהיינו בתי תיקון וכתישת בגדי צמר. וכנזכר בשער הגלגולים שם. ומלאכת הבגדים בארץ ישראל. היתה ביחוד פה עיה"ק צפת ת"ו. עד שבעבור זה היו באים מחוצה לארץ לדור כאן יותר מכל ארץ ישראל וכנזכר בקונטריס הסמיכה שבסוף תשו' הרלב"ח דף רצ"ב ע"ד ועי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רע"א. ועד היום טוחנים שם הקמח. ושמעתי שקצת ישמעאלים מלבנים וכובסים שם בגדים (עי' תשו' ברכת יוסף אה"ע סי' נ"ה). ומה שהנהיגו כן הקדמונים ז"ל ולא חששו לדברי החולקים ז"ל. נראה דהיינו טעמא משום דידוע דעיר קדשינו צפת ת"ו היא בארץ גליל העליון

בחלק נפתלי ואיננה עיר צפת הנזכרת בשופטים סי' א' פסוק י"ז ובדברי הימים ב' סי' י"ד פסוק ט' כי אותה צפת היא בארץ יהודה בחלק שמעון וכמו שכתבתי בחלק או"ח סי' תצ"ו סעיף א' משם הכפתור ופרח פרק י"א דף מ"ו ע"ב דפוס ברלין. וגם בארץ הגליל עצמה נמצא עוד עיר אחרת ששמה צפת וכמ"ש הכפתור ופרח שם. ובכי האי גוונא. איכא עיכובא אם לא הזכירו סימן בגט וכדמוכח ממה שכתב מרן ז"ל בבית יוסף בסוף הסימן משם הר"ן וז"ל כתב הר"ן בתשובה (סי' מ"נ) אעפ"י שלא כתבו שם הנהרות בעירו ועירה איני רואה שיהא בו חשש פיסול מחמת כך. שאם נחוש לשני שוירי כשלא הוזכרו הנהרות אף כשהוזכרו לא הוציאנו מידי ספק. שהרי אנו רואים סימן בההוא גיטא דהוה כתיב ביה בשוירי מתא דעל רכיס נהרא (בגטין דף נ"ז ע"א) דשקלינן וטרינן אי חיישינן לשני שוירי. כלומר שני שוירי דיתבן על רכיס נהרא. אלמא אין הזכרת הנהרות מוציאנו מידי ספק זה והאי דכתיב בההוא גיטא דעל רכיס נהרא. אפשר שהיו שם שני שוירי ולא היה הבדל ביניהם כי אם בנהרות. ואפילו הכי שקלינן וטרינן אי חיישינן לשני שוירי ואסיקנא דלא חיישינן אלא אם כן שיירות מצויות והוחזקו. או בחדא מינייהו וכפי מחלקותן של ראשונים בזה. הלכך בנדון זה שלפנינו אין כתיבת הנהרות מעכבת. ואעפ"י שמקצת ראשונים ז"ל הזכירום בטופסי גיטין שלהם. לרווחא דמילתא תיקנו כך מפני קצת מקומות שוין בשמותיהן והנהרות מבדילין אותם אבל בשאר כשאר מקומות שאין ידועין בכך אם לא נכתב לא עיכב עכ"ל. וכתב הגט פשוט ס"ק ל"ג (על מ"ש מרן ז"ל לעיל ריש סעיף זה דאין צריך לכתוב שם הנהר אבל נהגו לכותבו) דמשמע מתשו' הר"ן הנז"ל דאם יש שני מקומות שוים בשמותיהם צריך לכתוב שם הנהר שלא יטעו שהגט נכתב בעיר אחרת ששמה כשמה ואם לא כתבו יראה לי דיש חשש לפסול הגט ומיהו אם הוא מקום עיגון יראה לי דיש להכשיר. ואם נהגו לכתוב בעיר אחת שם הנהר בגט ואירע שכתבו גט באותה העיר ולא כתבו שם הנהר. מספקא לי אם הוא פסול. דהרואה גט זה שלא נכתב שם הנהר כפי המנהג של אותה העיר. אפשר שיחשוב שהגט נכתב בעיר אחרת ששמה כשמה שאין בה נהר ודעתי נוטה להכשיר במקום עיגון עכ"ל. ועי' ב"ש לעיל ס"ק י"א ולקמן סי' קל"ב סק"ד ותשו' בגדי כהונה אה"ע ס' כ"ח ונודע ביהודה מהדו"ת אה"ע סי' קט"ו ותשו' בגדי יו"ט ח"א אה"ע סי' כ"ג. והגם שבזמן קדום היו נוהגים פה צפת לכתוב בגט. צפת שבגליל העליון. וכמו שכתבתי לעיל סעיף א' ד"ה ואם שינה וכו'. וא"כ לא היה חשש ספק על עיר צפת שבארץ והודה. מ"מ כיון דבגליל עצמו יש עוד עיר אחרת שלישית ששמה צפת וכנז"ל הצריכו לכתוב שם הנהר ג"כ. ומאחר שכותבים שם הנהר. הוי סימן מובהק. ואפשר דהיינו טעמא של האחרונים ז"ל

שביטלו לכתוב. שבגליל העליון. וכמו שכתבתי בסעיף א' שם. משום דסימן דנהר סגי להבדיל אותה מן שאר שתי העיירות שבגליל ושביהודה. ובפרט לפי מה דנהגינן לכתוב גם שאר סיפוקי העיר וכמו שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף וא"ו. והן אמת דאפשר לומר דבזמן הקדמונים היה הנהר בתוך תחום העיר. וברבות הזמנים של הרעש דשנת תק"ך ושנת תקצ"ז לתק"פ צרה. נשתנה הישוב ונתרחקה העיר מן הנהר עד שנמצא הנהר חוץ לתחום העיר. והגם דשכונת היהודים לא נשתנית דהרי בית הטבילה של האריז"ל הוא מחוץ לעיר וסמוך ממש לעיר וכן היה מימי קדם וכנזכר בשער הכוונות בעניני עירוב שבת דף צ"א ריש ע"ג דפוס שאלוניק. ובית הקברות של הקדמונים ז"ל הוא סמוך ממש לבית הטבילה הנז"ל ושניהם מפסיקים בין העיר מקום שכונת היהודים ובין הנהר. מ"מ אפשר דשכונת הישמעאלים היתה נמשכת מצד דרומית מערבית העיר לתוך תחום הנהר. אך אף אם היה כן. מ"מ כיון דאח"כ ברבות הזמן נתרחקה כל העיר מסביב מן הנהר. עד שנמצא הנהר חוץ לתחום העיר מסביב. היה צריך להשמיטו מן הגט וכמו שכתבתי לעיל. ועל כרחין צ"ל דכיון דמסתפקים מן הנהר. סמכו על הפוסקים הנז"ל להזכירו בגט. כיון דאתחזק שלשה עיירות בעולם ששמן צפת וכנז"ל. ופי' תשו' בגדי יום טור הנז"ל. עוד אפשר לומר לפי מאי דקיי"ל בעירובין דף נ"ח ע"ב דלענין המדידה בעגלה ערופה ובערי מקלט אין מקדרין בהרים מפני שהן של תורה. ובמדידה בעירובין מקדרין בהרים מפני שהוא מדרבנן (ובשירי קרבן על ירושלמי עירובין פ"ה סוף ה"ג כתב בדעת הרמב"ם דגם בערי הלוים מקדרין בהרים ומש"ה לא כתב בפרק י"ג מהלכות שמיטה גבי ערי הלויה דאין מקדרין בהרים פ"ש. וביד דוד על עירובין שם דחה דבריו. והקשה על מה שהרמב"ם לא כתב דין דאין מקדרין בהרים אלא בס"ט מהלכות רוצח לגבי עגלה ערופה ולא כתב כן בפ"ח שם לגבי פרי מקלט והניח בצ"פ. וכתב הגאון הנצי"ב ז"ל בספר העמק שאלה על השאילתות ח"ג בהשמטות דף ק' פ"ג דגם לענין מגילה מקדרין בהרים כיון דהיא מדרבנן פ"ש. וצ"ע על מה שמרן ז"ל בב"י או"ח סי' תרפ"ח כוף ד"ה וכן הכפרים וכו' והט"ו ופרמ"ג שם סק"ג ומורינו הרב מהריט"ץ סי' ק"ך לא זכרו מסוגיא זאת כלל). ומאחר דהא דפיסול הגט בכתיבת הנהר שמחוץ לתחום העיר הוא משום שינוי שם העיר וכנז"ל (ועי' ב"ש ה"ק י"ג) וידוע דמה דקיי"ל לקמן סי' קכ"ט סעיף ג' דשינה שם עירו אינו גט. היינו מקום דירה וכמ"ש הגט פשוט שם ס"ק ט"ו ועי' ב"ש סי' זה לעיל סעיף ב' סק"ו וגט פשוט ס"ק יו"ד. וכיון דהאידנא אין אנו כותבים בגט שם מקום הדירה אלא שם מקום העמידה וכמ"ש מרן ז"ל לעיל סעיף ב'. וכתב מור"ם ז"ל שם דאם שינה שם מקום העמידה יש מכשירין ויש פוסלין ובמקום

הדחק יש להקל. ואפילו שינה שם מקום עמידת העדים דפסול אליבא דכ"ע וכדלעיל סעיף א'. מ"מ אינו פסול אלא מדרבנן עי' ב"ש וג"פ שם באורך (ועי' תשו' שם אריה אה"פ סי' ח' וסי' ק"ז). וא"כ אפשר לומר דמהני קידור בהרים למדידת תחום הנהר. וכיון דעיר קדשינו צפת ת"ו עומדת בראש ההר. והנהר הוא בשפלות העמק בתכלית מורד שיפוע ההר. יתכן שנתברר להראשונים ז"ל כי ע"י קידור ההר הוי הנהר בתוך תחום העיר:

קכ"ח ס"ד ועיר שסיפוקה וכו'. כתב הגט פשוט ס"ק מ"ח משם ספר שמות דף קי"ג דבעיר בילוגראדו כותבין בגט. מתא בילוגראדו דיתבא על נהרי דונאי וסאבא וממימי מעינות מסתפקא. ואין כוללין הנהר עם המעינות לכתוב דיתבא על נהרי דונאי וסאבא ועל מי מעינות. ע"ש. וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו שלא לכלול הנהר עם המעינות בתיבת יתבא וכנזכר וכנזכר בגט מקושר למהר"מ בולה סי' ל"ו אות כ"א ובתשו' אדמת קודש ח"א אה"ע סוף סי' מ"ה ובפאת השולחן סוף סי' ב' ובתשו' ויקרא אברהם בקונטריס שדה מגרש אות וא"ו דף צ"ג סוף ע"ד:

קכ"ח ס"ו אם העיר יושבת על הנהר אין לכתוב לא בארת ולא מעינות כי אם הנהר. וכתב בהג"ה ויש חולקים וס"ל דיש לכתוב כל סיפוקי העיר וכן נוהגין וכו'. כתב הגט פשוט לעיל סעיף ד' ס"ק נ"א כי מה שלא הצריך מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני גיטין סי' א' להזכיר בטופס הגט שבטבריה ת"ו את חמי טבריה וכדברי מור"ם ז"ל בהג"ה סעיף ד'. היינו משום דאזיל לשיטתו בסעיף זה לענין כתיבת כל סיפוקי העיר ע"ש ועי' חתם סופר אה"ע ח"ב סוף סי' קי"ח. והנה הגט פשוט בסעיף זה ס"ק נ"ג האריך ליתן טעם על מה שנוהגים בעיה"ק ירושלם לכתוב בגט דיתבא על מי שלח ועל מי בורות. וכתב עוד דאפשר שהמנהג מיוסד על פי המנהג שהביא מור"ם ז"ל בהג"ה דנוהגין לכתוב כל סיפוקי העיר כנז"ל ועל פי זה כתב שם כמה טעמים על מה שאין נוהגים בירושלם להזכיר מעינות ג"כ ע"ש. ועי' לעיל סעיף ד' ד"ה דיתבא וכו' וד"ה ועיר וכו' דנוהגים פה צפת ת"ו לכתוב סיפוקי העיר מלבד הנהר ואפשר לומר על פי מה שהצריך בתשו' בגדי כהונה אה"ע סי' כ"ח דף צ"ב ריש ע"ב בעיר ששמה כשם עיר אחרת להזכיר שני סימנים. וכתב דסגי בסימן דנהר לסימן אחד וסימן דמעינות לסימן שני ע"ש. (ועי' תשו' נודע ביהודה מהדו"ת אה"ע סי' קט"ז). וכיון דיש עוד שתי עיירות ששמן צפת וכמו שכתבתי לעיל סעיף ד' ד"ה בהג"ה וכו'. לכן נהגו כנז"ל:

קכ"ח ס"ו בהג"ה דיש לכתוב כל סיפוקי העיר וכו' כתב הב"ש ס"ק ט"ז כי מה שאין נוהגים לכתוב בארת. אפשר משום דלפעמים מתקלקלים לכן אין כותבים אותם כלל

כדי שלא לחלק בין גיטין אלו לבין גיטין הראשונים. ואפשר דנכללות בכלל מי מעינות. כי בארת ג"כ מי מעינות הן אלא שחופרים עד שנמצא המעין עכ"ל ופה עיה"ק צפת ת"ו היו נוהגים בזמן קדום לכתוב בארת גם כן וכמו שכתבתי לעיל סעיף ד' ד"ה דיתבא וכו' משם הרב מהר"מ בולה בגט מקושר סי' ל"ו אות כ"א. וכ"כ בתשו' חיים ושלום ח"א סי' ל"ג דף פ"ב ע"ג ובתשו' ויקרא אברהם דף צ"ג סוף ע"ד אך בשנת תק"ז ביטלו לכתוב בארת משום דמתייבשות בסוף ימי הקיץ וכמ"ש בחיים ושלום שם ובתשו' ויקרא אברהם שם (ובתשו' אדמת קודש ח"א אה"ע סוף סי' מ"ה הובא דבצפת ת"ו כותבים וממימי מעינות מסתפקא ולא נזכר בארת, ואפשר כי ע"ס הוא. כי הרב אדמת קודש היה קודם זמן הנז"ל וספרו נדפס שנת תק"ב) ועי' מכתב מאליהו שער ג' סי' י"ג סוף אות יו"ד שכתב טעם זה לענין בורות דלקמן סעיף ז':

סימן קכט

קכ"ט ס"א ואם כתב חניכתו וחניכתה כשר. עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף כ"ז:

קכ"ט ס"ט אם לא הזכיר שם אבי האיש או שם אבי האשה כשר. כתבו האחרונים דאם מסופקים בשם אבי המגרש או שם אבי המתגרשת. כותבין שם המגרש והמתגרשת בלבד. ועי' פת"ש סק"ך משם הבגדי כהונה דבמקומות שכותבין וכל שום וכו'. היכא דהוא הכרח להשמיט שם האב לא יכתבו ולאבהתי וכו'. וכתב הרב מהר"י נבון בגט מקושר דף צ"ז סוף ע"ג ודף ק"ג ע"ב דבעיה"ק ירושלם ת"ו שלא נהגו לכתוב שני גיטין (פי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף י"ט ד"ה ויש וכו' ובספיף כ"ו) בודאי דיש לכתוב גט אחד בשם המגרש והמתגרשת בלבד. וכן נעשה מעשה בירושלם ת"ו שנפל ספק בשמות אבי המגרש והמתגרשת איך היו. וכתבו שם המגרש והמתגרשת בלבד. ומיהו בודאי צריך להשתדל לידע שמות האבות על מתכונתם כדי לכותבם בגט. אכן היכא דלא אפשר לברר. כדיעבד דמי. ולכ"ע בדיעבד אינו מעכב אם לא נכתבו שמות האבות כלל מה שאין כן אם נכתבו בשינוי ובספרו נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' וא"ו דף פ"ד ע"ג כתב דמעשה היה בירושלם שהשמיטו שם אבי האשה מטעם הנז"ל ודילגו חיבת ולאבהתיכי. גם מורינו הרב מהר"ח מודעי בספרו טיב גיטין סי' ה' וסוף סי' ט"ו כתב שעשו מעשה פה עיה"ק צפת ת"ו להשמיט שם אבי האשה משום דלא הוברר שמו. ודילגו תיבת ולאבהתיכי. וכתב עוד מהר"י נבון בגט מקושר דף צ"ז הנז"ל סוף ע"ד ס"ק מ"ד כי בארץ ישראל שאין כותבין שני גיטין. היכא שיש ספק בכינוי שם האבות אין לכתוב הכינוי דהכי עדיף טפי ממה שיכתבו בשינוי:

קכ"ט סי"ד כתב הרב מהר"י הכהן בתשו' בתי כהונה ח"ב סי' ל"ז דף ע"ו ע"ב והרב מהר"י נבון בספרו גט מקושר דף צ"ט ע"ד לענין המשפחות שאין להם כינוי משפחה אלא מצרפים שמו עם שם האב כגון מהרח"ש ז"ל דשמו חיים שבתי ובנו נקרא משה חיים. עשו מעשה בעיה"ק ירושלים לכתוב דוקא פלוני בן פלוני כגון משה בן חיים. ודלא כהוראת הג"פ ס"ק ס"ג. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בספרי טיב גיטין סי' וא"ו וסי' כ"ח ובתשו' חיים לעולם אה"ע אה"ע סי' ל"ד אות מ' דהוא ז"ל עשה מעשה פה עיה"ק צפת ת"ו כהוראת הג"פ ואח"כ ראה שהאחרונים חולקים על זה. ובחיים לעולם שם אות י"ט כתב דסוגיין דעלמא דלא כהוראת הג"פ:

קכ"ט סט"ו מי שיש לו שני שמות והשם השני יוצא מהשם הראשון בשם הנערות כגון יצחק חקין וכו' עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף כ"ז:

קכ"ט סי"ז כל חניכא כותבין המכונה בין שהוא בלשון עברי בין שהוא בלשון לעו. כתב הג"פ בספרו עזרת נשים בשמות אנשים אות מ' דף י"ב סוף ע"ב וז"ל דע דראיתי רבים בצפת ת"ו דקרו להו מורינו. ושאלתי על מהות השם. ואמרו דמי שנולד אחר שמת אביו או קרוב אחר. קורין אותו בשעת המילה כשם המת. וכשמתגדל הנער קרו ליה מורינו. מפני עגמת נפש שלא להזכיר שם המת כל שעה. וכן לבת שמתה אמה כשילדתה או שמת לה קרובה אחר. קרו לה בשעת העריסה כשם האשה המתה. וכשמתגדלת הנערה קרו לה מורינא. מפני עגמת נפש שלא להזכיר שם האשה המתה כל שעה. והוקבע להם שם זה של מורינו לבן ומורינא לבת עד שכמעט אינו ניכר וידוע אם עיקר שמו אברהם אי יצחק לבן. או שרה ורבקה לבת. ואין מכירין רק שם מורינו ומורינא. בכי האי גוונא יכתבו בגט. אברהם המכונה מורינו. שרה המכונית מורינא ועי' תשו' הרח"ש וכו' ובחיבורי ספר גט פשוט סי' קכ"ט סוף ס"ק פ"ד עכ"ל. ובג"פ שם כתב דנראה דכינוי מורינו אינו לשון הקודש מלשון מורינו ורבינו אלא הוא לשון לע"ז והנו"ן בחולם ופירושו שהוא איש שאינו לבן ולא שחור אלא בינוני וזהו פירוש מורינו בלע"ז דומיא דשם מורינא לנקיבה. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בספרו טיב גיטין סי' מ"ד דצריך לכתוב מורינא באל"ף לבסוף כמשפט שמות הלעז עוד כתב העזרת נשים בשמות אנשים אות ח' דף ז' וז"ל ראיתי בארץ ישראל דמי שנולד אחר מיתת האב או מיתת זקינו וקורין אותו בשעת המילה כשם המת. מ"מ מפני עגמת נפש שלא לקרותו בשם המת קורין אותו חכם. וכמעט שאינו ניכר ונודע מה שם העצם יש לו. ואין קורין אותו בשם העצם רק כשמתגדל לעלות לס"ת קרו ליה אברהם או יצחק. אך כולי עלמא בבית ובשדה קרו ליה חכם. בכי האי גוונא יראה לי דיכתבו בגט אברהם המכונה חכם כמ"ש מרן ז"ל

בסי' קכ"ט סעיף י"ז דכל חניכא כותבין המכונה אף שהוא בלשון עברי עכ"ל. עוד כתב שם באות ב' דף ד' וז"ל ראיתי בארץ ישראל ומצרים אנשים רבים דקרו להו בכור וכמעט שאינו ניכר להם שם העצם ואין קורין אותם בשם העצם רק כשעולין בתורה. בכי האי גוונא יראה לי דיכתבו בגט אברהם המכונה בכור כמ"ש מרן ז"ל בסי' קכ"ט סעיף י"ז דכל חניכא כותבין המכונה אף שהוא בלשון עברי עכ"ל. ובאות מ' דיני מכונה דף י"א ובספרו ג"פ סי' זה ס"ק פ"ד וס"ק צ"א כתב ג"כ כי כן צריך לכתוב לפי דעת מרן ז"ל וכ"כ מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ל' ואות ס"ט ובספרו טיב גיטין סוף אות ט"ז והרב מהר"י נבון בספרו גט מקושר דף ק' ע"ג והרב קול אליהו ח"ב בקונטריס מחנה ישראל סי' פ"ז סעיף ז'. וכתוב בגט מקושר שם ובלחם שלמה דף קנ"ח ריש ע"ב כי כן נוהגים בירושלים ת"ו. ובמחנה ישראל שם. כתב כי כן מנהג א"י:

קכ"ט סי"ח מי שנשתנה שמו מחמת חולי וכו'. עי' מה שאכתוב בעזה"י לקמן סעיף כ"ו:

קכ"ט סי"ט ויש מי שאומר שכשנותן שני גיטין לאשה לא יתן לה שניהם בבת אחת אלא זה אחר זה. וכתב מור"ם בהג"ה ואין לתת שני גיטין אלא מדוחק וכו' וכ"כ בתשובותיו סי' פ"ד דאין לכתוב שני גיטין רק במקום דוחק גדול שאי אפשר לעמוד על הדין בשום פנים עכ"ל. וע"ש ובגט פשוט ס"ק ק"ו ולעיל סי' קכ"ב סעיף א' סק"ה וסק"ח הטעם לזה באורך. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' חיים לעולם סי' ל"ד אות פ"ג ובספרו טיב גיטין סי' ד' וז"ל ועמדנו על הדבר ימים מספר בעבור פטור אותה בגט אחד. כי אין מנהג ארץ ישראל לכתוב כלל שני גיטין עכ"ל וכ"כ הרב אדמת קודש ח"א אה"ע סי' נ"ד דף קי"ו סוף ע"א דקיימו וקבלו עליהם בעיה"ק ירישלים ופרוודהא ת"ו שלא לתת שני גיטין כלל וכ"כ מהר"י נבון בספרו גט מקושר דף צ"ז סוף ע"ג וסוף ע"ד ובשאר דוכתי ובספרו נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' ה' דף פ"ר ריש ע"א וכ"כ מהר"מ בולה בספרו גט מקושר סי' מ"ז אות כ"ב ואית כ"ג וכ"כ הגאון חיד"א ז"ל בתשו' חיים שאל ח"א סי' ל"ח אות ט"ו דף מ"ג סוף ע"ד. וכתב מהר"י נבון בספרו גט מקושר הנז"ל דף ק"ג סוף ע"ב כי מן הנדון אשר הביא הגט פשוט סי' קכ"ט סעיף כ"א ס"ק קי"ד נראה דגם בעיה"ק ירושלים ת"ו היו נוהגים לכתוב שני גיטין (והוא הנדון שהובא כהלק"ט כקונטריס הגיטין אות כ"ג) אכן בזמנינו זה לא ראינו מעולם שסידרו לכתוב שני גיטין מפני הספק. ושגור בפי כל המורים שאין נוהגין לכתוב שני שני גיטין. וכן נהגנו אחריהם לבקש אופן לפוטרה בגט אחד עכ"ל:

כ"ט סי"ט לא נהנו לכתוב בגט לא כהן ולא לוי ולא שום כינוי אלא פב"פ וכל שום וכו'. וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' נ"ט וז"ל אנחנו נוהגים שלא לכתוב לא כהן

ולא לוי לא פב"פ עכ"ל. ומור"ם לעיל סעיף ז' כתב דכותבין כהן או לוי וכו'. וכן נוהגים בשאלוניק וקושטאנדינא ובכמה מקומות וכמ"ש בספר שמות הגיטין אות ך' דף מ"ח ע"ב. וכתב שם דדברי חרן ז"ל והמבי"ט ז"ל אין ספק דנאמרו לארץ הצבי וכו' וכמ"ש מהר"א ששון סוף סי' כ"ב. וכתב הגט פשוט ס"ק ק"ט ולעיל סעיף ז' ס"ק ל"ו דף צ"ט סוף ע"א ובספרו עזרת נשים אות ך' דף ט' סוף ע"ב שבירושלים ת"ו היו נוהגים שלא לכתוב כהן ולוי אך הרב מהר"י חאגיז ז"ל הנהיג לכתוב (ועי' בספרו הלק"ט כקונטריס הגיטין אות כ"ו דף נ"ה ע"ב). וכתב הרב מהר"מ בולה בספרו גט מקושר ריש סי' נ"ב והרב מהר"י נבון בספרו גט מקושר דף צ"ז ריש ע"ג שכבר חזרו בירושלים ת"ו למנהגם הקדום שלא לכתוב כהן ולוי. וכתב הגט פשוט ס"ק ק"י ולעיל סעיף ט' סוף ס"ק מ"ד כי מה שלא נהגו לכתוב שום כינוי. היינו כינוי משפחה כגון משפחת אבן עזרא. אברבנאל קמחי. וכיוצא. אבל כינוין דשייכי למגרש ולמתגרשת עצמם. כותבים. וע"ש לעיל סעיף ט"ז סק"פ וסעיף י"ז ס"ק צ"א:

קכ"ט סי"ט עי' דרכי משה בסוף הסימן אות כ"ח וכנה"ג לעיל סי' קכ"ו הגה"ט אות י"ז ותשו' דבר שמואל אבוהב סוף סי' רל"ב ותשו' שער אפרים סי' ק"ט לענין כתיבת וחניכא אם באלף בסוף או בה"א בסוף. וכתב מהר"י נבון בספרו גט מקושר לעיל סי' קכ"ו סוף ס"ק ל"ד דף ע"ו שבזמן קדום היו נוהגים בירושלים ת"ו לכתוב באל"ף בסוף. אך בזמן הרב מהר"א יצחקי ז"ל. שינו מנהגם. ונהגו לכתוב בה"א בסוף. ופה עיה"ק צפת נהגינן לכתוב באלף בסוף:

קכ"ט סכ"ז שם חזקיה יש לכתבי בלא יו"ד בתחלת התיבה ובלא וי"ו בסופה. מרן ז"ל בב"י משם התה"ד וז"ל ובשם חזקיה כתוב בתה"ד סי' רל"ג דיש לכתבו בלא יו"ד בראש התיבה ובלא וי"ו בסופה והאריך בדבר ובסוף דבריו כתב דאפילו מי שנקרא יחזקיהו או חזקיהו אם כותבין אותו חזקיה לא הפסיד דהוי כחניכתו אבל איפכא הוי הפסד עכ"ל הב"י. והגאון ר' מיכל ר"י בספרו ברכת המים אות קי"ח בביאור השמות אות ח' דף מ' ע"ג העתיק באורך דברי (לו) התה"ד וז"ל ובשם חזקיה נראה דכל היכא דמספקא לן לא נכתוב אלא חזקיה אם לא שידוע לנו כגון מהרי"ח המוזכר בחיבורים היה שמו חזקיהו וכן כל זרע בני משפחתו שנקראו על שמו. אבל בסתמא לא. אע"ג דבכל ספר דבה"י לא נכתב אלא חזקיהו. ובספר מלכים ובספר ישעיה כתוב ברוב מקומות חזקיהו אמנם בספר מלכים בתחילת מלכותו כתוב חזקיה וכן בספר משלי כתוב אשר העתיקו אנשי חזקיה ובתלמוד נמי אשכחן יהודה וחזקיה בני רבי חייא. אמר אביי משמיה דרבי חזקיה. ומסתמא האחרונים היו נקראים על שמות הראשונים. וכיון דתפסו האחרונים

רק שם חזקיה. אנו נמי נתפוס אותו בסתמא דמלתא. ואף אם תימצי לומר דהתלמוד קיצר הלשון. יהא כן מ"מ הוי ליה כחניכתו דכשר כדאיתא בתוס' ובאשירי פרק השולח. דלכולהו שינויי דהתם. חניכא כי האי גוונא שרי לכתחילה. ואם כן אפילו מי שנקרא שמו יחזקיהו או חזקיהו. אם כותבים אותו חזקיה לא הפסיד דהוי כחניכתו. אבל איפכא הוי הפסד עכ"ל התה"ד וכן פסקו הש"ע ורמ"א ורמ"י (בלבוש) וכן מצאתי כתוב בשם יש"ש גיטין פ"ד סי' ל"א) שדברי תה"ד עיקר וכו' ואע"ג וכו' מה שכתב ואף אם תימצי לומר וכו' היה נראה לפקפק עליו שהרי לפי גירסת רש"י והרמב"ם שהביא הבית יוסף סי' קכ"ט משמע דאפילו חניכא כי האי גוונא אסור לכתחילה. והש"ע ורמ"א ורמ"י לעיל סעיף א') סתמו וכתבו כמשמעות גירסא זו. נראה דס"ל להתה"ד והנמשכים אחריו. דאע"ג דבעלמא יש לחוש להחמיר כגירסת רש"י והרמב"ם מ"מ בהא יש לסמוך על גירסת התוס' והרא"ש. כיון דגם לגירסת רש"י והרמב"ם כשר מיהת בדיעבד. וגם יש לסמוך על סברות הראשונות שכתב התה"ד דעיקר השם הוא חזקיה. כי באם נחוש להחמיר בזה. נצטרך ליתן עכ"פ שני גיטין. ואין ליתן שני גיטין אלא במקום הדחק כמ"ש רמ"א ורמ"י סי' קכ"ט סעיף י"ט עכ"ל ברכת המים. ומ"ש בענין חילוקי הגירסאות הנז"ל, ר"ל דבמסכת גיטין פרק המגרש דף פ"ז ע"ב איתא. איש פלוני בן איש פלוני ולא כתב עד כשר. וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין. כתב חניכתו וחניכתה כשר. ופירש רש"י וז"ל וכך היו נקיי הדעת נוהגין שלשונן קצרה לא היו חותמין עד אלא פלוני בן פלוני עכ"ל אך התוס' שם דף פ"ח ע"א ד"ה וכך וכו' כתבו דר"ח ור"ת גרסי חניכתו וחניכתה כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים כותבין. פירוש שלא היו כותבין אלא חניכתם עכ"ל וכ"כ התוס' שם בפרק השולח דף ל"ד ע"ב ע"ב סוף ד"ה והוא וכו' וז"ל והא דקאמר בהמגרש. כתב חניכתו וחניכתה כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין. משמע אפילו לכתחילה אין צריך לכתוב שניהם, אע"ג דגבי מרים שבסמוך ובירושלמי אמרינן דדוקא בדיעבד כשר. צ"ל דנקיי הדעת שבירושלים היו שמותיהן ידועים וליכא לעז. אי נמי כשהשמות דומין זה לזה שהכינוי דומה לשם. לכתחילה כשר אף בכינוי עכ"ל. וכן גורם הרא"ש ז"ל בפרק המגרש סי' ט' ובפרק השולח סוף סי' ז' וכתב שם וז"ל והא דאמר לקמן כתב חניכתו כשר וכן היו נקיי הדעת שבירושלים עושין. משמע דאפילו לכתחילה אין צריך לכתוב עיקר השם. יש לומר דמיירי התם בחניכא שמכירין אותה כל מקום. והכל קורין אותו בשם זה. אלא כשהוא חותם בשטר או קורא בתורה. קוראין אותו בשם המובהק. להכי סגי בשם חניכא לחוד עכ"ל. וכתב מר ז"ל בב"י דמדברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות גירושין משמע דגורם כגירסת רש"י הנז"ל דהא דכתב חניכתו וחניכתה כשר.

הוא שנוי במשנה. אחר וכך היו נקיי הדעת וכו'. וקאי הא דנקיי הדעת וכו' אהא דאיש פב"פ ולא כתב עד. ולכן לדעת הרמב"ם אסור לכתוב כן לכתחילה. והגם דהתוי"ט בגיטין פ"ט מ"ח כתב על דברי הב"י הנז"ל. דלא נראה כן מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות שם. שהרי הוא מפרש חניכתו וכו' ואח"כ מפרש נקיי הדעת וכו'. ומה שלא העתיק בחיבורו נקיי הדעת וכו'. לא קשיא. דהא גם לדברי הב"י. הרי לא העתיק ג"כ גבי עדים. לפיכך אפשר לומר שהרמב"ם סובר ג"כ דמותר לכתחילה ויש לפרש לשון הרמב"ם בחיבורו דמותר לכתחילה דלא כפירוש הב"י ע"ש. מ"מ לפי הבנת הב"י בדעת הרמב"ם. וסתימת לשונו בש"ע לעיל סעיף א'. צ"ל דהא דפסק גבי חזקיה כנז"ל. היינו משום הטעם הנז"ל וכמ"ש בברכת המים הנז"ל. ובתשו' בגדי כהונה אה"ע סי' כ"ט נשאל במי ששמו ליב ואין ידוע שם הקודש שלו אם אריה או יהודה. והביא דברי הרא"ש הנז"ל דס"ל דבחניכה שמכירין אותה בכל מקום והכל קורין אותו בשם זה סגי בתניכה לבד. ואח"כ כתב דאף דהרמב"ם כתב. ואם כתב חניכתו וחניכתה כשר. דמשמע רק בדיעבד. י"ל דהרמב"ם מיירי בחניכה שאין הכל קורין אותו בה וכמ"ש הב"ש בסי' קכ"ט סק"א. וגם להב"י דס"ל דהרמב"ם אינו מכשיר אלא בדיעבד אפילו בחניכה שהכל קורין אותו בה מ"מ נראה דטוב יותר בנ"ד ליתן גט אחד בשמו הידוע ליב מליתן שני גיטין משום דאין ליתן שני גיטין אלא מדוחק וכמ"ש בהג"ה סעיף י"ט. וראיה ממ"ש התה"ד סי' רל"ג והובא בב"י ובב"ש בשם חזקיה וכו'. כיון דלשאר פוסקים מותר אפילו לכתחילה ולהרמב"ם עכ"פ בדיעבד. ואין לומר דבשם חזקיה מודה הרמב"ם דמותר לכתחילה משום דאית ביה תרתי למעליותא דהחניכה היא מפורסמת וגם דומה לשם העיקר. זה אינו. דכיון דכתב בסתם ואם כתב חניכתו וחניכתה כשר. משמע דבכל גווני אינו כשר רק בדיעבד לפי דעת הב"י בשיטת הרמב"ם וכו' וכו'. והגם דלפי דברי הב"י בשיטת הרמב"ם אם כתב חניכתו וחניכתה וכתב עמו וכל שום וכו' פסול אפילו בדיעבד. ובמדינה זו נהגינן לכתוב וכל שום וכו' וכו'. י"ל דכוונת הב"י היינו דוקא בחניכה שאינה מפורסמת. אבל בחניכה מפורסמת כשר וכו' וכו'. ויש להוכיח מדברי הר"ן בגיטין דף ל"ד דס"ל בפירוש דברי הרמב"ם דחניכא עם וכל שום כשר וכו' ובספר גט פשוט סק"ז הביא משם מהרש"ך ח"א דף רכ"א רכ"ב שפירש בדברי הרמב"ם שני פירושים. ולפירוש ראשון חניכא דמיא לשם עיקר דאם כתב חניכא בלי וכל שום כשר בדיעבד וחניכא עם וכל שום מותר לכתחילה. ולפירוש שני חניכא הוא בינוני וממוצע בין שם עיקר ובין שם טפל. דשם עיקר כותבין לכתחילה עם וכל שום ובלי וכל שים פסול. וחניכא עם וכל שום כשר בדיעבד. ושם טפל אפילו עם וכל שים פסול וכן הביא משם מהריק"ש שפירש כן דברי הרמב"ם. וכן הביא

משם תשו' פני משה ח"א סי' מ' דעם וכל שום עדיף. וכן הב"ש סק"ג ס"ל הכי וכן משמע בלבוש וכן ס"ל להט"ז. עכת"ד הבגדי כהונה ע"ש באורך. ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ק"ך כתב לענין שם יצחק דאם כתבו בגט קיצור שמו חקין בלבד ולא הזכירו שם יצחק ורוב העולם קורין אותו חקין כשר כיון שכתב עמו וכל שום וכו'. (ובתשובתו שהובא ברלב"ח סוף סי' קל"ב כתב לענין הגט ששלחו מן צפת ת"ו לירושלים ת"ו וכתבו בו אנת אנתתי גזול בת שלמה וכל שום וכו'. דהגם דעיקר שמה הוא גואלה מ"מ כיון שכל מכיריה קורים אותה גזול כשר). ובספר שמות הגיטין בסדר שמות הנשים אות א' דף ע"א הביא משם מורינו הרב מהרימ"ט ז"ל בכת"י לענין שם אבגלי. דיש להסתפק אם הוא קיצור שם אביגיל או הוא שם אחר ולא נגזר משם אביגיל. וא"כ הדבר מסופק. אם נכתוב אבגלי לבד. יראה שזה עיקר שמה. ושמא אינו עיקר אלא נגזר מאביגיל, ואם נכתוב אביגיל דמתקריא אבגלי. שמא אין עיקרו אביגיל ומחזי כשינוי השם וכו'. לכן נראה לי שיכתבו אנת אנתתי דמתקריא אבגלי. ובזה יצאנו מידי ספק. דאפילו תימא דעיקר דעיקר שמה אביגיל. הוי ליה כחניכתה וכשר עכ"ל. והובא בב"ש בשמות נשים אות א' וע"ש מ"ש ע"ז וכתב הגאון מהרי"ט אלגאזי בתשו' שמחת יו"ט סי' י"ג דף נ"א ריש ע"א דאפשר לומר דכיון דאיכא מ"ד דלדעת הרמב"ם הא דכתב חניכתו כשר היינו דוקא בדיעבד ואמ"ד דאם כתב חניכתו עם וכל שום פסול משום הכי הצריך מהרימ"ט לכתוב תיבת דמתקריא יתירה לרמוז על שם אביגיל לצאת י"ח סברת הרמב"ם עכ"ל ולפי דברי הבגדי כהונה הנז"ל דבחניכה המפורסמת עם וכל שום וכו' גם לפי הבנת הב"י בדעת הרמב"ם כשר בדיעבד צ"ל דמה שהצריך מהרימ"ט לכתוב תיבת דמתקריא יתירה היינו רק משום להתיר לכתחילה אליבא דכ"ע. והנה הגט פשוט לעיל סעיף ט"ו ס"ק ס"ז ולקמן סעיף ל"א ס"ק קל"ב האריך בדיני קיצור השם. ופסק. דאם נודע דבשעת הלידה קראו לה בשם עיקר כגון רחל שרה חנה ואח"כ הוקבע לה שם קטנות דקרו לה כולי עלמא בשם קטנות כגון רעכליין שרליין חנליין ואין קורין אותה בשם העיקר כלל יכתבו רחל דמתקריא רעכליין שרה דמתקריא שרליין חנה דמתקריא חנליין. ומה שכתב מרן ז"ל בסעיף ט"ו דמי שיש לו שני שמות והשם השני יוצא מהשם הראשון בשם הנערות כגון יצחק חקין אהרן ארנין וכיוצא בזה אין צריך לכתוב שם הנערות כלל אלא א"כ יש אחר ששמו יצחק או אהרן (וגם שם אבותיהם שוה וכמ"ש הט"ו שם ס"ק כ"א. והג"פ בספרו עזרת נשים אות ן' כדיני שם נערות. ופרי האדמה ח"א דף ס"ז ע"א. וכמבואר במקור הדין בפו"ך להתה"ד סי' וא"ו). היינו דוקא בדאיכא דקרו ליה בשם העיקר ואפילו רובא דעלמא קרו ליה בשם הנערות (זולתי אם עולה לס"ת או חותם בשם

הנערות וכ"ש אם עולה לס"ת וגם חותם בשם הנערות דאז כותבים יצחק דמתקרי חקין וכמ"ש הג"פ בס"ק ס"ח פ"ש). ואם נודע דבשעת הלידה קראו לה בשם קטנות וכן קורים לה כולי עלמא בשם קטנות לא יכתבו רק שם קטנות. ואפילו אם לא נודע איך היה עיקר שמה בשעת הלידה. וכולי עלמא קורין לה בשם קטנות. אין לכתוב אלא השם שקורין לה בלבד וראיה זה ממ"ש התה"ד סי' רל"ג לענין שם חזקיה וכו'. ומה שכתב מהרימ"ט לענין שם אבגלי וכו' הגם כי כן תפס הרב ספר שמות הגיטין ז"ל בכחה דוכתי כסברא זו. מ"מ יש לגמגם טובא בזה דכיון דלשון זה המיותר של תיבת דמתקריא בא לרמוז שהיה לה שם אחר. וכיון דאפשר דמעולם לא היה לה שם אחר א"כ איכא לעז דהרואה גט זה והוא מכיר אשה זו משעה שנולדה דלא נקראת מעולם בשם אחר. יאמר דגט זה הוא לאשה אחרת דיש לה שם אחר ולפיכך כתבו דמתקריא אבגלי לרמוז על שם אחר. ולכן מחוורתא לכתוב שם אבגלי בלבד. ופה עיה"ק ירושלים ת"ו אירע ספק כזה כמה פעמים במגרש אחד דקרו ליה עובידי והיה ספק אם עיקר שמו עובד או עובדיה והסכימו גדולי הדור וכתבו שם עובידי לבד. גם אשה אחת היתה נקראת בפי הכל ג'ימא והיה ספק אם עיקר שמה היה שמחה. דג'ימא הוא קיצור שם שמחה. והסכימו גדולי הדור וכתבו שם ג'ימא לבד. גם אשה אחת היתה נקראת בפי הכל חנונה והיה ספק אם עיקר שמה חנה והסכימו גדולי הדור וכתבו שם חנונה לבד. ובאותו מעשה של שם ג'ימא שקלו וטרו הגדולים אם יכתבו דמתקריא ג'ימא כפשרת מהרימ"ט שכתב בשם אבגלי, ועלתה הסכמתם כי אין נכון בעיניהם לכתוב כן אלא שם ג'ימא לבד ושם אבגלי לבד. וה"ה כל כיוצא בזה יכו'. וכן נראה עיקר. וכ"כ בספרו עזרת נשים בשם אברהם ואביגיל ואמנה וזהרה (והובא בטיב גיטין בש"נ אות א' סק"א וסק"ו ובאות ב' סק"ח ובשאר דוכתי). אך בסעיף י"ח ס"ק צ"ז כתב דמי שנשתנה שמו מחמת חולי אם איכא דקרו ליה בשם ראשון ואיכא דקרו ליה בשם שני. עושים שם שני עיקר וכותבים בתחילה שם שני דמתקרי שם ראשון (זולתי היכא דעולה לס"ת וחותם כשם ראשון לחוד דאז אפילו כולי עלמא קרי ליה בשם שני. כתבים תחילה שם ראשון דמתקרי שם שר וכמ"ש הג"פ שם ס"ק צ"ה פ"ש) ואם נשתקע אחר מן השמות בין דנשתקע שם ראשון בין דנשתקע שם שני. צריך לכתוב שני גיטין וכו'. ואפשר לעשות תקנה לכתוב גט אחד דוקא ולכתוב אנא דמתקרי פלוני או אנת אנתתי דמתקריא פלונית וכל שום וכו' דבזה יהיה רמוז בו שהיה לו שם אחר וכמ"ש מהרימ"ט בכיוצא בזה בענין שם אבגלי וכו' וגם למי שבא לגרש בתוך חוליו אחד שנתפרסם שם השינוי אך עדין לא הוחזק בו דלא עברו עליו שלשים יום דצריך שני גיטין וכו' אפשר דסגי לכתחילה בגט אחד וכגון שיכתוב שם המובהק לחוד ויכתוב

אנא דמתקרי פלוני ובתיבת דמתקרי יש רמז לשם אחר דוגמת הוראת מהרימ"ט בשם אבגלי. והרב יד אהרן בשמות הגיטין דף קי"ט ריש ע"ב הביא תשו' כת"י גדול אחד מ ענין שם שנשתקע. שהנכון לכתוב בגט אנא דמתקרי פלוני לרמוז על שם שנשתקע וכתוב בתשו' הנז"ל כי הגאון מהר"מ גלאנטי וכל בתי דינים שבעיה"ק ירושלם ת"ו נהגו על פי הוראת מהרימ"ט הנז"ל. ולכן צ"ל דדוקא בעיקר הוראת מהרימ"ט בההיא דאבגלי חלקו עליו הגדולים ז"ל שהביא שהביא הג"פ בס"ק ס"ז וקל"ב הנז"ל והסכים עמהם משום דאפשר דמעולם לא היה לה שם אחר ואיכא לעז וכו' כנז"ל. אבל בגוונא דליכא הך חששא. יכולים אנו לעשות תקנה זאת כדוגמת הוראת מהרימ"ט בנדון דידיה ובזה יתיישבו דברי הג"פ דלא ליסתרו אהדדי וכמו שהאריך בזה הרב מהר"י נבון ז"ל בתשו' נחפה בכסף ח"א אה"ע סי' ה'. ועי' טיב גיטין בש"נ אות ד' סק"ט. אכן הרב מהר"מ בולה בספרו גט מקושר סי' מ"ז אות כ"ג האריך ליישב הוראת מהרימ"ט בההיא דאבגלי ודחה דברי הג"פ בס"ק הנז"ל והאריך לבאר מה שכתב מהרימ"ט דהוי ליה כחניכתה וכשר ומסיק דהוראת מהרימ"ט בההיא דאבגלי היא יותר נכונה ממ"ש הג"פ והגדולים הנז"ל. עוד כתב שם דעיקר הוראת מהרימ"ט היא לדידן בני ארץ ישראל שמקפידים מאד לתת שני גיטין ומה שכתב בספר שמות הגיטין בשמות אנשים אות א' דף ז' משם מהרימ"ט גופיה לענין שם איהו דלעיל סעיף כ"ב דהיכא דהוחזק ונקרא בפי העם אליה בלא וא"ו ומספקא לן אם הוא קיצור השם מן אליהו או שבאמת עיקר שמו הוא אליה בלא וא"ו יש לכתוב שני גיטין. היינו למקומות שנותנים שני גיטין. אבל לדידן בני ארץ ישראל ת"ו שמקפידים לכתוב שני גיטין יש לכתוב גט אחד ולכתוב בו אנא דמתקרי אליה כדי לרמוז על שם אליהו וכהוראת מהרימ"ט בההיא דאבגלי חמש. וכן מצאתי כתוב בגליון ספר בתי כהונה ח"ב שבבית מדרשינו פה עיה"ק צפת ת"ו שבשנת תקע"ח י"א סיון נסתפקו רבני צפת ז"ל במעשה שבא לידם. בשם אבי המתגרשת דהכל קרו ליה אליה בלא וא"ו בסוף. ועלייתו לס"ת וחתימתו לא הוברו. וכתבו וז"ל ואנן בארץ ישראל ת"ו באתרא דצריך שני גיטין בנשתקע השם וכיוצא. עבדינן עובדא כמהרימ"ט. ובכן עלתה הסכמתינו לכתוב בגט שם האשה מרים בת דמתקרי אליה עכ"ל וציינו שם לדברי הגט מקושר הנז"ל (ועי' תשו' אדמת קודש ח"א אה"ע סי' מ"ה). והגאון חיד"א בתשו' חיים שאל ח"א סי' ל"ח אות ט"ו הגם דהאריך ליישב ג"כ השגת הג"פ והגדולים הנז"ל על הוראת מהרימ"ט. מ"מ צידד ג"כ ליתן טעם לדבריהם ז"ל, ופסק שם דעכ"פ לענין שם שנשתקע. עבדינן תקנה זאת לרמוז השם שנשתקע בתיבת דמתקרי, דוגמת הוראת מהרימ"ט בנדון דידיה. כי בארץ ישראל ת"ו לא נהגינן לתת שני גיטין. וכל גדולי

אחרוני זמנינו נשתמשו בהוראת מהרימ"ט הנז"ל הלכה למעשה בדאיכא שני שמות או שם וכינוי וודאין ע"ש. וכ"כ באות ב' שם כי כן תפסו הלכה למעשה בעיה"ק ירושלים ת"ו לסמוך על הוראת מהרימ"ט בכי האי גוונא. וכ"כ בח"ב סי' כ"ח כי כך נהגו רבותינו וכך נהגנו אחריהם. גם הרב מהר"מ פארדו ז"ל בספר הוראה דב"ד בשמות אנשים אות ח' בשם חיים דף ח' ואילך ובשמות נשים אות ן' בשם נהמה דף מ"א ואילך האריך מאד בזה. וכתב בדף מ"ד ע"ב דרבני ירושלים ז"ל לא סמכו על עיקר הוראת מהרימ"ט כשיש ספק בעיקר השם כגון ההיא דאבגלי וכיוצא בה אלא למדו מן הוראה זאת לעשות כן בנשתקע שם העצם. או כשהיו לו שני שמות ונשתקע אחד מהם. או שנשתנה שמו ומספקא לן אם נתפרסם והוי שם שני עיקר או לא נתפרסם והוי שם ראשון עיקר או כשהחתימה ועליית ס"ח סתרי אהדדי וליכא למיקם עלה דמלתא איזה מהם עיקר ויש לו כינוי שהכל קוראים אותו בשם הכינוי. או כשנשתנה שמו מחמת חולי ובא לגרש אחר חמשה ימים (דקודם זה אין כותבים אלא דוקא שם הראשון וכל שום וכו' כמו קודם שנשתנה שמו. עי' ג"פ ס"ק צ"ג) בכל אלו תפסו התקנה שכתב מהרימ"ט בשם אבגלי ע"ש באורך. ועי' בגט מקושר למהר"י נבון סי' זה דף ק"א ע"ג וע"ד ובשאר דוכתי שפסק כן בספיקות כאלו וכיוצא בהן:

קכ"ט סל"ד כשהוא לשון הקודש כותבין בה"א כגון חומה וכו' אבל כשאינו לשון הקודש כותבין באל"ף וכו' כתב הב"ש בשמות נשים ריש אות א' ובכללים סעיף ט"ז כי יש אומרים דהשמות שהם בלשון ערב"י דינם כמו שמות שהם בלשון הקודש. והוא ז"ל חולק על זה. אכן מנהגינו כדעת יש אומרים הנז"ל וכמ"ש מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' רל"ב. עוד כתב מהריט"ץ שם דהוא הדין בענין הכלל בשוליטריא"ר דכל פת"ח מביא אל"ף וכל חול"ם מביא וא"ו וכל ציר"י מביא יו"ד. ובלשון הקודש אינו כן וכגון שרה שאין כותבים שארה וכיוצא. גם בלשון ערב"י כותבים כמו בלשון הקודש. וכ"כ הגט פשוט ס"ק קל"ה ולעיל סוף ס"ק קכ"ה משם מורינו הרב מהרימ"ט והרב מהריק"ש דכתיבת שמות לשון ערב"י הוא כלשון הקודש. וכתב הג"פ שם ובס"ק ק"ל כי כן נוהגים. וכ"כ בספרו עזרת נשים כמה פעמים. ובשמות נשים שם אות ג' לענין שם גזאלה כתב ג"כ דכיון שהוא שם ערבי"י כן הוא משפט כתיבתו וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט בתשובתו שהובא ברלב"ח סי' קל"ב דף ר"ז ע"א. וכתב הרב טל אורות על המרדכי בחלק התשובות אה"ע סוף סי' ב' והרב הוראה דב"ד בשם גזאלה דף דף ל"א כי מה שנכתב אל"ף אחר הזיין. היינו משום שלא יקראו הזי"ן בשו"א חטוף. ועי' כמה כללים בכתיבת שמות ערב"י בעז"כ בשם סלם סלאמה סעדה סלימאן פראג שאול ובספר טל אורות הנז"ל

ובתשו' דבר משה ח"א חו"מ סי' ק"ך ואדמת קודש ח"א אה"ע סי' מ"ה וסי' מ"ח ופרי האדמה ח"א דף ס"ז ס"ח ובטיב גיטין למורינו הרב מהר"ח מודעי סי' וא"ו ובתשובותיו חיים לעולם אה"ע סי' ל"ד אות ע' ובהוראה דב"ד הנז"ל דף נ"א ואילך (וכתוב בכרם שלמה אשכנזי על אה"ע סי' זה דף ל' פ"א כי שם עקיבה כותבים לכתחילה בה"א כסוף כמ"ש הפוסקים ז"ל. וראה זה חדש כי כל רבי עקיבה בש"ם בבלי כתוב באל"ף בסוף. ובירושלמי כתוב בה"א כסוף. ולא מצאתי פעם אמת בהיפך, ולא שמעתי שהרגיש אדם בזה מעולם. ומקום הניחו לי, ויהיה נפ"מ דבארץ ישראל יש לכתוב בה"א ובחוצה לארץ באל"ף. אך אין אני כדאי להכריע עכ"ל. ועי' טיב גיטין בשמות אנשים אות א' ס"ק כ"ז לענין שם אושעיה ובאות ח' ס"ק י"א לענין שם חנינה):

קכ"ט סל"ד בהג"ה כל כינוי שמשתנה מכח לשון המדינות וכו'. כתב הגט פשוט ס"ק קמ"ב כי יש נוהגים בשמות גוייא וג'אמילה וכיוצא לכתוב נקודה על הג'ימל להדגישה. ולעיל סי' קכ"ה סעיף ו' ס"ק כ"ו כתב משם הרשד"ם אה"ע סוף סי' ר"ה שיש לכתוב שני גיטין אחד בנקודה ואחד בלא נקודה. ומהרח"ש אה"ע סי' ג' דף ק"ג כתב דמהר"א חסון במעשה שבא לידו אחר שנתן הגט ליד האשה תחילה בלא נקודה. נטלו ממנה וכתב נקודה וחזר ונתנו לה וכו'. וכתב שם הג"פ כי אין כן מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו אלא כותבים גט אחד בלא נקודה, וכ"כ לעיל סי' קכ"ו סעיף א' סק"ו וסעיף ד' ס"ק כ"א וכ"כ בסי' זה לעיל סעיף י"ו ס"ק פ"ח ובספרו עזרת נשים בשם אנגיל וחליפה וג'אמילה וג'וייא. וכן מנהג אשכנז וכמ"ש הב"ש בשמות נשים אות ב' בשם ברונא וג'אמילה ובסוף הכללים. גם הרב גור אריה הלוי אה"ע סי' זה לעיל סעיף ל"א ס"ק כ"א כתב כי מנהג ארץ ישראל שלא לנקד וכ"כ הלחם שלמה דף קנ"ג ריש ע"ב שבירושלים וכל הסמוך לה אין כותבים נקודה על שום אות. וכ"כ מורינו הרב מהר"ח מודעי בספרו טיב גיטין סוף סי' ז' שסידר גט אחד פה עיה"ק צפת ת"ו ולא כתב נקודה על הגימל משום שבארץ ישראל אין נוהגים לנקד. ובברכות מים (להרב בעל שער המים) סי' זה דף קל"ד ע"ד כתב ג"כ כי מנהג ארץ ישראל שלא לנקד. אך בדף קל"ו ריש ע"ג כתב משם חכם אחד מעיה"ק טבריה ת"ו כי בטבריה נהגו לנקד ועושים כתקנת מהר"א חסון הנז"ל שאחר חתימה ונתינה נוטלים אותו ממנה ונוקדים ומחזירים לה:

סימן קל

ק"ל סי"ח יש ליזהר שלא לחתום הסופר לעד מפני שיש פוסלין עי' דרכי משה אות ט"ו וב"ש סוף ס"ק כ"ט משם תשו' הרשב"א ח"א סי' אלף ק"ל שיש מקומות שנהגו להכשיר חתם סופר ועד. ועי' תשו' פני משה ח"ג סוף סי' מ'. וכתוב ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס

חילוקי מנהגים סי' ל"ז וז"ל בני בבל אחד כותב את הגט ואחד חותם עם אותו הכותב ובני ארץ ישראל אחד כותב ושנים חותמין עכ"ל. וכ"כ בכפתור ופרח פרק עשירי דף ל"ו ריש ע"א דפוס ברלין שבני בבל אית להו חתם סופר ועד ובני ארץ ישראל לא. ועי' פני משה על ירושלמי גיטין פ"ט ה"ח ד"ה כיני מתניתא:

ק"ל סב"א בהג"ה דהעדים אסורים לישא הגרושה כמ"ש לעיל סי' י"ב עכ"ל. כתב הרב בתי כהונה ח"ב סי' מ' ריש סדה"ג דטוב להודיע לעדים שהאשה אסורה להם אח"כ. וכתב הלחם שלמה ן ק"מ ע"א דר"ל דאסורה להם ממדת חסידות ולא מדינא וכמבואר לעיל סי' י"ב סוף סעיף א' בהג"ה ומיהו לא שמעתי מרבותי שמודיעים לעדים זה עכ"ל:

סימן קלד

קל"ד ס"ג בהג"ה ואעפ"י שיש אומרים שאם ביטל הגט בין כתיבה לנתינה וכו' ולכן אין מניחין אותו לילך עד שיתן הגט וכו'. עי' ב"ש סק"ה ועי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' קל"ח ולקמן סי' קנ"ד בסדר הגט סעיף ע"ו. וכתב הרב פרי האדמה ח"ג דף ל"ה ע"ג דאם יצא הבעל לעשות צרכיו בשעת כתיבת הגט ושלחו עמו שני עדים או שליח ב"ד סגי בזה וכן נעשה מעשה בירושת"ו כמה פעמים:

סימן קלו

קל"ו ס"א בהג"ה ונוהגין שהבעל כופל הגט כמו אגרת ונותנו לה וכו'. ולקמן סי' קנ"ד בסדר הגט סעיף פ"ד בהג"ה כתב וז"ל יש נוהגין לכפול כאגרת בשעה שמוסרו לה וכן נוהגין ויש שכתבו שלא לכופלו רק ליתנו לה כך והכתב מבחוץ שיראו הכל שהוא גט וכתב הכנה"ג בסדר הגט חלק חמישי אות י"ז דף ק"צ ע"א כי הוא ז"ל נהג ללוקחו בארבע זויותיו וכמ"ש הרשד"ם אה"ע סי' ק"ה בסדר הגט. וכתב השומר אמת דף ע"ה כי כן נוהגים בעיה"ק צפת ת"ו. וכתוב בתשו' לב שלמה אה"ע סי' ן' דף ס"ב סוף ע"ב שבאיזמיר נוהגים לכופלו הכתב מבפנים ובארץ ישראל מהפכים הכתב לחוץ. והאידנא נוהגים פה צפת ת"ו לתופסו הכתב מבפנים:

קל"ו ס"ו אם יש אחר בעיר ששמו כשמו ושם אשתו כשם אשתו אינו יכול לגרש אלא בפני האחר וכ"כ לעיל סי' ק"ך סעיף ג'. וכתב שם הגט פשוט ס"ק י"ט דמירי בהוחזקו שני יוסף בן שמעון וכו' ע"ש ומ"מ אפשר דסגי בהודיעו אותו ובפניו הוא לאו דוקא וכמ"ש הפת"ש בסי' זה סק"ה. וכתב הרב לחם שלמה דף קל"ח ע"ג דהרבה פעמים שבאו להתגרש בפני אביו ז"ל (גאון ירושלים הרב מהר"מ בולה בעל גט מקושר) ובית דינו. כמה אנשים שידוע לנו בלתי חקירה שהיו בעיר אנשים כשמם ושם אביהם ולא חששו לזה ונ"ל שסמכו על דברי מרן ז"ל דהצריך דגם שמות נשותיהם שוים וזה אי

אפשר בלי חקירה וגם לא הצריכו לחקור על זה דסמכו על מה שנותנים הגט ברבים ע"ש ועי' פת"ש לקמן סי' קנ"ד בסה"ג סעיף וא"ו סק"ט:

סימן קמא

קמ"א סט"ו אבל אם אמר פטרוה וכו'. עי' בית יוסף ותשו' רבינו בצלאל אשכנזי סי' כ"ב: קמ"א סכ"ד בהג"ה עידי הרשאה לא יהיו קרובים זה לזה וכו' ולא לעידי הגט. עי' דרכי משה אות י"ז ובקונטריס יאיר נתיב להרב גינת ורדים סי' א' אות ט'. וכתב הרב יד אהרן בהגה"ט סוף אות מ"ה והרב לב שלמה אה"ע סי' ן' דף ס"ג ע"א כי נוהגים בארץ ישראל שעידי הגט לא יהיו עידי ההרשאה. ובתשו' אדמת קודש ח"א אה"ע סוף סי' מ"ח מצאתי שהביא נוסח הרשאת הגט שסידר הוא ז"ל בעיה"ק ירושלים ת"ו ועידי הגט הן הן עידי ההרשאה (ועי' תשו' תעלומות לב ח"א אה"ע סי' יו"ד וח"ב סי' ח'):

קמ"א סכ"ט בהג"ה וכל זה הוא מדינא אבל יש אומרים שנכון להחמיר שלא לגרש ע"י שליח קבלה כלל וכן נוהגין. ובעיה"ק ירושלים ת"ו מקילים בזה וכמ"ש בתשו' נדיב לב ח"ב אה"ע סי' כ"א ותשו' כפי אהרן ח"א אה"ע סי' ט"ז. ועי' תשו' גדולת מרדכי גלאנטי (הנספח לספר דברי מרדכי) סי' י"ד ובתשו' חיים לעולם למורינו הרב מהר"ח מודעי אה"ע סי' ל"ה:

קמ"א סל"ה כתב הרב יד אהרן בהגה"ט אות צ' משם תשו' זקן אהרן סי' ל"ד וז"ל אם שולח הגט ע"י גוי. צריך שימנה הבעל שליח להולכה. ואותו שליח יעשה ב"ד וימנה שליח במקום אחר. ויאמר בפני ב"ד בפני נכתב ובפני נחתם. וכשיביא השליח הראשון הגט בפני ב"ד. יעשו ב"ד שטר אחר איך זה השליח עשה שליח אשר שם. ויחתמו שני עדים בשטר. ויעשו קיום ב"ד על השטר עכ"ל. ומעין זה כתוב באורך בקונטריס תוספת ביכורים שבסוף פת"ש על סדר גיטין וחליצה דף מ"ה מ"ו ובספר הוראה דב"ד לגאון ירושלים הרב מהר"מ פארדו דף כ"ז ע"ב ודף נ"ה נ"ו בסדר הנהוג בשליחות גט ע"י בי דוואר ע"ש ועי' חתם סופר חו"מ סי' קצ"ט ושער אשר אה"ע סי' מ"ד ותשו' דברי חיים ח"ב סי' צ"א וזית רענן ח"ב אה"ע סי' ל"ז ושם אריה אה"ע סי' ס"ט ועמודי אש למהר"ש מראסיין דף ס"א (ועי' תעלומות לב ח"א אה"ע סי' יו"ד וח"ב סי' ח'):

סימן קמב

קמ"ב ס"א שליח שהביא גט ממקום למקום בחוצה לארץ או מארץ ישראל לחו"ל או מחו"ל לא"י אם היה השליח עומד בשעת כתיבת הגט וחתימתו הרי זה אומר בפני שנים בפני נכתב ובפני נחתם ואח"כ יתן לה בפניהם ותתגרש בו ואעפ"י שאין עדיו ידועים אצלינו וכו' ואם בא הבעל ועמד וערער אין משגיחין בו וכו' וכן שליח שהביא גט בא"י

(כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו) ואמר בפ"נ ובפ"נ אעפ"י שאינו צריך אם יבוא הבעל ויערער אין משגיחין בו ואם אין השליח עומד בשעת כתיבה וחתימה לא ינתן לה אלא א"כ נתקיים בחותמיו וכו' ומפני מה הצריכו לומר בפ"נ ובפ"נ בחוצה לארץ כדי שלא תהיה האשה צריכה לקיימו אם יבוא הבעל ויערער מפני שאין עדים מצויים לקיימו ממקום למקום בחוצה לארץ ונראה לי דהאידנא אפילו בארץ ישראל צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. כן כתב מרן ז"ל בבדק הבית. ותמהו עליו הכנה"ג בהגהב"י אות כ"ד והמכתב מאליהו שער ששי סי' כ"ט על מה שכתב בלשון נראה לי. כיון דהר"ן בריש גיטין כתב כן משם הרמב"ן וכ"כ רבינו ירוחם נתיב כ"ד ח"ג וכ"כ בשה"ג ריש גיטין משם ריא"ו. עוד כתבו הכנה"ג והמכמ"א שם משם גאון ירושלים הרלב"ח ז"ל בתשו' סי' ק"ל דף ר"ה ע"א שכתב וז"ל הנני נזהר אפילו בארץ ישראל שיאמר השליח בפ"נ ובפ"נ כי כן כתב הר"ן משם הרמב"ן וכו' ועל פיהם ראוי להורות בודאי וכו' וא"כ בזמנינו זה ארץ ישראל כחוצה לארץ לגיטין עכ"ל וכ"כ הש"ך ביו"ד סי' רס"ז סעיף נ"א לענין שטרי שחרורי עבדים. ועי' ב"ש לעיל סי' י"ב סעיף א' סק"ד ועי' תשו' הראנ"ח ח"א סי' פ"ג ומה שכתב עליו הכנה"ג סי' זה בהגה"ט אות ל"ה ולעיל סי' קמ"א הגה"ט אות קל"ד):

קמ"ב סי"א בשני עיניו. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

סימן קמג

קמ"ג ס"ק עד נ' שנה וכו' דבר פסוק הרי וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן קמד

קמ"ד ס"ה בהג"ה לא נתנו לה וכו'. כתב מרן ז"ל בב"י וז"ל הנותן גט לשליח ליתנו לאשתו על מנת שאם לא יבוא מאותו יום עד שתי שנים יהא גט. ואם יבוא תוך שתי שנים לא יהא גט. והאשה לא רצתה לקבלו עד שעברו יותר מששה חדשים אחר השתי שנים. עשה מעשה בזה ה"ר יהודה בן בולאט ז"ל וציוה ליתנו לה לה. והתירה מיד. וכתב על זה פסק. וגם על ידינו היה מעשה פה צפת תוב"ב והתרנו בכנופיא עכ"ל ועי' תשו' רבותינו המבי"ט ח"ב סי' קל"א ומהריט"ץ סי' ק"י וסי' קפ"ג. ועי' רשד"ם אה"ע סי' ס' וגינת ורדים אה"ע כלל א' סי' ז' ומכתב מאליהו שער שמיני סי' ל"ט ומחנ"א פ"ט מהלכות גירושין וזכות אבות למהר"א קורייאט סי' פ"ב אות ק"ל:

קמ"ד ס"ז ומפני חשש זה יהיה הגט פסול אחר ל' יום וכן האומר וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קמז

קמ"ז ס"א על מנת כו"כ או יאמר להם או לשליח תנו לה גט וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן קנד

קנ"ד ס"ו האשה שתובעת גט בטענה שאינה ראויה להבנות ממנו וכו' ויתן נדוניתה מה שהכניסה לו וכו' עי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קצ"ג:

קנ"ד ס"ו ויש לו להחרים סתם על מי שטוענת וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

קנ"ד ס"ז אם טוענת אין לו גבו"א וכו' ולא יתן לה כתובה. עי' ב"ש ס"ק י"ט לענין תוספת כתובה היכא דהוא מודה. ועי' תשו' הגאונים הישן סי' קכ"ב ותשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קצ"ג ותשו' מטה יוסף ח"ב אה"ע סי' ה' ותשו' זרע אברהם אה"ע סי' י"ב ואדמ"ק ח"א סי' כ"ג ובני בנימין אה"ע סי' ל"ו ל"ז. ועי' עזרת נשים על סי' י"ז ס"ק י"ג:

קנ"ד ס"י נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה וכו'. עי' תשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"ח. ועי' תשו' רא"ג מעלת הרב כמהר"ר ישמעאל הכהן הי"ו הובא בתשו' ישא איש אה"ע סי' ט"ז:

קנ"ד ס"י אלא יוציא או ישא אשה הראויה לילד כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קנ"ד סי"א הלך בסחורה בתוך עשר שנים או שהיה הבעל חולה וכו' אין עולים להם אותו זמן מהמנין. כתב הב"ש ס"ק כ"ו משם הטור דאם הלך מחוצה לארץ לארץ ישראל מונין עשר שנים מיום ביאתו לארץ ישראל עכ"ל. וכתב הטור שם משם הרא"ש ביבמות פ"ו סי' י"ב והרמב"ן בפירושו על התורה פרשת לך לך סי' ט"ז פסוק ג' דאם הוא דר בחוצה לארץ ולא הלך לארץ ישראל כופין אותו להוציא אחר עשר שנים ודלא כהפוסקים דס"ל דדין זה אינו שייך אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל. והכנה"ג בספרו דינא דחיי ע הסמ"ג עשין מ"ט דף ס"ב ס"ג האריך בבירור וביאור דעות הפוסקים בזה וביאור דברי המרדכי יבמות פ"ו ודברי הגהות מיימוניות פרק ט"ו מהלכות אישות אות ד' בשם אביאסף דאין דין זה שייך בחו"ל אלא בא"י ושגם בארץ ישראל אין כופין על זה האידנא מטעם שאמרו חז"ל בב"ב סוף פרק חזקת הבתים דף ס' ע"ב דמיום שחרב ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה ושלא להוליד בנים אלא שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה. וכתב הכנה"ג שם דף ס"ג ע"א וז"ל ואפשר שעל פי זה סמכו בזמנינו זה דבין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ אין כופין להוציא ומימינו לא שמענו מי שכפה על דבר זה בכל תפוצות הגולה לא בא"י ולא בחו"ל עכ"ל. ועי' בהג"ה לעיל סעיף יו"ד ולעיל סי' א' סעיף ג'. והב"ש בסי' א' שם סק"ו הביא כן משם המרדכי לענין דין מי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה שכתב בהג"ה שם שלא

נהגו לכוף על זה (עי' תוי"ט בפתיחה לסדר נשים) וכבר תמהו עליו הבית מאיר והכרם שלמה ואפי זוטרי שם דהמרדכי מיירי בדין שהתה עשר שנים. וכתב עוד הכנה"ג שם דף ס"ג ע"ב כי מה שהרבה בני אדם אינם נושאים אשה על נשותיהם אחר ששהתה עשר שנים ולא ילדה והם עדין לא קיימו מצות פו"ר. אפשר דסומכים על דעת הפוסקים דס"ל דבחוצה לארץ אין כופין להוציא על זה והיינו מטעם כי יש לתלות מניעת הלידה בעון חו"ל וכיון דלענין כפייה להוציא תלינן בעון חו"ל ולא כפינן ליה אף לענין לישא אחרת על אשתו תלינן בעון חו"ל ואין נושאים אשה על נשותיהם. ואפילו בארץ ישראל יש לסמוך שלא לישא אשה על אשתו מהא דגרסינן בפרק חזקת הבתים כדכתבו הגהות מיימוניות. והירא את דבר ה' וחרד על דברו. ראוי שבין בא"י בין בחו"ל אם לא קיים פו"ר שישא אשה אחרת על אשתו אחר המתין עשר שנים. כי מצוה גדולה היא עד מאד עכ"ל. ועי' תשו' מרן ז"ל אה"ע דיני נישואין סי' י"ד דאפילו בחו"ל כופין להוציא והאריך לדחות הראיה מב"ב הנז"ל. ועי' נתיבות משפט על רבינו ירוחם דף ר"ך ע"ד. ועי' תשו' מעיל צדקה סי' ל"ג ד"ה ומ"ש הראב"ן וכו' דנראה דלפי גירסא שלפנינו בב"ב פרק חזקת הבתים שם אין ראיה לזה. ועי' תשו' שעות דרבנן סי' ה':

קנ"ד סי"א אעפ"י שמשמשים יחד. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא:

קנ"ד בסדה"ג ס"א בהג"ה נמצא בדברי הקדמונים שהיו נוהגין שלא ליתן גט רק לפני גדולי הדור כ"כ מרן ז"ל בב"י לעיל סוף סי' ק"ך משם הריב"ש. ועי' פת"ש לקמן סעיף ד' סק"ח ובתשו' ויקרא אברהם דף צ"ב ודף קי"א שהאריכו לענין אם צריך דוקא שלשה שלשה לסידור הגט. ובספר תיקון סופרים למהר"ש יפה דף ז' ע"ב ד"ה שלישית וכו' כתוב בהג"ה וז"ל נהגנו שיהיה הגט ניתן במעמד שלשה חכמים מורי הוראות בעיר וכו' גם בארץ ישראל נוהגים כך וכו' עכ"ל ובתשו' מרן ז"ל אה"ע דיני גיטין סי' ג' איתא שהזהיר לחכמי עיר אחת שלא יסודר גט לא במעמד שלשה תלמידי חכמים. וכתוב בתשו' ויקרא אברהם הנז"ל דף קי"א ריש ע"ד דנוהגים באתריה דמרן ז"ל שאין מדקדקים בשנים המצטרפים למסדר הגט שיהיו ת"ח גדולים. ושם דף ק"י סוף ע"ג כתב שנוהגים בעיה"ק צפת לסדר הגט על פי הסדר של הרב בתי כהונה ח"ב סי' מ'. וסדר החליצה מסדרים על פי הסדר של הרב זכור לאברהם ח"ב וכן ראה נוהגים שם בשלשה בתי דינים זה אחר זה. אך השאלות לסופר ולעדים שאחר נתינת הגט שהובא בבתי כהונה שם על פי הסברא שכתב בהג"ה לקמן סעיף פ"ה אין כן מנהגינו. וכמ"ש הזכור לאברהם ח"ג בסדר הגט אות ש' ד"ה השאלות וכו' שבארץ ישראל ת"ו לא נהגו כן:

קנ"ד בסדה"ג סי"ג יתן הסופר הקלף וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קנ"ד בסדה"ג סי"ז וכיוצא בזה צריך שיאמר וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:
קנ"ד בסדה"ג סכ"א וצריך שיעמדו בשעת כתיבת שיטת שם האיש והאשה והזמן (עי' לקמן סעיף כ"ב וכ"ד) ולעיל סי' קל"א סעיף ח' כתב וז"ל יהיו שם שני עידי החתימה בשעה שמתחיל לכתוב הגט כדי שידעו שנכתב לשמה ויכירוהו בשעת חתימה עכ"ל (ועי' לעיל פי' קמ"ב סעיף ע"ו). והגאון ר' מיכל ר"י בסדרי גיטין סג"ר אות ע"א כתב וז"ל יהיו העדים עם הסופר כשיכתוב הזמן ושם האיש והאשה ויצאו אח"כ לחוץ ואם צריכין לצאת חוץ קודם לכן אפילו אין להם צורך גדול יכולין לצאת אחר שכתב כל שיטה ראשונה ואם צריכים לצאת קודם שכתב כל שיטה ראשונה אם יש להם צורך גדול יכולין לצאת אחר שהתחיל לכתוב קצת עכ"ל. וכתב הפת"ש בביאורו שם. דטעמו הוא משום דבצורך לצאת יש לסמוך על המבואר בסי' קל"א דסגי בהתחלה:
קנ"ד בסדה"ג סע"ט יאמר החכם שמעו כל הכשרים להעיד. כתב הפת"ש ס"ק ל"ג משם הבית מאיר וז"ל ואנו אין נוהגין כן מפני שאנו לוקחים העידי חתימה לעידי מסירה אלא נהגינן כבסדר גיטין סי' רכ"ז (וז"ל יאמר הרב לעידי חתימה ראו שהבעל ימסור הגט לידה ושמעו שיתנה לה לשם גירושין עכ"ל):
קנ"ד בסדה"ג ספ"ו ויקרענו שתי וערב. כתוב בישו"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' י"ג וז"ל בני ארץ ישראל קורעין את הגט ובני בבל אין קורעין אותו עכ"ל וכ"כ בתשו' הגאונים שערי צדק שטר שני סי' י"ב דף י"ב ע"ב. ועי' גיטין דף ס"ד ע"א וכתובות דף פ"ט ע"ב ובפו"ך להתה"ד סי' מ' ורשד"ם אה"ע ריש סי' מ"ה ובתשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תשצ"ה ובב"ש לעיל ריש סי' ק"ל סק"א ובט"ז לעיל סי' קכ"ה סעיף ט"ו ס"ק י"ז ונה"מ סוף סי' ל"ו וחיים לעולם אה"ע סי' ל"ז:
קנ"ד בסדה"ג סצ"ו קטנה המתגרשת ע"י אביה יש להחמיר לכתוב שני גיטין וליתנם לה האחד כנוסח שאר גיטין והאחד יכתוב בו בתך פלונית דהוית אנתתי וכו'. כתב הרב אדמת קודש ח"א אה"ע סי' נ"ד משם תשו' מורינו הרב מהריט"ץ כת"י דמנהגינו אינו כן אלא דהגט הכתוב כנוסח שאר גיטין נותנים לה. והגט הכתוב בו בתך פלונית וכו' נותנים לאביה. וכתב האדמ"ק שם דהגם שנוהגים בירושלים ופרוודהא שלא לתת שני גיטין כלל (פי' מה שכתבתי לעיל סי' קכ"ט סעיף י"ט ד"ה ויש מי וכו') מ"מ בגט זה דקטנה אין לחוש וכו'. וע"ש סדר הכתיבה והנתינה. ועי' תשו' פרי הארץ ח"ג אה"ע סוף סי' ג' והלק"ט בקונט' הגיטין אות נ"ה וסם חיי סי' י"ט וגט מקושר למהר"מ בולה סי' ד' וגט מקושר למהר"י נבון לעיל סי' קי"ט ס"ק כ"ח דף י"ב ע"ב ובספר טיב גיטין למורינו הרב מהר"ח מודעי סי' ל"א:

קנ"ד בסדה"ג ס"ק בהג"ה ואח"כ לא תתייחד עמו אלא א"כ יש אחר עמהם אפילו עבד אפילו שפחה חוץ משפחתה ובנה קטן. בש"ע הישן משנת שכ"ז הנדפס בלא הג"ה. הובא זה. והוא דברי מרן ז"ל. ובטעות נדפס בש"ע החדשים באותיות רש"י. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' קס"ו שאנחנו נוהגים בגט על תנאי למי שהולך או הולך לו לעולמו לכתוב בפנקס הסופר אופן נתינת הגט והתנאי ודברי הבעל כמו שאמר:

סימן קנו

קנ"ו ס"ד (מי שמת והניח אשתו מעוברת אם הפילה הרי זו תתייבם ואם ילדה ויצא הולד חי לאויר העולם וכו' ואם מת בתוך שלשים וכו' הרי זה ספק נפל ספק בן קיימא וצריכה חליצה מדברי סופרים אבל לא תתייבם. עי' ב"י דהיינו טעמא משום דקיי"ל כרשב"ג ביבמות דף ל"ו ובשבת דף קל"ו דכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוה ועי' ועי' ב"י חו"מ סי' רע"ו. וכתוב בתשו' הגאונים שערי צדק שער ראשון סי' מ"א וז"ל אנשי מזרח פוטרין את האשה מן החליצה לכשיתקיים הולד שלשים יום. ובני ארץ ישראל אפילו יצא ראשו ורובו בחיים אפילו שעה אחת קודם למיתת האב פטורה מן החליצה עכ"ל. ושם סי' א' מבואר דין זה באורך כשיטת אנשי מזרח משום דהלכתא כרשב"ג ע"ש. אכן בני ארץ ישראל היו תופסים הלכתא כרבנן דרשב"ג ביבמות ובשבת דף הנז"ל וכדמוכח קצת מירושלמי יבמות סוף פרק י"א דקאמר תמן אמרי בשם שמואל הלכה כרשב"ג ור"ל תמן בבבל נקטי כרשב"ג. ובירושלמי שם פרק ד' ה"א מתבאר דיצא ראשו ורובו בחיים הרי הוא בן קיימא. וביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ה כתוב וז"ל בני בבל אם תלד יבמתו. בתוך שלשים אם מת הולד היא צריכה חליצה. ובני ארץ ישראל אפילו הפילה והילד ניכר אם זכר אם נקיבה עד שיהיה פרצוף של ולד ניכר אינה צריכה לא חליצה ולא יבום. דאינון דורשים שהניח זרע והיא פטורה עכ"ל. ולשונו תמוה דלפי הנראה לכאורה דר"ל דאפילו הפילה ואין הנפל כולו כמין בהמה חיה ועוף אלא יש בו היכר מצורת ופרצוף אדם בין שיהיה זכר בין שיהיה. נקיבה (עי' נ"כ דף ק"ט ובתוס' שם ד"ה כיון) פטורה מחליצה ויבום דוגמת מאי דאיתא בבכורות דף מ"ו לענין פטר רחם ובנדה דף כ"א לענין טומאת לידה ועי' ירושלמי נדה פ"ג ה"ב וה"ה וצ"ע. גם מה שכתוב בתשו' הגאונים הנז"ל קודם למיתת האב וכו'. צ"ע דלא מצינו חילוק בין קודם מיתת האב ובין אחר מיתת האב אלא לענין מיעוט בחלק בכורה משום דכתיב וילדו לו ולענין בכור לנחלה משום דכתיב יכיר וכדאיתא בב"ב דף קמ"ב ונדה דף מ"ד. ועי' בהגהת מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' הגאונים הנז"ל סי' א' הנז"ל ומיהא

הא דבני ארץ ישראל היו פוסקים כרבנן דרשב"ג הוא ברור. ועי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' ט"ו סעיף ב' וסי' שע"ד סעיף ח'):

סימן קנז

קנ"ז ס"ד בהג"ה מיהו אם עברה ונישאה בלא חליצה כי לא ידעה שהיה לה יבם ואח"כ נודע שיש לה יבם מתנכר לעכו"ם לא תצא ויש אומרים דוקא אם חלץ לה לבסוף. כתב מרן ז"ל בב"י לקמן סי' קנ"ט וז"ל ואני ראיתי אשה נשואה ונודע שהיה לה יבם מומר והורה מורי מהר"י בי רב ז"ל שאין מוציאין אותה מבעלה עכ"ל וכתב הדרכי משה דמשמע דמיירי דלא חלץ לה היבם ואפילו הכי אין מוציאין, אותה עכ"ל וכן הבין מורינו הרב מהריט"ץ סי' ר"א. וכתב (לז) הכנה"ג בסי' קנ"ט הגהב"י אות י"ז שמדברי מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' פ"ג נראה ג"כ כי הוראת מהר"י בי רב מיירי בלא חליצה. וכן הסכים מהר"מ בולה (בעל ג"מ) בספרו זכות משה סי' צ"ה והאריך לדחות דברי מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב אה"ע סי' י"ח שנדחק לפרש הוראת מהר"י בי רב בחליצה דוקא. ועי' בספר נחלי מים להגאון מהרי"מ מבריסק בקונטריס התשובות סי' א':

קנ"ז ס"ד בהג"ה והמקדש אשה ויש לו אח מתנכר יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול שאם תפול לפני המתנכר ליבום שלא תהא מקודשת. עי' דרכי משה אות ה' וזכו"ל אה"ע אות יו"ד ותשו' חיים שא ח"ב סי' ל"ח אות ס"ח וחקרי לב אה"ע סי' נ"ח ותשו' שמו משה אה"ע סי' וא"ו ותשו' רב פעלים ח"ב אה"ע סי' וא"ו:

קנ"ז ס"ו עי' תשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' י"ז לענין איש אחד מחוצה לארץ שבא לדור פה עיה"ק צפת ת"ו. ונשא כאן אשה. ואח"כ הלך למדה"י. והניח אשתו פה עיה"ק. ומת בחו"ל. וכשרצתה אשתו להנשא נודע ספק יבום. שבשעה שנשא אותה שאלו אותו אם יש לו אחים בחו"ל כי פה עיה"ק אין נותנים אשה למי שיש לו אחים בחו"ל. והשיב שאין לו אח כלל. והשביעוהו כמה פעמים שלא היה לו אח. ולכן לא הצריכוהו לכתוב בשטר הכתובה שבועה לתת גט אם יחוש למוח. כיון שפירש שבועה מפיו שלא היה לו אח. ואחר הנישואין בא אורח מחו"ל ונתאכסן אצלו ושאל האורח אם אפשר שישא אשה פה עיה"ק והשיבו לו שאם יש לך אחים בחו"ל לא יתנו לך אשה ואמר האורח אל בעל הבית הנז"ל ואיך נתנו לך אשה והרי יש לך אח. ולא השיב לו. ואח"כ אמר בעל הבית לאיש אחד שנמצא שם עמהם. מה אעשה שלא היו רוצים לתת אשה למי שיש לו אח. ושאל איתו ואיך נשבעת שלא היה לך אח. והשיב לו אמת שעברתי על השבועה וחשבתי שכבר מת, ואח"כ הלך האורח הנז"ל אל ארצו. והבעל הבית הנז"ל הלך לחו"ל ומת שם כנז"ל. והאיש הנמצא שם הנז"ל מעיד על כל הדברים הנז"ל. ופסק הרב ז"ל דהאשה

מותרת להנשא לשוק. והובא תשובתו הנז"ל בתשו' מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' פ"א. ומהרימ"ט שם סי פ"ב האריך לדחות דבריו ומסיק לאוסרה. גם מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' כ"ז דחה דברי הרב המתיר ופסק לאסור. והוסיפו שם כי שוב נמצא עוד עדות אחרת שהיה לו אחים בעירו. ומשום הכי הסכימו דאפילו דאפילו אם נישאת תצא. ובתשו' מהרימ"ט שם הסכימו לזה עשרים רבנים זלה"ה מעיה"ק צפת תו"ב. ומתוכם הרבנים בעל סדר היום ובעל מדרש שמואל ובעל מעשה חייא והרב מהר"ר סלימאן אבוחנה והרב מהר"ר טוביה הלוי בעל ספר חן טוב עה"ת:

סימן קנח

קנ"ח ס"ו בלא בנים ואין להם אחים וכו' כצ"ל וכמ"ש מהריק"ש ועי' שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קס"ב:

סימן קנט

קנ"ט ס"ב נישאת לזר אפילו בשוגג מוציאה בג ואפילו היו לו בנים ממנה ונאסרה עליו ועל יבמה וכו'. כתב מרן ז"ל בב"י כי כן דעת הרי"ף פ"י דיבמות וכתב הרי"ף שם דאיתמר משמיה דרב יהודאי גאון שאם נישאת לישראל ויש לה בנים ממנו חולץ לה היבם ויושבת תחת בעלה כדי שלא להוציא לעז על בניה. והרי"ף חלק עליו והכריע לאסור מן הירושלמי ע"ש ובתוס' יבמות דף צ"ב סוף ד"ה אבל וכו' ובהרא"ש שם. וכתוב ביש"ש סוף ב"ק בקונטריס חילוקי מנהגים סי' ל"ד וז"ל בני ארץ ישראל יבמה שנישאת בלא חליצה ובא יבם ממדינת הים מוציאין אותה מזה ומזה ובני בבל עושים יבמה שיחלוץ ומתקיימת עם בעלה עכ"ל. וכ"כ בכפתור ופרח פרק עשירי דף ל"ו ע"א דפוס ברלין משם בעל העיטור ח"א דף ל"ב ע"ד דפוס לבוב. וכ"כ בתשו' הגאונים שערי צדק שער ראשון סי' מ"א. ובהשמטות שערי צדק שם דף קט"ו ע"ב משם אורחות חיים כת"י מבואר יותר וז"ל ני ארץ ישראל יבמה שנישאת בלא חליצה ובא יבם ממדה"י אפילו יש לה בנים תצא מזה ומזה הואיל והיתה עמו באיסור ובני בבל כופין יבמה שיחלוץ לה בשביל הבנים ומתקיימת עם בעלה עכ"ל:

סימן קסב

קס"ב ס"ג החולץ ליבמתו אסור מדרבנן בקרובותיה וכו'. כתב מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני כתובות סי' י"ג ומורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רל"ד דהוא הדין אפילו לאחר מיתת החלוצה ואפילו נפלה החלוצה לפניו מן האירוסין ואם עבר ונשא תצא ממנו ואפילו כבר הוליד ממנה בנים. ודלא כחכם אחר שתקע עצמו להקל בזה וכתב מרן ז"ל שם שגזר על זה גזירת נח"ש. ובתשו' הגאון מהר"ר יצחק דילאטאש עמוד י"ז י"ח הובא טופס

החרם על זה משנת שכ"ג וחתומים עליו מרן ז"ל ורבותינו המבי"ט ומהר"מ אלשיך ומהר"מ קירדווירו ומהר"מ נאגארה (נעל לקח טוב עה"ת) והרב מהר"ר יואל בר יעקב אשכנזי (ראש לעדת האשכנזים פה צפת בזמן ההוא כנזכר כתיקון ישששכר דף פ"ה פ"ג ובשאר דוכתי) ושאר חכמי ורבני צפת זלה"ה:

סימן קסה

קס"ה ס"א מצות יבום קודמת למצות חליצה ואם אינה רוצה וכו' דינה כמורדת ויש אומרים שמצות חליצה קודמת. כתב הרדב"ז בתשו' הישנות סי' ק"ט כי בכל ספרד וכו' וארץ הצבי ת"ו ודמשק וכו' נוהגין במצות יבום וכו'. גם מורינו הרב מהר"י בי רב בתשו' סי' מ"א כתב שנהגנו לפסוק כמאן דאמר מצות יבום קודמת. וכתב חרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני יבום סי' ב' (בנדון מעשה שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו כמבואר בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"כ סי' מ"א על אותו נדון עצמו) דבגלילותינו אנו תופסין להלכה דמצות יבום קודמת כהרמב"ם ז"ל שהוא מאריה דאתרא. מ"מ כשהיבם נשוי אשה. אפילו להרי"ף והרמב"ם וההולכים בשיטתם מצות חליצה קודמת (ועי' כספר מזבח אדמה בליקוטים דף מ"ד משם הרב אורים גדולים סי' ע"ה ואילך ופי' בית דינו של שלמה אה"ע סי' א'). עוד כתב מרן ז"ל שם סי' ד' דמי שנשבע לאשתו שלא ישא אחרת עליה ונפלה לו יבמה אסור ליבם אותה (עי' תשו' הרשב"א ח"א סי' תתי"ב ובית יוסף יו"ד סי' רכ"ח ובש"ע יו"ד בהג"ה סי' רט"ז סעיף ז' ורשד"ם יו"ד סי' צ"א ומהרימ"ט ח"א סי' קי"ח ועי' לקמן סי' קס"ט בפירוש סדר חליצה סעיף מ"ו). וכן מסקנת מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' קמ"ו דבנשבע לאשתו שלא ישא אחרת עליה ונפלה לו יבמה בעינן דוקא שאשתו תהיה מרוצה ומפויסת על היבום דאז אין כאן שבועה אך לא סגי בפיוס בדבר דאשה שכמותה מתפייסת ולא נתפייסה אלא בעינן פיוס ממש בפועל (עי' תשו' גינת ורדים אה"ע כלל כ' סוף סי' ז') ובח"ג סי' קע"ב כתב וז"ל בעיר הזאת רובם חולצים ואנחנו נוהגים ברוב הכתובות לכתוב על אחי החתן שיחלוץ עכ"ל (ובשאר דבריו שכתב שם עי' תשו' בירך משה סי' ט"ו דף ס"ה). ולאהוי נשבע לבטל את המצוה כשנשבע לחלוץ ליבמתו. כיון דבדידיה תלה רחמנא אי ניחא ליה לייבם אי ניחא ליה לחלוץ:

וכדקי"ל ביו"ד סי' רל"ט סעיף ז' ולקמן בפירוש סדר חליצה סעיף מ"ו. ואפילו נשבע על זה קודם שתפול לפניו ליבום וכמ"ש הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' ד' משם מורינו הרב מהר"י בי רב ז"ל בתשו' סי' י"ב (ופי' בהג"ה סי' זה לקמן סוף סעיף ד' ובב"ח וב"ש שם ס"ק י"א ותשו' זרע אברהם אה"ע סי' י"ח ושבו"י ת"א סי' קכ"ד ופת"ש שם סק"י משם החח"ס). וכתב הגאון חיד"א בתשו' יוסף אומץ סי' י"ח דמה דנהוג להשביע אחי

החתן שיחלוץ אין זה דרך מרווח וכו'. ולכן יש מקומות שנוהגים להתנות שאם ח"ו וכו' יתחייב לפוטרה בגט שכ"מ. וטוב מזה ומזה אשר נהגו בארץ הצבי ומצרים וטורקייא וכו' שלא לפתוח פה לשטן ולא בא בפיהם רמז מזה ובוטחים על ה' וכו' ע"ש. ומה שכתב מנהג ארץ הצבי וכו' היינו בדורות האחרונים. אך מלפנים היו נוהגים פה צפת צפת ת"ו לכתוב ברוב הכתובות על אחי החתן שיחלוץ וכנז"ל. וכן יש שהיו מתנים עם החתן שאם יפטר בלא זרע נתחייב לגרש אשתו בגט שכ"מ מעכשיו אם מתי וכמ"ש מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' נ"ה (ועי' מה שכתבתי לעיל סי' קנ"ז סעיף וא'ו). ואפשר דבירושלים ת"ו ולא נהגו כן מעולם:

קכ"ט סי"א להחזיקן בגדולים אם בדקום וכו' כצ"ל וכמ"ש בביאור הגר"א ז"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קסט

קס"ט סט"ז תהיה מבחוץ ולא מבפנים כדי וכו' כצ"ל וכמ"ש בביאור הגר"א ז"ל ובספר נחלי דבש על הלכות חליצה ס"ק ל"ד:

קס"ט סט"ז ויש אומרים שעושים אותו מחתיכה אחת וכו'. וכתב בהג"ה דנהגו לעשותו משני חתיכות וכו' ומצאתי בכת"י הרב חסד לאברהם אזולאי על הלבוש שנהגו חכמי צפת ת"ו לעשותו מחתיכה אחת. והאידנא נהגינן לעשותו משני חתיכות:

קס"ט סי"ח יהיו בו שתי רצועות וכו'. כתב הרב לב שלמה בליקוטי אה"ע דף קי"ח ריש ע"ד וז"ל במנעל שלנו של רבני צפת ת"ו הרצועה שמצד פנים היא למעלה תחת הקרע העליון. והרצועה שמצד חוץ. למטה על הלולאה התחתונה. ואין לשנות. אעפ"י שראיתי מנעל שהיו שתי הרצועות למטה עכ"ל:

קס"ט סכ"ח ויכרוך הרצועות סביב למנעל ברגלו וכו'. עי' לקמן בסדר חליצה סעיף מ"ב ובפירוש סדר החליצה סעיף נ"ט. וכתוב בתשו' נחפה בכסף ח"ב אה"ע סוף סי' כ"ב וז"ל והחליצה נעשית להכניס הרצועות מבפנים על גבי השוק כמו שנהג מורינו הרב מהר"א יצחקי ז"ל והבאים אחריו. ואף שבחוצה לארץ נוהגים לכרוך הרצועות מבחוץ על גבי העור אלא שנוגעים בשוק בנקבים שיש במנעל וכן נראה מדכרי הפוסקים ז"ל. מ"מ כיון שכבר נהגו כן פה עיה"ק (ירושלים) וגם העידו שבצפת ת"ו בזמן הרב מהר"ר יעקב הכהן ז"ל נהגו כן. אין לשנות המנהג. אעפ"י שיש קצת טורח באופן זה וגמגום שאינו מהודק היטב העור על גבי הבשר עכ"ל. אבן תלמידו הגאון חיד"א בתשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ג אחר שהארי להוכיח שהעיקר הוא לכרוך הרצועות מבחוץ וכו' כנז"ל כתב שהסכימו עמו גאוני ירושלים הרב מהר"מ בולה והרב מהר"י נבון והרב מהרי"ט

אלגאזי זלה"ה לעשות כן וכמו שהיו נוהגים בירושלים ת"ו מקדם קדמתה לכרוך מבחוץ ע"ש. וכן נהגינן האידנא פה עיה"ק צפת תיו:
קס"ט בסדה"ח סג"ה היבמה וכל העומדים וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

סימן קעג

קע"ג סי"ג קטנה שהיתה נשואה לאחיו מאמו שהיא וכו' כצ"ל וכמ"ש הבאה"ג והב"ש וכ"כ בש"ע הישן הנז"ל:

סימן קעח

קע"ח ס"ט בהג"ה ויש אומרים דבזמה"ז שיש חרם ר"ג שלא לגרש אשה בעל כרחה אינו נאמן לומר שמאמינה או שמאמין לדברי העד וכו' והוא הדין בכל מקום שלא יוכל לגרש בלא דעת האשה וכו' אבל יש חולקים וס"ל דאף בזמה"ז נאמן וכו'. כתב הרב נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' י"ב דף פ"ח ע"א דאם נשבע שלא לגרשה כי אם ברשותה ורשות אחד מקרוביה היותר קרוב לה. אינו נאמן וכו'. דכיון דאיכא פלוגתא דרבוואתא נקטינן להחמיר דאינו יכול לגרשה בעל כרחה דספק שבועה להחמיר ע"ש ועי' רשד"ם יו"ד סי' קי"ד וחו"מ סי' קס"ח ועי' ש"ך חו"מ סוף סי' מ"ג (ופי' מה שכתבתי לעיל סי' קי"ט סעיף וא"ו) סימן א' ס"א בזמה"ז דנים הדיינים דיני הודאות וכו' שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס אבל דברים שאינם מצויים אעפ"י שיש בהם חסרון כיס וכו' או דברים שאין בהם חסרון כיס אעפ"י שהם מצויים וכו' וכן כל הקנסות שקנסו חכמים כתוקע לחבירו וכסוטר את חבירו וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק וכו' אין דנים אותו לא מומחים הסמוכים בארץ ישראל וכו'. ולקמן סעיף ב' אדם שחבל בחבירו אין מגבין דיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל נזק צער ופגם וכו'. וכתב הסמ"ע סק"י דפגם קאי אאונס ומפתה ע"ש. ובאה"ע סי' קע"ז סעיף ב' כתב מרן וז"ל אונס ומפתה דנים אותם בשלשה דיינים ובלבד שיהיו סמוכים בארץ ישראל והאידנא שאין סמוכים מנדין אותו עד שיפייס וכו' עכ"ל. ובבית יוסף או"ח סוף סי' תר"ז לענין מלקות בערב יו"כ כתב כי יש לתמוה על הכלבו והטור שם שלא כתבו הטעם משום כפרה ואעפ"י שאין לנו דיינים סמוכים כדי ללקות לפניהם וגם אין באים עדים שהתרו בי כדי לחייבו מלקות מ"מ כפרה מקצת הוא עכ"ל (ועי' ש"ך לקמן סי' ע"ג פ"ק ט"ז). ובבית יוסף חו"מ לקמן סי' רצ"ה סוף סעיף ה' כתב דקשה על מ"ש הרא"ש בב"מ פרק המפקיד סי' ב' ונפקא מינה האידנא אעפ"י שאין דנין דיני קנסות אי תפיס לא מפקינן מיניה או אזמניה לדינא לארץ ישראל עכ"ל דכיון דהשתא ליכא סמוכים כי אזמניה לדינא מאי הוי. ואפשר דהשתא נמי אפשר להמצא סמוכים על פי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד

מהלכות סנהדרין הלכה י"א וז"ל נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ויש להם לדון דיני קנסות ויש להם לסמוך לאחרים. וכבר כתב כיוצא בזה הרשב"א בריש פרק שור שנגח ד' וה' עכ"ל. וכתב שם הכנה"ג בהגהות בית יוסף אות ה' כי מה שכתב הב"י דהשתא נמי אפשר וכו' הוא על פי סברת רבו הרה"ג מהר"י בי רב ז"ל שסובר מתוך דברי הרמב"ם ז"ל דנוהגת סמיכת זקנים בזמן הזה. אבל הרלב"ח ז"ל חלק עליו וסובר דאין סמיכת זקנים נוהגת בזמן הזה. כמו שבאו הדברים בארוכה בסוף תשו' הרלב"ח בפסק הסמיכה עכ"ל. ובמגיד משרים עה"ת סוף פרשת ויקרא איתא כי מרן כ"י ז"ל מסר נפשו על החזרת עטרת הסמיכה ליושנה. גם מורינו הרב המבי"ט בקרית ספר פ"ד מהלכות סנהדרין דף רמ"ב ע"ד כתב וז"ל והיום כמו עשרה שנים בשנת הרצ"ח הסכימו רוב חכמי ישראל שבארץ ישראל לסמוך לגדול בדורו. מורינו הרב מהר"י בי רב ז"ל והוא סמך קצת מתלמידיו המובהקים יבורכו מפי עליון להחזיר העטרה ליושנה אמן עכ"ל. ורוב חכמי א"י הנז"ל היו חמשה ועשרים רבנים גדולים שהיו בזמן ההוא פה עיה"ק צפת ת"ו ואחריהם שאר החברים והתלמידים פה צפת ת"ו שהסכימו לזה. ויחד כולם סמכו לרבם מהר"י בי רב ז"ל וכמ"ש בטופס כתב התעוררות רבני צפת שהובא בתחילת קונטריס פסק הסמיכה שבסוף תשו' הרלב"ח דף רע"ז ע"ג וע"ד וז"ל. הן עם אחד עם ה' אלה ממלכת כהנים וגוי קדוש נסך מראש מקדמי ארץ אליו גוים ידרושו. מנן מלכי מנן אפרכי שופטים ושוטרים הרודים בעם לתהלה ולשם ולתפארת. ועתה כי עברו תורות חלפו חק. חרה אף ה' בעמו ויפרוץ בם פרץ על פני פרץ אין מלך ואין שר גבור ואיש מלחמה במלחמתה של תורה ספו תמו חכם חרשים ונבון לחש נימוקו בעונינו כי רב הוא. ויהי עם ה' אה מפוזר ומפורד. כולנו כצאן תעינו. איש לדרכו פנינו. ועונינו רבו למעלה ראש מדי יום ביומו. נפלה עטרת ראשינו. חולל לארץ נזרינו. אין עוד עוד נביא מורה צדק. ואין אתנו דן דיני קנסות מוכיח לרשע מומו. והיה בקרוב איש לשוב א ה' ויאמר בלבו למה זה הבל איגע מה בצע כי אצום וכי אך קדורנית ואלקה מלקות ארבעים ולא יוסיף ולא יתן ולא יעצור כח לפטור אותי מידי כרתי. וחטאתי נגדי תמיד ולא תמחה חרפתי. זאת היתה בעמינו לאבן נגף ולצור מכשול לבלתי שוב א ה' ולאחוז בסכלות ובדרך שובבה, ולנעול דלתי התשובה. ומי הוא זה ואי זה הוא אשר בשם ישראל יכונה ועל אלהי ישראל יסמך לאמר לה' אני אשר יתאפק על הדבר הזה ולא תרד עינו דמעה כי ירד לשערים עם ה'. ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת ה' אלהינו להשאיר לנו פליטה ולהחיותינו כהיום הזה. ויעלינו מבור שאון גליות והשמדות אשר השתרגו עלו על צוארינו בארצות

העמים. ויביאנו אל המקום הזה אשר בחר בו וא העיר אשר נקרא שמו עליה ויתן לנו יתד במקום קדשו. על כן על כל דברי האגרת הזאת קמנו ונתעודר אנחנו צעירי הצאן אשר על אדמת הקודש לקנא על כבוד השם כי איך יחל אין קורא בצדק שב אל ה' בכל לבבו ואין נשפט באמונה. ונאמר איש א אחיו חזק ונתחזק בעד עמינו ובעד ערי אלהינו ונרים נס התורה אשר הושלך ארצה זה כמה והיה למרמס חוצות. ולכן ביררנו לגדול שבנו בחכמה ובמנין החכם השלם הרה"ג מהרר"י בי רב נר"ו שיהיה סמוך וראש ישיבה ורב יתקרי. והוא יושיב מהיותר חכמים שבנו אצלו ורבנים יתקרו ויהיו סמוכים לעד לעולם עושים באמת וישר משפטי התורה לדון את שתקיף. והיה אם בן הכות הרשע והובא לפניהם ויכוהו על פי התורה כאשר יוכל שאתו. ויפטר מידי כרתי. ויתקרב אל אל עילום. וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום. והיה מעשה הצדקה והשלום הזה תחלה וראש לפדיון נפשינו ולהיותינו עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה ביד אלהינו. הוא ברחמיו ישרה שכינתו במעשה ידינו ויקים דבר עבדו ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה אמן ואמן עכ"ל. ובדף רפ"ה ע"ב הובא תשו' מהר"י בי רב להוכיח ולברר טעמי הסכמת וקיום מעשה הסמיכה בזמן הזה על פי דברי הרמב"ם פ"ד מהלכות סנהדרין הנז"ל ובפירוש המשניות סנהדרין פ"א מ"ג ובכורות פ"ד מ"ג והרשב"א בחידושי ב"ק. וכתב בסוף דבריו שאחר שעבר זמן ב' או ג' חדשים מעת שסמכו אותו רוב חכמי ארץ ישראל סמך הוא לארבעה זקנים המובחרים בחכמה שבחכמי צפת ת"ו. וקבלה בידינו כי הארבעה זקנים הנז"ל היו מרן מהר"י קארו ז"ל והרב המבי"ט ז"ל והרב מהר"ר אברהם שלום ז"ל והרב מהר"ר ישראל בר מאיר די קוריאל ז"ל (ובששלת הקבלה סוף ח"א דף פ"ז פ"א דפוס לבוב כתב שסמך לפשרה זקנים ומהם מהר"י קארו ומהר"ר ישראל קורייאל ומהר"ר משה ארוקיש ומהר"ר חייא ברוקאש ומהר"ר שמואל חכם ומהר"ר יהושע שונצינו ומהר"ר שמואל אלמושנינו). והנה אחר שרבני צפת ז"ל הסכימו וסמכו למהר"י בי רב. שלחו טופס כתב ההתעוררות הנז"ל לעיה"ק ירושלים ח"ו להרלב"ח ז"ל כדי שיחתמו עליה היא וחכמי ירושלים ת"ו. גם שלחו לו כתב סמיכה והובא טופסה בקונטריס הסמיכה הנז"ל בדף ש"י ע"ג וז"ל. משפע השמן הטוב שהורידו עלי חכמי ארץ ישראל יצ"ו בטובתם וחסדם. לא מחכמה יתירה שיש בי. הסכמתי אני והם לסמוך את החכם השלם הרלב"ח יצ"ו שיהא סמוך לדון ולהורות את בני ישראל לכל דיני התורה. ורב סמוך יתקרי. ומה שעלתה הסכמתינו חתמתי על שם כולם. יעקב בי רב עכ"ל. והרלב"ח לא נתרצה בהסמיכה. וכתב בדף רע"ח ואילך פסק באורך להוכיח מניעת הסמיכה בזמן הזה ואפילו לפי הסכמת חכמי

צפת דאיכא מציאות סמיכה בזמן הזה. כיון דבעינן שיסכימו בזה כל חכמי ארץ ישראל היו צריכים מקודם לכן להתקבץ עם חכמי ירושלם יחדיו או לכל הפחות להודיעם בכתב ולישא וליתן בזה עד שתצא הסכמה מכל חכמי ארץ ישראל ואף אם תימצי לומר דגם בנדון זה דסמיכה. סגי ברוב חכמי ארץ ישראל כדקיי"ל בכל התורה דרובו ככולו ורוב חכמי ארץ ישראל הם דרים בצפת ת"ו. מ"מ הא בעינן רוב מתוך כל וכמ"ש הרשב"א בתשו' ח"ב סי' ק"ד (הובא בב"י חו"מ לקמן סי' י"ג מחודש יו"ר ובש"ע שם סעיף ז' וכן דפת כל האחרונים וכמ"ש הכנה"ג שם הגהב"י אות כ"ב. ודוקא אם הרוב קראו להמיעוט לבוא ולא באו והשיבו כי כל מה שיעשו הרוב מקובל עליהם אז הוא דמהני הסכמתם וכמ"ש הכנה"ג שם הגהב"י אות ל"ב) ואם כן ההסכמה שהסכימו חכמי צפת לבדם לא מהני מטעם רוב. ואפילו אם ירצו עכשיו לישא וליתן בזה עם חכמי ירושלים יחדיו ולשמוע הטענות אלו מחלו. אם חכמי ירושלים לא יודו להם. לא יהיה קיום להסכמתם מטעם רוב. דכיון שכבר הקדימו והסכימו לבדם ועשו מעשה טרם המשא ומתן יחדיו הרי הם נוגעים בדבר וכסיפא להו מילתא למהדר ממה שהסכימו בראשונה וכו' (עי' פת"ש לקמן סי' רל"א סק"ו). ובדף רפ"ט כתב שהגיע לידו תשו' מהר"י בי רב הנז"ל ובכן הוצרך לכתוב פסק שני לסתור דבריו. וכתב הרלב"ח שם בריש דבריו דקצת מזקני וגדולי צפת חזרו בהם כשהתבוננו שאין הסמיכה נכונה ובפרט כי ראו שחכמי ירושלים ת"ו ת"ו לא הסכימו בה ומתחילה לא עלה על דעתם גם הם להסכים בה אלא על מנת שגם חכמי ירושלים יסכימו עמהם וכו'. והאריך שם לסתור כל דברי מהר"י בי רב בתשו' הנז"ל. ובדף רצ"ח הובא השגות מהר"י בי רב על פסק הראשון של הרלב"ח הנז"ל. וכתב דבנדון זה אין צריך רוב מתוך כל דאין בו צורך משא ומתן ולא מעמד וקיבוץ אלא גילוי דעת מהחכמים שמסכימים בזה וזה דומה לחכמים שרוצים לעשות תקנה לקהילות בענין מצוה או אפילו לעשות גדר דאין צורך למשא ומתן לזה לא שיודו המסכימים ויגלו דעתם שרוצים בזה. ובדף ש"ג ע"ב חזר הרלב"ח להשיב על השגות מהר"י בי רב הנז"ל וכתב בדף ש"ח ע"א דמבואר ברמב"ם פ"א מהלכות ממרים ה"ג דגם בגזירות ותקנות צריך שיהיו ע' משא ומתן אלו עם אלו ולילך אחר הרוב (ועי' בכללים שבסוף ספר גט פשוט כלל א') ובדף ש"ו סוף ע"ד כתב עוד הפעם שלא נתקיימה הסמיכה בצפת ת"ו ע"י כל החכמים שם. כי כמה מהם חזרו בם. ובדף ש"ז ריש ע"א משמע כי מרן מהר"י קארו עמד בדעתו לקיים הסמיכה ע"ש. ומצאתי בברכי יוסף חי"מ סי' א' אות ז' שאחר שהביא דברי הב"י לקמן סי' רצ"ה הנז"ל (ועי' ברכ"י או"ח סי' תקע"ה אות ה') כתב וז"ל ואני ראיתי מטהרת יד הקודש מהר"מ אלשיך זלה"ה כתב סמיכה שהסמיך להרב

הקדוש מהרח"ו זלה"ה וכתוב בגווה שהוא נסמך ממרן מהר"י קארו זלה"ה ובכח זה סמך למהרח"ו זלה"ה עכ"ל. ומקרוב נדפס כתב סמיכה הנז"ל בסוף ספר לבושי שרד חו"מ בצירוף מכתב בי רב ומכתב ממהר"מ גלאנטי וחביריו ז"ל בענין הסמיכה. וז"ל מכתב מהר"י בי רב. בהיות הסכמתינו בהחזרת עטרת הסמיכה ליושנה לתפארת התורה ולחזק את בדקה. הסכמנו שלא לסמוך שום חכם. אחר שיסמכו ארבעה אלה. עד אשר יתברר להמסמיך שלמד כל הרי"ף עם פירושיו. ושיהיה בקי בהרי"ף ובפירושיו. ושיהיה לו עיון טוב והבנה טובה. ואז יסמך. ומלבד זה לא יסמך. עד אשר השיגה ידו כנזכר. להשלים עצמו. ומה שעלתה הסכמתינו כתבנו וחתמנו. יעקב בי רב עכ"ל. וז"ל מכתב מהרמ"ג וחבריו הנז"ל. אנחנו הח"מ המוסמכים מפי הרב המוסמך מהר"ר יעקב בי רב נ"י (נכד מהר"י ני רב הזקן הנז"ל) כאשר כתב בידינו. קבלנו עלינו שבכל ימי הרב רבי יעקב המוסמך. לא נוכל להסמיך שום אדם כי אם בחבורת הרב המוסמך. ואם נסמוך שום אדם שלא בחבורתו. הרי הסמיכה ההיא בטילה ואין בה ממש. וקבלה זו קבלנו עלינו בביטוי שפתים ממש. יום ששי ב"ך יברך ישראל לחודש מנחם וקיים. משה גלאנטי (פי' בתשובותיו סי' ס"ז דף ל"ז סוף פ"א). אלעזר אזכרי (בעל ספר חרדים). משה בי רב. אברהם גבריאל. יום טוב צהלון חייא רופא (בעל מעשה חייא). יעקב אבולעפיא (כן בתו למהר"י בי רב הזקן) עכ"ל. וז"ל מכתב סמיכת מהר"מ אלשיך למהרח"ו הנז"ל. מהכח אשר חנן ה' אותי הצעיר להוסמך ע"י מהר"ר יוסף קארו זלה"ה. סמכתי אני את החכם השלם החסיד המקובל ה"ה רבי חיים ויטאל נ"י. ולראיה בידו שיורה יורה ידין ידין ככל דין מוסמך. כתבתי ונתתי בידו. היום עשרים לחודש אלול שנת ש"ן. נאום משה בכ"ר חיים אלשיך זלה"ה עכ"ל:

חלק חושן משפט

סימן א

א' ס"ה אעפ"י שדיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל אינן מגבין קנסות מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו מתירין לו יכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט בתשו' ח"א סי' צ"ג וז"ל ראיתי מה שכתבת על ענין הקנס שחייבתיך לפייס את בעל דינך בדברים או במעות. שזה הקנס לא נהגו עכשיו בזמנינו. הנה כל הפוסקים הביאו ענין מנהג זה. ולא הביאוהו אלא להורות לנו שינהגו בו בכל הזמנים וכו'. כי בכל המקומות ובכל הזמנים היו מורים הלכה למעשה כמנהג שתי הישיבות. שינהגו כך הדיינים שבדור כי היה נזק גדול אם לא יעשו תקנה בזה וכמ"ש (הטור) בחו"מ

וכו' כי ראו נזק גדול משום שאין דנין דיני קנסות ועשו תקנה לנדות החובל עד שיפייס הנחבל וכו'. ולא אכשור דרי דילן אלא אדרבה צריך לקיים אותה תקנה בדורות אלו יותר מהדורות הראשונים כדי שלא ירים כל אחד ידו על חבירו כנהוג. ומה שכתבת שבשום ב"ד לא נהגו עתה זה המנהג. אין לא ראינו ראיה. כי אדרבה יש יותר סיבה לנהוג כזה עתה מן הדורות שעברו כמו שכתבתי. אלא שעל הרוב כשבאים לפני ב"ד. החובלים זה בזה. משימים שלום ביניהם עד שמוחלין זה לזה ומתפייסים. ולפי דעת הרמב"ם ז"ל (פ"ג מהלכות חובל הלכה י"א הובא לקמן סי' ת"ך סעיף מ"ג) ממון הקצוב בקנסות אלו אינו אלא במכובד אבל אדם שהוא מבוזה ואינו מקפיד בכל או וכו' אינו נוטל אלא לפי מה שראוי לו וכו'. ודברי חבלות או אינן מצויות אלא בין המבוזים וכיון שאין דבר קצוב להם ב"ד מצוים להם שיפייסו זה את זה בכדי. וכשיארע לזמן רחוק חבלה במכובדין. על הרוב המכובד מוחל ומתפייס. ולפי כבוד עשרו בז בעיניו לקבל דמי בשתו ומוחל ומתפייס. אבל אם הוא רוצה שיקוב דינו את ההר. אין רשות ביד הדיין לדחותו בדברים אלא לנהוג כמנהג שתי הישיבות וכו' (והאריך שם לענין גוף ההכאה לפי מ"ש מ"ש הרמב"ם בפרק הנז"ל הלכה ט' הובא לקמן סי' הנז"ל סעיף מ"א) ולענין מה שכתבת כי בזמן הזה לא נהגינן מדכתב הרב (הרמב"ם פ"ה מהלכות סנהדרין הלכה י"ז שמנהג הישיבות בחוצה לארץ אעפ"י שאין גובין שם קנם מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו) או יעלה עמו לדין בארץ ישראל וכו'. לא כיונת יפה כי מה שכתב או יעלה עמו לדין לארץ ישראל. היינו בזמן שהיו סמוכים בארץ ישראל כמו שהוא דרכו לכתוב כל הדינים שנוהגים בכל הזמנים. וכמ"ש פ"ק דב"ק ודף ע"ו ע"ב] ואי אמר וכו' (וכ"כ רש"ל ביש"ש פ"ק דב"ק סי' מ"ג בכוונת הרמב"ם). והרי כל הפוסקים הביאו ענין מנהג זה ולא הזכירו ענין עליה לארץ ישראל. כיון שבזמן הזה ליכא סמוכים וכו'. ובנימוק"י פ"ק דב"ק כתב ואי אמר וכו' ומיהו האידנא דליכא סמוכים לא מקבעינן ליה ומ"מ תקינו רבנן בתראי לשמותי למאן דמזיק היזק דלא מגבו בבבל עד שיפייס את חבירו וכו'. הרי לך בהדיא שאין דבר זה תלוי בזמן הסמיכה עכ"ל. וכן פסק על נדון הנז"ל בסי' ל"ד ל"ה מחלק הנז"ל דאין גובין קנסות בזמה"ז ומ"מ חייב לפייסו וכו'. וע"ש סי' פ"ח. ונראה שכתב כן גם לדעת החולקים על חידוש הסמיכה שנעשה בצפת שהבאתי לעיל סעיף א'. כי רחוק הוא לומר שהרב המבי"ט ז"ל היה מכלל קצת גדולי צפת שחזרו בהם מן הסכמת הסמיכה שכתב הרלב"ח בקונטריס הסמיכה דף רפ"ט ודף ש"ו שהבאתי שם:

סימן ג

ג' ס"א בהג"ה אם דיינים קבועים בעיר לא יוכל לומר לא אדון לפניהם אלא בזה בורר וכו'. וכ"כ הב"ח בתשו' הישנות סי' נ"ט. וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ר"פ (זולתי אם הזבל"א הם יותר גדולים מהקבועים ע"ש) וכ"כ הרב גאון ירושלים בספרו מזבח אדמה לקמן סי' י"ג דף ל"ז ע"א. ועי' בתשו' מורינו המבי"ט ח"א סי' קנ"ו וח"ב סי' קע"ג קע"ד שנתרעם על מנהג ארץ ישראל ת"ו שיש כמה קהלות נפרדות בעיר וכל קהלה יש לה חכם דיין מיוחד ואנשי הקהלה כופין זה את זה לדון דוקא לפני חכם של אותה קהלה הגם שיש בחכמי שאר קהלות העיר גדולים בתורה יותר ממנו:

ג' ס"ג כתב הרדב"ז בתשו' ח"ג דפוס פיורדא סי' תק"ט שנהגו בעיה"ק ירושלים ת"ו ובמצרים ובכל המלכות לדון יחידי כשביררו אותו הציבור ומינו אותו לדיין עליהם דהוי כאילו קבלוהו עליהם כולם אפילו אותם שלא היו בשעת הברירה שהרי הוברר מטובי העיר במעמד אנשי העיר ויכול לדון אפילו יחידי וכיון שהוא יושב ודן יחידי ובאים לדון לפניו הוי כאלו קבלוהו עליהם והכי איתא בירושלמי דסנהדרין (פ"א ה"א) וכו' ובקבלוהו עליהם בעלי דינין או שביררו אותו הציבור ההודאה בפניו הויא הודאה דלכל דבר ביררוהו ולכל דבר קיבלו אותו עליהם וכו' ע"ש. ופי' ש"ך ס"ק יו"ד ומל"מ פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה י"א וכנה"ג בהגה"ט אות ט"ו ותשו' כסא שלמה (להרב בעל בית דינו של שלמה) סי' א' ותשו' חקרי לב חו"מ ח"א סי' פ"ד דף ק"ו שא ע"ג ותשו' מור ואהלות חו"מ סי' ב' ועי' פת"ש לעיל סק"א וסק"ה משם השבו"י ח"א סי' קל"ז:

סימן ד

ד' ס"א ואם יש חילוקים וטענות ביניהם הקהל נקראים מוחזקים לגבי היחיד וכו' בעניני מסים אבל לא בשאר דברים וכו' (עי' לקמן סי' קנ"ה סעיף כ"ב וכ"ד וסמ"ע סוף סי' קמ"ט ס"ק מ"ט). וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' כ"א דף י"ג סוף ע"ב. וכ"כ הכנה"ג בתשו' בעי חיי חו"מ ח"א סי' ל' לענין סכסוכים שעברו בין כוללות עיה"ק ירושלים ת"ו ובין שד"ר שלהם. וכ"כ רבני ירושלים בתשו' פרי הארץ ח"ב חו"מ סי' וא"ו דף ק"ח ע"ב ואדמ"ק ח"א חו"מ סי' נ"ו. וכ"כ בנחפה בכסף ח"ב חו"מ סי' ה' דף נ"ט ריש ע"א ובקדושת יו"ט אלגאזי סי' וא"ו דף י"א ריש ע"א ובתשו' מהר"י כולי שבסוף ספר עזרת נשים סוף סי' ב' דף ס"ב בענין נדונות שעברו בארץ ישראל. והגם שיש אומרים כי בזמנינו אין הרבים מוחזקים אפילו בעניני חסים משום שאין הקהלות מחלקים בין מסים שהם לפרוע למלך ובין שאר מסים שהם להוצאות העיר. אכן דעת רוב הפוסקים שגם בזמנינו נקראים הרבים מוחזקים בעניני מסים וכמ"ש בתשו' חקרי לב חו"מ ח"א סי'

קט"ו דף קע"ה ובתשו' מור ואהלות חו"מ סוף סי' וא"ו דף פ' ע"ד וכתב שם המור ואהלות משם הרב מהר"ר שלמה הכהן ז"ל כי כן פשטה הוראה בעיה"ק ירושלים וסביבותיה:

סימן ה

ה' ס"ד אין יושבין בדין מתחילת שעה שביעית אפילו לגמור דין עד שיתפללו תפלת המנחה וכו'. עי' מה שכתבתי בחלק או"ח סי' רל"ב סעיף ב':

סימן ז

ז' ס"א ב"ד של שלשה שהיה אחד מהם גר הרי זה פסול לדון לישראל אלא א"כ היתה אמו מישראל איתא בקידושין דף ע"ו דבמערבא אפילו ריש כירי לא מוקמו מינייהו. ופירש רש"י דריש כירי היינו ממונה על המדות ולענין ממזר דכשר לדון (וכדלקמן סעיף ב') קאמר התם דבירושלים לא מוקמו מחזר ולא כל פסולי משפחה. ובאבות דרבי נתן פרק י"ב הלכה ח' איתא שאין ממזר נכנס לירושלים כלל:

ק ו י"א ס"א ואם לא בא כל אותו יום מנדין אותו וכו' עי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' של"ד סעיף א' משם תשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' קכ"ה:

סימן יב

י"ב ס"ב כתב הפת"ש סק"ה משם הברכי יוסף כי מ"ש הש"ך והכנה"ג שאם הב"ד מודיעים להבעלי דינים טיב הפשרה ומפייסים אותם עד שמתרצים למחול זה לזה או לתת דבר ידוע זה לזה אז אפילו אחר גמר דין ראוי לעשות כך וכו' אין כן המנהג בארץ הצבי ת"ו:

י"ב ס"ט שנים שקבלו פשרנים בקנין וקנס וכו'. עי' מה שכתבתי בחאה"ע סי' ן' סעיף וא"ו:

י"ב סי"ג שטר הן בלשון הודאה הן בלשון חיוב וכו' כצ"ל:

סימן יד

י"ד ס"א בהג"ה התובע צריך לילך אחר הנתבע אם הוא בעיר אחרת וכו'. וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ל"ג לענין מעשה שהיה התובע במצרים והנתבע בארץ ישראל שנוהגים האידנא שהתובע הולך אחר הנתבע לב"ד שבעירו או הסמוך לו וכמ"ש התה"ד סי' ש"ה. וכתב בסוף דבריו כי מרן מהר"י קארו ז"ל ושאר החכמים ז"ל חתמו על דבריו. וכתב הכנה"ג בתשו' בעי חיי ח"א סי' ע"ו דף פ"ד ע"א שבקושטאנדינא ובכל המקומות ששמענו שומעם נוהגים שהתובע הולך אחר הנתבע זולתי בארץ המערב שאין נוהגים כן. ובכנה"ג סי' זה הגהב"י אות וא"ו הזכיר קיצור דבריו שבתשו' הנז"ל ובהגה"ט אות כ"א כתב המנהג הנז"ל משם מהריב"ל והמבי"ט כתשו' הנז"ל והרשד"ם ומהר"א ששון

זלה"ה. וכתבו רבני תונס זלה"ה בתשו' שבסוף ספר משחא דרבותא ח"א דף קמ"ט ע"ג וע"ד דמה שמצינו להרב המבי"ט בח"א סי' שמ"ג דלפום דינא כשהתובע והנתבע דרים בשתי עיירות אין התובע יכול לכוף את הנתבע לבוא לעיר התובע אפילו יש שם ב"ד גדול יותר מן ב"ד שבעיר הנתבע וכו'. נראה דלסניף בעלמא נקטה וכו'. שהרי איהו גופיה בח"ב סי' ל"ג (הנז"ל) כתב דבשתי עיירות נהגו האידנא דהתובע הולך אחר הנתבע. משמע דמן הדין הנתבע הולך אחר התובע אף אם הם בשתי עיירות ע"ש ועי' תשו' חקקי לב חו"מ סי' ב' וסי' ג':

י"ד ס"ד בהג"ה וכ"ש אם אומר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני מיהו יש אומרים דוקא אם דנו אותו ע"י כפייה אבל בלאו הכי אין כותבין וכן עיקר וכן פסק מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' י"ז וסי' י"ט וכתב שם דהכי הוא סוגיין דעלמא. וע"ש לענין שאר הדינים שהובא בהג"ה. ועי' חתם סופר חו"מ סי' י"ב אות א':

סימן יז

י"ז ס"ה בהג"ה ולא יכתוב שום חכם פסק לאחד מבעלי הדינין בדרך אם כן וכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ע"ז וז"ל ואנחנו נוהגים להשיב לשואל אחר כששואל בשם ראובן ושמעון כי אינו ידוע מי הם או מי אביהם אם הם אוהבים או שונאים כי גם שיבואו אח"כ טענות אחרות הרי הוא כמו ריב אחר ומה שכתוב בשם ראובן ושמעון לא היה כנושא זה. ואינם צודקים כל כך בענין זה השני טעמים שכתבו הריב"ש ומהרי"ק. ובח"ב ריש סי' כ"א כתב וז"ל וגם כי לא היה מן הראוי להשיב עד שיהיה נדרש משני הכתות מתרי טעמי שכתב הריב"ש ז"ל בתשובותיו. עם כל זה נהגו המורים כשהמקום רחוק להשיב ואינם חוששים לכבודם אם תסתר התשובה מפני חילוף הטענות. וגם נזהרים בדבריהם שלא ילמדו לשקר מתוכם ולא יהיו כעורכי הדיינים. וכ"ש שעיקר ורוב הטענות מיוסדות על טופסי שטרות וכתיבת יד שביניהם שאין חשש שיחליפו את נוסחתם עכ"ל (וע"ש בח"ג סי' ר"ו וסי' ר"ט). ומתבאר מדבריו דעכ"פ על ששה כנז"ל שבתוך העיר אין להשיב לשואל אחד. וז"ל מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' קנ"ח דף צ"ז ריש ע"ב ועתה אני אומר שיש להפלא על מה שנהגו מקרוב להשיב לכל שואל על דרך ראובן ושמעון כאילו היו הבעלי דינים בעיר שאין בה ב"ד כאילו שתי הכתות ביררו להחכם ההוא לדין. וכבר ידוע מה שכתבו על זה הרא"ש והריב"ש שלא להשיב כי אם ליושב על המשפט כאשר יסתפק בדבר. וכן ראוי לצאת בעקבותיהם ולתקן גם אנחנו בהסכמת כולנו כן. ובזה כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום עכ"ל:

י"ז ס"ח ולא ילמד לאחד מבעלי הדין כלל אפילו הביא אחד מבעלי הדין עד אחד לא יאמר לו אין מחייבין ממון על פי עד אחד אלא יאמר לנטען הרי זה העיד עליך עד שיטעון ויאמר עד אחד אינו נאמן עליו וכו'. כתב גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב בספר כפות תמרים על סוכה דף ל"ד ע"ב דעד שיטעון וכו' הוא לאו דוקא אלא גם כשיטעון שעד הזה מעיד עלי שקר מהני. ומה דנקט עד אחד אינו נאמן עליו. אורחא דמילתא נקט. דרוב העולם יודעים כי עד אחד אינו נאמן ובודאי דכך הם משיבים. ולעולם כשמשיב שהעד מעיד שקר. סגי בזה ויפסוק הדיין דעד אחד אינו נאמן:

סימן יח

י"ח ס"א ולאחר שיקבלו עדותם יוציאו כל אדם לחוץ וכו'. כתב הב"ח דכל אדם ר"ל גם הבעלי דינים כמו העדים וכדאיתא בסנהדרין דף ל' כך היה מנהגן של נקי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהם ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותן לחוץ ונושאין ונותנין בדבר וכו'. אבל שאר כל אדם אין צריך להוציא:

סימן יט

י"ט ס"ב עי' סמ"ע ס"ק י"ט משם תשו' חזה התנופה ועי' פת"ש סק"ג משם מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' כ"א ובתשו' שפת הים לבעל שורשי הים חו"מ סי' ז'. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' קע"ט שהיתה הסכמה קדומה פה צפת ת"ו שלא לכתוב תשובה על שאת יושבי העיר כשכבר ב"ד דנו את הדין ואחד מבעלי דינין מתעקש ותואנה מבקש ולא ציית דינא והולך לחכמים אחרים ומסדר שאלתו לפניהם. ובתשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך ריש סי' קכ"ה הובא ג"כ שהסכימו הראשונים רבני העיר שלא לכתוב תשובה על דינים שבעיר. ומורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' צ"א נתרעם ונצטער מאד מאד על מה שחכם אחד כתב תשובה לסתור הדין שנפסק על ידו (ועי' מה שכתבתי לעיל פי' י"ז סעיף ה'):

סימן כב

כ"ב ס"א מי שקיבל עליו קרוב או פסול בין להיותו דיין בין להיותו עד עליו וכו' כתב הגאון חיד"א בספר טוב עין סי' י"ח אות ק"ג (על הא דלקמן סי' מ"כ סעיף יו"ד עכשיו שנהגו לכתוב דלא כאסמכתא וכו'). וז"ל עוד נהגו לכתוב שהוא מקבל סברת הפוסק אשר לפי דעתו מתקיים השטר וכו' ועי' בתשו' הרדב"ז דפוס ליוורנו (הישנות) סי' קי"ו עכ"ל. ובגינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ל"ב וסי' ל"ג ובמשאת משה חו"מ סוף סי' ל"ו הביאו ראיה מדברי הרדב"ז הנז"ל על מה דנוהגים בשטרות לפסול עידי מודעא לדעת הרשב"א. גם בזכור לאברהם ח"ג חו"מ אות ק' סי' מ"ד בכללי קים לי כתב משם מורינו הרב מהר"ח

מודעי בכת"י שהורגלנו לכתוב שקיבל עליו דעת הפוסק וכו' ואפילו שתהיה סברא יחידאה. גם בתשו' באר מים חיים מוצירי ח"ב יו"ד סוף סי' ה' דף וא"ו סוף ע"ב כתב שהסכימו והנהיגו כל רבני שאלוניק לכתוב בשטרות שקיבל עליו בקנין דעת הפוסק וכו'. ובמטה שמעון לקמן סי' ק"י הגה"ט אות ה' כתב לענין דברי הראנ"ח בתשו' ח"א סי' צ"ד (שהובא בש"ך שם סעיף כ' סק"ו ובכהה"ג שם הגה"ט אות ח') דכשכתב בשטר להדיא שקיבל עליו דעת הראנ"ח מהני והכי נהוג. ובספר שבט בנימין סי' רי"ג כתב דנוהגים לכתוב בשטר שותפות שנשתעבדו זה לזה לדעת הראב"ד (שהוהא לקמן בהג"ה סי' (לח) קע"ו סעיף ג') ומהרח"ף ז"ל בתשו' חקקי לב חו"מ סי' טו"ב חקירה ט"ו דף צ"א ואילך ובחוקות החיים סי' נ"א דף ס"ט ואילך ובסי' נ"ה שם ובגנזי חיים מערכת ק' בדגל הקים לי אות נ"ח האריך מאד לחזק ולקיים מנהג הנז"ל משם כמה פוסקים ז"ל. וכתב בחוקות החיים סי' נ"ה הנז"ל ובגנזי חיים שם דף קל"ו דגם בארץ ישראל נתפשט מנהג זה וכדמצינו כן לרבני ארץ ישראל בתשו' פרי הארץ ח"ב חו"מ סוף סי' י"א ובאדמת קודש ח"ב חו"מ סי' ט' דף נ"ח ע"ג א ס"א ע"ד וסי' ט"ו דף ע"ב ובקרית מלך רב ח"א בקונטריס התשובות סי' ב' דף ז' ע"א וסי' ג' דף ט' ע"ד ובפרי האדמה ח"א פרק ט"ז מהלכות אישות סי' י"א דף ס"ב ע"ד ובח"ב פ"ט מהלכות זכייה דף נ"ט ע"ב. ועי' בחוקות החיים סי' נ"א הנז"ל ובגנזי חיים שם מה שכתב על דברי זקינו החקרי לב מהדו"ב חו"מ סוף סי' ג' וסי' ד' דף קפ"א ע"ג וסי' י"ב דף קצ"ט ע"ג ודף ר"א ע"ג ועל דברי מהר"ש הכהן בתשו' שעות דרבנן סי' יו"ד דף ך' ע"ג. ועי' תשו' ויוסף אברהם סי' כ"ו ותשו' פני יצחק חלק חמישי חו"מ סי' ג' דף קל"ח ע"ב. וכתב עוד מהרח"ף בחקקי לב הנז"ל דף צ"ב ע"א דאם הוא מנהג פשוט במדינה לכתוב בכל השטרות קבלת סברת הפוסק וכו' לא אמרינן שהוא שופרא דשטרי אלא מהני שפיר וכדקי"ל לגבי כתיבת נאמנות בשטרות בסי' ע"א סעיף י"ד וכ"ש אם בעל השטר חתום על השטר בחתימת ידו ממש (עי' לקמן סי' פ"ה סעיף ג' וסוף סי' ס"ח בהג"ה ופת"ש אה"פ סי' צ"ח סק"א):
כ"ב ס"א בעבירה כשני עדים וכו' או כשלשה ב"ד וכו' כצ"ל:

סימן כה

כ"ה ס"ב בהג"ה דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא אין מוציאין ממון מיד המוחזק. עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ב' ג' ט"ו י"ט ך' כ"א כ"ד:
כ"ה ס"ב בהג"ה אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ומנין וכו'. כתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ע"ג וז"ל וכבר אמרתי לכם פה אל פה וגם במכתב לאמר כי מורי הרה"ג מהר"י בי רב זלה"ה היה רואה תשו' הריב"ש וסומך עליהם יותר מפוסקים

אחרים שבזמנו ותופס סברתו יותר מפוסקים אחרים עכ"ל. גם בתשו' אה"ע דיני כתובה סי' ב כתב כי תלמידי הריב"ש אנו ומימיו אנו שותים ומי כמוהו מורה רב וגדול בישראל והלואי נוכל להבין דבריו ולירד לעומקן וכו'. גם מהרש"ך ח"א סי' צ"ב כתב דהריב"ש הוא מגדולי הפוסקים וכל קדמונינו הגדולים רבני רבני ספרד זלה"ה היו עושים עיקר גדול מתשובותיו וכתב הרשד"ם יו"ד סי' ר"ז וז"ל האמת אגיד לכ"ת כי שמעתי פעמים רבות ממורי הגדול (מהר"י טאייטאצאק) זצ"ל כי כשהיה בידו פסק מהרשב"א היה שוקל אותו כמעט כנגד שאר הפוסקים וכאשר כתבתי זה פעמים משמו בפסקים (בחלק חו"מ סוף סי' מ"ג וסי' רמ"ט) ועתה כאשר ראיתי תשו' הרשב"א וגם הרא"ש מסכים לדעתו לא חשתי לחפש אחר ספרים אחרים וכו'. גם זה קיבלתי ממורי. כי מי שירצה להלוך אחר אלו הספרים יכלה הזמן והם לא יכלו. אחר שיהיה ביד אדם הרי"ף והרמב"ם והרשב"א והרא"ש פוסקים מובהקים די בזה עם רבותינו בעלי התוספות עכ"ל. וכתב מרן ז"ל בב"י יו"ד סי' ק"י ד"ה ומש"ר ואיני מבין וכו'. דהרשב"א ז"ל הוא מעין המתגבר עמוד העולם אשר באורו נראה אור:

סימן כו

כ"ו ס"א שדנים כדיני ישראל וכו' כצ"ל:

סימן כח

כ"ח ס"ח אח"כ מוציאים את כל אדם לחוץ וכו'. עי' סמ"ע וב"ח וט"ז ותוי"ט פ"ג דסנהדרין מ"ו:

סימן לד

ל"ד סכ"ז בהג"ה ויש חולקים. ביש"ע הישן משנת שכ"ז הנדפס בלא הג"ה. הובא זה. והוא דברי מרן ז"ל, ובטעות נדפס בש"ע החדשים באותיות רש"י. ועי' מה שהאריך בזה הרב צדק ומשפט על חו"מ סי' זה דף י"ב ע"ב וע"ג:

כ"ד סכ"ח כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' קע"ב שכאשר כותבים קבלת עדות על אחד שהוא פסול אשר ע"י זה נעשה פסול לעדות. אנחנו נוהגים בכל בתי דיננו לכתוב בתוך כתב קבלת העדות דרך הפיסול באיזה ענין פיסלו אותו העדים. ובסי' קע"ג שם ובאבקת רוכל סי' ך' הובא השגות מרן מהר"י קארו עליו דדוקא העדים צריכים להודיע לב"ד בפירוש את הפיסול בעבירה פלונית אבל לא הבית דין. וכתב וז"ל גם אנו ראינו בתי דינים ולא נהגו כן. ועוד דבר זה שאינו מצוי לא שייך לומר מנהג עכ"ל וחזר הרב המבי"ט שם סי' קע"ד לחזק דבריו הראשונים ע"ש ומה שכתב מרן ז"ל דדבר שאינו מצוי לא שייך לומר מנהג. כן כתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות שחיטה הלכה י"ג וכ"כ בהג"ה

לקחן סי' של"א סעיף א' ובלבוש שם וביו"ד סי' ל"ט סעיף ב' ובדרכי משה יו"ד סי' שע"ו אות ט' ובט"ז יו"ד סי' ס"ז סק"ב ובש"ך יו"ד סי' ק"ל סק"ג וסי' רס"ד סק"ב וסי' רס"ז ס"ק יו"ד וסי' שמ"ב סק"ח וסוף סי' שצ"א ובחו"מ לקמן סי' ק"ו סק"ו ובנה"ך סי' קכ"ז ובחק יעקב סי' תפ"ו סק"ו:

סימן לה

ל"ה ס"ו כיון שתחומים דרבנן והוא הדין בשאר איסורין דרבנן. בש"ע הישן משנת שכ"ז ליתא. ועי' בספר כסא אליהו על חו"מ סי' זה אות ב':

ל"ה סי"ד בהג"ה וכל זה מדינא אבל יש אומרים דתקנת קדמונים היא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות כגון בבהכ"נ של נשים וכו' נשים נאמנות (עי' אה"ע סי' ע"ד סוף סעיף יו"ד וחלקת מחוקק סי' ס' סעיף ט"ו ס"ק כ"ח. ובאה"ט תה"ע סי' צ"ט סק"ג משם הרדב"ז בתשו' החדשות ח"א סי' שס"ו) ולכן יש מי שכתב דאפילו אשה יחידה או קרוב או קטן נאמנים בענין הכאה ובזיון ת"ח או שאר קטטות ומסירות לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה ואין פנאי להזמין וכו' (עי' יו"ד סי' של"ד בהג"ה סעיף מ"ג וכש"ך שם סעיף מ"ו ס"ק צ"ו) ומרן ז"ל בב"י בסוף הסימן לא הסכים בזה. ומהריק"ש ז"ל כתב דלא נהגו כן בארצות או. ובתשו' נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' י"ב דף פ"ו ע"ד כתב דכיון שמהריק"ש הוא מאריה דאתרא דמצרים וסביבותיה שנוהגים לפסוק כהרמב"ם ומרן ז"ל בש"ע כמנהג ארץ ישראל ת"ו. והוא ז"ל העיד שלא נהגו כן בארצות או. והיינו טעמא משום דאזלי בתר פסק מרן ז"ל בעיקר הדין. ממילא הוא הדין לארץ ישראל שלא נהגו כן מהאי טעמא. ואין הנשים נאמנות אפילו במקום דלא שכיחי אנשים כשרים כמו שהוא עיקר הדין לכ"ע. אלא דמטעם תקנה ומנהג הוא להכשיר הנשים. ובאתרא דידן לא נהוג כן. ועוד דהרי רש"ל בישו"ש פ"ק דב"ק סי' מ"א מסיק דמה שמועיל עדות נשים היינו דוקא היכא שבודאי היתה הכאה אך לא ידעינן מי היה הפושע וכן כיוצא בזה. אבל לא כשטוען להד"מ דאז לא יעלה על דעת שום מורה להכשיר העדות ע"ש. ועי' תשו' בית דוד חו"מ סי' וא"ו:

סימן לו

ל"ו ס"א כל עדות שיש לאדם הנאה בה פסול להעיד לפיכך קרקע של שני שותפים וכו' אלא א"כ סילק עצמו ממנה וכו'. כתיב בתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' ע"ד דף מ"ו ע"ב לענין צוואת שכ"מ שעידי הצוואה הם נוגעים בדבר משום שכתוב בהצוואה לתת להם מתנות. דאם אחר חתימתם יש כתב יד המצווה השכ"מ פלוני מקיים כל הכתוב לעיל הצוואה כשירה אף אם לא יסתלקו העדים מהנאתם:

ל"ז סב"ב עכשיו נהגו לקבל עדים מהקהל על תקנתם והסכמתם ועל הקדשות ועל כל עניניהם וכשרים אפילו לקרוביהם כיון שקבלום עליהם. כ"כ מרן ז"ל בב"י משם תשו' הרא"ש ומשם רבינו ירוחם בשם תשו' הרשב"א. וכ"כ מור"ם ז"ל בתשובותיו סי' נ"ב. וכ"כ הלבוש. ועי' ש"ך לעיל סי' ל"ו ס"ק י"ד. וכתב מורינו הרב הרב מהריט"ץ בתשו' סי' רנ"ט כי פה עיה"ק צפת ת"ו הקדישה אשה סך ממון לבני קהלה אחת מן קהלות שבעיה"ק הנז"ל ועידי הצוואה היו מבני הקהילה שהוקדש להם ההקדש. וכתב כי יש לדקדק מדברי רבינו ירוחם הנז"ל דאפילו בעיר אחת שיש בה כמה קהלות נפרדות. אין מצריכים להביא עדים מן אנשי קהלה אחרת שבעיר. ומקבלים עדות אפילו מן אנשי הקהילה שנוגע להם הענין ביחור. ואח"כ כתב וז"ל אמנם עדיין יש לבעל הדין לחלוק ולומר דהתם מטעם מנהג נגעו בה וא"כ במדינתינו כיצד נדע המנהג אם הוא כן אם לאו. יש לומר דכיון שהעיד הרא"ש והרשב"א ז"ל שמנהג פשוט בכל ישראל כן. בודאי שכן ראוי לנהוג וכן מצאנו שהרב מהר"י קארו ז"ל הביאה לפסק הלכה בספר הקצר שלו שולחן ערוך וכו'. הרי כבר הורה זקן ורב כמו שכתבנו שנהגו כן. והכי נקטינן. הלכך הקדש האשה הזאת במקומו עומד. ומי שיש בידו מעותיה חייב לתתם לק"ק יצ"ו. אחר זה כתבתי בארוכה בחמלת ה' עלי בפסק ארוך על הקדש בתים שהקדיש חושב ארץ ישראל בתים אשר היו לו בשאלוניקי והיו עידי ההקדש מהקהל וכתבתי בארוכה שני פסקים עיין עליהם כי שם העמקתי והרחבתי חילוקים וצדדי צדדין והוא הנכון עכ"ל. והנה שני פסקים הנז"ל הם בסי' רי"א ובסי' רי"ח. והאריך בסי' רי"ח להעתיק דברי הרשב"א ממקורם מגוף תשובותיו בח"א סי' תר"ף וסי' תתי"א. וכתב בד"ה אמנם מה שיש לומר וכו' דאי יש בתוך העיר קהלות אחרות שאינן נוגעין בדבר פשיטא שאין בזה מנהג. כיון שאין טורח להביא עדים מן קהילה אחרת. והרשב"א לא מיירי אלא היכא דכל בני העיר נוגעים בדבר ואם לא נכשיר עדות מבני העיר ויצטרכו להביא עדים מחוץ לעיר תהיה טרחא יתירתא וכו'. ועוד דמשמע מדברי הרשב"א דבמנהגא תליא מילתא וכו'. וא"כ כשאין מנהג זה במדינה מעמידין הדבר על דין תורה דכל הנוגעין בעדות פסולין וכו' ע"ש באורך. והנה מה שחזר בו ממ"ש בסי' רנ"ט והסכים דבדאיכא קהלות אחרות בעיר אין בזה מנהג וכו'. כן כתב הרשב"ש בתשו' סי' תקס"ח והובא בתשו' חקרי לב חו"מ ח"א סי' כ"ג. וכן מתבאר מדברי מורינו הרב מעשה חייא סי' ה' ומתשו' אדמת קודש ח"א חו"מ סי' ס"ח לענין מעשה שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו. אך מה שהסכים דכשאין מנהג במדינה מעמידין הדבר על ד"ת וכו'. הנה כבר האריך הגאון בתשו' חקרי לב סי' הנז"ל להביא דברי רוב הפוסקים המפורסמים שברוב תפוצות ישראל שכולם

נקטו עדות הרשב"א ז"ל שהוא מנהג פשוט בכל ישראל להכשיר וכו' ואף בסתם בלי בירור למנהג וכו'. וכתב שעדות מרן ז"ל בש"ע מספיק לכל ארץ ישראל ועדות הרא"ם ז"ל בתשו' ח"א ס' י"ב לקושטאנדינא ועדות הרב משא מלך דף נ"ב ודף נ"ג והבאים אחריו לשאלוניקי ועדות מור"ם ז"ל לכל אשכנז ועדות הרדב"ז בתשו' החדשות סוף סי' פ' והדרכי נועם חו"מ סי' כ"ב למצרים ואגפיה וכו' ע"ש באורך. וכ"כ בחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"ד דף ר"ט ע"ג לענין מעשה שהיה פה עיה"ק צפת תיו. ועי' ח"ש מהר"מ פארדו בתשו' שמו משה חו"מ סי' כ"א דף קס"ט. וכתב בחקרי לב שם כי כמו שנהגו בכל ישראל להכשיר עידי הקהל כן נהגו להכשיר דייני הקהל לדון וכו' וכמבואר להדיא בתשו' הריב"ש סי' קצ"ה וכו' וכן נראה דעת מרן ז"ל וכו' ע"ש. וכן מבואר בדרכי משה לעיל סי' ז' אות ז' ובתשובותיו סי' נ"ב הנז"ל ובתשו' הרדב"ז החדשות סוף סי' פ' הנז"ל. ובכנה"ג לעיל סי' ז' בהגה"ט אות נ"ג כתב משם תשו' הרדב"ז הישנות סוף סי' י"א וז"ל חכמי ירושלים הרי הוא כאילו קיבלום עליהם שהרי כל אחד דן שנה אחת וחוזרים חלילה. ומעשים בכל יום במצרים ובכל המקומות. שהדיין הממונה. וכ"ש הנגיד. דן בין תביעת יחיד לציבור בלא סילוק עכ"ל. וכן פסק הרב פרי האדמה ח"א פרק ט"ז מהלכות אישות סי' יו"ד דף נ"ו ע"א לענין מעשה שהיה בירושלים ת"ו. וכתב הדרכי נועם חו"מ סי' כ"ב הנז"ל דף רי"א ע"ג לענין צוואת שכ"מ שבאה מירושלים למצרים כתובה וחתומה בעדים מתושבי ירושלים ושלחו למצרים לגבות ההקדש שבצוואה כי נכסי השכ"מ היו במצרים וערער חכם אחד לבטל הצוואה על פי תשו' הרא"ם ח"א סי' י"ב הנז"ל דהמנהג הנז"ל יועיל דוקא לבני העיר עצמם אבל לא מעיר אל עיר. דאין בערעורו כלום. דאע"ג שיהיה הנאה לעידי הצוואה להיותם בני ירושלים. מ"מ כיון שהצוואה היא לתועלת ירושלים. כל בני חוצה לארץ יש להם תועלת מזה. דלעלייהו רמיא דוחקא דבני ארץ ישראל וכולם נהנים מהרווחתם. א"כ נמצאת פוסל כל באי עולם אם לא תכשירם מכח התקנה וכו'. ועוד מימי עולם ושנים קדמוניות לא ראינו מי שערער ערעור זה. ומעשים בכל יום באים עניני חיובים על אנשים ידועים וחתומים בהם מבני ארץ ישראל והוא לתועלתם גם צוואות כיוצא באלו באו וכולם נתקיימו ולא ראיתי שום מערער וכו'. ואח"כ שקיל וטרי בדברי הרא"ם הנז"ל והפליג דבריו לכוונה אחרת ע"ש וכבר השיג עליו הרב מהר"י כולי בתשו' שבסוף ספר עזרת עזרת נשים סי' ב' דף מ"ז בענין מעשה שהיה בעיה"ק חברון ת"ו והסכים דכוונה הרא"ם ז"ל היא כפשטה וכמו שהבינו כל האחרונים ז"ל שהביאו דבריו דהמנהג הנז"ל איננו אלא בבני העיר עצמה ולא מעיר אל עיר וכתב שם בדף מ"ו משם הרשר"ם יו"ר סי' קכ"ה ומהרימ"ט ח"א סי'

קל"ב ופרח מטה אהרן ח"א סוף סי' ק"ט דאפילו מקהילה א קהילה בעיר אחת לא נאמר המנהג הנז"ל ע"ש ועי' רדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקכ"ב ותק"ל חו"מ ח"א סי' הנז"ל:

סימן לט

ל"ט ס"י אם יש בידו פסק דין אין הלה נאמן לומר פרעתי. וכתב בהג"ה בסוף הסעיף כי יש חולקין. וכתב הש"ך בס"ק ל"א שנראה שדעתו לפסוק שאינו נאמן וכדכתב הסמ"ע לקמן סי' ן' סק"ב (ועי' תשו' חוות יאיר סי' פ"ח). וכן דעת מורינו הרב מהר"י בי רב בתשו' סי' כ"ח וסי' ל' והרלב"ח סי' ק"ט והרדב"ז בתשו' החדשות ח"ב סי' תרכ"ה. וכתב הרדב"ז שם שבכל בתי דינים שראה ושמע נוהגים לפסוק שאינו יכול לטעון פרעתי וכן דן הוא ז"ל. ודברי הרדב"ז שם סובבים על דברי מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' קמ"ז שפסק שיכול לטעון פרעתי. והנה המבי"ט שם סי' רפ"ט השיב על דברי הרדב"ז. וכתב שאנחנו נהגנו פה שיכול לטעון וא"כ בעיר הזאת וכו' וכו' וכן אנחנו נוהגים פה כי אין מועיל הפס"ד ביד התובע אלא לראיה בעלמא שעמדו לדין ונתחייב או הודה ואם אומר פרעתי ישבע עכ"ל. ובסי' ר"צ השיג על דברי מהר"י קורקוס בזה. ועל מ"ש מהר"י קורקוס שהוגד לו כי רוב חכמי צפת ת"ו חולקים על המבי"ט וכו'. כתב הוא ז"ל שלא שמע ולא ראה שום חכם מבני העיר חילק עליו ע"ש והש"ך ס"ק כ"ט האריך לחלוק עליו. ומסיק דאינו נאמן. ומורינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' צ"א דף נ"ב סוף ע"א נקט בשיפולי גלימא דמרן ז"ל בש"ע דאינו נאמן וכו'. ונדוני הוא במעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו. ואפשר כי מ"ש הרב המבי"ט דאנחנו נהגנו פה שיכול לטעון וכו' היה בב"ד של קהלתו ז"ל (עי' מה שכתבתי בחלק או"ת סי' נ"ג סעיף כ"ה). וכתב בתשו' בירך משה סי' י"ב דף נ"א ע"ג דלדידן דגרירין בתר מרן ז"ל אינו נאמן וכו'. וע"ש כמה חידושי דינים בזה:

מ"כ ס"י הרבה מהמפרשים כתבו שעכשיו שנהגו לכתוב לא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי אמרינן בכל לשון מסופק יד בעל השטר על העליונה כתב החשק שלמה הגהב"י אות כ"ו דהגם כי יש חולקים בזה. מ"מ אם כתוב להדיא בהשטר שתהיה יד בעל השטר על העליונה מהני. ומ"ש מהרימ"ט ח"א סי' קכ"ב דלא מהני. כתב בתשו' (כרם שלמה חו"מ סי' ס"ז דסברא יחידאה היא. ומהר"מ חיון (אב"ד דעיה"ק צפת ת"ו) בתשו' שהובא בזרע אברהם חו"מ סי' ד' דף ע"א כתב דלא אמרה מהרימ"ט שא בנדון דידיה. וכתב מהר"מ חיון שם דכמה פעמים בא מעשה לידו בשטר שנכתב בו וכל לישנא דמשתמע לתרי אנפי יהיה נדון ליפוי כח השטר. ונראה לו בפשיטות כי יד בעהש"ט על העליונה. וכן פסק מורינו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סוף סי' נ"ח במעשה שהיה פה עיה"ק צפת

ת"ו. ועי' בית אברהם למהר"א ישראל על חו"מ לקמן סי' קי"ג דף רנ"ו ומשכנות הרועים אות ל' סוף סי' ב':

סימן מב

מ"ב סי"ד המוציא שטר חוב וכו'. עי' תשו' מהריק"ש סי' קל"ג ותשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' י"ד ותשו' בתי כהונה ח"ב סי' כ"ה דף נ"ז. ועי' תשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תר"ה:

סימן מג

מ"ג סי"ט יש מי שאומר שאם זוכרים שקנו ממני בתחילת חשרי או בסופו או באמצעו יכתבו בשליש ראשון של חודש פלוני או אמצעו או בשליש אחרון. כ"כ בב"י משם מורינו הרב מהר"י בי רב שהיה מצווה לעדים לכתוב כן כשלא היו זוכרים יום קבלת קנין. והאידנא יש נוהגים בכי האי גוונא לכתוב בר"ת דהיינו בש"א לחודש פלוני. ולא הועילו כלום בזה. כי ר"ת בש"א יתפרש בשליש אמצעי ובשליש אחרון ובשליש א' דהיינו שליש ראשון:

מ"ג סכ"ט אם כתוב בשטר עד אחר הפסח היינו עד שיעברו רוב הימים שבין פסח לעצרת. עי' סמ"ע דבחוצה לארץ שעושין פסח שמונה ימים הוי הזמן הנז"ל מוקדם ממה שהוא בארץ ישראל

סימן מד

מ"ד ס"ח אם יש בשטר מחקים או תלויות או תיבות שעבר עליהם הקולמוס צריך לקיימם קודם והכל שריר וקיים וכו' ואם היו בגופו של שטר דהיינו שם הלוה וכו' נפסל השטר אם לא קיימם וכו'. עי' בתשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' נ"ח העתק טופס שטר מתנת בריא מהיום ולאחר מיתה שנכתב פה עיה"ק צפת ת"ו בשנת שט"ו בכל חיזוקי סופר. וכתוב בהשטר בזה הלשון. וכל לישנא דמשתמע לתרי אנפין בהאי שטרא יהיה נדון לזכות מקבלי מתנה דנן ולא יפסל מחמת חסיר או יתיר או טשטוש או מחק או גרר אי טיפת דיו עכ"ל. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ בתשו' סי' קל"ד שאם נוהגים במדינה לכתוב בהשטר ולא יפסל שטר זה לא משום מחק ולא משום חסר או יתיר וכו'. הגם דקיי"ל דאם היה מחק בגופו של שטר הוא פסול פסול לכ"ע אם לא קיים קודם והכל שריר וקיים מ"מ היה נראה דכשנכתב כנz"ל לא נפסל השטר דהא קיי"ל (בב"מ דף צ"ד ובש"ד) כל תנאי שבממון תנאו קיים. והגם שיכול לטעון שהוא לא ציוה לסופר לכתוב כן ולא התנה כן עם בעל השטר אלא הסופר כתב כן מעצמו ושופרא דשטרא הוא ואין למדין ממנו. מ"מ הא כתב הטור בחו"מ סי' ס"א (ומרן ז"ל בש"ע שם סעיף ה') משם

הרא"ש ז"ל דכל דבר שנהגו במדינה לכתוב הן נאמנות הן כתבוה בשוקא הן שאר שופרי דשטרי שנהגו הסופרים לכתוב. כל מי שמקנה בסודר לכתוב שטר. דעתו שיכתבוהו כמנהג המדינה. ואין צריך לפרש שיכתבו כל לישני שפירי דאית ביה. אך מצאנו להטור גופיה בסי' ע"א שכתב דברים שנראים סוחרים לזה וכו'. והגם שהב"י בסי' ע"א תירץ על זה שני תירוצים. ולפי תירוץ ראשון מיירי הא דסי' ע"א כשאינו מנהג פשוט במדינה לכתוב כן בכל השטרות והא דסי' ס"א מיירי שהוא מנהג פשוט בכל המדינה לכתוב כן בכל השטרות אמנם שני התירוצים דחוקים וכו'. ונראה שדעת הטור להלכה כמ"ש בסי' ע"א וכו'. ומטעם אחר היינו יכולים לפסול שטר זה. אפילו נודה שכיון שקנו מידו. בודאי שנתרצה שיכתבו שופרא דשטרא. והאי שופרא דשטרא מנהג הוא שלא יפסל בחסר או יתיר או מחק וכו' מ"מ האי שטרא כיון שהוא מזויף מתוכו. חספא בעלמא הוא ואין תורת שטר עליו כלל בשלמא שאר תנאים כמו נאמנות וכיוצא בזה שאינם פוסלים השטר. יכולים אנו לומר דאדעתא דהכי קני מידו לכל התנאים שנוהגים ספרי דמתא אעפ"י שלא פירש. אבל בהאי אפילו פירש שלא יפסל במחק לא מהני וכו'. ויראה לי שדין זה פשוט וכו' ע"ש. והנה מ"ש מהריט"ץ דשני התירוצים שתירץ בבית יוסף דחוקים וכו'. עי' בתשו' אבקת רוכל סי' פ"ח שהקשו לו על השני תירוצים. ועל תירוץ הראשון הקשו לו כקושיית מהריט"ץ. ובסי' פ"ט השיב מרן ז"ל לדחות הקושיות. ובש"ע סי' ע"א סעיף י"ד פסק כתירוץ הראשין הנז"ל. ומהריט"ץ גופיה בסי' ל"ד אחר דשקיל וטרי בזה. כתב בד"ה אמנם אפילו וכו' דאם הוא מנהג פשוט בכל המדינה לכתוב נאמנות מהני. אעפ"י שהעדים מעידים שכתבוהו שלא בציווי הלוה. משום דרוב הפוסקים ס"ל כמ"ש הרא"ש שהביא הטור בסי' ס"א ע"ש. ועי' ש"ך לעיל סוף סי' מ"ב וסי' ס"א סק"ט וסי' ע"א ס"ק ל"ג:

מ"ד ס"ה כתוב בספר שפת אמת למהר"נ טירני דף ל"ג שבירושלים ת"ו הכשירו הכתובה בקיום ואפילו בתורף דדוקא בגט החמירו באה"ע סי' קכ"ה סעיף י"ט שלא לקיים מחק ע"ש ועי' יד אהרן אה"ע סי' ס"ו הגה"ט אות נ"א ואות נ"ב ובספר שבט בנימין סוף סי' רפ"ו:

מ"ד ס"ט ואם כתוב בו תרי שריר וקיים כשר. כתב הסמ"ע דהיינו דוקא אם נשאר עוד שיטה אחת חלק אויר בין סוף השטר לחתימת העדים ע"ש. וכתב החשק שלמה בהגה"ט אות ך' דלא ראה נזהרים בזה וכו' ונראה דאם כתוב אחר שריר וקיים ראשון ב' או ג' שיטות וכתוב שריר וקיים שנית אף דלא יש ריוח בין השטר לעדים ליכא למיחש למידי וכשר וזה פשוט לעשותו אף לכתחילה עכ"ל:

סימן מו

מ"ו ס"ד בהג"ה ויש מי שכתב מאחר שנהגו שהרב התופס ישיבה מקיים ביחידי מנהג כזה מבטל הלכה וכן המנהג וכו'. כתב הסמ"ע סק"ח משם מרן ז"ל בב"י דאנחנו לא שמענו ולא ראינו מי שנהג כן. ובתשו' נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' כ"ב כתב שאין מנהג זה בין הספרדים כלל. ובתשו' ויקרא אברהם חו"מ סי' ה' תמה על חכם אחר שנהג לקיים השטר ביחידי וכתב דבארץ ישראל ובערי מערב החיצון והפנימי ודמשק ובבל ושאר מקומות שעבר בתוכם לא ראה מנהג זה. ומצאתי בספר שבט בנימין סי' צ"ו שהביא תשו' הרדב"ז החדשות סי' שס"ח שכתב דמ"מ היכא דהתובע והנתבע באו שניהם לפני הרב לקיים השטר ונתקיים ביחידי ולא ערער הוי קיום ושוב אינו יכול לערער. ואח"כ כתב וז"ל ואני ראיתי למורי הרב מהר"מ בן אדרת ז"ל על אדמת הקודש צפת תוב"ב שהיה חותם באשרתא הוא לבדו וכו' ואמרתי אני לבי שכיון שהיו באים המלוה והלוה לפניו הוי קיום וכו' דבזה אפשר דאזיל ומודה מרן ז"ל וכו' עכ"ל (ועי' תעלומות לב ח"א חו"מ סי' ד'):

מ"ו ס"ז ויאמר כל אחד זה כתב ידי ואני עד בדבר הזה. ופירשו הסמ"ע והש"ך דאין צריך שיאמר בפירוש ואני עד בדבר הזה ע"ש ובש"ך לקמן סעיף יו"ד ס"ק ל"ב וסי' ס"ג סק"ד. ומורינו הרב מהריט"ץ שי' מ"ו וסי' פ"ח כתב דהדברים הם כפשטן. ובכן תמה על זה דאין כן מנהגינו ומנהג כל הבתי דינים שראה ע"ש. ועי' תשו' תורת חסד למהר"א פרחיה סי' רס"ו דף קפ"ז ע"ג וע"ד:

מ"ו ס"ח ב"ד שכתבו במותב תלתא הוינא ונתקיים שטר זה בפנינו הרי זה מקוים אעפ"י שלא פירשו באיזה דרך נתקיים ונהגו לכתוב הדרך שנתקיים בו. כ"כ הרמב"ם פ"ו מהלכות עדות ה"ד. וכתב הש"ך ס"ק כ"ט משם מרן ז"ל בב"י סוף סעיף כ"ט וז"ל וראיתי קיום שטר מספרד ואין כתוב בו אלא אתקיים שטרא דנא קדמנא עכ"ל כלומר ולא נהגו לכתוב הדרך שנתקיים בו. גם האידנא במדינתינו לא נהגו לדקדק בכך עכ"ל הש"ך. ובתשו' הרלב"ח סי' צ"ג הובא קיום ב"ד שנעשה פה עיה"ק צפת ח"ו. ואין כתוב בו הדרך שנתקיים בו השטר. ונזכר שם אח"כ שעל הקיום הנז"ל היו חתומים הרב מהר"ר יעקב די קואיליאר והרב המבי"ט והרב מהר"ר שלמה ליאל זלה"ה. וכן נהגינן האידנא שלא לדקדק לכתוב הדרך שנתקיים בי:

מ"ו סכ"ט שלשה שישבו וכו' צריכים לכתוב במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי וכו'. עי' בספר שבט בנימין סי' קנ"א מה שהאריך בזה במעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו:

סימן נו

נ"ו ס"ב ואמרו לא על תנאי זה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

נ"ו ס"ה ביד אחר בסתם ומת וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן ס

ס' ס"א ואם כתוב בשטר שהוא משעבד לו נכסים דקנינא ודאנא עתיד למקני גובה גם מהם וכו'. כתב הסמ"ע סק"ב דהגם דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ יכול לשעבד דבר שלא בא לעולם משום דאלמוהו רבנן לשעבוד יותר מקנין כדי שלא תנעול דלת בפני לווין וכו' ע"ש. ואם נשבע לקיים מכירת דבשלב"ל חייב הוא לקיים שבועתו וכדלקמן סי' ר"ט סעיף ד' ובאה"ע סי' קי"ח סעיף ט"ז. ואם חייב עצמו בדבשלב"ל או שאינו מצוי אצלו שאמר הוו עלי עדים שאני מתחייב לפלוני בכך וכך והעדים קנו מידו על זה בקנין חייב וכדלקמן סעיף וא"ו ובהג"ה לקמן סי' ר"ט סעיף הנז"ל וזה אפילו בין יחיד לחבירו וכ"ש בקהל וציבור. דהא אפילו כשמוכרים דבר שלא בא לעולם המכר קיים. וכמ"ש הרשב"ש סי' תקס"ו וז"ל שאלת ציבור שדרכם להסיע על קיצותם ולמכור חק מחוקי העזר להעזר בו כדרך הנהוגה בכל הקהילות. והיה המנהג למוכרו לשנה ומכרוהו לארבע שנים. ורוצים לחזור בהם. אם יכולין לחזור בהם או לא. תשובה כבר כתבו הרא"ש ז"ל והרשב"א ז"ל בתשובותיהם דאלים כחא דציבורא בלא קנין כיחיד בקנין. ואני סמכתי דבריו בתשובותי דמשום הפקד ב"ד נגעו בה. אם כן ציבור אפילו בלא קנין ובדבר שלא בא לעולם ולמי שלא בא לעולם מכירתם מכירה וכדאמרינן בפרק יש נוחלין (ב"ב דף קל"א) גבי כתובת בנין דכרין דדבר שלא בא לעולם ולמי שלא בא לעולם קני בתנאי בית דין. ודין הציבור על קהלם כדין בית דין לכל העולם כמ"ש הרשב"א ז"ל בתשו' (ח"א סי' תשכ"ט). ואם מפני שדרכם למכרו לשנה ומכרוהו לארבע שנים אין לבטל המכירה. דכשם שהוא דבשלב"ל לארבע שנים כך הוא דבשלב"ל לשנה ואפילו לחודש ואפילו לשבת אחת. ואין טעם לבטל המכר מפני זה. אלא אם הגזברים בלבד מכרוהו שלא במעמד הציבור שאז יכולים הציבור לבטל מכירתם מפני שמכרו שלא כמנהגם. אבל אם המכירה נעשית במעמד הקהל או רובם. אז אין לבטלה. והרי היא קיימת. ואין בה ג"כ אונאה. וצא וראה בכל הק"ק איך הם מתנהגים בענין זה. שלעולם אינם חוזרים לא משום דבשלב"ל ולא משום אונאה. ועל כל כיוצא בזה אמר בירושלמי (פאה פ"ז ה"ה ומעשר שני פ"ה ה"ב) כל הלכה שהיא רופפת בידך ראה איך הציבור נוהגים ונהג כמותם. וכ"כ על כיוצא בזה הרשב"א ז"ל בתשובותיו. ועוד שנעשה כאומר להם על מנת שאין לכם עלי אונאה, (ב"מ דף נ"א ופי' ר"ן מגילה ריש פרק בני העיר)

ועוד שגנאי הוא לציבור לומר מוטעים היינו דאי אפשר דליכא חד מינייהו דגמיר ומסתמא גמירי וידעי אפילו יש בו אונאה ואלים כחא דציבורא ככח ב"ד ואם באנו לבטל מכירתם א"כ מה כח ב"ד יפה עכ"ל וע"ש סי' קי"ב וסי' תקע"ג. ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קנ"ג נשאל על מה שטובי העיר והחשובים שבקהל ציוו לחוכר מכס הבשר שיתן לחכם אחד סך כו"כ בכל חודש מן מכס הבשר עד מלאת סך ידוע בתשלום שבעה חדשים. וכתבו להחכם הנז"ל פיתקא על זה. ואחר חודש ימים חזרו בהם. והשיב שאינם יכולים לחזור בהם דכל דברי הקהל ככתובים וכמסורים דמו אפילו בלא קנין וכמ"ש הרא"ש בתשו' כלל וא"ו סוף סי' י"ח. ואפילו בלא שטר אלא בדבור בעלמא וכמ"ש הרא"ש שם סי' ך'. ואפילו בדבר שלא בא לעולם וכמ"ש הרא"ש שם סי' י"ו בנדון דימה לנ"ד וכו'. ובכלל י"ג סי' ך' כתב דאין יכולים לחזור מהחכירות הגם דהוי דבשלב"ל וכו'. גם בהגהות מרדכי פ"ו דב"מ כתוב דנהגו דכל דבר הנעשה ברבים אין צריך קנין וכו' ורבים שאמרו לאדם אחד ליתן לו מתנה אינם יכולים לחזור בהם אפילו אם היא מחנה מרובה וכו' ע"ש באורך. ועי' בש"ע לקמן סוף סי' קס"ג וסי' ר"ד סעיף ט' ובדרכי משה סי' של"ג אות ה' ובית יוסף סי' של"ד וסמ"ע לעיל סי' כ"ב ס"ק י"ב ותומים ונה"מ לקמן ריש סי' פ"א. וכעין זה כתב מורינו הרב המבי"ט בח"ג סי' רכ"ח בתשו' לעיה"ק ירושלים ת"ו על סכסוך שהיה שם בין מנהיגי העיר ובין דיין הקהל. וכ"כ בנו הגאון מהרימ"ט בתשו' שהובא במהרח"ש ח"א ח"א סי' צ"ד. וכ"כ הגאון מהרי"ט אלגאזי בתשו' שמחת יו"ט סי' כ"א דף ע"ה סוף ע"ד ובתשו' קדושת יו"ט סי' וא"ו דף י"א ע"א בענין נדונות שעברו בירושלים ת"ו. וכתב בתשו' פני משה ח"ב סי' צ"ג לענין מה שהפרנסים דעיה"ק ירושלים ת"ו נתחייבו לשלם להשד"ר שכר טורחו בעד השליחות שיעשה לטובת ירושלים ח"ו, ואחר שעשה שליחותו והצליח וכו'. כבר נתחלפו אותם הפרנסים ונתמנו פרנסים אחרים. אינם יכולים לדחות השליח הנז"ל וחייבים הם לשלם לו כל מה שנתחייבו הפרנסים הראשונים כי החוב ההוא מוטל על העיר ועל הפרנסים הבאים אחריהם וכדמוכח מתשו' הרא"ש כלל וא"ו סי' כ"ג והריב"ש סי' תע"ו וכו' ע"ש. וכ"כ בתשו' אורים גדולים סי' ריי"ג בענין מעשה שהיה בירושלים והביא עוד ראיה מתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קפ"ח במעשה שהיה בעיה"ק הנז"ל ואח"כ הביא ראיה ברורה לזה מתשו' הרשב"א ח"א סי' תחקס"ו על פי מה דאיתא בגיטין דף ל"ו ע"ב ע"ש וכ"כ עוד באורים גדולים הנז"ל סוף סי' קע"ה במעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו. ומצאתי תשו' כת"י להגאון מהר"מ בן חביב בעל ג"פ שנשא מעיה"ק צפת ת"ו באחד שהלוה לק"ק צפת ת"ו סך ידוע. וקיבלו הפרנסים עליהם ונתחייבו בקנין גמור

ובשביעה חמורה הם והבאים אחריהם שמכל ממון שיבוא להק"ק בין מתוך העיר בין מחוץ לעיר שיתנו לו מעשר ההכנסות לפרעון סך הנז"ל. והנה כל זמן שהיו הפרנסים הנז"ל. היו מקיימים התנאי הנז"ל. ואח"כ נכנסו פרנסים אחרים ולא קיימו התנאי הנז"ל ונתנו ופרעו מעשר ההכנסות הנז"ל לבעלי חובות אחרים. ושא המלוה הנז"ל אם יכיל להתפרע מנכסי הפרנסים כיון שהמעשר מן הנכנס הוא שלו והם שלחו בו יו. והשיב דאלו השעבודים דנהוג לשעבד לפרוע ממה שיבוא להם. ודאי דמהני כמ"ש בחו"מ סי' ס' וסי' קי"ב דאפילו יחיד יכול לשעבד דבשלב"ל. וכ"ש פרנסי הקהל דיכולים לשעבד דבשלב"ל. דהא גם מה שרגילים פרנסי הקהל למכור מכס הבשר ומכס היין שהיא דבשלב"ל מהני הקנין ואין יכולים הפרנסים לחזור בהם וכמ"ש בתשו' הרא"ש כלל י"ג סי' ך' שנשאל על קהל אחד שהיו מערערים לבטל החכירות שחכרו לאיש אחד על היין ועל הבשר משום דאין אדם מקנה דבשלב"ל ודבר שאינו ברשותו והשיב הרא"ש על זה דמדין תורה אין קנין נתפס בחכירות אלא שאני רואה מנהג הארץ כל היום שחוכרין זה מזה ואין בו חזרה וכיון שנהגו כן הוי קנין וכדאמרינן בפרק איזהו נשך (ב"מ דף ע"ד) האי סיטומתא קניא וכו (וכדקיי"ל בחו"מ סי' ר"א). ומנהג חכירות הקהל את עזר היין והבשר הוזכר ג"כ בתשו' הריב"ש סוף סי' י"ט ובש"ע יו"ד סי' קע"ג סעיף ה'. מיהו אכתי צריכין אנו למודעי מניין לנו דהפרנסים הראשונים יכולים לשעבד ההכנסות העתידות לבוא לקהל בזמן פרנסים אחרים שיעמדו אחריהם. ויראה לי דזה נמשך מכח הדין שאמרנו. דכיון דראינו דמנהג פשוט בכל הקהילות רהפרנסים נוהגים למכור או לשעבד ההכנסות העתידות לבוא. א"כ הכל הולך אחר המנהג. וכיון דכן. כל מה דמשעבדים. דבריהם קיימים. ואלמוהו רבנן לשעבודייהו כי היכי דלא תנעול דלת בפני לווין וקנה המלוה כל מה ששעבדו לו הפרנסים הראשונים מהכנסות הקהל. אמנם חיוב שבועה שקיבלו הפרנסים הראשונים לא חלה על הפרנסים הבאים אחריהם וכדקיי"ל ביו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"ה דאי אפשר להשביע לנולדים אחר זמן אבל נידוי וחרם חל על דורות הבאים. באופן דהנה נתברר דמה שמשעבדים פרנסי הקהל לבע"ח אחד שיתפרע מהכנסה פלונית או ממעשר ההכנסה אע"ג דהוי דבשלב"ל חל הקנין והשעבוד והרי הוא כמו שעשה אפותיקי לבע"ח שיתפרע ממקום פלוני כדקיי"ל בחו"מ סי' קי"ז. ואם הפרנסים האחרונים שלחו יד באפותיקי המשועבד לבע"ח מהפרנסים הראשונים. נראה דחייבים הפרנסים האחרונים לשלם מכיסם לבע"ח משום דשלחו יד והזיקו שעבוד של בע"ח וכמ"ש הרמב"ם פ"ז מהלכות חובל הלכה י"א וז"ל וכן עשה עבדו אפותיקי וחזר ושחררו חייב המשחרר לבע"ח שהרי הפקיע שעבודו וגרם לאבד את ממונו וכו' וכן פסק

מרן ז"ל בחו"מ סי' הנז"ל סעיף וא"ו גם בריש סי' ק"ד נתבאר דבע"ח מאוחר שגבה קרקע ומכרו לעכו"ם שאין המוקדם יכול להוציאו מיד העכו"ם חייב בע"ח המאוחר לשלם לבע"ח המוקדם מטעם מזיק שעבודו של חבירו (ועי' סמ"ע סי' ק"ז ס"ק ט"ו). אמנם אחר העיון נראה דאין הפרנסים חייבים לשלם ולא דמי למשחרר עבדו ומזיק שעבודו של חבירו דחייב. דהתם אם לא יתפרע הבע"ח מאותו עבד דהוא אפותיקי מפורש או מאותו קרקע שגבה הבע"ח המאוחר. שוב אין לו שום מקום להתפרע ממנו. דהלוה הוא עני. ולפיכך חייב לשלם מטעם מזיק. אבל הכא בנ"ד לא נעשה היזק גמור. דהרי אם לא נתפרע ממעשר הכנסה זו שבאה היום. יתפרע למחר ממעשר הכנסה אחרת, דחובו הוא מוטל על הקהל. וכל ההכנסות של הקהל עד סוף העולם משועבדים אליו להתפרע מן מעשר שלהן (ובגרמת מניעת הריוח דביני ביני פי' ש"ך לקמן סוף סי' פ"א) עכ"מ עכ"מ וחע"ד. ועי' בספר נודע בשערים להרב מהר"ר ברוך מאנדילבוים שער גבאי צדקה דף יו"ד בענין השעבודים דכוללות עיה"ק ירושלים ת"ו. ובספר משכנות הרועים אות ך' סי' ט"ו דף קנ"ג ע"ג הובא טופס כתב שעבוד מרבני ומנהיגי עיה"ק צפת ת"ו משנת ת"ס וז"ל. מודים אנחנו רבני ומנהיגי עיה"ק ח"ו שאנחנו חייבים חוב גמור ומלוה זקופה להחכם השלם כה"ר ש"ך יצ"ו סך ח"ק גרוש עראבי"ש מאשר לקחנו ממנו בתורת הלואה לצורכי עיה"ק הנז"ל ובעדם שעבדנו לו להתפרע סך הנז"ל מנדבת וקצבת עיר ארגי"ל יע"א ושלא יוכל שום שליח מאשר נשלח מעיה"ק הנז"ל לבני מערב ולא לשום מקום שיקח מעיר ארגי"ל אפילו פרוטה עד שיתפרע החוב הנז"ל. וכל נדבת וקצבת העיר ארגי"ל הכל יהא אסור עלינו כבשר קרבן, ותוקף שטר זה כתוקף כל שטרי חובות דנהיגי בישרא כהוגן וכתיקון חז"ל, והכל היה בקנין שלם מעכשיו ובשבועה חמורה. וכתב יד זה כל ומן שהוא קיים יהיה עלינו כשטר מקוים בב"ד שלא נהיה נאמנים לומר פרענו. ולראית האמת חתמנו שמותינו פעיה"ק צפת ת"ו שנת הת"ס ליצירה והכל שריר וברור וקיים. שמעון גיוזו יוסף דיוואש. יצחק נחמיאש. יוסף שלתיאל. אליה אשכנזי אברהם מולכו. ידידיה שנשול. יוסף אלאגי"ם עכ"ל, וכתב הרב משכנות הרועים שם דף קנ"ז ע"ב דאפילו עדין לא גבו בעת ההיא הגבאים ופקידים דק"ק ארגי"ל את הנדבות והקצבות הנוגעות לכוללות עיה"ק צפת ת"ו והוי דבר שלא בא לעולם (עי' חקרי לב חו"מ ח"א הי' ל' דף ל"ח) מ"מ שפיר אסרו עליהם רבני צפת הנז"ל את הנדבות והקצבות הנז"ל כבשר קרבן וכדאיתא ביו"ד סוף סי' ר"ד. גם בספר משחא דרבותא ח"א חו"מ סי' ס"ט דף ז' הובא ענין כת"י רבני צפת הנז"ל. וע"ש ובמשכה"ר שם פלפול ארוך בענין תנאי הנאמנות שבכת"י הנז"ל:

סימן סא

ס"א ס"א כתב הכנה"ג בהגה"ט אות ג' כי יש מקומות שנוהגים שאין גובין בשטר אלא כשהחייב חתום בו ומנהגם מנהג. וכתב הרב מהר"ח מוצירי בתשו' באר מים חיים ח"ב חו"מ סוף סי' א' שבארץ ישראל אין כן המנהג להצריך חתימת החייב אלא חתימות העדים בלבד וכתב הרב שם חדש על ספר יראים בהקדמת ח"א דף ב' סוף ע"ד דנוהגים בירושלים ח"ו דהחתן חותם בעצמו על הכתובה ואע"ג דבשאר שטרות בין מכר בין הלואה אינו חותם בעל דבר בעצמו מ"מ בכתובה חששו ונהגו לחתום. והגם דקי"ל לקמן סעיף י"ג דמי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים אין שומעין לו ועי' אה"ע סוף סי' ס"ו. מ"מ כשהוא בעצמו חתום על הכתובה. אתי שפיר טפי. וכדאיתא לעיל סי' מ"ה סעיף ג' דהודאה בחתם ידו והשטר בגופן של עכו"ם והדבר ברור שאינו יודע לקרות. ויש עדים שחתם עד שלא קראו. מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו. וכ"כ בהג"ה לקמן סוף סי' ס"ח:

ס"א ס"ד כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' קל"ח דאפילו כתוב בשטר שיהא נאמן כל מוציאו. מ"מ אין אנו נוהגים שיגבה בלא הרשאה. ומורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רס"ו כתב דדוקא כשבא אחד בשטר כזה מחוץ לעיר מעיר אחרת. אז אנחנו נוהגים כאן לשאול ממנו שיראה הרשאה. וכן למי ששולח שטרו שישלח הרשאה. כדי שלא יוכל הלוה לדחותו בלך והבא הרשאה ושוב. אבל כשמוציאין לפנינו שט"ח על הלוה. והמלוה הוא בעיר. אין אנחנו חוששים לתבוע ממנו הרשאה. וכשהלוה טוען שמא לא הוציא ברשות המלוה. אנחנו שולחים שליח ב"ד או עדים שיעידו שהתביעה היא ברשותו עכ"ל וע"ש סי' קנ"ג וסוף סי' רמ"ג. וכתב מורינו הרב מהר"ח מודעי בקונטריס עט סופר סי' פ"ד דהפוליסאים אשר פה עיה"ק כל המוציאן גובה בהם:

ס"א ס"ו שטר שכתוב בו שיש רשות למלוה לירד לנכסי לוה וכו'. עי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קע"ח:

ס"א סט"ז יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה עם חבירו אין הולכים אחר הלשון הכתוב לא אחר הכוונה עי' תשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ד' וסי' ה' ותשו' בירך משה סי' כ"ב כ"ג ותשו' שמן המור חו"מ סי' י"א י"ב ופת"ש לקמן ריש סי' קכ"ג:

סימן סב

ס"ב ס"א בהג"ה וכל זה באשה או אחין אבל כן בית שנושא ונותן בשל בעה"ב וכו'. עי' בעי חיי חו"מ ח"א סי' ל' בשד"ר עיה"ק עם הכוללות:

סימן סו

ס"ו ס"א הלכך האי מאן דמזבין שטרא לחבריה צריך למכתב ליה קני לך איהו וכל שעבודא דאית ביה וכו' כתב הש"ך סק"ז כי מ"ש הסמ"ע לעיל סק"א דגם אם כתב כן על השט"ח עצמו סגי בהכי היינו כשמסר לו השט"ח קודם שכתב עליו כן וכדלקמן סעיף ד' עכ"ל. וכתב הרב צדק ומשפט על חו"מ לקמן סעיף ד' דף כ"ד ריש ע"א שנוהגים בירושלים ת"ו לכתוב על השטר עצמו בלשון זה. מכרתי והעברתי לפלוני שטר הכתוב מעבר לדף איהו וכל שעבודא דאית ביה בכתיבה זו ובמסירה שמסרתיו בידו והגביהו וקנאו כתחז"ל כתחז"ל. עכ"ל הנוסח. ואח"כ מוסרו להקונה. ומהני לכ"ע. כיון שנכתב בלשון הודאה שכבר מסרו ביד הקונה ע"ש:

ס"ו ס"א עי' פת"ש סוף סק"א משם מהריק"ש לענין מכירת חצי סך השטר. ובתשו' הרדב"ז חלק חמישי סי' ש"א ש"ב כתב דמהני שיודה המלוה בפני עדים שיש לפלוני במעות הכתובים בשטר שליש או רביע אע"ג שנכתב על שמי שליש המעות או הרביע הם של פלוני עכ"ל ועי' בתשובותיו החדשות ח"א סי' שכ"ה ועי' לעיל סי' ס' סעיף ח' בש"ך ס"ק ל"ב וקצוה"ח סק"ט ונה"מ ס"ק י"ז ועי' פתחי תשו' לקמן סי' ר"ג סק"ג ובתשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' ק"ה ופני יצחק ח"א חו"מ סי' כ"ב דף קנ"ו ע"ד:

ס"ו סי"ד שכתב לו שדי מכורה לך וכו'. כתב הש"ך ס"ק מ"ה דהוא הדין בשטרי דידן שכתוב בהן מכרתי כדלקמן סי' קצ"א סעיף ג' דשטרי קנין הם ואם כן ניקנין בכתיבה ומסירה וכ"כ בתשו' מהר"מ אלשיך וכו' ע"ש וכן פסק מורינו הרב מהר"ח מודעי בקונטריס עט סופר סי' פ"ב (וכתב שם ובסי' ב' שבכל שטרי קנין לא יכתבו בסוף השטר ולראיית האמת וכו' אלא יכתבו וה"ה זה וכו'). ועי' בספר שבט בנימין סי' ק"ח דלפי הא דסי' קצ"א הנז"ל ניקנים שטרי מכר ושכירות בכתיבה ומסירה:

ס"ו סי"ד כתב הש"ך ס"ק מ"ו דשטר חיוב שמתחייב לו עתה בשטר זה ליתן לו מנה כדלעיל סי' מ' נקנה בכתיבה ומסירה עכ"ל ועי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' קע"ז סעיף ה':

ס"ו סי"ד עי' נה"מ ס"ק מ"ב ולקמן סעיף כ"ו ס"ק ל"ח משם מהרימ"ט ח"ב יו"ד סי' כ"א דבשטר עיסקא אינו יכול להקנות הפלגא פקדון בכתיבה ומסירה ע"ש. וחרב ערוך השולחן על חו"מ סי' זה ס"ק י"ט האריך להוכיח מדברי הראשונים ז"ל דיכול להקנות, וכן הסכים מורינו הרב מהר"ח מודעי בתשו' שהובא בספר בית ישחק על הרמב"ם פ"ו מהלכות מכירה דף ק"א ריש ע"ג:

סימן סז

ס"ז סי"ח כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' פ"א וז"ל ובשנת השמיטה שעברה שנת השי"ך ליצירה ביטלנו כמה פרוזבולין שלא נעשו בב"ד החשוב שבעיר וכתבו אחרים תחתיהם בב"ד החשוב עכ"ל

ס"ז סי"ט והדיינים או העדים חותמים מלמטה. עי' לקמן סעיף כ"א ובסמ"ע שם סק"מ. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' רכ"ה שאם כותב בפרוזבול מוסר אני לכם ב"ד וכו'. נראה שהדיינים חותמים (לט) בו והרי הם מפורשים אעפ"י שלא פירשם תוך הפרוזבול. אבל כשכותב הפרוזבול בלשון עדים. אז צריך לכתוב בפירוש הדיינים וכן אנחנו נוהגים עכ"ל, וכתב הרב מזבח אדמה יו"ד סוף סי' של"א וז"ל ומה שנוהגים בענין פרוזבול הוא לכתוב אותו בלשון עדים ולכתוב הדיינים בפירוש היותר גדולים פה עיה"ק ועי' בסמ"ע עכ"ל. ובקונטריס תוספת שביעית דף מ"ז הובא נוסח פרוזבול שנכתב בירושלים ת"ו בזמן הגאון מהר"ר רפאל יוסף חזן בעל חקרי לב וז"ל. בפנינו עדים החו"מ בא פלוני ואמר לנו קנו ממני קנין גמור ושלם במדל"ב איך אני מזכה על ידכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי לכל אחד מבעלי חובות שחייבים לי שאין להם קרקע. לכתוב עליו פרוזבול, וקנינו קנין גו"ש במדל"ב מיד הנז"ל. ובכן אמר לנו הוו עלי סהדי שאני מוסר כל חוב שיש לי לב"ד הצדק אשר פה עיה"ק ירושלים תובב"א ה"ה הרה"ג כמוהר"ר רפאל יוסף חזן והרבנים כמוהר"ר יו"ט דאנון וכמוה"ר שלמה חאטים. שאגבנו כל זמן שארצה. ועל דבר אמת חתמנו שמותינו פה עיה"ק ירושת"ו בחודש אלול שנת התקע"ט ליצירה והכל שריר ובריר וקיים. יהודה עוזיאל. אליהו ששון. עכ"ל ועי' בספר שנת השבע נתיב ז' נוסח הנהוג שם בין האשכנים)

ס"ז סכ"ב ואפילו קרקע כל שהוא סגי ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב וכו' אפילו אין ללוה כלל וכו' ויש למלוה וכו' מזכהו אפילו ע"י אחר ואפילו שלא בפניו ובסעיף כ"ג השאילו מקום וכו' כותבים עליו פרוזבול והוא הדין אם השכירו לו. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ש"א שאין צורך לכתוב זיכוי קרקע בפרוזבול כי רוב העולם יש להם קרקע כל שהוא או לפחות עציץ נקוב וכו'. וכ"כ הרב חיי אדם בספרו שערי צדק שער מצות הארץ פרק כ"א אות ח' כיון דמסתמא כל אדם יש לו קרקע בשכירות. ועי' פת"ש סק"ד. והאריך הרב המבי"ט שם שלא לכתוב זיכוי ארבע אמות קרקע שיש למלוה בארץ ישראל ע"ש ועי' כפתור ופרח פרק י"ד דף נ"ז ע"א דפוס ברלין ובדרישה סי' זה סעיף כ"ד:

ס"ז סכ"ח מי שחייב לקופת הצדקה אינו משמט. כתב הרב מזבח אדמה יו"ד סוף סי' של"א דמזה נלמד לכל מי שחייב לפקידי כוללות עיה"ק ת"ו דאינו משמט:

ס"ז סל"א כל זמן שהוא יכול לגבות החוב כותבין פרוזבול כתב מרן ז"ל בב"י סוף סעיף ל"ב וז"ל וכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה לכתוב פרוזבול פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית וכן נהג מורי הרה"ג מהר"י בי רב ז"ל עכ"ל ועי' פת"ש סק"ה: ס"ו סל"ו המחזיר חוב שעברה עליו שביעית יאמר לו המלוה משמט אני וכבר נפטרת ממני. כתב המרדכי בגיטין פרק השולח סי' שפ"ד משם הר"א ממיץ בספר יראים סי' רע"ח דאם אין המלוה רוצה לומר משמט אני. כופין אותו כדתניא (בכתובות דף פ"ו) גבי אומרים לו עשה סוכה וכו'. ובב"ד של חוצה לארץ אין רשאין לכופו וכו' ע"ש וכ"כ בפיסקי ריקאנטי סי' שנ"ב. (ועי' קצוה"ח לעיל ריש סי' ג'):

סימן סח

ס"ח ס"א בהג"ה וכן מתנה הנקנית בקנין או בחזקה רק שהודה בערכאות וכו'. עי' תשו' אבקת רוכל למרן ז"ל סי' ע"ה בזה. וע"ש סי' ע"ג הסכמת מרן ז"ל וחכמי צפת ז"ל בענין שטר מתנת הוואקו"ף הנעשה בעש"ג:

סימן סט

ס"ט ס"ב ואם כפר ואמר שאינו כתב ידו וכו'. עי' ש"ך ס"ק י"ב ולעיל סי' מ"ו סעיף ה' סוף סק"י. וכתוב בקנין פירות חו"מ דף תמ"ב ע"ב דנוהגים בירושלים ת"ו על פי עדות הגאון מהרי"ט אלגאזי. לקיים כתב יד שלא בפני בעל דין:

סימן עא

ע"א סי"ז אלא א"כ פירש שפוטרו ממנו ומיורשיו וכו' ואם כתב תהא נאמן עלי ועל באי כחי יורשיו בכלל וכו'. כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' ל"ד דהגם דספרי דידן כותבים בכל השטרות כלשון הזה. וכל זמן ששטר זה קיים יהא נאמן המוציא וכו' בלי לחייבו וכו'. מ"מ לא מהני לשון זה לרבות זמן מיתתו כשיגבה מהיורשים אם אין כתוב בשטר שהאמינו עליו ועל יורשיו ע"ש. ועי' פרח מטה אהרן ח"ב סי' כ"ח דף ס' ע"ד:

סימן עב

ע"ב סי"ז בהג"ה במקום שיש תקנה שלא לעכב אחד של חבירו הבא לידו דרך שאלה או פקדון וכו'. עי' בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ל"ג:

ע"ב סכ"ב כנגד חובו אם היה משכונו כנגד חובו או יותר וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן עג

ע"ג ס"י כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ל"ג לענין עיכוב נכסי נתבע שביד אחרים בכל יום בבית דיננו באים לעכב ואין אנחנו שומעים לעכב כי אם בראיית שטר או פסק דין

או עדות או אמתלא שהוא חייב לו ולא בתביעה וערעור בעלמא וכו'. לפי מנהג שלנו אין אנחנו מעכבים אלא בדבר ברור. ולפעמים באיזו אמתלא אנחנו מעכבים ליום או ליומים עד שילך ויעמוד עמו לדין. ואם יתעצל ולא ילך לדין. אנחנו פוטרים את מי שיש בידו מנכסיו שיתן לו ולא יחוש למעכב עכ"ל. וכתב בסוף התשו' כי מרן מהר"י קארו ושאר החכמים חתמו על דבריו (ועי' תשו' אבק"ר סי' קס"א קס"ב). והובא בתשו' אורים גדולים סי' קע"ה לענין דו"ד שהיה בין מנהיגי עיה"ק צפת ת"ו ובין שד"ר שלהם (ועי' תשו' באר מים חיים לרב אד"א ז"ל פי' ד'). וכתב מורינו הרב המבי"ט בחלק הנז"ל סי' קל"ג וז"ל מנהגינו פה בבית דין כשהולך הלוה לדמשק שמונה או עשרה ימים קודם הגעת הזמן שאינו יכול לחזור לסוף הזמן אנחנו מעכבים אותו. ואם הולך לחלי"ב (ארם צובה) והוא תוך זמן הפירעון בכמו שלשים יום. ג"כ אנחנו מעכבים. ואם הולך לתוגרמה אפילו יש זמן לחוב ארבעה או חמשה חדשים אנחנו מעכבים אותו שלא ילך עד שיניח נכסים או בטחון לפרוע בהגעת הזמן עכ"ל. ובסי' רי"ג כתב וז"ל וכן אנו דנין בכל יום למבזבז (נכסיו) או למי שהולך בדרך רחוקה. שיניח כאן נכסים לבע"ח לכשיגיע הזמן עכ"ל: ע"ג ס"י בהג"ה אבל אם נראה לב"ד שהנתבע ציית לו דינו בעירו ולא גברא אלמא הוא לא יעכבו לו מעותיו אעפ"י שהם בעיר התובע אלא ילך התובע אחר הנתבע. וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ל"ג בהסכמת מרן מהר"י קארו והחכמים:

סימן עד

ע"ד ס"ז וכן בכתובה. כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"א סי' ע"ד שנשאל על כתובה שנכתב בה סכום הכל בין כתובה ונדוניא ותוספת פרחי זהב סולטאני"ש שוה כל פרח מהם מ' חתיכות מהמטבע הנהוג היום בדמשק. וברבות הזמן נתקלקלו החתיכות ושוה כל פרח זהב סולטאני"ש ק"י חתיכות ובאה האלמנה לגבות כתובתה. והאריך בדין המלוה את חבירו על המטבע והוסיפו עליו או פיחתו ממנו דקי"ל ביו"ד סי' קס"ה ובדין גביית כתובה בפחות שבמטבעות דקיי"ל באה"ע סי' ק' סעיף ה'. ואח"כ כתב דמשורת הדין חייבים ליתן להאלמנה פרחי זהב שכתובים בכתובתה עיקר ונדוניא ותוספת. אך הנהיגו חכמים ועשו מעשה בעיר הזאת שלא לפרוע לא חוב ולא כתובה בזהובים כזמן השטר וכו' ולא מן הדין. וזכורני בשני גדולי הדור הרב כמהר"מ אלשיך ומורי הרב כמהר"ר שלמה סאגיס זלה"ה דמרגלא בפומייהו זמנו של שטר מוכיח עליו שכתוב שם מהמטבע הנהוג היום בדמשק וכיצד יתן מהמטבע הפחות הנהוג היום. ומה שהיו נוהגים ובאים עד עתה לגבות כתובה ושטר חוב הישנים בעד כל זהוב שכתוב בשטר גרוש"ו אחד אחד. דרך בקשה וריצוי היו עושין כן וכו' ע"ש. וכ"כ בח"ב אה"ע סוף סי' ב' כי מה שנוהגים

ובאים בארץ ישראל מזמן הרבנים גדולי הדור שלפנים עד עתה לפרוע הכתובות והחובות הישנות בדרך ממוצע. הוא דרך בקשה וריצוי שחשו להפסד היתומים ולהפסד בעלי בתים וכו' ולא מן הדין ע"ש. ומורינו הרב מהריט"ץ סי' ק"ט כתב על נדון הנז"ל כי מה שנהגו בעיר אלהינו ת"ו להגבות הכתובות והחובות הישנות לערך גרוש"ו כל פרח. כמדומה שלא היה זה בדרך תקנה וכו' וכו' ראיה לדבר שלא כתבוה בספר התקנות למען יעמוד ימים רבים אלא שהיו נוהגים כן וכו' וע"ש בסי' ל"ג מה שהאריך בדברי הטור וב"י יו"ד סי' קס"ב. ובסוף סי' י"ד כתב וז"ל ובארצנו הקדושה צפת אמת תיקננו כשנשתנו המטבעות משום חשש רבית שיפרעו לערך ס"ב חתיכות הגרוש"ו עכ"ל (ועי' כנה"ג יו"ד כי' קס"ה הגה"ט אות ב' והגהב"י אות י"כ ותשו' אורים גדולים הי' קצ"ח דף צ"ה ע"ב וסי' ר"א דף צ"ז ע"א ותשו' פני אהרן חו"מ סי' ג' ותשו' שעות דרבנן סי' י"ב דף כ"ג כ"ד דבשטרי מכר ושכירות והטבה הנהוגים. לכ"ע יד הקונה עה"ע דכיון דאינן דרך הלוואה אלא דרך מכר ליכא חשש רבית. וכ"כ בוכו"ל חו"מ אות מ' דיני מטבעות דעל ענין ההטבות כל אפייא שוין. ועי' פרת שושן חו"מ כלל ד' סי' א' דף ע' ע"ג):

סימן פ

פ' ס"א ויכחישו טענתו האחרונה שסמך וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז ועי' ש"ך ובאה"ג:

סימן פז

פ"ז ס"ב והוא מודה לו. בש"ע הישן הנז"ל ליתא:

פ"ז ס"י כתב הש"ך ס"ק כ"ה משם פיסקי ריקאנטי דמחויב שבועה דרבנן ואינו רוצה לישבע והתובע תפס משלו מספקא לי וצ"ע עכ"ל. ובשער משפט סק"ח כתב משם הראב"ן פרק שבועת הדיינים דף קט"ז ע"ב דפשיטא ליה דלא מפקינן מיניה וכן פסק הרדב"ז בתשו' הישנות סי' ריי"ז והובא בתשו' אורים גדולים סי' קע"ה לענין שד"ר דכוללות עיה"ק ת"ו דיש עליו שבועת טענת שמא דלעיל סעיף ט' ודלקמן ריש סי' צ"ג:

פ"ז סי"ח כתב איש ירושלים הרב צדק ומשפט על חו"מ דף מ"ג ע"ג דאנחנו נוהגים בשבועת היסת לאיים על הנשבע שירחץ ידיו ויניח ידו על איזה ספר דפוס שיהיה (עי' ט"ז לעיל סעיף ע"ו ומשכנות הרועים אות ש' סי' מ"א) ויאמר הריני נשבע בשבועה חמורה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת ועל דעת פלוני התובע ועל דעת בית דין שאין לזה בידי כלום:

פ"ז סכ"א צריכים הדיינים לפצור בבעלי דינים אולי יחזרו בהם עד שלא תהיה שם שבועה כלל. ולעיל סי' י"ב סוף סעיף ב' נתבאר דאפילו אחר גמר דין אם חייבו ב"ד

שבועה לאחד מהם רשאי הב"ד לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' רע"ד וז"ל והיו רוצים בני הק"ק מוסתערי"ב לישבע. אז אמרתי אין ראוי לישבע. כי זה דרכי כל מה שאני יכול שלא להביא הנשבע לידי שבועה. ואחר שאני אומר להם הדין כך. ואתה פלוני חייב לישבע. אני אומר לו איני חפץ שתשבע ותזכיר ותשא את שם ה' אלהיך אפילו על האמת (עי' או"ח סי' קנ"ו) קנה שבועתך בכך וכך. ואתה הטוען קנה שבועת שוא שהיא לפי דבריך בכך וכך. ותמחלו זה לזה. ובחמלת ה' עלי. מעולם לא השבעתי שבועת ה' בבית דיני וה' עזרני וכו'. וכן אמרתי לק"ק מוסתערי"ב שיפרעו סך אחד ולא ישבעו וכו'. וכן הסכימו כל החכמים וכו' עכ"ל. וכתב מהר"מ חאגיז בספר משנת חכמים אות ר"ח דכשהבעלי דינים הם אנשים קלים או אחד מהם קל במעשיו. אעפ"י שהדין הוא לחייב שבועה לאחד מהם. יותר טוב לפשר ביניהם ולומר להם. כי הדין כך הוא. ועי' פת"ש לקמן סעיף ל"ז אהא דאין מוסרים שבועה למי שרץ אחר שבועה:

סימן צה

צ"ה ס"א או דברים שאין נשבעין עליהם מן התורה קרקעות אפילו של חוצה לארץ. עי' סמ"ע סק"ב וביאור הגר"א או"ח סי' תרמ"ט סק"ה ועי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' רצ"ד סעיף וא"ו:

סימן קט

ק"ט ס"ג או במקום שנהגו שלא להכריז לעולם וכו' כתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רע"ח דאין הגליל ת"ו מקום שאין מכריזין על קרקע יתומים ואם מכרו ב"ד שלא בהכרזה נעשו כטועים בדבר משנה. ועי' תשו' חקרי לב חו"מ ח"א סי' ע"ה דף ע"ה וסי' ע"ו דף פ"ג לענין מכירת חזקת קרקע יתומים במעשה שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו ועי' תשו' שמו משה חו"מ סי' ג' וסי' ד':

קי"ג ע"ב יכתוב הקניתי לו ארבע אמות קרקע בחצירי ואגבן הקניתי לו המטלטלין ואעפ"י שאין אנו יודעים לו קרקע הודאת בעל דין כמאה עדים לחובתו וכ"כ בהג"ה לקמן סי' ר"ב סעיף ז'. ועי' ב"י משם הרא"ש בב"מ ריש פרק הזהב שעיקר הטעם הוא משום הודאה כנז"ל ודלא כהסוברים משום שאין לך אדם שאין לו ארבע אמות קרקע לקוברו שם או בארץ ישראל ועי' תוס' ב"ב דף מ"ד ע"ב ד"ה דלא וכו' ורמב"ם פ"ג מהלכות שלוחין ושותפין הלכה וטור וטור לקמן סי' קכ"ג וכפתור ופרח פרק י"ד ומבי"ט ח"א סי' ש"א ודרישה סי' ס"ז סעיף כ"ד והרימ"ט ח"ב חו"מ סי' י"ז ודרכי נועם חו"מ סי' ט"ו:

סימן קיט
קי"ט ס"ב ומכר העידית ושייר בינונית וכו' כצ"ל:

סימן קכא
קכ"א ס"א שלח לו חובו וכו'. עי' מטה יוסף ח"א חו"מ סי' ט' במעשה שהיה בין השד"ר והכוללות:

סימן קכב
קכ"ב ס"ז כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' ט"ו כי מנהג התגרים בכל יום לתת פקדונות והלואות למי שבא בהרשאה או בכתב יד ואינם חוששים לטענת אונס ומודעא. ומעולם לא שמענו שמעה בנדון כזה וכו' ואין למודעא בזה טעם ולא ריח ע"ש:

סימן קכג
קכ"ג ס"א ואם היה פקדון של מעות צריך להקנות לו אגב קרקע וכו'. כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' רי"ח דף קע"ג סוף ע"ב כי מה שנוהגים הסופרים לכתוב בכל מיני הרשאה הקנאה אגב קרקע. טעות הוא. ובפרט בהרשאת קרקע דהא קיי"ל אין קרקע נקנה אגב קרקע (וכדלקמן סי' ר"ב סעיף וא"ו וסי' רמ"ח סעיף י"כ. ופי' כ"י לעיל סי' קכ"ב מחודש ג' ומשתא דרבותא ח"ב חו"מ סי' קכ"ב דף קנ"א ויקרא אברהם חו"מ סי' מ"ו דף ס"ט פ"ג):
קכ"ג ס"א אבל על מלוה על פה שכפר לא תיקנו שיכתבו הרשאה ויש אומרים שעל הכל כותבין וכו'. עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ז':

סימן קכו
קכ"ו ס"ט אמר ראובן לשמעון במעמד שלשתן מנה שיש לי בידך תנהו ללוי וכו' ויש אומרים שיכול לחזור בו כל זמן שלא פטר לוי את ראובן בפירוש וכו'. עי' תשו' אורים גדולים סי' קע"ו קע"ז קע"ח ותשו' זרע אברהם חו"מ סי' ז' ותשו' אדמת קודש ח"א חו"מ סי' ס"א שהאריכו מאד בזה בענין דין ודברים שעברו בין מנהיגי עיה"ק צפת ת"ו ובין שד"ר שלהם. (ועי' תשו' באר עשק סי' ס"ט):
קכ"ו סי"ג המחהו בפני עדים וגם קבע זמן וכו'. עי' ב"ח ופרישה כי יש גורסים וכן אם קבע זמן וכו'. וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קכח
קכ"ח ס"ב בהג"ה מיהו פרנסי הקהל שהלוו לצורך המס וכו'. עי' בתשו' אדמת קודש ח"א חו"מ סי' ס"ג לענין מעשה שהיה בירושלים שלא נכתב השטר אלא על שם אחד מן הפרנסים:

סימן קכט

קכ"ט סי"ח בהג"ה ושטר שכתוב בו פלוני קבלן הוי ערב קבלן דודאי בלשון המועיל קאמר. כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' ק"ב וז"ל כן אנו דנין בכל שטרי חובות שכתוב בהם שנעשה קבלן וגם שכתוב נעשה ערב פרען קבלן אעפ"י שערב ופרען אינו יכול לתבוע מהן תחילה לא א"כ פירש היכא דכתב נמי קבלן הוי כמפרש ולא גרע משום דכתב קודם ערב פרען עכ"ל. וכתב הזכו"ל חו"מ ח"א אות ע' בדיני ערבות משם מהר"י כהן (בעל כתי כהונה) בכת"י וז"ל הלשון הנאה והמובחר לענין תנאי דרצה מזה גובה תחילה הוא שיכתוב שיצא ערב קבלן גמור וכך אמר לו תן ואני נותן ונתחייב שממי שירצה יגבה תחילה ואפילו יהיו נכסים ידועים ללוה עכ"ל:

סימן קל

ק"ל ס"ב חוזר וגובה מהלוה כצ"ל:

סימן קמ

ק"מ ס"א כתב מרן ז"ל באבקת רוכל סי' קכ"ו בתשובה לק"ק ברוסא יע"א דבענין החזקות בשכירות בית מגוי (עי' לקמן סי' רל"ז סוף סעיף א' בהג"ה) נחלקו החכמים הראשונים ז"ל אם יש להם דין קרקע או דין מטלטלים ונשאר הדבר בספק ביניהם ז"ל ע"ש. ועי' כנה"ג סי' זה בהגה"ט ובית שמואל סי' צ' ס"ק נ"א וסי' ק' סוף ס"ק י"ג ובש"ך לקמן סי' קע"ה ס"ק ס"א. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' קע"ז דבארצנו צפת ת"ו נוהגים בם דין קרקע. ובסוף סי' רפ"א כתב וז"ל וחזקת קרקע מנהג פשוט בארצנו דנוהגים בה כל דיני קרקע עכ"ל. ועי' נחפה בכסף ח"ב אה"ע סי' ב' וחו"מ סי' ח' וסי' י"ג ופרי האדמה ח"ב דף ק"מ ע"ב וחקרי לב חו"מ ח"א סי' ע"ה וסי' ע"ו ובמהדו"ב חו"מ סי' י"א וסי' כ"א לענין מנהג ירושלים ת"ו בזה. וכתוב בתשו' חוקי חיים סי' ל"ו דף ס"א ע"ד דכבר נפסקה הלכה מרבני ירושלים ז"ל כי יש להם דין קרקע גמור. והרב מהר"מ פארדו בתשו' שמו משה חו"מ סי' כ"ג דף קע"ט ע"ב כתב דהסכמת רבני ירושלים היא ליתן להם דין קרקע ממש לכל דיני קרקע חוץ מן דין מצרנות ואפילו דאחים ושותפים דבזה אין להם דין קרקע וכ"כ בספרו צדק ומשפט בהקדמה דף וא"ו ע"ב. ובפרטי תקנות החזקות הנז"ל בירושלים עי' נחפה בכסף סי' י"ג הנז"ל ושער המים בחלק התשו' סי' כ"א ובספר תקנות ירושלים סי' נ"א נ"ב נ"ג נ"ז ובספר ישרי לב חו"מ אות ה' סי' ך' ונדיב לב ח"ב חו"מ סי' כ"א כ"ב וכפי אהרן סוף ח"א וזית רענן ח"ב חו"מ סי' ס"ט ושמו משה חו"מ סי' י"ג וסי' כ"ד. וכתב מרן ז"ל באבקת רוכל סי' ק"י דף ע"א סוף ע"ב לענין ספק בהסכמות ותקנות החזקות. דאזלינן בתר אומדן דעתא שלכך נתכוונו הקהלות בהסכמתן ובכל

דוכתא אזלינן בתר אומדנא בפרק יש נוחלין (כ"כ דף קל"ב וחו"מ סי' רמ"ו) ובפרק אעפ"י (כתובות דף נ"ה נ"ו ואה"ע סי' נ"ה) וכן בכמה דוכתי וכ"ש דבמידי דהסכמה אית לן למיזל בתר אומדן דעתא דעתא עכ"ל ועי' נחפה בכסף סי' י"ג הנז"ל מה שהאריך בזה בדברי מורים ביו"ד סי' רי"ח סעיף ב' והאחרונים שם (וע' בתשו' גינת ורדים חו"מ. כלל וא"ו סי' א' טופס הסכמות גאוני קושטאנדינא הקדמונים בענין החזקות ובתשו' ירך אברהם ח"כ חו"מ סי' מ"ה טופס הסכמות גאוני שאלניק הקדמונים זלה"ה):

ק"מ ס"ח בהג"ה מקומות ביהכ"נ וכו'. כתב הרב חוקי חיים סי' וא"ו דף ט' ע"ב משם תשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תרכ"ח דבירושלים ת"ו שאין מקומות ביהכ"נ קנויים במעות מן הציבור אין בהם דין חזקה וירושה ועי' מעשה אברהם או"ח סי' ל"ט:

ק"מ סט"ו כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' נ"ג וז"ל ומנהג בכל העיר בחלונות הפתוחות לגגי חבריהן שעוברים דרך החלון ומשתמשים בשטיחת בגדים וכיוצא בתשמיש קל כזה. ואין הבעלים מקפידים ואין מוחים בידם כל זמן שאין שום היזק לגג בשימוש ההוא. אדרבה ברובם יש תועלת בדריסת רגלו ובדריסת הגג כמו שכתבתי. והמוחה בענין כזה אינו לא מדת סדום או איבה ותחרות שיש ביניהם. וראוי לדיינים להשלים ביניהם ואמת ומשפט שלום ישפטו בשעריהם עכ"ל. ועי' תשו' חקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"ג דף ר"ג ע"ד:

סימן קמט

קמ"ט סל"א המחזיק בהקדש עניים וכו'. עי' בחשו' הרב מהר"י כולי שבסוף ספר עזרת נשים סי' ב' בענין מעשה שהיה בעיה"ק חברון ת"ו:

קמ"ט פל"א בהג"ה אדם שהחזיק במצוה וכו' וכ"כ מרן ז"ל באו"ח סוף סי' קנ"ג ועי' מג"א שם ועי' לקמן סוף סי' קנ"ו בהג"ה. וכתב הגאון מהר"מ בן חביב ז"ל בתשו' כת"י דמזה נלמד לענין אחד מתושבי עיה"ק ירושלים ת"ו שהיה לו קביעות לימוד בישיבות והספקה כנהוג. ועבר עליו עלילה שהוצרך לברוח מירושלים למקום אחר שלא על דעת לעקור דירה מירושלים. והניח ביתו בירושלים מושכר ובתוכו חפצים וספרים שלו. וכשזכה לחזור לדור בירושלים מצא בישיבות במקומו תלמידי חכמים אחרים. לא הפסיד זכותו. וחוזר הוא לקביעותו והספקתו הקדומה והאחרים שנכנסו במקומו נידחים מפניו. ועי' בתשובתו הנדפסת בספר קרבן אשה חי"מ סי' ל"ו דף ס"ט ע"ג וע"ד ובתשובתו שהעתקתי מכת"י בחלק יו"ד סי רנ"ז סעיף ה' ד"ה בהג"ה וכו' (ופי' חקרי לג מהדו"ב חו"מ סי' י"א):

סימן קנג

קנ"ג סי"ב והחזיר מי גנו לחצירו של שמעון וכו' כצ"ל.

סימן קנד

קנ"ד ס"ג בהג"ה פתח לרשות הרבים ויש בזה היזק ראייה לחצר שבצד רשות הרבים שכנגדו (דהיינו שמזיקו בענין שאין בני ר"ה מזיקין אותו כגון שהוא גבוה יותר מארבע אמות וכי האי גוונא וכמ"ש הש"ך סק"ז) חבירו יכול למחות בו. כ"כ בד"מ משם הנימוק"י פ"ק דב"ב בסוגיא דשני בתים בשני צידי רשות הרבים בב"ב שם דף וא"ו ע"ב (שהובא לקמן ריש סי' קנ"ט) וכ"כ משם המרדכי שם סי' תע"א. וכתבו שם דהיזק ראייה אין לו שיעור וכ"כ הרב המגיד פ"ג מהלכות שכנים הלכה ה' משם הרשב"א ועי' בתשו' הרשב"א ח"ב סי' קע"ח וח"ג סי' קס"ט וסי' קע"ח וח"ד סי' שכ"ה. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' רנ"ג שאם יש מנהג בעיר הולכין אחריו ובארצנו צפת אמת מעולם לא שמענו ולא בא לידינו תביעת היזק ראייה בריחוק מקום הרבה עכ"ל והובא בשמש צדקה חו"מ שאלה ל"ד סי' י"א דף נ"ב ובתשו' שמו משה חו"מ סי' כ"ג ע"ש:

קנ"ד ס"ז הרי שפתח חלון לחצר חבירו וכו' עי' לקמן סי' קנ"ה סעיף מ"ג ובתשו' אבקת רוכל סי' ק"ך ובתשו' רבותינו המבי"ט ח"א סי' צ"ו ומהרמ"ג סי' ן' ובסוף ספר טוב לישראל דף כ"א:

קנ"ד סי"ד הבא לפתוח ראשון בעלייה שכנגד עליית חבירו וכו' ולהרא"ש ולהרשב"א אין יכול חבירו לעכב עליו ולומר היום או למחר אפתח ותעכב עלי שרשות הרבים הפקר הוא והראשון שפתח הוי כזוכה מהפקר. ובסעיף ט"ו והני מילי במקום שאין אדם רשאי להוציא זיזין וגזווטראות מעלייתו לרשות הרבים אבל במקום שרשאי להוציאם לא הוי האויר שלפני עלייתו הפקר וכו'. ובסעיף ט"ז דעת הרא"ש וכו' בראובן שהוציא בליטת עלייתו לחוץ ופתח בו חלון ולסוף נמלך שמעון שכנו שכנגדו להוציא גם הוא בליטת עלייתו וטוען ראובן שירחיק בניינו מכנגד חלונו כדי שלא יאפיל שהדין עם שמעון מפני שכיון שמנהג המקום שרשאי להוציא זיזין וגזוזטראות לרשות הרבים וכו' ויכול שמעון לבנות כנגד חלונו. ולקמן סעיף ל"א כתב הרשב"א שאף על פי שהפותח חלון לרשות הרבים אין חבירו שכנגדו רשאי לפתוח חלון כנגד אותו חלון אם בא להגביה כותלו מגביה ואינו נמנע ואעפ"י שאין ביניהם ארבע אמות ובלבד שיגביה ארבעה כדי שלא יציץ ויראה. ובתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' יו"ד איתא כי כאן מנהג העיר שמוציאין בליטות לרשות הרבים ואין מי שימחה ולכן מי שהוציא בליטת עלייתו לחוץ על רשות הרבים ופתח בה חלון על רשות הרבים יכול אח"כ שכנו שכנגדו להוציא

גם הוא בליטת עלייתו לרשות הרבים תוך תוך ארבע אמות של חלון המוציא הראשון ולהאפיל לו חלונו וכתב הכנה"ג בהגהב"י אות ל' דמדברי מרן ז"ל בש"ע ומדברי הרב המבי"ט שם מוכח דבדין זה דיכול להוציא בליטת עלייתו לרה"ר ולהאפיל את חלון עליית חבירו הפתוח לרה"ר כנגדו מודה הרשב"א להרא"ש כוותיה ולא מטעמיה וכן מבואר בתשו' הרשד"ם חו"מ סי' רנ"ז. ועי' סמ"ע ס"ק ל"ג ול"ח וכתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סי' ק"ז דלכאורה נראה דכיון דפסק הרא"ש דהיכא דרשאי אדם להוציא ווזין לרה"ר והוציא אחד בליטת עלייתו לרה"ר ופתח בה חלון על רה"ר יכול אח"כ שכנו שכנגדו לבנות בליטת עלייתו כנגדו ולהאפיל עליו.. א"כ מזה נלמוד דהוא הדין דיכול לפתוח חלון בעלייתו לרה"ר כנגד חלון של הראשון ואינו יכול לעכב בידו משום שחלונו קדם וזה מזיקו בראייה. דאין כאן דין קדימה. אבל מצינו להרשב"א בתשובה (הנז"ל והובא באורך בב"י מחודש י"ז והמ"ע ס"ק ל"ח) דלפתוח חלון לרה"ר כנגד חלון של הראשון אינו יכול אבל יכול להאפיל וכ"כ הריב"ש (ס"ס שכ"ב והיא התשו' שהובא לקמן סעיף ל"כ) וכו' ונקטינן כוותייהו וכו'. ועוד דאפשר לומר דעד כאן לא קאמר הרא"ש ז"ל אלא לענין שאין השני צריך להרחיק בניינו ארבע אמות מכנגד חלונו שלא יאפיל עליו. אבל לענין שיהא רשאי השני לפתוח חלון כנגד חלון של הראשון דשניהם ניזוקין זה מזה בהיזק ראייה דאיסורא עבדי תרוייהו שעל כרחין כופין את אחד מהם לסתום. אפשר דמודה הרא"ש דלענין וה מיהא מהני קדימה. ואת השני כופין לסתום ע"ש. וכן פסק הרשד"ם בסי' הנז"ל. מדברי מרן ז"ל באבקת רוכל הנז"ל נסתייעו הרב מטה שמעון בהגהב"י אות כ"ב והרב ערוך השולחן אות ד' לדחות פירוש הסמ"ע סעיף ט"ו ס"ק ל"ד בדעת מרן ז"ל בש"ע שם. גם הגאון חקרי לב במהדו"ב חו"מ סי' י"ד בענין מעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו. כתב שם בדף ר"ח סוף ע"ב ודף ר"ט ריש ע"ב דאנן בארץ ישראל אזלינן בתריה דמרן ז"ל ודבריו בש"ע סי' קנ"ד סעיף י"ד וסעיף ט"ו צריכים ישוב וכבר עמדו על זה האחרונים ז"ל ומה שנראה עיקר בדעתו ז"ל הוא דיכול להוציא בליטת עלייתו לרה"ר ולהאפיל את חלון של חבירו הפתוח לרה"ר אבל אינו יכול להזיקו בהיזק ראייה וכמבואר בתשו' אבקת רוכל להדיא (והרב מהר"מ פארדו כתשו' שמו משה חו"מ סי' כ"ג דף קפ"ג ע"ד ודף קפ"ד, ע"א מסיק דיכול לפתוח ג"כ אך בתנאי שלא יגיע מזה היזק ראייה לחלונות פנימיות הפתותות בתוך חצר חבירו שאינן פתוחות לרה"ר ולא בהיו"ר כיוצא כזה. וכשהתחילו אחבנ"י לקנות קרקע אחוזה בירושלים. הסכים הוא ז"ל ושאר. רבני ירושלים בהסכמת הרב מהר"ד חון ז"ל לדון כן בירושלים וכנזכר שם כסוף התשובה ובספר ישרי לב חו"מ אות ן' סי' ל' דף ס"ו ואילך. ועי' בספרו

צדק ומשפט דף פ"ה פ"כ וע"ג בזה. והמעיין בחקרי לב הנז"ל יראה שדברי הישרי לב שם תמוהים מאד):

קנ"ד סט"ז דעת הרא"ש שהפותח חלון לרשות חבירו שעכשיו אינו מזיקי בהיזק ראייה אין שכינו יכול לעכב וכו' ומטעם זה פסק בראובן שבא לפתוח חלון לחורבת שמעון אינו יכול למחות בו וכו' ומטעם זה פסק בגגים שהם מכוסים רעפים ואין עליהם תשמיש (לאפוקי גגים שיש בהם קצת תשמיש כגון הגגים הללו שבארץ ישראל שאינם משופעים. כ"כ מרן ז"ל בב"י סוף סעיף ע"ז על דברי הרא"ש הללו ועי' לקמן ריש סי' קנ"ט) שיכול לפתוח עליו חלון וכו' אבל הרשב"א כתב וכו' שהדין עם שמעון לעכב על ידו וכו' וכן דעת הראב"ד ולזה הסכים הריב"ש וכו' והכי נקטינן. וכתב מרן ז"ל בב"י ומור"ם ז"ל בהג"ה משם הריב"ש דבמקום שיש מנהג הולכין אחר המנהג. וכתב הלח"מ פ"ז מהלכות שכנים סוף ה"ו דבשאלוניק נוהגים כהרא"ש. והנה במה שפסק מרן ז"ל דלדינא נקטינן דלא כהרא"ש. כן כתבו ג"כ רבותינו הרב מהר"מ גלאנטי בתשו' סי' כ"ז והרב מהרימ"ט ח"א סי' פ"ז וסי' פ"ח. וכתב מהרימ"ט בסי' קל"ב ובח"ב סי' ע"ה דנוהגים דלא כהרא"ש. והובא בכנה"ג הגהב"י סוף אות נ"ו. ונסתפק הכנה"ג בתשו' בעי חיי חו"מ ח"ב סי' קי"א דף קכ"א סוף ע"ב אם כתב מהרימ"ט תשו' הנז"ל בארץ ישראל או בקושטאנדינא ע"ש. ובתשו' בית דוד חו"מ סי' ע"ח דף ע"ה ע"א ודף ע"ו ע"א הביא תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' יו"ד וצידד לפרש דבריו דלא כהכנה"ג בהגהב"י סוף אות ל' שכתב דנדונו אתי שפיר בין להרא"ש בין להרשב"א. אלא דדבריו הם דוקא לפי שיטת הרא"ש. ולפי זה כתב דאפשר שבמקומו של הרב המבי"ט נהגו כהרא"ש. אכן בדף ע"ז חזר בו. וכתב דאי אפשר לפרש דברי המבי"ט הפך מה שכתב בנו הרב מהרימ"ט בסי' הנז"ל. והאריך לפרש דבריו באופן דאתי לכ"ע ע"ש. והרב מהר"ח בכ"ר יהודה בתשובתו שם דף ע"ט סוף ע"ד ודף פ' ע"א וע"ג כתב דהפירוש הנכון בדברי המבי"ט הוא מה שכתב הכנה"ג. והנה האידנא נוהגים פה צפת ת"ו לדון כהרא"ש על פי עדות הרה"ג החסיד כמהר"ר חיים מזרחי ז"ל אב"ד דעיה"ק הנז"ל. ואפשר דהוא מנהג חדש שתיקנו רבנן בתראי זלה"ה (ובתש' רבני ירושלים הרב חוקי חיים סי' ל"ו דף ס"ג ריש ע"א והרב כפי אהרן אהרן ח"א חו"מ סי' יו"ד והרב טוב לישראל בחלק התשובות דף ו' ע"ב מבואר דלדידן דקיבלו עלינו הוראות מרן ז"ל דהכריע דלא כהרא"ש הכי נקטינן):

סימן קנה

קנ"ה ס"ב מי שהיתה לו חנות תחת אוצר חבירו לא יעשה בה לא נחתום ולא צבע ולא רפת בקר ולא יכניס שם אספסתא וכיוצא בהם מדברים שעולה מהם הבל חם הרבה

מפני שהחום מפסיד פירות האוצר לפיכך אם היה אוצר יין בארץ ישראל שאין החום מפסידו הרי זה עושה בחנותו כל מלאכת אש שירצה אבל לא יעשה רפת בקר מפני שמפסיד ריח היין. כתב מרן ז"ל בב"י כי מה שרבינו הטור לא חשש להזכיר דין ארץ ישראל הנז"ל היינו לפי שישוב ישראל בזמנו היה רחוק מאד מארץ ישראל והיה לגבייהו דבר שאינו מצוי עכ"ל. והט"ז כתב כי מה שרבינו הטור לא חילק בין א"י לבבל. נראה שהיה מפרש מה דאמר רב יוסף (בב"ב דאו') האי דידן אפילו קוטרא דשרגא קשיא ליה. מיירי בכל יינות אפילו של ארץ ישראל דמצינו (בסוטה דף מ"ח) דמשחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות עכ"ל. ובט"ז יו"ד סי' מ"ד ס"ק י"ב כתב משם רש"ל דמה דבזמנינו הענבים הם קטנים מן השיעור המובא בש"ס אינו תימה לפי שפירות של שבעה מינים שנשתבחה בהם ארץ ישר היו משונים בגדלותם לפי הטבע שהרי קבלה בידינו מבעלי התוספות (בחולין דף ק"ג והובא באו"ח סי' תפ"ו) שזית הוא שיעור חצי ביצת תרנגולא אעפ"י שאין עתה נמצא כך אלא שנשתנו עכ"ל ועי' כתובות דף קי"א סוף ע"ב ודף קי"ב ע"א. ועי' בספר חזון נחום ובאלי' רבא להגר"א על כלים פרק י"ז מ"ז שהגיהו במשנה שם ר"י אומר הקטנה שבארץ ישראל היא הבינונית שבמדינות ועי' תשו' יד אלי' סי' כ"ו כ"ז:

קנ"ה סכ"א יש מי שאומר שלא אמרו דבהרחקת ששה טפחים בין בור לבור סגי אלא בארץ הרים אבל במקום דרפייא ארעייהו צריך להרחיק יותר וכו' כ"כ הטור סעיף כ"ה משם רב מתתי' גאון ז"ל דהא דתנן לא יחפור וכו' תנא בארץ ישראל קאי (פי' ב"ב דף י"ט סוף ע"א) וכו' משום דמחצבי בהרים ואין נופל כותל שביניהם ואין מזיקות זו את זו אבל בארצות אחרות דרפו ארעיהון וכו' עכ"ל ועי' פרישה:

קנ"ח סכ"ב מרחיקין את גורן קבוע מהעיר חמשים אמה וכו'. כתב הסמ"ע סוף ס"ק מ"ח דמרן המחבר ז"ל השמיט הדין דהרחקת אילן מן העיר כ"ה אמה וחרוב ושקמה חמשים אמה דתנן בב"ב פ"ב מ"ז מפני שאינו נוהג בחוצה לארץ וכמ"ש הטור. וכתב התוי"ט במשנה שם וז"ל ונראה דאף בארץ ישראל אינו נוהג לא בזמן שהיא ביד ישראל וכ"כ הנימוק"י שהיא הלכתא למשיחא. ומפני כן הוא שהשמיט הש"ע להעתיק המשנה. לא כמ"ש מהר"ר פאלק (הסמ"ע) משום שאינו נוהג כחוצה לארץ. שהרי המחבר ש"ע בארץ ישראל היה עכ"ל. וכבר כתב מרן ז"ל גופיה בבדק הבית וז"ל ונראה לי דאף בארץ ישראל אינו נוהג בזמן הזה שהיא בידי עכו"ם בעוונותינו עד שנזכה לזכות בה עכ"ל (והסמ"ע לא ראה הפר בדק הבית עי' ש"ך לעיל סי' ע"ה ס"ק ט"ו וסי' ק"ג סק"ה וסי' קמ"ו סק"ה). ועי' ש"ך ס"ק י"ב מה שהגיה במשנה דסוף ערכין. גם בברכת הזבח ובחזון נחום ובחק

נתן ובהון עשיר שם הגיהו כן ועי' מל"מ פרק י"ג מהלכות שמיטה ויובל סוף הלכה ה' ובתשו' יד אי' סי' צ"ה. וכתב הרמב"ם שם הלכה וא"ו מהתוספתא סוף ערכין. שלא יסתור אדם את ביתו לעשותו גינה ולא יטע חורבתו גינה שלא יחריבו ארץ ישראל עכ"ל: קניה סכ"ה מי שהיתה שדה חבירו נטועה גפנים אי שאר אילנות ובא הוא לנטוע בתוך שדהו גפנים בצד גפנים או אילנות בצד אילנות צריך להרחיק ארבע אמות וכו' במה דברים אמורים בארץ ישר אבל בחו"ל מרחיק וכו' שתי אמות וכו'. עי' לח"מ פרק יו"ד מהלכות שכנים ה"ח:

קנ"ה סל"ו שיש בה דין חלוקה או שחלקוה ברצונם אעפ"י שאין בה דין חלוקה יש לכל אחד וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

קנ"ה סל"ז ומיהו לכתחילה מצי מעכב אפילו בעשן שאינו תדיר. וכ"כ בתשו' אבקת רוכל סי' קי"א וכ"כ מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' ס"ב וכ"כ מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ש"ה וז"ל על דבר עשן שאינו תדיר כעשן התנורים שלנו שאין אופין בהם על הרוב כי אם מערב שבת לערב שבת. אעפ"י שאינו בכלל העשן המוזכר בגמרא דאין לו חזקה דהיינו א תדיר ומרובה כעשן הכבשונות וכו'. אפילו הכי יכו למחות בתחילה כיון דנזקא אוי וכו'. וכן אנו דנים למי שצועק ומוחה בתחילה על תנורים אלו שאין העשן תדיר. ועל עשן הכיריים שמבשלים בהם בכל יום והוי תדיר אלא שאינו עשן מרובה ככבשונות ותנורים. בכולם יכולים למחות עכ"ל. ועי' ש"ך ס"ק י"ט ותשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' מ"ח ותשו' הון רב חו"מ סי' י"א:

בהג"ה אדם שיש לו עכו"ם מערופיא וכו'

סימן קנו

קנ"ו ס"ה ואפילו ואפילו ישראל שעושה מלאכה אצל עכו"ם ורגיל בכך אסור לישראל אחר ליכנס שם וכו'. כתב מהר"ש גאון ז"ל בתשו' משפטים ישרים סי' נ"ז שבמקומו נוהגים דין חזקה בענין עושי הגבינה שאין אדם נכנס בכפר שהחזיק בו חבירו לעשות גבינה ונוהגים חזקה זאת כשאר דיני החזקות שכל הנכנס בגבול חבירו עובר על חרם גמור שגזרו הקדמונים ז"ל וכן עושי הגבינה יש בידם כתב חתום מהקדמונים שכל מי שיכנס בגבולם עובר על החרם הקדום הכתוב בהסכמות החזקות של הבתים והחנויות ע"ש ועי' תשו' דברי חיים ח"ב חו"מ סי' מ"ב. וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו חזקה זאת בעושי הגבינה בכפרי הגוים וכנזכר בתשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' רע"ט. וכן נוהגים דין חזקה בקוני האתרוגים מכפרי הגוים לצורך החג וכנזכר בספר כפות תמרים להר מהר"מ בן חביב על סוכה דף ל"ד ע"ב סוף ד"ה של דמאי וכו'. ונוהגים בחזקות

או להוריש ולהנחיל למכור ולקנות כח וזכות החזקה (עי' פת"ש לקמן סי' ר"א סק"ב וסי' רי"ב סק"ב) וכמו שנוהגים בעיר ארם צובה יע"א בענין חזקת שירות גביית מכס המלך כנזכר בספר מים שאל חו"מ סי' קמ"ו על פי פסק הרב מהר"מ בן חביב הנז"ל שהובא בספר קרבן אשה חו"מ סי' ל"ו דף ס"ז ע"ב וז"ל דמילתא דפשיטא היא דזכות זה חשוב ממון להורישו לבניו. דהא חזינן בענין החזקות של שכירות בתים וחנויות דנוחלין ומנחילין. וכן פשט המנהג בכל ישראל ובודאי דדין תורה הכי הוי. דמה לי ממון מה לי חזקה. והלא חזקה זו נמכרת בממון. ושוה כסף ככסף עכ"ל. וע"ש פלפול ארוך בדין מערופיא ובשאר פרטים המסתעפים. ועי' תשו' שמו משה חו"מ סי' י"ב ובספר משפט וצדק דף נ"ג ריש ע"ב (ועי' תשו' שפות דרבנן סי' א' לענין טענת ירושה בבני הת"ח המוחזקים בהספקת הישיבות בירושלים ת"ו ע"ש ועי' בתשו' הרב בן חביב הנז"ל שהעתקתי מכת"י בחלק יו"ד סי' רנ"ז סעיף ה' ד"ה בהג"ה):

סימן קנז

קנ"ז ס"ט אם רצה אחד מהשותפין להגביה כותל וכו'. עי' לקמן סוף סי' קס"ד. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' ל"ח וז"ל ידוע כי בכל או המדינות. הוא מנהג לבנות עליות מרווחות על רוב הבתים וגם בכותלים שבין שני שותפים. בונה כל אחד עלייה על ביתו וכותל משותף ביניהם. ואחד שרוצה לבנות עלייה בונה ומגביה הכותל. ואם שכינו השותף באותו הכותל של הבית שלמטה רוצה לבנות גם הוא עלייה אז פורע לו חצי הוצאת כותל העלייה. וכן אנו דנין פה צפת בכל יום וכו'. והגידו לי כי בנ"ד אינו בונה עתה עלייה על הבית אלא שרוצה להגביה ביתו של מטה וצריך להגביה הכותל שבינו ובין שכינו כמו קומת אדם פחות או יותר. והוא דבר פשוט שיוכל להגביהו לכ"ע וכמ"ש לעיל. ואם ירצה שכינו ג"כ להגביה ביתו יוכל. וישלם חצי הוצאת ההגבהה שהוציא זה עכ"ל. ועי' תשו' כפי אהרן ח"א חו"מ סי' ז' ובספר צדק ומשפט על חו"מ ס' וה:

קנ"ז ס"ט בהג"ה מיהו על חלקו יכול לבנות מה שירצה. עי' סמ"ע לעיל סי' קנ"ד סעיף כ"ו ס"ק ס"א ותשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' צ"ה ותשו' זכות אבות סי' י"ז

סימן קסג

קס"ג ס"א כופין בני העיר וה את זה וכו' ולקנות ס"ת נביאים וכתובים כדי שיקרא בהם כל מי שירצה מן הציבור. כתב הסמ"ע סק"ב וז"ל ובפרישה כתבתי דלדידן דספרים מצויין בינינו לא נוהגין לכפות בקניית ספרים כי אם בס"ת עכ"ל וכתב המחצית השקל או"ח ריש סי' ק"ן דר"ל לדידן שיצא לאור מלאכת הדפוס. ואיתא בירושלמי סנהדרין פ"ג סוף ה"ט ספרים שזכתה בהן ארץ ישראל אין מוציאין אותן חוצה לארץ ואם כתב על

מנת להוציא מוציא. והובא בפירוש רבינו חננאל הנד"מ בש"ס דפוס ווילנא על סנהדרין דף ל' ע"א ובבעל העיטור ח"א אות ק' בדיני קבלת עדות ובכפתור ופרח פרק עשירי דף כ"ז ע"ב דפוס ברלין. וכתוב בתשו' הלק"ט ח"ב סי' קפ"ז דהדעת נוטה דכוונת הירושלמי לאסור אפילו בספרים שהובאו מחו"ל לא"י על מנת להשתקע ולאו דוקא בספרים שנכתבו בא"י. ולפי זה. הספרים של דפוס הבאים מחו"ל לא"י על מנת להשתקע אסור להוציאן לחו"ל. אלא דיש לומר דהאיסור הוא בס"ת והוא הדין לגמרות ומדרשי חז"ל אבל פוסקים ומפרשים מותר ע"ש. והגאון חיד"א בתשו' חיים שא ח"ב סי' ל"ח אות צ"ה כתב דמסתברא דהא דירושלמי לא איתמר אלא בזמנם דלא שכיחי ספרים אבל בזמנינו דמצויים הרבה ספרים בזול ע"י הדפוס לית לן בה וכעין מה שכתב הסמ"ע לענין כפייה לקנות ספרים. וכתב דלפי זה מיושב המנהג שנוהגים בזמן הזה להוציא ספרים מארץ ישראל לחוצה לארץ ע"ש (ועי' תשו' קול גדול להגאון מהר"מ כן חביב ז"ל סי' כ"ו ובספר שערי צדק להרב חיי אדם ז"ל שפר משפטי הארץ פרה י"א דין ט"ו ובפאת השולחן סי' כ' דין כ"א ובתשו' הגאון רידב"ז שליט"א הנד"מ סי' מ'):

קס"ג ס"ב מי שיש לו חצר בעיר אחרת בני העיר משעבדים אותו לחפור עמהם בורות וכו'. כן איתא בתוספתא בתוספתא פ"ק דב"ב וכן פסק הרמב"ם פ"ו מהלכות שכנים ה"ג. וכתב הרמ"ה בספר יד רמה על ביב שם סי' ע"ו דבארץ ישראל וכיוצא בה עסקינן דצריכי למשתי ממיא דמטרא עכ"ל. ואיתא בב"ק דף פ' וברמב"ם שם הלכה ב' דמי שלקח עיר בארץ ישראל כופין אותו בית דין ליקח לו דרך מארבע רוחותיה משום ישוב ארץ ישראל

קס"ג ס"ב וכל הדר בעיר י"ב חדשים וכו'. כתב מורינו הרב מהר"י בי רב בתשו' סי' כ"ב שנשאל באחד שבא מחו"ל לעיה"ק צפת ת"ו והניח אשתו ובני ביתו בחו"ל ודעתו לחזור ומכר סחורה בצפת. ובתוך כך נודע לו שמתה אשתו ונשא אחותה פה צפת ת"ו וישב עמה בבית אמה קרוב לשני חדשים. וביקש ממנה שתלך עמו למקומו אצל בני ביתו ולא נתרצית לו ובכן נסע לבדו ללכת למקומו ועזב אשתו אצל אמה. ובהיותו בדרך נסיעתו. חזר לצפת ת"ו ומכר שם סחורה. ואמרו לו פרנסי הקהילות שיתן מסים וארנוניות כאחד מתושבי הארץ. והשיב שאין רצונו לדור בצפת. ואמרו לו כי כל עוד שאשתו בצפת יפרע מס או יוליכנה עמו. והשיב שהוא הולך למקומו ואשתו על כרחה תבוא אחריו. ועוד שהוא פורע מסים וארנוניות במקומו שהוא כתוב שם בפנקס המלך והמלך אינו שואל מהיהודים אלא מס אחד והוא מוכרח לפורעו במקום שהוא כתוב שם. ואח"כ הגיע הענין בעש"ג שבצפת תיו והוציא חוגי"ט דהיינו כתב פיטור מן השופט שהוא

פטור מכל מסים וארנוניות ואפילו שתישאר אשתו בעיר. והשיב הרב ז"ל שאינו חייב לא מדין תורה ולא מדינא דמלכותא ולא מצד המנהג דמדין תורה כיון דלא דר בעיר י"ב חודש פטור ממסים וארנוניות ואפילו כבר ישב בעיר י"ב חודש אינו חייב אלא בעודו בעיר אבל אם יצא מן העיר ללכת לישב בארצו ובמקומו פטור ואפילו קנה בית דירה בעיר והלך לו פטור וישיבת אשתו בעיר אינו מעלה ומוריד לענין המסים וארנוניות כיון שנשארת בעיר שלא מרצון בעלה. וכ"ש שלא קנה ולא שכר לה שום בית דירה אלא נשארה בבית אמה. ואפילו אם שכר לה בית דירה. לפי דעת רוב הפוסקים ז"ל אינו חייב אלא עד שישב בעיר י"ב חידש שאינו דומה בזה שכירות בית לקנין בית וכו' ואעפ"י שיש לומר דאם הוא עם אשתו הו"ל כקונה בית דירה ויתחייב מיד הרי בנ"ד לא בא עם אשתו לגור אלא דרך מקרה נשא אותה כששמע ממיתת אשתו ונשאה לפרנס יתומיו כההיא עובדא דיוסף הכהן (במו"ק דף כ"ג) וכ"ש שבפירוש היה אומר שאין כוונתו להשתקע ולא להתעכב וכן עשה. גם מצד מה דקיי"ל (בב"ק דף קי"ג ובחו"מ סי' שס"ט) דינא דמלכותא דינא. הרי ידוע ומפורסם כי מדינא דמלכותא אינו חייב כיון שהוא פורע במקומו ובארצו. ועוד דכבר יש בידו חוגי"ט מהשופט שהוא פטור והוי דינא דמלכותא. ומצד המנהג. אם היה מנהג קבוע בהסכמת הקהילות לחייב. יש בידם לבטל ההלכה וכדאיתא בירושלמי (ב"מ רש פ"ז). אבל בנ"ד המנהג הוא בהיפך. והנה אני מעיד שבאו הימים שעברו. באו כמה בעלי בתים ונשארו יותר מכמה חדשים ולא היו מסייעים בשום דבר לקהילות. ונשאתי על זה. ואמרתי שהיו חייבים ליתן מיד. שרובם היו קונים בית דירה. והאחרים שלא היו קונים. היו עושים מעשים מורים בהם שרצונם להתעכב כל ימי חייהם ועוד שהיה המנהג שהבאים לגור בארץ הם ובניהם ונשיהם וטפם. מיד היו מכריחים אותם ליתן את המס. ולא עלה בידי. אלא שנתעכבו כמה חדשים ולא היו מסייעים בשום דבר ע"ש באורך. ובתשו' תלמידו הרב המבי"ט ח"א סוף סי' ע"ז כתב וז"ל המנהג ידוע ופשוט במקום זה בצפת תוב"ב שכל מי שאינו דר במדינה עם בני ביתו אינו מעלה מס עם בני העיר כלל וכלל עכ"ל ובסוף סי' פ"א כתב וז"ל והמנהג ג"כ במדינה הוא שאינו פורע אלא מי שידוע שבא להשתקע ולא מי שהוא עומד ללכת למקום אחר עכ"ל ועי' תשו' רבותינו הרב מהר"מ אלשיך סי' ס"ה והרב מהריט"ץ סי' קע"ו:

קס"ג ס"ג כתב מורינו הרב מהרימ"ט ח"ב חו"מ סי' ס' וז"ל על דבר מה שתבע השלטון ליושבי ירושלים תוב"ב שכל הבא לדור בה מזה שלש שנים שיפנה וילך לו. ושוב אמר שכל מי שבא מזה עשר שנים. ושוב נתפשר ע"י טובי העיר בסכום ממון ופייסו אותו ונסתלקה אותה תביעה מעל כל הקהל. ראיתי דברי כת"ר טובים ונכוחים שמאחר שכל

עילה של מושל אינו אלא על הממון. ראוי לכל הציבור להשתתף בפירעון. כי אין כוונתו של מושל שילכו מהעיר כי מה הנאה יש לו. אלא תואנה הוא מבקש כי ידע שיצר להם גם אל כללות הקהל מבלי היות להם מי שיסייעם בפרעונות ההווים יום יום. והואיל ונתפשרו עם המושל בשם הקהל. ראוי שתהיה ההטלה נגבית בשני דרכים. חלק אחד כולל לפי ממון ככל שאר הפרעונות. וחלק אחר לאותם הבאים מבחוץ לפי קירוב בתים מעשר שנים ואילך ע"ש ובכנה"ג הגהב"י אות ע"ד:

קס"ג קס"ג מ"ג בהג"ה אם היו רגילין תחילה לתת על פי הערכה יכולין לשנות ולתקן על פי השבועה וכו' כתוב בקשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' קל"ט כי בעיר קדשינו צפת ת"ו המנהג פשוט בקהילות שמשלש שנים לשלש שנים מעריכין כל איש ואיש את ממונו בשביל המסים לפי אומדן דעת המעריכין. ואם איזה מהנערכין מערער. נשבע על מה שיש לו ומשלם על פי שבועתו. ויש תקנה בעיר שהמסרב מלפרוע המס שהוא חייב כנז"ל. יטלו ממוני הקהילות את הסך מן כיס קהל האיש המסרב ואח"כ יגבו בני קהילתו ממנו ובסי' נ"ו הובא שנהגו פה צפת ת"ו שלא יעלה ערך שום עשיר יותר על שני אלפים זהובים אפילו יהיה מופלג בעושר. וכתב בסוף הסי' ד"ה וא"כ וכו' דאם ירצו בעיר אלהינו ת"ו להעמיד הדבר על דין תורה יכולים. משום שהמנהג אינו קבוע מתחילה. כי מתחילה היתה הקצבה עד שיעור אף ות"ר פרחים ואח"כ עשו עד שני אפים. ועוד כי לעולם לא הוו צייתי אהדדי אלא דהוו צווחי ככרוכיא ולית דאשגח בהו עכ"ל ועי' חקרי לב חו"מ ח"א סי' קט"ו:

קס"ג ס"ג בהג"ה ואם שמו המס על כל אחד מהם מה יתן וכו' ואפילו העני אח"כ וכו' וכן אם היה עני והעשיר וכו' וכל עניני מסים הולכין אחר מנהג הקבוע בעיר שעשו כן שלשה פעמים (עי' לקמן ריש סי' של"א בהג"ה) אעפ"י שהוא מנהג גרוע אין מדקדקים בעניני המסים. עי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ר':

קס"ג ס"ג בהג"ה והא דאין נותנים מקרקעות היינו מבתים וכדומה שאינו מרויח בהן אבל אם יש לאדם שנים או שלשה בתים ודר באחד מהן וכו'. כתוב בתשו' מורינו הרב מהר"מ גלאנטי סי' קי"ד כי נוהגים בארץ ישראל ת"ו שראשי הקהילות אין מטילים מס על הבתים לחושבם כמו סחורה או מעות. כי הבתים בארץ ישראל ההפסד שלהם מרובה על הריווח ואין בעלי הבתים פורעים לא האבארי"ס שעל הבתים מדינא דמלכותא כעריכת ראשי הקהילות:

קס"ג ס"ד כל הדברים הצריכים לשמירת העיר לוקחים מכל אנשי העיר ואפילו מהיתומים. עי' מטה שמעון הגהב"י אות קנ"ד דבשאר מסים שאינם לשמירת העיר

פטורים היתומים לדעת הרמב"ם ז"ל. ומה שכתב מרן ז"ל בב"י סעיף ט"ז משם הנימוק"י שהרמב"ם כתב שחייבים. נראה דט"ס הוא וצ"ל הרמב"ן ע"ש. וכ"כ בכתונת פסים על הנימוק"י פ"ק דב"ב. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סוף סי' ע"ט שאין מנהגינו בכל אלו המקומות שיפרעו היתומים מס עד שיגדלו עכ"ל. גם בתשו' פני משה ח"א סי' ד' הובא מנהג עיה"ק צפת ת"ו שאין היתומים פורעים מס. ומצאתי בתשו' מור ואהלות חו"מ סי' וא"ו דף ע"ט ע"ד משם הרב מהר"ר שלמה הכהן ז"ל שבעיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים ליקח מס אפילו מיתומים קטנים:

קס"ג ס"ד לשמירת העיר לוקחים מכל אנשי העיר וכו' חוץ מתלמידי חכמים וכו'. עי' תשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תשנ"ב בענין המחלוקת שהיה בעיה"ק ירושלים ת"ו בין הבעלי בתים ובין החכמים על דבר פרעון שכר שומרי השכונה (ובענין המס מתלמידי חכמים פי' מה שכתכתי בחלק יו"ד סי' רמ"ג סעיף ב'):

קס"ג ס"ה בהג"ה יש מקומות שנוהגין שחזן ביהכ"נ פטור ממסים וכו'. כתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' דף ק"ד צ"א סוף ע"ב כי כן נוהגים פה צפת:

קס"ג ס"ו בהג"ה הקהל שותפין זה עם זה במסים הקצובים אבל בעלילות אין שותפין ואם המושל מעליל על קצתן אין האחרים חייבים ליתן וכו' ועי' לעיל סי' קכ"ח וכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' קפ"ח בענין דיין הקהל שבירושלים ת"ו שהעליל עליו המושל לסיבת היותו דיין הקהל. מחויבים הקהל לשלם ההפסד וכו' (עי' לעיל סי' קל"א סעיף ז' ולקמן סי' קע"ו סעיף מ"ח בהג"ה ובסוף סי' קפ"ח ובעבי"ט ח"א סי' קכ"ג קכ"ד וח"ג סי' קנ"ו ותשו' בית דינו של שלמה חו"מ סי' יו"ד). גם מצד המנהג כי כל מה שיארע לדיין או לנאמני הקהל. הציבור פורעים בעדם וכו' ע"ש. ובסי' רכ"ח כתב עוד הפעם על נדון הנז"ל וכתב בד"ה והטענה הרביעית וכו' וז"ל כי הוא ידוע משנים קדמוניות כי כל הקהילות הקדושות ששולחים מעות לירושלים. הם יודעים כי מלבד שמפזרים לבעלי תורה ולעניים. הם מוציאים גם לכל ההפסדות שיארעו בקהל וכו' ע"ש ועי' תשו' פני משה ח"ב סי' י"ז דף ל"ב ע"ג ותשו' אורים גדולים סי' רי"ג רי"ד רט"ו ריו"ו:

סימן קסח

קס"ח ס"א שטף הנהר זיתיו ושתלן בתוך שדה חבירו ואמר הלה זיתי אני נוטל אין שומעין לו בארץ ישראל משום ישוב הארץ וכו'. עי' נחפה בכסף ח"א חו"מ סי' ד' וסי' ה' ופרי הארץ ח"ג חו"מ סי' ב':

סימן קעא

קע"א ס"ג אין חולקין וכו' ולא את השדה עד שיהא בה זריעת תשעה קבין לכל אחד ולא הגינה עד שיהא בה חצי קב לכל אחד ואחד ולא את הפרדס עד שיהא בו בית שלשה קבין לכל אחד ואחד במה דברים אמורים בארץ ישראל וכיוצא בה אבל בבבל וכיוצא בה אין חולקין את השדה עד שיהא בה כדי חרישת חרישת יום לזה וכדי חרישת יום לזה ולא את הפרדס עד שיהא בו ל"ו אילנות לזה ול"ו אילנות לזה כדי עבודת אדם אחד ביום אחד וכו':

סימן קעב

קע"ב ס"ט אבל אכסניא של מלך לפי בני אדם. עי' בהג"ה ובסמ"ע סוף סק"ך כי יש מפרשים דהיינו חיל המלך המוטל על בני העיר לתת להם אכסניא בבתיהם. ועי' דרישה משם נימוק"י וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' רל"ט דהיינו דוקא כשאינם מבקשים רק בתים לדור בהם. אבל כשמטילים ממון ונוטלים סך גדול כדי להניחם וללכת להם. יש לומר דאזלינן בתר שבח ממון וכו'. ובסוף דבריו כתב כי כן הוא מנהג מקומינו שהעשירים יתנו לפי עשרם והעניים לפי עניים ע"ש ועי' פת"ש סק"א:

סימן קעה

קע"ה ס"י המוכר על תנאי וכו' אין בעל המצר יכול לסלקו עד שיתקיימו התנאים וכו'. עי' תשו' זרע יעקב סי' ט"ו דהא דמרגלא בפומא דאינשי דהמוכר קרקע על דעת לעלות לארץ ישראל אין בו דינא דבר מצרא הוא לאו דוקא שא הוא הדין במוכר על דעת לנסוע למקום אחר דחשיב ג"כ כמוכר על תנאי וכדלקמן סי' ר"ז סעיף ג' ע"ש ועי' תשו' תקפו של יוסף ח"א סי' י"א:

סימן קעו

קע"ו ס"ח ואם מתחילה נתעסק בו אחד לבדו וכו' כתב הסמ"ע ס"ק כ"ה דגירסא זו עיקר ולא כמ"ש בטור (ובש"ע הישן משנת שכ"ז) נתעסק בו כל אחד לבדו וכו' ע"ש. והש"ך ס"ק י"ז כתב דמהר"א ששון מיישב גירסא זו בדוחק. ועי' נה"מ סוף ס"ק י"ז:

קע"ו סי"ט אחד מהשותפים או מהמתעסקים שמת בטלה השותפות או העסק וכו'. כתב הרב בעל שורשי הים בתשו' שפת הים חו"מ סי' ל"א שנשאל בראובן ושמעון ששלחו אותם רבני ארץ ישראל בשליחות מצוה כנהוג. ובתחילת השליחות בבואם לקהילה ראשונה. הוכרחו שניהם ע"י סיבה עצמיית להתפרד זה מזה באופן שילך ראובן לבדו לגבות כל פרי השליחות הנהוג ושמעון ילך לבדו לעשות פרט אחד בלבד חוץ מענין השליחות. והתנו ביניהם שכל הריוח הבא לחלקם מן השליחות הנז"ל בין מן השליחות

הנהוג הנז"ל ובין מן הדבר הפרטי הנז"ל יתחלק בין שניהם חלק כחלק שוה בשוה. ואחרי עבור איזה זמן מת שמעון. וכשנודע מיתתו לראובן שלח תיכף מכתב לאחד מגדולי הדור שבערי פראנקייאה שכיון שנשאר הוא לבדו. אין לו ליתן מאז והלאה ליורשי שמעון שום חלק ממה שהוא טורח לבדו ועל זה סומך לילך הוא לבדו ולטרוח ולסיים כל השליחות. ואח"כ הזמין לו השי"ת הקדש אחד שהיה טמון שבעים שנה שלא נודע עד עתה גם היה לו חן בעיני העם וגבה פירות הקדש ארץ ישראל במוקדם על שבע שנים העתידים לבוא. והשיב דאם יש מנהג קבוע בין שלוחי ארץ ישראל בענין כזה שמת אחד מהשלוחים בתוך זמן השליחות. יעשו כמנהגם. וכמ"ש הרשד"ם חו"מ סי' קנ"ו בכיוצא בזה ואם אין להם מנהג קבוע אין ראובן חייב לתת ליורשי שמעון חלק בכל מה שטרח אחרי מות אביהם ובפרט דאין יורשי שמעון ראוים לעסק השליחות ובכי האי גוונא לכ"ע אין להם זכות. והגם שכתב הכנה"ג חו"מ סי' קע"ו הגה"ט אות קע"ז משם תשו' מהר"י בי רב סי' כ"ו בשם הגאונים ומהר"מ גלאנטי סי' ה' ושאר פוסקים ז"ל דהא דקי"ל במת אחד מהשותפים בטלה השותפות היינו כשביטל השותפות בפירוש בפני עדים ביתומים גדולים ובפני בית דין ביתומים קטנים. הרי בנ"ז כתב על זה לאחד מגדולי הדור וכו' ולא היה אפשר לו באותה מדינה לבטל השותפות אלא כן. אמנם מה שיש לצדד בזכות היורשים הוא דידוע דהקצבות הנהוגות לתת לארץ ישראל הרי הם קצובות ומונחות בכל עיר ועיר. ואפילו הנדבות החדשות שאינן קצובות מקדם מ"מ העיקר הוא המכתבים שכותבים רבני ארץ ישראל ונותנים ביד השליח למוסרם בכל עיר. וא"כ במקומות שכבר נמסרו המכתבים בחיי שמעון. אעפ"י שגביית הקצבות והנדבות עשאן ראובן אחרי מות שמעון. זכו בהם יורשי שמעון בכל חלק הנוגע לאביהם. דזה דומה למה שכתב הכנה"ג שם הגהב"י אות כ"ט על נדון מהרש"ך ח"ב סי' קפ"ד אבל במקומות שלא נמסרו המכתבים עד אחר מות שמעון לא זכו בהם יורשיו. וכ"ש שאין להם זכות בההקדש שנתגלה לראובן אחר מות שמעון וטרח בו הוא לבדו להוציאו לאור שזה לא היה בכלל השליחות וכן אין להם זכות במה שלקח פירות הקדש במוקדם על שבע שנים מה שאינו נהוג ואינו בנמצא לעשות כן בשום מקום ע"ש באורך. וכ"כ בספר עיני דוד על הרמב"ם פ"ה מהלכות שלוחין ושותפין דף מ"ט ודף נ':

קע"ו סמ"ח מהאמצע ומשנה השותפות וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן קפג

קפ"ג ס"ו היה השער קצוב וידוע והוסיפו לשליח במנין או במשקל או במדה כל שהוסיפו לו המוכרים הרי הוא של שניהם וחולק התוספת השליח עם בעל המעות ואם

היה דבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות. וכתב בהג"ה מיהו אם אמר המוכר בפירוש שנותן שנותן לשליח הכל של שליח. כתב המטה יוסף ח"א חו"מ סי' ט' דף צ"ז ריש ע"ג דנוהגים מנהיגי הק"ק להתנות עם השד"ר כי כל מתנות שיתנו לו אף שיאמרו לו בפירוש שהם לו לבדו הכל לאמצע ודינא הכי הוא הואיל ובאה ההנאה להשליח ע"י הק"ק שהרי הם סייעו בהוצאות שתי ידות וגם שאולי הק"ק לא היו נותנים לו בכל מקום די מעות ההוצאה המצטרכת. אלא משום דיש אומרים דכשהוסיפו לשליח אמרו בפירוש שנותנים לשליח דהכל של שליח. לפיכך מתנים בפירוש שאף שיתנו מתנות לו בפירוש שיהיה לאמצע. כיון שההנאה באה לו בשבילם ע"ש. ובזה אזלא לה תמיהת הרב מהר"י ששון בתשו' כנסת ישראל דף ך' על נדון שד"ר דעיה"ק צפת ת"ו שהתנו עמו כנז"ל. מדברי המרדכי פ"ק דב"ב סי' תצ"ז שהובא בקיצור בב"י יו"ד סוף סי' רנ"ג (ועי' תשו' כרך של רומי סי' י"ט דף פ"א פ"ב מה שהאריך בדברי המרדכי הנז"ל ובדברי הב"י או"ח פי' תרצ"ד) ונשאל הרב מטה יוסף בסי' הנז"ל לענין מה שמתנים עם השד"ר שאפילו מציאה בדרך יהיה לאמצע שני חלקים להק"ק וחלק אחד להשד"ר והשד"ר הוליך עמו ספרים שלו ומכרם ביוקר וטוענים הק"ק שגם הריוח של הספרים יתחלק לאמצע. והאריך בשקו"ט בדין דלעיל סי' קע"ו סעיף יו"ד ואילך ובדין דיו"ד סי' קע"ז סעיף כ"ט ובתשו' הרשד"ם חו"מ סי' קס"ח. ומסיק דהדין עם הק"ק ע"ש. ועי' תשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ד' דף ל"ה ע"ג וע"ד. ובתשו' שמו משה חו"מ סי' ך' שקיל וטרי טובא בדברי המטה יוסף הנז"ל לענין אם כתב השד"ר קמיעות וצורות מנורות בעת שלא יכול להתעסק בשליחותו כגון בלילות וכיוצא בזה. אם חייב לחלוק הריוח עם הק"ק ע"ש. ועי' בתשו' כנסת ישראל הנז"ל ונשאל הרב מהר"י עייאש בתשו' בית יהודה ח"ב סי' נ"א דף ק"ל ע"ד לענין שד"ר עיה"ק ירושלים ת"ו ששלח איגרות בקשת נדבה משמו ומשם חכמי וגבירי עיר ארגיל לעיר אחת חדשה שאיננה מכלל העיירות והמדינות המנויות בפנקס שליחותו. וכן שלח מכתבים כנז"ל עם מכתבים שבידו מירושלים לעיר אחר שהיא מכלל העיירות שבפנקסו שמחמת שיבוש הגייסות לא היה רשאי לכתת רגליו ללכת שם. והמכתבים עשו פרי בשתי העיירות הנז"ל ושלחו נדבתם לעיר ליוורנו על דעת לשלוח דרך ישר לירושלים ת"ו ולא הגיעו המעות ליד השד"ר. ויש להסתפק אם השד"ר יש לו חלק בהם כיון דלא באו לידו ורשותו כלל. והאריך שם בדין דהיה השער קצוב וכו' הנז"ל ובדין דלקמן סעיף ז' בהג"ה דמי שהיה עושה סחורה וכו' ובדינים דלעיל סי' קע"ח סעיף ג' ודלקמן סי' רס"ד סוף סעיף ד' בהג"ה וריש סי' של"ו וסי' שע"ה סעיף א' ה' ז'. ומסיק שזכה השד"ר ליקח חלקו בהם כיון דע"י השתדלותו וטרחתו נעשית

הנדבה ע"ש ועי' תשו' שמו משה הנז"ל חו"מ סי' יו"ד. והנני מעתיק נוסח כתב שטר פשר התנאים הנהוג לכתוב האידנא פה עיה"ק צפת ת"ו. בסי"ט וכו' אנחנו חכמי ורבני ופרנסי ומשגיחי ומנהלי כוללות עיה"ק צפת ת"ו והשד"ר פלוני שנתמנה מאתנו שליח ומורשה ואנטלר גמור ללכת בשליחות כוללות עיר קדשינו תיו לכל עיירות מחוז פלוני וכל הנלוה ומתייחס אליהם על פי הפשר הנעשה בינינו ובינו בתנאים שרירים וקיימים כפולים ומכופלים עשויים כתנאי בני גוב"ר. נתרצינו בהם משני הצדדים ונתקיימה השליחות הנז"ל. ואלו הם. נתחייב השד"ר הנז"ל לכתת רגליו הוא ולא שלוחו לכל עיירות וכפרי המחוז הנז"ל, ומכל הנכנס תחת ידו בכל השליחות הנז"ל יתנכה כל ההוצאות שיוציא לצורך השליחות הנז"ל מיום צאתו מעיר קדשינו ת"ו עד חזרתו לחיים ולשלום וכן יתנכה סך חמשה גרוש בכל שבוע ושבוע לצורך סיוע הוצאת בני ביתו וסך חמש מאות גרוש לשנה לצורך הוצאות מלבושים בעבורו כל שנה ושנה בזמן סיבובו בשליחותו דהיינו שכל מה שיוציא לצורך מלבוש מחוט ועד שרוך נעל יהיה חשבונו כנגד סך חמש מאות גרוש הנז"ל בין שיוציא פחות מסך הנז"ל בין שיוציא יותר מסך הנז"ל, וכל הנשאר מהנכנס תחת ידו יתחלק לשלשה חלקים חלק אחד לו ושני חלקים לכוללות וחכמי עיר קדשינו ת"ו. ואם יתנו לו מלבושים וכיוצא בתורת מתנה ישתמש בהם כל עוד שהוא סובב בשליחותו. ואח"כ יהיה בהם שומא ויכנסו לאמצע להתחלק בינו ובין הכוללות באופן הנז"ל, ונתחייב להשתדל בכל כחו לקרב כל מין תועלת והנאה לכוללות עיר קדשינו וללכת לכל מקום ממקומות הנז"ל הוא ולא שלוחו זולתי היכא דלא אפשר ליה מחמת אונס המונע אותו באמת וצדק. ונתחייב לקבץ כל הנידר והנידב מן קצבות ונדבות ודורונות ומתנות וקופות והקדשות וצוואות וירושות ועזבינות וכפל הקצבה ונדבה ומחצית השקל וכל מין דבר נהוג ושאינו נהוג. כללי ופרטי. מאת כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא לשם כוללות וחכמי עיר קדשינו ולשם אדונינו התנא האלהי הקדוש הרשב"י זיע"א ושאר התנאים הקדושים זיע"א השוכנים בעיר קדשינו. ובכל מקום מדרך כף רגלו רגלו יראה לחדש דבר הן לכוללות עיר קדשינו הן למעלת הת"ח הי"ו הן לסיוע בניני הקדש. וכל מין ריוח והכנסה והנאה שיזמין לו השי"ת מיום צאתו מעיר קדשינו לידו או ליד שלוחו במקום אונס כנז"ל מתנת יחיד או רבים זהב וכסף ושוה כסף ובגדים תפורים ושאינם תפורים וכל מידי דמתקרי נכסי ואפילו מציאה בדרך. בין שיבואו לידו בהיותו סובב בשליחותו ובין שיבואו לידו אחר חזרתו סמוך או מופלג הכל יהיה לאמצע להתחלק באופן הנז"ל. וכן בכל מה שישלחו המתנדבים מערי שליחותו לידינו בהיותו סובב בשליחותו יתחלק כנז"ל והיינו דוקא במקומות שדרכה

בהם כף רגלו אבל במקומות שלא הלך שם בעצמו אין לו שום זכות בכל הבא לידינו מהתם להכא. ונתחייב לכתוב בפנקסו הקופות לבד ונדרים ונדבות לבד. והותנה בינינו שאין לו רשות להסתחר בכסף קדשים הנז"ל אפילו בענין שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד. ואפילו אם יברר חלקו להסתחר בו יהיה הריוח לאמצע ואם יהיה הפסד יהיה כל ההפסד עליו לבדו דוקא. ואין לו רשות להלוות לאחרים ואפילו במשכון זהב וכסף אלא קמא קמא דמטי לידו הוא מחויב לבקש דרך ישר ובטוח להגיעו לידינו או לשולחו דרך פוליס"ה על פי סידורינו. ובגמר שליחותו בעזה"י הוא מחויב לבוא לעיר קדשינו לטהר חשבונו היטב ולישבע שבועת השותפים בנקיטת חפץ בתפילין. ומחויב לישבע תיכף לביאתו ולא יתאחר יותר מזמן שני חדשים מיום בואו ואם יעבור ויתאחר יותר מזמן הנז"ל לא יותן לו כסף הספקתו בחד"ר שיעלה מיום בואו עד יום השבועה ואריה דשבועתא רביע עליה לעלם ונעכב מממונו ומכל זכות השייך לו עד שישבע. עוד הותנה בינינו שאם יצליח בעזה"י לעשות איזה הקדש לשם כוללות עיר קדשינו או לשם מעלת הת"ח הי"ו. אם יביא עמו סכום הקרן של ההקדש יקח סך עשרה למאה מגוף הקרן ואם ושאר הקרן מונח ביד המקדיש או ביד אחרים והוא יביא שטר ההקדש כתחז"ל יקח סך עשרה למאה מן פירות ההקדש שיבואו בכל שנה ושנה כל זמן שהפירות קיימים. עוד הותנה בינינו שאחרי שבועתו כנז"ל יקח בהספקה בחד"ר סך כו"כ תוספת על שיעור סך ההספקה שהיה לוקח טרם צאתו לשליחות הנז"ל ואם יעבור על חיובו הנז"ל ויחזור לעיר קדשינו קודם גמר כל השליחות בכל המקומות שהולכים שם השלוחים הקודמים לו. לא יותן לו תוספת בחד"ר הנז"ל עד אחר שיחזור שם ויגמור כל השליחות. עוד הותנה בינינו שאין לו רשות וזכות למכור או לתת במתנה את כח זכות שליחותו הנז"ל לשום אדם זולתי אם ירצה להחליפנה עם שד"ר אחר שכבר זכה בשליחות על פי שטר פשר הרשות בידו אך בתנאי שיהיו החליפין על פי הסכמתינו אנחנו החו"מ. עוד הותנה בינינו שאין לו רשות להתעכב בעיר קדשינו מלצאת לשליחותו יותר מזמן כו"כ ואם יעבור ויתעכב יותר מזמן הנז"ל יפסיד זכות שליחותו והרשות בידינו לתת זכות שליחותו לאיש אחר. וכל התנאים הנז"ל נעשו ונגמרו בינינו ובינו באופן היותר מועיל לפום דינא כהוגן וכתקנת חז"ל בחיוב גמור ובקנין גמור ושלם במדל"ב מעכשיו כראוי וכתחז"ל שקנו אחרים מידינו ומיד השד"ר פלוני הנז"ל ובשבועה חמורה לאשר ולקיים את כל הנז"ל מראש ועד סוף בלתי שום שינוי ותמורה כלל. והכל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בביטול כל מודעי וכו' ובפיסול עידי מודעא וכו' לדעת הרשב"א זלה"ה. ועל דבר אמו"ץ חתמנו שמותינו פה עיה"ק צפת ת"ו והכל שריר ובריר וקיים עכ"ל.

ומצאתי בקונטריס עט סופר למורינו הרב מהר"ח מודעי ז"ל סי' ר"ח נוסח כתב פיטורין שנותנים המנהיגים להשד"ר וז"ל. מודים אנחנו הבאים על החתום חכמי ומנהיגי ופקידי עיה"ק ת"ו בכח המסור בידינו משרי וטפסרי ורבני קושטאנדינא יע"א העומדים על הפקודים ובכח המסור בידינו מחכמי ורבני תקיפי ארעא. איך אנחנו פוטרין את פלוני השד"ר. הי"ו מכל טענה ותביעה ותלונה ותואנה לא כסף ולא שוה כסף לא שבועה ולא גלגול שבועה ולא דין ודברים ולא שום תרעומת כלל ועיקר. יען את הכל עשה יפה בעתו ולפעלא טבא אמרינן יישר. ומעתה ומעכשיו אנו מוחלים לו מחילה גמורה ושלימה וחלוטה מלב ומנפש מחילת שמים מחילת הבריות מחילת עלמין דלא להשנאה ודלא למיהדר מינה לעלמין. ואנחנו פוטרין אותו משבועה קלה וחמורה וחרם סתם ואפילו הדרת הראש. ובכן הוא פטיר ועטיר מכל דבר כלל ועיקר וחומר וחוזק שטר פיטורין דא כחומר וחוזק כל השטרות הכשרים דנהיגי בישרא העשויין כהוגן וכתקנת חז"ל דלא וכו' ודלא וכו' בביטול וכו' ובפיסול וכו' לדעת הרשב"א זלה"ה ולא יורע וכו' אלא הכל יהיה נדון לזכות ויפוי כח פלוני השד"ר הנז"ל וידו על העליונה ויד המערערים כנגדו על התחתונה ועל דבר אמו"ץ ולראיה ביד השד"ר הנז"ל חתמנו שמותינו פה עיה"ק וכו' עכ"ל:

סימן קפה

קפ"ה ס"ד אמר בעל הבית לסרסור המותר שימכר על על כך יהיה שלך אעפ"י ששתק הסרסור זכה במותר וכתב הש"ך סק"ה דהוי נמי שומר שכר. כ"כ בתשו' מהרי"ק סי' קנ"ה הובא באורך בב"י לקמן סי' קפ"ו מחודש ב' ועי' בהג"ה לקמן ריש סי' ש"ג. וכתב מורינו הרב מהר"ח רופא בספר מעשה חייא בחלק התשו' סי' וא"ו שנשאל בראש ישיבה שהוצרך למעות לצורך הישיבה ולצורך המקום ואמר לאחד מבני הישיבה שילך לסבב בעיירות במכתבים שיתן לו ויביא מעות לפקח צרכיהם ויקח חלק מהמעות בעד טרחתו. וההוצאה יקח מן האמצע והלך ונתקל באמצע הדרך והוצרך להוציא הוצאות להתרפאות לעשות שליחותו ונטל אותם ההוצאות מן האמצע כשאר ההוצאות וטוען הראש ישיבה כי על השליח הם כל אותם ההוצאות כי מזל השליח גרם. והשיב דנראה דהוצאה זאת היא על השליח ולא מהאמצע. ממה נפשך. בין אי אמרינן דהאי שליח הוי כשכיר ופועל. בין אי אמרינן דהוא שותף מאחר שהראש ישיבה באגרותיו והשליח בדיבורו והלוכו מרויחים וחולקים כפי תנאם. דאי אמרינן דהוא כפועל ושכיר. בודאי דהוצאה זאת היא על השכיר ובפרט שהוא הלך בשכרו ואליו הוא נושא את נפשו כדאמרינן בגמרא (ב"מ דף קי"ב פ"א) שעל שכרו עלה בכבש ונתלה באילן וכו' ומחמת

שכרו הכניס נפשו בסכנה (עי' תשו' מהרי"ק סי' הנז"ל משם תשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' ך' הובא בב"י לקמן סוף סי' קפ"ח). וא"כ אחר שבלי תנאי הזכרת ההוצאות היה פשוט אם הזכירו סתם על השכר הקצוב שהוא חלק כו"כ מאשר יביא ולא הזכירו ההוצאות על מי יהיו. שבודאי יהיו על השכיר (עי' תה"ד סי' שכ"ג הובא בקיצור בסמ"ע לקמן סי' של"ב סק"ח וקצוה"ח סי' שי"ג סק"ב). א"כ גם עתה שפירשו ואמרו שההוצאות לאמצע. אחר שכל מיני הוצאות אינם יוצאים מהאמצע מפאת הדין אלא מחמת התנאי. כל אשר נוכל לפרש פירוש מלת הוצאות על צד המיעוט נפרש. והרי ההוצאה המורגלת להולכי דרכים היא הוצאת השכירות של הבהמה ואכילה והפונדק ודומיהם ולא הוצאת החולאים והמקרים הבלתי מתמידים. וא"כ הבא לפרש ולהרבות. עליו להביא ראיה. כי הוא המוציא. וראיה לדבר כי הרי אמרינן וכו' כל המתחייב בפרנסת אדם מחויב לפרנסו כשאר בני אדם ואם חלה אינו חייב לרפאותו וכו' (עי' לעיל סי' ס' סעיף ג' בהג"ה ובאה"ע סי' קי"ד סעיף ץ). ואף שהשליח תפוס וכבר עשה ההוצאות מהאמצע. לא מפני זה יהיה נקרא הראש ישיבה התובעו מוציא. ונאמר שעליו להביא ראיה. כי היינו דוקא היכא דאנו מסופקים בדין וכו'. אמנם בנדון זה כבר נודע לנו דבפירוש מלת הוצאות לא יכנס רפואת החולאים וכדומה. ונמצא כי המעות שגבה השליח. תיכף בהכנסתם לידו נכנסו בחזקת ראש הישיבה ובחזקתו כפי תנאי חלקם שהתנו. וכשהוציא מהם בדבר אשר חשב שנכנס בכלל מלת הוצאות הוציא שלא כדין וחייב להחזירם וכו' וכו'. ושמא תאמר האי שליח לאו פועל מיקרי אחר ששכירותו אינו בין יביא בין לא יביא יפרעו לו כפועל בטל אלא אם יביא יקח כו"כ ואם לא יביא לא יותן לו אפילו פרוטה. הא לאו מלתא היא. כי אעפ"י ששכירותו היא על צד אחד מ"מ שכיר מיקרי וכמ"ש בתשו' מהרי"ק סי' קנ"ה (הנז"ל) שכיון שיש צד אחד שאם יהיה נמכר בתוספת מהשיעור יהיה המותר של הסרסור הוי הסרסור שומר שכר וכו'. וכ"ש בנ"ד דהוי קרוב לודאי. דישראל רחמנים וגומלי חסדים אל ישיבו דך נכלם ולא ישלחוהו ריקם. ואם נאמר דהאי שליח שותף מיקרי דהראש ישיבה באיגרותיו והשליח בהילוכו ודיבורו והשתדלותו הוו כשני אומנין ושותפין המשתתפים בממון זה מנה וזה מאתים וחולקין כפי תנאם. עם כל זה. הוצאת הרפואה. מן הדין אינה מן האמצע וכמ"ש בחו"מ סי' קע"ז סעיף ג' וכו' וכו'. א"כ כלל היוצא דאפילו דהוי האי שליח שותף. מתרפא מן הסתם משל עצמו. ונמצא כי כשהתנה שההוצאות לאמצע אינו זוכה בהוצאת הרפואה מן הדין כי אם מחמת התנאי וזכינו לדין כיון שאינו נכלל לפעמים בכלל הוצאות כנז"ל, שהבא לומר שנכנס. עליו להביא ראיה. והוי על השליח ע"ש באורך. ועי' תשו' תורת חסד להרב מהר"ח פרחיה

סי' רע"ט ונחפה בכסף ח"א חו"מ סי' כ"ט. ועכ"פ לענין שאר דינים דאיכא נפ"מ בין שותף ובין שכיר ופועל נראה דמספקא ליה אם השד"ר יש לו דין שותף או דין פועל. ועי' תשו' מורינו הרב מהר"מ גלינטי סי' ז' ותשו' זרע אברהם חו"מ סי' ז' דף צ' ע"ד ותשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ד' דף צ"ה ע"ג וע"ד ותשו' מטה יוסף ח"א חו"מ סי' ט' ונחפה בכסף הנז"ל וידיו של משה בחלק התשו' חו"מ סי' ל"ח ותשו' חקקי לב למהרח"ף חו"מ סי' מ"ג ושמו משה חו"מ סי' יו"ד:

סימן קפח

קפ"ח ס"ו כתב הרב נחפה בכסף ח"א חו"מ סי' כ"ט שנשאל בשד"ר עיה"ק ת"ו שנתחייב לילך לחו"ל בשליחות מצוה על פי התנאים הנהוגים. שהק"ק יוציאו כל הוצאות המצטרכות ומזונות ביתו סך כו"כ בשבוע ואח"כ מההכנסה שתבוא לידו כן רב בין מעט. ינכו כל ההוצאות. והנשאר יתחלק לשלשה חלקים. שני חלקים חלקים להק"ק וחלק אחד לשליח בעד שכר טרחו. ובצאתו לשליחותו נחלה חולי גדול מסוכן שהוצרך לחזור לביתו על פי רופא מומחה של העיר שנחלה בה. ובחזרתו לביתו נתרפא. אכן נשאר גופו חלוש מאד שאינו יכול לילך בדרכים ולרכוב באניות. ולסיבה זאת חזר בו מן השליחות הנז"ל, ותובע מן פקיד כוללות הק"ק שיתן לו הסך שהוציא ברפואות והוצאות דרכים עד שחזר לביתו. ופקיד הק"ק טוען שאדרבה השליח חייב לפרוע להק"ק כל ההוצאות שהוציאו עליו בהליכתו מעיה"ק לפי שהאונס אהניא ליה לפוטרו מהשבועה והקנס שנתחייב אם יחזור בו משום דאדעתא דהכי לא נשבע (עי' במזבח אדמה יו"ד סי' רכ"ח דף ע"ו ע"ג) אבל ההוצאות שנעשו בשבילו יפרע כיון דלא עביד שליחותיה. והאריך הרב ז"ל בזה ובסוף דבריו הביא דברי הש"ך חו"מ סי' כ"א סק"ג דאנוס רחמנא פטריה אמרינן אבל אנוס רחמנא חייביה לזה שכנגדו לא אמרינן. ופסק דאין הק"ק חייבים לשלם להשד"ר וגם השד"ר אינו חייב לשלם להק"ק וממונא היכא דקאי תיקום:

סימן קצא

קצ"א ס"ד קנה קרקע בדמים ידועים והמוכר אומר לא קיבלתי המעות והלוקח אומר כבר נתתי אם הוא מקום שנותנים מעות ואח"כ כותבים וכתב בשטר שהודה שקיבל הלוקח נאמן. עי' מים שאל חו"מ דף מ"ט סוף ע"ב ותשו' שעות דרבנן סי' ב' דף ה' ודף וא"ו כי עיה"ק ירושלים היא אתרא דכתבי שטרא והדר יהבו זוזי ואפילו כתוב בשטר שהודה שקיבל אין הלוקח נאמן עד שיביא ראיה:

סימן ר

ר' ס"ג והרי זה כמי שהגביהן או כמי שהונחו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן רא

ר"א ס"ב וכן כל דבר שנהגו התגרים לקנות בי וכו' עי' פת"ש סק"ב משם החתם סופר חו"מ סי' ס"ו אות ב' דסטומתא מהני גם בדבר שלא בא לעולם וכו'. וכ"כ בתשו' אמרי אש חו"מ סי' כ"א ושואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' ל"ט ותשו' דברי חיים ח"ב חו"מ סי' כ"ו ותשו' חסד לאברהם תאומים מהדו"ק חו"מ סי' ל"ו. וכתב הרב מהר"ר דוד מועטי ז"ל בספר אשר לדוד אה"ע דף נ"ז ע"ג בשד"ר מארץ ישראל ת"ו שסילק עצמו מן כח זכות שליחיתו שבהכנסות איזה כפרים שלא היה יכול ללכת שם בעצמו ומכר הזכות לאיש אחר. אינו יכול לחזור בו. דסילוק מהני בדבר שלא בא לעולם וכמ"ש בחו"מ סי' ר"ט סעיף ח (עי' סמ"ע שם ס"ק כ"ט וע"ש סוף סעיף ד' בסמ"ע וט"ז וקצוה"ח ונה"מ ובתשו' קדושת יו"ט אלגאזי סי' וא'ו) . ועוד דכיון דפקידי ארץ ישראל כותבים בשטר התנאים של השד"ר שאם לא יוכל ללכת הוא בעצמו הרשות בידו לשלוח אחר במקומו א"כ הו"ל הקונה ממנו כאילו הוא שליח מפקידי ארץ ישראל. ועוד כיון שמנהג השלוחים לעשות כן מנהגם מנהג כמו כל דבר שנהגו וכו' ועוד דהא כתב מהרימ"ט ח"ב חו"מ סוף סי' ס"ט וז"ל ועוד יש לחייבו מטעמא אחריתי כיון שהמוכר הזה תלמיד חכם הוא. ויודע שדבר שלא בא לעולם אינו נקנה. מסתמא לא היה מאנהו ומטעהו לקחת דמים מאת הקונה וכו' אלא חזקה עליו שנתחייב ונשתעבד גופו וכו' כיון דידע שאין המקח קיים לאו כל כמיניה לומר הטעתיו דאין אדם משים עצמו רשע וכו' עכ"ל (והובא בכנה"ג לעיל סי' ס' הגה"ט אות ל"ג ועי' משאת משה ח"א חו"מ סי' מ"ד דף ק"ך ושמש צדקה תו"מ שאלה ל"ג סי' ז' דף ל"א וקדושת יו"ט הנז"ל דף ט' פ"ג ווס"ל ח"א חו"מ אות ד' דיני מכירת גאביל"ה). והקופות הם פקדון ביד הגבאי (עי' תשו', באר עשק סי' ס"ע) וקיי"ל בחו"מ סי' רי"א סעיף ז' שיכול למכור הפקדון שיש לו ביד אחר:

סימן רה

ר"ה ס"ג עי' פת"ש סק"ה ועי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' ק':

ר"ה ס"ו אי במחילה אם מסר מודעא וכו' כצ"ל:

ר"ה ס"ז עי' נה"מ ס"ק י"ג משם מרן ז"ל בב"י מחודש ד' ומשם מהרח"ש בקונטריס מודעא ואונס דף כ"ח ע"ב דפסקו להלכה דכותבים מודעא אפילו על מאן דצייית דינא ע"ש. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' ט"ו כי כן פשט המנהג

ר"ה ס"ז והם הם עידי המודעא וכו' כצ"ל:

ר"ה סי"א כתב מרן ז"ל בב"י סעיף ט"ו משם הרשב"א דתקנת ביטול מודעי הוא לפסול עידי המודעא וכו'. ואח"כ כתב משם הר"ן שאם מסר מודעא אף על פיסול העדים אכתי

לא מהני ע"ש ובב"י אה"ע סי' קל"ד. וכתב מורינו הרב מהריט"ץ סי' קפ"ט דדברי הר"ן נכונים בטעמם. והתימה על הרשב"א מה תיקן בפיסול העדים. והמנהג פשוט בארצנו כהרשב"א. והדברים תמוהים. דהר"ן נימוקו עמו וכו' לענין הדין נקטינן כהרשב"א דמהני פיסול עדים כשאין האונס ניכר לכל לבית דין ולכל העולם הלכך כיון שצריכין אנו לעידי המודעא שיעידו אונסו הר אינם כשרים שהרי פוסל אותם ואין עידותם עדות ואין כאן אונס. אמנם כשהאונס ניכר לכל לבית דין ולכל העולם אין אנו צריכים לעדות העדים באונסו והרי אנו יודעים שבאונס פוסל העדים הלכך אין בדבריו כלום והעדים כשרים והמודעא קיימת. ובזה קיימנו קיימנו דברי הרשב"א ודברי הר"ן זלה"ה שניהם כאחד טובים עכ"ל (ועי' נחלת שבעה סי' מ"ג אות בק). ובסוף סי' קמ"ה כתב דהמוחזק יכול לומר קים לי כהר"ן ובריש סי' ר"ע כתב שנשאל על שטר שכתוב בו בביטול כל מודעי וכו' ובפיסול עידי המודעי לדעת הרשב"א ז"ל. ושוב הוציא שטר מודעא שכתוב בו מסירת מודעא גם על פיסול העדים. וכתוב בו ולא תתבטל מודעא זו לעולם אם לא אבטל אותה בפני פלוני ופלוני גם אם אפסול עידי המודעא פיסול גמור אם לא אפסול בפירוש פלוני ופלוני עידי מודעא זו לא יהיו פסולים ומודעא זו תהיה שריא וקיימת וכו' והשיב שהמודעא קיימת לכ"ע וכן ראיתי נוהגים גדולים וטובים שהיו לפנינו לכתוב תיקון זה במודעא כדי לצאת מספק דעת הרשב"א והר"ן ע"ש. ועי' תשו' רבותינו מהר"י בי רב סי' ח' והרב המבי"ט ח"א סי' קל"ו וח"ב סי' קע"ח וח"ג סי' קט"ו ומהר"מ אלשיך סי' ל"ה וסי' נ"ח וסי' ע"א ומהר"מ גלאנטי סי' ע"ג וסי' פ"ד ומהרימ"ט ח"ב חו"מ סי' מ"ג ומעשה חייא סי' כ"ו ובמאמר ציון וירושלים שנה א' חוברת א' סי' ט' ואילך. ועי' תשו' גינת ורדים חו"מ כלל ג' סי' ל"ב וסי' ל"ג וחוקי חיים סי' כ"ז דף מ"ט ריש ע"ד ודף נ"א סוף ע"א ושער אשר חו"מ סי' י"ד וסי' ט"ו וחקקי לב למהרח"ף חו"מ סי' י"ד ופי' ט"ו וסי' טו"ב דף פ"ב פ"ג פ"ד ומצאתי במשכנות הרועים אות מ' סי' רי"ח דף ר"ז ע"ג משם הרב חק נתן ז"ל שבא לידו מנהגא דשטרי מעיה"ק ירושלים ת"ו. וכתוב שם בביטול וכו' ובפיסול עידיהן על דעת הפוסלן ואפילו שיהא יחיד נגד רבים וכ"כ שם סי' רי"ב:

סימן רטו

רט"ו ס"ב הכלונסאות של ארז שסומכין וכו' כצ"ל:

רט"ו ס"ח וזה עיקר גדול בכל דברי משא ומתן הולכים אחר לשון בני אדם באותו מקום ואחר המנהג כ"כ הרמב"ם פרק כ"ו מהלכות מכירה. וכתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' מ"ו דנראה מדברי הרמב"ם שם כי המנהג שסומכין עליו הוא הערוך וידוע בפי הכל כמו אם היה ידוע כאן בעיר הזאת שקורין בית לבית וכל סביבותיו וכל שעל גביו וכו'

וזה אינו כי בעיר הזאת אין קורין בית אלא לבית לבד. וכשמוכר אדם בית אחד כותבין לו שטר מכר שקנה בית פלוני מתהומא דארעא ועד רום רקיעא. שאם לא היו כותבים כך. היה נראה כי לא מכר בור ודות אם היו בה. או היה יכול לחפור בה מצד ביתו בור ודות. וגם האויר של הבית לא היה בכלל המכר אם לא היו כותבין כך. וכשיש חצר בבית אומר בפירוש שמוכר לו החצר או בית שער. וכל מה שיש בתוך החצר מזכירים בפירוש בשעת המכר ובשטר. וכ"ש כשמוכר בית אחד שבחצר ונשארים לו בתים בחצר שצריך לפרט לו אם נותן לו תשמיש בחצר או בתנור אם יש תנור בחצר. ואם אינו מפרש. לא יהיה לו כי אם כניסה ויציאה בחצר. וכ"ש כשיש בור בחצר שאם מוכר לו הבית צריך לפרש בתנאי שיוכל למלאת מים מן הבור שבחצר ואם לא פירש פשיטא שאין לו שום זכות במים שבבור. ואין בזה שום מנהג שנאמר כי כשמוכר בית בחצר שעל סתם יהיה לו תשמיש בחצר או בדברים שבתוך החצר. כי לא כל החצרים שוות. יש מהן קטנות שאפילו תשמיש אין בהם ויש מהם שיכולים להשתמש בהם תשמיש עראי כפריקת עצים שם לפי שעה עד שיכניסם לבית ואין להן תנור ולא בור ולפעמים אפילו ביה"כ אין להן ויש מהן שיש בהן בית תשמיש ביה"כ ותנור ורובם אין להן בור. א"כ אי אפשר שיהיה שום מנהג שאין החצרים שוות בתשמישיהן ובמה שבתוכן. ולכן צריך הקונה לפרש כשקונה בית אם יהיה לו תשמיש בחצר או בדברים שבתוכו. ובלא תנאי אין לו חוץ לבית שום דבר עכ"ל ועי' תשו' חקרי לב מהדו"ב תו"מ סי' ט"ו:

סימן רטז

רט"ז ס"ו בדי אילן יש ללוקח וכו' כצ"ל:

סימן רכח

רכ"ח ס"ה יזהר שלא לכנות שם רע לחבירו אעפ"י שהוא רגיל באותו כינוי אם כוונתו לביישו אסור. כן הוא בב"מ דף נ"ח. ואמרו במגילה דף כ"ח ששאלו לרבי זירא במה הארכת ימים והשיב שמימיו לא הקפיד בתוך ביתו וכו' ולא קרא לחבירו בחכינתו ופירש רש"י כינוי שם גנאי. ואיתא בב"מ שם דאם אינו רגיל באותו כינוי הו"ל ממש מלבין פני חבירו ברבים דחשיב כאילו שופך דמים. וקאמר התם דבמערבא זהירי באחוורי אפי. ופירש השבו"י בספרו עיון יעקב שם דטעמא דנזהרים בזה בארץ ישראל יותר משאר ארצות היינו משום דבשפיכת דמים הזהירה התורה מאוד בארץ ישראל ככתוב (במדבר ל"ה) ולא תחניפו את הארץ וכו' כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו ולא תטמא את הארץ וכו'. ואיתא בספרי שם (וביומא דף פ"ה) מגיד ששפיכת דמים מטמא את הארץ ומסלקת את השכינה. (ושם

דף ט' איתא דפ"י זה נחרב ביהמ"ק ראשון ופ"י שנאת חנם נחרב ביהמ"ק שני). ואיתא בב"מ דף הנז"ל דהמלבין פני חבירו הוא מאותן שיורדים לגיהנם ואינם ואינם עולין ופירשו התוס' שם ד"ה חוץ וכו' דנידון לעולם כדאמר בסמוך דאין לו חלק לעוה"ב ואיתא בפסחים דף קי"ג דשלשה הן מנוחלי עוה"ב וחדא מינייהו הדר בארץ ישראל. להכי נזהרים בזה טפי שלא לאבד טובתן (ועי' ר"ה דף י"ו ע"א גודל עונש הנותנים חיתיתם בארץ חיים על הציבור שלא לש"ש ובספר עץ יוסף על ע"י ב"מ שם פירש דבבבל אינם זהירים כ"כ בזה משום דקרא (דברים כ"ח) ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב וכדאיתא בנדרים דף כ"ב ע"ש ואיתא בסנהדרין דף כ"ד דתלמידי חכמים שבארץ ישראל מנעימין זה לזה כהלכה ונוחין זה לזה בהלכה ונוחין זה לוה בהלכה כשמן זית. ות"ח שבכבל מחבלים זה לזה בהלכה ומרירין זה לזה בהלכה כזית). ולכך לא יוכלו ליזהר בזה דמתוך כעס בא לידי טעות (פסחים דף ס"ו) ולידי הלבנת פנים. ולפי זה י"ל דכיון דקשה ליזהר שם מהקפדה ומכינוי חכינת חבירו שהם סגולה לאריכות ימים כנז"ל. לכן נזהרים בבבל דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא כדי שיאריכו ימים כדאיתא בברכות דף ח':

סימן רלא

רל"א ס"י אלא מצחיח סלע וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ו:

רל"א סכ"ג אסור לעשות סחורה בארץ ישראל בדברים שיש בהם חיי נפש אלא זה מביא מגרנו ומוכר וזה מביא מגרנו ומוכר כדי שימכרו בזול. כתב מהריק"ש וז"ל ועכשיו בעונותינו הרבים היא ביד גוים יש להקל. זולת היין שאין הישמעאלים שותים עכ"ל:

רל"א סכ"ג ובמקום שהשמן מרובה מותר להשתכר בשמן. עי' סנהדרין דף י"א ע"ב ובתוס' שבת דף מ"ז ע"א ד"ה בגלילא וכו'. שבגליל העליון והתחתון השמן זית מרובה. ועי' מנחות דף פ"ה ע"ב ריבוי השמן זית בגוש חלב. ואיתא בירושלמי שביעית פ"ט ה"ג דאוכלין על הזיתים עד שיכלו מן מירון וגוש חלב. ומירון וגוש חלב שניהם בגליל. ועי' ירושלמי פאה ריש פ"ז:

רל"א סכ"ד אין אוצרין פירות שיש בהן חיי נפש בארץ ישראל וכן בכל מקום שרובו ישראל במה דברים אמורים בלוקח מהשוק אבל לאצור הגדל בשלו מותר ובשנת בצורת לא יאצור יותר מכדי פרנסת ביתו לשנה. עי' שאילתות סוף פרשת ויגש ובהעמק שאלה שם ובהלכות ארץ ישראל המיוחסות להטור עמוד ט"ו:

רל"א סכ"ה כל המפקיע שערים או שאצר פירות בארץ ישראל או במקום שרובו ישראל הרי זה כמלוה ברבית:

רל"א סכ"ו אין מוציאין שיש בהן חיי נפש (מא) מארץ ישראל לחוצה לארץ או לסוריא ולא מרשות מלך זה לרשות מלך אחר בארץ ישראל. עי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' של"א סעיף י"ט ד"ה בהג"ה יש אומרים וכו':

רל"א סכ"ז רשאים בני העיר לקוץ להם שער לכל דבר שירצו ולהתנות ביניהם שכל מי שיעבור קונסים אותו כך וכך. וכתב מור"ם בהג"ה לעיל סי' ב' סעיף א' כי אעפ"י שיש אומרים דאין כח ביד טובי העיר להכריח הציבור אלא במה שהיה מנהג מקדם או שקיבלו עליהם מדעת כולם אבל אינן רשאין לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי או להפקיע ממון שלא מדעת כולם מכל מקום הולכין אחר מנהג העיר וכל שכן אם קיבלום עליהם לכל דבר (ועי' דרכי משה שם ובתשובותיו סי' ע"ג ובב"ח שם בסוף הסימן) ור"ל דהולכין אחר מנהג העיר אפילו כשקיבלו בני העיר את טובי העיר בסתם. וכ"ש אם פירשו בשעת הקבלה שמקבלים אותם לכל דבר. אכן אם לא קיבלום אפילו בסתם. אז לכ"ע אינם יכולים לעשות דבר שלא בהסכמת הקהל הגם שהם חשובי הקהל עי' תשו' מהרי"ק סוף סי' ק"פ ועי' ב"י או"ח סי' קנ"ג ד"ה וכתב הר"ן דהא דאמר רבא וכו' ובב"י חו"מ לעיל סי' קס"ג מחודש יו"ד מהירושלמי מגילה פרק בני העיר הלכה ב' (ועי' גרסת פרק הרואה דף נ"ה פ"א ובהרי"ף שם) ועי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' פ"ד וח"ג סי' צ"ו. וגם כשקיבלום עליהם. מ"מ אם מת אחד מהם. אין כח לטובי העיר הנשארים לעשות דבר אלא עד שהקהל ישימו אחר במקומו אם לא היכא דאיכא מנהג בעיר עי' תשו' הרא"ש כלל וא"ו סי' י"א ותשו' הרשב"א ח"ג סי' תי"ז הובא בב"י יו"ד סוף סי' רכ"ח ד"ה וכתב הריב"ש בח"א וכו' (ועי' תשו' הרשב"א הנז"ל סי' רצ"ז הובא בב"י יו"ד סוף סי' רנ"ט ובט"ז יו"ד סי' רנ"ח סק"ה). וכן אין כח להנשארים להשים אחר במקומו בלי דעת הקהל אם לא שיש מנהג בעיר דכיון דהוא מנהג אדעתא דהכי משימים אותם הציבור וכמ"ש בתשו' משפט צדק ח"ב סי' ב' דף וא"ו ע"ג. וכתב הרא"ם בתשו' ח"א סי' נ"ז דף א צ"ו דהרמב"ם ז"ל אזיל בשיטת יש אומרים הנז"ל אבל מורינו הרב מהר"מ אלשיך בתשו' סי' נ"ט כתב שדעת הרמב"ם ז"ל דיכולים טובי העיר לחדש דבר לכתחילה אפילו במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי הגם כי יש בעיר בני אדם שמוחים בדבר ע"ש ועי' בתשו' רבותינו המבי"ט ח"ג סי' צ"ו הנז"ל ומהרימ"ט ח"א סי' ע"ד וח"ב אה"ע סוף סי כ ומהריט"ץ ומהריט"ץ סי' ק"ט וסי' ק"ס בענין הסכמות כנז"ל בארץ ישראל ת"ו. וחנה בתשו' פני משה ח"א סי' ד' נשאל בשנת תי"ג על מעשה שהיה בעיר קדשינו צפת ת"ו וז"ל עיר אחת גדולה לאלהים וכמה וכמה תלמידי חכמים שתורתם אומנותם יושבים בתוכה ובעיר הזאת נהגו ללכת אחר עקבות הרמב"ם ז"ל

בכל משפטיהם כי ככה נתקבל עליהם מימי קדם (פי' מה שכתבתי בקונטריס הנלוים סי' ב' ופי' ג'). ובעיר הזאת פורעים כרג"א. וכפעם בפעם שאר הוצאות מתרבה עליהם מינים ממינים שונים מהם תדירים ומהם שאינם תדירים כפי רוח המושל אשר יעלה עליה. ולהקל מעליהם נתוועדו בתוכה שבעה טובי העיר אשר הושמו במעמד רבני העיר ומנהיגיה. ונוטלו יחדיו לחדש גזירה על הציבור שאין רוב הציבור יכולין עליה וחידשו מחדש שכל איש ישראל שישחוט בן עוף לאכול לעצמו או להזמין לאחרים שיפרע כך וכך מכל תרנגולת או שום מין עוף אחר. ואחרי הסכמתם זאת הנזכרת נמשכו אחריה רבני העיר ומנהיגיה וקצת מאנשי העיר מדלת העם וכמעט דאקרקפתא דגברי הם הרוב. אך קצת משאר העם ובכללם רוב מהתלמידי חכמים ותופסי ישיבות מיושבי העיר הנז"ל מיחו בדבר וחרקו את שיניהם. באופן שלפי מנין קרקפתא דגברי. רוב העיר נמנו עם רבני העיר ומנהיגיה ושבעה טובי העיר שהושמו על בקיעי העיר ותיקוניה. והסכימו בהסכמה איומה ובחרם גמור לתת כל איש ואשה שישחוט בן עוף לעצמו כך וכך אפילו אלמנות ויתומים בכלל אך שאר העם ואם הם המיעוט מ"מ רוב תלמידי חכמים שבעיר מכללם. מיחו בדבר וחרקו את שיניהם באמרם כי בפה רך הם מטילים מס על האנשים הפטורים מלפרוע מס מעמיסים עליהם איש לפי אכלו מהעוף למינהו שישחוט לעצמו. ונמצא בכלל חיוב זה אלמנות ויתומים ומי שיש לו קצבה על ענין המסים עמהם בכל אלות הברית שקצבו עמו ונותן להם את קצבתם. לעת כזאת לוקחים ממנו יותר מן הקצוב לו במס חדש זה שהטילו עליו מכל האוכל אשר יאכל. אשר על כן אומרים כי כן לא יעשה. שכדי להקל מעליהם מנדא בלו והלך קא רמו על הפטורים ומצילים ממונם בממון חביריהם. ואף קצת מדלת העם המקבלים ההסכמה. טוענים שבעל כרחם קיבלוה. באמור להם כי כיון שהחרימו על הדבר. כל מי שימאן בדבר מועל בחרם. אך אם המצא ימצא דלאו כל כמינייהו להתנות במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי בעל כרחם ממקצתם גם הם מוטעים הם בקבלתם עכ"ל השאלה. והשיב הרב ז"ל דהיה נראה לבטל ההסכמה מטעם מחאת רוב התלמידי חכמים שבעיר דכיון דאיכא פסידא לאחריני בעינן דעת אדם חשוב וכו'. אך מלבד דלדעת הריב"ש סי' שצ"ט (הובא בכסף משנה פרק י"ד מהלכות מכירה הי"א ובש"ך לקמן סעיף כ"ח סק"ד) דוקא בתקנות בני אומנות בעינן אדם חשוב ולא בתקנות בני העיר. אלא אף לדעת החולקים על הריב"ש היינו דוקא בעיר שאין בה אלא אדם חשוב יחיד בלבד אבל בעיר דאיכא כמה אנשים ת"ח וחשובים. אם התנו מדעת קצתם לא בעי דעת כולם. וכיון שקצתם הסכימו. הא איכא אדם חשוב דאתני בהדייהו. ולא מבעיא בנ"ד שהמסכימים

בהסכמה הנז"ל הם גדולי העיר בחכמה. אלא אף אם יהיה בכת המוחים שום ת"ח גדול בחכמה יותר מהמסכימים. אכתי אין בכך כלום דגדר אדה חשוב הנאמר בגמרא לאו בבעל הוראה תליא מילתא אלא שיהיה מנהיג העיר המתעסק בצרכי ציבור. אבל מי שהוא בעל הוראה ואינו ממנהיגי העיר. אפילו בלתי דעתו. תקנתם קיימת. וכמ"ש בתשו' הרא"ם ח"א סי' נ"ז ובתשו' מרן זקיני (הראנ"ח בספר מים עמוקים) סי' נ"ב. וא"כ בנ"ד שרבני העיר דהיינו הרבנים המנהיגים הסכימו בזה. הא איכא אדם חשוב דאתני בהדייהו וכו'. וכ"ש דבנ"ד איכא חרם בהסכמה לכל הפחות למסכימים בה המסכימים בה נתקשרו בחרם והחרם מחזיק הדבר אפילו בלאי אדם חשוב וכמ"ש מרן זקיני בתשו' הנז"ל וכו'. ובענין הפלוגתא דרבוואתא בתקנה במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי ואין מגדר מלתא בדבר. אם יכולים הרוב לכוף את המיעוט וכו'. אין הכרע ברור בדעת הרמב"ם וכו' וכ"כ הרב משא מלך דף מ"א ע"ג וכו' וכו'. וא"כ היכא דאיכא חרם יש להחמיר מספק וכו' (עי' אבקת רוכל סי' קפ"ט דף ק"ט ע"א דהגם דספק נידוי להקל מ"מ ספק חרם להחמיר פ"ש ועי' דרכי משה יו"ד סי' של"ד אות ח' ובט"ז וש"ך יו"ד סי' רי"ח סעיף כ' ופת"ש יו"ד פי' ר"ח סעיף ד' ואדמת קודש ח"א חו"מ סי' ע"ד ונחפה בכסף, ח"ב חו"מ סי' י"ג דף פ"ד ועמודי אש סי' ו' אות ואו"ו. אך ח"מ כיון דבנ"ד טובי וחכמי ומנהיגי העיר המסכימים בהתקנה כולם הם מפורעי המס (עי' מה שכתבתי בחלק יו"ד סי' רמ"ג סעיף כ') ובתקנה זאת רצו להקל מעליהם קצת ולהעמיסו על מי שיש להם קצבה קצובה ועל יתומים ואלמנות ועילה מצאו בתקנה זאת. וכיון שכל מגמת פניהם הוא להשתכר. א"כ הו"ל כההיא דפירש ראבי"ה על דברי הירושלמי (מו"ק פ"ג ה"א) והובא בטור יו"ד סי' של"ד (פ"ש בש"ע סעיף י"ט) על זקן שנידה לצורך עצמו אפילו כהלכה כהלכה אין שומעין לו ופירש ראבי"ה שרוצה להשתכר בהתרת הנידוי וכו'. ואף שפירושים אחרים נאמרו על ירושלמי הנז"ל. מ"מ אפשר שלענין דינא ליכא מאן דפליג על ראבי"ה דלכ"ע אם מכוין המנדה להשתכר בהתרה דאין נידויו נידוי אף אם נידה כהלכה וכו'. ואף אם תימצי לומר דכל מאן דלא מפרש הירושלמי כראבי"ה. פליג אדינא דאם נידה כהלכה שנידויו נידוי אף אם מתכוין להשתכר וכו'. אכתי כל זה הוא המנדה למי שכבר נתחייב נידוי כהלכה דחל עליו אף שמתכוין להשתכר. אבל לתקן בנידוים וחרמים מילתא דאית פסידא לאחריני וכוונתם להשתכר לעצמם. כ"ע יודו דבכי הא לא אזלינן בתר רובא וכולי האי ואולי שיסכימו בה מאן דמטי ליה פסידא אבל אם הם מוחים בדבר אפילו שהרוב הסכימו על הדבר כיון שלתועלת עצמם הם מכוונים לאו כל כמינייהו וכו' וכו'. ומה גם דרוב התלמידי חכמים מאנשי העיר הם מן המוחים

בהסכמה. אין להמסכימים בהסכמה דין רוב. הגם שאקרקפתא דגברי הם רוב. מ"מ כיון שרוב התלמידי חכמים הם מנגד. לא שבקינן רוב ת"ח ואזלינן בתר רובא דעלמא. דרובא דמינכר בעינן שיהא הרוב רוב חשוב בחכמה ומנין. אבל אם הרוב הוא רוב מנין. ורוב חכמה לאידך גיסא קיימי. רוב חכמה הוא דמיקרי רוב וכמ"ש הרשד"ם בסוף חלק או"ח (נענין הדין שכתב מרן ז"ל באו"ח סי' נ"ג סעיף י"ט). והגם כי במה שכתב שם בענין העשירים ודלת העם. שדלת העם אינם נקראים רוב בערך העשירים שהעשירים נקראים פנים וכו'. כבר נמצא מהגדולים מי שחלק עליו. מ"מ היינו לגבי חלוקת העשירים. אך לגבי חלוקת החכמה לכ"ע לא מיחשב רוב מנין כנגד רוב חכמה (עי' מהרח"ש ח"כ סי' מ' ותורת חסד פרחיה סי' ה' וברכ"י לעיל סי' ז' אות ט"ז וחקרי לב יו"ד ח"א סי' פ"ו פ"ז ושם הגדולים מער"ג אות יו"ד סי' רכ"ד). וא"כ בנ"ד הגם דאיכא רוב מנין וקצת מחכמי העיר בכללם. מ"מ כיון שרוב התלמידי חכמים אינם מהמסכימים בהסכמה הנז"ל לית כאן רוב עם המסכימים. אדרבה רוב הת"ח הם נקראים רוב וא"כ לית דין ולית דיין שיכופו לרובא דמינכר. ואי תימא דכיון דשבעה טובי העיר הסכימו כן. כל העם נגררים אחריהם. הא ליתא דכיון דהמוחים הנז"ל מיחו בזה בשעת מעשה. והזט"ה נתמנו בסתם ולא נתבאר בעת מינויים שמתמנים בפירוש גם לדברים כאלו שהם רווחא להאי ופסידא להאי וכו' אין בהסכמתם זאת כלום וכו'. ועוד דאעיקרא דמילתא נראה מן נוסח השאלה כי זט"ה הללו לא נתקבצו והושמו כי אם על פי חכמי מנהיגי העיר. אך שאר אנשי העיר לא היה להם עסק במינויים. ואף אם לא מיחו בדבר. הוא מטעם שדברי דלת העם אינם נשמעים ומעשים בכל יום. וא"כ אין להם דין זט"ה במילי דכי האי גוונא דאיכא פסידא לחד וכו' (ובתשו' מורינו הרב מהריט"ץ סי' קפ"ט הובא שהיה המנהג פה צפת ת"ו שבכל פעם שהיו ממנים זט"ה היו הקהל מבררים אחד פשר אנשים ואותם י"א נבררים היו ממנים זט"ה). ועוד דאף דנימא דיש להם דין זט"ה מ"מ לא עדיפי מרוב בני העיר דכשהם רוצים להקל מעליהם המס ולהעמיס על הפטורים דלא מהני תקנתם וכנז"ל וא"כ גם זט"ה הללו שהם מפורעי המס וכל עצמם לא באו אלא להקל מעליהם אין הסכמתם כדאי לחייב את הפטורים לא מטעם רוב ולא מטעם זט"ה וכו' ע"ש באורך. ועי' נחפה בכסף ח"ב חו"מ סי' ה' דף נ"ט ע"א במעשה שהיה בירושלים. והגאון מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י האריך בדברי הרא"ם ח"א סי' נ"ז הנז"ל ומהר"מ אלשיך סי' נ"ט הנז"ל ומהר"ש חיון בספר בני שמואל בחלק התשו' סי' כ"ג. ואח"כ הביא דברי מרן ז"ל ביו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"ג דהנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועת שוא ועל כרחו חל עליו תקנת הקהל ואם אינו נוהג כמותם נכשל בחרם תקנתם. ובסעיף ל"ד דאם

מקצת הקהל מוחה בהסכמה. כיון שהם מיעוט אינו מועיל המחאתן. ומקור שני דינים הנז"ל הם מתשו' רש"י שהביא המרדכי ריש פ"ג דשבועות ומתשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' ר"פ ובמשפט החרם להרמב"ן שבסוף תשו' המיוחסות הנז"ל, וכמ"ש בב"י שם. וכיון דהרא"ם סי' הנז"ל ן צ"ד צ"ה צ"ו כתב דמדברי רש"י הנז"ל והרמב"ן והרשב"א הנז"ל מוכח דאזלי בשיטת הסוברים דהרוב יכולים לכוף את המיעוט אף במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי אפילו בדבר הרשות שאינו למיגדר מילתא. וכתב מהר"ש חיון בתשו' הנז"ל דהגם דיש לומר דרש"י מיירי בדבר דהוא מיגדר מילתא (וכ"כ הע"ז ביו"ד שם ס"ק מ"ב) מ"מ אין לנו לחלוק על הרא"ם ז"ל. א"כ נקטינן הלכה למעשה דיכולים זט"ה שהם הפרנסים הממונים על עסקי ציבור עם עצת רב העיר בהסכמת רוב הקהל לחדש תקנה במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, איברא דהרב פני משה ח"א סי' ד' הורה לבטל הגאבי'לה שעשו ק"ק עיה"ק צפת ת"ו משום דמיעוט הקהל מיחו וכו'. אמנם אדרבה משם ראיה. דהרי רבני צפת שעשו אותה גאבי'לה סברי דהרוב יכולים לכוף את המיעוט ויש להם ראיה חמה שכתב מאריה דאתרייהו הר מהר"מ אלשיך בתשו' הנז"ל. ועוד אפשר לומר דשאני ההיא גאבי'לה דעיה"ק צפת ת"ו דמיעוט העיר המוחים היו רוב חכמי העיר. ותו דהיתה הסכמה ותקנה חדשה שכחוה שכמוה לא נהייתה בכל עיירות ישראל לתקן גאבי'לה על שחיטת בן עוף (ומכס הבשר פה צפת שהוזכר בתשו' המבי"ט ח"ג סי' מ"ח היינו בשר בהמה) לפיכך צידד הפני משה לבטלה (ופי' יו"ד סוף סי' רנ"ח בהג"ה דקהל שגזרו חרמות שאין הקהל יכולין לעמוד בהם אין צריכין לקיימם וע"ש סי' של"ד סעיף ע"ו) וקצת דברי מהר"מ בן חביב הנז"ל הובא בתשו' כסא שלמה (להרב בית דינו של שלמה) סי' ב' דף יו"ד ע"ד ותשו' מור ואהלות חו"מ סי' וא"ו דף ע"ט ע"ש. ועי' תשו' הלק"ט ח"ב סי' רנ"ט ועי' פר"ח או"ח סי' תצ"ו במנהגי איסור אות כ"א. ולענין ביטול והתרת הסכמה שאיננה גדר לרבים או סייג לתורה. פסק מרן ז"ל להדיא ביו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"א דקהל שרוצים להתיר הסכמה בחרם. ויש מוחים הולכים אחר הרוב. ומי שלא הסכים בהתרה. לדידיה לא הותר. וכתב שם בהג"ה דאם נתנו רשות לטובי העיר הם במקום כל הקהל. וכתב הרב ברכי יוסף לעיל סי' ב' בקונטריס אחרון אות ג' וז"ל כתבו קצת אחרונים דאין לבית דין כח אלא לאפקועי ממונא אבל לא לזכות לאחר כל שלא בא לידו. וגדול דורינו הרב מהר"י בכר דוד בספרו דברי אמת בקונטריסים (קוטריס תשיעי סי' וא"ו) דף צ"ג הוכיח מגיטין דף ל"ו ומדברי הרשב"א שם והריב"ש סי' שצ"ט דיש להם כח להפקיר מזה ולזכותו לזה קודם שבא לידו והאריך בזה ע"ש עכ"ל והובא בפת"ש לעיל סי' ב' סק"ב. וכתוב בתשו'

בית יהודה ח"ב סי' נ"ב דף קל"ג ע"א וע"ד כי המנהג פשוט בעיה"ק צפת ח"ו שאיש כי ימות ובן אין לו ולא יורש מצוי במקומו. נוטלים כוללות עיה"ק ת"ו כל עזבונו לכיס הקדשותיהם אחר הוצאות התכריכין והקבורה ע"ש. וכן הובא מנהג הנז"ל בצפת ושאר ארץ ישראל בתשו' מירא דכיא (שבסוף מטה שמעון ח"ג) סי' ז' דף י"ב ע"ג. גם בחקרי לב אה"ע סי' מ"ב דף פ"ט ע"ג הביא מנהג ירושלים צפת טבריא וחברון כנז"ל. והאריך החקרי לב שם ללמד זכות על מנהג זה מכמה טעמים ומכללם משום ישוב ארץ ישראל ע"ש (ובסוף הסי' כתב שבדורות הראשונים לא היה מנהג זה. אלא היו מחזיקים בהעזבון כתורת הלוואה עד שיבוא היורש וכמבואר כתשו' הרלב"ח סוף סי' כ"ה והרדכ"ז מ"ג דפוס פיורדא סי' תקס"ד ומשפטי שמואל סי' צ"ט ותשו' אורים גדולים סי' ק"פ) ועי' תשו' שפת הים חו"מ סי' ו' וחקרי לב חו"מ ח"א סי' ק"ב ובתשו' מקור ישראל להרב מהר"י בורלא סי' נ"א וסי' נ"ב ובתשו' הגאון מהר"מ סוזין הנדפס בריש ספר תקנות ירושלים. ומבואר בחקרי לב חו"מ הנז"ל דף קל"ד ריש ע"ד ובחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"א ובתשו' מהר"מ סוזין הנז"ל דף יו"ד ע"ב (דפוס הוצאה שניה) שהמנהג הנז"ל הוא דוקא במטלטלין אבל לא בקרקע. וכתב מהר"מ סוזין בתשו' הנז"ל דף א' ע"ב ודף ך' ע"א שהמנהג הנז"ל הוא אפילו במי שנולד בארץ ישראל ומת שם והיורש שלו אינו שם (עוד כתב בדף כ"א ע"ב משם מורינו הרב המבי"ט ח"ג סי' א' כי יש הסכמה קדומה בעיה"ק ירושלים ת"ו שלא יהיה רשאי שום אדם לעשות צוואה כי אם בפני הדיין והנאמנים ואם תיעשה שלא מדעתם הרי היא בטילה כחרס הנשבר. וע"ש דף כ"ח ובחקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' ה'):

סימן רלב

רל"ב סי"א המוכר בהמה לחבירו לטבחה ושחטה ונמצאת טריפה וכו' הוי מקח טעות וכו'. כתב הפת"ש סק"ו וז"ל וכמדומה דעכשיו לא נהגו כן וא"כ מנהג מבטל הלכה כמו בצים מוזרות דלקמן סעיף י"ט וכו' ויש לחקור אחר המנהג וכו' עכ"ל. ובתשו' גאון ירושלים הרב זרע אברהם חו"מ סי' י"ד כתב דבמקום שנותנים סך קצוב לגוים על כל משקל בשר היוצא כשר משחיטת בהמותיהם ומנהיגי העיר תיקנו גאבי"לה על כל משקל בשר ומכרו הגאבי'"לה בעד סך מסוים לשנה והקונה הגאבי'לה הוא קונה הבשר מהגוים ומוכר לישראל ונמצא טריפות בבית הכוסות וכיוצא בהטריפות שאינו מוטל על הטבח לבדוק. פטור בעל הגאבי'לה לשלם מן הדין ולא ראינו להרבנים הקודמים ז"ל מי שפקפק בדבר לחייב ע"ש ועי' תשו' הלק"ט ח"א סי' קע"א ואדמת קודש ח"א חו"מ הי' ע"ה ונחפה בכסף ח"א חו"מ סי' כ"ו דף קל"ד קל"ה):

רל"ב סכ"ג אעפ"י שהרוב קונים לחרישה לא אזלינן בתר רובא וכו'. כתוב בקונטריס זכרון לראשונים שבסוף תשו' בירך משה דף ן ע"ב משם הגאון מהר"מ גלאנטי דמכאן אנו דנין לעי"ק ירושלים ת"ו שסתם גרוש הוא שלשים חתיכות. ויש מיעוט שקורין לגרוש שלם ארי. גרוש סתם. ויש חילוק בין המוכר והקונה אין להוציא מיד המוחזק ולא אזלינן בתר רובא בממונא ועי' יש"ש ב"ק ריש פ"ג סוף סי' א':

סימן רלו

רל"ו ס"ח בהג"ה אבל מטלטלי דמייאשי וכו'. עי' לקמן סוף סי' שס"ח ועי' קנין הגוף חו"מ דף תקפ"ב בענין השלל שהיה בעיה"ק חברון ת"ו שנת תקצ"ד:

סימן רלח

רל"ח ס"ג דוקא כשהעידם על עצמו שכבר וכו' שאפילו העידם על עצמו שקיבל וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז ועי' פרישה:

דל"ט ס"א אלא להעמיד בו שדה זו ביד פלוני כדי וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן רמ

ר"מ ס"ג (לכתוב שעות וכו'. איתא בכתובות דף צ"ד שבירושלים היו כותבים שעות בשטר):

סימן רמח

רמ"ח ס"א בהג"ה ואם עשו הצוואה במקום שנהגו לדון בעש"ג וכו'. עי' ש"ך לעיל סי' ע"ג ס"ק ל"ט. וכתב וכתב הרשד"ם אה"ע סי' קל"א במי שרצה ליקח חלק ירושה כפי נימוסיהם וכו' דדבר זה אסור לשומעו וכו' וכמ"ש הרמב"ם סוף הלכות סנהדרין (ובש"ע לעיל סי' כ"ו) נוסף על זה יש הסכמה מוסכמת בכל חיזוקי התורה וכל אלותיה וחומרותיה וכו'. נכתבה ונחתמה מכל הקדושים אשר בארץ המה והחיים אשר הם חיים עדנה וכו' רבני צפת תובב"א רבני קושטאנדינה יע"א רבני שאלוניק יע"א וכו' ע"ש. ועי' תשו' רבותינו הרב מהריט"ץ סוף סי' ק"ב וסוף סי' ר"ב ומהרימ"ט ח"ב חו"מ סי' וא"ו ומעשה חייא בחלק התשו' סי' י"ב. ועי' מהרח"ש ח"ב סי' י"ט ומים רבים יו"ד סי' ס"ח ויוסף אומץ סי' ד' וסי' ה' באר המים מסי' ק"ך ואילך וחקרי לב חו"מ ח"ב סי' נ"ג ובקונטריס נחלה לישראל להרב מהר"מ חזן מדף מ"ח ואילך וחוקות החיים למהרח":

סי' ע"ג ושער אשר חו"מ סי' כ"ז וכפי אהרן ח"א חו"מ סי' י"ד (ועי' תומים לעיל ריש סי' כ"ו שנתרעם על מה שנוהגים בכמה ק"ק שבענין חילוף כתב. דהיינו קומביי"אל בלשון ערבי, יש רשות לבע"ד לדון בפני עש"ג. דאפילו נימא דבית דין ידונו בחילוף כתב כדינא דמלכותא. אבל לא שידונו בעש"ג. וע"ש סי' ס"ט סק"ה הובא בפת"ש שם סק"ד):

סימן רנ

ר"נ ס"ח המפרש בים והיוצא בשיירא וכו' כמצווה מחמת מיתה וכו'. כתב מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל סוף סי' קכ"ד בענין מעשה שהיה פה עיה"ק צפת ת"ו בזה. דהא דיוצא בשיירא היינו ביוצא למדבריות וכמ"ש הר"ן (פי' ב"י אה"ע סי' קמ"א ובב"ש שם סעיף ט"ז ס"ק כ"ג). וזה אינו מצוי ביוצאים מהעיר הזאת. ואפילו אם תימצי לומר שזה פירש לים. היה לו לפרש בשטר זה כן ולומר מפני שרוצה לפרוש לים וכו', ועוד דמשמע דההיא דמפרש בים ויוצא בשיירא ליתא אלא במפרש ויוצא בו ביום או ביום שלאחריו שאז הוא טרוד. אבל עשרה או חמשה ימים קודם. ודאי אינו בכלל זה ובשטר זה לא נזכר שהיה מזומן לפרוש בו ביום או ביום שלאחריו. שהרי כתב שהיה רוצה לצאת לחוצה לארץ וזה משמע קודם צאתו כמה ימים. ועוד שהיוצא מעיר זו. אינו פורש בים עד שיעברו חמשה או עשרה ימים ולפעמים חודש ימים. לפי שהוא צריך ליילך לאחת מהעיירות העומדות לחוף הים. וכשמגיע שם אינו מוצא הספינה מזומנת לפרוש. ומתעכב כמה ימים קודם שיפרוש. וא"כ אין ליוצא מעיר זו דין מפרש בים ויוצא בשיירא כלל עכ"ל. וחתמו על זה מרן ז"ל והמבי"ט ומהר"י די קורייאל ומהר"מ אלשיך ומהר"א גאליקו מוהר"מ גלאנטי ומהר"י בי רב נכד המוסמך ועוד עשרה רבני צפת זלה"ה:

סימן רפד

רפ"ד ס"א בהג"ה מי שהוא מוחזק באחד שהוא קרוב המת ואין אנו יודעין קרוב יותר מקנו הרי זה יורשו וכו'. כתב מרן ז"ל בב"י כי כן פסק בתשובה וכו' והיא באבקת רוכל סי' צ"ו:

סימן רפה

רפ"ה ס"ב כתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' רכ"ב דנכסי שבוי שהם מופקדים ביד אחרים או שאולים או חוב או באיזה אופן שיהיה שהם ביד מי ששומר אותם וחייב באחריותם לא שמענו ולא ראינו שיוציאום ב"ד מידם ויתנום ביד אחרים אפילו יהיו יותר נאמנים מהראשונים עכ"ל:

סימן רצא

רצ"א סי"ח בד"א שכספים אין להם שמירה לא בקרקע וכו'. עי' תשו' זרע אברהם חו"מ סי' כ"ג. ודבריו נעלמו מהרב צדק ומשפט לקמן סי' ש"ג סעיף ב':
רצ"א סכ"ח את הבעלים עם הדבר וכו' כצ"ל:

סימן רצב

רצ"ב סי"א יוציא לו חסרונו לחיטים ולאורז קלוף ארבעה קבים ומחצה לכל כור וכו'. כתב הרמב"ם בפיה"מ פ"ג דב"מ מ"ז והרע"ב שם דכל השיעורים הללו היינו בארץ ישראK ובימי התנאים. אבל בשאר ארצות ובזמנים הללו הכל כפי מה שרגילים הזרעים ליחסר באותה מדינה ובאותו זמן:

רצ"ב סט"ו אבל אם חסרו יותר מכדי חסרונן אם בעל הפקדון בעיר יודיענו ואם אינו בעיר מוכרן בבית דין. עי' ב"מ דף ל"ח ע"א ורמב"ם ריש פ"ז מהלכות שאלה ופקדון ומ"מ שם דהיכא שתורמין תרומות ומעשרות ימכור אותן לכהנים בדמי תרומה שמא עשו אותן הבעלים תרומה או תרומת מעשר על פירות אחרות. וכתבו התוס' שם ד"ה שמא וכו'. דהגם שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. מ"מ הכא גבי פקדון תולין בחששא מועטת וחיישינן שמא בערב שבת תרם שלא מן המוקף דמותר כדאמרינן ביבמות דף צ"ג (עי' מל"מ פ"ג מהלכות תרומות הלכה י"ז). אי נמי כדאמרינן בעירובין דף ל"ב (ופסקה הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות מעשר הלכה יו"ד) דניחא ליה לחבר דליעביד איסורא זוטא לתרום שלא מן המוקף ולא יגרום לעם הארץ לעשות איסורא רבה לאכול טבל. ועי' חידושי הריטב"א ב"מ שם ובשיטה מקובצת ובזרע יצחק למהר"י לומברוזו שם:

סימן שא

ש"א ס"ו מי שהפקידו אצלו מעות עניים או פדיון שבוים ופשע בהם וכו'. עי' תשו' באר עשק סי' ס"ט לענין גבאי קופות ארץ ישראל. ועי' שער המים בחלק התשו' סי' כ"ד לענין שד"ר ארץ ישראל. ועי' מחנה אפרים הלכות שומרים סי' י"ז ובסוף ספר מנחת אהרן על סנהדרין בחלק התשו' סי' א' ובמאמר ציון וירושלים שנה א' חוברת א' סי' י"ד:

סימן שיב

שי"ב שי"ב ס"ו אבל בכרכים וכו'. כתב הרדב"ז בתשו' הישנות סי' ל"ת דירושלים בזמה"ז כרך חשובה:

שי"ב סי"ט ואם דר אין מוציאין וכו' כצ"ל:

סימן שיג

שי"ג ס"א הולכים אחר מנהג המדינה וכו'. כתב מורינו הרב המבי"ט ח"ב סי' מ"ו שנוהגים שהשוכר בית הוא מתנה עם בעה"ב שיוכל להשתמש בחצר ובמה שבתוכו וכו' ואפילו היה מנהג על הסתם שישתמש ג"כ בחצר. היינו דוקא שימוש וכיוצא בו אבל לא להשתמש מן הבור למלאות מים לשתות ולכבס. כי שכירות הבית בעיר הזאת שוה רביע או חומש בשכירות עם המים יותר מבית אחר כמוהו בלא מים ולכן מתנים

בפירוש שיתן לו מים כדי סיפוקו או כד בכל יום. אבל על הסתם אינו חייב לתת לו מים אפילו יש בור בחצר. כי לפעמים אין הבור מתמלא ואינו מספיק לבעל הבית. ומעשים בכל יום שאין אנחנו מחייבים למשכיר לתת מים לשוכר אם לא התנה. זולת כשהוא ידוע כי אותו הבית הוא דרך להשכירו עם מים בסך ידוע או קרוב לו עכ"ל ועי' תשו' מורינו הרב מהר"מ אלשיך סי' ה' בנוסח השאלה. וכתב הרב צדק ומשפט על חו"מ לעיל סי' ר"ך סעיף ג' שנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו כי מי ששוכר בית סתם. יש לו שיחוש בחצר לכביסה ולשטיחת הבגדים ולביה"כ ושפכי ונטפי ולדרוך ענבים להכניסם לחביות ולהנפת חיטים וקמח ולברור החיטים ולישב בתוך החצר בימי הקיץ במקום הצל ולהניח יורה להוציא מים שרופים ולהניח עצים לפי שעה כדי להכניסם לבית ולעשות סוכה במועד וכיוצא מענינים הנהוגים ולמלאות מים מן הבור. כי זה נעשה מנהג גמור פה עיה"ק ת"ו. ואף אם ישכירו בית סתם הו"ל כאילו פירש ואין מנהג לפרש עכ"ל:

סימן שיד

שי"ד ס"א בהג"ה תיקן המשכיר דברים אלו ונשברו תוך ימי השכירות אם אמר ליה בית זה וכו'. עי' קצוה"ח סק"א ונה"מ לעיל סי' שי"ב סעיף י"ז ס"ק י"א ומה שכתב איש ירושלים הרב מהר"א הלוי בספר מטה אהרן ח"ב דף ש"ג ע"א. ועי' כסא אי' לקמן סי' שי"ו אות א':

סימן שטו

שט"ו ס"א עי' פת"ש סק"ב משם מרן ז"ל בב"י לעיל סי' שי"ב סעיף כ"ב כי מה שכתב המרדכי דכשהשוכר הקדים ונתן השכירות להמשכיר אין יכול השוכר להשכיר לאחרים וכו' דבריו דחויים הם למתבונן בם וכו'. וכתב הגאון מהרי"ט אלגאזי בתשו' שמחת יו"ט סי' כ"ח דף ק"ו ע"ג שנוהגים בירושלים ת"ו שיכול השוכר להשכיר לאחרים אפילו כשהקדים ונתן השכירות להמשכיר ע"ש ובתשו' נחפה בכסף ח"ב חו"מ סי' ח' דף ע':

סימן שיז

שי"ז ס"א השוכר שאמר נתתי שכר הבית וכו' על השוכר להביא ראיה וכו'. כתב הסמ"ע משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. וכתב הרב אורח משפט אות ג' דאם יש מנהג בעיר שמשלמין בתחילת הזמן כמנהג ירושלים הכל הוי לפי המנהג:

סימן שכד

שכ"ד ס"א החוכר שדה מחבירו וכו' קטניות לא יזרענה תבואה תבואה יזרענה קטניות ובבבל וכיוצא בה לא יזרענה קטניות מפני שהקטניות שם מכחשת את הארץ:

סימן שלח
של"ח ס"ב טהורים ואחד הדישה ואחד וכו' כצ"ל:

סימן שנד
שנ"ד ס"א משלם אותה ואת גיזותיה ואת וולדותיה וכו' כצ"ל:

סימן שנט
שנ"ט ס"ד נפשו צריך שלא וכו' כצ"ל:

סימן שסז
שס"ז ס"ה פרעה בחובו והוא וכו' כצ"ל:

סימן שעה
שע"ה ס"ב הריני עוקר אילני אין שומעין לו מפני שמכחיש הארץ. כתב הסמ"ע דאפילו בחוצה לארץ אין שומעין לו. ור"ל דבב"מ דף ק"א איתא דבבית שומעין לו וכדלקמן סעיף וא"ו) בשדה אין שומעין לו. וקאמר דבשדה מאי טעמא משום ישוב ארץ ישראל. איכא דאמרי משום כחשא דארעא. מאי בינייהו. איכא בינייהו חוצה לארץ. ונקטינן כלישנא בתרא ולכן אפילו בחוצה לארץ אין שומעין לו. ועי' מראה הפנים על ירושלמי ב"ק ריש פ"ט ד"ה משום ישוב ארץ ישראל. ובשירי קרבן על ירושלמי גיטין פ"ה ה"ו ד"ה משום ישוב ובספר שערי חיים על ספר המקח לרב האי שער שביעי דין י"ח דף צ"ב צ"ג:

שע"ה ס"ז החצירות וכו' עי' תשו' מורינו הרב מהריט"ץ סוף סי' רס"ח:

שע"ה ס"ז בהג"ה ראובן שהיה לו וכו'. מצאתי בקונטריס עט סופר כת"י טופס זכרון עדות גדולי עיה"ק ת"ו וז"ל. מודעת ואת בכל הארץ שיש הסכמה קדומה מימי עולם ומשנים קדמוניות מהאיתנים מוסדי ארץ זיותני עולם לקדושים אשר בארץ המה נוחם נפש חלקם בחיים. שהרשות נתונה ביד כל איש ואשה מישר לבנות ולנטוע חורבה מחורבות עיה"ק ת"ו אפילו שהבעלים קיימים אך הרחיקו נדוד. וכוונתם רצויה משום ישוב ארץ ישראל ת"ו ככתוב בספר ההסכמות. ובכן אנחנו החו"מ חכמי ופקידי ומשגיחי ומנהלי עיה"ק ת"ו בכח התקנה הנזכרת ובכח המסור בידינו מכוללות הק"ק יכב"ץ מעתה ומעכשיו אנחנו נותנים רשות גמור ושלם ויכולת מספיק לפב"פ שיבנה החורבה הידועה מקדמת דנא לפב"פ שמצריה הם אלו וכו'. והרשות בידו וביד באי כחו להוציא כל מין הוצאות הנצרכות לחצר ולבתים ולסיסטרנה ולכל צורך הבנין מתהומא דארעא ועד רום רקיעא לאורכה ולרחבה כאדם העושה בשלו. ולית די ימחי בידיה. וככלותו כל הבנין ידור בו חמשה שנים רצופות. ובתוך זמן זה אין רשות לשום גברא אפילו שיהיה בעל הקרקע עצמו לערער על פב"פ הנז"ל ובאי כחו כלל בשום צד

ואופן שבעולם ואין אומר ודברים כלל לא יחיד ולא רבים לא כלל ולא פרט. ואפילו שיתן לו כל הוצאותיו ביתר שאת לא יוכל להכריח לפב"פ הנז"ל ולא לבאי כחו לצאת משם לא ע"י ישראל ולא ע"י אוה"ע. וכל הפור גדר ישכנו נחש דלית ליה אסוותא. ועלינו ועל הק"ק יכב"ץ להיות בעזר וסיוע לפב"פ המחזיק הנז"ל ובאי כחו. למען הקים תקנת קדמונינו ז"ל בל תימוט עולם ועד. אמנם אחר עבור החמשה שנים הנז"ל אם יבוא בעל החורבה הנז"ל או שלוחו או אחד מבאי כחו ויתן לפב"פ הנז"ל כל הוצאותיו שהוציא עד סוף פרוטה אחרונה וגם כל מה שהוציא במשך החמשה שנים על פי עדים או בירור גמור. אז מחויב פב"פ הנז"ל ובאי כחו לעקור דירתו מן הבית בלי איחור ועיכוב ודחיה וסירוב כלל. ואם אין לו ליתן לו כל מה שהוציא הוצאות בשלימות. עוד ידו נטויה על הבית וככחו אז כחו עתה. וידו על העליונה ויד המערער כנגדו על התחתונה. ושומע לנו ישכון בטח ועליו תבוא ברכת טוב. ועל דבר אמו"ץ ביד פב"פ הנז"ל ובאי כחו באנו על החתום היום וכו' עכ"ל. ובתשו' חקרי לב מהדו"ב חו"מ סי' י"ד דף ר"ו סוף ע"ד הוזכר תקנת עיה"ק צפת ת"ו לבנין החורבות הנז"ל, וכתוב שם שעל פי התקנה הנז"ל נתנו מנהיגי עיה"ק רשות לאחד לבנות חורבת חבירו בהיות בעל החורבה בחוצה לארץ. ובעל החורבה טען שהתקנה איננה אלא כשבעל החורבה אינו דר בעיה"ק ע"ש. ועי' בית יוסף וסמ"ע לעיל סעיף ה' ס"ק י"א משם הר"י בן הרא"ש ועי' תשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' ק"ח. וענין תקנה הנז"ל הוא תיקון גדול פה עיה"ק צפת ת"ו שמצוי בה מפולת בתים ע"י ריבוי גשמים כנזכר בש"ע או"ח סי' תקע"ו סעיף י"א. מלבד המפולת המצויה פה צפת ובכל הגליל ת"ו ע"י הרעש ורעידת הארץ (ואיתא כירושלמי ברכות פרק הרואה הלכה ב' דהזועות מפני המחלוקת ובנדרים דף מ"ח איתא דאנשי גליל קנטרנין היו. אך זכות הצדיקים הגין עליהם כדאיתא כחולין דף פ"ו שמעת שעלו רני חייא ובניו פסקו הזיקין והזועות). ולכן נמצאו כמה חורבות שאין יד בעליהן משגת לבנותן. ובתקנה הנז"ל המציאו אופן להציב גבול אלמנה וידוע מה דאיתא בברכות דף וא"ו ע"ב ואם משמח החתן וכו' כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר כי אשיב את שבות הארץ וכו'. ובסנהדרין דף ק"ב ע"ב איתא מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל וכו'. וגדולה מזו נמצא בתשו' מגן גבורים להרב מהר"ר דניאל אישטרוסה ז"ל חלק יו"ד סי' ט"ו דף כ"ט ואילך שתיקנו בעיר שאראי דמן בוסנא ע"ש. ויה"ר שעוד לא ישמע שוד ושבר בגבולינו (ועי' בספר. בת עין עה"ת דפוס זיטאמיר פרשת ויחי. וכוונתו יובן על כי דברי הרי"ף המפרש על פ"י סנהדרין דף צ"ח פ"א והרה סדר הדורות בסדר תנאים ואמוראים אות יו"ד בעניני ר' יוסי בן קסמא):

סימן שעו

שע"ו ס"א המסיג גבול רעהו והכניס מתחום חבירו בתוך תחומו אפילו מלא אצבע אם בחזקה עשה הרי זה גזלן ואם הסיג בסתר הרי זה גנב ואם בארץ ישראK הסיג הגבול הרי זה עובר בשני לאוין בלאו גניבה או בלאו גזילה ובלאו דלא תסיג:

סימן שפח

שפ"ח ס"ב הרי שגזר המלך להביא לו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

שפ"ח ס"ג אנסו המלך למוסר זה וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

שפ"ח ס"ד ונתנו לאנס חייב לשלם ח"מ אעפ"י שהמלך אנסו להביא בד"א וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

שפ"ח ס"ז בהג"ה יש אומרים דאדם המוכה מחבירו יכול לילך לקבול לפני העכו"ם אעפ"י דגרם למכה היזק גדול. עי' זרע אברהם חו"מ סי' י"ג:

שפ"ח ס"י מותר להרוג המוסר בכל מקום אפילו בזמן הזה ומותר להורגו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הישן משנת שכ"ז:

סימן שצז

שצ"ז ס"ב אם הם מזיקות אפילו וכו' כצ"ל וכ"כ בש"ע הנז"ל:

סימן תט

ת"ט ס"א אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל מפני שדרכם לרעות בשדות של אחרים והיזקה מצוי אבל מגדלים בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל והאידנא שאין מצוי שיהיו לישראל בארץ ישראל שדות נראה דשרי עי' בדק הבית לעיל סי' ל"ד סעיף כ"ב וסמ"ע שם ס"ק, ל"ג וביו"ד סי' קנ"ח וסי' ש"י סעיף ג' וט"ז או"ח סוף סי' תרס"ד וסמ"ע לקמן סי' תכ"ה ס"ק י"ט. וכתוב בתשו' הרמ"ע סי' פ"ה דהא דאין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל היינו דוקא בשילוח הרגל אבל במכניס לה מזונות במקום שמור לא גזרו. דאי הכי תכבד העבודה ללשכת הטלאים ועוד דהויא לה גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה עכ"ל. וכתב הרב בנין יהושע על אבות דרבי נתן פרק ל"ה דבדברי הרמ"ע הנז"ל יתורצו כמה סוגיות הש"ס ע"ש. אך בכסא רחמים על אדר"ל שם ובתשו' ובתשו' עמודי אש בחידושיו על ירושלמי סוף פסחים תמהו על דברי הרמ"ע ע"ש:

סימן תי

ת"י סט"ו או שסתר טפח שבנה הרי וכו' כצ"ל:

סימן תיז
תי"ז ס"ב אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לרה"ר אלא א"כ היו למעלה מגמל ורוכבו והוא שלא יאפיל הדרך על גבי רה"ר וכו'. עי' מה שכתבתי בקונטריס הכללים סי' ח':
תי"ז ס"ב שכל מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. עי' לעיל סי' שע"ז ועי' תשו' מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ל"ה:

סימן תיח
תי"ח ס"ח ביד הפיקח זה הפיקח שהבעיר וכו' כצ"ל:

סימן תיט
תי"ט ס"א טובה כעידית של וכו' כצ"ל:

סימן תכ
ת"ך סל"ד וכן אם הגביה בגדיו לירד וכו' כצ"ל:

סימן תכא
תכ"א ס"ה ונפל עליו וסימא וכו' כצ"ל:

סימן תכד
תכ"ד ס"ו מעשה ידיה וכסף מכירתה של אביה הוא אבל צער וכו' כצ"ל:

סימן תכז
תכ"ז ס"א כתב מורינו הרב המבי"ט ח"א סי' ק"י וז"ל על מי שיש לו חזקת שימוש שטיחת בגדים וכיבוס וטיול בגג חבירו. נסתפק לי אם יהיה חיוב עשיית מעקה בגג זה. או מי חייב לעשות המעקה. ושאלתי את פי החכם הרב רבי יוסף קארו יצ"ו מה דעתו בזה. והשיב לי דבר וז"ל שאלת חכם חצי תשובה כי לפי האמת אין בזה דין מעקה כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל פרק י"א מהלכות רוצח דכל שאינו בית דירה אינו חייב במעקה. והאי כיון שאין לו שם תשמיש בית דירה אינו חייב במעקה. ואפילו אם תימצי לומר דכיון שיש בית דירה למטה בביתו. הגג חייב במעקה. המשתמש על הגג צריך לעשותו ולא בעל הבית וכדתניא בפרק השואל (ב"מ דף ק"א) שהמעקה היא על השוכר לא על המשכיר. והביאו הרמב"ם פ"ו מהלכות שכירות (ובש"ע לעיל סי' שי"ד סעיף ב'). והוא הדין דאין בעל הבית הזה חייב במעקה. ואפשר דבמכל שכן אתיא עכ"ל וכתב הכנה"ג בהגהב"י אות י"א וז"ל פה טירייא נהגו שלא לעשות מעקה על הגגים אעפ"י שהם משתמשים בהם לשטיחה וכיבוס וטיול ולישן עליהם בלילות בימות החמה. ולפי הנראה אין להם על מה שיסמוכו. ואפשר על מ"ש הרמב"ם והוא שיהיה בית דירה. ולפי שהבינו דברים כפשטן דדוקא במקום דירה חייב במעקה לא במקום שאינו בית. נהגו

שלא לעשות מעקה לגגין הללו. וכך נראה מתשו' הרב המבי"ט וכו'. והא ליתא דאם הגג מפני שאינו ראוי לדירה פטור מלעשות מעקה איך אמר הכתוב ועשית מעקה לגנך. אבל כוונת הרמב"ם דאינו חייב במעקה רק כשלמטה הוא בית דירה אבל בגג שלמטה אינו בית דירה כגון בית האוצרות ובית הבקר פטור ממעקה. וכן ראיתי לרבינו המחבר (ב"י וש"פ) הובאו דבריו בהמבי"ט וכו' צידד כן וכתב ואם תימצי לומר וכו' ואעפ"י שהרב כתב בדרך אם תימצי לומר. לענ"ד הוא אמת ויציב עכ"ל. והנה הגאון מהר"ד פארדו בספרי דבי רב על הספרי פרשת תצא פיסקא ט' דף רס"ה ע"ב האריך בלשון הספרי שם דקאמר גג פרט לכבש והובא בסמ"ג עשין סי' ע"ט (ובסמ"ק סי' קנ"ב ובספר יראים סי' מ"ה). ואח"כ כתב וז"ל ומזה נראה לי ללמד זכות על מה שראיתי בפרט פה עיה"ק ירושלים שרוב הבתים יש להם סולמות של אבן שעולים מן החצר או מן השוק לבית. ואיכא בהו שאין בהם מעקה מן הצד. ויש להם על מה שיסמוכו מלשון זה של הסמ"ג. אלא שיש לחלק ולומר דלא קא פטר אלא דומיא דכבש שהוא רחב טובא. אבל הנך סולמות קצרים שכיח היזקא טפי ודמו קצת לסולם רעוע דאיתא פ"ק דב"ק דף ט"ו ע"ב דכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות רוצח (ובש"ע סי' זה סעיף ח') וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות וכו'. ואמנם גדולה מזו ראיתי כאן ותמיהה נשגבה בעיני כי רוב גגי הבתים שקורין שיטו"ח אין להם מעקה. וראיתי למהר"ר אליעזר נחום (בעל חזון נחום. בביאורו כת"י על הספרי) שהמליץ עליהם שסומכים על הרמב"ם דכל שאינו בית דירה פטור. ואיני רואה בעניי בזה מקום פטור. שהרי לא הצריך הרמב"ם אלא שהבית יהיה בית דירה וכיון שהבית הוא בית דירה הרי הגג חייב אם הוא ראוי לשימוש. ועינינו הרואות דראוים לשימוש וכל שעה סלקי להתם אם לשטוח בגדים המכובסים אם לטייל לרוח היום בקיץ ולכמה תשמישים אחרים. ואולם ראיתי בהגהות מיימוניות (ריש פרק י"א מהלכות רוצח) שהשוכר בית פטור מן התורה דכתיב גנך והא דבפרק השואל אמרינן דעל השוכר לעשות היינו מדרבנן וכ"כ סמ"ג ע"ש (וכ"כ הכנה"ג בהגהב"י אות יו"ד משם רכינו ירוחם ופי' סמ"ק וספר יראים כסי' הנז"ל ושדה הארץ חו"מ סי' ך' וחקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכ"ח דף קמ"ה ע"ב). וכיון דרוב הבתים שכורים מן הגוים ואם ירצו הגוים שהם אלמים כל שעה יכולין לסלקם בחזקת היד לא רצו להפסיד שהרי אם הגוי מסלקם יש הפסד ולהיות מלתא דרבנן ראו להקל עכ"ל. ובפאת השולחן סי' ב' אות כ"ז נתרעם מאוד על מה שמקילים בזה פה עיה"ק צפת ת"ו. והאריך לפרש דברי המבי"ט הנז"ל באופן אחר. וכתב ששאל את הגאון חקרי לב ז"ל, והשיב לו כי בירושלים ת"ו יש ללמד זכות מפני שהבתים שכורים מן הגוים וכו' אבל בצפת ת"ו שהבתים הם של

ישראל אין לו שום טעם לפוטרם מן מעקה ע"ש (ועי' משכנות הרועים אות מ' סי' קל"ט שכתב דהגם שבעיר תונס יע"א הבתים הם חזקות שכורים מן הגוים אין להם סמך כמה שמקילים שם בזה אלא משוה דאין דרכם שה להשתמש בגגים כי אם פעם אחת לזמן ארוך וכיון דלא עבידי להשתמש בהם י"ל דדמי למה שכתב הכנה"ג בהגהב"י אות י"ב משם תשו' הרשב"א ח"ב סי' מ"ג דגג המכוסה ברעפים פטור ממעקה ובחקרי לב חו"מ ח"ב סי' פ"ט הובא שאת הרב פאת השולחן בזה באורך ולא נדפסה תשו' החק"ל על זה. ובסי' צ' וסי' צ"א הובאו שתי תשובות בזה מהרב מהר"א פלאגי ומהרב מהר"א חזן בן החק"ל ז"ל, וכתב מהר"א חזן שם דף קס"ה סוף ע"א דאין הכרעה בזה מתשו' הרב המבי"ט הנז"ל ע"ש, ועי' תשו' שמע אברהם סי' נ"ג ן קל"ה ע"ג ובספר יד שאול להגאון מהרי"ש נאטנזאן על יו"ד סי' רפ"ו אות ה' ובתשו' הגאון מהר"מ סוזין הנדפסת בריש ספר תקנות ירושלים (הוצאה שניה) דף ך' ע"ב ובהקדמת ספר שערי צדק להרב בעל חיי אדם ז"ל ובסוף ספר סת"ס למהר"ש קלוגר דף פ"ו ע"ד: